

HEYDƏR ƏLİYEV – ALİ SOVETİN SƏDRİ

(3 CİLDDƏ)

I CİLD

*(Parlament iclaslarının stenoqramları.
15 iyun – 16 iyul 1993-cü il)*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MİLLİ MƏCLİSİNİN NƏŞRİ

BAKİ – 2023

Məsul redaktor: **Sahibə QAFAROVA,**
Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri

Tərtibçi redaktor: **Mehman QAİBOV,**
Milli Məclisin Mətbuat və
ictimaiyyətlə əlaqələr
şöbəsinin müdiri

H 02(23) Heydər Əliyev – Ali Sovetin sədri. – Bakı, “Azərbaycan Nəşriyyatı” MMC, 2023 – 582 s.

Bu kitab Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə nəşr olunub. Üç cilddən ibarət kitabın I cildində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev ili” elan edilməsi haqqında” Sərəncamı, H.Ə.Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı və Ulu Öndərin Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə sədrlik etdiyi dövrdə parlamentin 1993-cü il 15 iyun – 16 iyul tarixlərindəki iclaslarının stenoqramları dərc olunub.

II cildə ölkə parlamentinin 1993-cü il 27 iyul – 17 avqust, III cildə isə həmin il 1-29 sentyabr tarixlərində keçirilmiş iclaslarının stenoqramları daxil edilib.

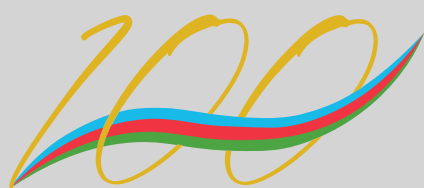
İlk dəfə geniş ictimaiyyətə təqdim olunan bu stenoqramlar müstəqilliyimizin ilk illərində xalqımızın mürəkkəb tarixi-siyasi proseslərlə, dövlətçiliyimiz üçün obyektiv və subyektiv səbəblərdən yaranmış real təhlükələrlə üzbəüz qaldığı bir dövrdə Heydər Əliyevin qeyri-adi idarəçilik bacarığının, qətiyyətli, uzaqgörən siyasətçi kimi parlamentin mövcud imkanlarını milli maraqlar naminə lazımi məcraya yönəltmək iqtidarına malik qüdrətli şəxsiyyət olmasının sənədli sübutudur.

Kitab müstəqillik tariximizin ən keşməkeşli dövrünü araşdıran tədqiqatçılar, elm adamları və geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulub.

H $\frac{4804000000-002 (2023)}{M670(07) - 2023}$ Sifarişlə

ISBN 978-9952-33-048-9

© “Azərbaycan Nəşriyyatı” MMC, 2023.

“Mənim xalqım – Azərbaycan xalqı indi azaddır. İndi müstəqil Azərbaycan var, heç kəsdən asılı olmayan, müstəqil yaşayan dövlət vardır. İndi biz xalqımızın tarixi ənənələrini, tarixi köklərini heç kəsdən qorxmayaraq, heç kəsdən çəkinməyərək qaldırırıq, göstəririk və xalqımızın böyük sərvəti kimi dünyaya nümayiş etdiririk”.

Heydər ƏLİYEV

“Ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaradılması, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunun böyük vüsət alması, yeni iqtisadi kursun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı proseslərin müvəffəqiyyətli həlli şəxsən Heydər Əliyevin xidmətidir”.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

**Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin
“Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
SƏRƏNCAMI**

2023-cü il mayın 10-da Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 ili tamam olur.

Heydər Əliyev öz xalqını zamanın mürəkkəb tarixi-siyasi sınaqlarından uğurla çıxarmış və ardıcıl mübarizə apararaq onu müstəqilliyə qovuşdurmuş qüdrətli şəxsiyyətdir. Azərbaycan xalqı yeni əsrə və yeni minilliyə məhz Heydər Əliyev zəkasının işığında qədəm qoymuşdur. Davamlı yüksəliş yolunda inamla irəliləyən müasir Azərbaycan Heydər Əliyevin həyat amalının təntənəsidir.

Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə Heydər Əliyev özünün qeyri-adi idarəçilik bacarığı, polad iradəsi və yüksək vətənpərvərliyi sayəsində, uzaqgörən və məqsədyönlü qərarları ilə çox qısa müddətdə respublikamızda sosial-iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sahələrin inkişafında böyük sıçrayışa nail olmuşdur. Tariximizin gedişatının və həyatımızın ahənginin köklü surətdə dəyişdiyi, azadlıq və müstəqillik duyğularının milli düşüncəmizdə üstünlük təşkil etməyə başladığı bu illər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinin ən parlaq səhifələridir. Ulu Öndərin xalqın yaradıcılıq enerjisini bir məqsədə yönəltməklə tarixi yaddaşın bərpası istiqamətində atdığı qətiyyətli addımlar o dövrdə milli ruhun canlanmasına xidmət göstərmiş, özünüdərk və soy-kökə qayıdışı təmin etmiş,

müstəqil dövlət quruculuğuna aparan yolun təməl daşına çevrilmişdir.

Böyük siyasi iradəyə, sarsılmaz əqidəyə malik olan Heydər Əliyevin tükənməz dövlət idarəçiliyi istedadı onun SSRİ-nin rəhbərlərindən biri kimi çalışdığı və irimiqyaslı layihələr həyata keçirdiyi illərdə özünü bir daha parlaq surətdə təzahür etdirmişdir. Heydər Əliyev bütün varlığı ilə sevdiyi və canından əziz bildiyi doğma xalqının mənafeələrini daim önə çəkmiş və respublikamızın inkişafı üçün malik olduğu bütün imkanlardan istifadə etmişdir.

Zamanın hökmü ilə ötən əsrin 90-cı illərində dövlət müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan Ermənistanın təcavüzü, xarici təzyiqlər və daxili çəkişmələr üzündən dünyanın siyasi xəritəsindən silinmək və dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi ilə qarşılaşmışdır. Taleyimizin həll olduğu ağır bir zamanda xalqın təkidli tələbinə səs verərək yenedən hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev doğma Vətənin xilasını naminə misilsiz fədakarlıq nümayiş etdirmiş, ölkəmizi ictimai-siyasi pərakəndəliyin və anarxiyanın məngənəsindən qurtarmış, bütün sahələrdə müşahidə olunan dərin tənəzzülün qarşısını almış, yenedən qurduğu və hər cür qəsdlərdən qoruduğu dövlətin dayanıqlı inkişaf yolunu müəyyən etmişdir. Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi illəri xalqımızın nadir tarixi imkandan faydalanaraq, böyük əziyyətlər bahasına öz müstəqilliyini əbədi və dönməz etdiyi taleyüklü mərhələdir.

Heydər Əliyevin zəngin həyat yolu və müstəsna fəaliyyətinin bütün mərhələləri bir-birini tamamlamış, öz xalqına sıx bağlılığın, milli dövlətçilik məfkurəsinə sadiqliyin canlı təəcəssümü olmuşdur. Geniş bilik və dərin təfəkkür sahibi olan Heydər Əliyev düşünülmüş və cəsarətli qərarları ilə təkcə müstəqillik dövründə deyil, bütün dövrlərdə Azərbaycan ictimaiyyətini ən ciddi şəkildə düşündürən məsələləri uğurla həll etmişdir. Ulu Öndər cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələri arasında üzvi bağlılığı aydın görərək, müəllifi olduğu milli inkişaf strategiyasında ictimai, siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə qarşıda duran vəzifələri düzgün müəyyənləşdirmiş və məharətlə həyata keçirmişdir. Heydər Əliyevin milli neft strategiyasının uğurla reallaşdırılması nəticəsində xalqımız öz təbii sərvətlərinin tam sahibinə çevrilmiş və qısa müddətdə ölkəmizin inkişafına güclü təkan verən resurslar əldə edilmişdir. Azərbaycan

Respublikasının ilk Konstitusiyasının qəbul olunması və bütün sferaları əhatə edən köklü islahatların həyata keçirilməsi, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, nizami ordunun yaradılması Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında müstəsna xidmətləridir. Xalqımızı vahid amal ətrafında birləşdirən azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşdırılması, ana dilinin dövlət qayğısı ilə əhatə olunması, ictimai-siyasi, elmi və mədəni fikir tariximizin əlamətdar hadisələrinin müntəzəm qeyd edilməsi ənənəsinin yaradılması, Azərbaycanın çoxəsrlik mədəni-mədəni irsə sahib qədim diyar və sivilizasiyaların qovşağında yerləşən tolerantlıq məkanı kimi geniş şöhrət qazanması Heydər Əliyevin mükəmməl quruculuq proqramının tərkib hissələri olmuşdur.

Dövrünün ən nüfuzlu siyasətçiləri ilə bir sırada duran Heydər Əliyev Azərbaycanın müasir simasının, xalqımızın zəngin dəyərlərinin tanınması və ölkəmizin beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli mövqe qazanmasında müstəsna rol oynamışdır. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında həlli Ulu Öndərin qarşıya qoyduğu başlıca vəzifə olmuş, ölkəmizin bütün resursları, xalqımızın potensialı tarixi ədalətin bərpası üçün səfərbər edilmişdir. Ulu Öndərin şah əsəri olan güclü Azərbaycan dövləti öz suverenliyini, müstəqilliyini qorumağa qadir olduğunu 44 günlük Vətən müharibəsində şanlı Zəfər qazanmaqla sübuta yetirmişdir.

Dövlətçilik salnaməmizdə silinməz izlər qoymuş, azərbaycanlı olması ilə ömür boyu fəxr etmiş, milli qürur və iftixar mənbəyimiz olan Heydər Əliyev bütün dünyada Azərbaycanın rəmzi kimi qəbul edilir. Xalqımız onun əziz xatirəsini həmişə uca tutur və minnətdarlıqla anır, yenidən hakimiyyətə gəldiyi günü Azərbaycan Respublikasının dövlət bayramı – Milli Qurtuluş Günü kimi qeyd edir.

Müstəqil Azərbaycan Ulu Öndərin indiki və gələcək nəsillərə əmanəti, onun zəngin və çoxşaxəli irsi isə xalqımızın milli sərvətidir. Bu müqəddəs mirası qoruyub saxlamaq hər bir azərbaycanlının şərəfli vəzifəsidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunmasını təmin etmək məqsədilə **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikasında 2023-cü il “Heydər Əliyev İli” elan edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi ilə bağlı tədbirlər planına dair təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 sentyabr 2022-ci il

ÖN SÖZ

Ümummilli Lider, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin 100 ildəyinə həsr olunmuş bu nəşr Ulu Öndərin yubiley tədbirləri çərçivəsində Milli Məclis tərəfindən dərc edilir. Nəşrdə Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri olduğu dövrdə keçirilmiş parlament iclaslarının stenoqramları ilk dəfə olaraq geniş ictimaiyyətə təqdim olunur.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu kimi Ulu Öndər ölkənin gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməklə yanaşı, həm də hakimiyyətin mühüm qollarından birinin – çağdaş Azərbaycan parlamentinin formalaşmasında əvəzolunmaz rol oynamışdır. Ümumiyyətlə, parlament tariximizin Heydər Əliyev dövrü bu sahədəki ənənələrin qorunub saxlanılması və inkişafı, dünyadakı yeni reallıqlar fonunda milli maraqlara cavab verən parlament diplomatiyasının aparılması, qanunvericilik fəaliyyətinin demokratik dəyərlər, milli dövlətçilik, müasirlik prinsipləri əsasında keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırılması ilə xarakterizə olunur.

Oxucuların diqqətinə təqdim olunan üç cildədən ibarət bu nəşr müstəqillik tariximizin ən keşməkeşli dövründə *“ömrümün qalan hissəsini də xalqıma qurban verirəm”* deyərək mübarizə meydanına atılan cəsarətli Vətən oğlunun mürəkkəb siyasi şəraitdə fəvqəladə bir missiyanı necə həyata keçirdiyinin təsdiqidir. O zaman parlamentdə keçirilən iclasların stenoqramları, müzakirə olunan məsələlərin mahiyyəti ilə tanış olduqca, o dövrün ab-havasına vararaq bir daha əmin olursan ki, bugünkü müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin siyasi təfəkkürünün və milli dövlətçilik konsepsiyasının məhsuludur. Əminliklə demək olar ki, milli özünüdərkən ən yüksək siyasi ifadəsi olan müstəqil dövlət ideyası ən yeni tariximizdə məhz Heydər Əliyevə məxsusdur. Vətən qarşısında misilsiz xidmətləri sayəsində o, xalqın siyasi və dövlətçilik şüurunda Ümummilli Lider yüksəkliyini fəth etmişdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev haqlı olaraq qeyd edir ki, *müasir Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir*. Heç də təsadüfi deyil ki, ölkə başçısının sərəncamı ilə xal-

qımızın Böyük oğlunun 100 illik yubileyini qeyd etdiyimiz 2023-cü il “Heydər Əliyev ili” elan olunmuşdur.

Ulu Öndər hələ ölkəyə ilk dəfə rəhbərlik etdiyi 1969–1982-ci illərdə xalqın dərin rəğbətini və sonsuz sevgisini qazanaraq müdrik, uzaqgörən siyasətçi olduğunu öz əməli fəaliyyəti ilə sübut etmişdir. Bu dövrdə Azərbaycanın gələcək müstəqilliyini görən Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikada xalqın milli oyanışı və müstəqillik ideyalarının gerçəkləşməsi üçün əlverişli şərait formalaşdırıldı, bunun üçün iqtisadi zəmin hazırlandı.

Heydər Əliyevin siyasi və dövlətçilik fəaliyyətinin əhəmiyyətli bir hissəsi məhz parlamentlə bağlı olmuşdur. O, ali, ülvü məqsədlər naminə qanunvericilik orqanının o dövr üçün mövcud imkanlarından maksimum yararlanmağa çalışırdı. Sovet dövründə onun təşəbbüsü ilə Azərbaycan parlamentində qəbul olunmuş qanun və qərarlar, respublikanın inkişafı ilə bağlı İttifaq səviyyəsində təsdiqlənmiş sənədlər buna parlaq misaldır. Sonralar Ali Sovetin sədri olduğu dövrdə də Ulu Öndər böyük məharətlə parlamentin gücünü tarixi vəzifələrin həllinə yönəldə bildi.

Heydər Əliyev SSRİ rəhbərliyində çalışdığı illərdə də Azərbaycanı heç vaxt unutmur, onun tərəqqisi üçün səylərini əsirgəməirdi. Onun Moskvada, hakimiyyətin ən yüksək zirvəsində təmsil olunması Azərbaycana qarşı düşmənçilik mövqeyi tutan qüvvələrin qarşısında ən böyük maneə idi. Heydər Əliyev Sovetlər Birliyinin rəhbərliyində tutduğu vəzifələrdən uzaqlaşdırıldıqdan sonra bu qüvvələr fəal hərəkətə keçmək üçün fürsət qazandılar. Məhz həmin istefa Azərbaycana qarşı qorxulu, məkrli planların reallaşmasına yol açdı.

Tarixə qısa nəzər saldıqda görürük ki, XX əsrin 80-ci illərinin sonunda Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi, o cümlədən parlamenti SSRİ-nin süqutu ilə bağlı baş verən proseslərdən düzgün nəticə çıxarmaq, milli maraqlar zəminində vahid platforma yaratmaq əvəzinə, gözləmə mövqeyi tuturdu. Təbiidir ki, belə mövqe xalqla respublika rəhbərliyi və parlamenti arasında dərin uçurum yaradırdı. Səhv addımlar nəticəsində vəziyyət getdikcə gərginləşirdi. Qətiyyətli addımlar atmaq tələb olunduğu belə bir vaxtda hakimiyyətlə müxalifətin sövdələşməsi nəticəsində Azərbaycan Ali Sovetinin səlahiyyətləri bərabərlik əsasında formalaşdırılmış 50 nəfərlik Milli Şuraya verildi. Bir müddət sonra isə Milli Şura Milli Məclis adlandırıldı. Digər deputatların fikirləri nəzərə alınmadan onların hüquqları kobudcasına pozuldu.

Bütün bunlara rəğmən, sovetlər birliyində baş verən qaçılmaz ictimai-siyasi proseslər və xalqımızın azadlıq mücadiləsi nəticəsində doğma Azərbaycanımız tezliklə yenidən öz dövlət müstəqilliyinə qovuşdu. Təəssüf ki, müstəqilliyin ilk illərində obyektiv və subyektiv səbəblər ucbatından Azərbaycan ötən əsrin əvvəllərində mövcud olmuş Xalq Cümhuriyyətinin aqibətini yaşamağa çox yaxın idi.

Belə bir vaxtda İttifaq rəhbərliyindən istefa vermiş Heydər Əliyev təqiblərə, onu gözləyən təhlükələrə baxmayaraq, artıq Vətənə dönmüş, Naxçıvana qayıtmışdı. Onun Naxçıvanda yaşayıb, fəaliyyət göstərməsi milli azadlıq hərəkatına yeni impuls verdi. Tezliklə Heydər Əliyev seçicilərin böyük əksəriyyətinin dəstəyi ilə 1990-cı il seçkilərində Naxçıvan Ali Məclisinə və respublika Ali Sovetinə deputat, 1991-ci il sentyabrın 3-də isə Muxtar Respublikanın Ali Məclisinə sədr seçildi. O, Ali Məclisdə fəaliyyətə başladığı ilk gündən dövlət quruculuğuna, idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə, iqtisadi islahatların aparılmasına, xarici ölkələrlə əlaqələrin qurulmasına, müdafiə və hərbi quruculuq işlərinə başladı. Onun təşəbbüsü ilə ilk dəfə üçrəngli bayrağımız Dövlət bayrağı kimi qəbul edildi, Muxtar Respublikanın adından "Sovet Sosialist" sözləri çıxarıldı. O dövrdə Naxçıvan Ali Məclisinin qəbul etdiyi bir sıra qərarlar ölkənin əsas qanunvericilik aktlarının yaradılması üçün təməl rolunu oynadı desək, yanılmarıq. Tezliklə Naxçıvan müstəqillik uğrunda mübarizənin bayraqdarına çevrildi.

Odövrkü iqtidarın bütün təzyiqlərinə baxmayaraq, 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirildi. Bu yeni yaranan təşkilat ölkənin siyasi həyatında yeganə partiya idi ki, Azərbaycanın paytaxtından kənarda formalaşırdı. Ulu Öndərin şərəfli adı ilə bağlı olan YAP tezliklə təşkilatlandı və respublikanın siyasi arenasında öz dəsti-xətti olan siyasi bir qüvvəyə çevrildi.

O günlərdə Bakıda isə hadisələri obyektiv qiymətləndirə bilməyən iqtidar əhali arasında günbəgün nüfuzunu itirir, zamanın tələbinə cavab verə bilmirdi. Məhz bunun nəticəsi kimi, xalqımız ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəlində qanlı faciələrlə üzləşməli oldu. Əvvəlcə, 20 Yanvar faciəsi, sonra isə Xocalı Soyqırımı, Laçın və Şuşanın xəyanət nəticəsində düşməyə təslim edilməsi, işğalın nəticəsi kimi soydaşlarımızın öz doğma yurd-yuvalarını tərk etməsi – bütün bunlar xalqın milli mənlilik şüurunda dərin izlər buraxır, ruh düşkünlüyü yaradırdı. Hadisələrin belə hal alması ölkədə tez-tez hakimiyyət dəyişikliyinə səbəb olur, Azərbaycanı parçalamaq, dünyanın siyasi xəritəsindən silmək istəyən qüvvələ-

rin fəallaşmasına rəvac verirdi. Bu isə ölkədə separatizm meyillərinin güclənməsi, dini ekstremizmin yayılması, hakimiyyət böhranının dərinləşməsi ilə müşayiət olunurdu.

Nəticədə, 1993-cü il iyunun 4-də Xalq Cəbhəsi–Müsavat cütlüyünün siyasi prosesləri idarə edə bilməməsi səbəbindən Gəncədə qaradaş qanı töküldü. Ölkə vətəndaş müharibəsinin bir addımlığında idi. Hakimiyyət böhrandan çıxmaq üçün yollar arayır, tərəddüdlər məngənəsində çırpınırdı. Son anda məğlubiyyətilə barışan iqtidar xalqın istəyi ilə razılaşıaraq, Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etmək məcburiyyətində qaldı.

1993-cü il iyunun 9-da dövlətçiliyimizin müqəddəratının həll olunduğu belə bir mürəkkəb məqamda Heydər Əliyevin Bakıya gəlişi əhalini ruhlandırıdı, gələcəyə böyük ümidlər yaratdı. İyunun 13-də Heydər Əliyev parlamentdə çıxışından sonra Gəncə şəhərinə gedərək vəziyyətlə yerində tanış oldu. Milli Məclisin növbəti iclasında, iyunun 15-də isə o, baş vermiş hadisə ilə bağlı öz fikirlərini bölüşdü və həmin gün xalqın böyük əksəriyyətinin arzusu və gözləntisi kimi Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçildi. Heydər Əliyevin ölkənin qanunvericilik orqanına rəhbər seçilməsi respublikanın ictimai-siyasi həyatında çox mühüm bir hadisə idi. Ölkənin real vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üzləşdiyi, xaos və özbaşınalığın hökm sürdüyü, separatizmin tüğyan etdiyi bir vaxtda bu tarixi qayıdış Azərbaycanı labüd faciədən xilas etdi. Sonralar Azərbaycan parlamenti Ulu Öndərin ölkə rəhbərliyinə qayıdışı gününü – 15 iyun gününü özünün 1997-ci il 27 iyun tarixli qərarı ilə Azərbaycan xalqının Milli Qurtuluş Günü elan etdi. Bəli, xalqımızın qurtuluş tarixi məhz parlamentdə yazılmağa başladı!

Heydər Əliyevin 1993-cü il iyunun 15-dən oktyabrın 3-dək Ali Sovetə rəhbərlik etdiyi dövrdə parlamentarizm ənənələri yeni nəfəs aldı. Qanunvericilik orqanı siyasi toqquşmalar, müəyyən qrupların mübarizə meydanından demokratik müzakirələrin keçirildiyi bir məkana çevrildi. Parlamentdə nizam-intizam təmin edildi. İclasların gedişində hərc-mərcliyə son qoyuldu, demokratik prinsiplər bərqərar oldu. Ulu Öndərin Azərbaycan parlamentinə rəhbərlik etməsi ölkəmizdə qanunvericilik orqanının nüfuzunu yüksəltdi, onun peşəkar nümayəndəli orqan kimi formalaşması istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə imkan yaratdı.

Milli Məclisin iclasları, mətbuat konfransları, respublika əhəmiyyətli müşavirələr birbaşa yayımla televiziya ekranlarında yayımlandı. Aşkarlıq prinsipinə üstünlük verildi. Ölkədəki vəziyyət olduğu kimi xalqa çatdırıldı. İctimai-siyasi həyatdakı gərginliyin aradan qaldırılması üçün lazımi tədbirlər görülməyə başlandı.

Nəşrdəki stenoqramları vərəqlədikcə, o zaman baş verən hadisələr qorxulu filmlərin kinolenti kimi göz önündə canlanır, insanı həyəcanlandırır. O dövrdə ölkədə sabitliyin bərqərar olması üçün gərgin iş aparıldığı bir vaxtda, iyunun 17-də Prezident Əbülfəz Elçibəy gözlənilmədən Bakını gizli şəkildə tərk etdi. Ertəsi gün Heydər Əliyev yaranmış vəziyyətlə əlaqədar xalqa müraciət etdi. O, hamını təmkinli olmağa, həmrəyliyə çağırırdı. Milli Məclisdə keçən müzakirələrdə Əbülfəz Elçibəy ünvanlanan müraciətlər bir nəticə vermədi. Parlamentin 24 iyun tarixli iclasında Milli Məclis Prezident səlahiyyətlərinin Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevə verilməsi barədə qərar qəbul etdi. Bu, artıq bütün hadisələrin dövlətin nəzarəti altına götürülməsi, xalqın iradəsinə tabe edilməsi demək idi!

Bütün bu siyasi hadisələrin episentri o vaxt məhz Azərbaycan parlamenti idi. Burada gedən qızgın, bəzən əsəbi müzakirələrdə həqiqəti üzə çıxarmaq o qədər də asan deyildi, düzgün qərar qəbul etmək isə ondan da çətin idi. Bunun üçün siyasi təcrübəyə və intuisiyaya, möhkəm, qətiyyətli iradəyə sahib olmaq tələb olunurdu. Məhz bu kimi keyfiyyətləri sayəsində Heydər Əliyev parlamentin sədri kimi müzakirələri lazımi məcraya yönəldərək ölkənin gələcəyi ilə bağlı Milli Məclisdə tarixi qərarlar qəbul edilməsinə nail oldu. Bu gün sözdə bu fikirləri ifadə etmək çox asandır, ancaq o dövrdə buna nail olmaq böyük dövlətçilik təcrübəsi və cəsarət tələb edirdi. Parlamentin ozamankı iclaslarının stenoqramları ilə tanışlıq oxucularda bir daha buna əminlik yaradacaq.

Milli Məclisin 24 iyun 1993-cü il tarixli qərarından sonra dövlət idarəçiliyini öz üzərinə götürən Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə ölkə qarşısında dayanan mürəkkəb problemlərin nizama salınması ilə yanaşı, dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrində əsaslı islahatlar aparılması istiqamətində qətiyyətli addımlar atıldı. Ölkədə ictimai-siyasi şərait nə qədər mürəkkəb olsa da, Ümummilli Lider, əsasən, perspektiv üçün nəzərdə tutulan hədəfləri müəyyən etdi.

Ordu quruculuğu sahəsində mühüm qərarlar qəbul edildi. “Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailəsinə edilən güzəştlər haqqında”

Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olundu. Konstitusiyada və müxtəlif hüquqi sənədlərdə dəyişikliklər edildi. Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə müharibə dövrünə uyğun təbliğatın aparılması, qanunsuz silahlı dəstələrin zərərsizləşdirilməsi üçün lazımi tədbirlər görüldü.

Tezliklə Heydər Əliyev milli maraqlar zəminində ölkənin yeni xarici siyasət konsepsiyasını, onun beynəlxalq münasibətlər sistemində yerini müəyyənləşdirdi.

Ali Sovetin sədri mədəniyyətin, elmin və təhsilin inkişafına da böyük diqqət yetirir, alimlərlə, gənclərlə görüşlər keçirir, onlarla ölkənin gələcəyi barədə fikir mübadiləsi aparırdı.

Ulu Öndər *“Azərbaycan demokratiya yolu ilə getməlidir”* fikrini dəfələrlə vurğulayaraq, qanunun aliliyi, azad vətəndaş cəmiyyəti prinsiplərinin bərqərar olması üçün fəal iş aparırdı. Məhz bu dövrdə Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi gələcək inkişafının əsası qoyuldu. Prezident İlham Əliyev haqlı olaraq Ümummilli Liderin milli tariximizdə rolu barədə qeyd edir ki, *Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətləri unudulmazdır, əvəzolunmazdır və onlar tarixi əhəmiyyət kəsb edir.*

Heydər Əliyev neftin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı rolunu yüksək qiymətləndirir və bu sahədə atılacaq addımları perspektiv baxımından dəyərləndirirdi. O, nefti xalqın sərvəti hesab edirdi. Məhz buna görə Milli Məclisin iyulun 3-də keçirilən iclasında o, neft sahəsindəki bütün danışıqları müvəqqəti dayandırıdığını bəyan etdi və bildirdi ki, bu məsələ mütəxəssislər tərəfindən ətraflı öyrənilməli, yalnız onların rəyindən sonra hər hansı bir qərar qəbul edilməlidir. Hadisələrin sonrakı gedişi onun uzaqgörənliyini bir daha sübut etdi. Heç də təsadüfi deyil ki, ölkə başçısı cənab İlham Əliyev Ulu Öndərin bu sahədə gördüyü işləri belə dəyərləndirir: *“Azərbaycanın inamlı inkişafının əsas səbəbi məhz 1990-cı illərin ortalarında Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən başlanmış neft strategiyasıdır. Bu neft strategiyası bizə böyük imkanlar yaratdı”.*

O dövrdə isə keçmiş iqtidarın kobud səhvləri və müstəqilliyimizə qənim kəsilən qüvvələrin fəallaşması nəticəsində 1993-cü il avqustun 7-də ölkənin cənub bölgəsində “Talış-Muğan Respublikası” elan olunmuşdu. Bu məsələ ilə bağlı Heydər Əliyev şəxsən parlamentdə ölkənin bu bölgəsindən olan deputatlar, ziyalılarla görüşüb vəziyyəti müzakirə etdi, öz fikirlərini bölüşdü. Avqustun 17-də isə Milli Məclis “Azərbaycan Respublikasının Lənkəran, Astara, Masallı, Lerik, Yardımlı, Cəlilabad və

Biləsuvar rayonlarında yaranmış vəziyyət haqqında” Qərar qəbul edərək “Talış-Muğan Respublikası” avantürasına siyasi qiymət verdi.

O günlərdə, bütün səylərə rəğmən, gərginlik ölkə həyatının bütün sahələrində, o cümlədən siyasi sferada da hiss olunurdu. Vəziyyəti sabitləşdirmək, gərginliyi aradan qaldırmaq məqsədilə avqustun 29-da Milli Məclisin qərarı ilə Əbülfəz Elçibəyə etimadsızlıqla bağlı referendum keçirildi. Referendumun nəticələri AXC – Müsavat cütlüyünün iflasa uğradığını bir daha sübut etdi.

Ulu Öndər Ali Sovetin sədri kimi cəmi 4 ay fəaliyyət göstərsə də, parlamentə yeni ab-hava gətirdi. Onun iclası aparmaq tərzı, fikirlərini əsaslandırılmış şəkildə ifadə etmək, çıxışların məğzini tutmaq bacarığı özlüyündə deputatlar, siyasətçilər üçün yeni bir örnək, əsl parlamentarizm məktəbi idi.

Bu dönmədə Ulu Öndərin gərgin əməyi və dəyanəti sayəsində Azərbaycanın gələcək inkişafının və siyasi sisteminin formalaşmasının əsas istiqamətləri müəyyənleşdi, qarşıya qoyulan vəzifələrin reallaşması, ölkənin beynəlxalq təcridinin aradan qaldırılması üçün məqsədyönlü işlər görüldü. Heç də təsadüfi deyildir ki, 1993-cü il 3 oktyabr prezident seçkilərində Heydər Əliyev seçicilərin mütləq əksəriyyətinin dəstəyini qazanaraq ölkə başçısı seçildi. Bu, haqqın və ədalətin təntənəsi olmaqla yanaşı, həm də müstəqillik tariximizdə yeni dövrün başlanğıcı idi.

Ulu Öndər Prezident seçildikdən sonra da parlamentlə sıx təmasda fəaliyyət göstərrib, dafələrlə Milli Məclisin tribunasından çıxış edərək, ölkənin ictimai-siyasi həyatı ilə bağlı məsələlərə öz münasibətini bildirib. O, yüksək səviyyəli Prezident-parlament münasibətlərinin əsasını qoyaraq, parlamentarizm ənənələrini daha da inkişaf etdirərək, onu keyfiyyət-cə yeni səviyyəyə qaldırdı.

Heydər Əliyevin bütün şüurlu həyatı və siyasi fəaliyyəti sonsuz Vətən sevgisinin parlaq nümunəsidir. Ümummilli Lider kimi o, Azərbaycanı labüd fəlakətlərdən qurtarıb, cəmiyyətdə özünəinam hissini bərpa etdi. Sağlığında canlı əfsanəyə, Azərbaycanımızın şərəf və ləyaqət simvoluna çevrilmiş bu tarixi şəxsiyyət, memarı olduğı dövlətin sarsılmazlığını, demokratik yüksəlişini təmin etdi.

Məhz onun ağılasğımaz səyləri nəticəsində tezliklə ölkədə ictimai-siyasi sabitlik yaradıldı. Dövlət çevrilişlərinin qarşısı qətiyyətlə alındı. Ordu quruculuğunda gərəkli addımlar atıldı. Ölkədə geniş miqyaslı hüquqi, iqtisadi, sosial islahatlara start verildi. 1995-ci il noyabrın 12-də müstəqil

Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasının qəbulu dövlət quruculuğu, cəmiyyətin gələcək inkişaf modeli üçün hüquqi əsas yaratdı. Azərbaycanda demokratik, azad, ədalətli və şəffaf seçki sistemi bərqərar oldu, dəfələrlə prezident, parlament və bələdiyyə seçkiləri keçirildi, çoxpartiyalı, plüralist parlament işə başladı. Siyasi partiyaların, qeyri-hökumət təşkilatlarının sərbəst şəraitdə fəaliyyəti üçün zəruri işlər görüldü. Şərq aləmində ilk demokratik respublika quran, qadına ilk dəfə seçki hüququ verən Azərbaycan onun təşəbbüsü ilə bu dəfə də ilk dəfə olaraq ölüm cəzasını ləğv etdi. Mətbuatın üzərindən senzura götürüldü.

Qanunvericilik orqanının beynəlxalq əlaqələrinin inkişafı Ulu Öndərin xarici siyasət strategiyasında əhəmiyyətli yer tuturdu və bu istiqamətdə məqsədyönlü addımlar atıldı. Bu siyasətin məntiqi nəticəsi kimi, bu gün Milli Məclis ölkəmizin iştirak etdiyi bir çox nüfuzlu beynəlxalq qurumların parlament məclislərinin üzvüdür.

Onun rəhbərliyi və təşəbbüsü ilə ölkədə dövlət mülkiyyətinin genişmiqyaslı özəlləşdirilməsinə başlandı, torpaq islahatı həyata keçirildi, bazar iqtisadiyyatına keçid üçün hüquqi əsaslar yaradıldı. Xəzərdə neft yataqlarının işlənməsi üzrə “Əsrin müqaviləsi” adlanan Saziş və başqa neft müqavilələri parlamentdə təsdiqləndi. İqtisadi müstəqilliyimiz yolunda çox əhəmiyyətli tarixi bir uğura imza atıldı.

Azərbaycan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz xətti, Qədim İpək Yolunun bərpası kimi iri regional layihələrin fəal iştirakçısına çevrildi. Dünyanın mötəbər kürsülərindən ölkəmizin haqq səsi eşidildi.

Heydər Əliyev ölkə başçısı kimi qanunvericilik prosesində fəal iştirak edirdi. Statistikaya müraciət etsək, görərik ki, 1993-cü il oktyabrın 10-dan 2002-ci il dekabrın 30-dək Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş 1715 qanun və qərardan 975-i onun təşəbbüsü ilə qəbul edilib.

Heydər Əliyev həm də zamanəsinin böyük mütəfəkkiri idi. Onun formalaşdırdığı azərbaycançılıq ideyası milli-siyasi şüurun təməl prinsipi kimi dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi üçün möhkəm zəmin yaratdı. İlk dəfə olaraq Bakıda Dünya Azərbaycanlılarının Qurultayı keçirildi.

Ümummilli Lider Azərbaycanın ən ağrılı problemi olan Dağlıq Qarabağ problemini həmişə diqqət mərkəzində saxlayaraq, bu məsələ ilə əlaqədar parlamentdə keçirilən müzakirələrdə özү şəxsən iştirak edirdi. O, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarda və ikitərəfli görüşlərdə ölkənin ərazi bütövlüyü, Ermənistanın işğalçılıq siyasəti barədə danışıqlar aparırdı.

Bunun nəticəsində beynəlxalq qurumlarda Azərbaycanın milli mənafehlərinə uyğun qərarların qəbuluna nail oldu. O, bütün görüşlərdə və müzakirələrdə qeyd edirdi ki, biz heç vaxt Azərbaycan ərazilərində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına yol verməyəcəyik.

Məhz Ulu Öndərin bu istiqamətdəki prinsipial siyasəti illər sonra Qarabağda qazandığımız qələbənin siyasi və hüquqi əsaslarını formalaşdırdı. Heydər Əliyevin ən böyük arzusu torpaqlarımızın Ermənistanın işğalından azad olunması idi. Bu həm də onun cənab İlham Əliyevə ata vəsiyyəti idi. Budur siyasi müdrikliyin Heydər Əliyev zirvəsi! 44 günlük Vətən müharibəsində Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Ulu Öndərin bu vəsiyyətinə əməl etdi, xalqımızın 30 illik torpaq nisgilinə son qoyaraq möhtəşəm Qarabağ Zəfəri qazandı. İndi Heydər Əliyevin ruhu şaddır! Bu Zəfər Ulu Öndərin uzaqgörən siyasətinin məntiqi nəticəsi – təntənəsi idi.

Bu gün artıq bölgədə yeni reallıqlar yaranıb, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə sürətli quruculuq və bərpa işləri gedir. Əgər Heydər Əliyev vaxtilə Azərbaycanı dövlət kimi dünyanın siyasi xəritəsindən silinmək təhlükəsindən xilas etdisə, İlham Əliyev ölkənin ərazi bütövlüyünü təmin etdi!

Tale elə gətirmişdir ki, 15 iyun – Milli Qurtuluş Günümüz, həm də Azərbaycanımızla qardaş Türkiyə arasında tarixi Şuşa Bəyannaməsinin imzalandığı gündür. Bu faktın özü rəmzi bir məna daşıyır və milli tariximizdə böyük əhəmiyyət kəsb edən bu iki gün arasındakı təbii bir bağlılıqdan xəbər verir. Şuşada keçirilmiş Dünya Azərbaycanlılarının Zəfər Qurultayında dövlət başçısı xalqımızın döyüş meydanındakı tarixi uğurunu belə dəyərləndirmişdi: *“Bundan sonra Azərbaycan xalqı müzəffər xalq kimi əbədi yaşayacaq”*.

Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasında parlamentarizm ənənələrinin inkişafı xüsusi yer tutur. O bu məsələyə müstəqilliyimizin qorunub saxlanması, daha da möhkəmlənməsi prizmasından baxırdı. O, dəfələrlə qeyd edirdi ki, müstəqil Azərbaycan XX əsrin əvvəllərində mövcud olmuş Xalq Cümhuriyyətinin varisidir. Hakimiyyətin mühüm qollarından biri kimi bugünkü Milli Məclis də varislik prinsipinə sadıq qalaraq parlamentarizm ənənələrini müasir çağırışlar fonunda inkişaf etdirməkdədir.

Ötən dövrdə Azərbaycanda parlamentarizm ənənələri daha da inkişaf etdi və zənginləşdi. Milli Məclisdə qəbul edilmiş qanunvericilik

aktları ölkəmizdə siyasi sistemin təkmilləşdirilməsinə, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna, demokratiyanın genişlənməsinə, əhalinin sosial müdafiəsinə xidmət edən hüquqi bazanı daha da inkişaf etdirdi.

Ulu Öndərin siyasi və dövlətçilik məfkurəsinin ən layiqli daşıyıcısı Prezident İlham Əliyev hələ Milli Məclisdə təmsil olunarkən Heydər Əliyevin parlamentarizmin inkişafı ilə bağlı ideyalarına yeni çalarlar gətirərək deputat və AŞPA-da nümayəndə heyətimizin rəhbəri kimi bu sahəni daha da zənginləşdirdi.

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın deputat olduğu dövrdə onun millət vəkili kimi fəaliyyətini, ölkənin birinci xanımının təşəbbüsü ilə qəbul olunan amnistiya aktlarını Azərbaycan ictimaiyyəti yaxşı xatırlayır. Bu, ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarına verilən dəyərin bariz nümunəsi, Ümummilli Liderin humanizm siyasətinin müasir dövrdə davamı idi.

Əsası Ulu Öndər tərəfindən qoyulmuş Azərbaycanın milli inkişaf strategiyası bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən çağdaş dövrün tələblərinə uyğun davam etdirilir. Ölkəmizin pragmatik siyasəti zamanın yeni trendlərini özündə ehtiva etməklə müasir çağırışlara cavab verir. Dərin iqtisadi, sosial, hüquqi, struktur-institusional və kadr islahatları, yeni sosial-iqtisadi və mənəvi mühitin formalaşması artıq günümüzün reallığıdır.

VI çağırış Milli Məclisin ilk iclasında Prezident İlham Əliyevin verdiyi tövsiyələrə uyğun olaraq, parlamentimiz xalqın mənafelərinin həqiqi təmsilçisi kimi qanun yaradıcılığında kəmiyyətə deyil, keyfiyyətə üstünlük verir. Mövcud qanunların təftiş edilməsi və təkmilləşdirilməsi, onların icra mexanizmlərinin monitorinqi, ölkədə aparılan islahatları dəstəkləyən və seçicilərin maddi rifah halını daha da yaxşılaşdıran yeni qanunvericilik təşəbbüsləri ilə çıxış etmək kimi istiqamətlər Milli Məclis üzvlərinin əsas fəaliyyət istiqamətləri kimi səciyyələndirilə bilər.

Bu gün ölkəmizdə ictimai fikrə təsir etməyə qadir olan siyasi qüvvələrin bütün spektri parlamentdə təmsil olunub. Milli Məclisin intellektual səviyyəsi qanunvericilik sahəsində qarşıya qoyulan hər bir mürəkkəb vəzifəni yerinə yetirməyə imkan verir. Seçicilərlə, sahibkarlarla daha sıx təmasda olmaq, icra qurumları ilə ictimai dinləmələr keçirmək, innovativ kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək, cəmiyyətdəki proseslərə operativ reaksiya vermək, qeyri-hökumət təşki-

latları ilə müntəzəm məsləhətləşmələr aparmaq, fikir plüralizminə nail olmaq, yeni təklif və ideyalara daim açıq olmaq VI çağırış Milli Məclisin fəaliyyətinin əsas prinsipləridir. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, parlamenti-miz Ulu Öndərin dövlətçilik ideyalarına sadıq qalaraq bu sahədə ənənə-lərin və siyasi mədəniyyətin ardıcıl inkişafına öz töhfəsini verir.

Heydər Əliyev gələcək nəsillər üçün zəngin bir irs qoymuşdur. Xalqı-mızın özünü təşviq və həmrəylik hisslərini, dövlətçilik şüurunu, bütöv bir idarəçilik məktəbini, çağdaş ictimai-siyasi fikrin önəmli keyfiyyə-tlərini özündə cəmləşdirən bu irsin ən ümdə qayəsini xalqa, Vətənə tə-mənnasız xidmət kimi ülvə məqsədlər təşkil edir. Bu qiymətli irs bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən daha da zənginləşdirilərək, bugünkü reallıqlar fonunda Azərbaycanı zirvələrə aparan ideoloji baza kimi şə-rəfli bir missiyaya xidmət edir.

Bu günlərdə – “Heydər Əliyev İli” çərçivəsində xalqımız öz Ümum-milli Liderinin 100 illik yubileyini böyük coşqu ilə bayram edir. Bu məq-sədlə ölkənin hər yerində, o cümlədən işğaldan azad olunmuş əraziləri-mizdə silsilə tədbirlər keçirilir. Milli Məclis də bu yubiley tədbirlərində fəal iştirak edir. Geniş ictimaiyyətin diqqətinə təqdim olunan üç cild-dən ibarət bu kitab da məhz bu məqsədlə nəşr edilmişdir. Əminik ki, bu nəşr çağdaş müstəqillik tariximizin ən keşməkeşli dövrünü tədqiq edən tarixçi alimlər, politoloqlar, filosoflar, tələbələr üçün çox dəyərli vəsait olacaqdır.

Sahibə QAFAROVA,
Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin sədri

**H. Ə. Əliyevin Azərbaycan Respublikası
Ali Sovetinin sədri seçilməsi haqqında**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
QƏRARI**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi **qərara alır:**

Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilsin.

**Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin müavini
A. CƏLİLOV**

Bakı şəhəri, 15 iyun 1993-cü il

Stenoqramlar

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI**

15 iyun 1993-cü il

*Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin birinci müavini
Tamerlan Qarayev sədrlik edir*

Sədrlik edən. Hər vaxtınız xeyir, hörmətli millət vəkilləri, hörmətli qonaqlar, hörmətli mətbuat nümayəndələri! Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək. Qeydiyyat vərəqəsi olmayan varmı?

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Keçə bilməmisiniz. Yetərsay var.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bəli. İşləmirlər? Mən xahiş edirəm, o məsələni yoxlayın. Nəyə görə qeydiyyat vərəqələri işləmir?

(Qeydiyyat)

Yetərsay var. Deməli, biz iclasımızı apara bilərik. Yaranmış vəziyyətlə əlaqədar bizim keçən Məclisin sessiyası yarımçıq qaldı və biz vəziyyəti tam aydınlaşdırmaq üçün burada müəyyən qərarlar verdik. İndi biz işimizi davam etdirə bilərik. Mən əvvəlcədən millət vəkillərinə müraciət etmək istəyirəm ki, respublikadakı yaranmış vəziyyətlə əlaqədar, qaldırılan bütün məsələlər, bu vəziyyətdən çıxış yolları barədə tam sərbəstliklə öz fikrinizi ifa edəsiniz, mövqeyinizi bildirəsiniz. İclası sədrlik edən şəxs kimi mən bunun üçün sizə hər cür şərait yaratmalıyam. Təklifim nədən ibarətdir? Təklifim ondan ibarətdir ki, biz məsələləri həll etmək üçün respublikadakı mövcud vəziyyət barədə tam, dəqiq və obyektiv informasiya almalıyıq. Etiraz eləmirsinizsə, məsələlərin mahiyyətə həllindən əvvəl bizə respublika hüquq mühafizə orqanlarının rəhbərləri vəziyyət barəsində informasiya verərdilər.

Biz bilirik ki, son həftə ərzində, bizim iclasdan da sonra müəyyən danışıqlar gedib. Keçən səfər, yəni son iclasda biz belə danışıb qərara gəldik ki, Heydər Əliyev Gəncəyə getsin, Gəncədə danışıqlar aparıb qayıdandan sonra da bu danışıqların nəticələri barədə tam məlumat versin. Bildiyiniz kimi, vəziyyəti sabitləşdirmək üçün “tərəflərin” – üzr istəyirəm, məcburam, millətimiz içində, xalqımız içində biz müəyyən söhbətlər aparanda, müəyyən məsələlər həll edəndə istəməzdim ki, “tərəflər”

sözünü deyək, ancaq məcburuq – müəyyən tələbləri var. Təklif edərdim ki, cənab Prezident də bu məsələlərə öz mövqeyini bildirsin. Sonra isə müzakirəyə başlayaq, hər bir millət vəkili öz mövqeyini açıq bildirsin.

Məndə olan məlumatlara görə, mənə bu barədə açıq da bildirənlər var idi ki, bəziləri keçən səfər iclası bəlkə də bir az sərt aparmağımdan narazı qalmışdı. Ancaq gördüyünüz kimi, mən haqlı oldum. Tələsik, məsələ tam bişməmiş Milli Məclisə qərar qəbul elətdirmək parlamenti növbəti dəfə xalqın gözünün qabağında tam simasız bir orqan kimi qələmə vermək olardı. Biz çox görmüşük, görə-görə gəlirik. Parlamentdə bir neçə dəfə qərarlar qəbul elətdirib, təzyiq göstərib, yanlış informasiya verib, millət vəkillərinə bir məsələyə səs verdirib, üstündən bir neçə gün sonra onun əksinə səs verdiriblər. Biz görə-görə gəlmişik. Mən istəməzdim Yaqub müəllimin aqibətini yadınıza salım ki, nə vəziyyətə salınıb, nə şəraitdə məcbur buranı tərk edib. Ona görə də mən istəyərdim ki, bu gün hamınız açıq-aşkar fikrinizi bildirəsiniz. Bu bizim iclasın gedişinə dair mənim təkliflərimdir.

Bir təklif barəsində də fikrimi deyim, ondan sonra bizim iclasın gedişi haqqında mövqelərinizi bildirəsiniz. Bu, yenə də bizim hər dəfə həll etdiyimiz televiziya ilə translyasiya məsələsidir. Bizim bugünkü sessiya birbaşa translyasiya olunsun, ya reportaj verilsin, ya da bu iclas qapalı keçirilsin, – bu barədə fikirlərinizi bildirin. Mən bu barədə öz şəxsi fikrimi bildirmək istəyirəm ki, tam aşkarlığın tərəfdarıyam. Biz burada istənilən qərarı qəbul edə bilərik, ancaq xalqımız gərək bunu birbaşa görüb bilsin ki, bu qərar hansı vəziyyətdə qəbul olundu, kimlər hansı mövqeləri dedi və nəhayət, bu qərar zərurətdənmi doğdu, yoxsa yox. Nəticədə xalq bu qərarı qəbul etməsə, biz yenə də növbəti dəfə elə bir qərar qəbul edə bilərik ki, iki-üç gündən sonra məcburiyyət qarşısında o qərarı dəyişə bilək. Ona görə mən bu barədə fikirlərinizi bilmək istəyərdim. Buyurun, millət vəkilləri.

Buyurun, Yaqub bəy. Siz necə istəyirsiniz, mikrofon orada da verilib, burada da var.

Yaqub Məmmədov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, zalda əyləşən hörmətli yoldaşlar! Mən danışmaq, çıxış etmək fikrində deyildim. Ancaq Tamerlan bəy başıma gələn əhvalatı bir daha yada saldı. Mən bir neçə kəlmə ilə o hadisələrlə bağlı qarşınızda fikrimi deməyə məcburam və təklifim var. Birinci, dediyiniz kimi, mən Ali Sovetin sədri vəzifəsində olarkən 14 mayda olan sessiya, ondan sonrakı olan bütün

məsələlər hamısı necə olub ki, xalqdan gizlədilib? Xalq həqiqəti bu gün də bilmir, hərə bir şeyə ilə yaşayır, hərə bir söz-söhbət danışır, kimsə kimisə günahlandırır, kimsə kimisə vəzifəyə gətirir, kimsə kimisə vəzifədən çıxarır və sair. Mən bütün millət vəkillərindən, Milli Məclisin üzvlərindən çox xahiş edirəm ki, bu gün Milli Məclisin gündəliyinə bir məsələ salınsın. Ali Sovetin geniş sessiyası çağırılsın, respublikada mayın 14-dən sonra baş verən bütün hadisələr – hərbi, siyasi, iqtisadi, sosial, bütün məsələlər, xüsusən də son Gəncə hadisələri müzakirə olunsun, hər şey xalqa olduğu kimi çatdırılsın. Bu şeylərdən, yalanlardan, böhtanlardan xalq da bezib, hamımız bezmişik. Gəlin, yığışaq, bu məsələləri bir yerdə həll edək. Xalq hər şeyi bilməlidir.

İndi də sürtə-sürtə Gəncə hadisələrinin üstündən keçmək istəyirlər, bu ola bilməz. Bəsdir. 1988-ci ildən bu günə qədər bu xalqın başına nə müsibətlər gəlib. Bəsdir, buna son qoymaq lazımdır. Onun üçün mən təklif edirəm ki, bu gün Milli Məclis qərar qəbul eləsin və Ali Sovetin geniş sessiyası çağırılsın. Məni necə çıxarıblar, başıma nə oyunlar gətiriblər, istəyirəm ki, o sessiyada bütün deputatlara bunların hamısını deyim. Məni iştirakım olmadan çıxarıblar. Mən təklif edirəm və təkidlə xahiş edirəm ki, Ali Sovetin sessiyasının çağırılması haqqında məsələ gündəliyə daxil olunsun.

Sədrlik edən. Sizin təklifinizi müzakirə edərik.

Deputat Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Mən Gəncə hadisələrindən bir qədər xəbərim olduğu üçün, Tamerlan müəllim, Sizinlə razıyam ki, həqiqətən, burada hər bir məsələyə çox düşünülmüş yanaşma lazımdır. Bu, televiziya ilə translyasiya olacaq, olmayacaq, açıq olacaq, ya necə olacaq, burada nazirləri dinləyəcəyik, dinləməyəcəyik... Mən başa düşürəm ki, bunun ardıcılığından da, müzakirə formasından da çox şey asılıdır. Odur ki, mən təklif edərdim, bu məsələlər ətrafında, Heydər Əliyev Gəncədə olub, onun məsləhətini, tövsiyəsini biləydik, ondan sonra bu məsələnin müzakirəsinə keçəydik. Sağ olun.

Sədrlik edən. Aydındır. Deməli, bütövlükdə təklif olunan qaydanın tərəfdarisınız, Sizin ardıcılığa dair təklifiniz var.

Arif Rəhimzadə. Əvvəli eşidilmir. Hansı formada müzakirəsi haqqında mən istəyirdim, o kişinin məsləhətini eşidəm.

Sədrlik edən. Aydındır.

Deputat Əliyev.

Yaşar Əliyev. Tamerlan bəy, mən belə başa düşürəm ki, bizim bugünkü Məclis keçən dəfə yarımçıq qalan Milli Məclisin ardıdır. Yarımçıq da qaldı və bu, burada oturan Heydər bəyin Gəncə səfəri ilə əlaqədar oldu. Biz ardıcıl oluruqsa, sözü ona verək, səfəri barədə məlumatı eşidək. Ondan sonra işimizi necə quracağımız barədə fikirləşək.

Sədrlik edən. Aydındır.

Deputat İsmayilov.

Rauf İsmayilov. Tamerlan bəy, Yaşar Əliyev dedi, məsələni düz qoydu. Keçən dəfə biz Məclisi yarımçıq saxladıq və Heydər Əliyev Gəncəyə vəziyyətlə tanış olmaq üçün getdi. Mənə elə gəlir ki, çox üzr istəyirəm, mən Sizin xətrinizi istəyirəm, bu gün məsələni düz qoymursunuz, aləm bir-birinə qarışıb. Gündəlik konkret deyilməlidir ki, bu gün Məclisin gündəliyində hansı məsələ dayanır. Gündəliyi formalaşdırmaq, sonra müzakirəyə keçmək lazımdır. Siz o qədər söz dediniz ki, mən bilmədim, bu gün biz nəyi müzakirə edəcəyik. Bu gün biz konkret şəkildə müzakirə aparmalıyıq, təşkilati məsələ keçirməliyik, Ali Sovetin sədrini seçməliyik, əgər lazımdırsa, respublikada yaranmış siyasi vəziyyətin və sairin müzakirəsinə keçərik. Bu gün yığılmışıq, təşkilati məsələni müzakirə etməliyik. Heydər Əliyev Gəncədə olub. Ola bilər, öz təəssüratını danışsın. Ondan sonra gündəlik formalaşdırmalıyıq. Gündəlikdə bu olmalıdır, Ali Sovetin sədri məsələsi bu gün həll olunmalıdır. Xahiş edirəm, mənim təklifimi səsə qoyasınız.

Sədrlik edən. Sizin dediklərinizdə mən öz sözlərimin əksinə heç bir fikir tapmadım. Bəli, biz iclasımızı davam edirik. Bu barədə də, səfər barəsində də məlumatı dinləyəcəyik. Dediğiniz təşkilati məsələ. Məhz bu vəziyyəti dərk edib çıxış yollarını müəyyənləşdirəndən sonra, Siz özünüz şəxsən bu vəziyyətdən bir çıxış yolu, işıq yolu görəndən sonra təşkilati məsələni bu gün həll edərik.

Deputat Qasımov.

Tofiq Qasımov. Tamerlan bəy, bayaq Sizin dediyiniz kimi, bizim iclası aparmaq qaydası, yəni prosedur məsələlərini televizorla göstərmək söhbəti olacaqsam, mən şəxsən belə hesab edirəm ki, birbaşa olsun. Ona görə ki, reportajdır, filandır, çox ciddi təhriflərə yol verirlər, hətta hər kəs öz danışığından da bir şey başa düşə bilmir ki, nə danışır. Ona görə mən hesab edirəm, əgər translyasiya olacaqsam, birbaşa olsun. O ki qaldı hansı məsələni müzakirə etməyə, mənə elə gəlir, indi respublikada yaranmış vəziyyət o qədər ciddidir ki, birinci növbədə o vəziyyəti mü-

zakirə edib çıxış yollarını axtarmaq lazımdır. Mənə elə gəlir ki, bizim Məclisin bugünkü iclasında əsas məqsəd bu olmalıdır.

Təşkilat məsələsini bir-iki gün sonra da həll etmək olar. Elə də vacib deyil ki, mütləq bu gün həll olunsun. Ona görə ki, Ali Sovet rəhbərimiz deyil, yəni o prezidiumda oturanlar var və bu iclasımızı da davam etmək olar. Amma vəziyyət belədir ki, biz bu vəziyyəti bu qaydada uzun müddət saxlaya bilmərik. Bunun mütləq bir həlli yolu tapılmalıdır. Ona görə mən təklif edirəm ki, gündəlik Azərbaycan Respublikasında yaranmış siyasi vəziyyət və bu vəziyyətdən çıxış yolları barədə olsun. Biz burada o müzakirələri edək, eyni zamanda, Gəncədə olmuş nümayəndə heyətinin hesabatına da qulaq asaq. Amma ən düzgünü, Siz bayaq deyən kimi, odur ki, dəqiq məlumat almaq üçün bilavasitə işin başlanğıcından bu günə qədər hadisələrin gedişi barədə bizə hüquq-mühafizə orqanlarının nümayəndələrinin informasiya verməsi də zərər eləməz. Şəxsən mənim üçün bunun çox böyük faydası olar. Sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Mütəllibov.

Mətləb Mütəllibov. Bayaq Yaqub müəllim dedi ki, Gəncə hadisələrini sürtürlər, istəyirlər, ört-basdır eləsinlər. Mən xahiş edirəm, gəlin, çay gəlməmiş hoppanmayaq. İstintaq gedir və onun nəticələri haqqında, onun işini indidən kölgə altına almağa heç kəsin əsası yoxdur. Gəlin, bu Gəncə faciəsindən özümüz üçün kreslo qazanmaq məqsədilə istifadə etməyək. Mən iclası aparan Tamerlan bəyə müraciət edirəm. Xahiş edirəm, bu gün bu məsələ müzakirə olunanda Gəncədə ayın 4-də baş vermiş hadisə ilə əlaqədar, ələlxüsüs istintaq-əməliyyat məsələləri ilə əlaqədar konkret fikir deməkdən, ittihamlardan çəkinilsin. Bir də konkret təklifim odur ki, Məclisin gündəliyinə Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin seçilməsi məsələsi salınsın.

Sədrlik edən. Deputat Əzizov.

Tofiq Əzizov. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri! Bu gün bizim Nazirlər Kabinetinin sədri yoxdur, istefa verib, Ali Sovetin sədri yoxdur, istefa verib. Biz çıxış yollarını axtarmaq istəyirik. Ancaq sabah bu çıxış yollarının məsuliyyətini kim daşıyacaq, kim icra edəcək? Ona görə mən burada bir çox deputatın təklifinə qoşulub xahiş edirəm ki, Heydər Əliyevə söz verilsin, Gəncə haqqında söhbətləri bizə çatdırsın. O məsələnin müzakirəsini qurtarandan sonra biz təşkilat məsələsinə keçək və Ali Sovetin sədrini seçək.

Sədrlik edən. Deputat Nadirov.

İnqilab Nadirov. Tamerlan bəy, nə qədər mənfəət olsa da, mən yoldaşlarımla təkliflərini, fikirlərini təkrar etməyə məcburam. Keçən dəfə biz burada Milli Məclisin iclasını keçirəndə iclası yarımçıq qoyduq. Bu mənada yarımçıq qoyduq ki, Heydər Əliyev yoldaş Gəncəyə gedir, orada o işlərlə məşğul olacaq, qayıdacaq, gələndən sonra Milli Məclisin üzvlərinə məlumat verəcək. Bu mənada da biz Milli Məclisin işini, demək olar ki, yarımçıq qoyduq. Ona görə də mənə belə gəlir ki, başqa məsələləri qatıb-qarışdırmaq lazım deyil. Əliyev yoldaş gedib, Gəncədə məsələlərlə məşğul olub. Mən hesab edirəm ki, birinci növbədə, ona söz verək. Ağsaqqaldır, dünyagörmüş adamdır, oradakı təəssüratı, bu vəziyyətdən çıxış yolları nədən ibarətdir, bilir. Bir ağsaqqal kimi öz tövsiyələrini, göstərişlərini versin. Ondan sonra vaxtı uzatmadan, zənnimcə, biz bu gün Milli Məclisin, daha doğrusu, Ali Sovetin sədri məsələsinə keçməliyik. Bu gün yoldaşların dedikləri təkliflərə mən də tərəfdar oluram. Bildirmək istəyirəm ki, Milli Məclisin gündəliyinə Ali Sovetin sədrinin seçilməsi məsələsini qoymaq lazımdır. Mən xahiş edirəm ki, təklifim səsə qoyulsun. Sağ olun.

Sədrlik edən. Təkliflərin hamısı səsə qoyulacaq.

Deputat Rəhimov.

Kamran Rəhimov. Əlbəttə, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar olaraq respublikada çox mürəkkəb şərait yaranıb. Biz keçən səfər bütün inzibati orqanların rəhbərlərini dinlədik. Ondan cəmi bir neçə gün keçib. İndi təkrar onların nazirlərinin çıxışlarını dinləmək, yəqin ki, bizə heç bir şey verməyəcək. Bizim Heydər Əliyev yoldaş Gəncəyə gedib, gəlib. Mən istərdim ki, bu barədə öz mülahizələrini bildirsin. Bundan başqa, bizim burada İstintaq Komissiyası ayrılıb. Yəqin ki, onlar da xeyli iş görüblər, öz sözlərini desinlər. Biz qalan məsələləri bu məsələyə qatmıyıq. Ondan sonra təşkilat məsələsinə keçək. Çünki bu məsələni yubatmaq lazım deyil, bunu tez həll etmək lazımdır. Mən də millət vəkiliyərinin o fikri ilə şərikəm. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun.

Mirmahmud bəy, buyurun.

Mirmahmud Fəttayev. Tamerlan bəy, Siz bayaq qeyd etdiniz ki, bizim bugünkü sessiyamız srağagün davam edən sessiyanın, başlanan sessiyanın davamıdır. Amma srağagündən bu günə qədər respublikada siyasi vəziyyət çox dəyişib, yəni Heydər bəyin Gəncə səfərindən sonra respublikada vəziyyət pis istiqamətdə dəyişib. Ona görə də mən təklif

edirəm və Tofiq Qasimovun fikrini müdafiə edirəm ki, respublikada bu iki gün ərzində baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq inzibati orqanlar, əlaqədar nazirliklər məlumat versinlər, sonra isə Heydər bəyin həm Gəncə səfərinin nəticələrini, həm də Ali Sovetin sədrinin seçilməsi məsələsini müzakirə edək.

Komissiyanın üzvü kimi isə Mətləb bəyin fikrini bir daha müdafiə edirəm və xatırladıram ki, biz nəzərdə tutduğumuz məktubu Sizə təqdim edə bilmədik. Ona görə də 4 iyun hadisələri haqqında bugünkü sessiyada imkan daxilində qərəzli və məqsədli fikirlər səslənməsin, qarşılıqlı ittihamlar olmasın. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun, Mirmahmud bəy. Sizinlə və Mətləb bəylə bu barədə tamamilə razıyam ki, o məsələni burada müzakirə obyektinə çevirmək istintaqa təzyiq göstərmək kimi bilinirdi.

Mən xahiş edirəm, bir daha bu barədə fikrimi çatdırıram. Görünür, bəzi deputatlar diqqətlə qulaq asmadılar. Mən təklif etmirdim ki, müstəqil məsələni indi salaq, respublikada siyasi vəziyyəti müzakirə edib qurtaraq, sonra təyinat məsələsinə keçək. Yox. Söhbət ondan gedir ki, respublikadakı vəziyyət tək Gəncə ilə bağlı deyil, başqa bölgələrdə də vəziyyət, mənə gələn məlumatlara görə, Mirmahmud bəy tamamilə düzgün dedi, xeyli pisləşib. Bu barədə real vəziyyət nədir? Biz məlumatlandırılmalıyıq. Bizə məlumat verilsin ki, biz başqa məsələlərin müzakirəsində qərar qəbul edəndə barı respublikadakı dəqiq vəziyyət barəsində məlumatımız olsun. Əgər etiraz etmirsinizsə, burada təkliflər söyləndi, mən bu təklifləri səsə qoyacağam. Birinci, bundan başlayaq. Bu, Milli Məclisin...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun, Heydər bəy.

Heydər Əliyev. Bilirsiniz, ayın 13-də saat 12-də Milli Məclisin iclası toplanmışdır. Burada gündəlikdə bir məsələ idi: Ali Sovetin sədri İsa Qəmbərovun istefası və Ali Sovetin sədrinin seçilməsi. Bu məsələ ilə əlaqədar mən Milli Məclisin iclasına dəvət olunmuşdum. O ərəfədə vəziyyət çox gərgin olduğuna görə mən Milli Məclisin iclasının təxirə salınmasını xahiş etdim və Gəncəyə getməyim haqqında məlumat verdim. Mən heç də deməmişdim ki, mən Gəncədə vəziyyəti öyrənib, gəlib burada məlumat verəcəyəm ki, məsələ müzakirə olunsun. Sadəcə olaraq, bu məsələnin, yəni Ali Sovetin sədri haqqında məsələnin həll olunmasının təxirə salınmasını xahiş etdim. Sədr istefa verdi, onun is-

tefası qəbul olundu. Yeni sədr seçilməsi məsələsində mən xahiş elədim ki, mənə imkan versinlər, mən Gəncəyə gedim, gəlim. Mən getmişəm, gəlmişəm. İndi bu məsələni başqa bir istiqamətə çevirmək, mənə belə gəlir ki, qətiyyən düzgün deyil və mən bununla razı ola bilmərəm. Gəncə hadisələri Milli Məclisdə iki gün müzakirə olunub, İstintaq Komissiyası, deputat-istintaq komissiyası yaranıb. Komissiya hadisə yerində olub, indi işləyir. Bu komissiyanın nəticəsi olmadan Gəncədəki hadisələri müzakirə etmək mümkün deyil. Mənim fikrim belədir. Ona görə də mən anlamıram, nə üçün cürbəcür təkliflər ortaya çıxır. Əgər Siz Ali Sovetin sədri məsələsini həll etmək istəyirsinizsə, mən bu işdə iştirak edirəm. Əgər istəmirsinizsə, başqa məsələləri həll edirsinizsə, mən bu işdə iştirak etmirəm. Mən hər şeyi aydın deyirəm və burada məsələləri qarışdırmaq lazım deyil.

Sədrlik edən. Dediğiniz tamamilə aydındır. Biz də tam aydın deyirik ki, respublikada Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçki məsələsi – bu, özbaşına, İsa Qəmbərovun ya xəstəliyi ilə, ya da başqa səbəblə ortaya çıxan məsələ deyil. İsa Qəmbərov siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək üçün, qardaş qanının qarşısını almaq üçün istefasını verib. Bu Milli Məclis heç bir vaxt, heç bir halda – mən Milli Məclisin, demək olar ki, əksəriyyətinin fikrini bilirəm – İsa bəyin bu vəzifədən getməsinə razı olmazdı. Onun istefasını qardaş qanının qarşısının alınması üçün atılmış addım kimi qiymətləndirək. Buna razılıq verib.

İndi biz Ali Sovetin sədri məsələsini həll edəndə bilməliyik ki, bu addım respublikada vəziyyəti sabitləşdirəcəkmi? Bizi əsas narahat edən Gəncə faciəsidir, onun davamının qarşısı alınacaq mı? Deputatlar bu barədə bilməlidirlər ki, bu məsələnin həllində tam sərbəst, məsuliyyətli qərar qəbul edə bilsinlər. Biz xahiş edərdik ki, Heydər müəllim, Siz oradakı təəssüratınız, bu vəziyyətdən çıxış yolları barəsində məsləhətlərinizlə Milli Məclis qarşısında çıxış edəydiniz. Əgər Siz, necə deyərlər, bununla razılaşırsınız...

Heydər Əliyev. Bilirsiniz, Siz burada oturmusunuz, hamınız... İşləmir. Nə üçün işləmir?

Sədrlik edən. Düyməni basmaq lazımdır.

Heydər Əliyev. Siz hamınız burada oturmusunuz, Gəncədən xəbəriniz yoxdur. Heç biriniz ora getməmişsiniz, burada oturub yenə də məsələ müzakirə etmək istəyirsiniz. Mən gedib bir gün orada qalmışam və gəlmişəm. İstəyirsiniz, burada sizə, bütün dünyaya elan edim ki, bunun

çıxış yolları nədir? Keçən dəfə də dedim, mən Naxçıvandan bura vıdanımın tələbi ilə gəlmişəm, Azərbaycan Prezidenti Əbulfəz Elçibəyin xahişı ilə gəlmişəm. Gələn gündən də gecə-gündüz bu işlə məşğulam. Əgər Milli Məclisin üzvləri, Ali Sovetin deputatları, başqa şəxslər mənə bu işdə iştirak edib kömək etməyi etibar edirlərsə, mən bunu edirəm, eləmlərsə, bunu eləməyəcəyəm.

Mən indi sizin qarşınızda hansı yolları deyə bilərəm, bu yollar çoxdur. Vəziyyət həddindən artıq mürəkkəbdir. Surətin qoşunları gəlib gecə Nəvaiddə durublar. Mən dünən axşam üç dəfə onunla telefonla danışmışam. Məsələ həddindən artıq mürəkkəbdir. İndi bunu burada necə müzakirə edəcəyik? Burada tədbirlər görmək lazımdır. Tədbirlər də burada səsvermə yolu ilə deyil, müəyyən səlahiyyətli adamlar tərəfindən görülməlidir. Ona görə mən sizin məsələni yenə də bu istiqamətə çevirməyinizə təəccüb edirəm. Siz, yəqin ki, vəziyyətdən çıxış yolu axtarmırsınız, başqa işlərlə məşğul olmaq istəyirsiniz.

Sədrlik edən. Heydər bəy, mən keçən səfər məcburiyyət qarşısında, ağsaqqalsınız, Sizdən xahiş elədim ki, ittiham edəndə sözlərinizə dəqiq fikir verəsiniz. Axı mən keçən səfər təklif etdim ki, Sizinlə birlikdə Milli Məclisin bir qrup deputatı da getsin. Siz özünüz bu təklifi rədd etdiniz. İndi Sizin bizə bu ittihamı irəli sürməyinizin heç bir əsası yoxdur ki. Siz burada oturub, ora baxırsınız, vəziyyəti bilmirsiniz. Biz təklif etdik ki, biz də gedək, birlikdə vəziyyətə baxaq. Siz tək getdiniz. Gəlib, bu barədə məlumat verərdiniz. Mən istəyirəm, bu məsələni uzadam. Üzr istəyirəm, xahiş edirəm, burada məsələ aydındır. Təkliflər də aydındır. Millət vəkilləri fikirlərini desinlər. Biz bu məsələnin, yəni müzakirənin gedişi barəsində yalnız səsvermə ilə qərar qəbul edə bilərik.

Deputat Əliyev.

Heydər Əliyev. Bağışlayın, vaxt almayın. Siz Ali Sovetin rəhbərlərisiniz. Bu, yenə işləmir. Niyə bunu çıxarırsınız?

Sədrlik edən. Burada düymə var, basmaq lazımdır.

Heydər Əliyev. İki dəfədir, basıram, işləmir. Ayın 4-də hadisələr olub. Niyə ora getməmisiniz? Kim sizin qabağınızı alıb? Mən ayın 13-də ora getmişəm. Ayın 4-dən 13-nə qədər 10 gün vaxt keçib. Siz indi mənə deyirsiniz, təklif etdiniz ki, mənimlə başqa bir qrup da getsin. Hər bir qrup gedə bilərdi, o cümlədən Siz, Ali Sovetin sədri və başqa adamlar da gedə bilərdi. Kim sizin qabağınızı almışdı? Burada oturmusunuz, cürbəcür söhbətlər aparırsınız. Azərbaycanın yarısını tutublar, camaat va-

himə içərisindədir. Mənə deyirsiniz ki, Siz mənə dediniz, deputat qrupu getsin, mən razı olmadım. Bəli, hansı deputat qrupu istəyir, ora getsin, bu gün də getsin, sabah da getsin. Ancaq mən Ali Sovetin bir deputatı kimi, bir vətəndaş kimi Azərbaycan Prezidentinin dəvətini qəbul edərək bu işlə məşğul oluram. Mənimlə Milli Məclisin iki üzvü – Rəhim Qaziyev, Tahir Əliyev və Baş nazirin iki müavini gedib. İndi Siz bu məsələni nə cür müzakirə etmək istəyirsiniz, mən başa düşürəm. Gəncə hadisələri, bunun çıxış yolları bu gün müzakirə oluna bilməz. Birinci, ona görə ki, İstintaq Komissiyası gedir, işini aparmalıdır. İkinci, bu məsələ geniş müzakirə oluna bilməz, bu məsələdən çıxış yolları tapmaq lazımdır. Onu da müəyyən bir qrup səlahiyyətli adamlar apara bilərlər. Ona görə də siz məni bu məsələlərə çəkməyin. Siz neçə təklifə istəyirsiniz, səs verə bilərsiniz, ancaq bilin ki, mən bu işlərə qarışmayacağam.

Sədrlik edən. Sizin fikriniz aydındır.

Xeyrulla müəllim, buyurun.

Xeyrulla Əliyev. Əvvəla, doğrudan da, deputat-istintaq komissiyasının nüfuzlu məlumatı əldə olmasa, yenə bu məsələ barədə, bu mövzuda söhbəti uzatmaq başqa adamların əsəblərini qızıdıracaq, qıcıqlandıracaq, yenə də qaşınmayan yerdən qan çıxarmağa çalışacağıq. Söhbət keçən dəfə harada qalıbsa, davam etdirməliyik. Bu məsələni bitirib, o biri məsələni başlamalıydıq. Məclisdə söhbəti bu məcraya salmaq nəticə verməz. Bizim xalqın böyük-küçlük fəlsəfəsi – çöldə, bayırda iki uşaq, iki yeniyetmə bir-biri ilə dalaşırsa, onun yaşıdları harayçılıq eləmək istəyirsə, bu heç bir nəticə vermir, əksinə, bir az da qızıyırlar. Amma bir ağsaqqalın dayanıb “ayıbdır” deməsi, yaxud sadəcə olaraq, göz ağartması kifayət eləyir. Biz özümüz də haradasa bir-birimizə tay-tuşuq, bir-birimizə bərabərik. Bu hikkəylə, bu ədayla, bu təfəkkürlə biz, çətin ki, vəziyyətdən çıxış yolu tapa bilək. Bir az özümüz, vətən, xalq qarşısında məsuliyyət daşıdığımızı hiss eləyək. Doğrudan da, çox ağırdır.

Deyirlər ki, Allahsız yerdə otur, böyüksüz yerdə oturma. Bu, Azərbaycan xalqının şah fəlsəfəsi olub. Allaha şükür ki, xalqımız hələ bu keyfiyyətini itirməyib. Məsələ oldu. Prezident də burada oturub axı, xalqın ona böyük nüfuzu var, dünənki mitinqlərdə də mən bunun şahidi olmuşam. Böyük hörməti var, onun iştirakı ilə bu məsələ müzakirəyə başlayıb. Onun məsləhəti ilə bizim ağsaqqal bura dəvət olunub. Onun razılığı ilə başqa tədbirlər olub. Qoy, bir az da Prezidentimizi dinləyək, görək, onun bu məsələyə münasibəti necədir. Xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Əbülfəz bəyə söz verəcəyəm. Siz məsələni düz qoy-mursunuz. Guya ki, hamı məni dilə tutur. Məni dilə tutmaq lazım deyil. Məsələ ondadır ki, mən dedim, Sizə imkan verəcəyəm. Siz qabaq da çox çıxış eləmişiniz. Üstündən bir neçə gün keçib, Siz o çıxışlarınıza görə peşmançılıq çəkmişiniz. Mən istəməzdim ki, Siz məlumatı, vəziyyəti dəqiq bilməmiş... Burada keçən dəfə Heydər bəyin Gəncəyə getməsi ilə əlaqədar söhbət oldu. Ona görə ki, orada müəyyən qarantlardan söhbət getdi. Biz istəyirik, bilək. Orada gəncəlilər tərəfindən çox kəskin tələblər qoyulub. O tələblərdən qismən geri dururlarmı? Onun çıxış yolları nədədir?

Əbülfəz Əliyev. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri! Bu məsələlərin nə cür gərgin olduğu və nə cür başlandığı haqda sizin məlumatınız var. Doğrudan da, respublika çox ağır faciənin, vətəndaş müharibəsi faciəsinin qarşısındadır. Bunun müəyyən izləri var. Bu məsələ gərgin olanda, təkcə mənim öz fikrim deyil, bizim millət vəkillərinin bir neçəsinin və dövlətdə çalışan bir sıra məsul şəxslərin belə fikri oldu ki, bu vəziyyətdən çıxmaq üçün respublikada bütün nüfuzlu partiyalarla və şəxslərlə məsləhətləşmələr aparmaq, onların nüfuzundan, enerjisindən, gücündən, bu işdə iştirakının dərəcəsindən istifadə etmək lazımdır. O şərtlə də bir-iki adamla görüşdüm, o cümlədən Naxçıvana telefon edib Heydər bəyin Bakıya gəlməsini xahiş etdim. Bəxtiyar müəllim də buradadır. Keçən dəfə Bəxtiyar müəllim özü dedi. Bir neçəsinin də adını saya bilərəm. Bu məsləhətləşmələrdə bir neçə gecə söhbətlər oldu ki, bu məsələlər nə cür həll oluna bilər.

Deyək ki, biz bu işdə həddən artıq ittiham olunurduq. Məsələlərin kökü dəqiq öyrənilməyib. Tam qiyam halında qalxmış insanlar elə şeylər tələb edirdilər ki, bu çox böyük, sərt qarşıdurmalara gətirib çıxarırdı. Bu sərt qarşıdurmalar olmasın deyə, bizim Baş nazir istefa verdi. Deyək ki, məqsəd hiddətlənmiş, dövlətdən, hakimiyyətdən acıqlanmış adamların etirazına bir növ şəraiti yumşaltmaq idi. Bundan sonra tələblər gəlirdi ki, hamısı istefa versin. Bu məsələdə bir neçə gün bəzi söhbətlər getdi. İsa bəy dedi ki, əgər belə sərtləşirsə, vətəndaş müharibəsi baş verməsin deyə, mən də istefa verirəm. Dəfələrlə mən tələb elədim, başqa yoldaşlar da tələb elədi, dedilər ki, getmə, qal. Amma vəziyyət get-gedə gərginləşirdi. Biz, doğrudan da, istəmirik, desinlər ki, bunlar hakimiyyətə görə xalqı qırğına verirlər. İsa bəy dedi ki, mən də istefa verirəm. Doğrudan da, biz bir neçə gün nə qədər cəhd göstərdiksə, o, artıq öz ərizəsini yazıb televiziya elan etdirdi. Belə olan şəraitdə res-

publikada iki mühüm vəzifə – Baş nazir və Ali Sovetin sədri vəzifəsi boş qalır. Dövlət iflicə gedir. Hər bir dövlətdə bu məsələləri tez həll edirlər. Buna görə də bu məsələ – Ali Sovetin sədri vəzifəsinin seçilməsi İsa bəy istefa verən günün səhəri qoyuldu. Burada da məsələnin birinci hissəsi həll edildi. İkinci hissəsinə gələndə isə müəyyən şərtləşmələr, deyək ki, müəyyən məsləhətləşmələr əsasında dayandırıldı.

Bu gün xahiş edirik, həmin məsələ qoyulsun, Ali Sovetin sədri seçilsin. Bu məsələni qurtarmaq lazımdır. Mən sizə birçə şeyi deyim, çoxunuzun xəbəriniz var. Onlar, sadəcə, gedib Nəvaidə durmayıblar. Artıq dünəndən müəyyən qızışmalar gedir, atışmalar var. Bizim bir neçə adamımız o tərəfdən də, bu tərəfdən də yaralanıb. Bu məsələni təcili həll etmək üçün bu gün məsuliyyətli Ali Sovetin sədri seçilməlidir. Bu məsələdə də Heydər bəyin qarantiyası buna müəyyən qədər imkan verir. Sizin hamınızın ictimai fikriniz olub. İndi burada təzədən Gəncə məsələsini müzakirə etmək olmayacaq. Siz komissiya yaratmışınız, komissiya bu məsələni həll etməlidir. Komissiyasız heç kim düzgün qiymət verə bilməz. Nə siyasi qiyməti, nə də hüquqi qiyməti düzgün verəcəksiniz. Gərək istintaqdan keçsin. Yoxsa, mən getdim, gəldim, bir xəbəri mən verirəm, bir xəbəri Həsən verdi, bir xəbəri Hüseyn verdi. Bundan nə Məclisə bir şey çatar, nə də düzgün nəticə çıxara bilərik. Ona görə də mən xahiş edirəm, bu məsələni qoyasınız və Ali Sovetin sədrini seçəsiniz.

Sədrlik edən. Əbülfəz bəy, biz elə bu məsələyə görə yığışmışıq. Sizin təklifinizlə bu gün saat 3-də Məclis yığılıb. Bu məsələni də qoyub həll edəcəyik. Siz qarantia verirsinizmi ki, bu məsələnin həlli ilə dediyiniz proses dayanacaq? Mən üzr istəyirəm, burada, onsuz da, qəliz vəziyyəti qəlizləşdirməyin. Respublikada çox mürəkkəb və çirkin oyun gedir. Dünən Ağdamda Kəlbəcər variantına əl atılıb. Dünən Ağdamda maşınlarda bir qrup hərbi paltarlar geyinmiş adamlar düşmənlə qabaq-qabağa duran bütün kəndlərə düşüblər ki, Ağdam mühasirədədir, tanklar, erməni tankları şəhərin içinə girir, bir yolumuz qalıb. Panika yaradıb çıxarırlar. Mən tələb eləyirəm, milli təhlükəsizlik naziri, o adamlar kimdir, onların arxasında hansı siyasi qüvvə durub, bunu açıq-aşkar etsinlər, sonra kresloları bölüşdürün, oturun, bütün vəzifələri tutun. Belə şeylər olmaz. Xalqın qanı ilə, xalqın torpağı ilə... Burada kimlər vəzifə tutacaq? Mən buradan bu dəqiqə çıxıb gedə bilərəm, ancaq biz bu camaata cavab verməliyik. Bu oyunları bu respublikada kim aparır? Kəlbəcəri bu gündə kim elədi? Dünən Ağdamda bu cəhdin dalında kim durub? Bunu kim eləyib? Mən xahiş eləyirəm, vəziyyəti gərginləşdirməyin.

Mən bütün təklifləri eşitdim. Burada yazılanlar var. Təkid eləmirlər-sə, mən, sadəcə olaraq, səsə qoyum və siz – Milli Məclis üzvləri, məsələ-nin məsuliyyətini dərk eləyib, öz boynunuza götürüb həll eləyin.

Afiyəddin Cəlilov. Hörmətli millət vəkili, mənə belə gəlir ki, bu gün çağırılmış Milli Məclisin iclasını emosiyalara qapılaraq başqa məcraya aparmaq lazım deyil. Respublikada vəziyyət həddindən artıq ağırdır. Bir il birgə fəaliyyətimizdə Milli Məclisin hər bir üzvünə üzümü tutub deyirəm, istər formada, istərsə də sadə məzmununda həddindən artıq siyasi yetkinlik əldə ediblər. Bura yığışmağımızın da əsas məzmunu bəllidir. Ona görə də burada verilən təkliflər, respublikadakı vəziyyət təhlil olunsun, bunun ətrafında müzakirələr açılsın, bu məsələlər televiziya ilə bu gün camaata çatdırılsın. Mən aşkarlığın əleyhinə deyiləm, amma doğrudan da, respublikada yaranmış ağır vəziyyət daha da ağırlaşsa bilər.

Burada bizim hörmətli Prezidentimiz nitq söylədi. Bu nitqi bizim Milli Məclisin üzvlərinin hər biri dərin məsuliyyətlə başa düşür. Baxıram, çıxış eləyənlər ikinci dəfə də çıxış etmək istəyirlər. Mən heç kəsin səsini almaq niyyətində deyiləm. Müzakirələr kəsilsin, Milli Məclis öz işini davam eləsin, təşkilati məsələlərə baxılsın. Həqiqətən, respublika bu gün işləmir, idarəetmə iflic vəziyyətindədir. Bunu da deməyə ehtiyac yoxdur ki, Ali Sovetin sədri, Baş nazir yoxdur. Belə bir şəraitdə də müzakirələr respublikanı ağır vəziyyətdən çıxarmayacaqdır. Respublikanın Prezidenti ilə yanaşı, respublikanın rəhbərləri müəyyən olunmalıdır və bu ağır vəziyyətdən respublikanı çıxarmalıdırlar.

Sədrlik edən. Aydındır. Söz deməyə təkid eləyən yoxdur ki?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun, Tofiq müəllim.

Tofiq Qasımov. Hörmətli millət vəkili, mən hiss eləyirəm ki, burada yenə oyun gedir. Bütün bu oyunlar kimisə hakimiyyətə gətirmək üçündür. Kənardan da, daxildən də bu qüvvələrin birgə fəaliyyəti nəticəsində gətirib əvvəlcədən kresloda oturtmuşuq. Milli Məclis sədri göstərişlə seçmir. Heç kimin namizədliyi qabaqcadan Milli Məclisə verilmir. Təşkilat məsələsi lazımdır, təşkilat məsələsinə baxırıq, Milli Məclis kimi istəyər, özü sədr seçər. Bu, başqa məsələ. Ona görə də mən xahiş edirəm, qabaqcadan kiminsə böyük təcrübəsini, ya nəyi nəzərə alıb təklif edilməsin ki, kim olsun.

İkincisi. Mən belə hesab edirəm ki, doğrudan da, respublikada yaranan vəziyyət olduqca ciddidir. Biz nəyin bahasına olursa-olsun, bunu

ancaq danışıq yolu ilə, ikitərəfli razılığa gəlməklə, güzəştə eləməliyik. Hətta hökumət bütünlükdə istefaya getməlidirsə, bu gün getsin. Amma mən heç cür başa düşə bilmirəm ki, bu hadisələr baş verən andan Baş nazir istefa verir, əvəzində heç nə dəyişmir, daha da ağırlaşır. Ali Sovetin sədri istefa verir, əvəzində heç nə dəyişmir, daha da ağırlaşır. Dövlət katibi istefa verir, heç nə dəyişmir. İndi də Ali Sovetə yeni sədr seçəcəyik. Əminəm ki, yenə də heç nə dəyişməyəcək. Sabah bizə hücum edəcəklər. Əgər elədirsə, onda nəyə görə bu istefalar baş verir? Axı danışıq əsasında bir tərəf tələb qoyursa, onların tələbi varsa, desinlər. Biz o tələbləri yerinə yetirək, bu məsələ bitsin. Əgər tələb qoyublarsa ki, kimisə sədr eləyək və bununla bitəcəksə, mən hazıram. Əgər belə tələb yoxdursa, vəziyyət necədir, nə tələb eləyir? Biz necə hərəkət eləməyi bilmiriksə, bu saat basabasla sədr seçməklə nəyə nail olacağıq? Üç nəfər orada oturmusunuz, idarə eləyin də. Gərək elə mütləq sədr vəzifəsi ilə idarə eləyəsiniz?

Çıxış yolunu tapın, konkret deyin ki, filan şey. Yaxşı, danışıqlara getdik, əgər camaat içində danışmaq istəmiriksə, hamını zaldan çıxaraq. Təklif edirəm, bağlı iclas keçirək, müzakirə eləyək, görək, nəticəsi nə oldu? Bizə nə şərt qoyublar? Biz hansı şərti ödəməliyik ki, onun hesabına respublikadakı hadisələr dayanacaq? Ermənilər bir tərəfdən, özümüzünkülər də o biri tərəfdən gəlir. Bizim istefaların nəticəsi nədir, bilmirəm. Mən də istefa verim. İstefa verməyə nə var? Amma söhbət ondadır ki, görək, bunun nəticəsində mən nə alacağam? Respublikanın hansı işi irəli gedəcək? Gəlin, onu müzakirə eləyək, konkretləşdirək. Doğrudan da, bu gün bu məsələ mütləq olmalıdır ki, hadisələr bitsin, qoşun geri qayıtsın, hökumətə tabe olsunlar və sair. Gəlin, eləyək. Amma bunları aydınlaşdırmamış kimisə kresloya oturdub, kresloya gətirtmək, kimisə kreslodan götürmək... Sabah da yenə həmin hücum olacaq. Mən hesab edirəm ki, bunlar siyasi, savaşa hazırlanmış oyundur və Milli Məclis bu oyuna getməli deyil. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tahir bəy, buyurun.

Tahir Əliyev. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Prezident, mən xahiş edirəm, danışmayasınız. Hamınız gözəl bilirsiniz ki, bu gün respublikada nə baş verir. İstintaq Komissiyasının, deputat-istintaq komissiyasının üzvü kimi əvvəlcədən xahiş edirəm və tələb eləyirəm ki, Gəncə hadisələrinin nəticəsi haqqında heç kim əvvəlcədən öz fikrini deməsin. İstintaq Komissiyası işləyir, mən özüm demişəm, ən obyektiv bir qərar çıxaracaq. Bu komissiya başqa komissiyalara oxşamayacaq. Gəncə ha-

disələrindən sonra Azərbaycan xalqında qarşıdurma olmasın deyə, biz – İstintaq Komissiyası təcili olaraq həm Prezidentə, həm də bütün Azərbaycan xalqına müraciət elədik. Müraciətimiz o oldu ki, heç bir tərəf özünü çalışıb duruluğa çıxarmasın, vəziyyəti daha da gərginləşdirməsin. Ancaq bildiyiniz kimi, vəziyyət həddindən artıq gərgindir. Şəxsən mən Gəncədə iki dəfə olmuşam. Əgər kim Gəncəyə getmək istəyirsə, heç kimin qarşısını almırlar, getmək lazımdır. Ancaq bəziləri ora getməyə cürət eləmir. Çünki o qədər böyük, yalançı işlərlə məşğul olublar ki, xalqın qarşısına çıxmağa üzləri yoxdur.

Keçən dəfə Məclisimiz yarımçıq qalıb. Hamı da bilir ki, biz bura nəyə görə yığılmışıq. Bu vəziyyəti daha da gərginləşdirmək olmaz. Söhbət Heydər Əliyevdən gedirdi. Niyə bilmirdiniz? Hamımız da bilirik və bura yığılmışıq ki, Sədr məsələsini həll eləyək. Prezidentin və Heydər Əliyevin məsləhəti ilə mən də orada oldum. Camaatın içinə çıxmaq mümkün deyil. Bu gün Azərbaycan xalqına bir ağsaqqal lazımdır ki, bu qardaş qırğınının qarşısını alsın. Məgər bunu bilmirsiniz? Bunu hamı qəşəng bilir.

Hörmətli Tofiq bəy Qasımov, Siz həmişə xaricdə olursunuz, Azərbaycandan xəbəriniz yoxdur. Bayaqdan özlərinə “bəy” deyənlər indi hamısı gədə olub, orada-burada gizləniblər. Azərbaycan xalqını qarşı-qarşıya qoymuşuq. Biz gələndə gördük, o tərəfdən Surətin dəstəsi, bu tərəfdən hökumət dəstəsi. Biz hara gedirik? Belə dövlətçilik olar? Bu gün Azərbaycan xalqının oğlu olan hər bir kəs çalışmalıdır ki, qarşıdurma olmasın. Bu gün hamımız qəşəng başa düşürük ki, hakimiyyətdə boşluq yaranıb. Baş nazirimiz, Ali Sovetin sədri yoxdur. Biz hara gedirik?

Yaqub müəllim, Siz dediniz ki, çoxlarının xəbəri yoxdur. Bəli, mən Sizinlə razıyam, Yaqub müəllim. Bəlkə çoxları burada hesab eləyir ki, mən Sizinlə düşmənəm. Xeyr, mən Sizinlə düşmən deyiləm, mən yekəlikdə adamda kin olmaz, indi də yoxdur. Bəli, Sizə qarşı böyük ədalətsizliklər olub, onları mən bilirəm, hamısından xəbərim var. O vaxt nə oyunlar gedibmiş, mənim onlardan xəbərim olmayıb. Güclü oyunlar gedirmiş.

Tamerlan bəy, mən xahiş edirəm, bu məsələni süni surətdə uzatmaq lazım deyil. Burada bir məsələ var, hamımız da bunu bilirik. Hamımız şüurlu adamlarıq. Respublikamızın Prezidenti Əbülfəz bəy də fikrini dedi. Gəlin bununla məsələni qurtaraq. Bir məsələ var, onu həll etməliyik. Lazım deyil ki, burada hüquq mühafizə orqanları hesabat, məlumat versinlər. Saat 5-də mitinq olacaq. Əgər bununla əlaqədardırsa, gəlin

bu vəziyyəti gərginləşdirməyək. Xahiş edirəm, bütün çıxışlar kəsilsin. Bir məsələ var, onu həll edək, ondan sonra Ağdam məsələsinə, Kəlbəcər məsələsinə qayıdaq, bütün məsələləri həll edək. Sağ olun.

Sədrlik edən. Təkid edən varmı?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun, Bəxtiyar bəy.

Bəxtiyar Vahabzadə. Mən Tahir Əliyevin fikirləri ilə tamamilə şərikəm. Tahir Əliyev bizim üçün tamamilə hər şeyi aydınlaşdırdı. Bax, Siz indi deyirsiniz ki, oyun oynamayın, amma mən diqqətlə baxıram. Tamerlan bəy, mənim siyasətdən-zaddan o qədər başım çıxmaz, şair adamam. Amma diqqətlə fikir verin, axı biz də qulağımıza yemirik. Oyun oynayan Siz özünüzsünüz, Siz oynayrsınız. Siz məsələnin yönünü ayrı istiqamətə döndərirsiniz. Xeyrulla çox gözəl dedi ki, Allahsız yerdə otur, amma böyüksüz yerdə oturma. Atan yaşındadır, yoxsa yenidən başlamısınız o dəfəki kimi bu kişini hörmətsiz etməyə? Biz xahişlə onu gətirmişik. Niyə o kişini hörmətsiz edirsiniz? Əgər ləyaqətin var idisə, bu müddətdə sən neyləmişən? Sən, Tamerlan, neyləmişən? Bu bir ildə nə iş gördün? Axı, bütün bu oyunlar bizim gözüümüzün qabağında gedir. Oyun deyirsən, bizə atırsan, amma oyunu oynayan, başçı sənsən. Bir yerdə ki sən o kişiye deyirsən, “ayıb deyil”? Sözüne hədd qoy. Sənin atan yaşında kişidir. Dədənə bu sözü deyərsən? Əgər dədənə desən, pis adamsan. Dədənə demirsənsə, o kişiye də demə.

Bura baxın, gəlin hər şeyi açıq danışaq. Bütün millət bu saat Heydər Əliyevi gözləyir. Əgər istəyirsiniz ki, bu odun üstünə su tökəsiniz, Heydər Əliyev vəzifəyə gəlməlidir. Mən açıq deyirəm, birbaşa deyirəm. Mən siyasət-zad qanmıram. Bu saat bütün millətin ümidi o kişiyədir. Niyə bu millətin ümidini yerə vurursunuz? Prezidentimiz çox gözəl dedi və bunu təsadüfi demir. Prezidentimiz çox gözəl bilir ki, bu saat millət hansı əhvali-ruhiyyə ilə yaşayır. Niyə bizim isti aşımıza su qatırsınız? Bu saat bizim millətimizin ağsaqqala ehtiyacı var, uşaq-muşağa ehtiyacı yoxdur. Uşaq-muşaq gördük, neylədilər.

Mən Prezidentin fikrinə gəlirəm. Keçən dəfə biz yarımçıq qoyduq. Yarımçıq qoyduq ki, getsin. Daha doğrusu, Heydər Əliyev özü dedi ki, mən istəyirəm, gedib tanış olam. İndi Siz təklif edirsiniz ki, inzibati orqanlar gəlsin, bizə hesabat versin. İnzibati orqanlar bizə nə hesabat verəcək? O dəfə verdilər də. Nə dedilər? Hamısı dedi ki, bizim xəbərimiz yoxdur. Onda da mən burada yerdən dedim ki, belə çıxır, qardaş, bütün

günahlar bizim boynumuzdadır, bütün deputatların boynundadır, bizim günahkar. Təzədən buna nə başlamısınız? İstintaq Komissiyası yaratmısınız. Qoyun, o İstintaq Komissiyası işini görsün, ondan sonra yenə burada yığılaq, bu məsələni əməlli-başlı müzakirə edək. Amma bu gün biz bura yığışmışıq. Nədir? İsa Qəmbərov istefa verib. İndi də Siz deyirsiniz ki, İsa Qəmbərov istefa verib, amma indi qan tökülüb axı. Əşi, İsa Qəmbərova qədər qan tökülüb. Nəyi müzakirə edəcəksən, mən bilmirəm. İsa Qəmbərov qurtarıb, istefasını verib. Bu gün biz Ali Sovetə sədr seçməliyik. Mənim təklifim budur.

Sədrlik edən. Aydındır. İndi mən Sizin sözlərinizə heç bir reaksiya verə bilmərəm. Təbii, ona görə ki, Siz müxtəlif vaxtlarda, müxtəlif mövzularda dəfələrlə çıxış eləmişiniz. Camaat mütəmadi olaraq Sizin çıxışlarınıza müxtəlif cür reaksiyalar verir. Yəqin ki, bu səfər də reaksiya verirlər. Başqa təkid edən yoxdur ki?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun, Vahid bəy.

Vahid Əhmədov. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Prezident! Dəməli, Prezident öz çıxışında yaranmış vəziyyətlə əlaqədar müəyyən qədər qeyd elədi. Amma mən bir sıra məsələlərə konkret toxunmaq istədim. Bu gün məsələ getmir ki, kim Ali Sovetin sədri seçiləcək, Milli Məclis o vəzifəyə kimi gətirəcək. Bu məsələ Prezidentin yanında, mən açıqgını demək istəyirəm ki, bir neçə dəfə müzakirə olunub. Doğrudan da, Baş nazir istefa verib, Ali Sovetin sədri istefa verib və dövlət də bu gün iflic vəziyyətindədir. Mən xalq təsərrüfatına rəhbərlik edən bir şəxs kimi belə hesab edirəm ki, bu vəziyyət uzun müddət davam edə bilməz. Biz qəti qərar çıxarmalıyıq. Özü də burada suallar gedir ki, Ali Sovetin sədri kim seçiləcək? Kimliyindən asılı olmayaraq, əgər hər hansı bir şəxs özünü Ali Sovetin sədrliyinə layiq bilirsə, yəqin ki, burada bizim suallarımıza cavab verib bugünkü məsuliyyəti, Gəncə ilə əlaqədar hadisələri real həll etməyi öz üzərinə götürəcək. Ona görə də mənə elə gəlir ki, bu gün Ali Sovetin, Milli Məclisin iclasının əsas məqsədi Ali Sovetin sədrini seçməkdən ibarətdir. Mən yenə deyirəm. Respublikanın iqtisadiyyatında çox ağır vəziyyət yaranıb, həddən artıq ağırdır. Bir həftədir, Baş nazir yoxdur. Bir həftə ərzində hətta hörmətli Prezident bir nəfər müavinə də sərəncamla həvalə eləməyib ki, Baş naziri əvəz eləsin. Bu dəqiqə bu qalınlıqda sənədlər yatıb qalıb. Amma təsərrüfat işləməlidir. Ona görə də mən yenə deyirəm. Kimliyindən asılı olmayaraq, biz Ali Sovetin sədrini

bu gün seçməliyik. Ali Sovetin sədri bütün məsuliyyəti ilə başa düşməlidir ki, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar yaranmış vəziyyəti Prezidentlə bir yerdə həll etməlidir. Biz sabah, birisi gün Baş nazir məsələsini də həll etməliyik. Mən xahiş edirəm, məsələlər səsə qoyulsun, heç kimə söz verilməsin. Vəziyyət həddən artıq gərgindir.

Sədrlik edən. Aydınır. Təkid edən yoxdursa, təkliflər ayındır. Mən səsə qoyum, icazə verin.

Buyurun, İsa bəy.

İsa Qəmbərov. Hörmətli cənab Prezident, hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri! Mən bu gün Milli Məclisdə yaranmış gərginliyin səbəbini həm başa düşürəm, həm də başa düşürəm. Aydınır ki, keçən dəfə də, bu dəfə də biz Ali Sovetin sədrini seçməyə yığılmışıq. Burada iki fikir ola bilməz. Təbii ki, burada irəli sürülən təkliflərin hamısını qırağa qoymaq olar. Amma bir məsələdə mən Tamerlan bəylə tamamilə həmrəyəm. Keçən dəfə Heydər bəy çıxışında dedi ki, əgər Milli Məclis etiraz etmərsə, ümumi fikrimizdirsə, mən Gəncəyə yola düşürəm, orada vəziyyəti yerində görəcəyəm, məsləhətləşmələr aparacağam və qayıdandan sonra Milli Məclisə öz təkliflərimi bildirəcəyəm. Mən bu sözə çox ümidlə yanaşdım, çünki söhbət ondan getmir ki, Heydər bəy öz Gəncə təəssüratlarını danışsın, yenidən Gəncədə baş vermiş hadisələrə özünün dəqiq qiymətlərini versin. Bu gün burada Heydər bəy də söylədi ki, komissiya işini başa çatdırmalıdır, tamamilə haqlıdır.

Ancaq burada bəzi məsələlər var. Keçən dəfə bizim Milli Məclisimizin niyə yarımçıq qaldığı məlumdur. Rəhim bəy burada dedi ki, Gəncədə şəhərə nəzarət edən qüvvələr tələb eləyirlər ki, Prezident istefa versin, Ali Sovetin sessiyası toplansın və sair. Ali Sovetin sessiyasının toplanması Azərbaycanın indiki ağır vəziyyətində, əslinə qalsa, cılız bir məsələdir, yəni toplanma da bilər, toplanmaya da bilər. Ancaq Prezidentin istefası məsələsi elə xırda məsələ deyil, o məsələyə münasibət bildirilməlidir. Həmçinin mənə elə gəlir ki, Heydər bəy öz təkliflərini, öz mövqeyini, münasibətini bildirəndə bu məsələyə toxunmalıdır. Qalan məsələlər nə qədər ciddi olsa da, bəlkə də, operativlik nəminə onları təxirə salmaq olar. Ancaq yaddan çıxarmayaq ki, ayın 4-də baş verən hadisələrin ilkin müzakirəsi keçirilib, lakin 4-dən sonra baş verən hadisələr, xüsusən Məclisdən sonra, ayın 9-dan sonra baş verən hadisələr, hələ ki, Milli Məclisin də dairəsindən kənarda qalıb və bu proseslər davam eləyir, bunlara da hansısa münasibət bildirilməlidir. Mənə elə gə-

lir ki, Heydər bəy də bu məsələyə hansı isə şəkildə öz münasibətini bildirməlidir. Əgər indi bildirmək istəmirsə, onsuz da, namizədliyini irəli sürəndə, namizədlər, yaqin ki, öz mövqeləri barədə, məsələlərə baxışı barədə Milli Məclisə, xalqa məlumat verməlidirlər. Onda da, yaqin ki, suallar verilə bilər. Heydər bəyin də hazırkı vəziyyətdə seçilmək imkanı var. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Çox qəribə bir vəziyyət yaranır. Hörmətli Prezident təklif eləyir ki, təşkilati məsələ həll olunsun. Burada Prezidentin təklifini şübhə altına qoyurlar. Surət Hüseynovun o əsas tələbi, Prezident olub-olmaması məsələsi qəbul olunub və ya qəbul olunmayıbdır, yəni belə bir məsələni özü müstəqil həll eləyə bilmir, mütləq gərək bizə versin. Burada tamamilə düz deyildi ki, çirkin bir oyun gedir. Mən Sizinlə razıyam, Tamerlan bəy, özü də bu oyunu aparan Sizsiniz. Azərbaycanın belə bir gərgin vəziyyətində də Siz o çirkin oyunlarınızdan əl çəkmək istəmirsiniz. İki gün bundan qabaq yığışb bölgü aparıbsınız və belə qərara gəlibsınız ki, Siz burada seçiləsiniz. Siz bu qandan da utanmırsınızsa, orada oturmağa layiq deyilsiniz. Mən, ümumiyyətlə, təklif eləyirəm ki, Siz orada sədrlik eləməyəsınız, çünki bu məsələdə maraqlı tərəfsınız, özü də çox çirkin maraq. Xahiş eləyirəm, mənim bu təklifimi səsə qoyasınız, sədrliyi Afizəddin müəllim aparsın və Prezidentin təklifi səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Təhqirə keçirsiniz, Sizə heç yaraşıq vermir, Arif bəy. Ona görə ki Siz burada dafələrlə təhqir olunanda mən daim bunun qarşısını alan adamlardan biri idim. Siz burada sübutsuz çirkin söhbətlər danışırsınız. Bu respublikada bu çirkin oyunları aparan qüvvə hamıya bəllidir. O komandanın da üzvlərindən biri Sizsiniz.

Başqa təklif və ya təkid eləyən yoxdursa, gəlin, məsələləri yekunlaşdıraraq, səsə qoyaq. Təklifin biri ondan ibarətdir ki...

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Buyurun. Xahiş eləyirəm, mikrofon verin.

Cahangir Hüseynov. Hörmətli Prezident, hörmətli Heydər Əliyev, hörmətli millət vəkilləri! Bu gün respublikamızda ictimai-siyasi vəziyyət o qədər gərgindir, əfsuslar olsun ki, biz – millət vəkilləri, bəzən deyirlər, səlahiyyətləri çatmayan millət vəkilləri də burada iştirak eləyirik. Lakin mən xahiş eləyirəm ki, bizim də sözü müzə qulaq əsasınız. Gəlin burada oyunları qurtaraq. Bu oyunlar 1988-ci ilin fevral ayından baş-

layıb. Keçən ilin may ayının 18-də biz burada Ali Sovetə sədr seçəndə – baxa bilərsiniz, – mən çıxış elədim, göstərdim ki, gəlin, dövlət şurası yaradaq. Bu gün bizim respublikamızı bu çətinlikdən çıxaracaq bir vahid qüvvə var, o da Heydər Əliyevdir. Ya onu Ali Sovetə sədr seçməliyik, ya da dövlət şurası yaradıb onu sədr təyin eləməliyik. Bu oyunları qurtarmaq lazımdır. Yalandan, hərə 1 il, 5 ay, 3 ay Ali Sovetin sədri işləyib respublikanı bu çətin vəziyyətə salmasın. Artıq respublikanın torpaqlarının onda bir hissəsi gedib və hücumlar da davam eləyir. Artıq qardaş qırğını var, əlimiz qana batıb. Düzgün danışmaq lazımdır. İndi də oyun oynayırıq, kimsə öz vəzifəsinə görə, kimsə öz keçmiş ambisiyasına görə, kimsə öz çətinliklərinə görə.

Mən üzümü Heydər Əliyevə tuturam. Bizim ağsaqqalımızsınız, böyüyünüzünüz. Heydər Əliyev, ancaq Sizdən bir xahişim var. Siz bu xalqa, bu millətə bir ata kimi, bir böyük kimi rəhbərlik eləyin. Bu millət çətin vəziyyətdədir, bizi Fələstinin gününə salıblar, bizim milləti çox acınacaqlı vəziyyət gözləyir. Bizim təhlükəli düşmənimiz – ermənilər o qədər də sadə düşmən deyillər. Gəlin, dövlət şurası yaradaq. Mənim Prezidentdən də xahişim var. Həmin dövlət şurasında hansı siyasi qüvvələr iştirak eləmək istəyirsə, ağsaqqallığın rəhbərliyi altında buyurub gəlsinlər, otursunlar, iştirak eləsinlər, başqa yol yoxdur. Mən bütün millət vəkillərindən xahiş eləyirəm ki, bu gün məsələləri qurtaraq.

Sədrlik edən. Aydındır.

Gəlin, Rəhim bəy, buyurun.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli millət vəkilləri, hamınızdan üzr istəyirəm, bəzi üzrlü səbəblərə görə mən gecikdim. Bu gün yenə də, maşallah, məddahlar dil açıbdır. Atamız üç il bundan qabaq gəlmişdi, ona da olan münasibəti biz burada görmüşük. Bu söhbəti birdəfəlik qurtarmaq lazımdır, onu aparmağa burada heç kimin dili yoxdur. Bu gün respublikanın ağır vəziyyətində yenə alver gedir. Bu da bizim bugünkü səviyəmizi göstərir. Mən əvvəlki tələbimin üzərində dayanıram. Bu gün Ali Sovetə sədr seçirsinizsə, seçin, bunu həll eləyək. Amma sabaha sessiya çağırılmalıdır. Mən yenə də öz mövqeyimdə – Prezidentin istefası məsələsində dayanıram və son ana kimi də dayanacağam, burada başqa söhbət ola bilməz. Respublikanın taleyində kimin hansı günahı olursa, onlar başı ilə cavab verməlidir. Amma söhbət onda deyil ki, gəlin, bizim atamız olun. Atamız gələndə üzünə baxmırdınız. Sağ olun.

Sədrlik edən. Aydındır.

İndi, zəhmət olmasa, millət vəkilləri, Məclis üzvləri, deyilən təkliflərə münasibətlərinizi bildirin. Deməli, birinci təklif ondan ibarət oldu ki, hüquq-inzibati orqanlarının nümayəndələri – respublikada hazırda baş verən bu Gəncə məsələsinə aidiyyəti yoxdur – bu gün baş verən hadisələr barəsində millət vəkillərinə qısaca məlumat versinlər. Ehtiyac var, ya yoxdur, xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin. Təklif bundan ibarətdir. Buyurun.

(Səsvermə)

Qəbul edilmədi.

İkinci. Deməli, bu sessiyamızın dayandırılmasının səbəbi Gəncədəki danışıqlardır. Bu danışıqların nəticələri barəsində məlumata ehtiyac var, ya yoxdur, xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin.

(Səsvermə)

Qəbul olunmadı.

Gündəlikdə təklif: Ali Sovetin sədrinin seçilməsi – təşkilati məsələ. Xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin.

(Səsvermə)

Qəbul edildi, gündəliyə salındı.

Başqa təkliflər, mənə elə gəlir ki, yoxdur. Deməli, Arif Rəhimzadənin təklifi sədrlik edənin, Ali Sovetin sədrinin birinci müavininin iclasa sədrlik etməməsi barədədir. Xahiş eləyirəm, münasibətinizi bildirin.

Buyurun, Tofiq müəllim.

Tofiq Qasimov. Konstitusiyaya zidd olduğuna görə elə təklif səsə qoyula bilməz, çünki Ali Sovetin sədri yoxdursa, Ali Sovetin sədrinin birinci müavini, ya da müavinlərindən biri sədrlik eləyə bilər. Amma birinci müavin olmayanda, o birilər sədrlik eləməlidirlər. Ona görə də bunu səsə qoymaq olmaz.

Sədrlik edən. Başqa nə fikir var?

Deputat Əliyev.

Xeyrulla Əliyev. Mən xahiş edirəm, gəlin, bütün münasibətləri, bütün ümumi küsülülükləri bir tərəfə qoyaq. Xahiş eləyirəm, burada nöqtə qoyaq. Böyüklü-kiçikli, hər birimiz bu kiçik hisslərə, incikliklərə qapılmayaq. Millətin bu günündə, kim mənim xətrimə dəyibsə, sözüm böyüyə də, kiçiyə də aiddir, bütün münasibətləri bir tərəfə qoyaq, xahiş eləyirəm. Tamerlan bəyin özünün də ziyalılığı var. Amma o da insandır,

hamımızın da müəyyən qüsurları var. Gəlin, belə məsələləri üzə çıxarmayaq. Sağ olun.

Sədrlik edən. Başqa təklifi səsə qoymağa ehtiyac var?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yoxdur. Deməli, gündəlikdə bizim bir məsələmiz var: Ali Sovetin sədrinin seçilməsi məsələsi. Bu məsələni də keçən dəfə deputat Rəhimzadə qaldırdı. Biz bunu həll etməliyik. Burada açıqlandı. Mən deyirəm, əgər təklif veriləcəksə, mən buna şübhə edirəm. Deputat Heydər Əliyevlə bağlı təklifdən, onun namizədliyindən söhbət gedirsə, deputat Heydər Əliyevin Milli Məclisə üzv seçilməsini həll etməliyik. Bu barədə nə kimi fikirlər var? Üzr istəyirəm, məni düzgün başa düşmədiniz. Üzv seçilmək üçün biz Milli Məclisin tərkibinin sayının artırılması məsələsini həll etməliyik, yəni bizdə 50 yerdir, 50 yerin hamısı doludur. Üzr istəyirəm, biz artırmalıyıq. Milli Məclisin... Üzr istəyirəm, bir dəqiqə, izahata qulaq asın. Qanunda 50 nəfər göstərilib, Milli Məclisin 50 üzvü var. Biz indi o qanuna dəyişiklik edib onun sayını artırmalıyıq, yaxud da Milli Məclis üzvlərindən kimi isə Milli Məclisdən çıxarmalıyıq. Bu məsələni həll etməlisiniz.

Deputat Qaziyev.

Rəhim Qaziyev. Tamerlan bəy, Siz hüquqşünassınız. Mən bu qəribə məntiqi başa düşmürəm. Heydər Əliyev Ali Sovetin sədr müavini kimi orada otura bilir. Amma bu nə təhər qanundur? Bilirsiniz, bu xırda şeylərlə əsəbləri gərginləşdirmək lazım deyil. Bu hansı qanundur? Bu adam oturubdur, özü də rəsmi sədr müavini seçilibdir. Əgər doğrudan da, vəziyyəti gərginləşdirmək söhbətidirsə, bu, başqa məsələ. Orada qan tökülüb. Bura uşaq oyunu deyil. Bilirik, doğrudur, burada çox səviyyələr məlumdur, amma bu nə təhər oyundur? Sədr müavinidir. Bu tərəf danışanda deyir ki, Ali Sovet qeyri-legitimdir, legitim Milli Məclisdir, bu adam da sədrin müavini. Bəs onda hansı sədrlikdir, hansı müavinlikdir? Bax bunu mənə izah eləyin, görüm bu nə məsələdir, xahiş eləyirəm. Niyə biz bunu uzada-uzada bu gərgin vəziyyəti bir az da gərginləşdiririk?

Sədrlik edən. Aydındır. Mən təəssüf hissi ilə bildirmək istəyirəm, çox təəssüf ki, elə əvvəldən bunu şəxsi bir münasibətə çevirməyə çağırırlar. Mən hüquqşünas kimi sədrlik eləyirəm. Bu məsələni Afiyəddin bəy aparsın. Burada hüquqi məsələdir, yəni sabah qəbul elədiyimiz bu qərarı şübhə altına qoymamaq üçün və qanuna zidd olmamaqdan ötrü

qanunda yazılıb ki, Milli Məclis 50 nəfərdən ibarətdir. Həqiqətən, düz deyirsiniz, Ali Sovet rəhbərlik tərəfindən idarə olunur, Ali Sovetdə Milli Məclisin siyahısı təsdiq olunanda deputat Heydər Əliyev Milli Məclisin üzvlüyünə seçilməyibdir. Bilirsiniz ki, bütün Milli Məclis üzvləri seçiliblər. Tam 50 nəfər tərkib seçilmədiyinə görə sonralar dəyişiklik olub. Milli Məclis qismən əlavə yerlər boşalanda adamlar seçir. Ona görə indi 50 yer doludur. Mənim təklifim nədən ibarətdir. Biz bunu qanuni formaya salmaqdan ötrü ya gərək Milli Məclisin üzvlüyündən kimsə çıxсын, yer boşalsın, yaxud da biz bu dəqiqə qərar qəbul edə bilərik ki, Milli Məclis 51 və ya 55 nəfərdən ibarət olsun. Qərar sizindir, buyurun. Mənə elə gəlir ki, aydındır.

Deputat Əliyev.

Yaşar Əliyev. Tamerlan bəy, mən istəmirəm, Milli Məclisin üzvləri fikirləşsin ki, Heydər bəyin namizədliyi nəzərdə tutulub, mən onun rəsmi namizədliyini Ali Sovetin sədri kimi təklif eləyirəm. İkincisi, qanunda ziddiyyət varsa, mən xahiş eləyirəm, Milli Məclisin sayı 51 nəfər olsun. Bu qanun keçməsə, xahiş eləyirəm, mənim səlahiyyətlərimə xitam verilsin.

Sədrlik edən. Aydındır. Başqa təklif yoxdur ki?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yoxdur. Deməli, təklif ondan ibarətdir ki, Milli Məclisin sayı 51 nəfər olsun və bu barədə bizim Konstitusiyaya qanununa dəyişiklik eləyək. Xahiş eləyirəm, münasibətinizi bildirin.

(*Səsvermə*)

Qəbul edildi.

Buyurun, deputat Mehdiyev.

Nadir Mehdiyev. Hörmətli millət vəkilləri, mən görürəm, bizim qanunlarımız elədir ki, bu gün qəbul eləyirik, sabah dəyişirik. Mən xahiş eləyirəm, mənə diqqətlə qulaq asın, qanun qəbul olunmuşdur ki, Milli Məclis 50 nəfərdən ibarət tərkibdə olsun. Həmin o qanun yerindədir, indi də Siz onu çoxaltmağa səs verirsiniz. Məsələn, vaxtında, bir il bundan qabaq, mayın 27-də, Tamerlan bəy, Sizin tələbinizlə, rəhbərliyin tələbi ilə burada demokratik addımlar atanda dediniz ki, qanuna görə, vəzifə tutan şəxslər Milli Məclisdən çıxmalıdırlar, onlar Milli Məclisin üzvü ola bilməzlər. Qanunu qaldırın, orada da elə yazılıbdır. Milli Məclisin 90 faizi o vaxt, bir il bundan qabaq, may ayını deyirəm, vəzifəli

şəxslərdən ibarət idi, nazir idi, birinci müavin idi və sair. Mən adi elm işçisiyəm, həmin o müəssisənin rəhbəriyəm. Mən onda belə addım atdım, Siz bunu çox gözəl bilirsiniz, ərizəmi yazdım ki, iki vəzifə tutmağıma görə, xahiş eləyirəm, məni o vəzifədən, yəni bir vəzifədən azad eləyin. Mən istəyirdim ki, demokratiyadan danışan o vəzifəli şəxslər də o addımı atsınlar. O zaman hüquqi demokratiya ilə, Siz deyən kimi, qanunla işləyək. Ancaq olmadı. Mən dəfələrlə Milli Məclisin sədrinə, Ali Sovetin sədrinə müraciət eləmişəm, demişəm ki, belə olmaz, gərək qanuna zidd hərəkət eləməyək. Ancaq buna baxmayaraq, Siz burada – Milli Məclisdə qanun qəbul elədiniz, qanunsuz təkrar bir qərar aldınız. Nə qərar idi ki? Milli Məclisin üzvləri iki vəzifə tuta bilirlər. Onda mənim Sizə sualım var. Bəs o vaxt mənim yazdığım o ərizə rədd olunmalı idi. Siz bu qərarı qəbul eləmədiniz. Mən dəfələrlə Sizə də, Ali Məclisin sədrinə də müraciət elədim ki, gəlin, qanunla işləyək. Əgər qanun haqqında deyirsinizsə, Siz hüquqşünas kimi gərək qanunla işləyəydiniz. Bəs niyə o zaman qanunu dəyişmək olmazdı? İndi deyirsiniz, 50 nəfər, 52 nəfər? Mənim bir tələbim var. Milli Məclisin üzvlərindən bir xahiş eləyirəm, onlar bu vəziyyəti yaxşı bilirlər. Mən tələb eləyirəm də, xahiş eləyirəm də, həmin Milli Məclis üzvü mən seçilmişəm, Ali Sovetin sessiyasında, xahiş eləyirəm, Sizin həmin o qanuna zidd olan hərəkətləriniz buradan götürülsün. Sağ olun.

Sədrlik edən. Deyim ki, Sizin dediyiniz aydındır. Ancaq mən heç bir vaxt qanuna zidd hərəkət eləməmişəm, qanun onda tələb eləyirdi ki, Milli Məclisin üzvləri vəzifə tuta bilməz.

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Sizə söz verməmişəm, əyləşin. Xahiş eləyirəm, əyləşin, mən Sizə söz verməmişəm. Siz nəyə görə hesab eləyirsiniz ki, başqa deputat söz deyəndə onun sözü diqqətsiz qalmalıdır? Əyləşin.

O vaxt qanun tələb eləyirdi ki, Milli Məclis üzvləri ikinci başqa vəzifə tuta bilməzlər. Bununla əlaqədar məsələ elə qoyulmuşdur. Sonra Milli Məclis qanunverici orqan kimi o qanunu dəyişdi. İndi də yenidən Milli Məclis qanuna dəyişiklik eləyib. Səlahiyyəti çatır ki, say 50 deyil, 51 olsun. Başqa təklif yoxdursa, mən bu məsələni həll edirəm.

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Aydındır, deməli, Milli Məclis 51 nəfərdir.

Buyurun.

Nadir Mehdiyev. Bir dəqiqə, Xeyrulla müəllim. Mən Sizin sözünüzü kəsməmişəm, məni bağışlayın. Burada nə oldu? Deməli, Siz burada ba-

sa-basa sədr seçirsiniz, bu olar. Burada oturanlar isə vaxtında gülə-gülə gəzirdilər. İndi nə oldu, bunlar hamısı dəyişdilər? Sədr seçək, nə deyirəm, şəxsdən asılı deyil. Ancaq kim icazə veribdir ki – mən də deputatam, deyirəm, öz hüququmu tələb eləyirəm, – niyə bunun sözünü mənə qatırlar? Əfsus, mən sədrin seçilməsi ilə sözümü demədim. Mən xahiş eləyirəm. Mən Milli Məclisin üzvü idim, üzvü də qalmışam. Milli Məclis üzvlərindən xahiş edirəm, bu barədə, fikirlərini desinlər. Sabah bu sizin də başınıza gələcəkdir. Bu gün qanunu belə dəyişirik, sabah elə dəyişirik. Bəsdirin, bitirin o oyunları! Mən Milli Məclis üzvlərindən xahiş eləyirəm. Onların qeyrəti, namusu varsa, onlar bilirlər, bu vəziyyət necə olmuşdur, necə oynucağa çevirmişdilər. Həmin vəzifəli adamlar bu Milli Məclisə giriblər.

Mən Sizdən sədrlik edən kimi xahiş eləyirəm, məsələni səsə qoyun ki, 51-ci adam keçdi, 52-ci də olsun. Siz öz səhvini düzəldin, mən onu tələb eləyirəm.

Sədrlik edən. Aydınır. Deməli, təklif aydındır. Təklif ondan ibarətdir ki, deputat Mehdiyev Nadirin Milli Məclisdə hüquqları bərpa olunsun. Bu barədə nə kimi təklifiniz var?

Buyurun, Mirmahmud bəy.

Mirmahmud Fəttayev. Bir halda ki Nadir bəy təklif eləyir, onun hüquqları bərpa olunsun, onda keçən ilin may ayında Milli Məclisin üzvlüyündən öz ərizələri ilə çıxan millət vəkilləri... Milli Məclisin hər iclasında gəlib öz hüquqları ilə məşğul olacaqlarsa, onda həmin məsələ birdəfəlik həll olunsun ki, hər dəfə biz bu məsələyə qayıtmayaq, yəni o ərizə ilə çıxanların hamısı bu gün bərpa olunsunlar.

Sədrlik edən. Aydınır.

Mirmahmud Fəttayev. Sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Quliyev.

Qüdrət Quliyev. Deputat Mehdiyevin öz hüquqlarını tələb etmək haqqı var, amma mən təklif edirəm ki, biz bu gün gündəlikdə olan vahid məsələni həll eləyək, növbəti Məclisin iclaslarından birində bu məsələyə qayıdıraq.

Sədrlik edən. Deputat Rəhimzadə

Arif Rəhimzadə. Mən də o fikirdəyəm.

Sədrlik edən. Təklif olundu ki, bu məsələnin həllindən sonra növbəti icaslardan birində Nadir müəllimin məsələsinə qayıdaq. Necə baxırsınız? Mən fikrimi bildirdim, ancaq...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Aydınır, deməli, Mirmahmud bəy, burada o iddiada olan başqa kimsə yoxdur, yəni müraciət eləsəydilər, biz bu məsələyə baxardıq. Siz indi təklif eləmirsiniz ki? Buyurun, Mirmahmud bəy.

Mirmahmud Fəttayev. Bir halda ki o iddiada olan millət vəkilləri yoxdur, mən üzr istəyirəm. Tamerlan bəy deyir ki, o iddiada olanlar yoxdur.

Sədrlik edən. Olanlar yox idi, başqa müraciət.

Mirmahmud Fəttayev. Mən Nadir Mehdiyevi müdafiə eləyərək təklif eləyirəm ki, Milli Məclisin tərkibi 52 nəfərdən ibarət olsun. Nadir bəyə görə sayımızı bir rəqəm də artırmaq.

Sədrlik edən. Aydınır.

Buyurun, Asya xanım.

Asya Manafova. Mikrofon verin. Burada Nadir müəllim belə bir məsələ qoydu ki, Milli Məclisin tərkibi artırılсын, onun ərizəsinə səlahiyyətli sayıldığı üçün yenidən baxılсын. Keçən dəfə mən həm Milli Məclisdə, həm də hörmətli Prezidentimizin yanında məsələ qoydum ki, ləzgilərin hamısını unudursunuz. Ləzgi qrupları adından danışırım. Niyə Milli Məclisdə onların nümayəndəsi olmasın? Cavab belə oldu ki, burada 25/25 sayı seçilmişdir, ona görə yenidən rotasiya söhbətinə baxılmayacaq. Əgər rotasiya söhbətinə baxırsınızsa, xahiş eləyirəm, onda bu məsələni də qaldırın. Amma mənim belə bir təklifim var. Hazırda bu məsələyə baxmaq lazım deyil, qoy, bizim qarşımızda qoyulmuş məsələyə baxaq. Məsləhət olarsa, gələn məclislərin birində digər rotasiya söhbətlərinə də baxarıq. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Qasimov.

Tofiq Qasimov. Mən bir şeyi diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, əgər kimsə öz ərizəsi ilə könüllü surətdə çıxıbsa, təzədən onun məsələsini burada müzakirə etmək lazım deyil. Hər kəsin könüllü şəkildə istefa verməsi, vəzifədən çıxması və başqa işlər etmək ixtiyarı var, bu onun məxsusi hüququdur, bunu heç kim onun əlindən ala bilməz. Lakin burada yoxlanılсын, əgər Nadir Mehdiyevə qarşı, doğrudan da, hansısa ədalətsizlik edilibsə, ona düzgün olmayan informasiya verilibsə və o buna ona görə çıxıbsa, onda Nadir bəyin məsələsinə ayrıca baxılсын. Mən belə təklif eləyirəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Aydınır.

Deputat Zahidov.

Bəhram Zahidov. Tamerlan müəllim, Milli Məclis təşkil olunanda biz bilirik ki, o vaxt kommunist blokdan, sonra demokratik blokdan olan deputatların təmsil olunması üçün hər tərəfdən 25-50 nəfər Milli Məclis üzvləri formalaşmışdır. Əslində, bu da demokratik prinsiplərə uyğun deyil. Belə ki, parlamentdə bu cür iki qruplar yaradanda həmişə nisbət gözlənilir, lakin o vaxt, yenə deyirəm, şərait elə idi ki, bu nisbət gözlənilməmişdir. Mən burada görürəm, Milli Məclisin üzvü olmaq istəyənlər də var. Təklif eləyirəm, heç olmasa, parlamentin beşdə bir hissəsindən ibarət qanunverici işlək orqan yaratmaq məqsədilə Milli Məclisin üzvlərinin sayının 72 nəfərdən ibarət olmasını səsə qoyasınız, bu gün və Milli Məclisin gələcək iclaslarında onun tərkibindən asılı olma-yaraq formalaşdırasınız.

Sədrlik edən. Deputat Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. “Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında” Konstitusiyaya Aktında nəzərdə tutulubdur ki, demək, hakimiyyət bölgüsü, bu Konstitusiyaya Aktı referendum yolu ilə qəbul olunubdur. Sonra reallığı nəzərə alaraq, o “reallıq” sözünü tam necə deyilib, o formada da deyirəm, öz sözüm kimi deyil, belə qənaətə gəldilər ki, Milli Məclisdə, eyni zamanda iki vəzifədə ola bilərlər. Milli Məclis, əslində, referendum yolu ilə qəbul olunmuş qanuna dəyişiklik etdi. Milli Məclisin buna heç bir hüququ yox idi. Mən demək istəyirəm ki, bu gün Milli Məclisin o qərarı qanunsuzdur, düzgün deyil, bu, Konstitusiyaya Aktına ziddir. Konstitusiyaya Aktı referendum yolu ilə, burada 50 nəfərdən ibarət Milli Məclisin səsverməsi ilə qəbul olunubdur. Odur ki bu dəqiqə bu məsələyə burada baxmaq, yəni 51, 52 yaxud 72 nəfər məsələsi, mən hesab eləyirəm, düzgün deyil. Burada çox məsələlər var. Ərazi məsələləri var, siyasi qüvvələrin tam təmsil olunması məsələsinə baxılmalıdır.

Gəlin, bu məsələni burada müzakirə eləməyəək. Qərar qəbul eləyə bilərik ki, bu məsələ Milli Məclisin növbəti iclaslarının birində tam müzakirə olunsun. Sağ olun.

Sədrlik edən. Afiyəddin bəy, buyurun.

Bir dəqiqə, Tahir, üzr istəyirəm.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Tahir Əliyev. Nə oyun çıxarırsınız? Bu oyunları qurtarın.

Sədrlik edən. Tahir bəy, sakit olun.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Tahir Əliyev. Heydər Əliyevi seçməliyik, qardaş qırğınının qabağı alınmalıdır. Xahiş eləyirəm, bəsdır. Səsə qoyun, xahiş eləyirəm.

Sədrlik edən. Aydındır.

Yaqub müəllim bayaqdan ayaq üstə durub. Söz verirəm, onunla da qurtaraq.

Yaqub Məmmədov. Yoldaşlar, Milli Məclisin gündəliyində əvvəldən qoyulmuş məsələ təşkilati məsələdir, mən təklif edirəm ki, bunu həll eləyək, qurtarsın. Bu məsələni həll eləmək lazımdır. Bu, artıq söhbətdir. O ki qaldı Milli Məclisin məsələsinə, mən yenə öz təklifimi verirəm və hesab edirəm ki, deputatların böyük qrupu bu təklifi müdafiə edəcəklər, Ali Sovetin sessiyası çağırılmalıdır və Milli Məclisin özünün qanuni olub-olmaması məsələsinə baxılmalıdır. Onun tərkibi haqqında söhbət ola bilməz. “Milli Məclis” deyilən qurum ləğv olunmalıdır.

Sədrlik edən. Aydındır.

Nadir müəllim, təkid eləmirsinizsə, bəlkə, bunu növbəti iclaslara keçirək.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yaxşı, mən səsə qoyuram. Başqa təkliflər səsə qoyulmayacaq. 51 idi, 52 dedilər. Xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin. Mir-mahmud bəy təklif elədi.

Afiyəddin Cəlilov. Hörmətli millət vəkilləri, səsverməni dayandırın. Burada qaldırılan məsələ gündə Ali Sovetin rəhbərliyi qarşısında qaldırılır. Burada Şamaxının keçmiş prokuroru Zahidov çıxış elədi. Mənə belə gəlir ki, bu məsələlərin həlli bugünkü Milli Məclisdə olmamalıdır. Ona görə, xahiş edirəm, gündəlikdə olan məsələyə münasibətinizi bildirin. Əldə olunan ərizələrə, təkliflərə Məclisin başqa işində baxıla bilər.

Sədrlik edən. Aydındır.

Deməli, mən xahiş edirəm, yazılmayın. Gəlin məsələni qurtaraq. Çıxış eləyənlər hamısı deyir ki, uzatmayın, amma hamınız çıxışa yazılırsınız. Deməli, Ali Sovetin sədr məsələsi. Səsvermə qanunvericilikdə nəzərdə tutulub. Gizli səsvermə, yəni bülleten hazırlanmalıdır və Hesablayıcı Komissiya seçilməlidir. Hesablayıcı Komissiya sayı ilə bağlı nə kimi təklifiniz var? Neçə nəfərdən ibarət olsun?

Deputat Nuriyev.

Cümşüd Nuriyev. Tamerlan bəy, eyni zamanda qanunda var ki, Ali Sovetin sədri gizli və açıq səsvermə yolu ilə seçilə bilər. Bizdəki “Philips” sis-

temi, onsuz da, gizli səsvermə sistemidir. Bundan ötrü nə təzədən bülleten elan etmək, nə də yeni bir komissiya yaratmaq lazımdır. Bircə xahişimiz ondan ibarətdir ki, burada mətbuat işçiləri də var. Kim necə səs verəcək, onlara təzyiq olmamaqdan ötrü onlar, yəni millət vəkillərinin yanında oturanlar oradan aralansınlar. Çünki burada, bir növ, təzyiq kimi qiymətləndiriləcək. Bilavasitə Milli Məclisin üzvü olmayan deputatlara da aiddir. Milli Məclisin üzvləri birbaşa səslərini versinlər. Bundan ötrü nə komissiya yaradaq, nə də bir şey. Yəni gələcəkdə söhbət olmasın ki, kim necə səs verib. Bizim millətin qanında var, buna görə söhbət olmasın deyə etmək lazımdır. Yaxud da səsvermə, onsuz da, gizli gedir. Bundan ötrü komissiya lazım deyil.

Sədrlik edən. Aydındır, başqa təklif yoxdur ki?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Deputat Nuriyev təklif eləyir ki, biz bu mexanizm vasitəsilə səsverməni keçirək. Başqa təklif yoxdur?

Buyurun, Tofiq bəy.

Tofiq Qasımov. Mən deputat Nuriyevin dediyi ilə razıyam, yəni adi qaydayla səs verə bilərik, təkcə Milli Məclisin üzvləri qalsın. Amma mən hesab edirəm ki, biz keçmiş vaxtlardan fərqli olaraq bu gün Ali Sovetin sədrini alternativ əsaslarla seçməliyik. Bir nəfər namizəd göstərməklə kifayətlənmək lazım deyil. Zalda soruşun, bəlkə, yenə də namizəd vermək istəyənlər var?

Sədrlik edən. Aydındır. Təklif olsa, onu səsə qoyarıq. Xahiş edirəm, prosedura dair səs verin. Başqa təklif yoxdur ki?

İnqilab bəy, buyurun.

İnqilab Nadirov. Tamerlan bəy, qanunda göstərilir ki, səsvermə açıq və gizli ola bilər. Ona görə mən təklif edirəm, açıq səsvermə qaydası seçilsin. Açıq səsvermə qaydası ilə ola bilər. Ona görə lazımdır ki, Milli Məclisin üzvünün yanında oturan adam kimi başqa deputat yoldaşlar kənarda otursunlar, Milli Məclisin üzvləri burada otursunlar. Səsverməni qaydasında həll eləyək. Burada gizli nə söhbət var ki?

Sədrlik edən. Qanunun müddəasını sizə oxuyuram: "*Maddə 45: Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədrini Azərbaycan SSR Ali Soveti Azərbaycan SSR xalq deputatları sırasından gizli səsvermə yolu ilə 5 il müddətinə və dalbadal iki müddətdən çox olmayaraq seçir. Azərbaycan SSR Ali Soveti onu istənilən vaxt gizli səsvermə yolu ilə geri çağırmağa bilər. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri vəzifəsinə namizədlikləri xalq deputatları irəli sürür.*" Qanunda yoxdur, gizli səsvermə

yolu ilə nəzərdə tutulur. Gizli sistemdir. Orada açıq səsvermədən söhbət getmir. Gizli səsvermə təklif olunur ki, bu aparatura vasitəsilə keçirilsin. Belədir. Onda mən xahiş edirəm, namizədlərin irəli sürülməsi proseduruna keçək. Yaşar Əliyev tərəfindən deputat Heydər Əliyevin namizədliyi sürülüb. Qanuna görə, Prezidentin səlahiyyəti çatmır ki, Ali Sovetin sədrliyinə namizəd irəli sürsün. Başqa təklif yoxdur?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Deməli, xahiş edirəm, Milli Məclis üzvü olmayan deputatlar, başqa vəzifəli şəxslər, zəhmət olmasa, başqa sıralara keçib əyləşsinlər, Milli Məclis üzvlərinin yanında əyləşməsinlər.

Xahiş eləyirəm, İnqilab müəllim, keçin, qabaqkı sırada oturun.

Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrliyinə yeganə Əliyev Heydər Əlirza oğlunun namizədliyi irəli sürülüb.

Deputat Əliyev, xahiş edirəm, tribunaya.

Sədrlik edən. Kimin sualları var, buyursun.

Deputat İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Heydər bəy, Siz Gəncədə olmusunuz, yəqin, çox uzaq deyil, yadınızdan çıxmayıb. Siz Gəncəyə ona görə getdiniz ki, Gəncədə vəziyyəti öyrənəsiniz və yaranmış vəziyyətdən çıxış üçün təkliflərlə gələsiniz. Mən Sizin münasibətinizi bilmək istəyirəm. Siz Gəncəyə gedəndən sonra Milli Məclis Gəncə qiyamında iştirak eləyənlərə amnistiya haqqında xüsusi qərarla güzəşt vermişdi. O cümlədən onların müəyyən şərtləri əsasında həm Baş nazir, həm də Ali Sovetin sədri istefa verdi. Amma buna baxmayaraq son günlər, bayaq Siz qeyd elədiniz və bizdə olan məlumata görə, Surət Hüseynovun adamları Hacıqabula qədər gəlib çıxıblar. Yəni təkcə Gəncədə deyil, Gəncədən müxtəlif rayonlara çıxıblar. Bu da, təbii ki, bu hadisəyə siyasi, hüquqi qiymət vermək üçün bir faktdır. Sizin buna münasibətiniz necədir? Bir də Surət Hüseynovun Prezidentin istefası ilə bağlı qoyduğu tələbə münasibətiniz necədir? Sizin bu məsələlərə qarantınız necədir? Mən bir də fikrimi açıqlamaq istəyirəm ki, yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün belə bir situasiya yarandı. Sizin Ali Sovetin sədri olmaqla vəziyyətdən çıxmaq üçün bizə, bir millət vəkili kimi mənə və mənim yoldaşlarıma, bütünlükdə, Azərbaycan xalqına qarant verə bilərsiniz, yoxsa yox?

Heydər Əliyev. Mən qeyd etdim, bir də bildirmək istəyirəm ki, Gəncədə vəziyyət həddindən artıq gərgindir. Bu məsələlərin həll olunması

böyük səylər tələb edir. Ona görə də mən indi Gəncədəki vəziyyət haqqında apardığım danışığın məzmunu haqqında məlumat verməyi məsləhət görmürəm. Mən Gəncədən qayıdan kimi dərhal Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin yanında olmuşam, bir neçə saat bütün məlumatları vermişəm. Əgər mən bu işə, bir də qeyd edirəm, vicdanımın tələbi ilə və ən çox Azərbaycan Respublikasının əhalisinin cürbəcür təbəqələrinin nümayəndələrinin təkidi və tələbi ilə, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin xahişi ilə cəlb olunmuşamsa, demək, burada bu işlərin həll olunması üçün bütün imkanlarımdan istifadə edəcəyəm. Bundan heç kəs şübhə etməsin. Bu gün burada bu məsələnin müzakirəsində cürbəcür sözlər deyilib. Bu məsələnin ayrı-ayrı istiqamətlərə yönəldilməsi məndə çox böyük narazılıq hissi doğurur. Mən Naxçıvandan bura özüm gəlməmişəm. Məni bura dəvət eləyiblər. İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov və Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy dəfələrlə məndən xahiş eləyiblər ki, gəlim, burada bir vəzifə tutum, bu məsələlərin həll olunmasında bərabər iştirak edim. Neçə gündür ki, mənimlə danışılar gedir. Mən bu vəzifələrdən imtina etmişəm. Bu gün də imtina edirəm. Ona görə də mən hiddətlənirəm ki, bəzi adamlar, 10 gündür Azərbaycan bərbad vəziyyətdədir, barmaq-barmağa vurmayıblar, Azərbaycandan kənarda gəzirlər, kabinetlərdə cürbəcür işlərlə məşğul olublar, işarə verməyə başlayıblar ki, kimsə kreslo tutmaq istəyir. Mən heç bir kreslo tutmaq istəmirəm, heç bir vəzifə tutmaq istəmirəm.

1990-cı ilin, 1991-ci ilin fevral ayında bu salonda bu tribunadan çıxış edərkən demişdim. Mən Azərbaycana xalqımla bir yerdə olmaq və xalqımın bu ağır günündə ona kömək olmaq üçün gəlmişəm. Onda məni qəbul etmədilər. Ondan sonra da demişəm, dəfələrlə də demişəm, mən heç bir vəzifə tutmaq iddiasında deyiləm. Bu gün də deyirəm, bu dəqiqə buradan çıxıb gedə bilərəm, ancaq bəzi adamların heç bir iş görmədən gəlib, təsadüfi bu zalda oturub, bu ağır vəziyyətdə məsələni mürəkkəbləşdirməsi məni hiddətləndirir. Mən heç kimə heç bir qarantiya vermirəm, mən özümü peyğəmbər hesab etmirəm. Fəqət bu ağır vəziyyətdə, bundan çıxmaq üçün mən vətəndaş kimi, Ali Sovetin deputatı kimi, Ali Sovet sədrinin müavini kimi, əgər lazım olsa, Ali Sovetin sədri seçsəniz, etimad göstərsəniz, baxmayaraq ki mən bunu istəmirəm, bunu dəfələrlə deyirəm, mən bu yola ancaq xalqın ağır vəziyyətdən çıxmasında müəyyən fəaliyyət göstərmək üçün gedirəm, başqa məqsədım yoxdur. Burada danışan adamların bəziləri ancaq məqsəd üçün bura gəliblər. Ona görə də mən heç bir qarantiya vermirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycan

xalqı müdrik xalqdır. Millətimizdə böyük potensial var, hamını birləşdirib bu vəziyyətdən çıxmaq olar.

Afiyəddin Cəlilov. Bir məsləhət istəyirəm, hörmətli millət vəkili-ri. Tamerlan Qarayev zalı tərək etdi. İcazə verirsinizsə, iclası mən davam eləyim.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Onda xahiş edirəm, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrliyinə irəli sürülmüş namizəd Heydər Əlirza oğlu Əliyevin seçilməsinə dair mənə iclası aparmağa səlahiyyət verəsiniz.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin müavini
Afiyəddin Cəlilov sədrlik edir

Sədrlik edən. İclasın sədri mənəm. Xahiş edirəm, Tahir bəyin qaldırdığı məsələyə münasibətinizi bildirəsiniz.

(Səsvermə)

Qəbul olundu.

Milli Məclisin üzvlərindən xahiş eləyirəm, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri vəzifəsinə irəli sürülmüş namizəd Heydər Əlirza oğlu Əliyevin namizədliyinə münasibətinizi bildirəsiniz.

(Səsvermə)

Sədrlik edən. Qərar qəbul olundu. *(Alqışlar.)*

Heydər bəy, mən Milli Məclisin adından Sizi təbrik edirəm və respublikanın bu ağır günündə belə bir ağır yükün çiyinizə düşməsi ilə əlaqədar gərgin işinizdə Sizə müvəffəqiyyət arzulayıram. Başqa fikriniz yoxdursa?

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ SOVETİNİN SƏDRİ HEYDƏR
ƏLİRZA OĞLU ƏLİYEVİN MİLLİ MƏCLİSİN İCLASINDA ÇIXIŞI**

Heydər Əliyev. Hörmətli millət vəkili, hörmətli Prezident!

Mənə bu gün böyük etimad göstərdiyinə görə Milli Məclisin üzvlərinə, Azərbaycanın Ali Sovetinə minnətdarlığımı bildirirəm və sizi

əmin edirəm ki, bütün imkanlardan istifadə edib bu böyük vəzifəni, ağır bir yükü aparmağa çalışacağam və bu vəzifənin ləyaqətlə yerinə yetirilməsinə səy edəcəyəm. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının bugünkü ağır, mürəkkəb və gərgin vəziyyətini tam məsuliyyətlə dərk edirəm. Bu vəzifəni üzərimə götürərək öz məsuliyyətimi anlayıram və bunların hamısını rəhbər tutaraq əlimdən gələni edəcəyəm. Mən burada böyük bir nitq söyləmək niyyətində deyiləm. Yalnız bir neçə kəlmə mütləq deməliyəm. Ali Sovetin sədri kimi Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyəti olan Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini qorumağı, möhkəmləndirməyi, inkişaf etdirməyi özüm üçün ən əsas vəzifələrdən biri hesab edirəm. Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi 1918-ci ildə yaranmış ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının ənənələri əsasında, müasir tələblərlə, dünyada gedən proseslərlə bağlı olaraq təmin olunmalıdır. Bu sahədə mən daim çalışacağam və heç kəsin şübhəsi olmasın ki, ömrümün bundan sonrakı hissəsini, harada olursa olsun, yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə həsr edəcəyəm. Bununla əlaqədar olaraq bildirmək istəyirəm ki, mənim fikrimcə, Azərbaycan Respublikası bundan sonra onun başına nə gəliрсə gəlsin, müstəqilliyini itirməyəcək, yenidən heç bir dövlətin tərkibinə daxil olmayacaq, heç bir başqa dövlətin əsarəti altına düşməyəcək. Keçmiş Sovetlər İttifaqının bərpa olunması, Azərbaycan Respublikasının da ora daxil olması ehtimalı haqqında bəzi şayiələr, fikirlər gəzir. Bunlar xülyadır. Mən bu fikirləri rədd edirəm və bütün Azərbaycan vətəndaşlarını bu fikirləri rədd etməyə dəvət edirəm.

Respublikanın qarşısında çox böyük və ağır vəzifələr durur. Müstəqilliyi, suverenliyi təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikasının Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqları geriyyə qaytarılmalıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır, müharibə qurtarmalıdır, sülh yaranmalıdır. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayıb öz dövlətini özü istədiyi kimi qurmalıdır. Ona görə də bu məsələ əsas məsələlərdən biridir. Bundan sonra da bu məsələlər Ali Məclisin diqqət mərkəzində olmalıdır. Sizi bu barədə tam əmin edirəm.

Dünən elan olunan Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın və Türkiyənin təşəbbüsü nəticəsində imzalanmış sənəd bizim müharibə şəraitindən tədricən çıxmağımız üçün ilk addımdır. Yəqin ki, bu sahədə gələcəkdə daha da güclü tədbirlər görülməlidir ki, Azərbaycan Respub-

likası bütün ərazisinin sahibi olsun və bizim xalqımız müharibə şəraitindən çıxarsın.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi ən əsas məsələdir. Müstəqil Azərbaycanda demokratiya inkişaf etdirilməlidir. Siyasi plüralizmə geniş yol verilməlidir. Azərbaycan Respublikasında Konstitusiyanın pozulmasına, qanunun pozulmasına yol verilməməlidir. Dövlət quruculuğu və cəmiyyətin formalaşması məhz demokratik prinsiplər əsasında olmalıdır. Siyasətdə və iqtisadiyyatda sərbəstlik, hüriyyət, insan azadlığı, insan haqlarının qorunması və sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar olmalıdır. Yəni bizim respublikamız bir sənə bundan öncə başladığı yola davam etməlidir. Bu, düzgün yoldur, doğru yoldur, bu yolla bizim respublika daha qətiyyətlə getməlidir. Əmin olmalısınız ki, mən bu yola həmişə sadıq olacağam.

İndi bizim respublikanın gərgin vəziyyətdə olmasının əsas səbəblərindən biri iyun ayının 4-də Gəncədə baş vermiş hadisələrdir. Hadisələr dəhşətlidir, qan tökülüb, cinayət edilib. Bunlar araşdırılmalıdır və bütün qanunu pozmuş adamlar, cinayətdə iştirak etmiş adamlar, cinayəti təşkil etmişlər hansı tərəfdən asılı olmasına baxmayaraq, qanun qarşısında məsuliyyət daşmalıdır. Bu məsələ ilə deputat-istintaq komissiyası məşğul olur. Biz isə gərək tezliklə yaranmış gərginliyi aradan qaldıraq. Dünən Prezident Əbülfəz Elçibəylə danışıqlarımız olub, Gəncədə də mən danışıqlar aparmışam, mənimlə gedən şəxslərlə və təkbətək. Ona görə mən güman edirəm ki, bizim bütün səylərimiz bu gərginliyi aradan götürməyi, bu qarşıdurmanı aradan götürməyi təmin edə biləcəkdir. Ancaq demişəm, bir də deyirəm: heç vəchlə silah işlədilməsinin tərəfdarı ola bilmərəm. Bu gərginlik, qarşıdurma ancaq sülh yolu ilə, barışıq yolu ilə, qarşılıqlı anlaşma yolu ilə, danışıqlar yolu ilə həll olunmalıdır. Güman edirəm ki, bizim xalqımızın müdrikliyi, nüfuzlu adamların, Azərbaycanın ziyalılarının, Azərbaycanın ağsaqqallarının hamısının bir yerdə səyi və bizim hamımızın bir yerdə çalışmağımız, şübhəsiz ki, bunları təmin edə biləcək.

Biz Azərbaycanda demokratik müstəqil respublika quraraq sivilizasiyalı cəmiyyət uğrunda mübarizə apararaq ümumi dünyəvi, bəşəri dəyərlərin hamısından istifadə etməliyik. Biz çalışmalıyıq ki, Azərbaycan uzun illərdən, əsrlərdən sonra, ilk dəfə müstəqilliyini aldıqdan sonra bütün dünyaya öz tarixi nailiyyətlərini, öz milli ənənələrini nümayiş etdirə bilsin. Güman edirəm ki, Azərbaycan xalqının bu barədə həm tarixi, həm müasir potensialı olduqca böyükdür. Bunların hamısından

səmərəli istifadə olunarsa, Azərbaycan həm tam müstəqil demokratik bir dövlət olacaq, həm də bizim cəmiyyətimiz tam demokratik, hüquqi, ümumbəşəri dəyərlərin əsasında qurulan demokratik bir cəmiyyət olacaq. Bunun üçün bizim həm elmimiz, həm mədəniyyətimiz, həm tarixi ənənələrimiz, həm dini mənbəyimiz olan İslam dini – hamısı birlikdə çox böyük əsas yaradır. Vəzifəmiz bundan ibarətdir ki, bunlardan səmərəli istifadə edək.

Azərbaycanda gərginlik bir tək Qarabağ problemi ilə, yəni Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə əlaqədar olan səbəblərdən deyil. İndi Gəncə hadisələri baş verdi. Təəssüf ki, gərginliyi yaradan səbəblərdən biri də Azərbaycanda uzun illər bir yerdə yaşayan millətlər, etnik qruplar arasındakı münasibətlərin bir qədər pozulmasıdır. Azərbaycan on illərlə, yüz illərlə bu torpaqda yaşayan bütün insanların vətəni olub, bundan sonra da vətəni olmalıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan hər bir vətəndaş milliyyətindən, dinindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, eyni hüquqa malik olmalıdır. Əgər biz bu məfhumları rəhbər tuta bilsək və bunu əməli surətdə həyata keçirə bilsək, biz Azərbaycan Respublikasında olan bütün xalqların, bütün millətlərin tam birləşməsinə təmin edə bilərik. Bu bizim əsas vəzifələrimizdən biridir. Güman edirəm ki, biz buna nail olacağıq.

Xarici siyasət sahəsində keçən bir il müddətində çox iş görülüb. Ancaq görüləsi işlər daha da çoxdur. Güman edirəm ki, Azərbaycan Respublikası demokratik dövlət kimi bütün dövlətlərlə bərabərhüquqlu münasibətlər yaratmalıdır. Hansı dövlətin daxili quruluşu, daxili siyasəti hansı istiqamətdə getməsindən asılı olmayaraq, biz normal münasibətlər yaratmalıyıq. Birinci növbədə, bizim yaxın qonşularımızla lazımı mədəni, iqtisadi, dövlət münasibətləri yaradılmalıdır. Bu baxımdan, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə olan əlaqələr, şübhəsiz ki, respublikanın əhalisi tərəfindən bəyənilir. Qonşu İran İslam Respublikası ilə bizim münasibətlərimiz yaxşılaşdırılmalıdır, inkişaf etdirilməlidir. Rusiya çox böyük dövlətdir, bizim şimalda olan qonşumuzdur. Şübhəsiz ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında müstəqil prinsiplər əsasında münasibətlər bundan sonra daha da yaxşı, daha da geniş, səmərəli olmalıdır. Keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan, indi müstəqil dövlət olan bütün dövlətlərlə – Ukrayna, Belarus, Gürcüstan, Orta Asiya dövlətləri, Qazaxıstan, Pribaltika dövlətləri, Moldova ilə biz daha geniş qarşılıqlı əlaqələr yaratmalıyıq. Bizim üçün bu çox lazımlıdır. Çünki bu dövlətlərlə bizim iqtisadi əlaqələrimiz, mədəni əlaqələrimiz, insani əlaqələrimiz uzun illər,

yüz illiklərlə çox yaxın olub. Bunları qırmaq olmaz, əksinə, inkişaf etdirmək lazımdır. Şübhə etmirəm ki, məhz belə siyasət Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi formalaşmasına və inkişaf etməsinə kömək edəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası artıq ümumi dünya miqyasına çıxıbdir. Azərbaycan Respublikasına Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən son zamanlar müsbət münasibətlər hamımızı sevindirir və güman edirəm ki, bu münasibətlər daha da genişlənib inkişaf etdirilməlidir. Bütün Avropa ölkələri ilə bizim əlaqələrimiz genişlənməlidir. Xüsusən İngiltərə, Fransa, Almaniya və başqa Avropa ölkələri ilə. Bütün müsəlman ölkələri ilə, ərəb ölkələri ilə, türkdilli ölkələrlə bizim əlaqələrimiz daha da sürətlə inkişaf etməlidir. Bir sözlə, sadəcə olaraq, xarici siyasət sahəsində öz mövqeyimi bildirmək istəyirəm. Ali Sovetin sədri kimi bu istiqamətdə fəaliyyət göstərəcəyəm, bizim prezidentimizin fəaliyyətinin, Ali Sovetin, hökumətin fəaliyyətinin uğurlu olması yolunda çalışacağam.

Ancaq bunların hamısından ümdə indi Gəncədə baş vermiş hadisələri, bununla əmələ gəlmiş gərginliyi aradan götürməkdən ibarətdir. Mən burada Milli Məclisin iclasında, bu tribunadan üzümü bütün Azərbaycan vətəndaşlarına, bizim qardaşlarımıza, bacılarımıza, övladlarımıza tuturam və müraciət edirəm və bildirirəm ki, bizim respublika indi ağır vəziyyətdədir. Bizim ən böyük çətinliyimiz, bir də deyirəm, işğal olunan torpaqlarımızı geri qaytarıb Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, suverenliyini təmin etməkdən ibarətdir. Ona görə bütün daxili iğtişaşlar, daxili didişmələr kənara qoyulmalıdır. Mən müraciət edirəm bütün Azərbaycan xalqına, mən Gəncə əhalisinə, Azərbaycan Respublikasının deputatı Surət Hüseynova müraciət edirəm, onun silahdaşlarına müraciət edirəm, onların hamısını müdrikliyə, insani münasibətlərə dəvət edirəm. Bizim respublikamızın indi buna çox böyük ehtiyacı var və onlar da bilməlidir, bütün xalq da bilməlidir ki, indi biz hamımız bir olmalıyıq. Azərbaycanın bu faciəli dövründə biz böyük fəlakət qarşısındayıq. Bu dövrdə bütün qüvvələr birləşməlidir, bütün siyasi partiyalar, bütün siyasi qurumlar, bütün siyasi və ya ictimai təşkilatlar, bütün insanlar hamısı birləşməlidir. Hamı kin-küdurəti kənara qoymalıdır, hamımız birləşib Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmalıyıq. Güman edirəm ki, Gəncə əhalisi, Gəncənin ətrafındakı rayonlarda yaşayan insanlar mənim bu səsimi eşidəcəklər, buna səs verəcəklər. Surət Hüseynov mənim bu səsimi eşidəcək, özünü müdrik aparacaq və biz bu bəladan tamamilə qurtara biləcəyik. Mən Sizin hamınızı da bu sahədə fəaliyyət

göstərməyə, birləşməyə dəvət edirəm. Mən rica edirəm, kiçik hissiyyatı kənara qoymaq lazımdır, xırda dedi-qodunu kənara qoymaq lazımdır, bunların vaxtı gələr. Kimin kiminlə nə haqq-hesabı var, sonra edər. İndi bunun vaxtı deyil.

Bununla əlaqədar olaraq, bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Bəzi dairələrdə mənim haqqımda belə söhbətlər gedir ki, Heydər Əliyev əgər yenidən Azərbaycanda bir vəzifəyə gələrsə, kimdənsə qisas alacaq. Kim-sə vaxtilə onun əleyhinə olub, yaxud kimsə ona pis münasibət göstərüb, ona qarşı pis münasibət göstərəcək. Mən sizin qarşınızda tam məsuliyyətə deyirəm və bütün Azərbaycan xalqına elan edirəm ki, ümumiyyətlə, mənim təbiətimdə qisasçılıq hissiyyatı yoxdur. Bunu, sadəcə olaraq, ayrı-ayrı adamlar süni surətdə yaradıblar və görsənir ki, bir mənə ləkə vurmaq üçün yox, ümumiyyətlə, bizi parçalamaq üçün. Sizə söz verirəm ki, heç vaxt qisasçılıq hissiyyatına qapılmayacağam. Əgər kimsə, nə vaxtsa mənə qarşı düzgün münasibət bəsləməyibsə, nəşə edibsə, inanın ki, mən onların hamısını çoxdan bağışlamışam. Mən özümü o hisslərin səviyyəsinə heç vaxt salmamışam və salmayacağam. Ona görə yox ki, siz mənə indi etimad göstərdiniz, mən belə bir vəzifəyə gəldim. Yox. Mən, sadəcə, bir vətəndaş kimi də heç vaxt heç kəslə ədavət aparmaq, qisas almaq, yaxud da ki kiməsə pislik etmək istəməmişəm və istəməyəcəyəm. Ancaq vəzifə çərçivəsində, şübhəsiz ki, biz hamımız nizam-intizama tabe olmalıyıq, biz hamımız qanuna tabe olmalıyıq, biz hamımız qanuna riayət etməliyik, qanunun aliliyini təmin etməliyik və bu yolda, şübhəsiz ki, mən öz əqidəmdən dönməyəcəyəm.

Güman edirəm ki, Ali Sovetlə, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə birlikdə, hamımız birlikdə biz bu vəziyyətdən çıxma biləcəyik. Sizin hamınızı bu yolda birliyə dəvət edirəm. Sağ olun. *(Alqışlar.)*

Sədrlik edən. Hörmətli millət vəkilləri! Söz istəyən, çıxış edən varmı?

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Yoxdur. Onda elə rəqlamentə və vaxta görə Milli Məclis öz işini bitmiş hesab edir. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI

18 iyun 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
Heydər Əliyev *sədrlik edir*

Sədrlik edən. Salaməleyküm, hörmətli millət vəkili! Bugünkü iclasımız müəyyən qədər növbədənənar xarakter daşıyır və sizə artıq məlum olan məsələ ilə əlaqədardır. Ona görə də gündəlik konkret formada tərtib olunmayıb, yəqin ki, bunu birgə edə bilərik. Əvvəl qeydiyyatdan keçməliyik. Buyurun.

(Qeydiyyat)

37 nəfər iştirak edir, yetərsay var. Deməli, 39 nəfər iştirak edir. Zənnimcə, sizə məlumdur ki, son iki gündə Ağdam bölgəsində çox qanlı döyüşlər gedibdir, orada olan vəziyyət haqqında o qədər də dəqiq məlumat yoxdur. Ancaq məlum budur ki, orada bizim adamlar həlak olub. Ona görə də döyüşlərdə həlak olmuş əsgərlərimizin, vətəndaşlarımızın xatirəsini yad etmək üçün, xahiş edirəm, bir dəqiqəlik sükutla ayağa qalxasınız. Allah rəhmət eləsin!

Bildiyiniz kimi, bu gecə bizim respublikada gözlənilməz və şübhəsiz ki, respublika üçün çox ağır bir hadisə baş veribdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy heç kəsə xəbər vermədən və heç kəsə bildirmədən gecəyarısı Bakıdan təyyarə ilə Naxçıvana uçub. İndi artıq məlumdur ki, Naxçıvandan da Ordubad rayonuna gedibdir. Bu barədə bu gün televiziya ilə çıxış edərək geniş məlumat verdim. Ancaq güman edirəm ki, müəyyən qədər təkrar olsa da, Milli Məclisin üzvlərinə və burada iştirak edən şəxslərə bir daha vəziyyətin necə baş verdiyini və necə inkişaf etdiyini bildirmək artıq olmaz.

Bildiyiniz kimi, son günlər Gəncə hadisələri ilə əlaqədar olaraq çox intensiv tədbirlər həyata keçirildi, intensiv danışıqlar aparıldı ki, müəyyən razılığa, müəyyən barışığa gəlmək mümkün olsun, gərginlik götürülsün. Mən iyun ayının 13-də və 14-də Gəncədə olarkən müəyyən qədər razılıq əldə olunmuşdur. Mən qayıdıb Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə ətraflı məlumat verdim. Ondan sonra danışıqlar aparıldı. Mən də Gəncə ilə əlaqə saxlayırdım. Başqa şəxslər, Milli Məclisin

üzvləri, Ali Sovetin deputatları, Nazirlər Kabinetinin rəhbərləri və Prezident Aparatından da adamlar Gəncə ilə əlaqə saxlayırdılar və məsələlərin həll olunması üçün tədbirlər görürdülər. Son günlər Surət Hüseynovun tabeliyində olan hərbi hissələr Gəncə ətrafından kənara çıxaraq bir neçə rayonda da rayon rəhbərlərini, rayon polis rəislərini və başqa vəzifəli şəxsləri dəyişmiş və beləliklə, o rayonları da, demək olar ki, öz nəzarətləri altına almışlar.

İki-üç gün bundan öncə məlumat gəldi ki, artıq Surət Hüseynovun tabeliyində olan hərbi hissələrin bir qismi “Nəvayi” deyilən yerə çatıbdır. Onların Bakıya girmək təhlükəsi vardır. Bu məsələ ilə Əbülfəz Elçibəy özü də məşğul olurdu. Müdafiə Nazirliyi, başqa nazirliklər də məşğul olurdular. Nəvayidə müəyyən qədər qüvvə toplanmışdı ki, Surət Hüseynovun əsgər hissələri Bakıya daxil olmasınlar. Mənim tarix yadımdan çıxıbdir, bilmirəm, hansı gündür. Orada Surət Hüseynovun dəstələrinin qarşısını almaq üçün həm keçmiş müdafiə naziri Dadaş Rzayevin rəhbərliyi altında Müdafiə Nazirliyinin hissələri, həm də Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri hərbi texnika ilə toplanmışdılar. Orada o gün bir toqquşma baş vermişdir. Məndə də ilk məlumat yoxdur. Həlak olanlar da, yaralananlar da olmuşdur. Ancaq aparılan tədbirlər nəticəsində o silahlı toqquşma dayandırılmışdır.

Ondan sonra Surət Hüseynov tərəfindən ultimatum göndərilmişdir ki, o, Bakıya gələcək və onun tələbləri də artıq sizə aydındır. Tələbləri ondan ibarətdir ki, iyunun 4-də Gəncədə qan tökülüb, hökumət orqanları, dövlət strukturları tərəfindən onların hissəsinə hücum olubdur, dağıdılıbdır, insanlar həlak olubdur və qan tökmüş adamların hamısı istefa verməlidirlər. O, həmçinin müdafiə nazirinin, daxili işlər nazirinin, milli təhlükəsizlik nazirinin istefasını tələb edirdi. Xüsusən Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin istefasını tələb edirdi. Bəyan edirdi ki, əgər bu təkliflər yerinə yetirilməsə...

Bağışlayın, mən üzr istəyirəm, bizim bu iclas birbaşa verilməyi? Verilməyə etiraz yoxdur ki? Hər şey aydındır, indi bir şey gizlətmək lazım deyil.

O, Nəvayidə silahlı toqquşmalardan sonra hiddətlənmişdi. Bu tərdəndən olan rəsmi şəxslər qeyd edirdilər ki, guya o toqquşma Surət Hüseynovun dəstələrinin təşəbbüsü ilə olmuşdur. Surət Hüseynov tərəfindən olan şəxslər sübut etməyə çalışırdılar ki, bu toqquşma dövlət hərbi strukturları tərəfindən olmuşdur. Ona görə də o, ultimatum vermişdi

ki, Bakıya gələcək. Əgər onun tələbləri yerinə yetirilməsə, Bakıda hərbi güclə istədiyini edəcəkdir. Ona görə biz Əbülfəz Elçibəylə danışıqlar apardıq.

Mən yenə də Surət Hüseynovla danışdım. Ancaq bir mən deyil, başqa şəxslər də onunla əlaqə saxlayırlar, danışırlar. Belə razılığa gəldik ki, o, əlavə üç gün də hərbi hissələrin yerinin dəyişdirilməsinə yol verməsin, bu müddətdə müəyyən məsələlər həll oluna biləcək. Üç gün iyun ayının 15-dən 18-dək hesab olunur. Bu üç gün müddətində o, həqiqətən, “Nəvayi” deyilən yerdən irəli gəlməmişdir. Ancaq deyilənlərə görə, o, başqa rayonlarda yenə də hərbi hissələrini irəlilədir. Dünən dedilər ki, onların hissələri artıq Şamaxı yolu tərəfindən də irəliləmişdir. İyun ayının 15-dən 18-nə qədər keçən vaxt. Dünən səhər o mənə telefon etdi. Dedi ki, Sizin dəfələrlə təkidinizə görə mən üç gün dayandım. Ancaq mənim tələblərim yerinə yetirilməyib. O adamlar istefa verməyibdir. Ayın 18-də vaxt qurtarır. Mən Bakıya daxil olacam.

Dünən biz çox intensiv danışıqlar apardıq. Əbülfəz Elçibəylə də danışdıq. Surət Hüseynov tərəfindən Gəncə şəhərində Hacı Vaqif icra hakimi kimi müəyyən olunmuşdur. Elçibəy dünən fərman verib, onu icra hakimi təyin etdi. Mən də Əbülfəz Elçibəyin iş otağında idim. Oradan Hacı Vaqiflə danışdı, onu təbrik etdi. Onunla da danışmaq apardı.

Deməli, dünən bir təhlükə var idi ki, Surət Hüseynov bu gün öz hərbi dəstələri, texnikası və qoşunları ilə Bakıya gələcəkdir. Ona görə də səhər xəbərdarlıq etmişdir. Onu saxlamaq mümkün olmadı. Biz Əbülfəz Elçibəylə bir neçə saat söhbətlər apardıq. Sonra mən, nəhayət, axşam, yəni gecə saat 11 radələrində onunla danışa bildim. Ona anlatmaq istədim ki, zor işlətməklə bir şey əldə etmək olmaz. Bunlar qeyri-qanuni şeylərdir, qeyri-qanuni hərəkətlər qəbul oluna bilməz. Əgər Gəncədə ayın 4-də onların dediyini qəbul etsək, zor işlədilibsə, cinayət olubsa, insanlar günahsız həlak olubsa, burada gəlib bəzi tələbləri yerinə yetirmək üçün hərbi qüvvə, silah işlətmək... Burada qan tökə bilər. Bu ondan da böyük bir bəla olacaq və bütün Azərbaycan xalqı üçün çox böyük faciə olacaqdır. Danışıqlardan sonra o dedi ki, bir gün də dayanacaq, ancaq gərək onun tələbləri yerinə yetirilsin və Əbülfəz Elçibəy istefa versin.

Biz dünən axşam Əbülfəz Elçibəylə bir yerdə idik. Etibar Məmmədov, Rəsul Quliyev və mən çox ətraflı söhbətlər elədik. Bundan sonra mən Surətlə əlaqə saxlaya bildim, çünki ondan qabaq imkan yox idi. Yəni əlaqə alınmırdı. Təxminən saat 12-yə yaxın bir vaxt idi. Mən onunla

danışığ apardım, başa saldım ki, daha zor işlətmək lazım deyil, bu planlardan geri çəkilsin. O mənə söz verdi. Mən Əbülfəz Elçibəylə telefonla danışdım. Sonra gecə bildirdim ki, məsələ belədir, belə bir təhlükə yoxdur, sabah, ya bu gün bu məsələni bir də müzakirə eləyib yolunu tapmaq lazımdır. Sonra biz işdə idik, yəni mən öz işimdə idim. Biz Əbülfəz Elçibəyin yanından gedəndən sonra onun yanında AXC-nin məclis üzvləri, dövlət katibi Əli Kərimov olmuşdur. Ondan sonra biz ayrılmışdıq. Gecə saat 3 radələrində, 3-dən keçmişdir, mənə xəbər gəldi ki, Əbülfəz Elçibəy işdən çıxıb, iqamətgaha gedib, qısa müddət iqamətgahda olub, ondan sonra aeroporta gedib və təyyarə ilə Naxçıvana uçub. Mən araşdırdım, onunla olan adamlardan soruşdum. Məlum oldu ki, təyyarənin hazırlanması məsələsinə əvvəldən göstəriş verilmişdir. Təyyarə iki istiqamətdə hazırlanmışdır. Naxçıvana və İstanbula. Ona görə də Əbülfəz Elçibəy təyyarə meydanına gələndə onlar artıq elan eləyiblər ki, Naxçıvana uçublar. Xalq Cəbhəsinin İcraiyyə komitəsinin sədri Fərəc Quliyev və onu mühafizə edən bir neçə şəxs onunla bərabər uçubdur. Bizdə olan məlumata görə. Bu məlumatı alan kimdir, çox narahat olduq. Bilmədik ki, nə vaxt uçublar, nə təhər uçublar, necə çatıblar.

Tez iş yerində toplandıq. Mən, Nazirlər Kabinetindən bir çox rəhbər şəxslər, Etibar Məmmədov və başqa şəxslər də gəldi. Biz vəziyyəti aydınlaşdırdıq və öyrəndik ki, təyyarə artıq Naxçıvanda enib, onu Xalq Cəbhəsinin bir qrup fəalları qarşılayıblar. Ondan sonra harasa gediblər. Amma hara getdikləri bizə məlum deyil. Biz səhərə qədər bu işlərlə məşğul olduq. Çox narahatlıq oldu. Nə üçün, nə səbəbdən? Ondan sonra biz, yəni Ali Sovetin rəhbərliyi, Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi toplaşdıq, məsləhətləşdik və məsləhət belə oldu ki, bu, qeyri-adi bir hadisədir, bizə məlum deyil, nədən olubdur.

Səhərə yaxın biz dövlət katibi Əli Kərimovu dəvət etdik. O, Zugulbadada idi, oradan gəldi. Əli Kərimov Əbülfəz Elçibəyin iş yerində olan adamlardan ən sonuncu olduğuna görə ondan məlumat almaq istədik. Əli Kərimov bizə bildirdi ki, o, Əbülfəz Elçibəydən ayrılarkən heç bir şey duymamış, heç bir şey hiss etməmiş, Əbülfəz Elçibəyin planları, Bakını tərk etməyi haqqında heç bir şey bilməmişdir. Ona görə bu barədə bizə heç bir məlumat verə bilmədi. Ona görə də biz belə naməlum vəziyyətdə qaldıq. Xalq arasında bu çaşqınlıq, narahatlıq artıq yayılmışdı.

Mən bu gün televiziya ilə çıxış edəndə də dedim, bir də deyirəm. İnzibati orqanlardan cürbəcür siqnallar gəlir ki, Bakıya başqa yerlərdən, yəni Azərbaycanın xaricindən təxribat qrupları gəlir, onlar təxribat-

lar aparmaq istəyirlər. Belə fərqli siqnalların, şayiələrin hansının nə dərəcədə həqiqətə uyğun olduğu məlum deyil, ancaq bunlar bir çox kanallardan və eyni məzmununda olduğuna görə, şübhəsiz ki, narahatedici hal kimi qəbul olunur. Biz yığılıb məsləhətləşdik və ümumi fikir oldu ki, zalda müəyyən məlumat vermək üçün birinci növbədə Prezident Aparatının Mətbuat xidməti qısa bir məlumat versin. Bunu dövlət katibi Əli Kərimov öz üzərinə götürdü. Sonra isə mən televiziya ilə çıxış edib məlumat verim. Vəziyyət belə gərgin olduğuna görə xalqa müraciət etdim ki, ola bilər, yenə hərbi əməliyyatlar olsun, yenə də Bakıya girmək meylili olsun. Sabitliyi müəyyən qədər saxlayaq, çünki Prezident naməlum səbəblərə görə Bakını tərk edib və şübhəsiz ki, dövlət başçısı yerində olmadığına görə hamımızın borcu vəziyyəti saxlamaqdan ibarət olmalıdır. Bu qərar əsasında da mən saat 12-də televiziya da çıxış etdim. Yəqin ki, buna qulaq asanlar olubdur. Şübhəsiz ki, Məclis toplanmalıdır. Məclis həm məlumat almalıdır, həm də bu məsələyə öz münasibətini bildirməlidir. Vəziyyət bu yerdədir. Mənim sizə bildirəcəyim məlumatlar bundan ibarətdir. Əgər kimin sualı varsa, cavab verməyə hazıram. Mən başa düşürəm, sual yoxdur. Buyurun, kimsə oradan əlini qaldırıb.

Məmmədov, buyurun.

Mürşüd Məmmədov. Hörmətli Heydər bəy, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti faktiki olaraq istefa verməyib. Məlumat verdiyiniz kimi, naməlum səbəblərə görə Azərbaycan ərazisinin bir bölgəsindən başqa bölgəsinə keçib. Belə bir şəraitdə Ali Sovetin sədrinin Prezidentin səlahiyyətlərini öz üzərinə götürməsi hüquqi baxımdan nə dərəcədə doğrudur? Sağ olun.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, mən televiziya da çıxış edərkən dedim ki, Əbülfəz Elçibəy naməlum halda Bakını tərk edib, hara gedib, məlum deyil, əlaqə saxlaya bilməmişik. Mən səhər saat 6-da Naxçıvanda Fərəc Quliyevi tapdım. Ondan xahiş etdim, bizə məlumat versin ki, Əbülfəz Elçibəy haradadır, nə üçün gedibdir, biz nə etməliyik? O dedi ki, indi mən Elçibəylə əlaqə saxlaya bilmərəm, Sizə ancaq saat 12-dən sonra məlumat verə bilərəm. Dedim, bəs Siz bunu nə üçün etmisiniz? O dedi ki, əvvəl Elçibəyin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün. Mən dedim, Əbülfəz Elçibəyin təhlükəsizliyi Bakıda təmin olunmurdumu? Nə kimi təhlükə var idi? Dedi, biz hesab edirdik ki, təhlükə var idi. Ona görə də belə bir şəraitdə, mən Ali Sovetin sədri kimi gərək bu respublikanın idarə olunmasını təmin edəydim. Ancaq bu heç də o demək deyil ki, mən Əbülfəz Elçibəyin səlahiyyətlərini öz üzərimə götürmüşəm, xeyr. Mən,

sadəcə olaraq, dedim ki, Əbülfəz Elçibəy naməlum istiqamətdə gedib və nə üçün gedib, bizə məlum deyil, heç bir kəsə heç bir şey deməyibdir, heç bir əlaqəmiz yoxdur. İndi harada olduğu məlum deyil. Ona görə də indi biz bu tədbirləri aparırıq. Əgər Əbülfəz Elçibəy bu gün əlaqə quracaqsa, yaxud qayıdıb gələcəksə... O, Azərbaycanın Prezidentidir, heç kəs onu vəzifədən kənar etməyibdir. Mən televiziya da çıxışında da dedim ki, Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın xalq tərəfindən seçilmiş Prezidentidir. Bunu heç kəs inkar etmir.

Rauf İsmayılov, buyurun.

Rauf İsmayılov. Hörmətli sədr, Siz Konstitusiyaya əsasən, düz hərəkət eləmisiniz. Əgər Prezident hər hansı bir səbəbdən yoxdursa, onun səlahiyyətləri avtomatik olaraq Ali Sovetin sədrinə keçir. Mənim sualım başqadır. Siz deyirsiniz ki, Məclisin üzvləri ilə yığış, 20-25-ə yaxın adamla söhbət aparıb. Mən çox xahiş edərdim, əgər bir balaca məlumatınız varsa, o söhbətin məzmunu haqqında bizə məlumat verəsiniz. Prezident Məclisin üzvləri ilə, Xalq Cəbhəsinin üzvləri ilə söhbət aparıb.

Sədrlik edən. Bundan mənim xəbərim yoxdur. Çünki biz Əbülfəz Elçibəydən ayrıldıqdan sonra mən öz iş yerimdə idim. Ola bilər ki, Əbülfəz Elçibəy məndən qabaq iş yerini tərk etmişdi. Mən, sadəcə olaraq, əlaqə saxlayırdım. Mənə dedilər ki, biz oradan çıxandan sonra Əbülfəz Elçibəy Xalq Cəbhəsinin üzvlərini qəbul etmişdir. Prezident Aparatında olan adamlar dedilər ki, təxminən 20-25 nəfərə yaxın adam gəlib. Onunla nə danışmışdılar, bilmirəm. Ancaq orada dövlət katibi Əli Kərimov iştirak edirdi.

Rauf İsmayılov. Onda dövlət katibi məlumat versin. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Yaxşı, onda dövlət katibini nəzərdə tutarıq.

Tofiq Qasımov.

Tofiq Qasımov. Hörmətli millət vəkilləri, mən Mürşüd bəyin sualı və Rauf bəyin ikinci sualı ilə əlaqədar bəzi şeyləri izah etmək istəyirəm. Bu gün Heydər bəyin televiziyaadakı çıxışı, mən hesab edirəm ki, düzgündür, yerindədir. Ona görə ki camaat arasında bəzi şayiələr yayılırdı, bu məlumatı millətə vermək mütləq lazım idi. Amma mən elə bilirəm ki, o çıxışda hüquqi cəhətdən yerində olmayan bəzi ifadələr var idi və görünür, bir az da tələsikliyə yol verilib. Çünki Heydər bəy öz çıxışında qeyd elədi ki, mən bütün səlahiyyətləri öz üzərimə götürürəm. Rauf bəy də dedi ki, çox düzgün eləyib, Konstitusiyaya görə, belədir. Xeyr, elə deyil. Konstitusiyada yazılıbdır ki, əgər Prezident hər hansı bir səbəbdən

öz səlahiyyətlərini icra eləyə bilmirsə, o halda Ali Məclisin, yəni Milli Məclisin sədri Prezidentin səlahiyyətlərini icra eləyə bilər, eləməlidir, yəni bu səlahiyyətlər Ali Sovetin sədrinə keçir.

Bayaq bir şeyi düzgün olaraq qeyd elədiniz ki, Azərbaycan Respublikasının ümumxalq səsverməsi ilə seçilmiş Prezidenti Əbülfəz Elçibəy hələlik istefa verməyib. Bundan əlavə, ölkə daxilində bir yerdən başqa yerə gedib. Məsələn, Amerikanın Prezidenti heç kimə demədən Alyaskada oturub Amerikayı idarə edə bilər və heç kimin də hüququ yoxdur, ona irad tutsun ki, niyə oradan idarə eləyirsən. Yəni ölkə daxilində Prezident hansı yerə getmək istəyirsə, bu onun səlahiyyətində olan işdir. Ona görə biz bu saat Prezidentin hakimiyyətdən kənarda qalmasını başqa bir şey kimi qiymətləndirməli deyilik. Bu gün əlaqə saxlamaq lazımdır. Mən belə bilirəm, yaxşı olardı ki, Milli Məclis özü Əbülfəz Elçibəylə əlaqə saxlasın, bu əlaqəni yaratsın. Əgər o, doğrudan da, hansı isə bir şəkildə prezidentlikdən imtina eləsə, ya da desə ki, müvəqqəti bir müddət mən bunu icra edə bilməyəcəyəm, məsələn, burada əmələ gələn qarşıdurmanı müvəqqəti aradan qaldırmaq, yaxud özünün şəxsi təhlükəsizliyini təmin etmək baxımından. Elə olarsa, onda, əlbəttə ki, Milli Məclisdə biz bu məsələni müzakirə edib Konstitusiyaya uyğun şəkildə həmin səlahiyyəti Milli Məclisin sədrinə, yəni Ali Sovetin sədrinə verə bilərik. O, tam legitim şəkildə həmin vəzifəni müvəqqəti olaraq icra edə bilər. Hesab edirəm ki, bu işin elə əsl tərəfi də bu şəkildə olmalıdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, bağışlayın, bu mübahisəni davam etdirmək üçün mən rica edirəm, belə qəbul edin ki, Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın ərazisindədir, Əbülfəz Elçibəy Prezidentdir, istefa verməyib və onun prezidentlik hüquqlarını heç kəs əlindən almayıb. Bununla da bu məsələ qurtarsın. Əlbəttə ki, Əbülfəz Elçibəy Prezident kimi hər bir yerə gedə bilər. Tamamilə düz deyirsiniz. İndi verirdilər ki, Rusiyanın Prezidenti də bu gün Yakutiya dadır. Ancaq bu, qabaqcadan elan olunub, müəyyən bir səfərdir, onun məqsədi məlumdur və onunla bərabər olan adamlar bunu bilirlər, əlaqə saxlayırlar, bunu televiziya, filan, hamısını verir. Bu, adi bir haldır, hər ölkədə olan bir şeydir. Ancaq Əbülfəz Elçibəy dünən saat 12-də... Məsələn, mən – Ali Sovetin sədri onun yanında olmuşam. Əli Kərimovu – dövlət katibini bu gün səhər saat 6-da Ali Sovetə dəvət etdik. Bizdən də sonra onun yanında olubdur. Nə dövlət katibi Əli Kərimov, nə də mən Ali Sovetin sədri bilirəm.

Prezident Aparatındakı Gürşad, hamınızın tanıdığı bir şəxsdir, Əbülfəz Elçibəyin köməkçisidir, həmişə onun yanında olan adamdır. Biz onu

səhər saat 5-də dəvət elədik. Əbülfəz Elçibəy hara getdi, necə oldu, o da bilmir. Ona görə vəziyyət çox belə gərgin və naməlum oldu. İş burasındadır. Əgər Əbülfəz Elçibəy, heç olmasa... Nəhayət, səhər saat 6-da, mən təyyarənin Naxçıvanda endiyini bildim. Çünki aeroflotda, yəni ona aeroflot deyirik, orada təyyarəyə iki istiqamət qoyulmuşdu, bu, məlumdur. Biri İstanbul, biri Naxçıvan. Biz hələ bilmirdik ki, təyyarə hara uçub. Öyrənəndən sonra ki, Naxçıvanda enib, səhər saat 6-da mən böyük çətinliklə Fərəc Quliyevi Naxçıvanda tapdım. O da mənə bir məlumat vermədi ki, haradadır, niyə gedib, nədən ötrü gedib. Yeganə olaraq, dedi ki, onun təhlükəsizliyini təmin etmək üçün oradan çıxıb. Ona görə burada demək olmaz ki, bu, adi bir haldır. Prezident, əlbəttə ki, rayona da, hansı isə bölgəyə də gedə bilər. Amma bunların müəyyən bir qanunu, müəyyən bir forması, Prezident üçün bir qəbul olunmuş müəyyən bir protokol hissəsi var. Bunların heç birisinə riayət olunmayıb. Ona görə də biz bu gecə gərgin vəziyyətə düşmüşdük.

Bilirsiniz, biz səhərə qədər çox əziyyətlər çəkdik, həddindən artıq təhlükə içərisindəydik. İndi açıq deyək, bir tərəfdən, ultimatum verilib ki, qoşunlar Bakıya girəcək, ikinci tərəfdən, camaatda panika əmələ gəlib ki, burada qırğın olacaq. Eyni zamanda da, gecə Prezident heç kəsə heç bir şey demədən birdən çıxıb gedib. Ona görə bu, qeyri-adi bir haldır. Bu, qeyri-adi hal olduğuna görə də biz bu hərəkətləri eləmişik.

Buyursun Rəhimli Ədalət.

Ədalət Rəhimli. Hər halda, mən hesab edirəm ki, biz bir az motivsiz müzakirə aparırıq, çünki qeyri-müəyyənlikdir və bunun da yeganə həll yolu var. Bu qeyri-müəyyənliyi aydınlaşdırmaq üçün, Əbülfəz Elçibəylə görüşmək üçün yüksək nümayəndə heyəti göndərmək, onun gedişini və başqa səbəbləri müəyyənləşdirmək lazımdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tamamilə düzdür. Bilirsiniz, bu Milli Məclisi ona görə toplamamışıq ki, indi bir qərar qəbul edək. Şəxsən mənim fikrim belədir, bilmirəm, millət vəkillərinin fikri nə cürdür. Sadəcə olaraq, belə bir hadisə baş verib. Biz yığılıb bir yerdə məsləhətləşək ki, neyləmək lazımdır. Bundan ötrüdür.

Yaşar Əliyev.

Yaşar Əliyev. Heydər bəy, mən üzr istəyirəm, mənim sualım dövlət katibinədir. O, Prezident Aparatının rəhbəri kimi, bu dövlətin ali icra orqanının rəhbəri, Aparatın başçısıdır. Bu gün onun Prezidentlə əlaqəsi var, ya yoxdur? Əlaqə yarada bilər, yoxsa bilməz? Bu, qanunda nəzərdə

tutulmayıbsa, mənə elə gəlir ki, fəvqəladə vəziyyəti nəzərə alaraq, biz bu qanundakı boşluğu aradan götürməliyik. Bu gün, qanuni Prezident, ali icraçı bu dövlətdəki aparatı ilə əlaqəsini itirib. Bu vaxt nə olmalıdır? Mənə elə gəlir ki, bu gün Milli Məclis bu qanunda olan müəyyən boşluğu aradan götürüb, lazım olarsa, qanun da qəbul edə bilər.

Sədrlik edən. Rəhim Qazıyev.

Rəhim Qazıyev. Hörmətli millət vəkili! Yenə də belə bir xoşagəlməyən hadisədən istifadə edib başqa ambisiyalara uymaq lazım deyil. Azərbaycanı Amerika, Alyaska ilə müqayisə edirlər. Axı bu gün biz başqa yerlərlə müqayisə oluna-oluna gəlib bu günə düşdük. Azərbaycanın bu ağır, bu həlledici anlarında rəhbər, rəhbər məsləhəti, onun başı, ağı lazım. Bu, qeyri-müəyyən istiqamətdə gedir. Hələ kimsə ona nə isə bəraət qazandırmaq istəyir. Respublikanın vəziyyəti hərtərəfli ağırdır, həm hərbi vəziyyəti, həm də iqtisadi vəziyyəti ağırdır, həmçinin siyasi hökumət böhranıdır. Hələ bir də çox nüfuzlu komissiya göndəririk ki, onlar da həmin sistemi təşkil eləsin. Orada kimi isə qəbul edəcəklər, eləyə bilməyəcəklər, millət qeyri-müəyyənlikdədir.

Bu gün nə isə fəvqəladə tədbir görüb, başa gələ biləcək bütün, xoşagəlməz hadisələrin qarşısı alınmalıdır. Bu gün kimi isə müdafiə edib, yaxud kiminsə əleyhinə danışmaq vaxtı deyil. Respublikanın taleyini həll eləməkdən ötrü mən təklif edirəm ki, Prezidentin yanında son dəfə olan öz silahdaşları məlumat versinlər. Bu məlumatdan sonra qısa – 15-20 dəqiqə, yarım saatlıq fasilə elan olunsun, komissiya sədrləri, rəhbərlik yığılıb bir qərara gəlsinlər, burada da geniş diskussiyalar açılmasın.

Sədrlik edən. Arif Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Konstitusiyaya görə, Prezident Qurana əl basıb and içib ki, Azərbaycanın vətəndaşlarını da, Konstitusiyasını da, bizim bu qurumu da müdafiə edəsidir. Ancaq çox əfsuslar olsun ki, Prezident belə bir təhlükəli vəziyyətdə heç kəsə heç nə demədən, mətbuat mərkəzinin, mətbuat xidmətinin verdiyi məlumata görə, öz təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə naməlum bir istiqamətə gedib. Mən bunun mənəvi tərəfini müzakirə etmək istəmirəm. Hesab edirəm ki, bu bizim Prezidenti heç də yaxşı xarakterizə etmir. Ancaq belə bir vəziyyətdə gərək Prezidentin səlahiyyətlərini icra edən bir adam olsun. Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 9-cu bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini icra edə bilmədikdə Azərbaycan Respublikasının yeni Prezidenti seçilənədək onun sə-

lahiyyəti Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə keçir. Mən hesab edirəm, bu maddə elə yaranmış vəziyyətə tam uyğundur və söhbət yalnız bu ətrafda gedə bilər. O ki qaldı hansı səbəbə və niyə getdiyini müəyyənləşdirməyə, nə vaxt özü haqqında bir məlumat verəcəksə, bu işi paralel aparmaq olar. Ancaq mən hesab edirəm, əsas məqsədə, bugünkü bu müzakirəyə, söhbətə onun heç bir təsiri olmayasıdır. Çünki gərgin bir vəziyyət yaranıb və bu vəziyyətin öhdəsindən yalnız səlahiyyətli adam gələ bilər, bu vəziyyəti, demək, səlahiyyətli bir adam idarə edə bilər. Sağ olun.

Sədrlik edən. Dövlət katibi – Əli Kərimov, xahiş edirəm, Siz məlumat verin. Çünki mən öz çıxışımda dedim ki, biz Sizi dəvət etdik, səhər saat 6-da Zugulbadan gəldiniz, heç bir şey bilmirdiniz. İndi məlumat verin, görək, necə olub. Burada sual oldu, deyəsən, Siz dışarıda idiniz. Dedilər ki, Xalq Cəbhəsi Məclisinin üzvləri Əbülfəz bəyin yanında oldu da Siz orada olmusunuz. Orada nə müzakirə olunub? Bu iki məsələ barəsində, xahiş edirəm.

Əli Kərimov. Aydındır. Deməli, dünən axşam Xalq Cəbhəsinin Ali Məclisinin Rəyasət Heyəti və İcraiyyə Komitəsinin üzvlərinin Prezidentlə görüşü oldu. Görüşdə mən də iştirak edirdim. Respublikadakı siyasi vəziyyət müzakirə olunurdu. Müzakirələrdə belə bir məsələ xüsusən qeyd olunurdu ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dilemma qarşısında qalıb. Ya o özünü və Konstitusiya səlahiyyətlərini müdafiə etmək üçün Bakı şəhərinə yaxınlaşmaqda olan hərbi qüvvələrə qarşı hərbi qüvvə işlətməlidir, yaxud da hərbi güc tətbiq etmədən, qardaş qırğınına yol vermədən hansısa siyasi formada vəziyyəti zərərsizləşdirməlidir. Bu məsələlər geniş müzakirə olundu. Prezident Əbülfəz Elçibəyin birmənalı mövqeyi belə oldu: “Nə qədər ağır olsa da, yəqin, çoxları bunu zəiflik kimi də qiymətləndirə bilər, düzgün başa düşməyə bilər, amma mən razı ola bilmərəm ki, Bakıya doğru gəlmiş, dövlətə təbə olmayan hərbi qüvvəyə qarşı hərbi qüvvədən istifadə olunmasına sərəncam verəm və bunu mən etməyəcəyəm”. Söhbətin ümumi yekunu belə oldu ki, Prezident məsələlərin yalnız və yalnız siyasi danışıqlar yolu ilə həll olunmasını israr edir və hərbi güc tətbiq olunmasından imtina edir. Görüşün, həmin söhbətin əsas məğzi bundan ibarət olub. Ümumi nəticəsini də mən qeyd etdim.

Ondan sonra, bəli, mənim Prezidentin səfərindən, doğrudan da, məlumatım olmayıb. Amma bu gün mən Prezidentlə üç dəfə danışmışam. Axırncı dəfə bu Məclisin gedişində bir daha Prezidentlə danışdım. De-

mək, bu gün mən Heydər bəyə məlumat verdim, Prezident Heydər bəylə də danışmağa cəhd edib. Bir ara rabitə olmadı, sonra Heydər bəy yerində deyildi. Mənə zəng etdi ki, Heydər bəy yerində deyil, danışa bilmirəm. Amma mənimlə danışib və bildirib ki, o, istefa verməyib. Demək, Bakı şəhərinə hər vaxt qayıtmağa hazırdır. Amma burada köməkçilərindən və təhlükəsizlik xidmətindən aldığım məlumata görə, axşam belə bir əməliyyat məlumatı olub ki, Bakı şəhərində hərbi toqquşma ola bilər. Yəni əgər şəhərə müəyyən qüvvələr daxil olarsa, Prezidenti mühafizə edən qüvvələrlə həmin qüvvələrin arasında toqquşma ola bilər və çoxlu insan tələfatı ola bilər. Mənə belə gəlir ki, belə bir toqquşmadan uzaqlaşmaq üçün bu addım atılıb. Qeyd etdiyim kimi, Prezident indi də mənə telefonda bildirdi ki, vəziyyətin sabitləşməsinə, acıqların bir qədər soyumasını istəyir. Onun nisbi uzaqlığı bununla bağlıdır. Amma lazım bilinirsə, məsləhətdirsə, o bu saat gəlməyə hazırdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mən bir-iki məsələyə bir balaca aydınlıq gətirmək istəyirəm. Surət Hüseynov öz hərbi hissələrini Nəvəiyə qədər gətirdiyi halda, orada həm Müdafiə Nazirliyinin, həm də Xalq Cəbhəsinin silahlı qüvvələrinin böyük bir hissəsi toplaşmışdır. Orada silahlı toqquşma, silahlı iğtişaş çox real bir şəkildədir, biz bunu bilirdik. İki-üç gün bundan öncə, axşam, tarixi yadımda deyil, Əbülfəz Elçibəyin yanında bu barədə iclas oldu. Əli Kərimov, bəlkə, tarixi onun yadındadır, deyə bilər, orada bir yerdə idik. Orada iclas oldu və bu məsələ müzakirə olundu ki, əgər Surət Hüseynov daxil olarsa, hökuməti, dövləti qorumaq lazımdır.

Cürbəcür fikirlər oldu və ümumi fikir belə oldu ki, orada toqquşmaya yol vermək olmaz. O gecə biz iclas aparanda artıq bir toqquşma olmuşdu, orada yaralananlar da, tələf olanlar da var idi. Sayını bilmirəm. General Vahid Musayev orada çıxış etdi, dedi ki, orada toqquşma təşəbbüskarı olmuşdu, bu tərəfdən olan qüvvələr, o tərəfdən, yəni Gəncə tərəfdən gələn qüvvələr deyil. Bunu general Musayev bizim hamımızın iştirak etdiyi iclasda dedi. Bir çoxları, o cümlədən mən də Əbülfəz Elçibəyə dəfələrlə demişdim ki, şübhəsiz, əgər Surət Hüseynovun qoşun hissələri Bakıya hücum edərsə, bu, dövlət əleyhinə olan bir hərəkətdir, bunu heç kəs bəyənə bilməz və heç kəs qəbul edə bilməz. Ancaq onun qarşısına qoşun çıxsa, qan töküləcəkdir və bu da bəyənilməyəcək, bizi yeni bir faciəyə aparacaq. Bu barədə çox müzakirələr gedirdi.

Surət Hüseynov mənə telefon edib bir neçə dəfə narazılığını bildirdi ki, biz saziş əldə eləmişik, danışıqlar yolu ilə iş getsin. O mənə dəfələrlə dedi – onu bir mənə deyil, başqalarına da demişdi ki – orada Dadaş

Rzayev oturub, qərargah düzəldib, Fərəc Quliyev oturub, qərargah düzəldib. Bizə qarşı orada atəşlər atırlar. Ona görə də mən şəxsən bir neçə dəfə Əbülfəz Elçibəydən xahiş etdim ki, çalışmaq lazımdır, bu toqquşmaya yol verilməsin. Ancaq Müdafiə Nazirliyində elə bir əhvali-ruhiyyə var idi, hətta bir sərəncam da verilmişdi. Ona görə də dünən Müdafiə Nazirliyinin rəhbər işçiləri, rəhbər hissə, heyəti, yəni generallar, zabitlər toplaşib müşavirə aparıblar və müşavirədə ümumi qərar çıxarıblar ki, ordu dövlətin iç işlərinə qarışmır. Əgər orduya əmr verilsə ki, Bakıya gələn o biri ordu hissəsinə atəş açılacaq, onlar atəş açmayacaqlar. Belə bir qərar çıxarıblar.

Baş qərargah rəisi bu qərarı Əbülfəz Elçibəyə dünən göndərüb, Ali Sovetə göndərüb və Əbülfəz Elçibəyə telefon edib şifahi də deyibdir. Ondan sonra biz Əbülfəz Elçibəylə görüşmüşdük və Əbülfəz Elçibəy də bu barədə çox narahat idi ki, bəs ordu da artıq qərar çıxarıb, burada iştirak etməyəcək. Bəs nə olsun? Surət Hüseynovun qoşunları Bakıya gəlir. Gəlib, buranı zəbt edəcəkdir. Ona görə də mən xahiş elədim ki, möhlət verin, mən onunla bir də danışım. Mən onu tapdım, danışdım və mənə zamanət verdi ki, bunu bu gün etməyəcək.

Mən Əbülfəz Elçibəyə gecə saat 12 radələrində məlumat verdim ki, rahatsız olmaq lazım deyil, sabah heç bir şey olmayacaqdır, bu məsələni bir də müzakirə edək. Bu telefon söhbətimlə də təxminən gecə saat 12 radələrində mən Əbülfəz Elçibəydən ayrılmışam. Ancaq mən bilmirəm, sonra hansı siqnallar gəlib ki, o gecə nəşə olacaq, hansı toqquşma olacaq. Mən onu bilmirəm, ondan məlumatım yoxdur.

Arif Hacıyev, buyurun.

Arif Hacıyev. Heydər bəy, Siz bu vəziyyətdən öz xeyirləri üçün istifadə eləməyə çalışan şəxslərdən fərqli olaraq kifayət qədər məsuliyyətli adamsınız. Mənə elə gəlir ki, yaranmış vəziyyətin ciddiliyindən, bu vəziyyətdən istifadə edərək bir para vəzifəyə susayan və öz şəxsi məqsədlərini həyata keçirməyə nail olmağa çalışan adamlardan fərqlisiniz. Ona görə Siz bu gün Azərbaycan Televiziyası ilə elan etdiniz ki, bu məsələnin bütün məsuliyyətini öz üzəriniz götürürsünüz. Məsələ sadəcə hakimiyyətə gəlmək, hakimiyyəti devirmək deyil. Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycan özünün ən fəlakətli günlərini yaşayır və Azərbaycan Respublikası öz dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi qarşısındadır. Siz televiziya ilə çıxışınızda Gəncədə olan qüvvələri haqlı saysanız da, mənə elə gəlir ki, bu gün hakimiyyətdə kimin qalacağından, kimin gedəcəyindən

asılı olmayaraq, bu problem hələlik həll olunmayacaq. Bu problemi həll etmək üçün hələ müəyyən vaxt, müəyyən tədbirlər...

Əgər qarşı tərəf, Bakıya hücum edən qüvvələr məsuliyyət hissini dərk eləməsələr, bunun Azərbaycan dövləti üçün nə qədər böyük fəlakət olduğunu başa düşməsələr, Azərbaycanı kifayət qədər qan gözləyir. Bunun məsuliyyətini hamımız tam mənada dərk eləməliyik. Ona görə də bu gün kiminsə istefa verməsinə, kiminsə hakimiyyətə gəlməsinə tələsənlərin hamısına, xüsusən burada iştirak edən millət vəkillərinə müraciət edirəm. Sizin bu gün televiziya da elan etdiyiniz kimi, hansısa qüvvələrə təsir göstərməyə malik olan siyasi qüvvələr, ağsaqqallar və sair məsələni yaxşı müzakirə eləməlidirlər, bu vəziyyəti araşdırmalıdırlar və bu vəziyyətdən qansız çıxış yollarını tapmalıdırlar. Bu gün respublikada vəziyyət o cürdür ki, kiminsə hakimiyyətdə qalmaq ehtirası... Bu məsələ real, siyasi başa düşən adamlara aiddir. Yəni bizim aramızda ucuz siyasətçilər də var. Kiminsə hakimiyyətə gəlmək məsələsi üçün bu problemi şişirtməyə, genişləndirməyə cəhd göstərmək barədə düşünmək, sadəcə, sadəlövhlükdür, çünki Azərbaycan real fəlakət və faciə qarşısındadır, faciənin içindədir. Azərbaycanda hələlik vətəndaş müharibəsi başlamayıb, hələlik baş verən hadisələri vətəndaş müharibəsi elan etmək olmaz, çünki bu, müəyyən hərbi qüvvələr arasındakı toqquşmadır. Amma əgər biz bu gün yaranmış vəziyyətə məsuliyyətsiz yanaşırsaq, bu gün yaranmış vəziyyəti tam reallığı ilə analiz edib ondan çıxış yollarını hamılıqla müəyyənləşdirməyi bacarmırıqsa, Azərbaycanda, həqiqətən, vətəndaş müharibəsi başlaya bilər və bu vətəndaş müharibəsi Azərbaycanın fəlakəti olacaq.

Dövlət katibi Əli Kərimov indi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə danışır. Mən Sizdən artıq dərəcədə xahiş edirəm, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə əlaqə yaradın. Bu vəziyyət müzakirə olunsun, bu vəziyyətdən çıxış yolları barədə bütün tərəflər, istər müxalifət qüvvələri, istərsə də hakimiyyətdə olan və ya hakimiyyətdə olanları dəstəkləyən qüvvələr və sair bu məsələnin həllində iştirak eləsinlər. Hamımız tam məsuliyyəti ilə başa düşək və anlayaq ki, bu gün Əbülfəz Elçibəy hakimiyyətdən getsə belə, onun yerinə, tutaq ki, xalqın daha çox etimad etdiyi və sevdiyi adam gəlsə belə, Azərbaycanın dövlət kimi idarə olunması, idarəçiliyi bütün regionların mərkəzə təbə olması ehtimalı xeyli azdır. Bu tarixi məsuliyyəti gərək hamımız hiss edək, hamımız duyaq. Bu məsələdən çıxış yollarını axtaranda heç də, Sizin bu gün televiziya ilə çıxışınızda dediyiniz kimi, müxtəlif qrupların, müxtə-

lif qüvvələrin müxtəlif məqsədlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində danışıq aparmayaq.

Mən bir daha təkrar edirəm. Azərbaycan çox böyük fəlakət içindədir və çox böyük faciənin qarşısındadır. Mənə elə gəlir ki, burada oturanların hamısı bunu hiss eləməlidir. Mən millət vəkili kimi, Azərbaycan Respublikasının bir dövlət müşaviri kimi bu məsələnin həll olunmasında hansı təklif irəli sürülərsə, mənim dediyim qüvvələrin hansı qərarı olarsa, bu qərar, tutaq ki, hətta mənim faciəmlə, ölümümlə nəticələnəsi olsa belə, mən buna razıyam, buna hazıram. Yəni vəziyyət o qədər ciddidir. Belə ekspromt danışıqlarla, nə bilim, “o getsin, bu gəlsin” söhbətləri ilə bu məsələni həll eləmək mümkün olmayacaq. Mən bir daha təkrar edirəm ki, qoy hamı bilsin, əgər bu gün hakimiyyət dəyişikliyi baş versə, bir çoxları elə hesab edə bilər ki, siyasi uğur qazandılar, amma burada heç kəs qalib gəlməyəcək, burada qələbə yoxdur.

Respublikanın xeyli hissəsində artıq, keçmiş Baş nazir Pənah Hüseynovun mayın, iyunun 6-7-də çıxışlarında dediyi kimi, “беспредел” yaranıb və bu “беспредел” bütün respublikanın ərazisini bürüyə bilər. Bunu bizə heç kəs bağışlamayacaq. Bu gün burada hər birimiz xalq qarşısında məsuliyyət daşıyıyıq. İstər iqtidar qüvvəsi, istərsə də müxalifət qüvvəsi. Ona görə biz bu məsələləri belə ekspromt şəkildə, hansı isə qüvvələrin hansı isə məqsədlərini həyata keçirmək şəklində deyil, bu vəziyyətdən çıxış yollarını axtarmaq istiqamətində müzakirə edib həll eləməliyik. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mən onu qeyd etmək istəyirəm ki, Siz məni üç gündür, Ali Sovetə sədr seçmisiniz. Mən bu Gəncə məsələsindən savayı heç bir şeylə məşğul ola bilmirəm. Özü də nə gecə var, nə gündüz var, ancaq Gəncə məsələsi və bu gün də, dünən də bütün günü, axşama qədər, gecə saat 2-yə qədər bu məsələ ilə məşğul olmuşam. Nəhayət, mən Əbülfəz Elçibəyi arxayın elədim ki, sabah da biz bu məsələ ilə rahat məşğul ola bilərik. Mən ona tam qarantıya verdim. Ancaq Əbülfəz Elçibəy gecə nə üçün çıxdı, getdi, bu mənə məlum deyil. Ona görə də mən burada xahiş edirəm, düzgün başa düşəsiniz ki, üç gün, demək olar, gecə-gündüz ancaq bu işlə məşğulam. Mənim fikrim budur, mən bunu demişəm və bu gün də televiziya qeyd etdim. Burada da deyirəm, ancaq danışıq yolu ilə, anlaşma yolu ilə, barış yolu ilə, sülh yolu ilə bunu həll eləmək lazımdır ki, burada heç bir toqquşma olmasın və şübhəsiz, dövlətə heç bir zərər dəyməsin. Bu, aydındır.

Deputat Rəhimov.

Kamran Rəhimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Əlbəttə, biz bu gün çox qeyri-adi bir vəziyyəti müzakirə edirik. Mənə elə gəlir ki, biz heç bir ölkənin tarixində rast gəlmədiyimiz bir vəziyyəti müzakirə edirik. Bir tərəfdə bizim ümumxalq tərəfindən seçilmiş Prezident var. O bizə məlum olmayan səbəblərdən Bakını tərk edib gedibdir. Baş nazir yoxdur. Hərbi vəziyyət çox gərgindir. Ölkənin daxilində gərginlik son həddə çatıb. Əlbəttə, belə şəraitdə respublikanın idarəsini başsız qoymaq olmaz. Mənə elə gəlir ki, Prezidentlə danışılana qədər, vəziyyət araşdırılana qədər müəyyən bir şəxs bütün səlahiyyətləri müvəqqəti olaraq öz üzərinə götürməlidir. Bunu da, mənə elə gəlir ki, Ali Sovetin sədri edir. Ancaq əlbəttə, Prezidentlə əlaqə saxlanılmalıdır, onunla danışıq aparılmalıdır və onun fikirləri öyrənilməlidir.

Mən bir şey üzərində də dayanmaq istəyirəm. Burada bəzi millət vəkilləri dedilər. Bu yaranmış vəziyyətdə sabitliyi pozmaq üçün istifadə edənlərə, qarşıdurma yaratmağa çalışanlara qarşı qəti tədbirlər görülməlidir. Biz çalışmalıyıq ki, Azərbaycan xalqı indi həmişə olduğundan daha birgə, daha sıx olsun. Belə şəraitdə qarşıdurma yaratmaq, kimdən-sə hayıf çıxmağa çalışmaq, kimisə kiməsə qarşı qoymaq, əlbəttə, bunu xalqa qarşı xəyanət kimi adlandırmaq lazımdır. Bəli, biz gərək bu məsələləri də fikirləşək. Hamımızın əsas vəzifəsi ondan ibarətdir ki, əgər lazımdırsa, millət vəkilləri, Milli Məclisin üzvləri, digər xalq deputatları, biz bütün məsələlərə qoşulaq, lap rayonlara gedək, camaatla söhbət aparaq, orduların içərisinə gedək. Yəni hərtərəfli fəaliyyət göstərmək lazımdır ki, respublikada sabitlik yaransın, bərpa olunsun. Belə şəraitdə başqa əhvali-ruhiyyəyə düşmək, başqa fikir yaratmaq, nə bilim, vəzifə uğrunda müharibə aparmaq, bəzilərinin vəzifədən getməsinə istəməsi üçün istefa vermək – bunlar hamısı artıqdır. Hər kəs bu saat respublikanın idarə olunmasında yaxından iştirak etməlidir. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun.

15 dəqiqəlik tənəffüs elan olunur.

(TƏNƏFFÜS)

Sədrlik edən. Hörmətli millət vəkilləri, iclas davam edir. Mən telefona çağırıldım və Prezident Əbülfəz Elçibəylə telefonla danışdım. Onunla telefon danışığının hamısını deyə bilmərəm, bir hissəsini sizə çatdırsam, yəqin ki, burada narahatlıq hissi keçirən millət vəkilləri tərəfindən verilən suallara elə cavab olacaqdır. Əbülfəz bəy mənə dedi ki, mən Ordubadın Kələki kəndindəyəm. Dedim ki, bəs bu ağır vaxtda nə

üçün Siz bizi atıb getdiniz? Nə üçün gedəndə bizə heç bir xəbər eləmədiniz, bizə bir tapşırıq vermədiniz? Sizin getməyinizin səbəbi məlum deyil. O mənə dedi ki, mənim işim var, bura gəlmişəm, kənddəyəm. Dedi ki, mən gecə saat 2-də getdim. Dedim ki, mən saat 2-də işdə idim, Siz mənə xəbər verə bilərdiniz. O, bir də dedi, burada elə bir şey yoxdur ki, Ali Sovetin sədri Konstitusiya üzrə Prezident olmayanda onun vəzifələrini icra edə bilər, dövlət katibi Əli Kərimov da oradadır, Heydər Əliyevlə Əli Kərimov orada hər şeyi idarə edə bilirlər. Mən dedim ki, ola bilər, bu belədir, ancaq Siz gedəndə bizə xəbər versəydiniz, bir tapşırıq versəydiniz, biz bilsəydik, Siz hansı istiqamətdə gedirsiniz, öz vəzifələrimizi daha da sərbəst və arxayın yerinə yetirə bilərdik. Mən Sizdən çox gec ayrıldım, ancaq güman eləməzdim ki, Siz gecə gedəcəksiniz. Dedim, bəs nə vaxt gələrsiniz? Dedi ki, istəyirsiniz, elə bu gün, ya sabah gəlim. Dedim xeyr, bizim istəməyimiz məsələsi deyil. Siz özünüz getmisiniz, özünüz də təyin eləməlisiniz ki, nə vaxt gələcəksiniz. Dedim, biz burada çox böyük narahatlıq hissi keçirdik, Siz qəflətən, heç kəsə xəbər vermədən getdiniz və biz də naməlum vəziyyətdə qaldıq. Mənə də deyə bilərdiniz. Ancaq indi dövlət katibi Əli Kərimov da Prezident Aparatında heç bir şey bilmədi. Elə Prezident Aparatının işçiləri də çox narahat vəziyyətdə oldular. Dedi ki, bəlkə, orada bir az sakitlik olsun, sonra gəlim. Dedim, özünüz bilin, ancaq indi özünüz həll eləyin, oradan nə vaxt istəyirsinizsə, gəlin. Dedim ki, qəflətən, naməlum səbəblərdən getdiyinizə görə biz narahat olduq. Gecə səhərə qədər çalışdıq, mən televiziya ilə çıxış etməyə məcbur oldum ki, camaata məlumat verim. İndi də bu narahatlığa görə Məclis toplanıb. O həm də qeyd elədi ki, bəs Ali Sovetin sədri Heydər Əliyev olan yerdə niyə narahat olursunuz?

Mən bir az təəccüb eləyirəm, bəzi millət vəkilləri məsələnin əsas məzmunu və vəziyyət nə qədər gərgin, dramatik olduğu halda, kənarda qalıb bir dənə xırda şeydən tutublar ki, bəli, Ali Sovetin sədri Prezident olmayanda onun vəzifəsini ifa eləyə bilər, yoxsa yox. Mən millət vəkillərindən rica edirəm, əgər bir yerdə işləyəcəyiksə, heç kəsin heç bir şeydən şübhəsi olmasın. Əsas iş odur ki, vəziyyət gərgindir. Mən Əbülfəz Elçibəyə dedim ki, bəs Siz niyə bizi bu vəziyyətdə atdınız getdiniz? Dedi ki, yaxşı, onda sabah danışırıq, görüm, sabah gələ biləcəmmi?

Bax söhbətimiz belə oldu. Ona görə yenə də deyirəm, mən narahatam ki, vəziyyət gərgindir. Mən vəziyyəti bilirəm və dərk eləyirəm. İndi siz də gəlin, öz fikirlərinizi deyın. Kim daha çıxış etmək istəyir, buyursun.

Afiyəddin Cəlilov. Tahir Əliyev.

Etibar Məmmədov. Deməli, mənə bir şey təəccübləndirir ki, Prezident xəbərsiz gedib, heç kimə bir söz deməyib. Əgər o öz həyatı, yaxud hakimiyyəti üçün təhlükə hiss eləyirdisə, birinci növbədə qanuni orqan olan Məclisə müraciət eləyə bilərdi. Getməmişdən əvvəl, lap son halda xalqa müraciət eləyib səbəblərini izah edə bilərdi. O bunların heç birini etməyib, xəbərsiz Naxçıvana gedib. Bu gün səhər mənə məlum olan xəbərlərə görə, başqa dövlətlərə kömək üçün müraciət eləyib. Həmin dövlətlərin adından da artıq televiziya, radioda xəbərlər gedir ki, onlar qanuni Prezidentin devrilməsinin əleyhinədirlər, sanki onun bütün müraciətində çevriliş halı qələmə verilib. Mən xahiş eləyərdim ki, bu suala cavab verə bilən olarsa... Əli Kərimov deyir, üç dəfə danışib, bu suala cavab versinlər. Prezident nəyə görə öz xalqına deyil, başqa dövlətlərə müraciət eləyib?

Sədrlik edən. Siz suala cavab gözləyirsiniz, Etibar bəy?

Əli bəy, Siz cavab vermək istəyirsiniz? Buyurun.

Əli Kərimov. Əvvəla, Prezidentin başqa dövlətlərdən kömək istəməsi, məndə olan məlumata görə, həqiqətə uyğun deyil. İkincisi, respublikada vəziyyətin 10 gündən artıqdır – iki həftədir ki, necə olduğu millət vəkillərinin hamısına aydındır. Mən çox təəccüb eləyirəm. Hakimiyyətin üç budağı var, onun icra hakimiyyəti Prezidentə məxsusdur. Bu dövlətin sahiblərindən biri də bizim parlamentimiz və Milli Məclisimizdir və hamıya aydındır. Necə olur ki, bu dövlətin strukturlarına tabe olmayan bir hərbi hissə neçə vaxtdır, dövlət rəhbərliyi ilə ultimatumlarla danışır, ona tabe olmur, heç bir hüquqi əsası olmadan Bakı şəhərinin astanasında gəlib dayanıb? Belə bir şəraitdə aydın məsələdir ki, Prezidentin qarşısında, mən bayaq da dedim, yalnız iki yol qalır – silahlı qüvvədən istifadə edib qan tökmək. Prezident bunu etməyib.

Bayaq mən bu məlumatı burada verəndə çox təəssüf eləyirəm ki, zalda gülüşmə oldu. Bəli, Prezidenti bu gün zəiflikdə ittiham eləyən adamlar nəzərə almalı idilər ki, bu zəifliyin alternativini külli miqdarda qan idi və Prezident bu addımı atası olacaqdı, lakin o bunu etməyib. Prezident edə bilməyibse, mənə elə gəlir, Məclis özü müzakirə etməlidir ki, bu vəziyyətdən necə çıxılmalıdır. Mən çox təəccüb eləyirəm ki, niyə bu məsələ burada müzakirə olunmasın? Prezidentin getməsi də, bayaq Heydər bəy dedi, onun Prezidenti əvəz etməsi də, mənə elə gəlir ki, bunlar daha xırda məsələlərdir, nəinki Bakı şəhərinin ətrafında dayanmış və bu dövlətin heç bir orqanına tabe olmayan ordunun ultimatumu. Nə vaxta

qədər bu vəziyyət qalacaq və bu vəziyyətdə Prezident necə hərəkət etməlidir? Kütləvi etinasızlığa, kütləvi qırğına çağırmalıdır? Kütləvi qan olmalıdır? Bax ona görə də mənə elə gəlir ki, biz bu məsələnin həllini özümüz axtarmalıyıq. Əgər doğrudan da, nəzarəti tam itirmiriksə, hesab eləyək ki, müəyyən bir qüvvə Prezidentə tabe deyil, Prezident bunu ram etmək üçün lazım olan silahlı qüvvədən istifadə etməyib.

Mənə elə gəlir, indi Milli Məclis öz sözünü deməlidir ki, necə hərəkət edilsin, belə silahlı qüvvələr tərəfindən hər dəfə bu vəziyyət yaranmasın. Tamamilə mümkündür ki, bu silahlı qüvvə öz ultimatumunun tələbini qoyandan bir ay sonra başqa bir silahlı qüvvə öz ultimatumunu qoyacaq. Bu vəziyyət nə vaxta qədər davam eləyəcək? Mən istərdim ki, bu məsələ müzakirə olunsun.

Sədrlik edən. Rəhim Qaziyev.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli millət vəkilləri, bu gün yenə məsələ öz məcrasından çıxıb. Gəncə məsələlərinə dəqiq aydınlıq gətirilmədiyinə görə və bu istənilmir deyə dövlət strukturlarının hərəsi məsələni bir tərəfə çəkir. Ataların misalı var, mən onu pis mənada deməyəcəm. Adamlar xəstələnəndə baş həkimin yanına gedir, baş həkim xəstələnəndə kimin yanına gedir? Millət, dövlət, xalq seçib, Prezident qoyub. Əgər o öz təhlükəsizliyini xalqla qorumaq istəyirdisə, niyə qısa bir müddətdə, yəni 4-dən sonra və 4-dən bir az əvvəl qeyri-qanuni silahlı qüvvələri özü yaradıb? Faktlar da var. Haradan istəsəniz də, isbat eləmək olar.

İkinci. Hansı güclü, ağıllı, təsiredici, yaxud da daha həqiqətə uyğun bəyanatla xalqa müraciət eləyib? Nə vaxt dövlət strukturu, hərbi tərəfindən parlamentə, yaxud da Milli Məclisə müraciət olunub ki, hər hansı silahlı qüvvə bizə tabe olmur? Belə bir rəsmi sənəd Milli Məclisə daxil olubmu? Yoxsa söz-söhbətlərlə, şayiələrlə...

Burada söhbət bundan gedir ki, müdafiə nazirinin strukturuna müxtəlif adamlar tərəfindən güclü müdaxilə olundu, yaranmaqda, qurulmaqda olan sistem dağıldı. Hazırda dövlətin Prezidenti gizli, çox arzuolunmaz şəkildə, heç kimə xəbər vermədən gedib, Ordubadda oturub. İndi isə guya ki, qanın tökülməsini... Burada Qurana and içmişdi ki, mən millətimin, xalqımın mənafeyi üçün hər şey eləyəcəm. Əgər öz təhlükəsizliyi üçün gedirdisə, onun kifayət qədər qüvvəsi də vardı. Bu gün o qeyri-qanuni silahlanmış qüvvələr Şıxov rayon hissəsində artıq dövlətin özünə qarşı çevrilibdir. Bunların heç biri əsas vermir. Mən bu gün vəziyyətdən çıxış yolunu onda görürəm ki...

Heydər müəllim, hazırda bunu nə qədər uzatsaq, bu vəziyyət gərginləşəcək və digər siyasi qüvvələr ondan istifadə edəcək. Siyasi məsləhətləşmə üçün 6-9 nəfərdən ibarət... Yəni güclü siyasi qurumlar, siyasi xadimlər və nüfuzlu adamlar oturub. Burada da Surət Hüseynovun faktorunu kənara qoymaq olmaz. Siz özünüz də gözünüzlə görmüsünüz. Mən beş dəfə getmişəm, amma bu gün oradakı xalqın bir hissəsini burada ittiham eləyən dövlət rəhbərlərinin heç biri ora bir dəfə getməyibdir. Axı biz hamımız bu hərəkata gələndə qışqırırdıq ki, lazım gəlsə, öz canımızı verəcəyik, xalqımızı xoşbəxt eləməkdən ötrü hər yola gedəsiyik. Niyə bir nəfər addım atıb ora getməyib? Əvvəla, Surət nə adam-yeyən deyil, nə də adamı yerində boğan deyil. Belə bir şey də olmayıb. 4-5 nəfər, ya dövlət katibi, ya müşavir, ya da başqası buradan gedəydi, üz-üzə söhbət edəydilər. Bu əməliyyatın aparılması da, hansı yollarla getmək də məlumdur. Sadəcə olaraq, biz işin dəqiq gedişinə maneçilik törətməməkdən ötrü müəyyən mənadə susuruq. Amma bu gün bu vəziyyətin gərginləşməsi bilavasitə heç bir dövləti idarə eləmək təcrübəsi olmayan dövlətçilərin günahıdır. Bu gün Azərbaycan çıxılmaz vəziyyətə düşübdür. İndi də deyirlər ki, Prezidentimiz gedib.

Heydər bəy, mən Sizdən xahiş edirəm, Siz deyin, telefonla danışmaq xalqı ələ salmaqdır, ya nə nədir? “Mən getmişəm, bir də gələm”. Necə yəni? Sizin danışqlarınızda Prezidentin işlətdiyi ifadələr bu milləti ələ salmaqdır. “Heydər bəy oradadır, Əli Kərimov oradadır”. Əgər Heydər bəy burada, Əli Kərimov da orada olanda bu iş düzəlirdisə, onda Prezident bizim nəyimizə lazımdır? Onda Prezidenti neyləyirdik? Onun elədiyi hərəkətlər təbiidirsə, ümumiyyətlə, onun idarə eləməyi kimin nəyinə lazımdır?

Bu gün bu zalda fasilə elan eləyib çıxmaq, ola bilsin, Surəti də hər hansı bir nöqtəyə dəvət edib əməlli-başlı söhbət eləmək lazımdır. Bəli, bu saat Surət Hüseynov real qüvvədir və onu inkar eləmək düz deyil, o, xalqın qeyrətli oğullarından biridir və birincisidir. Oturub bütün qüvvələrlə hər şeyi tam hasil eləyəndən sonra Məclisə çıxmaq lazımdır. Mən çox yaxşı bilirəm ki, bəli, bu gün Surətin haqqına olan, o tapdalanmış hüququnun müdafiə edilməsi üçün qalxan dəstələr, ətrafa yığılan adamlar var. Orada onlar da başqa şeydən istifadə etmək istəyirlər. Surət bəyin əməyindən istifadə edən elə adamlar var ki, bəziləri özlərini hər hansı kürsüdə görürlər. Mən buna əminəm. Ardıcıl 4-5 ildə xalqımızın başına gələn fəlakətlərə, bəlkə, bu gün nöqtə qoyaq.

Nə isə ağıllı bir şey fikirləşin. Mənim yenə təklifim odur ki, burada zaldan təkliflər verilsin, hörmətli siyasi qurumların rəhbərləri, hörmət-

ti, nüfuzu olan adamlar, burada təsdiq olunmuş 5-6 nəfərlə məsləhətləşmələr aparacaq. Hər hansı bir nöqtədə Surət hökmən ora dəvət olunsun. Surət Hüseynovun və burada seçilmiş adamların iştirakı ilə orada əməlli danışılar keçirilsin, yoxsa qarşılıqlı ittihamlarla xalqın vəziyyəti daha da gərginləşəcək, torpaqlarımızın getməsi daha da reallaşacaq və kimsə kimdənsə qisas alması üçün yenə ona cavab verən zəhmətkeş xalq olacaq.

Çox qəribədir, həmişə qanundan, dövlətçilikdən danışan dövlət rəhbərləri özləri fəvqəladə vəziyyəti elan elədiyi vaxt fəvqəladə vəziyyət şəraitində zavodlara avtobuslar göndərüb, camaatı təhrik eləyib zorla mitinqə gətirirlər. Bizim bir sözümlə yüz minlərcə insanın meydana çıxdığı vaxtlar var idi. İndi avtobusları göndərüb bir az da hörmət-izzətlə onları dəvət eləyəndə heç 200 nəfər gəlmədi. Məgər bu bizim iş görməmək qabiliyyətimizi artıq tərənnüm eləyən bir şey deyildimi? Niyə bundan incimək lazım idi? İmkan verildi, bacarılmadı. Bunların hansını inkar etmək olar?

Heydər bəy, mən Sizdən çox xahiş eləyirəm, məsələni uzatmamaqdan ötrü, çünki hər dəqiqənin öz hökmü var və digər qüvvələr də dövlət strukturunun indiki iflic vəziyyətindən çox güclü istifadə eləyə bilirlər. Məsləhətləşmələr aparılsın, bu gün çatmasa da, sabah iclas hökmən öz işini davam elətdirsin, amma əməlli-başlı əldə olunmuş konkret nəticələr. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Qasımov.

Tofiq Qasımov. Mən Rəhim bəyin dediyi ilə tamamilə razıyam. Mənə elə gəlir ki, bu məsələnin bu yerə gəlib çatmağında bizim iqtidarda olanların, o cümlədən mənim özümün də, hərçənd bir müddət burada olmamışam, səhvimiz böyükdür. Ona görə ki biz idarə eləməyə başlayan gündən bu günə qədər heç kimin cəzasını vermədik. Bizim burada dəfələrlə söhbətlərimiz olmuşdur. Başqa qanun pozuntusu nəticəsində demokratiyanı, bir növ, anarxiya ilə qarışdırıb heç kimin cəzasını vermədik ki, o birilərinə də dərs olsun, gələcəkdə bunun qarşısı alın-sın. Mənə elə gəlir ki, əgər əvvəldən o hadisədə təqsirkar olan adamları aşkara çıxarıb, heç olmasa, cəzalarını müəyyən mənada yaxın gələcəkdə veriləcək səviyyəsinə gətirə bilsəydik, ola bilsin, indi biz belə fəlakət qarşısında qalmazdıq.

Bir şey də var. Mən bayaq dedim. Rəhim bəyin xoşuna gəlmədi, dedi ki, bəziləri bizi Amerika ilə müqayisə eləyirlər. Elə deyil, qanun dünya-

nın hər yerində qanundur və onun icra yolu da birdir. Qanun da, qanunsuzluq da birdir. Hər yerdə quldurluq da eynidir, qanunsuzdur və eyni səviyyədə də cəzalandırılmalıdır. Yəni söhbət bundadır ki, əgər Surət Hüseynova qarşı, orada olan dəstəyə qarşı ədalətsizlik, qanunsuzluq tətbiq edilibdirsə, bunun cəzasının verilməsindən heç kim çəkinməli deyil. O adamların cəzası verilməlidir, çünki durduğumuz yerdə bizi böyük bəlaya salıblar. O biri tərəfdən də Surət Hüseynovun o adamları qanuni yolla cəzalandırmaq əvəzinə, bunu qanunsuzluqla, yəni zorakılıq yolu ilə legitim hökumətə qəbul elətdirmək istəməsi də qanunsuzluqdur, yəni bu da düzgün yol deyil. Ona görə də mən elə hesab eləyirəm ki, Rəhim bəy çox düzgün deyir. Misal üçün, mən bura gələn günün səhəri özüm təklif elədim ki, mənə, heç olmasa, hansı isə çərçivədə danışmağa icazə verilsin, gedim, danışım. Amma mənə o səlahiyyəti vermənilərsə, səlahiyyətsiz gedib danışmağın nə mənası var? Bu gün buradan hansı adamlarla istəyirsiniz, gedib Gəncədə danışaq. Kimləri istəyirsinizsə, buradan seçin, onlara müəyyən çərçivədə danışmaq səlahiyyəti verin, ora göndərək, bu məsələni Surət Hüseynovla birdəfəlik həll eləyək. Şəxsən mən razıyam, lap elə başda bizim ümumxalq səsverməsi ilə seçilmiş Prezident də, bütün hökumət də, əgər bu adamların bu işdə, doğrudan da, günahı varsa, istefaya getsin. Milləti fəlakətdə qoyub.

Ağdamı verəndən sonra biz bu kreslonu hara qoyub oturacağıq? Bu torpaq gedəndən sonra biz 1 il dava döydük ki, Kəlbəcəri boşaldacağıq. Bunlar gəlib Ağdamı alandan sonra nəyi boşaldacağıq? Söhbət ondan gedir ki, bu məsələni, doğrudan da, fundamental şəkildə həll etmək lazımdır. Bu məsələni ədalət, qanun əsasında həll etməyə çalışmaq lazımdır. Ağsaqqallarımı gedəcək? O camaat azərbaycanlıdır, onun qarşısında duran onun qardaşıdır. Heç birinə təbliğət aparmaq lazım deyil ki, qardaşına güllə atma.

Mənə elə gəlir, gedib, ancaq konkret şəkildə danışmaq lazımdır ki, bunu qanuni yolla razılaşsın necə həll eləyək. Hər iki tərəfdən günahı olan adamlar qanun əsasında cəzasını almalıdır. Cəzasını almaq üçün də, necə deyirlər, o səlahiyyətli adamlar müəyyən dərəcədə qarantiya versinlər. Bax bu səviyyədə mən təklif eləyirəm. Bizim vəziyyətimiz artıq elədir ki, bu günə-sabaha Ağdamı da ala bilirlər. Ondən sonra da, mənə elə gəlir ki, ayrı heç nə lazım deyil. Ona görə də mən təklif eləyirəm, bu gün buradan bir qrup səlahiyyətli nümayəndə seçilsin, onlara səlahiyyət verilsin ki, gedib orada bu məsələni danışsın birdəfəlik həll etmək səviyyəsinə gətirib çıxarsın. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhimzadə Arif.

Arif Rəhimzadə. Mən elə başa düşürəm ki, Azərbaycanın qarşısında bu dəqiqə iki ən mühüm məsələ var – biri Prezidentin bu hərəkəti, ikincisi də hərbi vəziyyət, hərbi qarşıdurma. Ancaq çox əfsuslar olsun ki, biz əsas məsələni qoymuruq. Əsas məsələ də, mən hesab eləyirəm, odur ki, Prezident bu son hərəkətləri ilə bu işi tam idarə eləməyi bacarmadığını göstərdi. Biz çalışırıq ki, bunu haradasa kölgədə qoyaq, Surət Hüseynovun qoyduğu məsələ ilə məşğul olaq. Etiraz eləmirəm, çox vacib məsələdir və bu məsələnin həllindən, demək olar ki, Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin olub-olmaması məsələsi həll olacaqdır. Ancaq bundan da vacib odur ki, biz gərək bu dəqiqə Prezidentin səlahiyyətlərini müəyyənləşdirək. Bu məsələ ilə kim məşğul olacaqdır? Hamımız deyirik ki, yenə də getsinlər, gəlsinlər, komissiya təşkil eləsinlər. Kim bunu təşkil eləyəcək? Milli Məclis təşkil eləyəcək, hər dəfə 50 adam yığılıb həll eləyəcəkdir. Mən indiyə kimi bizim Prezidenti tənqid eləməmişəm, heç vaxt onun hakimiyyətdən getmək məsələsini qoymamışam. Hətta Gəncədə olanda, o məsələ qalxanda da birinci mən dedim ki, bu məsələni qaldırmaq düzgün deyil, o, xalq tərəfindən seçilmiş bir Prezidentdir, öz vəzifəsində qalasıdır. Mən bunu ondan ötrü demirdim ki, onun təşkilati, dövlətçilik qabiliyyəti ilə bağlı yüksək fikirdə idim, xeyr. Hesab eləyirdim ki, vəziyyəti gərginləşdirməmək üçün gərək o, seçildiyi müddət ərzində öz vəzifəsini yerinə yetirsin. Ancaq mən bu gün görürəm, Prezident nəinki özünü, bütün xalqı, dövlətçiliyimizi elə bir gülünc vəziyyətə qoyubdur ki, onu təzədən bura qaytarmağı, mənəcə, heç kəs bizə bağışlamayacaqdır. Bu adam hər şeyi zarafata çevirir, bu adamla ciddi danışmaq mümkün deyil, sən buna bir şey deyirsən...

Mən yeganə bir misal gətirim. Biz Gəncəyə gedəndə ondan xahiş elədik ki, Gəncə hadisələri haqqında məlumat verilməsin, çünki bu, ehtirasları qızıdır, qarşıdurmanı gücləndirir və sair. Biz soruşanda ki, hörmətli Prezident, bəs bu niyə belə oldu, dedi, siz televiziyanı demişdiniz, radionu, qəzetləri deməmişdiniz, bu materiallar qəzetlərdə dərc olunub. Özü də dedi ki, mən bütün qəzetlərə nəzarət eləyə bilmərəm. Dedik, axı bu, rəsmi qəzetdə, “Azərbaycan” qəzetində dərc olunubdur, özü də Sizin mətbuat mərkəzinin rəhbəri bunu eləyibdir. Dedi ki, eləyib də, indi mən nə eləyə bilərəm, buna gücüm çatmır da. Dedik ki, axı Sizin adınızdan istifadə eləyir, Sizə istinad eləyib bu məsələləri deyirlər...

Mənim bunları deməkdə sözüm yalnız odur ki, o, ciddi adam deyil, onunla ciddi söhbət aparmaq mümkün deyil. Biz bundan sonra da Pre-

zidentin gəlib burada nəyi isə düzəldə biləcəyini düşünürüksə, mən hesab eləyirəm ki, faciəyə gedirik.

Burada Əli Kərimov deyir, dövlət elə bir vəziyyətə gəlib ki, heç kəs heç kəslə razılaşmır, heç kəs heç kəsin kitabını oxumur. Tamamilə düzdür, o vəziyyətə gəlmişik və o vəziyyəti siz çağırıbsınız, siz bu vəziyyətə gətiribsiniz. İndi təzədən o vəziyyəti yenə davam eləmək istəyirsiniz ki, bəlkə, birdən hansı isə yolla bu vəziyyətdən çıxma bilərik. Burada təsədüflər ola bilməz, bunu artıq başa düşmək lazımdır.

Dadaş Rzaeyi də Prezidentin təklifi ilə Milli Məclis burada seçdi. Düzdür, indi Siz Milli Məclisi təqsirləndirə bilərsiniz, ancaq sizə məlum deyil ki, Prezidentin dediyi söz düz də olsa, əyri də olsa, o, mütləq Məclisdən keçirdi, nə deyirdisə, mütləq keçəsi idi. Hərçənd biz çox vaxt onunla razı da olmurdurduq, ancaq Sizin təkidinizə görə bu məsələlər keçirdi. Prezident öz ətrafına inandığı, onları idarə eləyən adamları yığa bilməyibdirsə, demək, o bu işin öhdəsindən gələ bilmir. Gəlin, bunu birmənalı başa düşək. Prezident bizim Ali Komandanımızdır. Mən bayaq dedim ki, Prezident Qurana əl basıb, təhlükəsizliyimizi, ərazimizin bölünməzliyini bizə söz veribdir. Yaxşı, indi də ali komandan kimi deyir ki, bəlkə vəziyyət düzəlsin. Yaxşı, bəs sən nətəhər gedirsən? Öz-özünə düzələsidir? O qədər qeyri-ciddi, o qədər məsuliyyətsizlikdir ki. Mən hesab eləyirəm, bu, ya camaatı ələ salmaqdır, ya da ki, vəziyyətin gərginliyini başa düşməməkdir. Prezidentin ətrafında yığılan adamlar – dəfərlərlə deyilibdir – onu necə istəyirlər, o cür də idarə eləyirlər. Mən sizi inandırıram, elə indiki sözləri də onunla Ordubada gedən adamlara aiddir. Burada bir şey fikirləşiblər, orada təzədən ağullarına nə isə gəlib, indi burada nə isə başqa sözlər deyirlər. Bəs bu mitinqlər Prezidentin göstərişi ilə baş tutmur? Prezidentin xəbəri yoxdur ki, bu son günlərdə Xalq Cəbhəsinə nə qədər silah verilibdir, onun tapşırığı ilə daxili işlər naziri bələdiyyə polisi yaradıbdır, təcili surətdə Bakıda hər bir polis idarəsinə 20-25 avtomat veribdir. Bundan xəbəri yoxdur. Siz indi hesab eləyirsiniz ki, bu məsələ öz-özünə düzələ bilər. Mən təklif eləyirəm ki, gərək biz bu gün Prezidentə etimadsızlıq göstərək və mütləq Prezidentin səlahiyyətini Ali Sovetin sədrinə həvalə eləyək. Kim nə fikirləşir, fikirləşsin, biz faciəyə gedirik. Onsuz da, faciəyə yarım addım qalıbdır. Elə eləməyin ki, biz bu faciənin sürətini bir qədər də gücləndirək. Sağ olun.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, bu gün vəziyyət elə bir həddə çatıb ki, bayaq Heydər bəyin qeyd elədiyi

kimi, bəzi həmkarlarımla görüşlərdə ifadə olunduğu kimi, hakimiyyət siyasi məqsədlər güdən həmkarlarımla, yaxud da indiki iqtidarın deyil, tamamilə başqa qüvvələrin əlinə düşə bilər. Bu gün biz əvvəlki sessiyalarda olduğu kimi, müzakirə obyektini yenə çeviririk, yenə əsas məsələ əvəzinə, Prezidentin hərəkətlərini müzakirə eləyirik. Əvvəla, Prezident öz hərəkətinə cavabdehdir və yaqın ki, vaxtı gələndə elədiyi hərəkətlərinə məsuliyyətlə cavab verəcəkdir. Çox adam Prezidenti müzakirə obyektinə çevirdiyinə görə, mən istəyirəm, bununla bağlı fikirlərimi, sonra konkret təkliflərimi deyim. Əvvəla, Prezidentin Bakıdan gedişinin səbəbləri nədən ibarətdir. Təsəvvür eləyin, bayaq Heydər bəy qeyd elədi. Ayın 17-də Müdafiə Nazirliyinin kollegiyası qərar qəbul eləyir ki, Müdafiə Nazirliyi dövlətin daxili işlərinə qarışmır. Deməli, əgər Müdafiə Nazirliyi dövlətin daxili işlərinə qarışmırsa, yəni adını qoyur ki, Müdafiə Nazirliyi siyasi məsələlərə qarışmır, bu baxımdan qərarını əsaslandırırırsa, deməli, Müdafiə Nazirliyi Prezidentin göstərişlərinə əməl eləmir. Əgər daxili işlər naziri və hüquq mühafizə orqanları dəyişibse, yəni Prezidentin təminatı, Azərbaycan vətəndaşlarının, Azərbaycan dövlətinin təminatı əlində olan hüquq mühafizə orqanları Prezidentin göstərişlərini, əmrlərini yerinə yetirmirsə, belə olan tərzdə Prezident nə eləməlidir? İki yol qarşısında qalır: ya qan tökməlidir, ya da fevral ayında başlamış Gəncə hadisələri ilə bağlı etdiyi humanizmi bu günə qədər davam etdirməlidir. Prezident öz təhlükəsizliyini təmin eləmək üçün bu əsas səbəblərə görə Azərbaycanın başqa bir bölgəsinə – Naxçıvana gedib.

Heydər bəy, Siz mənə yaxşı tanıyırsınız. Mənim hansı əqidə sahibi olduğumu yaxşı bilirsiniz. Biz lap siyasi rəqib də olsaq, dünən Sizi həttə təhqir eləyən, bu gün isə arxanıza düşənlərin obyektivliyi baxımından mənim dediklərimin tam obyektiv olduğunu özünüz yaxşı bilirsiniz. Burada söhbət gedir ki, Prezidentə etimadsızlıq göstərilməlidir. Əvvəla, Konstitusiyaya görə, yəni 121-7-ci bəndə görə, Prezident toxunulmazdır. O yalnız qanunları və Konstitusiyanı pozduqda Konstitusiyaya Nəzarəti Komitəsinin rəyi nəzərə alınmaq şərtilə Ali Sovet tərəfindən Prezidentə etimadsızlıq məsələsi qoyula bilər və bu da Ali Sovet deputatlarının üçdə iki sayı nəzərə alınmaq şərtilə ola bilər. Deməli, Prezident istefa verməyib, o, Azərbaycanın mərkəzində qan tökülməsinin, qarşıdurmanın, siyasi mərkəzdə törədiləcək təxribatların qarşısını almaq üçün Azərbaycandan – Bakıdan Naxçıvana gedibdir. Belə olan tərzdə bu gün Ali Sovetdə Prezidentin istefası məsələsini qoymaq mümkün deyil.

Prezidentin səlahiyyətləri nə vaxt müvəqqəti əvəz oluna bilər? Əgər Prezident xarici ölkələrə gedərsə, bəli, onun səlahiyyətləri müvəqqəti olaraq ikinci şəxsə, yəni Ali Sovetin sədrinə keçə bilər. Prezidentin səlahiyyətləri nə vaxt daimi verilir? Yeni Prezident seçkiləri təyin olunanda, yeni Prezident seçkilərinə qədər Prezidentin səlahiyyətləri ikinci şəxsə verilir.

Burada söhbət oldu ki, danışıqlar aparmaq lazımdır. Heydər bəy, danışıqların aparılması üçün şərait yaradılmalıdır. Əgər bu gün Surətin qoşunları Bakının 100 kilometrliyindədirsə və onların geri göndərilməsi mümkün deyilsə, belə bir şəraitdə danışıqlar aparmaq mümkündürmü? Ona görə də danışıqların aparılması üçün normal şərait yaradılmalıdır. Surətin qoşunları Gəncəyə qaytarılmalıdır. Hələ mən onu demirəm ki, Gəncədə aparılan təhqiqata birbaşa Gəncə daxilindəki hakimiyyətin əks tərəfi, yəni maraqlı tərəf nə qədər təsir göstərir. Əgər bütün məsələlərin obyektiv şəkildə ortalığa çıxarılmasını və danışıqlar aparmaq istəyiriksə, Milli Məclis ali qanunverici orqandır və bu gün təcili şəkildə qərar qəbul etməlidir. Surətin qoşunları qaytarılıb birbaşa Gəncəyə göndərilməlidir. Əgər Gəncəyə qaytarılmırsa, Müdafiə Nazirliyinə müəyyən qərar vasitəsilə göstəriş vermək Ali Sovetin səlahiyyəti daxilindədir. Bu gün qərar qəbul eləyə bilərik ki, respublikanın daxilində bu cür vəziyyətin yaranmasına qarşı qəsd göstərən qüvvələrin tərkiləndirilməsi haqqında Müdafiə Nazirliyinə göstəriş verə bilərik. Əgər bu cür olmazsa və Surətin qoşunları geri qaytarılmazsa, danışıqların aparılması heç bir səmərəli nəticə verməyəcəkdir.

Heydər bəy, bu gün vəzifə baxımından, vəzifənin ciddiliyi baxımından üç adam ən böyük məsuliyyət daşıyır. Mən Sizə televiziya da baxdım. Mən Sizi çoxdan tanıyıram. Sizin nə qədər gərgin və məsuliyyət altında olduğunuzu görürəm. Bu gün Siz Ali Sovetin sədri kimi çox böyük bir məsuliyyət altındasınız. Bu gün dövlət katibi çox böyük məsuliyyət altındadır. Bu gün Prezident çox böyük məsuliyyət altındadır. Siz verilən reaksiyalardan düzgün nəticə çıxara biləcəksiniz. Məndə belə bir qənaət var. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov.

İsa Qəmbərov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Bu gün burada, xüsusən Arif Rəhimzadənin çıxışında Prezidentin ünvanına çox kəskin ittihamlar söyləndi. Mən heç kimə, o cümlədən Arif Rəhimzadəyə arzulamazdım ki, 1 il ərzində – Əbülfəz Elçibəyin Prezidentlik müddə-

tində rast gəldiyi problemlərlə üzləşsin. Milli Məclisdə əyləşib “Prezident istefa versin, Ali Sovetin sədrinə bütün səlahiyyətlər verilsin” demək çox asandır. Ancaq mən bu keçilmiş birillik yola baxanda həmin il ərzində Prezidentin, sadəcə olaraq, “filan şəxs vəzifədən kənar edilsin”, yaxud “filan şəxs vəzifəyə gətirilsin” fərmanlarının, sərəncamlarının bugünkü hadisələrə nə qədər böyük təsiri olduğunu bir daha duymağa başlayıram. Hər bir sözün, hər bir qərarın məsuliyyətini daha çox duymağa başlayıram.

Prezident, onun son hərəkətləri, tutduğu mövqeyi haqqında diskussiyalar da aparmaq, müxtəlif rəylər də söyləmək olar. Ancaq gəlin, söhbəti yayındırmayaq. Hamımıza aydındır ki, bizim Prezidentimiz pisdir, yoxsa yaxşıdır, həddindən artıq humanist adamdır, qan tökülməsindən həddindən artıq ehtiyat edən, çəkinən bir adamdır. Bunun pisliliyi, yaxşılığı bir tərəfə qalsın. Ancaq biz gözəl başa düşürük ki, Prezidentin bu gələcəki qərarı da məhz o qanın qarşısının alınmasıdır. Burada deyilir ki, nəyə görə Prezident bu addımı atdı, müxtəlif fərziyyələr söylənilir, lətifələr qoşulmağa başlanılır. Mənə elə gəlir ki, bu da yersizdir. Bəli, məlumdur ki, son günlərdə Müdafiə Nazirliyi, bəzi başqa nazirliklər, strukturlar Prezidentə tam tabe olmurdular, bu hadisədə neytral mövqe tuturdular. Dünən Müdafiə Nazirliyində keçirilmiş müşavirənin mövqeyi haqqında da verilən məlumat bunu bir daha təsdiq edir. Bunu da müzakirə etmək olar ki, iş niyə bu yerə gəlib çıxıb. Ancaq bu da faktdır.

Eyni zamanda hamımıza gözəl məlumdur ki, Azərbaycanda, Bakıda Prezident kimi Əbülfəz bəyə sadıq olan kifayət qədər qüvvə var, o qüvvələr Əbülfəz bəyi son dəqiqəyə qədər müdafiə edəcəkdir. Əbülfəz bəy həmin müdafiə prosesində nə qədər qanlar töküləcəyini də gözəl başa düşüb, ona görə bu addımı atıb müvəqqəti olaraq Bakıdan getmişdir. Əbülfəz Elçibəyin bu addımı müxtəlif rəylərə səbəb olsa da, eyni zamanda düşünmək üçün, hansı isə bir qərara gəlmək üçün bütün qüvvələrə müəyyən pauza, müddət veribdir və bu müddətdən çox səmərəli istifadə etmək məcburiyyətindəyik.

Bayaq İbrahim bəy çox düzgün dedi. Təəssüf ki, bəziləri onun bu fikirlərini kifayət qədər qəbul etmədilər. Biz hamımız başa düşürük ki, Heydər bəy bu gün necə ağır məsuliyyət altındadır. Bəziləri İbrahim bəyin ifadə etdiyi fikri dəqiq başa düşmədikləri üçün mən onu bir daha təkrar edə bilərəm. Söhbət ondan gedir ki, dünən Heydər Əliyevə şəxsi məqamdan hücum edib bu gün də həmin məqamdan yaltaqlanarlardan fərqli olaraq biz, ola bilər, Heydər Əliyevə siyasi bir rəqib kimi

baxmışıq, ancaq eyni zamanda bu gün siyasi lider kimi, Azərbaycanda vəziyyəti sabitləşdirmək istiqamətində addımlar atmaq istəyən bir şəxs kimi qəbul edirik. Söhbət bundan gedir. Onun necə ağır məsuliyyət altına girdiyini dərk etdiyimiz üçün bu vəziyyətdə, bu problemlərin həllində ona kömək etməkdə hazır olduğumuzu bildiririk. Biz bunu da düzgün qəbul edirik ki, Heydər bəy bu gün televiziya da çıxış edərək yaranmış şayiələri, narahatlıqları aradan qaldırmaq üçün bir çox məsələləri açıqladı. Burada bir məsələ açıq qalır ki, Prezident Bakını, xüsusən belə bir məsuliyyəti tərk edərkən onun səlahiyyətləri nə cür, kimin tərəfindən icra olunmalıdır? Mövcud Konstitusiya, mövcud qanunçuluq buna imkan daxilində əsaslar yaradır.

Əvvəla, Azərbaycanın bütün strukturları Heydər Əliyevi faktiki olaraq bir rəhbər kimi qəbul edirlər. İkinci, Azərbaycan Respublikası Dövlət Müdafiə Komitəsi adlı qanuni bir struktur var. Baş nazir, onun birinci müavini, nazirliklərin hamısının rəhbərləri həmin struktura daxildirlər. Həmin struktur çərçivəsində Ali Sovetin sədri respublikada gedən bütün prosesləri idarə etməklə bağlı addımlar ata bilər. Bu birillik praktikada Əbülfəz Elçibəy istər Azərbaycanın daxilində, istərsə də Azərbaycandan kənara gedərkən onun vəzifə baxımından səlahiyyətləri heç vaxt rəsmi surətdə ikinci adama – Ali Sovetin sədrinə verilməyib. Faktiki olaraq bildirilib ki, hər bir struktur, hər bir rəhbər işçi öz vəzifələrini yerinə yetirməlidir və vaxtaşırı Dövlət Müdafiə Komitəsində cəmləşməli, məsələlər müzakirə olunmalı, lazımı qərarlar çıxarılmalıdır. Həmin dövrdə də həmin strukturlar işləyəndə bütün nazirliklər, Baş nazir və başqaları Ali Sovetin sədrini rəhbər kimi qəbul edə bilərlər, onun rəyi əsas kimi götürülür. Buna görə də bu saat tələm-tələsik qərarlar çıxarmaq, Prezidentin istefasını Milli Məclisdə etimadsızlıq göstərməklə həll etmək, yaxud başqa qərarla Prezidentin səlahiyyətlərini müəyyən, yaxud qeyri-müəyyən müddətə Ali Sovetin sədrinə vermək haqqında məsələ qaldırmaq yersizdir və zərərli.

Vəziyyəti soyuq təhlil edən siyasətçilərin əksəriyyəti razılaşıb ki, bu saat Azərbaycan idarəolunmaz bir vəziyyətə düşüb və hər hansı ehtiyatsız addım bunu daha da dərinləşdirə bilər. Biz idarəsizliyi daha da dərinləşdirə bilərik. Mən şəxsi xatirəyə görə üzr istəyirəm. Bir ay müddətində Ali Sovetin sədri olmaqla yanaşı, Prezident vəzifələrinin icrası ilə məşğul olmuşam və həmin bir ayın ağırlıqları, məsuliyyəti insanı nə qədər əzirdi, mənim gözəl yadımdadır. İndi isə o günlərdən də çox ağır, faciəli bir vəziyyətdir. Bu saat heç bir şəxs Azərbaycanı təkbaşına idarə

rə eləyə bilməyəcək. Biz bunu başa düşməliyik. Mən Rəhim bəyin bəzi mülahizələri ilə razılaşmasam da, onun əsas təklifini qəbul etməliyik. Bugünkü vəziyyəti, Prezidentin addımı nəticəsində yaranmış pauzanı nəzərə alıb müəyyən qəti addımlar atılmalıdır, buna imkan da var. Ali Sovetin sədri, respublikadakı müəyyən qüvvə sahibləri – həm hərbi, həm də siyasi nüfuz sahibləri cəmləşməli, müəyyən məsələlər konkret söhbət aparmaq yolu ilə həll edilməlidir. Bu, indiki şəraitdə mümkündür. Çünki gərginlik bir qədər aradan qalxdıqdan sonra tərəflər daha dəqiq, daha soyuq düşünməyə, atdıqları addımların nəticələrini daha dəqiq dərk etməyə başlayıblar. Mənə elə gəlir ki, indiki şəraitdə ciddi danışıqlar aparmaq və vəziyyətdən çıxış yolları axtarmaq, Azərbaycanda dövlətçiliyin, qanunçuluğun tədricən bərpa olunmasına cəhd göstərmək mümkündür və biz bunu etməliyik. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Mürşüd Məmmədov, buyurun.

Mürşüd Məmmədov. Heydər bəy, məndən qabaq çıxış edən yoldaşlar da qeyd elədilər ki, Azərbaycan öz tarixinin faciəli günlərini yaşayır. Bu, eynilə 73 il bundan qabaq aprel günlərini xatırladır. Bu dəqiqə bizim bir-birimizi ya əsaslı, ya da əsassız ittiham eləməyə mənəvi haqqımız yoxdur. Şuşa getdi, nəticə çıxarmadıq. Xocalı soyqırımını baş verdi, nəticə çıxarmadıq. Nəhayət, Gəncədə qardaş qırğını baş verib, bu gün də nəticə çıxarmırıq. Biz bu gün birləşməkdən, birlikdən çox danışıırıq. Çox təəssüf ki, xalq bu “birlik” sözündən, demək olar, istifadə eləmir. Milli Məclisin 8-9 iclasında Gəncə məsələsinə toxunuldu. Burada iştirak edən deputatlar konkret çıxış yollarını müəyyənləşdirməlidirlər. Ancaq biz burada bir məsələnin üstündə xüsusən dayandıq ki, hakimiyyət istefa versin. Bu istefa tələbini verməkdən asan bir şey yoxdur. Amma fikirləşək ki, son 2 ildə biz 4 dəfə Prezident dəyişmişik. Bu hal hansı xaos, hərc-mərcliyə gətirib çıxardı? Mən hesab edirəm, əgər biz bu gün bu millətin qarşısında duran məsələləri həll eləmək yolunda konkret addımlar atmasaq, nəzərə almasaq ki, bu gün bizim siyasi oyunlarımız nə Kəlbəcərdə, nə də Gəncədə tökülən qardaş qırğınının bir damlasına dəyməz... Məsələn, Surət Hüseynov Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanıdır. Bu adam qanı ilə, canı ilə bu adı qazanıb. İqtidarın ən böyük günahı bundan ibarətdir ki, hadisə baş verən gün ora getməli idi. Bu gün biz Heydər Əliyevi müstəsna bir fenomenə çeviririk. Həmin adamlar fenomenə çevirir ki, 2 il bundan əvvəl burada Heydər Əliyevə siyasi divan tutulanda onlar susurdular. Əgər bu gün də Heydər Əliyevə ümumxalq səviyyəsində, Milli Məclis səviyyəsində kömək göstərilməsə,

respublikanın bütün siyasi partiyalarının liderləri, Azərbaycan xalqının taleyinin ağırları ilə yüklənmiş o adamlar kömək eləməsələr, bu dəqiqə Azərbaycanı real ictimai-siyasi və hərbi böhrandan çıxara biləcək adamı tapa bilməyəcəklər. Əgər bu kömək göstərilməsə, elə adam yoxdur.

Mən Rəhim Qaziyevin təklifi ilə razılaşıram və belə hesab edirəm ki, bu gün biz Heydər bəyin başçılığı altında bir komissiya yaratmalıyıq. Təkrar olaraq Surət Hüseynovu Bakıya dəvət eləyək. Yaxud Gəncədə Etibar Məmmədov, Vahid Əhmədov, Abbas Abbasov, Rəsul Quliyev və bir neçə ağsaqqal ziyalıdan ibarət komissiya yaratmalıyıq. Bu gün Milli Məclis milli qarşıdurmanı aradan qaldırmaq, milli həmrəylik yaratmaq məqsədilə Surət Hüseynova müraciət qəbul eləməlidir. Həmin komissiya bu qarşıdurmanı aradan qaldırmaq üçün bu müraciəti götürüb lazım olan hər şeyi etməlidir. Biz, ümumiyyətlə, Azərbaycan dövlətçiliyini itirə bilirik və bu dövlətçiliyi qoruyub saxlamağın xatirinə dialoqları daha intensiv formaya salmaq lazımdır. Yeni bir komissiya bu tərkibdə yenedən Gəncəyə getməlidir. Sağ olun.

Afiyəddin Cəlilov. Sağ olun.

Deputat Əzizov.

Tofiq Əzizov. Hörmətli millət vəkilləri, biz keçmiş üç yığıncaq ərzində bir məsələni həll eləyə bilmədik ki, qoşunların Gəncəyə getməsinə və Gəncədə o əməliyyatları aparmasına kim sərəncam verib? Hamı dedi ki, bilmirəm.

Bizim xarici işlər naziri düz dedi, Prezidentin ixtiyarı var, hara nə vaxt istəyir, gedə bilər. Ancaq bunun da bir yolu var. Deməli, getməzdən qabaq həm rabitə, həm nəqliyyat, həm də ayrı məsələlərin hamısı həll olunur. Müharibə aparan bir dövlət, onun Baş Komandanı öz hərbi postunu qoyub harasa gedib, ikinci, üçüncü adamın xəbəri yoxdur. Dövləti belə idarə etmək olmaz. Dizbədiz oturub danışmaq lazımdır.

“Hörmətli Prezident, axı dövləti belə idarə etmək olmaz, sən Baş Komandansan. Sən hara getmək istəyirsən? Əlbəttə, biz xahiş eləmişik, Ali Sovetin sədrini dəvət eləmişik və seçmişik. Əgər biz bunu etmişiksə... Sən, hörmətli Prezident, özün xahiş etmisən, bu adam gəlsin”.

Mən xırda bir müəssisənin rəhbəriyəm, gedəndə müavinlərimə öz tapşırığımı verirəm ki, iki-üç günlük ezamiyyətə gedirəm. Axı bu, dövlətdir. Prezident, bəlkə, bu çətinliyi, bu məsuliyyəti başa düşmür, amma onun ətrafında olan adamlar qayıdandan sonra onunla danışmalıdır ki, hörmətli Prezident, belə eləmək olmaz. Sən Baş Komandansan. Müha-

ribə aparan dövlətin Baş Komandanı elə yerə gedir ki, orada rabitə yoxdur, telefon axtarmaq lazımdır, açıq telefonlarla danışmaq olmaz.

Millət vəkilləri, mənim hamınıza böyük hörmətim var. Gəlin, bu cürbəcür oyunları bir qırağa ataq. İndi dövlətimiz çox çətin bir vəziyyətdədir. Hamımız fikirləşməliyik ki, onu bu çətin vəziyyətdən nə təhər çıxarmalıyıq. Surətin yanına getmək, onunla söhbət etmək lazımdır. Özü də biz burada siyasi oyunlar yaratmamalıyıq. Dərd ondadır ki, biz millət vəkilləri cürbəcür oyunlara başlayırıq, millət bizə qulaq asır, bizdən ibrət alır ki, bunlar bizim millət vəkilləridir, elə qərarlar qəbul eləməlidirlər ki, dövlət daha da möhkəm olsun. Mən xahiş edirəm, həm söhbətlərimizdə, həm danışqlarımızda, həm də bir-birimizə iradlarımızda özümüzü elə aparaq ki, sabah bir-birimizin gözünə açıq baxa bilək. Müzakirəni uzatmayaq.

Rəhim bəy və başqaları dedilər ki, Surət bəylə söhbət edək. Əlbəttə, ağıllı fikirdir, gəlin, bunu da edək. Prezidentə də deyək ki, qayıtsın, gəlsin, onunla oturaq, söhbət edək. Bu dialoqlar bizə ancaq kömək edəcək. Çox sağ olun. Bu qədər.

Sədrlik edən. Buyurun.

Cahangir Hüseynov. 139-cu seçki dairəsi. Hüseynov Cahangir. Bu gün respublikamızda belə bir xaotik vəziyyət yaranıb. Lakin yaddan çıxarmamalıyıq ki, Məclisimiz qanunverici orqandır. Azərbaycanın Konstitusiyası (Əsas Qanunu) var. Hələlik qüvvədədir. Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 9-cu bəndində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini icra edə bilmədikdə Azərbaycan Respublikasının yeni Prezidenti seçilənədək onun səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinin sədrinə keçir. Bundan böyük səbəb ola bilərmə ki, artıq respublikamızda qarşıdurma əmələ gəlib, millət qırğını var. Burada Prezidentin istefasından söhbət getmir. Prezident bu günə qədər heç kimə, heç bir mətbuat xidmətinə bəyanat verməyib. Burada da anlaşılmazlıq əmələ gəldi ki, onun getməsindən nə Ali Sovetin sədrinin, nə də Prezident Aparatının xəbəri olmayıb. Özünün şəxsi fikirlərinə görə Ordubada çıxıb gedə bilər. Ancaq o, Prezidentdir, vəzifə səlahiyyətlərində Ali Baş Komandan kimi respublikanı ağır vəziyyətdə, bu çətin gündə başsız qoyub getməyə onun heç bir ixtiyarı yoxdur. Biz Konstitusiyaya əsasən, bu gün bütün səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verməliyik.

Mən bir söz demək istəyirəm. 1 nəfərə görə bu 7 milyonluq xalq məhv olmalıdır? Yəni biz görmürük ki, bu gün belə bir çətin vəziyyət yaranıb?

Yəni biz görmürük ki, bu 1 il ərzində Prezident heç bir şey eləyə bilmədi? Əbülfəz Elçibəyə mənim də böyük hörmətim var idi. Dünən mənim aldığı məlumatlara görə, Ağdam ətrafında artıq ikinci kənd ermənilər tərəfindən zəbt olunub, 200-ə qədər əsgər və mülki şəxs həlak olub. Yəni bunların həyatı heç kimi maraqlandırmır? Əşi, gəlin, bu vəzifələri bir qırağa tullayaq. Heç kimə vəzifə verilməsin. Millət vəkili seçilən insanların borcudur ki, bu 7 milyonluq xalqın mənafeyini güdsünlər. Yoxsa hamı gəlib, bu Məclisdə deputat olub, bir vəsiqə alıb, vəzifə arxasınca qaçmasın. Heç kimə də yaltaqlıq lazım deyil.

İsa bəy bayaq burada çıxış elədi. Bu gün Surət məsələsinin bu vəziyyətə gəlib çıxmasının birinci səbəbkarı İsa bəydir. Ay yarım bundan qabaq burada oturan deputatların 135 nəfəri İsa bəyə imza ilə müraciət elədi: “Yoldaş Ali Sovetin keçmiş sədri, Azərbaycan Konstitusiyasına görə, deputatların üçdə birinin təklifi ilə Azərbaycan Respublikasının sessiyası çağırılmalıdır”. Lakin burada İsa bəy aşkarənə formada – əfsuslar olsun ki, onu televiziyada, mətbuatda vermədilər, millət vəkilləri təsdiq eləyə bilər – göstərdi ki, bilirsiniz, nə var, mən heç bir qanun tanımıram, biz necə hakimiyyətə gəlmişik, gedin, siz də elə hakimiyyətə gəlin. Bəli, Surət bəy də həmin müraciətə qol çəkmişdir. Ona görə də respublikanın bu vəziyyətə düşməsində Surət bəyi qınamaq lazım deyil. Əgər Ali Sovetin sədri mikrofonla millət vəkillərinə deyirsə ki, gedin, siz də silah gücünə hakimiyyətə gəlin, bu gün Surəti qıyamçı, yaxud dövlət əleyhinə qalxmış bir adam kimi qiymətləndirmək lazım deyil. Dəfələrlə Surət bəyin yanına gedilib. Burada oturan deputatlar da gedib. Surət bəyin iki təklifi var, bunu hamımız bilirik. Niyə gizlədirik, mən başa düşmürəm. Onun təkliflərindən biri ondan ibarətdir ki, Ali Sovetin sessiyası çağırılsın, həmin sessiyada respublikanın bütün ictimai-siyasi qüvvələri, bütün deputatlar iştirak eləsin, lazım gələrsə, Prezidentin istefası da qoyulsun, istefaya getsin. İkinci təklifi ondan ibarət idi ki, Prezident istefaya getsin. Əbülfəz Elçibəyin böyüklüyüdür, çox sağ olsun, respublikadan gedib, öz səlahiyyətlərini, Prezident kimi vəzifəsini qoyub gedib. Aydın məsələdir.

Burada hüquqşünaslar da var. Necə olur ki, xalqın seçdiyi Prezident öz vəzifəsindən çıxıb gedir? Bu nə deməkdir? Bu o deməkdir ki, Prezident öz vəzifəsindən könüllü surətdə imtina eləyir. Ali Sovet var, Ali Sovetin sədri var, qanunvericilik orqanıyıq. Lazımdırsa, mən xahiş edirəm, bu təklifi səsə qoyaq, lazımdırsa, bu gün burada Dövlət Şurası yaradaq. Surəti də, Əbülfəz Elçibəyi də dəvət edək. Burada Dövlət Şurası

yaransın, bu məsələ həll olunsun, Məclisi də, bu sessiyanı da buraxaq. Xeyr, lazım deyilsə, Azərbaycan Respublikasının sessiyası çağırılsın, nəinki burada bir deputat on dəfə danışsın.

Heydər bəy, mən üzr istəyirəm, yəni bunun on dəfə danışmağa haqqı var, mənim isə haqqım yoxdur? Nəyə görə? Bəlkə, mənim seçicilərim onlarınkindən əskik adamlardır? Belə deyil axı. Hamımız deputatıq. Mən öz adımdan danışıram. Burada məndən başqa oturan deputatlar da var. Söz almaq olmur. Bu günə qədər bu Məclislərdə sözümüzü deyə bilməmişik. Mən xahiş edirəm, sessiya çağırılsın, Ali Sovetin bütün millət vəkilləri burada dəvət olunsun, respublikamızın ictimai-siyasi qüvvələri hamısı iştirak eləsin. Bu gün respublikamız ən ağır, ən kəskin bir vəziyyətdədir. Biz nəyi gözləyirik? Mən yenə də təkrar edirəm, erməni təhlükəsi də var. Surət artıq Bakıya çatıb. Burada vətəndaş müharibəsi gedir. Rayonların əksəriyyətində, bilirsiniz, qarşıdurma var. Hər rayondan gündə xəbər gəlir ki, bir nəfər orada öldü, beş nəfər burada yaralandı. Axı bu millətin günahı nədir? Günahı ondadır ki, biz hakimiyyəti idarə edə bilmirik?

Bəlkə də, mən çox danışdım. Bütün millət vəkillərindən üzr istəyirəm. Sizdən xahiş edirəm, gəlin, bütün ambisiyalarımızı yerə qoyaq. Kimsə vaxtilə kiminsə əleyhinə danışib, əşi, danışib da. Danışmaq millət vəkili borcudur, hamımız danışaq. Qoyun millət vəkilləri sözlərini desinlər. Mənim xahişimi bütün Azərbaycan xalqına çatdırın. Qoy televiziya baxıb desinlər.

Bu gün Azərbaycan Respublikasında biz xaotik vəziyyət yaratmalı deyilik. Konstitusiya var. Konstitusiyaya əsasən buna heç kim baxmalı da deyil. Milli Məclisdə məsələ qoyulub, səs verilməli də deyil. Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 9-cu bəndinə görə, Prezidentin səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilməlidir və mənim təklifim Milli Məclisdə səsə qoyulsun. Ali Sovetin sessiyası çağırılsın. Sağ olun.

Sədrlik edən. Faiq Baxşəliyev, buyurun.

Mikrofon verin.

Faiq Baxşəliyev. Hörmətli millət vəkilləri! İki həftədir, Milli Məclisin bütün iclaslarında Gəncə hadisələri... Artıq bu, Gəncə hadisələri deyil, Azərbaycan hadisələridir, çünki Azərbaycanın yarısında bu hərəkət gedir. Milli Məclis ilk gündən həmin hadisələrə öz düzgün münasibətini bildirmədi. Hamımıza çox yaxşı məlumdur ki, Gəncəyə gedən ağsaqqallar dəstəsi heç bir istintaq və dövlət komissiyası deyildi. Prezident şəxsən özü göndərmişdir ki, Gəncədə baş verən hadisələri öyrənsin. Biz

dövlət komissiyası kimi, istintaq komissiyası kimi onu müzakirə etməyə başladıq. İki gün ərzində o müzakirələrin heç bir nəticəsi olmadı. Bu Milli Məclis də, başqaları da, biz də hakimiyyətə adamları gətirməyi, hakimiyyətdən adamları götürməyi çox əla bilirik. Başa düşə bilmirik ki, hakimiyyətə gələn o adamın işləməsi üçün sabit hakimiyyət lazımdır. Mən bir vaxt bu sessiyada dedim ki, Qarabağ məsələsi düzəlməmiş, Məhəmməd peyğəmbəri Kəbədən gətirib Azərbaycana Prezident qoy-saq da, işləyə bilməyəcək.

Biz yenidən əsas məsələni kənara qoymağa başlayırıq. Bəziləri deyir ki, Gəncə hadisələrini burada müzakirə etmək olmaz. Əlbəttə, müzakirə etmək olmaz. Çünki biz burada kimin günahkar, kimin haqlı və nahaq olduğunu axtarmaq istəyirik. Əlbəttə, bu baxımdan müzakirə etmək olmaz. Lakin bir baxımdan müzakirə etmək olar. Ona görə ki artıq 15-ci gündür, bu hadisələr baş verib. Mən bu gün elanı eşidib gəlmişəm. Artıq Ağsu – Bakı arasında beş yerdə dəstələr durub. Hər hansı bir ehtiyatsızlıq, hər hansı bir emosiya yenidən Azərbaycan oğullarını qarşı-qarşıya qoyacaq. Ona görə də Gəncə hadisələri... Yenə təkrar edirəm, kimin haqlı, kimin haqsız olduğu indi müzakirə olunmamalıdır və bu məsələnin qarşısı alınmalıdır. Bax bu baxımdan burada bir dənə müzakirə getmir.

Rəhim Qaziyev düz deyir, qarşı-qarşıya durmuş qardaş dəstələrinin arasındakı bu intriqanı təcili surətdə aradan götürmək lazımdır. İkincisi, rayonların əksəriyyətində hakimiyyətsizlikdir. Məsələn, mən Ağdaşı deyə bilərəm. Sovet çoxdan ləğv olunub, hansı qanunla ləğv olunub, bilmək olmaz. Ağdaşda “milis” idarəsinin rəisi yoxdur, götürülüb, yenisi qoyulmayıb. Ağdaşda prokuror yoxdur. Görəsən, bu 75-80 minlik xalqı kim idarə edəcək? Göyçayı, Mingəçeviri, Ağsunu kim idarə edəcək? Bax bu məsələləri müzakirə etmək üçün, birinci, bu Surət fenomeninin qarşısını almaq lazımdır. Özü də bunu intriqa ilə deyil, “Surət, sən haqsızsan” deyərək deyil. Burada haqlı, haqsız yoxdur.

Keçən dəfə burada müzakirə gedəndə deyildi ki, elə bil uşaq vaxtı biz filmlərə baxırdıq. “Bizimkilərdir” demək nə məsələdir? Burada soruşulur ki, ölən 69 nəfərdən hansılar bizim tərəfdən, hansılar onların tərəfindəndir. Nə tərəfbazlıqdır? Ölənlər hamısı azərbaycanlıdır. Ölənlər hamısı bizim Milli Məclisin verdiyi qanunların, necə deyim, ya həyata keçməməsi, ya da zəifliyi üzündəndir. Ona görə də bu hakimiyyət məsələsini, xahiş edirəm, təxirə salaq. Müzakirə etməyə ki, bu gün Surətin dəstəsi, yoxsa hakimiyyət haqlıdır. Bu gün bir şeyin müzakirəsi getsin ki, təcili surətdə bu qarşıdurmanın qarşısı alınsın.

Sizə, bilmirəm, nə cür məlumdur, yerlərdən söhbətlər necə gəlir? Mənə elə gəlir ki, xalq buna qoşulacaq. Özü də çox maraqlı haldır ki, iki qardaşdan biri o tərəfdədir, biri bu tərəfdə.

Surət məsələsini heç də Gəncə ilə əlaqələndirmək olmaz. Bu, Gəncə hadisəsi deyil. Həmin hərbi hissədə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarının nümayəndəsi var. Mən özüm də iki dəfə orada olmuşam. Hətta Bakıdan da, Lənkərandan da nümayəndələr var. Buna niyə Gəncə hadisələri demək olar? Gəncə xalqının burada heç bir rolu yoxdur, Gəncə xalqının burada heç bir təsiri yoxdur. Biz məsələnin adını düzgün qoymuruq, məsələnin müzakirə istiqamətini düzgün götürmürük. Ona görə bax məsələ bu gün həll olunsun ki, bir-iki günə bu qarşıdurmanın qarşısı alınsın. Ondan sonra kim vəzifəyə gedir, getsin, kim vəzifədən çıxır, çıxsın. Sağ olun.

Sədrlik edən. Ağdamdan kimdir, buyursun.

Allahverdiyev buyursun.

Bağışlayın, üzr istəyirəm, mən fəmiliaları hələ öyrənməmişəm. Verdiyev.

Səfər Verdiyev. Hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri, üç saatdır, burada müzakirə gedir və mən bu müzakirədən belə nəticə çıxardım ki, heç elə bil Azərbaycanda müharibə getmir. Bilirsiniz ki, bu saat Ağdam rayonu çox böyük təhlükə qarşısındadır və biz bunu dünyanın qərarlaşdırdıq. Ağdam rayonunun 4 nəfər deputatı Əbülfəz Elçibəyin yanına getdik. Dünnən saat 5-də onun yanında olmuşuq, bir saat söhbət aparmışıq. O, söhbət əsnasında çox səmimi qaydada söz verdi ki, mən Ağdamdakı bu faciənin qarşısını alacağam, tədbir görəcəyəm. Mən onun danışığından hiss etdim ki, heç bir tədbir görmək iqtidarında deyil. Mən sizə açıq deyim. O bizim yanımızda Ağdam Rayon İcra Hakimiyyətindən sosial sahəyə baxan bir müavinlə danışdı ki, müharibə necə gedir, vertolyot gəldimi, təyyarə varmı, qüvvə varmı? Müavin də dedi ki, heç nə yoxdur. Mən çatdırdım ki, hörmətli bəy, axı müharibəni icra hakimiyyətinin bir müavini səviyyəsində həll etmək mümkün deyil. Mən xahiş edirəm, Siz müdafiə nazirini, daxili işlər nazirini, korpus komandirlərini dəvət edin, tədbir görün. Dedi ki, onlar mənim sözümə baxmır, mən onları işdən çıxaracağam. Biz başqa məsələləri yenə də Ağdamın üstünə qoyduq. Biləsiniz ki, bu günə kimi Ağdamın 9 kəndi işğal olunub, 2 kəndi də tamam yandırılıb. Son 3 gündə orada iki yüz nəfərdən çox adam həlak olub, bir batalyonu tamam aparıblar. Təxminən ay

yarım bundan qabaq İsgəndər bəy öz çıxışında dedi ki, ermənilər istə-yirlər, Əhmədlidən keçib Tərtərin üst tərəfindən Ağdərəni götürsünlər. Həmin plana əsasən gəlirlər. İndi Ağdamla Ağdərə arasında olan asfalta bir kilometr qalıb.

Hörmətli millət vəkilləri, belə bir vəziyyətdə Ali Baş Komandan, res-publikanın Prezidenti müharibəyə rəhbərlik etməlidir. O Ali Baş Ko-mandan cəbhəni qoyub gedib. Burada da böyük söhbət gedir ki, onun vəzifəsini kimə tapşırıq. Biri deyir, Ali Sovetin sədrinə tapşırıq, ona eti-raz edirlər. Konstitusion hüquq var, Ali Sovetin sədri məsələni icra elə-məlidir. Başqaları deyir ki, Prezident Ordubada gedib. Özü də o deyir ki, istəyirsiniz, sabah qayıdım gəlim. Əgər gələcəkdinsə, niyə gedirdin? Vəzifə bölüşdürmək söhbəti gedirsə, axı sən niyə vəzifəni buraxıb ge-dirsən? Axı hamısından sonra Ağdam əldən gedir, 150 min nəfər rayon əhalisi hamısı çöllərdədir.

İkinci bir tərəfdən, hansı məntiqə sığar ki, Gəncə hadisələri baş ve-rib, orada 69 nəfər həlak olub, iki yüz nəfərdən çox yaralı var. Özü də Elçibəyin iştirakı ilə burada deputat komissiyası ayrıldı. Bu komissiya-nın nəticəsini bilmədən, bu qanı araşdırmadan, bu tökülmüş qanın ci-nayətkarını araşdırıb tədbir görmədən sən öz postunu buraxıb gedirsən ki, mən təhlükəsizliyimi qorumaq üçün... Deputatların dediyinə görə, o, təhlükəsizliyini burada da... Milli Məclisə müraciət edərdi. Onun əlin-də səlahiyyət var, Ali Baş Komandandır, özünün böyük mühafizəsi var. Söhbətə görə üzr istəyirəm, belə bir vəziyyətdə hansı məntiqə sığır ki, o çıxıb getsin? İndi cəbhə komandansız qalıb. Ağdam əldən gedir.

Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri! Ağdam camaatı hamısı indi Bərdə ilə Ağdam arasında çöldə yatır. Dünən də bizə belə söz verdi ki, mən buna güclü kömək edəcəyəm. Bəs 4 nəfər deputatla biz səmimi da-nışmışıq, hörmətlə ayrılmışıq. Səhər də eşidirik ki, yoxdur. Ona görə, millət vəkilləri, xahiş edirəm, siz diqqəti ikinci, üçüncü məsələyə yönəl-din. Özü də bunu birinci məsələyə keçirin. Ağdamın indiki vəziyyətində Ali Baş Komandan yoxdursa, onu təyin etmək lazımdır ki, təcili müha-ribəyə rəhbərlik eləsin. Ağdam gedəndən sonra... Ağdamın 110 min hek-tar torpağı gedəcək, 150 min əhalisi gedir. Ağdamın getməsi Tərtərin, Bərdənin, Ağcabədinin getməsi deməkdir. Onda erməni qoşunları Yev-laxa gəlib çatar.

Bəziləri dedilər ki, heç buna ciddi reaksiya vermirlər. Biri deyir, Gən-cəyə komissiya göndərək. Gəncəyə hamımızın hörmət etdiyi nüfuzlu

şəxs Heydər bəy getdi, söhbət apardı, gəldi. Ondan qabaq Prezidentin təklifi ilə böyük ağsaqqal komissiyası getdi. İman Mustafayev, hörmətli akademik Fərəməz, Rüstəmxanlı Sabir və başqaları getdilər. Onlara da heç bir əhəmiyyət vermədilər, inanmadılar. Dedilər, bunların hamısı yalandır. Səlahiyyətli nümayəndə ayırdınız, getdi. Komissiya var, onun nəticəsi hələ məlum deyil, işləyir. Bunu da gözləməkdən biz ağır vəziyyətdə qalmışıq. O isə çıxıb gedib.

Biri deyir, Konstitusiyanı pozaq, heç bunu Ali Sovetin sədrinə verməyək, biri deyir, öz təhlükəsizliyini gözləyib, çıxıb gedib, müvəqqəti işdir. Ona görə mən təklif edirəm... Biz bunu bir aydır, deyirik. Cahangir Hüseynov dedi ki, Ali Sovetin təcili sessiyası çağırılsın, Prezidentin indiki hərəkətinə, Gəncə hadisələrinə siyasi qiymət verilsin. Kim cinayətkardırsa, yerində tədbir görülsün. Ayın 4-dən... Bu gün ayın 18-dir. 14 gündür ki, Gəncə hadisələrinə heç qiymət verilməyib və heç respublika rəhbəri, hətta ayrılmış deputat komissiyasının tərkibindən çox adam ora getmək istəmir. Bu gün burada onları bəzən ittiham edirlər. Ona görə mən təklif edirəm ki, bu gün Ali Baş Komandan seçilməlidir. Ali Sovetin sessiyası çağırılıb, Gəncə hadisələrinə, respublikadakı vəziyyətə çox ciddi və prinsipial qiymət verilməlidir. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Bağışlayın, bəlkə, bu müzakirəni yekunlaşdıraq? Necə baxırsınız?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Tofiq bəy, Siz danışmısınız axı. İcazə verin, mən bir-iki kəlmə deyim. Bəlkə, razı olarsınız ki, bunu yekunlaşdıraq.

Bu gün Məclis, əsasən, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin qəflətən, xəbərsiz Bakıdan getməsi, Bakını tərk etməsi ilə əlaqədar olaraq toplanıb. Ancaq burada müzakirə bir çox məsələlərə toxunur. Yəni Gəncə məsələləri. Şübhəsiz ki, Gəncə məsələləri Əbülfəz Elçibəyin getməsi ilə də əlaqədardır. Burada məsələ qaldırılır ki, Ağdamda vəziyyət ağırdır. Məsələ qaldırılır ki, Ali Sovetin sessiyası keçirilsin. Məsələ qaldırılır ki, yeni Ali Baş Komandan təyin olunsun. Məsələ qaldırılır ki, Prezidentin səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilsin. Çox məsələlər qalxır, ancaq güman edirəm, indi əsas məsələ ondan ibarət deyil ki, vəzifə, səlahiyyət kimdədir. Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, əgər Qarabağda, xüsusən Ağdamda bu son günlərdə vəziyyətimiz çox gərginləşibse və biz iş görüb orada vəziyyəti öz xeyrimizə dəyişdirməliyəksə... Bu Gəncə hadisələri ilə əlaqədar olan məsələ bizim daxili həyatımızda çox böyük, təhlükə-

li bir məsələdir. Ancaq biz neçə dəfə toplaşmışıq, bunun burada həllini tapa bilməmişik. Bu gün də təkliflər oldu. Rəhim bəy də, deyəsən, Tofiq bəy də, Tofiq Qasimov da dedilər ki, yenə adamlar getsin, danışsın. Mən şəxsən getmişəm, Surət Hüseynovla, onun ətrafında olan adamlarla da uzun-uzun danışmışam. Bizdən qabaq ora ağsaqqallar gedib, ondan sonra deputat-istintaq komissiyası gedib, onlar bu işlə məşğuldurlar. Mən güman edirəm ki, bu adamların bir də getməsi, danışması səmərəsizdir. Mən sizə bildirdim. Mən hər gün Surət Hüseynovla danışırım, onun tələbi qətidir, Əbülfəz Elçibəy istefa verməlidir. Dünən biz Əbülfəz Elçibəylə danışdıq ki, bəlkə, bu gün Surət Hüseynovla bir də bəzi danışqlar aparaq, bu hərbi əməliyyatlar baş verməsin. Əbülfəz Elçibəy gecə gedib ki, qan tökülməsin. Axı indi qan elə Əbülfəz Elçibəyin getməyi ilə tökülməyəcək? O, Əbülfəz Elçibəysiz də bura girəcək, onda o qanın tökülməsində Əbülfəz Elçibəy olmayacaq, ancaq biz olacağıq. Nə edək ki, bu qan tökülməsin? Ona görə də mən güman edirəm ki, Azərbaycanın Prezidenti burada olmadığı halda, Azərbaycan Prezidenti ilə əlaqədar bir qərar qəbul etmək düzgün olmazdı. Mənimlə telefonla danışanda dedi ki, sabah da, birisi gün də gələ bilərəm. Bəlkə, biz dözək, Əbülfəz Elçibəy qayıtsın, gəlsin, onunla bir də danışqlar aparaq, görək, hansı yola gəlirik.

Vallah, billah, məsələ ondan asılı deyil ki, kimin səlahiyyəti nə qədər olacaq, kiminki çox olacaq, kiminki az olacaq. Bu dəqiqə məsələ ondan ibarətdir ki, Gəncədə baş vermiş hadisələrlə əlaqədar məsələlər yerinə qoyulsun. İndi məni ora dəvət etdilər, yenə də bəzi hərəkətlər haqqında, o hərbi hissələrin hərəkətləri haqqında xəbər verdilər. Mən narahatam. Ola bilər, biz burada bir saat da danışaq, sonra heç bir nəticəyə gəlməyək, amma orada başqa şeylər baş verə bilər... Yenə də deyirəm, bu sessiyanın, bağışlayın, bu Məclisin toplanmasının əsas səbəbi Əbülfəz bəyin xəbərsiz buranı tərk etməsi və bununla əlaqədar yaranmış siyasi vəziyyət idi. İndi siyasi vəziyyət tam aydın olmadı, ancaq aydın oldu ki, Əbülfəz bəy Ordubaddadır, Kələki kəndindədir. Bəziləri dedilər ki, Türkiyəyə gedib, nə bilim, başqa yerə gedib. Getməyib və deyir ki, mən istənilən vaxt qayıdıb gələ bilərəm. Dedi ki, ola bilər, sabah, yaxud o biri gün gəlsin. Biz Əbülfəz bəylə daha da əlaqəyə girək, görək, nə vaxt qayıdıb gələ bilər, onun iştirakı ilə bu məsələlərə baxaq. Ancaq eyni zamanda biz görək bu gün Gəncədə olan hadisələrlə əlaqədar elə tədbirlər keçirək ki, yeni bir təhlükəli hadisə baş verməsin.

Ağdamda vəziyyət ağır olubdur. Müdafiə Nazirliyi lazımi tədbirlər görür. Biz bu işə nəzarət edirik və güman edirəm ki, o tədbirlər görək öz

nəticəsini versin. Burada biz Ağdamın indiki vəziyyətini müzakirə etməklə oradakı vəziyyəti yoluna qoya bilməyəcəyik. Bu bizim hərbcilərin işidir və biz bununla bağlı hərbcilərlə işləyirik.

Burada iradlar tuturlar ki, respublikanın bu ağır dövründə Ali Baş Komandan xəbərsiz gedib və elə bir yerdədir ki, oradan respublikaya, hərbi əməliyyatlara rəhbərlik etmək imkanı yoxdur. Həqiqətdir, bunu inkar etmək mümkün deyil. İndi bu, günün gerçəkliyidir. Ona görə də mən hesab edirəm ki, indi qəti bir qərar qəbul etmək... Bax bu təkliflərin hamısını mən yazmışam, bunların hər birini, ola bilər, müzakirə edək, səsə qoyaq, qəbul edək, ya qəbul etməyək. Ancaq şəxsən mən sizin içərinizdə yeni bir adam kimi hesab edirəm ki, bu gün bunların heç birini daha müzakirə edib qərarlar qəbul etməyə artıq ehtiyac yoxdur. Bəlkə də, etiraz etməsəniz, bu iclası bu müzakirə ilə bitirək. Görək, hansı tədbirləri görə bilirik və çalışaq ki, Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy Bakıya tezliklə qayıtsın. Sizin qoyduğunuz məsələlərə onun iştirakı ilə bir də qayıdaq. Nə buyurursunuz?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun, orada əlini qaldıran kimdir?

Sabir bəy, buyurun.

Sabir Rüstəmxanlı. Mənə elə gəlir ki, bu günün məsuliyyətini burada oturanların hər biri başa düşür və Milli Məclisin üzvləri, heç kim bu tarixi məsuliyyətdən yaxasını kənara çəkə bilməz. Bu gün həmin tarix yazılır. Əgər düzgün qərar çıxara bilməsək, 10 ildən, 15 ildən sonra, ola bilsin, hər birimizin üstündə onun ləkəsi qalacaq. Hamımız hiss edirik ki, Azərbaycanda dəhşətli bir oyun gedir, bunu dəfələrlə demişik və bu oyunun ümumi cizgiləri göz qabağındadır. Bu oyunun əsas məqsədi odur ki, Azərbaycanı idarə edə bilən qüvvələr tək-tək sıradan çıxarılsın, tək-tək gözdən salınsın. Tək-tək hakimiyyətə gəlsin, üç gün qalsın, sabah ona etimadsızlıq göstərilsin, o biri gün başqa bir qüvvə gəlsin. Beləliklə, belə bir psixoloji vəziyyət yaradılsın və xalq, doğrudan, elə hesab eləsin ki, onun içərisində onu idarə edə bilən bir qüvvə yoxdur. Həmin ssenari ilə bu gün də oyunlar davam etdirilir və bu, oyunun növbəti səhnəsidir, növbəti pərdəsidir. Ona görə biz gərək bu məsələlərə çox ayıq baxaq.

Mən çox danışmaq istəmirəm, yəni vəziyyət aydın olduğuna görə xırdalamaq istəmirəm. Mənə elə gəlir, bir halda ki Milli Məclis bu gün konkret yaranmış bu pat vəziyyətdən çıxış yolu tapa bilmirsə, deyək ki, konkret, ağıllı bir qərara gələ bilmirsə, heç olmasa, bu gün xalqa və

respublikadakı bütün siyasi qüvvələrə müraciət edilməlidir. Bu da yenə tarix üçündür. Müraciət edilməlidir ki, rayonlarımız, kəndlərimiz əldən gedəndə, Ağdamda bu vəziyyət yarananda bütün hərbi qüvvələr üz-üzə dayanıb bir-biri ilə mübarizə aparacaqsə, bu, xalqa ən böyük xəyanətdir. Kimliyindən asılı olmayaraq, dövlət ordusu, dövlətin əlində olan Milli Ordu, deyək ki, Gəncədə olan qüvvələr, Lənkəranda olan qüvvələr, harada Azərbaycanın qüvvəsi varsa, o qüvvələr bu gün cəbhəyə yönəldilməlidir. Qoy xalq bilsin ki, biz – Milli Məclis bu ağır vəziyyətdə Ağdamın da, Ağdərənin də vəziyyətini görürük. Mən demirəm, bizim müraciətimizdən kimsə, deyək ki, bir nəticə çıxaracaq və ya vəziyyət düzələcək. Mən inanmıram. Şübhəsiz, burada ayrı hərəkətlər də olmalıdır, amma hər halda, Milli Məclis bu yaranmış vəziyyətdə həmin hissələrə ciddi müraciət eləməlidir. Bizim borcumuzdur, deyək ki, bu ağır vəziyyətdə rəhbərlikdə belə bir vakuum, boşluq yaranıb, bu vəziyyətdə orduları sülhə çağırıraq, orduların istiqamətini Qarabağa doğru yönəldək.

İndi bizə həyəcanlı xəbərlər gəlir ki, Bakı ətrafındakı qarşıdurmalar nə vəziyyətdədir. Yaxşı olar, Milli Məclisin üzvlərindən bir neçəsi həm Qaradağ yolu ilə, həm də Şamaxı yolu ilə getsin, vəziyyəti görsün, gəlib camaata obyektiv məlumat versin. Yəni bunlar hamısı aydınlaşdırılmalıdır. Mənim demək istədiyim bu qədərdir.

Sədrlik edən. Əgər müraciət lazımdırsa, gəlin edək, ancaq Əbülfəz Elçibəyin müraciəti olmuşdu. Sonra mən də müraciət etdim, bu gün də mən çıxış edəndə çox müraciət etdim. İndi əgər Milli Məclisin adından bir müraciət də lazımdırsa, gəlin bu gün iki-üç millət vəkilimizə tapşıraq, müraciət hazırlasınlar. Əgər bunun böyük bir təsiri olacaqsə, mən etiraz etmirəm.

Siz nə buyurursunuz? Buyurun.

Rəhim Qaziyev. Heydər bəy, mən üzr istəyirəm, heç bir müraciət lazım deyil, amma biz burada bir qərar qəbul eləməliyik. Bu gün burada səsləndi ki, Prezident gedib və istədiyi vaxt qayıda bilər. Onda burada qərar çıxaraq ki, Prezidentin burada olmadığı müddətdə baş verəcək bütün hadisələrə bilavasitə Prezident özü cavabdehdir. Vəssalam. Çünki burada kim o məsuliyyəti boynuna götürür? Hamı deyir ki, o gedib, istədiyi vaxt gedib gələ bilər. Yaxşı, gəlsin. Heç kim heç nə demir. Bu dəqiqə mən telefonla danışdım, orada qüvvələr lap yaxınlaşıb, düzdə dayanıb. Mən dedim, orada dayanın, tərپənməyin. Bunun nəticəsinə kim

cavab verəcək? Siz 3 gündür, gəlmiş adamsınız. Mən görmüşəm ki, bu 3 gündə Siz üç saat yatmayıbsınız.

Bu arada mən də iki dəfə gedib gəlmişəm. Özü də mənim burada fikrimi düzgün başa düşmədilər. Mən dedim ki, burada bunu saxlayıb siyasi məsləhətləşmə aparılsın, heç bir komissiya lazım deyil. Bu gün respublikada real qüvvə kimdir? Kimlər bu qüvvələrdən istifadə etmək istəyir? Həmin qüvvələr yığılıb siyasi məsləhətləşmə aparsınlar, bir nəticəyə gələk. Sabah da deyək: “Ay Prezident, bax bu siyasi qüvvələrin nəticəsində sənin millətə dəyəcəyin bir xidmət var ki, sən qalmalısan”, yaxud da o nəticədən asılı olaraq deyək ki, sən də qanuni, hüquqi cəhətdən getməlisən ki, millət əzab-əziyyətə düşməsin. Siyasi məsləhətləşmədə Surət, Etibar Məmmədov, İsa Qəmbərov da otursunlar. Siz də başçılıq edin. Başqa siyasi qüvvələr, nüfuzlu adamlar da olsun, nəticəyə gələk.

Bəli, dünyanın yazılan qanunlarından başqa yazılmayan qanunları da var. Biz istədiyimiz vaxt Konstitusiyamızın üstünə xətt çəkirik, istəməyəndə isə bu işləyir. Bu gün görürük ki, müstəqil dövlətin birillik fəaliyyətində hələ Azərbaycanın vətəndaşlığı qəbul olunmayıb. Amma danışanda hamı qanundan, hüquqi, legitim dövlətdən danışır. Bu “legitim” də təzə ifadədir. Bu gün bu reallığı görüb bir qərar qəbul edək. Prezident deyir ki, mən getmişəm, hər şeyi idarə edirəm, çox yaxşı edir. Burada qərar qəbul edək ki, bu arada baş verəcək bütün hadisələrə bilavasitə cavabdeh Prezidentdir. Çünki sabahkı məsuliyyəti hər kəs başa düşür. Bu, tarixi faciədir və millətimiz heç nədən qırıla bilər. Mən yenə təkrar edirəm, kifayət qədər qeyri-qanuni silah paylanıb, özü də heç paylanan adamların ad-familiyasını da bilmirlər.

Heydər bəy, bu məsuliyyət çox çətinidir. Siz 3 gündür, gəlmisiniz. Sizi istəyən və istəməyən qüvvələr də var. Bunlar hamısı olmayan respublikanın kreslosunda yer tutmaqdan ötrü, olmayan torpaqlarımızda hakimlik etməkdən ötrü fəaliyyətə başlayacaq. Amma bu, bu gün düz deyil. Hər kəs ürəyində bir şey fikirləşib, dilində ayrısını deməsin. Ürəyində fikirləşdiyini, heç olmasa, bu anda qeyrəti olduğu kimi üzə desin. Mən o vaxt da dedim ki, burada heç kimi nə qızıqdırmaq, nə də üstünə su səpmək istəmirəm. Respublikada real qüvvələr hamısı gəlməlidir. Heydər Əliyev də başda oturmalıdır. Ayaz Mütəllibov da gəlməlidir, hamısı oturmalıdır. Ay qardaş, bunu tək idarə etmək... Allah özü aşağı enib Azərbaycanda qalsa, o da idarə edə bilməz. Bunu uzatmağın vaxtı yoxdur.

Mən bu dəqiqə telefonla danışdım, Gəncədə, bax, belə, aralarında üç kilometr məsafə var. Ona görə gərək burada ya qərar qəbul edək, ya da bütün bunların hamısının məsuliyyətini Ali Baş Komandan kimi, Prezident kimi ölkə rəhbəri özü daşıyır. Çünki deyir, mən iki günlük getmişəm, istədiyim vaxt qayıdaram. Mən xahiş edirəm, mənim bu təklifim səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, səsə qoymaq olar, ancaq bəlkə, biz, yenə də deyirəm, bu müzakirəni qurtaraq. Bir də Əbülfəz bəylə – Prezidentlə əlaqəyə girək. Görək axı, nə deyir? İndi o burada olmaya-olmaya bu qərarı çıxaranda... Mən başa düşürəm, Rəhim bəy, Siz bu günlərdə bu vəziyyəti hamıdan yaxşı bilirsiniz. Dünən də Gəncədə olmusunuz. Mən bilirəm. Sizinlə də mən dəfələrlə söhbət eləmişəm. Siz qeyd etdiniz, bəli, bu 3 gündə mən üç saat da yatmamışam. Başqa heç bir işlə məşğul ola bilmirəm, ancaq bu Gəncə məsələsi ilə. Bu, təhlükəli məsələdir, bəlkə, bu salonda oturanların bir çoxu bilmir ki, çox təhlükəli məsələdir. Həddindən artıq təhlükəli məsələdir. Rəhim bəy, Siz dediniz, qərar qəbul etməklə bir şeyə nail ola bilməyəcəyik. Sizin dediyiniz kimi, bəlkə, bu müzakirəni yekunlaşdıraraq, siyasi konsultasiyalar aparaq. Rəhim bəy, sən etiraz etmirsən? Səninlə birlikdə, əgər etiraz yoxdursa.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Hesab edirəm ki, Siz nəsə demək istəyirsiniz?

Tofiq Qasimov. Əvvəli eşidilmir. Nəticə də olmadı. Mən elə bilirəm ki, Prezident özü könüllü şəkildə istefa verməyibsə, bu Milli Məclisin də, lap elə Ali Sovet yığılsa, Ali Sovetin də ona etimadsızlıq göstərmək hüququ yoxdur. Ona görə də bunu Prezidentlə həll etmək olar. Bu bir. Konstitusiyayı oxuyanda yarımçıq oxumaq lazım deyil. Orada yazılıb ki, əgər hər hansı bir səbəbə görə Prezident öz vəzifəsini yerinə yetirə bilməzsə, yeni seçkilərə qədər Prezident səlahiyyətlərini Ali Sovetin sədri icra etməlidir. Amma yeni seçkilərin zəruri olması məsələsi həll olunsa, yəni o, doğrudan da, xəstədir, həkim kağızı var, dövləti idarə edə bilmir, ya da haradasa girov götürülüb, beləcə, burada iştirak edə bilməz, yaxud həbsə düşübsə, başqa bir şey olubsa, yəni bu qərarı qanuni şəkildə, yeni seçkilər elan olunandan sonra vermək olar. Ona görə də mən hesab edirəm ki, bu gün yaranmış vəziyyətdə – bir halda ki bizim Prezidentimiz gedib, gələndə bizə cavab verməlidir ki, niyə gedib, nəyə görə postunu qoyub, misal üçün, nəyə görə müharibə vaxtı bir dövlətin Ali Baş Komandanı postunu qoyub gedib və sair. Bu cavabdehliyi biz

ondan tələb etməliyik, bu bizim qanuni səlahiyyətimizdir, amma hüquqi cəhətdən o özü könüllü istefa vermirsə, biz bu gün onun istefası məsələsini qoya bilmərik. Amma biz yaranmış vəziyyətdə...

Sədrlik edən. Tofiq bəy, bu məsələ qoyulmur ki. Siz niyə vaxt alırsınız?

Tofiq Qasimov. Xeyr, mən təklif verirəm. Yaranmış vəziyyətdə biz hüquqi cəhətdən bir şey edə bilərik.

Sədrlik edən. Nə?

Tofiq Qasimov. Prezident buradan uzaq yerdə olduğuna görə, Siz deyən kimi, onun indi bu gün idarə etmək imkanı olmadığına görə, yəni Prezident olmasa, Milli Məclisin sədri ikinci şəxs kimi bu işi icra eləsin. Milli Məclisin sədri Ali Baş Komandan vəzifəsini müvəqqəti icra edə bilər, yəni söhbət bundan gedir.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, mən hesab edirəm ki, buna da ehtiyac yoxdur. Yoxdur. Mən Prezidentlə danışanda dedi ki, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyev oradadır, o da səlahiyyətlərini bilir, mənim də səlahiyyətlərimi həm Ali Sovetin sədri, həm də dövlət katibi orada birlikdə apara bilərsiniz. Ona görə qərar qəbul edib, Ali Baş Komandan ola-ola onun səlahiyyətini alıb başqa adama verməyə, hesab edirəm, ehtiyac yoxdur.

Gəlin, bu məsələni uzatmayaq. Biz siyasi konsultasiyalar, məsləhətləşmələr aparaq, görək vəziyyətdən nə cür çıxırıq. Etiraz etmirsiniz?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI

21 iyun 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
Heydər Əliyev *sədrlik edir*

Sədrlik edən. Salaməleyküm, sabahınız xeyir. Məclis üzvlərindən rica olunur, qeydiyyatdan keçsinlər.

(Qeydiyyat)

36 Məclis üzvü iştirak edir, yetərsay var. Məclis öz işinə başlaya bilər. Bugünkü Məclisin iclası yenə də müəyyən qədər növbədən kənar xarakter daşıyır. Təbii ki, bu da respublikada olan mövcud vəziyyətlə əlaqədardır. Şübhəsiz ki, bu günlərdə hamımız bu proseslərdə iştirak edirik və hər saat, hər dəqiqə bu işlərin həll olunması üçün səy göstəririk. Respublikada vəziyyət mürəkkəb və gərgin olaraq qalır. Əsas gərginliyi yaradan məsələ Gəncə hadisələri və onun nəticələri ilə əlaqədar olan amillərdir.

Bildiyiniz kimi, bir neçə gün Surət Hüseynovla danışıqlar nəticəsində onun tabeliyində olan hərbi hissələr əvvəlki günlərdə tutduğu mövqelərdən, pozisiyalardan tərpənməmişdilər, bəziləri isə onun göstərişi ilə Qarabağ bölgəsinə göndərilmişdir. Ancaq dünən məlumatlar gəldi və bu da şəhərdə çox böyük təşviş doğurdu ki, onun bəzi hissələri artıq bilavasitə şəhərin ərazisinə yaxınlaşıblar. Yenə də danışıqlar aparıldı. Onların bir hissəsi artıq şəhərin ətrafında olan yerlərdə dayanıb. Qarabağda, yəni Ağdam bölgəsində vəziyyət gərgin olaraq qalır. Belə bir şəraitdə biz dünən Ali Sovetdə Ali Sovetin rəhbərliyi, Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi, bir neçə nazirliklərin rəhbərliyi, məsul şəxslər, şəhərin rəhbərliyi toplaşdıq və mövcud vəziyyəti müzakirə etdik və yenə də çıxış yolları aramaqla məşğul olduq. Əbülfəz Elçibəylə əlaqə saxlamağa çalışdıq. Sonra dedilər ki, müəyyən qədər rabitə yaranıb, düzdür, o qədər də yaxşı işləmir. Belə qərara gəldik ki, bu gün Milli Məclisin iclasını keçirək, bir də məsləhətləşək.

Bildiyiniz kimi, dünən mən brifinq keçirməyə məcbur oldum, çünki vəziyyəti aydınlaşdırmaq lazım idi. Həm respublikada, həm də respublikadan kənarda bir çox suallar, bir çox anlaşılmazlıqlar, bir çox şayiələr,

fikirlər gəzir. Ona görə də bizdə olan məlumatlar çərçivəsində tutduğumuz mövqe əsasında onları mətbuata, informasiya orqanlarına, ictimaiyyətə, respublika və dünya ictimaiyyətinə bildirmək lazımdır. O brifinqdə verilən suallara cavab verərək mən vəziyyəti və Ali Sovetin sədri kimi tutduğum mövqeyi bir də elan etdim. Güman edirəm ki, siz bunu seyr etmişiniz və hamınıza məlumdur. Ona görə mən bunları burada təkrar etməyi artıq hesab edirəm. Bunların əsasında biz indi fikir mübadiləsi aparmaq və bir qərara gəlmək üçün bu gün Milli Məclisin iclasının toplanmasını dünən o müşavirədə qərara aldığ. Mən dünən brifinqdə də bəyan etdim, indi Milli Məclisin üzvlərinə və bura toplanmış digər şəxslərə də bildirmək istəyirəm ki, heç bir kadr dəyişiklikləri aparılmır.

Bəzi informasiya orqanları məlumat verir ki, Ali Sovetin sədri konsultasiyalar aparır, koalision dövlət düzəltmək istəyir. Bunlar hamısı həqiqətdən kənardır. Belə təşəbbüslər, yaxud belə işlər, fikirlər yoxdur. Çünki Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin iştirakı olmadan bunları etmək mümkün deyil. Mən bunları lüzumsuz hesab edirəm. Ancaq Əbülfəz Elçibəylə danışdım və təkid etdim ki, təcili olaraq qayıtsın, gəlsin, məsələləri birlikdə həll edək. Ancaq o, bəzən bunlara naməlum cavablar verir, bəzən də deyir ki, hələ mən gəlməyəcəyəm. Dünən xahiş etmişdi ki, onunla əlaqəyə girsinslər. Daxili işlər nazirinin vəzifəsini icra edən Rövşən Cavadov, müdafiə nazirinin vəzifəsini icra edən Səfər Əbiyev, milli təhlükəsizlik nazirinin vəzifəsini icra edən Namiq Abbasov Əbülfəz Elçibəylə telefonla danışblar, ona istədiyi məlumatları veriblər. Onların da bildirdiklərindən belə məlum olur ki, Əbülfəz Elçibəyin Bakıya qayıtması, öz vəzifəsini icra etməsi haqqında fikirləri ona söyləyiblər.

Dünən Naxçıvanın Baş naziri Şəmsəddin Xanbabayev mənim xahişimlə ikinci dəfə Kələki kəndinə getdi. Əbülfəz Elçibəy onu axşama yaxın orada qəbul etmişdir. Demişdim, sözlərimi çatdırsın ki, o, Bakıya qayıtmalıdır. Qəti cavab verməyib, ancaq onun orada aldığı məlumatlardan belə görünür ki, hələ qayıtmaq fikrində deyil. Onunla danışan bəzi şəxslərə deyib ki, Surət Hüseynovun hərbi hissələri Bakının ətrafından çəkilmədikcə mən Bakıya qayıtmayacağam.

Dünən Türkiyənin xarici işlər naziri Hikmət Çətin, Baş nazirin müavini Ərdal İnönü mənə telefon etmişdilər. Bu söhbət axşam saat 12 rədlərində olub. Onlara belə bir səhv məlumat gəlmişdi ki, Surət Hüseynovun qoşunları artıq Bakıya daxil olub. Narahat olmuşdular. Onlarla da ətraflı söhbətlər etdim. Onlar da burada olan vəziyyətdən çox nara-

hatdırlar. Azərbaycanda gedən indiki ağır siyasi proseslərin qanun çərçivəsində həll olunmasının tərəfdarları olduqlarını bir daha bildirdilər. Şübhəsiz ki, mənim həm Prezident Süleyman Dəmirəllə, həm də dediyim şəxslərlə dəfələrlə danışıqlarım olub. Onlara bildirmişəm və dünən brifinqdə də demişəm ki, mən Ali Sovetin sədri kimi qanundan, Konstitusiyadan və ümumi demokratik prinsiplərdən kənar heç bir hərəkətin baş verməsinə yol verməyəcəyəm və bu barədə mənim mövqeyim qətidir. Mən dünən hörmətli Ərdal İnönüyə, Hikmət Çətinə də bildirdim ki, biz bu mövqedəyik. Ancaq bunları bu çərçivədə və bu yolla həll etmək üçün mütləq Əbülfəz Elçibəyin öz iş yerində olması gərəkdir. O, Azərbaycanın Prezidentidir. Biz tərəfdən onun Azərbaycan Prezidenti olduğu inkar olunmur, bunu dəfələrlə demişik və bu gün də deyirik. Ancaq əgər Əbülfəz Elçibəy Bakıdan kənardadırsa, iş yerində deyilsə, Kələki kəndindədirsə, oradan onun Azərbaycanı idarə etmək imkanları yoxdur. Ona görə əgər siz də bu məsələlərin qanun yolu ilə həll olunmasını istəyirsinizsə, təsir edin ki, Əbülfəz Elçibəy tezliklə Bakıya qayıtsın. Ərdal bəy mənə bildirdi ki, onunla telefon əlaqəsi yaratmaq istəyib, onun yanında olan şəxslərlə danışıb. Onlar deyiblər ki, o bu gün məşğuldur, sabah danışı biləcək. Bu gün danışıqlar necə olub, onu bilmirəm. Ona görə də indi məsləhətləşməliyik. Bu gün bir fikrə gəlməliyik ki, nə etməliyik? Bizim Əbülfəz Elçibəyin Bakıya qayıtması haqqında danışıqlarımız nəticə vermir. Milli Məclisin üzvləri də öz mövqelərini, fikirlərini bildirməlidirlər, yaxud başqa məsləhətlər verməlidirlər. Biz ümumi fikrə gəlməliyik. Əgər ehtiyac varsa, yaxud belə bir arzunuz varsa, mənim məlumatlarım qısadır.

İndi bizim daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən Rövşən Cavadov mövcud vəziyyət haqqında, ola bilsin ki, qısa məlumat versin. Müdafiə naziri vəzifəsini icra edən Səfər Əbiyev qısa məlumat versin. Mən istəməzdim ki, Qarabağda olan vəziyyət haqqında... Çünki o proseslər indi gedir. Ancaq indi Surət Hüseynovun bu hərəkətləri ilə bağlı yaranmış vəziyyət, o qoşunların hansı məsafədə və nə cür şəraitdə olması haqqında məlumat versin. Necə baxırsınız, buna ehtiyac var, yoxsa yox?

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Ehtiyac varsa, vəziyyətin tamam olması üçün, bəlkə, bu lazımdır? Etirazınız yoxdur. Onda rica edirəm, Rövşən Cavadov... Buyurun.

Tofiq Əzizov. Heydər müəllim, xahiş edirəm, deyəsiniz, Prezident olan yerdə məxfi rabitə xətti varmı, yoxsa yoxdur?

Sədrlik edən. Məxfi rabitə xətti yoxdur, mən onunla srağagün danışanda nə qədər çalışdıq, səs çox zəif gəlirdi, o da, mən də bir-birimizi eşidə bilmirdik. Ancaq hiss eləmək olurdu ki, o nə deyir, mən nə deyirəm. İndi yaranmış rabitə xətti ancaq ümumi rabitə xətti vasitəsidir.

Tofiq Əzizov. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Başqa sual yoxdur ki? Onda Rövsən Cavadovdan xahiş olunur, buyursun.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun.

Rauf İsmayılov. Mən çox xahiş edirəm. Bu bizim komissiyaya aid olduğuna görə təklif verirəm ki, televiziya ilə translyasiya olunmasın. Cəmaat arasında çox böyük gərginlik, çaşqınlıq var. Axşam qısa formada reportaj verərlər ki, Məclis oldu, filan qərar qəbul olundu.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, respublikada vəziyyət o qədər gərgindir ki, camaat hər şeyi bilməlidir, bilməyəndə cürbəcür şayiələr yayılır. Amma biləndə dəqiq məlumat alır. Mən hesab edirəm ki, birbaşa yayımın burada xeyri var, zərəri yoxdur. Etiraz etmirsiniz ki? Buyurun.

Rövsən Cavadov, daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili, ümumən, vəziyyət haqqında məlumatınız var. Surət Hüseynova tabe olan hərbi hissələrin bir hissəsi Lökbatan istiqamətində, bir hissəsi isə Şamaxı yolu – 78-ci kilometrə mövqə tutmuşdur. Açıq demək istəyirəm ki, onların hərbi qüvvələri hələlik danışıqlar vasitəsilə saxlanılmışdır. Vəziyyət çox ciddi olaraq qalır. Onların şəhərə girə biləcək qədər qüvvələri var. Qısaca olaraq bunu demək istəyirdim. Ümumən, şəhərdə də vəziyyət çox gərgin olaraq qalır. Hər dəqiqə təhlükə, yəni çox böyük faciə ilə qarşılaşa bilərik. Ona görə sizdən xahiş edirəm, bu məsələləri Milli Məclis tezliklə... Elə şeylər var ki, biz açıq deyə bilmərik. Bu gün, sabah, bu məsələlərin hamısı siyasi yolla həll olunmalıdır. Sabah, ola bilər, bizim heç imkanımız olmaz ki, nəse həll eləməyə bir yerə toplaşaq. Belə bir dövrdə həmişə cinayətkar unsurlar da baş qaldırır. Şəhər tamamilə nəzarətdən çıxmağa bilər. Bəli, cəbhədə olan vəziyyət də çox ciddidir.

Bizdə təxminən 4-5 ay bundan əvvəl olan məlumatlar özünü doğruldur. Ermənilərin Kürə qədər əraziləri tutmaq hərbi planı təsdiq olunmuşdur. Ağdərə, Ağdam istiqamətində, eləcə də Zəngilan və Füzuli istiqamətində böyük qüvvələr toplanmaqdadır. Hərbi əməliyyatların keçiriləcəyi labüddür. Ona görə hər şey sizdən asılıdır, bu məsələlər

siyasi yolla bu gün, sabah həll olunmasa... Azərbaycan böyük təhlükə qarşısındadır, üzr istəyirəm, yəni bildiyinizdən də böyük təhlükə qarşısındadır. Yəni bu məsələni biz bu gün həll eləməliyik, sabaha, birisigünə qoymaq olmaz. Sonra kim buna cavab verəcək, bilmirəm. Çünki hamımız bir vətəndaş kimi məsuliyyət daşıyıyıq. Qısaca olaraq bu qədər.

Sədrlik edən. Rövşən Cavadova sualınız varmı?

Buyurun.

Cəbrayıl Nağıyev. Hörmətli nazir, mən xahiş edirəm, deyəsiz ki, Siz dünən Prezidentlə nə mövzuda söhbət aparmısınız? Mən bilirəm ki, burada heç bir məxfilik yoxdur. Siz danışanda burada hamı bir-birinə qulaq asırdı. Rövşən bəy, Prezident sizdən nə soruşub, hansı mövzuda söhbət aparmısınız? Çox sağ olun.

Rövşən Cavadov. Prezident mənə şəxsən telefon vasitəsilə zəng eləmişdi. Ondan əvvəl isə Prezidentin köməkçisi zəng eləmişdi və bildirmişdir ki, Prezident gündə 3-4 dəfə ümumi vəziyyət haqqında məlumat verilməsini tələb edir. Bizim rabitə ancaq dünən Naxçıvan tərəfdən yarandı. Prezident bildirdi ki, nə qədər ki Surət Hüseynovun qoşunu o ətrafdadır, Bakıya gələ bilməz. Ondan ehtiyat edir ki, şəhərdə qan tökülə bilər və bunda onu günahlandıra bilərlər. Bildirdi ki, nə sərəncam lazımdırsa, mən buradan verə bilərəm. Ancaq bura gəlməkdən imtina etmişdir. Mən də şəhərdə, cəbhədə ümumi vəziyyət haqqında qısaca məlumat verdim.

Sədrlik edən. Kimin sualı var?

Buyurun.

Hacıbaba Əzimov. Heydər bəy, Rövşən bəyə sualımdan çox mənim ümumi Məclisə və sədarətə iradım var. Deputat İsmayılov çox düzgün təklif verdi ki, bizim bugünkü iclasımızı televiziya ilə translyasiya etmək xalqa heç bir şey vermir, əksinə, xalq arasında böyük vahimə yara da bilər. Bu, təsadüfi deyildi. Bax elə bu gün Rövşən bəy həqiqəti dedi ki, ermənilər Kürün sağ sahilinə qədər çıxmağı planlaşdırırlar. İndi hesab edin ki, bunu bütün xalq eşitdi. Bunun bizə, xalqa nə xeyri var? Yəni bunu translyasiya etməyin ancaq zərəri var. Bu ancaq populizmdir. Hesab edirəm ki, bunu canlı yayım vasitəsilə vermək qətiyyəni düzgün deyil, taktiki cəhətdən də, siyasi cəhətdən də səhv addımdır. Ona görə xahiş edirik, bu məsələni səsə qoyasınız ki, bu, translyasiya olunsun, yaxud sonra reportaj verilsin.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimliyə söz verilir.

Ədalət Rəhimli. Rövşən bəy, mənim Sizə sualım var. Sizdən əvvəl hörmətli sədr dedi ki, Siz Əbülfəz bəyin Bakıya gəlməsinə, onun təhlükəsizliyinə təminat verirsiniz. Lakin indiki çıxışınızdan belə məlum oldu ki, Surət Hüseynovun hərbi hissələri istədiyi anda Bakıya daxil ola bilər. Bu iki fikir arasındakı anlaşılmazlığı necə izah edərdiniz?

Rövşən Cavadov. Mən dedim ki, onların belə hərbi imkanları var. Ancaq danışıqlar yolu ilə biz bunu yoluna qoya bilərik və mən Prezidentin təhlükəsizliyinə qarantıya verə bilərəm. Mən Prezidentdən də xahiş elədim ki, ancaq Milli Məclisə gəlib, yəni Bakıda məsələni həll etmək lazımdır. Bildiyiniz kimi, artıq Surət Hüseynovla danışıqlar gedib, qoşun hissələri dayanıblar. Mən onun təhlükəsizliyinə şəxsən qarantıya verə bilərəm. Ancaq təbii ki, razılaşmalardan sonra.

Sədrlik edən. Tofiq Qasımova söz verilir.

Tofiq Qasimov. Mənim də Rövşən bəyə iki sualım var. Birincisi, Siz daxili işlər naziri kimi yaranmış bu vəziyyətə necə baxırsınız və nə kimi tədbirlər görmək fikrindəsiniz? İkincisi, Siz deyirsiniz ki, Əbülfəz bəy bura gəlsin, mən onun təhlükəsizliyini təmin edə bilərəm. Əgər doğrudan da, bu təhlükəsizliyi təmin etmək imkanımız varsa, onda bu qüvvələrin Lökbatana, yaxud Şıxova gəlib çıxmağına nəyə görə imkan verilib?

Sədrlik edən. Qəniyəvə söz verilir.

Hüseynağa Qəniyev. Mənim belə bir sualım var. Siz deyirsiniz ki, Prezidentlə telefon vasitəsilə...

Sədrlik edən. Bağışlayın, Siz danışın və imkan verin ki, suala cavab verilsin.

Rövşən bəy, Siz Tofiq Qasimovun suallarına cavab vermədiniz. Xahiş edirəm, cavab verin.

Rövşən Cavadov. Təxminən 5-6 ay bundan əvvəl biz respublikada olan vəziyyət haqqında rəsmi məlumat vermişik. Bizim proqnozlarımızın hamısı özünü doğrultdu. Surət Hüseynovun qoşunları niyə bura gəlib çıxıb? Səbəbi odur ki, xalqın 90 faizi onun tərəfindədir. Əsgərlər bir-birinə güllə atmaq istəmirlər. Səbəbini deyim. Səbəbi budur ki, söz verdikləri kimi, yəni ordunun yaranması, torpaqlarımızın qorunması iqtidar tərəfindən təmin edilə bilmədiyinə görə xalqda və orduda uzun müddətdir, iqtidara qarşı inamsızlıq var. Torpaqlarımızı necə qoruya bilərik, Qarabağdan düşmənləri necə təmizləyə bilərik – yolunu da göstərmişdik. Çox əfsuslar olsun ki, heç kim buna reaksiya vermədi və bu-günkü vəziyyət də göz qabağındadır.

Sədrlik edən. Qəniyev, buyurun.

Hüseynağa Qəniyev. Rövşən müəllim, mənim Sizə belə bir sualım var: Siz deyirsiniz ki, telefon vasitəsilə Prezidentlə əlaqə saxlayıram. Biz situasiyanı aydınlaşdırırıq. Bu cür əlaqələr vasitəsilə Siz Prezidentin tapşırıqlarını tam, dolğun icra edə bilərsinizmi? Daxili işlər naziri kimi öz funksiyanızı bu cür əlaqə və bu cür rəhbərlik forması ilə tam icra etmək üçün özünüzdə qətiyyət hiss edirsinizmi?

Rövşən Cavadov. Sizcə, bu, mümkündürmü? Bizim vəziyyətimizdə bu, çox çətin məsələdir. Ona görə ki Prezident var, amma yerində olmadığına görə biz çox çətinlik çəkirik. Çünki bəzi əməliyyatları keçirmək üçün sanksiya lazımdır.

Hüseynağa Qəniyev. Aydınır.

Sədrlik edən. İnqilab Nadirov.

İnqilab Nadirov. Rövşən bəy, çıxış edən yoldaşların əleyhinə olaraq mən bildirmək istəyirəm ki, bizim xalqdan heç bir gizli işimiz yoxdur, ona görə də birbaşa translyasiya getməlidir. Mən gənc, cavan nazirdən öyrənmək istəyirəm ki, o, dünən Əbülfəz Elçibəylə telefon əlaqəsi yaradıbdır, söhbət edibdir. Onda belə bir ideya yaranıbmı ki, Əbülfəz Elçibəy bu gün Kələki kəndindən Azərbaycanı idarə eləyə bilər?

Rövşən Cavadov. Mən öz fikrimi Əbülfəz bəyə bildirdim ki, bu məsələləri həll etmək üçün ancaq Bakıya gəlmək lazımdır. Hərə öz vəzifə borcunu yerinə yetirməlidir. Mənim dediyim sözlər yalan deyil, yəni ermənilərin hərbi əməliyyatı var. Ancaq bizim də imkanımız var, biz onlarla döyüşmüşük. Açıq deyim, muzzdlu döyüşçülərlə döyüşməyi bacarıırıq. Azərbaycanda da hərbi işi bilənlər var, sadəcə olaraq, onu təşkil etmək lazımdır. Mən vahimə yaratmaq üçün demirəm, yəni qorxmağın bizə heç bir xeyri yoxdur. Qorxsaq da, biz həyatımızı, taleyimizi xilas edə bilmirik.

Yasif Nəsirov. 286 nömrəli seçki dairəsi – Yasif Nəsirov. Hörmətli nazir, Siz də yaxşı bilirsiniz və bizdə də dəqiq məlumat var. Prezident getməmişdən bir gün qabaq onun icazəsi ilə komandası 1227 nəfərə qeyri-qanuni olaraq silah paylayıb, hətta o silahlardan biri Xalq Cəbhəsinin anbarından çıxarılarkən – burada deputat yoldaşlar oturub, qonşu evlərdə yaşayırlar – partlamışdır və qonşu evlərdə çox böyük vahimə yaratmışdır. Bu silahlar haradadır? Bu dəstə haradadır? Bundan başqa, ayrı-ayrı adamlar hansı pulun, vəsaitin hesabına özü üçün silahlı dəstələr saxlayırlar? Biz bilmək istəyirik ki, bizim hörmətli nazirimiz, onun

komandası bu barədə nə kimi tədbirlər görür? Mən sədrdən xahiş edəcəyəm, Prezidentlə əlaqədar fikrimi, yəqin ki, sonra deyəcəyəm. Çox sağ olun.

Rövşən Cavadov. Bildiyiniz kimi, həm Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, həm Daxili İşlər Nazirliyi, həm də Müdafiə Nazirliyi tərəfindən silah paylanmışdır və bu, xüsusi göstərişlə olub. İndi bu məsələ aydınlaşdırılır. Əgər bu xüsusi göstərişlər olmasaydı, bu qədər silahı götürmək mümkün deyildi. Bizim gördüyümüz tədbirlərin hamısını burada söyləsəm, o tədbirlərin heç biri alınmayacaq.

Sədrlik edən. Başqa sual?

Buyurun, deputat Verdiyev.

Səfər Verdiyev. Rövşən müəllim, Siz dünən Prezidentlə danışanda o, məsələ qoydu ki, Surət bəyin qoşunları Bakı ətrafındadır, oradan getməyincə mən Bakıya qayıtmayacağam. Siz də Bakıda olan vəziyyəti bilirsiniz. Mən Ağdamda olmuşam, orada vəziyyət gərginləşib, hətta Ağdərə yolunu kəsmişdilər. İndi isə Qubadlı, Cəbrayıl, Zəngilan, Füzuli, Ağdam – əhalinin yarısı bu rayonlarda yaşayır. Prezidentə bu gün sual verə bilərsənmi ki, mən sənin təhlükəsizliyini gözləyirəm, Bakıya qayıtmırsan. Amma Qurana əl vurub and içmişən ki, sənin təhlükəsizliyini, ay Azərbaycan xalqı, gözləyəcəyəm. 500 min əhali qaçqın vəziyyətindədir. Ona sual verin ki, özünü çox istəyirsən, ya bu 500 min əhalini çox istəyirsən? Xahiş edirəm, bu məsələni bu gün danışasınız. Yaxud da demisiniz ki, Ağdam rayonunun 150-160 min əhalisi dünəndən yağışın altında qalıb?

Rövşən Cavadov. Mən elə vəziyyət haqqında məlumat verməmişəm. Ehtiyac olmadı. Əbülfəz bəy həm Prezidentdir, həm də yaşda məndən böyükdür. Həmçinin telefonla da hər şeyi söyləmək imkansızdır. O sualı mən Sizə verə bilərəm. Yəni siz tələb eləməlisiniz, biz deyil. Biz də tələb eləməliyik. Ancaq bu gün Milli Məclis qərar çıxarmalıdır. Siz özünüz Ağdam bölgəsində yaşayırsınız, vəziyyəti bilirsiniz. Vəziyyətin nə qədər ciddi olduğunu bilirsiniz. Burada qeyri-adi bir şey yoxdur. Yəni biz bütün sərhəd bölgələrindən, Naxçıvandan, Qazaxdan, Zəngilandan – hər yerdən hücum gözləyə bilərik. Yəni sərhəd bölgələrimiz həmişə təhlükədədir. Prezident bunu bilməli idi. Prezidentin özünə də demişdim ki, Siz Ali Baş Komandan kimi məsuliyyət daşıyırsınız. Yəni bu mənim borcumdur.

Sədrlik edən. Suallar qurtardı, əyləşə bilərsiniz.

Müdafiə naziri vəzifəsini icra edən Səfər Əbiyev, rica edirəm, döyüş bölgəsində olan məsələlərə toxunmayın. O Sizin öz işinizdir. Siz, sadəcə olaraq, Ali Baş Komandanın, Prezidentin Bakıda olmaması ilə əlaqədar olaraq bu cür vəzifənizi icra edə bilərsiniz, bilmirsiniz?

Səfər Əbiyev, Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri vəzifəsini icra edən. Hörmətli sədr, hörmətli deputatlar! Ölkədəki siyasi vəziyyətlə əlaqədar olaraq cəbhədə son dərəcə gərgin vəziyyət yaranıb. Bildiyiniz kimi, ayın 12-dən etibarən Ağdam istiqamətində qanlı döyüşlər gedir. Düşünürəm ki, sizə məruzə etmək lazım deyil, siz vəziyyəti bilirsiniz. Burada deyildi ki, yol erməni qüvvələri tərəfindən bağlanıb, bu, düzgün deyil. Yol bizim nəzarətimizdədir. Boyəhmədli–Papravənd bizdədir, amma vəziyyət çox ağırdır. Bildiyiniz kimi, bizə daxili qüvvələr, cəbhədə isə erməni qüvvələri zərbələr endiriblər. Bu, Azərbaycanın daxilində böyük gərginlik yaradıb. Mən dünən Prezidentlə danışdım, ona vəziyyəti məruzə etdim. Ondan xahiş etdim ki, buraya qayıtsın və Müdafiə Nazirliyinin, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin və Daxili İşlər Nazirliyinin görəcəyi işləri razılaşdırsın. O mənə dedi ki, Daxili İşlər Nazirliyi ilə özünüz danışın, orada çətin bir şey yoxdur. Amma özünüz başa düşürsünüz ki, Gəncə istiqamətindən qüvvələr Bakı istiqamətində hücum edirlər. Bilirsiniz ki, Müdafiə Nazirliyinin qüvvələrinin bir hissəsi bu istiqamətə cəlb edilib. Biz – Müdafiə Nazirliyi nazirliyin rəhbər heyətinin iclasında qərar qəbul etmişik ki, Milli Məclisin qərarı olmadan hərbi qüvvə tətbiq etmək hüququmuz yoxdur. Biz qərarımızı Prezidentə bildirdik. O bizim qərarımızdan razı qalmadı. Amma mən düşünürəm ki, bu, qanunauyğun bir qərardır. Mən sırf hərbi cəhətdən açıqlamaq istəyirəm ki, bu çətin vəziyyətdə Prezident tərəfindən ümumi rəhbərlik vacibdir. Əgər yaxın vaxtlarda, bu gün, sabah qərar qəbul olunmasa, yəqin, hamınız başa düşürsünüz ki, hansı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Bu qəddər.

Sədrlik edən. Sual var, yoxdur?

Tofiq Əzizov.

Tofiq Əzizov. Cənab polkovnik, mənim iki sualım var. Birinci sual: Prezident Ali Baş Komandan kimi Sizin strateji və taktiki planlarınızı təsdiqləməlidirmi? Əgər təsdiqləməlidirsə, onda məndə ikinci sual yaranır: bu təsdiqləmənin şəhər telefonu ilə həyata keçirilməsi mümkündürmü?

Səfər Əbiyev. Mən düşünürəm ki, cavab hamıya aydındır. Əgər biz hansısa strateji tapşırıq yerinə yetirəsi olsaq, bu, ardınca hərbi əməliyyatlarda tətbiq edilməsi mümkün olan bütün qüvvələri əhatə edəcək.

Bu isə ancaq rəsmi olaraq Prezidentin təsdiqi ilə mümkündür, müdafiə naziri özü təkcə qərar verə bilməz. Belə qərarlar və təsdiq də telefonla mümkün deyil, məncə, bu hamıya aydındır. Bundan başqa, telefon bütün xətt boyunca dinlənilir.

Tofiq Əzizov. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Şaitdin Əliyev.

Şaitdin Əliyev. Hörmətli nazir, bir məsələni öyrənmək istəyirdik. Biz bilirik ki, Prezident Ali Baş Komandandır və eyni zamanda Dövlət Müdafiə Komitəsinə rəhbərlik eləyir. Hazırda cəbhədə vəziyyət ağırdır. Prezident orada ola-ola burada Dövlət Müdafiə Komitəsi yığılır mı, yaxud yığılırsa, həmin o qərarı Prezident təsdiq edibmi?

Səfər Əbiyev. Nəzərə alsaq ki, mən müdafiə nazirini yeni əvəz edirəm, ona görə bu suala cavab verə bilmirəm.

Şaitdin Əliyev. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Buyurun, Cəbrayıl Nağıyev.

Cəbrayıl Nağıyev. Hörmətli nazir, Sizə məlumdur mu ki, Qobustan rayonunda, Cəngidə hərbiçilər tərəfindən müdafiə tədbirləri keçirilir? Birincisi, bu nə üçündür və bunun Boyəhmədli–Papravənd ərazisində keçirilməsi yaxşı olmazdı mı? Siz buna necə baxırsınız?

Səfər Əbiyev. Bəli, belə cəhdlər olub, amma artıq bu iş dayandırılıb və bütün qüvvələr Qarabağ cəbhəsinə daşınıb.

Sədrlik edən. Mətləb Mütəllibov.

Mətləb Mütəllibov. Cənab polkovnik, Gəncədə, Şamaxıda, eləcə də digər regionlarda dayanan əsgərlər Sizin əsgərlərinizdir. Əgər onlar Sizə, əmrlərinizə tabe olmurlarsa, Milli Məclis bununla əlaqədar nə qərar çıxarmalıdır?

Səfər Əbiyev. Mən bilmirəm, Siz hansı əsgərləri nəzərdə tutursunuz. Əgər 709-nu nəzərdə tutursunuzsa, bizdə belə hərbi hissə yoxdur.

Sədrlik edən. Tahir Əliyev.

Tahir Əliyev. *(Əsədləndir.)*

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, cəbhədə, yəni Qarabağda olan hadisələrlə əlaqədar məsələni müzakirə eləməyək. İndi əsas məsələ bundan ibarətdir ki, Azərbaycanın Prezidenti dağ kəndində oturub, rəhbərlik eləyir. Eləyə bilir eləsin, eləyə bilmirsə gəlin oturaq, fikirləşək, neyləmək lazımdır. Sağ olun, polkovnik Əbiyev.

Milli təhlükəsizlik nazirini əvəz eləyənə qulaq asmağa ehtiyac varmı?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yoxdur. Kimin nə fikri var, nə etmək lazımdır?

Arif Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Respublikada nə qədər ağır vəziyyət yaranıb. Mənə elə gəlir ki, bu haqda danışmağa ehtiyac yoxdur. Eyni zamanda vəziyyət də o yolla heç cür yoluna düşə bilməyəcək. Çünki səlahiyyət, ixtiyar bir adamın əlindədir. Oturub kənddə, oradan rəhbərlik eləyir, bu rəhbərlik də necədir, hamımıza aydındır. Məsuliyyət də guya Bakıda qalanların üzərinə düşür. Əlbəttə, Prezident çox böyük məsuliyyət daşıyır. Ancaq mən bu haqda danışmaq istəmirəm.

Bir şeyi aydınlaşdırmaq istəyirəm. Prezident, həqiqətən, fikirləşir ki, Surət Hüseynovun bura gəlib-gəlməməsi onun burada olmamasından asılıdır? Məndə inam yoxdur ki, o belə fikirləşir. Prezident Əbülfəz yalnız öz canını götürüb qaçıb, özünü qoruyur. Belə bir vəziyyət yaranıb ki, nə respublika, nə xalq, nə də dövlət – onun dediyi sözlərin hamısı boş sözlər imiş, əfsanə imiş. Yalnız özünü götürüb qaçıb. Bütün milləti də girov qoyub. Belə bir vəziyyətdə çıxış yolları nə ola bilər? Mən hesab edirəm, yeganə yol odur – Prezident Əbülfəz bu gün bəyan eləsin ki, səlahiyyətini kimə verir. Konstitusiyaya görə də, kimə verdiyi aydın məsələdir. Mən inanmıram ki, Prezident Əbülfəz özü bu addımı atıb. Onu məcbur eləyiblər, aparıblar, indi də saxlayırlar. İndi də o öz düşüncəsi ilə hərəkət eləmir. Prezident müraciət eləsəydi – dünən də onun belə bir imkanı var idi – xalqa müraciət eləyib deyərdi ki, məni zorla bura gətiriblər, məni xilas eləyin, mən Prezident kimi öz xalqıma, ölkəmə rəhbərlik etmək istəyirəm. Bu başqa olardı. Ancaq görünür, ona da iradəsi çatmayıb. Belə bir vəziyyətdə, mən hesab edirəm ki, Prezident gərək istefa versin. İstefa verməsə də, Konstitusiyaya buna imkan verir. Prezident öz vəzifələrini heç cür icra edə bilmir. Onun səlahiyyəti Ali Sovetin sədrinə keçməlidir. Biz gərək bu dəqiqə fikirləşək. Biz bir adamın, bir şəxsiyyətin təhlükəsizliyi haqqında fikirləşməliyik, onu təmin etməliyik, yaxud xalqı? Tərəzinin bir gözünə Əbülfəz Elçibəy, o biri gözünə də Azərbaycan, Azərbaycanın müstəqilliyi, onun dövlətçiliyi, onun təhlükəsizliyi və sair qoyulub. Mən hesab eləyirəm ki, gərək çox ciddi qərar qəbul eləyək. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tahir Əliyev.

Tahir Əliyev. Mən bir az əvvəl polkovnikə sualı heç də elə-belə verməmişdim. Mən bilirdim ki, cənab polkovnik üçün bu sual çox çətin olacaq. Mən bu sualı ona görə verdim ki, bu gün respublikada yaranmış vəziyyətdən çıxmaqdan ötrü Ali Baş Komandan Bakı şəhərində olmalıdır. Bizim qanunda, Konstitusiyada yazılıb ki, iqamətgah Bakı şəhərindədir. Hamımız qəşəng başa düşürük ki, indiki dövrdə Ordubaddan Azərbaycanı idarə etmək mümkün deyil. Bir tərəfdən biz məlumat alırıq ki, Füzuli, Ağdam, Ağdərə tərəfə hücum olacaq, o biri tərəfdən də bu sualların heç birinə cavab verə bilmirik. Mən hesab edirəm, Milli Məclis bu gün qərar qəbul etməlidir ki, Prezident, Ali Baş Komandan təcili olaraq Bakı şəhərinə qayıtmalıdır və bütün bu məsələlər haqqında öz sözünü deməlidir. Əks halda, respublikanın yarısı əldən gedir. Heydər müəllim, mən xahiş edərdim, bu məsələni səsə qoyasınız. Hüquq mühafizə orqanlarına həvalə edək, respublika Prezidentinin mühafizəsini təmin etsinlər.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri. Bizim deputat yoldaşlarımızın, o cümlədən Milli Məclisin çox qərribə ənənələri var. Biz öyrənmişik ki, həmişə müəyyən qüvvəsi, səlahiyyəti olmayan, yaxud burada olmayan adamları təhqir eləyək, tənqid eləyək, onlara qara yaxaq və özümüzə siyasi kapital yığaq. Bu hadisələri mən təkrar eləmək istəyirəm, yəqin ki, özünüz də bilirsiniz. Heydər bəy, Siz də bunu görmüsünüz. Bu gün yenə də Əbülfəz bəy yoxdur, o öz kürsüsünü qoymuşdur. Bu gün Ali Sovetin sədri də dəyişilib, keçmiş sədr istefa verib. Baş nazir istefa verib. Mənə elə gəlir ki, biz burada kimisə günahlandırmaqla heç bir şeyə nail ola bilməyəcəyik. Mən belə başa düşürəm, yəqin ki, Əbülfəz bəy ayrı-ayrı adamların təsiri ilə, təklifi ilə heç vaxt istefa verməyəcək. Bunun yeganə yolu qalıb ki, buyurun, hörmətli Arif bəy, keçin, Prezidentin yerində oturun. Başqa adamlar, kimin bu gün gücü var, otursun, xalqı idarə eləsin. Bunun üçün Siz istəyirsiniz ki, Əbülfəz bəyi çağırıb, onu girov eləyib məcbur eləyəsiniz. Ağlabatan şey deyil. Məncə, bunu dəyişdirmək lazımdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. İncilab Nadirov.

İncilab Nadirov. Hörmətli sədr, respublikamızın indiyə kimi bu qədər ağır, gərgin, faciəli dövrü olmayıb. Belə bir dövrdə hörmətli Prezidentin bizi bu cür başsız qoyub, Naxçıvanın ən uzaq, dağlıq kəndinə qaçıb gizlənməsi xalqa xəyanətdən başqa bir şey deyil. O, Konstitusiya qarşısında and içib, Qurana əl basıb. Hər bir Azərbaycan vətəndaşının

təhlükəsizliyini təmin etməyə, Azərbaycan Respublikasının sərhədlərinin qorunmasına və sairə and içib. Belə bir anda, vəziyyətdə isə onun xalqı qoyub getməsinə mən ancaq xalqa xəyanət kimi adlandırıram. Ona görə də mən elə hesab edirəm ki, bizim bütün hərəkətlərimiz Konstitusiyaya daxilində, hamısı qanun daxilində olmalıdır. Bu saat çox ciddi, gərgin vəziyyətdir. Ona görə də mən elə başa düşürəm ki, bu gün Milli Məclis qərar qəbul eləməlidir, Prezidentə vaxt verməlidir və o, bir gün ərzində gəlməlidir. Əgər sabah gəlməsə, mənə belə gəlir ki, onun səlahiyyətlərini alıb Milli Məclisin sədrinə vermək lazımdır. Mən xahiş edirəm ki, mənim qaldırdığım təklif səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Dövlət katibi Əli Kərimov.

Əli Kərimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Əvvəla, mən hamınızdan xahiş eləmək istərdim, nəzərə alarsınız ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hələ Əbülfəz Elçibəydir və onun haqqında danışanda etik normalara bir az istinad eləyək. İkincisi, burada belə bir fikir söyləndi: Əbülfəz Elçibəy öz canını bütün xalqdan artıq istəyir və bütün bu işləri ona görə görür ki, öz canını qurtarsın. Əgər elə olsaydı, bunu bütün xalq bilir, etiraf eləməsəniz də, hamınız bilirsiniz ki, Əbülfəz Elçibəy başqa cür eləyə bilərdi, onun belə bir imkanı var idi. O, qətiyyətli mövqe tutardı, zor göstərərdi, qan tökərdi, hakimiyyətini də saxlaya bilərdi. O bunu etmədi. Bununla bir daha sübut elədi ki, doğrudan da, hər şeyi bu xalqa qurban verməyə hazır olan adamdır. Yəqin ki, indi başlar müəyyən qədər dumanlanıb, amma tarix hər şeyi öz yoluna qoyacaq.

Bu məsələlərin müzakirə olunduğu bütün müddət ərzində, demək olar, əksər siyasi liderlər tərəfindən belə bir siyasi xətt bəyan edilir ki, Azərbaycandakı bu gərginlik Konstitusiyaya, qanunlar çərçivəsində həll olunmalıdır. Çox gözəl prinsipdir. Mən soruşuram, əgər elədirsə, biz, doğrudan da, qanunu gözləyiriksə, ayın 10-dan 21-nə qədər respublikada baş verən hadisələrə niyə münasibət bildirmirik? Ayın 4-dən 10-na qədər olanlar haqqında komissiya var. Bunu komissiya müəyyənləşdirəcək, kim təqsirkardır, bu başqa məsələ. Ayın 10-dan 21-nə qədər, bugünkü günə qədər respublikanın yarısında qanuni hakimiyyət orqanları zorakı yolla devrilib, hətta Bakı şəhərinin də bir icra hakimiyyətinin başçısı bu gün götürülüb. Bütün bunlar bizim gözüümüzün qarşısında baş verir. Bu, Azərbaycan xalqının tarixidir. Mən şübhə eləmirəm ki, müəyyən müddət keçəndən sonra bu günlər də 1920-ci il 28 aprel kimi tariximizə yazılacaq. Hamımız bunun məsuliyyətini daşıyıırıq və hamı-

mız susuruq. Mənə elə gəlir ki, biz qanunçuluğa, Konstitusiyaya sədaqətimizdən danışırsıqsa, bu məsələlərə belə laqeyd qalmamalıyıq.

Burada söhbət gedir ki, müharibənin gedişi kəskinləşib və Prezident respublikanın paytaxtında olmadığına görə müharibənin gedişini nəzarət altına götürə bilmir. Mən hamınızın nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, Prezident tərəfindən müharibənin strategiyasına, ümumi milli müdafiə konsepsiyasına nəzarət olunur. Prezident tərəfindən belə bir konsepsiya hazırlanıb, təsdiq olunub, strateji vəzifələr müəyyənləşdirilib. Siz bilirsiniz ki, Prezident xalqı da, torpaqları da şəxsən özü təkbəşinə müdafiə etmir, bundan ötrü onun Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi var. Həmin nazirliklərin hamısının qarşısında vəzifə qoyulub ki, bu gün davam eləyən müharibədə Azərbaycan torpaqlarını bütün əldə olunan imkanlarla müdafiə etsinlər. Əlavə məlumat üçün nəzərinizə çatdırım ki, Ağdamda vəziyyətin son dərəcə gərginləşdiyini nəzərə alaraq, biz qərargah rəisinin təklifi ilə ümumi razılıq əsasında hətta Prezident qvardiyasının da çox böyük əksəriyyətini bu günlərdə Ağdama göndəririk. Ona görə demək istəyirəm ki, özümüzü aldatmayaq. Müharibənin gedişində hazırda qüvvədə olan nazirliklər öz imkanları ilə nəyi eləyə bilirlərsə, Azərbaycan dövlətinin nəyi varsa... Heydər bəy bunu yaxşı bilir, gündəlik özünün diqqət mərkəzindədir. Mən həmişə bu məsələləri diqqətdə saxlayıram.

Azərbaycan dövlətində nə imkan varsa, müharibə üçün edilir. Ona görə də bundan yalnız bəhanə kimi istifadə etmək, əslində, aşkar həqiqətlərə göz yumub, nəyin bahasına olursa olsun, Prezidenti buraya gətirib onun istefasına nail olmaq, hamı bilir ki, bu, düzgün hərəkət deyil. Bu, yəqin ki, öz qiymətini alacaq. Əgər biz, doğrudan da, vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq istəyiriksə, onda belə bir sualı da fikirləşməliyik ki, yaxşı, təsəvvür eləyin, Prezident öz vəzifəsini icra eləyə bilməyib, Azərbaycan torpağını da, öz hakimiyyətini də qoruya bilməyib, Ordubada çıxıb gedib. Bəs bu dövlətə, Bakı şəhərinin təhlükəsizliyinə, burada hamımızın təhlükəsizliyinə yalnız Prezident məsuliyyət daşıyır? Axı digər orqanlar var. Bu Milli Məclis niyə münasibət bildirmir ki, hakimiyyət zorakı yolla devrilir? Niyə buna münasibət bildirilmir? Biz qarantıya verə bilmirik ki, yalnız ordudan istifadə oluna bilər. Milli Məclisin qərarı ilə, heç olmasa, Bakı şəhərinin müdafiəsi orduya tapşırıla bilər? Yəqin ki, bilər. Axı biz bu həqiqətin gözünün içində dik baxmalıyıq.

Mən bir məsələni də diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Bu gün bütün siyasətçilər, siyasi partiyaların liderləri – bir çoxu çox fəal mövqe

tuturlar. Amma mən bir daha hamısının yadına salmaq istərdim ki, bu günlərdə respublikada baş verən hadisələr bütün siyasətçilərin siyasətinə son qoymaq qüdrətindədir. Əgər bu hadisələrin qarşısı alınmasa, torpaqlar zorakı yolla əldə olunsaysa, bu o deməkdir ki, bundan sonra hakimiyyətə gəlmək istəyən insanlar partiya yaratmaq deyil, silahlı dəstə yaratmaq yolunu tutmalı olacaqlar. Ona görə də hələ gec deyil, hadisələrə düzgün qiymət vermək və tarixi məsuliyyəti başa düşmək lazımdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Əli bəy, biz bu günlərdə Sizinlə çox yaxın əməkdaşlıq eləyirik. Ancaq Sizin bir fikriniz haqqında öz fikrimi də bildirmək istəyirəm. Bakını, şübhəsiz ki, biz müdafiə etməli, mühafizəsini qorumaalıyıq. Ancaq Azərbaycan bir Bakı deyil axı. Azərbaycanın bir çox hissəsi əldən gedib. Siz dediniz, amma mən bilmirəm ki, Qaradağda da icra hakimi dəyişir. Mən bunu bilmirəm. Bilirsiniz, elə vəziyyət yaranıb ki, harada nə var, heç kəsin xəbəri yoxdur. Bəlkə də, Siz çox şeylərdən xəbərdarsınız, çünki Siz Prezident Aparatında oturmusunuz. Bəlkə də, Sizə müəyyən xətlərlə məlumat gəlir. Mənə gəlmir. Bu, bir.

İkincisi, əgər Bakının mühafizəsini hərbi güclə qorumaq lazımdırsa, onda Əbülfəz Elçibəy bu qərarı verəydi. Ali Baş Komandan kimi, Prezident kimi sərəncamını verəydi, bir yerdə oturaydı, qoruyaydıq. İndi Əbülfəz Elçibəy Prezident kimi Bakıdan kənara gedib.

Sizin sözünüzdən belə başa düşürəm, Milli Məclis qərar çıxarmalıdır ki, biz qoşunları yığaq, Bakının mühafizəsini qorumaq üçün döyüşə aparaq. Axı bu da məqsədəuyğun ola bilməz. Ona görə gərək elə bir çıxış yolu tapaq... Əgər Əbülfəz Elçibəy qan tökməmək məqsədilə Bakını tərk edibsə, onda gəlin, biz də qan tökməmək məqsədilə Bakını tərk edək də.

Rauf İsmayılov. Mən başa düşə bilmirəm. Görünür ki, daxili işlər nazirinin açıq-saçıq dediyi söz bizə çatmadı. Respublika, millətin taleyi təhlükədədir. Respublika əldən gedir, bu vəziyyətdə dövlət katibinin belə prinsipsiz çıxışı mənə çox təsir edir. Mən o dəfə Elçibəyə dedim. Elçibəyin faciəsi o vaxt başladı ki, Sizin kimiləri dövlət katibi qoydu. Siz bu gün burada çıxış edirsiniz, adamların hamısının heysiyyətinə toxunursunuz, adamın əsəbləri ilə oynayrsınız, əsəblərlə oynamaq lazım deyil. Bu saat şəxsi ambisiyaları kənara qoymaq lazımdır. “Mənim dostumdur, mənim düşmənimdir” söhbəti yoxdur. O, xalqın qeyrətli oğludursa, bu xalqı bu uçurumdan çıxara bilərsə, onun yaxasından tutmaq

lazımdır. Elçibəy hamımızın seçdiyi, səs verdiyi Prezidentdir, burada ona qarşı heç bir təxribat ola bilməz.

Daxili işlər naziri dedi ki, Prezident kimi gəlsin, otursun, biz də başına yığışaq, ölkəni vəziyyətdən çıxaraq. Prezidentə təxribat quran, onu tutduğu taxtından, kreslosundan zorla kənara itələyən kimdir? Belə şeylərlə o bədbəxti Siz bu günə qoydunuz, Sizin kimi adamlar onu o günə qoydu. O qədər dediniz ki, elədir, belədir və sair. Elə şey-zad yoxdur. Daxili işlər naziri var, burada tam təhlükəsizliyi təmin edir. Gəlsin, otursun. Qanuni seçilmiş Prezidentdir, biz də başına yığışaq, respublikanı bu vəziyyətdən çıxaraq. Mən xahiş edirəm, yəqin ki, Əbülfəz Elçibəy məni eşidir. Ancaq bu şəkildə ona məsləhət vermək lazımdır. Yoxsa ki, bura Əbülfəz bəyi gətirərik... Yenə deyirəm, müxtəlif ambisiyalar gətiririk, hamı öz arşını ilə ölçür. Ruslar deyir, “каждый своим аршином”. Guya ki biz bura Əbülfəz bəyin istefasını tələb etmək üçün yığışmışıq, onu bura gətiririk. Əbülfəz bəyi ona görə bura gətiririk ki, o, ağsaqqaldır, humanist adamdır, gəlsin, komandasını başına yığsın, respublikanı bu dəhşətli vəziyyətdən çıxarsın. 2 gün bundan sonra nə olacaq? İnanın ki, 2-3 gün sonra, yenə deyirəm, Rövşən bəy də dedi, bu millət qırılacaq, əldən gedəcək, ondan sonra bunun qanı kimin üstünə töküləcək, bilmirəm.

Deyirsiniz, Gəncədə qan tökülüb. 69 nəfər havayı yerə ölüb, bu, qan deyil? Gəlmək lazımdır. Heydər bəy, mənim Sizdən xahişimdir, bu gün mütləq qərar çıxarmaq lazımdır, Milli Məclisin qərarı. Parlamentin ona ixtiyarı var. Hətta o, çox vacib ezamiyyətdə də olsa, geri qayıtmalıdır, bura gəlməlidir. Komandanı başına yığmalıdır, bu əhalini, 7 milyonluq xalqı bu dəhşətli faciədən qurtarmalıdır. Prezident olmasa, öz səlahiyyətini heç kimə verməsə, heç kim bu vəziyyətin altından çıxa bilməyəcək. O gün də söhbət oldu ki, əgər Prezident yoxdursa, onda gəlin, qərar çıxaraq, bundan sonra nə qədər şey olacaqsas, qan töküləcəksə, bütün məsuliyyət Prezidentin boynunda qalsın. Mən xahiş edirəm, bu gün bura toplaşmışıq, qərarımız belə olmalıdır – öz də çox danışmağın da mənası yoxdur – respublikada yaranmış ictimai-siyasi vəziyyət tələb edir ki, Prezident öz postuna qayıdıb otursun. Yalnız belə olmalıdır. Çox sağ olun. Emosional çıxışıma görə üzr istəyirəm.

Sədrlik edən. Rəhim Qaziyevə söz verilir.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli millət vəkilləri! Vəziyyətin bu qədər gərgin vaxtında tərəflər yenə bölünüb. Bir tərəfin Prezidenti, bir tərəfin

digər tərəfi müdafiə eləməsi, doğrudan, xalqın taleyi ilə az maraqlanmağımızı göstərir. Mən bir balaca geriye, yəni ayın əvvəlinə qayıtmaq istəyirəm. Ayın əvvəlində Gəncədə bu hadisə baş verəndə Prezidenti yıxmaq istəyən adamlar elə onun öz ətrafındakılar olub. O faciə baş verəndə respublikanın “atası” yerində oturan, istər cavan olsun, istərsə də qoca olsun, Prezident dərhal ora getməli idi, orada camaatla hər şeyi aydınlaşdırmalı idi. Bu imkanı Prezidentdən alan onun ətrafında olan qətiyyətsiz, cəsarətsiz, cürətsiz, qorxaq, təcrübəsiz adamlar olub. Bu gün də Prezidentin belə gülünc vəziyyətə düşməyinə səbəb onun ətrafındakılardır. Respublikanı tam bir il idarə etdiyi müddətdə onu respublikadan təcrid edən adamlar onlar olub. Bu, faktdır, heç kim heç nəyi gizlədə bilməz. Bu gün Bakı ətrafına gələn silahlı dəstələrin belə rəvnəq almasına səbəb Prezident Aparatında oturub, qeyri-qanuni cəmiyyətlərin silahlanmasına bilavasitə başçılıq edən adamlar olub. Bu faktlar var. Daxili İşlər Nazirliyindən də, daha doğrusu, Daxili Qoşunlardan da, Müdafiə Nazirliyindən də həmin cəmiyyətlərə silah paylanıb. O adamlara silah paylanıb ki, onlar heç əməlli silah tuta da bilmirlər və kimlərdir, onu da bilmirlər.

Deməli, bu vəziyyətin gərginləşməsində iqtidar daha böyük rol oynayıb. O, bilavasitə bunun qarşısını almalı idi. Bu gün respublikanın bütün fəaliyyətinə, baş verə biləcək bütün hadisələrə məsul başda Prezident və ondan sonra bizlər gəlirik. Bu məsuliyyəti o vaxt hamımız boynumuza götürəcəyik, Prezident də gəlib orada oturacaq. Heç kimdə yalançı mif yaranmasın ki, Prezident bura gələn kimi həbs olunacaq. Heç kim nə quldur, nə xain, nə də öz torpağının, öz dövlətinin düşməni deyil.

Burada səslənir ki, istər xarici dövlətlər, istərsə də digər qurumlar hər şeyin konstitusion olmasını tələb edir. Əgər bu gün Prezidenti müdafiə edən qüvvələr onun səlahiyyətinin qalmasını, onun xalq içində nüfuzunun artmasını istəsəydilər, onu xalqdan təcrid etməzdilər və o, gedən bütün prosesləri müxalifətin başında duranda, çayxanalarda və başqa yerlərdə, millətin xeyir-şər yerlərində tam reallığı ilə görəndə nəticə çıxardığı kimi, Prezident kürsüsündə oturanda da buna nail olsaydı, bu gün faciəli hadisə baş verməzdi. 21 gün müddətində olan hadisələrin gedişini deyəndə, buradakı hadisələrin hamısı – icra başçılarının dəyişdirilməsi bilavasitə Prezident Aparatının işidir. Prezident Aparatında olan bir kəs cürət edib o tərəflərə getmir və bu məsələnin həlli üçün real addımlar atmır. “Kənarda oturub ismarışla Həcc qəbul olunmur”

məsələsi var. Kimisə günahlandırmaq yoxdur. Biri gedir, guya ki qiyabi təhlükədən qorxub addım atmır. Bəlkə, ora gedəndə təmiz başqa münasibət yaranacaq, həmin adamlarla oturub danışılacaq.

Bu gün o artan dəstələrin də heç biri rəsmi qüvvələr deyil. O vuruşan qüvvələr yenidən Prezident Aparatına, bilavasitə Müdafiə Nazirliyinə güclü nüfuz edəndən sonra mövqelərdən çıxarılmışdır. 4 il, 5 il vuruşan, təcrübəsi olan döyüşçülərdir, torpağı müdafiə etmək eşqi ilə ora gəlmişdilər və bundan məhrum olan adamlar torpağı müdafiə eləməsi üçün dəstə-dəstə Surət Hüseynovun başına yığılıblar. Bu müddətdə də ayın 4-də qan tökülüb və bu qanın tökülməsində də əsas səbəbkarlar məlumdur. Komissiya, yəqin ki, qısa müddətdə cavabını deyəcək. Bunun da tam, son nöqtəsinə düzgün çatması üçün Prezident Bakıda olmalıdır. Prezident bir dəfə də cəhd göstərmədi ki, özü Surət Hüseynovla otursun. Ola bilsin, Heydər Əliyevi də çağırmışdılar. Üçlükdə oturub onlar bir məsləhətləşmə aparsınlar. Bunu təcrid elədilər və məsələni gətirib çox həllolunmaz bir şəkllə çıxardılar. Ona görə bu gün mən də təklif edirəm, Məclis Prezident Əbülfəz bəyin bu gün Bakıya qayıtması üçün qərar çıxarsın. Saat 4-5-ə qədər rahat Bakıya qayıda bilər. O qayıdarsa, onun təhlükəsizliyini, mən elə bilirəm, çox adam, yəni inzibati orqanlar boynuna götürər. Burada da onun üçün elə bir real təhlükə yoxdur. Heç kim Prezidentə fiziki olaraq hər hansı bir cəza tədbiri fikirləşmir və bu, ağlasığan şey də deyil. Bu məsələnin yumşalması üçün Prezidentin gəlib, oturub real... O adam bir balaca o atmosferdən ayrılrsa, mən hesab edirəm ki, onun vicdanının səsi özünə qulaq asmağa vadar edəcək və bu məsələlər, düşünlər bir-bir açılmağa başlayacaq. Yoxsa bilavasitə fərmanlara, kiminsə icrasını dayandırır, kiminsə icrasına fərman verməyə... Ancaq iqtidarı olan adam Prezidentdir. Bunu kənarlaşdırıb orada oturmaqla müdafiə edək, məsələni həll edək, bu, mümkün olmayacaq.

Konkret təklifim budur ki, uzatmamaqdan ötrü Prezidentin gəlməsini səsə qoyaq. Bu gün saat 5-6-ya qədər Prezident bura gəlməzsə... Tam məsuliyyəti, yəni təhlükəsizliyi təmin olunmaq şərtilə. Buna bütün qüvvələrdən təminat almaq olar. Gəlməzsə, ondan sonra oturub Prezident səlahiyyətinin konstitusion qaydada kimə verilməsi məsələsinin həll olunmasına nail olmaq lazımdır. Mənim təklifim budur.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili! Respublikada yaranmış qeyri-stabilliyin daha da gərginləşməsinin, ziddiy-

yətlərin kəskinləşməsinin səbəbi bu bir həftə ərzində keçirdiyimiz sessiyada, görüldüyü kimi, millət vəkillərinin nəticəyə istinad etməsidir, yəni biz səbəbi bir tərəfə qoyub, nəticədən çıxış edirik və nəticədən çıxış etdiyimizə görə də hadisələrə düzgün qiymət verə bilmirik. Hər şeydən əvvəl bu gün Milli Məclis bir məsələni müzakirə etməlidir, yəni bu vəziyyəti yumşaltmaq üçün ayın 10-dan 21-nə qədər baş verən hadisələr müzakirə olunmalıdır, buna siyasi qiymət verilməlidir. Təbii ki, ayın 4-dən 10-na qədər baş verən hadisələrin siyasi və hüquqi qiyməti yalnız deputat-istintaq komissiyasının işindən sonra ola bilər. Amma bu o demək deyil ki, bu gün çox böyük bir məsuliyyət daşıyan Milli Məclis ayın 10-dan 21-nə qədər baş verən hadisələrə öz siyasi qiymətini verməsin. Burada belə bir məsələ ortaya çıxır ki, hamı məsuliyyətdən kənara qaçır.

Keçən dəfə biz məclislərin birində Əbülfəz bəyin Prezident kimi Bakını tərk etməsinin səbəblərini geniş şəkildə müzakirə elədik. Mənə belə gəlir ki, indi bunu müzakirə etməyə elə bir ehtiyac yoxdur. Bütövlükdə, ölkədəki vəziyyətə nəzarət edən və onun bütün məsuliyyətini daşıyacaq hakimiyyətin üç tərkib hissəsi var. Biri Prezident Aparatı, Nazirlər Kabineti və Milli Məclis. Bütövlükdə isə respublikada baş verən hadisələrə siyasi qiymət verilməsi birbaşa Milli Məclisin səlahiyyətinə və hüququna daxildir. Biz – Milli Məclis səlahiyyət və hüquqlarımıza daxil olan məsələləri tamamilə bir tərəfə qoyub, müzakirə obyektinə Prezident məsələsini keçiririk. Keçən dəfə dediyimiz kimi, Prezident bu məsələ ilə bağlı məsuliyyət daşıyır, özü bu məsuliyyətə cavabdehdir və vaxtı, məqamı gələndə bu məsələlərə cavab verəcəkdir. Yalnız indi biz məsuliyyətdən qaçmaqla vəziyyəti bir qədər də gərginləşdiririk. Sual olunur, respublikanın 20 rayonu Gəncə qiyamçıları tərəfindən tutulubsa, hakimiyyət orqanları devrilibse, icra aparatının müavinləri və başqa-başqa adamlar öldürülübse, qan tökülübse və bu gün Surətin qoşunları gəlib Bakının yaxınlığında, iki istiqamətdə dayanıbsa, Prezident Bakıya necə gələ bilər? Bu təminatı kim verir? Bayaq Rövsən Cavadovun çıxışına fikir verdiniz. Rövsən Cavadov öz fikrində, görünür, maraqlı tərəf kimi göstərdi ki – mən səbəbini izah edə bilərəm – Surətin qoşunları ona görə gəlib Bakının yaxınlığında dayanıb ki, əhalinin 90 faizi Surətin tərəfindədir. Bu əhali nə vaxt qiyamçıların tərəfində dayanıb?

Bütövlükdə, bu gün Milli Məclis ən böyük məsuliyyətin altına girir. Bu 1 il müddətində Azərbaycanın müstəqilliyi yaranıb. Heydər bəy Ali Sovetin sədri kimi öz prinsiplərini göstərdi ki, bu demokratiya davam edəcək, bu müstəqillik davam edəcəkdir. Amma hörmətli Heydər bəy və

hörmətli millət vəkilləri, biz bu hərəkətimizlə Azərbaycanın müstəqilliyinə elə bir sindrom əlavə edirik, hakimiyyətə qanuni yolla gəlməkdən əlavə, xalqa, bütün dünyaya göstərmək istəyirik ki, hakimiyyətə qeyri-qanuni yolla, güclə də gəlmək olar. Bu gün güclə hakimiyyətə gələnlər, bütövlükdə, bu hal respublikanın tarixində davam edə bilər və bu respublika Afrika banan ölkələrindən birinə çevrilər. Bu millətin taleyi təhlükə altında qala bilər.

Burada Rəhim Qaziyev dəfələrlə göstərir ki, nə üçün dövlət rəhbərləri Gəncəyə gedə bilmir. Hörmətli Rəhim Qaziyev, dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrində belə hallar baş verir, yəni dövlətə qarşı müəyyən qiyamlar, hərbi etimadsızlıq və sair baş verir. Mənim sualıma cavab ver. Belə olan tərzdə, əgər qiyam, etimadsızlıq baş veribsə, dünyanın hansı ölkəsində dövlət xadimi qiyam baş verən yerə gedir? Ora məsələyə nəzarət etmək üçün yalnız və yalnız qanuni baxımdan hüquqi orqanlar gedirlər.

Burada göstərildi ki, Qarabağ məsələsindən danışmaq olmaz. Hörmətli millət vəkilləri, Qarabağ məsələsi birbaşa bu məsələ ilə bağlıdır, bu məsələnin tərkib hissəsidir. Daxili qüvvələrin fəallaşması nəticəsində, bəli, erməni qüvvələri də fəallaşıblar, bunlar bir-biri ilə bağlı məsələlərdir. Ona görə bu məsələlərə də diqqət yetirmək lazımdır. O ki qaldı məsələnin başqa bir tərəfinə, Milli Məclisin ixtiyarı yoxdur ki, qərar qəbul edib Prezidenti oradan bura gətirsin. Konstitusiyaya qanununa görə, belə bir ixtiyar yoxdur. Burada bizim hüquqşünaslarımız əyləşib və onlar da deyə bilərlər. Bəs Milli Məclis nə etməlidir? Mən konkret təklif verirəm. Prezidentin məsuliyyəti öz boynundadır, vaxt, məqam, tarix gələcək, o, məsuliyyətinə cavab verəcək. Bu gün Milli Məclis məsuliyyəti boynuna götürməlidir. Əgər Prezidenti gətirmək istəyirsinizsə, onda Milli Məclis qərar qəbul etməlidir, hüquq mühafizə orqanlarına və Müdafiə Nazirliyinə göstəriş verilməlidir ki, Prezident Bakıya gələrsə, təminatı bütövlükdə gözləniləcəkdir və Milli Məclisin də buna ixtiyarı var. Qərar qəbul edilməlidir ki, Surətin qoşunları Bakının ətrafından uzaqlaşdırılsın.

Bundan başqa, mən İstintaq Komissiyasının üzvü kimi bir fikrimi demək istəyirəm. Surət tərəfindən ultimatumlar gəldi, Baş nazir istefaya getdi, Ali Sovetin sədri istefaya getdi. İstefaya gedəndə də məsələni belə qoydular ki, istefalarının məqsədi bu respublikada vətəndaşlıq həmrəyliyinin yaranmasıdır. Bu şərtlərlə getdilər. Surət tərəfi məsələni qoydu ki, bizim Prezidentlə heç bir işimiz yoxdur, yalnız Prezidentin ətrafında

olan adamlar bu məsələni qarışdırır. Bütövlükdə, biz bu taktiki gedişləri çox gözəl görürük. Bəli, Prezidentin ətrafında ona sadıq olan qüvvələri təmizləməklə bu gün hücum Prezidentə tərəf yönəlib. Prezident getməmişdən qabaq göstərilən təzyiqlər bu gün də Prezidenti gətirtməklə təzyiq göstərmək və onun istefasını qəbul elətdirmək məqsədidir. Mən yenə yadınıza salıram, bu respublika təkbaşına idarə oluna bilməz. Hadisələrin gedişi göstərdi ki, elə bir partiya, elə bir siyasi qurum yoxdur ki, respublikanı təkbaşına idarə eləsin. Bütün qurumlar bir yerə yığılıb bu respublikanı idarə eləməlidir.

Bu gün siyasi müxalifətin də, adi vətəndaşların da boynuna böyük məsuliyyətlər düşür. Ona görə də ayın 10-dan bu günə qədər baş verən hadisələrə həm siyasi müxalifət, həm də Milli Məclis siyasi qiymət verməlidir. Əks təqdirdə, respublikada 1-2 il müddətinə vəziyyət stabilləşməyəcək, qeyri-stabil vəziyyət yaranacaq və bunun da ən böyük, ağır təhlükəsi xalqa dəyəcək. Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Əliyev Yaşar. Əliyev Yaşar Məclis üzvüdür.

Əliyev Tahir.

Bağışlayın, mən üzr istəyirəm. Tahir danışdı da, bir də danışmaq istəyir?

Məmmədov Etibar. Buyurun, Etibar bəy.

Etibar Məmmədov. Deməli, burada Prezidentin gəlməsi ilə əlaqədar bir məsələ qoyulur – onun təhlükəsizliyi. Mən fikrimi bildirmək istəyirəm ki, Prezident indi daha təhlükəli bir yerdədir, çünki Kələki kəndi Ermənistanın sərhədindən cəmi 3-4 kilometr aralıdır. Prezidentin qorxduğu qoşunlar isə Bakıdan 50 kilometr aralıdır. Mən təklif edirəm ki, Prezident daha təhlükəsiz yerə gətirilsin.

Sədrlik edən. Tofiq Qasımov.

Tofiq Qasımov. Hörmətli millət vəkili! Mənə elə gəlir ki, burada yenə tərəf-tərəf bölünüb. Hər kəs öz tərəfini müdafiə etməklə əsas məsələ qıraqda qalır. Yəni əsas məsələ bu saat yaranmış ağır vəziyyətdən çıxış yollarını tapmaqdır. Əsas məsələ o deyil ki, kim kimə nə vaxt qiymət verdi və ya vermədi. Şəxsən mən bu gün belə hiss elədim ki, nə bizim Daxili İşlər Nazirliyinin, nə Müdafiə Nazirliyinin, nə də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin faktiki olaraq Bakı əhalisinin təhlükəsizliyini təmin etmək fikri də, imkanı da yoxdur. Mən belə başa düşdüm. Məgər, Bakı əhalisinin, ya da Azərbaycan əhalisinin təhlükəsizliyini təmin etmək Daxili İşlər Nazirliyinin birinci vəzifəsi deyil? Buna gərək Prezident əmr

verə? Yəni burada, sadəcə olaraq, qabaqcadan razılaşdırılmış, yaxud danışılmış bir variantda bu qoşunların bura gəlməsi adı ilə təzyiq əsasında legitim hakimiyyəti dəyişmək məsələsi var. Mənə elə gəlir, burada heç kimin şübhəsi yoxdur ki, əsas məsələ budur. Mən bu saat heç kimi müdafiə etmək fikrində deyiləm, heç Prezidentin də hərəkətlərinə qiymət vermək fikrində deyiləm. Çünki bu gün söhbət bu ölkənin, Azərbaycanın bir dövlət, ya bir ölkə kimi yaşayıb-yaşamayacağından gedir. Ona görə bu gün kim Prezident, kim Ali Sovetin sədri, kim nazir olacaq, əhəmiyyətli deyil. Ona görə də mən xahiş edirəm, yerdən uzun-uzun danışmayın.

Mənim deyəcəyim sözlər ondan ibarətdir ki, bizdə bu gün Dağlıq Qarabağın danışıqlar yolu ilə həll edilməsi məsələsinə oxşayan bir vəziyyət əmələ gəlib. Niyə o məsələ axıradək həll olunmur? Ona görə ki orada maraqlı bir tərəf – Rusiya tərəfi vasitəçi kimi çıxış edir. Mənə elə gəlir ki, Milli Məclisdə və respublikada da bu gün ən azı üç-dörd maraqlı tərəf Surətin qoşunlarının bura gəlməyinə tərəfdardır və bunun qabağını kəsməkdə maraqlı deyil. Təzyiq yolu ilə legitim hakimiyyəti dəyişib yeni hakimiyyət qurmaq istəyirlər. Ona görə də mən açıq olaraq birçə şeyi Sizə bildirmək istəyirəm. Mən qanun bilirəm, ayrı şey bilmirəm. Qanuni yolla bu gün bizim Prezidenti bura gəlməyə məcbur etmək hüququmuz yoxdur. Qanuni yolla bu gün bizim burada Prezidentin istefasını tələb eləyib, yaxud da ona impiçment qoymaq hüququmuz yoxdur. Prezident dövlətin başçısıdır, biz ona müraciət edə bilərik. Mən təklif edirəm ki, bu gün Milli Məclis adından ona müraciət edək, xahiş edək, gəlsin, burada otursun. Eyni zamanda Milli Məclis adından da qanun səviyyəsində milli təhlükəsizlik nazirinə, daxili işlər nazirinə və lazımdırsa, Müdafiə Nazirliyinə tapşırıq, onun təhlükəsizliyinə təminat versinlər. Biz burada onun təhlükəsizliyinə qarantıya verək və o gəlsin, burada otursun.

Biz bir şeyi də nəzərdə tutmalıyıq. Tutaq ki, o, gəlmək istəmədi, gəlmədi. Prezident könüllü surətdə istefa vermək istəsəydi, buradan getməzdi. Bir halda ki gedib, deməli, hiss edib ki, onu təsir vasitəsilə, zorla istefa verməyə məcbur edəcəklər. Ona görə əgər o gəlməsə, neyləməliyik? Bax mən elə bilirəm ki, bu variantı fikirləşmək, bunu müzakirə etmək lazımdır. Biz müraciət elədik, dedik ki, gəlmə. Burada deyilənlər kimi, biz axşam yığılıb, Prezidenti istefaya göndərüb, səlahiyyətini kiməsə verə bilmərik, çünki bu da qanunsuz olacaq. Ona görə də mən elə bilirəm ki, biz belə olan surətdə bu səlahiyyətlərin icrasını kiməsə verə

bilərik. Ali Sovetin sədrinə təklif edərik. Əgər götürmək istəməsə, dövlət katibinə, yaxud başqa bir adama verərik. Bu qaydada bu məsələni legitim eləmək olar. Ayrı variantda, mənə elə gəlir ki, bu məsələni legitim eləməyin yolu yoxdur.

Sizin və bayaq daxili işlər nazirinin dediyi kimi, əgər əhalinin 90 faizi Surət Hüseynovu müdafiə edirsə və Surət Hüseynovun da bura gəlməkdə qabağını danışıqlar yolu ilə kəsmək mümkün deyilsə, biz də silahla onun qabağına çıxmaq fikrində deyilik. Çünki bu da əhalini bir-birinə qırdırmaq deməkdir, bunun günahı daha böyükdür. Onda mənə elə gəlir, ən sadəsi budur ki, hamımız bir qırağa çəkilək, Surət Hüseynov Bakıya gəlsin, özü hansı hökuməti istəyir, düzəltsin. Onda bu da zor yolu ilə, hərbi yolu ilə yeni hökumət düzəltmək, hərbi çevriliş olacaq. Yəni gəlin, biz bunları müdafiə edək.

Bu gün Əbülfəz düzgün elədi, səhv elədi, bunu tarix göstərəcək. Mən bir şeyi də qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün bu səlahiyyətlər tamamilə Prezidentdə olduğuna görə bütün hadisələrə cavabdeh də birbaşa Prezidentdir. Ona görə Siz heç fikirləşməyin ki, biz bu məsələni kiminsə üstünə qoymaq istəyirik. Elə şey yoxdur. Qanuna görə, bu səlahiyyətlər Prezidentindir və cavabdeh də odur, millətin qabağında cavabı Prezident verməlidir. Ona görə də mənim bilavasitə təklifim ondan ibarətdir ki, birinci növbədə, biz Əbülfəz bəyin bura gəlməsi barədə müraciət qəbul edək. İkinci, təklif edirəm ki, əgər ondan cavab gəlməsə, konkret işlərin icrası, kimə səlahiyyət veriləcəyi məsələsini müzakirə edək, ya da bilmirəm, ondan sonra baxarıq. Heç düzəlməsə, onda da variantını bilərik.

Sədrlik edən. Sakit olun, sakit olun. Mən hamınızdan rica edirəm, onsuz da, vəziyyət gərgindir, hamımızın əsəbləri çox pozulub. Təmkinlik lazımdır.

Gəncədən Aslan Abbasov. O, Gəncədən olduğuna görə xalq deputatıdır, bəlkə, ona qulaq asaq?

Aslan Abbasov. Hörmətli millət vəkilləri! Birincisi, mən Heydər Əliyevdən xahiş edirəm ki, burada çıxış edən adamların sözləri, doğrudan da, xalqın heysiyyətinə toxunursa da, bunu dayandırın. Mənim böyrümdə oturan həmkarım bütün Gəncə əhalisini qıyamçı adlandırır. Gəncə əhalisi qıyamçı ola bilərmi? Gəncə əhalisi Azərbaycan xalqının başqa bölgələrində olanlardan da qeyrətli övladlardır. Kimsə də konkret günah edibsə, istər qıyamçı, istərsə də dövlət rəhbəri, kim olur-olsun,

onu cəzalandırmaq, yerinə oturtmaq lazımdır. Xahiş edirəm, belə çıxışlara imkan verməyin. Ona görə ki Azərbaycan əhalisi bizim Milli Məclisi izləyir, hamı dinləyir. Şübhəsiz ki, bizi Gəncədə də eşidirlər, ona görə xalqın adından danışmağa heç kimə, o cümlədən də deputat İbrahim İbrahimova səlahiyyət verilməyib. Bu, birinci məsələ.

İkinci məsələ. Bu gün daxili işlər naziri də, müdafiə naziri də danışdı. Dünən Heydər Əliyev brifinqdə etiraf etdi ki, mən Surət bəyə müraciət etdim ki, Ağdam hissəsində olan gərginliyi aradan qaldırmaq üçün Surət bəy ora öz qoşunlarını göndərsin. Bunu qəbul etmək lazımdır ki, bu gün Surət Hüseynov Azərbaycanın müdafiə naziridir. Əgər bu gün Rövşən Cavadov 90 faiz əhalini vurğulayırsa, demək, 90 faiz ordu Surət Hüseynovun tərəfindədirsə də, bu necə ola bilər? Surət Hüseynov onları nə ilə aldı, satdı, öyrətdi? Xalq özü öz mövqeyini müəyyən edib. Surət Hüseynov qeyrətli oğlandır. Doğrudan da, onun üstünə hücum ediblər, təcavüz olub. Bunları aydınlaşdırmaq lazımdır. O da bunu tələb edir. Məni heç kim vəkil eləməyib ki, burada Surət Hüseynovun adından danışam. Amma hər şeyi olduğu kimi qeyd etmək lazımdır. Bu gün biz, hər birimiz, nəinki vəzifə kürsüsünü, hətta öz ev-eşiyimizi də satmağa razı olmalıyıq ki, Azərbaycan dövlət kimi fəaliyyət göstərsin və dünya dövlətləri tərəfindən qəbul olunsun.

Azərbaycan dövlətçiliyini elə qiymətləndirirlər ki, guya dövlətçiliyin əleyhinə tədbir aparılır. Bunlar hamısı yalandır. Bu gün Rövşən Cavadov da dedi ki, ermənilərin fikri Kürün üst tərəfini götürməkdir və belə bir xəritə də var. Buna hakimiyyətdə olan adamlardan da razılıq verənlər var. Bu elə-belə söhbət deyil. Ona görə Surət Hüseynov qeyrətli oğlandır. O, deyir ki, burada – Gəncədə heç vaxt hakimiyyət dəyişikliyi olmayacaq, Gəncəni heç kimə satmayacağıq, Gəncəni heç kimə verməyəcəyik. Gəncə Azərbaycan torpağıdır və Azərbaycan torpağı olaraq qalacaq. Bu, Surət Hüseynovla əlaqədar olan məsələ.

Burada Prezident ətrafında söhbətlər gedir. Söhbət kiminsə Əbülfəz Elçibəyin Prezident səlahiyyətinə toxunmağından getmir. Doğrudan da, bu gün vəziyyət hədsiz çətinidir. Əgər Əbülfəz Elçibəy öz dövlətini, respublikasını idarə etməyi kiməsə də tapşırırsa, yaxud tapşırmayıb gədirsə, buna, əlbəttə, qiymət vermək lazımdır. Amma çox xahiş edirəm, dava ilə deyil, sakit, təmkinlə məsələni burada müzakirə edək. Mən belə hesab edirəm ki, bu gün Əbülfəz Elçibəyin bura gəlib-gəlməməyindən, onun məsələsinin həll olunmasından daha çox Azərbaycan torpağına olan təcavüzdən söhbət gedir. Bu gün burada müdafiə naziri də, daxili

işlər naziri də etiraf elədilər ki, Azərbaycan torpağının qorunması yalnız Azərbaycanda olan bütün qüvvələrin birliyindən və onun bir istiqamətə hərəkət etməyindən asılıdır. Əgər bunun da 90 faizi Surət Hüseynovu qəbul edirsə, ona imkan vermək lazımdır ki, öz imkanlarından istifadə eləsin və Azərbaycan torpağını bu mürdarlardan təmizləsin. Mənim sözüüm budur.

Xahiş edirəm, hər kim çıxış edirsə də, heç kimi təhqir eləməsin. Heç kimə təhqir eləməyə imkan verilmir. Ona görə hamımızı bu məsələnin ətrafında fikir yürütməyə çağırıram. Sağ olun.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, mən bu gün Məclisin iclasını açarkən qeyd etdim ki, biz vəziyyət haqqında geniş müzakirə aparmaq üçün bu məsələni gündəliyə salmamışıq. İş burasındadır, deputat İbrahim İbrahimov – Milli Məclisin üzvü qeyd etdi ki, hakimiyyətin üç cinahı var – Prezident, Milli Məclis, Nazirlər Kabineti. Tamamilə doğrudur, ancaq hamıya aydındır ki, ali hakimiyyət orqanının başçısı Prezidentdir, Ali Baş Komandan Prezidentdir, yalnız və yalnız Prezident Konstitusiya qarşısında, bizim Qurani-Kərim qarşısında Azərbaycanın bütövlüyünü, vətəndaşların mühafizəsini və millətimizin şanını, şərəfini qorumaq haqqında and içib, söz veribdir. Şübhəsiz ki, indi Prezident naməlum səbəblərdən Bakını tərk edib. Uzaq bir yerdə – Kələki kəndində olduğu vaxtda mənimlə də, Əli Kərimovla da telefon əlaqəsi var, nazirlərlə də danışdır. Bütün bu işləri nə təhlil edə bilər, nə alınan informasiyalara qiymət verə bilər, nə də ki onun lazımi qərarlar qəbul etmək imkanı var. Qərar qəbul etsə də, yəqin ki, o, təkbaşına qərar qəbul etməməlidir, məsləhətləşməlidir.

Burada kimsə qeyd etdi ki, bizim Müdafiə Şuramız var və bu şura ilə də məsləhətləşməlidir. Bunlar hamısı indi pozulub. Ona görə də dünən mən sizə bildirdim, toplaşdıq və məsləhətləşdik ki, nə edək. Bizim ümumi bir fikrimiz oldu ki, Prezidentə müraciət edək, qayıtsın, Bakıya gəlsin, burada birlikdə oturaq, bir-iki saat, gecə-gündüz məsləhətləşək, bunların yolunu axtaraq. Ona görə də bu məsələni biz bura müzakirəyə çıxardıq.

Mən dəfələrlə qeyd etmişəm, dünən brifinqdə də dedim, bu gün də deyirəm, Prezidentin səlahiyyətini heç kəs əlindən almaq fikrində deyil və mən Ali Sovetin sədri kimi, ali qanunverici orqanının başçısı kimi buna yol verə bilmərəm. Bir də deyirəm ki, biz Konstitusiyadan kənar heç bir şeyə yol verməməliyik. Mən öz fikrimi deyirəm ki, Ali Sovetin sədri kimi,

buna yol verməyəcəyəm, ancaq eyni zamanda biz çıxılmaz vəziyyətdə qalmışıq. Düzdür, ayın 10-dan bu tərəfə olan hadisələrə qiymət vermək haqqında İbrahim İbrahimov – Məclis üzvü buyurdu, ona da qiymət vermək lazımdır, ayın 4-dən 10-na qədər olanlara da qiymət vermək lazımdır. Ancaq bunların hamısını Prezidentsiz nə cür edək? Onsuz etsək, bəlkə, onun bir fikri var? Yəni biz, onsuz da, etmiş olsaq, ona hörmətsizlik edəcəyik, çünki o bizim dövlət başçımızdır. Ona görə bilmirəm, bu məsələni davam etmək lazımdır mı? Yaxud da bizim hörmətli Tofiq Qasımov belə bir təklif verdi. Şübhəsiz, biz Prezidenti məcbur edə bilmərik, ancaq ona müraciət edə bilərik ki, təcili olaraq Bakıya qayıtsın.

O ki qaldı təhlükəsizlik məsələsinə, bilirsiniz, mən dünən brifinqdə də dedim, mən bunu bilmirdim. Naxçıvanda yaşayırdım, buradakı heç bir şeydən xəbərim yox idi. Amma bura gəldim, gördüm ki, Allaha şükürlər olsun, bizim hörmətli Prezidentimizin çox güclü qvardiyası, güclü qoruyucu qüvvələri var. Əgər lazımdırsa, bir az da gücləndirmək olar. Ancaq dünən məlum oldu ki, indi şəhərdə bir neçə terror qrupu var. Bu təhlükəsizlik elə hamı üçün lazımdır, bu dəqiqə hər bir kəsə qarşı terror ola bilər. Aydındır ki, necə deyərlər, Azərbaycanda Prezidentin canı hamıdan qiymətlidir, buna söz yoxdur. İndi biz gəlib deyək ki, kimsə gəlib kimisə öldürəcək, ona görə gəlin qaçaq, dağılaq. Belə şey olmaz axı. Ona görə də mən məsləhətləşmək istəyirəm, ya indi bu danışıqları davam edək, yaxud da bir qərara gələk.

Dünən də biz fikirləşirdik, belə bir fikir var idi. Tofiq Qasımov da belə bir fikir söylədi ki, müraciət edək, bəlkə, doğrudan, işimizi bu müraciətlə qurtaraq? İstəyirsinizsə, qısaca olaraq deputat-istintaq komissiyasından bir-iki kəlmə soruşaq ki, onlar işini nə vaxt qurtaracaqlar. Çünki bundan da çox şey asılıdır. Bu, çox şeyi aydınlaşdıracaq. Onda biz daha da, necə deyərlər, obyektiv qiymət verə bilərik ki, ayın 4-də nə olub, günah kimdədir, daha çox kimdədir, az kimdədir? Ehtiyac varsa, bəlkə, Mətləb Mütəllibov bir-iki kəlmə desin? Bu, İstintaq Komissiyasının işi haqqında deyil, bunlar bu işi nə vaxt qurtaracaqlar? Ola bilərmi?

Mətləb Mütəllibov. Mümkündür.

Sədrlik edən. Mətləb bəy, buyurun.

Mətləb Mütəllibov. Hörmətli sədarət, hörmətli Milli Məclisin üzvləri, hörmətli deputatlar! Mikrofon işləyir, sadəcə, mən bəziləri kimi səsimin yoğun yerinə salmıram. Deməliyəm ki, iyun ayının 9-da Milli Məclisdə Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-

istintaq komissiyası yaranandan növbəti gün ayın 10-da komissiya yığıldı, öz iş planını tərtib elədi, vəzifə bölgüsü aparıldı və eləcə də məsləhət oldu ki, istintaq komissiyasının nəzdində istintaq qrupu yaransın. Ora həm də prokurorluğun, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin, Müdafiə Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin, Ədliyyə Nazirliyinin və digər təşkilatların təcrübəli mütəxəssisləri cəlb olundu. Əlaqədar nazirliklərə, idarələrə sorğular verilib, həmin sorğularla əlaqədar materiallar komissiyaya daxil olmaqdadır, həmin materiallar komissiya üzvləri tərəfindən, eləcə də istintaq qrupu tərəfindən öyrənilir.

Biz ayın 12-də Gəncədə olduq. Haradasa iki saat yarım-üç saat xalq deputatı Surət Hüseynovla, eləcə də şəhərin digər ictimai təşkilatlarının nümayəndələri ilə görüşümüz oldu. Sonra biz hadisə yerində olduq, onların hamısı lentə çekildi. Bir neçə şahid orada dindirildi. Bundan başqa, Surət Hüseynovun təklifi ilə komissiyaya onlar tərəfindən bir neçə nəfərin namizədliyi verildi və eləcə də bir neçə məsələ, sual qoyuldu. Xahiş olundu ki, komissiya işlədiyi müddətdə bu sualları da araşdırsın. Bizim tərəfimizdən artıq dindirilən şəxslərin siyahısı müəyyənləşdirilib. Bu günə qədər 22 nəfər dindirilib. Dindirilmə həm videoya çekilir, həm onun stenoqramı gedir, həm də maqnitofona yazılır. Bu işi bu istiqamətdə aparırıq.

Bir sıra problemlərimiz var və istəyirdim ki, o problemlər haqqında da sizə bir-iki kəlmə deyim. Problemlərdən biri ondan ibarətdir ki, komissiyanın normal işləməsi üçün hələlik istənilən şərait yaradılmayıb. Komissiyanın üzvləri ikinci mərtəbədə – Prezidentin otağında işləyirlər. Dördüncü dəfədir, o otağı tərk edib çıxmalı oluruq ki, işi mütəmadi davam etdirə bilmirik. Komissiyada iş səhər saat 9-dan axşam saat 9-10-a qədər davam edir. Bizim bu iş şəraitinin yaradılması, əlbəttə, böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onu da deyim ki, bir sıra qəzetlər qəsdən və yaxud bilməyərək-dən komissiyanın üzvlərini şantaj eləməklə məşğuldur. Bu işdə, deyək ki, həm “Millət” qəzeti, həm də “Azadlıq” qəzeti öz rolunu göstərir. Guya Tahir Əliyev, Mürşüd Məmmədov, Mətləb Mütəllibov hərbi müxalifətin tərəfdarıdır. Guya biz onları dəstəkləyirik. Hətta “Azadlıq” qəzeti bir az da uzağa gedir ki, Mətləb Mütəllibov bu qarışıqlıqdan istifadə edib, Baş prokurorun birinci müavini kimi orada oturub işləməyə cəhd edir. Bu cür şantajların, heç nəyə sığmayan, belə yersiz, mənasız məlumatların mətbuatda getməsi istər-istəməz komissiyanın işinə təsir göstərir və camaatda onun gələcək nəticəsinin obyektivliyinə müəyyən bir şübhə yarada bilər.

Dünən biz televiziya da eşitdik və bu gün də o söhbət oldu. Bizə deyirlər, guya komissiyaya bir həftə vaxt verilib, işini başa çatdırmalıdır.

İstintaqın öz qanunları var, təbii qanunlardır, istintaqı bir az sürətləndirmək olar, amma göstərişlə başa çatdırmaq olmaz. Əgər həm Milli Məclis, həm də xalq bu komissiyanın işinin obyektiv olmasını istəyirsə, onda demək olmaz ki, sizə 3-5 gün vaxt veririk. Komissiyanın sədri kimi deyirəm ki, komissiyanın üzvləri ilə bu gün də söhbətimiz olub. Bizi heç bir ultimatumla hədələmək lazım deyil. Biz – komissiyanın üzvləri üçün heç bir tərəf yoxdur. Bizim ancaq bir məsələmiz, bir vəzifəmiz var ki, bu da iyunun 4-də Gəncədə baş verən hadisələrin səbəbləri və onların səbəbkarlarının aşkar olunmasıdır. Bu ancaq o halda mümkün olacaq ki, bütün tərəflər dindirilsin. Bu nöqtəyi-nəzərdən mən belə hesab edirəm, Milli Məclis də yol verməz ki, komissiyanın işinə təsirlər, təzyiqlər olsun, ultimatumlar verilsin. Əgər belə olarsa, komissiya ilə məsləhətimiz olub, Ali Sovetin rəhbərliyi, yəqin ki, komissiyanın normal işini təmin etməlidir. Əks halda, komissiya öz işini dayandırmağa məcbur olar.

Biz bu hadisələri təhqiq edirik. Hələ burada bu məsələ müzakirə olunanda, komissiya yarananda mən demişdim ki, bu ayın axırına, yəni ayın 20-nə belə bir nəticəyə gəlmək olmaz, çünki burada söhbət sırası əsgərdən Prezidentə qədər gedir. Bax bu dairədə dindirmələr gedir və dindirmələrdən asılı olaraq bu iş davam edir. Sözsüz, biz də vəziyyəti başa düşürük və istəyirik ki, komissiya imkan daxilində işini bir az da səmərəli təşkil eləsin, işimiz bir az da operativ olsun. Ola bilsin, biz yenə də müstəntiqləri işə cəlb edəcəyik. Mənim xahişim ondan ibarətdir ki, komissiyanın işinin səmərəli olmasını, nəticəli olmasını, obyektiv qərarla burada söz deməsini istəyirsinizsə, komissiyaya əlavə təsirlər, təzyiqlər lazım deyil.

Artıq 10 gündür, komissiya yaranıb, bunun müəyyən hissəsi təşkilati işlərə, sorğulara gedib, yerlərə getmək olub. Ona görə də əsas məhsuldar iş bundan sonra başlayır və mən inanıram, Milli Məclis, eləcə də Milli Məclisin rəhbərliyi razı olmaz ki, biz kiminsə xahişi ilə deyək ki, günah kimdə idi və kimdə deyildi. Bunu ancaq obyektiv istintaqın nəticəsi deyə bilər. Biz – komissiyanın üzvləri imkan daxilində çalışırıq, bu Gəncə hadisələri ilə əlaqədar müzakirələrə o qədər də müdaxilə etməyək, iştirak etməmək, amma hər halda, biz komissiyanın üzvü olmaqdan öncə xalq deputatıyıq və bu məsələlərə heç də biganə qala bilmirik.

Şəxsən mənim burada bu cür məsələlərin ağsaqqallar tərəfindən həllini gözləməkdə bir sıra səbəblərim var. Onlardan da biri odur ki, burada bəzi deputatlar qisasçılıq mövqeyi ilə çıxış edirlər, bulanmış suda nəsə balıq tutmaq istəyirlər və buna görə də hər vəchlə çalışırlar, vəssa-

lam. Hamı deyir ki, bu, sülh yolu ilə olmalıdır, amma sülh yolunu təkcə Prezidentin ərizəsini qoymasında görürlər.

Mənim bir millət vəkili kimi təklifim belədir.

Heydər müəllim, nə Ayaz Mütəllibovun dövründə, nə də bu gün Prezident Əbülfəz Elçibəyin dövründə mənim rəhbərlikdən heç vaxt şəxsi xahişim olmayıb. Əgər Siz bundan sonra Ali Sovetin sədri olacaqsınızsa, Sizdən də heç vaxt şəxsi xahişim olmayacaq. Amma bu gün mənim Sizdən bir xahişim var. Bu xahiş ondan ibarətdir ki, bu gün istəsəniz də, istəməsəniz də bu tarixi yük Sizin çiyinizdədir. Nə üçün biz ermənilərlə danışığa gedirik, amma iki qardaş, bir xalqın iki övladı oturub üz-üzə danışmırıq? Axı biz Surət Hüseynovla 2-3 saat söhbət elədik. Biz tam əminik, belə adam ömründə razı olmaz ki, Azərbaycan qanının içərisində boğulsun. Siz Prezidenti çağırıdınız lap 3 gün də burada oturda bilərsiniz, bu, məsələni həll eləməyəcək. Heydər müəllim, mən Sizdən, xahiş edirəm, bir vasitəçi kimi Siz Surət Hüseynovla Əbülfəz Elçibəyin görüşünü təşkil edin, üçünüz oturun, bir yerdə məsləhətləşin. Bura hansı qərarla çıxsanız, biz həmin qərarın tərəfdarı olacağıq. Mənim sözüm bu qədər. Sağ olun. Sual varsa, cavab verməyə hazıram.

Sədrlik edən. Demək, Mətləb bəy, bu komissiya işini qısa müddətdə qurtarmayacaq?

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, deməli, bu ayın axırına – 30-na qədər komissiyaya vaxt verilib. Biz bütün qüvvələrimizlə çalışacağıq ki, bu işi müəyyən mərhələlərlə başa çatdıraraq. Amma Sizə komissiya üzvlərinin də fikrini deyim, 5-10 gündə biz bu məsələni konkret elan edə bilməyəcəyik ki, kimlər günahkardır. Amma ola bilsin ki, Milli Məclisin qərarından sonra 5-10 gün vaxt lazım gəlsə, biz – komissiya Sizə deyəcəyik. O vaxt Sizə həmin adamların dəqiq adını, familiyasını, hansı cinayət törətməsi ilə əlaqədar hamısını burada deyə biləcəyik. Biz özümüz vəziyyəti başa düşürük, amma mənim xahişim odur ki, komissiya nə qədər məhsuldar işləsə də, imkan daxilində komissiyaya şərait yaradılsın. Biz hazır olanda özümüz Sizə deyəcəyik, Sizinlə mən daha geniş məsələlərlə əlaqədar danışa biləcəyəm, nəinki indi buradan.

Sədrlik edən. Aydındır. Ancaq bir şey məlumdur ki, Sizin komissiya istintaq aparmır və şübhəsiz ki, bu, kimisə cinayətə cəlb eləmək üçün deyil, əsasən, buna siyasi qiymət vermək üçündür.

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, düz deyirsiniz, amma bu komissiya deputat-istintaq komissiyası adlanır və bəzən bir nəfəri bir

neçə dəfə dindirmək lazım gəlir ki, bu məsələlərdə kimin nə dərəcədə iştirakı olduğunu dəqiqləşdirək. Bu nöqteyi-nəzərdən o dindirmələr aparılmadan, o məsələlər dəqiqləşmədən, bəzi sənədləri əldə eləmədən biz burada onların taleyini həll edə bilmərik.

Sədrlik edən. Düzdür. Demək, bu ayın başına qədər. Mən başa düşürəm.

Mətləb Mütəllibov. Milli Məclisin qərarı var, bu ayın başına qədər vaxt verilib. Milli Məclisin qərarı ilə bu ayın axırına biz Sizinlə bəzi məsələləri məsləhətləşəcəyik.

Sədrlik edən. Yaxşı. Mənə belə gəlir ki, biz bu məsələni müzakirə eləmirik, ona görə suallara ehtiyac yoxdur. Mən Sizə dünən bildirdim, müşavirə keçirdik. Müşavirədə Ali Sovetin, Prezident Aparatının, Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi və bir neçə nazir iştirak etdilər. Bizim dünən də belə bir fikrimiz oldu ki, Prezident Əbülfəz Elçibəyə müraciət edək. Məclisin keçən iclasında da təklif olunmuşdu ki, Məclis adından Surət Hüseynova müraciət edək və dünən də bu məsələ qaldırıldı. Ona görə bu müraciətlərin ikisinin də layihəsi hazırlanıbdır. Əgər etiraz etmirsinizsə, biz bu layihələri dinləyək. Sizin onlara etirazınız olmasa, bu müraciətləri qəbul edək və bununla da, biz bugünkü iclası qurtaraq. Etiraz yoxdur ki?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Onda birinci qərar, Məclisin qərarı. Bu müzakirə ilə əlaqədar Afiyəddin Cəlilov buyursun.

Afiyəddin Cəlilov. Hörmətli millət vəkilləri! Qeyd olunduğu kimi, dünən Ali Sovetin sədrinin yanında Ali Sovetin, Prezident Aparatının, Nazirlər Kabinetinin, Müdafiə Nazirliyinin, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin və bir sıra mühüm nazirliklərin, kütləvi informasiya vasitələrinin iştirakı ilə müşavirə keçirilmişdir. Müşavirənin yekunu haqqında Heydər Əliyev Sizə məlumat verdi. Həmin müşavirənin yekunu ilə əlaqədar olaraq Ali Sovetin birinci müavini Tamerlan Qarayevə, Milli Məclisin üzvü Sabir Rüstəmxanlıya, mənə və Ali Sovetin Katibliyinə tapşırılmışdır ki, müşavirədə ortaya çıxan qərarla, yəni fikirlə əlaqədar olaraq layihə hazırlansın və Milli Məclisə təqdim edilsin. İcazə verin, o qərar layihəsini Sizə çatdırım.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına (Əsas Qanununa) görə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ali icra hakimiyyətini həyata keçirir, Nazirlər Kabinetinə rəhbərlik edir, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanıdır, eyni zamanda Azərbaycan

Respublikasının Prezidenti vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, Konstitusiya və qanunlarına əməl olunmasının təminatçısı kimi çıxış edir, Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin qorunmasına, müdafiəsinə, dövlət təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə dair tədbirlər görür, dövlət idarəetmə orqanlarına rəhbərlik edir. Lakin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin 1993-cü il iyun ayının 17-dən 18-nə keçən gecə təcili olaraq Bakı şəhərindən, öz iş yerindən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Kələki kəndinə gətməsi Konstitusiya və qanunlarda nəzərdə tutulmuş bir çox məsələlərin əməli həll edilməsinə maneçilik törədir. O gündən Kələki kəndində yaşayaraq Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın Prezidenti kimi respublikanın dövlət orqanları ilə əlaqəni itirib və Prezident fəaliyyətini həyata keçirə bilmir. Belə bir şəraitdə Azərbaycan Respublikasında əmələ gəlmiş mürəkkəb, ağır və gərgin ictimai-siyasi və hərbi məsələlərin həll olunması həddindən artıq çətinləşmişdir. Milli Məclis hesab edir ki, respublikanın bu dərin və dözülməz böhrandan çıxarılması üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy respublikanın paytaxtı Bakı şəhərində, öz iş yerində olmalıdır və dövlət başçısı kimi öz Konstitusiya səlahiyyətlərini icra edib tam şəkildə həyata keçirməlidir. Bununla əlaqədar və 1993-cü il 4 iyun Gəncə hadisələrindən sonra Azərbaycan Respublikasında yaranmış ictimai-siyasi, hərbi böhrandan çıxış yolları axtarmaq, habelə Qarabağın Ağdam, Ağdərə, Füzuli bölgələrində erməni hərbi qüvvələrinin şiddətli hücumlarının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə Bakı şəhərinə, öz iş yerinə təcili olaraq qayıtması barədə müraciət edilsin.

Sədrlik edən. Burada yenə də çox böyük siyahı var. Birinci Əzimov yazılıb.

Buyurun.

Ədalət Rəhimli. Mən belə hesab eləyirəm ki, müraciət, qərar yaxşıdır, amma burada bir söz həqiqətə uyğun gəlmir ki, Əbülfəz Elçibəy respublikanın rəhbərliyi ilə öz əlaqəsini itirib. Çünki bayaq Siz özünüz söhbət elədiniz. Amma yazmaq olar əlaqəsi zəifləyib. Bir də yaxşı olar, bir bənd əlavə olunsun ki, "Milli Məclis, ümumiyyətlə, müvafiq orqanlar Əbülfəz Elçibəyin təhlükəsizliyinə təminat verir".

Həm də çox yaxşı olar ki, deputat Surət Hüseynova müraciət olunsun.

Sədrlik edən. Deyəcəyik.

Rəhimzadə.

Rasim Ağayev. Mən Arif Rəhimzadənin kartoşkasından istifadə edirəm. Çünki 1 ildir bizi diskriminasiya halına salıblar. Əminəm ki, yaxın vaxtlarda bu məsələ aradan götürüləcək.

Mənə elə gəlir ki, müraciət yaxşıdır. Ancaq bu müraciətdən sonra ola bilər ki, Prezident öz münasibətini göstərməsin, yəni Bakıya qayıtmasın. Onda necə olacaq? Ona görə ora əlavə etmək olar ki, əgər Prezident hesab etsə ki, hələ Bakıya qayıtmaq vaxtı deyil, onda səlahiyyətlərinin kimə verildiyini özü təyin etsin, yaxud çıxış yolunu göstərsin.

Sədrlik edən. Mən üzr istəyirəm, gəlin qabağa qaçmayaq. Biz, sadəcə olaraq, indi yaranmış vəziyyətlə əlaqədar Prezidentdən xahiş edirik, ona müraciət edirik ki, Bakıya qayıtsın. Qayıdacaq, qayıtmayacaq, bunları indidən müzakirə etmək lazım deyil. Bunu müzakirə etməyə imkanımız da yoxdur ki, Prezidentin bizim müraciətə münasibəti necə olacaq. Ona görə əgər buna prinsip etibarilə etiraz yoxdursa, mənə belə gəlir ki, müzakirə açmağa ehtiyac yoxdur. Gəlin, səsə qoyaq.

Bilirsiniz, müraciət edirik. Hər halda, Prezidentdir, bizim ona 1 gün vaxt verməyimiz hörmətsizlikdir. Biz Prezidentə müraciət edirik. Milli Məclis Prezidentə müraciət edir. Mənə belə gəlir ki, bunun özü hörmətli bir sənəddir, buna 1 gün vaxt qoyuruq. Yaxşı, qoyduq, sonra deyək ki, 1 günə gəlməsə, neyləyəcəyik? Sadəcə olaraq, Prezident ali bir adamdır, müraciətə fikir bildirəcəkdir.

İsa bəy, buyurun.

İsa Qəmbərov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili, əvvəla, mən çox şadam ki, Ali Sovetin rəhbərliyi dəyişəndən sonra Milli Məclisdən heç kim Ali Sovetin sədrindən tələb eləmir ki, Milli Məclisdə müzakirə olunan sənədlərin layihələri çoxaldılıb paylanılsın və millət vəkilləri onlarla diqqətlə tanış ola bilsin. Yəqin ki, bu, yaxşı haldır, bu formalizmlər hamısı qurtarır.

Sədrlik edən. Paylanmayıb, İsa bəy? Bəs Tamerlan bəy mənə dedi ki, hamıya paylanıb.

İsa Qəmbərov. Şəxsən mənə paylanmayıb. Əgər kiməsə paylanıbsa, əlini qaldırsın.

Sədrlik edən. İsa bəy, bir məlumat verin. Hətta mən məsləhətləşəndə ki, oxuyaq, Tamerlan bəy dedi, ehtiyac yoxdur, hamıya paylanıb. Mən dedim, paylansa da, başqa deputatlar var, qoy oxusunlar.

İsa Qəmbərov. Mən başa düşürəm. Heydər bəy, doğrudan da, bu gərgin anda formalizmin tərəfdarı deyiləm. Bütövlükdə, müraciət düzgündür, edilməlidir. Mən Prezidentin Bakıya qayıtmasının tərəfdarıyam. Ancaq orada bir neçə nüans var. Əvvəla, Ədalət bəy bayaq dedi, o əlaqə məsələsi dəqiq ifadə olunmalıdır. Məsələni o şəkildə qoymaq düzgün deyil. İkincisi, Prezidentin Bakını tərk edib Naxçıvana getməsinin səbəbləri bu sənəddə heç cür göstərilmir. Sırağünkü müzakirədən sonra, yenə də Milli Məclisdə səs verəndə ki, Prezident naməlum səbəblərdən Bakını tərk edib, mənə elə gəlir ki, bu, həqiqətə uyğun deyil. Ona görə Prezidentin Bakını tərk edib Naxçıvana getməsinin səbəbləri, heç olmasa, Prezidentin Mətbuat xidmətinin yaydığı rəsmi məlumata əsasən, bu sənəddə mütləq qeyd edilməlidir.

Daha sonra. Bir çox millət vəkillərinin, o cümlədən Ali Sovetin rəhbərliyinin dilindən səsləndi, sənədin qərar hissəsində müvafiq nazirliklərə həvalə edilməlidir ki, Prezidenti Bakını tərk etməyə məcbur edən səbəbləri aradan qaldırmaq üçün, yəni Prezidentin təhlükəsizliyini və Bakıda vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir və bu, Milli Məclisin qərarı kimi müvafiq nazirliklərə həvalə edilməlidir. Bu, sadəcə formalizmdir, Prezidentin, doğrudan da, Bakıya qayıtmasını və bilavasitə bu işlərdə iştirak etməsini, bu işlərə rəhbərlik etməsini təmin etmək üçün çox mühüm şərtidir. Əgər biz səmimi surətdə Prezidentin qayıtmasını istəyırıksa, mənə elə gəlir ki, bu, qərarda öz əksini tapmalıdır.

Mən hamınızdan, xüsusən sədarətdən xırda cəhətə görə çox üzr istəyirəm. Bir neçə millət vəkili bunu qeyd elədi. Vəziyyətin bütün gərginliyinə baxmayaraq, mən xahiş edirəm, hamımız etik normalara əməl eləyək. Burada deputat Arif Rəhimzadə çox həzlə bir neçə dəfə “Prezident Əbülfəz” sözlərini təkrar elədi. Cənab Rəhimzadə, biz Sizin adınızı çəkəndə “deputat Arif” desək, bəyənərsiniz? Axı, adətən, Siz həmişə etik normalara əməl etmisiniz. Xahiş edirəm, bunu hamımız nəzərə alağ. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Bağışlayın, İsa bəyin də, Ədalət Rəhimovun da Prezidentin əlaqəsi məsələsi ilə bağlı təklifi dəqiqləşdirilməlidir. Bu, tamamilə düzdür. Yəqin ki, bunu redaktə edəndə dəyişiklik etmək lazımdır. Ancaq o ki qaldı Milli Məclisin Əbülfəz bəyin təhlükəsizliyinə təminat verməsinə, Əbülfəz bəyin Prezident kimi təhlükəsizliyinə Konstitusiya təminat verir. Milli Məclisin əlində nə var, desin ki, mən təminat verirəm. Əbülfəz bəyin onu bir Prezident kimi qoruyan böyük qvardiyası var və şəxsən onun tabeliyindədir. Şübhəsiz ki, Daxili İşlər Nazirliyi, Milli

Təhlükəsizlik Nazirliyi bu işlə məşğuldurlar. Biz burada Milli Məclisin qərarında bunu yazaq, ancaq mən belə başa düşürəm ki, buna ehtiyac da yoxdur. Təbii haldır ki, Prezident qorunmalıdır. O qorunur.

İsa Qəmbərov. Hörmətli sədr, mən yenə üzr istəyirəm, söhbət Milli Məclisin hansısa təminat verməsindən getmir. Söhbət ondan gedir ki, Milli Məclis öz səlahiyyəti çərçivəsində müvafiq nazirliklərə tapşırıq verir ki, onlar bu məsələlərin həllini öz üzərinə götürsün. Heydər bəy, burada Siz də dediniz ki, Prezident, onsuz da, qorunmalıdır, onun təhlükəsizliyi təmin edilir və sair. Əvvəla, Milli Qvardiya, özünüz bilirsiniz ki, təkcə Prezidentin mühafizəsi ilə deyil, müharibə bölgələrində də, ən gərgin anlarda da gedib döyüşüb. İndi də eşitdim ki, Qarabağda döyüşlərə cəlb edilib.

İkincisi də, əgər – müvafiq nazirliklərin rəhbərləri məndən inciməsinlər, nəzərə alaqsın ki, onlar rəhbərlikdə yeni adamlardır – həmin nazirliklərin Prezidenti getməyə məcbur eləyən səbəbləri aradan qaldırmağa gücləri çatsaydı, yəqin, Prezident Bakıdan Naxçıvana getməzdi. Əgər biz onu Bakıya dəvət ediriksə, bunu – Prezidentə müraciəti qərar şəklində ediriksə, yəqin ki, həmin nazirliklərə də hansısa tapşırıqlar verməliyik.

Sədrlik edən. İsa bəy, o nazirliklər birbaşa Prezidentə tabedirlər. Üç nazir, hansı ki bu işlə məşğul olmalıdır, onların təyin olunması da Prezidentin sərəncamı ilə olub. Mən güman edirəm ki, Prezident öz sərəncamı ilə onlara öz təhlükəsizliyinin təmin olunması haqqında göstərişlər verəcəkdir. Onlar bizə deyil, Prezidentə tabedirlər. Ona görə də mənə belə gəlir ki, bunu Milli Məclisin qərarına salmağa ehtiyac yoxdur. Əgər belə bir müraciət qəbul ediriksə, bütün xalq Prezidentin təhlükəsizliyinə qoşulmalıyıq. Ancaq üç nazirliyin üçü də Prezidentə tabedirlər. Dünnən Prezident mənimlə telefonla danışmazdan öncə bilavasitə Rövşən Cavadovla, Səfər Əbiyevlə və Namiq Abbasovla danışmışdır. Bundan sonra mən öz təşəbbüslərimlə axşam onunla telefonla danışdım. Mən qərarı səsə qoymaq istəyirəm.

Sizin əlavəniz var? Buyurun, deyin, görüm, nə deyirsiniz.

Cahangir Hüseynov. Biz – bir qrup deputat, mən, Cəbrayıl Nağıyev Gəncə şəhərinə getdik. Gəncə şəhərində, demək olar ki, tam sabitlikdir. Əhalinin əhvali-ruhiyyəsi yaxşıdır. Lakin buna baxmayaraq bu gün bütün Gəncə camaatı bizim bu məclisdən böyük qərarlar gözləyir. Biz Surət bəylə, Gəncə camaatı ilə, xəstələrlə də görüşdük. Hərbi hissədə də olduq.

Burada deputat-istintaq komissiyası var. Mənim xahişim ondan ibarətdir ki, bu 67 nəfərin həlak olması barədə uzun-uzadı istintaq aparmaq

lazım deyil. Bu nə Xocalı hadisələridir, nə Laçın, nə də Kəlbəcər... Təci-
li surətdə qiymət verilməlidir. Artıq yollarda da xeyli qüvvə qarşı-qarşı-
ya dayanıb, hər iki tərəfdən təxminən minlərcə soldat var. Biz onlarla da
görüşdük. Hamının arzusu bircə ondan ibarətdir ki, respublikada əmin-
amanlıq, sülh olsun. Sizin də bizim respublikaya gəlməyiniz bu gün im-
kan verməlidir ki, tezliklə bu qarışıqlıq, bu çətinlik aradan götürülsün.

Surət bəyin dediyi tələblərdən biri budur ki, ayın 4-də Gəncədə olan
hadisələrə siyasi qiymət verilsin, günahkarlar bilinsin. İndi Prezident
burada yoxdur. Müraciət qəbul eləyək, zəng eləyək, xahiş eləyək. Bu
gün respublikanın əksəriyyətində hakimiyyətsizlikdir. Mən Ağdaşda
oldum, öz seçicilərimlə görüşdüm. Ağdaş rayonunda nə milis rəisi, nə
də prokuror var. Belə bir çətinlik var. Ona görə xahiş edirəm, sessiya ça-
ğırılsın, bu məsələlərə orada qiymət verilsin. Prezident də gələr, daha
yaxşı olar. Surət bəyi də dəvət eləyərik. Başqa bütün millət vəkili də
iştirak eləyər, bu məsələyə baxarıq. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm gəlin, məsələni məsələyə qarışdırma-
yaq. Qərar elan olundu, mən səsə qoyuram. Kim bu qərarın tərəfdarı-
dırsa, xahiş edirəm, münasibətini bildirsin.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli, əlavə? Buyurun.

Mətləb Mütəllimov. Heydər bəy, bayaq mən çıxış edəndə dedim.
Mən xahiş edirəm, orada belə bir bənd yazılsın: “Ali Sovetin sədri Hey-
dər Əliyevdən xahiş edilsin ki, Prezident Əbülfəz Elçibəylə və Azərbay-
can xalq deputatı Surət Hüseynovla yaranmış problemin birlikdə danı-
şıqlar yolu ilə həll olunmasını...”

Sədrlik edən. Mətləb bəy, əgər Əbülfəz Elçibəy bizim müraciətimizi
qəbul edib Bakıya qayıtsa, mən bura gələndən bu işlə məşğulam, Sizin
təklifinizin həyata keçməsinə çalışacağam. Ona görə bunu qərara sal-
mağa ehtiyac yoxdur.

Qərar səsə qoyulur. Xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə	36
Əleyhinə	0
Bitərəf	2
İştirak edir	8

Qərar qəbul olundu.

Mən məcburam, bir məlumatı sizə çatdırım. İndi bu dəqiqə mənə xəbər verdilər. Sərhəd qoşunları komandanı Allahverdiyev xəbər verir. Lənkəran sərhəd dəstəsinin rəisindən alınan məlumata görə, Əlikram Hüseynov Lənkəranda işləyən güc orqanlarının rəhbərlərini – polis, briqada, sərhəd dəstəsinə yanına çağıraraq ki, saat 13:00-a qədər onun tərkibinə keçsinlər, əks-təqdirdə 40 dəqiqədən sonra xalqa müraciət edəcəyəm və Təlib Məhərrəm Respublikasının yaranmasını elan edəcəkdir. Məlumat verən deyib ki, mən bu işə gedə bilmərəm, mənə dövlət sərhəd qoşunu tapşırılıbdır. Qaldı digər şəxs, o, indi də Hüseynovun yanında. Bax, dövlət hakimiyyət böhranı, Prezidentin burada olmaması və bütün sahələrdə vəziyyətimizin belə olması bizi bu günə salıb. İndi görək, nə kimi tədbirlər görəcəyik.

Bununla da, Məclisin iclası bitir. Bağışlayın, bu məni bir az çaşdırdı. Sabir bəy, xahiş edirəm, Surətə müraciət...

Sabir Rüstəmxanlı. O qərar layihəsinin yazılışında mən iştirak etməmişəm. Ədalət bəyin, İsa bəyin təklifləri hökmən orada nəzərə alınmalıdır. Həm də Prezidentin Naxçıvanda tam əlaqəsiz şəraitdə yaşaması, bütün bunlar orada daha dəqiq ifadə olunmalıdır.

Hörmətli millət vəkilləri, mənim fikrim həmişə bu olub ki, yaranmış şəraitdə kompromisdən başqa yol yoxdur. Respublika dövlətçiliyinin və ərazilərimizin real təhlükə altında olduğunu nəzərə alaraq, tərəflər bir-birinə güzəştə getməlidir. Ayrı yol yoxdur. Şübhəsiz ki, bizdə olan qüvvələrlə yanaşı, arxada çoxlu qüvvələr də var. Respublikanın bu vəziyyətə düşməsində günahkar olan adamlar var ki, bu gün Məclisin özündə çoxları meydan sulayır, halbuki onların hamısının gizli şəkildə bu işdə əlaqələri var. Gəncə hadisələrindən istifadə edən qüvvələr respublikada sabitliyin pozulması üçün fəal çalışırlar. Bir sıra rayonlarda bu, artıq ilk nəticələrini verir. Xalqımızın taleyi üçün çox acı nəticələr verən proseslər gedir. Biz bunları nəzərə almalıyıq. Əsas məsələ budur ki, hərə bir addım geri çəkilməlidir. Mümkün deyil, yəni bu məsələ nə qədər qızışdırılsa, pat vəziyyətdir, hökmən qarşılıqlı güzəşt olmalıdır. Ona görə Prezidentə müraciətlə yanaşı, Milli Məclisin adından həm də Surət Hüseynova müraciət qəbul olunsun. Yəqin, bu iki variantda nə kimi təklifləriniz olsa, nəzərə alınar.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Gəncə hadisələri və ondan sonra respublikada yaranmış vəziyyətlə əlaqədar Surət Hüseynova müraciəti.

“Hörmətli Surət bəy! Sizə məlum olan Gəncə hadisələri respublikada siyasi qarşıdurmanı son dərəcə gərginləşdirmiş, ciddi hakimiyyət böhranı yaratmışdır. Nəticədə, bir sıra bölgələrdə hakimiyyətsizlik yaranmış, bəzi hallarda dövlətin mənafeyinə xidmət etməyən qüvvələr fəallaşmış, iqtisadiyyat daha da çətin vəziyyətə düşmüş, əhali arasında çaşqınlıq yaranmış, Gəncədə tökülmüş qardaş qanının bütün Azərbaycanı bürümək təhlükəsi artmışdır. Bu qarışıqlıqdan istifadə edən erməni silahlı qüvvələri bir neçə gündür ki, Ağdam, Füzuli, Ağdərə bölgələrində hücumların miqyasını genişləndirmişdir, kəndlərimiz yandırılır, torpaqlarımız viran qoyulur. Azərbaycan torpaqlarının parçalanması, daha çox ərazilərimizin düşmən əlinə keçməsi, dövlətçiliyimizin tamamilə itirilməsi real bir faciə kimi başımızın üstünü almışdır. Biz Gəncə hadisələri ilə bağlı sizin keçirdiyiniz sarsıntıyı və bununla bağlı tələblərinizi yaxşı başa düşürük. Həmin tələblərin artıq bir hissəsinə əməl edilmişdir. Gəncə faciəsinin səbəblərini və günahkarlarını araşdırmaq üçün deputat-istintaq komissiyası yaradılmışdır. Komissiya bu yaxınlarda bu faciəyə obyektiv qiymət verəcəyinə heç bir şübhə yoxdur.

Lakin bu gün söhbət daha ciddi bir faciədən – torpaqlarımızın işğalından və Azərbaycanın taleyindən gedir. Biz öz aramızdakı mübahisələri həll etməyə sabah da imkan tapırıq. Ancaq bu gün Qarabağda qırılan günahsız körpələri, cavanları və ağsaqqalları sabah yenidən həyata qaytara bilmərik. Buna görə də Milli Məclis Sizə müraciət edir, Sizin cəbhələrdə qazandığınız təcrübəni yüksək qiymətləndirir və öz vətəndaşlıq borcunuzu dərindən dərk edəcəyinizə inanır.

Biz bütün qüvvələrimizi Vətənin müdafiəsinə yönəltməliyik. Bir daha bildiririk ki, Sizin və bizim ümumi taleyimiz bu gün Qarabağda həll olunur. Əmin olduğumuzu bildiririk ki, vəziyyətin faciəliliyini nəzərə alaraq xalqımızın mənafeyi naminə, Qarabağın müdafiəsi yolunda köməyinizi əsirgəməyəcəksiniz, tarix qarşısında hamımızın cavabdehlik daşdığı bu günlərdə müdriklik göstərərək öz hərbi istedadınızı döyüş cəbhələrində bir daha sübut edəcəksiniz”.

Bu qədər.

Sədrlik edən. Əlavə var, yoxsa yox?

Buyurun.

Rəhim Qazıyev. Sabir bəy, o müraciətin əvvəlində Siz qeyd edirsiniz ki, ermənilər fəallaşıbdır və sair. Ondan əvvəl əlavə eləmək lazımdır ki, “Siz vicdanla, namusla torpağı müdafiə etdiyiniz dövrdə iqtidar tərəfindən Sizə olan haqsızlıq biz tərəfdən qəbul olunur”. O adam torpağı müdafiə edirdi. Onu zorla düşmən elan elədilər. 8 fevral – Xalq Cəbhəsinin

bəyanatı xəyanət kimidir. O adam vuruşurdu, onu zorla bu meydana çəkdi. Orada qeyd olunmalıdır: “Sizin vicdanla, namusla vuruşan oğlanları ətrafınıza toplayıb müharibə apardığınız dövrdə Sizə iqtidar tərəfindən olunan haqsızlıq Milli Məclis tərəfindən qəbul edilir”. O ki qaldı Lənkəranla bağlı məsələyə, orada oturan Əlikram Hüseynov bu gün iqtidarda olan yoldaşlardan, mübarizəyə başlayan ən qeyrətli oğullardan biridir. Hazırda 60-cı Lənkəran diviziyasının tam itkisiz alınmasında onun misilsiz xidmətləri var. Onu da Surətin gününə saldılar. Amma mən inanmıram ki, o, “mən Talış Respublikası elan eləyirəm” sözünün sahibi ola. Mən buna inanmıram, bunu yoxlamaq lazımdır.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, gələn məsələni məsələyə qarışdırmayaq. Mənə belə gəlir ki, bu müraciət pis müraciət deyil. Rəhim bəyin təklifi...

Sabir Rüstəmxanlı. Rəhim bəy, Sizin dediyinizi müəyyən şəkildə ora əlavə etmək olar.

Sədrlik edən. Başqa təklif yoxdur ki?

Yerdən. *(Əsədlmır.)*

Sədrlik edən. Buyurun, Ədalət bəy.

Ədalət Rəhimli. Müraciəti Prezidentə qərar şəklində elədiyimiz kimi, Surət bəyə də qərar şəklində, müraciət formasında ələək, yaxşı olar. Bu müraciətdə bizim Milli Məclisin iki üzvü – Sülhəddin bəylə İxtiyar bəy girovdadırlar. Bu barədə də müraciət ələək ki, onların azad olunması tədbiri görülsün. Nəhayət, çox yaxşı olardı, biz Surət bəyə müraciət edək ki, bu siyasi danışıqları aparmaq üçün imkan daxilində özü bura gəlsin və ordusunun kazarmaya qayıtması haqqında qərar çıxarsın. Sağ olun.

Sədrlik edən. Onda gələn belə edək. Bunu səsə qoyaq, ondan sonra əlavələr haqqında danışaq. Kim bu müraciətin, əsasən, qəbul olunmasının tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibətini bildirsin.

(Səsvermə)

Deməli, qərar qəbul olundu. İndi əlavələr haqqında. Ədalət bəy deyir ki, bizim iki millət vəkili orada girovdadır. Onların azad olunması. Bunu yazmaq lazımdır? Bu, əhəmiyyət verməyəcəkdir. Ona görə də biz bu məsələyə qlobal baxmalıyıq. Əgər bu məsələyə qlobal baxılsa, bu, avtomatik olaraq həll olunacaqdır. Bunu səsə qoymağa ehtiyac varmı?

Yerdən. *(Əsədlmır.)*

Sədrlik edən. Yoxdur. Başqa təklif yoxdur ki?

Yerdən. *(Əsədlmır.)*

Sədrlik edən. Buyurun, Xeyrulla müəllim.

Xeyrulla Əliyev. Ədalət bəy buna toxundu. Hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri, hələ Surət bəyin o biri titulları var. O da Azərbaycanın xalq deputatıdır, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanıdır, o cür mü-raciət eləsək, necə deyərlər, könlünü bir az da yumşaldırıq.

Sədrlik edən. Bu onu yumşaltmaq məsələsi deyil. Sadəcə olaraq, “xalq deputatı, Milli Qəhrəman” kimi qeyd etmək olar.

Başqa əlavələr yoxdur. Onda elə hesab edirəm ki, qərar qəbul olundu.

Sabir bəy, təşəkkür edirəm. Lənkəranda gələn məlumatla əlaqədar mən başa düşdüm ki, oradan Şeyx həzrətləri danışmaq istəyir. Gəlin, onu dinləyək.

Buyurun, Şeyx həzrətləri.

Allahşükür Paşazadə. Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim. Əlbəttə, dünən deyil, srağagün mən, Hidayət Orucov və Vəqif Musayev Lənkərana getmişdik. Biz Əlikramla, camaatla görüşmüşük, hətta məscidin də açılışı oldu. Hacıbaba müəllim də orada idi. Söhbətlərimiz oldu. Lənkəranda camaat öz işində işləyir, sessiya çağırılır və sessiyada icranın rəhbərliyi hələlik bir neçə adama həvalə olunub. Çünki icra işi aparılmadığı üçün camaatda narazılıq yaranıb. Camaat özü bu işi hələlik Əlikrama həvalə eləyib. Əlikram da orada gələn ayın 18-nə ümumi referendumla sessiya çağıraraq ki, kim istəsə, öz namizədliyini versin, seçilsin. O söhbətlər ki burada yayılır – gedirlər, rayon rəhbərlərini girov götürürlər, onları qovurlar, belə şeylər yoxdur. Orada camaatın dedikləri ilə burada deyilən sözlər və bayaq məlumat gəldi ki...

Burada da, orada da 1 milyondan çox talış yaşayır. Bəsdir, bu xalq bir-birinin üzünə qoyuldu. İkinci dəfə cənubu bu tərəfə qoyub kimsə bundan istifadə edir, yalan deyir. Mənim onunla söhbətim olub. Heç belə söhbət yoxdur. Necə yəni bu ondan irəli gəlir ki, əvvəldən türklüyü saldıq? O talışın yadına düşdü ki, talışdır? Mən heç bilmirdim, mən talışam, bu gün bilirəm, mən talışam. Qorxuram, gələcəkdə bu söhbət ikinci dəfə gələcək, ya gəlməyəcək. Nəyə görə bu söhbətlər düşdü? Nə üçün bu gün də xalqın arasında milli qırğın salmaq istəyirlər? Ona görə də mən xahiş edirəm, əgər lazımdırsa, yenə də komissiya yaradılsın, getsin. Belə bir şey yoxdur.

Əlbəttə, Əlikramın dediklərindən mən sizə dedim. Heydər bəy, mən Sizə də dedim. Dedim ki, o da Əbülfəz bəyin istefasını istəyir. Necə ki Surət o qanunları qoyub, o da onunla şərikdir. Nə isə biz o arayışı Prezident üçün gətirmişdik. İndi burada deyilir və camaat arasında təşviş

əmələ gəlir. Ona görə də xahiş edirəm, bu bəla bizim üçün bəs deyil? Gəncə məsələsini qurtarmamış ikinci milli bir qırğın, yenə iğtişas salmaq, talış mahalı, nə bilim, avar mahalı... Azərbaycana lazım deyil. Hər şeyi də eşidən kimi ağsaqqalları çağırın, məsləhət edək, öyrənək, sonra ümumi camaatın içinə çıxaraq. Allah-taala, bu gün bizim qəbul etdiklərimizlə, inşaallah, doğru yolu tapacağıq. Vəssalamün əleyküm.

Sədrlik edən. Çox sağ olun.

Xalq deputatı Ədalət Hüseynova söz verilir.

Ədalət Hüseynov. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Heydər bəy, mən bu dəqiqə Lənkəranda gəlirəm. Bilmirəm, söhbət nədən gedirdi. Şeyxin çıxışından sonra bir-iki məsələni tutdum. Birinci növbədə, Əlikram Hübətov haqqında demək istəyirəm. O bu məsələni qaldırmır, bunu Bakıda vəzifə tutmaq istəyənlər qaldırırlar. Heç kim bu məsələni qaldırmır. Mən Lənkəranda DTK rəisi olanda da bunları dəfələrlə demişdim. Ancaq Bakıda qaldırılır. Əlikram qeyrətli oğlandır. Mən zala girəndə kimsə burada deyirdi ki, diviziyanın bütün sursatını Əlikram saxladı. Mən onunla bu günlərdə 3-4 dəfə görüşmüşəm. Bu məsələ qətiyyənlə qalxmır, qalxmayacaq da. Lənkəran camaatı bunu istəmir, yalan söhbətdir. Ancaq bunu vəzifədə... Yəni yeni Ali Sovetin sədri gəlib? Heydər bəy, təzyiq etmək istəyirlər ki, bir az qorxutsunlar. Mən məsuliyyətlə deyirəm, Lənkəranda bu məsələ yoxdur, qalxmayacaq da. Xalq bunu istəmir. Bunu istəyənlər vəzifə üçündür. Lənkəranda bu dəqiqə tam sakitlikdir. Əlikram özü heç icra hakimiyyəti başçısı olmaq istəmir. Əlikram o vəzifədə qalmayacaq. Əgər Ali Sovet, Prezident kimisə ora icra hakimi başçısı seçəcəksə, xalq kimi nəzərdə tutacaqsə, o olacaq. İnformasiyanı kim verirsə, düzgün vermir, bu, dezinformasiyadır.

Sədrlik edən. Bunu sərhəd qoşunlarının komandanı verib.

Buyurun, Mirmahmud bəy.

Mirmahmud Fəttayev. Mən Lənkəran məsələsinə münasibətimi bildirmək istəyirəm. Ədalət bəy deyir, 5 saatdır ki, yoldadır. Mən iclasımızın başlanmasına 5 dəqiqə qalmış Əlikram bəylə danışmışam. Onu dünən axtarmışdım, tapa bilməmişdim. O, Gəncədə idi. Rəhim bəyin tanıdığı, bizim çoxumuzun tanıdığımız bəzi hərbiçilərimiz girov götürülmüşlər. Bununla əlaqədar Əlikram bəylə iki gündür, əlaqə saxlamaq istəyirdim. Heydər bəy, mən çox təəssüflənirəm ki, Allahverdiyevin Sizə verdiyi məlumatı bizim yüksək tribunadan oxudunuz. Mən xəcalət hissi çəkdim ki, bizim özümüzdə Ali Sovetin sədri “Vesti”nin, “Novosti”nin dediyi bir şe-

yi dilinə gətirib dedi, yəni Talış-Muğan Respublikasının yaradılması məsələsi. Bir şeyə də çox təəssüflənirəm ki, iki gündür, Siz televiziyada çıxış edirsiniz və ayrı-ayrı rayonlarda baş verən hadisələrlə əlaqədar Sizdən soruşulanda Sizin məlumatınız olmur. Bu, təbiidir ki, Sizin başınız ancaq Gəncə məsələsinə qarışıqdır. Necə oldu ki, iki dəqiqənin içərisində həmin məlumatı təcili Sizə çatdırdılar və Siz də onu elan elədiniz?

Əlikramı Rəhim Qazıyev də, mən də tanıyıram. Biz onunla birlikdə bu hərəkata gəlmişik. Nə mən Əlikramın haqqında danışmaq istəyirəm, nə də onun mənim danışmağıma, onu müdafiə eləməyə heç bir ehtiyac yoxdur. Sadəcə olaraq, respublikada baş verən özbaşınalığın bir nümunəsi də Lənkəranda baş verib.

Ədalət bəy, tamamilə rədd eləyirəm ki, Bakıdan təzyiq var. Bu da növbəti avantüradan başqa bir şey deyil. Bu da “Vesti”, “Novosti”nin verdiyi xəbər kimi bir şeydir. Bu nə millətə, nə talışa, nə türkə, nə də kürdə – heç birinə xeyir gətirən mövqe deyil. Yenə təəssüflənirəm ki, həmin söhbət burada səsləndi. Sağ olun.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, təəssüflənməyə bir şey yoxdur. Bu söhbət gedir, cürbəcür informasiya orqanları bunu qızıqsıdıraraq deyirlər. Bəli, Şeyx həzrətləri mənim yanıma gəlmişdi. Bu barədə başqa adamlar da məlumatlar veriblər. Bunu oxumaqla biz nə Əlikrama ittihamlar eləyirik, nə də onun haqqında pis fikirdəyik. Əksinə, mən hesab edirəm, belə bir məlumat gəlibsə, burada da iclas canlı yayımla gedirsə, hamı biləcək ki, belə bir söhbət yoxdur, heç bir narahatlıq olmamalıdır, Əlikram belə şeylər etmir və mən də buradan Əlikrama...

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN İCLASI

23 iyun 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
Heydər Əliyev sədrlik edir

Sədrlik edən. Salaməleyküm, axşamınız xeyir, hörmətli Məclis, hörmətli millət vəkili, qonaqlar, mətbuat nümayəndələri. Məclisimizin iclasları indi bir az qeyri-adi şəkildə gedir. Bu da təbiidir. Yəqin, hər bir Məclis üzvü bunu təbii qəbul eləyir, çünki bizim plan üzrə tərtib olunmuş, hazırlanmış məsələlərin müzakirəsi kənarda qalıb, biz ancaq bu günlərdə Azərbaycanda yaranmış vəziyyətlə əlaqədar müzakirələr aparırıq. Bu gün də biz Məclisin bu iclasını məhz bu məqsədlə toplamağı qərara almışıq. Çünki respublikada vəziyyət mürəkkəb və gərgin olaraq qalır. Aparılan danışıqlar, məsləhətləşmələr, görülmən tədbirlər hələ istənilən nəticəni vermir. Ona görə də bir daha bu gün Milli Məclisin üzvləri ilə məsləhətləşmək, birlikdə, bərabər çıxış yolları axtarmaq lazımdır.

Keçən dəfə də mən qeyd etmişdim və bu gün də yadınıza salmaq istəyirəm ki, biz ancaq birlikdə, məsləhətləşərək, cürbəcür variantları müzakirə edərək bu ağır vəziyyətdən çıxıb bilərik. Bugünkü vəziyyət haqqında onu deyə bilərəm ki, vəziyyət gərgindir. Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə danışıqlarımız olub, telefon danışıqlarımız. İyun ayının 21-də Əbülfəz Elçibəyin Bakıya qayıtması üçün ona müraciət etmək haqqında Milli Məclisin qəbul etdiyi qərar iyun ayının 22-də ona təqdim olunub. Ondan qabaq da bu haqda telefonla ona məlumatlar verilib. Televiziya ilə də – orada Əbülfəz Elçibəy seyr edə bilər – telefon danışıqlarında da bu qərara öz münasibətini bildirməyi xahiş etmişdik.

Əbülfəz Elçibəylə danışıqlar bir nəticə vermədiyinə görə dünən biz bir addım da atmaq zəruriyyətinə gəldik. Azərbaycanın hörmətli, nüfuzlu şəxslərindən, alimlərdən, ictimai xadimlərdən, mədəniyyət xadimlərindən bir qrupu Ali Sovetə gəldilər, onlarla məsləhətləşdik. Onlardan rica etdik ki, gedib Əbülfəz Elçibəylə görüşsünlər, söhbət etsinlər. Bu şəxslərin əksəriyyəti akademiya, elm ocaqlarında çalışan, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə uzun müddət təmasda olan, bir-birinə hörmət eləmiş adamlardır, ona görə o şəxslərin ora getməsinə biz mənfəətli addım kimi hesab etdik və onları buradan yola saldıq.

Dünən onlar getdilər, gecə gedib çatıblar. Prezident Əbülfəz Elçibəylə görüşüb söhbət ediblər. Bu gün Ali Sovetdə bizim onlarla görüşümüz oldu, görüş haqqında qısa məlumat verdilər. Onları biz Milli Məclisin iclasına dəvət etdik, çünki ola bilər, onların məlumatları Milli Məclisin üzvlərinə yardım etsin ki, bu məsələnin həll olunması yollarını tapaq.

Surət Hüseynovla dünən axşam telefon danışığı olub. Gündüz bir neçə dəfə çalışdım, əlaqə saxlayım, mümkün olmadı. Gecə idi, danışığ olub. Surət Hüseynov yenə də öz əvvəlki tələblərinin üstündə durur və hesab edir ki, onun tələbləri ədalətlidir. Ali Sovet qətiyyətsizlik göstərir, bu məsələlərin həll olunmasında ciddi mövqe tutmur. Dünən Milli Məclis tərəfindən təyin olunmuş deputat-istintaq komissiyasının üzvləri ilə görüşdüm. Onlarla bir fikir mübadiləsi apardıq. Təəssüf ki, komissiyanın işi indiyə kimi ləng gedib. Komissiya, bildiyiniz kimi, ayın 9-da təyin olunub. Ayın 10-dan işə başlayıb. Ancaq onların işinə mane olan əsas səbəblər ondan ibarətdir ki, Ali Sovetin binasında onları təmin edən iş yeri yoxdur, kompüter, yazı makinası çatmır. Avtomobillərə ehtiyacları var. Başqa xahişləri də vardı, onların təhlükəsizliyini təmin etmək. Bunlar, şübhəsiz ki, xırda məsələlərdir. Bunların hamısı dünən həll olundu. Mən Tamerlan Qarayevə tapşırıdım. O bu işləri həll etdi və sonra məlumat verdi ki, onlar hamısı həll olunub.

Ancaq onların danışığılarından belə başa düşdüm ki, onlar məsələni uzadırlar, guya Milli Məclis onlara ayın axırına kimi vaxt verib. Ayın axırına qədər vaxt veribse, bunun 10 gündən artığı itib. O qədər səmərəli iş görməyiblər, mən dünənki danışığıdan bunu duydum və fikrimi bildirmək istəyirəm.

Surət Hüseynov dünən axşam telefon danışığında bildirdi ki, orada hərbi prokuror istintaq aparır. O istintaqda Azərbaycanın hərbi prokurorunun iki müstəntiqi də iştirak eləyir və o dedi ki, istintaqın materiallarını həm deputat-istintaq komissiyasına, həm də Azərbaycan hərbi prokuroruna artıq göndərüb və bu gün çatmalıdır. Çatıb-çatmayıb bilmirəm, yoxlamamışam. Sadəcə olaraq, aldığım məlumatı verirəm. Məndə olan məlumatlar bu qədər.

Hesab edirəm ki, bizim apardığımız işlərlə bağlı bir dəqiqə də boş vaxt yoxdur. Şəxsən mən özüm Ali Sovetin sədri seçilən gündən heç bir məsələylə məşğul ola bilmirəm, ancaq və ancaq Gəncə məsələləri ilə əlaqədar məsələlərlə məşğul oluram. Bir də Qarabağ bölgəsində, ümumiyyətlə, cəbhədə olan vəziyyətlə məşğul ola bilərəm. Bəzən mənə de-

yirlər ki, filan rayonda bu baş verib, filan rayonda bu iş baş verib. Mən bunlardan məlumatsızlığımı deyirəm, düzü, heç bu işlərə müdaxilə də edə bilmirəm, ona görə yox ki, etmək istəmirəm, sadəcə, mənim vaxtım yoxdur. Yaranmış vəziyyət, doğrudan da, həddindən artıq qanun pozuntusu şəraiti əmələ gətirir. Hətta sizə deyim, dünən Surət Hüseynov deyir ki, bilirsiniz, belə vəziyyət “bespredel” yaradıb. Surət Hüseynovun dediyi kimi deyirəm. Başpozğunluq yaranıb, geniş şəkildə qanun pozuntusu yaranıb. Bu şəraitdən cürbəcür qüvvələr istifadə edirlər.

Dünən bu barədə brifinqdə bu məlumatları verdim. Həqiqətən də, burada, Bakıda ağır şəraitdən istifadə edib bəzi təxribat niyyətlərini yerinə yetirən qruplar var, biz bununla çox ciddi məşğul oluruq. Müvafiq orqanlarımız bu işlərlə ciddi məşğul olur. Şükürlər olsun ki, aparılan tədbirlər bunların qarşısını ala bilib. Ancaq vəziyyət bu cür davam edə bilməz. Bunu görə hər kəs dərk etsin, biz də dərk edək, öz məsuliyyətimizi bir daha ölçüb-biçək. Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy də görə bunu dərk eləsin. Vətəndaşlarımız da dərk etsinlər ki, belə vəziyyətdə əlavə çətinliklər yaratmaq lazım deyil. Ona görə də bu gün, sadəcə olaraq, burada məsləhətləşirik. Əgər bizim məsləhətləşmələrimiz nəticəsində belə bir qərara gələ bilsək, bu qərarı da qəbul edə bilərik. Mənim verəcəyim məlumatlar bu qədər.

Əgər etiraz etmirsinizsə, dünən Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə gedib Kələki kəndində görüşən alimlərin, mədəniyyət xadimlərinin nümayəndəsinə – onların başçısı, Akademiyanın prezidenti Eldar Salayevdir – söz verək, məlumat versin. Ondan sonra başqa dəvət olunan adamlar da öz təəssürləri haqqında deyə bilərlər. Bundan sonra müzakirə eləyək, nə etmək lazımdır. Etiraz yoxdur ki, bu qaydaya?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Üzr istəyirəm. Onda qeydiyyatdan keçin.

(Qeydiyyat)

İclasda 43 nəfər Məclis üzvü iştirak edir. Demək, yetərsay var, işimizi apara bilərik.

Buyurun, Eldar müəllim.

Eldar Salayev, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri, dünən biz 11 nəfər elm, mədəniyyət və incəsənət xadimləri Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ordubad rayonunun Kələki kəndində olduq. Ən əvvəl onu qeyd etmək istəyirəm ki, biz təyyarədən enəndən Kələki kəndinə qədər həm zastavalər,

həm də əhali tərəfindən çox böyük hörmətlə qəbul edildik. Ordubad rayonuna gəlib buraxılış vərəqəsi aldıqdan sonra birbaşa Kələkiyə gəldik, o anda respublikanın Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəy Türkiyə nümayəndələrini qəbul edirdi. Bu vaxt ərzində Ordubad camaatına məxsus qonaqpərvərliklə qarşılandıq. Yəni çayımız, çörəyimiz oldu. Saat 11-dən 2-nin yarısına qədər Əbülfəz bəyin qəbulunda olduq. Qəbul zamanı Əbülfəz bəyin yanında müşavir Cəmil Həsənli, İsrail Musayev də vardı. Bizim ilk sualımız hörmətli Prezidentimizə o oldu ki, nə üçün respublikanın ağır vəziyyətində heç kəsə xəbər etmədən iş yerini tərk etmişdir. Bildirdik ki, xalq arasında böyük narazılıq yaranıb ki, Siz öz şəxsi təhlükəsizliyinizi mühafizə üçün və qan tökülməməsi üçün Bakını tərk etmişiniz. Əbülfəz bəy bizə dedi ki, bu, səhv məlumatdır, mən yalnız Bakıda qan tökülməməsi üçün Bakını tərk etmişəm. Lakin mən heç zaman öz təhlükəsizliyimi qorumamışam. Bu, mətbuatda verilmiş səhv məlumatdır. Mən çox təəssüf edirəm, bu günə qədər səhv getmiş məlumatı mətbuatda heç kəs təkzib etməyib və ona görə fürsətdən istifadə edərək mən onu demək istəyirəm ki, ilk dəfə olaraq bu söz burada söylənilir.

Əbülfəz bəy, doğrudan, çox çətin vəziyyətdə işləyir, baxmayaraq ki onun iş otağında artıq dənizdən telefaks və sputnik peyk rabitəsi işləyir. Lakin biz Sizin yanınızda hərbi müşavir varmı, burada hərbi məsələləri müzakirə edə bilərsinizmi sualımıza “yox” cavabı aldıqda, soruşduq ki, bəs onda bu rabitə vasitəsilə bu məsələləri necə həll edirsiniz? Əlbəttə, bu, çox çətin məsələdir. Buna, doğrudan da, lazımi cavab ala bilmədik, çünki bu cür hərbi məsələləri bu cür rabitəylə heç cür həll etmək olmaz. Məsələni belə qoyduq ki, Əbülfəz bəy, əgər Siz qan tökülməməsini istəyirsinizsə, Siz orada olanda əgər 5 nəfərin qanı töküləcəkdisə, Siz orada olmayanda yüzlərcə, bəlkə, daha artıq adamın qanı tökülə bilər. Respublikanın Prezidenti, Müdafiə Komitəsinin sədri kimi Siz gərək iş başında olarsınız. Dedi ki, onsuz da mən məsləhətləşmələr aparıram. Lazım olan göstərişləri verirəm. Lakin biz bildirdik ki, xalq bunu hiss etmir və Sizin fəallığınız duyulmur. Bir Prezident kimi Siz əgər hiss edirsinizsə burada işləmək üçün tam şərait var, nə üçün bu günə qədər heç bir fərman verilməyib?

Nəticədə mən çox təəssüf etdim ki, əsas cavabları hörmətli Prezidentimizin məsləhətçiləri verirdi. Bu, çox təəssüf doğururdu. Biz məcbur olduq, deyək ki, bu məsələni Prezidentimizin özü sizdən yaxşı həm dərk edir, həm də cavab verə bilər. Sual qoyduq ki, Siz nə vaxt Bakıya qayıda bilərsiniz? Cavab belə oldu ki, nə zaman ki Bakı şəhərində Surət Hüseynovun

qoşunları olmayacaq, onda mən Bakıya qayıda bilərəm. Surət Hüseynovla görüşmək məsələsini qaldıranda o dedi ki, mən hər zaman, hər dəqiqə, yenə də təkrar edirəm, əgər Bakı ətrafında Surət Hüseynovun qoşunları olmasa, hər an Bakıya gəlib Surət Hüseynovla görüşməyə hazıram.

Sual verdik ki, Siz respublikanın Prezidenti kimi nə üçün Gəncə hadisələrindən sonra hadisə yerinə getmədiniz və bu işlə maraqlanmadınız? Biz də dedik, Əbülfəz bəy onu təkrar etdi ki, ayın 9-cu Surət Hüseynovun yalnız bir tələbi vardı, Milli Məclisin sədri, Nazirlər Kabinetinin sədri və üç nazir istefa versin. Ayın 9-dan sonra isə o məsələ baş verdi. Aydın idi ki, biz də orada dedik, görünür, sizin mətbuat xidmətinin səhvindəndir, necə birinci dəfə Siz demədiniz ki, öz təhlükəsizliyinizi qoruyursunuz. O cür məlumatlar həm televiziya, həm də mətbuat vasitəsilə getdi. O cümlədən “Surət Hüseynova ölüm”, “Surət Hüseynov arxadan bizimkiləri vurandır”, “Surət Hüseynov satqındır” və sair məlumatlarla Surət Hüseynovu həyəcanlandırmısınız.

Cəmil Həsəni tərəfindən məsələ belə qoyuldu ki, niyə Milli Məclis keçən dəfə qaldırılmış məsələyə baxmadı və qərar qəbul etmədi ki, Prezidentin təhlükəsizliyi qorunsun və 3 nazirə tapşırılsın. Nümayəndəliyin üzvləri, o cümlədən də mən dedik ki, bu, Prezidentimizə, bu söz üçün üzr istəyirəm, hörmətsizlik olur. Çünki Prezident özü bilavasitə bu nazirliklərə rəhbərlik edir və Milli Məclis bu nazirlərə tövsiyə etməlidir ki, Prezidentimizin təhlükəsizliyini təmin edək. Ona görə bu məsələyə baxılmadı, çünki bunların artıq borclarıdır ki, bu vəzifəni təmin etsinlər. Əbülfəz Elçibəy dedi ki, biz bu üç nazirin istefasını qəbul etdikdən sonra onların yerinə təyin olunmuş, onları əvəz eləyən birinci müavinləri Məclisin iclasında çıxış edib, dedilər, biz Prezidentin fərmanlarını icra eləyə bilmərik. Mən dedim, müdafiə nazirinin birinci müavini çıxış eləyəndə dedi, kolleqyanın iclasında belə bir qərar qəbul etmişik, lakin bu o demək deyil ki, biz Prezident tərəfindən verilmiş fərmanı yerinə yetirməyəcəyik. Deyir, onda yerinə yetirsinlər də. Deyirəm, Siz orada olmalısınız, bu göstərişi Siz şəxsən verməlisiniz. Bəs orada Milli Məclis var, Milli Məclis o qərarı qəbul eləyə bilər. Mən dedim ki, Prezidentin səlahiyyətini Milli Məclis əvəz edə bilməz. O cümlədən də bir sıra operativ qərarların qəbul olunması və sair, əlbəttə, bu, kollektiv qərar nəticəsində qəbul olunmalıdır. Ona görə bir daha qeyd etdik ki, Bakıda olmağınız çox vacibdir. Bu qədər.

Hər halda Prezidentimiz onu bildirdi ki, əgər Bakıda Surət Hüseynovun qoşunları olmasa, təhlükəsizlik, yəni sabitlik təmin olunarsa, o, Bakıya qayıdar və Surət Hüseynovla istənilən vaxt görüşə bilər. Bu qədər.

Sədrlik edən. Buyurun, Şaitdin Əliyev.

Şaitdin Əliyev. Hörmətli Eldar müəllim, biz bilirik ki, siz, nümayəndə heyəti getmisiniz. Əvvəla, bilmək istərdik ki, nümayəndə heyətinə kimlər daxil idi. Burada bildirilmədi ki, nümayəndə heyəti neçə nəfərdən ibarətdir və kimlər daxildir. Bir məsələni də bilmək istərdik, qeyd etdiniz ki, Siz Prezidentlə danışan zaman tez-tez Prezidentin yerinə onun müşavirləri cavab verirdi. Burada bir az qeyri-müəyyənlik yaranır. Yəqin ki, Siz Prezidentə müraciət edə bilərdiniz ki, Sizinlə söhbət edən zaman cavabları özünüz verərsiniz və müşavirlər müdaxilə etməsinlər. Bu haqda Sizin sözlünüz oldu, olmadı?

Eldar Salayev. Əvvəl 22 nəfər getməliydi. Təyyarə limanında bir saatcan gözləməli olduq. 11 nəfər yola düşdük. Onların içərisində vaxtilə, hətta indi də Əbülfəz bəyin işlədiyi Əlyazmalar İnstitutunun direktoru professor Cahangir Qəhrəmanov, Akademiyanın Ədəbiyyat bölməsinin akademik katibi Bəkir Nəbiyev, Riyaziyyat və fizika bölməsinin akademik katibi akademik Asəf Nadirov, xalq artisti, Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının baş rejissoru və direktoru Həsənağa Turabov, Mədəniyyət Fondunun prezidenti professor Kamal Abdullayev, “Azərkimya” Konserninin prezidenti Fikrət Sadıqov, Akademiyanın institutlarından birinin direktoru Ramiz Rzayev, Ali Sovetdən Rauf Nəsirov yoldaşlar.

Əlbəttə, bu məsələni görəndə biz Prezidentə müraciət etdik və bunun nəticəsində Prezidentdən əsas cavabı aldıq, hətta ümumi söhbətdən sonra Fikrət Sadıqov, Ramiz Rzayev və mən 15 dəqiqə təkbətək, artıq heç bir müşavirsiz Prezidentlə söhbət etdik.

Sədrlik edən. Çox sağ olun. Sultan Məmmədov.

Sultan Məmmədov. Hörmətli prezident, Siz məlumatınızda qeyd elədiniz ki, Prezidentlə görüşdə verilən sualların əksəriyyətinə müşavirlər cavab verir, bunu elə başa düşmək olar ki, Prezident öz iradəsi ilə hərəkət eləmir.

Eldar Salayev. Mən qəti bu fikirdə olmamışam. Ola da bilmərəm. Çünki Əbülfəz bəyi mən 1 gün deyil, 5 gün deyil, artıq 25–30 ildir tanıyıram. Əbülfəz bəy özü də cavab verə bilər, amma bunlar o cavablara müdaxilə edirdilər. Cəmil Həsənlini də biz tanıyırdıq, hörmətli alimimizdir, hörmətli professorumuzdur, amma etika da tələb eləyir ki, böyük danışan yerdə, heç olmasa, vəzifəcə, yaşca ondan kiçik olanlar gərək o normanı gözləsinlər, mən bu normanı gözləmək mənasında demişəm. Yoxsa Əbülfəz bəyin cavabları çox sərbəst, çox aydın və çox təmkinli idi.

Sədrlik edən. Tofiq Əzizov.

Tofiq Əzizov. Eldar müəllim, biz bir-birimizi neçə illərdir tanıyırdıq, mən Sizi tanıyıram, mənim dostumsunuz, qardaşımsınız. Eldar müəllim, Sizə elə gəlmədi ki, o özü orada girovdur. Birinci sualım.

Eldar Salayev. Onu mən qəti deyə bilmərəm, Tofiq bəy, çünki çox adam şübhə edirdi ki, mən də gedib oradan qayıtmayacağam. Mən evə səhər saat 6-nın yarısında dönəndə evdə toy-bayram idi ki, səni girov saxlamayıblar.

Tofiq Əzizov. Eldar müəllim, Siz nə qəti qərara gəldiniz? O, gələcək, gəlməyəcək? Dövlətə rəhbərlik etmək istəyir, istəmir? O, Prezidentimizdir, onun qəti sözü olmalıdır.

Eldar Salayev. Tofiq müəllim, sualınızın ikinci hissəsinə cavab vermək istəyirəm. Mən həmişə etikanı gözləyən bir şəxsiyyət olmuşam. Ona görə də mənim səlahiyyətim yox idi ki, Prezidentdən onun istefa verib-verməməyini tələb edə bilim. Ona görə mən və bütün nümayəndə heyətinin bir tələbi var idi ki, siz Prezident kimi öz iş yerinizdə olmalısınız və bütün köməkçilərinizi başınıza yığıb xalqı bu böhranlı vəziyyətdən çıxara bilərsiniz.

Sədrlik edən. Çox sağ olun.

Tapdıq Kamalov.

Tapdıq Kamalov. Eldar müəllim, bu nümayəndə heyəti gedib Prezidentlə görüşüb, Siz ətraflı bizə danışdınız. Mən bilmək istərdim, həmin o nümayəndə heyəti bu gün bu danışqlar barəsində nə təklif verə bilər. Hər halda, bu nümayəndə heyəti bir qərara gəlməlidir, bir təklifi olmalıdır. Biz istərdik, Sizdən onu eşidək. Sağ olun.

Eldar Salayev. Mən üzr istərdim, Tofiq müəllimin sualının birinci hissəsinə cavab vermədim, həmin bu sualdır, amma mənə belə gəlir, bu gün lazımı şərait yaratmaq lazımdır ki, Surət Hüseynovla Əbülfəz Elçibəy görüşsünlər.

Sədrlik edən. Suallar bitdi. Buyurun.

Deputat. Çox hörmətli Eldar bəy, xahiş edirəm, bir sualıma cavab verəsiniz. Siz orada olanda bizim hörmətli Prezidentə belə bir sual verdiniz ki, Siz hərbi əməliyyat bölgələrində gedən yerlərə necə rəhbərlik edirsiniz və o Sizə nə cavab verdi? Çox sağ olun.

Eldar Salayev. Bu sual oldu. Dedi, mən müharibə zonasında olan rayonların hamısının icra hakimiyyətlərinin başçıları ilə əlaqə saxla-

yıram, vəziyyətdən xəbərdaram. Mənim birinci suala verdiyim cavabla yenə də bu, üst-üstə düşür ki, qəti fikir söyləmək, “perexvat” məsələsi var, başqa məsələlər var, yəqin, orada dəqiq bir göstəriş vermək mümkün olan iş deyil.

Sədrlik edən. Yenə suallar varmı? Yoxdur. Sağ olun, Eldar müəllim.

Nümayəndə heyətindən başqa şəxslər, yaxud da dəvət olunmuş ziyalılardan, alimlərdən çıxış etmək istəyən varmı? Buyurun, Kamal bəy.

Kamal Abdullayev. Eldar müəllim kifayət qədər ətraflı və dəqiq məlumat verdi. Bir-iki detala öz münasibətimi bildirmək istərdim. Şəxsən mənə elə gəldi ki, orada söhbət adi normal danışiq tərzində getdiyi üçün Cəmil Həsəninin deyilən o müdaxilələri də çox zaman yerində və lazım idi, yəni o heç də Prezidentin əvəzindən danışiq kimi alınmırdı. Bu, birinci.

İkinci də, girov məsələsinə gəldikdə, mənim də qənaətim belə idi ki, orada Prezident son dərəcə təmkinli, normal, bütün hərəkətlərinə cavab verə bilən bir vətəndaş, bir Prezident təsiri bağışlayırdı. Bunları əlavə eləməyi mən özümə borc bildim. Sağ olun.

Sədrlik edən. Başqa əlavələr yoxdur? Yoxdur. Onda Məclis üzvləri buyursunlar, kimin təklifi var, vəziyyətdən nə cür çıxmaq? Mən təkrar edirəm, biz iyun ayının 21-də toplaşdıq, qərar qəbul etdik. Azərbaycan Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəyə müraciət etdik ki, Bakıya iş yerinə qayıtsın və burada bərabər bu ağır vəziyyətdən çıxış yollarını axtaraq və bərabər tədbirlər görək. Təəssüflər olsun ki, bizim bu müraciətimizə indiyə qədər cavab yoxdur, yəni Əbülfəz Elçibəy qayıtmayıbdır. Bizə də cavab verməyibdir. Göndərdiyimiz nümayəndə heyətinə deyib ki, mən hələ Bakıya qayıtmayacağam. Belə olan halda nə etmək lazımdır?

Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Hörmətli Heydər bəy, mən istərdim, hamımızın yardına salaq ki, biz ikinci müraciət də qəbul etmişdik. Ona görə yaxşı olar ki, məsələni çox ətraflı müzakirə etmək üçün müraciətin nəticəsi, yəni millət vəkili Surət Hüseynova müraciətin nəticəsi nə yerdədir? Sağ olun.

Sədrlik edən. Bəli, biz bu müraciəti qəbul etmişdik. O müraciət də ona çatmışdır. Mən iclasın əvvəlində dedim ki, srağagün onunla heç bir danışiq əlaqəm olmamışdır. Dünən axşam Surət Hüseynovla mənim telefon danışığım oldu. O, qeyd etdi ki, mən əvvəlki tələblərimdə qalıram. Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın Prezidenti vəzifəsindən istefa verməlidir. Əgər verməsə, mən bəyan etdiyim hərəkətləri edəcəyəm. O da mənə belə cavab verdi.

Buyurun, İsa bəy.

İsa Qəmbər. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Mənə elə gəlir, biz vəziyyətdən çıxış yollarını axtararkən çıxış yolunu orada axtarmırıq, yəni keçən Məclisdə də, bu Məclisdə də belə bir təsəvvür yaradılır ki, guya hadisələrin gərginliyinin əsas səbəbi Prezidentin Bakını tərk edib Naxçıvana getməsidir. Halbuki Prezidentin Bakını tərk etməsi gərginliyin səbəbi deyil, yaranmış gərginliyin nəticələrindən biridir. Mən başa düşürəm ki, bu başibəlalı parlament, Milli Məclis yenə də çox çətin vəziyyətə düşübdür, yenə də məsuliyyət Milli Məclisin üzərinə qoyulur, Milli Məclisdən qərarlar, çıxış yollarını axtarmaq tələb edilir. Təbii ki, Milli Məclisin əksər üzvləri, doğrudan da, bu vəziyyətdən çıxış yollarını axtarırlar. Əgər hər hansı bir millət vəkili, Ali Sovetin sədri, müavinlər, ziyalılarımız, ağsaqqallarımızdan hər hansı biri ciddi, ağlabatan bir çıxış yolu göstərsə, bir məsləhət versə, Milli Məclis bunu çox məmnuniyyətlə, sevinclə qəbul eləyəcək. Ancaq mən inanmıram ki, bu şəkildə Milli Məclisdə müzakirələrlə biz bu vəziyyətdən çıxış yolunu tapacağıq.

Burada qanundan çox danışmaq olar. Ancaq yenə reallığa baxmalıyıq. Realıq bundan ibarətdir ki, xalq tərəfindən qanuni yolla seçilmiş Prezident var və bu saat real imkanları olan Surət Hüseynov var. Hər iki tərəf görüşməyə hazır olduqlarını bildiriblər. Onların görüşü mütləq təşkil edilməlidir, bu adamlar arasında bir-birinə qarşı inamsızlıq var. Onlar bir-birinə inanmırlar və bu görüş təşkil edilsə, bu inamsızlıq, heç olmasa, müəyyən səviyyədə aradan qaldırıla bilər və bu ümumi məsləhətləşmələrdə hansısa çıxış yolları axtarıla bilər. Bu addım mütləq atılmalıdır. Bu addım olmasa, yenə də çətinliklər çox olacaq, çıxış yolu axtarmaq çətin olacaq və mən qorxuram ki, qəbul edilən qərarlar da işin xeyrinə olmaya bilər.

Buna görə mənim xahişim ondan ibarətdir ki, həm Surət Hüseynov, həm də Əbülfəz Elçibəy bu görüşə hazır olduqlarını bildirdikləri üçün məhz bu görüşün təşkil edilməsi məsələsi həll edilsin. Bunun üçün Ali Sovetin sədrinin, başqa nüfuz sahiblərinin, bu işə tam səmimi yanaşan insanların xidmətlərindən istifadə edilsin. Vəziyyətdən çıxış yolunu, bax bu istiqamətdə görürəm, mən başqa çıxış yolu görmürəm. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Prezident Əbülfəz Elçibəylə deputat Surət Hüseynovun görüşməsi, şübhəsiz ki, çox yaxşı olardı. Ancaq təəssüf ki, bu fikir son iki gün içərisində əmələ gəlib. Dünən yox, srağagün axşam Azərbay-

canın Xalq Cəbhəsinin İcraiyyə Komitəsinin sədri Fərəc Quliyev Naxçıvandan mənimlə telefon əlaqəsi saxlayıb. Bizim yaxşı danışığımız oldu. O soruşdu ki, Gəncəyə telefon etmək olarmı? Surət Hüseynovla əlaqəyə girmək olarmı? Mən dedim, əlbəttə ki, olar. Bu, elə bir şey deyil ki. Siz ya Əbülfəz Elçibəyin adından, ya da öz adınızdan əlaqəyə girə bilsəniz və Prezidentlə Surət Hüseynovun arasında bir iltifat qura bilsəniz, bu, çox yaxşı ola bilər. Sırağün gecə Fərəc Quliyevlə belə bir söhbətimiz oldu.

Bizim dünən Əbülfəz Elçibəylə görüşmüş alimlərimiz, mədəniyyət xadimləri də gəlib dedilər ki, belə bir görüş yaxşı olardı. Əbülfəz Elçibəy də belə görüşə etiraz etmir. Mən bu barədə Surət Hüseynovla danışmamışam. Ancaq deyirlər ki, Surət Hüseynov da bu görüşə etiraz etmir. Ancaq bu görüşü nə cür, harada aparmaq, nə cür etmək, bunun haqqında düşünmək olar. Yenə də mən bunu təkidlə deyirəm, Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın Prezidentidir, onunla görüşmək istəyən adam gəlib onun iş yerində onunla görüşməlidir. Əgər Əbülfəz Elçibəy Bakıda olsa, görüşü keçirmək daha da asan olar. Surət Hüseynov Gəncədə, Əbülfəz Elçibəy də Ordubad rayonunun Kələki kəndində.

Mən bu təklifin tərəfdarıyam. Gəlin məsləhətləşək, lazımı yol tapaq. O ki qaldı qapalı məsləhətləşmələr haqqında, şübhəsiz ki, hamı bu dərdin içindədir. Mən bir saniyə də başqa məsələlərlə məşğul ola bilmirəm. Mən xarici dövlətlərin səfirləri ilə də dəfələrlə görüşmüşəm. Bu gün təkrar olaraq Amerika Birləşmiş Ştatlarının səfiri Riçard Mayls ilə görüşmüşəm. Türkiyənin səfiri Altan Karamanoğlu ilə görüşmüşəm, onlarla da geniş fikir mübadiləsi aparmışıq. Nə edək, nə cür edək ki, bu vəziyyətdən çıxmaq?

Mətləb Mütəllibov, buyurun.

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, Milli Məclisin bugünkü iclasında Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının 7 nəfər üzvünün 7-si də iştirak edir. Bu 7 nəfərin razılığını Sizə çatdırıram ki, biz belə hesab edirik, Siz komissiyanın işini qiymətləndirəndə müəyyən dərəcədə tələsdiniz, qeyri-obyektivliyə yol verdiniz. Deyirsiniz ki, komissiyanın işi ləng gedir. 10 gün səmərəsiz keçib, komissiya işi uzadır, xırda məsələlər qalıb, həll olunmur və sair və ilaxır. Sizin bu fikirlərinizlə ona görə razılaşmaq olmaz ki, komissiyanın işini heçə endirmək obyektiv deyil. Ona görə ki təkcə bu bir neçə gündə 50 nəfər adam dindirilib, çoxlu əməliyyat işləri aparılıb, əlaqədar nazirliklərdən çoxlu sənədlər toplanıb. Sizin dediyiniz o xırda məsələlər heç

də xırda məsələlər deyil. Bu günə qədər həll olunmaya bilər, əgər bu gün komissiyanın müstəntiqləri dahlizdə oturub izahatlar alırlarsa, həmin komissiyaya bir dənə də olsun surətçıxaran, kompüter verilməyibsə, yaxud da digər problemlər varsa, indiyə qədər həll olunmayıbsa, deməli, bu problem nə qədər həll olunmayıb, onlar xırda deyil.

Mən bir şeyi demək istəyirəm. Axı gəlin biz bir az da açıq, səmimi danışaq ki, Surət bəy, onsuz da, komissiyanın rəyini gözləmədən tələblərində israr edir. Bəzən komissiyanın üzvlərində belə bir rəy yaranır ki, bu komissiyanın rəyi heç kəsə lazım deyil.

Onu da deməliyəm ki, komissiyanın iş şəraiti də ona görə çətinliklidir ki, bəzən şahidləri dindirmək üçün az qala Tbilisidən keçib gəlməli olurlar bura. Bəzilərinə bu gün də axtarıq, tapa bilmirik. Belə çətin problemlər var axı, biz bunu Sizə demişik. İndi respublikada baş verən məsələlərin hamısını komissiya ilə bağlamaq, əlbəttə, nəyə görə komissiyayı gözdən salmaqdır. Nəyə görə komissiyanın üzvlərini ruhdan salmaqdır. Sizdən bunu eşidəndə ki, komissiya işi ləngidir, sözsüz, bizim bir məqsədimiz var, maksimum dərəcədə bu işi tezliklə başa çatdırmaq. Amma belə qiymətlər verildə, sözsüz, burada oturan komissiyanın hər bir üzvü belə hesab edir, əgər səhər saat 9-dan axşam saat 12-yə qədər işləyirsə, sonra da deyirlər ki, onların zəhməti səmərəsizdir, onda komissiyanın üzvləri o komissiyada işləmək istəməzlər. Mən xahiş edirəm, respublikadakı mövcud problemlər komissiya ilə əlaqələndirilməsin. Bizim bir məqsədimiz var – 4 iyunda baş verən hadisələri aşkarlamaq. Biz komissiyanın işini başa çatdıracağıq, ancaq xahiş edirik, bizi sıxışdırmayın. Komissiyayı sıxışdırmaq işə heç vaxt xeyir verə bilməz. Sağ olun.

Sədrlik edən. Buyurun.

Tamerlan Qarayev, Ali Sovet Sədrinin birinci müavini. Burada sədr dedi, göstəriş verilmişdir ki, komissiyanın tələbləri ödənilsin. Bu gün mən məruzə etdim ki, dünyanın sədrin yanında keçirilən müşavirədə qaldırılan məsələlər həll olunub. Mən bir daha yoxladım. Bəlkə, yaddan çıxan şey olubdur, bilmirəm. Maşın demişdiniz, mən dedim, bütün qaraj sizin sərəncamınızda, ancaq xüsusi RAF maşını da ayrılıb. Kseromaşın demişdiniz, gətirildi. Makinaçı demişdiniz, bir nəfər verilmişdi, biri də verildi ki, növbə ilə işləsinlər, sizdə gecəyə qədər makinaçı olsun. Videokassetlər demişdiniz, sizə verilibdir, audiokassetlər demişdiniz, onlar da verildi. Siz demişdiniz, batareyalar işlətməyə maqnitofon alı-

nıbdır, sizə verilibdir. Telefon demişdiniz, hamısı çəkilibdir. Mühafizə demişdiniz, mühafizəçi ayrılıbdır, kompüter demişdiniz, Afiyəddin bəyin mərtəbəsində var, xahiş eləyərək, gətirib qoyarlar kabinetdə. Başqa bir yaddan çıxan şey varsa, deyin, həll eləyək.

Sədrlik edən. Mətləb bəy, Sizin bu işə həddindən artıq reaksiya verməyə əsasınız yoxdur. Mən komissiyanın işinə qiymət vermək fikrində deyiləm. Ancaq dünən Sizinlə görüşəndə də bu sözləri demişəm və bu mənim şəxsi fikrimdir. Bu heç də komissiyanın işinə qiymət vermək deyildir. Şübhəsiz, komissiya bu müddətdə çox iş görübdür. Ancaq komissiya gərək tezliklə bu işi qurtarsın. Çünki Milli Məclisin gözü komissiyanın qərarındadır. Ola bilər, 24 saat işləmək lazımdır, növbə ilə işləmək lazımdır. Bu, birinci.

İkinci, Ali Sovetin fəaliyyət tarixində bir neçə komissiyalar olub. Onların məsələləri nə qədər uzadıb, sonra da batırması hamıya məlumdur. Mən də Ali Sovetin sədri kimi istəmirəm, bu komissiyanın da aqibəti o biri komissiyaların kimi olsun. Haradadır o komissiyaların nəticələri? Heç birisi yoxdur. Uzun zamanda hər bir şey məlumdur, cürbəcür maneçiliklər yaranır, məsələni aydınlaşdırmaq mümkün olmur. Ona görə Siz niyə inciyirsiniz, mən başa düşürəm, incimək lazım deyil. Bu, sadəcə olaraq, yoldaşlıq münasibətidir və mən öz fikrimi deyirəm. Burada ambisiya olmamalıdır ki, nə bilim, komissiya hörmətdən düşür. Komissiya hörmətdədir və o bu qədər nəvaziş etməməlidir. Məclis sizə tapşırıq veribdir, siz də bu tapşırığı yerinə yetirməlisiniz. Yoxsa belə olmasa, biz işləməyəcəyik. Elə Azərbaycanda belə hallar belə intizamsızlıqdan baş veribdir. Ona görə mən bunları qəbul eləyə bilmirəm.

Etibar Məmmədov, buyurun.

Etibar Məmmədov. Burada istiqaməti dəyişib komissiyanın iradlarını və yaxud komissiyaya olan iradları müzakirə eləsək, əsas məsələ kənarda qalacaq. Əsas məsələ isə ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda indi tam anarxiya, xaos başlayır. Prezident iş yerini qoyub gedib, ucqar kəndlərdən birində oturub. Azərbaycan faktiki idarə olunmur. Surət Hüseynovun tələbi Prezidentin istefasıdır. Prezident nə istefa verir, nə də öz işinin icrası ilə məşğul olur. Azərbaycanda tam hakimiyyətsizlik Bakıda olan hakimiyyətsizliklərlə davam olunur və Azərbaycan dövlətçiliyi üçün çox böyük təhlükə yaranıb. Biz indi bunun haqqında fikirləşməliyik ki, bəli, bu, nə istefa verir, nə də işləmək istəyir. Biz indi nə eləməliyik? Nə də səlahiyyətlərini başqa bir orqana verir. Bütün dün-

yaya da elan eləyir ki, mən istefa da verməmişəm, səlahiyyətlərimi də verməmişəm və bunun ardı necə olacaq, bəs Azərbaycanı kim idarə eləməlidir? Konstitusiyaya əsasən bizdə bütün səlahiyyətlər Prezidentin əlində cəmlənib və o da özünü bu işlərdən kənar qoyandan sonra biz indi fikirləşməliyik ki, bu vəziyyətdən nə cür çıxmaq.

Komissiya da ona görə yaradılıb ki, Gəncə hadisələrində bilavasitə əlaqəli olan adamları, yəni dövlət səviyyəsində məsul olan adamları üzə çıxarsın. O da nə qədər tez olsa, bir o qədər yaxşıdır. Onu da uzatmaq olmaz. Ancaq biz onun nəticəsini gözləyəne qədər bu işləri başlı-başına buraxsaq, Azərbaycan dövlət olaraq, doğrudan da, tamamilə dağılacaq. Cinayətkar ünsürlər bu vəziyyətdən istifadə edir. Son günlərdə Azərbaycanın 100 milyonlarla vəsaiti artıq xarici banklara köçürülüb. Əgər bu hakimiyyətsizlik davam eləyərsə, Azərbaycan, doğrudan da, müflis vəziyyətinə düşmüş bir dövlətə çevriləcək. Bunun qarşısını da almaq üçün Azərbaycanda hakimiyyət bərpa olunmalıdır. Biz bu məsələni müzakirə eləyək. Mən təklif edirəm ki, bu məsələ ətrafında müzakirələr getsin və konkret biz bu gün bu iclası vəziyyətdən çıxış üçün qərarla başa çatdıraq.

Sədrlik edən. Kamran Rəhimov.

Kamran Rəhimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Əlbəttə, hamımız o məsələ ilə şərikik ki, respublikada vəziyyət çox gərgindir, ciddidir. Prezident Bakıdan kənardadır, onun bilavasitə işlərə rəhbərlik etməyə imkanı yoxdur. Lakin bu məsələni necə həll etmək, Prezidenti necə iş başına qaytarmaq və ona öz vəzifəsini icra etməyə necə kömək etmək bizim hamımızı düşündürür. Əsas, ən vacib məsələ ondan ibarətdir ki, Prezidentlə Surət Hüseynov görüşdürülsün. Onlar ikisi bir yerdə oturub söhbət edib müəyyən bir razılığa, yəqin ki, gələ bilərlər. Bunu təşkil etmək lazımdır. Bunlar ikisi görüşsə, əlbəttə, hər şey aydınlaşa bilər.

İkincisi, istintaq komissiyası öz işini qurtarandan sonra orada da hər şey aydın olar, onda qəti qərara gəlmək olar. Ancaq mənim təklifim ondan ibarətdir ki, Prezidentimiz özü də bu məsələyə tərəfdar çıxdı, o dedi ki, bəlkə, elə bu tərkibdə buradan gedəndən sonra danışıqlar əsasında Surət Hüseynovla da görüşsünlər. Gedən nümayəndələr və onlar qənaətə gəlsinlər, bəlkə, Surət Hüseynovla da danışanda razılığa gəlmək olar ki, bunların görüşünü təşkil etmək və bunun yerini də, vaxtını da təyin etmək olar. Mənə elə gəlir ki, bu addımı da atmaq lazımdır. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Xeyrulla Əliyev.

Xeyrulla Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Qəribə bir vəziyyət yaranmışdır. Adətən bütün ölkələrdə hər hansı bir guşədə bir faciə baş verərsə, ölkənin başçısı ora gedir, onun yanına gəlmirlər. Bu, bir. Digər tərəfdən, iyunun 15-də Prezident iqamətgahı qarşısında mitinqdə çıxış edərkən Prezident Əbülfəz Elçibəy özü öz günahını etiraf etmişdir. Bu, mətbuatda geniş yayılmışdır. Özü demişdir ki, Gəncə hadisələrində mənim də günahım var, amma cinayətkarlar başqalarıdır. Onlar tapılacaq və cəzalandırılacaq. Gəncə hadisələri dövlətçiliyimizə gedən yolda ya sonuncu, ya da sonuncudan əvvəlki qaranlıqdır. Bu onun öz sözləridir.

İndi hörmətli Prezidentdən soruşmaq lazımdır və ona bir daha izah etmək lazımdır, gedib Kələkidə oturmaqla bizi bu qaranlıqdan, bu vəziyyətdən kim çıxaracaq? O günahkarları, cinayətkarları necə tapıb cəzalandıracaq? Ona görə mətbuatda qəribə notlara rast gəlirik. O, ayrıca söhbətdir, onun barəsində sonra ayrıca təkliflər verərəm. Bizim müşavirlər cidd-cəhdlə çalışırlar ki, o, yeganə düzgün qərar qəbul edib gedib, onun heç bir günahı yoxdur. Əgər səmimiyyətlə günahını etiraf edərsə, niyə başqaları çalışır ki, onun günahının olmadığını təsdiq eləsinlər?

Əbülfəz Elçibəy Mirzə Fətəli Axundovun, Nəcəf bəy Vəzirovun, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Mirzə Cəlilin XIX əsrdən qalma idealist, romantik, sadədil qəhrəmanlarının bizim günlərdə doğulmuş qardaşıdır, bizim günlərdə dövlət, xalq, haqq-ədalət, eyni zamanda ağıl-idrak rəmzi olmuşdur, amma bizim hazırda milli faciə rəmzinə çevrilmişdir. Bunu ona izah etmək lazımdır. Özü səmimi-qəlbdən necə deyirsə, elə də hərəkət etməlidir. Evin böyüyü ilə kiçiyi arasında əgər bir münaqişə yaranıbsa, yaxşı, bunların görüşünü kim təşkil etməlidir. Böyük getməlidir oğulun evinə də. Övladın evinə getməlidir. İndiki halda elə bilmirəm, Surət Hüseynov o qanacağın, o qabiliyyətin yiyəsi olar ki, onun yanına gələn ağsaqqala hörmətsizlik, namərdlik eləsin. Bunu eləməyib-sə, gəlib burada otursa, yenə də təşkil etmək olar. Amma kimsə bu səhv anlayışı Prezidentin beyninə yeridib-sə ki, onun təhlükəsizliyini təmin etmək üçün orada oturmalıdır, bunu eləməklə istər-istəməz o Surəti böyüdüb, onu ucaldıb. Olmaz axı belə. Xalqı bu ağır, bu faciəvi vəziyyətdən çıxarmaq üçün Prezident hərəkətə gəlməlidir. Gəlib yerində oturmalıdır. Ona kimsə nəse eləsə, xalqımıza böyük hörmətsizlik eləyər. Çünki Prezident xalqın, dövlətin rəmzidir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Murad Aşurov.

Murad Aşurov. Çox sağ olun ki, mənə söz verdiniz. Hörmətli sədr, hörmətli deputatlar. Surət Hüseynov haqlı olaraq öz narazılığını bildirir. Ona görə ki neçə gündür Məclis keçirilir, konkret bir qərar qəbul olunmur. Bir il bundan qabaq, may ayında bu zalda keçirilən sessiyada Xalq Cəbhəsinin liderləri 4-cü mikrofonla dalbadal çıxış edib bildirdilər ki, respublikada yeganə real qüvvə Xalq Cəbhəsidir, bizim təklifimiz qəbul olunmalıdır. Bəs onda nə üçün bu gün biz real qüvvəni görmürük, görmək istəmirik və hesablaşmaq istəmirik? Bu gün respublikada real qüvvə Surət Hüseynovdur və onun tələbləri yerinə yetirilməlidir.

Birinci təklif – Prezidentin istefası. Prezident çox düzgün addım atmış, qan tökülməsinin qarşısını alıb, vəzifəsini könüllü tərk edib. Ancaq respublikanı bu ağır vəziyyətə salan Prezident komandası heç cür bununla razılaşa bilmir. Niyə? Nə üçün? Çünki birbaşa institut partasından yüksək dövlət rütbələrini tutan, vəzifənin ləzzətini dadan, avtobuslardan birbaşa mersedeslərdə oturanlar Prezidentdən əl çəkmək istəmirlər. Əgər Prezident gedəndə hara getdiyini komandasının ən yaxın üzvlərinə desəydi, bildirmirsə, o, birinci növbədə, hörmətli Prezident komandasının üzvləri sizin əlinizdən gedib. Bu gün çoxlu dəlillər gətirirlər, əsassız arqumentlərdir. Prezident xaricə getsəydi, onda məsələ həll olunmuş olurdu. Deməli, belə çıxır ki, Prezident Dərbəndə getmiş olsaydı – Dərbənd xaricdir – bununla da məsələ həll olunmuş olardı. Amma Prezident iki xarici ölkənin üstündən uçub gedib, oradan Azərbaycana rəhbərlik eləyir. Bu məsələ belə həll olunmalıdır ki, Prezident gələndə qədər onun bütün səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilməlidir.

İkinci məsələ, Hüseynovun tələbi Ali Sovetin sessiyasının çağırılmasıdır. Hüseynovun tələbinə qədər deputatlar bilirlər, 137 deputat imza etmişik ki, Ali Sovetin sessiyası çağırılsın. Yazmışıq ki, çox hörmətli Prezident və çox hörmətli Ali Sovetin sədri, xahiş edirik, respublikada yaranmış vəziyyəti müzakirə etmək üçün sessiya çağırılsın. Yəqin, siz bilirsiniz, Ali Sovetin rəhbərləri və Prezident Aparatında oturan bəzi onun komandasının üzvləri respublika prokuroruna göstəriş veriblər ki, bu deputatlara divan tutmaq lazımdır. Baş prokurorun göstərişi ilə bizim evlərimizə zəng edirlər, prokurorluğa çağırırlar, hədələyirlər. Bizi dövlət çevrilişində hədələyirlər. Mən başa düşə bilmirəm ki, dünya tarixində hansı dövlətdə xahişlə dövlət çevrilişi olub? Biz xahiş edirik, sessiya çağırılsın, ancaq azğınlaşmış prokurorluq işçiləri hətta o yerə gəlib çatıb ki, 6 nəfərə və mənə də ayın 2-də sanksiya veriblər ki, biz həbs olunuruq.

Hörmətli bəylər, bütün dünyaya elan edirsiniz ki, hüquqi dövlət qurursunuz. Hansı hüquqi dövlətdən dəm vurursunuz ki, sizin göstərişinizlə son vaxtlar 46 nəfər həbs edilib, sonradan isə qanunsuz tutulduqlarına görə Tatlıyev onları həbsdən buraxıb. Hansı hüquqi dövlətdən danışırırsınız ki, Ali Sovetin deputatı imza edir, sessiya çağırılsın, siz onlara cinayət işi qaldırırsınız. Bu gün Azərbaycan prokurorluğu 1983–1988-ci illərdə xalqa qarşı yönəldilmiş genosid siyasətini davam etdirir. 1983–1988-ci illərdə sapı özümüzədən olanlar pambıq əməliyyatı məsələsinə görə Azərbaycanda 500 nəfər günahsız adam tutdular. Moskvadan bir “sağ ol”, bir “QAZ-24” avtomobili almaq üçün minlərlə ailəni bədbəxt etdilər. 1990-cı ilin yanvar ayı hadisələrinə görə 200 nəfər azərbaycanlı həbs olundu, bir neçəsinə güllələnmə verildi.

Bəli, sessiya çağırılmalıdır, bütün bu məsələlər sessiyada müzakirə olunmalıdır. Bizim hüququmuz var, biz tələb edirik ki, sessiya çağırılsın, bu, Surət Hüseynovun tələbidir, Gəncə camaatının tələbidir. Orada Gəncə hadisələrinə siyasi qiymət verilməlidir, cinayətkarlar vəzifəsindən asılı olmayaraq hamısı həbs olunmalıdır.

Sədrlik edən. Deputat Əhədov.

Nurəddin Əhədov. Möhtərəm sədr, möhtərəm Milli Məclis üzvləri. Bir neçə dəfə olduğu kimi, bu dəfə də Milli Məclis çətinlik qarşısındadır. Ona görə ki, həqiqətən, bu məsələ ağır məsələdir. Bu məsələni həll etmək həm böyük məsuliyyət tələb eləyir, həm də bizdən tələb edir ki, səhvə yol verməyə. Çünki bu məsələnin həllində səhvə yol versək, bunun, yəqin ki, çox acı nəticələri də ola bilər. Əsas da odur ki, xalqımız bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyir. Milli Məclis üzvlərinin də çıxışlarından məlum olur ki, Məclis üzvləri də bu məsələnin həllinin optimal variantını tapmağa çalışırlar. Mən də istərdim ki, biz bu məsələni elə yaxşı həll eləyək ki, həm hər iki tərəf, həm xalq, həm də dünya ölkələri razı qalsın. Beynəlxalq təşkilatlar bizdən razı qalsın və ona görə də mən elə hesab edirəm ki, belə məsələnin həlli Konstitusiyaya çərçivəsi daxilində olmalıdır.

Bu yaxınlarda Rusiyada da belə bir əhvalat baş vermişdi. Parlament-Prezident qarşıdurması yaranmışdı. Mənim çox xoşuma gəldi ki, onlar da belə ağır bir məsələni ustalıqla həll eləyə bildilər. Həm parlament, həm də Prezident razı qaldı. Artıq hiss olunur ki, inqilablara, sərt tədbirlərə meyli olan Rusiya da demokratik islahatlar, demokratik yol tutub və onlar da çalışırlar ki, ciddi məsələlərin həllində Konstitusiyaya arxa-

lansınlar. Mən də hesab edirəm ki, biz Prezidentin əvəzinə necə qərar qəbul eləyək? Yaxşı olar ki, Prezident özü bu qərara gəlsin və məsələnin həllində ciddi rol oynasın, bir qədər aktivləşsin. Ona görə də çıxışlarda səslənmiş müxalifətin lideri ilə Prezidentin görüşünü təşkil etmək məsələsini mən də bəyənirəm. Belə hesab edirəm ki, əgər Surət bəylə Prezident görüşsə, bəlkə də, bəzi məsələləri sülhlə, razılıqla həll eləyə bilirlər. Bəlkə də, bu, işin “tupik”dən çıxmasına kömək elədi.

Bundan əlavə, mən bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm, nə qədər ki bu məsələ həll olunmayıb, Deputat-istintaq komissiyası öz fikrini bildirməyib, ölkəni Prezidentsiz də qoymaq olmaz. Bəlkə, Prezidentlə məsləhətləşib, Baş naziri və onun hökumətini yaratmaq məsələsinə də baxmaq lazımdır ki, Azərbaycandakı iqtisadi vəziyyət, heç olmasa, geri qalmasın. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Deputat Sahib Ələkbərov.

Sahib Ələkbərov. Doğrudan da, bu saat hamını ən çox narahat eləyən suallardan biri yaranmış qeyri-müəyyənliyin nə qədər davam edəcəyidir. Özü də biz yalnız qeyri-müəyyənliyə yox, çox acınacaqlı bir vəziyyətə düşər edilməmişik. Ona görə ki respublikanın Prezidenti hər gün dəyişən səbəblərə görə öz iqamətgahını tərk edib getmişdir. Əgər Prezident bu və ya digər səbəbdən iqamətgahını tərk edibse, adətən, bildiyimizə görə, o, ehtiyat idarəetmə punktlarından birinə getməlidir. Mənim bildiyimə görə Kələki kəndində belə bir idarəetmə punktu yoxdur və Prezidentlə görüşən ictimaiyyət nümayəndələrinin dediyindən də belə məlum olur ki, oradan respublikanı idarə etmək mümkün deyil. Mən ona görə dedim ki, əvvəlcə bir məlumat verilmişdi, bu gün burada çıxış eləyən yoldaşlar isə başqa məlumat verdilər. Lakin məni bir sual narahat edir. Əgər belə idisə, nə üçün Prezident televiziya ilə xalqa müraciət eləyən vaxt öz gedişinin əsas səbəblərini açıqlamadı və bunu bildirmədi. Nə vaxta qədər Prezidentin ətrafında olan adamlar yalnız Prezidenti, Milli Məclisi deyil, eyni zamanda 7 milyonluq Azərbaycan xalqını belə bir vəziyyətdə saxlayacaqlar?

İcra hakimiyyəti respublikamızda yaranmış bu böhranın əsasını qoyub. Hamı bu böhranın içərisində olsa da, böhran icra hakimiyyətindən başlayıb və maraqlısı və təəccüblüsü odur ki, bu gün hadisələrin həlli yollarını qanunvericilik hakimiyyətindən tələb eləyirlər. Yəqin ki, onların özünün buna iqtidarı çatmırsa, qanunvericilik hakimiyyəti müəyyən ölçü götürməlidir. Konkret təklif bundan ibarətdir.

Hörmətli akademik Eldar Salayevin bugünkü çıxışından mənə məlum oldu ki, cənab Prezident öz vəzifəsini iqamətgahında yerinə yetirmək üçün iki şərt qoyub. Birinci şərt ondan ibarətdir ki, Surət Hüseynovun qoşunları Bakıda olmamalıdır. İkinci şərt ondan ibarətdir ki, onun təhlükəsizliyinə təminat verilməlidir. Mənə belə gəlir ki, birinci şərt artıq öz-özlüyündə yerinə yetirilmiş sayıla bilər. Çünki mənim bildiyimə görə, Bakıda Surət Hüseynovun qoşunları yoxdur. Bu günlər biz, yəqin ki, bunu görməyəcəyik.

İkinci məsələ ilə əlaqədar isə təklifim bundan ibarətdir. Baxmayaraq hörmət, ehtiram, milli barışıq xatirinə nazirlikləri bilavasitə Prezidentə tabe edirlər, Milli Məclis belə bir qərar qəbul eləyə bilər, bizim o güc nazirlikləri öz məsuliyyətlərini bir daha bəyan eləsinlər ki, Prezidentin təhlükəsizliyini təmin edirlər. Beləliklə, həm Surət Hüseynovla onun görüşünü, həm də digər məsələləri, yəqin ki, həll etmək olar.

Amma burada mənim bir sualım da var. Yəqin ki, cənab Prezident də, başqaları da bu sualı özlərinə verirlər. Çünki bizim ölkəmizdə müharibə gedir. Müharibə zonasında hər bir əsgər öz mövqeyini tərk edib icazəsiz başqa bir yerə gedərsə, onun adı məlumdur, ona fərari deyirlər. Ona qarşı hansı cəza tədbirləri görülür, bu da məlumdur. Bu suala mən cavab tapa bilmirəm. Ali Baş Komandan, yəqin ki, əsgərdir və xalqımızın bu barədə nə fikrə düşəcəyi, yəqin, onu da narahat eləməlidir. Bu barədə ölçü götürülməlidir. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Etibar Məmmədov.

Etibar Məmmədov. Bu məsələnin müzakirəsinə ayrı-ayrı məsələlər qatılıb. Keçmişdə kimi incidiblər, kimə neyləyiblər, onlar ayrıca da müzakirə oluna bilər. İndi konkret müzakirə olunmalıdır ki, Azərbaycanda hakimiyyət yoxdur. Konstitusiyaya görə, bütün səlahiyyətlər Prezidentin əlindədir. İndi fakt da odur ki, Prezident həmin səlahiyyətləri, Konstitusiya vəzifəsini yerinə yetirməkdən imtina eləyir. Nə istefa verir, nə də onları yerinə yetirir. Deməli, Prezident Konstitusiyanı pozur. Yəni Konstitusiyanın 121-4-cü maddəsinə görə Prezident Azərbaycan əhalisinin, dövlətinin təhlükəsizliyinin təminatçısıdır. Ali Baş Komandandır. O bu vəzifələri yerinə yetirmir, belə çıxır ki, bilərəkdən yerinə yetirmir. Ona görə də bu məsələ müzakirə olunmalıdır ki, belə halda nə olmalıdır. Yəni biz bu istiqamətdə müzakirəni aparmalıyıq ki, Azərbaycan nə vaxta qədər hakimiyyətsiz qala bilər. Ya gəlməlidir, həmin hakimiyyətini davam etdirməlidir, çünki Milli Məclisin müraciəti var, müraciətə

cavab verməyib, gəlməkdən imtina eləyir. Deməli, bu istiqamətdə müzakirə olmalıdır ki, indi biz neyləyək? Konstitusiyanın əsasında da bu məsələni həll etmək mümkündür. Prezident Konstitusiyanı pozursa, bu bir məsələdir.

İkinci məsələ müzakirə oluna bilər ki, 121-7-ci maddəyə görə, Prezident hər hansı səbəblərdən vəzifələrini icra eləyə bilməyəndə nə olur? Əgər o səbəblər də göstərilərsə, Prezident bu səbəbləri camaata, xalqa izah eləyə bilmərsə, Məclisə izah edə bilmərsə, deməli, Məclis özü müəyyənləşdirməlidir ki, hansı səbəbdənsə səlahiyyətlərini icra eləyə bilmir, həyata keçirə bilmir. Deməli, burada belə alınır ki, o bilərəkdən bunu həyata keçirə bilmir və bu da Konstitusiyanın pozulması kimi qəbul oluna bilər.

Mən yenə də təklif edirəm ki, bu istiqamətdə müzakirə olunmalıdır ki, biz nə etməliyik, hansı qərar qəbul etməliyik. Biz bu iclasları qərarlı davam etdirdikcə Azərbaycanda baş alıb gedən anarxiya axırda böyük bir fəlakətə gətirib çıxaracaq.

Sədrlik edən. Mürşüd Məmmədov.

Mürşüd Məmmədov. Hörmətli Heydər bəy, əvvəla, Sizinlə günorta görüşərkən xahiş olundu ki, saat 5-ə qədər Surət Hüseynovla görüşsünüz, nəticəsi barəsində Milli Məclisə məlumat verəsiniz. Mən bilmək istədim, əlaqə saxlaya bildiniz, ya yox?

Sədrlik edən. Telefon etdim, Mürşüd müəllim, çox çalışdım, əlaqəyə girə bilmədim, dedilər ki, yoxdur. Ümumiyyətlə, mən məlumat verə bilərəm, dünən gündüz də mən bir neçə dəfə telefon etmişdim, mənə cavab verilmişdi ki, evində yoxdur, ancaq dünən axşam keçəndən sonra mən onunla danışa bildim. Sizinlə görüşəndən sonra bura gələndə qədər telefon etdim, çalışdım ki, əlaqəyə girəm, əlaqəyə girə bilmədim, dedilər, yerində yoxdur, ona çatdırırıq. İndiyə qədər də cavab almamışam.

Mürşüd Məmmədov. İkincisi, burada olan deputatlar da haqlı olaraq narazılıqlarını bildirirlər ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin taleyi təhlükə altındadır. Yəni söhbət bir nəfərdən, dövlət başçısından getmir. Yəni bu gün dövlət başçısının istefasını da qoymaq olar, ən asan yol elə onun istefasını qoymaqdır. Amma görək Azərbaycan dövlətçiliyinin taleyini biz necə xilas edə bilərik. Mən Azərbaycan dövlətçiliyinin və Azərbaycan millətinin mənafeyi nöqteyi-nəzərindən xahiş edirəm. Mən ayrı-ayrı dövlət rəhbərlərinin şəxsiyyətindən demirəm. Azərbaycan dövlətçiliyinin taleyindən deyirəm. Burada yoldaşların hamısı da bilir ki, hərənin

özünün nöqteyi-nəzəri, özünün tələbi, dünyagörüşü var. Burada biz kəskin tələblər qoyuruq. Nəzərə almaq lazımdır ki, qoyulan hər hansı bir kəskin tələb yeni problemlər doğura bilər. Hər iki tərəfdən problemlər doğura bilər və bunun da ziyanı yenə millətə, Azərbaycan dövlətçiliyinə dəyəcək. Yəni mən çox arzu edərdim, – heç kəsə öyüd-nəsihət vermək səlahiyyətində və bu fikirdə də deyiləm – çox xahiş eləyirəm ki, dövlətçiliyimizin mövqeyindən, mənafeyindən danışaq.

Mən belə hesab edirəm ki, burada siyasi partiyaların liderləri, Milli Məclisin üzvləri, başqa ictimai xadimlər iştirak eləyir, danışanda, çox xahiş eləyirəm, konkret təkliflə. Məsələn, mən belə hesab edirəm, Milli Məclis bu gün qərar qəbul eləsə, qərarın birinci bəndi bundan ibarət olmalıdır ki, Ali Sovetin sədri hörmətli Heydər Əliyevə tapşırılsın ki, yaxın üç gün ərzində bu üçlüyün görüşünü təşkil eləsin. Mən hesab edirəm ki, Heydər Əliyev zəngin həyat təcrübəsinə və bu görüşü keçirmək səlahiyyətinə malik adamdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhim Qaziyev buyursun.

Rəhim Qaziyev. İcazə verin, mən tribunadan çıxış eləyim.

Hörmətli millət vəkilləri, Milli Məclis bundan sonra yenə də gəniş diskussiyalar açmaq fikrindədir. Milli Məclis iki-üç ildə özü özünü o qədər hörmətdən salıb ki, gündəlik çıxardığı qərarlarla səhərisi gün ona vurulan zərbəni hələ indi də hiss eləmir. Mürşüd müəllim, iki gün bundan qabaq biz qərar çıxarmışdıq ki, Prezident qayıtsın və bu qərar bu gün heç vecimizə də deyil, millət də bizə baxır. Nədən danışırıq biz? Mən bizim Prezidentin yanına gedib qayıdan ziyalılarımızdan min dəfə üzr istəyirəm, o qədər ehtiyatla danışılar ki, birdən o tərəf qayıdar, birdən bu tərəf? Belə də şey olar?

Bu gün xalqımızın taleyi karta qoyulub, orada da düzəliş verdi ki – mən Kamal müəllimdən gözləməzdim – o belə demədi, elə dedi. Bu gün Etibar Məmmədov qeyd elədi, 121-ci maddəyə əsasən, Prezident xalqın təhlükəsizliyini təmin eləməlidir. Mən onun təhlükəsizliyi üçün heç bir təminat vermirəm. O burada Qurana əl basıb, xalqı ağır vəziyyətdən çıxarmağa söz verib. Mən söz verməmişəm. Bu gün real təhlükə – xahiş edirəm, buradan çıxandan sonra hamınız gedirsiniz evlərinizə, gecə səhərə kimi mən fırlanıram – hansı əzab naminə nisbi sabitliklə əvəz olunub.

Deyirsiniz, Prezident Surət Hüseynovla görüşsün. Bizi bütün dünyaya güldürməyin. Prezident respublikanın Prezidentidir. Surət Hüseynov

onun fərmanı ilə yüksək vəzifələr almış, Milli Qəhrəman olmuş Azərbaycanın qeyrətli oğullarından biridir. Bu fəlakət törənəndən sonra Prezident ora getməliydi, hətta ölüm də olsaydı. Heç olmasa, tarixdə böyük bir şəxsiyyət kimi qalardı, bu gün Kələkiyə qaçıb getmiş adam kimi yox. Bu gün bu məsələ həll olunub getməlidir. Əgər o getməyəcəksə, onda sabahkı fəlakət üçün buradakı deputatlar əl qaldırıb özləri o məsuliyyəti üstünə götürməlidir. Nə danışırırsınız, gündən günə vəziyyət gərginləşir. Dünən Surət Hüseynovun yanında Tofiq Qasimov olub, o da konkret fikrini deyib. Bundan sonra Prezidentlə Surət Hüseynovun görüşməsi gecdir. Özümüzü aldatmaq vaxtı keçib. Mən sabah töküləcək qanları özümə, heç kimə bağışlaya bilmərəm.

Bu gün konkret respublika Prezidentinə etimad məsələsi qoyulmalıdır, o da həll olunmalıdır. Sabah o qan töküləndən sonra... Dövlətçilikdən danışırırsınız, hələ bir xalqımızı qoruyaq, sonra dövlətçilik. Bir il, il yarımdır, dövlətçiliyi qurmaq bizim əlimizdə idi. Mürşüd müəllim, icra başçısı işləyəndə Surətə qarşı buradan gedən təxribatı görmürdünüz? Niyə susursunuz? Ölüb basdırılandan sonra lazım deyil. Xəstə ağır olanda onu ayağa qaldırmaq lazım idi. Aparılan kadr siyasəti, cəbhədə gedən döyüşlərimizdə bizə vurulan arxadan zərbələr, bunların hamısı, bugünkü nəticə təsadüfün məhsulu deyil. Buna da belə baxmaq düz deyil. Mən konkret təklif edirəm. Bu təklifdən sonra başqa təkliflər olmasın.

Mən ziyalılardan gözləyirdim ki, onlar konkret fikir deyəcəklər. Hələ müxtəlif formalarla Prezidentin bu ağır, fəlakətli gündə respublikanı qoyub getdiyinə kimsə hüquqi don geydirmək istəyir. Bu gün Prezidentti dəstəkləyən hörmətli Türkiyə Cümhuriyyəti, hörmətli Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, hörmətli İngiltərə özünün dövlətinin başında belə bir qətiyyətsiz adam olsaydı, onu bu gün orada qoyardımı? Onda nə oldu? Bayaq deyirdik ki, Rusiyanın əlinin altındayıq. İndi isə deyirik ki, nə deyirlər, neyləyək. Deyəsi adamlar da, dediriləsi adamlar da buradadır. Bu gün qərar qəbul olunmalıdır. Lənkəran tüğyan eləyir. Balakən məsələsi qalxıb. Sabah-birigün Qusar qalxacaq. Bu anarxiyanın qarşısını sonra kim alacaq?

Bu müddətdə də Prezident Aparatı yavaş-yavaş odu söndürmək əvəzinə, müxtəlif fərmanla insanları daha da əsəbiləşdirir. Bakı, 1993-cü il 14 iyun, qeydiyyat nömrəsi 639, Əbülfəz Elçibəy tərəfindən verilmiş fərmanı sizə oxuyuram. “Tofiq Cavad oğlu Hüseynovun Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi təyin edilməsi haqqında. Respublikanın iqtisadi və ictimai-siyasi həyatında sabitləşmə

sahəsində əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, qərara alıram, Tofiq Cavad oğlu Hüseynov Azərbaycan Respublikasının Qazax, Tovuz, Ağstafa, Daşkəsən, Gədəbəy, Samux, Şəmkir, Xanlar rayonlarını əhatə edən ərazidə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi təyin edilsin.”

Siz təsəvvür eləyin, bu adam Gəncə faciəsinin əsas iştirakçılarından biri olub. Bundan sonra, ayın 14-də buna səlahiyyət verildəndən sonra iyunun 15-16-da Tovuz tərəfdən quldurları yığıb yeni qan tökülməsinə cəlb eləyib. Bu, millətə xidməti xəyanətdir.

Gəlin məsələnin müzakirəsini genişləndirməyək. Mən konkret təklif verirəm. Birinci addım, Prezidentə etimad məsələsi. Əgər qanunverici orqanın ona səlahiyyəti çatmırsa, hamımız mandatlarımızı burada qoyaq, çıxıb gedək, evimizdə oturaq ki, sabah biz də ölən xalqın içində olaq, sonradan xalqın ittiham elədiyi, boğazından asılası adamların içərisində olmayaq. Mənim sizə deyəcəyim bu qədər. Geniş danışmaq istəmirəm, başqa faktlar da var. Bunu uzatdıqca, mən konkret deyirəm, əgər belə olmasa, bu gün axşamdan baş verə biləcək hər hansı bir sovetliyin pozulmasına kim cavab verəcək, çıxsın, təminat versin.

Güc nazirlikləri də buradadır, onlar vəziyyəti daha geniş izah eləyə bilərlər. Ağır nəticələr nə ola bilər, onda biz bir-birimizə necə baxa bilərik, onu fikirləşin. Hörmətli sədr, xahiş edirəm, mənim təklifim səsə qoyulsun, onun ətrafında müzakirələr başlasın. Sağ olun.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Burada Prezidentə etimadsızlıq göstərilməsi, nə hüquqi, nə də siyasi baxımdan məsələyə yanaşsaq, düzgün deyil. Əvvəla, burada bir şey hiss olunur. Artıq gərginləşmiş vəziyyətdən müəyyən çıxış yolları tapılır. Yəni konkret olaraq respublikanın hörmətli ziyalıları Prezident Əbülfəz Elçibəyin yanına gedib-gələndən sonra müəyyən təkliflə çıxış edildi. Əgər fikir verirdinizsə, hörmətli Eldar Salayevə sual verildəndə, Siz çıxış yolunu nədə görürsünüz, o, konkret həmin ziyalı qrupunun fikrini ifadə elədi ki, biz çıxış yolunu Əbülfəz Elçibəylə Surət Hüseynovun görüşündə görürük.

Bu gün nə hiss olunur? Bu gün görünür ki, xüsusi marağı olub, ortalıqda vasitəçilik eləyənlərin mənafeyinə toxunduğuna görə çox kəskin reaksiya verir. Bu gün oyunda mat vəziyyətində qalan adamların maraqlarına toxunduğuna görə təcili olaraq Konstitusiyanın hüquqi baxımdan 121-ci maddəsinin 7-ci bəndini yada salır.

Hörmətli Etibar bəy, Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 7-ci bəndində yazılır ki, Prezident toxunulmazdır. Əgər Prezident Konstitusiyanı və qanunları pozarsa, Konstitusiyaya Nəzarət Komitəsinin rəyi nəzərə alınmaqla Ali Sovet deputatlarının ümumi sayının üçdə ikisi ilə məsələyə baxmaq olar. Etimadsızlıq məsələsindən söhbət getmir. Prezident nə qanunu, nə də Konstitusiyanı pozur. Tarix özü sübut edəcək ki, Prezidentin atdığı bu addım müəyyən qüvvələrin Azərbaycanı Tiflis variantına çəkməkdən xilas elədi və tarix Prezidentin atdığı bu addıma öz qiymətini verəcək.

Söhbət ondan gedir ki, bu gün qeyd elədiyim kimi, müəyyən qüvvələrin maraqlarına toxunduğuna görə bu məsələni qoyurlar. Əgər məsələyə siyasi baxımdan yanaşmış olsaq, bütün dünya dövlətlərinin Əbülfəz Elçibəyi respublikada yaranmış vəziyyətlə bağlı qanuni bir Prezident kimi qəbul etdikləri haqqında müraciətləri var və bura göndəriblər. Yeganə legitim orqan olan Prezidentin bu gün etimadsızlıq məsələsinin qoyulması bu bir il müddətində xarici siyasətimizdə qazanılmış uğurları, Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətində, diplomatiyasında müəyyən uğurlarını birdəfəlik kölgə altında qoya bilər. Azərbaycan Respublikası uzun müddət siyasi kapitalını qaytarmaq üçün çox böyük əziyyətlərə düçar ola bilər.

Mən konkret təklif edirəm, hörmətli ziyalılarımızın Əbülfəz Elçibəyin yanına getməsi və gələndən sonra Əbülfəz Elçibəyin Surət Hüseynovla görüşünü təklif etməsi çox düzgün, yeganə çıxış yoludur. Artıq burada Əbülfəz Elçibəy və Surət arasında olan maraqlı qüvvələr oyunundan kənar vəziyyətdə qaldığına, bu iki adamın birbaşa oturub danışmasından, bizim üçün qaranlıq qalan bəzi məsələlərin açılmasından ehtiyat elədiklərinə görə indi Prezidentin istefa məsələsini qoyurlar. Ona görə mən konkret olaraq bu iki adamın görüşünü təklif edirəm.

Heydər bəy, Sizin təşəbbüsünüzlə məsələ qaldırılıb, bütünlükdə Azərbaycan xalqı bu gün Ali Sovetin sədri kimi Sizin bu barışdırıcı missiyanı boynunuza götürməyinizi hiss eləyir və bu missiyanı bu gün boynuna götürən ziyalı qrupu vardır, Naxçıvana gedib, çox böyük bir missiyadır. Əgər bu ziyalı qrupu barışdırıcı missiyasını yerinə yetirsə, onda, doğrudan da, Azərbaycan xalqını düşdüüyü bu fəlakətdən xilas eləyə biləcəkdir.

Mən Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin deputatı olduğuma görə, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin sessiyası olub, mümkünə, həmin Ali Məclisin Milli Məclisə müraciətini oxuyum.

“Son günlər müxtəlif səviyyələrdə bir neçə dəfə, o cümlədən Milli Məclisin üzvləri və rəhbərliyi tərəfindən AXC-nin silahlı dəstələri olması barədə təhrif edilmiş, əsassız fikirlər söylənilmişdir. Söz-söhbət hədəfinə çevrilmiş AXC könüllülərinin də daxil olduğu iki tabor Ağdama getmək üçün rəsmi qaydada Daxili İşlər Nazirliyinin Daxili Qoşunlar üzrə əmrinə əsasən, Hacıqabul və Lənkəran postlarının tərkibində təşkil olunmuşdur. Həmin taborlar formalaşaraq 14 iyundan etibarən hazır vəziyyətdə olmalarına baxmayaraq, cəbhə xəttinə gedən yollar hökumətə tabe olmayan qüvvələr tərəfindən kəsildiyindən lazımi şəkildə döyüş bölgələrinə göndərilə bilməmiş, iyunun 18-də Müdafiə Nazirliyi tərəfindən rəsmi olaraq tərk-silah edilmişdir.

AXC-nin ali orqanı kimi Ali Məclis AXC adından rəsmi olaraq bəyan edir ki, istər Bakı şəhərində, istərsə də digər şəhər və rayonlarda AXC-nin nəinki heç bir silahlı birləşməsi, eləcə də heç bir silahlı qüvvələri mövcud deyildir. Belə əsassız şayiələrin yayılması, bizcə, vəziyyəti daha da gərginləşdirmək və gələcək hər hansı toqquşma üçün zəmin yaratmaq məqsədini güdür. AXC bildirir ki, şəhərdə baş verəcək hər hansı toqquşma üçün məsuliyyət şəhərə doluşmuş qanunsuz hərbi birləşmələrin, öz vəzifə borclarını lazımınca yerinə yetirməyən hüquq mühafizə orqanlarının və belə əsassız şayiələri yayanların üzərinə düşür.

Onu da qeyd edək ki, AXC-nin bütün strukturları AXC sədrindən respublikadakı gərginliyi dinc yolla, Konstitusiyaya uyğun şəkildə həll etmək, vətəndaş sülhünü qorumaq məqsədilə qanunun aliliyinə hörmət etmək barədə göstəriş aldığı üçün öz fəaliyyətində yalnız demokratik vasitələri rəhbər tutacaqdır. Eyni zamanda AXC hüquq-mühafizə orqanlarından tələb edir ki, siyasi əqidəsinə görə AXC üzvlərinin təqib olunmasına, qətlə yetirilməsi faktlarına son qoyulması üçün ən qəti tədbirləri görsün. Əks halda, AXC öz Nizamnaməsinə uyğun tədbirlər görmək məcburiyyətində olacaqdır. AXC Ali Məclisinin sədri Qulamhüseyn Əliyev. Bakı, 1993-cü il 23 iyun”.

Diqqətinizə görə sağ olun. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Tamerlan Qarayev.

Tamerlan Qarayev. Düzü, vəziyyətin bu istiqamətdə inkişafı heç birimizi bu məsələnin həllində iştirak etməkdən kənarda qoya bilməz. Mən çox çalışdım ki, biz məsələni, vəziyyəti mahiyyətə tam aydınlaşdıraraq, çıxış yolları müəyyənləşdirək, sonra başqa məsələləri həll edək, ancaq mənim tutduğum mövqe yanlış başa düşülüb. Bu məsələyə düz-

gün istiqamət verməkdə mənim cəhdlərim əbəs olub. İndi də mən bir daha istəyərdim ki, biz bu məsələnin mahiyyətinə baxıb məsələnin həllini, həlli yollarını tapaq.

Gəncə hadisəsi, bu mən belə deyim, üzr istəyirəm hamınızdan, yetişmiş bir çiban idi, açıldı. Haradasa, bu ərəfələrdə bu gedən siyasət, bu vəziyyət nə isə bir nəticəsini verərdi. Gəncə hadisəsi oldu və indi biz bütün fikrimizi ancaq yönəldək ki, Gəncə faciəsi, Gəncə hadisəsi oldu və bütün məsələlərin elə həlli Gəncə məsələsinin həlli ilə bağlıdır, bu, düzgün deyil. Biz gərək reallıqdan çıxış edək və yalnız qanun çərçivəsində məsələnin həlli yollarını tapaq. Mənə elə gəlir, artıq hamı üçün aydın oldu ki, Prezident vəziyyəti idarə etmədiyini, artıq özünü bir prezident kimi apara bilmədiyini sübut elədi.

Mən Prezidentin yüz günündə yüz gününün fəaliyyətinin nəticəsi ilə bağlı mətbuatda öz fikirlərimi açıq bildirmişdim və onun yüz günlük fəaliyyətini tənqid etmişdim. Bu, mətbuatda dərc olunmuşdu. Onun siyasətində yalnız iki cəhəti mühüm sayıb, tərəfdarı çıxıb tərifləmişdim. Birinci, o dəyişikliklər zamanı Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin qarşısının alınması və ikinci, cəbhədə bizim uğurlarımız, ovaxtkı uğurlarımız. Sonrakı vəziyyətlər göstərdi ki, necə deyərlər, bu iki nailiyyət də puça çıxdı.

Azərbaycanda real vətəndaş müharibəsi ərəfəsində olduq, artıq qan da tökülüb və cəbhədə ciddi uğursuzluqlar baş verdi. Nəhayət, Əbülfəz bəyin öz kəndinə getməsi, bu xəbəri Ağdamda eşitdim və açıq deyim ki, bu barədə mətbuatda da öz fikrimi bildirdim, Prezidentin bu son hərəkətini mən bəyənmədim. Bəyənmədim ona görə ki əgər Prezident mətbuatda öz mövqeyini bildirdiyi kimi, Bakıda qan tökülməsinin əleyhinə idisə, bunun qarşısını almaq istəyirdisə və öz şəxsi təhlükəsizliyinin nəminə bu addımı, yəni Prezident kimi bu addımı atırdısa, o, gərək Ordubada yox, Ağdama gələydi. O, Ağdama gəlsəydi, mən sizi inandırırıram, Ali Baş Komandan kimi öz əsgərlərinin sırasında düşmənlə qabaq-qabağa dursaydı, Azərbaycanda elə bir şəxs, elə bir azərbaycanlı tapılmazdı ki, öz Prezidentinə, əsgərləri ilə bir yerdə erməni ilə qarşı-qarşıya duran Prezidentə arxadan güllə atsın. Əgər Prezident erməni gülləsindən həlak olsaydı, o, Azərbaycanın tarixində şərəfli qalardı. Bizim balalarımız, nəvələrimiz kitablarda, dərsliklərdə onun adını oxuyub fəxrirlənərdilər. Babək kimi, Koroğlu kimi, Azərbaycan tarixinin ən çətin vaxtında üzə çıxan şəxsiyyətlər kimi o, Azərbaycanın tarixində qalardı. O isə getdi öz vətəninə.

Mən açığını deyim, burada bilmirəm, yəqin ki, indi canlı yayımdır, televizorda göstərilər, hələ Ağdama getməmişdən qabaq Fərəc bəyə dedim, Fərəc bəy, sən özünlə Bakıya silahlı qüvvə gətirmisən, gətirmisən Prezidenti qorumağa. Sən başa düşməlisən ki, Bakıda qan tökülməməlidir, heç birimiz buna imkan verməyəcəyik. Biz canımızı da qoysaq, amma Bakıda yenidən qan tökülməsinə imkan verməməliyik, ona görə də təklif elədim ki, sən o silahlı qoşunlarını yığ, gəl mənimlə bir yerdə gedək Ağdama. Prezidenti burada tək qoy, tamamilə mühafizəsiz qoy. Heç kəs, inandırım, Surət bəy də burada mühafizəsiz qoyduğun Prezidentə qaşının üstündə gözün var deməzdi. Əgər onun bütün mühafizəçiləri Ağdama getsəydi, erməni ilə qarşı-qarşıya dursaydı – mən onda dedim, siz ora getsəniz, mən Surət bəyə müraciət edərim – inandırırım ki, Surət bəy də öz qoşunları ilə Ağdama, Ağdərəyə gələr. Birgə erməni ilə biz müharibə edə-edə, indi orada səngərlərdə on sutka yuxusuz duran oğullarımızla çiyin-çiyinə erməni ilə qarşı duranda, müharibədə biz barışıq. Biz hamınızı barışdırırıq, amma buna qulaq asmadılar və mən eşitdim ki, Ordubada getdi.

Mən nə demək istəyirəm. İndi iki əsas məsələ, birinci, Prezidentin istefası məsələsi qoyulub və burada təkidlə dəfələrlə səslənib. Artıq deyirlər ki, bu, səsə qoyulsun və sair. İkinci, sessiyanın çağırılması.

Mən öz fikrimi bildirmək istəyirdim. Prezidentin istefası qanuni şəkildə olmalıdır. Əbülfəz bəy özü də, mənə elə gəlir ki, mitinqlərin birində çıxışında deyib ki, məni prezidentlikdən yalnız referendum yolu ilə çıxara bilərsiniz. Mənə elə gəlir ki, biz bu referendumu təyin edib həmin referendumu eyni zamanda Ali Sovetə, yəni yeni parlamentə seçkilərlə eyni vaxtda təyin edə bilərik.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Tamerlan Qarayev. Bir dəqiqə. Siz mənim fikrimə axıracan qulaq asın, xahiş edirəm. Siz, üzr istəyirəm, ümumiyyətlə, sözlərə ehtiyac yoxdursa, mən də istəməzdim, burada boş vaxt keçirəm, iki dəfə Məclis yığılır, bir qərar çıxara bilmirik. Çıxıb gedərim, oturaram kəndimdə.

Birinci, deməli, yeni seçkilər, nəyə görə? Ona görə ki əgər referendum nəticəsində Prezidentə etimadsızlıq bildirilsə, onda Azərbaycanda tam legitim bir orqan lazımdır, o da yeni seçilmiş Milli Məclis ola bilər. Bu vaxta qədər referendum və yeni seçkilər keçirilənə qədər, mənə elə gəlir ki, biz təcili olaraq qanun qəbul eləməliyik. Bu qanun əsasında müvəqqəti olaraq Prezidentin bütün icra funksiyalarını biz hökumətə, yəni

Nazirlər Kabinetinə verməliyik. Bununla əlaqədar biz Nazirlər Kabinetinin başçısı məsələsini də həll eləməliyik.

İkinci, dövlət başçısına xas olan qalan səlahiyyətləri biz parlamentin spikerinə verməliyik. Nəhayət, Ali Baş Komandan, prezidentin Ali Baş Komandan vəzifəsini müvəqqəti olaraq, yəni seçkilərin yekununa qədər – mənə elə gəlir ki, bu barədə iki fikir ola bilməz – faktiki bu səlahiyyəti Surət Hüseynov həyata keçirir. Bu dəqiqə kimə müraciət edirsən, mən Ağdamdan da kimə müraciət edirdim, Müdafiə Nazirliyinə, Daxili İşlər Nazirliyinə, düzdür, onların imkanını nəyə çatır, kömək edirdilər, amma onların özü də Surət Hüseynova müraciət edirdilər ki, o oradakı vəziyyətə kömək eləsin. Ona görə də mənə elə gəlir ki, bu, faktiki olaraq da həll olunub, bunu biz hüquqi cəhətdən həll edə bilərik.

Sessiyaya dair. Bilirsiniz, mən həmişə sessiyanın keçirilməsinin əleyhinə çıxmışdım, ona görə ki bizim, belə deyək, Milli Məclisdən kənar qalan siyasi aktiv olan deputatlarımız onsuz da, gəlib, Məclisdə iştirak edib sözlərini deyirdilər. Ancaq əgər bu, qarşıdurmanın, qan tökülməsinin bir şərti kimi irəli sürülürsə və əgər Surət Hüseynov bunda təkid edirsə, onda hesab edirəm ki, bu həftə qurtarmamış bu sessiya çağırılıb yığılmalıdır. Vəziyyət gündən günə – dəfələrlə Heydər bəy bunu deyir və mən bu fikirdə onunla şərikəm – pisləşir, dəyişir.

Nəhayət, biz bir qərar qəbul eləməliyik. Mən hesab edirəm, bu siyasi danışıqlar deyirik, görüşlər, gedib görüşürlər, danışıqlar – heç kim burada mahiyyətini gəlib bir dəfə bizə tam açmayıb, mən bütün danışıqları deyirəm – bütün nə kimi siyasi danışıqlar varsa, hamısı burada olmalıdır. Burada, Məclisin tərkibində səkkiz siyasi partiyanın nümayəndələri var. Mən demirəm ki, bunlar əsas partiyalardır. Bəziləri sadalayır ki, əsas budur, əsas o birisidir, hamısı əsasdır, amma bildiyimə görə, kənarda qalan siyasi partiyalar bu və ya digər şəkildə burada olan siyasi partiyalarla birlikdə müəyyən bir blokdadırlar, müəyyən bir razılıqdadırlar. Bu, bir tərəfi.

Bütün siyasi liderlərin əsasları buradadırlar, kənarda qalan varsa, onlar da dəvət olunmalıdır. İsgəndər bəy də bura dəvət olunmalıdır. Mən sizə deyim ki, bəlkə də, biz bu gün elə vaxtı ikən Ayaz Mütəllibov haqqında Milli Məclisin qəbul etdiyi o qərarı da ləğv etməliyik, onun qarantiyaları bərpa olunmalıdır. O da açıq şəkildə – indi şayiələr gəzir ki, Bakıya gəlib və sair – gəlib bu məsələlərdə iştirak eləsin, fikir mübadilələrində fikirlərini desin. Mən hesab edirəm, burada təkliflər vardır ki, Prezidenti Surətlə görüşdürək, mən heç bunu, necə deyərlər, inkar etmirəm, amma bu olsa,

onda bu gün olsun, gecə olsun, vaxt yoxdur. Vaxt artıq yoxdur. Mən bu fikirlə tam razıyam ki, biz bu məsələni başqa-başqa bəhanələrlə süründürməyə. İstəyərdim ki, bu barədə fikir mübadiləsi keçirək və nəhayət, bu gün lazımdırsa, gecə də olsa işləyək, son, qəti qərarımızı qəbul edək.

Sədrlik edən. Etibar bəy.

Etibar Məmmədov. Deməli, burada o deyilən təkliflərin hamısına baxıla bilər, ancaq bunlar sonranın işidir. Biz konkret bu gün bir faktın şahidiyik ki, Prezident Azərbaycanı idarə eləmir, yəni vəzifələrini icra etmir və mənim fikrimcə, o bunu bilərəkdən etmir. Bilərəkdən icradan boyun qaçırmaqla Konstitusiyayı pozmuş olur, öz üzərinə götürdüyü vəzifələrə görə, ancaq bunu da sübut etmək üçün zaman lazımdır.

Biz indi bir şeyi müəyyənləşdirməliyik və Məclisin qərarını çıxarmalıyıq ki, Prezident faktiki olaraq vəzifələrini icra edə bilmir. Məclis bu qərarı çıxarmalıdır, o qərarın əsasında, 121-7-ci maddəyə əsasən, biz sonrakı qərarımızı verməliyik. Prezident, bəli, icradan kənarlaşdırılır, icra etmədiyinə görə, orada yazılıb ki, hər hansı səbəblərdən. Səbəbini isə özü izah edə bilər. Sonra isə növbəti məsələlərin həllini müzakirə edə bilərik, ancaq biz bunu icra etmədikcə, indi Xalq Cəbhəsi bəyanat verir ki, bizi qorusunlar. Sizi qorumaq Prezidentin vəzifəsidir, Prezident də gedib oturub kənddə, nə sizi, nə bizi qoruyur, heç kimi qorumur, indi biz burada nə etməliyik? Azərbaycanda gələcəkdə hətta referendum keçirilməlidir ki, bir adamın əlində bu qədər vəzifə, səlahiyyət cəmləşməsin. Bu, insandır, bu gün küsə bilər, deyər, mən bu vəzifələrimi icra etmirəm, o, icra eləmədiyi müddətdə o qədər fəlakət, faciə baş verər ki, sonra Azərbaycan bir dövlət olaraq bunun altından çıxma bilməz.

İndi mən təklif edirəm, hüquqşünaslar toplansın, Konstitusiyaya əsasında müəyyən etsinlər ki, Prezident vəzifələrini icra edə bilmir. Bu qərar çıxarılmalıdır ki, bəli, həmin səlahiyyətlər bu gün Prezidentdən alınsın, o da Konstitusiyaya əsasında olmalıdır, ondan sonra biz artıq müzakirələrin gedişində növbəti məsələləri müəyyənləşdirə bilərik. Ancaq birinci konkret olaraq onun vəzifələrini icra etməməsi Məclisdə təsdiq olunmalıdır. Burada təsdiq etməyə başqa sübut lazım deyil, göz qabağındadır, beş gün ərzində artıq Prezident həmin vəzifələrini icra etmir və bu da Məclisin təsdiqindən sonra qanuniləşməlidir. Xahiş edirəm, indi müəyyənləşdirin ki – hüquqşünaslar var burada, həmin qərar layihəsini mən də verə bilərəm, başqaları da – sonra hazır qərar layihəsi şəklində Məclisin müzakirəsinə verilsin.

Sədrlik edən. Bizim iclas zamanı Ordubaddan telefon oldu. Əbülfəz Elçibəy telefon etdi və Afiyəddin Cəlilov Əbülfəz Elçibəylə, Prezidentlə danışib. Bu barədə məlumat versin.

Afiyəddin Cəlilov, *Ali Sovet sədrinin müavini.* Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Bu məlumatı verməzdən əvvəl mən öz fikrimi demək istəyirəm. Mən qeyd etdim ki, məlumatı verməzdən əvvəl mən də çıxışlarla əlaqədar olaraq öz münasibətimi bildirmək istəyirəm.

Birinci növbədə, bu dəfələrlə burada səslənib, respublikada vəziyyət, doğrudan da, çox ağırdır, mən öz payıma deyərdim ki, xalqımız faciə və fəlakət astanasındadır. Burada bir sıra mülahizələr irəli sürüldü, o mülahizələrdən biri sessiyanın çağırılmasıdır, referendum keçirilməsidir. Əlbəttə, sessiya da çağırıla bilər, referendum da keçirilə bilər, amma ən müdrik siyasət reallığa əsaslanmalıdır, reallıq da ondan ibarətdir ki, bu gün respublikada idarəetmə dağılır. İstər Gəncə hadisələri, istər Lənkəranda, istər Balakəndə, istərsə də respublikanın digər bölgələrində baş verən hadisələr, mən bunların hamısını sadalamaqla onu qeyd etmək istəyirəm ki, Milli Məclis öz tərkibindəki siyasi partiyalarla, millət vəkilləri, deputatlarla, Milli Məclisin tərkibinə daxil olmayan deputatlarla birlikdə hər bir respublikanın reallığından irəli gələn qərarları çıxarsın və qəbul etsin. Ona görə də mənim konkret təklifim ondan ibarətdir ki, siyasi məsləhətləşmələr, Milli Məclisdə fikir mübadilələri bu gün əgər konkret qərar hasil olunana qədər davam edərsə, məsələ yalnız və yalnız Milli Məclis çərçivəsində həll olunsun.

İndi isə Heydər bəyin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy Heydər Əliyevə zəng etmişdir. Heydər bəy Məclisi apardığına görə bu danışığı mənə həvalə etmişdir və mən Kələkidən telefonla zəng edən Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə təmasda oldum. Danışığın mətnini sizə çatdırıram.

Əbülfəz bəy qeyd etdi ki, o, Milli Məclisə baxır və xahiş etdi ki, onun sözlərini sizə çatdırım. Mən Milli Məclisin qərarını, yəni Bakıya qayıtmaq haqqında qərarını dünən axşam almışam. İndi düşünürəm, fikirləşirəm və sabah mənim yazılı cavabım Milli Məclisə təqdim olunacaqdır.

Xahiş edirəm, sakit olasınız. Prezidentin ixtiyarı var, ölkənin hər bir bölgəsindən öz dövlətinə rəhbərlik etsin, bunu xahiş edirəm, Milli Məclisin üzvləri ora-bura yozmasınlar. Mənim dövlət aparatları ilə, Müdafiə, Milli Təhlükəsizlik, Daxili İşlər nazirlikləri, sərhəd bölgələri, icra başçıları ilə əlaqəm var və hər gün zəruri göstərişlərimi verirəm, yaranmış vəziyyətə, təkrar edirəm, Milli Məclis üzvləri ora-bura yozmasınlar. Sağ olun.

Sədrlik edən. Bu məsələni bir balaca aydınlaşdırmaq üçün, bəlkə, bizim bu əsas nazirliklərin rəhbərləri desinlər ki, hansı göstərişlər alırlar, nə göstərişlər alırlar? Necə baxırsınız? Bəlkə, bunlardan soruşaq? Bizim əsas, ən çətin məsələlərimiz Müdafiə Nazirliyi vasitəsilə olur. Baş qərargah rəisi, müdafiə naziri vəzifəsini icra edən Səfər Əbiyev. Burada-dımı? Buyursun.

Səfər Əbiyev, Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri vəzifəsini icra edən. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Kimə sualınız var? Verin, ancaq biz bundan məlumat almaq istəyirdik. Yaxşı, buyurun, sualınızı verin. Buyurun.

Yerdən. Cənab polkovnik. Biz deputat-istintaq komissiyası bir sutkadır Sizi öz yerinizdə tapa bilmirik. Buradan, Ali Sovetdən, ikinci mərtəbədən. Kələkidən Prezident Əbülfəz Elçibəy Sizi necə tapa bilər? Sağ olun.

Səfər Əbiyev. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Əyləşin. Qurtarın. Biz istədik, öyrənək görək, müdafiə naziri vəzifəsini icra edən adamla Ali Baş Komandanın əlaqəsi nədən ibarətdir? Polkovnik Əbiyev. Məclis üzvü İsa Qəmbərov bir də sual vermək istəyir.

Xahiş edirəm, buyurun, gəlin bura.

İsa Qəmbər. Heydər bəy, mikrofon verdiyiniz üçün təşəkkür edirəm. Cənab polkovnik, bu müharibə ilə, bugünkü vəziyyətlə əlaqədar Prezident Sizə hansı göstərişləri verməlidir? Sizə məlum deyil ki, cəbhə bölgələrində hansı vəziyyət var və hansı tədbirlər görülməlidir? Bəlkə, Prezident Sizə göstəriş verməlidir ki...

Xahiş edirəm, qulaq asın. Sizə göstərişi Prezident verməlidir ki, tutaq ki, vəziyyətlə əlaqədar qonşu bölgədən hansısa "N" hissəsinin filan bölgüyünü, ya taborunu filan yerə göndərin, oradan filan komandiri filan yerə göndərin. Belə göstərişə görə deyirsiniz, yoxsa Siz Müdafiə Nazirliyinə rəhbərlik edən adam kimi, təcrübəli bir hərbiçi kimi özünüz bilirsiniz ki, bugünkü vəziyyətdə əgər Ağdama, Ağdərəyə hücumlar varsa, bunun müdafiə imkanları nədən ibarətdir və hansı addımlar atılmalıdır? Xahiş edirəm, bu suala cavab verəsiniz.

Səfər Əbiyev. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Sədrlik edən. Buyurun, İsa bəy.

İsa Qəmbər. Axı mən keçən dəfə də dedim, yenə təkrar yada salıram. Dövlət Müdafiə Komitəsi mövcuddur və nazirlər, nazirliyə rəhbərlik edən şəxslər arasında birbaşa əlaqələr mövcuddur. Yəni əgər söhbət qərar qəbul etməkdən gedirsə, cəbhədə Azərbaycanın torpağının müdafiəsinə yönəlmiş addımlar atmaqdan gedirsə, mənə elə gəlir, indiki vəziyyətdə bunu bəhanə gətirmək – elə məhz bəhanələr, başqa bir şey deyil – çünki mən təsəvvür etmirəm ki, bu saat Siz daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən Rövsən bəylə, ya da nazir vəzifəsini daşıyan başqa şəxslə cəbhə ilə əlaqədar hansısa bir məsələni müzakirə edəndə o Sizə desin, yox, bunu məhz elə bizə Prezident Əbülfəz Elçibəy deməlidir?

Dövlət Müdafiə Komitəsi var, onun üzvləri var, Ali Sovetin sədri mövcuddur, kifayət qədər həm nüfuzu, həm də təcrübəsi var ki, bu nazirliklərin fəaliyyətini əlaqələndirsin də, lazım gəlsə, bir-birinizlə dil tapa bilməyəndə sizi barışdırsın da. Odur ki mən yenə də o fikirdə qalıram, sadəcə olaraq, biz məsələnin həllini tapmaq əvəzinə konkret siyasi məqsəd qoymuşuq qabağımıza ki, Əbülfəz Elçibəy istefa versin. Guya bununla bütün məsələlər düzələcək və hər şeyi, bütün problemləri qırağa qoyub ancaq bunun üzərində danışırıq. Bu yenə də düzgün yol deyil və dediyim kimi, bunlar hamısı bəhanələrdir.

Səfər Əbiyev. Bu suala cavab verə bilərəm. Əgər lazım deyilsə...

Sədrlik edən. Zəhmət olmasa əyləşin.

İsa Qəmbərovun çıxışı ilə əlaqədar olaraq, mən məcburam, bu barədə bir-iki kəlmə deyim. Bu günlərdə, Əbülfəz Elçibəy burada olmadığı dövrdə Ali Sovetin sədri kimi mən daim Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə əlaqədəyəm, gündə iki-üç dəfə toplaşırıq, məsələləri həll edirik. Xüsusən Müdafiə Nazirliyi tərəfindən son günlər aparılan əməliyyatların hamısı mütəşəkkil surətdə aparılır, ona görə də heç kəs güman eləməsin ki, bu işlər başına qalıbdır. Ancaq eyni zamanda bu bizim səlahiyyətimizdə deyil. Bu, Ali Baş Komandanın səlahiyyətindədir, əgər Ali Baş Komandan cəmisi iki dəfə müdafiə nazirinin vəzifəsini icra edən adamlarla, sadəcə, danışırıbsa, bu ona rəhbərlik etmək deyil. Mən heç bir başqa fikirlə əlaqədar olaraq bunu demək istəmirəm. Bunu demək istəyirəm, aydın olsun ki, burada məsələ, gerçəklik nədən ibarətdir. Gerçəklik bundan ibarətdir.

Daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən Rövsən Cavadov.

Rövşən Cavadov, Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən. Prezident Əbülfəz Elçibəylə üç gün əvvəl danışıq-şam. Bu üç gün müddətində isə danışmaq imkanım olmayıb. Yəni mən işdə olmayanda iki dəfə telefonla məni axtarıblar, tapa bilməyiblər.

Sədrlik edən. Başqa sözünüz yoxdur? Aydınlandırmı? Əyləşə bilərsiniz.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sual. Buyurun. Buyurun, Rəhim bəy.

Rəhim Qazıyev. Mən xahiş edirəm, deyəsiniz, şəhərdə olan gərgin vəziyyət və o sabitliyin qorunması üçün nə qədər imkan var, bu şəhərin belə gərgin vəziyyətdə sabitliyini nə qədər qorumaq olar? Mən çox xahiş edirəm, real vəziyyəti deyəsiniz.

Rövşən Cavadov. Ümumiyyətlə, respublikada gərginlik hamımıza məlumdur. Şəhərdəki vəziyyətə nəzarət edə bilirik, ancaq heç kim qarantıya verə bilməz ki, bir gündən, iki gündən sonra nə ola bilər.

Sədrlik edən. Əyləşin. Milli təhlükəsizlik nazirinə, mənə belə gəlir ki, söz verməyə ehtiyac yoxdur.

Ramiz Fətəliyev, buyurun.

Ramiz Fətəliyev. Mən dünən bir işdən ötrü üç nəfər icra başçısını, iki nəfər müəssisə rəhbərini, üç-dörd nəfər də, üzr istəyirəm belə sözə görə, adi məmuru axtardım, tapa bilmədim. Doğrudan da, hakimiyyətsizlik hiss olunur, dövlətçiliyimiz əlimizdən gedir.

Bu imkandan istifadə edib, onu da demək istəyirəm, mənə elə gəlir və mən ona əminəm, bu Lənkəranda olan vəziyyət – mən Əlikram Hübətovu çox yaxşı tanıyıram, o, millətin çox layiqli oğludur – deməli, Lənkəranda olan hadisə onun tərəfindən yalnız ona görə törədilib ki, heç olmasa, lokal mənada Azərbaycanın dövlətçiliyini orada, o rayonda saxlamaq istəyir. Bu hallar davam edəcək.

Müəyyən səbəblərə görə mən çox nadir hallarda çıxış edirəm. Heydər Əliyeviç, mən Sizə çatdırıram, əsasən, zaldan qışqıranlar və Sizin, ayrı adamların sözlərini təsdiq edənlər o adamlar deyil ki, onların öz mövqeləri vardı və bura gəlirdilər, onlar indi də buradadırlar, onlar susublar. Yəni bu gün yığılmış adamlar qışqırırlar və ad, soyadları ilə deyə bilə-rəm, onlar kimlərdir. Gizlənmiş, indi gəlmişlər. Amma bura, doğrudan da, gələn, doğrudan da, mövqeləri olanlar indi susurlar, onun üçün ki, istəyirlər, işə kömək eləsinlər. Mənim sözümü kəsənin də cavabını ayrı cür verərəm, xasiyyətimə bilirsiniz.

Deməli, Heydər müəllim, doğrudan da, gözlənilməz vəziyyətdir. Bizim daha səbrimiz də yoxdur və mənə elə gəlir ki, indi saata, dəqiqəyə söz var. Hörmətli həmkarlarım, xatırlatmaq istəyirəm, bizim siyasətimiz hərdən-bir çox zor olub, mən heç kəsi qınamıram, şorba da qızdırmıram. Yeganə ona görə xatırladıram, mənə elə gəlir, xatırlatmalıyam ki, biz bu zalda hərdən-bir müəyyən təzyiq altında qərarlar çıxarmışıq, olan olub, keçən keçib və mənə elə gəlir, biz, əlbəttə, Tamerlan bəy deyən kimi, tezliklə təzə seçki vaxtı təyin etməliyik. Bizim mənəvi haqqımız yoxdur, burada çox oturaq. Təzədən seçsələr, var. Deməli, ona görə mən xatırlatmaq istəyirəm ki, biz bu təzyiq altında hərdən-bir burada qərarlar çıxarmışıq. Gəlin bu gün, heç olmasa, bir dəfə özümüz özümüzlə təzyiq göstərib söz verək ki, qanun, Konstitusiya çərçivəsində biz bir qəti qərara gəlməsək, bu zaldan çıxmayaq. Sabah yox, birisigün, bir gün lazım olsa, bu gün sabahadək, yəni gecəni də burada oturarıq, sabahı da, amma bir dəfə özümüz özümüzlə təzyiq edək. Xaricdən yox, daxildən, onun üçün ki, vəziyyət, doğrudan da, dözülməzdir.

Sədrlik edən. Bizim bu iclasımız canlı yayımda gedir. Mənə indi dedilər ki, Surət Hüseynov Gəncədən telefon edib və bu yazını gətirdilər, Məclisə çatdırmağı xahiş edib.

Telefonoqram. “İndi verilişə baxarkən belə bir fikrə gəldim ki, kimsə mənim adımdan danışmaq istəyir. Gəncə hadisələrində Prezidentin xalqın bu dərdinə şərik olması və ondan sonra mənə qarşı tutduğu düşmənçilik mövqeyi, Tofiq Hüseynov haqqında fərman əsas verir, Sizə bildirim ki, mən Prezidentlə görüşməyəcəyəm və heç bir danışmaq ola bilməz. Mən öz bəyanatımda son sözümlü demişəm”.

Deputat Cəbrayıl Nağıyev. Buyurun.

Cəbrayıl Nağıyev. Çox hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri! Mən həm bir xalq deputatı, həm də bir qarabağlı kimi burada bir neçə söz demək istəyirəm. Heyflər olsun ki, bir il yarım bundan qabaq bu sessiyada çıxış edərkən mən demişəm, başıbəlalı Qarabağ siyasəti oyunların hesabına dağılıb, gedir və belə getsə, ermənilər Bakıya da gəlib çıxacaqlar. Çox heyflər olsun ki, mənim proqnozum düzgün çıxdı. Burada çıxış edən millət vəkilləri, Milli Məclisin üzvləri, İbrahimov, Əhədov, məncə, heç bilmirlər ki, Ağdamın yolu hansı tərəfdədir və buna baxmayaraq Ağdam hadisələrinin faciəsinin indiki çiçəkləndiyi bir dövrə əsas məsələni ayrı yerə yönəldirlər.

Siz bilirsiniz ki, Gəncə məsələsindən sonra Qarabağın, yəni Ağdamın on iki kəndi zəbt olunub, evlər dağılıb, camaat qırılıb, əhali pərən-pərən

düşüb. Mən sizə deyim, indi heç bilmirəm ki, mənim anam, atam hara dadır. Belə bir vaxtda Prezident bütün, necə deyərlər, səlahiyyətini atıb Kələki kəndindən Ağdam faciəsini seyr edirsə, biz buna nə etməliyik? Qarabağlılar, bu sözü tez-tez gətirdiyimə görə üzr istəyirəm və məqam, axır ki, gəlib çıxıb. Biz qorxurduq, sözumüzü deyək və səhərisi gün ya bir şəhər, ya bir rayon, ya da bir kənd verilsin və bu da belə görünür ki, belə də gedir. Ancaq vaxt gəlib çatıb ki, o kəndləri verən, Ermənistanın Azərbaycanla sərhədini Murovdağdan, Ağdərədən, Papravənddən, Ağdamdan, Füzulidən, Zəngilandan, Qubadlıdan qoyan rəhbərlər bu gün cavab versin.

Prezident Ali Baş Komandandır və burada bu səriştəsiz adamlar deyirlər ki, Prezident Müdafiə Nazirliyi ilə necə əlaqə yaratmalıdır, ya ona bir söz deməlidir, bu, cəfəngiyyatdır. Prezident Kələkidə oturub Ermənistandan keçən açıq rabitə və radio vasitəsilə öz əmrlərini Müdafiə Nazirliyinə və ya digər nazirliklərə verir. Bundan faciəli bir şey olarmı? Bu, bədbəxtlik deyilmi?

İndi yenə gözləyirik, yenə başlayırıq ki, gəlin siyasi məsləhətləşmə aparaq, gəlin qapalı məsləhətləşmə aparaq. Xeyr, bəsdir. Qarabağı vermişik. Qarabağ bizim deyil. İndi də gəlin Ağdamı verək, ondan sonra Surət bəylə Əbülfəz bəy otursun, görsün ki, danışıqlar necə qurtarmalıdır. Mən də Surət Hüseynovla görüşmüşəm və indi də hörmətli, çox hörmətli Heydər bəy bu telefoqramı oxudu. Onda da belə bir niyyət yoxdur, Əbülfəz Elçibəylə görüşsün, ona görə ki, Əbülfəz Elçibəy Gəncə faciəsində bilavasitə cinayətkardır. Mən Sizə deyim, nəyə görə üç nazirin, yəni güc nazirinin istefasını qəbul etməklə o belə bəyan edir və sübut edib ki, Əbülfəz Elçibəy hökuməti, dövlət Gəncə faciəsini bilir.

Gəlin heç yerə yozmayaq ki, Prezident, güc nazirləri bu operativ əməliyyat şəraitini, minlərcə əsgər, onlarca zirehli texnikanın iştirak etdiyi əməliyyatı bilmirlər. Mən Sizə bunu da demək istəyirəm ki, ayın 1-də Fəhmin Hacıyev – o, Daxili Qoşunların komandanıdır – Ağdamda yerləşən Daxili Qoşunların alayına, mayor Hacıyevə zəng edib Papravənd – Boyəhmədli istiqamətində yerləşən hərbi hissələri Gəncəyə tərəf yönəldib, bu, bir sübutdur, məndə çoxlu sübutlar var, yeri gəlsə, deyəcəyəm. Ona görə də bütün qarabağlılar – mən qətiyyətlə istəmirdim bu gün çıxış edəm – bəlkə də, bu çıxışımı gözləyirlər. Biz bir gün yox, birçə saat da gözləyə bilmərik ki, Prezident qayıdıb gəlsin və Qarabağın taleyini həll eləsin, ya Ağdamın, ya da o biri rayonların əldən getməsinin qabağını alsın.

Ona görə də mən belə başa düşürəm, siz, Milli Məclisin üzvləri Prezidentə müraciət etmisiniz və orada ondan xahiş etmisiniz ki, təcili qayıtsın, təcili, hər yolla. Bu o deməkdir ki... bir saat, iki saat. Üç gündür yoxdur. Hələ indi də deyir ki, bir gün də baxım görüm, sizə yazılı cavab verəcəyəm. Bu nə biabırçılıqdır? Ona görə də, hörmətli Heydər bəy, mən təkidlə təklif edirəm ki, bu gün burada Prezidentin etimadsızlıq məsələsi səsə qoyulsun və həll edilsin. Minnətdaram.

Sədrlik edən. Rauf İsmaylov.

Rauf İsmaylov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Bugünkü məsələ çox ciddi məsələdir və mənə belə gəlir ki, millət vəkillərinin, Məclisin üzvlərinin hər biri – mənim bu arzumdur – kənarda qalması, öz ürək sözünü deməlidir. Ona görə ki xalq bizi seçib, vəkil edib, oturmuşuq burada, xalqın dərdini çəkməliyik, başqa söhbət ola bilməz.

Xalq bizdən çox şey gözləyir. Mən istəyirəm, bir balaca haşiyə çıxım, bir şeyi deyim ki, mənim həmkarlarım məni düz başa düşsünlər. Vaxtilə Heydər Əliyevə mənim iradım olub, mən hələ də o iradımın üstündə dayanıram. Demişəm ki, Sizin kimi böyük bir şəxsiyyət, Sizin kimi böyük bir mütəfəkkir Dağlıq Qarabağda, demək, milli balansı saxlaya bilməyib. Yəni demək istəmişəm, Siz on beş il təxminən respublikaya rəhbərlik etmisiniz və o qədər güc olub ki, Siz elə edə bilərdiniz, Dağlıq Qarabağda azərbaycanlıların sayı ermənilərdən az olmazdı. O iradımda hələ də qalıram. Bilirəm ki, Siz böyük bir şəxsiyyət kimi, yəqin, bunu edə bilərdiniz. O tənqidi mən eləmişəm, o tənqidin dalından da qaçmıram.

Mən nəyi demək istəyirəm. Bu gün respublikada yaranmış boşluq, rəhbər boşluğunu mən deyirəm, artıq elə vəziyyət yaranıb, burada bütün güc nazirləri çıxış edib öz fikirlərini deyirlər, dəhşətli vəziyyət yaranıb və bu gündən sabaha haradasa ümid yoxdur ki, sabah Bakıda nə ola bilər, respublikada nə ola bilər. Mənə belə gəlir ki, millət vəkilləri bunun hamısını dərinədən düşünməlidirlər.

Mən təxminən bir-iki ay bundan qabaq gedib Tamerlan bəyin yanında komissiyanın sədrlərinin iclasında Əbülfəz bəy haqqında fikrimi demişəm. Dedim, Əbülfəz bəy humanist adamdır, amma Əbülfəz bəy Prezident vəzifəsini tutmağa, mənim fikrimcə, yaramır. Təxminən beş-altı il bundan qabaq Ali Sovet sədrləri olurdu, fərmanlar imzalayırdı, respublikanın ağsaqqalı olurdu, humanist bir adam olurdu, Əbülfəz bəy həmin vəzifəyə çox uyğun gələr. Həmin sözü mən – komissiya sədrləri burada oturublar – Tamerlan bəyin yanında demişəm. Yenə təkrar

edirəm, Əbülfəz bəy humanist adamdır, yaxşı adamdır. Mənə pisləkdən başqa heç bir şey eləməyib, yalnız pislək edib, ona baxmayaraq mən bir humanist adam kimi onun xətrini istəyirəm.

İstəyirəm ki, hörmətli sədr, bu gün biz bura yığılmışıq, qəti qərar qəbul eləməliyik. Artıq heç bir dəqiqə, saat gözləmək olmaz. Qəti qərar nədən ibarət olmalıdır? Burada, əlbəttə, səslənir ki, etimadsızlıq, istefa və sair, mən onu elə deməzdim. Mən istəyirdim, barışdırıcı bir mövqe ilə, alternativ bir qaydada – Əbülfəz bəyin bura gəlməsi hələlik naməlumdur, nə vaxt qayıdıb gələcək və günlər, saatlar, dəqiqələr gözləmir ki, Əbülfəz bəyi gözləyək, gəlsin, biz onu xoş gündən eləmirik. Bu gün burada belə bir təklif olmalıdır, mütləq Əbülfəz bəy respublikanın paytaxtı Bakıya qayıdana, öz vəzifəsini icra eləməyə başlayana qədər vəzifəsi Konstitusiyaya əsasən, mütləq səlahiyyətli bir şəxsə verilməlidir. O da hesab olunur Ali Sovetin sədri. Mən xahiş edirəm, bu alternativ qaydanı səsə qoyasınız.

O ki qaldı burada müxtəlif sözlər, fikirlər səslənir, Konstitusiyada ona yol verilmir. Açıq mən deyim ki, hüquqsüznəlik mənim sahəm deyil. Konstitusiyanın maddələrini əzbərləməklə məşğul olmamışam, amma bir şeyi demək istəyirəm, haradasa bir il yarımdır bu zalda əyləşirik, istənilən dəqiqə Konstitusiyanı sağa da çəkirik, sola da çəkirik, istənilən dəqiqə üstünə bir möhkəm təpik də vururuq, maddəsini də dondururuq və dəyişdiririk. Ona görə də respublikada yaranmış bu vəziyyətdə mən heç nə Konstitusiyanın 121-ci maddəsini yada salmaq istəyirəm, nə də bir başqa şeyi. Respublikada yaranmış indiki vəziyyət tələb edir ki, müvəqqəti olaraq Prezidentin səlahiyyətləri mütləq bu gün bir adama verilməlidir. Konstitusiyaya əsasən, nə yazılıbsa, o maddə, yenə deyirəm, istənilən maddəyə biz nə vaxtsa dəyişiklik vermişik, dondurmuşuq, saxlamışıq, ona görə bu gün biz o səlahiyyətləri Konstitusiyaya əsasən, respublikanın Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevə verməliyik.

O vaxt qayıdıb gələcək bura, deyəcək ki, mən gəlmişəm, biz onu çox məmnuniyyətlə qəbul edəcəyik və özünün arzusuna əsasən, referendum keçirilə bilər. Referendumda əgər xalq – bayaq burada bir yoldaş çıxış elədi, dedi ki, Rusiya, Rusiyanın bura ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, heç bir-birinə oxşarı, bənzəri də yoxdur – xalq deputatları etimadsızlıq göstərdilər, səsə qoyuldu, üçdə iki səs almadı, qaldı yerində, səhər başladı referendum keçirməyə. Yəni dediyim odur ki, onu biz də edə bilərik. Əbülfəz bəy Bakıya qayıdıb gələndə qədər onun səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə tapşırılmalıdır. Biz bu gün mütləq bu qərara getməliyik.

Əbülfəz bəy nə vaxt qayıdıb gəlsə, o referendumu keçirə bilər, böyük bir respublika deyil, Rusiya deyil, ucu-bucağı olmasın, balaca bir respublikadır. Demək, o referendumu biz lap bir həftədən sonra, on gündən sonra, bir aydan sonra da keçirə bilərik. Onun hazırlığını lap üç günə də görmək olar, burada böyük bir problem yoxdur.

Başqa bir şeyi demək istəyirəm ki, mən bir xahiş edərdim, ümumiyyətlə, bir millət kimi gəlin, bir dəfə biz ayılaq. Mən heç kimə əxlaq dərsi oxumaq istəmirəm. Kimsə rəhbərimiz oldu, işdən çıxsa, ona xalq düşməni kimi damğa vurmayaq. Gəlin qonşularımıza baxaq. Gəlin ermənilərin o yaxşı xüsusiyyətlərini biz öyrənək ki, kimsə çıxırsa, onun dalınca bir dənə söz danışılmaz, giley-güzar olmur, nə bilim, xəncəri alıb əlimizə xəncərləmirik. Bu gün burada səslənir, bəzi çıxışlarda da qabaq səslənib, məndən olsa, milli barışıq naminə mən bu respublikadan küsüb getmiş lap Vəzirovun özünü də, Mütəllibovun özünü də bura dəvət edərdim. Küsüb getmiş Prezidentimiz Elçibəyin də təminatı olmalıdır ki, bunların heç birinə haradasa güldən əskik bir söz deyilməyəcək.

Mən çox üzr istəyirəm, haradasa əxlaq dərsinə oxşamasın. Amerikada üç ay prezident işləyibsə, otuz-qırx ildən sonra rəhmətə gedibsə, aparıb onu Prezident xiyabanında dəfn edirlər ki, bu nə vaxtsa üç ay Amerikanın Prezidenti olub. Gəlin bir balaca bu işlərə baxaq, bir az humanist olaq, heç kimi əlimizə qılnc alıb qılncılamayaq və milli barışıq naminə bütün buradan küsüb getmiş bizim o dostlarımızı, qardaşlarımızı dəvət edək, gəlsinlər respublikaya.

Son olaraq demək istəyirəm, bu gün burada saat neçə olur-olsun, qərar çıxarılmalıdır, lap beş günlük, on günlük, nə qədərsə, naməlum bir müddətə, Prezident bura qayıdanadək onun səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilməlidir. Çox sağ olun. Üzr istəyirəm, bəlkə, çox danışdım.

Sədrlik edən. Etibar bəy, sən danışmaq istəyirdin, yoxsa...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Xeyrulla Əliyev.

Xeyrulla Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Üzr istəyirəm ki, ikinci dəfə vaxtınızı alıram. Mən hərbiçi deyiləm, amma hərbi əməliyyatdan əxz etdiyim bəzi fikirləri xatırlayıram və əgər Əbülfəz Elçibəyə, doğrudan da, hörmət ediriksə, kömək etmək istəyiriksə, ona birinci növbədə həqiqəti demək lazımdır. Əbülfəz bəyin bizə baxdığını nəzərə alaraq, bu fikri çatdırmaq istəyirəm ki, ölkəni kənardan, ordunu mərkəzdən idarə etmək olmaz və sərkərdəsi meydandan qaçan orduda

fərari axtarmaq lazım deyil. Bu mənada bayaq Tamerlan bəyin dediyi bir fikri, doğrudan da, müdafiə edirəm ki, o, Ağdama gəlsəydi, daha şə-rəfli, daha gözəl bir addım olardı.

O ki qaldı burada səslənən başqa təkliflərə, o qədər məsələni bir-bi-rinə qatmaq lazım deyil. Kimləri dəvət etmək, seçki keçirmək, refe-rendum keçirmək və sair, bunların, mənə elə gəlir ki, bu saat yeri deyil. Mən bu mənada Afiyəddin bəyin təklifləri ilə razıyam. Respublika bu saat nehrə kimi çalxalandığı bir vaxtda qoy yağı yağ üstünə çıxsın, ay-aranı ayranlıq olsun, onda seçki məsələsi də təyin edərək, referendum da keçiririk və sair. Amma indiki halda nə seçki, hansı seçkini keçirmək, harada keçirmək, aləm bir-birinə qarışıb. Bu saat Gəncə hadisələrini, bu hadisələri həll edək, qurtaraq, ondan sonra. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mirmahmud Fəttayev.

Mirmahmud Fəttayev. Hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkil-ləri. Mən parlament fəaliyyəti dövründə çox nadir hallarda çıxış eləmi-şəm. Milli Məclisi yarandığı dövrdən bəri Azərbaycanda vətəndaş sülhü yaratmaq üçün qalxan adlandırmışdıq. Milli Məclisin ayrı-ayrı üzvləri isə qalxan rolunda yox, özlərinin, bəzilərinin qeyd etdiyi kimi, çox çirkin oyunlarda iştirak ediblər və bu oyunların şahidi olmuşam, illərlə sus-muşam. Bu gün də susacağam, amma bir-iki məsələni qeyd edəcəyəm.

Deputat-istintaq komissiyasında olduğuma görə əgər Allah ömür versə, bədxah adamlar imkan versələr, yəqin ki, ayın axırında çıxış edəcəyəm, deyəcəyəm. Bugünkü vəziyyətin yaranmasında bizim hər biri-mizin müstəsna xidmətimiz var. Dediym kimi, o çirkin oyunlardan da-nışıb həmin oyun adı altında özləri oyunbazlıqdan, min oyundan çıxan adamlar respublikanın bugünkü günə salınmasında müstəsna xidmət sahibi olublar. Bu gün respublikanın bu vəziyyətə düşməsində şəx-sən Heydər bəyin də müstəsna xidməti var. Siz 1993-cü il iyunun 18-də Əbülfəz Elçibəy Bakını tərk edəndən sonra Azərbaycan xalqına ilk mü-raciətinizi etdiyiniz vaxtda saat 12:28 dəqiqədə dediniz, mən Azərbay-can Respublikası Ali Sovetinin sədri kimi, Konstitusiyaya uyğun olaraq, məsuliyyəti dərk edərək Prezidentin bütün səlahiyyətlərini öz üzərimə götürürəm.

Çıxışınızın sonunda Milli Məclisin növbədənənar sessiyasının ça-ğırılması haqqında məlumat verildi. Həmin məlumata əsasən də saat 15:09-da Milli Məclis üzvləri bura toplaşdılar və Milli Məclisin növbə-dənənar iclası başlandı. Həmin iclasın təxminən yarısında isə Siz gü-

nortaçağı saat 12:28-də dediyiniz sözlərin tam əksinə olaraq, yəni, doğrudan da, məsuliyyəti dərk edərək dediniz ki, bu, Prezidentin müstəsna səlahiyyətidir, Konstitusiyaya görə mənim ixtiyarım yoxdur, Prezident öz səlahiyyətlərini yalnız özü verə bilər, bu məsələni Ali Sovet həll edə bilər. Deməli, ayın 18-dən etibarən, bugünkü günə, 23 iyuna qədər baş verən hadisələrdə şəxsən Mirmahmud Fəttayevin nə qədər rolu varsa – mən özümü deyirəm – ondan qat-qat çox Sizin rolunuz var. Əgər Siz o sözü deməsəydiniz, mən millət vəkillərindən çox üzr istəyirəm, yəqin ki, həmişə özünün mövqeyini yalnız sədarətlə müəyyənləşdirən millət vəkililəri çoxqın vəziyyətdə qalmazdılar. O dırnaqarası bədbəxtlər bilmədikləri ki, neyləsinlər. Sizin günortaçağı dediyiniz sözü müdafiə edəsinlər, yoxsa günortadan sonra gələ biləcəyiniz nəticəni desinlər və millət vəkililəri çıxılmaz vəziyyətdə qaldı. Buna görə də bu çoxqınlıq vəziyyətindən, respublikanın bu vəziyyətindən çıxmasından ötrü Siz öz səlahiyyətlərinizdən, təcrübənizdən, mövqeyinizdən, bütövlükdə, tərəfdarlarınızın, öz nüfuzunuzdan istifadə edib bu gün də ilk addımı Siz atmalısınız, ilk sözü Siz deməlisiniz. Yəni əgər mənim bir sırası millət vəkili kimi nə qədər məsuliyyətim varsa, təbii, mənim arxam və tərəfdarlarım Sizin arxa və tərəfdarlarınızın sayı qədər deyil və ona görə də respublikadakı bu vəziyyətdən çıxış yolunu digər millət vəkiliyinə, bütün millətə göstərmək üçün ilk addımı Siz atmalısınız.

Buna görə mən təklif edirəm, həmin xatırlatdığım məsələlərə və bu gün müzakirə olunan məsələyə uyğun olaraq, öz münasibətinizi bir daha bildirəsiniz və mənə elə gəlir ki, ondan sonra mövqelər də aydınlaşacaq, bugünkü Milli Məclis də, yəqin, öz iclasını konkret qərarla başa çatdıracaq. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Millət vəkili Mirmahmud Fəttayevin çıxışı ilə əlaqədar olaraq bir neçə kəlmə deməliyəm. İndi biz vəziyyətdən çıxış yolu axtarmalıyıq. Yenə də oturub kimin nə dərəcədə məsuliyyət daşdığını araşdırmamalıyıq və bura bundan ötrü yığışmamışıq. Onu deyə bilərik, siz, bu Milli Məclisin üzvləri, o cümlədən Siz də çox çalışmısınız ki, burada kiminsə məsuliyyətini axtarıb tapasınız, amma heç vaxt tapa bilməmişsiniz. Belə olub ki, Azərbaycanda çox hadisələr, çox faciələr baş verib, xüsusən 1990-cı ildən bu tərəfə, ancaq bir dənə də günahkar yoxdur. Ona görə də indi gəlib iki günün içərisində kimin nə işdə məsuliyyəti olduğunu aydınlaşdırmağı gəlin kənara qoyaq.

O ki qaldı mənim məsuliyyətimə. Mən iyun ayının 15-də Ali Sovetin sədri seçilərkən demişəm ki, mən bu ağır vəziyyətdə öz məsuliyyətimi

dərk edirəm və fəaliyyətimə görə, şübhəsiz, məsuliyyəti daşıyacağam və daşıyram. Bundan narahat olmayın. O ki qaldı ayın 18-də mənim çıxışında dediyim söz, Siz bilməlisiniz, mən təkrar etməyə məcburam. Əbülfəz Elçibəylə biz iyunun 17-dən 18-nə keçən gecə saat 12-də ayrılmışıq. Ondan yarım saat sonra mən Gəncədə olan Surət Hüseynovla danışıqdan sonra onunla telefonla danışmışam və ona rahatlıq vermişəm ki, Surət Hüseynov dedi ki, ayın 18-də Bakıya girməyəcək, onun qoşunları tutduğu mövqelərdən tərpənməyəcəkdir, narahat olmayın, sabah görüşüb məsələləri müzakirə edəcəyik. Əgər Əbülfəz Elçibəy, mənə bura dəvət edən adam yarım saat ondan sonra çıxıb Bakıdan gedəcəkdir, bunu Ali Sovetin sədri kimi mənə bildirməli idi.

Mən Əbülfəz Elçibəyə, bəli, o gecə, o gün çox böyük xidmətlər etdim, o, əsəbi vəziyyətdə idi, onu rahat etdim və onunla bərabər ayın 18-də biz bu məsləhətləşmələri davam etdirib bu işlərdən çıxış yolunu axtaracaqdıq, ancaq nə etməli ki, Əbülfəz Elçibəy heç kəsə demədən çıxıb getdi. Bu xəbəri alan kimi biz iş yerinə toplaşmışıq, cürbəcür tədbirlər görmüşük və belə bir vəziyyətdə saat 12-də mən televiziya ilə çıxış etmişəm. Bunu da təhrif etmək lazım deyil. Mən dedim ki, Əbülfəz Elçibəy naməlum səbəblərdən Bakını tərk etdiyinə, yeri hələ məlum olmadığına görə – saat 12-də Əbülfəz Elçibəyin yeri məlum deyildi – bizim onunla əlaqəmiz yox idi, biz aydınlaşdırdıq ki, Əbülfəz Elçibəy İstanbula yox, Naxçıvana uçmuşdu, ancaq Naxçıvanda haradadır, onu tapa bilmirdik. Əbülfəz Elçibəy dövlət başçısıdır, əgər Naxçıvana uçurdusa, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərləri var, Ali Məclisin rəhbərləri var, Nazirlər Kabineti var, hüquq mühafizə orqanları var, bunların heç birinin xəbəri olmayıb. Bütün gecə araşdırma-sında bunların heç birisi bizə düzgün məlumat verə bilməyiblər.

Ona görə də saat 12-də çıxış eləyəndə mənə onun olduğu yer məlum deyildi. Bilmirdim ki, o, Naxçıvanda təyyarədən enəndən sonra Türkiyəyə keçib, yaxud Naxçıvan şəhərindədir, yaxud da Ordubaddadır. Ona görə mən dedim ki, belə bir vəziyyətdə, onunla əlaqə qurana qədər bu səlahiyyətləri mən üzərimə götürməliyəm. Ancaq bir neçə saatdan sonra məlum oldu ki, Ordubaddadır, Azərbaycan ərazisindədir. Mən dedim ki, bu səlahiyyətlər, şübhəsiz, Əbülfəz Elçibəyin özündədir. Burada heç bir ziddiyyət yoxdur. Bundan sui-istifadə etmək lazım deyil. Məsələləri əsas istiqamətdən çıxarıb kiçik şeylərə çevirmək bizim ağır vəziyyətdən çıxmağımıza heç də kömək etməz.

Etibar Məmmədov, buyurun.

Etibar Məmmədov. Mən bir şeyi yada salmaq istəyirəm ki, 18-də televiziya ilə çıxış, xalqa müraciət razılaşdırılmış müraciət idi. Həmin müraciət həm də Xalq Cəbhəsinin nümayəndələri ilə razılaşdırılmışdı. 17-dən 18-nə keçən gecə Azərbaycanın Prezidenti qəflətən yox olandan, itəndən sonra axtarış aparıldı, sonra müəyyən olundu ki, iki istiqamətdə təyyarə səfəriş olunub. Naxçıvana və İstanbula. Səhərə yaxın məlum oldu ki, Prezident İstanbula yox, Naxçıvana uçub və səhər tezdən Xalq Cəbhəsinin nümayəndəsi Əli Kərimov Ali Sovetə dəvət olunmuşdu, mən oradaydım, Nazirlər Kabinetinin üzvləri dəvət olunmuşdu, o cümlədən indiki dövrdə Nazirlər Kabineti sədrinin birinci müavini Kamil Vəliyev də oradaydı. Televiziyanın sədri Məmməd İsmayıl da oradaydı və orada ümumi razılıq əldə olundu ki, heç bir dövlətdə hakimiyyət boşluğuna imkan verilmir. Prezidentin harada olduğu məlum deyil. Hakimiyyət boşluğu yaranır. Bu boşluq Azərbaycan dövləti üçün təhlükə yarada bilər və bu təhlükəni aradan qaldırmaq üçün Konstitusiya əsasında Ali Sovetin sədri xalqa müraciət eləməlidir və bildirməlidir ki, bu boşluq yaranan müddətdə bütün səlahiyyətləri öz üzərinə götürür.

Yəni burada özbaşına hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdi, mənim fikrimcə, olmayıb və ondan sonra məlum olanda ki, Prezidentin yeri bəllidir, Prezident Naxçıvanın Kələki kəndindədir, ondan sonra “mən səlahiyyətlərimi heç kimə verməmişəm” dedi və məlum səbəbdən də izah olundu, bəli, Prezident səlahiyyətlərini vermədiyi üçün həmin Prezidentdir. Ancaq Prezidentin səlahiyyətlərini verməməsi o demək deyil ki, Prezident səlahiyyətlərini icra etməməlidir. Prezidentin Konstitusiyaya borcu, vəzifəsi odur ki, üzərinə götürdüyü səlahiyyətlərdən istifadə eləyib vəzifəsini yerinə yetirsin. Son günlərdə məlum olan bir həqiqət aşkar oldu ki, Prezident həmin səlahiyyətləri icra etməkdən faktiki olaraq imtina edir. Hətta imtina etməsə, səlahiyyətlərini heç kimə verməsə belə, həmin səlahiyyətlərini həyata keçirə bilmir. Ona görə də burada bəziləri dəfələrlə sözlərini deməyə çəkinirlər ki, kiminsə xoşuna gələr, kim gələr, kim gedər, bayaq Rəhim bəy də o məsələni qeyd elədi.

Mən bir şeyi qeyd eləmək istəyirəm, mənim üçün də heç vaxt fərqi olmayıb ki, kim gələcək, kim gedəcək. Biz həmişə həqiqəti demişik. Biz bu hərəkətdə müəyyən müddət Əbülfəz bəyin rəhbərliyi altında işləsək də, ancaq onun səhvlərini də demək bizim borcumuzdur. Mən bunu deməliyəm, deməliyəm ki, bəli – Gəncə hadisələrində hələ onun cinayəti sübut olunmasa da, mən qanun tərəfdarıyam, o, ancaq qanun, Konstitusiya əsasında sübut olunmalıdır – hazırda Əbülfəz Elçibəy

Azərbaycan Prezidenti səlahiyyətlərini icra etməkdən imtina etməklə cinayət eləyir. Dövlətə qarşı cinayət eləyir, xalqa qarşı cinayət eləyir. Ona görə mən konkret həmin cinayətləri də bir kənara qoyuram, konkret qərar layihəsi ilə çıxış etmək istəyirəm ki, həmin qərar layihəsi müzakirə olunsun.

Deməli, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin Azərbaycan Respublikası Prezidenti vəzifəsini icra edə bilməməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121-4-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikası qanunlarına əməl olunmasının təminatçısı kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin qorunmasına, müdafiəsinə, dövlət təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə dair tədbirlər görür. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının bu sahələrinə rəhbərlik edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy 1993-cü il iyun ayının 17-dən 18-nə keçən gecə qəflətən, dövlət orqanlarının rəhbərlərinə xəbər vermədən Bakı şəhərindən Naxçıvan Muxtar Respublikası Ordubad rayonunun Kələki kəndinə getmişdir. Prezidentin Mətbuat xidməti tərəfindən sonradan yayılmış rəsmi məlumatlara görə, Prezident Əbülfəz Elçibəy iyun ayının 17-dən 18-nə keçən gecə Bakı şəhərində gözlənilən qırğının qarşısını almaq və öz təhlükəsizliyini təmin etmək üçün vəzifəsinin icrasını heç kimə həvalə etmədən Bakının Binə hava limanından Naxçıvana uçmuşdur. Həmin gündən Naxçıvan Muxtar Respublikası Ordubad rayonunun Kələki kəndində qalan Əbülfəz Elçibəy Azərbaycan dövlətinin başçısı kimi fəaliyyətini həlledici dərəcədə məhdudlaşdırıb, respublikanın dövlət idarəetmə orqanları ilə faktiki olaraq əlaqəsini itirib, ali icra hakimiyyəti funksiyalarının yerinə yetirilməsindən özünü kənarlaşdırıb.

Bu müddət ərzində respublikanın başqa bölgələri, o cümlədən Bakı ilə bütün əlaqələrini yalnız son dərəcə qeyri-sabit işləyən ümumi telefon rabitəsi vasitəsilə quraraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti obyektiv məlumatların alınması, ölkədəki gərgin ictimai-siyasi və hərbi vəziyyətə düzgün qiymət verilməsi, baş verən hadisələrə təsir göstərə bilən təxirəsalınmaz qərarların qəbul edilməsindən özünü məhrum etmiş və beləliklə də hadisələrin inkişafına nəzarət etməyə heç bir imkanı yoxdur. Bununla da Əbülfəz Elçibəy Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə onun üzərinə qoyulmuş Azərbaycan Respublikası vətəndaş-

larının hüquq və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikası qanunlarına əməl olunmasının təminatçısı kimi borcunu yerinə yetirə bilmir.

Azərbaycan ərazisində müharibə gətirdiyi dövrdə respublikanın suverenliyinin qorunmasının, onun müdafiəsinin, dövlət təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə məsuliyyət daşıyan respublika Prezidentinin Ermənistanın işğalçı qoşunları ilə döyüşən hərbi hissələrlə, ümumiyyətlə, əlaqəsi yoxdur. Belə vəziyyətdə Əbülfəz Elçibəyin Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı kimi üzərinə düşən vəzifələrin, o cümlədən strateji əhəmiyyətli əməliyyat planlarının təsdiqi, bilavasitə onun tabeliyində olan Müdafiə, Daxili İşlər, Milli Təhlükəsizlik nazirliklərinin silahlı qüvvələrinin əlaqələndirilməsi qeyri-mümkün olmuşdur. Xüsusi rabitə vasitələrinin olmaması üzündən dövlət və hərbi sirlərin açılması üçün real təhlükə yaranmışdır. Hadisələrin bu səmtdəki inkişafı, habelə mövcud şəraitdə respublika həyatının mühüm sahələrinin müdafiə, təhlükəsizliyi, daxili hüquq qaydasını təmin edən dövlət idarəetmə orqanlarının rəhbərlərinin olmaması Azərbaycan dövlətçiliyinin təhlükəsizliyini təhlükə qarşısında qoyur, dövlət hakimiyyət qurumlarının və idarəetmə sisteminin dağılmasına gətirib çıxarır.

Respublikamızın müxtəlif bölgələrində yaranmış hakimiyyət boşluğundan çoxsaylı cinayətkar qruplar bəhrələnərək ağır cinayətlər, xüsusilə də qətlər, qarətlər, başqa ictimai təhlükəsi yüksək olan əməllər törətməkdədirlər. Vəziyyətin bu cür kəskinləşməsi Azərbaycanın fəlakətinə, dövlətçiliyimizin süqutuna səbəb olur. Yaranmış vəziyyət respublikadakı durumun sabitləşdirilməsinə, gərginliyin aradan qaldırılmasına, dövlətçiliyin möhkəmlənməsinə, qanunçuluğun bərpasına və bütün qüvvələrin xarici təcavüzə qarşı səfərbər edilməsinə yönəldilmiş qəti və təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Belə şəraitdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi 1993-cü il 21 iyun tarixli qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə Bakı şəhərinə təcili olaraq qayıtması barədə müraciət etmişdir. Lakin Əbülfəz Elçibəy bu müraciətə əhəmiyyət verməyərək paytaxta qayıtmamışdır. Heç bir təsirli tədbir görməmişdir. Bununla Əbülfəz Elçibəy Azərbaycan Respublikası Prezidenti vəzifələrini icra etməsini qeyri-mümkün etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121-7-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini icra edə bilmədikdə Azərbaycan Respublikasının yeni

Prezidenti seçilənədək onun səlahiyyəti Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə keçir. Göstərilənləri nəzərə alaraq, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrdən sonra Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi böhrandan çıxış yolları tapılması, habelə Qarabağın Ağdam, Ağdərə, Füzuli və başqa rayonlarında erməni hərbi qüvvələrinin qarşısını almaq, Azərbaycan dövlətçiliyi üçün yaranmış təhlükəni aradan qaldırmaq, idarəetmə sisteminin fəaliyyətini bərpa etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121-7-ci maddəsini rəhbər tutaraq **qərara alır**:

1. *Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyevin (Elçibəyin) Azərbaycan Respublikası Prezidenti vəzifələrini icra edə bilməməsi təsdiq edilsin.*

2. *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi Konstitusiya əsasında Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinin sədrinə həvalə edilsin.*

Ondan sonra isə mənim təklifim var ki, komissiyanın işini təcili olaraq sürətləndirmək lazımdır, Prezidentin və başqa vəzifəli şəxslərin Gəncə hadisələrində bilavasitə iştirakı, yaxud iştirakı olmadan məsuliyyət daşması məsələsi komissiyanın rəyi əsasında burada müzakirə olunmalıdır. Ondan sonra isə Prezidentin impiçment qaydasında, yəni vəzifədən tamamilə kənarlaşdırılması məsələsi qanun, Konstitusiya əsasında müzakirə oluna bilər. Mən bilirəm ki, Gəncə əhalisindən başqa zərərçəkənlərin də bu məsələdə, necə deyirlər, bir az səbirsizliyi var. Ancaq biz bu səbirsizliyimizin qarşısını almalıyıq. Biz bilməliyik, Azərbaycan dövlətini qoruyub saxlamaq istəyiriksə, yalnız qanun əsasında işləməliyik və bu məsələləri də qanuni şəkildə həll etməliyik, sonradan Azərbaycan Afrikanın banan respublikalarına çevrilməsin ki, gündə bir dəyişiklik olsun.

Bugünkü hadisələr də gələcəkdə Azərbaycana rəhbərlik edənlər və rəhbərlik etmək iddiasında olanlar üçün dərs olmalıdır ki, xalqın taleyi ilə oynamaq olmaz. Şəxsi mənafelərə xalqın mənafeələrini qurban vermək olmaz və şəxsi vəzifə mənafeələrinin xatirinə xalqın qanını tökmək olmaz. Ancaq bu gün biz bu qərarları qəbul etməklə, burada heç bir qərəzliyə yol verməməklə yaranmış vəziyyətdən çıxıb Azərbaycanda sabitlik yarada bilərik, Azərbaycanda dövlət hakimiyyətini bərpa edə bilərik. Əgər burada hər hansı bir qərar qəbul etmədən dağılsa, doğrudan da, Azərbaycanın dağılmasına səbəbkar olacağıq və bütün məsuliyyət də, mənim fikrimcə, bizim üzərimizdə qalacaq.

Sədrlik edən. Burada çıxışa yazılanlar var.

Rəhim Qazıyev.

Rəhim Qazıyev. Hörmətli millət vəkilləri, geniş, istiqamətsiz müzakirələrə son qoyaraq konkret təklif olunan layihə üzrə müzakirələrə keçməyi təklif edirəm. Səsə qoyulması üçün təkliflər verilməsini... Mən təklif edirəm ki, bu, səsə qoyulsun. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, hər hansı mübarizədə bir tərəfin iş bacarmazlığı, səriştəsizliyi ucundan məğlubiyyəti də qürurla qəbul etmək lazımdır və bunu da faciəyə döndərmək lazım deyil. Xalqın mənafeyinə xidmət edən hər hansı bir addımı atan adam bu gün yenə xalqın qarşısında müəyyən mənada özünü doğrultmalıdır.

Bu da faktıdır ki, bütün xalqın böyük rəğbəti ilə, ümidi ilə yaratdığımız bu dövlət idarə oluna bilmədi. Bunu heç kim inkar eləyə bilməz və Etibar Məmmədov da, bəzi deputatlar da çıxışlarında bunu konkret qeyd elədilər. Bu gün də bu məsələləri uzada-uzada, təzədən fırlatmağın əhəmiyyəti yoxdur. Məğlubiyyətdir. İdarəolunmada böyük səhvlər buraxılıb. Bu gün bunun konkret nöqtəsini qoyub, bundan sonrakı addımlarımızı ölçüb-biçib xalqımızı bu fəlakətdən qurtarmalıyıq. Mən təklif edirəm ki, qoy, verilən qərar layihəsi səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Mən, sadəcə olaraq, balaca bir həqiqəti Etibar bəyin diqqətinə çatdırmaq istəyirəm. Məlumdur ki, əgər biz qanunun aliliyini qəbul ediriksə, hər hansı vətəndaşın cinayətkar olmasını, yaxud cinayəti yalnız məhkəmə sübut eləyə bilər, yaxud rədd eləyə bilər. İkincisi, bu gün əgər doğrudan da, Əbülfəz bəy Konstitusiyaya əməl etməyibsə, öz verdiyi vədlərə əməl etməyibsə, yenə də bunu biz yox, Milli Məclis yox, yalnız referendum yolu ilə həll etmək olar.

Nəhayət, mən başa düşürəm, bugünkü bizim Milli Məclisimizin tərkibi ilə tez-tez fikirlərimizi dəyişirik, heç zaman sabit siyasi mövqe tutmur. Təbii, bu gün bir çox təkliflər keçəcək, o cümlədən Etibar bəyin, ancaq onu da unutmaq lazım deyil ki, bunu nə tarix, nə də dünya ictimaiyyəti bizim üçün yaxşı hesab etməyəcək. Sağ olun.

Etibar Məmmədov. Reqlamentə görə, iki saatdan bir fasilədir. Cəmaat da yorulub. Mən təklif edirəm ki, qərar layihəsi çoxaldılsın, fasilə elan olunsun, sonra qərar layihəsi müzakirə olunsun.

Sədrlik edən. Buyurun. Mikrofon verin.

Yerdən. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli sədr. Artıq bir neçə gündür ki, burada çox kəskin söhbətlərimiz gedir və mən bir dəfə burada bir neçə gün bundan qabaq çıxışında dedim, respublikamızda, həqiqətən, çox çətin bir vəziyyət yaranıb. Bu çətinliyi biz, millət vəkilləri aradan qaldırmalıyıq. Bizdən başqa bunu heç kim qaldırmalı deyil. Mən bütün millət vəkillərindən üzr istəyirəm, biz həmişə təsir altında işləmişik. Gərək bizim qapılar bağlansın, Azərbaycan xalqı tökülsün Ali Sovetin binasının ətrafına, polis, mühafizə dəstələri gecə-gündüz burada qarovul çəksinlər ki, biz burada xalqın mənafeyini müdafiə eləyən müəyyən qərarlar qəbul eləyək. Əfsuslar olsun ki, belə olub. Lakin bayaq burada millət vəkillərindən Ramiz Fətəliyev də dedi, gəlin bu gün biz xalqın mənafeyinə uyğun olaraq qərarlar qəbul eləyək.

Azərbaycanın Konstitusiyası var. Mən millət vəkillərindən üzr istəyirəm, siyasi sistem bərsində ikinci maddə var. Azərbaycan Respublikasında bütün hakimiyyət xalqa məxsusdur. Xalq dövlət hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının siyasi əsası olan xalq deputatları sovetləri vasitəsilə həyata keçirir. Yəqin ki, bu hamıya aydındır. Mən şərh vermirəm. Xalq deputatı – maddə 99. Deputatlar, xalq deputatları sovetləri xalqın səlahiyyətli nümayəndələridir.

Mən bundan sonra başqa bir maddəni də xatırlatmaq istəyirəm. Etibar Məmmədovun təklifi ilə tamamilə razıyam, maddədə göstərdi ki, 121-ci maddənin 4-cü bəndində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin vəzifələri var. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Azərbaycan qanunlarına əməl olunmasının təminatçısıdır. Əfsuslar olsun ki, bu gün bu yoxdur.

İkinci maddədə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyinin, Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunmasının təminatçısıdır. Əfsuslar olsun ki, bu gün Prezident respublikada yoxdur. Bu da bizdə məhrum olunub. Gəlin analogiyaya uymayaq. Respublikamızda Konstitusiya var, hüquqi dövlət quruluqsa, bəzən deputatlar deyir ki, istədiyimiz qanunu qəbul eləyə bilərik, hələlik Konstitusiyamız var, bu Konstitusiyaya uyğun da hərəkət eləməliyik. Azərbaycan Konstitusiyasının 121-ci maddəsinin 7-ci bəndi var, mən xahiş edirəm, dinləyin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti toxunulmazlıq hüququna malikdir. Aydındır ki, bütün deputatlar kimi Prezident də toxunulmazlıq hüququna malikdir. Azərbaycan Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını pozduğu

haldə, yalnız Azərbaycan Respublikası Ali Soveti tərəfindən vəzifədən götürülə, yəni vəzifədən çıxarıla bilər. Bunu yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti eləyə bilər. Yəni bugünkü Ali Sovetin də səlahiyyətləri Milli Məclisə verilib. Belə qərar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyə Nəzarəti Komitəsinin rəyi nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikası xalq deputatlarının ümumi sayının üçdə iki səs çoxluğundan az olmayaraq, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin təşəbbüsü ilə qəbul edilir. Konstitusiyanın maddəsidir.

Mən yenə deyirəm, Prezident özü burada iştirak eləyəndə mən ona sual vermişdim ki, əfsuslar olsun, bu gün bizim respublikamızda qanunvericilik orqanında nəzarət məhkəməsi, nəzarət komitəsi yoxdur. Lakin buna baxmayaraq bizdə hakimiyyətin üçüncü qolu olan məhkəmə hakimiyyəti var. Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti var, burada da iştirak eləyir. Mənə elə gəlir ki, Konstitusiyayı pozduğuna, respublikadan heç bir icazə olmadan, öz vəzifələrini heç kimə həvalə eləmədən çıxıb getdiyinə görə, bu gün respublikamızda kəskin qarşıdurma yarandığına görə Konstitusiyaya uyğun olaraq, 121-ci maddənin 7-ci bəndinə, əsasən Prezidentə etimadsızlıq məsələsi qoyulmalıdır. Bu da gündəliyə salınmalıdır. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Burada təklif olunmuşdu ki, Prezidentə etimadsızlıq göstərsin. Etibar Məmmədov konkret layihə təqdim etdi. Sonra bir təklif də vardı ki, Prezident əgər vəzifəsindən getməlidirsə, referendum olsun.

3 saatdır ki, işləyirik, əgər etiraz etmirsinizsə, yarım saatlıq tənəffüs elan edək. Tamerlan Qarayev, Afiyəddin Cəlilov bu qərar layihəsini çoxaldıb yarım saat müddətində Məclis üzvlərinə paylasınlar və eyni zamanda bizim hüquq şöbəmiz və hüquqçular bu layihənin, həm etimadsızlıq göstərilməsinin, başqa təkliflərin hüquqi tərəfdən nə qədər bizim Konstitusiyaya uyğun olduqları haqqında bir fikir mübadiləsi aparsınlar. Etiraz yoxdur ki? Beləliklə, yarım saat tənəffüs.

(FASİLƏDƏN SONRA)

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək.

(Qeydiyyat)

36 nəfər, yetərsay var.

Tənəffüs zamanı qərar layihəsi Məclis üzvlərinə paylanıb. Təəssüf ki, tənəffüs də uzandı, imkanınız olub oxumağa.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. İndi paylayırlar?

Qərar layihəsi haqqında kimin nə fikri var? Deputat Maksim Musayev.

Maksim Musayev. Mən istərdim biləm, həmin qərar layihəsinə hüquqşünaslar imza atıblarmı?

Sədrlik edən. Hüquqşünaslar baxıblar. Ola bilər ki, Ali Sovet Katibliyinin Hüquqi təminat və nəzarət şöbəsinin müdiri Səfa Mirzəyevə söz verim.

Əli bəy, buyurun.

Əli Kərimov, Azərbaycan Respublikasının dövlət katibi. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Təqdim olunmuş qərar layihəsinin müzakirəsi başlanacaq. Mən qətiyyənlə şübhə eləmirəm, hüquqşünaslar öz fikirlərini deyəcəklər və bildirəcəklər ki, təqdim olunmuş qərar layihəsi mövcud qanunvericiliyə, Konstitusiyaya uyğun deyil. Milli Məclis belə bir qərarı qəbul eləyə bilməz. Hüquqi cəhətdən, mən şübhə eləmirəm ki, bu fikri hüquqşünaslar təsdiq eləyəcəklər, yəni mən bu fikri onların özlərinə saxlayıram. Amma məsələnin siyasi tərəfinin üzərində dayanmaq istərdim.

Bilirsiniz ki, açıq etiraf etmək lazımdır, neçə gündən bəri Prezidentə silahlı dəstələr tərəfindən hakimiyyətdən getməsi ilə bağlı ultimatum verilib. Bu məsələləri müzakirə eləyən Milli Məclis bu münaqişəni nəzərdən keçirərkən, yaqın, nəzərə almalıydı ki, əgər bu, münaqişə kimi qiymətləndirilsə də, Milli Məclis bunu icraatına götürürsə, tərəflərdən biri Prezidentdirsə, digər tərəfi də Surət Hüseynov və onun ətrafında olanlardır. Əgər biz, doğrudan da, vəziyyətdən çıxış yolu axtarırdıqsa, bu çıxış yolu kompromislər əsasında olmalıydı və kompromislər də qarşılıqlı olmalıydı. Mən sizin nəzərinizə çatdırıram ki, bugünkü günə qədər kompromislər yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən edilib. Çoxlu belə addımlar atılıb. Hər cür güzəştlər edilib. Hətta bu gün Milli Məclisin gedişində mən Prezidentlə bir də danışdım. Prezident o variantla da razılaşıb – müəyyən iddia olunur, Prezidentin Bakı şəhərində olmaması operativ idarəçilik üçün çətinlik yaradır, rəhbər məsələləri çətinlik yaradır, bunun guya Ağdamın müdafiəsinə, başqa yerlərin müdafiəsinə operativ təsiri var – sizinlə bu məsələləri müzakirə eləsin ki, hansısa səlahiyyətlərin, artıq bu məsələlər, yaqın, o müzakirədə həll olunmalıdır, ola bilsin, digər səlahiyyətlərin də Ali Sovetin sədrinə verilməsi haqqında məsələni müzakirə eləyə bilər. Yəni bu bəhanələrdən də istifadə olunmasın.

Mən tam məsuliyyətlə deyirəm ki, bunlar bəhanədir. Siz özünüz bu məsələlərlə dərinədən tanışsınız. Özünüz qeyd elədiniz ki, həmin nazirliklərlə operativ işləyirsiniz. Mən heç şübhə eləmirəm. Siz də az-çox bu işlərlə məşğul olan adam kimi, mən də bu adamlara konkret demirik ki, kim haradan hara hücumla keçsin, hansı N nömrəli hərbi hissə hara getsin. Çağıranda deyirsiniz ki, bütün qüvvələrdən istifadə eləyin. Deyək, Ağdamın müdafiəsi üçün, dinləyirsiniz ki, məsələlər nədir. Əslində, Prezident də bu işləri görür. Amma buna baxmayaraq bu bəhanələrdən də istifadə olunmasın deyər Prezident bu məsələni də müzakirə etməyə hazırdır.

Qaldı Milli Məclisin belə bir qərar layihəsi ilə çıxış etməsi, xüsusilə də onu qəbul etməsi, mən hesab edirəm, biz bu gün də, həmişə olduğu kimi, ümumiyyətlə, yaşadığımız tarix yaradırıq və bizim bu gün yaratdığımız tarix silahlı qüvvələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasında artıq başlamış dövlət çevrilişinin parlament yolu ilə başa çatmasından ibarət olacaq. Bu qərarın heç bir hüquqi əsası yoxdur. Milli Məclis, doğrudan da, qanunçuluq yolu ilə hərəkət etmək istəyirsə, konsensus axtarırsa, bu konsensus Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy və onun tərəfdarları ilə müəyyən razılıq əsasında olmalıdır. Respublika Prezidentini tamamilə siyasi meydanıdan silmək xətti götürmək heç bir konsensusa gətirib çıxarmır və məsələləri həll etmir.

Ona görə də mən bir daha onun üzərinə qayıtmaq istərdim ki, bu gün Milli Məclisdə xeyli səmərəli təkliflər irəli sürüldü. Məlum oldu ki, hələ müəyyən addımlar atmaq mümkündür. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin cavabı sizə gəlib çatmayıb. O cavabda nələr nəzərdə tutulur, onu biz bilmirik. Tofiq Qasimov Surət Hüseynovun yanında olmuşdu və mənə çatdırdığı məlumatlara görə, o, Prezidentlə görüşməyə razılıq vermişdi, bu gün səhər, ondan sonra Tofiq Qasimov Naxçıvana uçub Prezidentlə görüşməyə. Yəni demək istəyirəm, düzdür, bu gün telefonqram oxundu ki, Surət Hüseynov hər hansı görüşdən imtina edib, amma onunla da danışmaq lazımdır, əgər bu kompromislərdən söhbət gedirsə, kompromis bütün tərəflərdən olmalıdır. Mənə elə gəlir ki, biz bu sahədəki bütün potensialdan istifadə edib qurtarmamışıq və işimizi bu istiqamətdə qurmalıyıq. Belə qərarlar qəbul etmək yolu isə məsələnin həlli yolu deyil. Sağ olun.

Sədrlik edən. Şübhəsiz, biz bütün imkanlardan istifadə etməliyik, yəqin, elə Əli bəy, Siz də, başqaları da görürsünüz ki, mən özüm necə bir Ali Sovetin sədri kimi yollar axtarıram. Ancaq bilirsiniz, məlumatları hərə

bir cür verir. Məsələn, Surət Hüseynov, axşam mən dedim, bu gün gecə danışanda mənə dedi ki, Tofiq Qasimov gəlmişdi buraya, mən onunla ətraflı danışdım, hər bir şeyi ona göstərdim. Eyni zamanda o, Azərbaycanın Baş prokuroru İxtiyar Şirinovla, Azərbaycan milli təhlükəsizlik nazirinin müavini Sülhəddin Əkbərovla görüşdü və ətraflı söhbət elədi, özü də tamamilə özü üçün yəqin etdi ki, onlar verdikləri ifadələrin üzərində dururlar. Onlar ifadə verirlər ki, bütün bu işlərin hamısını Prezidentin göstərişi ilə ediblər. Ona görə də Tofiq Qasimov buradan getdi və mən də ona dedim, gedin Prezidentin yanına, deyin ki, o, tezliklə istefasını versin. Tofiq Qasimov da dedi, mən artıq tam belə fikirdəyəm ki, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəy istefa verməlidir. Bu bunun dediyidir.

İndi Siz deyirsiniz ki, Tofiq Qasimov başqa cür deyib. Təəssüf, bizdə nizam-intizam elədir ki, Tofiq Qasimov gedib Gəncəyə, oradan gedib Ordubada, heç kəsə bunu deməyib, heç kəslə məsləhətləşməyib. Bu da yaramaz bir şeydir. Ancaq eybi yoxdur, bu, işin xeyrinədirsə, bunların hamısı bağışlanıla bilər. İndi tənəffüs vaxtı mən gəldim, çünki telefonqramı oradan vermişdilər. Özüm istədim, verdilər, oxudum, mən eyni zamanda məsuliyyət hiss edirəm, özüm bilim, görüm ki, bu telefonqramı bu verib, bunun sözüdür? Mən ona telefon elədim, yerində idi, dedi ki, mən Sizin Məclisə baxıram, mən narazıyam və o telefonqramda verdim tələblərin üzərində dururam. Bir də mənə qayıtdı ki, Tofiq Qasimov gəlmişdi bura, indi mən onunla danışdım, ətraflı, hər şeyi göstərdim, hər şeyə tamamilə inandı və gedib ora deyir, mən razı deyiləm, qərar layihəsini də oxuyanda deyir, mən bununla razı deyiləm. O günahlar hamısı sübutdur və o, istefa verməlidir.

Ona görə də mən bunu deyərək, demirəm, mən də bununla razıyam, ancaq olan şeyi çatdırıram və məlumatlar da belə olur ki, biri bax bu cür deyir, biri o biri cür deyir və müəyyən eləmək olmur, kimin dediyi həqiqətdir, kimin dediyi qeyri-həqiqətdir. Ona görə də gəlin müzakirə edək, əgər Əbülfəz Elçibəy Sizə deyib ki, bu məsələni müzakirə etmək fikrindədir, bunu indi gərək müzakirə edəydi. İndi bir də qeyd edirəm, axı, Əbülfəz Elçibəy əgər gəlib burada – Tofiq Qasimov gəldi – əgər bax bu Məclisdə, onu necə Prezident kimi uğurlayıb, təbrik edib, ona xeyir-dua verib bu Məclis, gəlib bütün öz dərdi-sərini desə və bu Məclislə təmasda olsa, bu məsələlər daha da tez həll oluna bilər. Mən hesab edirəm, Əbülfəz Elçibəyin səhvlərindən biri də odur ki, o, Məclislə əlaqəsini qırıb, Məclisdə az olur. Mən əvvəllər televiziya ilə bunu görmüşəm, indi də bir halda ki belə ağır vəziyyətdir, Məclislə bir yerdə olmalıdır, məsləhətləşməlidir.

Mən görürəm ki, Tofiq Qasimov gəldi, bəlkə, elə dərhal onu bir dinlə-yək, bəlkə, onda yeni bir məlumat var. Necə baxırsınız?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun.

Tofiq Qasimov, Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri. Hər vaxtınız xeyir olsun, hörmətli millət vəkilləri! Mən, bildiyiniz kimi, dünən Surət Hüseynovun yanında oldum, onunla söhbət elədim, təx-minən bir beş saata qədər söhbət elədik. Eyni zamanda mən orada bi-zim girov götürülmüş vəzifəli şəxslərimizlə də görüşdüm, əvvəl gedib o hadisə yerində də oldum və bu gün də orada Surət Hüseynovla mənim danışığımı bayaq Heydər bəyin dediyi kimi olmadı.

Sədrlik edən. Mən Surətin dediyini deyirəm, mənim dediyim deyil.

Tofiq Qasimov. Mən yolda maşınla gələndə qulaq asdım, yəni deyir-əm, tamam o qaydada olmadı. Əlbəttə ki, Sizin öz sözünüz deyil, Surət bəyin dediyi sözdür.

Əvvəl bizim söhbətimiz çox yaxşı gedirdi, çox açıq danışdıq, mən girovlarla görüşüb gələndən sonra son sözündə israr elədi, əlbəttə, mən yenə hesab edirəm ki, Prezidentin istefası olmalıdır, burada gü-nahı, filan var. Amma daha belə söhbətimiz olmadı ki, o girovların guya artıq təqsirkar olduğu və sair təsdiq olunub. Elə söhbət olmadı. Çünki aydın məsələdir ki, görüşməklə, danışmaqla heç kimin təqsi-ri təsdiq oluna bilməz. Onu ancaq məhkəmə qərarla təsdiq edə bilər, ona görə də o barədə bizim, əlbəttə, söhbətimiz olmadı. Onların özləri o barədə də heç nə demədilər. Dedilər ki, bizim xəbərimiz olmayıb, hər ikisi olduqları binadan kənara çıxmayıblar, onları gəlib orada tu-tublar, ona görə də onların hadisədən də, hadisə yerindən də xəbərləri yoxdur.

Mən gedib hadisə yerinə baxdım və Surət Hüseynovla ayrılanda bi-zim sonuncu dəfə sözüümüz belə oldu ki, mən Əbülfəz bəyin yanında ola-cağam, Surət bəyin dediyi və bizim müzakirə etdiyimiz məsələləri – biz müxtəlif variantları orada müzakirə elədik, mən də təklif elədim, onları da Əbülfəz bəyə çatdıracağam – qayıdandan sonra yenidən Surət bəylə müzakirə edəcəyəm, artıq müəyyən bir məqsədə nail ola biləcəyik, bil-məyəcəyik, ondan sonra məlum olacaq. Ona görə də mənim fikrim var-dı, sabah yenidən gedəm Surət bəylə yenə danışam, qayıdıb gələndən sonra artıq deyim ki, nə eləmək olardı, nə eləmək olmazdı. Çünki indi bu məsələlərin bir çox hissəsini mən Əbülfəz bəylə də müzakirə elədim.

Əlbəttə, mən Surət bəylə danışanda da demişdim, bu məsələni çalışıb qanuni yolla, legitim yolla eləmək lazımdır ki, Azərbaycanın indiki beynəlxalq aləmdə olan, necə deyərlər, hörməti aşağı düşməsin, bu qədər əziyyətdən sonra, artıq dünya dövlətləri bizi tanıyır, bizə tərəfdar çıxır. Surət bəy də dedi ki, mən bu məsələni ancaq qanuni yolla həll etməyə tərəfdaram. Söhbət əsnasında mən də dedim ki, bu məsələnin qanuni yolla həllinin bir neçə variantı var, mən təklif elədiklərimi Sizə deyə bilərəm.

Birinci, misal üçün, mən dedim, əgər Siz, yəni öz tərəfinizdən Bakının ətrafında olan hissələrinizi geri çəkməyə razı olsanız və mənə qarantıya versəniz ki, Prezidentin qayıtmağından sonra ona silah vasitəsilə, yəni zor vasitəsilə təsir göstərilməyəcək və mən gedib onu, misal üçün, elə sabah gətirərəm Bakıya, oturub öz işini davam edər, bu işin qiymətini də özü televiziya da çıxış edib verə bilər. Ya başqa bir televiziya ilə çıxış edib bu işin qiymətini, siyasi qiymətini də öz bildiyi kimi verə bilər və söz verə bilər ki, günahkarların hamısı cəzalandırılacaq və sair, o qaydada davam edə bilər. Yox, əgər istefa məsələsi, doğrudan da, olmalıdırsa, bu istefanın da qanuni yolları var. Nə Milli Məclis, nə də Ali Sovet yığılsa, bu gün Konstitusiyaya görə Prezidentə etimadsızlıq göstərmək hüququ yoxdur. Ona görə yoxdur ki, Prezident Konstitusiyanı pozmayıb, Prezident kö-nüllü surətdə öz vəzifələrindən imtina etməyib və ona görə də burada nə qanun, nə qərar qəbul edilsə, o legitim olmayacaq. Legitim olmadığına görə, dünyanın bir dövləti də yeni qurumu tanımayacaq, fərqi yoxdur, o səlahiyyət kimə verilsə verilsin. O baxımdan da mən dedim ki, əgər doğrudan da, istefanı legitim yolla eləmək istəyirsinizsə, gəlin referendum elan edək, millətdən soruşaq buna etimad məsələsini, yəni bunu edək. Demirsiniz ki, xalqın doxsan faizi Surət Hüseynovun tərəfindədir, qoy xalq, o doxsan faiz səs versin və bunun prezidentlikdən getməsinə təmin eləsin. Yəni axırıncı bu variantı da müzakirə elədik, amma çıxanda, mən yenə deyirəm, Surət Hüseynov dedi ki, mən yenə öz sözümün üstündə dururam, o, mütləq istefaya getməlidir.

Mən də dedim ki, onda Sizin qoşunların qabağında duran yoxdur, heç kim onlara müqavimət göstərməyəcək, gedin, oturun hakimiyyətdə, idarə edin. Yəni onda belə çıxacaq ki, Siz dövlət çevrilişi etmisiniz. Silah gücünə hərbi çevriliş edilib, Siz də hərbi diktator kimi gəlib oturaçaqsınız hakimiyyətin başında. Nə qədər oturaçaqsınız, özünüz bilərsiniz, özünüz gəlib edə bilərsiniz. Yəni bizim danışığımızın əsas məzmunu ondan ibarət idi ki, bunun legitim yollarını tapaq.

Mən də bu gün Əbülfəz bəylə danışdım, Əbülfəz bəyə dedim. O dedi ki, mən razıyam, referendum variantı ilə istəyirsiniz Milli Məclis qərar qəbul eləsin, referendum elan edin, millətdən soruşsunlar, əgər, doğrudan da, mənə etimad göstərməzlərsə, onda mən gedərəm. Yəni mənim deyəcəyim təxminən bu qədər. Amma mən sabah bunu Surət bəylə bir də təzədən müzakirə etmək istəyirdim. Daha indi Siz bu gün başlamısınızsa, burada bəli...

“KQB”nin adından. Necə yəni kimin adından getmişəm? Mən ölkənin naziriyəm, özü də birbaşa Prezidentə tabeyəm, Prezidentin adından getmişəm, Prezidentin də adından gəlmişəm. Kimin adından getməliyəm? Bəs Siz kimin adından danışırırsınız, onu bilmək istəyirəm mən. Deputatam. Yox, kimin adından getmişəm nə deməkdir?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Tofiq Qasımov. Eybi yoxdur, sən gəlib düzəldərsən. Sağlıq olsun. Yaxşı. Boş-boş danışma.

İndi mənə sual varsa, buyurun, mən suala cavab verə bilərəm.

Sədrlik edən. Sual varmı Tofiq bəy? Buyurun, Firudin bəy.

Firudin Cəlilov. Hörmətli Heydər bəy! Xahiş edirəm, bu deputatlar ki oturublar burada, onlara bir deyəsiniz, Milli Məclisin işinə mane olmasınlar. Özü də yerdən, xahiş edirəm, səs salmayın və lazım gəlsə, bu cür məsələləri biz qapalı iclasda keçirə bilərik. Oturubsunuz, müdaxilə edirsiniz. Sizə söz veriblər, deyin, replika lazım deyil.

Tofiq bəy, o danışıklardan Sizə belə bir qənaət hasil olmadı ki, bunlar ikisi üzbəüz oturub söhbət edə bilərlər?

Tofiq Qasımov. O məsələni də biz müzakirə elədik. Mən dedim ki, əgər Sizin görüşmək fikriniz varsa, mən məsləhət görürəm, mən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə danışım, sizin aranızda görüş təşkil edək. Surət bəy dedi ki, mən elə hesab edirəm ki, bu əvvəl olsaydı, yaxşı olardı, amma indi ehtiyac yoxdur. Dedi, mən Sizə tam inanıram. Mən hesab edirəm, Siz gedib mənim sözümü Prezidentə deyərsiniz, onun da sözlərini gəlib mənə deyərsiniz, ondan sonra baxarıq. Yəni bizim sonuncu söhbətimiz bu şəkildə olub.

Sədrlik edən. Daha sualı olan var? Etibar Məmmədov.

Etibar Məmmədov. Deməli, əgər bu Prezident referendum yoluna razıdırsa, onda bir məsələ çıxır. Referenduma qədər indi o, oturacaq Kələkidə. Bakıda da hakimiyyət yox, bəs, bu referenduma qədər hakimiyyət

yət məsələsi nə cür həll olunacaq, yəni hakimiyyət boşluğu yaranıb, bu, göz qabağındadır, faktdır.

Tofiq Qasimov. Deməli, bu məsələni də orada müzakirə elədik. Mən, misal üçün, dedim ki, əgər bu referendum variantına Surət Hüseynov da bir tərəf kimi razı olsa, bu birilərindən başqa, onda Surət Hüseynov gərək Bakının ətrafında olan qüvvələrini çəksin, Prezident də gəlib referendum qədər öz səlahiyyətini icra eləsin. Yəni əgər Surət Hüseynov razı olmasa, onda referendum variantının da mənası yoxdur. Onda gəlsin, özü otursun, ayrı yolu yoxdur.

Sədrlik edən. Daha kimin sualı var? Rəhim bəy.

Rəhim Qazıyev. Tofiq müəllim, mən həmişə Sizin obyektivliyinizə inanmışam, indi də inanıram. Sizin özünüzdün şəxsi fikriniz. Dediniz, hadisə yerində də olubsunuz, o vəziyyəti də görübsünüz. Mən Sizin ancaq öz şəxsi gəldiyiniz qənaəti bilmək istəyirəm.

Tofiq Qasimov. Bilirsiniz, Rəhim bəy, şəxsi qənaət belə şeydir ki, mən bir müddət əvvəl də Əbülfəz bəylə bizim görüşümüz vaxtı – ayın 15-də saat 3-də görüşdük – onunla müzakirə edən vaxt, bu məsələ necədir, necə qoyulur, kim tələb edir, nə tələb edir, şəxsən özüm öz adımdan xahiş etmişdim, biz Siz də başda olmaqla, eybi yoxdur, nə olar, istefaya gedək, biz də bir az müxalifətdə oturarıq. Gəlsinlər, bir müddət də başqaları idarə eləsinlər, biz də müxalifətin...

Müxalifət olmaqdan gözəl şey yoxdur dünyada, özünüz bilirsiniz. Heç bir məsuliyyət-zad yoxdur. Kimi istəyirsən, nə qədər istəyirsən söy, yəni bunun nə çətinliyi var ki? Mən şəxsən o vaxt təklif elədim, amma Əbülfəz bəy elə hesab eləmir. O, hesab edir ki, o, zorla istefaya getməli deyil, yəni mənim fikrim ayrı şeydir, Əbülfəz bəyin şəxsi fikri başqa şey. Çünki mən Prezident deyiləm, çox təəssüf ki...

Rəhim Qazıyev. Mən onunla razıyam. Tofiq müəllim, sadəcə olaraq, mən bir də o sualı təkrar etmək istəmirəm, çünki bu, çox sadə məsələ deyil və biz də heç vaxt gedən prezidentləri öz xoşu ilə istefaya buraxmamışıq, fakt qarşısında qoyub onu o vəziyyətə gətirmişik. O da bizim təcrübəmizdir, amma burada bir şey var, mən artıq müzakirələrin əvvəlinə qayıtmaq istəmirəm, bir detal Sizin yadınıza salmaq istəyirəm.

Prezident deyir, xəbərim yoxdur. Baş nazir deyir, xəbərim yoxdur, nazirlər deyir, xəbərim yoxdur, bu hadisə də baş verib, qan tökülüb, özümüz-özümüzün qanını tökmüşük. Hər iki halda, xəbərləri olmayan halda da Prezidentin bu dövlətə rəhbərlik etməyə haqqı yoxdur və xə-

bərləri olub boynuna götürmədikləri halda, o daha biabırçıdır. Ona görə, sadəcə olaraq, mənə Sizin fikriniz bəsdir, ona görə ki vicdanının səsi ilə danışan adamla danışmaq asandır.

Tofiq Qasimov. Rəhim bəy, bir şeyi də demək istəyirəm. Deməli, bu məsələ ki indi qoyuldu, əlbəttə, orada hadisə olub, çox dəhşətli şəkildə olub və sair. Amma bu gün kimin burada günahkar olduğunu bilavasitə aşkar etmək asan deyil. Düzdür, Prezident “xəbərim yoxdur” deyirsə də, necə deyərlər, üzrdən betər günah olur. “Xəbərim vardı” desə, bir dövlətin Prezidenti kimi məsuliyyət onun boynundadır, yəni bu məsuliyyətdən qaça bilməz, özü də bunu bilir, özü ilə də söhbət elədik bu gün, o da bundan qaçmaq fikrində deyil. Amma orada hadisənin gedişində o işi törədən kim olub, ortada təxribatçı olub, olmayıb, bunu kim təşkil edib, bəlkə də, Prezident ömr verib. Misal üçün, iki ay, bilirsiniz ki, Amerikada getdilər o bir hindu icmasını əhatəyə aldılar, “təslim ol” dedilər, amma bir güllə atmadılar, yəni onlar özləri içəridə yandırana kimi bir güllə atmadılar. Yəni bunu bu şəkildə də eləmək olardı. Tərk-silah elə demək, o əmri vermək hələ o demək deyildi ki, gedin, onları qırın orada.

Yəni demək istəyirəm ki, obyektiv şəkildə, ancaq təhqiqatını aparıb, məhkəməsini edəndən sonra biz biləcəyik, kimlər cinayətkardır və onlar da vəzifəsindən, dərəcəsiindən asılı olmayaraq, mütləq cəzalandırılmalıdır. Bəri başdan demək ki, filankəs cinayətkardır, o biri tərəfdə günah yoxdur, o da mənə elə gəlir, bir az obyektiv olmaz.

Rəhim Qaziyev. Tofiq müəllim, min dəfə üzr istəyirəm, yenə burada bir söhbət var, burada hələ bilavasitə, birbaşa Prezidentin cinayətkar söhbəti getmir, Prezident bu millətin atası vəzifəsindədir, atanın övladları bir-birini qırıb, fakt budur. Bu gün onun, sadəcə olaraq, bu işin başında durmağa mənəvi haqqı yoxdur. Ondan sonra o istintaq gedəcək, kim cinayətkar olacaq, amma özünüz də bilirsiniz, bizim respublikamız normal şəraitdə olsa, bunu beş gün, on gün, on beş gün, iyirmi gün, bir ay uzatmaq olar. Bu saat orada sərhədlərdə daxildəki sabitliyin pozulması və daha doğrusu, kin, nifrət hissi elə həddə çatıb ki, nə isə bunun köpünü almaq lazımdır və Siz də özünüz görüb gəlmisiniz. Mən hesab edirəm ki, burada gələcəkdə qanın tökülməməsi üçün Sizin fikriniz də əsas rollardan birini oynaya bilər. Sağ olun.

Tofiq Qasimov. Rəhim bəy, mən Sizinlə tam razıyam. Amma hüquqi yox, necə deyərlər, mənəvi məsələyə gələndə, onda Prezident özü həll etməlidir onu, qalacaq, ya gedəcək, daha ona biz güc edə bilmərik. Amma

hüquqi tərəfinə gələndə, bir halda ki biz hesab edirik, burada mənəvi də olsa, tutaq, haqqı yoxdur, filandır, onun üçün də referendum var, referendum elan edin, millət özü qiymət versin ona. Mən belə hesab edirəm.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun. Mikrofon verin.

Yerdən. Hörmətli Tofiq bəy, Siz xarici işlər nazirisiniz. Tarixdən bilirsiniz, məndən yaxşı bilirsiniz, yəqin, Reyqana deyiblər ki, Siz Amerikanın adından, xarici ölkələrin adından danışırınsınız, həkimləri Reyqana deyib, Siz üç gün xəstəxanada yatmalısınız. O, soruşub ki, neçə gün, deyiblər, təxminən, heç olmasa, üç gün. O, kabinetdən çıxmamış öz səlahiyyətlərini müavininə tapşırıb, ölkəyə elan edib, sonra xəstəxanaya gedib.

Siz xarici işlər naziri gözəl bilirsiniz, hörmətli Ali Məclisimizin bu gün sədri Heydər Əliyevə hörmət üçün o, birinci gün gəlib burada elan edəndə ki, Əbülfəz Əliyev Bakıdan gedib və ona görə də biz bu günə kimi “gedib” sözünü işlədirik, o getməyib, o, qaçıb. Niyə qaçıb? Siz gözəl bilirsiniz ki, həmin gün o uçanda mən hava limanında idim, qonaq qarşılayırdım. Burada səlahiyyətli orqanların rəhbərləri oturub, onların işçiləri təsdiq edə bilərlər, Elçibəy, Əbülfəz Əliyev Ordubada, yaxud Naxçıvana uçmayacaqdı, konsulluqla danışıldı, İstanbulda Dəmirələ çıxıbilmədilər. İstanbul təyyarəni qəbul etmədiyi üçün o, gedib Naxçıvana düşdü. Niyə camaata həqiqəti demirik? Bir.

İkinci də, mən istəmirəm, burada uzun-uzadı danışam. Siz bilirsiniz ki, Əbülfəz və onun komandasının əli qana batıb? Nə oldu, 1990-cı ildə rus gəlib öldürəndə o qan ola bilərdi, indi biz özümüz-özümüzü qıranda, Əbülfəzin qvardiyası gedib dinc əhalini qıranda, tanklar bağça uşaqlarının üstünə çıxıb qıranda, bu, qan deyil? Bu, Konstitusiyanı pozmaq deyil?

Tofiq Qasımov. Bəy, birinci, o Sizin dediyiniz həqiqət mənə məlum deyil ki, Əbülfəz Elçibəy İstanbula uçası idi, o Sizin həqiqətdir, o mənim həqiqətim deyil. Çünki əgər o, İstanbula uçası olsa idi, elə İstanbula gərdədi. Kələki kəndi ilə İstanbulun arası elə böyük deyil, təyyarə ilə gəndəndən sonra fərqi yoxdur.

İkinci də, fakt budur ki, bu ora getməyib, bura gedib və Azərbaycanın ərazisindədir. Siz deyirsiniz, o qaçıb, mənə elə gəlir ki, o düzgün şey deyil, çünki adam öz ölkəsində olanda onun bir kəndindən başqa kəndinə gedibse, ya tutaq, atasının evinə gedibse, ona qaçıb demirlər, o Sizin məntiqinizə görə elədir.

O ki qaldı qan tökülüb, ya neyləyib, mən bayaq dedim, onun üçün hüquq-mühafizə orqanları var, onun üçün prokurorluq var, məhkəmə var və sair. Özü də Sizin bu gün onun əli qana batıb, o cinayətkardır, ya başqa bir şeydir, deməyə ixtiyarınız yoxdur, çünki bunu ancaq məhkəmə deyə bilər. Mənim də ixtiyarım yoxdur, Sizin də ixtiyarınız yoxdur. Onlar hamısı belə bir sözdür, birini mən deyirəm, birini Siz deyirsiniz. Nəticə etibarilə də hər kəs öz fikrində qala bilər.

Sədrlik edən. Tahir Əliyev.

Tahir Əliyev. Hörmətli millət vəkili, hörmətli sədr. Mən Deputat-istintaq komissiyasının üzvü olduğuma görə, ümumiyyətlə, istəmirdim, bu məsələ ilə əlaqədar çıxış edim. Ancaq Tofiq bəyə bir neçə sualım olacaq. Deməli, İstanbul, Naxçıvanla əlaqədar mən bu suala bir cavab verim. Bu gün şəxsən mənə belə bir məlumat daxil olub ki, Prezident Əbülfəz Elçibəyin uçduğu ekipaj hazırda Naxçıvanda saxlanılıb, qohumları da, deməli, həddindən artıq çox narahatdır. Ekipaj guya Naxçıvandır, hətta razılıq da vermirlər ki, onların əvəzinə ayrılarını göndərsinlər. Bu məsələ haqqında da, mənə elə gəlir ki, fikirləşməyə dəyər.

Ümumiyyətlə, mən nə demək istəyirəm. Ayın 8-də biz Gəncə hadisələri ətrafında müzakirə aparanda burada çıxış edib, hesabat verən yoldaşlar elə çıxış elədilər ki, guya heç kimin Naxçıvan, üzr istəyirəm, Gəncə hadisələrindən xəbəri yoxdur. Mən özümdən asılı olmayaraq – o qədər hamını inandırdılar ki – fikirləşdim, bəlkə elə, həqiqətən, ermənilər gəliblər, Gəncədə bu hadisəni törədib geri qayıdıblar? Komissiyanın üzvü olduğuma görə bu gün bəzi şeyləri demirəm, ancaq indi mən deyə bilərəm ki, orada erməni olmayıb, bu qanı tökən azərbaycanlılar olub.

Tofiq bəy, bax indi Siz özünüz bu çıxış yolunu nədə görürsünüz? Bütün Azərbaycan xalqı bizə baxır. Bizdən nəse gözləyir. Bu gün Əbülfəz bəy də baxır, Surət bəy də baxır. Biz nə etməliyik? Hakimiyyətdə boşluq yaranıb. İndiki dövrdə, necə deyərlər, olmaz ki, bizim dövlətdə boşluq yaransın. Ağsaqqal Heydər Əliyevi Naxçıvandan dəvət etmişik, Əbülfəz bəy dəvət edib. Gəlib, Ali Sovetin Sədri seçmişik. O, bir hərəkət edə bilmir. Bilirsiniz, gəlin nə cür var, elə danışaq. Dövlətdə nizam-intizam yaratmaq lazımdır, qayda-qanun yaratmaq lazımdır, demokratiya, bu, anarxiya deyil, artıq bizdə anarxiyadır. Bax, Siz bir dünyagörüşlü adam, bir ağsaqqal kimi, deyin görək, çıxış yolu nədədir? Xahiş edərdim bu suala cavab verəsiniz. Sağ olun.

Tofiq Qasimov. Hörmətli Tahir bəy! Mənim elə xüsusiyyətim ondan ibarətdir ki, mən həmişə hər şeyi olduğu kimi deyirəm. Özümün başa düşdüyüm səviyyədə, dəyişmək fikrində deyiləm. Mən yenə deyirəm, hadisə olub və kim desə, bizim xəbərimiz yoxdur, bu məsuliyyət Prezidentin üstündədir, ona görə ki, ölkənin böyüyü odur, ölkənin anası odur, atası odur, onun evində hadisə baş veribsə, evin sahibi cavabdehdir. Yəni söhbət ondan gedir ki, burada, bizim xəbərimiz yoxdur deməklə bu məsələni yüngülləşdirmirlər, bəlkə bir az da ağırlaşdırırlar. Çünki heç olmasa, səmimi qəlbdən gəlib desən ki, bunu mən eləmişəm, bir az güzəşt eləməyi də asandır, bağışlamağı da asandır. Yəni söhbət ondan gedir ki, – çox təəssüf, mən saat 8-də o iclasda olmamışam, 15-də qayıtmışam bura, – mən bilmirəm nə şəkildə gedib. Amma əgər deyilibsə ki, heç kimin xəbəri yoxdur, bu, hər halda düzgün deyil və onu da aşkar eləmək çox çətin bir şey deyil. Ona görə ki, onun sənədi var, bunun imzalanmış bir əsası var, birinə əmr verilib, birinə göstəriş verilib və sair. Yəni bunu gizlətmək mümkün olan şey deyil. Onu Sizin də komissiyanız, sonra adi istintaq da aşkar edəcək, yəni bunun o yan, bu yanı yoxdur.

İndi qaldı çıxış yoluna, mən bir neçə variant təklif elədim, amma həmişə çalışırdım ki, bu, Konstitusiyaya uyğun variant olsun, yəni biz bu məsələni Konstitusiyaya zidd istənilən bir variantda həll eləsək, özümüzü pis vəziyyətdə qoyacağıq.

Ona görə, mən hesab elədim ki, birinci variant, Əbülfəz Elçibəy oradadırsa, müəyyən bir müddətə, onun, necə deyirlər, səlahiyyətlərinin icrasını o gələcə qədər müvəqqəti olaraq Ali Sovetin Sədrinə vermək olardı. Yaxud, misal üçün, götürmürsə, dövlət katibinə. Bunun birinə bu səlahiyyəti vermək olardı. Əlbəttə yaxşı olardı ki, Əbülfəz bəy özü versin onu, onu da danışmaq olar. Mənə elə gəlir ki, danışmaq olar, özü o səlahiyyəti müəyyən müddətə versin, qayıdana qədər icra eləsin.

İkinci, ən yaxşısı olardı ki, mənim bildiyim, mən dedim, Surət Hüseynov Bakının ətrafında olan kiçik dəstələrini götürəydi və biz də Prezidenti gətirəydik, oturub öz yerində bu məsələnin icrası ilə məşğul olardı. O referendum məsələsinə qədərmi, ya bu məsələ aydınlaşdırılana qədərmi və sair.

Yəni mən sizə mümkün olan variantları, onsuz da, təklif eləmişəm. İndi siz də Milli Məclissiniz, birini seçin, o yolla da gedin. Amma qanuni yol olsun, Konstitusiyaya uyğun olsun, mənim dediyim odur.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Tofiq Qasimov. Eləyək də. Mən də deyirəm, siz edin də, mən də sizinlə bir yerdə edək də. Mən etiraz etmirəm.

Sədrlik edən. Mirhəməzə Əfəndiyev.

Mirhəməzə Əfəndiyev. Tofiq müəllim, Siz dediniz ki, Prezident bu vəziyyətdən çıxış yolu kimi referendum tərəfdarıdır və bu şərtlə ki, demək, Surət Hüseynovun qüvvələri Bakıdan uzaqlaşsa, o gəlib öz işini icra edə bilər. Sizdən qabaq çıxış edən dövlət katibi Əli Kərimov isə dedi ki, onun Prezidentlə telefon danışqları olub və o, qismən, bir neçə səlahiyyətini Ali Sovetin sədrinə verə bilər. Siz konkret olaraq Prezidentlə bu barədə söhbət etmisinizmi, yoxsa yox və Prezident nə qərara gəlib? Bu barədə.

Tofiq Qasimov. Mən konkret olaraq Prezidentlə bu barədə bəzi söhbətlər eləmişəm. O, səlahiyyətlərin bir hissəsini, yaxud müvəqqəti olaraq səlahiyyətlərinin icrasını verməyə, mənə elə gəlir ki, etiraz etmir. Ondan əlavə, bir məsələ də, mən hətta təklif elədim ki, bəlkə, Prezident bir müddət qanuni məzuniyyət götürə bilər, 15 gün, 20 gün. Məzuniyyət vaxtı səlahiyyətlər, təbii olaraq, Ali Sovetin Sədrinə keçəcək. Yəni bunun müxtəlif qanuni variantları mümkündür. Onu da müzakirə etmək olar.

Amma mən demədim ki, Prezident referendum tərəfdarıdır. Mən dedim ki, mən Prezidentə təklif elədim ki, Surət bəylə belə bir şeyi müzakirə elədik və mən də hesab edirəm, təbii yolu budur. Millət etimad göstərir, müəyyən haqqı var, bağışlayın, oturun, göstərmir, oturmayın. Bunun başqa təbii çıxış yolu yoxdur deyə mən təklif elədim, o da razılaşdı. Daha Prezident onun tərəfdarıdır demək düzgün olmaz.

Sədrlik edən. Arif Hacıyev.

Arif Hacıyev. Mən çıxışa yazılmışam.

Sədrlik edən. Verdiyev.

Səyyaf Verdiyev. Tofiq bəy, Siz dünən Gəncədə olmusunuz, Surət bəylə görüşmüşünüz. Siz bir obyektiv adam kimi, bayaq Rəhim bəy sual verdi, mən də onu vermək istəyirəm, ancaq konkret demədiniz, Siz bir nazir kimi, hansı rəyə gəlmisiniz ki, doğrudan da, bu faciədə iqtidarın günahı nə dərəcədədir? Bu sual.

İkinci, deyirsiniz ki, Əbülfəz bəylə görüşdünüz, Əbülfəz bəyin istefası ancaq referendum günü ola bilər. Referendum olana qədər, bilirsiniz ki, Ağdam rayonunda son bir həftədə 14 kənd gedib, 300-dən də çox orada adam həlak olub. Hər gün də bu təcavüz olunur, kəndlər dağılır

gedir. Ali Baş Komandan da yoxdur. Ali Baş Komandan da Əbülfəz bəydir. Bu məsuliyyət Prezidentin üzərində qalır mı?

Mən Sizdən öyrənmək istəyirəm, bir də bir ifadə işlətdiniz ki, Gəncə hadisələrində qan tökülüb. Deputat komissiyası var, bilinmir kimdir, məhkəmə yolu ilə araşdıracağıq. Araşdırandan sonra əgər doğrudan da, Əbülfəz bəyin məsuliyyəti varsa, istefaya gedə bilər. Bəs onda sual olunur, Xocalı faciəsi törənəndə hələ komissiya ayrıldı, araşdırılmamış iki gün elə Siz onun başçısı olmaq şərtilə bizi burada dustaq saxladınız və məcbur elədiniz ki, Mütəllibov istefaya getməlidir. Bəs onda məhkəmə də olmadı, prokuror da olmadı, heç araşdırılmadı. Özü də bircə Prezident getdi, o biri nazirlər qaldı yerində. Bəs o qanuna uyğun idi?

İndi qan tökülüb, özü də qardaş-qardaşı qırıb, o qanın faciəsi – Gəncə camaatı bunu gözləyir – bunu da nə isə formaya salırıq ki, bu bunun getməsi legitim deyil və torpaqlar da gündən-günə zəbt olunub gedir, hər gün də 100–150 azərbaycanlı əsir düşür, namusu gedir. Bəs buna necə baxırsınız? Sağ olun.

Tofiq Qasimov. Mən bayaq dedim ki, əgər Prezident qanuni olaraq öz səlahiyyətini heç kimə verməyib Prezident kimi qalırsa, Siz dediyiniz bütün məsələlər üzrə cavabdehlik şəxsən onun boynundadır. Yəni bundan qaçmaq mümkün deyil, çünki qanun belədir. Qanuni şəkildə belədir. O özü Prezidentliyi saxladığı müddətdə cavabdehlik də ondadır. Mən ona etiraz eləmirəm.

O ki qaldı Sizin Mütəllibovun istefasında dediyiniz məsələyə, mən bir şeyi diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, əgər bu gün Əbülfəz Elçibəy də hansısa bir qaydada, hansısa bir yolla, hansı bir variantda ərizəsini yazıb istefaya getmək istəsəydi, mən ona etiraz eləməzdim. Mən elə hesab edirəm ki, istefaya getmək heç də pis variant deyil.

O ki qaldı referendum məsələsinə, referendum belədir ki, ümumxalq səsverməsi ilə seçilmiş Prezidentdir, dövlətin başçısı səlahiyyəti ona verilib. Ona görə bizim faktiki olaraq Konstitusiyada artıq Ali Sovet və onun tam səlahiyyətlərini götürmüş Milli Məclis ali hakimiyyət orqanı deyil, ali hakimiyyət orqanı Prezidentdir, ona görə də özündən yuxarı hakimiyyət orqanını Milli Məclis legitim şəkildə geri çağıra bilməz, yaxud ona etimadsızlıq göstərə bilməz və sair. Yəni mən hüquqi tərəfini deyirəm, ona görə bu, referendumsuz mümkün deyil. O ki qaldı qalan məsələlərə, cavabdehlik Prezident olduqca onun üstündə qalır.

Sədrlik edən. Maksim Musayev.

Maksim Musayev. Tofiq bəy, hakimiyyətdə yaranmış bu iflic vəziyyəti bizim dövlətin xarici siyasətinə necə mənfi təsir göstərir və belə gəldərsə, daha necə təsir göstərə biləcək? Sağ olun.

Tofiq Qasimov. Hələlik, hazırda bu vəziyyətin bizim xarici siyasətimizə elə böyük təsiri yoxdur. Amma xarici dövlətlərdə böyük narahatlıq yaranıb. İndiki vəziyyət budur.

Amma əgər biz gələcəkdə bu hakimiyyəti dəyişəndə legitim yolla dəyişməsək, onda biz, sadəcə olaraq, xarici dövlətlərin bizə olan etimadını itirəcəyik. Mənə elə gəlir ki, onda bizim dövlətçiliyimiz də, millətimiz də çox güclü surətdə zərər çəkəcək və bu baxımdan mənim də legitim ax-tarmağımın əsas səbəbi odur.

Hələlik bizim siyasətimizə güclü təsiri olmayıb. Amma bütün dünyada böyük narahatlıq doğurub və onlar hamısı istəyir, biz bu məsələni qanuni yolla öz aramızda həll eləyək ki, daxili sabitsizlik genişlənməsin, daxili müharibəyə çevrilməsin və sair.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Buyurun. Mikrofon verin.

Yerdən. Hörmətli Tofiq bəy, mənim belə bir sualım var. Sizcə, bu gün Azərbaycan Prezidenti öz vəzifəsini icra eləyə bilirmi?

Tofiq Qasimov. Bəy, açıqı budur ki, mən elə bilirəm, Prezident harada otурса-otursun onun elə Siz deyən qədər də böyük vəzifə borcu yoxdur, yəni bu adam konkret mənə demir, sən Tofiq müəllim, konkret get filankəslə söhbət elə, ya eləmə. Bunu mən eləyirəm, ona da hesabatımı verirəm, yaxud bu işi mən icra edirəm, ona da filan proqramını deyirəm.

O baxımdan, mənə elə gəlir ki, bizim Daxili İşlər Nazirliyimiz də, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyimiz də, Müdafiə Nazirliyimiz də var, onların hər birinin konkret vəzifələri də var, hər kəsin icra eləmək fikri olsa, bu gün bizim işimiz bir damcı da Prezidentin olub-olmamasından geri qalmaz. Sadəcə olaraq, buna istəyirik fikri möhkəm yönəldək ki, əşi, bu yoxdur deyə, dünya dağıldı, Ağdam da ona görə getdi. Elə deyil. Prezident burada da olsa, müdafiə nazirinə əmr verəcəkdi, deyəcəkdi ora adam göndər. Deyəcək adamın yoxdur, texnika göndər, o da yoxdur... Yəni söhbət ondan gedir ki, mən indi öz fikrimi dedim də bəy, Siz bəyəndiniz, bəyənmədiniz, özünüz bilərsiniz.

Sədrlik edən. Gəlin sualları qurtaraq. Çünki bu suallar qəribə hallara gətirib çıxarır. Tofiq bəyin son sözləri, şübhəsiz ki, gülünc doğurur.

Demək Prezident olsa da olar, olmasa da olar. Gəlin Tofiq bəyi incitməyək, sualları da qurtaraq.

Tofiq Qasimov. Mən o baxımdan demədim. Mən demək istəyirdim ki, yəni hər kəs, hər bir nazir öz vəzifəsini lazımı səviyyədə icra eləsə, Prezidentə çox az səlahiyyət qalar. Ancaq mənim səlahiyyətimə daxil olmayan məsələləri mən onunla müzakirə eləməliyəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Arif Hacıyev, buyurun.

Arif Hacıyev. Hörmətli xanımlar, hörmətli bəylər, hörmətli millət vəkilləri. Son bir neçə gün mən iş çıxmamışam və Milli Məclisin sessiyasına da gəlməmişəm. Özüm üçün belə qərar qəbul etmişəm ki, bizim siyasi xəttimiz məğlubiyyətə uğrayıb və müəyyən dövr üçün həm vəzifədən, həm də siyasi arenadan çəkilib.

Xahiş edirəm, Yasif Nəsirli yerindən danışmasın, mən sözümü axıracan demək istəyirəm. Mən oturdum evdə, sessiyaya baxırdım və mənə narahat eləyən və bu gecə vaxtı bura gəlməyə vadar eləyən əsas səbəblərdən biri o idi ki, burada nadanlıq baş verir. Etibar bəy, Sizin tərcüməçiləriniz Sizə tərcümə eləyərlər.

Mən Rauf İsmayılovun çıxışının bəzi tezisləri ilə razı olmasam da, orada diqqətimi cəlb eləyən əsas amillərdən biri o oldu ki, o, Amerika-nı nümunə göstərdi, hətta erməniləri, onlar siyasi liderlərə, siyasi şəxsiyyətlərə necə münasibət bəsləyirlər və siyasi şəxsiyyətlərin bir-birinə qarşı olan münasibətləri necədir. Mən başa düşürəm, ayın 4-də Gəncədə çox ciddi səhv buraxılıb, bu səhv günaha, bəlkə də, cinayətə bərabər bir səhvdir. Bugünkü vəziyyətə gəlib çatıb və mən mayın 5-də, üzr istəyirəm, iyunun 5-də Goranboy rayonundan açığı, Rəhim bəyin dediyi kimi, dövlət rəhbərlərindən biri kimi, Gəncəyə gədirdim. Yollar bağlı olduğu üçün mənə Gəncəyə getməyim mümkün olmadı, Goranboyda hərbiçilərlə görüşdüm. Orada keyli hərbi qüvvə toplanmışdı. Amma orada elan etdim ki, bəs, ciddi səhvə yol verilib, günah olunub, mən Bakıya qayıdan kimi istefa verəcəyəm və yaxın müddətdə siyasətlə məşğul olmayacağam. Dedim ki, günaha, bəlkə də, cinayətə bərabər səhv, bunların hamısı gələcəkdə müəyyən olşəcək. Mən yüz faiz əminəm ki, burada oturanların hamısı bilsin, tarix hökmən əsl cinayətkarın kim olduğunu üzə çıxaracaq. Üzə çıxartmaması qeyri-mümkündür.

Amma burada başa düşürəm, Etibar bəy siyasi liderdir, Rəhim bəy siyasi hərəkətin, Lefortovoda yatmış nüfuzlu şəxsiyyətlərdən biridir. Amma burada bəzi qəribə adamların qəribə çıxışlarını eşitmək və Azər-

baycan xalq hərəkatının simvolu, ilkin lideri, sovet imperiyası dövründə burada oturanların hamısının, o cümlədən nəfəs çəkməyə risk eləmədiyimiz bir vaxtda və bizim birimiz KQB idealına, birimiz komsomol idealına, birimiz kommunist idealına xidmət elədiyimiz bir dövrdə sovet imperiyasından qorxmayıb, ona qarşı mübarizə aparmış bir adam haqqında qorxaq kimi, qaçmış kimi və bu cür hörmətsizliklə danışmaq, mənə elə gəlir ki, bizim heç birimizə şərəf gətirmir. Gələcəkdə biz hamımız onun xəcalətini çəkəcəyik, hökmən çəkəcəyik.

Yəni bu gün Azərbaycan tarixində mühüm rol oynayan Etibar Məmmədovun, Rəhim Qazıyevin, İsa Qəmbərovun, digər hərəkat liderlərinin, mənim, hamımızın müəllimi Əbülfəz Elçibəy deyil? Yaxşı müəllimimiz tutaq, səhv buraxıb, bunu tarix müəyyənləşdirəcək o, səhv buraxıb, yoxsa yox, amma biz, yəni bu qədər nankoruq ki, burada o cür onun üzünə ağ oluruq, o cür onu təhqir eləyirik? Yaxud özümüz təhqir eləmiriksə, başqalarının təhqir eləməsinə imkan veririk? Fikirləşmirik ki, sabah həmin tale bizim hamımızın başına gələcək, hər birimizi gözləyir.

Mən yenə deyirəm, burada söhbət getdi, İbrahim İbrahimovu günahlandırdılar ki – mən televiziya vasitəsilə baxırdım – əşi, Ağdam yolunu tanıdırsan, sərhəd bölgəsində olmamısan. Məni günahlandırıla bilərsiniz? Olmuşam da. Papravənddə mənim bir 30–40 nəfər qohum-əqrəbam, dost-tanışım da sənin kəndini qoruyur da. Səhv eləmirəm ki? Yəni mənə o iradı tuta bilməzsən. Mən top-tüfəngin səsinə bələdəm. Ağdamda vəziyyət pis olub, Ağdamda olmuşam, Füzulidə vəziyyət pis olub, Füzulidə olmuşam, Ağdərədə vəziyyət pis olub, Ağdərədə olmuşam, yəni mənim səlahiyyətimə aid deyil, silahlı qüvvələr mənə tabe deyil. Biz torpaqdan ötrü eləmişik.

Xahiş edirəm, qulaq asın sözümə, bəlkə, bu mənim axırıncı çıxışımdır. Yəni bu iradı mənə tutmaq olmaz. Yəni bu gün real vəziyyət belədir ki, ən real qüvvə – arxasında silahlı qüvvə dayanan, Bakını mühasirədə saxlayan, hamıda vahimə yaradan, Azərbaycanın 20-yə yaxın rayonunda hakimiyyətin devrilməsinə nail olan Surət Hüseynovdur, cənab polkovnik. Biz onunla şəxsən tanışıq, cəsarətli oğlandır. Real qüvvələrdən biri və birincisi Əbülfəz Elçibəydir.

Biz burada ürəyimizdə hamımız nə isə fikirləşirik. Bizim ürəyimizdə, bizim içimizdə Kamal müəllim, bir həqiqət var, o həqiqətin toxumu bizim buramızdadır. Hamımız onu hiss edirik, bizə qulaq asan xalqın hamısı o həqiqəti bilir. Hamımız həqiqəti bilirik, amma real qüvvədir

və real qüvvəylə hesablaşmağa məcburuq. Amma biz yaddan çıxarıyıq ki, Azərbaycan xalq hərəkatının banisi, yaradıcısı və Azərbaycan tarixinə bizim hamımızın müəllimi kimi daxil olacaq Əbülfəz Elçibəy də real qüvvədir. Bu gün biz onun silahlı qüvvə yeritmək istəməməsindən, qan tökmək istəməməsindən, onun silahlı qarşıdurmada zəifliyini – mən bir daha təkrar edirəm, Əbülfəz bəy silahlı qarşıdurmada zəifdir – amma Azərbaycan həmişə silahla idarə olunmayacaq. Azərbaycanın həmişə silahla idarə olunması qeyri-mümkündür. Siyasi qüvvələrin nisbəti məsələsi müzakirə olunanda və siyasi mübarizə üzə çıxanda Əbülfəz bəy bizim hamımızdan qabağa gedəcək, hamımızdan. Hətta biz ona müxalifət olsaq belə. Gərək bu qüvvəni nəzərdən çıxartmayaq.

Ona görə mənim təklifim, xahişim, müraciətim ondan ibarətdir, Azərbaycan xalq hərəkatının banisini təhqir eləməyin. Onun haqqında hörmətsiz danışmayın. O, istefa da verə bilər, intihar da eləyə bilər, hakimiyyətdən də gedə bilər, respublikadan da çıxarılabilir, amma Azərbaycan xalq hərəkatının simvoludur, lideridir, hamımızın müəllimidir. Bu gün kim onun yerinə hakimiyyətə gələcəksə, mən bir daha təkrar edirəm, kim gələcəksə də, mən inanmıram ki, o, köhnə qüvvələrdən ola, gec-tez yenə də həmin xəttin, həmin hərəkatın nümayəndələri hakimiyyətə gələcək. Azərbaycan hakimiyyətini onlar təmsil edəcəklər, onun şagirdləri.

İndi Prezidentin Milli Məclis yolu ilə istefası mexanizmi yoxdur, yəni bu, mümkün deyil. Mənəvi cəhətdən bu, mümkün ola bilər, Əbülfəz bəy addım ata bilər, o, özü istefa verə bilər və çıxıb gedə bilər, onun belə addım atmağa qətiyyəti, cəsarəti çatır. Amma söhbət ondan gedir ki, biz problemi həll etmək istəyirik. Problemi həll etməyin yolu... Çünki mən bir daha təkrar edirəm, Azərbaycan bu zalda təmsil olunmur. Bu zal Azərbaycanı təmsil eləmir. Ramiz Fətəliyev özü çıxışında dedi ki, təzədən seçilsək, düzgün seçki ilə seçilsək, başqa məsələ. Amma biz Azərbaycanı təmsil eləmirik. Azərbaycanda qüvvələr nisbəti bu zalda olan qüvvələr nisbətindən fərqlidir. Burada oturanların hamısı gərək bunu nəzərə ala və bunu bilər.

Dünən universitetin qabağında çox böyük mitinq olub. Əbülfəz Elçibəyin müdafiəsinə. Bu gün Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin binası qarşısında minlərcə adamın iştirak etdiyi mitinq olub, bunlar insandır, bunlar vətəndaşdır. Onlar əqidəli adamlardır, ideyalı adamlardır. Azərbaycanda bu dəqiqə iki ideyalı qüvvə var, bir o hərəkatın iştirakçıları olan, elə müxalifət, iqtidar qarışıq, ideyalı adamlardan söhbət gedir, bir də Surət Hüseynovun ətrafında ideyalı adamlar var. O ideya ilə bu ideyanın ara-

sında müəyyən fərqlər var. Ona görə mən sizə deyirəm, əgər siz istəyirsinizsə, bu məsələ həll olunsun, yenə təkrar edirəm, mən vəzifədə işləyən deyiləm, lap Əbülfəz Elçibəy Prezident qalsa da, qalmasa da, mən özüm üçün qərarımı qəbul eləmişəm, yaxın bir neçə ildə siyasətlə məşğul olmayacağam, sizə deyirəm, qardaşlarım, bacılarım, vətəndaşlar, bu gün bizim elə vəziyyətimizdir, bu gün bizim elə günümüzdür, mən dedim, içəridə sağlam bir toxum var, orada həqiqəti hamımız duyuruq, hamımız bilirik ki, həqiqət nədir, bir xətt var, o xətti hamımız bilirik. O həqiqətdən kənara çıxsaq da, biz bu gün vəziyyətdən çıxma bilməyəcəyik.

Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycanda bugünkü qeyri-sabitliyin yaranmasının əsası üç faktorun bir-birini qəbul etməməsidir. Bu, hərbi müxalifətdir, siyasi müxalifətdir və bugünkü iqtidardır. İqtidarda tarix boyu, yəni Əbülfəz Elçibəyin bütün hakimiyyəti dövründə bu gün Əbülfəz Elçibəyin istefasını tələb eləyən adamlar daim deyirdilər ki, Əbülfəz Elçibəy ləyaqətli bir rəhbərdir, bacarıqlı bir şəxsiyyətdir, görkəmli bir siyasi xadimdir, onun ətrafında olanlar onun işləməsinə mane olur. Ətrafında olanlar bizik, biz gedirik. Elə biz hələ gedib qurtarmamış, bizim çıxdığımız stollar soyumamış, həmin adamlar cumublar, başlayıblar ki, Elçibəy istefa versin. Cəmiyyətdə şübhə yaranır. İndiyə kimi deyirdilər, biz guya o ali şəxsiyyətə maneçilik törədirik. İndi biz kənarlaşmışıq buradan, deyirik ki, bu ali şəxsiyyətlə bir yerdə işləyin də.

Mən Surət Hüseynovla bir yerdə işləmişəm, o da belə hesab edirdi ki, ətrafı Surət Hüseynova maneçilik törədir. Bizim fevralda, ondan əvvəl müharibə məsələləri, digər məsələlərlə əlaqədar söhbətimiz olub. O da belə hesab edirdi, Etibar bəy də belə hesab eləyirdi, digər müxalif qüvvələr də belə hesab edirdi, Rəhim bəy də belə hesab edirdi ki, biz, Əbülfəz bəyin ətrafı günahkar qüvvələrlik və onun fəaliyyət göstərməsinə maneçilik törədirik. İndi biz çəkilib qırağa. Gəlin Əbülfəz bəylə bir yerdə işləyin. Nəyə görə bir yerdə işləmək istəmirsiniz?

Çıxış yolunu nədə görürəm? Azərbaycanda real 3 qüvvə var. Prezident və onun tərəfdarları, həm silahlı, həm də silahsız. Silahlı qüvvələrin arasında da Prezidentin xeyli tərəfdarları var, bu heç kəsə sirr deyil. Həm də vətəndaşlar, onun tərəfdarları Prezidentin arxasında duran ictimai rəy, onun hakimiyyətinin legitimliyi və sair. Onu müdafiə eləyən demokratik dünya və sair. Bu onun qüvvəsidir, onun gücüdür.

Surət Hüseynov real qüvvədir, arxasında silahlı qüvvə var, müəyyən ictimai rəy toplaya bilib. Son günlər mən hiss eləyirəm artıq televiziya

da ona işləyir. İctimai rəy onun tərəfinə yönəldilir. Onun da müəyyən mövqeyi var, müdafiəsi var. Real siyasi qüvvədir. Üçüncü qüvvə də siyasi müxalifətdir.

Biz belə hesab edirdik ki, İsa Qəmbərovun və Pənah Hüseynovun istefasından sonra siyasi müxalifət artıq müxalifət kimi çıxış eləməyəcək. Aydın oldu ki, yenə də müxalifət kimi çıxış eləməkdə davam eləyir. Siyasi müxalifət də faktiki olaraq, yəni siyasi qüvvə müxalifət qüvvəsi kimi hesab oluna bilən və burada mühüm rol oynaya bilən iki əsas qüvvə var, o da Yeni Azərbaycan Partiyası, onun lideri Heydər Əliyev başda olmaqla və Milli İstiqlal Partiyası onun lideri Etibar Məmmədov başda olmaqladır. Azərbaycanı xilas eləmək üçün bu üç qüvvənin birliyi lazımdır. Bu üç qüvvə birləşməlidir. Biz gedirik. Biz getməyə hazırıq. Biz əgər cinayət işlətməmişiksə, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmağa hazırıq və burada oturanların hamısı əla bilir, bütün Azərbaycan xalqı bilir ki, Gəncədə qan tökülməsində kimin günahı varsa da, Elçibəyin heç bir günahı yoxdur. Bunu burada oturanlar əla bilir. Onun ola bilsin ki, səhvi var, diqqətindən yayınıb, filan. Amma bu məsələdə onun günahı, onun cinayəti yoxdur, bunu hamı bilir və bütün Azərbaycan xalqı bilməlidir.

Ona görə də Azərbaycanı indiki böhrandan çıxarmaq üçün mən bu üç qüvvənin – Surət Hüseynov, Əbülfəz Elçibəy və siyasi müxalifət, bunları da mən Yeni Azərbaycan Partiyası və Milli İstiqlal Partiyasının birliyində görürəm. Bunlar birləşsinlər və bizə nə cəza lazımdır versinlər, amma Azərbaycanı bu bəladan xilas eləsinlər.

Yerdən. *(Əsədləmlr.)*

Sədrlik edən. Bağışlayın, hər bir çıxış eləyənə sual vermək olmaz axı. Rəhim Qazıyev, buyurun.

Rəhim Qazıyev. Hörmətli millət vəkilləri, mən Arifə çox minnətdaram ki, bizə xeyli mənəviyyat dərsləri dedi. Arif, mən inanmazdım sən bu vəziyyətdə gəlib burada çıxış eləyəsən, heç yaraşan şey deyildi və bir daha sübut elədiniz ki, doğrudan da, Əbülfəz bəyi bu günə salanlar siz olmusunuz. Məlumun olsun ki, birinci gündən Əbülfəz bəyin istefasını mən tələb eləmişəm və axıra kimi də deyəcəyəm. Ona görə hələ tarixdə belə şeylər olub ki, 17, 20, 25 yaşında fitri istedadlar dünyaya gəlib və dünyanı idarə eləyib, amma sən onlardan deyilsən və burada millətimizin adət-ənənəsiylə razılaşıb ağsaqqal, ağbırçəklərə və bütün millətə əxlaq dərsləri vermək lazım deyil. Əbülfəz Elçibəy müxalifətin lideri olub, heç kim inkar eləmir. Ana da övladı doğur, ona görə hamımız ona min-

nətdarlıq, amma övladını boğan anaya cinayətkar deyirlər. Bu da var. Yəni bədii ifadələr istəsən işlədə bilərik.

Bu gün millətin taleyi həddindən artıq ağırdır. Sən, Arif öz hərərətin-də olmasan da, yenə bu gün səmimiyyətlə deyə bilmədin ki, bu cinayə-ti törədənlərdən biri mənəm. Hələ istintaq açılınca, heç olmasa, bu da sənə bir balaca səmimi olduğunu göstərərdi. Mən heç inanmazdım ki, birbaşa efirdə xalqın belə ağır vəziyyətində istehzalçı çıxışa biz də şahid olaq, millət də şahid olsun. Hesab eləyirəm ki, Əbülfəz bəy, bəlkə, buna qulaq asandan yarım saat sonra istefa ərizəsini verə, çünki bir də faciə-sini görər. Mən artıq heç nə demək istəmirəm.

Sədrlik edən. Daha çıxış etmək istəyən yoxdur. Siyasi partiyalar, təşkilatlar dəvət olunub. Məndən indiyə qədər söz istəyən olmayıb.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun.

Yerdən. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Heydər bəy. Mən 1988-ci ildən Vəzirovun dövründə bu parlament binasında bu tribunadan çıxış eləmişəm. Ondan sonra bu parlament binasında bu gün ilk dəfədir ki, tə-zədən çıxış eləmək məcburiyyətində qalmışam. Ancaq bu gün bir hərəkə-tin aparıcısı, hərəkətdə iştirak eləyən adam kimi Azərbaycanda baş verən hadisələrə heç vaxt laqeyd qalmamışıq, heç vaxt da laqeyd qala bilmərik. Burada iştirak eləyən deputatların da dedikləri kimi, Azərbaycan tam bu-rada olan qüvvələrlə təmsil olunmur. Ancaq Azərbaycanın bugünkü və-ziyyətində nə qədər dəhşətli, nə qədər ağır, nə qədər faciəli bir dövrünü yaşadığımızı hamımız dərk etmək məcburiyyətindəyik və əgər bu məsu-liyyəti biz başa düşməsək, dərk etməsək, tarix bizi bağışlamayacaq.

Bu gün mənim üçün maraqlı deyil ki, kim qalib gəlir, kim məğlub olur, əslində, Vəzirov da, Ayaz Mütəllibov da getdi, öz hakimiyyətini təhvil verdi getdi, Əbülfəz Əliyev də getdi. Ola bilsin ki, başqa bir ha-kimiyyət də gedəcək. Faktiki olaraq məğlub olan nə Əbülfəz Əliyev, nə Ayaz Mütəllibov, nə də Vəzirov deyildi, Azərbaycan xalqı idi. Düşmənin qarşısında təslim olan, məğlubiyyətə uğrayan, namusu tapdalanan, torpaqları işğal edilən Azərbaycan xalqıdır. Hakimiyyətdə olan həmin qüvvələr öz hakimiyyətləri dövrü xalqın 90 faizinin bədbəxtliyi, qanı bahasına müəyyən var-dövlət əldə eləyib və istədikləri vaxt da xaricə çıxıb gedəcəklər, necə ki gediblər.

Bu gün konkret bu məsələyə gəlmək istəyirəm ki, Gəncə hadisələri ilə bağlı mən ilk gündən hərəkətdə orada iştirak etmişəm və burada ses-

siyada gedən müzakirələrə qulaq asanda həm dəhşətə gəlmişəm, həm ürəyim ağrıyıb, həm də nifrət eləmişəm. Şəxsən Azərbaycanda gedən proseslərə diqqətlə baxsaq, bu gün Arif Hacıyevin çıxışından sonra mən burada danışmaya bilməzdim.

Haqdan, ədalətdən, insafdan, vicdandan danışmağa gərək insanın mənəvi haqqı ola, danışa. Mənəvi haqqı olmayan bir adamın burada millətə mənəviyyat dərsi, əxlaq dərsi, haqqa, ədalətə çağırması ən azı əxlaqsızlıqdır. Bu gün mən demişəm və o demək deyil ki, burada o keçmiş tutaq, hakimiyyətdə olan qüvvələr etdikləri cinayətlərə görə özlərinə bəraət qazandırmalıdır. 1988-ci ildən ardıcıl olaraq hakimiyyətdə təmsil edilənlər bu günə qədər Azərbaycan xalqına xəyanət edib və həmin xəyanətin davamı bu gün də davam edir. Sadəcə olaraq, keçmişdə bir şeylə ... kommunistlərin, bəli, 70 ildə qazana bilmədiyi nifrəti bunlar bir ildə qazandılar və dünənki cinayətləri, bunların etdiyi cinayətlərin müqabilində görünməz qalıb. Heç də Azərbaycanın faciəsi dünənki, bugünkü bir illik Əbülfəzin hakimiyyəti dövrü olmayıb və onun üçün hər birimiz məsuliyyət... mən konkret məsələyə gəlmək istəyirəm, bağışlayın, yəni fürsət verdiyiniz üçün mən danışiram.

Şəxsən üç ay əvvəldən, hadisələr başlayandan bizim münasibətimizi bilirsiniz. Ələmşah Məmmədovun həbs edilməsi, Dağlıq Qarabağda döyüşən qüvvələrin müəmmalı şəkildə öldürülməsi və Milli Ordumuz ola-ola torpaqlarımızın təslim edilməsi, Şuşada hamımıza məlumdur ki, bir dənə güllə atılmadan Şuşanın, Laçının, Kəlbəcərin təhvil verilməsi və Kəlbəcərin təhvil verilməsi ərəfəsində Surət Hüseynovun ay yarım orada, Gəncənin içərisində mühasirədə saxlanılması və sonradan Surət Hüseynovun Milli Qəhrəmanlıqdan birdən-birə millət xaini kimi, xalq düşməni kimi... Bunları mən şəxsən təsadüf hesab eləmirəm. Bu, beynəlxalq imperiyaların Azərbaycanda apardığı ardıcıl siyasətin və Azərbaycanda hakimiyyət başında duranların kimliyindən asılı olmayaraq, Azərbaycan xalqına etdiyi xəyanətin açıq və bariz nümunəsidir.

Şəxsən mənə üç ay əvvəldən məlum idi ki, Surət Hüseynovun ölümünə hökm verilib və Azərbaycan dövlət rəhbərliyi tərəfindən bu qətl hazırlanır. Necə olur ki, mən adi bir vətəndaş və heç bir dövlət imkanları əlində olmayan bir adam kimi, Dağlıq Qarabağda baş verəcək bütün hadisələrdən imkanım daxilində məlumat alıram və orada qüvvələrin hansının nəyə xidmət etdiyini bilirəm, Azərbaycan dövlət rəhbərliyindən heç kəsin Gəncədə və yaxud Dağlıq Qarabağda baş verəcək cinayətlərdən xəbəri yoxdur. Torpaqlar satılır, əhali qırılır hakimiyyət orqanla-

rının, heç kəsin xəbəri yoxdur. Əgər xəbəri yoxdursa, niyə hakimiyyətdə oturmalıdırlar?

Konkret məsələyə gəlirəm. Həmin müddətdə mən şəxsən Surət Hüseynova məlumat göndərdim ki, sənin qətlinə fərman verilib, sənin ölüm planın hazırlanır, ehtiyatlı ol. Burada məqsəd nə idi? Mənim aldığı qeyri-rəsmi məlumatlara və müəyyən özümüzün verdiyimiz proqnozlara görə iyunun 1-nə qədər Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsinə xəyanət edilib. Azərbaycanda gedən mübarizə milli-azadlıq mübarizəsi idi və bugünkü hakimiyyət həmin milli azadlıq mübarizəsinə xəyanət etdiyinə görə hakimiyyətə gətirilmişdi. Azərbaycanda, sadəcə olaraq, imperiyaların dövlət quruluşları dəyişdirildiyi üçün sosialist sistemindən imtina edildirdi, dünyanın siyasi xəritəsi dəyişdirildi və bu gün də demokratiya maskası altında Qərb imperializminə şüurlu şəkildə xidmət edirdi və Qorbaçov–Yeltsin oyunu başa çatdıqdan sonra burada demblok-komblok oyunu da başa çatdı. Bu gün respublikalarda heç kəs deyə bilməz ki, Prezident üsul-idarəsinin, prezident sözünün özünün mənası nədir? Azərbaycanda milli dövlət yaradılmayıb, burada oturan parlament, həmin hakimiyyət də imperiyalar tərəfindən Azərbaycanda tətbiq edilən rejimdir. Bizim bu gün yeganə çıxış yolumuz, həqiqətən, milli dövlət yaratmağa addım atmağımızdır və mən konkret deyirəm.

Bağışlayın, bir az uzatdım, yəni konkret hadisələrə gələcəyəm. Mən də, bilirsiniz ki, Gəncədə iştirak etdiyim müddətdə xalq tərəfindən nümayəndə seçilmişəm, komissiyanın iştirakçısıyam və orada olan girovlarla danışmışam. Bir həftə əvvəl mən Surət Hüseynovun atasının hüsr yerinə gedə bilməmişdim və cümə axşamı günü ora getdim, həmin müddətdə orada mənə məlum oldu ki, Azərbaycan hökuməti tərəfindən artıq Gəncəyə qoşun yeridilib, yollar bağlanılır, betonlar tökülür və Fəhmin Hacıyev, Qabil və başqa hakimiyyət nümayəndələri Gəncədə bu əməliyyata rəhbərlik edirlər. Mən şəxsən iki-üç gün orada qalası oldum və Qabilə, Fəhminə sifariş göndərdim, danışmaq istədim. Həmin müddətdə qazaxlı Alik gəlmişdi ora – Qabil Məmmədovun əmisi oğludur – şəxsən onunla görüşə bildim və təxminən iki-üç saat söhbət edəsi olduq ki, gəlin bu daşı ətəyinizdən tökün. Bu gün nə etmək istəyirsiniz? Axı qardaş qırğınına getmək bugünkü vəziyyətdə nəyə xidmət edir? Təxminən iki-üç saat söhbətdən sonra bu qərara gəldilər ki, yox, sadəcə olaraq, barışıq niyyəti ilə gəlmişəm bura, burada başqa söhbət ola bilməz. Mən çıxan günün səhəri həmin hadisə baş verdi və Bakıda təşkil edi-

lən 4-ü, 5-nin mitinqi həmin cinayətin dövlət səviyyəsində hazırlanmış planları idi.

Gəncə hadisələrində altı növ qoşun iştirak edib və bunların hamısı da birbaşa Ali Baş Komandan kimi Prezidentə tabedir. Şəxsən mən İxtiyar Şirinovla, girovların hamısı ilə söhbət etmişəm, həmin girovlar da – komissiya indi tədqiqat aparır, ona görə də bir söz deyə bilmirəm – şəxsən İxtiyar Şirinovun özü dəfələrcə dedi ki, mən Əbülfəz Əliyev tərəfindən müntəzəm təzyiq edildikdən sonra məcburiyyət qarşısında qalmışam, ya vəzifəmi itirməliydim, ya da bu məsələyə son qoymalı idim. Yəni onun üçün də əlində sanksiya, sanksiyanın da vaxtı müəyyən olunub. Buradan göndərilən qoşun hissələrinin də ezamiyyət vərəqələri hamısı əlindədir və bütün girov düşmüşlər faktdır, bu sənəddir. Burada oğru axtarmaq, oğru iş üstündə, cinayət başında tutulub.

İxtiyar Şirinova mən, sadəcə olaraq, bir sual verdim ki, bəs Siz respublikanın Baş prokurorusunuz, Surət Hüseynov xaindir, düşməndir, bundan söhbət getmir kimdir, bu adam Azərbaycan Ali Sovetinin deputatıdır və deputat toxunulmazlığı var. Siz hansı qanuna əsasən buna sanksiya verdiniz? O dedi, mənə hakimiyyət orqanları, şəxsən Əbülfəz Əliyev tərəfindən tapşırıq verilmişdi və bunu yerinə yetirmək məcburiyyətindəydik, mənə danışığını deyirəm.

Qaldı indi artıq Azərbaycanda, həqiqətən də, gəlib bu vəziyyət yaranıb, Tamerlan Qarayev sessiyada çıxış edəndə bir söz dedi ki, Azərbaycan xalqının başına gələn bəlalarda parlamentdə iştirak edənlərdən başqa adamlar yoxdur. Şəxsən mən də o fikirdəyəm. Azərbaycanı, əslində, bu günə salan bu parlament olub, bu bina olub, bura yığışanlar olub. Azərbaycanın buradan başqa heç kəsi olmayıb. Ancaq bu gün tarixi məsuliyyəti hiss etməliyik, bu gün çıxış yolu tapmalıyıq. Əgər Azərbaycanın hakimiyyəti, Azərbaycan dövlətçiliyi bir dənə Əbülfəz Əliyevə bağlıdırsa, o hakimiyyətin varlığı, yoxluğu bu gün bilinmir. Dəfələrcə təkrar edirəm, əgər Ali Baş Komandan kimi respublikanın işlərindən xəbəri yoxdursa, Xalq Cəbhəsinin sədri kimi Xalq Cəbhəsinin verdiyi bəyanatlardan xəbəri yoxdursa, bu adamın iradəsi yoxdursa, onda bu nəyə lazımdır? Əgər varsa, bunlara rəhbərlik edirsə, cinayətkardır, yəni hər iki formada buna bəraət qazandırmaq qeyri-mümkün olan şeydir.

Mən Surətlə də danışmışam və bunu yüz faiz bilirəm. Gəncə əhalisi, yəni bütün orada iştirak edənlər Əbülfəz Əliyevi qatil kimi tanıyırlar və Əbülfəz Əliyevlə heç bir sazişə, heç bir danışığa getmək, zərər qədər

söhbət ola bilməz. Əgər doğrudan da, Əbülfəz Əliyev, heç olmasa, bugünkü tarixi məsuliyyəti dərk edərək istefa verib buradan getsəydi, ən azı özünün etdiyi rüsvayçılıq kimi Azərbaycan dövlətini və Azərbaycan milli-azadlıq hərəkatını, mən belə qəbul etmirəm, rüsvay etməzdi. Məni ağrıdan budur ki, Əbülfəz Əliyev, bu gün də burada dedilər milli-azadlıq hərəkatının lideri, milli-azadlıq hərəkatının aparıcısı imperiya ordusu ilə, Qorbaçovla heç cür sazişə girə bilməz.

Əbülfəz Əliyev 1990-cı ilin 20 Yanvar cinayəti törədildikdən sonra bütün dünya mətbuatına və yerli mətbuata müraciət verdi ki, biz üç qüvvə birləşmişik – Azərbaycan ziyalıları, Azərbaycan kommunistləri, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi. Həmin Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Azərbaycan ziyalıları adı altında və Azərbaycan kommunistləri ilə birləşərək milli qüvvələrə arxadan zərbə vurmağı hesabına Əbülfəz Əliyev bu kürsüdə oturdu. Əbülfəz Əliyev Azərbaycan milli-azadlıq hərəkatına xəyanət etdiyi üçün burada oturduldu. Bu gün buradan o mənəviyyat dərsi dəyənlər həmin söhbət də gedir, buradan ittihamlar verdilər ki, Heydər Əliyev 1975-ci ildə Əbülfəz Əliyevi tutdurub. Heydər Əliyev həmin dövrdə rus imperiyasının Azərbaycanda tətbiq etdiyi rejimin başında dayanan adam idi və KQB-nin generalı idi. Əbülfəz Əliyev isə silahdaşlarına xəyanət etdi, pənahovları, miralimləri, ələmşahları məhv elədi və milli-azadlıq mübarizəsindən danışa-danışa hərəkatın arxasında gedən qüvvələri məhv edərək Əbülfəz Əliyev meydanlarda bir söz, ələltindən bir söz dedi.

Əbülfəz Əliyevin Azərbaycan xalqına etdiyi xəyanəti tarix Əbülfəz Əliyevə bağışlamayacaq. Onun üçün bizim qəti mövqeyimiz budur və bu gün istər xalq tərəfindən referendum keçirilsin, istərsə də sessiyada bu məsələ həll edilsin, sadəcə olaraq, bir şeyi dərk etməlidirlər ki, artıq, həqiqətən də, bunun siyasi yolu yoxdur, geriye yolu yoxdur. Bu gün mənim sessiyadan xahişim və tələbim ancaq budur. Heç olmasa, indiyə qədər olan bu hadisələri uzadılıb Azərbaycan artıq vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxarılmasın. Bizim indiyə qədər təhqirlərə də, zülmərə susduğumuzun, dözdüyümüzün də yeganə bir səbəbi o olub ki, Azərbaycan vətəndaş müharibəsinə gəlib çıxmasın.

Gürcüstanda 1989-cu ildə Moskvanın təsdiq etdiyi rejim müddətində 8 nəfər adam öldürüldü, Ali Sovet də, Nazirlər Soveti də, Mərkəzi Komitənin katibi də istefa verdi. Bu gün öz xalqının qanına əlini bulayan – 69 nəfər adam ölüb – burada elə danışılar ki, guya heç nədən xəbəri yoxdur. Əgər 20 Yanvar qırğınları, Dağlıq Qarabağda bizim indiyə qədər

verdiyimiz şəhidlər Azərbaycanın azadlığına, müstəqilliyinə, gələcəyinə yönəldilmişdisə, Gəncədə tökülən qardaş qanı Azərbaycanın müstəqilliyini, Azərbaycanın azadlığını məhv etməyə yönəldilib və bu cinayət bağışlanılmazdır, bunun bir adı var.

Əbülfəz Əliyev istəyir orada rəhbərlik eləsin, istəyir xəbəri olmasın. Əbülfəz Əliyev Azərbaycan xalqının tarixinə öz dəst-xəttini yazdı və artıq son nöqtəsini qoydu və sizdən də mənim, yenə deyirəm, xahişim və tələbim odur ki, xalqı artıq başqa qanlara sürükləməyək. Gəlin, yığışaq, gəlin, oturaq, bugünkü vəziyyətdən çıxış yolu tapaq, görək nə etməliyik. Əgər Surətin, yenə deyirəm, əgər ... lazım idisə, Surətlə barışıq, mən şəxsən Surətlə barışa bilərdim. Tələb edən, görüşmək istəyən Əbülfəz Əliyevdir. Gedib Kələkidə oturub Azərbaycan idarə edilir? Surəti aparmalıyıq Kələkiyə, ya da Əbülfəzi aparmalıyıq Gəncəyə. Əbülfəz Əliyev gəlsin, mən aparım Gəncəyə, görüşlərini təşkil edək.

Yəni yenə deyirəm, sizdən yeganə xahişim budur. Azərbaycanın bugünkü düşdüyü məsuliyyəti hiss edəsiniz, bugünkü düşdüyümüz faciəmizi dərk edək. Gəlin bütün o iddiaları ataq bir tərəfə, Azərbaycanı bu bəladan, bu fəlakətdən xilas edək. Əks-təqdirdə Azərbaycanda son nəfəsinə qədər döyüşüb və şəərəflə ölməyi qəbul edən oğullar tapılacaq. Azərbaycan xalqı bu cinayəti, bu xəyanəti heç kəsə bağışlamayacaq. Sağ olun.

Sədrlik edən. Siyasi partiyalardan burada daha çıxış edən yoxdur? Sonra mənə deyərlər ki...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sizin də sözünüz var? Bağışlayın, üzr istəyirəm. İsa bəy, Siz buyurun.

İsa Qəmbər. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Təbii ki, vəziyyətin mürəkkəbliyinə görə lazımdırsa, Milli Məclis işini gecə də davam etdirməlidir, sabah da davam etdirməlidir, ancaq mənim iclasın aparılması qaydasına aid qeydim var. Bu iclası o şərtlə davam etdirmək lazımdır ki, Milli Məclisin bugünkü iclası, gecə iclası siyasi lirika gecəsinə çevrilməsin. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. İsa bəy, bilirsiniz, iclasın aparılması belədir ki, indi çıxırlar danışirlar, burada reqlament heç əvvəldən də qoyulmayıb. Kim nə qədər istəyib danışib. İndi də məsələ belədir ki, mürəkkəbdir, danışirlar, burada biri çox, biri az danışır. İstəyirsiniz, gəlin, reqlament təyin edək, reqlamentdən artıq heç kəsə söz verməyək. İndi burada çıxış edənlərin

elə hər biri bu cür lirika ilə danışır. Burada lirikasız çıxış yoxdur, amma bilmirəm bu buranın dəbidir, yaxud bu gecənin adətidir, mən başa düşmürəm.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli? Yox, necə təzə-təzə yaranır? Tofiq Qasimovun danışığı da lirika idi, elə Arif Hacıyevin danışığı, Nemət Pənahovun danışığı da lirika idi. Bunların hamısı elə xalq hərəkətinin nümayəndələridir, bu lirika təzə yaranmayıb, elə çoxdan yaranıb.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli? Qərar layihəsi haqqında, bəli, Səfa Mirzəyev buyursun.

Səfa Mirzəyev, Ali Sovet Katibliyinin Hüquqi təminat və nəzarət şöbəsinin müdiri. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri. Millət vəkilli Etibar Məmmədov tərəfindən müzakirə üçün təqdim olunmuş qərar layihəsini Ali Sovetin hüquqşünasları tənəffüsdə ətraflı müzakirə etdilər və bu layihə ilə əlaqədar mən yadınıza Konstitusiya maddəsini salmaq istəyirəm. Bu, Konstitusiyanın 127-7-ci maddəsidir. “Azərbaycan Respublikası Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini daha icra edə bilmədikdə, Azərbaycan Respublikasının yeni prezidenti seçilənədək onun səlahiyyəti Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə keçir. Bu halda Azərbaycan Respublikasının yeni prezidentinin seçkiləri üç ay müddətində keçirilməlidir”.

Sitatın sonu. Bununla əlaqədar hüquqşünaslar arasında bu maddə təhlil edildi, təfsir edildi və belə bir nəticəyə gəldi. Bu maddədə elə bir vəziyyət tələb olunur ki, artıq prezidentin öz vəzifələrini icra etməsi mümkün olmasın, yəni bir sıra qeyri-dəqiq misallar gətirmək olar, tutalım, prezidentin vəfatı, prezidentin itkin düşməsi, prezidentin könüllü istefası, belə hallarda artıq bu daha icra edə bilməz, bu şəxsizdir. Digər hallarda, misal üçün, prezidentin xəstələnməsi, prezidentin başqa yerə getməsi və sair bu faktı təsdiq etməyi tələb edir, yəni gərək dəqiqliyi ilə təsdiq olunsun ki, artıq bu andan sonra prezident öz vəzifələrini icra edə bilməyəcək və bu faktı təsdiq edən orqan Konstitusiyada qeyd olunmayıb. Bu, ya Konstitusiyada boşluqdur, ya da qanunda boşluqdur, deyə bilmərəm. Lakin biz belə bir fikrə gəldik, madam ki, Prezident Kələki kəndindən elan edir ki, o Prezident olaraq qalır, öz vəzifələrini icra etməkdədir. Belə olduğu halda, bu maddənin tətbiqi o vaxt ola bilər ki, qətiliklə müəyyən olunsun, Prezident daha öz vəzifələrini icra edə bilmir. Bununla əlaqədar

hüquqşünaslar belə fikrə gəlir ki, hələlik bu qaydada bu qərar qəbul edilə bilməz, çünki bu fakt təsdiq olunmalıdır. Təsdiq olunanadək bu formada qərarın qəbulu, deməli, Konstitusiyaya uyğun olmazdı.

Mən burada hüquqşünasların adından çıxış edirəm, ona görə siyasətə qarışmaq istəmirəm. Əlbəttə, burada hamıya aydındır ki, olduqca gərgin, çətin, mürəkkəb vəziyyət əmələ gəlib, millət vəkilləri, digər burada əyləşən şəxslər bu vəziyyətdən çıxış yolları tapmalıdırlar. Bununla əlaqədar ola bilsin, çıxış yolu ondan ibarət olsun ki, bu məsələni də müzakirə etdik, Prezident könüllü olaraq müəyyən müddətə öz səlahiyyətlərini kiməsə həvalə etsin. Ancaq bu haqda qərarı Prezident özü qəbul etməlidir, yəni onu məcburi etmək olmaz. Bununla əlaqədar biz müzakirədə belə qərara gəldik ki, ola bilsin, Prezidentə müraciət edilsin, müəyyən müddətə öz səlahiyyətlərini, tutalım, Ali Sovetin sədrinə, yaxud Konstitusiyada müəyyən olunmuş başqa bir vəzifəli şəxsə həvalə etsin. Mənim dediklərim bu qədər. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Bu barədə kim nə fikir söyləyə bilər? Etibar bəy, buyurun.

Etibar Məmmədov. Deməli, hüquqşünaslar özləri də bilirlər, Konstitusiyada qeyri-müəyyənlik çoxdur və Prezident üsuli-idarəsi tətbiq olunandan sonra hakimiyyətə gələn prezidentlər bilərəkdən bu istefa mexanizminin yaradılmasına maneçilik törədiblər ki, onların xalqın tələbi ilə və yaxud başqa səbəblərdən istefaya çıxması qeyri-mümkün olsun. Yəni Konstitusiyanın 121-7-ci maddəsində göstərilir ki, prezidentin istefası Konstitusiyayı pozarkən mümkündür və bu da Konstitusiya Nəzarəti Komitəsinin rəyindən sonra ola bilər. Ancaq məlum olduğu kimi, bizim Müstəqillik haqqında Konstitusiya Aktında Konstitusiya Nəzarəti Komitəsi yox, Konstitusiya Məhkəməsi nəzərdə tutulub və indiyə qədər o məhkəmə də yaradılmayıb və yaradılmamasının əsas səbəblərindən biri də prezidentlərin bu məhkəmənin yaradılmasında maraqlı olmamasıdır. Ancaq bu heç də o demək deyil ki, Konstitusiyanın bəzi maddələrinin müəmmalı, çətinləşdirici izah olunması bu prezidentlərin özbaşınalığı üçün daimi şərait yaradacaq. Prezidentin vəzifələrinin yerinə yetirə bilməməsi hər hansı səbəbdən Prezidentin özü tərəfindən deyil, Məclis tərəfindən müəyyən olunmalıdır.

Yəni bu prezidentin vəfatı, xəstələnməsi, yaxud başqa səbəblərlə təsdiq oluna bilər və yaxud Prezident bugünkü halda vəzifələrini yerinə yetirməkdən faktiki olaraq imtina edir və imtina etmək artıq Konstitu-

siyanı pozmaqdır. Məclis bu qərar layihəsini verməklə hələ Prezidentə güzəştə gedir ki, onu Konstitusiyanı pozduğuna görə istefaya göndərmir, sadəcə olaraq, vəzifələrini icra edə bilməməsini təsdiq edir və həmin səlahiyyətləri Konstitusiya əsasında Ali Sovetin sədrinə verir. Prezidentin məsuliyyəti məsələsi isə yenə dediyim kimi, ancaq komissiyanın rəyindən sonra müəyyənləşdirilməlidir.

Bu məsələni də hüquqşünasların bu şəkildə qoyması ki, bu qərar layihəsi Konstitusiyaya uyğun deyil, heç də hüquqi cəhətdən əsaslandırılmır. Biz özümüz Məclisdə müəyyən etməliyəm və qərar layihəsində də göstərilir, təsdiq etməliyəm ki, Prezident səlahiyyətlərini həyata keçirmir və səlahiyyətlərin də əsas hissəsi isə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi, müharibə məsələsi ilə bağlıdır. Bu müharibə məsələsi ilə bilavasitə məşğul olan nazirliklərin rəhbərləri də göstərdilər ki, bəli, Prezident bu sahədə onların fəaliyyətinə rəhbərlik etmir. Deməli, bunu, Prezidentin fəaliyyətsizliyini, vəzifələrini icra edə bilməməsini Məclisdə təsdiq etmək üçün kifayət qədər fakt var və bu faktları biz təsdiq edəndən sonra həmin səlahiyyətləri Konstitusiya əsasında Prezidentdən alıb Ali Sovetin sədrinə verməliyəm və Prezidentin məsuliyyəti məsələsi növbəti mərhələdə müəyyənləşdirilməlidir.

Hamısı, bu qərar layihəsi Konstitusiyaya tam uyğundur və heç cür mübahisəyə səbəb ola bilməz. Əgər imkan varsa, başqa hüquqşünaslar da iştirak edir bu zalda, onlara da söz verilsin, yəni onlar da öz sözlərini deyə bilərlər.

Sədrlik edən. Rəhim Qazıyev.

Rəhim Qazıyev. Hüquqşünasların izahatına mən də qulaq asdım. Orada, mən maddəni təkrar etmək istəmirəm, bu və ya digər səbəbdən vəzifəsini icra edə bilmirsə söhbəti var. Bu gün, doğrudan da, icra edə bilmir, bu, faktdır. Respublikada yaranmış ictimai-siyasi vəziyyət, gərginlik və Prezidentin özünün dəfələrlə şərt qoyması ki, filankəslər filan yerə getsin, filankəslər filan yerə gəlsin, mən gəlim icra edirəm. Bu şəraitə Prezident millətə yaratmalıdır, necə ki millət Prezidentə yaratmışdı bir ildə. Ona görə də bu vəziyyətin gərgin olması ona əsas verir ki, bu məsələlərin bir bəndi kimi, Prezident vəzifəsini icra edə bilmir, onun səbəbləri də bugünkü vəziyyətdir. Respublikanı daha da iflic hala salmamaq, gedən müharibənin vurduğu fəlakətləri dərinləşdirməmək, iqtisadi problemlərdən respublikanın daha da dilənçi halına düşməməsi üçün bu gün Məclis real addım atmalıdır və qərarını qəbul etməlidir ki,

prezident icra ... dayandırıb və onun səlahiyyətləri Konstitusiyaya uyğun qaydada ya Ali Məclisə, ya da Ali Məclisin sədrinə verilsin. Bir də buradakı hüquqşünaslar müzakirə eləsin, bu gün bu məsələni həll edək, vaxt keçir və bunu uzatmağın heç bir mənası yoxdur.

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov.

İsa Qəmbər. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Bu qərar layihəsinin siyasi cəhətdən əsassız olduğu barədə, mənə elə gəlir ki, bir çoxlarınız razılaşarsınız. Hüquqşünasların rəyindən sonra isə məlum oldu ki, hüquqi cəhətdən bu, tam əsassızdır və mənə elə gəlir ki, Milli Məclis belə səhv bir qərarın məsuliyyətini boynuna götürməməlidir. Çıxış yollarını Milli Məclisin iclasında səslənmiş başqa təkliflərdə axtarmalıdır, o cümlədən Prezidentlə məsləhətləşmələr əsasında onun səlahiyyətlərinin müəyyən bir hissəsini – bu, müxtəlif şəkillərdə ola bilər – Ali Sovetin sədrinə, başqa dövlət vəzifəli şəxslərə verilməsi istiqamətində axtarmalıyıq. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Heydər bəy, mən də hesab edirəm ki, nə qərarın özü, nə də onun giriş hissəsi həqiqətə və Konstitusiyaya uyğun gəlmir. Məsələn, giriş hissəsinin ikinci səhifəsində axırıncı abzasda belə bir fikir var ki, Milli Məclisin filan tarixli qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə təcili olaraq Bakı şəhərinə qayıtması barədə müraciət edilmişdir, lakin Elçibəy müraciətə əhəmiyyət verməyərək paytaxta qayıtmamışdır. Siz bayaq özünüz qeyd etdiniz, gərək ki, Əli Kərimov da dedi, Elçibəy söz verib ki, Milli Məclisə öz fikrini sabah axşam bildirəcək.

Qərarın özü isə, bayaq deyilən kimi, Konstitusiyaya uyğun deyil. Bəlkə başqa variantları müzakirə etmək olar. Sağ olun.

Sədrlik edən. Maksim Musayev.

Maksim Musayev. Hüquqşünaslarla məsləhətləşməyi mən təklif etmişəm. Bizim həm Milli Məclisin üzvləri, həm də deputatlar içərisində xeyli hüquqşünas var. Xahiş edirəm, bir dəqiqəliyə və yaxud iki dəqiqəliyə onların da fikrini dinləyək.

Sədrlik edən. Kimi deyirsiniz?

Maksim Musayev. Çoxdur burada hüquqşünaslar, onları dinləmək lazımdır.

Sədrlik edən. Kimdir belə hüquqşünas? Bəli, hüquqşünas varsa, bu-yursun. Siz hüquqşünassınız?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun. Mikrofon verin.

Yerdən. Əvvəlcə onu demək istəyirəm ki, Azərbaycan Konstitusiyasının 121-7-ci maddəsində, bir daha təkrar edirəm, bayaq da oxudum, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini daha icra edə bilmədikdə. Bu barədə qərarda, preambula hissəsində göstərilib. Bugünkü Məclisdə və bundan qabaqkı söhbətlərdə tamamilə aydın oldu ki, Azərbaycan Prezidenti öz vəzifələrini artıq icra edə bilmir. Belə olan halda qərar, tam hüquqa əsaslanır.

Azərbaycan Prezidentinə biz bundan iki gün qabaq müraciət qəbul elədik, hörmətli akademiklərimiz Azərbaycan Prezidentinin yanına – Naxçıvana getdilər, onu bir daha əlavə olaraq, yəni öz vəzifələrini icra etməkdən ötrü respublikanın paytaxtına dəvət etdilər, lakin buna baxmayaraq Azərbaycan Prezidenti Bakı şəhərinə gəlmədi.

Respublikamızda ictimai-siyasi, hərbi vəziyyət çox gərgindir, bu gün burada oturub uzun-uzadı hər hansı bir maddəni, mən bir hüquqşünas, dövlət hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq elmləri namizədi, aspirant kimi, deyə bilərəm ki, bu qərar tamamilə hüquqa əsaslanır və lazım gələrsə, bu məsələni başqa hüquqşünaslar da müzakirəyə qoya bilərlər. Tamamilə hüquqa əsaslanır. Bu gün biz Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin səlahiyyətlərini Konstitusiyaya müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə verə bilərik. Həmçinin qərar da iki hissədən ibarətdir.

Birinci hissədə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifələrini daha icra edə bilməməsi təsdiq edilsin. Əlbəttə, bunu səsə qoymaq olar. İkinci məsələ də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əlirza oğlu Əliyevə həvalə edilsin. Bu isə avtomatik surətdə Konstitusiyaya müvafiq olaraq keçirilməlidir. Birinci məsələ isə səsə qoyulmalıdır.

Sədrlik edən. Buyursun Şahin bəy. Prezident Aparatından.

Şahin Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili! Bu məsələ çox geniş müzakirə olunmuşdu və bu müzakirələrdə həm Ali Sovet, həm Ali Məhkəmə işləyən, həm də Prezident Aparatında işləyən hüquqşünaslar iştirak etmişdi. Demək lazımdır ki, Səfa bəyin elan elədiyi rəy uzun müzakirələrin nəticəsində əmələ gələn və hörmətli millət vəkiliyənin diqqətini 121-7-ci maddənin bir sözünə cəlb etmək istəyirəm. Yazılıb ki,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini daha icra edə bilmədikdə. Deməli, rus mətnində gedir ki, (rusca ...). “Daha” sözü o deməkdir ki, bu andan sonra Prezident gələcəkdə heç vaxt öz səlahiyyətlərini heç bir şəkildə icra edə bilməyəcək. Belə bir hal ancaq Səfa bəyin sadaladığı faktlar mövcud olduqda baş verə bilər.

Əbülfəz bəy, hörmətli Prezident bu gün, sabah respublikaya qayıtsa, aydındır ki, səlahiyyətlərini icra edə biləcək. Elə bir fakt olmalıdır, o şübhə doğurmasın və bu maddədə başqa bir redaksiya olsaydı, “daha” sözü olmasaydı, olsaydı ki, bu və ya başqa səbəblərə görə öz vəzifələrini icra edə bilmədikdə, əlbəttə, təklif olunan qərar müzakirə edilə bilməzdi. Lakin burada “daha” sözü var, hörmətli millət vəkillərinin diqqətini buna cəlb etmək istərdim.

Sədrlik edən. Prezident Aparatından Qulamhüseyn bəy də var burada.

Qulamhüseyn Əliyev. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli sədr! Mən Səfa bəyin və Şahin bəyin çıxışı ilə tamamilə razıyam. Çünki qanunun mətnini düzgün təfsir etmək lazımdır. Çox təəssüf ki, bu qərarla qanun, Konstitusiyanın həmin mətni düzgün göstərilməyib. Konstitusiyanın həmin mətnində göstərilir ki, Prezident bu və ya digər səbəbdən öz vəzifələrini daha icra edə bilmədikdə. Bunun da müxtəlif halları, müxtəlif səbəbləri ola bilər. Lakin bu qərar layihəsində əsas götürülür ki, Prezident müəyyən müddətə Bakıdan kənarda yerləşir və Bakıdan kənarda yerləşdiyi üçün vəzifələrini icra edə bilmir. Əgər Prezident sabah Bakıya qayıtsa, deməli, bu qərara görə öz vəzifələrini icra etmək imkanına malik ola biləcək. Yəni Prezidentin öz vəzifələrini icra edə bilməməsi yalnız bir əsasla götürülür ki, Bakıdan kənarda yerləşir. Amma Azərbaycan Respublikasında yerləşir. Amma Prezidentin Bakıdan kənarda yerləşməsi onun hələ öz vəzifələrini bundan sonra icra edə bilməməsi üçün əsas ola bilməz. Bunun üçün tutarlı dəlillər, əsaslar olmalıdır. Prezident elə bu gün də, sabah da qayıda bilər, onda bu qərarın heç bir əhəmiyyəti olmayacaq.

Mən bir məsələni də nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Bu, respublika Prezidentinin öz vəzifəsini icra edib-edə bilməməsi faktının kim tərəfindən müəyyənləşdirilməsi məsələsidir. Söhbət gedir dövlət və icra hakimiyyəti başçısının öz vəzifəsini yerinə yetirə bilməməsindən. Bu iddiada Milli Məclis çıxış eləyir, yəni Milli Məclisin üzvləri çıxış eləyirlər.

Yəni belə çıxır ki, iddiaçı Milli Məclisdir, cavabdeh Prezidentdir. Prezident elan edir ki, o vəzifələri yerinə yetirmək imkanına malikdir və yerinə yetirir. Bu istiqamətdə müəyyən hərəkətlər eləyir. Ola bilsin ki, bəlkə də, Prezident lazımi səviyyədə yerinə yetirmir. Bu barədə söhbət eləmək olar. Amma iddiaçıyla cavabdeh arasındakı mübahisəni, faktın təsdiqini iddiaçı eləyə bilməz. Yəni Milli Məclis bu halda iddiaçı rolunda çıxış elədiyi üçün Prezidentin bütün səlahiyyətlərini həyata keçirmək imkanına malik olub olmaması faktını təsdiq eləyə bilməz. Bunu yalnız neytral bir tərəf təsdiq eləmək imkanına malikdir. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Hüquqşünaslardan Fuad bəy buradadırmı? Buyurun.

Fuad bəy. Hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri! Burada elə təqdim olundu, belə qiymətləndirmək mümkün olardı ki, yuxarıda hüquqşünaslar arasında gedən müzakirələr birmənalı xarakter daşıyırdı. Lakin, əslində, belə deyildi. Həmin müzakirələr zamanı bir sıra mövqe və baxış ayrılıqları aşkara çıxarıldı.

Söhbət nədən getməlidir? Söhbət Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında 121-7-ci maddəsinin düzgün təfsirindən getməlidir. Bu təfsiri edən zaman biz qətiyyənlə siyasi baxışlara uyğun hərəkət etməməli, əksinə, ilk növbədə, hüquqi düşüncəmizi və hüquqi biliklərimizi, bazamızı rəhbər tutmalıyıq. Məndən qabaq həmkarlarımla verdiyi təfsirlərlə aşağıdakı səbəblərə görə razılaşa bilmirəm.

Şahin bəy qeyd etdi ki, burada “daha” sözü olmasaydı, bu maddə tətbiq edilə bilərdi. Söhbət nədən gedir, “daha icra edə bilmədikdə”. “Daha icra edə bilmədikdə” bu cür yozulmalıdır ki, indiyə qədər pis-yaxşı icra edilib, bundan sonra daha icra edə bilmir və hər hansı başqa fikri artıq özü özlüyündə tətbiq edir. Bu, məsələnin bir tərəfi.

Məsələnin ikinci tərəfi, bayaq çox hörmət etdiyim Səfa bəy göstərdi ki, bu faktı təsdiq edən orqan yoxdur və bu səbəbdən biz başqa cür hərəkət etməliyik, Prezidentə müraciət edib, onun öz səlahiyyətlərini kiməsə verməsini xahiş etməliyik. Mənə belə gəlir ki, belə müraciət etmək olar, ancaq bu müraciət heç də Konstitusiyaya əsaslanmayacaq. Çünki Konstitusiyada nəzərdə tutulmayıb ki, Prezident öz səlahiyyətlərini tam, yaxud qismən bu və ya digər orqana, yaxud vəzifəli şəxsə tapşıra bilər. Başqa dövlətlərdə, məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarında vitse-prezident, bu kimi başqa vəzifələr mövcuddur ki, prezident xəstələndikdə, yaxud başqa üzürlü səbəbə görə öz vəzifələrini icra edə bilmədikdə onun səlahiyyətləri avtomatik olaraq müvəqqəti həmin şəxslərə keçir.

Bizim Konstitusiyada, əlbəttə, boşluqlar, çatışmazlıqlar çoxdur. Lakin bu heç də bizə əsas vermir ki, Konstitusiyanı istədiyimiz şəkildə yozaq. Bundan başqa burada 121-7-ci maddənin tətbiqi, ümumiyyətlə, şübhə altına alınır, ancaq az qala prezidentin vəfatı, ağır xəstəliyi və könüllü istefası ilə əlaqələndirilir. Bu da qətiyyəən düzgün deyil, çünki qanunda – yenə deyirəm, pisdır, yaxşıdır, bu, qanundur – yazılıb, bu və ya başqa səbəblərə görə, ümumiyyətlə, burada belə yozmaq olar ki, istənilən səbəbə görə. Bu təqdirdə, həmin hissə, ümumiyyətlə, sadələşdirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti öz vəzifələrini daha icra edə bilmədikdə, yəni səbəbin əhəmiyyəti yoxdur. Əgər Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyasında olduğu kimi, yazılısaydı ki, vəfat etdikdə, xəstələndikdə, yaxud buna oxşar səbəblərdən icra edə bilmədikdə, onda mən həmkarlarımın verdiyi təfsirlə razılaşa bilərdim.

Bundan başqa, onu da göstərməliyəm ki, artıq bir dəfə adını çəkdiyimiz maddə tətbiq edilib, bu, keçən ilin martında Ayaz Mütəllibovun istefası qəbul edildikdə baş vermişdi. Yəni həmin qərarla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının məhz 121-7-ci maddəsinə istinad olunur.

Bundan sonra, əgər Milli Məclisdə bu qanunun təfsiri haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddursa, mənə belə gəlir ki, Milli Məclisin qanunun bu və ya başqa normalarına rəsmi təfsir vermək hüququ da var, bu rəsmi təfsiri indiki iclasda qəbul etmək mümkündür. Bir də ki, burada bəziləri belə təəssürat yaratmağa çalışırlar, yalnız çıxış yolu referendumdadır. Səhv etmirəmsə, bu fikri Tofiq bəy bildirdi, yəni Prezident könüllü istefa verməzsə, çıxış yolu referendumdur. Amma məsələ bundadır ki, birincisi, referendum kifayət qədər çox müddət tələb edir, ikincisi, özü özlüyündə referendum yolu ilə kənarlaşdırmaq mümkün deyil. Referendum yolu ilə ona xalqın münasibətini müəyyənləşdirmək olar. Vəzifədən istefa verib, verməmək onun öz hüququdur.

Bir sözlə, onu demək istərdim ki, burada tərəf müqabillərimin çıxışlarında göstərilən arqumentlər, dəlillər qərarla olan əsas tezisi, yəni “Azərbaycan Respublikası Prezidenti öz vəzifələrini daha icra edə bilmir” tezisini təkzib etmir və bu səbəbdən, fikrimcə, təqdim olunan layihə qanunauyğundur. Bunu deməklə mən heç də qərəzli mövqe göstərmirəm. Hamısı, çıxış eləyənlər də gözəl bilirlər ki, mənim həm onlara, həm də respublika Prezidentinə qarşı münasibətim kifayət qədər yaxşı olub, indi də pis deyil. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Qasımov, buyurun.

Tofiq Qasimov. Hörmətli millət vəkilləri, məndən əvvəl çıxış eləyən Fuad bəy əvvəl çox yaxşı bir tezis dedi, amma çox təəssüf, özü o tezisə riayət eləmədi ki, bu məsələni şərh eləyəndə məhz hüquqşünas kimi şərh eləmək lazımdır və onu siyasi mövqedən şərh eləmək lazım deyil, hansı cəbhədən olmağından asılı olmayaraq. Ona görə ki Fuad bəyə bir hüquqşünas kimi gözəl məlum olmalıdır, burada Prezidentin öz vəzifələrini icra eləyə bilməməsi söhbəti, texniki səbəblərdən deyil, əsasən, fiziki cəhətdən icra eləyə bilməməsi nəzərdə tutulur. Yəni, sadəcə olaraq, onun telefonu, ya rabitə sistemi yoxdur, adam göndərüb xəbər verir, ya da başqa şey. Bu, əsas vermir ki, deyək bu adam öz səlahiyyətlərini icra eləyə bilmir. Yəni məkan cəhətdən bir az kənarda olması, yaxud texniki vasitənin lazımi səviyyədə olmaması, filan nəzərdə tutulmur. Bu maddədə məhz fiziki cəhətdən bu vəzifəni artıq icra eləyə bilməyən, qabiliyyətsizlik baxımından yazılıb, qeyd olunub. Çünki burada bayaq Qulamhüseyn bəy düz dedi, Siz də bir hüquqşünas kimi bilirsiniz ki, maraqlı tərəfin dedişi, doğrudan da, hüquqi baxımdan heç vaxt isbat kimi qəbul edilə bilməz, çünki tərəf maraqlıdır. Burada məhz bizim Milli Məclis Prezidentin istefasını tələb eləyən maraqlı tərəf kimi çıxış eləyir. Ona görə də onu da mütləq nəzərə almaq lazımdır. Çünki burada söhbət nədən gedir, söhbət ondan gedir ki, Siz deyirsiniz Prezident öz vəzifələrini icra eləyə bilmir, Prezident deyir, eləyirəm, kifayət qədər gözəl səviyyədə icra eləyirəm, bu səviyyədə də olar. Yəni bunu isbat eləmək lazımdır ki, o icra eləyə bilər, ya bilmir. Bunun üçün kimsə üçüncü tərəfin isbatı lazımdır.

Orqan deyəndə də, çox gözəl deyirdilər ki, yoxdur. Bəli, belə şeylər üçün Konstitusiyaya Məhkəməsi olmalıdır. Konstitusiyaya Məhkəməsi olmayan ölkələrin bir çoxunda bunu Ali Məhkəmənin səlahiyyətinə verirlər, bizim Konstitusiyada bu yoxdur. Konstitusiyada axıracan işlənilməmiş yerlər var. Bunlar hamısı aydındır, amma bu o demək deyil, işlənməyib deyə biz özümüzədən bir şey əlavə eləyib onun əsasında təsdiq eləməliyik ki, bu adam fiziki cəhətdən bu işi yerinə yetirə bilmir.

O biri tərəfdən də bir şeyə bu biri tərəfdən heç cür diqqət vermirlər. Hörmətli millət vəkillərindən biri dedi ki, mən eyni zamanda həm aspirantam, həm də elmlər namizədiyəm. Amma məsələ burasındadır ki, burada eyni zamanda bir də vaxt məsələsi var, ikinci maddə də Konstitusiyaya uyğun deyil. Çünki bu maddədə yazılıb ki, səlahiyyətlər Milli Məclisin sədrinə verilsin, yəni Ali Sovetin sədrinə. Bu səlahiyyətlərin verilməyinin müddəti məsələsi də var. Biz birinci Prezidentin fiziki cəhətdən bu vəzifəsinin icra eləməsinin qeyri-mümkünlüyünü isbat eləməliydik, on-

dan sonra bu da onu göstərəcəkdə ki, mütləq yeni Prezident seçkiləri təyin olunmalıdır. O Prezident seçkilərini də o əsasə görə təyin eləməliydik. Prezident seçkiləri də 3 ay müddətindən gec olmayaraq keçirilməlidir, ancaq o müddətdə. Yəni səlahiyyətlər qısa müddətdə, 3 ay müddətində müvəqqəti olaraq Ali Sovetin sədrinə verilə bilər, ömürlük verilə bilməz. Burada belə yazılmışdı ki, birdəfəlik verilir. Yəni bunun çox ciddi nüansları var. Bunun üçün məntiqin olması kifayətdir. Tam hüquqsünaş olmağın da elə böyük əhəmiyyəti yoxdur. Yəni mən ona görə hesab edirəm ki, bu qərarın hər iki maddəsi Azərbaycan Konstitusiyasına ziddir.

O ki qaldı referendum məsələsi, bəli, referendum prezidentin birbaşa istefasını həll eləmir, amma referendum millətin prezidentə münasibətini, ona etimad göstərüb-göstərməməsini aşkar eləyəndən sonra, əgər millətin böyük əksəriyyəti prezidentə etimad göstərmirsə, o prezident öz yerində otura bilməz, mütləq istefaya getməlidir. Yəni referendum ona görə təklif olunurdu ki, biz barmağımızı sormaqla bu kişini vəzifədən kənar eləməyək. Ondan sonra aydındır ki, bu qərarı Milli Məclis qəbul eləsə də, ancaq özünün kompetent olmadığını göstərəcək və dünyada heç kim bu qərarla razılaşmayacaq. Sağ olun.

Sədrlik edən. Etibar Məmmədov, buyurun.

Etibar Məmmədov. Deməli, mənim fikrimcə, Prezidentin xalq tərəfindən müdafiə olunub-olunmaması üçün heç referendum keçirtməyə ehtiyac yoxdur. Bugünkü hadisələr göstərir ki, xalq Prezidenti müdafiə eləmir. Prezident də Azərbaycanın 99 faiz ərazisini idarə eləmir. Ancaq Kələkini idarə eləyə bilər. Bu, faktdır, göz qabağındadır. Prezident Silahlı Qüvvələrə rəhbərlik eləyir, Silahlı Qüvvələr onun əmrini yerinə yetirməkdən imtina eləyir. Silahlı Qüvvələr parçalanıb, başqa qüvvələr də.

Hörmətli Tofiq bəy, Siz hansı ölkənin xarici işlər nazirisiniz ki, hökumət başçınız yerində yoxdur, Kələkidə oturub. Nə cür idarə eləyir o, nə cür Sizə istiqamət verir? Bunları təzədən sağlamlığını müəyyən etmək üçün biz ora həkim göndərməli deyilik. Burada xəstəlik də yoxdur, sadəcə olaraq, Əbülfəz Elçibəy vəzifələrini icra etməkdən imtina eləyir, artıq onun imtina etməsi özü Konstitusiyanı pozmaqdır. Biz hələ – yə-nə deyirəm, Məclis çox güzəştə gedib – məsələni başqa cür qoymayıb, bu gün Prezidentin vəzifəsini icra edə bilməməsi faktını təsdiq eləmək istəyirik. Ancaq biz məsələni başqa cür də qoya bilərik ki, Prezident vəzifəsini icra etməkdən imtina eləyir. Bunun da səbəbi artıq Prezidentin o vəziyyətə düşməsidir ki, xalqın inamını itirib, Azərbaycanın müstə-

qilliyini, dövlətçiliyini qoruyacaq Silahlı Qüvvələrin inamını itirib və bu səbəbdən də Azərbaycanın artıq əksər ərazisinə nəzarət edə bilmir.

Bu səbəbdəndir ki, 1990-cı il yanvarın 20-də Bakını işğal etmək üçün Sovet Ordusu 20 min əsgər istifadə etmişdi, ancaq indi 200 əsgər, lap 20 əsgər kifayətdir ki, gəlsin Bakının içərisindən keçsin, otursun Prezident Aparatında. Çünki əhali tam biganədir ki, Prezidenti orada devirəcəklər, yaxud devirməyəcəklər? Bu da onu göstərir ki, bəli, bütün əhali Prezidenti müdafiə etmir. Bu səbəbdəndir ki, 3-5 nəfər ayrı-ayrı adamlar, ayrı-ayrı rayonlarda icra hakimlərini qovurlar. Xalqla bir yerdə qovurlar və indiki iqtidarın təyin elədiyi icra hakimiyyətləridir. Bu, artıq indiki iqtidarın iflasa uğradığını göstərir. Özünə hörmət eləyən siyasi lider, siyasi şəxsiyyət indiyə qədər artıq özü istefa verərdi. O da Azərbaycanın ucqar bir nöqtəsinə getməklə bir daha iflasını sübut elədi. Hətta Naxçıvanın mərkəzində otursaydı, elə bir etiraz olmazdı, çünki oradan hər hansı bir prezident, yaxud nazir idarə eləyə bilər. Mənim fikrim belədir ki, o hətta Naxçıvan şəhərinin özündə də otura bilmir. Onun oturmaq yeri ancaq Kələki kəndidir. Ancaq oranı idarə eləyir, bu, göz qabağında olan faktdır. Bu, Azərbaycan dövləti üçün böyük biabırçılıqdır və dünya tarixində bu cür hadisələr çox az-az olub. Ancaq biz dünyanı özümüzə güldürməməliyik. Prezidentdən, Əbülfəz bəydən də xahiş eləməliyik ki, heç olmasa, o özünə hörmət eləmək istəmir, xalqa hörmət eləsin, dövlətə hörmət eləsin. Dövlətin dağılmasının səbəbkarı olmasın. Əgər onun səbəbkarı olmaq istəyirsə, deməli, Azərbaycan xalqının əleyhinə hərəkət eləyib, Konstitusiyanın əleyhinə hərəkət eləyib və Məclisin də tam hüququ var ki, onun haqqında istənilən tədbiri görsün. Bunlar da hamısı qanuna, beynəlxalq qanunlara və bizim Konstitusiyaya da uyğundur.

Burada qanunun bir hərfindən yapışıblar ki, burada yazılıb, daha icra edə bilmədikdə Əbülfəz bəy başda olmaqla bütün iqtidar bir il ərzində qanunları o qədər pozublar. Ona görə “daha icra edə bilmədikdə” yazılıb ki, çünki bu qanun ruscadan tərcümə olunub. Bunlar Azərbaycan həqiqətlərinə, Azərbaycan şəraitinə uyğun olan qanunlar deyil. Moskvada olan həmin qanunların köçürülməsidir, burada tətbiq olunub və ona görə də çox düzgün deyilib ki, Azərbaycanda hələ milli hökumət, milli dövlət yaradılmayıb. Yaradılmamasının, uzadılmasının da əsas səbəbkarlarından biri Əbülfəz Elçibəy və onun komandası olub. Ona görə də bu gün artıq bu, reallıqdır ki, Əbülfəz Elçibəy bundan sonra 1 il də, 5 il də keçsə, Azərbaycanı idarə edə bilməyəcək. İndi bu qərar layihəsinin

bu şəkildə qəbul olunması artıq mərhələ-mərhələ Azərbaycanda hakimiyyətin bərpa olunmasına yönəldilib. Azərbaycanda, bütün rayonlarda tam hakimiyyətsizlikdir və bu da Azərbaycanı dövlət kimi fəlakətə gətirib çıxara bilər.

Mən xahiş edirəm, Məclis üzvləri də çox ciddi fikirləşsinlər. Elə hala gətirməsinlər ki, gələcəkdə də hər hansı bir Prezident, vəzifəli bir adam möhürünü qoyub cibinə, getsin otursun dağın başında ki, mən bu möhürü vurmaqdan, imzalamaqdan imtina edirəm. Sonra da deyirlər ki, Prezident heç kimin qarşısında məsuliyyət daşımır, ancaq xalq qarşısında məsuliyyət daşıyır. Xalq da artıq Prezidentə öz münasibətini bildirib. Prezident gedib orada oturmaqla və vəzifələrini icra etməkdən imtina etməklə bizi, bütün dövləti pis vəziyyətə qoyur. Əgər o, aydın dərk eləmirsə və qayıdıb öz vəzifələrinin icrasına başlamaq istəmirsə, Məclisin tam hüququ var ki, onun haqqında istənilən qərarı qəbul etsin. Bu gün verilən qərar layihəsindəki tətbiq həttə ən yumşaq, ən yüngül tətbiqdir. Ondan sonra isə əgər bu, qəbul olunmasa, daha ağır tədbirlərə əl atmaq hüququmuz var.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, buyurun.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli hüquqşünaslar, sizi başa düşə bilmirəm. Bir daha idarə eləyə bilmir, sözündən tutursunuz. İdarə eləyə bilməməyin buynuzu, qulağı olurmu? Azərbaycanın yarısı onun tərəfindən idarə olunmur, ona tabe deyil. Dəfələrcə qeyd olundu, vəziyyətin gərginliyi, respublikada iflic vəziyyət, əgər bunları idarə eləyə bilirdisə, bütün rayonlar bir-bir onun nəzarətindən niyə çıxır? Bu, idarə etməməsinə dəlalət eləyən faktlar açıq-aşkar deyilmi? Özü də gedib orada oturub, hər 3-4 saatdan bir müxtəlif telefon zəngləri ilə, müxtəlif adamlarla danışanda müxtəlif fikirlər söylənilir. Eyni zamanda bizim bu Məclisdə təcrübəmizdə görmüşük ki, hansı bənd bizim xoşumuza gəlmirsə, 10 dəqiqədə ona dəyişiklik eləmişik, Konstitusiyanın da bir ağ hissəsinə qarayamaq vurmuşuq, demişik, indi Konstitusiya düzəldi. Yox, sizə, doğrudan da, qanın tökülməsi maraqlıdırsa, onda görək kim məsuliyyətini daşıyacaq?

İkinci, əgər icra etməməsinə artıq dəlil-sübut lazımdırsa, hansı dəlil-sübut lazımdır? Lənkəran oradan imtina eləyib, Gəncəbasar oradan imtina eləyib, Balakən oradan imtina eləyib, Şamaxı, Ağsu, bütün aran rayonlarının əksəriyyət hissəsi, indi Qubada da başlayıb. İdarə eləyə bilməmək nə deməkdir? Bunu necə başa düşək? Siz hüquqşünaslar, siz

hansı mənada, məcazi mənada başa düşürsünüz, yoxsa həqiqi mənada? Bu gün camaatı burada otuzdurub və televiziya ekranı qarşısında minlərcə adamı otuzdurub əsəblərini gərmək kimin nəyinə lazımdır? Əbülfəz Elçibəy artıq 8-9 ay bundan qabaq idarə eləmir. Bu gün də Arifin o çıxışı bunun təmiz inikası idi. Bunu da uzatmağın heç bir mənası yoxdur.

Mən təklif eləyirəm, səsə qoyulsun və bundan sonra konkret rəy, təklif qurtarsın. Gecə keçir, orada da camaat əsəbidir. Kimsə əgər bunu daha hüquqi yolla 5-10 günə həll etmək iqtidarındadırsa, bu gün dursun xalqın təhlükəsizliyinə zəmanət versin və bir aydan sonra gəlsin həll eləsin.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Məsələ hüquqi tərəfdən izah olundu, şərh olundu. Hüquqşünas olmadığımıza görə, həmin məsələyə hüquqi tərəfdən yanaşmaq istəmirəm. Amma burada Etibar bəyin və Rəhim bəyin qoyduğu bir məsələyə yanaşmaq istəyirəm. Qoyulub ki, respublika idarə olunmur. Bu, nəticədir, bəs səbəb nədir, respublika niyə idarə olunmur? Səbəb odur ki, burada dəfələrcə məsələ qoyuldu ki, 10-dan 21-nə qədər baş verən hadisələrə bu Məclis siyasi qiymət verməlidir.

Tutaq ki, Gəncədə hadisə baş verib. Gəncədə baş verən hadisə üçün komissiya yaradılıb. Bu komissiya onun hüquqi-siyasi qiymətini verəcək və məlum olacaq ki, iqtidar cinayətkardır. Yəni bu fakt Gəncədə baş verən o hadisəyə görə Surət Hüseynov və onun tərəfdarlarına haqq verir ki, respublikanın 20 rayonunda hakimiyyət dəyişdirsin? Bütün tamaşaçılar bizə baxır. Bütün tamaşaçılar Etibar bəyin də, Rəhim bəyin də, Heydər bəy, Sizin də, digərlərinin də mövqeyimizi görür. Axı ayın 10-dan 21-nə qədər olan cinayətləri – cinayət tərkibi var burada – hakimiyyət strukturu dəyişilir, hakimiyyət idarəçilikdən çıxır, bunu kim eləyir?

Məclis oturub buna siyasi qiymət vermir, əksinə, dünya tarixində, dünya diplomatiyasında atılmayan bir addımı atan və Azərbaycanı vətəndaş müharibəsindən, qandan xilas eləyən bir Prezidentin qana getməməsi və onu qana təhrik etmək məsələsi müzakirə olunur. Bu nə qədər məntiqə uyğundur?

Mən bir məsələni deyim. Məsələnin siyasi tərəfini. Bəli, Zaqafqaziya xüsusi geosiyasi zona olduğuna görə, burada xüsusi maraqlı dövlətlər var. Bir ildən artıqdır ki, Azərbaycan müstəqil siyasi kurs götürüb. O xüsusi marağı olan dövlətlər və bu regionda maraqları toqquşan döv-

lətlər bir ildir, Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi salmağa cəhd edirdilər və klassik bir forma var idi ki, hakimiyyətdə rəhbərlik necə dəyişsin? Bunu eləyə-eləyə gəlirdi. Kəlbəcər veriləndə də hakimiyyəti dəyişmək istəyirdilər, lakin iqtidar cəsarətlə tərpənib fəvqəladə vəziyyət elan elədi, dəyişilmədi. Məhz burada həmin siyasi müxalifət dəfələrcə təkrar eləyirdi ki, fəvqəladə vəziyyət götürülməlidir. Götürülməlidir ona görə ki bu vəziyyət yaransın. Bəli, bu gün Azərbaycanda oyun gedir, onun rejissoru da oyunçuları da bu zalda oturub. Hamısı buradadır. Sadəcə, Əbülfəz bəyin addımı Heydər bəyi, Surət bəyi pat vəziyyətində Milli İstiqlal, yəni siyasi müxalifətlə hərbi müxalifətin mövqeyi üst-üstə düşən Milli İstiqlal mat vəziyyətində qoyub. İndi Milli İstiqlal cəhd eləyir ki, mat vəziyyətindən çıxsın. Bəzi qüvvələr Rəhim bəy ora daxil olmaqla, o prosesdə iştirak eləyir.

Bir şeyi yadınızda saxlayın, Prezident və onun tərəfdarları Azərbaycanda real güclü qüvvədir, bu gün Prezident istefa da verə bilər, gedə də bilər. Prezident istefa verib gedəndən sonra onun tərəfdarları, müxalifətdə dayananlar sonra neyləyəcəyik, sonra Azərbaycan nə vəziyyətə düşəcəkdir? Doğrudanmı bu belədir? Deməli, heç bir təxribat yoxdur. Burada yeganə çıxış yolu ondan ibarətdir ki, Əbülfəz Elçibəylə danışmaq və Əbülfəz Elçibəyin özünün müəyyən səlahiyyətlərinin qanuni şəkildə Ali Sovetin sədrinə verilməsi müəyyən mənada vəziyyətdən çıxış yoludur. Əks təqdirdə bu, çıxış yolu deyil. Dünya dövlətləri sizi qəbul eləməyəcək. Çox sağ olun. Təşəkkür eləyirəm.

Sədrlik edən. Təkrar yenə də yazılıblar. Tofiq Qasımov, Rəhim Qazıyev.

Tofiq Qasımov. Təkrar yazılmaq rəqlamentin bizə verdiyi hüquqdur, onu qüsür saymaq lazım deyil və bizim sözüümüz olmasa boş yerə danışmaq istəmərik. Məsələ burasındadır ki, mən bayaq dedim, çıxışında da dedim, bu gün burada qəbul etmək istədiyiniz qərar qanuni deyil, Konstitusiyaya ziddir. Bir daha bunu təkrar eləmək istəmirəm.

Bundan əlavə Etibar bəy dedi ki, bəs millət, xalq bu Prezidenti qəbul eləmir. Qəbul eləmirsə, millət qoy öz fikrini referendumda bildirsin. Dünyanın hər yerində belə edirlər, bir bizim işimiz deyil. Etibar bəyin bu gün burada, bütövlükdə, xalqın adından danışmağa hüququ yoxdur, öz partiyasının adından danışa bilər. Ona görə ki heç kim xalqı bütövlükdə təmsil etmir və xalq da heç kimi ayrılıqda vəkil eləməyib ki, yeddi milyonluq xalqın adından bir adam danışsın. Hərəminizin 20 min seçi-

cimiz var, ona görə də mən belə hesab edirəm ki, Milli Məclis bu qərarı bu gün istəyər qəbul eləsin, istəyər qəbul eləməsin, bu qərarın heç bir hüquqi qüvvəsi olmayacaq və qəbul olunandan sonra bu da məsələnin həlli yolu deyil. Sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhim Qazıyev, buyurun.

Rəhim Qazıyev. Mən heç vaxt nə hərbi qüvvələrlə, nə də siyasi qüvvələrlə birləşib oyun oynamamışam. Hörmətli İbrahim bəy çox pafosla danışmağı bacarır, amma söhbət buradadır ki, bu gün xalqın real taleyini, fəlakətini görmür. Mən heç vaxt heç kimlə oyun oynamamışam. İqtidar hakimiyyətə gələn gündən orada gördüyüm səhvləri demişəm, ardıcıl bu zalda da demişəm, hökumət rəhbərlərinin oturub iclas apardığı zalda da demişəm. İbrahim bəy çox məntiqlə danışdı, amma dedi ki, bu, nəticədir, bəs səbəb haradadır? Səbəb keçən ilin iyun ayından başlayaraq dövlət tərəfindən Pənah Hüseynov, Arif Hacıyev tərəfindən Surətə, Müdafiə Nazirliyinə olan ardıcıl təxribatlar. Əbülfəz bəyin də işə bilavasitə rəhbərlik eləməməsinin nəticəsi gəlib bu günə çıxarılıb. Bir günün məhsulu deyil, ardıcıl gəlmişdi və ona görə də mən heç bir qüvvə ilə birləşməmişəm, heç vaxt heç kimlə birləşməyəcəyəm. Mənim başımın üstündə Allah var, daxildə vicdanım var və o vicdanımla hərəkət edirəm.

Ona görə də bu gün hüquqşünaslar hüququ axtarsınlar, siyasətçilər siyasəti axtarsınlar, amma millətin taleyi ilə məşğul olmaq vaxtı gələndə Əbülfəz bəy millətin atası kimi, gedib oturub Kələkidə, Arif kefli gəlib burada çıxış edir, Pənah aradan çıxıb, İbrahim bəy kimi də sadələvh adamlar onları müdafiə edir. Eybi yox. Sadələvhlüyüm mənə bəlli olacaq, mənə imkan da olacaq, görəcəyəm də. Mən heç vaxt ləyaqətini itirmiş Arif kimi adamlarla bir yolda getməmişəm, bugünkü günə kimi də sən ona görə susmusan. Mənim haqqımda danışdığın üçün mən sözə cavab verirəm.

Sədrlik edən. Munaqişəni kəsin, xahiş edirəm.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Rəhim Qazıyev. Oyunçu sənsən, özü də ki çox əfəлиндən.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, munaqişə kəsilsin.

Birlik Partiyasının sədri Xudu Xuduyevə söz verilir. Sonra Azərbaycan Xalq Dırçəliş Partiyasının birinci katibi Azər Qasımzadə.

Xudu Xuduyev, Birlik Partiyasının sədri. Axşamınız xeyir! Birbaşa yayım olduğuna görə, mən üzümü Milli Məclisin üzvlərinə yox, xalqı-

mıza tutub danışmaq istəyirəm, çünki onlar məni bağışlasınlar, bəziləri bu simanı itiriblər. 1990-cı il 21 yanvarda bəylərimiz də iştirak edirdilər orada, o vaxtdan və sonra seçilən deputatlar da. Deməli, mənəvi haqqım var deməyə, mən deyəcəyəm də, çünki burada Azərbaycan Xalq Cəbhəsindən, Azərbaycan xalq hərəkatından söhbət getdi, mən konkret faktlara toxunacağam, cəfəng danışmayacağam. Mən xahiş edirəm, diqqətlə dinləyəsınız və məntiqi nəticə çıxarasınız.

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi yarananda mən də içərisində olmaqla günahkaram, bu bəylərin başçılığı ilə həmin təşkilat düzgün qurulmadı. Dəfələrcə deyildi, konkret faktlar var. Bir ictimai cəmiyyətə düzgün rəhbərlik etməyən adamlar respublikaya, dövlətə heç vaxt rəhbərlik edə bilməzdilər. Buna baxmayaraq 1991-ci ildə mən o cəmiyyətdən uzaqlaşdım, xalq pis vəziyyətdə olduğu, Milli Ordunun yaradılması üçün orduya getdim. AXC-nin vasitəsilə ordudakı yaradılan vəziyyət, başqa cür vasitələrlə, yerli təşkilatların xəbəri olmayan siyasi oyunlar, rayon şöbələri vasitəsilə həmsərhəd rayonunda, Qarabağ rayonunda parçalanma salmaqla kəndlərimizi, torpaqlarımızı necə verdilər, mən şahidi olmuşam, o ağrıları, özləri görmüşəm. Yenə də buna baxmayaraq o vaxt AXC-nin nüfuzu yox idi, kəndlər, torpaqlar verilməklə Xocalı qırğınından sonra xocalılıları bura gətirməklə hakimiyyətə gətirildi.

Mənim keçmiş iqtidarın müəyyən hissəsinə nifrətim var idi və o quruluşa qarşı mübarizə aparırdım. Buna baxmayaraq həmin dövrdə yenə də mən xalq hərəkatının üzvlərinə kömək etməyi öz üzərimə götürdüm. İsa bəy şahiddir, həmin hadisələrdə mən onlara nə cür kömək elədim, ancaq həmin iqtidar o köməyi, ümidi yenə doğrultmadı. Mənim dəfələrcə şəxsən iqtidarla, Prezidentlə danışqlarım olub, Əbülfəz bəy özü etiraf edəcək, Pənah bəylə dəfələrcə görüşmüşəm. Rəhim bəy müdafiə naziri olub, açıq etiraf edər, onunla görüşmüşəm, burada hamımızın səhvi var. Siyasi partiya kimi Birlik Partiyası dövlətin qarşısında konkret məsələlər qoyub.

Amerikanın Senatı 1992-ci ilin axırında – burada xarici siyasətdən söhbət gedir – qəbul etdiyi qərarla Azərbaycanın siyasətini darmadağın elədi. Azərbaycanda insan hüquqları tapdalanır və 1992-ci ilin axırında Azərbaycana verilən yardımı kəsdi, öz qərarı ilə saxlatdı. Bu hamıya məlumdur nəyə görə? Ondan sonra məlum qətnaməni, müsbət istiqamətdə təbliğ edirik.

Bu, Azərbaycan xalqına qarşı böyük xəyanətdir, Azərbaycan diplomatiyasının məğlubiyyəti demək idi, xahiş edirəm, o düz deyənlər sax-

lasınlar, vaxtında deyəytilər, amma biz bunu partiya kimi çatdırdıq, yanvar ayında forum keçirildi. İsa bəy iştirak edirdi, durdu getdi. Biz böhrandan necə çıxmaq yolunu göstərdik. Əgər o vaxtı buna əməl olunsaydı, demokratiya sıxışdırılmasaydı, ortalığa Surət fenomeni çıxmazdı. İqtidar tərəfindən cırıdan partiyalar, başqa cəmiyyətlər yaradıldı, təminatlar verildi, pul buraxıldı, əsl siyasi təşkilatların inkişafının qarşısı alındı və bu da bu gün bu şəraitə gətirdi. Ondan əlavə dialektik qanunauyğunluqdur, əgər keçmiş cəmiyyət siyasi formasiyanı qəbul etmirsə, ortaya atılan yeni ideyanın daşıyıcılarını qəbul edirsə, ondan başqa alternativ yoxdursa, cəmiyyət həmin ideyanın aparıcılarını hakimiyyətə gətirməlidir. Bu, qanunauyğunluqdur.

Belə də oldu, cəbhənin başçıları hakimiyyətə gəldi və xalq gördü ki, bu gün onlar idarə edə bilmir və kommunist rejimi ondan yaxşı saxlayırdı, sosial təminatı var idi. Məcburdur, geriye, yaddaşında olan, müəyyən qədər sosial təminatı olan rejimə doğru qayıtsın və bu, Azərbaycan xalqına böyük xəyanətdir ki, Azərbaycan demokratiyasını məhv elədik. Onun başçıları burada çıxış edirlər, biri çıxış edib aradan çıxdı.

Arif Hacıyevlə may ayının axırında iqtidara gələndə dövlət quruculuğu, Milli Orduda yerlərdəki vəziyyətlə bağlı mənim iki dəfə söhbətim olub. O vaxt başları icra aparatı başçılarını dəyişməyə qarışmışdı. Burada siyasi partiyaların bir-ikisi oturub, Cümşüd bəy də gəlib partiya adından çıxış etmək istəyir. Mənəvi haqları olmayanlar, orada bəyin dediyi söz – mənim ona kimi bəyə böyük hörmətim var idi və dostluğumuz da olubdur o kişi ilə – ancaq ondan sonra onun hansı siyasətlə xalqa, dövlətə rəhbərlik etdiyinə şübhəm yarandı. Çünki orada belə bir söz işlətdi, millətin yarısı qırılmalıdır, yarısı qeyrətlənməlidir. Millətin hansı yarısı qırılır? Qeyrətliləri qırılır, əlində silah. Yerdə qalanları kimdir? Beş dəfə “Mercedes” dəyişənlər.

Beyləqanda, Ağcabədidə, düzlərdə köçkün qalmış millətdən, xalqdan xəbəri yoxdur. Gedib yardım aparıb, dövlətin, xalqın yığılmış pulu ilə özünü təbliğ edir. Ümumiyyətlə, AXC-nin rəhbərliyinə yarandığı gündən siyasi qiymət vermək lazımdır.

Dəfələrcə Etibar bəyin iqamətgahında seçkilər haqqında biz forum keçirdik, mən qəti məsələ qoydum və siyasi partiyalar da müdafiə elədi. İndiki iqtidarın və siyasi qüvvələrin fəaliyyəti siyasi təhlil olunmalıdır, qiymət verilməlidir, siyasi qiymət verilməlidir. Hələ keçən ilin yanvarında, fevralında dəfələrcə koalision dövlət strukturu, qurumu məsələ-

si qoyulmuşdu. O olsaydı, bütün siyasi qüvvələr yanvar ayında bizim dediyimiz kimi, əhatə olunsaydı, Surət heç vaxt belə hərəkət eləməzdi. Yeridilən bu cür siyasət şərait yaradır ki, başqa-başqa adamlar meydana çıxsın. Mən Surəti şəxsən tanımıram. Deyilən faktlarla belə görünür ki, bəli, faktlar var, xalq da müdafiə edir, deməli, o bunlara baxmış çox müsbət adamdır. Bu faktdır, mən ona görə bu gün siyasi partiyanın adından çıxış edirəm.

Milli Məclisdə son dəfə 1990-cı il yanvarın 21-də çıxışım olub. Bu gün də heç olmasa, son andır. Burada Əbülfəz bəyin qaçırılmasında oyunlar gedir, müdafiə edən deputatların çoxu buradan qaçdı getdi. Onun şəxsiyyəti ilə, tutduğu mövqe ilə oyun gedir, çünki o, çıxandan sonra çoxları cinayət kürsüsündə oturacaqlar. Vaxt udurlar, yığdıqları pulları gizlətməklə kimlərəsə, hansı yollarlasa yaxınlaşırlar. Bu, faktdır. İstənilən qədər fakt var.

Ondan sonra mən bir faktı deyim. AXC vasitəsilə Şıxovda iki tabor qeyri-qanuni silahlandırıldı, iki aydan sonra bunun hazırlığı keçirildi – hərbcilər, hərbdən başı çıxanlar var burada, təsdiqləyərlər, Rəhim bəy təsdiqləyər – iki həftə Perekeşküldə kurs keçildi, hərbi zona rayonuna göndərilirdi. İki aydan sonra saxladıb hərbi öyrədirdilər, hamısı hərbi keçmiş olan adamlar idi, hara göndərirdilər onları? Yevlaxa Surət bir dəfə həmlə edən kimi silahlarını qoyub qaçdılar, bəziləri də silahlarını keçənlərə, kimlərəsə satırlar. Bir çoxları da gətirib silahlarını burada gizlədirdilər. Faktdır, ondan sonra yeni bir dəstə yığıldı, kimi müdafiə etmək üçün? Həmin dəstəni yığıb Şuşanı, Laçını, Kəlbəcəri, gedən Ağdamı bu gün müdafiə etmək lazım idi.

Mən nəyə görə deyirəm? Mənəvi haqqım var. Buradakı bəylərin hamısı çıxa bilər, şəxsən Əli bəylə bir ay bundan qabaq qəbuluna düşmək üçün dəfələrcə xahiş elədim, zəng vurdum – Əli bəylə üzbəsurət təsdiqləməsə, öz vicdanı qarşısında cavab versin – gəldim qəbulunda gözlədim, rayon Məclisinin sədrləri, marionetka Məclis sədrləri ilə görüşdü. Sizinlə görüş, o görüşün nəticələri, bəlkə, dövlətimizə böyük bir xeyir gətirərdi. Sonra mənə məlum oldu ki, o uşaqların çoxu mənim əlimin altından çıxmışdı, bəziləri cəbhələrdə sırayı üzv idilər. Burada dövlət katibinin otağında cəbhə məsələsi müzakirə olunur, amma siyasi partiyanın liderini qəbul eləmək Sizin vəzifə borcunuz idi, Xalq Cəbhəsinin özünün qərargahı var idi, bax belə faktlar gətirib bizi bu günə çıxarıb.

Hansı Konstitusiyadan danışırırsınız? Bir ildir, iki ildir yalandan demokratiya oyununu tullayırlar ortalığa. Amerika da gətirib qoyulub burada, cəbhə vaxtı Pribaltikanı gətirdik, qoyduq. Torpağın yarısı gedib, indi də qaçqınlar tökülüb qalıb, namus gedib, ar gedib. Heç olmasa, o deputat mandatı alıb qoymuşuq, bu gün bir son dəfə ondan məsuliyyətli istifadə edək. Mən demirəm, Əbülfəzlə dost, qardaş olmuşuq, çörək yemişik, amma bu gün respublikanın taleyi həll olunur. Balakəndə tamamilə başqa qüvvə hakimiyyəti ələ alıb. Hələ istintaq aparılsa, məlum olacaq ki, bu hallar indiki iqtidarın üzvlərinə gəlib çıxır. Başqa yerlərdə Surətin adına çıxırlar və ilaxır və sair. Dəhşətdir, qurtarmaq lazımdır bunu.

Tofiq bəy dedi, etiraf elədi, tullayır legitim yola, başqa yola. Tofiq bəy, Siz özünüz çox məsuliyyətli adamsınız, qurtarmaq lazımdır bunları. Mən çox gözəl başa düşürəm ki, xarici dövlətlər bizi saymırlar, bəsdır daha. Saysaydılar, başqa bir hərəkət edərdilər. Verilən kreditlərin heç biri, üzr istəyirəm, dövlətə, bizim Azərbaycana deyildiyi, yazıldığı, müqavilədə qol çəkildiyi kimi çatmır. Faktdır bu. Mən bir az həyəcanlı danışığıma görə çox üzr istəyirəm, çünki bu ölümü, itimi, rus demiş, “мрасорьба”nın içindən çıxıb gəlmişəm, bir ildir vuruşub gəlmişəm, bilirəm, deyirəm.

Mənə düzgün vuruşmağa da imkan vermədilər, ölməyə getmişdik, yetmişdən çox bizim üzvlərimiz qırılıb qalıb, yenə də vuruşurlar, hər şeyi də tullamışığı qırağa. Bu gün də siyasəti tullamağa hazırıq, ancaq bunun yolu bu gün həll olunmalıdır, kiminsə nazı ilə oynanılmamalıdır. Bu faktdır ki, bu adamlar özlərindən qorxurlar. Mən çox xahiş edirəm, ola bilər ki, bəzi sözlər demişəm, ağsaqqal adamlardır, qarşılarında üzr istəyirəm, ancaq bu gün gəlin, qurtarın bu oyunu. Qurtarmaq lazımdır. Konstitusiyada dəyişiklik istənilən formada olunurdu. Heydər bəyi burada seçəndə Konstitusiyaya dəyişiklik etdiniz. Buyurun, Konstitusiyaya görə dəyişiklik edin də, niyə uzadırsınız, çətindir bəyəm?

Sədrlik edən. Azər Qasımzadə, Azərbaycan Xalq Dırçəliş Partiyasının birinci katibi.

Azər Qasımzadə, Azərbaycan Xalq Dırçəliş Partiyasının birinci katibi. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Əziz xalqım, hörmətli yoldaşlar! Ola bilsin ki, mənim bu çıxışım da bir balaca həyəcanlı olacaqdır və mən burada bir çox iradlar deyəcəyəm, lakin bu iradlara qarşı mənə heç bir irad deyilə bilməyəcək. İndi iqtidarda olanlardan söhbət gedir, çünki 1988-ci ildən bu hərəkətdə iştirak etmişəm və bir çoxları

iddia etdiyi kimi, heç kim burada mənim müəllimim olmayıb. Əksinə, mənim özümün redaktəm altında çıxan Azərbaycanda ilk qəzet olan “Dirçəliş” qəzetini indi iqtidarda olanlar əllərində götürüb və keçmiş Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinə gedib əlləri ilə göstərirdilər ki, bax, belə qüvvələr gəlir, Azərbaycanın müstəqilliyini istəyən belə qüvvələr, gəlin bizimlə sazişə girin. Onu indiki iqtidar deyirdi.

Mən əvvəlcə istərdim Azərbaycan Xalq Dirçəliş Partiyası və Birlik Partiyasının ayın 20-də imzaladığı birgə bəyanatı sizin üçün oxuyum. Bəyanat müxtəlif informasiya vasitələri ilə xalqa çatdırılmalı idi, lakin mövcud olan fəvqəladə vəziyyət rejimi sayəsində senzura bunu buraxmayıb. İnşallah, 5-ci gün görərik, bəlkə, bu, “Dirçəliş” qəzetində çıxa.

Azərbaycanın müxtəlif siyasi partiyalarının bəyanatı. Prezident vəzifəsini tutmuş AXC sədri Əbülfəz Əliyev (Elçibəy) bir il müddətində apardığı milli mənafeyimizə zidd daxili və xarici siyasəti nəticəsində ölkəni bugünkü uçuruma yuvarlatmışdır. Onun rəhbərliyi altında icra hakimiyyəti strukturları rüşvətxorluğu və korrupsiyanı dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmış, kadr siyasətində yerlibazlıq, qrupbazlıq prinsipini əsas meyara çevirmişlər. Bir il ərzində on minlərcə yurddaşımızın ölümü, əsir və girov götürülməsi ilə müşayiət edilən hadisələrdə yüzlərcə yaşayış məntəqələri düşmənlər tapdağına verilmiş, qaçqınlar ordusunun sayı yüz minlərcə artmışdır.

İqtidarın apardığı iqtisadi islahatlar hesabına xalqın həyat səviyyəsi dəfələrcə aşağı düşmüş, iqtisadi tənəzzül özünün kulminasiya nöqtəsinə çatmışdır. İndiyə kimi Xocalı, Şuşa, Laçın, Zəngilan, Ağdərə, Kəlbəcər faciələrinin günahkarlarının üzə çıxarılıb cəzalandırılmaması bu faciələrdə ölkə rəhbərliyinin birbaşa əli olduğunu göstərir.

Bütün uğursuzluqlarını müharibə ilə pərdələmək siyasəti aparan və mövqelərinin laxladığını hiss edən iqtidarın ölkə ərazisində fəvqəladə vəziyyət rejimini tətbiq edərək siyasi və fiziki müxalifəti tamamilə zərərsizləşdirmək cəhdləri iyunun 4-də Gəncə faciəsi ilə nəticələnmişdir. Prezident və onun ətrafı iyunun 5-də Milli Ordu hissələrinin köməyi ilə iqtidara qarşı başlanmış üsyanı AXC-nin qanunsuz silahlı dəstələri vasitəsilə vətəndaş müharibəsinə sürükləmək istəyir. Üsyançıların qəzəbindən qorxan, andını və Konstitusiyaya borcunu yerinə yetirə bilməyən və öz şəxsi təhlükəsizliyi haqqında düşünən Prezident iyunun 18-də heç kəsi xəbərdar etmədən postunu ataraq qaçmış və bu hiyləgər gediş ilə məsuliyyətdən yaxa qaçırmaq kimi xəyanətkar bir addım atmışdır. Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali

Baş Komandanıdır, sırası əsgər müharibə vaxtı döyüş yerini və yaxud postunu özbaşına tərk edirsə, onun müqəddəratını hərbi səhra tribunalı təyin edir. Əgər belə bir hərəkəti ölkənin Prezidenti və ordunun Ali Baş Komandanı edibsə, onda hansı hüquq və mənəvi haqla Prezident kimi ölkəni və Ali Baş Komandan kimi ordunu idarə edəcəkdir? Azərbaycanı yeni faciələrdən qurtarmaq üçün dövlət şurası və etimad hökumətinin yaradılması ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Əbülfəz Əliyevin istefası, bütün qeyri-qanuni silahlı dəstələrin, o cümlədən AXC-nin silahlı dəstələrinin ləğvi və bu cür təşkilatların qanundan kənar elan edilməsini tələb edirik. Vətənin bu ağır günündə milli birliyin yaradılması, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda milli vətənpərvər qüvvələri qəti mübarizəyə səsləyirik. Azərbaycan Xalq Dırçılış Partiyası, Birlik Partiyası.

Mən burada bir daha qeyd etmək istəyirəm, Xudu bəy bayaq qeyd etdi, Kəlbəcər faciəsindən sonra bizim partiyanın və digər partiyaların tələbi ilə Prezident siyasi partiyaları qəbul etdi və həmin o görüşdə mən çıxış etmədim. Nəyə görə? Çünki Xudu bəy bayaq bir söz dedi. Əbülfəz Elçibəy demişdi, millətin yarısı qırılmalıdır ki, o birisi yarısı gəlsin onun yerini tutsun. Bu sözündən sonra mən həmin o forumda çıxış edə bilməzdim. Bu, həqiqətdir, bu iqtidar hakimiyyətdən getməlidir. Baxmayaraq ki 1988-ci ildə onlarla çiyin-çiyinə vuruşmuşuq və burada mənə heç irad tuta bilməzlər ki, bəlkə, mənə vəzifə verilməyib, ona görə onlara müxalifətdəyəm. Bəzi-bəzi oyuncaq siyasi partiyalar ki iqtidar tərəfindən dəstəklənir, nə mən, nə də mənsub olduğum partiya iqtidarda, hökumətdə iştirak etmək üçün heç bir siyahı verməmişik və bizə hər hansı təklif olunsada, biz onu qəbul etməyəcəkdik. Çünki Azərbaycanda yeganə siyasi qüvvə biz idik ki, prezident seçkiləri keçirilməsinin əleyhinə çıxış etmişdik. Çünki biz bu faciələri bilirdik. Biz bildirdik ki, kimlər hakimiyyətə gələcək və kimləri hara sürükləyəcəklər.

Burada bu saat milli münasibətlərdən söhbətlər gedir. İyun ayında şəxsən mən Sülhəddin Əkbərov vasitəsilə Prezidentə milli münasibətlərin nizama salınması haqqında konsepsiya vermişdim, hanı o konsepsiya? Onu tərsinə fırlatdılar hətta tərsinə fırlanmış konsepsiya nəticəsində Çeçenistanda da müxtəlif qüvvələri bir-birinə qoymağa başladılar. Bu xəyanətkar iqtidar getməlidir və Əbülfəz Əliyev əgər məni eşidirsə, o, heç olmasa, indi insafə gəlib istefa ərizəsini verməlidir. Söhbət ondan getmir ki, mən təzə gələcək hər hansı bir iqtidarı dəstəkləmək fikrindəyəm. Xeyr. Yaşayırıq, görürük.

Yeni iqtidarın atacağı milli mənafeyə uyğun addımlar bizim tərəfdən dəstəklənəcək, milli mənafeyimizə zidd hərəkətlər isə, istər diktatura qurulsun istərsə də demokratik bir rejim olsun, biz əleyhinə çıxacağıq, müxalifətdə qalacağıq. Diqqətinizə görə çox sağ olun.

Sədrlik edən. Hüquqşünas professor Murtuz Ələsgərov.

Murtuz Ələsgərov, Bakı Dövlət Universiteti Konstitusiya hüququ kafedrasının müdiri. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Mən bu salona, bu Məclisə öz təşəbbüsləmlə gəlmişəm. Televiziya qarşısında oturub bu müzakirələri eşidəndən sonra Konstitusiya hüququ kafedrasının müdiri kimi, mən bu Məclisə gəlməyi özüm üçün borc bildim, hərçənd mənim üçün çox ağırdır, xəsarət almışam, altı aydır yatıram, indi də böyük çətinliklə bu zala gəlmişəm. Gəlməkdə də məqsədim budur ki, mən öz fikirlərimi sizinlə bölüşüm və burada müzakirə olunan bu məsələyə öz münasibətimi bildirim.

Bu zalda əyləşən hüquqşünasların 99 faizi mənim sabiq tələbələrimdir. Onlar yaxşı bilirlər ki, mən hüquq elmində az-çox payı, yeri olan bir adamam. Bu barədə də bizim tələbələrimiz də, burada əyləşən deputatlar da yaxşı bilirlər ki, bu və ya digər qanunun müzakirəsində, qəbulunda iqtidarın hakimiyyətə gəldiyi dövrdə, ondan əvvəl də suverenlik haqqında, müstəqillik haqqında, mülkiyyət, vətəndaşlıq haqqında qanunların müzakirəsində az-çox mənim payım vardır. Mən onu demək istəyirəm ki, bu müzakirələr məni çox narahat elədi.

Mən bir sıra hüquqşünasların burada çıxışına təəccüb edirəm, mən onları qınamıram, çünki onların böyük əksəriyyətinin Konstitusiya hüququ ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Onların bir qismi nəzəriyyə ilə, bir qismi mülki hüquqla, bir qismi demək olar ki, cinayət hüququ ilə məşğul olur. Konstitusiya hüququ ilə məşğul olanlar vardır, onlar mənim kafedramda işləyən müəllimlərdir. Qulamhüseyn müəllimdir, sonra Əli Kərimovdur, inşil mənim diplomçum olubdur, Fazil Mustafayev və sair. Demək istəyirəm ki, Konstitusiya hüququ kafedrasının müdiri kimi mən bunlara həm dərs demişəm, həm də bunlara qanunu öyrətmişəm.

Hörmətli Tofiq Qasimov xarici işlər naziri dəfələrcə mənə müraciət edib, kafedraya gəlib bu qanunları o məndən öyrənibdir, indi isə o, hüquqşünas kimi özünü təqdim etsə də, mən onu hüquqşünas hesab etmirəm. Məsələ bundadır ki, burada söhbət gedir Prezidentin istefası Konstitusiyaya nə dərəcədə uyğundur. Çox geniş müzakirələr gedir. Söhbət təfsirdən gedir.

Hüquq elmində təfsirin iki növü vardır: rəsmi təfsir, bir də elmi təfsir. Rəsmi təfsiri dövlət orqanları verir, dövlət orqanlarının verdiyi təfsir məcburi təfsirdir, yəni Ali Sovetin, Milli Məclisin özü təfsir verə bilər və bu qanun şəklində qəbul olunmalıdır. Ayrı-ayrı alimlərin, hüquqşünasların verdiyi təfsir isə məcburi deyildir, bu təfsir ancaq tövsiyə xarakteri daşıyır, ona görə də heç kəs, heç bir hüquqşünas, o cümlədən mən də öz fikirlərimi Məclisə məcburi qəbul etdirmək fikrində deyiləm. Ancaq mən öz şəxsi fikrimi, mülahizələrimi sizə çatdırmaq istəyirəm.

Burada söhbət getdi ki, iddiaçı Milli Məclisdir, cavabdeh Prezidentdir və cavabdehlə Milli Məclis arasında üçüncü bir qüvvə olmalıdır. Məlumdur ki, Konstitusiyada bizdə boşluq vardır. Bəli, bu günə qədər Konstitusiya məhkəməsi yaradılmayıbdır və bu məhkəmənin yaradılmamasının təqsiri iqtidarın özündədir, şüurlu surətdə bu orqanın yaradılmasına imkan verməyiblər, çünki lazım gələydi, Konstitusiya məhkəməsi hər bir vəzifəli şəxsin tutduğu mövqedən asılı olmayaraq, cinayət məsuliyyətinə impichment qaydasında cəlb olunmasını həll edə bilərdi. Söhbət ondan gedir ki, bu yaxınlarda Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti Milli Məclisə müraciət edib belə bir təklif vermişdir, nə qədər ki Konstitusiya Məhkəməsi yoxdur, bu funksiyanı Ali Məhkəmə, Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti öz üzərinə götürə bilər və lazım gələndə, bu və ya digər aktın qanunsuz olması haqqında Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasına qədər Ali Məhkəmə öz rəyini bildirə bilər. Lakin bu məsələ də bu günə qədər uzanır, bunu həll etməyiblər. Eləcə də Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması bu günə qədər həll olunmayıb. Mən demək istəyirəm ki, istər iddiaçı, istərsə də cavabdeh, əlbəttə, üçüncü bir qüvvə bunu həll etməlidir, ancaq hələlik Konstitusiyada bu yoxdur, ona görə də üçüncü qüvvə haqqında danışımağa ehtiyac yoxdur.

Qulamhüseyn müəllim, Siz özünüz bu günə qədər də Konstitusiya kafedrasında müəllimsiniz, Siz yaxşı bilirsiniz ki, iddiaçı, cavabdeh Konstitusiya hüququnda yoxdur, bu, mülki hüquq institutudur və burada söhbət qanunun o hakimiyyət şaxələri arasında düzgün olub-olmaması haqqında rəyin verilməsindən gedir. Burada cavabdehdən, iddiaçıdan söhbət getmir, ona görə də Konstitusiya hüququ haqqında söhbət gedirsə, mən demək istəyirəm ki, bəli, Konstitusiya Məhkəməsi olmalıdır və Məclisin, Ali Sovetin qəbul etdiyi hər bir addımın qanuni, qeyri-qanuni olması haqqında ancaq o qərar olandan sonra Məclis qərar qəbul etməlidir. Madam ki, Konstitusiyada bu yoxdur, pis də olsa, bu, Konstitusiyanın qüsurudur.

Qədim yunanlar deyir ki, qanun pis də olsa, yaxşı da olsa ona əməl etmək bizim borcumuzdur. Qüvvədə olan Konstitusiyaya odur, o, Məclisin təqsidir ki, bu günə qədər bu Konstitusiyada lazımı, zəruri dəyişiklik etməyib və tələb olunan orqanlar yaradılmayıb. Bəs nə üçün bugünkü Məclis vaxtilə biz o Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş heç bir ölkədə olmayan yuxarı yaş həddini tələb edəndə reaksiya vermirdi, əgər qanundan danışarlarsa, Konstitusiyanı Siz əziz tutursunuzsa, Konstitusiyadan, qanundan danışanlar onun bütün müddəalarına əməl etməlidirlər, ona görə də demək istəyirəm ki, Konstitusiyanı reallıqla ölçmək olmaz. Hörmətli İsa bəy dəfələrlə öz çıxışlarında deyir ki, biz reallıqla hərəkət edirik, reallıq qanun deyil. Hər bir vətəndaş, hər bir vəzifəli şəxs ancaq qanun qarşısında cavabdehdir və Konstitusiya ilə hərəkət etməlidir.

Mən yenə də Konstitusiyaya istinad edirəm və 121-7-ci bənd haqqında söhbət gedir. Bu bəndi heç kəs özbaşına təfsir edə bilməz. Orada söhbət ondan gedir ki, prezident bu və ya digər səbəblərə görə öz vəzifəsini daha icra etmədikdə o, vəzifəsindən azad edilməlidir və orada mexanizm verilib. Söhbət ondan gedir ki, bəli, prezident bu və ya digər səbəblərə görə, sizə kim ixtiyar verir, deyəsiniz ki, prezident itkin düşdükdə, yaxud xəstələndikdə, haradan götürürsünüz? Mən başqa səbəblər gətirə bilərəm. Bu sizin öz uydurmanızdır, hörmətli hüquqşünaslar. Mən sizdən üzr istəyirəm, heç kəsə ixtiyar verilmir ki, bu və ya digər səbəbləri özbaşına, sərbəst surətdə şərh eləsin və ona izahat versin.

Mən ona görə də demək istəyirəm, burada söhbət bu və ya digər səbəblər dedikdə, bəli, o səbəb də daxildir bura ki, Prezident özbaşına heç kəsə xəbər etmədən respublikanı tərk edib, istəyir o xaricə getsin, istəyirsə də respublikanın bu və ya digər ucqarında gizlənsin, onun dəxli yoxdur. Prezident özbaşına əgər öz vəzifəsini icra etməkdən imtina edibsə, demək, o Prezident öz vəzifəsini artıq icra edə bilmir, bunu həyata keçirə bilmir, o Prezident öz səlahiyyətlərini könüllü surətdə öz ərizəsi ilə verməlidir. Madam ki, bunu etmir, bəli, Ali Sovetin bütün səlahiyyətləri, 40 maddədən, 40 bənddən ibarət, hamısı Milli Məclisin ixtiyarındadır, Milli Məclis bu məsələni qoyub müzakirə edib və həll etməlidir.

Mənə belə gəlir ki, respublikada yaranmış vəziyyət haqqında Siz çox geniş, ətraflı danışdınız, mən bu məsələyə toxunmaq istəmirəm. Hər bir namusu, qeyrəti olan azərbaycanlının ürəyi bu gün itirdiyimiz torpaqların, məhv olmuş kəndlərimizin, şəhərlərimizin, həlak olmuş adamlarımızın taleyi ilə döyünür. Bu gün Kəlbəcərdə yeddi min azərbaycanlı qızının əsirlikdə qalması, görəsən, Prezidenti düşündürürmü? Prezident

bu Məclisdə çıxış edərkən yüksək kürsüdən and içdi ki, mən Qurana əl basıram, Konstitusiyaya and içirəm, hər bir Azərbaycan vətəndaşının taleyi məni maraqlandırır. Nə üçün Prezident Yeltsin iki nəfərin ölümünə görə onların valideynlərindən üzr istəyirdi? Nəinki üzr istəmək, hələ bir sıra hallarda mən deyərdim ki, Prezident Əbülfəz Elçibəy bu və ya digər regionlarda həlak olanların haqqında heç başsağlığı da verməyib Məclisdə. Biz göz yumuruq. Bəli, bayaq məndən əvvəl çıxış edən natiq dedi ki, biz bir sıra regionlarda ən qiymətli, ən qeyrətli oğlanlarımızı itiririk. Adi şeydir, deyir müharibədə hamı həlak ola bilər, ancaq biz namuslu, qeyrətli, öz təşəbbüsü ilə cəbhəyə gedən ən qeyrətli, ən namuslu övladlarımızı itirmişik. Bu itkinin öhdəsindən heç zaman gələ bilmərik. O adamlar ki ordu sıralarından qaçır, gizlənir, böyük adamların övladlarıdır, onları namus, qeyrət, xalqın və bu gün itirdiyimiz torpaqların taleyi maraqlandırmır.

Mən demək istəyirəm ki, bu gün, əlbəttə, xalqın taleyi həll olunur. Biz buna laqeyd qala bilmərik. Mən bura gələndə, məsələn, məni düşündürdü ki, mən burjua ölkələrinin də konstitusiyalarından, hüquqlarından dərslər demişəm. Vaxtilə Rokfelleri prezidentliyə namizəd vermişdilər, yadıma bu əhvalat düşdü, demək istəyirəm, onu prezident seçmədilər. Seçilməyəndə ona belə bir sual verdilər ki, bəs Siz Amerikanın ən varlı, ən hörmətli, nüfuzlu qubernatorusunuz, Nyu-York ştatının qubernatoru, nə üçün Siz prezident seçilmədiniz? O belə bir bəyanat verdi ki, mən Prezident seçilməməliydim. Mən namizədliyimi vermişdim, amma belə hesab edirdim ki, bəlkə də, təsadüf məni prezident kürsüsünə gətirdi. Çünki Amerikada kim prezident olursa, ömürlük Amerikanın tarixinə həkk olunur. O dedi, mən iki dəfə evlənmişəm, mənim mənəviyyatım mənə imkan vermədi ki, mən prezident olam. Bugünkü Prezidentin nə mənəviyyatı, nə şəxsiyyəti, xalqı başsız qoyub getməyi ona heç bir hüquq vermir ki, bundan sonra prezidentlik səlahiyyətini davam etdirsin.

Ona görə də mən millət vəkllərinə müraciət edirəm. Gəlin, heç olmasa, bu gün ayılaq. Mən Ali Sovetin iclaslarında çox zaman, bəli, iqtidarla, cəbhəylə birlikdə çıxış etmişəm. Mən sizinlə bir yerdə mübarizə aparmışam. Ancaq mən sizin aranızda bir sıra adamları görəndən sonra ki sizi ancaq kürsü maraqlandırır, ancaq kürsü sizi mübarizəyə gətirib, onda mən sizdən üz döndərdim, nifrət elədim. Məni Məclisin üzvlüyündən xaric elədilər ki, mən mitinqlər keçirirəm. Mən Konstitusiyayı müdafiə eləyirəm, mən 121-ci maddənin ikinci hissəsinə əməl olunmasını tələb eləyirəm, onda məni Məclisin üzvlüyündən çıxartdılar. Mən

oradan çıxanda Əli Kərimovla görüşdüm, hörmətli dövlət katibi, sənin ağzından süd iyi gəlir, sən o kürsünü tutmağa layiq deyilsən. Prezidentin bədbəxtliyi ondadır ki, sənin kimi gədələri dövlət katibi seçib.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Murtuz Ələsgərov. Mən sözümlü qurtarmamışam, icazə verin, mən sözümlü qurtarım. Əli Kərimova dedim ki, məgər, səni bu gün kürsü maraqlandırır, sən kimsən ki, prezident seçilməmişdən səni bir şöbənin müdiri qoyublar, dünən qurtaran həyat yoldaşını o biri şöbənin müdiri qoyublar, hərəniz bir “Mercedes” maşınında gəzirsiniz, axı, siz xalqın taleyini düşünməlisiniz.

Mən bu məqsədlə bura gəlmişəm. Bu gün öz fikrimi sizinlə bölüşürəm. Yenə deyirəm, iqtidara gələn qüvvələr xalqın taleyini qətiyyənlə düşünməzlər. Onlar ancaq küçələrdə, meydanlarda gecə-gündüz demokratiya, azadlıq deyər bar-bar bağırarlar vəzifəyə gələndən sonra öz şəxsi mənafeələrini, cəlbələri güdürlər, onların milyonlarla pulları bu dəqiqə xarici banklardadır. Mən yenə deyirəm. Gələcək onların kim olmasını sübut edəcək. Mən bu gün üzümü sizə tutub deyirəm, ey qeyrətli millət vəkilləri, xalq sizi bura seçib, sizin seçiciləriniz bu gün sizdən qeyrət gözləyir. Siz qəti sözünüzü bildirməlisiniz.

Mən sözümlü yekunlaşdıraraq demək istəyirəm ki, bu gün millət vəkilləri respublikanı tərk etmiş və Kələki kəndində gizlənən, 5 gün ərzində qəti sözünü deyər bilməyən və respublikanı fəlakətə, uçuruma gətirmiş Prezidentin istefasını, özü istefa vermir, onun səlahiyyətlərinin Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevə verilməsi məsələsini həll etməlidir. Bu məsələ bu gün həll olunmalıdır. Mən də sizinlə birlikdə səhərə qədər burada qalacağam, lazım gəlsə, dəfələrcə çıxış edib yenə də öz sözümlü deyəcəyəm.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Heydər bəy, artıq saat 1-ə qalır, biz saat 5-dən işləyirik. Birincisi, mən təklif edirəm ki, bizim bugünkü iclasımız qurtarsın, ikincisi isə, burada xalqdan çox gurultulu danışanlar, tələbələrindən rüşvət alanlar çox da xalqın adından hay-küy salmasınlar.

Sədrlik edən. Rauf İsmayilov.

Rauf İsmayilov. Hörmətli sədr, hörmətli professorun çıxışından sonra artıq mənə belə gəlir ki, bu çıxışları davam eləmək lazım deyil. Mən təklif verirəm ki, çıxışlar kəsilsin, konkret qərar layihəsi səsə qoyulsun. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Vahid Əhmədov, buyurun.

Vahid Əhmədov. Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli sədr. Mən bayaqdan qulaq asıram, burada bir sıra siyasi partiyaların liderləri iqtidarın ünvanına müəyyən nöqsanları saymaqla çıxış elədilər, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının hələlik Prezidenti olan Əbülfəz Elçibəyin adına, ünvanına müəyyən sözlər söylənilirdi. Əbülfəz Elçibəyin etdiyi hərəkətə qiymət vermək fikrində deyiləm, mən də onun hərəkəti ilə razı deyiləm, özünə də bu barədə demişəm. Amma mən istərdim ki, Əbülfəz Elçibəylə dünən çiyin-çiyinə vuruşmuş, onunla bir yerdə çörək kəsmiş yoldaşlar bu gün onun əleyhinə belə gurultulu alqışlarla danışmasınlar. Bizim iqtidarda da bu gün Əbülfəz Elçibəylə bir stol arxasında əyləşən rəhbər işçilər olub və müəyyən danışıqlarda Prezidentlə razılığa gəlmədiklərinə görə vəzifədən getmişdir. O cümlədən mən qeyd etmək istərdim, istər Müdafiə Komitəsinin iclasında, istər Prezident Aparatının yanındakı iclasında keçmiş müdafiə naziri Rəhim bəy Qaziyev baxmayaraq ki mənim də həmişə onunla mübahisəm olub, Əbülfəz Elçibəyə onun ətrafı və ətrafının axırda onu uçuruma aparması barədə həmişə konkret iradlar tutub. Bu gün özünü göstərir.

Mənim bura çıxmağımda məqsəd başqa şeydir. Son zamanlar ayın 4-dən başlamış və Heydər bəy Əliyevin Ali Sovetin sədri seçildəndən sonra Surət Hüseynov Əbülfəz Elçibəylə müəyyən danışıqlara gedib. Bu danışıqlarda müəyyən siyasi partiyaların liderləri və müəyyən hörmətli şəxsiyyətlər iştirak ediblər. Amma bu danışıqlardan hələlik heç bir nəticə hiss eləməmişəm. Bu gün də hiss eləmirəm. Çox təəssüf ki, xarici işlər naziri Surət Hüseynovla da görüşüb, bu gün Əbülfəz Elçibəylə görüşüb, yenə iclasa gəlib, qəti qərar yoxdur. Respublikanın ağır vəziyyətini mənə elə gəlir ki, heç kim hiss eləmək istəmir. Surət Hüseynovla mən gündə telefonla danışırım. Heydər Əliyevə də məlumat verirəm. Surət Hüseynov qəti deyir, Əbülfəz Elçibəy istefa verməlidir. Nəyi gizlətmək lazımdır? O adamın heç bir danışığa getmək fikri də yoxdur. Dünən axşam da onunla danışmışam. Hətta gör nə günə qalmışam ki, mən hökumətin başçısının birinci müaviniyəm, bu gün Surət Hüseynovu bir hökumət kimi tanımağa məcburam.

Taxıl yığımı gedir, dünən taxıl yığımı ilə əlaqədar iclas keçirmişəm. Surət Hüseynov bu gün 22-23 rayona rəhbərlik edir. Bu gün həmin rayonlarda taxıl yığımı getməsə, Surət Hüseynovu mən hökumətin bir adamı kimi tanımasam, o taxıl yığımı ilə kim məşğul olmalıdır? Reallıq bundan ibarətdir.

Bu tərəfdən də Əbülfəz Elçibəy deyir ki, mən Bakıya gəlmək istəmirəm. İki dəfə mən onunla telefonla danışdım, xahiş elədim, ona yalvardım, bu gün də xahiş edirəm, mən ona dedim, əgər iqtidarıqsa, biz ölməliyiksə də, gəlin, Bakıda bir yerdə ölək. Gəlin, Bakıda oturun, hakimiyyətə rəhbərlik eləyin. Mən inanmıram ki, Surət Hüseynov Bakıya gəlsin. Hamısı utopiyadır. Hamısı qurulma şeylərdir. Əbülfəz Elçibəy əgər respublikaya rəhbərlik eləmək istəyirsə, özünü bu gün dövlət başçısı hesab eləyirsə, gəlib Bakıda oturmalıdır və onun Bakıdan getməsinə mən haqq qazandırmaq istəmirəm və qazandırmaq fikrim də yoxdur.

Bu gün kimsə kimisə hakimiyyətə gətirmək istəyirsə, bu, başqa məsələ. Biz də bilirik. Zala, Milli Məclisin üzvlərinə baxanda artıq bilinir ki, burada iki-üç komanda əmələ gəlib. Hərəsi bir komandanı, hərəsi bir şəxsiyyəti müdafiə eləmək istəyir. Amma xalqın vəziyyətini heç kim real müdafiə eləmək istəmir. Mən yenə deyirəm, bu gün qərar qəbul olunmalıdır. Nə cür istəyirsiniz eləyin. Əli bəy Kərimov, hörmətim var, dövlət katibidir, Tofiq Qasimov, qeyriləri Prezidentlə danışın, gətirin, qoy Prezident səlahiyyətləri versin Heydər Əliyevə. Bir sənəd gətirin, qoyun stolun üstünə. Bir sənəd verin ki, o sənədlə işləyək, heç bir sənəd yoxdur, heç kim də heç nə eləmək istəmir.

Surət Hüseynov güzəştə getmək istəmir, Əbülfəz Elçibəy də getmək istəmir, bu camaatın burada nə günahı var? Milli Məclisin 50 nəfər üzvünü vaxt gələcək tutub ayaqlarından bir-bir asacaqlar, məcbur eləyirlər ki, düz olsa da, olmasa da Milli Məclis istənilən qərarı qəbul eləsin. Mən yenə deyirəm, danışıklarda yalnız telefonla iştirak eləmişəm. Nə Gəncəyə, nə də Naxçıvana getməmişəm. Yenə deyirəm, Surət Hüseynovun tələbi budur, özü də Surət Hüseynovun tələbi real tələbdir. Bunu iqtidar istəsə də belədir, istəməsə də.

Dünən axşam Bakının rayonlarında bir icra hakimi tapa bilmədim. Hamısı qaçıb gizlənmişdi. Saat 9-dan sonra Prezident Aparatında mən iki nəfərdən artıq adam tapa bilmədim. Əgər siz vuruşmaq istəyirsinizsə, bu gün hakimiyyətə digər qüvvələri qoymaq istəmirsinizsə, çıxın açıq-açığına vuruşun. Gizli vuruşmaq istəyirsinizsə, gizli vuruşun. Amma camaatı belə vəziyyətdə saxlamaq olmaz. 14–15 gündür taxıl yığımı gedir, cəmi 250 ton taxıl verilib. 250 ton. Yadınızdən çıxıb burada, Milli Məclisdə taxıl barədə, çörək barədə nə qırğın gedirdi? Bir günlük çörək var idi, o günlər yadınızdən çıxıb?

Əbülfəz Elçibəyi yalnız və yalnız kadr siyasətində günahlandırıram. Başqa günahı yoxdur. Əbülfəz Elçibəy təmiz adamdır, mən sizə açığını deyirəm. Əbülfəz Elçibəyin günahı yalnız ondan ibarətdir ki, istənilən sənədi onun yanına aparanda heç oxumadan götürüb qol çəkib, heç kimdən də soruşmayıb. Günahı yalnız ondadır. Mən bir ildən çoxdur Əbülfəz Elçibəylə işləyirəm. Özü də ən məsul vəzifədə işləmişəm. İndi də işləyirəm. Qeyrətə sığınıb mən o vəzifədə işləmişəm. Özü də gündə 3–4 saat yatmışam, ya yox. Burada yoldaşların əksəriyyəti bilir, düz olan sənədə də, düz olmayan sənədə də qol çəkmişəm ki, camaat pis vəziyyətə düşməsin. Amma bu gün yenə yapışmışıq o kreslodan, əl çəkmək istəmirik. Nə qədər müzakirə gedə bilər bu məsələ barədə? Nə qədər məsləhətləşmələr gedə bilər? Hər gün Ali Sovetin sədrinin yanında yığışırıq. İndi məsləhət verirlər, gəlin referendum keçirək, 15 gün də referendumu gözləyək. Görək üçüncü bir qüvvə çıxsın, görək kim hakimiyyətə gəlmək istəyir?

Əvvəla, iqtidarın mənliyi varsa, özünə hörmət eləyirsə, Surət Hüseynova qarşı çıxmaq istəyirsə, çıxsın. Gedin, siz Surət Hüseynova qarşı çıxın, mən iqtidaram özümə də aid eləyirəm. Əgər yoxdursa, çəkiliş dayanacaq qıraqda, başqası idarə eləsin. Mən fikirlərimi bir-iki sözlə yekunlaşdırmaq istəyirəm.

Burada hüquqşünaslar qərar layihəsi ilə əlaqədar irad tutdular, Konstitusiyaya düzdür, düz deyil. Mən yenə deyirəm, neçə məsləhətlər verdik. Əbülfəz Elçibəy qoy 1–2 ay ezamiyyətə getsin. Versin ərizəsini, getsin, səlahiyyətlərini versin Ali Sovetin sədrinə. Dedik 15 günlüyə getsin. Mən hamını başa düşürəm. Elə atılan addım çox ağıllı, çox dərrakəli, bəlkə də, açılması mümkün olmayan bir yoldur. Bunu hamımız qəşəng başa düşürük. Bu gün ola bilər Milli Məclisin qəbul etdiyi qərar da qanuna, Konstitusiyaya uyğun gəlməsin. Sabah buna görə də bizi tənqid eləyə bilərlər. Amma mən sizə reallığı deyirəm. Reallıq belədir, Əbülfəz Elçibəy Bakıya gəlmək, qayıtmaq istəmir. Surət Hüseynov əl çəkib geri çəkilmək istəmir. Yeganə yol odur ki, bu qərar layihəsini bu qədər müzakirə etmək olmaz. Qərar layihəsini səsə qoymaq lazımdır, onu qəbul etmək lazımdır. Əgər burada söz var, deyir “daha icra edə bilmir”lər. İstəmirsiniz, “daha” sözünü də çıxaraq. “İcra edə bilməmə”si.

Mən yenə deyirəm, məsələ elə deyil, vəziyyət həddən artıq ağırdır. Heç kim bugünkü günə hökumətdə cavab vermək istəmir, sabah nə olacaq və heç kim də məsuliyyəti öz üzərinə götürmək istəmir. Mən yenə də təklif edirəm qərar layihəsi səsə qoyulsun, qəbul edilsin.

Sədrlik edən. Əli Kərimov, buyurun.

Əli Kərimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Ədalət bəy, Siz güman edirsiniz ki, mənim burada bu qədər oturub əziyyət çəkməyim mənə lazımdır mı? Mən, sadəcə, istəyirəm vəziyyəti müəyyənləşdirək, görək neyləyək? Əli Kərimov dövlət katibidir, danışıb, yenə söz istəyir.

Əli Kərimov. Heydər bəy, elə birinci onu mən də təvəqqe eləmək istəyirdim, hələ ki Azərbaycanda Prezidentin şərəf və ləyaqətinin qorunması haqqında qanun qüvvədədir və qanuna hörmət eləyən adam kimi özünü elə deyirsiniz, Sizin də borcunuzdur, heç olmasa, parlamentdə Prezidentin şərəf və ləyaqətini alçaldan ifadələr işlənməsinə yol verməyəsınız. Mən çox təəssüf hissi ilə qeyd edirəm, hələ ki Siz buna yol verirsiniz.

İkincisi, mən birinci dəfə danışanda qeyd etdim ki, Prezident hər cür təklifləri, səlahiyyətlərin verilməsi ilə, hansı çərçivədə, hansı müddətə nə məsələlər, bunları müzakirə eləməyə hazırdır. Mən bunu qeyd elədim. Əgər doğrudan da, biz çıxış yolunda maraqlıyıqsa, buna imkan var, bu məsələləri müzakirə eləmək olar.

Üçüncüsü, burada hüquqşünaslar təsdiq elədi. Bu mənim subyektiv fikrim ola bilərdi. Siz özünüz də çox yaxşı bilirsiniz, təqdim olunan qərar layihəsi qeyri-qanunidir, qəbul eləyirsiniz səsə qoyun qəbul eləyin, onsuz da, onun heç bir hüquqi qüvvəsi olmayacaq. Əgər Milli Məclis o yolu tutmaq istəyirsə, buyursun tutsun, yox doğrudan qanunçuluq yolu tutacaqsa, onda mən dedim ki, hələ danışqlar aparmağa imkan var və Əbülfəz Elçibəydən lazımi səlahiyyətləri nə qədər hansı müddətə, hansı səlahiyyətləri, bunların hamısını danışmaq olar. Sağ olun.

Sədrlik edən. Saat artıq birdir. Görsənir ki, biz artıq bu müzakirəni yekunlaşdırmalıyıq. Mən də bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Görürsünüz ki, bütün müzakirə vaxtı heç kimə də mane olmamışam, replika da verməmişəm, bir söz deməmişəm. Ancaq bir-iki kəlmə demək istəyirəm.

Əbülfəz Elçibəyə bir şəxsiyyət kimi mənim həmişə hörmətim olub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildəndən sonra mən ona prezident kimi, müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısı kimi hörmət etmişəm və bu günə qədər də hörmət edirəm. Əbülfəz Elçibəyin şəxsi təkidi ilə mən buraya gəlmişəm və iyun ayının 15-dən bu vəzifəyə seçildəndən Əbülfəz Elçibəylə bərabər çalışıram və bu çalışmanı da davam etdirməyə hazıram.

İyun ayının 4-də Gəncədə baş vermiş hadisələr Azərbaycanda böyük gərginlik yaradıb. Qeyd etmişəm, ancaq məcburam bir də qeyd eləyəm, təəssüf ki, Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy və onun ətrafında olan adamlar iyun ayının 4-də baş vermiş hadisələrə lazımi siyasi, hüquqi qiymət verə bilməyiblər. Bununla məşğul olmayıblar. Bu işdə böyük səhlənkarlıq eləyiblər. Hadisələr gün-gündən inkişaf edib və nəhayət, belə bir vəziyyətə gəlib çıxıb ki, biz çıxılmaz haldayıq. Bu artıq gerçəklikdir. Bu vəziyyətdən çıxmaq üçün də mən razılıq verdim ki, gəlib burada əməkdaşlıq edim. Ancaq mən heç gözləyə bilməzdim ki, Azərbaycanın Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəy bizim hamımızı öz ətrafına yığib bu məsələləri vaxtında həll etmək əvəzinə xəbərsiz, xəlvət Bakını tərk edib gedəcək. Mən də bu fikirlərlə razıyam ki, Azərbaycanın dövlət başçısının, onun həyatına təhlükə var idi, ya başqa təhlükə var idi Bakını tərk etməyə mənəvi hüququ yox idi. Bu ona hörmət qazandırmır. Mən də onu müdafiə etdirmək istəyirəm, ancaq müdafiə sözlə, müdafiə ayrı-ayrı ifadələrlə deyil, müdafiə məntiqlə olmalıdır. Əbülfəz Elçibəyin bu hərəkətində məntiq yoxdur. Heç bir vəchlə buna bəraət qazandırmaq mümkün deyil və Əbülfəz Elçibəylə əlaqə yaranan gündən mən hər dəfə danışıqlarda onu dəvət edirəm ki, dönün gəlin Bakıya, gəlin bərabər çalışaq, bərabər bu vəziyyətdən çıxaq. Əbülfəz Elçibəy Bakıya qayıtmaq istəmir.

Vahid Əhmədov düz qeyd etdi ki, Surət Hüseynov öz tələblərindən geri çəkilmək istəmir. Azərbaycan ağır vəziyyətdədir və son dövrdə müharibə Azərbaycanı dağılmaq səviyyəsinə gətirib çıxarıb. Açıq demək lazımdır ki, son aylarda cürbəcür sahələrdə aparılan siyasət Azərbaycanı dağılmaq vəziyyətinə gətirib çıxarıb. Belə bir vəziyyətdə biz Azərbaycanı xilas eləməliyik. Xalqı xilas eləməliyik. Xalqı qorumalıyıq. Yaxud bir adamın harada olub-olmamasını müdafiə etməliyik. Əbülfəz Elçibəy bunu düşünməlidir, mən bunu deyirəm, güman edirəm ki, eşidir, mən bunu açıq deyirəm. Prezident ancaq özünün həyatı haqqında, özünün vəziyyəti haqqında düşünməməlidir. O, bütün xalq haqqında düşünməlidir. Yenə deyirəm, mən Əbülfəz Elçibəyi bu gün də, sabah da Prezident kimi müdafiə etməyə hazıram. Ona böyük hörmətlə yanaşıram. Xalq tərəfindən seçilmiş Prezidentdir. Ancaq o özü də bu işdə iştirak etməlidir. Mən bunu qəbul eləyə bilmərəm ki, mən Prezidentəm, getmişəm oturmuşam orada, siz nə bilirsiniz onu eləyin.

Tofiq Qasımov xarici işlər naziridir. Deyir ki, Prezident olsa da olar, olmasa da olar. Prezident istəsə işə gələr, istəməsə gəlməz. Bu hansı demok-

ratik dövlətə xas olan bir şeydir. Bu, ola bilər iki-üç əsr bundan qabaq. Amma demokratik dövlətin, hüquqi dövlətin başçısı bu cür hərəkət eləyə bilməz və biz bununla razı ola bilmərik. Yenə deyirəm, biz kimi müdafiə etməliyik, xalqı, milləti, torpağımızı, respublikamızı, yaxud ayrı-ayrı şəxsləri? Mən hesab edirəm ki, hamı xalqın, dövlətin, millətin, torpağın uğrunda qurban verilməlidir. Torpağımız, millətimiz, dövlətimiz hər şeydən artıqdır, hər şeydən alidir, hər şeydən qiymətlidir, hər şeydən də üstündür. Hər bir kəsin də canından üstündür. O cümlədən Prezidentin də canından.

Ona görə də burada gedən söhbətlər, bəli, ola bilər, bəzi adamlar fikirləşsin ki, Heydər Əliyev nə üçün söhbətlərin qarşısını almır. Mən, sadəcə, istəyirəm ki, insanların fikrini bilim, kim nə əhvali-ruhiyyə ilə yaşayır. Ancaq mənə, vəzifə saxlamaq üçün yox. Yaxud dövləti, xalqı müdafiə etmək, milləti bu vəziyyətdən çıxartmaq üçün. Hər bir vəzifəyə gələn, hər bir iqtidara gələn adam vəzifəyə nə üçün gəlir, öz şəxsi mənafeyi üçün mü? Ya xalqı, dövləti, milləti qaldırmaq üçün? Bunu inkişaf etdirmək üçün və dövlətin ağır vəziyyətində, millətin ağır vəziyyətində onu bu vəziyyətdən çıxartmaq üçün mü? Ancaq görürəm ki, burada bir qisim adam ancaq vəzifəni müdafiə etmək istəyir. Bu, yaramaz.

Bəlkə də, mənim çıxış etməyim çox çətinidir. Çünki burada layihə verilib ki, səlahiyyətlər keçsin Ali Sovetin sədrinə. Mən heç bir səlahiyyət istəmirəm. Əbülfəz Elçibəy Prezidentdir, gəlsin, öz səlahiyyətlərini həyata keçirsin. Əgər keçirtmirsə, heç kəsə də minnət etməsin ki, kiməsə verə bilərim, bilmərim. Ya gəlib səlahiyyətlərini həyata keçirtməlidir, ya da həyata keçirə bilmirsə, bunu açıq deməlidir. Başqa cür ola bilməz. Tamamilə doğru deyirlər, Etibar bəy doğru dedi, oturub Kələki kəndindən Azərbaycanı idarə etmək olmaz. Yenə deyirəm, Tofiq Qasımov gedib Gəncədə də olub, Kələkidə də olub, indi deyir ki, yox elə Kələki kəndindən də idarə etmək olar, bu, yaramaz. Bəli, bir-iki günə getmək olardı, istirahətə, yaxud başqa məsələyə, bu, aydındır. Amma bir yolluq orada otursan ki, hələ Surətin qoşunları çəkilməyib, mən Bakıya gəlməyəcəyəm, elə şey olmaz axı. Bu hansı məntiqə uyğundur. Xahiş edirəm, məni başa düşsün. Əgər Əbülfəz Elçibəy eşidirsə, o da məni başa düşsün. Məni niyə bu vəziyyətə salmışınız? Bundan ötrümü məni bura çağırırsınız? Bu qərar layihəsi ola bilər müəyyən qədər redaktə edilsin. Ancaq hüquqşünasların, Məclis üzvlərinin və millət vəkllərinin əksəriyyəti belə fikirdədirlər ki, bu qərar layihəsi, ümumiyyətlə, qəbul oluna bilər. Ancaq qərar hissəsi.

Mən yenə də barışıq tərəfdarıyam. Mən yenə də bir addım atmaq tərəfdarıyam və mən hesab edirəm, bəlkə, qərarla Əbülfəz Elçibəyin sə-

lahiyyətlərinin alınması, yaxud verilməsi yox, bu, qərar hissəsində təsdiq olunsun ki, doğrudan da, Əbülfəz Elçibəy öz səlahiyyətlərini Kələki kəndində apara bilmir və ona müraciət olunsun, o öz səlahiyyətlərini versin. Bəlkə, bu cür redaksiyada olsun.

Rəhim bəy, buyurun.

Rəhim Qaziyev. Mən bu gün heç vaxt bu Məclisdəki qədər təkrar-təkrar çıxış eləməmişəm. Heydər bəy, inanın ki, bu uzatmanın faciəsi çox böyük olacaq. Bu gün burada oturan kim hansı səviyyədə düşünür düşünsün, mənim bir müqəddəs yolum var. Bu xalqı bu bəladan çıxartmaqdan ötrü əlimizdən gələni etmək. Elə bilirəm, burada o fikirdə olanlar çoxdur. Bu gün səsə qoyulub, bu adamın icra etmə hüququ əlindən alınmalıdır. Ayrı yolu yoxdur. Düzdür, düz deyil, bilmirəm, onda çıxın gəlin, bu millətə cavab verin. Ana-bacılarımız pis gündə, torpağımız pis gündə, yarısı idarə olunmur, bunun nə vaxtsa sonu olmalıdır? Burada bu vəziyyəti, ekstremal vəziyyəti hamı gözünün qabağına almalıdır ki, son nəticəsi nə ola bilər? Ondan sonra hansı brilyantdan, qızıldan Konstitusiyaya gəlib ortaya qoyulursa, onun taleyi nə olacaq? Axı indi təzədən qayıtmaq istəmirik. Hansı əzab-əziyyətlərlə qurulmuş, xalqın ümidini doğrultmayan bu hakimiyyət hansı eybəcər oyunlardan çıxmadı? O üzvləri ki əli cibində iddialı-iddialı gəzir, vəziyyəti bu günə gətirəndə bilmirdilər. Mən qətiyyənlər heç bir kompromisin tərəfdarı deyiləm. O qərar layihəsi səsə qoyulsun və gecədən işə başlanılsın.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, mən də Sizin kimi uzatmağın tərəfdarı deyiləm və ayın 15-dən bu işə başlayandan ondan qabaq Gəncədə də bərabər olduq, Siz gördünüz ki, mən çalışıram, həm Gəncə məsələləri, orada olan hadisələr ədalətli surətdə qiymətləndirilsin, həm də bizim Azərbaycanın onsuz da ağır vəziyyəti daha da ağır olmasın. Ancaq təəssüf ki, Azərbaycanın Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəy bu işə çox səthi və anlaşılmaz şəkildə yanaşır. Buyurun, Rəhim bəy.

Rəhim Qaziyev. Heydər bəy, mən Sizinlə diskussiya açmaq fikrində deyiləm və dəfələrcə təkid etməklə mən qarşıdan gələn fəlakətin qarşısını almaq istəyirəm. Mən xahiş edirəm, bunu nə emosianın, nə də nəyinsə məhsulu kimi başa düşməsinlər. Vallah, gec olacaq, gec olacaq, gec olacaq. Mən bunu deyirəm.

Kim necə istəyir başa düşsün. Bu gün məni ittiham edə də bilirlər. Mən heç vaxt mübarizə yoldaşlarımı pis vəziyyətdə qoyub getməmişəm, həmişə çalışmışam pis vəziyyətdən çıxaraq. Amma bu gün bura-

dan konkret qeyd olunan qərarla, nəticə ilə çıxmasaq, onun acı nəticə-sini sabah heç kim bir-birinə bağışlamayacaq. Sağ olun.

Sədrlik edən. İndi burada bir layihədə bir qərar var, bir də ki mən dedim, bəlkə, bir balaca bunu o müraciət tərəfinə çevirək. Yox, o vaxt müraciət etdik ki, Bakıya gəlsin, gəlmədi. Bu gün telefonla Afiyəddin Cəlilovla danışanda deyib ki, mən məktubu almışam, hələ düşünürəm. Hələ düşünürəm, cavab verəcəyəm. Bəlkə, burada bütün bu qərar qalsın, ancaq qərar hissəsində yazılsın ki, belə bir vəziyyətdə onun səlahiyyətlərinin Ali Sovetə verilməsi xahiş olunur.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yaxşı, buyurun, gəlin, deyın. Siz birinci dəfə yazılmışsınız.

Yerdən. Hörmətli millət vəklləri! Bizə baxan Azərbaycan xalqına son hadisələrlə əlaqədar müraciət edirəm. Gedən söhbətlərdən aldığım məlumatlar nədir? Burada demək, Prezident elə bir gediş edib, burada millət vəkllərini də, Heydər Əliyevi də mat vəziyyətində qoyub. Bu, təsadüfi söhbət deyil. Əsasən, Surət Hüseynova burada üzümü tutub, xahiş edirəm, bu təxribata gedilməsin, burada gedən oyun, buradan Prezidentin iki istiqamətdə təyyarəsinin də istiqamətləndirilməsi təsadüfi söhbət deyil.

Bəli, belə bir plan olub, Prezident artıq Azərbaycanı bu vəziyyətə gətirib çıxarıb, həqiqətən də, bu plan var imiş ki, İstanbula ucsun və siyasi mühacir kimi getsin. Bu vəziyyətdə Azərbaycanın devrilmiş demokratları kimi tarixə düşsün və xaricdən təzədən Azərbaycana istədikləri təsiri edə bilsinlər. Bu, müzakirə ediləndən sonra məsələ gəlib ki, Prezident əgər xarici dövlətlərə çıxarsa, avtomatik olaraq onun səlahiyyətləri əlindən alınır və qeyri-rəsmi, artıq o qanunsuz Prezident sayılır. Onun üçün bunlar məcburiyyət vəziyyətini yaradıblar ki, Prezident Azərbaycandan çıxmadan Azərbaycanın hansı bir bölgəsindəsə yerləşsin və bugünkü mövcud siyasi qüvvələri, əsasən də Surət Hüseynovu məcbur eləsinlər ki, hakimiyyətə, bayaq Tofiq Qasimovun dediyi kimi, zorla gəlsin. Surət Hüseynov otursun burada Prezident Aparatında və Azərbaycandakı son hadisələri dövlət çevrilişi kimi qiymətləndirsinlər və indiyə qədər Azərbaycan xalqına qarşı etdikləri cinayətləri ört-basdır eləsinlər. Azərbaycanı hərraca qoyub satıb yığdıqları dollarla, milyardlarla xaricə çıxıb gedə bilsinlər.

Sizdən xahiş edirəm, yenə Surət Hüseynova da üz tutub xahiş edirəm, Heydər Əliyevi xahişlə bura gətirib burada oturtmaq təsadüfi deyil, burada müəyyən qüvvələri üz-üzə qoymaqla Əbülfəz Əliyev, həqiqətən də, çox bıc gediş gedib, çox ağıllı gediş gedib. Məqsəd buradadır

ki, hadisələri qızıqdırsın, iki variantı var, ya sadəcə olaraq, Surət bura silahlı güclə gəlsin, tutaq ki, parlament sədri kimi Heydər Əliyev və yaxud hakimiyyətdə burada mövcud olan qüvvələrlə toqquşsun, indi kim-kimi qıracaq, məhv edəcək, bu, məlum olmasın. Yaxud da yol açıl-sın, Surət Hüseynov hərbin gücünə gəlsin otursun Prezident Aparatında və beləliklə, Azərbaycanda gedən hərəkət çevriliş, dövlət çevrilişi kimi qiymətləndirilsin. Əbülfəz Əliyev də etdikləri xəyanətlərdən yaxa qur-tarıb yığdıqları pulla Amerikada, Fransada, Türkiyədə gedib oturub və xaricdən Azərbaycanın başına oyun açsın.

Onun üçün Sizdən xahişim budur, yeganə yol budur ki, parlament səviyyəsində bu qərar qəbul edilməlidir, Prezidentin səlahiyyətləri əlin-dən alınmalıdır, Prezident Vətənə, millətə etdiyi xəyanətə görə müha-kimə edilməlidir. Prezident Gəncədə tökdükləri, əlini xalqın qanına batırdığına görə cinayətkar kimi məhkum edilməlidir və bu gün onun həbsinə fərman verilməlidir. Başqa yol yoxdur.

Sədrlik edən. Şirin Hacıkərimov, buyurun.

Şirin Hacıkərimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Hör-mətli qonaqlar, partiya üzvləri, partiyanın liderləri! Mən qarşımda məqsəd qoymuşdum bu komissiyanın işi axıra çatana kimi bir kəlmə danışmayacağam. Yenə də komissiyanın işi ilə əlaqədar deyil, sizin ha-mınıza, müdrik ağsaqqallara, elə-obaya, burada oturanlara üzümü tu-tub xahiş edirəm – gözəl misal var, ən böyük biclik düzlükdür, mən ağıl vermək mənası ilə demirəm – bütün bu bəlalарımızım hamısını özümüz həll etmək iqtidarında olarkən gözümüzün gilələri olan o əsgərlərimizi, zabitlərimizi nə üçün bir-birinə qarşı qoyuruq? Onların bu gün günah-ları nədir? Buraxılan səhvlər, bir nəfərin, beş nəfərin buraxdığı səhvlər xalqı qanına qəltan edir, heç olmasa, buna, o tökülən qanlara, bu gün yaranmış vəziyyətə özümüzün vicdanımız qabağında hesabat verək.

Şəxsən Surət Hüseynov xalq deputatıdır, onun haqqında çox da-nışmaq istəmirəm, bizim kimi o da seçilib, müharibə dövründə – dörd ildir mən rayonlar arasında, birinci növbədə öz vətənim Qazaxdan tutmuş həmişə getdikcə – silah da, sursat da, müəyyən cəhətdən onun köməyi bilinib və hamınız onu bilirsiniz. Prezidentin səlahiyyətli nü-mayəndəsi, Nazirlər Kabineti sədrinin müavini, ümumiyyətlə, korpus komandiri kimi o səviyyəyə gətirən bizim hamımız dediyimiz kimi, ağsaqqalımız Elçibəy olub. Bu gün nə üçün o ona qarşı çıxıb? Onun səbəbləri araşdırılır? Yəqin ki, bu yaxın günlərdə uzaq olmadan sizin

qabağınızda hesabat verib, o haqda deyiləcək. Amma mən bu gün bu ağır vəziyyətdə, bu çətin gündə, gecənin gec yarısında hər kəsin öz vicdanı qabağında hesabat verməsini istəyirdim. Doğrudan da, burada hüquqşünaslarımız, ağsaqqallarımız da var, bir qərara gəlin, qanun pozğunluğuna yol vermədən düzünə düz, xalqı bələdan qurtarın. Bunu uzatmağın, bir nəfərin yeddi dəfə danışmağı, bir-birinə qarşı söz güləşdirməsi nə üçündür? Bu vəziyyətdən çıxmaq üçün tək Heydər Əliyevi deyil, tək Prezidentin burada olmağı deyil, hər birimizin məsuliyyəti bizim çiyimizdədir. Xahiş edirəm, bu haqda deyilən kimi, hüquqşünaslar deyirsiniz buradadır, buraxılan səhvləri götürmək şərtilə bu məsələni qurtarmaq lazımdır.

Xalq nə qədər əziyyət içində olar? Mən xahiş edirəm, Heydər Əliyev, bir ağsaqqalım kimi ... mən televiziya ilə işlədiyimə görə burada olan prosesləri görürdüm ki, səsvermə və yaxud da başqa məsələlərə gələm, çünki qarşımızda duran məsələni işləməliyik ki, sonra komissiya öz işini qurtarsın.

Rayonlardan, icra hakimiyyətlərindən zəng edirlər, həmin 8-82 nömrə ilə və bəzi qəbahətli sözləri xahiş edirlər burada deyəm. Deməyə mənim ixtiyarım çatmır, demirəm, amma bilin, dünən Qazaxda olan bölgə üçün yollanan üç sistern yanacağı Gəncəbasarda saxlayıblar. Nəyə görə? Çünki Gəncəbasardan ora gələn üç-beş nəfər qoşunun nümayəndələrinə görə Gəncə ilə Qazax düşmənmə olmalıdır? Bunları kim təhrik edir, nə üçün edir, bu məsələləri axıra çatdırmaq lazımdır. Əhalinin yalnız bircə günlük unu qalıb, sərhəd zonasında gözümüzün ağı-qarası olan balalarımız haqqında düşünmürük. İndi bu saat bir-birimizin arasında müəyyən məsələləri düşünür, bu məsələni qurtarmaq lazımdır, hakimiyyət kimdə olduğundan asılı olmayaraq, xalq bizdən, iqtidardanmı, sizdənmi, burada oturanlardan ... istəyir.

Sədrlik edən. Rica edirəm. Mən bir də müraciət edirəm, qərar layihəsi var. Ümumən, qərar layihəsini mən hesab edirəm ki, qəbul etmək olar. Ancaq qərar hissəsində mən təklif edirəm, bir daha da addım ataq və xahiş edək, müraciət edək Prezidentə ki, o öz səlahiyyətlərini indi bir halda, öz vəzifəsini icra edə bilmir, Ali Sovetə versin. Əli Kərimov da dedi ki, onda belə bir fikir var, bu səpkidə, bəlkə, bu qərarı qəbul edək.

Buyurun, Tofiq Əzizov.

Tofiq Əzizov. Heydər müəllim, etiraz etmirik, bəs nə qədər bunu gözləyəcəyik? Deyək, onda sabahacan özü desin ki, verir bu səlahiyyətini, ya qayıdır, axı olmaz. İndi biz bir də müraciət edək.

Sədrlik edən. Bəlkə, bir də bunu edək, bəlkə, çıxsın gəlsin öz səlahiyyətlərini idarə eləsin, ya da gələ bilmirsə, desin ki, səlahiyyətlərimi verirəm.

Tofiq Əzizov. Onda gəlin buna 24 saat vaxt verək. Sabah saat 17-yə qədər ona vaxt verək. Axı olmaz.

Sədrlik edən. Mən bilirəm olmaz.

Tofiq Əzizov. Bir də fikirləşəcək, deyəcək ki, mən hələ fikirləşirəm. Üç gün fikirləşəcəyəm, beş gün fikirləşəcəyəm, bunun axırı olmalıdır axı.

Sədrlik edən. Axırı olmalıdır, Tofiq müəllim, düz deyirsiniz. Mən də belə fikirdəyəm və Siz yəqin ki, inanırsınız, mən indi bu neçə gündür bunun üstündə nə qədər əzab çəkirəm. İndi nə edək ki, bizim Prezidentimiz bu cür hərəkət edib? Nə edək? Ancaq mən istəmirəm, burada hüquqşünasların bəzilərinin fikirləri məni saxlayır, indi biz deyək ki, səlahiyyətlər verilsin. Bəlkə, bir də addım ataq ki, o özü səlahiyyətlərini versin.

Tofiq Əzizov. Burada, qərarda yazmayaq ki, saat 17-dək Sizə vaxt veririk. Yaxşı deyil axı, ayıbdır, Prezidentin qabağında yazırıq ki, biz ona vaxt veririk. Ancaq özümüz üçün saat 17-dək qərar qəbul edirik ki, saat 17-də sabah yığılır. Qərar qəbul etdi, etmədi, biz öz qərarımızı qəbul edirik.

Sədrlik edən. Tofiq Əzizovun bu fikri, mənə belə gəlir ki, maraqlı fikirdir. Bəlkə, doğrudan da, qərarı belə qəbul edək.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bu dəqiqə, Etibar. Qərarı belə qəbul edək, bir də müraciət edək ona ki, indi o gəlsin, gəlmirsə, gəlməsin və sabah saat 17-yə biz Milli Məclisin iclasını təyin edək.

Etibar Məmmədov. Heydər müəllim, deməli, Konstitusiyaya əsasən, Prezidentin öz səlahiyyətlərini kiməsə vermək hüququ yoxdur. Bu məsələni ancaq Məclis həll edə bilər. Konstitusiyaya görə, ancaq parlament bu məsələni həll edə bilər. Onun səlahiyyətlərini vermək ancaq istefa vasitəsilə ola bilər, özü qala-qala səlahiyyətlərini vermək hüququ yoxdur.

Sədrlik edən. Etibar bəy, bəlkə o, razı olsun ki, Ali Sovet bu səlahiyyətləri götürsün, vermək hüququ yoxdur, amma etiraz etməsin, bildirsin ki, razıdır.

Etibar Məmmədov. Onda...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bir balaca sakit olun. Mən səsə qoymağa qoyacağam. Ancaq ki, mən istəyirəm bir konstruktiv yol tapaq. Rəhim bəy, bəlkə, bu fikirlə razılaşıq?

Rəhim Qazıyev. Heydər bəy, bu dörd gündə nələr olub, Siz bilirsiniz.

Sədrlik edən. Hamısını bilirəm.

Rəhim Qazıyev. Mən bu gün heç nəyi boynuma götürmürəm və götürməyəcəyəm, ona görə ki bu boyda məsuliyyətin qarşısında qanuni cavab verən Prezident çıxıb, mən niyə o məsuliyyətin altında qalmalıyam? Mən vicdanım qarşısında qalıram, amma mən bir şeyi demək istəyirəm, burada Nemət Pənahov bəzi detallara toxundu. Orada çox incə məsələlər var, mən xahiş edərdim ki, daxili işlər naziri bizə o barədə məlumat versin. Elə məlumatlar onlara da çatıb, çatmayıb? Bu gün burada biz məsələni həll etməliyik və Nemət Pənahovun verdiyi bəzi məlumatları qoy daxili işlər naziri şərh eləsin.

Sədrlik edən. Onda yenə müzakirəyə başlayacağıq.

Arif Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Mənə elə gəlir ki, biz qərarı necə var, elə qəbul edəsiyik. Ora əlavə bir maddə əlavə eləmək olar və qeyd eləmək olar ki, qərar ayın 24-də saat 17-dən başlayaraq qüvvəyə minir. İndi Əbülfəz Elçibəy də bizə baxır, bilir və bu vaxt, əslində, ona qərar qəbul etməkdən ötrü veriləcək. O müddətə kimi hansı bir formada öz qərarını qəbul eləsə, onda, yəqin ki, o qərarın icrasını dayandırmaq olar, qüvvəyə minməz. Ancaq belə olmadığı halda qərar qəbul olunsun. Sağ olun.

Sədrlik edən. Etibar bəy, bu layihənin müəllifi və təşəbbüskarı da Sizsiniz. Ona görə mən bir də Sizə müraciət edirəm. Bəlkə bir ortaq məxrəcə gələk. Sabah saat 17-də bir də yığışacağıq.

Etibar Məmmədov. Deməli, onsuz da, gecələr Əbülfəz bəy gec yatır, yəni indi də televizora baxır, bu veriliş birbaşa canlı verilir. Qərarı bir gün uzatmağa ehtiyac yoxdur, yəni iclasımızı sabah saat 12-də davam edə bilərik, mənim fikrim belədir.

Ancaq mən qərar layihəsini dəyişmək fikrində deyiləm. Mən müəllifiyəm, necə deyərlər, bu təklifi vermişəm və əgər həmin qərar layihəsi qəbul olunmazsa, başqa cür, sabah 12-yə qədər cavab verə bilər. Daha doğrusu, bu gün saat 12-yə qədər.

Sədrlik edən. Bəli, artıq bu gün. Onda gəlin belə danışaq. 12-yə qədər yox, 15-ə qədər. Axı Siz Əbülfəz Elçibəyin rejimini məndən yaxşı bilirsiniz. Mən gerçəklikdən formalist olmaq istəmirəm. Sabah saat 15-ə qədər biz bunu saxlayaq.

Rəhim bəy, buyur.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Ola bilər protokollaşdırsın. Bəli, stenoqrama gedir.

Rəhim Qazıyev. Heydər Əliyev, bir dəqiqə üzr istəyirəm. Əvvəla, bu, qeyri-qanuni hesab edilirsə səs vermək, müdafiə edən deputatlar hamısı bir-bir aradan niyə çıxdı? Əgər səs verilib qəbul edilən qərar qeyri-qanuni, qeyri-legitim olası idisə, Prezidenti müdafiə edən deputatların hamısı çıxıb aradan. Baxın, xahiş edirəm, baxın. Ondan başqa da sabah saat 3-ə kvorum yığılmayacaq.

Sədrlik edən. Kvorum yığılmır?

Rəhim Qazıyev. Bəli, yığılmayacaq.

Sədrlik edən. Niyə?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Rəhim Qazıyev. Əşi, dayan görək, siz də sessiya çağırılsın deyə-deyə durmayın. Millətin taleyini qoymusunuz masqaraya. Ana-bacılarımız orada pis gündədir, burada başlayıblar sessiya. Sessiya çağırıb kimi gətirmək istəyirsiniz? Təhlükə olanda hərəniz bir tərəfə çıxıb gedir. Mən deyirəm gecə saat 3-ə, 4-ə kimi bütün şəhəri fır-fır fırlanıram, hamı gedir yatır, xalqımız təhlükə qarşısındadır. Bu gün taleyimizlə heç kimin oynamağa haqqı yoxdur, biz qərarı qoyuruq, gəlsin, başlananda 43 nəfər idi, hanı onlar, o millət vəkillərinə vaxtında yatmaq xalqın taleyindən əzizdir? Gəlsinlər, bu gün sözü deyək, qəbul olar olar, olmaz olmaz, çox yaxşı.

Həmişə belə prinsipiallığımızdan geri dönmüşük, həmişə tutduğumuz yolu tapdamışıq, ona görə də nəticəsi buna gəlib. Gedək, sən Allah, bəs biz gedirik, bizə ata deyən övladlarımız da bizə baxır ki, ay dədə, söz demişdin, nə oldu sənin sözün? Hanı bizim bu gün xalqa verdiyimiz söz? Hanı bu gün, mən xahiş edirəm, getməmişdən qabaq saxlayın, qeydiyyatdan keçək, bilin, görək neçə deputat qalıb?

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək. Bəli, rica edirəm, o kənarda olan, foyedə olanların hamısı toplansın salona.

(Qeydiyyat)

39, çünki mənim yadımdan çıxmışdı, 40 nəfər.

İndi əgər biz sabah saat 3-ə qədər saxlasaq, bu dəqiqə Etibar bəy, dediniz, kvorum olmasa, onda məlum olacaq ki, kim gəlmədi və kim bizim işlərimizi pozmaq istəyir? Biz burada qeydiyyatı adlı apara bilərik, məlum olar, biz onların məsuliyyətini bilərik.

Etibar bəy, buyur.

Etibar Məmmədov. Deməli, mənim bir də təklifim var, yəni vəziyyətin ağırlığını nəzərə alaraq, biz elə indi səsvermə keçirə bilərik və hələlik bu səsvermə ilə, onsuz da, Prezidenti biz prezidentlikdən çıxarmırıq. Prezident səlahiyyətlərini, vəzifələrini icra etməkdən imtina edib, həmin vəzifələr qanuni olaraq hansı qurumun əlində olmalıdır ki, hər hansı fəvqəladə vəziyyət baş verəndə qəbul olunan qərarlar qanuni olsun. Biz ya indi bir yarım saatlıq fasilə edib, Siz Prezidentlə danışmalı-sınız, onun konkret fikrini öyrənməlisiniz, ya da indi səsvermə keçirib qərarı qəbul eləməliyik. Ondan sonra öz fikrini bildirə bilər, yəni əsas məsələ Siz də deyirsiniz ki, onu bura, Bakıya çağırmaqdır. Biz qərarı qəbul edəndən sonra onsuz da o, Bakıya qayıdıb deyə bilər ki, bəli, mən vəzifələrimin icrasına davam edirəm. Mən təklif edirəm ki, indi səsə qoysun və qəbul olunsun.

Sədrlik edən. Mən bir də xahiş edirəm, sabah gündüz saat 3-ə qədər gözləyək, bəlkə, Prezidentdən bir məlumat alacağıq.

Buyurun, Arif Rəhimzadə. Bağışlayın, Tofiq, mən elə bildim Arifdir. Tofiq Məsimoviç.

Tofiq Bağırov. Hörmətli millət vəkilləri! Mən bütün günü çox diqqətlə hamını dinləmişəm, axırda belə qərara gəldim ki, bu məsələ barəsində çıxış etməmək mən tərəfdən günah olardı. Belə məsələlərin həllində ehtirasları coşdurmaq yox, bir qədər söndürmək və soyuq başla bu məsələlərin həllinə yanaşmaq lazımdır.

Qan tökülüb, sözsüz, 69 ana ağlayır, 69 ata ağlayır, uşaqlar ağlayır və buna, sözsüz, cavab vermək lazımdır. Amma burada hissiyata qapılıb, “babam mənə kor deyib, gəlib gedənə vur deyib”, o cür yolla, o yolla yox, əsl günahkarları tapıb onları cəzalandırmaq lazımdır. Millət böyük faciə qarşısındadır, bunu hamı dərk etməlidir, ələlxüsus, mən hesab edirəm ki, iqtidarda olanlar daha çox dərk etməlidirlər, bəzən haqsız, ədalətsiz mühakimələr də olur. Sözsüz, iqtidarı tamamilə inkar etmək, bu birillik işi, birillik hakimiyyətdəki dövrü tamamilə inkar etmək düzgün olmazdı. Bizim heç bir dövlətçilik ənənəmiz olmayıb, bu bir ildə idarəçiliyi öyrənə-öyrənə idarə ediblər. Sözsüz, bu bir ildə Azərbaycanı az-çox dünyada tanıdıblar ki, belə bir ölkə, belə bir dövlət var. Bunları inkar etmək olmaz, bunları iqtidarın xeyrinə yazmaq lazımdır.

Bununla bərabər, səhvlər də olubdur və həmin səhvlərdən ən böyüyü Gəncə hadisələridir, Gəncə faciəsidir və bunu sözsüz, biz tariximizə yazmalıyıq və bu da bizim üçün gələcəkdə, gələcək dövlətçiliyimizdə bir

dərs olmalıdır. Belə də olmalıdır. Bu səhvləri öyrənə-öyrənə biz öz müstəqilliyimizə doğru irəliləyirik.

İndi bir məsələ var. Bu vəziyyətdən çıxış yolu. Yəqin ki, hörmətli Prezident bizi dinləyir, mənim yaxşı yadımdadır, Gəncəyə İsmayıl bəylə mənə çağırıb yollayanda o belə bir məsələ qoydu ki, qan tökülə bilər, gedib bu qanın qabağını almaq lazımdır. Mən çıxışında dediyim kimi, əvvəlcə getmək istəmədiyimə baxmayaraq, bu söz mənə tutdu, biz bərabər getdik. Çalışdıq ki, qanın qabağını ala.

İndi mən üzümü tuturam Əbülfəz bəyin məsləkdaşlarına, silahdaşlarına, yəqin, Əbülfəz bəy özü də eşidir. Mən üzümü tuturam birbaşa Əbülfəz bəyin özünə də, vəziyyət ağırdır, gərgindir, milləti xilas etmək lazımdır. Mən qorxuram ki, qan ləkəsi bir az da artsın, heç olmasa, indi bu işə bir qədər real yanaşmaq lazımdır, heç olmasa, qanın qabağını almaq lazımdır. Bəlkə, iqtidara, onun silahdaşlarına, məsləkdaşlarına, elə Əbülfəz bəyin özünə də, imkan verək fikirləşsin, qoy onun adı bizim müstəqillik tariximizdə, istiqlaliyyətimiz yolundakı əməklərini yaddan çıxarmamaq şərtlə özü insafla hərəkət edib özünün istefasını cəsarətlə elan etsin. Bu daha ağıllı hərəkət olardı, daha yaxşı olardı. Millət də, xalq da bunu başa düşərdi və mən inandırıram ki, haradasa müəyyən səhvləri də xalq bağışlaya bilərdi.

Mən üzümü bir daha tuturam Əbülfəz bəyə, yəqin, eşidir, özünüz baxın, bu məsələni özünüz həll edin, bu, məsələnin ən yaxşı həllidir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Bağırovun bu sözləri mənə belə gəlir ki, çox ağıllı sözlərdir, indi, bəlkə, elə bu çıxışla da biz bu gün sabah saat 3-ə qədər qurtaraq. Mən güman edirəm ki, bu təkcə Tofiq Məsim oğlunun sözləri deyil, bu, çox adamların sözləridir, burada Rəhim Qaziyev, Etibar Məmmədov və başqaları bu sözlərlə çıxış ediblər. İndi Əbülfəz bəy dinləyirsə, bizim bu iclasımızı bu vaxta qədər seyr edirsə, artıq saat 2-yə yaxındır, yəqin ki, düşünməlidir. Biz də müraciət edən bütün xalqımıza və Surət bəyə də müraciət edək ki, biz çalışırıq, bu vəziyyətdən belə düzgün çıxış yolu tapaq. Surət bəyə də, xalqımıza da, Surət bəyin tabeliyində olan bütün insanlara, zabitlərə, əsgərlərə də müraciət edək, ancaq birinci növbədə, Əbülfəz Elçibəyə müraciət edək, düşünsün və sabah saat 3-də bir də toplanaq.

Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI

24 iyun 1993-cü il

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən
Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri **Heydər Əliyev** sədrlik edir*

Sədrlik edən. Salaməleyküm, axşamınız xeyir olsun. Xahiş edirəm, məclis üzvləri qeydiyyatdan keçsin.

(Qeydiyyat)

39 nəfər iştirak edir. Yetərsay var.

Biz dünən gecə Milli Məclisin iclasını keçirərkən qərara aldığ ki, bu gün saat 3-də toplaşaq. Nəzərdə tutdum ki, o vaxta qədər Azərbaycanın Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəylə danışıqlar aparıb müəyyən bir fikrə gələ bilərik. Mən Əbülfəz Elçibəylə telefonla danışdım, onunla başqa şəxslər də danışılar. Dünən gecə dövlət katibi Əli Kərimov mənə telefon edib dedi ki, səhər Əbülfəz Elçibəyin yanına gedir. Gedib orada Milli Məclisdəki əhvali-ruhiyyə barədə danışacaq və yaqın ki, oradan bizə bir xəbər gələcəkdir. Əbülfəz Elçibəy mənə dedi ki, Əli Kərimovun gəlməsini gözləyir, İsa Qəmbərov da gəlir bura. Ancaq görürəm ki, İsa bəy zaldadır. Xahiş elədi ki, Milli Məclisin iclasını saat 5-ə keçirək. O vaxta qədər o, müəyyən cavabları verəcəkdir. Bizim danışıqlarımız da çox asan alınmırdı, əlaqə qurmaq çox çətin idi, bəzən bağlanmaq mümkün olmurdu, bəzən də səs çox pis gəlirdi. Ona görə də biz məlumat verdik ki, iclas saat 3-dən 5-ə keçirilir. Ancaq görürsünüz ki, 5-də də biz iclası başlaya bilmədik. Çünki 5-ə qədər də çalışdıq ki, bir məlumat alaq, ala bilmədik. Sonra bəzi şəxslər də Əbülfəz Elçibəylə danışılar. Əbülfəz Elçibəy özü telefon edib Afiyəddin Cəlilovla da danışıbdir. Afiyəddin Cəlilovun mənə verdiyi son məlumat bundan ibarətdir ki, Əbülfəz Elçibəy deyib ki, Milli Məclisin 21 iyunda qəbul etdiyi müraciətə o artıq faksla məlumat göndərib və bu məlumat Bakıya çatmalıdır. Eyni zamanda Nəcəf Nəcəfov da oradadır, oturub orada fikirləşirlər. Fikirləşirik ki, bir-iki saata qədər o öz səlahiyyətlərinin bir qismini Ali Sovetin sədrinə vermək haqqında məlumat verəcəkdir. Ancaq indi saat 6-ya 15 dəqiqə qalır. Ona görə də mən hesab etdim ki, biz elə burada toplaşib söhbət aparaq, eyni zamanda saat 6-ya qədər gözləyə bilərik ki, görək nə cavab gəlir və ondan sonrakı 2 saatda nə gəlir? Məsələ belədir. Ona görə mən istədim, Milli Məclisin üzvləri ilə məsləhətləşək ki,

nə edək? Ya indi tənəffüs edək, gözləyək, yaxud da başqa bir söhbət varsa, aparaq, vaxtımız boş keçməsin. Prezidentin cavabını gözləyək.

Şadman bəy, Siz söz istəyirsiniz? Buyurun.

Şadman Hüseynov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, siz bilirsiniz ki, ayın 4-də Gəncədə hansı hadisələr baş verib, mən onu təfəsilatı ilə söyləmək fikrində deyiləm. Ancaq istərdim ki, qısa bir məlumat verim, sizdə düzgün fikir yaransın, anlayışınız olsun ki, Gəncədə hansı hadisə baş verib.

Ayın 4-də səhər saat 6 radələrində hökumət tərəfindən göndərilmiş 6 növ qoşun hissələri bir hərbi hissənin üzərinə hücumə keçib. Qısaca onu deyə bilərəm ki, həmin hücum bir daha sübut elədi ki, bizim hərbi rəhbərliyimiz, ümumiyyətlə, rəhbərliyimiz yerində deyil. Çünki o qədər texnika ilə, canlı qüvvə ilə bir hərbi hissəni ala bilməmək onu sübut edir ki, həmin rəhbərlərlə başqa bir ölkə ilə müharibə aparmaq mümkün deyil. Surət Hüseynov öz qabiliyyətini orada bir daha göstərdi ki, həqiqətən də, o, sərkərdədir və istənilən döyüşdə uğur qazana bilər. Orada olan itkilərdən müəyyən məlumatınız var. Ancaq ən acınacaqlısı odur ki, öldürülənlər arasında 3 nəfər uşaq olub. Bu uşaqlardan biri Surət Hüseynovun yaşadığı küçədə qətlə yetirilib. Bu bir daha sübut edir ki, söhbət hərbi hissənin hökumətə tabe olub-olmamasından getmir. Söhbət ondan gedirdi ki, Surət Hüseynovu məhv eləmək lazım idi və ona görə də onun evinə “qranatamyot”la atəş açıblar, nə qədər maddi ziyan vurublar. Bu hücum öz yerində, küçədə atılan atəşlərin nəticəsində körpə uşaq da qətlə yetirilib. 12 yaşında bir uşaq hərbi hissənin yaxınlığında – hərbi prokurorluğun binasının yanında qətlə yetirilib, biri də başqa yerdə. Bu bir daha sübut edir ki, burada söhbət təbəçilikdən, bir hərbi hissənin hökumətə tabe olmağından getmirdi, Surət Hüseynovun və onun ətrafında olan azərbaycanlıların məhvindən gedirdi.

Mən neçə gündür ki, Gəncədə televiziya ilə Milli Məclisin iclaslarına baxıram. Ona görə də bu gün burada heç də təəccüblənmirəm ki, millət vəkilləri hansı çıxışları eləyirlər. Həmin ssenari, həmin çıxışlardır. Ancaq burada mənə təəccübləndirən bir fakt var. Millət vəkili İbrahim İbrahimoğlu neçə gündür təkidlə deyir ki, ayın 10-u və 21-i arasında olan hadisələrə siyasi qiymət verilməlidir. Ancaq unutmaq lazım deyil ki, 10-dan qabaq ayın 4-ü var, ondan sonrakı hadisələr var. Bəs bunlara siyasi qiyməti kim verməlidir? Niyə bu günə qədər Azərbaycan parlamenti həmin hadisələrə siyasi qiymət verməyib, ancaq ayın 10-dan sonrakı hadisələrə

siyasi qiymət tələb olunur? Mən başa düşürəm, bu onunla bağlıdır ki, burada bəzi söz-söhbətlər, şayiələr gəzir. Guya Surət Hüseynovun adamları gedib yerlərdə icra başçılarını, polis rəislərini və müəyyən başqa vəzifəli şəxsləri dəyişirlər. Əslində, bu belə deyil. Rayonların hamısında millət ayağa qalxıb, mitinqlər keçirilir və icra başçıları ancaq orada yaşayan yerli əhalinin tələbi ilə dəyişilir. Ancaq müəyyən hallarda yerli icra başçıları əhaliyə qarşı güc tətbiq edir, silah işlətmək fikrinə düşürlər. Ona görə də yerli əhali məcbur olur ki, özlərini müdafiə etmək üçün hərbiçilərə müraciət eləsin. Elə fikirləşməyin ki, həmin hərbiçilərin hamısı Gəncədən ora gedir. Hər bir rayonda hərbi hissələrin postları var, yerli əhalinin müdafiəsinə o postlardan gedirlər. Bunu gətirib yalnız Surət Hüseynovun adına bağlamaq düzgün deyil.

Mən respublikanın rəhbər işçiləri – Baş prokuror, milli təhlükəsizlik nazirinin müavini, daxili işlər nazirinin müavini ilə Bakıdan gələn nümayəndələrlə birlikdə görüşmüşəm. Onların hamısı inkar edirdilər ki, bu hadisə üçün gəlməyiblər. Görünür, hansısa bir təsadüfdür ki, bunların hamısı eyni gündə, eyni saatda Gəncəyə toplaşılar. Ancaq Sülhəddin Əkbərovun verdiyi izahatdan belə görünür ki, onun təbəçiliyində olan 40-50 nəfər göstəriş alıblar ki, Müdafiə Nazirliyinin hərbi hissələrinin tərkibində Gəncədəki əməliyyatda iştirak etsinlər. Rəhbərlik gör nə qədər azıbdır ki, hərbi hissə şəhərin daxilində yerləşdiyi halda, mülki adamlar yaşayan yerə hücumə keçirlər.

Hörmətli Heydər müəllim, Siz özünüz də Gəncədə olanda əhalinin müraciətini eşitdiniz, o tələbləri də eşitdiniz. Necə olur ki, gəlib yaşayış massivində minamyotlardan, tanklardan, ümumiyyətlə, zirehli texnikadan atəş açırlar? Əhalinin xeyli hissəsinə maddi ziyan dəyib, hələ mənəvi ziyanı demirəm. Mən deyərdim ki, Gəncə şəhəri 4 və 5 iyun hadisələrindən sonra şok vəziyyətindədir. Mən orada mitinqdə çıxış eləmişəm. Görünür, teleşirkətin rəhbərliyi hələ də köhnə iş stilindən əl çəkmək fikrinə deyil. Mənim çıxışımdan qısa bir fraqment veriblər. Mən demişəm ki, imkanı olan silah götürsün. Bunu bir şüar kimi ortaya atıblar ki, Şadman orada Azərbaycan dövlətçiliyinin əleyhinə çıxış eləyib. Mən dövlətçilik əleyhinə çıxış eləməmişəm. Ancaq hakimiyyətin apardığı bu siyasət Azərbaycan dövlətçiliyinin əleyhinə yönəlib. Bəlkə də, elə fikirləşiblər ki, Gəncədə bu hadisəni törətsinlər, Gəncə ayrılmaq fikrinə düşsün. Sonra da desinlər ki, görürsünüz, Azərbaycanda xanlıqlar yaranır. Ona görə də biz – gəncəlilər Azərbaycan dövlətçiliyinin əleyhinə çıxırıq. Lənkəranda və respublikanın digər regionlarında olan hadisələr bir daha sübut eləyir

ki, Azərbaycan rəhbərliyi ölkəni idarə eləyə bilmir. Bunu açıq demək lazımdır. Mən Dadaş Rzayevin buradakı çıxışını dinləmişəm. O qeyd edib ki, guya onun heç bir şeydən xəbəri yoxdur. Ancaq Dadaş bəy, görünür, unudur ki, Kür qəsəbəsində bir yeməxana var, “pivə boçkası” deyirlər, onların qərarı orada yerləşir, hadisələri oradan idarə eləyiblər. Burada millət vəkillərini aldadır ki, onun heç bir əməliyyatdan xəbəri olmayıb. Belə çıxır ki, Gəncədə həlak olanlar özləri-özlərini öldürüb, Baş prokuror və onun komandası Gəncəyə elə-belə gəzməyə gəlibmiş, o hərbi hissələrin də nümayəndələri Gəncəni səyahətə çıxıbmişlər.

Burada Milli Məclisin ayın 9-da olan iclasında, xatırlamıram, dəqiq kim idi, belə bir ifadə işlətdi ki, guya əsirlərin hərəsinə bir banka mal əti və bir də su verirlər. Birincisi, Prezidentin göndərdiyi nümayəndələr gəlib gördülər ki, onlar nə ilə qidalanırlar. Bir də ki, gəncəlilər onları nə qonaqlığa, nə də toya dəvət eləməmişdilər ki, geniş stol açsınlar və pişvazlarında dursunlar. Onlar qan tökməyə gəlmişdilər və öz niyyətlərinə də nail oldular.

Mən bir daha sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, mən gəncəliyəm. Mən xalq deputatıyam və ona görə də mənim buradakı və mitinqdəki çıxışlarımı, verdiyim müsahibələri heç kim Milli İstiqlal Partiyası ilə bağlamasın. Bunun partiya ilə heç bir bağlılığı yoxdur. Mən öz müstəqil fikrimi söyləyirəm. Çünki müəyyən qüvvələr çalışırlar ki, Milli İstiqlal Partiyasını gətirib Surət Hüseynovla əlaqələndirsinlər. Deyirlər ki, bunlar eyni platformadan çıxış edirlər. Bu, qətiyyəni belə deyil. Milli İstiqlal Partiyası bir ildən çoxdur, fəaliyyət göstərir, ancaq Surət Hüseynovun üstünə hücumlar noyabr ayından başlayıb.

Mən istəmirəm, xırdaçılığa keçəm, vəzifəli şəxslər də burada oturub. Mən də o məclisdə iştirak eləmişəm. Orada Surət Hüseynov bir kəlmə söz deyib ki, gəlin, birləşək, müharibəni udaq, ondan sonra siyasi mübarizəyə qoşulaq. Bu birləşməni də o, Etibar Məmmədovun Nazirlər Kabinetinə sədr seçilməsində görürdü. Surət Hüseynovun bu fikirlərindən sonra üzərinə hücumlar başladı. Bunu bu işdən hali olanlar çox gözəl bilir. Mən ona görə deyirəm ki, bir daha xırdaalamayım, buna ehtiyac yoxdur.

Mənim üçün çox təəccüblüdür ki, Gəncədən seçilən 14 xalq deputatından yalnız bir-ikisinin burada səsi çıxdı, bilmirəm, qalanları hansı mövqedən yanaşırlar. Onlar gəncəli deyillər, yoxsa bu hadisələrin onlara aidiyyəti yoxdur? Çox maraqlıdır, bəlkə də, bixəbərdirlər? Necə olur ki, Gəncədə qan axır, biz burada ağzımıza su alıb otururuq? Görünür, Prezi-

dentin Gəncə ilə xüsusi haqq-hesabı var. Çünki Gəncə camaatı Əbülfəz Əliyevə səs verməyib. Bunu gəncəlilər çox gözəl bilir. Orada əhalinin 60 faizindən çoxu Nizami Süleymanova səs vermişdi. Ancaq saxtakarlıq etdilər, dedilər ki, Əbülfəz Əliyev Gəncədən keçib. Mingəçevir səs vermədi, Faiq Baxşəliyevi işdən çıxardılar. Hətta xırda bir məmuru – Dəllər qəsəbə sovetinin sədrini işdən çıxarıblar ki, bu, Əbülfəz Əliyevə səs verdirməyib. Belə çıxır ki, bu haqq-hesablar çoxdan gedirmiş.

Mənə daha təəccüblü gələn fakt odur ki, Mürşüd Məmmədov Gəncə şəhərinin icra başçısı olan dövrdə – mart ayında Surət Hüseynova birinci həmlə olmuşdu. O, hadisələrin içində idi və bilirdi ki, hansı ssenari qurulub. Ancaq bu günə qədər susur, sözünü demir. Mən bilirəm ki, onun deməyə sözü çoxdur. Nəyə görə demir, çox maraqlıdır. Bəlkə də, Mürşüd müəllim burada partiya mövqeyindən çıxış eləyir, yaxud da ayrı mövqedən. Ancaq ilk növbədə, biz bir azərbaycanlı kimi öz vətəndaş mövqeyimizdən çıxış eləməliyik. Ancaq gəncəlilər öz şəhərlərinin təəssübünü verməməlidir.

Arada söz-söhbət yayılır ki, guya Bakı–Gəncə qarşıdurması gözlənilir. Bu, bir əfsanədir, yalandan yayıblar. Çünki Gəncədə qətlə yetirilənlərin içərisində bakılılar da, gəncəlilər də, başqa rayonlardan olanlar da var idi. Bunu bir oyun kimi ortaya atmaq ki, guya gələcəkdə hansısa bir qarşıdurma gözlənilir – bu, ağıllı fikir deyil. Belə bir fikir nə gəncəlilərdə var, nə də bakılılarda. Surət Hüseynovun ətrafı haqqında çox söz-söhbət gəzir, guya ətrafında cinayətkar ünsürlər yığışıb. Mən orada olan dövrdə heç bir cinayətkar ünsür görmədim. Əgər vaxtilə kimsə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilib və indi azadlıqdadırsa, ona cinayətkar demək olmaz. Bir də onu demək istərdim ki, həmin o cinayətkar deyilən şəxslər Azərbaycana bu müharibədə indi vəzifədə oturan bəzi bəylərin əksəriyyətindən çox kömək eləyiblər, xeyir veriblər. Bunu inkar eləmək olmaz. Gəncədə Surət Hüseynov yerləşən yerin ətrafına hər gün xeyli adam yığışır. Onlar Azərbaycanın bütün rayonlarından, həmçinin Bakıdan gələnlərdir. Onlar valideynlərdir, iddia edirlər ki, uşaqlarını aldadıb göndəriblər, onlar günahsızdır. Tələb eləyirlər ki, onları göndərənlər hamısı layiqli cəzasını almalıdır və Prezident Əbülfəz Əliyev istefa verməlidir. Əgər buna əmin olmaq istəyirsinizsə, müxbirlərinizi Gəncəyə göndərin, getsinlər, onlardan müsahibələr götürsünlər. Sonra da Məmməd İsmayıl onun yayımlanmasına icazə versin. Əhali görsün ki, həqiqət haradadır.

Xeyli müddət Gəncədəki iştirakçıları qiyamçı adlandırıdılar. Görünür, belə deyənlər savadsızdır, qiyam nədir, bilmirlər. Ona görə də öz tələblə-

rini və respublikanı müdafiə edən adamlara qiyamçı deməzlər. Bu dalğa Azərbaycanın hər yerini əhatə eləyib. Azərbaycanın bütün rayonlarında xalq Prezident Əbülfəz Əliyevin istefasını tələb eləyir.

Gülməli haldır ki, o gün burada Lənkərandan bir məktub gətirib oxudular ki, guya orada Talış respublikası yaratmaq fikrindədirlər. Bu da iqtidar tərəfindən düşünülmüş bir addım idi. Ortaya atdılar ki, yenə cəmaatın başını milli məsələlərlə qatsınlar. Dünən burada Arif Hacıyev çox odlu bir çıxış elədi. Aydın məsələdir ki, o, kefli idi. Mən bu çıxışı Azərbaycan xalqına bir təhqir sayıram. Dövlətin yüksək rütbəli vəzifəli şəxslərindən biri tribunadan Azərbaycan xalqına moizə oxuyur, burada oturan siyasi xadimlərə, millət vəkillərinə tərbiyə verir, ancaq özü tərbiyəsizlik edir, kefli halda gəlib Ali Sovetin iclas salonunda çıxış eləyir. Mən bu kollektivin üzvüyəm, qanunları addımbaşı pozanlar – istər rəhbərlik olsun, istərsə də bəzi millət vəkilləri dünən qanunun bir yerindən yapışıblar ki, orada “bir daha” sözü var. Bu sözdən kənar qaçmaq olmaz... Etibar Məmmədov düzgün qeyd elədi ki, bu, rus dilindən edilmiş tərcümədir, görünür, tərcüməni də savadsız ediblər. Biz qanunun hər hansı bir hərfini oturub günlərlə müzakirə eləsək, respublikada baş alıb gedən özbaşınalıq gündən-günə artar. Bundan hamınızın xəbəriniz var. Çalışır ki, bu özbaşınalığı Surət Hüseynovla bağlasınlar, guya onun adamları quldurluq edirlər, zorakılıq edirlər, maşın qaçırlar, nə bilim, nə edirlər. İndi Azərbaycanda silah çox, hərbi geyim çox. Bəzi cinayətkar ünsürlər bu geyimləri geyinib belə hərəkətlərə yol verirlər. İqtidarda olanlar da bunları yönəldir, müəyyən dəstələr təşkil edib göndərirlər ki, gedin, bu hadisələri törədin, deyin ki, biz Surət Hüseynovun adamlarıyıq.

Ayın 5-də Gəncə aeroportunun yaxınlığından xarici qonaqların bir “KamAz” malını aparıblar. Aparanlar deyiblər ki, biz Surətin adamlarıyıq. Harada görünüb ki, oğru cinayət törədə, özü də deyər ki, mənim adım Şadmandır. Görünür, bu da düşünülmüş addımdır.

Ayın 5-də və 6-da Gəncə ətrafında toplaşmış hərbi hissələrdə olmuşam, oraya toplaşanlarla söhbətlərim olub. Onların əksəriyyəti deyir ki, biz nə üçün bura göndərildiyimizi bilmirik. Bunların hamısını aldadıblar ki, sizi Kəlbəcərə göndəririk. Bir xüsusi təyinatlı dəstə var – “spetsnaz” deyirlər. Gəncənin üstündə, Xanlarla Hacıkənd arasında iki təpəlik var, onun üstündə zirehli texnika ilə, canlı qüvvə ilə dayanmışdılar. Topların, tankların lülələri Gəncə şəhərinə tərəf çevrilmişdi. Elə bil ki, Stepanakerti mühasirəyə alıblar... onun komandiri Xanişevlə mənim söhbətim oldu ki, sizin məqsədiniz nədir? Buyurdu ki, mən hərbiçiyəm,

əmr veriblər, gəlmişəm. Soruşanda ki, sən şəhərə atəş açə bilərsən? Dedi ki, yazılı əmr versələr, əlbəttə, atəş açaram. Ancaq həmin əmrləri verənlər burada boyunlarından atdılar ki, heç bir hadisədən xəbərləri olmayıb, bixəbərdirlər.

Bizim millət vəkilləri də onları müdafiə edirlər. Bu gün onlar Gəncəyə qarşı belə hərəkət eləyiblər, sabah, ola bilsin ki, Azərbaycanın digər regionlarında da bu hadisələri törətsinlər. Gəncədə milli məsələ qaldıra bilməzlər. Ancaq başqa regionlarda, tutaq ki, Lənkəran, Quba, Zaqatala zonalarında bu hadisələri törədib, ona milli don geyindirib, qan axıtmağa sövq edə bilərlər. Murovdağda ermənilər fəallaşmış. Hər gün bizim əsgərlərdən itki verilir. Minomyotla və ya başqa silahlarla atəş açırlar, əsgərlərimiz qətlə yetirilir. Respublikanın belə bir ağır vaxtında, torpaqlarımız gedən bir dövrdə bütün silahlı qüvvələri cəmləşdirib Gəncə üzərinə hücum eləmək? Bu hansı ölkənin siyasətidir? Bu kim tərəfindən idarə olunur, istiqaməti kim verir? Ağdamdan silahlı qüvvələri çıxarıb Gəncəyə göndərdilər. O biri rayonlardan da həmçinin. İstəyirlər, Gəncəni qan içində boğsunlar, öz terror aktlarını həyata keçirsinlər. Mən buna diktatura da demərəm. Çünki diktator həmişə ağıllı adam olur, qanunun aliliyini gözləyir və müəyyən bir mühit yaradır, lazımı nizam-intizam olur. Bu özbaşınalıqları törədənlərə diktator yox, terrorçu demək olar. Özü də bunlar terroru öz xalqına qarşı eləyənlərdir.

Baxmayaraq ki Surət Hüseynov özü mühasirədədir, ona qarşı güc tətbiq olunur, amma Ağdam cəbhəsinə xeyli kömək göstərmiş. Mən özüm bunun şahidiyəm. Canlı qüvvə ilə, zirehli texnika ilə, aviasiya ilə. Burada kimsə tələb eləyib ki, desin, görək nə göndərib? Onsuz da, bizim ermənilərdən heç bir sirrimiz yoxdur. Elə bu zaldan da onlara məlumat verən, müəyyən digər yerlərə məlumat ötürənlər var. Bu gün Prezident Əbülfəz Əliyev adi telefonla Bakı ilə əlaqə saxlayanda həmin danışığa ermənilər də qulaq asır. Prezident deyir ki, mən Azərbaycanı Kələkidən idarə eləyirəm və eləyəcəyəm. Belə çıxır ki, bu respublikanın heç bir sirri olmamalıdır, bütün sirlərimiz açıqlı deyilməlidir. Respublikanı Bakıdan idarə eləyə bilməyən bir Prezident Kələkidən necə idarə eləyəcək? Bu mənim üçün çox qəribədir.

Mən olduğum rayonların əhalisinin tələbini sizə çatdırmaq istəyirəm. Həmin tələblər yazılı surətdə bura verilibdir. Bu, mətbuatda da öz əksini tapıb. O zonanın əhalisi yekdil bir tələb qoyur – Prezident Əbülfəz Əliyevin istefası. İkinci söhbət yoxdur.

Etibar Məmmədova mənim bir şəxsiyyət kimi böyük hörmətim var. Ancaq dünən onun bura təqdim elədiyi qərar layihəsi çox yumşaqdır, hansısa səlahiyyətlərin verilməsi söhbəti. Tələb bir olmalıdır – Əbülfəz Əliyev istefa verməlidir. Onun cinayətkar olub-olmaması haqqında burada söhbətlər getdi. Mən də onun tərəfdarıyam ki, hələlik biz heç kimə cinayətkar deyə bilmərik, məhkəmə var, istintaq gedər, məhkəmə öz qərarını çıxaranda bilinər ki, kim cinayətkardır. Ancaq respublikanı belə gündə atıb qaçmaq, gedib kənddə oturub, oradan “respublikanı idarə edirəm” demək də bir cinayətdir.

Mən vaxtınızı çox aldım, üzr istəyirəm. Əbülfəz Əliyev Prezident kürsüsündən istefa verməlidir. Bu, nəinki gəncələrin, bütün Azərbaycan xalqının tələbidir. Biz xalq adından çox danışmışıq, mən də həmçinin. Artıq həmin xalq bəylərin hakimiyyətindən boğaza yığılıb, doyub. Bu qəddər.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri, mənim Şadman bəyə iki sualım vardı, amma artıq getdiyi üçün mən, sadəcə, öz fikrimi demək istəyirəm. Bizdə deputat-istintaq komissiyası yaradılıb. Şadman bəydə, doğrudan da, faktlar varsa, iqtidar xüsusi quldur dəstələri təşkil eləyib soyğunçuluq elətdirirsə, çox yaxşı olar ki, bu hadisələri təhqiq etmək üçün bu faktları onlara versin. İkinci bir faktı da demək istəyirəm. Dünən Sumqayıtda icra hakimi dəyişdirilib, lakin orada mitinq keçirilməyib. Nəhayət, mən şəxsən onun şahidiyəm ki, Mürşüd müəllim bu hadisələrə öz qiymətini verdi. Hətta baş verənləri dövlət terroru adlandırdı. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mürşüd Məmmədov.

Mürşüd Məmmədov. Hörmətli Heydər müəllim, mən istəməzdim ki, biz respublikanın bu ağır vəziyyətində mənasız siyasi dialoqlara gedək. Yəni düşmüş olduğumuz hərbi-siyasi durumdan çıxış yolu axtarmaq əvəzinə deputat dostum və həmyerlim Şadman bəylə yersiz bir dialoqa girim. Ədalət bəy də qeyd elədi, əvvəla, mən münasibətimi bildirmişəm. 3-4 ay bundan qabaq Surət Hüseynova qarşı təşkil olunan hərbi həmlələr haqqında mənim məlumatım yoxdur. Psixoloji həmlədən, siyasi həmlədən söhbət gedirsə, o faktlar araşdırılır, mən deputat-istintaq komissiyasının üzvü olduğuma görə müəyyən mətləblərlə bağlı burada çıxış eləyə bilmirəm. Qaldı ki, Azərbaycan istiqlalının paytaxtı Gəncə mənim vətənimdir və mən bir gəncəli kimi oranın təəssübünü daha çox çəkirəm və

ağrıları ilə daha çox yaşayıram. Allah qoysa, bu yaxınlarda istintaq başa çatacaq və komissiya özünün siyasi qiymətini verəcək. Millət vəkilləri yüz faiz əmin ola bilər ki, Gəncədə tökülən qardaş qanının günahkarları üzə çıxacaq. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhim Qaziyev.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli gəncəli deputatlar, bu Gəncə-Bakı söhbətini qoyun qırağa. Şəkidə bizim evin damından bir kirəmit də düşməyib, amma mən həyatımı qırılı qoymuşam. Bu gün Azərbaycanın hər hansı nöqtəsində baş verən fəlakət bizim hamımızın ümumi faciəsidir. O ki qaldı Ədalət müəllim deyir ki, faktlar – bəli, məndə faktlar var. Biri bu saat özümdədir, bir neçəsini də sonra verəcəyəm. Faktlardan biri: Prezident Elçibəyin özünün sərəncamı ilə ona tabe olan hərbi hissələrdən xüsusi siyasi bölümlərə silahların paylanması. İkinci, Gəncədə qulluq eləmiş bir qeyri-azərbaycanlı zabıt, – ona verbovka deyirlər, – Surətə qarşı işləmək üçün milli təhlükəsizlik orqanı tərəfindən əməkdaşlığa cəlb olunub. Prinsip nədən ibarətdir? Onu buradan hazırlayıb Xarkov şəhərinə göndərirlər, geri qayıdanda tutulur və Surətin ona verdiyi tapşırıqları bircə-bircə deyir. Buradan da Surətin də Rəhim kimi Rusiyaya, yaxud başqa yerə işləməsi üzə çıxarılır. Bu eybəcər materiallar buradadır, özü də qeydiyyat nömrələri də var.

Ədalət müəllim, çox dəqiq materiallar axtarmayın, vallah, onlar bir deyil, 500-dür, 1000-dir. Millətin övladlarına qarşı belə eybəcər materiallar hazırlanıb, hazırda bəziləri də müəyyən yerdədir. Deyirlər, əgər Əbülfəz bəy qayıdarsa, onda bu adamların materiallarını verərik, olmazsa, məhv eləyərik. Amma artıq onların xeylisi ələ keçibdir. Bu gün biz diskussiyaları uzadıb artıq iflic vəziyyətində olan respublikanın taleyi ilə bir az da oynamağa haqqımız yoxdur. Prokurorluq orqanlarında materiallar itirilir, çünki bu orqanın sahibi yoxdur. Tezliklə oranın sahibi təyin olunmalıdır. Digər inzibati orqanlar, iqtisadi orqanlar da bu gündədir. Sabah bunu heç kim sahmana sala bilməyəcək. Əgər dünəndən, srağagündən birbaşa televiziya ilə gedən məlumatlar, həyəcanlar bu gün hələ də Prezidentin canına isti keçirməyibdirsə, mənə belə gəlir ki, bizim heç birimizin mənəvi haqqı yoxdur ki, bu xalqın taleyi ilə oynayaq. Respublika başsız qoyub qaçan, istehza ilə danışan Prezidentin istefasından başqa ikinci söhbət ola bilməz. Əgər bu cinayət məsələsibdirsə, istintaq komissiyası araşdırar, nəticəsi də hasil olar. İnzibati orqanların da gündən-günə iflic vəziyyətinə düşməsi, şəhərdə müxtəlif təxribatların aparılması tökülən qanın qarşısının alınmasını qeyri-mümkün edəcək. Mən təklif edirəm ki,

dünən qaldığımız nöqtədən başlayıb konkret istefa məsələsini həll edək. Gecə-gündüz, addım-addım təsirli tədbirlər görülsün. Sağ olun.

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov.

İsa Qəmbərov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, adətən, deputat Şadman Hüseynov Milli Məclisin iclaslarında qısa və səhv replikalarla çıxış edirdi. Bu gün isə uzun ayrılıqdan sonra, uzun və yenə də yanlış bir çıxışla bizə müraciət etdi. Onun çıxışında irəli sürülmüş müddəaların əksəriyyəti əsassız və məntiqsiz idi, faktlara əsaslanmırdı. Elə bir-ikisini qeyd etmək istəyirəm. Guya rayonlarda icra başçılarının xalqın tələbi və geniş xalq kütlələrinin iştirakı ilə dəyişdirilməsi, yaxud seçkilərdə Əbülfəz Elçibəyə səs verməmiş rayonların rəhbərlərinin dəyişdirilməsi məsələsi. Onda bəs Əbülfəz Elçibəyə səs vermiş rayonların, bölgələrin başçılarının dəyişdirilməsini biz hansı arqumentlə, hansı məntiqlə izah eləməliyik? Belə əsassız müddəalar çıxışda çox idi.

Mən bu barədə mübahisə eləmək fikrində deyiləm. Ancaq bir məsələni diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Bu da faktlar sırasında özünəməxsus yeri olan bir faktdır. Dünən Gəncədə Müsavat Partiyasının qərargahına hərbcilər tərəfindən silahlı basqın edilib. Qərargahın avadanlığı dağılıbdır. Qərargahda olan müsavətçilər təhqir ediləblər. Bunun səbəbini basqın edənlər belə izah ediblər ki, “Yeni Müsavat” qəzetində çap edilən bəzi yazılar hərbi müxalifətin xoşuna gəlməyib. Mən Müsavat Partiyasının rəhbəri kimi buna etirazımı bildirirəm. Bütün demokratik ictimaiyyəti, bütün siyasi qüvvələri belə zorakılıq hallarına münasibət bildirməyə çağırıram. Mənə elə gəlir ki, əgər bu yol davam etsə, sonra bu zorakılığın qabağını Azərbaycanda heç bir qüvvə ala bilməyəcək. Buna görə də Müsavat Partiyası parlamentli bir partiya kimi zorakılığa qarşı dinc üsullarla öz mübarizəsini aparacaq və öz mövqeyini həmişə bildirəcək. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Milli Məclis üzvlərinin, şübhəsiz, danışmağa hüquqları var. Ancaq burada iştirak edən deputatlara dünən də söz vermişik, bu gün də söz veriləcək. Hətta dünən heç deputat olmayan siyasi partiyaların nümayəndələrinə də söz verildi. Ona görə bizim iclasın tam demokratik şəraitdə aparılmasına heç kəs şübhə etməməlidir. Bir məlumatı sizə çatdırmaq istəyirəm:

“Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyev cənablarına.

Milli Məclisin dünənki iclası Azərbaycan xalqına bir daha göstərdi ki, demokratiya və müstəqillik pərdəsi altında Əbülfəz Əliyev başda olmaqla bir

qrup təsadüfi adamlar hakimiyyəti ələ keçirmiş, millətin taleyini şəxsi mənaflarına qurban verməklə bağlılanılmaz cinayət törətmişlər. Xalqımın və respublikanın taleyi öz üzərimə götürdüyüm tarixi vəzifə məni qəti addımlar atmağa məcbur edir. Milli Məclisin əsl xalq elçilərinə bir daha xatırlatmaq istəyirəm ki, bizim əsas tələbimiz Əbülfəz Elçibəyin bu gündən gec olmayaraq istefa verməsidir. Əks-təqdirdə bütün məsuliyyət xalqın faciəsinə bais olan Əbülfəz Elçibəyin və onun havadarlarının üzərinə düşür. Surət Hüseynov. 24 iyun 1993-cü il, saat 16:45”.

Millət vəkili Etibar Məmmədov, buyurun.

Etibar Məmmədov. İsa Qəmbərov deyir ki, bu gün Müsavat Partiyasının qərargahına qarşı edilən həmin hərəkət deyir davam edərsə, çox pis olacaq. Ancaq mən başqa fikirdəyəm ki, İsa Qəmbərovun indiyə qədər danışdığı reallıqdır və İsa Qəmbərov da bu reallıqla barışmalıdır. Çünki həmin reallığı yaradan İsa Qəmbərov və onun kimilər olublar. Bu indiyə qədər aparılan siyasətin acı nəticəsidir. Həmin cür hərəkətlər bu bir il ərzində bir çox başqa partiyalara qarşı da olub. O zaman İsa Qəmbərov səsini çıxarmamaqla və deputatlara, millət vəkillərinə, jurnalistlərə, adi vətəndaşlara qarşı edilən zorakılığı “reallıq” adlandırmaqla bu gün bu nəticəyə gəlməli idi, bununla barışmalıdır. Ancaq reallıq dedikdə biz heç də onu düşünməməliyik ki, bununla barışmaq olar. Bu vəziyyət Əbülfəz Elçibəyin indiyə qədər apardığı siyasətin, 18-dən sonra Azərbaycanda yaranmış hakimiyyətsizliyin nəticəsidir. Ona görə də mən yenə də dünənki təklifimin üzərinə qayıtmaq istəyirəm. Fikrim də odur ki, həmin məsələ təcili müzakirə olunub biz qərar qəbul etməliyik. Bu baş alıb gedən hakimiyyətsizlik çox ağır nəticələrə gətirib çıxara bilər və Azərbaycanın bir dövlət kimi mövcud olması üçün çox böyük təhlükə yaradar. Biz vəzifəsini icra etməkdən, məsuliyyətdən qaçan Prezidenti oturub gözləməməliyik ki, nə vaxt cavab verəcək və cavabından asılı olaraq biz hərəkət eləyək. Əbülfəz Elçibəy Prezident vəzifələrini icra etməkdən imtina etməklə, mənim fikrimcə, Konstitusiyanı pozub, özü də kobud surətdə. Milli Məclisin tam hüququ var ki, həmin pozuntuya görə qərarını çıxartsın və Azərbaycandakı bu hakimiyyət boşluğunu aradan qaldırsın. Bu məsələnin uzadılması, gecikdirilməsi artıq çox acı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Heydər müəllim, mən Milli Məclisin üzvlərindən də, Sizdən də xahiş edirəm ki, biz konkret məsələni müzakirə eləyib öz qərarımızı verməliyik.

Sədrlik edən. Deputat Yaqub Məmmədov.

Yaqub Məmmədov. Möhtərəm sədr, möhtərəm millət vəkilləri, neçə gündür Milli Məclisin başqa deputatların iştirakı ilə iclası gedir. Bütün Azərbaycan xalqı baxır buna. Biz də bu iclasda iştirak edirik. Ancaq bir nəticəyə gəlib çıxmaq olmur. Bu bir daha bizim Milli Məclisi də, deputat korpusunu da – hamımızı da xalqın gözündən salır. Onsuz da, xalq arasında o qədər də böyük bir reyting və nüfuz yoxdur. Son hadisələr isə birdəfəlik bizim hamımızı nüfuzdan salır. Ona görə ki uzun-uzadı müzakirələr, söz-söhbətlər, diskussiyalar heç bir nəticə vermir. Özü də çox təəccüblü burasıdır ki, bütün bunlar hamı üçün aydın olan, heç bir müzakirəyə ehtiyacı olmayan bir fakt ətrafında gedir. Bu fakt nədən ibarətdir? Əbülfəz Elçibəy mütəmadi olaraq – Prezident seçildiyi dövrdən bu günə qədər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını və qanunlarını pozub, Azərbaycan vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının təminatçısı olmaq əvəzinə, onların hüquq və azadlıqlarını ayaq altına alıb, Azərbaycanın suverenliyinin, ölkənin ərazi bütövlüyünün təminatçısı olmaq əvəzinə, Azərbaycanda demokratik bir quruluş yaratmaq əvəzinə hərbi polis rejimi yaradıb. İnsan hüquqları günbəgün tapdalanır. Muxalifətə öz sözünü deməyə imkan verilməyib, ağzını açıb danışmaq istəyənin ağzı vurulub susdurulub. Belə bir şəraitdə 6 növ qoşun hissəsini öz xalqının üstünə göndərib, Gəncə şəhərində böyük fəlakət və qırğın törədib. Biz də müzakirə edirik ki, bu Prezident qaçıb, özü gedib, aparıblar, nə vaxt və niyə gedib? Mən başa düşə bilmirəm. Nə vaxta qədər biz xalq qarşısında, seçicilərimiz qarşısında öz məsuliyyətimizi başa düşüb, dərk edərək baş verən hadisələrə qiymət verib qərar qəbul edəcəyik? Azərbaycan bir ildir ki, Əbülfəz Elçibəyin rəhbərlik etdiyi iqtidarın səriştəsizliyi, xalqa xəyanəti, millətin mənəvi genosidinə əsaslanan siyasəti nəticəsində məhv olur. Bütün Azərbaycan ziyalılarının səsi susdurulub. Bu bir il ərzində imkan tapmamışdıq kiməsə sözümüzü deyək. Əvvəl Moskvaya gedib sözünü deyirdi, indi kimin yanına getsin? Mən xalq deputatı, bir neçə müddət o kabinetdə oturan bir şəxs bir il müddətində Əbülfəz Elçibəyin qəbuluna düşə bilməmişəm. Özü də dəfələrlə demişəm ki, mənim şəxsi xahişim yoxdur. Xalq məhv olub gedir, torpaqlarımız gedir, mədəniyyətimiz gedir, mənəviyyatımız, əxlaqımız gedir, məni qəbul eləsin. Bu birillik müddətində o hansı xalqa prezidentlik edib?

Utanmırlar deyirlər ki, dövlətçiliyimiz təhlükə qarşısındadır. Hansı dövlətçilikdən söhbət gedir? Hansı dövləti yaradıblar bunlar? Olan-qalan dövlətçiliyimiz də məhv olub. Olan-qalan mənəviyyatımız da məhv olub, iqtisadiyyatımız, təsərrüfatımız dağılıb. Biz nəyi müzakirə edirik? Bütün

bunlar bu bir ildə iqtidarın, Əbülfəz Elçibəyin rəhbərlik etdiyi səriştəsiz iqtidarın xalqa qarşı apardığı yanlış siyasətin nəticəsidir ki, onun da finalı Gəncə hadisələri oldu. Onlar bir məsələni qarşılarına vəzifə kimi qoymuşdular ki, bir adam iqtidara qarşı səsinə çıxara bilməz. Kim haqq sözü deyir susmalıdır, məhv olmalıdır? Neçə dəfələrlə bu tribunadan elan eləyiblər ki, xalq deputatları gəlib desə ki, sessiya çağırmaq lazımdır, onları dövlət çevrilişi edib Bayıl türməsinə göndərəcəyik. Budur demokratiya? Budur bizim dövlətçilik? Bunun üçün tökülürdü bu qanlar? Gəncə hadisələri həmin o siyasətin nəticəsidir – iqtidara qarşı haqq səsinə qaldıran, sözünü deyən hər bir kəsin başı kəsilməlidir.

Surət Hüseynov çox sağ olsun, bütün Azərbaycan xalqı ona minnətdardır. O, əsl xalq qəhrəmanıdır. Onun başını kəsə bilmədilər. Üç aydır ermənilər qalib bir tərəfdə, Qarabağ qalib bir tərəfdə, sərhəd rayonlarının təhlükəsizliyi qalib bir tərəfdə, üç aydır o iqtidar Prezidentin başçılığı ilə gecə-gündüz tədbir görürlər ki, Surət Hüseynovu aradan necə götürək? Buna nail ola bilmədilər. Çünki Surət Hüseynovun ona sadıq çoxlu həmfikirliəri olub, onun silahdaşları olub. Eşq olsun o adamlara ki, Surət Hüseynovun başına toplaşib xalqın mənafeyini güdüb, xalqın bu iqtidardan azad olunması uğrunda bu hərəkəti başlayıb! Buna deyirlər qiyamdır. Hansı qiyamdan söhbət gedir? Məgər polkovnik Surət Hüseynov və onun silahdaşları xalqa qarşı qiyam qaldırıb? Bəlkə, onlar 4 iyunda hücum çəkib Bakıya gəliblər? Bəlkə, hücum çəkib orada olan dövlət müəssisələrini onlar tutublar? Yox? Dövlət özü o hərbi hissəyə hücum eləyib. Orada genosid həyata keçirib – fiziki genosid. İndiyə qədər rəhbərlik mənəvi genosid siyasəti həyata keçirirdi. Bu hadisədə isə onlar artıq fiziki genosid hərəkəti edib, öz xalqına qarşı çıxıblar.

Ona görə də təkcə Prezident deyil, onun rəhbərlik etdiyi bütün komanda bu hərəkətlərə görə cavab verməlidir. Mən çox istərdim ki, bu deputat-istintaq komissiyası indiyə qədər olan komissiyalar kimi olmasın. 20 yanvar komissiyasının işinin hələ də bu günə qədər nəticəsi yoxdur. Nə Xocalı komissiyasının hələ bu günə qədər bir nəticəsi yoxdur, nə Şuşa, nə Laçın, nə Kəlbəcər, nə Zəngilan, nə Füzuli, nə Ağdam – nəticəsi yoxdur. Ancaq biz çox istərdik ki, Heydər Əliyeviç, Sizin rəhbərliyinizlə haqq-ədalət bərqərar olsun. Elə o komissiyaların da, Gəncədə baş verən bu faciənin də əsl günahkarları da yaxın vaxtlarda öz cəzalarını alsınlar, bunu uzatmaq olmaz. Mən hesab edirəm ki, Əbülfəz Elçibəy dəfələrlə Azərbaycan Konstitusiyasını pozduğuna, öz xalqına qarşı mənəvi və fiziki genosid siyasəti yeritdiyinə, insan hüquqlarını pozduğuna, Azərbaycan ərazisinin

bütövlüyünü qorumadığına, suverenliyimizin təminatçısı olmadığına və başqa səbəblərə görə öz vəzifəsindən Milli Məclisin, ya Ali Sovetin qərarı ilə öz vəzifəsindən azad olunsun. Etibar Məmmədovun dünən verdiyi təklif, əsasən, məqbuldur, ancaq zəifdir. Necə yəni onun səlahiyyətlərinin bir hissəsi verilsin? Əgər 121-ci maddənin 9-cu bəndini əsas götürürüksə, orada yazılıb ki, Prezident bu və ya digər səbəbə görə öz səlahiyyətlərini yerinə yetirə bilmirsə, onun səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə keçir. Əgər bu maddəni əsas götürürüksə, üç-dörd gün müzakirəyə ehtiyac yoxdur. Bu faktdır ki, Prezident bu gün öz səlahiyyətlərini yerinə yetirə bilmir. Bu məsələni həll eləyib qurtarmaq lazımdır. Ancaq mənə belə gəlir ki, bu da yumşaq qərardır. Mən hesab edirəm ki, 121-ci maddənin 7-ci bəndi ilə Əbülfəz Elçibəy öz vəzifəsindən götürülməlidir.

Məsələnin ikinci bir tərəfi var ki, beynəlxalq aləm buna necə baxacaq? Milli Məclis bu gün qərar qəbul etməlidir. Bütün beynəlxalq təşkilatlara müraciət ünvanlanmalıdır. Azərbaycanda iyun ayında baş verən hadisələr ölkənin daxili işidir. Heç kəs bizim daxili işimizə müdaxilə eləməsin. Bəsidir, may ayının 15-də bizim işimizə müdaxilə edib Azərbaycanı bu günə qoyanlar. Bizim bir böyük qardaşımız var idi, indi üç böyük qardaşımız tapılıb. Həmin böyük qardaşlar da bu gün Elçibəyi və onun komandasını müdafiə edirlər. Onlara respublika rəhbərliyi, Ali Sovet öz münasibətini bildirib cavab verməlidir. Son qoymaq lazımdır, xalq bizə gülür. Bu nə diskussiyadır? Bizim müzakirələr gülünc, komik bir əsərin mövzusuna çevrilib. Prezident qaçıb, Prezident gedib oturub Kələki kəndində, ermənilərə 3 kilometr yaxınlıqdadır. Bu gülünməlidir. Axı niyə biz özümüzü gülünc vəziyyətə qoyuruq? Bu uzun müzakirələr nəyə lazımdır?!

Mən üzümü tutub Xalq Cəbhəsindən olan deputatlara, müxtəlif siyasi partiyalardan olan deputatlara müraciət edirəm: bütün siyasi-ictimai təşkilatlar, bütün siyasi partiyalar və onları təmsil edən vətəndaşlar birinci növbədə milli mənafeyini partiya mənafeyindən üstün tutmalıdırlar. Axı bu gün millətin, Azərbaycanın taleyi həll olunur. Arif Hacıyevin dünən bura o cür gəlməsi təsadüfi deyil. Həmin iqtidarın bir il ərzində mənafeyyəti elə o vəziyyətdə olub. Əfsanələr danışırırlar o haqda, Gəncədə nələr olub, Füzulidə nələr olub, Türkiyədə nələr olub, xalq bunu bilir. Bu biabırçılıqdan qurtarmaq lazımdır.

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov, buyurun.

İsa Qəmbərov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, son günlər burada xalqın adından odlu-alovlu çıxışlar çox olur. Bu gün də deputat Ya-

qub Məmmədov öz alovlu çıxışında hər şeyi bir-birinə qatdı-qarışdırdı. Əbülfəz Elçibəyin rəhbərlik etdiyi iqtidarın səriştəsiz hakimiyyətindən danışdı. Ancaq mənə elə gəlir ki, Azərbaycan xalqının Yaqub Məmmədovun üç aylıq dövrü yaddan çıxmayıb. Həmin üç ayda Azərbaycan xalqının başına gələn faciələri də heç kim unutmayıb. Odur ki Yaqub Məmmədovun da səriştəsiz rəhbərliyi yaddadır. Burada bəzi hadisələr haqqında özü dedi. Arif Hacıyev haqqında da müxtəlif fikirlər söyləndi. Ancaq yaxşı ki, Yaqub Məmmədov özü bunu əfsanələr adlandırdı ki, əfsanələr yaradır. Bəli, bu əfsanələri yaradırsınız, sonra da xalqın adından danışırınsınız. Gəlin elə eləməyin ki, burada şəxsi problemləri müzakirə eləməyə başlayaq.

Yaqub Məmmədov deyir ki, bir il ərzində mən dəfələrlə müraciət eləmişəm, Əbülfəz Elçibəy məni qəbul eləməyib. Ancaq mənim yaxşı yadımdadır ki, Yaqub Məmmədov mənim də qəbulumda olub, Əbülfəz Elçibəyin də yanında olub. Həmin qəbulda da hansı söhbətlərin getməsinə məni deməyə məcbur eləməyin.

Bayaq Etibar bəy deyir ki, İsa bəy reallıqla razılaşmalıdır. Əvvəla, mən Ali Sovetin sədri kimi də, müsavətin rəhbəri kimi də Azərbaycanda baş verən hər bir zorakılıq hadisəsinə öz mənfi münasibətimi bildirmişəm və ictimaiyyət də bunun şahididir. İkincisi də mən heç vaxt heç kimi reallıqla barışmağa çağırmamışam. Mən çağırmışam hamını ki, reallığı nəzərə alıb həmin reallığı yaxşılaşdırmağa çalışsaq. Xahiş edirəm, bunu nəzərə alın.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, əlbəttə, bütün reallıqlarla razılaşmaq lazımdır. Ancaq Azərbaycanda xalq hərəkətinin başçılarından biri Nemət Pənahov heç bir günahı olmadan həbs olunub, 40 gündən artıq həbsxanada yatdığı vaxtda İsa bəy nə Siz, nə Əbülfəz Elçibəy, nə də başqa dövlət rəhbərləri buna lazımı münasibət göstərmədiniz. Mən aranı qızıqdırmaq istəmirəm və istəyirəm ki, yenə də barışıq olsun. Ancaq siz bu cür danışanda mən məcburam bunu deməyə. Buradan kimsə danışmaq istəyir? Buyurun, Cəbrayıl Nağıyev.

Cəbrayıl Nağıyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, mən bugünkü iclasda danışmaq istəmirdim. Ancaq məndən əvvəl danışan Şadman Hüseynovdan, deputat Yaqub Məmmədovdan və İsa Qəmbərovdan sonra məcbur oldum ki, bir neçə məsələlər haqqında burada öz fikirlərimi deyim. Bəli, mən də deyə bilərəm ki, Surət Hüseynova olan həmlələr dövlət tərəfindən 4-5 ay bundan qabaq hazırlanmış və operativ plan şəraitində həyata keçirilmişdir. Bu “Tufan” əməliyyatı hələ mart ayının əvvəllərində ixtiyar Şirinovun, Pənah Hüseynovun, Sülhəddin Əkbərovun

bilavasitə rəhbərliyi altında Gəncə şəhərində planlı hazırlanmışdır. Birinci dəfə az qüvvə ilə, yəni Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi dəstələri vasitəsilə həyata keçirilmək istənilmişdir. Ancaq şərait öyrəniləndən sonra və Pənah Hüseynova açıq-açığına mane olandan sonra bu hadisə birinci dəfə baş tutmamışdır. “Tufan” əməliyyatı may ayının axırlarından başlamış bütün hərtərəfli plan əsasında keçirilmişdir. Rəhim Qazıyevin dediyi sözlər çox düzgündür. Xüsusi xidmət orqanları tərəfindən hazırlanmış milliyyətçə rus olan şəxs ayın 4-də, yəni operasiyadan qabaq Bakıya gəlməli və tutulmalı idi. Onda olan saxta instruksiya, yəni Surət Hüseynovun Rusiyanın agentı olması məsələsi bütün jurnalistlərə və dünyaya bəyan edilməli idi.

Prezidentə tabe olan 6 növ qoşunlar, o cümlədən də daxili qoşunlar, hansı ki, Qarabağda ermənilərə qarşı vuruşurdu, əməliyyatdan bir həftə, on gün qabaq Fəhmin Hacıyevin əmrləri ilə Ağdam zonasından götürülmüş və Gəncəyə yollanmışdır. Həmin 56 əmr və sərəncam bu gün Fəhmin Hacıyevin əlindədir. O isə bu saat məndə olan qeyri-rəsmi məlumatıma görə bu saat Naxçıvandır.

Sonra iyun ayının 15-17-də, yəni Gəncə hadisələri törədiləndən, qan töküləndən sonra dövlət katibi Əli Kərimovun iş otağında ikinci əməliyyat hazırlanmışdır. Bunun adı “Quram” əməliyyatıdır. Bu əməliyyatının mahiyyəti nədir? Odur ki, bir neçə vertolyotdan Surət Hüseynovun oturduğu yerə, yəni Gəncə şəhərinin mərkəzinə havadan həmlə edilib Surət Hüseynov öldürülməli, məhv edilməli idi. Bu da yeni qanlara gətirib çıxaracaqdı. O təyyarəçilərin mərdliyinə həmin “Quram” əməliyyatı baş tutmamışdır.

Mən yenə dünən çıxış etdim və yenə çox narahatam ki, Azərbaycan Prezidenti bu gün də Qarabağı qoyub Ordubadın Kələki kəndində oturub. Yenə də ermənilərin cəbhə istiqamətində və Ağdam istiqamətində cəmləşməsini seyr edir. Bundan məsuliyyətsiz iş ola bilərmi? Biz nə vaxta qədər Prezidenti gözləməliyik ki, gəlib bir Ali Baş Komandan kimi bizim orduya başçılıq eləsin? Ona görə də burada uzun-uzadı diskussiyalar lazım deyil, Prezidentin istefası bu gün bu Məclisdə həll edilməlidir. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Burada dedilər ki, Gəncədən deputatlar danışmır. Babayev Cavanşir, buyurun.

Cavanşir Babayev. Hörmətli sədr, hörmətli deputatlar. Əvvəldən – Daşkəsəndə rəis işləyəndən bu xalq hərəkətinin içində olmuşam. Bu gün

Gəncə camaatının, ələlxüsus da xalqın qeyrətli, qoçaq, qanacaqli, mərifətli bir oğlunun ünvanına burada guya xalqa pislik eləməsi, xalqa düşmən kəsildiyi üçün, bu artıq sözlər deyildiyinə görə mən özümü saxlaya bilmədim. Əvvəla, mən özüm iştirakçı olduğum o hərəkətdə Surət Hüseynovun necə həqiqi xalq qəhrəmanı olduğunu görmüşəm. Mərdi qova-qova namərd eləyirlər. Amma Surəti, qova-qova bir daha onun mərdliyini xalqına tanıtdırdılar. Ona görə mən bu insana pislik edən keçmiş xalq hərəkətinin liderlərinə minnətdarlığımı bildirirəm.

Hələ Xanlarda olarkən düşmənləri vətənimizdən təmizləyəndə mən eşidirdim, məndən sonra harada ki dəstələrimiz var, Surət Hüseynov ora gəlir, onlara maddi yardım eləyir. Sonra mənə çatdırdılar ki, Surət bəy deyib ki, bəs Cavanşir narahat olmasın, silahlarınız az idi, əlavə silah göndərəcəyəm.

Surətin xalqı üçün elədiyi əvəzsiz bir qəhrəmanlığını da deyim, Surət Hüseynov olmasaydı, Gəncə ilə Goranboy arasında olan hərbi baza bu gün yox idi. Erməni generalı vertolyotla gəlib bir dəfə kəşfiyyat eləyib getmişdi. Ona qədər Surət onun üstünü kəsdi və oranı təmizlədi. Təsəvvürünüzə gətirin ki, onda Mingəçevir dənizi təlatümə gələcəkdi, bizim Muğan nə kökə düşəcəkdi. Surətin qeyrəti və cəsurluğu sayəsində bizim xalqımız bu faciədən qurtardı. Sonra Surət Hüseynov və İrşad Əliyevin fədakarlığı nəticəsində Goranboy cəmiyyəti yarandı və xalq başladı bizə kömək eləməyə. Bakıdan, Gəncədən, ümumiyyətlə, hər bir bölgədən xalqımız sağ olsun, bizə yardım elədilər. Bütün bu yardımlardan hamısından 5 qat artıq Surət Hüseynov Goranboy cəmiyyətinə həm texniki, həm maddi, həm də mənəvi yardım elədilər. Surət Hüseynov gördü ki, alınan rayonların bütün banklarının pulu, bütün “vinzavod”ların konyakı, spirti xüsusi ciblərə gedir. Özünü saxlaya bilməyib bəzi bizim “xalq-xalq” deyən oğlanlara nöqsan tutanda ki, xalqın var-dövləti hara gedir. Bunlar Surət Hüseynova qarşı başladılar təxribat yaratmağa. Nəcməddin Sadıqov bu işdə əsas iştirakçıdır. Hələ yoldaşlardan biri də mənə yazılı surətdə bu barədə yazdı. Mən həmin yazını 1990-cı ilin avqust ayında həmin sənədin üstünə yazmışam, Goranboyda daxili işlər şöbəsinədir. Yazmışam ki, Surət xalqının qeyrətli oğludur və xalqı üçün çalışır. Həmin sənəd durur.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, konkret danışın.

Cavanşir Babayev. Biz neçə gündür burada Prezidentin səlahiyyətinin verilməsi məsələsini müzakirə eləyirik. Əfsuslar olsun ki, mən bu-

nu bir hüquqşünas kimi deyirəm, biri təklif eləmir ki, qardaş bu qanunu, Konstitusiyayı qəbul eləyən bizim Milli Məclis də buradadır, tərəzi də buradadır, xala da buradadır. Necə istəyirsiniz eləyin bu məsələni həll eləyin. Bu adam, onsuz da rəhbərlik eləyə bilmirdi, bundan heç vaxt Prezident olmayıb. 90-cı ildə bu barədə mən Tahir Əliyevə fikrimi demişəm. Bəsdirin, xalqı biz şok vəziyyətindən çıxarmalıyıq. Xalqı üz-üzə qoymaqdan çəkinməliyik. Bütün yolda duran əsgərlər bizə yalvarırlar ki, dayı qadınızı alım, bizim bir düşmənimiz var, o da ermənidir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Buyurun, Etibar bəy.

Etibar Məmmədov. İndi aldığımız məlumatlara görə, 25 dəqiqə bundan əvvəl Gəncədə icra hakimiyyətinin binasında terror aktı həyata keçirilib. İcra hakimi Hacı Vaqif, onun müavini və bir nəfər öldürülüb. Bu saat orada hələ də atışma gedir və bilinmir o hücum eləyənlər tutulublar, yoxsa yox? Bu hadisələrin qarşısı alınmalıdır, bu məsələni uzatmaqla tam hakimiyyətsizliyi getdikcə uzadacağıq. Xahiş edirəm, bu barədə bir fikrə gəlməliyik. İndi fasilə elan eləyib oradakı vəziyyəti aydınlaşdırmalıyıq.

Sədrlik edən. İzin verin, fasilə elan eləyək. Bu, çox təhlükəli məsələdir, bu məsələni aydınlaşdırmaq üçün fasilə elan edirəm.

FASILƏ

Sədrlik edən. Rica edirəm, qeydiyyatdan keçin.

(Qeydiyyat)

38 məclis üzvü iştirak edir, yetərsay var.

Fasilə zamanı biz bir neçə məsələlərlə məşğul olduq. Birinci növbədə, Etibar Məmmədovun verdiyi məlumatla əlaqədar. Bu məlumat həqiqətə uyğundur. Doğrudan da, Gəncə şəhərində üç nəfər adam qətlə yetirilibdir – Hacı Vaqif Süleyman oğlu – Gəncə şəhərinin icra hakimi, Əliyev Eldar Məmməd oğlu – icra hakiminin müavini və Rzayev Ruslan Qədir oğlu. Qətlə yetirilmiş adamların xatirəsinə ehtiram olaraq, xahiş edirəm, ayağa qalxasınız. Allah rəhmət eləsin!

Bu hadisə ilə əlaqədar Gəncədə Surət Hüseynovla telefon əlaqəsi saxladıq. O, məlumat verdi ki, lazımi tədbirlər görülür, araşdırmalar aparılır. Ancaq ola bilər, bizim Milli Məclis tərəfindən də bir komissiya təyin eləyib ora göndərək. Əgər buna ehtiyac olsa. Surət Hüseynovla bir də bu barədə danışqlar aparmaq lazımdır. Daxili işlər nazirinin vəzifəsini icra edən Rövşən Cavadov da, başqa müvafiq orqanlar da bu işlə məşğuldurlar. Yəqin ki, bu mövzuya biz dönməli olacağıq. Bu faciəli hadisə Gəncədə

iyunun 4-də baş vermiş hadisədən sonra vəziyyəti bir azda gərginləşdirir. Azərbaycanda hakimiyyətsizliyin, dövlət böhranının mövcud olduğunu sübut edir. Bir daha sübut edir ki, dövləti, müstəqil Azərbaycanı idarə etmək lazımdır. Artıq belə vəziyyətə bundan sonra yol vermək olmaz, özbaşınalıq bütün respublikanı alıb gedir və bunun da əsas səbəbləri sizə məlumdur.

Azərbaycanın dövlət başçısının olmaması ölkədə dövlət böhranının mövcud olmasıdır. Biz bu fasilə zamanı burada olan təkliflərlə əlaqədar olaraq Azərbaycanın Prezidenti hörmətli Əbülfəz Elçibəylə əlaqəyə girdik. Bir neçə nəfər Əbülfəz Elçibəylə telefon danışqları apardı. Gəncədə olan hadisə haqqında da ona bildirdilər. Burada olan mövcud hadisə ilə də əlaqədar təkliflərini verdilər. Danışanlar özləri bu barədə məlumat verəcək. Mən bunu rica edirəm. Əbülfəz Elçibəy yalnız 15 dəqiqə bundan öncə faksla Milli Məclisin 21 iyun tarixli qərarımıza cavab göndərmişdir. Bunu Məclis üzvlərinə çatdırmaq lazımdır. Ondan sonra bu barədə müzakirəni davam etdirmək lazımdır. Xahiş edirəm, Tamerlan bəy, Siz Əbülfəz Elçibəyin göndərdiyi cavabı oxuyasınız.

Tamerlan Qarayev. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 21 iyun 1993-cü il tarixli müraciətinə cavab. Hörmətli millət vəkili, mən sizin müraciətinizi aldım və ətraflı şəkildə öyrəndim. Narahatlığınız əsaslıdır, doğrudan da, respublikada vəziyyət həddindən artıq ağırdır. Yaranmış vəziyyətdən çıxış yolunu respublika dövlət və hakimiyyət strukturlarının bütün pillələrinin, ictimai-siyasi hərəkətlərin və siyasi partiyaların liderlərinin birlikdə onların razılığı əsasında aparmaq olar. Bəri başdan deyim ki, Azərbaycanın qanuni Prezidenti kimi mən öz funksiyamı yerinə yetirirəm. Dövlət və hökumət işçilərindən lazımi məlumatları alıb, müvafiq göstərişlər verirəm. Cəbhə bölgələri ilə sistemə əlaqə saxlayıram. Zəruri olan göstərişləri verirəm. Sizin iradlarınızın əksinə olaraq, dövlət idarəçilik strukturları ilə əlaqəni heç vaxt kəsməmişəm. Azərbaycan Respublikasının Prezident Aparatı mənim rəhbərliyim altında işləyir. Telefon və peyk rabitəsi ilə cəbhə bölgələri, sərhədyanı rayonlar, Bakı şəhərinin müxtəlif idarə və təşkilatları, o cümlədən Ali Sovetlə və ayrı-ayrı xarici dövlətlərin başçıları ilə sistemli şəkildə əlaqə saxlayıram. Dünyanın hər hansı nöqtəsi ilə rabitə əlaqəsi yaratmağa imkanım var, lakin bütün bunlar mənim Bakı şəhərinə qayıtmağım üçün əsas ola bilməz.

Milli Məclis üzvləri və Ali Sovetin deputatları içərisindən baş vermiş hadisələrin bilavasitə iştirakçıları olmasına baxmayaraq, mən bəzi məsələləri sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Sözü geniş mənasında,

respublikada dövlət çevrilişi həyata keçirilir. Nisbətən ağıllı, təcrübəli, dünya reallıqlarını qəbul edən siyasi dairələr qanuni don geyindirmək yolu ilə, dar düşüncəli hakimiyyət hərisləri millətin bu məşəqqətli günlərindən öz məhdud mənafeləri üçün istifadə edənlər isə hərbi yolla silah gücünə dövlət çevrilişini tamamlamağa çalışırlar. Xalqın seçdiyi qanuni Prezident kimi respublika hakimiyyət qurumlarının yeganə legitim təmsilçisi kimi mən bu cəhdlərin hər ikisinə qəti etirazımı bildirirəm.

Mən xalqın iradəsi ilə seçilmişəm, ona tabeyəm. Yalnız xalqın iradəsi ilə tutduğum vəzifədən gedə bilərəm. Hər hansı silahlı dəstə, siyasi qurumlar məni istefa verməyə məcbur edə bilməz. Diqqətinizə çatdırıram ki, Bakının yaxınlığında qanunsuz hərbi birləşmələrin saxlanması mənə təzyiq göstərilməsi üçün nəzərdə tutulub. Bu qüvvələr artıq Gəncədən deyil, Bakıdan idarə edilir.

Hörmətli millət vəkilləri, sizin bu barışığa doğru hər hansı çağırışlarınızı mən böyük səmimiyyətlə qəbul edirəm. Bu yolda sizinlə birlikdə bütün məsələləri müzakirə etməyə səlahiyyətlər daxilində məsləhət bilinən addımlar atmağa hazıram. Hadisələrin gedişi, səbəbləri və iştirakçıları haqqında məlumatları, öz fikirlərimi mən gələcəkdə geniş şəkildə çatdıracağam. Ancaq indi bunları demək vəziyyətin sabitləşməsinə zərər gətirə bilər.

Hörmətli millət vəkilləri, Milli Məclis mövcud vəziyyətə qiymət verməməsi, yaxud müxtəlif iclaslarda problemi müzakirə edib son nəticədə ona qiymət verməkdən, öz səlahiyyətləri daxilində əməli addımlar atmaqdan yayınması məni təəccübləndirir. Sanki Milli Məclisin üzvlərini Prezidentin istefa verib-verməməsindən başqa heç nə maraqlandırmır. Halbuki mövcud gərginlikdən çıxış yolunu müəyyənləşdirmək üçün Milli Məclisin müstəsna imkanları, istənilən qədər səlahiyyətləri vardır. Fikrimcə, deputat-istintaq komissiyasının təhqiqat obyektinə daxil olmayan iyunun 10-dan sonrakı vəziyyət Milli Məclis tərəfindən müzakirə edilib qiymətləndirilməlidir. Məclis şəhər ətrafında bəzi hallarda şəhərə soxulan qüvvələrin tutduqları mövqelərdən uzaqlaşdırılması barədə qərar qəbul edə bilər. Mən öz tərəfimdən güc nazirliklərinə Bakı şəhərində sabitliyin qorunması haqqında göstəriş vermişəm. Məclisin bu istiqamətdə qərar qəbul etməsi və qərarın icrasını müvafiq nazirliklərə həvalə etməsi Bakı əhalisinin təhlükəsizliyini daha etibarlı edərdi. Digər tərəfdən bu hadisədə bilavasitə iştirak edən şəxslər Rəhim Qaziyev, Şadman Hüseynov və digərləri millət vəkilləri hesab edirlər. Maraqlıdır, Milli Məclis üzvləri olan millət vəkillərinin hərəkətlərini bu vaxta qədər niyə

müzakirə etmir? Milli Məclisin üzvü bu günə qədər Gəncədə girov saxlanılır. Öz üzvlərinin azad olunması istiqamətində Milli Məclis hansı əməli addımlar atmışdır?

Hörmətli millət vəkili, öz tərəfimdən kompromisə doğru bütün addımları atmışam. İyunun 4-dən 9-dək qoyulan tələbləri qəbul etmişəm. Öz iradələri ilə sabitliyin qorunması və əks tərəfə hər hansı bəhanə verməmək üçün istefa verdilər. Yeni seçilmiş sədr qabaqcadan gəldiyimiz razılığa əsasən vəziyyətin sabitləşməsinə nail olmalı idi. Kompromisə doğru ikinci addımı mən Heydər Əliyevin, Etibar Məmmədovun və Rəsul Quliyevin məsləhəti ilə atdım. Hər üçü mənim yanıma gələrək bildirdilər ki, vəziyyəti sabitləşdirmək üçün daxili işlər, müdafiə və milli təhlükəsizlik nazirlərini işdən azad edib, həmin vəzifələrin icrasını onların müavinlərinə tapşırmaq lazımdır. Bu razılıq əsasında onlar Bakının müdafiəsinə təminat verdilər. Yeni təyinatların səhərişi günü Müdafiə Nazirliyinin bir qrup yüksək rütbəli zabitlərinin iştirak etdiyi yığıncaqda Bakı şəhərini qorumayacaqları barədə qərar qəbul etdilər. Daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən də təxminən buna bənzər cavab verdi. Nə qədər ağır olsa da etiraf etməliyəm ki, öz hərəkətləri ilə bu nazirliklər mənə tabe olmaqdan imtina etdiklərini dolayı yollarla nümayiş etdirdilər. Bu, hadisələrin sonrakı gedişinə olduqca ağır təsir göstərdi. Xahiş edirəm, bu məsələyə də öz münasibətinizi bildirəsiniz.

Hörmətli millət vəkili, siz yaxşı bilirsiniz ki, 30 ilə yaxındır ki, mən peşəkar siyasi mübarizə yolu tutmuşam. Həyatımdan ötrü heç vaxt narahatlıq hissi keçirməmişəm. Vəzifə hərisi olmadığımı da bilirsiniz. Ona görə də respublika daxilində yerimi dəyişmək qərarını qəbul etməyim şəxsi təhlükəsizliyimlə bağlı deyildir. Təəssüf ki, bu motiv tez-tez ayrı rəhbər şəxslər tərəfindən qəsdən qabardılır. Müəyyən hallarda isə siyasi alver obyektinə çevrilir.

Mənim hazırda Bakıda olmamağımı şərtləndirən bir əsas amil mövcuddur. Kütləvi şəkildə qan tökülməsinə əsas verməmək. Buna, əsasən, nail oldum. Güc nazirliklərinin məlum mövqeyindən sonra şəhər qiyamçılarınun üzünə açıldı. Qvardiya mühafizə dəstəsi və mənə sadıq olan qüvvələrin axıra qədər vuruşmaq əzmi şəhərdə müxtəlif dairələrə məxsus silahlı dəstələrin mövcudluğu və sair kiçik bir qılgılıma bənd idi. Əgər bizim sürükləndiyimiz belə qırğın başlarsa, heç bir qüvvə bunun qarşısını ala bilməzdi. Biz də bu oyunu oynayanlar da həmin fəlakətin qurbanı ola bilərdilər. Mən qəti şəkildə bildirirəm ki, biz vətəndaş müharibəsinə, kütləvi qan tökülməsinə doğru gedən bütün yolları bağlamalıyıq.

Mən yaxşı bilirəm ki, Bakını tərk etmək haqqında qərarım xalq tərəfindən birmənalı qarşılanmayıb və müəyyən mənada nüfuzuma təsir göstərib. Lakin mən qan tökülməsi, vətəndaş müharibəsinin baş verməməsi naminə öz nüfuzumu da zərbə altına qoymaqdan çəkinmədim. Bu istiqamətdə siz də çox şey edə bilərsiniz. Öz tərəfimdən mən vəziyyəti sabitləşdirmək naminə səlahiyyətlərimin əsas hissəsini müvəqqəti icra üçün Ali Sovetin sədrinə verməyə etiraz etmirəm. Bu barədə müvafiq fərmanın mətni yaxın saatlarda sizə göndəriləcək.

Sözümün sonunda bir daha bildirirəm ki, vəzifədən istefa verməmişəm və sizi hər hansı antikonstitusion addımlar atmaqdan çəkinməyə çağırıram. Əks-təqdirdə Azərbaycanda zor tətbiq etməklə hakimiyyətə gəlməyin zərərli bir ənənəsi başlana bilər. Bu yol yenidən formalaşan Azərbaycan dövlətçiliyinə ağır zərbə olardı. Belə addımlar atmağa heç birimizin haqqı yoxdur. Hörmətlə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Elçibəy.

Üzr istəyirəm, kserokopiya edildiyindən bir az çətin oxunurdu.

Sədrlik edən. Prezident Əbülfəz Elçibəyin məktubundan belə görünür ki, o, respublikaya rəhbərlik edir. İndi nə dərəcədə rəhbərlik edir, kimlərin vasitəsilə rəhbərlik etdir, bunu, yəqin ki, biz burada aydınlaşdırmalıyıq. Görək, doğrudan da, rəhbərlik edir, yoxsa yox? Burada o bildirir ki, üç nazirliyin rəhbərləri bunun əmrlərini yerinə yetirməkdən imtina etdilər, yaxud da ki müqavimət göstərdilər. Eyni zamanda yazır ki, mən respublikaya rəhbərlik edirəm və bütün göstərişləri verirəm. Burada müəyyən ziddiyyətlər var və bu, göz qabağındadır. Ancaq biz gərək müzakirədən qabaq bu məsələ ilə əlaqədar həmin nazirliklərin rəhbərlərindən soruşaq, ehtiyac varsa, onlar bizim üçün əlavə məlumat versinlər. Bəlkə, bu rəhbərlik etibarlı rəhbərlikdir. Elə bir rəhbərlikdir ki, doğrudan da, bizim respublikamızın təhlükəsizliyini həm xaricdən, həm də daxildən təmin eləyə bilər. Etirazınız yoxdur ki?

Yerdən. *(Əsədləndir.)*

Sədrlik edən. Onda birinci müdafiə naziri vəzifəsini icra edən Səfər Əbiyev, çünki respublikanın müdafiə məsələsi əsas məsələlərdən biridir. Bağışlayın, xatirimdəm çıxdı, Elçibəy fərman göndərəcək, amma hələ gəlib çatmayıbdır. Biz hələ ki, bilmirik nə fərmandır. Buyurun.

Səfər Əbiyev. *(Rusca)* ...

Sədrlik edən. Daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən Rövşən Cavadov.

Rövşən Cavadov, daxili işlər naziri vəzifəsini icra edən. Ümumən, respublikada, cəbhədə, paytaxtda olan vəziyyət, gərginlik haqqında mə-

lumatinız var. Bir onu deyirəm ki, müharibə eləyən ölkədə nə Daxili İşlər Nazirliyini, nə inzibati orqanları, nə də silahlı qüvvələri uzaqdan, Prezidentimizin seçdiyi üsulla idarə etmək mümkün deyil. Yəni bu, aksiomadır. Bu, mümkün deyil. Ümumiyyətlə, bizim düşdüyümüz vəziyyətdə mənim üçün çox şey aydın deyil. Milli Məclis üzvləri də inciməsinlər, birtərəfli mövqe tutmusunuz. Söhbət Gəncədən getmir, Gəncədə olan hadisələrdən getmir. Ümumiyyətlə, nə isə qiyam sözündən qorxuram. Bəli, Gəncədə mənim şəxsi fikrimdir, xalq ədalətsizliyə, haqsızlığa qarşı qiyam qaldırıb və bu, Gəncədə olmasa da, Azərbaycanın hər hansı bir bölgəsində bu olmalıydı. Bu barədə biz 6-8 ay qabaq xəbərdarlıq eləmişdik, mən özüm də rəsmi xəbərdarlıq eləmişdim. Praktiki olaraq bu saat Surət Hüseynov xalq hərəkətinə rəhbərlik eləyir. Bir şeyi bilmək lazımdır ki, hər bir ölkədə olduğu kimi Azərbaycanda da ən real qüvvə xalqdır. Xalqın da böyük əksəriyyəti iqtidardan narazıdır və iqtidar da bunu, demək olar ki, həmişə etiraf etmişdir. Mənə elə gəlir ki, bu gün Prezidentdən çox ən çox məsuliyyət Milli Məclis üzvlərinin üzərinə düşür. Mənə elə gəlir ki, siz vəziyyətin ciddiliyini başa düşmək istəmirsiniz. Kim məsuliyyəti üstünə götürəcək? Bilinmir, bir saatdan sonra burada nə ola bilər. Gəncədəki hadisələri eşitdiniz artıq. Qəti qərara gəlmək lazımdır. Biz də bu məsələnin tərəfdarıyıq ki, siyasi yolla həll olunsun. Özü də, çox xahiş edirəm, bu gün! Mən sizə deyirəm, bəlkə, iki saatdan sonra heç kim bilmir, Allah eləməmiş, nə baş verəcək. Bəzi məsələlər var, açıb deyə bilmirik. Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi və Təhlükəsizlik Nazirliyi də praktiki olaraq, demək olar ki, başsız və rəhbərsiz qalmışıq. Bir çox məsələlər var ki, onları ancaq bir nəfər həll eləyə bilər, iki nəfər həll eləyə bilər. Müharibə eləyən ölkədə Prezidentlə belə bir məsafədən idarə etmək mümkündürmü?

Sədrlik edən. Milli təhlükəsizlik nazirinin vəzifəsini icra eləyən Namiq Abasov.

Namiq Abasov, *Milli təhlükəsizlik nazirinin vəzifəsini icra edən.* Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyəti nəticəsində əldə olunan məlumatların böyük əksəriyyəti, yəni 90 faizindən çoxu “məxfi” və “ən məxfi” qrifllərlə qriflənir. Onların xeyli hissəsi dövlətin daxili və xarici siyasətinin müəyyənləşdirilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır. Uzunmüddətli siyasətin yönümləri müəyyənləşdirilərkən bu məlumatları açıq rabitə vasitəsilə hazırda Prezidentə çatdırmaq imkanından məhrumuq. Naxçıvanın Kələki kəndində qapalı rabitə yoxdur. Biz bu qapalı rabitəni bərpa etmək üçün bir sıra cəhdlər gös-

tərmişik. Əbülfəz bəyə də məlumdur, bir variant heç bir nəticə vermədi. İkinci variant isə əlaqəyə təminat verən 40 kilometrədən artıq xüsusi kabelin Naxçıvana və Kələki kəndinə çatdırılmasını tələb edir, buna da aylarla vaxt lazımdır. Üçüncü yol var, onu da öyrənirik, bu yolun da texniki cəhətdən hazırlanmasına azı bir həftə – on gün vaxt lazımdır. Ondan sonra isə həmin hazırlanmış texnika Naxçıvana və Kələki kəndinə xüsusi təyyarələrlə çatdırılmalıdır, müdafiə nazirinin mənə verdiyi məlumata görə belə bir imkan hazırda Müdafiə Nazirliyində yoxdur. Bir sıra dövlət sirrini təşkil eləyən məlumatları biz heç qapalı rabitə vasitəsilə də Prezidentə çatdırmaq hüququmuz yoxdur, çünki qapalı rabitə də dövlət sirri olan məlumatların qorunmasına təminat vermir.

Bilirsiniz ki, Naxçıvan iki qonşu dövlətin lap yaxın sərhədindədir. Həmin dövlətlərin texniki imkanları da bu məlumatları götürməyə imkan verir, daha doğrusu, bizə təminat vermir ki, o rabitə ilə göndərək. Elə məlumatlar var ki, onu ancaq nazir şəxsən Prezidentə məruzə edə bilər, heç onu Bakı şəhərində də qapalı rabitə ilə məruzə etmək ixtiyarı yoxdur. Təbiidir ki, bu şəraitdə Prezidentin Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyətinə rəhbərlik etmək imkanı yoxdur. Bu barədə mən Əbülfəz bəyə demişəm, çünki danışanda mənim birinci söhbətimin əsası odur ki, televiziya verilişlərinə baxır, ya yox? Çünki mən ondan artıq məlumat vermək imkanından məhrumam. Bu qədər.

Sədrlik edən. Yəqin, məlumdur ki, Prezident nə səviyyədə bu nazirliklərin işinə rəhbərlik edir. Mən sizə bildirdim ki, fasilə vaxtı Əbülfəz Elçibəylə danışılar aparılıb. Tamerlan Qarayev, Afiyəddin Cəlilov, Rəhim Qaziyev, Vahid Əhmədov danışılar aparıb. Ona görə bəlkə bu şəxsləri dinləyək, onlar danışılar haqqında məlumatlar versinlər, sonra fikir mübadiləsi aparaq. Etiraz yoxdur ki?

Yerdən. *(Əsədləmlr.)*

Sədrlik edən. Vahid bəy, buyurun.

Vahid Əhmədov. Milli Məclisin tapşırığı ilə mənimlə Afiyəddin bəy Əbülfəz Elçibəylə telefonla danışdım və Milli Məclisdə ümumi əhvali-ruhiyyə ilə Əbülfəz bəyi tanış elədik, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar məlumat verdik. Bildirdik ki, Milli Məclisin əksər üzvləri Əbülfəz Elçibəyin istefasını tələb edirlər və bu barədə Əbülfəz bəyin öz rəyini bilmək istəyirlər. Əbülfəz Elçibəy qeyd elədi ki, istefa vermək fikrində deyil. Ancaq özünün müəyyən səlahiyyətlərini Ali Sovetin sədri Heydər bəyə verə bilər. Ondan başqa qeyd etdi ki, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar artıq mənim məlumatım

var, xəbərdaram. Mən çalışacağam ki, Gəncədə vəfat edənlərə başsağlığı verim. Bir də qeyd edirəm ki, Əbülfəz Elçibəy qeyd elədi ki, mənim istefa vermək fikrim yoxdur. Dedi ki, millət vəkilləri çalışır ki, mən istefa verim, amma mən istefa verən deyiləm. Qısaca belədir.

Sədrlik edən. Tamerlan bəy, danışığlarınız haqqında Siz buyurun.

Tamerlan Qarayev. Mənim Əbülfəz bəylə telefon vasitəsilə danışığım oldu. Əbülfəz bəy əvvəlcə Gəncədə bu gün baş vermiş hadisə barədə maraqlandı. Mən məlumat verdim. Ondan sonra mən soruşdum ki, fikri nədir? Bildirdi ki, onun fikri səlahiyyətlərin bir hissəsini Ali Sovetin sədrinə verməkdir. Mən soruşdum ki, Əbülfəz bəy, ən ehtiyat elədiyimiz məsələ, yəni terrorlar artıq başlayıb, Gəncədə olanlar Bakıya da keçə bilər. Əbülfəz bəy bildirdi ki, bu vəziyyətə çox təəssüflənir. Mən onun istefaya getmək məsələsinə dair mövqeyini soruşdum. Dedi ki, mən bu barədə hələ qərar qəbul etməmişəm, yalnız səlahiyyətlərimin bir hissəsini Ali Sovetin sədrinə vermək qərarına gəlmişəm. Bu qədər.

Sədrlik edən. Rəhim bəy.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli millət vəkilləri, mən dünəndən, srağagündən sizə yalvarıram ki, bu oyunları qurtarın. Sabah xalqımızın qanı töküləndən sonra necə olacaq? Bilmirəm, türk dövləti Azərbaycan xalqını müdafiə eləyir, yoxsa təkcə Əbülfəz bəyi? İndi qüvvələr yerindən tərpənilir. Mən ora gedirəm. Qanım da tökülsə, onları saxlayacağam orada. Amma siz o tökülən qanlara vicdanınızla cavab verəcəksiniz. Qanunu müdafiə eləyənlər qanunun keşiyində dursunlar.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, siz Əbülfəz bəylə danışdınız, o barədə də məlumat verin.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Afiyəddin Cəlilov, buyurun.

Afiyəddin Cəlilov. Hörmətli millət vəkilləri, mən də Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəylə telefon vasitəsilə danışığlar apardım. Söhbətimizin əsas məğzi ondan ibarət oldu ki, Gəncədə üç nəfərin qətlə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq Milli Məclisdə, o cümlədən Azərbaycanın bir sıra bölgələrində böyük gərginlik yaranıb. Respublikada ictimai-siyasi vəziyyət son həddə çatıb. Heydər bəyin yanında keçirilmiş müşavirədə Məclisin bir sıra üzvlərinin fikirlərini və yaranmış vəziyyət Rəhim Qaziyevin məndən qabaq sizinlə danışdığı məsələni və orada bir məntiq əldə etdiyini bəyan eləyəndən sonra sizin istefa məsələiniz durur. Əbülfəz bəy qeyd etdi ki, mən Rəhim Qaziyevə bu sözləri deməmişəm. Mən Gəncədə

olan hadisələri araşdırıram. Qətlə yetirilənlərin ailələrinə və yaxınlarına başsağlığı verməyə hazırlaşırıam. O ki qaldı mənim istefa haqqında orada səslənən fikirlər və Rəhim Qazıyevin mənim adımdan sizə çatdırılan sözlərinə, mən bir daha bəyan edirəm ki, istefa verməyə hazırlaşmıram. Bu haqda düşünməmişəm. Mən səlahiyyətlərin bölüşdürülməsi üzərində işləyirəm, bir neçə saatdan sonra həmin sənədlər mənim fərmanım formasında Milli Məclisə çatdırılacaq. Bu qədər. Sağ olun.

Sədrlik edən. Şadman Hüseynov, buyurun.

Şadman Hüseynov. Hörmətli sədr, mən deyirəm ki, bu məsələni uzatmağa ehtiyac yoxdur, əlavə müzakirə eləməyə də ehtiyac yoxdur. Qərar layihəsi var, həmin qərar layihəsini səsverməyə buraxın. Millət vəkilləri öz münasibətlərini bildirsinlər. Çünki hər dəqiqənin özünün hökmü var. Ona görə də, hörmətli Heydər bəy, vaxt itirməyək, Azərbaycan xalqı bizə bağışlamayacaq. Birincisi qeydiyyatdan keçin, görək yetərsay varmı? Varsa, məsələni səsə qoyun. Daha doğrusu, qərar layihəsini səsə qoyun, çünki dünəndən bəri bu məsələ müzakirə olunur.

Sədrlik edən. Qeydiyyatdan keçilib, 38 nəfər Məclis üzvü iştirak eləyir. Bilirsiniz, əlbəttə ki, qərar layihəsini səsə qoymaq olar, ancaq biz Əbülfəz Elçibəyin cavabını aldıq. Buna münasibət bildirilməlidir.

Şadman Hüseynov. Heydər bəy, mən belə başa düşürəm ki, bu mənim şəxsi fikrimdir, hər halda, millət vəkilləri həmin fikirlə şərik olarlar. O cavab həddindən çox gec verilib. Bu gün ayın 24-dür. Həmin cavabı 21-də verməliydik. Onun heç bir mənası yoxdur. Ona görə də həmin cavabı müzakirə eləməyə ehtiyac da yoxdur. Qərar layihəsini bir daha səsverməyə buraxın. Qoy millət vəkilləri öz fikirlərini bildirsinlər. Bir də əlavə bir faktı nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bir saat bundan əvvəl Surət Hüseynov Gəncədən telefoqramma, öz bəyanatını göndərüb. Nədənsə bizim televiziya yenə də susub. O bəyanatı nə xalqa, nə də Milli Məclisə çatdırmayıb. Bəyanat Gəncədə bu gün törədilmiş qətlə bağlı olub.

Sədrlik edən. Araşdırırıq.

Şadman Hüseynov. İndi birinci məsələ, gəlin, qərar layihəsini səsə qoyun, ondan sonra bəyanatla bağlı söhbətimizi edərik. Ancaq müzakirələrə keçməyə ehtiyac yoxdur.

Sədrlik edən. Şadman bəy, şübhəsiz ki, Sizin təklifiniz düzgün təklifdir. Ancaq yenə deyirəm, əgər Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəy Milli Məclisin müraciətinə cavab veribsə, qısa da olsa, bir kəlmə buna münasibət bildirmək lazımdır. Buna münasibət bildirilməsə, mənə

belə gəlir ki, qərar layihəsinə, yaxud başqa məsələyə keçmək düz olmaz. Bizim qərar layihəsi dünən verilməmişdi. Mən Məclisdən xahiş elədim ki, bu günə keçsin. Çox təşəkkür edirəm ki, mənim xahişimi qəbul etdilər. Sonra isə Əbülfəz Elçibəyin xahişi ilə məclisin iclasını saat 3-dən 5-ə keçirdik. Ancaq təəssüf ki, sonra dedi saat 6-ya keçirin. Saat 6-da da olmadı və nəhayət, saat 10-a yaxın, təxminən 9:30-da onun cavabını aldıq. İndi cavab alınıb, buna bir münasibət bildirilməlidir, ya yox? Faiq Baxşəliyev.

Faiq Baxşəliyev. Hörmətli millət vəkilləri, dünən müəyyən səbəblərə görə Məclisin iclasında iştirak eləyə bilmədim. Ömrümdə birinci dəfə televiziya vasitəsilə Məclisin yığıncağına baxdım, çox diqqətlə qulaq asdım. Hətta televiziya ilə də aydın görünür ki, məsələnin həlli prosedur qaydasında uzadılır. Hüquqşünaslar dünən məsələni araşdıranda, bir nəfər dedi ki, burada Milli Məclis iddiaçı, Prezident cavabdehdir. Buna heç bir reaksiya olmadı. Əslində, belə deyil. İddiaçı Surət Hüseynovdur, Prezidentin istefasını iddia edən odur, cavabdeh isə Prezidentdir. Bizdə Konstitusiya Məhkəməsi olmadığı üçün Məclis özü məhkəmə rolunu tutub sözünü deməlidir. Bu söz nədən ibarət olmalıdır? Artıq uzun müddətdir Surət Hüseynovun bir iddiası var, Prezidentin istefa verməsi! Qarşıda iki yol var: ya Prezident istefa verməlidir bu məsələlər sakitləşməlidir, ya da kimsə silah gücünə bu məsələni dayandırmalıdır.

Dünən burada belə fikir səsləndi və bu gün də təkrar olundu ki, güc nazirlikləri Prezidentə tabe olurlar. Bu tabe olmamaq nədən ibarətdir? Görəsən, Prezident Əbülfəz Elçibəy həmin güc nazirliklərinə silah vasitəsilə Surət Hüseynovun qoşununu dayandırmaq əmri veribmi? Əgər bu cür əmr verilibsə, ikinci fikir səslənir ki, mən Bakıdan çıxmaqla, qan tökülməsinin qarşısını almışam. Bu fikirlər bir-birini tutmur. İndi məsələnin bugünkü bizə məlum olan bir variantı da var. Əbülfəz Elçibəy öz səlahiyyətlərinin bir hissəsini Milli Məclisə, konkret desək, sədr Heydər Əliyevə verir. Görəsən, Prezidentin bu səlahiyyətlər verməsi ilə Surət Hüseynovun tələbi dəyişdirilirmi? Milli Məclis o zaman güc nazirlikləri vasitəsilə Surət Hüseynovu dayandırmaq qərarına gələcəkmi? Yəqin ki, belə bir qərar olmayacaq. Belə bir qərar olmadığı üçün bunu uzatmağın nə mənası var?

Milli Məclis həmişə məsuliyyətdən qaçır. Bu bir ildə Azərbaycanın başına gələn məsələlərə fikir verək. Niyə bir ildə? Son üç illik Azərbaycanın başına gələn bu məsələlərdə Milli Məclisin günahı azdır? Görün, neçə gündür adi bir primitiv məsələni müzakirə edirik. Burada başqa bir

fikir varmı? Ya Surət Hüseynovun dəstəsi güc nazirlikləri vasitəsilə yerinə otuzdurulmalıdır, ya da onun tələbi yerinə yetirilməlidir. Milli Məclis bu gün Əbülfəz Elçibəyin istefa verib-verməməsini müzakirə etməməlidir, səbəbini tapmalıdır. Hansı yolla həll oluna bilər? Aydın məsələdir ki, Milli Məclis heç vaxt qardaş qırğınına, qan tökülməsinə yol verə bilməz və yəqin ki, ikinci yolu tutacaqdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhimzadə Arif.

Arif Rəhimzadə. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Mən respublikanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin bizə göndərdiyi bəyanatla əlaqədar öz fikrimi bildirmək istəyirəm. Uzun-uzadı söhbət açmaq istəmirəm. Yalnız bəyanatın iki əsas müddəaları haqqında danışmaq istəyirəm. Birinci, Prezident Əbülfəz Elçibəy son vaxtlar çalışır ictimaiyyət arasında belə bir fikir yaratsın ki, bəyanatda qeyd etdiyi kimi, o, respublikaya rəhbərlik eləyir. Mənim onun səmimiyyətinə inanmamağıma heç bir əsasım yoxdur. Yəqin ki, o, həqiqətən, belə fikirləşir. Mən bunu yalnız onunla izah eləyə bilərəm ki, bizim hörmətli Prezidentin respublikaya rəhbərlik etmək, onu idarə etmək haqqında təsəvvürü o qədər dar və cılızdır ki, hesab eləyir ki, həqiqətən, orada kiməsə zəng eləyir, kiminləsə bir kəlmə söz danışarsa, bu rəhbərlik deməkdir. Bu dəqiqə 20-24 rayonun icra başçısı yoxdur. Bilirsiniz ki, necə gərgin bir vəziyyətdir. Taxıl yığımı, yem tədarüku başlanıb. Rayonlar başlı-başınadır, rəhbərlik yoxdur, qısa müddətdə bu məsələlər həll olunmalıdır. Rayon icra hakimiyyətlərində bu vəzifələr kimlərə həvalə olunmalıdır. Surət Hüseynov adı çıxan kimi bir çoxları iş yerlərini qoyub qaçıblar. Bu məsələlər necə həll olunur? Orada ikinci bir dəftərxana, ya ikinci bir kadr şöbəsi var? Hesab eləyir ki, bu vəziyyət uzun müddət qala bilər? Elə cəbhədə də respublikanın daxilində də hər dəqiqə vəziyyət dəyişir.

Mən hesab edirəm ki, belə bir fikir yaratmaq, belə bir söz demək ki, guya Prezident respublikaya rəhbərlik eləyir, ya bu məsələnin tam məhiyyətini başa düşməməkdir, ya da bu qədər milləti ələ salmaqdır. Mən bunu başqa cür heç nə ilə izah edə bilmirəm.

Prezident Əbülfəz Elçibəy təklif edir ki, səlahiyyətlərinin bir hissəsini Ali Sovetin sədrinə versin. Birinci, bu, Konstitusiyaya tamamilə ziddir, Prezident öz səlahiyyətlərinin bir hissəsini heç kəsə verə bilməz. Belə bir şey yoxdur, Prezidentin səlahiyyəti bölünməzdir. Nə isə verirəm, nə isə saxlayıram söhbəti ola bilməz. Bu müddəə heç cür qəbul oluna bilməz. Bu gün söhbət yalnız Prezidentin istefasından gedə bilər.

Məndə olan dəqiq məlumata görə, Prezident Əbülfəz Elçibəy dünən – iyunun 23-də 4 saat Türkiyədə olub, məşinla gedib oraya, müəyyən adamlarla görüşüb. Bu fakt bir daha sübut edir ki, Əbülfəz Elçibəy respublikaya rəhbərlik etmək əvəzinə ona rəhbərlik eləyirlər, onu idarə eləyirlər. Bu hərəkəti ilə bizim Prezident, əslində, özünü respublikadan və ona verilən səlahiyyətlərdən kənarda qoyub. Burada uzun-uzadı onun vəzifədə qalıb-qalmaması məsələsinin müzakirəsini də bizə heç kim bağışlamayacaq. Mən təklif edirəm, çıxışlar kəsilsin, Əbülfəz Elçibəyin istefa məsələsi həll olunsun burada. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Əzizov.

Tofiq Əzizov. Heydər müəllim, mən nə haqda burada danışsam, orijinal olmayacağam. Çünki bu üç-dörd günün ərzində hər bir şey danışılıb, artıq danışmağa sözumüz yoxdur. Bizə qərar layihəsi paylanıb. Mən xahiş edirəm, bütün müzakirələr dayansın, layihə səsə qoyulsun. Öz təklifimin üstündə dururam, xahiş edirəm, səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli sədr, Prezidentin istefası ilə bağlı kifayət qədər müzakirələr getdi. Yəni məsələnin hüquqi və siyasi cəhəti burada açıqlandı və göstərildi. Ona görə də indi bu məsələ ilə bağlı müzakirəyə ehtiyac yoxdur. Əbülfəz Elçibəyin Prezident kimi Sizə və Milli Məclisə müraciəti gəlir. Burada bildirildi ki, guya Əbülfəz Elçibəy respublikanı idarə eləyə bilmədiyinə görə istefa verməlidir. Amma həmin müraciətdə göstərilir ki, ayın 17-də Siz, Etibar Məmmədov və Rəsul Quliyev Əbülfəz Elçibəyin yanında olmusunuz və şərt qoymusunuz ki, əgər daxili işlər naziri, milli təhlükəsizlik naziri və müdafiə naziri dəyişilsə, onları birinci müavinlər əvəz edərsə, respublikada müəyyən mənada sabillik yaranar. Bütün bunlar göstərir ki, Əbülfəz Elçibəy kifayət qədər güzəştə gedibdir. Yəni qoyulan şərtlərin müqabilində Baş nazir, Ali Sovetin sədri, digər üç nazir istefa verib. Eyni zamanda qırğın törənməsin deyər Prezident Bakını tərk edərək Naxçıvana gedib. Bu gün isə Naxçıvandan göndərdiyi məktubda artıq səlahiyyətlərinin bir hissəsini də Sizinlə, Ali Sovetin sədri ilə bölüşür. Bu, Prezident tərəfindən kifayət qədər edilən güzəştədir. Milli Məclis üzvləri bunu nəzərə almalıdırlar.

Burada bildirilir ki, guya səlahiyyətlərin bölünməsi Konstitusiyada yoxdur. Amma Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 8-ci bəndində göstərilir ki, Prezident öz razılığı ilə səlahiyyətlərinin bir hissəsini Ali Sovetin sədrinə, icraya aid hissəsini isə Baş nazirə verə bilər. Düzdür, bu bənd

Konstitusiyadan çıxarılbıdır. Hörmətli Heydər bəy, ifadəmə görə çox üzr istəyirəm, ola bilər ki, Məclis üzvləri müəyyən məsuliyyəti dərk eləmərlər. Amma Siz çox gözəl bilirsiniz ki, əgər məsələ Konstitusiya çərçivəsində öz həllini tapa bilməsə, onda bu dövləti nə dünya dövlətləri, nə də dünya ictimaiyyəti qəbul etməyəcək. Ona görə də mən təklif edirəm ki, Prezidentin bu son addımı nəzərə alınıb, həmin məsələ müzakirə olunsun. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Tamerlan bəy, buyurun.

Tamerlan Qarayev. Hörmətli millət vəkilləri, mənə Türkiyənin səfiri Altan Qaramanoğlu zəng etmişdi və aşağıdakını sizə çatdırmağı xahiş etdi. Burada Milli Məclisin iclasında ayrı-ayrı deputatlar tərəfindən ittihamedici Türkiyə ünvanına işarələrə cavab olaraq öz dövləti adından Sizə çatdırmağı xahiş etdi ki, Türkiyə Azərbaycanın daxili işlərinə qarışmaq fikrində deyil, bu dövlətin qərarlarına hörmətlə yanaşır, yaranmış hakimiyyət böhranının sülh və konstitusion yolla xaricdən müdaxilə edilmədən həll edilməsini arzulayır. Bu qədər.

Sədrlik edən. Mən bu barədə demək istəmirdim. Bu gün bir neçə dəfə xarici ölkələrin səfirləri ilə danışmışam. Onlar bizim bu sessiyanın gedişinə maraq göstərirlər. Altan Qaramanoğlu ilə də danışmışam. Tamerlan Qarayevə dediyi sözləri o mənə də deyibdir. Bildirdi ki, sabah, sadəcə olaraq, öz fikirlərini bildirmək üçün bura Türkiyənin 7 nəfər millət vəkili də gələcəkdir. Aydındır ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir, heç bir dövlət bu ölkənin daxili işlərinə qarışmaq ixtiyarında deyil. Altan Qaramanoğlu da bu həqiqəti bildiribdir. Tamerlan bəy bunu Sizə elan etdi. O məndən də xahiş etdi ki, biz daxili işlərə qarışmadığımıza görə xahiş edirik ki, Məclisin iclasında Türkiyənin ünvanına lazım olmayan sözlər işlənməsin.

Biz, nəhayət, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin fərmanını almışıq, indi gətirdilər, Afiyəddin Cəlilova verdim. İcazə verin, Məclis bu fərmanla da tanış olsun.

Afiyəddin Cəlilov.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərinin bir hissəsinin icrasının müvəqqəti olaraq Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə həvalə edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.

Respublikada yaranmış hazırkı ictimai-siyasi durumu nəzərə alaraq və hərbi qarşıdurmanın, qan tökülməsinin qarşısını almaq, siyasi və hərbi qüvvələrin həmrəyliyinə nail olmaq məqsədilə Azərbaycan Respublikası Preziden-

tinin səlahiyyətlərinin bir hissəsinin icrasının müvəqqəti olaraq Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə həvalə edilməsini məqsəduyğun hesab edir və qərara alıram:

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (Əsas Qanunun) 121-1 və 121-4-cü maddəsində nəzərdə tutulan aşağıdakı səlahiyyətlərin icrası müvəqqəti olaraq Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinə həvalə edilsin;

1. Azərbaycan Respublikasında ali icra hakimiyyətinin həyata keçirilməsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə rəhbərlik edilməsi;

2. Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı olmaq;

3. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarına, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına və Azərbaycan Respublikası qanunlarına əməl olunmasının təminatçısı kimi çıxış etmək;

4. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin qorunmasına, müdafiəsinə, dövlət təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə dair tədbirlər görmək, Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının bu sahədə fəaliyyətinə rəhbərlik etmək;

5. Dövlət idarəetmə orqanlarının sisteminə rəhbərlik etmək və Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti ilə onların qarşılıqlı fəaliyyətini təmin etmək;

6. Azərbaycan Respublikasının vəziyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinə məruzələr təqdim etmək, Azərbaycan Respublikasının daxili siyasətinin ən mühüm məsələləri haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinə məlumat vermək;

7. Azərbaycan Respublikasının Baş naziri vəzifəsinə namizədliyi Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin təsdiqinə vermək. Azərbaycan Respublikası Ali Soveti ilə razılaşdırmaqla Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetini təşkil etmək, onun tərkibində dəyişikliklər etmək Azərbaycan Respublikası xarici işlər naziri istisna olmaqla;

8. Azərbaycan Respublikası nazirlərinin və Azərbaycan Respublikasının digər mərkəzi dövlət idarəetmə orqanlarının təşkili və ləğv edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin müzakirəsinə təkliflər vermək. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında komitələr, baş idarələr və başqa idarəetmə orqanları təşkil etmək və onları ləğv etmək, bu orqanların rəhbərlərini təyin etmək və vəzifədən azad etmək;

9. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədri, Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru, Azərbaycan Respublikasının Ali Arbitraj Məhkə-

məsinin sədri vəzifələrinə namizədlərləri Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinə təqdim etmək, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədri istisna olmaqla göstərilən şəxsləri vəzifədən azad etməyi Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinə təklif etmək;

10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası nazirlərinin və nazirliklərinin aktlarını, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə tabe olan digər orqanların aktlarını, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, yerli xalq deputatları sovetlərinin icraiyyə komitələrinin aktlarını ləğv etmək, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyaları arasındakı dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin, rayon və şəhər xalq deputatları Sovetlərinin aktlarını ləğv etmək və onları Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin təsdiqinə vermək;

11. Azərbaycan Respublikasının orden və medalları ilə təltif etmək, Azərbaycan Respublikasının fəxri adlarını vermək;

12. Azərbaycan Respublikası məhkəmələri tərəfindən məhkum olunmuş şəxsləri bağışlamaq;

13. Azərbaycan Respublikasının müdafiəsi və onun vətəndaşlarının təhlükəsizliyi naminə ayrı-ayrı yerlərdə fəvqəladə vəziyyət elan olunması haqqında xəbərdarlıq etmək, lazım gəldikdə isə qəbul olunmuş qərarı ləngimədən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin təsdiqinə verməklə fəvqəladə vəziyyət tətbiq etmək. Müvəqqəti Prezident idarə üsulu tətbiq etmək;

14. Səfərbərlik elan etmək, Azərbaycan Respublikasının müdafiəsi və vətəndaşlarının təhlükəsizliyi naminə hərbi vəziyyət elan etmək. Qəbul edilmiş qərarı ləngimədən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin təsdiqinə vermək;

15. Yerli xalq deputatları sovetləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasını Azərbaycan Respublikasının qanunlarını və Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin başqa aktlarını Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanını və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını müntəzəm olaraq pozduqda onların fəaliyyətini dayandırmaq və onların buraxılması haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin müzakirəsinə təkliflər vermək;

16. Hüquqi siyasətin həyata keçirilməsinə dair tədbirlər görmək və hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinə rəhbərlik etmək, respublikada hüquq-mühafizə fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi üzrə orqan təşkil etmək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy.

24 iyun 1993-cü il

Sədrlik edən. Bu barədə nə kimi fikirlər var? Prezidentin səlahiyyətləri nədən ibarətdir və nə qədər səlahiyyətlər verdi, nə qədər qaldı? Mən bunu bilmirəm. Bəlkə, bizim hüquqşünaslar bir şey deyə bilərlər.

Səfa Mirzəyev. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri, Afiyəddin bəy oxuyanda bu fərmanı, biz də Konstitusiyanın maddələri ilə müqayisə etdik. Belə çıxır ki, Prezident bu fərmanla bir neçəsi istisna olmaqla, öz səlahiyyətlərinin tam əksəriyyətini verir. 5 əsas səlahiyyət verilməyib, qalanları verilib. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Səlvər Aslanov, buyurun.

Səlvər Aslanov. Heydər müəllim, bu fərmanı biz gərək təsdiq eləyək. Xahiş edirəm, bunu indi təsdiq eləyək, səsverməyə buraxaq, ondan sonra qalan şeyləri danışaq.

Sədrlik edən. Mürvət Əliyev.

Mürvət Əliyev. Heydər müəllim, bir məsələ barəsində mən istərdim hüquqşünaslar buna cavab versinlər. Prezidentin bu fərmanında yazılır ki, müvəqqəti olaraq. Bu “müvəqqəti” olaraq ifadəsi nə mənə daşıyır? Neçə müddət, nə vaxta qədər? İkincisi də axı Konstitusiyada bu nəzərdə tutulmayıb. Müvəqqəti, yaxud da ki daimi səlahiyyətin verilməsi barədə bir şey yoxdur. Onda gərək Konstitusiyada müvafiq dəyişiklik aparılsın. Ona görə, bəlkə, hüquqşünaslar bu barədə öz rəylərini bildirsinlər.

Sədrlik edən. Dünən də, bu gün də burada təkliflər səsləndi: Prezidentə etimadsızlıq göstərmək, Prezidentin istefasını tələb etmək və ya xud Prezidentin bütün səlahiyyətlərini Ali Sovetin sədrinə vermək. Bu təkliflər olub. Biz vaxt aldığımız ki, bir də Prezidentlə danışaq və o, bəlkə, özü tam bir fikrə gələ. İndi Əbülfəz Elçibəyin göndərdiyi bu fərmana mən heç bir şey deyə bilməyirəm. Bu, müəyyən qədər onu göstərir ki, səlahiyyətlər verilir, eyni zamanda, Prezident də öz vəzifəsində qalır və başqa işlər görür. Tamerlan bəydən soruşdum. Deyir ki, fərmanları da, qanunları da o imzalayacaq. Onda biz hamımız asılı olacağıq. Nə cür işləyəcəyik belə şəraitdə? Ona görə mən istəyirəm ki, bu barədə bizim hörmətli professorumuz Murtuz Ələsgərov bir-iki kəlmə desin.

Murtuz Ələsgərov. Hörmətli millət vəkilləri, əvvəla, həmin fərmanla əlaqədar olaraq mən bildirmək istəyirəm ki, Konstitusiyadan hörmətli millət vəkili İbrahim İbrahimovun dediyi maddə artıq çıxarılmışdır. O maddə öz qüvvəsini itirmişdi. Hakimiyyətin, səlahiyyətin qismən verilməsi və ya müvəqqəti verilməsi Konstitusiyada yoxdur. Bu, qətidir. İki maddə saxlanılmışdır: Prezident qanunları və ya Konstitusiyanın tələb-

lərini pozduqda o, vəzifəsindən azad edilir, yaxud səlahiyyətləri bütövlükdə Ali Sovetin sədrinə keçir. Əvvəlki variantlar nəzərdə tutulurdu ki, həm Ali Sovetin sədrinə, bu, mümkün deyilsə, Nazirlər Kabinetinin sədrinə keçə bilər. İndi yeni redaksiyada Nazirlər Kabineti çıxarılmışdır. Ona görə də burada ancaq səlahiyyətin bütövlükdə Ali Sovetin sədrinə verilməsindən söhbət gedə bilər. Səlahiyyətlərin qismən və ya müvəqqəti verilməsi Konstitusiyaya ziddir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Etibar Məmmədov.

Etibar Məmmədov. Mən də Murtuz müəllimin dediklərini təsdiq etmək üçün Səfa Mirzəyevin bu gün "Millət" qəzetində çıxan müsahibəsini yada salmaq istəyirəm. O özü orada göstərir ki, Prezident səlahiyyətlərinin bir hissəsini heç kimə verə bilməz. Onun belə bir hüququ yoxdur. Mən çox təəccüb edirəm ki, bu gün qəzetdə o müsahibəni verir, axşam isə tamam başqa söz deyir. Mən bu hüquqşünaslara bir az təəccüb edirəm. Ona görə də mən konkret qərar layihəsi vermişəm, xahiş edirəm, qərar layihəsi səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Əhədov Nurəddin.

Nurəddin Əhədov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, biz istəyirik ki, bizim çıxardığımız qərar legitim olsun və hamı tərəfindən qəbul olunsun. Səhv eləməyə qorxuruq. Yəni çıxardığımız qərar sonradan şübhə altına alınarsa, bu bizə də hörmət gətirməz. Ona görə mən hesab edirəm ki, Prezident Əbülfəz Elçibəy çox şeyi güzəştə gedir, ciddi addımlar atır. Bizim də borcumuzdur ki, heç olmasa, ona tərəf bir addım ataq. Hesab edirəm ki, biz bu fərmanı təsdiq edə bilərik. Konstitusiyada dəyişiklik lazımdırsa, onu da eləyək. Prezident səlahiyyətlərinin, demək olar ki, hamısını verib, bir-iki səlahiyyət qalıb. Biz həm də bununla Prezidentə düşünməyə bir qədər vaxt verərik. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Rəhim Qazıyev.

Rəhim Qazıyev. Vallah, mən deməyə söz də tapmıram. Prezident ora da xarici siyasəti aparır, dövlətin daxili siyasətinin bir hissəsi burada aparılır. Mühəribə gedir. Mənim başım çıxmır milləti ələ salmışınız nədir? Bir tələb var burada. Əgər bir deputatın bütün 7 milyonluq xalqın qarşısında bir tələbi yerinə yetirməyə ya cəsarəti, ya da Konstitusiyaya əsasən hüququ çatdırsa, mandatlarımızı qoyaq gedək işimizin, dərdimizin dalınca... Prezident gedib orada oturub, ətrafında oturanların diktəsi ilə gündə bir şeyi göndərir bura, millət də burada üz-üzə durub. Xahiş edirəm, bu saat durun 10-20 nəfər gedək şəhərin kənarına baxaq. Bu torpağı

barıt çəlləyi kimi saxlamaqda məqsəd nədir? Mən başa düşmürəm bunu. Heydər bəy, mən xahiş edirəm Sizdən, bu gün bu adamın istefa məsələsini qoyun. Səs verən versin, verməyən getsin xalqın qarşısında cavab versin. Bütün silahlı qüvvələr ayağa qalxıb, qarşı-qarşıya durubdur. Bunun nəticəsi nə olacaq? Özü orada sakitcə oturubdur.

Təzə fraza düşüb millətin dilinə: millət tərəfindən legitim seçilmiş. Prezident oturubdur orada, camaatı da salıb odun-alovun içinə. Gəncədə bu gün bir faciə törəndi, bu gecə hansı faciə törənəcək bilinmir. Bu gün dövlət başçısı dəqiqəbədəqiqə kəskin qərarlar qəbul eləməlidir. Qərar qəbul olunandan, fərman veriləndən sonra bunu dərhal imzalamaq lazım olacaq. Təzədən yenə hüquqşünasların bir hissəsi bölünəcək. Millətin taleyi tərəzidə qalan boyun ətidir bəyəm? Prezident gəlir-gəlsin, millətin qabağına çıxsın sözünü desin.

Ya bu gün bunun istefa məsələsini həll edirik, ya da mənim millət vəkilisi vəsiqəmi burada qoyub çıxıb gedirəm. Vəssalam! Biz millətin qarşısında faciə artistinə dönmüşük. Bu gün Əbülfəz bəy dövləti idarə eləmək iqtidarında deyil. Yeganə fakt budur. Məgər siz görmədiniz ki, Sumqayıtda Baş nazirlə danışdığı vaxt Baş nazir 4 dəfə Prezidentin sözünü kəsdi? Belə şey olmaz axı. Mən bilmirəm, xalqın taleyi ilə oynamağa sizə hansı haqq verilir? Mən bu təklifi səsə qoymağınızı xahiş edirəm.

Bugünkü hərbi, siyasi, ictimai vəziyyət bizə imkan verir ki, biz Prezidentə etimadsızlığımızı göstərək, onun istefasını tələb edək. Kim də buna şübhə edirsə, bu dəqiqə duraq gedək şəhərə, yarım saat fırlanaq, gələk. Sabah və yaxud bir saatdan sonra baş verəcək hadisələrə kim cavab verəcək? Burada dursun desin. Gəncədən, Bakıdan, şəhərdə baş verən hadisələrdən xəbəri olmayanlar səhərdən axşama kimi burada Konstitusiyanın müddəalarını ortaya qoyub müzakirə edir. Heydər bəy, mən xahiş edirəm, istefa məsələsi səsə qoyulsun. Ondan sonra məsələmizi həll edək. Yoxsa mən bu gün mandatımı qoyub çıxıb gedəcəyəm.

Sədrlik edən. İnqilab Nadirov, buyurun.

İnqilab Nadirov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Neçə gündür ki, burada müzakirə gedir və bəzən ehtiraslar qızıdır. Respublika çox ağır və gərgin vəziyyət keçirir. Ona görə də biz bu gün millətin taleyi ilə məşğul olmalıyıq. Biz indi bu saat bizim ayın 21-də ona göndərdiyimiz məktuba Prezidentdən cavab aldığımızı. Mən elə hesab edirəm ki, bu cavab qeyri-məqbuldur, qəbul oluna bilməz. Çünki faktiki surətdə o adam buradan gedəndən indiyə qədər respublikanı idarə etmir. Bunu güc nazir-

liklərinin verdiyi məlumatlar da təsdiq edir. Ona görə də bir daha təkrar edirəm ki, bunu müzakirə etməyə ehtiyac yoxdur. Mən elə hesab edirəm ki, bu gün burada qaldırılan məsələ doğrudur və Surət Hüseynovun Prezidentə qarşı münasibətinə artıq mən də bəraət qazandırırım, ona təcəllik göstərməməklə haqlıdır. Çünki mən elə hesab edirdim ki, bu qədər müzakirələrə o, müsbət reaksiya verəcək və bu gün istefasını verəcək. O, xalqın haqqında düşünür. Əgər belə olsaydı, bu gün istefasını verərdi. Ona görə də verilən təkliflərə mən də tərəfdar çıxıram. Prezidentin səlahiyyətləri əlindən alınsın, ona etimadsızlıq göstərilsin. Sağ olun.

Tamerlan Qarayev. Üzr istəyirəm, mən istəmirdim müdaxilə edəm, ancaq görürəm ki, yazılanlar çoxdur, yenə burada müzakirələrə başlamısınız. Siz nəyi müzakirə edirsiniz? Bura daxil olan, oxunan indi hüquqi sənəd deyil, o fərman deyil, orada nə imza var, nə nömrə var. Bu elə-belə bir məktubdur. Mən qəti əleyhinəyəm, biz ancaq sənəd müzakirə edə bilərik. Sənəd yoxdur ortalıqda.

Sədrlik edən. Bağışlayın, mənə bunu gətirən şəxs dedi ki, imzalanmış fərman da gələcək. Dövlət katibi Əli bəy gətirəcək. Ona görə də mən bunu oxutdum. İsmayıl Şıxlı burada söz istəyir. Neçə gündür biz burada müzakirə aparırıq, bizim hörmətli yazıçımız danışmırdı, amma nəhayət, danışmaq istəyir. Buyursun.

İsmayıl Şıxlı. Hörmətli deputat yoldaşlar, hörmətli sədr! Burada Azərbaycanın taleyi oyuna qoyulub və biz xalqımızın taleyi haqqında düşünməliyik. Bu saat Azərbaycan dövlətsiz bir vəziyyətdədir, dövlətin başçısı yoxdur. Əbülfəz Elçibəyin bizə göndərdiyi bu fərmana qulaq asarkən yadıma Mirzə Fətəli Axundovun "Aldanmış kəvakib" əsəri düşdü. Yusif Sərrac əhvalatı yadıma düşdü, yəni ulduzları aldatmaq üçün, özünü xilas etmək üçün milləti, ölkəni məhv eləsin və kimisə qabağa atsın, Yusif Sərracı qabağa atsın, hadisələr, məsuliyyətlər onun boynunda qalsın. Bu, çox qeyri-ciddi münasibətdir.

İndi mən çox danışmaq da istəmirəm, hamınıza müraciət edirəm. Bu saat Azərbaycanın varlığı, yaşayıb-yaşamayacağı təhlükə qarşısındadır və belə bir vəziyyətdə ölkəni başsız qoymaq olmaz. Əgər ölkənin Prezidenti Ali Baş Komandan vəzifəsini atıb gedirsə, deyirsə ki, ölkəni hansı bir kənddən idarə edəcəyəm, bu, qeyri-ciddi münasibətdir. Mənə elə gəlir ki, Milli Məclis neçə gündür çox səbirlə və Konstitusiyaya uyğun hərəkət elədi, hər cür güzəştə getdi, hər cür imkan yaratdı. Hətta bəzi hadisələrin qarşısını tez almaq olardı, onu belə ləngitdi ki, biz ortaqlar məxrəcə

gələk. Elə bilirəm ki, hələ də ümumi dilə gələ bilmədik. Ona görə də təkliflər var, qərar var. Mən də bu fikirdəyəm ki, əgər komandir öz hissəsini qoyub qaçırsa, deyirsə, mən burada durub Sizə rəhbərlik edəcəyəm, bu, qeyri-ciddi söhbətdir.

Hamınızdan üzr istəyirəm, müharibədə bizim bir leytenantımız var idi – Şmatov. Tapşırıq verirdi, qabağa gedirdik, elə ki güllələr yağdı, səngərə girib deyirdi ki, Siz gedin qabağa, mən buradan Sizə rəhbərlik edəcəyəm. Belə şey olmaz axı... Ona görə mən də dünənki qərarın səsə qoyulmasının tərəfdarıyam. Bütün fikirlər deyilib və biz Azərbaycanı xilas etməliyik. Bu gün Gəncədə bu hadisə olur, sabah Qazaxda başqa bir hadisə olacaq. Ermənilər fəaliyyətə başlayıb. Belə bir vəziyyətdə, əlbəttə, biz qəti hərəkət etməliyik. Səbir də bəsdir, səbir kasası daşanda da olmur. Ona görə mən də təklif edirəm ki, qərar layihəsi dünən bizə paylanılıb, bu gün biz səsə qoyub qəti fikrimizi deməliyik.

Sədrlik edən. Bir dəqiqə bağışlayın. Bilirsiniz Türkiyə səfirliyi burada gedən söhbətlərdən çox narahatdır. Onların dili ilə desək balaca bir mesaj göndəriblər. Yəqin ki, buradadırsa, bunu Firudin Cəlilov yaxşı oxuya bilər. Firudin bəy, Türkiyə səfirliyi bir mesaj göndərib, çünki burada gedən söhbətlərdən çox narahatdırlar. Səndən rica edirəm, mümkünsə, bunu oxu, türkcə yazılıb. Türkcə hamımız başa düşəcəyik.

Firudin Cəlilov. Türkiyə Dış İşləri Bakanlığı sözcüsünün açıqlaması. Tərcümə lazımdır, edim? Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin müşavirinin izahatı.

Azərbaycandakı durum haqqında Milli Məclis başqanı, sayın Heydər Əliyev ilə təmaslarımız davam etməkdədir. Sayın Heydər Əliyev bu gün Azərbaycan Milli Məclisinin məşru bir şəkildə seçilmiş başqanıdır. Kəndisi ilə qayət iyi bir dialoqumuz vardır. Biz sayın Cümhurbaşqanı Əbül-fəz Elçibəyin Bakıya dönməsi üçün hər zaman təklifdə bulunduuq. Heydər Əliyev də sayın Elçibəyin dönməsi çağırışında bulunmaqdadır. Bu çərçivədə ziyalılardan mütəşəkkil bir heyəti Naxçıvana göndərmiş və geri dönməsini rica etmişdir. Dolayısı ilə sayın Əliyev də Cümhurbaşqanı Elçibəyin bir an öncə Bakıya dönərək Cümhurbaşqanlıqı vəzifələrini üstə-lənməsini istəməkdədir. Burada, gerçəkdən, bu siyasət krizinə, yəni krizisə qanuni zəminlər içində çarə bulunması üçün sayın Heydər Əliyevin böyük çabaları vardır.

Ankara, 24.06.1993-cü il.

Əgər tərcümə...

Sədrlik edən. Tahir Əliyev.

Tahir Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Burada hamı öz sözünü dedi. Mən xahiş edirəm, bu çıxışlar da artıq dayandırılınsın. Açıq Sizə deyim ki, artıq heç kim qəbul edə bilmir. Siz oxuduğunuz fərman da o fərman deyil... Gəlin bir-birimizi aldatmayaq. Biz uşaq deyilik.

Burada təklif var. Etibar Məmmədov təklifi verib, gəlin, qərar layihəsini səsə qoyaq. Mən xahiş edirəm, bütün o biri deputatlar da, o yazılan yoldaşlar da hamısı geri götürsünlər. Deputatları yığaq, bu təklifi səsə qoyaq, bu məsələni həll edək. Xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Mən məcburam deputatların təkliflərini artıq səsə qoyam. Bir neçə təklif olmuşdu. Əvvəlcə bu məsələnin – Etibar Məmmədovun layihəsinin gündəliyə salınması haqqında.

Buyurun, qeydiyyatdan keçin, xahiş edirəm.

(Qeydiyyat)

Bəli, kənarda olan, foyədə olan Məclis üzvləri dəvət olunsunlar. 40 nəfər iştirak edir, yetərsay da 34 nəfərdir. Yetərsay var.

Gündəliyə salınması haqqında, xahiş edirəm, münasibətinizi bildirəsiniz. Bəli, Məmmədov Etibarın layihəsinin:

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 34

Əleyhinə 5

Bitərəf 1

Səs vermədi 1

İştirak edir 41

Demək, qəbul olundu.

İndi, xahiş edirəm, layihənin qəbul olunmasına münasibətinizi bildirəsiniz. Bəli?

Yerdən. (Eşidilmir)

Sədrlik edən. Bəli, bu təklif olunan variantı, əsasən, qəbul etmək üçün səsə qoyuram, xahiş edirəm, münasibət bildirəsiniz. Sizde bu variant var, paylanıb.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 34

Əleyhinə 4

Bitərəf	2
Səs vermədi	1
İştirak edir	41

Qəbul edildi.

İndi layihənin qərar hissəsində, sessiyada təkliflər var idi. Əbülfəz Elçibəyin Prezident vəzifəsindən istefa verməsi və yaxud da etimadsızlıq göstərilməsi. Ancaq mən güman edirəm ki, əgər etiraz etməsəniz, bunun qərar hissəsinə müəyyən redaksiya dəyişiklikləri etmək olar. Çünki istefa vermək haqqında məsələ qaldırılmışdır. Bəlkə, o da bura əlavə oluna bilər. Etibar bəy, buyurun.

Etibar Məmmədov. Qərar hissəsində aydın göstərilib və indiki səs vermədən sonra Prezident artıq bütün səlahiyyətlərindən məhrum olunur. Yəni artıq bu, faktıdır. Milli Məclisin qərarı ilə Prezident bütün səlahiyyətlərindən məhrum olunub. Qaldı onun Prezident vəzifəsindən kənarlaşdırılması məsələsinə, bu həftənin sonuna qədər komissiya öz rəyini verməlidir. Məclisin qərarı komissiyanın rəyi əsasında olmalıdır.

Sədrlik edən. Biz, əsasən, qəbul etdik. Buna əlavələr, dəyişikliklər yoxdur? Arif Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Mən təklif edirəm ki, bura bir bənd əlavə olunsun və yazılsın: Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (Əsas Qanunun) 121.4-cü maddəsinin birinci, ikinci və dördüncü bəndlərinin “Silahlı Qüvvələr haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun Prezident Əbülfəz Əliyev tərəfindən pozulması qeyd edilsin və ikinci, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121.6-cı maddəsinə əsasən Konstitusiyasını və qanunlarını pozduğuna görə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyev vəzifəsindən götürülsün.

Sədrlik edən. Bilmirəm, bəlkə, bizim hüquqşünaslar bu barədə deyər bilərlər. Çünki “Silahlı Qüvvələr haqqında” Qanunun pozulmasını mən o qədər dərindən qavraya bilmədim. Ancaq bu məsələ üzərində bizim deputat-istintaq komissiyası işləyir, bəlkə, istintaq komissiyası işini qurtarandan sonra bu barədə danışa bilərik. Arif müəllim, bəlkə, Siz bu təklifi geri götürəsiniz. Murtuz müəllim, buyurun.

Murtuz Ələsgərov. Bu qərarı qəbul etdik. Mənə belə gəlir ki, ikinci təklifi bir az gözləmək lazımdır. Deputat-istintaq komissiyası qərarı hazır olandan sonra ona baxa bilərik. Qanunun və Konstitusiyanın pozulması məsələsi çox ciddi məsələdir. Bu sübut olunmalıdır ki, hansı qanunların

pozulmasından söhbət gedir. Əgər istintaq komissiyası qərar verərsə ki, bəli, Gəncə hadisələrində qanunçuluq, vətəndaşların hüquq və azadlıqları tapdalanmışdır, həm Konstitusiya, həm Müstəqillik haqqında Konstitusiya Aktı, eləcə də digər qanunlar pozulmuşdur, ondan sonra bu qərara gəlmək olar. Hazırda bu məsələni müzakirə etməyə ehtiyac yoxdur.

Sədrlik edən. Arif müəllim, Siz razısınız bu izahatla? Razısınız.

Arif Rəhimzadə. Burada bir neçə müddəalar var ki, onun sübutuna heç bir ehtiyac da yoxdur. Məsələn, maddə 121.4, Azərbaycan Respublikası Prezidenti vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasını və Azərbaycan qanunlarının əməl olunmasının təminatçısı kimi çıxış edir. Lazımdırsa, buna kifayət qədər sübut da gətirmək olar. İstəyirsiniz, mən bu dəqiqə bu sübutları gətirim ki, nə qədər vətəndaşların hüquq və azadlıqları pozulub. 69 nəfər, 38 nəfər ya bilmirəm neçə nəfər adam ölüb. Bilirik ki, nə qədər adam indi bu dəqiqə əsirdir.

Sədrlik edən. Arif bəy, bağışlayın, bilirsiniz ki, bu, yenə bizim vaxtımızı alacaq. Razi olun ki, bizim deputat-istintaq komissiyası bunu aydınlaşdırsın və Murtuz müəllim də bir hüquqşünas kimi dedi ki, bunun üçün gərək sübut olsun. Siz indi buna sübut deyirsiniz, bu, sübut deyil. Ona görə də gəlin, bu təklifinizi geri götürün. Xahiş edirəm. Razısınız? İkinci təklifiniz nə idi? Prezidentin istefa verməsi haqqında.

Arif Rəhimzadə. Ordadır elə, ikinci maddə.

Afiyəddin Cəlilov. Burada verilən layihənin ikinci maddəsində yazılır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121.6-cı maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasını və qanunlarını pozduğuna görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyev vəzifəsindən götürülsün.

Sədrlik edən. Bu, qəbul etdiyimiz qərarla eyni şey deyilmi, Murtuz müəllim?

Murtuz Ələsgərov. (*Əvvəli eşidilmir.*) Maddələrdə nəzərdə tutulub. Müxtəlif maddələrdir. Bir var Prezidentin vəzifəsindən azad edilməsi, 121-ci maddənin 6-cı bəndi, bir də 7-ci bəndi var. 6-cı bənddə Prezidentin Konstitusiyanı, qanunları pozduğu halda vəzifəsindən azad edilməsindən söhbət gedir. Bunu Milli Məclisin qərarı və üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul etmək lazımdır. 7-ci bənddə isə söhbət ondan gedir ki, Prezident öz səlahiyyətlərini bütövlükdə Ali Sovetin sədrinə verir. Bu isə 50 üstəgəl bir – 51 səsle qəbul edilir. Bunlar müxtəlif şeylərdir. Əgər biz bu gün yeddiinci bəndi qəbul etdiksə, Prezidentin səlahiyyətləri bütövlükdə Ali Sove-

tin sədrinə keçmiş oldu. İndi biz əgər Prezidenti qanunu, Konstitusiyanı pozmaq üstündə azad ediriksə, onda Prezident məhkəməyə verilməlidir, məsuliyyət daşmalıdır. Məhkəmənin qərarından sonra biz deyə bilərik ki, bəli, o, qanunu, Konstitusiyanı pozan şəxs kimi məsuliyyət daşıyır.

Sədrlik edən. Ona görə mən hesab edirəm ki, Arif Rəhimzadə razı olar ki, elə qəbul etdiyimiz bu qərarla kifayətlənək. Elədirmi? Başqa əlavələr yoxdur? İbrahim bəy nə isə demək istəyirdi. Buyursun.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli Heydər bəy, hörmətli millət vəkilləri. Bu gün Azərbaycanın tarixində çox böyük bir tarixi hadisə baş verdiyinə görə mənim söz deməməyim qeyri-mümkündür. Çünki mən Azərbaycan vətəndaşı kimi Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda təmsil olduğum təşkilatla bir yerdə mübarizə aparmışam. Ona görə mənə elə gəlir ki, söz deməyə haqqım çatır.

Bu gün Azərbaycan tarixində parlament səviyyəsində, qanunvericilik səviyyəsində hərbi çevriliş davam etdirildi, yəni hərbi çevriliş edən müxalifətin hərəkətlərinin məntiqi nəticəsi artıq parlamentdə qanunvericilik çevrilişi ilə təsdiq edildi. Bunu tarix bizə bağışlamayacaq. Biz artıq hakimiyyətə gəlməyin bir qanuni və demokratik yolunu bilirdik – seçkilərlə. Amma bu gün biz artıq Azərbaycanda hakimiyyətə gəlişin qeyri-qanuni yolunu parlament səviyyəsində təsdiq elədik. Bu, Azərbaycan tarixində təqribən bir, iki il qeyri-stabilliyin yaranmasına gətirib çıxaracaqdı, Azərbaycan Respublikasını Afrikanın banan respublikasına çevirəcəkdi və bu gün burada onun lehinə səs verən həm siyasi müxalifət, həm hərbi müxalifət, həm rəyasət heyəti, yəni sədarət çox böyük tarixi məsuliyyət daşıyacaq. Mən istintaq komissiyasının tərkibində olduğuma görə bütün bu hərəkətlərə etiraz əlaməti olaraq istintaq komissiyasının tərkibindən çıxıram və ...

Sədrlik edən. Müzakirələr qurtardı. Bəli, qərarı biz qəbul etdik, ancaq mən əlavələr, filanlar görmədim, ona görə də bir də bunu səsə qoyuram. Ehtiyac yoxdur. Qəbul olunub, çünki mən, əsasən, sözümü demişdim, ona görə bir də tamamilə səsə qoyuram. Xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	33
<i>Əleyhinə</i>	3
<i>Bitərəf</i>	1

Səs vermədi 0
İştirak edirdi 37

Qəbul olundu.

Mən hesab edirəm ki, bizim bu neçə günlük müzakirəmiz tamamilə demokratik və sərbəst şəkildə keçirildi. Bu qərar məsuliyyətli qərardır. Biz bunu qəbul etdik. Hamımız birlikdə onun həyata keçirilməsinə nail olmalıyıq.

Ancaq bu gün, bu axşam iclasımızda bizə faciəli məlumat gəldiyinə görə hamımız çox məyusluq, təşviş içərisindəyik. Mən bir də demək istəyirəm, Gəncədə bu məsələləri araşdırırlar. Bu barədə bir orada əlavə tapşırıqlar verməyə ehtiyac varmı? Daxili İşlər Nazirliyi bu işlə məşğul olur, yəqin Gəncədə prokurorluq orqanları da məşğul olur. Gəlin, bir daha həlak olanların xatirəsini yad edək, onların yaxınlarına, qohum-əqrəbasına Milli Məclisin adından dərin hüznə başsağlığı verək.

(Hamı ayağa qalxır)

Əyləşə bilərik. Buyurun.

Hacı. Salaməleyküm, daha axşam da demək olmaz, gecəniz xeyir olsun. Biz istəməzdik ki, bizim respublika bu vəziyyətə gəlsin düşsün. Mən Quranı şahid tuturam, nə qərəzlə danışırım, nə də mənim Azərbaycanda düşmənçiliyim olan bir adam var. Ancaq Quranın dili ilə nəsihət edirəm. Bilin və agah olun. Dünya bizə baxır. Quranda Allah xəbər verir ki, eşqi, məhəbbəti mən insana vermişəm, bir insanda ki eşq olmadı, məhəbbət olmadı, demək o insan deyil. İndi eşq necə olmalıdır, məhəbbət necə olmalıdır? Allah buyurur ki, istər zənən olsun, istər kişi olsun, istər qız olsun, istər oğlan olsun, o məhəbbət, eşq ki onda var, salacaq vəzifəsinə, övladına, məşinə, qüvvəsinə, gözəlliyinə, hər sahədə. Məni yaddan çıxaracaq o eşqi, məhəbbəti salacaq oğluna, vəzifəsinə, stoluna... Mən onun yadından çıxacam. And olsun izzəti-cəlalıma, onunla həmin kəsi məhvi-nabüd edəcəyəm. Bizim bu vəziyyətə gəlib çıxmağımıza bu gün Elçibəy və onun ətrafındakılar başda olmaq şərt ilə səbəbkardırlar. Hamısını mən tanıyıram və yenə deyirəm ki, heç biri ilə düşmənçiliyim və qərəzim yoxdur.

And olsun Allahın izzəti-cəlalına, bunlar Allahdan uzaqlaşdılar, biz bu vəziyyətə gəldik çıxdıq. Lap xatircəm olun ki, üç dənə rəng var, üçünə ədalətlə yer vermədilər. Qoy bunu da mən xalqıma çatdırım ki, bunu qurultaylarda, yığıncaqlarda, hətta təklildə də Elçibəyin özünə demişəm, İsa bəyə də demişəm, Pənah bəyə də demişəm, hamısına. Mən Xalq

Cəbhəsinin Ali Şurasının üzvü olmuşam, Azad Dindarlar Şöbəsinin rəisi olmuşam, Allahın xatirinə bunlara yalvarmışam. Ağlamışam ki, ədalətlə yer verin, biz müsəlmanıq. Heydər bəy, bu məsuliyyəti ki Siz boynunuza götürürsünüz, Sizi mən onda təbrik edəcəyəm ki, bu üç dənə bayrağın üçünə də ədalətlə yer verəcəksiniz, İslama birinci yer verməlisiniz. Əgər bu gündən etibarən Siz islama yer versəniz, biz də son damla qanımıza qədər Sizinlə varıq. Əgər ayrı-seçkilik salsanız, bundan da böyük fəlakətə düşəcəyik. Mən Sizə və bütün Azərbaycan xalqına deyirəm ki, ölən də bizik, öldürən də bizik, məzlum da bizik, zalım da bizik. Sizi Allaha tapşırıq. Hər kəs öz vəzifəsində Allaha xətir işini görsün.

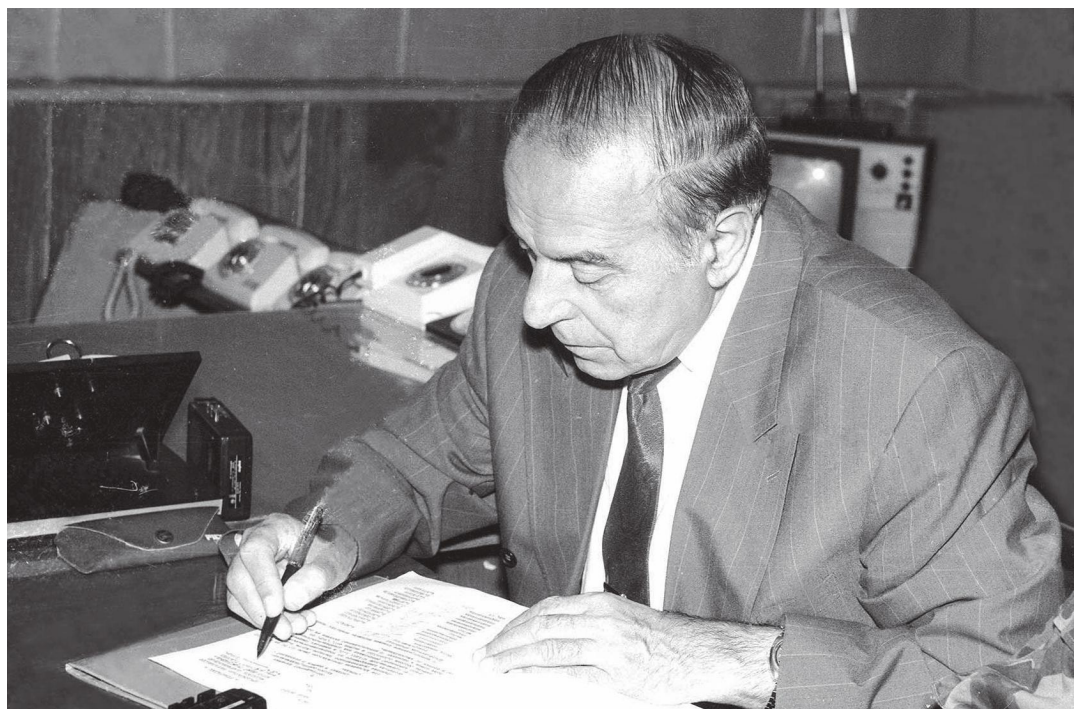
Sədrlik edən. Fatihə.

Hacı. Allah ölənlərimizin ruhunu bizə duaçı elə. Pərvərdigara, bizi özbaşına buraxma, rəhmət nəzərini bizim başımızdan götürmə. Bu gün haqqın, ədalətin yolunda 3 gün bundan qabaq həmin insanlarla görüşmüşdük şəhid olublar. 3-ü də hacıdır, gedib peyğəmbərin qəbrini, Allahın evini, 4 imamın, Fatimeyi-Zəhranın qəbrini ziyarət eləyiblər. Çox xeyirxah adamdılar, Allah onların ruhunu bizə duaçı eləsin, Allah onların qatillərini tezliklə aşkara çıxartsın. Boynumuzda haqqı olanların ruhları şad olsun.

(Fatihə oxuyur.)

Hamınıza başsağlığı verirəm, Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, Allah şəhid ailələrinə səbir, hövsələ versin, gələcək günlərimizi xoş eləsin inşallah.

Sədrlik edən. Bununla da Məclisin iclası bağlı elan olunur.

1

2

4

5

8

9

10

11

СУВЕРЕНИЈИ ВЪ ИСТИГЛА

13

14

15

16

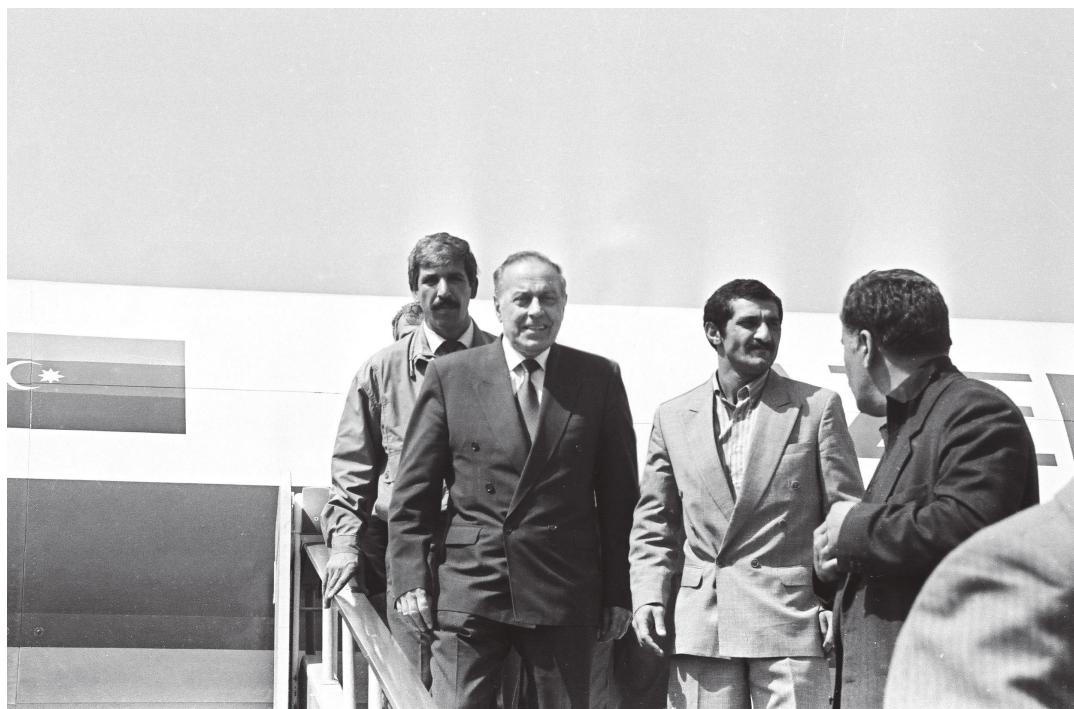

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

34

35

36

37

38

39

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI

30 iyun 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən
Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
Heydər Əliyev sədrlik edir

Sədrlik edən. Hörmətli Məclis üzvləri, hörmətli millət vəkili, hörmətli qonaqlar, mətbuat nümayəndələri! Milli Məclisin növbəti iclası açıq elan olunur. Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək.

(Qeydiyyat)

40 nəfər Məclis üzvü iştirak edir, yetərsay var. Məclis öz işinə başlaya bilər. Bağışlayın, bir nəfərin kartı yoxdur. 41 nəfər.

Milli Məclisin bugünkü gündəliyinə aşağıdakı məsələlərin daxil olunmasını xahiş edirəm. Azərbaycan Respublikasının Baş naziri haqqında və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru haqqında. Bu gündəliyə etiraz yoxdur ki? Kim bu gündəliyin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibət bildirsin.

(Səsvermə)

Buyurun, Mətləb müəllim.

Mətləb Mütəllimov. Heydər bəy, komissiyanın adından təklif edirəm ki, Milli Məclisin bugünkü gündəliyinə Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının ilkin məlumatı məsələsi də daxil edilsin.

Sədrlik edən. İlkin məlumat? Sizde ilkin məlumat varmı?

Mətləb Mütəllimov. Bəli, var.

Sədrlik edən. Bu təklif də səsə qoyula bilər. Birinci, xahiş edirəm, təklif etdiyim məsələlərin gündəliyə salınmasına münasibət bildirilsin.

(Səsvermə)

Qəbul olundu. Milli Məclisin üzvü Mətləb Mütəllimov gündəliyə bir məsələnin də daxil olunmasını təklif edir – Gəncə hadisələri ilə əlaqədar deputat-istintaq komissiyasının ilkin məlumatı haqqında. Xahiş edirəm, bu məsələnin də gündəliyə salınmasına münasibət bildirəsiniz.

(Səsvermə)

Qəbul olundu. 34 nəfər səs verdi. Beləliklə, gündəlik qəbul olundu.

İndi birinci məsələnin müzakirəsinə keçirik. Əvvəla, qeyd etmək istəyirəm ki, Baş nazir vəzifəsində olan Pənah Hüseynov iyun ayının 6-da istefa vermiş, fəqət bu istefa Milli Məclis tərəfindən müzakirə olunmamışdır. Şübhə yoxdur ki, artıq bu istefa faktiki olaraq qəbul olunub, ancaq qanuni nöqtəyi-nəzərdən qəbul olunmasına və Pənah Hüseynovun Baş nazir vəzifəsindən azad edilməsinə Milli Məclis öz rəyini verməlidir. Şübhəsiz, mən də təklif edirəm ki, Pənah Hüseynov Azərbaycan Respublikasının Baş naziri vəzifəsindən azad edilsin. Kim bu təklifin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibət bildirsin.

(Səsvermə)

Qəbul olundu, 36 nəfər lehinə, 1 nəfər əleyhinə.

Beləliklə, Pənah Çodar oğlu Hüseynov Azərbaycan Respublikasının Baş naziri vəzifəsindən azad edilir.

İndi Baş nazir haqqında. Sizə məlumdur ki, son günlər biz burada – Bakıda Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Surət Hüseynovla üç gün müddətində danışıqlar aparmışıq, iyun ayının 27-də, 28-də, 29-da ətraflı danışıqlarımız olubdur. Bu danışıqların səbəbi və mənası da, güman edirəm, məlumdur. İyun ayının 4-də Gəncədə qan tökülmüş, insanlar tələf olmuş, cinayət baş vermişdir və bu qanlı hadisələrlə əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasında ictimai-siyasi vəziyyət həddindən artıq gərginləşmiş, müəyyən mənada qarşıdurma yaranmışdır. İyun ayının 4-dən indiyə qədər, – bu gün artıq iyun ayının 30-dur – gədən proseslər Milli Məclisin üzvlərinə və bütün Azərbaycan ictimaiyyətinə məlumdur. Biz bu gün çalışmışıq ki, hər bir şey aşkar olsun, açıq olsun. Ona görə də Milli Məclisin iclasları da, aparılan mətbuat konfransları və brifinqlər də televiziya vasitəsilə birbaşa, canlı yayımla verilibdir. Bildirmək istəyirəm ki, bugünkü iclasımız da Azərbaycan Respublikasının əhalisinə birbaşa, canlı yayımla çatdırılır. Ona görə də indi bu məsələlərin bir daha təfəsilatına, təhlilinə ehtiyac yoxdur.

Məlum məsələ budur ki, 4 iyun hadisələrindən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət və bununla yanaşı, müharibə bölgələrində olan vəziyyət həddindən artıq gərginləşmiş, çətinləşmiş və bu ağır vəziyyətdən çıxmaq üçün bu müddət ərzində Milli Məclis, Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi müxtəlif tədbirlər keçirməyə məcbur olmuşdur. Bildiyiniz kimi, mən də bu hadisələr ilə əlaqədar Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin və digər rəhbər şəxslərin xahişi ilə, ümumiyyətlə,

ümumxalq rəyi ilə Naxçıvandan buraya dəvət olunmuşam. İyun ayının 15-də Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçilmişəm, o gündən və ondan da qabaq – iyun ayının 9-dan, bura gələn gündən bu proseslərdə iştirak edirəm. Ondən sonrakı vəziyyətlər sizə məlumdur.

Təəssüf ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin qeyri-müəyyən və şübhəsiz, anlaşılmaz bir hərəkəti nəticəsində iyun ayının 17-dən 18-nə keçən gecə öz iş yerini – Bakı şəhərini tərk etdiyinə görə vəziyyət daha da gərginləşmiş, daha da ağırlaşmışdır. Bütün bunlar hamısı, bir də qeyd edirəm, Azərbaycan Respublikasının həyatının bütün sahələrinə mənfi təsir göstərmiş, o cümlədən Qarabağ bölgəsində və ümumiyyətlə, Ermənistanla müharibə gedən bölgələrdə də vəziyyət gərginləşmiş, Azərbaycanda dövlət böhranı, hakimiyyət böhranı yaranmış, ondan əvvəl uzun müddət hökm sürən iqtisadi-siyasi, ictimai böhranla yanaşı, dövlət böhranı, hakimiyyət böhranı da baş vermişdir. Bunların hamısını müəyyən qədər araşdırmaq və lazımi tədbirlər görmək üçün bu dövrdə, demək olar ki, çox intensiv işlər görüldü, danışıqlar aparılıb, məsləhətləşmələr olubdur. 4 iyun hadisələrini təhlil etmək, yoxlamaq, araşdırmaq məqsədilə Milli Məclis deputat-istintaq komissiyası təşkil edib. O komissiya fəal işləyir və çox təqdirəlayiq haldır ki, komissiyanın sədri Mətləb Mütəllibov artıq ilkin məlumat verməyə hazırdır. Baxmayaraq ki, bu gün gərək deputat-istintaq komissiyası öz işini bitirəydi, ancaq bu məlumatın verilməsi komissiyanın fəaliyyətində son dövrdə, ikinci mərhələdə işlərin daha da səmərəli aparılmasını sübut edir.

Belə bir zamanda Azərbaycanın bir çox bölgələrində hərc-mərclik baş vermişdir, bir çox bölgələrdə qanunlar pozulmuş, ayrı-ayrı qüvvələr tərəfindən hakimiyyət orqanları qeyri-qanuni olaraq ələ keçirilmiş və ümumiyyətlə, respublikada dövlət nəzarəti, demək olar ki, pozulmuş, çox gərgin vəziyyətə gəlib çıxmışdır. Bütün bunların hamısına son qoymaq və lazımi, təsirli tədbirlər görmək üçün biz, şübhəsiz ki, bir də qeyd edirəm, müxtəlif qruplarla, həm Məclis üzvləri ilə, həm də Azərbaycanın ağsaqqalları, ziyalıları və nüfuzlu şəxslərlə söhbətlər etmişik, məsləhətləşmələr aparmışıq və bunların hamısının nəticəsində Azərbaycanın xalq deputatı Surət Hüseynovun Bakıya dəvət olunmasını məsləhət görmüşük. Surət Hüseynov Bakıya dəvət olunub və qeyd etdiyim kimi, iyun ayının 27-də, 28-də, 29-da onunla mənim aramda təkbətək, çox ətraflı danışıqlar aparılıb. Mən bu danışıqların təfəsilatını, yaxud da geniş təsvirini verməyi lüzumlu hesab etmirəm. Yalnız onu qeyd edə bilərəm

ki, bu danışıqlarımız konstruktiv istiqamətdə, konstruktiv məzmununda, çox faydalı, çox əhəmiyyətli olubdur. Həm Surət Hüseynov tərəfindən, həm də mənim tərəfimdən bu vəziyyətdən çıxış yolları təhlil edilib, müzakirə olunub, fikir mübadiləsi aparılıb və bu barədə müəyyən tədbirlərin birgə həyata keçirilməsi və beləliklə də, Azərbaycanda bütün qüvvələrin – həm siyasi-ictimai qüvvələrin, həm dövlət strukturunda olan qüvvələrin, həm də bizim hərbi qüvvələrin, silahlı qüvvələrin hamısının birləşməsi zəruriyyəti təsdiq olunubdur. Bunların nəticəsində də biz müəyyən fikrə gəlmişik.

Təəssüf ki, bu dövrdə bəzi qüvvələr kömək etmək əvəzinə neqativ yollara, mövqelərə əl atıblar. Ancaq mən güman edirəm ki, bu neqativ mövqedə duran adamlar, neqativ hərəkətlər etmək istəyən qüvvələr səhv yoldadırlar. Onlar respublikanın bugünkü düşdüyü vəziyyəti, təəssüf ki, dərk edə bilmirlər, şəxsi mənafeələrindən çıxış edirlər və nəyin bahasına olursa-olsun öz mövqelərini saxlamaq istəyirlər. Mən isə dəfələrlə Milli Məclisdə də, mətbuat konfranslarında da, brifinqlərdə də demişəm və yenə deyirəm, mən bura bir vətəndaş kimi, bir millət vəkili kimi, müəyyən qədər Azərbaycanda tanınmış siyasi xadim kimi dəvət olunaraq gəlmişəm. Mənim bir amalım, bir məqsədim var: xalqı qarşıdurmadan uzaqlaşdıraraq, bu gərgin vəziyyəti aradan qaldıraraq hamımız birləşib, əl-ələ verib Azərbaycanın qarşısında olan çox ağır, həddindən artıq mürəkkəb və təəssüf ki, son bir il ərzində daha da mürəkkəbləşmiş vəziyyətin müəyyən qədər düzəlməsini təmin etmək. Bu, o deməkdir ki, biz Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş torpaqlarını geri qaytarmaq və ölkəmizin suverenliyini, müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün bütün qüvvələri birləşdirməliyik. Bu, o deməkdir ki, biz Azərbaycanda milli həmrəylik, milli barışıq yolu ilə getmək üçün tədbirlər görüb, buna nail olmalıyıq. Bu o deməkdir ki, Azərbaycanın dağılmış, parçalanmış iqtisadiyyatını müəyyən qədər bir yerə toplayıb bu böyük iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməliyik. Bu o deməkdir ki, Azərbaycanda artıq mövcud olan regionların parçalanma meyilinin qarşısını alıb Azərbaycan Respublikasının müstəqil bir dövlət kimi bütövlüyünü təmin etməliyik, bütün bu separatların, parçalanma meyillərinin qarşısını almalıyıq. Bunlar üçün mən bu müddətdə öz söylərimi göstərmişəm və bundan sonra da göstərəcəyəm. Bütün xalqımızı – Azərbaycanı, öz Vətəninə, öz millətini, öz torpağını sevən və ona sədaqətlə xidmət edən, etmək istəyən şəxslərin hamısını birləşməyə dəvət edirəm.

4 iyunda Gəncədə baş vermiş qanlı hadisələr, şübhəsiz ki, Azərbaycan Respublikasını vətəndaş müharibəsi həddinə gətirib çıxarmışdır. Artıq Gəncədə vətəndaş müharibəsi baş vermişdir və bu müharibənin bütün Azərbaycana yayılması və böyük bir faciəyə, böyük bir fəlakətə çevrilməsi təhlükəsi göz önündə idi. Güman edirəm, mənim bunu deməyə əsasım var ki, bu müddətdə aparılan tədbirlər və hamımızın birgə söylərimiz bu vətəndaş müharibəsinin dayandırılmasını təmin edib, onun Azərbaycanda geniş miqyasda yayılmasının qarşısını alıbdir. Ancaq hələ təhlükə qurtarmayıbdır və biz bundan sonra da bu sahədə çox işlər görməliyik. Bax bunları sizə çatdıraraq mən istəyirəm ki, bütün Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan vətəndaşların milliyyətdən, siyasi mənsubiyyətdən, dinindən asılı olmayaraq, hamısının arasında birlik, qarşılıqlı anlaşılma, hörmət və ehtiram münasibətləri olsun. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının idarəetmə orqanlarının işini, fəaliyyətini gücləndirək. Çünki bu, son vaxtlar tamamilə pozulub. Eyni zamanda burada qüvvələri elə toplayaq ki, bütün bu məsələlərin hamısını təmin etməyə, təşkil etməyə imkanımız olsun.

Xalq Cəbhəsindən olan qüvvələr mitinqlər keçirirlər, müxtəlif bəyanatlar verirlər, hədə-qorxular gəlirlər. Güman etmirəm ki, bunlar indi bizim Azərbaycan Respublikasında milli birlik, milli barışıq, milli həmrəylik istiqamətində gedən tədbirlərə kömək edir, əksinə, pozucu xarakter daşıyır.

Bir də qeyd edirəm, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəy özü vəziyyətin belə gərginləşməsinə səbəb olubdur və bir tək özü yox, onun ətrafında olan adamlar – ona ağılsız məsləhət verən adamlar onu bu yola salıblar. Təəssüf ki, indi Əbülfəz Elçibəy artıq iyun ayının 18-dən bu günə qədər Bakıda olmadığı bir halda, Kələki kəndində yaşadığı bir halda bəzi adamlar yenə də ancaq Əbülfəz Elçibəyi müdafiə etmək, Azərbaycan xalqının bütün mənafelərini yalnız bu məqsədə qurban etmək istəyirlər. Heç kəs Əbülfəz Elçibəyi öz vəzifəsindən kənar etməyibdir, o, öz-özünü Azərbaycan xalqından ayırıb, gedib kənddə oturubdur. Ona görə də mənə belə gəlir ki, bu meyillərin, bu cür tədbirlərin əhəmiyyəti yoxdur. Bunları sizə çatdıraraq mən Surət Hüseynovla apardığımız danışıqların, müzakirələrin, fikir mübadilələrinin nəticəsi olaraq bir təklif irəli sürmək istəyirəm. Azərbaycanın xalq deputatı Surət Hüseynov Azərbaycanda məşhur bir şəxsdir. Uzun müddət respublikanın, o cümlədən Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin öz şəxsi söyləri nəticəsində Qarabağ bölgəsində həm böyük bir hərbi hissənin komandanı

kimi, həm Azərbaycan Prezidentinin Qarabağ bölgəsi üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi kimi, həm də Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini kimi fəaliyyət göstərib və bu fəaliyyətin müsbət nəticələri də Azərbaycan xalqına, o cümlədən Milli Məclisə və Əbülfəz Elçibəyə də yaxşı məlumdur. Yəqin ki, Surət Hüseynova Azərbaycan Prezidenti “Milli Qəhrəman” adı verərkən bütün bunların hamısını nəzərə almışdır. Şübhəsiz ki, Azərbaycanda “Milli Qəhrəman” adına hər bir şəxs nail ola bilmir. Təəssüf ki, Azərbaycanda son bir il içərisində milli qəhrəmanlarımızın adı onlar həlak olandan sonra verilibdir və adətən, kiçik rütbəli zabitlər, yaxud da əsgərlər “Milli Qəhrəman” adı alıblar. Amma Surət Hüseynov isə böyük bir hərbi komandan kimi Azərbaycan Prezidenti tərəfindən “Milli Qəhrəman” adına, o şərəfə nail olubdur, yəni ona o hörmət, o şərəf göstərilib.

Surət Hüseynovun iqtisadiyyat sahəsində də fəaliyyətləri məlumdur. Uzun müddət böyük bir müəssisənin rəhbəri olub, indi də o işlərlə məşğuldur. Bütün bunların hamısını nəzərə alaraq və Surət Hüseynovla apardığım söhbətlərdən təəssüratlarımı nəzərə alaraq, mənə verilən səlahiyyətlərdən istifadə edərək Azərbaycan Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən bir şəxs kimi bu gün Surət Hüseynovun Azərbaycan Respublikasının Baş naziri vəzifəsinə təyin olunması haqqında təklif irəli sürürəm. Bu təklifi irəli sürərək birinci növbədə onu nəzərə alıram ki, Surət Hüseynovun ordu quruculuğu sahəsində, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaranması sahəsində və Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan tərəfindən təcavüzdən müdafiə edilməsi sahəsində böyük xidmətləri olmuşdur və bu barədə müəyyən təcrübə toplayıb. Bu gün bizim üçün Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin təmin edilməsi, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü və işğal olunmuş torpaqların geriyyə qaytarılması ən əsas faktordur. Ona görə də Surət Hüseynov bu imkanlarından, bu potensialından səmərəli istifadə etmək üçün ona belə böyük bir vəzifənin, yüksək vəzifənin verilməsi onun bütün potensialının istifadə olunmasına, bütün səylərinin qoyulmasına da kömək edəcəkdir. Ona görə də mən bütün bunları nəzərə alaraq Surət Hüseynovun, bir də təkrar edirəm, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri vəzifəsinə təyin olunması haqqında təklifi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs kimi Milli Məclisin qarşısında irəli sürürəm.

Mənə bu barədə sualı olan varmı? Yoxdur? Əgər sualı olan yoxdursa, güman edirəm ki, Surət Hüseynova söz verək. Surət Hüseynov sizin qar-

şınızda çıxış etsin və bu təklifə öz münasibətini bildirsin, suallarınıza cavab versin. Etiraz etmirsiniz?

Buyurun, Surət bəy.

Surət Hüseynov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Əgər mənə bu etimad göstərilərsə, mən xalqımıza, dövlətimə sədaqətlə xidmət edəcəyəm. Əlimdən gələn bütün gücümü sərf edəcəyəm ki, respublikada müharibəyə son qoyulsun. Hazırda ölkəmizi yaranmış ağır və acınacaqlı iqtisadi vəziyyətdən, xalqımızı düşdüyü bu vəziyyətdən çıxarmağa özümdə güc və əql görürəm. Mənim sözüüm bu qədər.

Sədrlik edən. Sualı olan varmı? Yoxdur. Sual yoxdursa, Surət Hüseynov əyləşə bilər.

Buyurun, İbrahim İbrahimov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli Surət bəy, Gəncədə ayın 4-də baş verən hadisələrlə bağlı, bildiyiniz kimi, deputat-istintaq komissiyası yaranıb. Hələlik bu komissiya öz işini başa çatdırmayıb və bu gün komissiyanın sədrinin məlumatına görə ilkin məlumat vermək üçün gündəliyə bu məsələ salınıb. Komissiyanın sədri, çox güman ki, bunu təsdiq edir. Komissiya bu məsələlərə yalnız siyasi qiymət verəcək. Gəncədə baş verən hadisələrə hüquqi qiymət verilməsi üçün, təbii ki, böyük bir istintaq işləri getməlidir. Bu komissiya, çox güman ki, özünün hazırladığı sənədləri həmin istintaq komissiyasına təqdim edəcək. Mənim sizə bir sualım var. Dövlət, rəhbərlik, Prezident də başda olmaqla Prezident komandası Gəncədə baş verən hadisələrdə müəyyən qüvvələri günahlandırır. Yəni siz də maraqlı tərəf kimi həmin prosesin obyekt mərkəzindəsiniz. Hadisələrlə bağlı hələlik istintaq başa çatmamış, kimin məsuliyyət daşdığı dəqiqləşdirilməmiş, kimin günahkar olduğu müəyyənləşməmiş bir halda Prezident özünün səlahiyyətlərindən məhz buna görə məhrum olundu. Burada iki tərəf var: Prezident və Surət Hüseynov, yəni bu proseslərdə hər iki tərəf bir-birini günahlandırır. Qeyd etdiyim kimi, istintaq da başa çatmayıb, nəticə məlum deyil. Prezidentin səlahiyyətlərindən Prezidenti məhrum eləyəndən sonra bu gün sizi Baş nazir kimi təqdim etmək... Siz Baş nazir kimi bu məsuliyyətin altına girməyi bəy-nunuza götürürsünüz. Birdən sizin dediyiniz kimi, Prezident yox, siz məsuliyyət daşıdınız? Onda necə olacaq?

Surət Hüseynov. İbrahim bəy, mənə belə gəlir ki, hökumət tərəfindən təcavüzə məruz qalan mən olmuşam. Özünüz də yaxşı bilirsiniz ki, Bakıda yerləşən qoşun hissələri hamısı Gəncə istiqamətinə yola düşüb

və orada cinayət törədiblər. Cinayətin başında duran da respublikanın rəhbəri və Prezidenti Əbülfəz Elçibəydir. Yəqin, istintaq başa çatanda hamısı məlum olacaq. Ancaq hazırda istintaq başa çatmadığı üçün mən şəxsən Prezidenti cinayətkar sayıram və şəxsən Prezident bu cinayətdə məsuliyyət daşmalıdır, dövlət qarşısında, xalq qarşısında və lazımı cəza ilə cəzalandırılmalıdır.

Buyurun, kimin sualı var?

Sədrlik edən. Tofiq Qasımov, çıxış edəcəksiniz? Yaxşı. Daha sualı olan yoxdur.

Surət bəy, buyurun, əyləşin. Mən belə başa düşürəm, yazılan 3 nəfər çıxış etmək istəyir. Tofiq Qasımov.

Tofiq Qasımov. Hörmətli millət vəkili, mən bir şeyi qeyd etmək istəyirəm ki, vaxtilə burada Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Rəhim Qazıyev və Surət Hüseynov barədə verdiyi bəyanatı pisləyən şəxslərdən birincisi mən olmuşam. Ona görə ki mən dedim, dünyada bir müttəhimin müqəssir olmaması prinsipi var. Ona görə də günahı məhkəmənin qərarı ilə təsdiq edilməmiş heç bir kəsi hansısa bir cinayəti törətməkdə ittiham etmək olmaz. Bu baxımdan mən Surət Hüseynova da məsləhət görərdim ki, Əbülfəz Elçibəyin bu məsələdə tam cinayət məsuliyyətinin olduğunu qabaqcadan deməsin və bunu demək düzgün deyil.

İkincisi, mən Gəncədə olarkən Surət müəllimlə çox ətraflı söhbət etdim. Mən onda da demişdim ki, indi millətin düşdüyü vəziyyətdən yeganə çıxış yolunu bir vətəndaş həmrəyliyi hökumətinin yaradılmasında, yəni hökumətin tamamilə istefaya buraxılıb, yeni hökumətin yaradılmasında görürəm. Özünə də təklif etmişdim ki, Surət bəy, bu hökumətdə hansı vəzifənin üstünə əlini qoysan, biz o vəzifəni verməyə hazırıq. Surət bəy əgər Baş nazir olmağı özü seçib və bu işi bacaracağını öz üzərinə götürürsə, mən ona etiraz etmirəm.

Amma mən bir məsələyə etiraz edirəm və Sizə də, Heydər bəy, şəxsi görüşümüzdə də dedim. Siz belə qələmə verirsiniz ki, guya mən kiminsə mənafeyini müdafiə eləyənlərdən biriyəm, kiminsə mənafeyini müdafiə edirəm, elə deyil. Mən bu Məclisdə olduğum birinci gündən ancaq qanunun mənafeyini müdafiə edirəm, Konstitusiyanı müdafiə edirəm. Mən iyunun 24-də Milli Məclisin qəbul etdiyi qərarın bu gün də Azərbaycan Konstitusiyasının istinad etdiyimiz 121-7-ci maddəsinin bütün bəndlərinə zidd olduğunu istənilən hüquqi ekspertiza səviyyəsində isbat eləyə bilərəm. Elə bilirəm ki, bu, hətta beynəlxalq ekspertiza sə-

viyyəində təsdiq olunacaq. Mən Sizə də o gün görüşümüzdə məsləhət gördüm ki, mən bu saat Azərbaycanda daxili vəziyyətin sabitləşməsi üçün hər cür güzəştə getməyə hazıram və hamını da ona çağırıram, amma bircə şərtlə ki, Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzuna zərər gəlməmək üçün səlahiyyətlərin verilməsi də qanuni şəkildə olmalıdır, hökumətin də legitimliyi mütləq saxlanılmalıdır. Bu baxımdan mən hesab edirəm ki, Sizin Prezident səlahiyyətlərini icra etməyiniz Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına zidd olduğuna görə, düzgün deyil.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti öz fərmanı ilə qanuni şəkildə öz səlahiyyətlərinin böyük əksəriyyətini, yəni idarə üçün lazım olanların hamısını Sizə vermişdi, burada nəyə görə qəbul olunmadı, bilmirəm. Orada da mən buradakı reaksiyanı əvvəldən bilərək Əbülfəz bəyə də qəti etiraz etmişdim ki, xarici siyasət məsələsini də nəhaq saxlayır, onu da versin. Mən bu gün də elə hesab edirəm ki, onu da Sizə vermək məsələsini həll eləyə bilərəm. Amma mənəcə, mütləq bu məsələni qanuni şəkildə eləmək lazımdır.

Üzr istəyirəm, burada daim millətin mənafeyini satmaq mövqeyindən çıxış edən adamların hırıldamağı düzgün deyil. Ona görə ki mən heç vaxt millətin mənafeyini satmamışam, satmayacağam və mənim özümün də şəxsi mənafeyim heç vaxt olmayıb, özünüz də gözəl bilirsiniz. Mən də o biri nazirlər kimi hətta nazir olmadan da “Mercedes”də gəzənlər kimi bu gün “Mercedes”də gəzmirəm, piyada gəzirəm. Yanımda da 5-6 mühafizəçim yoxdur, tək gəzirəm. Ona görə də mən bircə şeyi demək istəyirəm, sizə məsləhət görürəm ki, bu işi qanunla eləyək. Surət bəyin Baş nazir olmasına etiraz etmirəm, ona səs verəcəyəm. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq bəy, biz sizinlə ətraflı söhbət etmişik. Sizi də diqqətlə dinlədim. Ancaq belə olan şəraitdə Siz nə təklif edirsiniz? Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəy öz fərmanı ilə səlahiyyətlərinin əksəriyyətini bura göndərdi, bir səlahiyyət saxladı – xarici siyasət sahəsində. Siz dediniz ki, o da bura verilsin. Belə olan surətdə onda Əbülfəz Elçibəy hansı şəxsə, hansı sifətdə qalır? Siz onu aydınlaşdırırsınız? Qanun nöqteyi-nəzərindən?

Tofiq Qasımov. Mən yenə demək istəyirəm ki, Əbülfəz Elçibəy, Əli bəy də mətbuat konfransında bunu açıqladı, mənim qəti etirazıma baxmayaraq, o, qərarı özü qəbul eləmişdir ki, Azərbaycanın xarici siyasəti gərək daxildə qarışıqlıq olanda dəyişməsin, dəyişməz qalsın. Amma mən hesab edirəm ki, o da verilməlidir. Yerdə qalan səlahiyyətlərdən

təkcə qanunları imzalamaq səlahiyyətlərini özündə saxlamaq istəyirdi. Deməli, fərmanları, sərəncamları imzalamaq, nazirliklər yaratmaq, ləğv etmək və sair hamısı Sizin səlahiyyətiniz kimi verilirdi. Vətəndaşlığı qəbul etmək və vətəndaşlıqdan geri çağırılmaq, vətəndaşlıqdan məhrum etmək səlahiyyəti də onda qalırdı. Bu da elə böyük bir səlahiyyət deyil. Çünki bizim qanunlara görə, ikiqat vətəndaşlıq verilmir. İldə 1 nəfərə, 5 nəfərə fəxri vətəndaşlıq veriləcək, verilməyəcək, yəni burada işiniz ciddi mane olacaq heç bir səlahiyyət onda saxlanılmamışdır. Səlahiyyətinin onda qalması, bayaq dediyim kimi, respublikada yeganə legitim hakimiyyət strukturu olan prezident hakimiyyəti strukturunu saxlamaq məsələsi idi.

Mən Əbülfəz bəyi müdafiə eləmək istəsəydim, deyərdim, o, daimi qalsın. Mən isə təklif etdim ki, onu da həll eləmək olar. Əgər biz, doğrudan da, bu gün onun getməsinə istəyiriksə, o səlahiyyətləri Siz qanuni şəkildə, Prezidentin fərmanı əsasında qəbul edib, qanuni icra eləyə bilərsiniz. Ondan sonra referendum elan eləyək, bir ay, ay yarımdan sonra demirsiniz ki, 90 faiz millət onun əleyhinədir, 51 faiz səs versin, etimad göstərməsin, o da getsin. Yəni bu şeylər hamısı dünya ictimaiyyətinin qarşısında qanuni şəkildə olsun, mən buna etiraz eləmirəm. Mənim təklifim budur ki, Siz fərman əsasında bütün bu səlahiyyətləri götürün, o səlahiyyətləri qanuni qəbul eləmiş bir şəxs kimi Surət Hüseynovun Baş nazirliyə namizədliyini təklif verin, biz də səs verək. Şəxsən mən dedim ki, ona etiraz etmirəm.

Sədrlik edən. Tofiq bəy, mən yenə də Sizə müraciət edirəm. Əgər Əbülfəz Elçibəy, Sizin dediyiniz kimi, qanunlara imza atmaq, vətəndaşlığa qəbul etmək və çıxarmaq, bir də fəxri adlar vermək səlahiyyətlərini özündə saxlamaq istəyirsə, üç səlahiyyətlə Prezident sifətində qalmaq Əbülfəz Elçibəyin özünə nə qədər hörmət qazandıra bilər? Siz bunu mənə aydınlaşdırın. İkinci, aydınlaşdırın, görək, əgər Əbülfəz Elçibəy Kələki kəndində oturacaqsə, biz də burada bu işləri görəcəyiksə, amma qanunları Əbülfəz Elçibəyə imzalamağa göndərəcəyiksə, bəlkə, bir qanunu imzaladı, bir qanunu imzalamadı, ondan sonra bunları nə cür müzakirə edəcəyik, nə cür işləyəcəyik? Bunu da nəzərə alın ki, indi respublika qaynayır, ölkə parçalanır. Respublikada regionlarda hakimiyyətsizlik baş verib. Belə olan halda qanunu kimin imzalayıb-imzalamağa böyük prinsipial bir xaraktermi daşıyır?

Beynəlxalq aləmə çox istinad edirsiniz. Birinci, beynəlxalq aləm Azərbaycanın daxili işlərinə qarışmamalıdır. Azərbaycan xalqı əgər

müstəqillik əldə edibse, xalqımız özü öz dövlətini qurur, öz daxili işlərini aparır. Azərbaycanın parlamenti və qanuni orqanları bu işlərlə məşğul olur. Beynəlxalq aləmdə Əbülfəz Elçibəy Kələki kəndində oturanda Azərbaycanın müstəqilliyi daha da çox tanınacaqsə, heç belə beynəlxalq aləm bizə lazım deyil. Siz axı çox məntiqsiz danışırınsınız.

Qurbanov Qalib.

Qalib Qurbanov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili!

Surət Hüseynov 1988-ci ildən tanıyıram. 27 yaşında Yunun İlkin Emalı Fabrikində sex müdiri işləyirdi. Qısa bir müddətdə bütün kollektivin böyük hörmətini qazanmışdı. 1989-cu ildə fabrikdə müdir seçkisi keçirilirdi və 9 namizəd var idi. Böyük təcrübəsi olan idarə və müəssisə rəhbərlərinin, kollektivin 95 faizinin səsi ilə Surət Hüseynov o zavodun müdiri seçilmişdi. Seçiqabağı proqramını qısa bir müddətdə tamamilə yerinə yetirdi. Xatırlatmaq istəyirəm ki, o zaman fabrikin ovaxtkı pulla 70-80 milyon borcu var idi. Qısa müddətdə fabrik borclarını da ödədi, gəlirlə işləməyə başladı. Bir il ərzində fabrikdə geniş rekonstruksiya işləri apardı, xaricə əlaqələr yarandı – Avstraliya ilə, Yeni Zelandiya ilə, MDB-nin respublikaları ilə.

Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Surət Hüseynov öz işi ilə, camaata münasibəti ilə, xeyir-şərdə iştirakı ilə bütün Yevlax camaatının böyük hörmətini qazanmışdı. Təsədüfi deyil ki, indi də camaat onun ardınca belə gedir. Bütün o regionda özünə belə hörmət qazanıb. Mən hərbi kimi onun nailiyyətlərindən danışmaq istəmirəm. Yəqin ki, zalda oturanlar onu məndən də yaxşı bilirlər. Mən millət vəkili kimi Surət Hüseynova səs verməyə çağırıram və güman edirəm ki, o, Baş nazir kimi də öz yerində olacaq. Bu qədr.

Sədrlik edən. Füzuli Axundov, buyurun.

Tahir Kərimli. Mən üzr istəyirəm, xalq deputatı Tahir Kərimli. Kartım olmadığına görə Füzuli Axundovun kartından istifadə eləmişəm.

Həmişə çıxışlarımda da Sizi siyasət dünyasının böyük nəhəngi, “balina”sı adlandırmışam. Lakin bu gün Sizin bura – hakimiyyətə gəlməyinizə razı deyiləm. Sözümlə canı var, necə olur ki, Siz respublikada bütün ictimai-siyasi qüvvələrin birliyindən danışarkən Prezident Elçibəy və AXC-ni kənara qoyursunuz və digərlərinin birləşdirilməsindən danışırınsınız. İkincisi, məsələ bundan ibarətdir ki, Sizin Baş nazir irəli sürmək üçün hüquqlarınız olmalıdır. Həmin gün Konstitusiyanın 121-7-ci maddəsinə əsasən Sizə səlahiyyətlər verildikən həmin Konstitusiya

pozulmuşdur. Konstitusiyanın maddəsinin həmin bəndində üç komponent var: birincisi, Prezidentin daha öz funksiyalarını, səlahiyyətlərini icra edə bilməməsi. Bunun üçün onun xəstə olması barədə nə həkim rəyi var, nə istefa ərizəsi var, nə də itkin düşməsi haqqında məhkəmə qərarı var. Hər an Prezident qayıdıb öz səlahiyyətlərini yerinə yetirməkdə davam edə bilər. Lakin mənə məlumdur ki, bu gün artıq Prezidentin Bakıya gəlməsinə mane olan qüvvələr var. İkincisi, həmin maddə məhz onu tələb eləyir ki, məhz ondan ötrüdür ki, Prezident öz səlahiyyətlərini icra edə bilmərsə, prezident seçkiləri təyin olunur. Prezident seçkilərinin müddəti 3 aydan bir gün də artıq ola bilməz, yəni Siz bir gün də artıq onu əvəz eləyə bilməzsiniz. Qanunun mənasına görə, səlahiyyətlərini əvəz eləyə bilməzsiniz. Göründüyü kimi, nə prezident seçkiləri təyin olunub, nə də üç ay möhlətlə işləməyiniz. Üç komponentin üçü də pozulmuşdur. Ona görə də Sizin bu gün Prezidentin səlahiyyətlərini əvəz etmək hüququnuz yoxdur.

Surət Hüseynovun Baş nazir olmasına, mənim məlumatıma görə, Prezident Əbülfəz Elçibəy də razıdır. Əbülfəz Elçibəy burada oturub Prezident olmaqla, Siz Ali Sovetin sədri olmaqla, Surət bəy Baş nazir olmaqla bu işi aparmaq olardı. Bu, qanuni tərfi.

350 deputat arasında məhkəmə hakimiyyətinin yeganə nümayəndəsi mənəm və Milli Məclisin 51 üzvü arasında Şirvan zonasından seçilən bir nəfər də deputat yoxdur. Ona görə xahiş edirəm, sözümlə kəsməyin. Belə vəziyyətdə Əbülfəz bəy hökmən geri qayıtmalıdır.

Heydər bəy, məni çıxış etməyə ən çox vadar edən Sizin dediyiniz sözlər oldu. Siz çox görkəmli adam idiniz və adamsınız, siyasətdə nəhəngsiniz. Heç ola bilməzdi ki, imperiyanın dağılmasını bilməyəydiniz. Məhz Qorbaçov imperiyanı xarici təsirlə dağıtmağa başlayanda Siz imperiyanın dağılacığını bizdən çox-çox irəli görürdünüz. Ona görə də Şevardnadze kimi Siz də artıq İttifaqda perspektiv olmayandan sonra mütləq respublikaya gəlib xalq hərəkatına nəzarət etmək, təbii ki, onu öz təsiriniz altında saxlamaq istədiniz. Siz xalqın psixologiyasını yaxşı başa düşdüyünüzdə görə, 70 il ərzində sovet dövlətinin bizə sinfi münasibətləri aşılacağına görə əvvəl Nemət Pənahov kimi fəhləni irəli verdiniz ki, xalq içərisində populyar olsun.

Bir qədər sonra Etibar Məmmədov, bir qədər sonra Əbülfəz bəy. Bir vaxt Siz Mütəllibovun xeyrinə, həmin Heydər Əliyevin əleyhinə danışan adamlardınız. Xahiş edirəm, susun! Kəsin sözünüzü!

Deməli, mən demirəm ki, hər hansı bir dərəcədə Sizin seçilməyinizə təsirim ola bilərdi. Ancaq Siz seçilən gün Prezident Əbülfəz bəy məndən xahiş elədi ki, Tahir, sən getmə, orada narahat olma, qoy Heydər bəy seçilsin. Tamamilə mane olunmasın ona. Lakin Siz neylədiniz? Siz Heydər Əliyev Sizə gəmidən sual verəndə Siz oxşatdınız ki, Əbülfəz bəy də gəmini tərk eləyib. Halbuki Siz deməliydiniz ki, Prezident yoxdursa, onu burada mən əvəz eləyirəm, mən ağsaqqal kimi varam, Prezident gəmini deyil, kapitan göyertəsini tərk eləyib, kapitan körpüsündən, göyertədən idarə eləyir respublikanı. Bunu demək əvəzinə Siz onu gözdən salan hər cür hərəkətlər etdiniz. Bütün informasiyaları onun əleyhinə verməyə başladınız. Bu gün informasiyada, televiziya və qəzetlərdə məhz Sizin agentura qoymur proseslərin getməsinə. Məhz Gəncə hadisələrinə dair mənim verdiyim müsahibə də getmədi. Amma Siz özünüzdən hakimiyyətinizi möhkəmləndirən, xalqın adından danışan reportajlar verirsiniz. Əvvəla, onu deyirəm, heç kim xalqı bura qatmasın. Xalq bu gün oyunu başa düşür və tamamilə kənarda dayanıb və eyni zamanda bəli, AXC-ni də dəstəkləmir. Lakin bizim hakimiyyətimiz dövründə xalq AXC-yə nifrət eləməmişdi, narazı idi. Ancaq mən bilirəm ki, Sizin bu münasibətiniz davam elədiyi andan Tofiq Qasimovun Gəncə hadisələrində iynənin ucu boyda təqsiri olmadığı halda dərhal onu vəzifədən kənarlaşdırdınız. AXC strukturlarını dağıdan hərəkətlərə yol verirsiniz.

Bilirəm, vaxt gələcək, xalq bütün bu oyunların içərisində yenə də Əbülfəz bəyi əlinin üstündə qaytarıb bura gətirəcək. Siz onu bilin ki, mən heyran qalıram Sizə. 20 il bundan əvvəlki kimi respublikaya rəhbərlik eləmək istəyirsiniz. Lakin o vaxt təkpartiyalı bir diktatura var idi, partiyanın sözündən çıxan yox idi. Bu gün ictimai-siyasi vəziyyət başqadır, respublikada olduqca geniş və müxtəlif təbəqəli insanlar, təşkilatlar mövcuddur. Lakin bununla bərabər, Ali Sovetin Sədri vəzifəsi Sizə bəs eləmir ki, Prezidentin də səlahiyyətini Sizə həvalə eləyirlər. Mən Sizdən xahiş edirəm, Heydər bəy, nə qədər gec deyil...

Buradakı Milli Məclis üzvləri arasında mənim xoş münasibətim yaranıb. Çox təəssüf edirəm ki, 3 ay əvvəl məhkəmə quruluşu və hakim statusu haqqında qərar qəbul eləyən zaman az qala mənim ürəyimdə Milli Məclisin üzvlərinə olduqca böyük sevgi var idi ki, beynəlxalq hüquqi normalara uyğun qanunlar qəbul eləyirlər. Bu gün o Milli Məclis üzvlərindən xahiş edirəm, and verirəm onlara, əziz olan balalarının canına, heç olmasa, silkələnsinlər. Hər dəfə onlardan kiminsə mövqeyindən istifadə eləyib gah bu tərəfin, gah o tərəfin xeyrinə qərarlar qəbul

etdirməyə cəhd eləməsinlər. Mən bunu sizdən rica edirəm. Məsələn müzakirə eləmək lazımdır ki, bu gün icra başçısı tutulub Gəncəyə aparılıb, dəyişdirilib, evindən didərgin düşüb. Amma siz bunu xalq hərəkatı kimi təqdim edirsiniz, deyirsiniz, xalq ayağa qalxıb. Onu deməkdən ki, Prezidenti bura qaytarmağa mane olan yeganə hal və bu gün də o zamanət lazımdır. Bircə dəfə Surət bəy desə ki, Əbülfəz bəyin qayıdıb gəlməsinə mən imkan yaradıram, o, qayıdıb gələr bura. Bu zamanəti Siz təmin eləmək əvəzinə, mən çox təəssüf edirəm ki, Siz ancaq və ancaq məsələni döndərüb xalqın bu qədər torpaq itkisi verdiyi bir vaxtda Prezidentin bura gəlib-gəlməməsi məsələsinin üzərinə çıxarırsınız. Mən buna etiraz edirəm və vəzifə barədə sözümlü deyəcəyəm.

Həmin qərarın da qüvvəsi yoxdur, ona görə ki, ona sədr qol çəkməyib, sədrin müavini qol çəkib, rəqlamentə görə sədr qol çəkməli idi. Deməli, mən üzümü Surət bəyə və sizə tuturam, Məhəmməd Peyğəmbərin böyük bir kəlamını sizə xatırladıram, əziz qardaşlar, ağsaqqallar. Ola bilsin ki, istintaq hətta Prezidenti də təqsirkar hesab elədi və məhkəmə məsuliyyəti qarşısında qaldı. Mən bu barədə heç nə deyə bilmərəm, çünki gələcəkdə məhkəmə perspektivim ola bilər. Lakin bir şeyi deyə bilərəm, əgər, doğrudan da, onlar günah eləyiblərsə, həqiqətən, xətəyə yol veriblərsə, Məhəmməd Peyğəmbər deyir ki, böyüklük bağışlamağı bacarandır. Mən sizdən xahiş edirəm, bağışlayın. Qüvvələr birliyi naminə.

Siz inanın, bu gün mitinqlərdə kəskin çıxışlar eləyirlər. Bu, gələcəkdə ölkənin çətin vəziyyətə salınmasına səbəb olar.

Dünənki “Pravda” qəzetinə baxın. Yeltsinin Yunanıstana səfəri ilə əlaqədar deyilib ki, Qafqaz və Balkan regionlarında Rusiya öz təsirini heç vaxt azaltmayacaqdır. Bütün bu oyunlar Rusiyanın Azərbaycana münasibəti prizmasından keçir. Jirinovski də, sadəcə olaraq, boş-boşuna demirdi ki, Heydər Əliyev və Şevardnadze hakimiyyətə gəlmək üçün öz xalq hərəkatlarını yaratdılar. Onları xalq birdən-birə qəbul etmədiyinə görə, millətçi Əbülfəzi və Qamsaxurdiyanı hakimiyyətə gətirmək lazım idi ki, ölkədə çaxnaşma salıb, narahatlıq, qeyri-sabitlik yaradıb sonra özləri gəlsinlər.

Mən sözümlü iki cümlə ilə tamamlayıram. Əvvəla, istefanı o vaxt verərəm ki, bunu Əbülfəz Elçibəy mənəvi cəhətdən məsləhət görsün. Bu gün mən Əbülfəz bəydən başqa qanunları imzalayan bir kəsin imzasını tanımıram və hakimlərə tövsiyə edirəm, göstəriş verirəm ki, hər hansı

adamları həbsə alarlarsa, dərhal həmin işləri mənə göndərsinlər. Siyasi mülahizəyə görə heç kimi həbs eləməsinlər. Bu, bir. İkincisi, mən Milli Məclisdən bir daha xahiş edirəm ki, həmin qərarı ləğv eləsin. Surət bəyin Baş nazir seçilməsini istəyirsə, Əbülfəz bəy də onu istəyir, onun təqdimatı ilə təyin olunsun və ölkəmiz yaşamaqda davam eləsin. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, sakit olun. Milli Məclisdə bazar əhvali-ruhiyyəsi yaratmayın. Tahir bəy, Siz danışdınız, mən səbirlə qulaq asdım, imkan verdim, ürəyinizi boşaltdınız. İndi bir dəqiqə dinləyin, Siz də, hamınız da. Siz Məhəmməd Peyğəmbərə, bizim dinimizə istinad edirsiniz. Bu gün tasuadır, sabah aşuradır. Həzrət İmam Hüseynin sabah qətlə yetirilən günüdür. Sizi də, bütün burada əyləşən adamları da dəvət edirəm ki, bu müqəddəs günlərdə səbirli olun, təmkinli olun, bizim dinimizə, Peyğəmbərimizə və Həzrət Hüseynin xatirəsi naminə bu gün nə o tərəfə, nə bu tərəfə vurmayın, ədalətli olun.

Siz Ali Məhkəmənin sədrisiniz, ədaləti təmsil edən adamsınız, ədalətli olun. Bilirsiniz, Siz əvvəllər populist danışıklarla başlamısınız, bunların vaxtı keçib. İndi qanun vaxtıdır, qayda vaxtıdır. Siz deyirsiniz ki, mənim bu gün səlahiyyətim yoxdur və Siz ancaq Əbülfəz Elçibəyi tanıyırsınız. Mən Sizə Əbülfəz Elçibəyin fərmanını və onun qolunu nümayiş etdirirəm, xahiş edirəm, çəkin. Əbülfəz Elçibəy öz fərmanı ilə bütün bu səlahiyyətləri Ali Məclisin Sədri Heydər Əliyevə verib. O cümlədən Baş nazirin təyin olunması haqqında təkliflər vermə səlahiyyətini də Heydər Əliyevə verib. Əgər Siz qanunçusunuzsa, əgər Siz, doğrudan da, ağıllı bir hüquqçusunuzsa, əgər Siz bunu bilirsinizsə, niyə belə mənasız söhbətlər aparırsınız? Cavab verməyin. Mən Sizə göstərirəm, gəlib tanış ola bilərsiniz. Hamısı burada mənim əlimdədir. Bir şeydən ki xəbəriniz yoxdur, danışmayın. Sizin və Sizin kimi adamların bu son illərdə bədbəxtliyi ondan ibarət olub ki, xalqı çox vaxt aldatmısınız. Başa düşürsünüz? Bu, birinci.

İkinci, mən Sizə çox məsələlərdə cavab vermək istəmirəm, çünki onlara cavab verməyə ehtiyac yoxdur. Əgər Siz deyirsinizsə ki, xalq hərəkatının başçıları Nemət Pənahov, Etibar Məmmədov, Rəhim Qazıyev Heydər Əliyev tərəfindən təşkil olunmuş və Heydər Əliyev də imperiya tərəfindən təyin edilmiş adamdırsa, demək, onda Azərbaycanda xalq hərəkatı yoxdur. Onda hansı xalq hərəkatından danışırırsınız? Əgər Siz hesab edirsiniz ki, bunları mən təşkil eləmişəm, mən də imperiyaya qulluq eləmişəm. Axı Siz bunların rəhbərliyi altında gedirdiniz. 1988-ci

ildə Nemət Pənahov sizin hamınızı Azadlıq meydanında qaldırıb-endirirdi. (*Gülüşmə. Alqışlar.*) İndi nə oldu Nemət Pənahov imperiyanın adamı oldu? Siz Azərbaycanın millətçi adamı oldunuz? Etibar Məmmədovu imperiya həbs elədi, aparıb bir il Moskvada saxladı. Onda belə çıxır ki, bunları törədən mənəm, yaxud da imperiyadır? Etibar Məmmədov müstəqil bir şəxsiyyətdir, özü də Azərbaycanda çox böyük nüfuzu olan Milli İstiqlal Partiyasının başçısıdır. Siz niyə bu adamlara ləkə vurursunuz? O cümlədən Rəhim Qaziyevə də. O cümlədən başqalarına da. Əgər bunları kənarlaşdırsaq, onda xalq hərəkətində kim qalır? Siz qalırsınız? Bəlkə də, Siz İsmayilli rayonunda hansı kənddəsə bir xalq hərəkəti yaratmısınız? Bilmirəm. Sizin nə qədər fəaliyyətiniz olub, bilmirəm. Ancaq bu adamlar dünya miqyasında məşhurdurlar. Əgər Siz bu adamları da indi xalq hərəkəti tarixindən silirsinizsə, onda xalq hərəkətində kim qalır? Ona görə Sizin bu danışığlarınızda məntiq yoxdur.

Sizin bir sözünüzdə də cavab vermək istəyirəm. Xalq Cəbhəsinə qarşı heç bir təqib yoxdur. Xalq Cəbhəsinin adamları – vəzifədə olan adamlar anlaşılmaz bəyanatlar verirlər: mən vəzifəmi dondurmuşam. Sizdən hüquqçu kimi soruşuram, hansı hüquq normasında belə bir qanun var? Vəzifəni sənə baban verib, atan verib ki, istədiyin vaxt onu dondurasan, istədiyin vaxt üstünə isti su töküb əridəsən? (*Gülüşmə.*) Bu nə haqq-hesabdır? Vəzifəmi dondurmuşam. Əbülfəz Elçibəy gələnə qədər vəzifəmi dondurmuşam. Onda get Əbülfəz Elçibəyin yanına. Kələkidə vəzifəni ərit, başla vəzifəni aparmağa. (*Alqışlar.*)

Bilirsiniz, Siz qeyri-qanuni hərəkətlərə yol verirsiniz. Biz Xalq Cəbhəsindən heç kəsi vəzifədən kənar etməmişik. Ancaq bəziləri, o cümlədən Tofiq Qasimov. Nə bilim, qanunçuluq komissiyasının sədridir, özü burada qanunçuluqdan bu bir il müddətində leksiyalar deyib, çalışıb çox adamları öyrətsin. İndi də beynəlxalq təcrübəsi olan bir adamdır. Deyir ki, mən vəzifəmi dondurmuşam. Yaxşı, Azərbaycana sənə vəzifən lazımdır, ya Azərbaycanın xarici siyasəti? Əgər bir tərəfdən deyirsiniz ki, Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda nüfuzuna bu toxunacaqsa, xarici işlər naziri vəzifəsini dondurursa, onda Siz Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda fəaliyyətini gücləndirirsiniz və yaxud da zəiflədirsiniz. Ya işləyin, ya da gəlin, istefa verin, azad olun. Necə yəni dondurmuşam? Çağırblar, deyiblər ki, bəli, Bakıda 11 nəfər icra hakimi var. Biz icra hakimi vəzifəsini dondururuq.

Dünən də adamları zorla avtobuslara yığıb Xalq Cəbhəsinin qarşısına mitinqlərə gətiriblər. Aprel ayının 2-də Azərbaycanın Prezidenti

Əbülfəz Elçibəy fərman verəndə ki, Azərbaycanda fəvqəladə vəziyyət elan olunsun, mən Naxçıvanda buna etiraz etmişəm. Fərman verəndə ki, fəvqəladə vəziyyət dövründə senzura qoyulsun, mən buna da etiraz etmişəm. Siz bu fərmanı vermisiniz. Siz bu yola getmisiniz. İndi fərmanınızı Siz niyə özünüz pozursunuz? Elə Əbülfəz Elçibəy özü burada olanda bir tərəfdən fərman vermişdi ki, mitinq keçirmək olmaz. Bir tərəfdən də onun oturduğu yerdə – Prezident Aparatının qarşısında mitinqə yığışırdılar, o da camaatın qarşısında çıxış edirdi. Mən heç bir mitinqə getməmişəm. Mən Prezident Əbülfəz Elçibəyin verdiyi fərmanı yerinə yetirirəm, yəni heç bir mitinq çağırıram, heç bir mitinq getmirəm və Əbülfəz Elçibəyin fərmanını pozmuram. O, qüvvədədir Prezident kimi. Siz niyə pozursunuz? Demək, belə çıxır ki, Siz hakimsiz, nə istəyirsiniz, onu edirsiniz? Sizə lazım idi ki, mitinq olmasın, fərman verdiniz ki, fəvqəladə vəziyyət olsun. İndi Sizə lazımdır ki, mitinq olsun, Siz o fərmana, ayıb olmasın, tüpürürsünüz, bağışlayın, üzr istəyirəm bu ifadəmə görə. Hansı mərdlikdən danışırırsınız?

Ona görə, xahiş edirəm, gəlin bu gün, mən əvvəldə dediyim kimi, vəziyyətdən çıxış yolları axtaraq. Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanın xalq tərəfindən seçilmiş Prezidentidir. Mən Əbülfəz Elçibəyə əvvəl xalq hərəkatında iştirakına görə, Prezident seçildiyinə görə hörmət etmişəm və bu gün də bu hörmətimi saxlayıram. Komissiya nə cavab verəcək, nə edəcək, mən bunu bilmirəm. Hər şey hüquqi nöqteyi-nəzərdən təmin olunmalıdır. Amma bir insan kimi, bir şəxs kimi mən Əbülfəz Elçibəyə bu gün də hörmət edirəm və bu hörmətimi də saxlayıram. Ancaq Siz gəlin, Əbülfəz Elçibəyi bu ağır günlərə salan adam, bundan sonra da onun adından sui-istifadə edib özünüz öz məqsədlərinizi həyata keçirməkdən əl çəkin. Əl çəkin ondan. Nə?

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Sən nə cavab verəcəksən? Sən danışdın, mən də danışdım, qurtardı. Bilirsiniz, burada artıq çox böyük bir siyahı yazılıb. Mən hesab edirəm ki, bunlara heç bir ehtiyac yoxdur. Necə düşünürsünüz? Ona görə də mən təklifi səsə qoyuram. Kim...

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Birinci, rəqlamentə görə bu səsvermə açıq da ola bilər, qapalı da. Keçən dəfə də danışdıq ki, indi bizdə bu səsvermə sistemi bir növ qapalıdır, çünki texnika ilə səs verilir. Ona görə də etiraz yoxdur ki elə bu üsuldən istifadə olunsun?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Etiraz yoxdur. Onda səsə qoyuram. Kim Surət Hüseynovun Azərbaycan Respublikasının Baş naziri təyin olunmasının tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibət bildirsin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 35

Əleyhinə 1

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 37

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli? Lehinə səs vermisiniz? Demək, 38. Beləliklə, Surət Hüseynov Azərbaycan Respublikasının Baş naziri təyin olunur. (*Alqışlar.*)

Surət müəllim, buyurun.

Surət Hüseynov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili! Mənə göstərilən etimada görə Sizin şəxsinizdə bütün Azərbaycan vətəndaşlarına dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Respublikanın hazırkı vəziyyəti, döyüş cəbhələrindəki uğursuzluqlar, iqtisadiyyatda olan hərc-mərclik bizim qarşımızda çox ciddi və məsuliyyətli vəzifələr qoymuşdur. Bunun öhdəsindən gəlmək üçün, ilk növbədə, vətəndaşlıq həmrəyliyinə və barışıqna nail olmalı, dövlətçiliyimizi möhkəmləndirməli, hər bir vətəndaşın hüquqi, iqtisadi, mənəvi və dini azadlığı təmin olunmalıdır. Azərbaycan dövlətinə, onun müstəqilliyinə hörmət edən hər bir yaxın və uzaq xarici dövlətlərlə beynəlxalq normalar əsasında əlaqələr möhkəmləndirilməli, iqtisadi, siyasi və hərbi sazişlərdə Azərbaycanın mənafeyi üstün tutulmalıdır. Bu müqəddəs vəzifələrin həyata keçirilməsində heç bir şeydən çəkinməyəcəyəm, Azərbaycan xalqının tərəqqisi və inkişafı naminə sizinlə birlikdə var qüvvəmi bu işə sərf edəcəyəm. Etimadınıza və diqqətinizə görə sağ olun. (*Alqışlar.*)

Sədrlik edən. Surət Hüseynovu Baş nazir vəzifəsinə təklif edərkən, mən qeyd etdim ki, bu namizədi irəli sürərkən Azərbaycanın müdafiə qüvvələrini möhkəmləndirməyi, təhlükəsizliyini təmin etməyi, işğal olunmuş torpaqların geri qaytarılmasında səmərəli tədbirlər görməyi və bu sahədə Surət Hüseynovun həm təcrübəsindən, həm də imkanla-

rından istifadə etməyi nəzərdə tuturam. Ona görə də belə bir təklif irəli sürürəm ki, Surət Hüseynovun Baş nazir təyin olunması ilə əlaqədar Nazirlər Kabinetinin tərkibinə Azərbaycanın üç nazirliyi də daxil olur. Aprel ayının 28-də Nazirlər Kabinetinin strukturu Milli Məclis tərəfindən təsdiq olunub. Bu strukturda Müdafiə Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi və Daxili İşlər Nazirliyi Kabinetin tərkibinə daxil olmayıb. Ona görə də mən sizin müzakirənizə belə bir qərar layihəsi təqdim edirəm.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin strukturunda müəyyən dəyişikliklər edilməsi haqqında.

*Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (Əsas Qanununun) 123-cü maddəsinə müvafiq olaraq mühərribə dövründə Azərbaycan Respublikasının müdafiə qüdrətini möhkəmləndirmək və işğal edilmiş torpaqlarımızın tezliklə azad olunmasını təmin etmək, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin dövlətin təhlükəsizliyi və müdafiəsinə dair operativ fəaliyyətini gücləndirmək məqsədilə **qərara alır**:*

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1993-cü il 28 aprel tarixli, 584 nömrəli Qərarı ilə müəyyən edilmiş Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin strukturunda müəyyən dəyişikliklər edilsin və Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi bu strukturun tərkibinə daxil edilsin.

Belə bir qərarın qəbul olunmasına etiraz yoxdursa, xahiş edirəm, münasibət bildirəsiniz. Kim belə bir qərarın qəbul edilməsinin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, səs versin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə	33
Əleyhinə	2
Bitərəf	1
Səs vermədi	2
İştirak edir	38

Beləliklə, bu qərar da qəbul olundu. Nazirlər Kabineti ilə əlaqədar məsələləri biz həll elədik.

İndi Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru haqqında. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru İxtiyar Şirinov iyun ayının 4-dən Gəncə əməliyyatında iştirak etməsi ilə əlaqədar olaraq orada saxlanılıbdır və indiyə qədər də oradadır. Ancaq vəzifəsin-

dən Milli Məclis tərəfindən azad olunmayıb. Ona görə də bu məsələnin həll olunmasını mən Milli Məclisin müzakirəsinə verirəm. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının (Əsas Qanununun) 121-4-cü maddəsinin 8-ci bəndinə əsasən, İxtiyar Əlibala oğlu Şirinovun Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru vəzifəsindən azad edilməsi məsələsinə baxılmasını təklif edirəm. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyev. Müzakirə etməyə ehtiyac var?

Buyurun, Tofiq Qasimovun sözü var.

Tofiq Qasimov. Birinci, Heydər bəy, mən istəyirəm, bir şeyi dəqiqləşdirəm. Siz bu təklifləri eləyəndə, bayaq dediyiniz kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə Sizə verilən səlahiyyətlərdən istifadə edirsinizsə, mən çox xahiş edirəm, onda Milli Məclisin o qərarını Konstitusiyaya zidd olduğuna görə ləğv edək, o səlahiyyətləri qanuni Sizde hesab edək. Mənim bayaq dediyim bu idi.

Digər tərəfdən, mənə elə gəlir ki, bu, müəyyən mənada yenə qanuna ziddir, ona görə ki, Azərbaycanın respublika prokuroru İxtiyar Şirinov “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Qanunun pozulması şərti ilə orada saxlanılır, yəni qanunsuz saxlanılır. Biz onun deputat səlahiyyətini üzərindən götürməmişik ki, onu haradasa həbs etmək, saxlamaq, istintaq aparmaq hüquqi cəhətdən düzgün olsun. Ona görə də mən, yenə deyirəm, elə hesab edirəm ki, biz birinci növbədə Milli Məclis kimi İxtiyar Şirinovun və Sülhəddin bəy Əkbərovun qanunsuz olaraq, yəni deputat statusu əlindən alınmadan orada qanunsuz olaraq saxlanmasına etiraz edək. Birinci növbədə, onları bura gətizdirək, lazımdırsa, təhqiqat aparılsın. Məhkəmədə təhqiqat aparmaq üçün, heç olmasa, onların deputat statusunu qanuni surətdə götürək, ondan sonra bu məsələləri müzakirə edək. Çünki biz qanuna zidd cəhətdən belə sərbəst işlər görsək, mənə elə gəlir ki, gələcəkdə bu işi bizim hər birimizə tətbiq edə bilərlər. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq bəy, mən Sizin birinci sualınıza cavab verirəm. Üzr istəyirəm bu ifadəmə görə, ancaq tamamilə mədəni bir ifadədir. Mən Sizi bu günlərdə qanunda bir “bukvoyed” adam kimi qəbul edirəm, ancaq “bukvoyedlik”də də müəyyən məntiq olmalıdır. Siz sual verirsiniz ki, mən hansı səlahiyyətlərdən istifadə edirəm? Mən, şübhəsiz ki, öz fəaliyyətimi – Azərbaycan Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin iyun ayının 24-də

qəbul etdiyi qərar əsasında həyata keçirirəm. Amma, eyni zamanda, mən Sizə göstərdim ki, Azərbaycan Respublikasının Siz indiyə qədər saydığınız Prezidenti və mənim də hörmət etdiyim Əbülfəz Elçibəy öz fərmanını öz dəst-xətti ilə göndərüb bura, öz qolu ilə ki, bu səlahiyyətləri Ali Məclisin sədrinə veribdir. Ona görə mənim ikitərəfli səlahiyyətim var, həm Milli Məclis tərəfindən, həm də Azərbaycanın Siz saydığınız Prezidenti tərəfindən. Daha bundan artıq üçüncü bir səlahiyyət də lazımdır Sizə? Onda Sizə cavab verirəm ki, Milli Məclisin iyunun 24-də qəbul etdiyi qərar əsasında mən səlahiyyətlərimi həyata keçirirəm. Əgər siz qanunla deyirsinizsə, bu qanun belədir.

O ki qaldı İxtiyar Şirinov haqqında, mən, sadəcə olaraq, bu məsələni bu gün müzakirəyə çıxarmaq istəmirəm. Artıq Azərbaycanın hərbi prokuroru Rövşən Əliyev İxtiyar Şirinovun qanun əsasında, aparılan istintaq əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında Milli Məclis qarşısında vəsatət qaldırıb. Bu da tamamilə qanuni olan bir şeydir, istintaqla əlaqədar olan bir şeydir. Ancaq mən bu məsələni indi Milli Məclisin müzakirəsinə vermirəm. Sadəcə, öz səlahiyyətimdən istifadə edib İxtiyar Şirinovun indiyə qədər prokuror fəaliyyətini həyata keçirə bilmədiyinə görə, bu vəzifədən azad olunması məsələsini Milli Məclisin müzakirəsinə verirəm. Başqa bir sual, filan var?

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Onda mən səsə qoyuram.

Tofiq Qasımov. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. Ay Tofiq bəy, bunun vəzifədən azad olunmasına mənim ixtiyarım var, yoxsa yox?

Tofiq Qasımov. *(Mikrofondan uzaq olduğu üçün eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Səbəb deyirsənsə, mən hesab edirəm ki, o, işdən azad olunmalıdır. Nə səbəb istəyirsən daha?

Ədalət Rəhimli.

Ədalət Rəhimli. Mən də hesab edirəm ki, biz Konstitusiyanı pozmalıyıq. Bu gün xalq deputatları, Milli Məclisin üzvləri İxtiyar Şirinov və Sülhəddin Əkbərov həbs olunmuşlar, yaxud da saxlanılırlar, bilmirəm, necə adlandırırsınız. Məncə, Surət bəyin bu gün Nazirlər Sovetinin sədri, daha doğrusu, Baş nazir təyin olunması imkan verir ki, onlar azad olunsunlar. Onların vəzifədən azad olunmaları isə artıq başqa məsələdir, azad da eləmək olar, saxlamaq da. Ona görə, mən təklif edirəm ki,

həmin şəxslər azad olunsun, gəlsin bura, sonra onların məsələsini həll eləyin. Sağ olun.

Sədrlik edən. Yaxşı, mən təklifi səsə qoyuram. Kim verilən təklifin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibət bildirsin.

Arif Rəhimzadə, nə buyurursunuz? Artıq səsvermə gedir.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 32

Əleyhinə 2

Bitərəf 0

Səs vermədi 1

İştirak edir 35

Mürşüd müəllim, Siz hansı tərəfə səs verdiniz? Mən işdən azad olunmasını deyirəm, deputat hüququnu yox. Söhbət vəzifədən azad olmasından gedir. Başqa məsələdən söhbət getmir. Səs verirsiniz verin, vermirsiniz verməyin. 32 nəfər. Qəbul olunur. Beləliklə, bu məsələ də həll edildi.

Biz əlavə üçüncü məsələni gündəliyə daxil elədik. Deputat-istintaq komissiyasının ilkin məlumatı.

Buyurun, Mətləb Mütəllibov.

Mətləb Mütəllibov. Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən – bir az sakit olun, onda yaxşı eşidərsiniz, – deputat-istintaq komissiyasının ilkin məlumatı. Bildiyiniz kimi, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq etmək məqsədilə Milli Məclisin 1993-cü il 9 iyun tarixli qərarı ilə yeddi nəfərdən ibarət Deputat-istintaq komissiyası yaradılmışdır. Komissiya ilk gündən özünün iş planını tərtib etmiş, vəzifə bölgüsü aparmışdır. Görüləcək işlərin yüksək peşəkarlıq səviyyəsində aparılması məqsədilə komissiyanın nəzdində müxtəlif nazirlikləri təmsil edən beş müstəntiqdən ibarət istintaq qrupu yaradılmışdır. Bundan əlavə, komissiya öz işinə yüksək ixtisaslı ekspertləri də cəlb etmişdir. Komissiya fəaliyyətinə başladığı vaxtdan dindiriləcək şəxslərin dairəsini müəyyənləşdirmiş, onların ardıcıl dindirilməsini təşkil etmişdir. İyun ayının 12-də deputat-istintaq komissiyasının və istintaq qrupunun üzvləri hadisə yerində olmuş, əsgərlərlə, zabitlərlə, mülki vətəndaşlarla söhbətlər aparılmış, izahatlar alınmış, bu proseslər videokameraya çəkilmişdir. Komissiya üzvləri hadisəni təhqiq edən hərbi prokurorluqda olmuş, materiallarla tanış olmuşdur.

Milli Məclisin növbədənəkənar iclasının çağırılması ilə əlaqədar komissiya öz işini müvəqqəti dayandırıb Bakıya qayıtsa da, iyunun 26-da və 27-də Gəncə şəhərinə qayıdaraq öz işini əsasən yekunlaşdırmışdır. Zəruri hesab olunan şəxslərdən, o cümlədən İxtiyar Şirinovdan, Sülhəddin Əkbərovdan, Qabil Məmmədovdan, Malik Abbasovdan, eləcə də digərlərindən izahatlar alınmış, onların dedikləri videokameraya çəkilmişdir. Demək olar ki, bütün keçmiş vəzifəli şəxslər, o cümlədən İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, sabiq nazirlər Dadaş Rzayev, Fəxrəddin Təhməzov, Abdulla Allahverdiyev, eləcə də Əli Kərimov, Fəhmin Hacıyev, Məmməd Zeynalov, Nurəddin Sadıqov, Eldar Məmmədov, İbrahim Tatiyev, Dövlət Müdafiə Komitəsinin bütün üzvləri və digər şəxslər komissiyada ifadə vermişdir.

Eyni zamanda, komissiyanın üzvləri Naxçıvanda olmuş, Əbülfəz Elçibəyi, Fərəc Quliyevi və Fazil Mustafayevi də dindirmişlər. Ümumiyyətlə, 100-ə yaxın izahat alınmış və bu ifadələrin əsasları videokameraya çəkilmişdir. Əlaqədar nazirliklərdən tələb olunmuş bütün materiallar alınmış və hazırda təhlil olunur.

Komissiyanın üzvlərinin Ali Sovetin keçmiş rəhbərliyinə əvvəlcədən bildirdiyi kimi, belə geniş həcmli bir işə 20 gün ayrılması real deyildir və bu, baş vermiş hadisələrə tam obyektiv siyasi qiymət verməyə imkan vermirdi. Bununla belə, komissiya öz işinin 85-90 faizini yerinə yetirmiş, alınmış izahatlar əsasında baş vermiş hadisə barədə müəyyən məlumatlara malikdir.

Bu gün Deputat-istintaq komissiyası öz fəaliyyəti haqqında ilkin məlumat versə də, qeyd etməyi zəruri hesab edirik ki, 709 №-li hərbi hissənin Müdafiə Nazirliyinə təbə olmaması sənədlərlə və izahatlarla təsdiq olunur. Eyni zamanda, deputat-istintaq komissiyasına o da məlumdur ki, dövlət orqanları rəhbərləri təbə olmayan hərbi hissəni güclə tərk-silah etmək üçün əvvəlcədən hazırlıq işləri görmüş və qan tökülməsinə yol vermişdir. Bu məsələlərin sülh yolu ilə həllində hüquq mühafizə orqanları nəinki yaxından iştirak etməmiş, eyni zamanda, onlar tərəfindən bir sıra qanun pozulmalarına yol verilmişdir. Təkcə bir faktı demək kifayətdir ki, qanunların icrasına nəzarət etməli olan prokurorluq bir neçə qanunsuz qərar verməklə vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirmişdir. Dindirilmiş bütün vəzifəli şəxslər etiraf etmişlər ki, bu problemi sülh yolu ilə həll etmək mümkün idi. Bu gün ölənlər və yaralananlar haqqında komissiya tam olmayan məlumat vermək istəmir. Dəfələrlə deyilməsinə baxmayaraq, Gəncə Şəhər Hərbi Prokurorluğu

bu günə qədər ölənlərin və yaralananların siyahısını deputat-istintaq komissiyasına təqdim etməmişdir. Doğrudur, biz bir neçə mənbədən ölənlərin və yaralananların siyahısını əldə etmişik, lakin yaxın günlərdə Hərbi Prokurorluqdan qeyd olunan siyahını aldıqdan sonra hesabat verərkən bu haqda tam məlumat verəcəyik.

Bəziləri deputat-istintaq komissiyasının ünvanına yerli-yersiz iradlar bildirirlər ki, hər şey aydındır, bu hadisəni guya iki-üç günə aydınlaşdırmaq olar və sair. Komissiya üzvləri tam məsuliyyətlə bildirir ki, bu, qeyri-ciddi söhbətdir, baş vermiş hadisəyə formal münasibət göstərməkdir, komissiyanın buradan söyləyəcəyi hər bir söz tam əsaslandırılmalı, kiminsə istəyinə görə olmamalıdır. Hamımızın razılaşdığımız belə bir fikir vardır ki, 4 iyun Gəncə hadisələri həmin gündən çox-çox əvvəl başlamışdır və ona görə də əvvəlki prosesləri nəzərdən keçirmədən baş vermiş faciəyə siyasi qiymət vermək olmaz. Bunu deməyə məcburuq ki, hadisənin bilavasitə təşkilatçıları və iştirakçıları məsuliyyətdən yaxa qurtarmaq məqsədilə həqiqəti demək istəmədiklərinə görə, biz şahidlərin ifadələri ilə hadisələri bərpa etmək məcburiyyətində qaldıq. Eyni zamanda, bir çox vətəndaşların köməyi ilə hadisə haqqında hər gün dəyərli məlumatlar komissiyaya çatdırılır ki, buna görə də öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirən şəxslərə minnətdarlığımızı bildiririk.

Elə hesab edirik ki, Milli Məclis Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasına öz işini tamamlamaq üçün əlavə bir həftə də vaxt verməlidir. Yalnız bundan sonra biz hadisənin səbəbləri və səbəbkərləri haqqında obyektiv fikir söyləyə bilər, onların əməllərinə tam siyasi qiymət verə bilərik. Əgər etiraz etmirsinizsə, bu məlumatla kifayətlənək və bütün sualları gələn həftəyə saxlayaq. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Neçə gün vaxt lazımdır ki, siz işinizi qurtarasınız?

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, reqlamentə görə Milli Məclisin gələn iclasında biz artıq tam məlumatla çıxış etməliyik. Ayın 7-nə qədər vaxt verilsə, kifayət eləyər.

Sədrlik edən. Milli Məclisin üzvləri buna necə baxır? Qəbul edilsin? Əyləşin.

Mən təklif edirəm, belə bir qərar qəbul eləyək ki, Milli Məclisin Deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb Mütəllibovun məlumatı nəzərə alınsın. Nəzərə alınsın ki, iyul ayının 7-nə qədər deputat-istintaq komissiyası öz işini tamamilə qurtarıb son rəyini Milli Məclisə təqdim

edəcək. Belə bir qərarın qəbul edilməsinə etirazınız yoxdur ki? Xahiş edirəm, səs verəsiniz.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	36
<i>Əleyhinə</i>	0
<i>Bitərəf</i>	0
<i>Səs vermədi</i>	1
<i>İştirak edir</i>	37

Bir məlumat üçün Abbas Abbasova söz vermək istəyirəm. Mənə belə gəlir ki, bu, müəyyən qədər bizim respublikanın siyasi mühitinə aiddir.

Abbas Abbasov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili! Azərbaycanda yaranmış gərgin vəziyyətlə əlaqədar ölkəmizin bütövlüyü naminə, torpaqlarımızın mühafizəsi naminə, ümumiyyətlə, respublikamızın ətrafında yaranmış siyasi gərginliklə əlaqədar rəhbərliyin qonşu ölkələrin rəhbərliyi ilə apardığı iş nəticəsində sizə belə bir məlumat çatdırmaq istəyirəm (*rusca oxuyur*).

Aşağıdakı mətn rus dilindən tərcümə olunaraq verilib.

**Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti,
Heydər Əlirza oğlu Əliyevə**

Rusiya Federasiyasının Ədliyyə Nazirliyi, Rusiya Federasiyası ədliyyə nazirinin müavini Çeremnx 1993-cü il mayın 6-da “Sadval” Ləzgi Xalq Hərəkatının nizamnaməsinin dövlət qeydiyyatına alınması haqqında qərarın ləğv edilməsi haqqında əmr imzalayıb.

Orada deyilir ki, Rusiya Federasiyasının Nazirliyi 26 iyun 1992-ci il tarixli 140/16-3-23 nömrəli əmri ilə “Sadval” Ləzgi Xalq Hərəkatının beynəlxalq ictimai birlik statusunda nizamnaməsini qeydiyyata alıb və 969 sayılı nizamnamənin qeydiyyatı haqqında şəhadətnamə verib. Lakin Nizamnamənin 1.2-ci maddəsində hərəkət proqramında Rusiya Federasiyasının Dağıstan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünə qarşı yönəlmiş bir sıra müddəalar öz əksini tapmışdır. Bu isə Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin II hissəsinin, 70-ci maddəsinin 5-ci bəndinin, 72-ci maddəsinin, 80-ci maddəsinin və SSRİ-nin “İctimai birliklər haqqında” qanununun 3-cü maddəsinin bir hissəsi ilə ziddiyyət təşkil edərək, suveren Azərbaycan dövlətinin daxili işlərinə müəyyən dərəcədə müdaxilədir. Rusiya Federasiyası Rəyasət Heyətinin 20 iyul tarixli 14 nömrəli Rusiya Federasiyasının dövlət orqanlarında, müəssisələrində və təşkilatlarının

orqanlarında təşkilati strukturların, siyasi partiyaların və kütləvi ictimai hərəkətlərin fəaliyyətinə xitam verilməsi haqqında Fərmanının I bəndinə zidd olaraq, təşkilatın ilkin hərəkətləri istehsalat prinsipi ilə yaradılmışdır. Hərəkətin üzvləri arasında “İctimai təşkilatlar haqqında” SSRİ qanununun 9-cu maddəsinin 3-cü hissəsinə zidd olaraq kommünist strukturları da var. Nizamnamənin qeydiyyatı üçün ərizənin qəbul edildiyi andan onun verilməsi üçün bir aylıq müddət müəyyən edən “İctimai birliklər haqqında” SSRİ Qanununun 11-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin tələbinə zidd olaraq, “Sadval” hərəkətinin Nizamnaməsi barədə bildiriş 1992-ci ilin mayında, demək olar ki, onun qəbulundan dərhal sonra Ədliyyə Nazirliyinə verilib. Təsis sənədlərinin icrasında da müəyyən edilmiş tələblərə uyğunsuzluqlar var. Çeremnix 21 may 1992-ci il tarixli 140/16-3-23 nömrəli “Sadval” Ləzgi Hərəkətinin nizamnaməsinin mövcud qeydiyyatı haqqında qərarı və 969 nömrəli nizamnamənin qeydiyyatı haqqında şəhadətnaməni ləğv etdi. Ləzgi Xalq Hərəkəti “Sadval” haqqında məlumatlar, həmçinin Rusiya Federasiyasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçmiş ictimai birliklərin nizamnamələrinin dövlət reyestrindən də çıxarılmışdır. Bu qərarın icrası baxımından “Sadval” Ləzgi Xalq Hərəkətinin rəhbərlərinin onun məzmunu ilə tanış edilməsi və hərəkətin nümayəndələrindən nizamnamənin qeydiyyatı haqqında şəhadətnamənin, hərəkətin nizamnaməsinin, möhürün və ştampın götürülməsi, bank hesabının ləğv edilməsi üçün tədbirlərin görülməsi Dağıstan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinə həvalə edilir.

Bu informasiyanı sizə verməklə bir məsələni nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, hazırda Rusiya Federasiyası rəhbərliyində belə bir mövqe yaranıb ki, Azərbaycanın daxili işinə heç bir qüvvə, heç bir siyasi qurum qarışa bilməz, Azərbaycan bölünməz bir ölkədir, Azərbaycanın coğrafi xəritəsi Birləşmiş Millətlər Təşkilatında təsdiq olunub, Avropada təsdiq olunub. Buna görə də bu informasiyanı sizə çatdırmaqla kifayətlənirəm. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Bütün məsələlər müzakirə olundu, Milli Məclisin iclasını bağlı elan etməzdən əvvəl bildirmək istəyirəm ki, bu günlər bizim üçün bu qərarı qəbul edəndən sonra daha da sıx birləşmək lazımdır, bütün qüvvələr birləşməlidir. Mövcud reallığı anlamaq, mövcud reallıqdan fəaliyyət göstərmək lazımdır.

Bir də Ali Sovetin sədri kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs kimi bildirmək istəyirəm ki, heç bir siyasi partiya, heç bir siyasi quruma, heç bir siyasi təşkilata məhdudiyyət qoyulmayıb. Ancaq hər bir təşkilat qanun çərçivəsində hərəkət etməlidir. Xalq Cəbhəsindən olan şəxslər dünən mitinqdə cürbəcür

çağırışlar ediblər ki, biz mübarizəyə keçəcəyik. O mitinqdə bir çox silahlı adamlar da olub. Biz mübarizəyə keçəcəyik, Heydər Əliyev, Etibar Məmmədov, Rəhim Qaziyev, Surət Hüseynov guya birləşiblər, burada qeyri-qanuni işlər görüblər. Bunlar əhəmiyyətsiz işlərdir. Təəssüf ki, çıxış eləyənlərdən Məclisin üzvləri də olub. Mən tövsiyə edərdim ki, bu fikirlərdən geri çəkiləsiniz. İndi daxili mübarizədən söhbət getmir. İndi biz qüvvələrimizi, gücümüzü, söylərimizi birləşdirib gərək Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını geri qaytaraq, Azərbaycanda sabitliyi təmin edək.

Güman edirəm ki, bu gün qəbul elədiyimiz qərarlar Azərbaycanda indiyə qədər olan vətəndaş müharibəsi təhlükəsini aradan götürür. Bizim xalqımız, əhalimiz, vətəndaşlarımız rahat yaşaya bilərlər. Ancaq ayrı-ayrı şəxslər, yaxud ayrı-ayrı silahlı dəstələr, ayrı-ayrı qurumlar aranı qarışdırmaq niyyətindən əl çəksinlər. Əbülfəz Elçibəy Prezident olarkən qəbul etdiyi qərar – fəvqəladə vəziyyət davam edir, Milli Məclis bu fəvqəladə vəziyyətin iki ay da artırılmasını qərara alıb, Əbülfəz Elçibəyin Prezident kimi təklifi əsasında. Xalq Cəbhəsinin üzvlərinə və onun fəalllarına müraciət edərək xahiş edirəm ki, özlərinin indiyə qədər Prezident saydıqları Əbülfəz Elçibəyin bu qanununa riayət etsinlər. Yəni də qeyd edirəm, burada silahlı dəstələr çoxdur. Artıq bizim bu qərar qəbul olunandan sonra, yəqin ki, müvafiq nazirliklərimiz bu işlərlə ciddi məşğul olacaqlar. Ancaq şəxsən mən heç istəməzdim ki, indi bunlar müəyyən güc tədbirləri ilə olsun. Sadəcə, hamı anlamalıdır ki, o vaxtlar keçdi, silahlar təhvil verilməlidir, siyasi mübarizələr gedə bilər, siyasi fikir mübarizələri gedə bilər, fikir müxtəlifliyi var və davam edə bilər, ancaq başqa hallara yol verilməməlidir. Xahiş edirəm ki, bu məsələləri nəzərə alasınız. Bununla da Məclisin iclası qapalı elan olunur.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI**

3 iyul 1993-cü il

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən
Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
Heydər Əliyev sədrlik edir*

Sədrlik edən. Axşamınız xeyir. Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçəsiniz.

(Qeydiyyat)

Demək, 34 nəfər. Yetərsay var. Başlaya bilərik.

Bu gün istirahət günü olduğuna baxmayaraq, bir neçə məsələnin müzakirəsi üçün Məclis üzvləri Məclisin iclasına dəvət olunublar. Birinci, son iki gündə Ermənistanın silahlı qüvvələri Azərbaycanın sərhəd bölgələrində, xüsusən, dünən və bu gün Füzuli və Cəbrayıl rayonlarının ərazisində şiddətli hücumlara keçiblər, o tərəfdən hərbi əməliyyatlar aparılır. Şübhəsiz ki, bizim silahlı qüvvələr də cavab verməyə məcbur olurlar. Dünən Ermənistanın silahlı qüvvələri Füzuli rayonunun üç kəndini ələ keçiriblər və belə bir vəziyyətdə ələ dünən Bakıda olan xarici ölkələrin səfirlərini dəvət edib onlara və eyni zamanda, bütün xarici ölkələrə, dünya ictimaiyyətinə bizim bəyanatımızı vermək zərurəti yarandı.

Məlumdur ki, iyun ayının 12-dən Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazisinə hücumlar başlanmışdır və bu hücumlar bizim respublikamıza çox böyük zərər vurmuşdur. Onların qarşısını almaq üçün Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Türkiyə dövlətlərinin nümayəndəlikləri ilə danışıqlar aparılmışdır. Rusiyanın xüsusi səlahiyyətli səfiri Moskvadan həm Ermənistanla, həm də bizimlə əlaqə saxlayaraq bu işlərlə məşğul olmuşdur və ayın 28-dən atəş, demək olar ki, dayandırılmışdır.

Lakin dünən yenidən şiddətli atəşlər başladığına görə və ümumiyyətlə, iyun ayında Azərbaycanın daxili ictimai-siyasi vəziyyətində yaranmış gərginliyi və çətinlikləri fürsət bilən Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisinin bir neçə hissəsinə hücum etməsi artıq çox böyük narahatlıq hissi doğurduğuna görə dünən, yəni iyul ayının 2-də biz xarici ölkələrin səfirlərini dəvət edib onlara həm ətraflı məlumat,

həm də bəyanat vermişik. Bu bəyanat və bizim onlarla apardığımız danışıq televiziya vasitəsilə verilmişdir. Güman edirəm ki, bu barədə indi bir daha ətraflı məlumat verməyə ehtiyac yoxdur, ancaq bu vəziyyəti və bizim gördüyümüz tədbirləri Milli Məclisə çatdırmaq və Milli Məclisin üzvlərini toplayıb vəziyyət və bizim diplomatik hərəkətlərimiz haqqında məlumat vermək zəruridir.

Odur ki, bu məsələ 1-ci məsələ kimi bizim bugünkü iclasımızın gündəliyinə daxil edilib və xahiş edirəm, qəbul olunsun. 2-ci məsələ Beynəlxalq Əmək Təşkilatının əvvəllər SSRİ tərəfindən qəbul olunmuş konvensiyalarının qüvvəsinin Azərbaycan Respublikası ərazisinə şamil edilməsi barədədir və bunu Sosial siyasət komissiyası təqdim edibdir. 3-cü məsələ Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Əmək Təşkilatının “Müəssisələrdə zəhmətkeşlərin nümayəndələrinin hüquqlarının müdafiəsi və onlara verilən imkanlar haqqında” 135 sayılı Konvensiyasına, “Beynəlxalq əmək normalarının tətbiq edilməsinə kömək göstərilməsi üçün üçtərəfli məsləhətlər haqqında” 144 sayılı Konvensiyasına, “Kollektiv danışıqlara kömək göstərilməsi haqqında” 154 sayılı Konvensiyasına qoşulması barədədir və bunu Xarici işlər komissiyası təqdim edibdir. Bir də kadr məsələləri barədə bir neçə təklif var – bu məsələlərin Milli Məclisdə baxılması üçün gündəliyə salınması xahiş olunur. Məclis üzvlərinin bunlara etirazı yoxdur ki? Xahiş edirəm, bu gündəlik səsə qoyulsun, münasibətinizi bildirin.

(Səsvermə)

Bəli, 33-34 nəfər iştirak edir.

Demək, gündəlik qəbul olundu. Onda 1-ci məsələ haqqında mən bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, dünən bu barədə bizim bəyanatımız televiziya vasitəsilə verilib və güman edirəm ki, Məclis üzvlərinə məlumdur. Bəyanatımızın əsas məzmunu ondan ibarətdir ki, iyun ayında Azərbaycan Respublikasında çox mürəkkəb daxili ictimai-siyasi vəziyyət yaranıbdır. Belə bir dövrdə respublikanın rəhbərliyi, xüsusən respublika parlamenti Azərbaycan Respublikasında yaranmış bu gərgin vəziyyətin aradan qaldırılması işləri ilə məşğul olubdur və əldə edilən nailiyyət ondan ibarət olmuşdur ki, iyun ayının 4-də Gəncədə baş vermiş qanlı hadisələrdən sonra Azərbaycanda regionlar arasında yaranmış böyük qarşıdurma və vətəndaş müharibəsi təhlükəsi görülmən tədbirlər nəticəsində aradan qaldırılıb və respublikanın bütün qüvvələri milli barışıq, milli həmrəylik yolu ilə getmək arzusunu bildiriblər.

Bunların nəticəsi olaraq da son günlərdə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bir neçə mühüm qərar qəbul edib. Azərbaycan Respublikasının parlamenti tərəfindən bəyan edilib ki, respublikanın daxilində olan bu dəyişikliklər, yaranmış vəziyyət Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətində heç bir dəyişikliyə gətirib çıxarmır. Daxili siyasət və xarici siyasət olduğu kimi qalır. Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan Respublikasının parlamenti əvvəlki dövrdə olduğu kimi, demokratiya yolu ilə, qanun yolu ilə, Konstitusiyaya riayət edərək öz daxili işlərini həll etmək əzmindədir və bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, demokratiyanın inkişafı, siyasi plüralizmə geniş yol verilməsi və bütün siyasi qüvvələrin bu proseslərin həllində iştirak etməsi zəruri sayılır və buna da nail olunub. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində, qeyd etdiyim kimi, parlament bildirib ki, heç bir dəyişiklik yoxdur. Bütün dövlətlərlə bərabərhüquqlu əlaqələr əvvəl olduğu kimi davam edir, imzalanmış dövlətlərarası müqavilələrə riayət olunur və riayət olunacaqdır.

Son vaxtlar neft şirkətləri ilə imzalanmış müqavilələrin, müqavilə deyil, bəyannamənin icrasının bir qədər dayandırılması şirkətlər tərəfindən narazılığa gətirib çıxarıb. Şirkətlərin başçıları Bakıda olublar, Ali Sovetdə qəbul olunublar, onlarla ətraflı söhbətlər aparılıb. Onlar Nazirlər Kabinetində də qəbul olunublar, orada da geniş söhbətlər aparılıb və bildirilib ki, burada narahatedici heç bir məsələ yoxdur. Sadəcə olaraq, bu, Azərbaycan Respublikasının həyatı üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edən bir müqavilədir. Müqavilələr hələ yoxdur, sadəcə olaraq, bəyannamədir və bu bəyannaməyə Nazirlər Kabinetində baxılmalıdır, sonra Milli Məclisdə baxılmalıdır, ondan sonra hərəkət ola bilər, ona görə də bu bəyannamənin icrasının müvəqqəti dayandırılması haqqında Nazirlər Kabineti tərəfindən qərar qəbul olunmuşdur. Təəssüf ki, bizim bu qərarımız, Nazirlər Kabinetinin bu qərarı xaricdə bir çox ölkələrdə düzgün qəbul olunmayıb, ona görə də bəzi narazılıqlar olub və mətbuatda bəzi yazılar gedib.

Bunlar hamısı aydınlaşdırılmış və dünən bir daha xarici dövlətlərin səfirlərinə bəyan olunmuşdur ki, bu işlər hamısı qanuni yolla, Azərbaycan Respublikasının mənafeyi təmin edilməklə, eyni zamanda, o şirkətlərlə ki əlaqələr yaranıb, həmin şirkətlərlə Azərbaycan Respublikasının qarşılıqlı maraqları əsasında davam edəcəkdir. Bəyannamənin icrası da davam edəcəkdir, ancaq sadəcə olaraq, bəzi məsələləri aydınlaşdırmaq lazımdır.

Güman edirəm ki, Məclis üzvləri də buna razı ola bilərlər, çünki bu çox mühüm məsələdir, Azərbaycan Respublikasının nəinki bu günü üçün, bəlkə də əlli il, yüz il bundan sonrakı yaşayışı üçün vacib məsələdir. Bu məsələyə səthi yanaşmaq olmaz və ona hərtərəfli baxmaq, dərinlən yanaşmaq lazımdır. Bizim neft şirkətindən üç-dörd nəfər bu danışıqlarda iştirak edib, onların imzası ilə belə bir sənədin icra olunmasına yol vermək olmaz. Bunu biz xarici ölkələrin səfirlərinə bildirdik və onlar da bizim verdiyimiz bu məlumatdan, mən hesab edirəm ki, məmnun oldular.

Eyni zamanda, dünənki görüşdə bizim əsas məqsədimiz həm xarici dövlətlərin səfirlərinin, həm onların dövlətlərinin, həm də bütün dünya dövlətlərinin, dünya ictimaiyyətinin diqqətini son günlər Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpağına olan hücumlara cəlb etməkdən ibarət idi. Bu barədə də ətraflı məlumatlar verdik və bəyan etdik ki, biz Ermənistan tərəfinin indiki dövrdə bu cür hərəkətini qətiyyətlə pisləyirik və bütün dünya ictimaiyyətinə, dünya dövlətlərinə müraciət edərək öz imkanlarından istifadə edib onlara təsir göstərmələrini rica edirik. Belə bir vəziyyətin xüsusən ATƏM çərçivəsində bu yaxın günlərdə nəzərdə tutulan tədbirlər ərəfəsində yaranması bizi həm çox narahat edib, həm də təəccübləndirib. Bildiyiniz kimi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın və Türkiyənin təşəbbüsü ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 822 nömrəli qətnaməsi əsasında Qarabağ bölgəsində həyata keçiriləsi sülhyaratma işləri ilə əlaqədar ATƏM çərçivəsində Minsk konfransı tərəfindən müəyyən planlar, tədbirlər və təqvim hazırlanmış, lakin bu proqramın, təqvimin həyata keçirilməsi ləngimişdir. Bunun da səbəbi ondan ibarətdir ki, iyun ayının 12-dən 28-nə qədər bu bölgələrdə davamlı atəş olmuşdur və bununla əlaqədar həmin işlə məşğul olan komissiyanın sədri cənab Rafaelli müraciət etmişdir ki, həm Azərbaycan tərəfi, həm Ermənistan tərəfi, həm də Dağlıq Qarabağda olan qüvvələr bu komissiyanın, missiyanın fəaliyyətinin başlanması üçün şərait yaratsınlar. Əsas şərait də, şübhəsiz ki, atəşin kəsilməsi, Rafaelli komissiyasının gəlib bu bölgələrdə vəziyyət ilə tanış olması və öz fəaliyyətinə başlamasından ibarətdir.

Ona görə də biz dünən bəyan etdik ki, Azərbaycan Respublikası ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən bu tədbirləri əvvəldən də bəyənmişdir və biz bir daha təsdiq edirik ki, bunu bəyənmişik və bəyənirik, cənab Rafaellinin artıq bu işə başlamasını gözləyirik və arzulayırıq, cənab Rafaelli tərəfindən göndərilmiş proqramı da qəbul edirik. Bu proqram da bun-

dan ibarətdir ki, Rafaelli rəhbərlik etdiyi komissiyasının tərkibində olan 14 nəfər diplomatla iyul ayının 5-də Bakıya gəlməlidir. Bakıda respublikanın rəhbərliyi ilə danışıqlar aparılmalı, sonra iyul ayının 6-da danışıqlar davam etməli və həmin gün də Rafaellinin komissiyası Yerevana getməlidir. Ayın 7-də Yerevanda danışıqlar aparandan sonra bu komissiya Bakıya qayıtmalı, iyul ayının 8-də Ağdamda və Xankəndidə olmalı, iyul ayının 9-da Bakıya qayıtmalıdır və bütün danışıqların nəticəsi haqqında məlumatlar verilməlidir. Əgər komissiyanın bu proqramı həyata keçərsə, ATƏM çərçivəsində tərtib olunmuş proqramın, təqvimin icrası başlanacaqdır. Bu da o deməkdir ki, Qarabağ bölgəsinə, ilk növbədə Kəlbəcər rayonuna müşahidəçilər gələcək və öz işlərinə başlayacaqlar. Bunun üçün də, şübhəsiz ki, atəşin tamamilə kəsilməsi lazımdır, sülh şəraiti lazımdır. Həm Rafaellinin komissiyasının, həm də müşahidəçilərin işləməsi üçün şərait yaranmalıdır.

Biz dünən bəyan etdik ki, bu proqramı qəbul etmişik və bu proqram əsasında cənab Rafaellinin komissiyasının iyulun 5-də Bakıya gəlməsini gözləyirik, ancaq dünən, yəni iyulun 2-də Ermənistan tərəfindən Füzuli bölgəsində başlanan hücumlar, şübhəsiz ki, buna maneçilik törədir, ona görə də biz xahiş etdik ki, təcili olaraq bu dövlətlər və xüsusən, Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Türkiyə məsələyə qarışsınlar, atəşi dayandırsınlar və cənab Rafaellinin komissiyasının işə başlaması, ayın 5-də Bakıya, Azərbaycana gəlməsi təmin oluna bilsin.

Səfirlər bizim bu bəyanatımıza və verdiyimiz təkliflərə öz razılıqlarını ifadə etdilər. Onlar bildirdilər ki, bizim dünən verdiyimiz bəyanat ciddi bir bəyanat və bizim tərəfimizdən təqdirəlayiq bir addımdır. Söz verdilər ki, onlar bizim bəyanatı öz dövlətlərinə çatdıracaqlar. Çalışacaqlar ki, öz imkanlarından istifadə edib həm atəşin kəsilməsinə, həm də cənab Rafaellinin komissiyasının gəlib işə başlamasına şərait yaratsınlar. Təəssüf ki, bu gün Füzuli rayonunun, Cəbrayıl rayonunun ərazisində bu hücumlar davam edir. Cəbrayıl rayonunun mərkəzi atəşə tutulmuş, dağıntılar olmuşdur, həlak olanlar var. Bizim silahlı qüvvələr də orada lazımi tədbirlər görürlər.

İndi elə bura gəlməmişdən qabaq alınan məlumat bundan ibarətdir. Mənim Milli Məclisə bu barədə verəcəyim məlumat bu qədərdir. Ona görə də əgər suallar olsa, mən suallara cavab verə bilərəm. Əgər sual yoxdursa və bu barədə müzakirəyə ehtiyac duyulmursa, mən sadəcə olaraq, istərdim ki, Milli Məclis bizim bu verdiyimiz məlumatı nəzərə alsın, əgər lazım olsa, öz münasibətini bildirsin.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli? Buyurun, Mürşüd müəllim.

Mürşüd Məmmədov. Hörmətli Heydər bəy, Minsk qrupunun da, ATƏM təşkilatının da çıxardığı qərara görə, Kəlbəcər boşaldılmalı idi, səhv etmərsə, iyun ayının 15-dən 25-nə qədər boşadılmalı idi, amma bundan sonra ermənilər daha da azğınlaşıb, Ağdam istiqamətində və respublikamızın başqa bölgələrində hücumu gücləndirdilər. Bu onu göstərmirmi ki, bu problemin, yəni Azərbaycan–Ermənistan qarşıdurmasının siyasi yolla həlli görünür? Əgər belədirsə, onda mən məsələnin təfərrüatına varmamaq, yəni xırdalamamaq şərtilə deyirəm ki, biz hərbi yolla, başqa yolla ermənilərin qabağında dura bilmiriksə və onlar getdikcə bizim daha çox kəndlərimizi alırsa, üçüncü bir yol da varmı ki, bu qarşıdurma dayansın və heç olmasa, sabitlik yaransın? Sağ olun.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, bu məsələ də yeni məsələ deyil, bu sual da yeni sual deyil. Hər halda biz bu işlərə təzə başlamışıq, indiyə qədər aparılan bütün siyasət və işlər ona yönəldilib ki və xüsusən, aprelin əvvəlində Kəlbəcər rayonu Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən zəbt olunandan sonra respublikanın rəhbərliyi belə istiqamətdə fəaliyyət göstərüb ki, sülh yolu ilə, şübhəsiz ki, müharibə vasitələrindən də istifadə etməklə, indi yaranmış vəziyyətdən çıxılsın. Ona görə də elə aprel ayının 2-də Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin fərmanı ilə Azərbaycanda fəvqəladə vəziyyət elan olundu, ona görə də müəyyən təşəbbüslər meydana çıxdı və bundan sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın və Türkiyənin təşəbbüsü oldu – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 822 N^o-li qətnaməsi əsasında və onun icrası qaydasında. Bildiyiniz kimi, buna ATƏM təşkilatında baxılmışdır. Bunların hamısına Azərbaycan rəhbərliyi razılıq vermişdir. Azərbaycanın nümayəndələri bu işlərin hamısında, bu proseslərdə iştirak etmişlər və bu təşəbbüs qəbul olunmuş, belə bir proqramın həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. O proqram da – indi mən onu təhlil etmək istəmirəm – elə deyil ki, dərhal Kəlbəcər boşaldılacaqdır, öncə Kəlbəcərdə ATƏM-in müəyyən sayda müşahidəçiləri yerləşdiriləcək, ondan sonra onların sayı artırılacaq, müşahidəçilər başqa bölgələrdə də yerləşdiriləcək və daha sonra tədricən erməni silahlı qüvvələri oradan çıxacaq.

Bu, böyük bir prosesdir, bu bir günlük, beş günlük proses deyil. Bunu mən rica edərdim ki, Məclis üzvləri bilsinlər. Bunu indi təhlil etməyə

ehtiyac yoxdur, ancaq mən qeyd etmək istəyirəm ki, bunlar hamısı artıq Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi tərəfindən qəbul olunmuş qərarlardır. Bu qərarların həyata keçirilməsi dövründə, mən qeyd etdim, iyun ayında Ermənistan tərəfindən hücumlar başlanıb. Bəli, Ağdam istiqamətində hücumlar başlanıb, Ağdərə tərəfdə hücumlar başlanıb və dünən də, bu gün də artıq Füzuli və Cəbrayıl istiqamətində hücumlar başlanıb. Şübhəsiz, bunlar göstərir ki, Ermənistanın silahlı qüvvələri onlar tərəfindən də qəbul olunmuş bu proqramı pozurlar. Siz bilirsiniz ki, bu təşəbbüs, ATƏM-in bu qərarı Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Türkiyə tərəfindən imzalanmış, sonra Azərbaycan tərəfindən imzalanmış, sonra Ermənistan Respublikası tərəfindən imzalanmışdır. Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının başçıları tərəfindən imzalanırsa da, fəqət, Dağlıq Qarabağın nümayəndələri bunu qəbul etməmişlər. Bunlar Sizə məlumdur. Mən, sadəcə olaraq, suala görə bunları bir az yada salmaq istəyirəm. Daha sonra bu dövlətlər tərəfindən aparılan işlər nəticəsində – bilirsiniz ki, Ermənistanın prezidenti Levon Ter-Petrosyan da Xankəndiyə getmişdir – Dağlıq Qarabağda olan qüvvələr də buna razılıq vermişlər. İndi də bu, həyata keçirilməmiş pozulur.

Vəziyyət gərgin olduğuna görə mən bu gün Yerevanla, oranın rəhbər şəxsləri ilə telefon əlaqəsi saxladım, vəziyyəti danışdım. Moskvadan xüsusi səfir Kazimirov Nikolay Vladimiroviç bu işlə məşğul olur, o bir-iki dəfə telefon edib, onunla da danışmışam. Ermənistan tərəfindən, Yerevandan belə cavab gəldi ki, guya onlar Dağlıq Qarabağ qüvvələrinə lazımı qədər təsir göstərə bilmirlər, Qarabağda olan silahlı qüvvələr isə guya bu baş vermiş hadisələrdə Azərbaycan tərəfini günahlandırırlar. Bu, köhnə mahnıdır, köhnə sözlərdir, burada yeni bir şey yoxdur, ancaq yenə də danışılqlarda mən məsələni belə qoydum ki, biz ATƏM-in bütün proqramını qəbul etmişik, siz də qəbul etmisiniz, bunun həyata keçirilməsi üçün şərait yaratmaq lazımdır, atəş kəsilməlidir.

İndi məsələ bu yerdədir, belə bir halda Siz sual verirsiniz, üçüncü yol varmı? Ola bilər, üçüncü yol da olsun, dördüncü yol da olsun, ancaq mən hesab edirəm, bir halda ki Azərbaycanın rəhbərliyi aprel ayının əvvəlində Kəlbəcər rayonu Ermənistan tərəfindən zəbt olunandan bəri bu yolla gedirsə, bu siyasətlə gedirsə, biz bunu davam etdirməliyik və şübhəsiz ki, başqa yollar da axtarmalıyıq. Mən indi bu dəqiqə Sizə başqa bir yol təklif etməyə hazır deyiləm. Başqa sual yoxdur?

Buyurun, Tofiq bəy. Tofiq Qasımov.

Tofiq Qasimov. Sadəcə olaraq, bu sualın cavabı belədir ki, bu yolların hər ikisi paralel olmalıdır. Əlbəttə, yaxşı olardı ki, imkanımız olsaydı, birinci yoldan istifadə edib bu məsələni çoxdan həll edərdik, imkan olmadığına görə sülh danışıqları yolu daim davam eləməlidir, bunu dayandırmaq, mənə elə gəlir ki, bizə sərfəli deyil. Amma mən istərdim, bir şeyi sizin diqqətinizə çatdıram ki, axırıncı dəfə hər iki tərəf və bir də maraqlı tərəf deyilən Dağlıq Qarabağın erməni və azərbaycanlı icmaları bu proqrama razılıq verdikdən sonra onların hücumu nəticəsində vəziyyət dəyişib, ona görə mən hesab edirəm ki, cənab Rafaelli bura gələndə onunla aparılan danışıqda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 822 nömrəli qətnaməsinin bütöv, necə deyirlər, tam həcmdə yerinə yetirilməsi məsələsini müzakirə etmək lazımdır, hərçənd o dəfəki sənədin də giriş məktubunda bu məsələ o şəkildə qoyulmuşdu, amma təqvimin özündə yox idi. O məsələ qoyulmalıdır, çünki o qətnamədə göstərilir ki, təkcə Kəlbəcər deyil, Kəlbəcər və son vaxtlar işğal edilmiş digər ərazilər. Yəni indi işğal olunan ərazilər də oraya daxil edilməlidir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Kamran Rəhimov, buyurun.

Kamran Rəhimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Mənə elə gəlir ki, Dağlıq Qarabağ, Yuxarı Qarabağ probleminin həll olunmasının, əlbəttə, iki yolu var, həm sülh yolu, həm də müharibə yolu, döyüş yolu. Əlbəttə, biz çalışmalıyıq ki, o, sülh yolu ilə, danışıq yolu ilə həll olunsun, ancaq əlbəttə, o, nəticə verməsə, yəqin ki, başqa tədbirlərə də əl atılacaq. Mən onu demək istəyirəm ki, respublika rəhbərliyinin Dağlıq Qarabağla əlaqədar atdığı bu addımlar, verdiyi bəyanat, əlbəttə, yerindədir və vaxtındadır, çünki burada olan səfirlərlə söhbət aparılması, onlara bəyanat verilməsi və buna beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinin cəlb edilməsi indi ən təcili və demək olar ki, gərəkli tədbirlərdən biridir.

Toxunmaq istədiyim ikinci məsələ Böyük Britaniyanın neft şirkətləri ilə Azərbaycanın neftindən istifadə edilməsi barədə bağladığı müqavilələrdir. Əlbəttə, mən bu cəhətdən bəyanatda verilən bütün təklifləri bəyənirəm, çünki neft məsələsi respublikanın taleyi məsələsidir, bütün xalqın mənafeyi ilə bağlıdır, bunu bir adamın, iki adamın qol çəkib həll eləməsi, əlbəttə, düzgün deyil, ona görə də o fikirlər ictimaiyyət tərəfindən, doğrudan da, çox yaxşı qarşılandı.

Əvvəllər müxtəlif söz-söhbət gedirdi – neft şirkətləri ilə bağlanan bu müqavilələrin Azərbaycana xeyri olacaqmı, olmayacaqmı? Bizim Azərbaycanın neftini bunlar talayıb aparacaqlar, aparmayacaqlar? Yə-

ni müxtəlif ziddiyyətli fikirlər əmələ gəlirdi. Əlbəttə, bu, Siz dediyiniz kimi, ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirə olunmalıdır, Milli Məclisdə müzakirə olunmalıdır və ondan sonra ümumi qərara gəlinməlidir. Təkcə neft məsələsi deyil, ümumiyyətlə, iqtisadi və başqa sahələrdə bağlanan bütün müqavilələr gərək ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirə olunsun, Milli Məclis, xalq deputatları tərəfindən müzakirə olunsun, ümumi rəy əsasında imzalsın. Onda başqa söz-söhbət də olmaz, xalq bilər ki, doğrudan da, bu müqavilələrin xalq üçün, respublika üçün xeyri nədən ibarətdir və nəyə görə dövlət bu addımları atır. Mən yenə deyirəm, bu son bəyanatda irəli sürülən bütün təklifləri, nəzərdə tutulan müddəaları bəyənirəm və bunun vaxtında, yerində olduğunu təsdiq edirəm. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Başqa sözü olan yoxdur. Aydındır. Bir halda ki Kamran Rəhimov neft şirkətləri haqqında məsələyə toxundu, mən istəməzdim, bu məsələ barəsində geniş məlumat verək, çünki biz danışıqlar aparmışıq, ancaq məsələ, “Amoko” şirkətinin prezidenti ilə mən iki saatdan artıq söhbət apardım və mütəxəssislər də var idi, bu söhbət əsnasında aydın oldu ki, böyük məsələlər haqqında bəyannamə imzalanıb, amma çox məsələlər aydın deyil. Məsələn, neftin buradan çıxarılması və aparılması. Nefti çıxarandan sonra onu buradan aparmaq üçün boru çəkilməlidir, hələ borunun hansı yolla çəkiləcəyi məlum deyil.

Dörd variant var və mən “Amoko” şirkətinin prezidentindən soruşanda ki, dörd variant deyirsiniz, bu dörd variantın hansını siz qəbul edirsiniz? Gördüm ki, dörd variantın dördü də onlar tərəfindən birmənalı qəbul olunmur, baxmayaraq ki, özləri bu təklifi verib. Belə olan surətdə mən soruşdum və “Amoko”nun prezidenti də belə fikirdə oldu ki, neft çıxandan sonra əgər boru olmasa, bu neft nə cür gedəcək, nə cür ixrac olunacaq, bu, paralel getməlidir. Mən hələ bu məsələlərin təhlilinə varmıram, ancaq vaxtilə burada iqtisadiyyatla, neftlə məşğul olan bir adam kimi elə özüm-özümə sual verirəm. Vaxtilə biz quyudan çıxan nefti, buna xam neft deyirlər, bəli, xam nefti Azərbaycandan heç bir yerə göndərmirdik, hamısı Azərbaycanda emal olunurdu. Bunu mütəxəssislər, bu işlə məşğul olanlar bilirlər. Məsələn, 1982-ci ildə – o tarix mənim yadımdadır – Azərbaycan 14 milyon ton neft çıxarırdı, amma bir səkkiz-doqquz milyon nefti də biz Rusiyadan boru ilə alırdıq. Bir hissəsi Manqışlakdan gəlirdi, gəmilərlə gəlirdi, bir hissəsi də Sibirdən gəlirdi, Həştərxandan keçib gəlirdi, Şimali Qafqazdan boru ilə gəlirdi. Biz təxminən 21, bəzən 22 milyon ton neft emal edirdik, emal olunandan

sonra bu, demək olar ki, son məhsul idi. Aydınır ki, yerdən çıxarılan neftlə neft məhsulunun qiyməti arasında çox böyük fərq var və bunun dəyəri də tamamilə başqadır. Mən indi görürəm, hələ bu işlə tanış olmamışam, demək, nefti buradan bir yerdə çıxaracağıq, sonra xam neft gedəcək başqa yerə. Bu bizə nə qədər lazımdır? Əgər vaxtilə deyirdilər ki, imperiya Azərbaycanı istismar edibdir, yaxşı, heç olmasa, istismar edəndə bu çıxan neft burada emal olunurdu, bir hissəsi burada istifadə olunurdu, bir hissəsi başqa regionlara gedirdi, amma indi çıxarıb xam nefti boru ilə göndərəcəyik.

Mən yenə də deyirəm, bəlkə səhv edirəm, bəlkə, doğrudan da, lazımdır. Ancaq belə suallar çoxdur. Ona görə də bu məsələ, şübhəsiz ki, gərək mütəxəssislərlə geniş müzakirə olunsun, gərək Nazirlər Kabineti ilə müzakirə olunsun, gərək Məclisdə müzakirə olunsun, ondan sonra razılıq verilsin ki, bu bəyannaməyə qol çəkmək olar, yoxsa yox. Yoxsa bir nəfər adam yuxarıdan, bir nəfər də imza atan...

Mənə belə gəlir ki, Azərbaycanın taleyini bu cür həll etmək olmaz. İndi düzdür, xaricdə mətbuatda bu barədə çox böyük yazılar gedir, narazılıqlar var, filanlar var. İndi bu narazılıqlar da gətirib ona bağlanır ki, bəli, əvvəllər respublikada vəzifədə olan adamlar razılıq vermişdi, indikilər razılıq vermir. Bu belə deyil. Sadəcə olaraq, biz gərək hamımız bilək, görək, bu, Azərbaycan üçün nə qədər mənfəətlidir. Neft Azərbaycanın elə bir sərvətidir ki, təkcə bu gün deyil, on il də, on beş il də, hələ yüz il bundan sonra da Azərbaycan xalqına xidmət etməlidir.

Ona görə də bu məsələyə, sadəcə olaraq, Kamran Rəhimov toxunduğuna görə mən bir balaca qeyd etdim, geniş söhbət açmaq istəmirəm. Şübhəsiz ki, biz bunları ətraflı müzakirə edəcəyik. Bir sözlə, demək, bizim bu bəyanatımız və apardığımız tədbirlər, mənim sizə verdiyim məlumat nəzərə alınsın. Belə bir qərar qəbul olunsun. Etiraz yoxdur. Səsə qoymağa ehtiyac yoxdur ki? Yoxdur. 2-ci məsələ haqqında qərar layihəsi Məclis üzvlərinə paylanıb, yoxsa yox?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli? Sosial siyasət komissiyasından bu barədə bir söz demək istəyən varmı? Buyurun.

Sultan Məmmədov. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının “Müəssisələrdə zəhmətkeşlərin nümayəndələrinin hüquqlarının müdafiəsi və onlara verilən imkanlar haqqında”, “Beynəlxalq əmək normalarının tətbiqinə kömək göstərilməsi üçün üçtərəfli məsləhətləşmələr haqqında”, “Kol-

lektiv danışıqlara kömək göstərilməsi haqqında” konvensiyaları keçmiş SSRİ dövləti tərəfindən qəbul edilmişdir. Lakin “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiya Aktına əsaslanaraq, Sosial siyasət komissiyası belə hesab edir ki, Azərbaycan Respublikası o konvensiyalara qoşulmalıdır. Bu məsələyə Sosial siyasət komissiyasında və eyni zamanda, Xarici işlər komissiyasında baxılıb və belə bir qərar qəbul olunub. Qərar layihəsi və konvensiyalar deputatlara paylanıb.

Sədrlik edən. Sualı olan varmı? Yoxdur. Əyləşin. Təklif var ki, qəbul olunsun. Etirazı olan yoxdur. Kim bu qərar layihəsinin qəbul olunmasının tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibətini bildirsin.

(Səsvermə)

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bəli. Buyurun. Demək, Siz səs verirsiniz. Bəli.

Yetərsay yoxdur. Bağışlayın, xahiş edirəm, bir də səsə qoyulsun.

(Səsvermə)

Cümşüd müəllim – 34. Qərar qəbul olunur.

İkinci məsələ üzrə Xarici işlər komissiyası. Buyurun.

Qüdrət Quliyev. Hörmətli millət vəkilləri! Sizə paylanmış üç Konvensiya Cenevrədə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının konfransında müvafiq olaraq 1971-ci, 1976-cı və 1981-ci illərdə qəbul edilmişdir. Konvensiyaların məzmunu ilə siz tanış olmusunuz, həmin konvensiyalara qoşulmaqla Azərbaycan bir daha beynəlxalq hüquq normalarına riayət edəcəyini və bu normaları həm daxili, həm də xarici siyasətində ali tutacağına zəmin yaradır. Odur ki, sizdən xahiş edərdim ki, sizə paylanmış həmin konvensiyalara səs verəsiniz və müvafiq qərar layihəsini təsdiq edəsiniz.

Sədrlik edən. Sual varmı? Buyurun, Firudin müəllim.

Firudin Cəlilov. Qüdrət bəy, səhv etmirəmsə, biz Beynəlxalq Əmək Təşkilatına daxil olmuşuq, Milli Məclis onu ratifikasiya edib. Ona görə də bütün bu sənədlərə biz avtomatik səs verməliyik. Mənə elə gəlir.

Qüdrət Quliyev. Elədir. Amma hər bir konvensiyaya ayrı-ayrılıqda səs verilməlidir və konvensiya parlament tərəfindən qəbul olunduqdan sonra prosedur qaydası da var.

Firudin Cəlilov. Yəni demək istəyirəm ki, təkcə bu sənədi deyil, bundan sonra gələn sənədlərin də hamısını yığıb bunları birlikdə qəbul edə bilərik, yəni ratifikasiyadan keçirə bilərik.

Qüdrət Quliyev. Təbii. Komissiyada öyrənildikdən sonra o, Milli Məclisə təqdim olunacaq.

Firudin Cəlilov. Aydındır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Başqa sualı olan varmı? Yoxdur. Təklif var ki, qərar layihəsi qəbul olunsun. Xahiş edirəm, səs verəsiniz, münasibətinizi bildirəsiniz.

(Səsvermə)

Qəbul olunur. Burada üç qərar layihəsi var. Demək, hesab olunur ki, üçü də qəbul olunur, birlikdə səs verildi.

Biz gündəliyə 4-cü məsələni, təşkilati məsələləri, yəni kadrlarla əlaqədar olan məsələləri daxil etdik.

Belə təkliflər irəli sürülür. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs kimi Milli Məclis qarşısında təklif edirəm ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121-4-cü maddəsinin 6-cı bəndinə uyğun olaraq, daxili işlər naziri vəzifəsinə Vaqif Yusif oğlu Novruzovun təyin edilməsi haqqında fərmanın qəbul olunması müzakirə edilsin və bu barədə fərman verilməsinə Milli Məclis öz münasibətini bildirsin. Vaqif Yusif oğlu Novruzov Ali Sovetin deputatıdır. Buradadır, gəlsin. Lazımdır ki, Vaqif Novruzov özü haqqında danışsın.

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Tanıyırsınız. Bəlkə, sualı olan var?

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Sualınız var, buyurun.

Şaitdin Əliyev. Vaqif müəllim, əvvəla, demək istərdim ki, mən şəxsən Sizi yaxşı tanıyıram. Daxili işlər naziri vəzifəsində də Sizi müdafiə edəcəyəm, çünki Əzizbəyov rayonunda biz birlikdə işlədiyimiz dövrdən Sizin işinizlə yaxından tanışam. Sizə bir sual vermək istərdim. İstərdim, bir məsələ haqqında fikrinizi bildirəsiniz. Bilirsiniz ki, hazırda respublikamızda fəvqəladə vəziyyətdir, əgər Siz nazir seçilsəniz, fəvqəladə vəziyyətdə mitinqlərin keçirilməsi məsələsinə necə baxarsınız?

Vaqif Novruzov. İcazə verirsinizsə, cavab verim.

Sədrlik edən. Buyurun.

Vaqif Novruzov. Respublikanın indiki şəraitini nəzərə alaraq, mən hesab edirəm ki, fəvqəladə vəziyyət, komendant saati şəraitində bütün mitinqlərə son qoyulmalıdır.

Sədrlik edən. Başqa sual yoxdur? Əyləşin.

Demək, mən Vaqif Novruzovu daxili işlər naziri vəzifəsinə təqdim edirəm. Xahiş edirəm, Milli Məclis münasibətini bildirsin.

(Səsvermə)

Mürşüd müəllim, Siz necə, səs verdiniz, ya vermədiniz? Lehinə?

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

Sədrlik edən. 32 nəfər lehinə. Qəbul olundu.

Mən Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik naziri vəzifəsinə Nəriman Şamo oğlu İmranovu təqdim edirəm. Nəriman İmranovu, ola bilər ki, tanıyan da var, tanımayan da var. O, 1988-ci ilə qədər Azərbaycanın Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində sədr müavini vəzifəsində işləyib, ondan sonrakı dövrdə Rusiyada işləyib, indi buradadır. Mən tanış etmək üçün onu kürsüyə dəvət eləyirəm. Buyurun.

Özünüz haqqında bir neçə kəlmə deyin, çünki Siz uzun müddət respublikada olmamısınız.

Nəriman İmranov. 1944-cü ildə anadan olmuşam. 1960-cı ildə Sumqayıt şəhər 1 №-li orta məktəbini bitirmişəm. Sumqayıt tikinti təşkilatında fəhlə işləmişəm. 1964-cü ildə ordu sıralarına çağırılmışam, 1967-ci ildə baş serjant rütbəsi ilə ordu sıralarından qayıdıb Sumqayıtda yaşamışam. Sumqayıt kimya zavodunda fəhlə, növbə rəisi və komсомol komitəsinin katibi işləmişəm.

1970–1972-ci illərdə Moskva Ali Komsomol məktəbində təhsil almışam, sonra komsomolun mərkəzi komitəsinin aparatında işləmişəm. 1972–1975-ci illərdə Naxçıvan vilayət komsomol komitəsinin ikinci və birinci katibi işləmişəm. 1975–1977-ci illərdə Moskvada Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin nəzdində xüsusi məktəbdə xüsusi hərbi ali təhsil almışam.

Sonrakı fəaliyyətim Naxçıvanla bağlı olub – Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədr müavini, sədri, 1986-cı ildən 1988-ci ilin sonuna qədər Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində sədr müavini işləmişəm.

1988-ci ilin axırlarından Moskvada Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin nəzdində birinci baş kəşfiyyat idarəsində işləmişəm, diplomatik kəşfə xaricdə işləmək üçün hazırlıq keçmişəm. 1990-cı ildə Kamçatka vilayətində idarədə birinci müavin vəzifəsində işləmişəm.

Azərbaycanlıyam, ailəliyəm, üç uşağım var. 1986-cı ildən polkovnik rütbəsi daşıyıram.

Sədrlik edən. Sualı olan varmı? Kamran Rəhimov, danışmaq istəyirsiniz? Buyurun.

Kamran Rəhimov. Mən danışmaq istəyirəm, çünki Nəriman İmranovla biz bir yerdə işləmişik. Mən onu çox yaxşı tanıyıram. Onun obyektivliyi, prinsipiallığı, məsələlərə konkret yanaşması və demək olar ki, həmişə həqiqəti, düzlüyü gözləməsi mənə məlumdur. Orqanda işləyən şəxs həm təmiz olmalıdır, həm ciddi olmalıdır, həm obyektiv olmalıdır, həm də yüksək səviyyədə insanpərvər olmalıdır. Bu sifətlərin hamısı Nərimanda var və mən onu yaxından tanıdığımıza görə, bir yerdə uzun müddət işlədiyimə görə bütün millət vəkillərini Nəriman İmranova səs verməyə çağırıram. Sağ olun.

Sədrlik edən. Rauf İsmayılov, buyurun.

Rauf İsmayılov. Hörmətli sədr, demək istəyirəm ki, namizəd çox ləyaqətli namizəddir, xeyli müddət Naxçıvanda Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri işləyib, sonra burada uzun müddət mərkəzi aparatda işləyib, sədrin müavini işləyib, Moskvada işləyib, yəni dediyim odur ki, Nəriman müəllimi mən yaxşı tanıyıram. Nəriman müəllim çox ləyaqətli namizəddir, özü də mən, bir az bir cür çıxmasın, alqışlayıram ki, belə namizədi tapıb təqdim etmisiniz və millət vəkillərindən xahiş edirəm ki, müdafiə etsinlər. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Qasimov, buyurun.

Tofiq Qasimov. Mən belə hiss edirəm ki, Sizin əsas fəaliyyətiniz əvvəl komsomol işi ilə, sonra da Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin işi ilə bağlı olub. İndiki dövrdə Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi əsasında Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi yaranandan sonra bu iş növü, bu sistemin işi müəyyən istiqamətdə dəyişilməlidir. Birinci, mən bilmək istəyirəm ki, Siz köhnə bir kadr kimi bu idarənin işində hansı dəyişiklikləri etmək fikrindəsiniz? İkincisi, Siz 1988–1992-ci illərdə Moskvada işlədiyiniz dövrdə Azərbaycana qarşı törədilən təxribatlardan xəbəriniz olubmu? Olubsa, nə kimi tədbirlər görmüsünüz? Sağ olun.

Nəriman İmranov. Birincisi, Azərbaycanda Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi keçmiş Təhlükəsizlik Nazirliyinin əsasında qurulub. Bütün keçmiş SSRİ ərazisində olduğu kimi, ona məxsus olan iş metodlarının, əməliyyat metodlarının, texniki imkanların, kadrların müəyyən hissəsi, demək olar ki, öz əksini Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyətində tapıb. Prinsipial fərq ondan ibarətdir ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin başlıca vəzifəsi Azərbaycanın milli mənafeyini müdafiə etmək, ərazi

bütövlüyünü qorumaq, öz işini müvafiq Konstitusiyaya, idarə haqqında Əsasnaməyə, Prezidentin fərmanlarına, Milli Məclisin qərarlarına uyğun şəkildə qurmaqdır. İş metodları və tədbirləri bilavasitə rəqiblə bağlıdır, çünki bu, elə bir xüsusi xidmət sahəsidir ki, bu idarənin fəaliyyəti rəqibin özünü necə aparması ilə çox bağlıdır. Əgər beynəlxalq aləmdə sabitlik yaranarsa, soyuq müharibə ikinci plana çəkilsə, bu işlər başqa forma alır. Ətraf qonşularda ciddi narazılıq varsa, dövlətimizə, xalqımıza qarşı müəyyən təxribat, təcavüz işləri aparılırsa, idarə işini buna uyğun olaraq qurmalıdır.

İkinci məsələ, mənim Azərbaycanda, Moskvada fəaliyyətim məsələsi mənim üçün bir qədər, belə, gözlənilməzdir. Mən bu xalqın övlədiyəm, hər birimiz sovet dövründə yaşamış, böyümüş adamlarıq. Hər birimizin həyatının müəyyən bir hissəsi o dövrlə bağlıdır, mən də Azərbaycanda işləyəndə, nə Rusiya şəraitində, nə SSRİ-nin sərhədlərindən kənarda heç vaxt Azərbaycanın mövqeyini əldən verməmişəm. Rusiya miqyasında, imperiya miqyasında Azərbaycana qarşı bu cür təxribat işləri aparılıbsa, belə bir məlumat məndə yoxdur. Əgər onun haqqında mənim məlumatım olsaydı, sözsüz, dövlət rəhbərliyinə vaxtında məlumat verərdim.

Sədrlik edən. Hacıkərimov, buyurun.

Şirin Hacıkərimov. Hörmətli sədarət, hörmətli millət vəkilləri. Nəriman Şamo oğlu İmranovu orqana gələn gündən tanıyıram. Həyat yolunu özü danışdı. Ümumiyyətlə, son vaxtlar demokratik fikirlər yarananda bu fikirlərə münasibətinə görə o, müəyyən cəhətdən olsa da – keçmiş rəhbərliyin əksinə demək istəmirəm – təqiblərə məruz qaldı. Onun həyatının müəyyən hissəsini başındakı ağ saçlarda görmək olar. Onu tanıyan bir insan kimi, eləcə də Dövlət quruculuğu və hüquq siyasəti komissiyasının sədr müavini, Milli Məclisin üzvü kimi mən tövsiyə edərdim, ona səs verək, bu çətin gündə, mən elə başa düşürəm ki, onun təcrübəsinə, milliliyinə ehtiyacımız var. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mirmahmud Fəttayev, buyurun.

Mirmahmud Fəttayev. Hörmətli Nəriman müəllim, Siz verilən suala cavab verəndə dediniz ki, əgər Azərbaycana qarşı təxribat olubsa, Sizin işlədiyiniz dövrdə, 1988–1992-ci illərdə, yəni bu təxribatın olmasını şübhə altına aldınız. Həmin təxribatlar bu gün də davam edir. Siz Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə rəhbərlik edərək o təxribatlara qarşı necə çıxacaqsınız? Xahiş edirəm, fikrinizi açıqlayın, Sizin fikrinizin müsbət və

mənfi olmasından mən öz mövqeyimi müəyyənləşdirəcəyəm və təbii olaraq, Sizin əleyhinizə səs verəcəyəm.

Nəriman İmranov. Əgər bu gün mənə belə etimad göstərilərsə, Milli Məclis məni bu vəzifəyə təyin edərsə, bundan sonra qalan işlər mənim boynumadır. Mən çalışacağam ki, xalqımın milli mənafeyini heç bir şeyə, heç bir siyasətə, heç bir sosial qrupa qurban verməyim.

Sədrlik edən. Mürşüd müəllim, buyurun.

Mürşüd Məmmədov. Mən birinci əl qaldırmasaydım, yəqin ki, sual verməzdim. Amma birinci əl qaldırmışam və ona görə də istəyirəm, sual verim. Demək, mənə belə gəlir ki...

Sədrlik edən. Bağışlayın, o əli bəzən görmürəm, ona görə.

Mürşüd Məmmədov. Ola bilər, Heydər bəy, mən Sizə irad tutmuram.

Sədrlik edən. Kartınız yoxdur, yazılmır, ona görə. Buyurun.

Mürşüd Məmmədov. Mənə elə gəlir ki, Nəriman bəy çox böyük tarixi gərginlik şəraitində bu vəzifənin altına girir, çox böyük yükün altına girir və onun haqqında biz sağlıqları, Allah qoysa, o zaman deyəcəyik ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi millət qarşısında özünün tarixi vəzifəsini yerinə yetirsin.

Nəriman bəy, Siz bilirsiniz ki, bizə qarşı yaxın qonşu tərəfindən son beş ildə nə qədər təxribat törədilib və bunun müqabilində Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyətinin yaxın perspektivlərini nədə görürsünüz? Yəni biz bunun nəticəsini yaxın 4-5 ayda, 3 ayda görə biləcəyik, ya yox?

Nəriman İmranov. Bu məsələ mənim fikirləşdiyimdən də geniş məsələdir, yəni 1988-ci ilin dörd ayı ərzində Qarabağda dövlət təhlükəsizliyi xətti ilə qərargaha rəhbərlik etmişəm və Qarabağın ağrısının, o yazışmaların, Mərkəzi Komitənin keçmiş baş katibinin, prezidentin Qarabağ hadisələrinə münasibətinin, bu hadisələrin canlı şahidiyəm. Bu küləyin haradan əsdiyini biz bilirik. Qarabağ separatçıları və onların havadarları üçün Qərbdən əsən küləyin mənbələri mənə çoxdan məlumdur. Naxçıvanda işlədiyim dövrdə bizim Türkiyə tərəfdə olan marağımız, İranda olan marağımız, Avropada olan müəyyən maraqlarımız bizə o vaxt müəyyən imkan verirdi ki, bu işə daha ciddi yanaşaq.

Çox böyük təəssüf ki, bu idarə, keçmiş Təhlükəsizlik Komitəsi, indiki Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, görünür, bu hadisələri düzgün qiymətləndirə bilmədi. Bəzən bizə göstərilən qonşuluq münasibəti, bəzən milli

qayğı və ya xoş münasibət və yuxarıdan göstərilən təzyiq elə bir şərait yaratmışdı ki, Təhlükəsizlik Komitəsi o vaxt öz mövqelərini dalbadal əldən verirdi. Bugünkü şərait elədir ki, Sizi narahat edən məsələlər mənə də narahat edir. İdarənin bütün imkanlarını mən bilirəm, nə imkanlar var, hansı sahədə nə iş görmək olar.

Mən belə hesab edirəm ki, qısa bir müddətdən sonra müharibə şəraitini nəzərə almaqla, təcavüzü nəzərə almaqla, digər faktları nəzərə almaqla idarənin işində böyük dönüş yaratmaq olar. Birinci növbədə, bu gün idarədə müharibə əhvali-ruhiyyəsi hiss olunmalıdır və idarənin bütün səfərbərliyi bu istiqamətə yönəldilməlidir. Xüsusi metod və iş sahəsində bütün məsələləri açmaq şərtilə, əgər məsləhət olarsa, müəyyən bir müddət sonra deputat komissiyası qarşısında mən məlumat verərdim.

Sədrlik edən. Başqa sual yoxdur? Onda xahiş edirəm, münasibətinizi bildirəsiniz. Səsə qoyuram.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	32
<i>Əleyhinə</i>	1
<i>Bitərəf</i>	2
<i>Səs vermədi</i>	0
<i>İştirak edirdi</i>	35

Nəticə: Qəbul edildi

Qəbul edildi. 31 lehinə, əleyhinə – 1, bitərəf – 2, Mürşüd müəllimlə – 32 lehinə. Qəbul edildi.

Məclisin keçən iclasında biz respublikanın Baş prokurorunu azad etdik. Təəssüf ki, respublika prokurorluğu, ümumiyyətlə, başsızdır, ona görə də Baş prokuror məsələsi həll olunmalıdır. Prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs kimi mən fərman vermişəm və fərman ilə Baş prokuror vəzifəsinə Əli Ömər oğlu Ömərovun namizədliyini Milli Məclisə təqdim edirəm. Ömərov Əli Azərbaycanın xalq deputatıdır, sizə tanış adamdır. Buyurun. Yəqin ki, sual vermək istəyənlər var. Tofiq Qasımov buyursun.

Tofiq Qasımov. Heydər bəy, mənim namizədə sualım yoxdur. Mənim prosedura görə Sizə iradım var. Məsələ burasındadır ki, nazirləri, respublika prokurorunu və digər vəzifəli şəxsləri vəzifəyə təyin etməzdən əvvəl, yəni fərman verməzdən əvvəl, Azərbaycanın Konstitusiyası-

na görə, Milli Məclislə razılaşdırmaq, ondan sonra fərman vermək lazımdır. Siz dediniz ki, mən fərman vermişəm. Mən ümumi prosedura, Konstitusiyanın pozulması məsələsinə diqqəti cəlb etmək istəyirəm.

Bayaq mən demədim, ona görə ki indiki ağır vəziyyətdə o iki nazir çox vacib nazir idi, ona görə də bunun, bəlkə də ikisini eləmək olardı, amma bundan sonra mən xahiş edirəm ki, bu məsələləri – həm vəzifədən götürmək, həm də vəzifəyə təyin etmək məsələlərini həll edəndə bunları Milli Məclisin razılığı ilə eləmək lazımdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq bəy, mən Sizin iradınızı qəbul edə bilmərəm. Mən Sizə izahat verim. Mən o iki nazir haqqında fərman verməmişəm. Mən Sizə, istəyirsiniz, yazılı sənəd var, oxuyum. Mən Milli Məclisə müraciət edirəm və axırda da yazıram, oxuyum ki, Sizin üçün aydın olsun və hamı üçün aydın olsun.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yox, bir də oxuyuram. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 121-4-cü maddəsinin 6-cı bəndinə uyğun olaraq Vaqif Yusif oğlu Novruzovun namizədliyi Azərbaycan Respublikası daxili işlər naziri vəzifəsinə təyin edilməsinə razılıq verilməsi üçün müzakirənizə təqdim olunur.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Geri götürdünüz. Eyni zamanda milli təhlükəsizlik, yox, eyni zamanda, prokuror haqqında. Bəli, Baş prokuror. Firudin müəllim, buyurun.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, mane olmayın. Burada yazılanlar var.

Firudin Cəlilov. Əli müəllim, biz Sizi yaxşı tanıyırıq. Burada dəfələrlə təhqiqat komissiyasının sədri olmusunuz, üzvü olmusunuz, prinsipliliğinizi bilirik. Mənim Sizə sualım yox, bir təklifim var. Təhsil naziri kimi mən bu yaxınlarda bir xeyli material toplayıb göndərdim respublikanın Baş prokuroruna, orada məsələ ondan ibarət idi ki, müəyyən qruplar özbaşına təşkilat yaradıblar, deməli, möhürləri var, ştampları var, bunlar fəaliyyətdədir. Mən də materialları yığıb müraciət etmişdim, mən Sizdən xahiş edirəm, ora gedən kimi bu məsələ ilə ciddi məşğul olun. Dünən Baş prokurorun birinci müavini, adını bilmirəm, götürüb bizə rəsmi məktub yazıb ki, Təhsil Nazirliyi təftişlə yoxlasın, əgər cinayət tərkibi varsa, prokurorluğa versin.

Sədrlik edən. Əli müəllim, Siz bir cavab verirsiniz, yoxsa yox?

Əli Ömərov. Cavab verə bilərəm, bəli.

Sədrlik edən. Buyurun.

Əli Ömərov. Firudin müəllim, hər şeydən əvvəl, əgər Məclis mənə etimad göstərsə, mən öz fəaliyyətimdə qanunun aliliyini birinci və haqq-ədaləti ən ümdə prinsip kimi götürəcəyəm. Sizin o sözünüdə cavab olaraq deyirəm, elə hallar var ki, yoxlama materialında cinayət tərkibini aşkar etmək üçün, həqiqətən də, mütəxəssis rəyinə ehtiyac olur. Mən indi bilmirəm, hansı sahədə yoxlama aparılıb. Əgər sizin sahənizdə yoxlama aparılıbsa, sizin komissiyanın təftiş aparatının müvafiq aktı olmalıdır, hərçənd, yenə deyirəm, mən materiallarla tanış deyiləm. Sizin təklifinizi nəzərə alaram, öyrənib bu barədə Sizinlə şəxsən söhbət edərdəm.

Sədrlik edən. Yaşar Əliyev, buyurun.

Yaşar Əliyev. Mənim Əli bəyə sualım yoxdur. Mən Əli bəy haqqında bir-iki söz demək istəyirəm. Biz deputat fəaliyyətimizi bir vaxtda başlamışıq. Tale bizə Xocalı hadisələrini araşdıran deputat-istintaq komissiyasında birgə işləmək imkanı yaratmışdı. Mən Əli bəyi o məsələdə yaxşı prokurorluq işçisi, yaxşı istintaqçı, ədalətli, əsl Azərbaycan övladı kimi tanımışam və buna görə də bütün millət vəkillərinə müraciət edirəm, ona bu böyük etimadı göstərsinlər. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Rauf İsmayilov.

Rauf İsmayilov. Hörmətli sədr, mənim də sualım yoxdur, bir şeyi demək istəyirəm. Bu salonda elə bir deputat yoxdur ki, Əli Ömərovu tanımasın və onun prinsipiallığına bələd olmasın. Üç il ərzində Əli Ömərovun bu kürsüdən çox cəsarətli, çox, deyərdim ki, obyektiv çıxışları olub. Respublika ictimaiyyəti onu yaxşı tanıyır və sözümün sonunda mən demək istəyirəm, Xocalı hadisələrinə dair onun yazdığı arayış və burada çıxışı respublikada onun haqqında çox böyük ictimai rəy, müsbət rəy doğurub. Mənə belə gəlir ki, bu gün Əli Ömərova səs versək, biz səhv etmərik. O, respublikanın Baş prokuroru vəzifəsinə tam layiqdir. Yəni deyirəm ki, bu salon onu yaxşı tanıyır, bütün respublikanın əhalisi də onu yaxşı tanıyır. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Mirmahmud Fəttayev, buyurun.

Mirmahmud Fəttayev. Hörmətli millət vəkilləri! Hörmətli Əli bəy, Sizə də ayrıca müraciət edirəm. Tanımağın müxtəlif formaları var. Düz-

dür, insanı tanımaqdan ötrü bir ömür azdır, amma məlum Gəncə hadisələrindən sonra biz bir-birimizi beş-on dəqiqəlik olsa da, tanıdıq. Mən şəxsən Sizin namizədliyiniz haqqında heç nə demirəm, yəni onu millət vəkilləri həll edirlər, nə yaxşı demirəm, nə pis demirəm. Təbii ki, Sizi hərə öz mövqeyindən tanıyır, amma sadəcə olaraq, həm millət vəkilləri üçün, həm də Heydər bəyin şəxsən özü üçün bir məsələni demək istəyirəm.

Məlum Gəncə hadisələrində Sizin də, deyək ki, adınız hallandığına görə və komissiyanın üzvü kimi gələcəkdə tarixdə bizim də adımız hallanacağına görə mən demək istəyirəm ki, Sizin namizədliyinizin irəli sürülməsi cəmiyyət tərəfindən, ictimaiyyət tərəfindən hadisələrin gələcək inkişafı baxımından birmənalı qəbul edilməyəcək. Mənə elə gəlir ki, Siz bu məntiqlə özünüz də razılaşırırsınız. Mən, sadəcə olaraq, bunu çatdırmaq istəyirdim ki, belə bir ağır vaxtda Sizin namizədliyinizin irəli sürülməsi, gələcəkdə hadisələrin necə inkişaf etməsi, Gəncə hadisələrinin nəticələrini tarixin və Sizin rəhbərlik etdiyiniz prokurorluq orqanlarının necə gətirib ortalığa çıxarması baxımından hər halda, dediyim kimi, birmənalı qəbul edilməyəcək. Sağ olun. Bundan artıq deməyə sözüüm yoxdur.

Sədrlik edən. Buyurun.

Əli Ömərov. Hörmətli Fəttayev, burada hüquqşünaslar əyləşib, mən Sizin sözünüzü başa düşdüm. Birinci növbədə, mən prokurorluqdan əlavə, Gəncənin sakiniyəm, bu hadisələrə biganə qala bilmərəm və bilməzdim. İkincisi də, Gəncə hadisələrindən danışanda dövlətin Gəncə əhalisinə qarşı qərəzli münasibətini açıq şəkildə deyirəm və mənim çalışdığım prokurorluğun o hadisələrin həllində heç bir mənfə və ya məsələ təsirinin əhəmiyyəti ola bilməz. Nə mənada? Prokuror istənilən işin istintaqına qarışa bilər, özü istintaq apara bilər, dövlət ittihamını müdafiə edə bilər. Yəni demək istəyirəm ki, mən o işin bilavasitə iştirakçısı olsam da, əgər siz mənə etimad göstərsəniz, mənim o işin istintaqında yenidən, təkrarən iştirak etmək, hər hansı şəxs müqəssirliyə cəlb olunsam, onu cəlb etmək, onun haqqında qanunla nəzərdə tutulan qətimkan tədbiri seçmək, lazım gələrsə, məhkəmədə dövlət ittihamını müdafiə etmək hüququm var və bunu mənə bizim Konstitusiyamız və qüvvədə olan qanunvericilik verir.

Sədrlik edən. Mürvət Əliyev, buyurun.

Mürvət Əliyev. Əli müəllim, obyektivliyinizə şübhə yoxdur, ictimaiyyət də Sizi yaxşı qəbul edir. Biz də Sizi çox yaxşı tanıyıyıq, amma keçmiş

respublika prokuroru İxtiyar Şirinov son vaxtlar Azərbaycanda baş vermiş faciələrin konkret tarixini göstərməklə deyirdi ki, məsələn, bir aya filan hadisə açılacaq, ay yarım, deyək ki, başqa faciə açılacaq, iki aydan sonra, deyək ki, Şuşa faciəsi açılacaq və sair və sair. Bu, yəqin ki, Sizə də məlumdur. Biz də arzu edirik, bütün Azərbaycan xalqı da arzu edir ki, baş vermiş bütün bu faciələr açılsın. Ona görə də biz bilmək istərdik ki, bu məsələdə respublika prokurorunun mövqeyi necə olacaqdır?

Əli Ömərov. Mənə etimad göstərsəniz, hər halda mən qanunu özüm dərk etdiyim qədər bilirəm, mən İxtiyar Şirinov deyiləm, yəni cinayət işi başlanmadan nə Prezidentə, nə də başqa bir vətəndaşa nə müqəssirlik elan edərim, nə də sanksiya verərim. Vətəndaşa müqəssirlik elan etmək üçün onun haqqında kifayət qədər əsaslar olmalıdır, ondan sonra qətimkan tədbiri seçilməlidir. Mən belə hərəkətləri etmərim.

Xocalı faciəsinə, Şuşa, Laçın və digər faciələrə gəldikdə, mənim bu sahədə kifayət qədər təcrübəm var, mənim prinsipial, ədalətli və ya ədalətsiz olduğumu Siz, yəqin ki, bilirsiniz, xalqımızın da müəyyən bir hissəsi bilir. Mən bayaq da dedim ki, əgər etimad göstərsəniz, mən fəaliyyətimdə yalnız qanunçuluğu və ədaləti, haqqı üstün tutacağam. Amma hər hansı cinayət işinin açılması barədə mən konkret müddət deyə bilmərim, çünki istintaqda elə hallar meydana gələ bilər ki, onun araşdırılması və son nəticə kimi qəbul olunması üçün kifayət qədər vaxt tələb oluna bilər, amma heç bir şübhəniz olmasın ki, mənim təcrübəmdə təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməsi məsələsi və təqsiri olan şəxsin məsuliyyətdən kənarda qalması məsələsi olmayacaq.

Sədrlik edən. Tofiq Qasimov.

Tofiq Qasimov. Əli bəy, əlbəttə, heç bir hüquqşünasın obyektivliyinə heç kimin əvvəlcədən şübhəsi olmalı deyil, ona görə də heç bir şübhə ola bilməz, amma mən Sizdən bir şeyi soruşmaq istəyirəm. Sizin elə bir az əvvəl verdiyiniz bəyanat ki günahsız olan heç kimin günahını elan etmək fikrində deyilsiniz və gələcəkdə də belə prinsipial şəkildə işləyəcəksiniz, onunla əlaqədar mən Sizə bir sual vermək istəyirəm. Siz bizim iki millət vəkilimizin Gəncədə saxlanılmasına necə baxırsınız? Gələcək respublika prokuroru kimi Siz bu məsələnin nə dərəcədə qanuni olduğunu qəbul edirsiniz? Sağ olun.

Əli Ömərov. Hər şeydən əvvəl, mən Sizə deyim ki, o millət vəkillərini mən saxlamamışam, həmin hadisənin istintaqını hərbi prokurorluq aparır. Yəqin ki, hadisənin ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin ağır olması

hamıya məlumdur. Həbs qətimkan tədbiri yalnız müqəssirliyə cəlb olunan şəxs barədə seçilə bilər. Xalq deputatına gəldikdə isə, onun məsuliyyətə cəlb olunması haqqında Milli Məclisin razılığı alınmalıdır, amma bildiyim qədər o adamlar hələ həbsxanada saxlanılmır, onlar adi əsgərlərin yaşadığı şəraitdə, yəni hərbi hissənin lazımi avadanlıqla təmin olunmuş otaqlarında saxlanılır. Buna həbs demək olmaz və bu hadisələrin ilkin mərhələsində mən də iştirak etmişəm.

İxtiyar Şirinovun özü şəxsən istintaqa rəhbərlik etmək üçün Bakıdan göndərilmiş komissiyaya müraciət edib. Bəlkə də, başqa bir səbəb üzündən – bilirsiniz ki, Prezident haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilmişdi – Bakıya qayıtmaq istəməyib, çox güman ki, kənar qüvvələrin təqibindən, təzyiqindən qorxaraq orada qalıb. Onun haqqında həbs qətimkan tədbiri yoxdur, amma indi eşitdiyimə görə, kifayət qədər əsaslar var və Azərbaycan Hərbi Prokurorluğu Milli Məclis qarşısında onun xalq deputatlığından geri çağırılması üçün vəsatət qaldırıb.

Sədrlik edən. Başqa sual yoxdur. Beləliklə, mən səsə qoyuram. Milli Məclisin üzvlərindən xahiş edirəm, münasibət bildirsinlər.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Əli Ömərov. İstintaq aparmaq olar. Mən deyirəm ki, onlar həbs olunmayıb, adi normal şəraitə malik otaqlarda yaşayırlar.

Sədrlik edən. Səsə qoyuram. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru vəzifəsinə Əli Ömər oğlu Ömərovun namizədliyinə Milli Məclisin razılığı məsələsinə səsə qoyuram, xahiş edirəm, münasibətinizi bildirəsiniz.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 34

Əleyhinə 1

Bitərəf 1

Səs vermədi 0

İştirak edirdi 36

Nəticə: Qəbul edildi

Qəbul olundu. Lehinə – 33, 34-cü də Mürşüd müəllimdir, əleyhinə – 1, bitərəf – 1, səs verməyən yoxdur. İştirak edir – 36. Qəbul olundu.

Demək, Əli Ömər oğlu Ömərov Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru təyin olunur. Buyurun, əyləşin.

Gündəlikdə olan məsələlər sona çatdı. Buyurun, Rauf müəllim.

Rauf İsmayilov. Hörmətli sədr, biz, Milli Məclisin komissiya sədrləri, məsləhətləşmişik və Sizdən xahişimiz odur ki, bizim hamımızı qəbul edəsiniz. Paketdə çoxlu qanun layihələri yığışib qalıb, başqa məsələlər qalıb. Daha sonra bizim iş metodumuzu, formamızı Sizinlə məsləhətləşməliyik, ona görə də xahiş edirəm, bu günlərdə vaxt tapasınız, komissiya sədrlərini qəbul edəsiniz. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. İş metodu, forması dəyişilmir, davam etməlidir, amma qəbul haqqında, şübhəsiz ki, görüşərik.

Orada kimsə danışmaq istəyir. Buyurun, Rəhim bəy.

Rəhim Qazıyev. Hörmətli sədr, mən bir məsələyə toxunmaq istəyirəm. Deməli, qəzetdə yazılan şayiələr Milli Məclisin söhbəti deyil, amma bu gün “Azadlıq” qəzetində birinci səhifədə onların düzəltdiyi guya ki, rəsmi sənəd çap olunub. Tamamilə məxfi bir teleqram qəzetdə çap olunub və orada iddia edilir ki, guya Rəhim Qazıyev ayın 1–4-ü arası Moskvada müxtəlif adamlarla separat danışqlar aparıb. Əvvəla, məlumunuz olsun ki, ayın 2-də və 3-də Məclis olub, mən həmin günlər Məclisdə iştirak etmişəm və daha nəinki Azərbaycana, Amerikaya da məlumdur ki, ayın 4-də mən Moskvada olmuşam, bacım orada yaşayır. Bu iftiralara rəsmi cavab verməkdən ötrü mən xahiş edirəm, Milli Məclis bu gün münasibətini bildirsin. Respublikanın bu ağır vaxtında, torpağın əlimizdən getdiyi bu qədər təhlükəli bir vaxtda sənəd çıxarılıb ki, mən Qraçov, Barannikov, nə bilim, daha kimlərləsə söhbət aparmışam. Milli Məclis buna öz münasibətini bildirsin. Mən həmin qəzeti rəsmən məhkəməyə verəcəyəm. Bu, təxribatdır, insana ləkə atmaqdır. Respublikada bu qəzetlərə konkret bir sərt hədd qoyulacaq, ya yox?

Çox qəribədir ki, kompüterdə yığılmış bir kağızı ora vurub çap ediblər, tarixi də göstəriblər ki, ayın 1–4-ü arası. Bu qədər həyasızlıq olmaz axı? Bu respublikada bir qayda-qanun yaransın, ya bu qəzetlər... Düzdür, Siz də keçən dəfə mətbuat konfransı aparanda dediniz ki, hamı üçün demokratiya genişlənəcək, söz azadlığı olacaq, amma daha bu səviyyədə də yox. Rəsmi sənəd çap ediblər və buna bir münasibət bildirilməlidir. Ya mən, deməli, respublikanın mənafeyini satan adam kimi ittiham olunmalıyam, ya da bu sənədi quraşdıran adamlar respublika ictimaiyyəti və hüquq orqanları qarşısında cavab verməlidir. Mən çox xahiş edirəm, Milli Məclisin sədri kimi Siz bu qəzetlərə öz münasibətinizi bildirin və mən rəsmən məhkəməyə verəcəyəm.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, mən münasibətimi mətbuat konfransında, brifinqlərdə demişəm və Sizə bildirə bilərəm ki, xarici ölkələrin səfirləri ilə danışıqlarımızda da bu mövzuya toxunulub. O mənada ki, mətbuat konfransında mənə sual verildi ki, guya hansı gün isə hansısa qəzet çıxmayıb, yaxud bir səhifəsini, ya yarım səhifəsini, yaxud bir yarım səhifəsini az çıxarıblar. Mənim, düzdür, bu qəzetləri oxumağa imkanım da, vaxtım da yoxdur, ancaq bilirəm, mənə demişdilər, düzdür, oxuya bilməmişdim. Mən özüm bura gəlib Ali Sovetin sədri seçilən kimi, vaxtilə, məsələn, 1988-ci ildə o böhtançı qruplar tərəfindən toplanıb Moskvada cürbəcür qeyri-rəsmi qəzetlərdə, bilirəm, hansı vasitələrlə, hansı çirkin yollarla, mənim haqqımda dərc olunan o böhtan materialları – onları, düzdür, 1988-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası rəhbərliyinin göstərişi ilə Azərbaycan qəzetləri də dərc elədi – çıxarıb gətirdilər, mən heç oxumadım onları. Mən bunlara fikir vermirəm.

Bağışlayın, mən bu sözümə görə üzr istəyirəm, ancaq bu söz yerinə düşür. Mən həmişə belə şeylərə demişəm – it hürər, karvan keçər. Böhtançılardır, böhtan atırlar. Mən bu böhtançılarla nə edəcəyəm? Vaxtilə mənim haqqımda elə böhtanlar yazdılar... İndi Siz mənə müraciət edirsiniz. Mən o vaxt Kommunist Partiyasının Baş katibi Qorbaçova müraciət etdim – yarım il bundan qabaq bir yerdə bərabər işləyirdik – heç olmasa, üç sətir qəzetdə təkzib verim, mənə imkan vermədilər. Düzdür, o, kommunist rejimi idi, biz başqa bir rejimdə yaşayıyıq, amma bu rejim o rejimə nisbətən demokratik rejimdir, ona görə də əgər orada belə şeylərə imkan vermirdilərsə, indi biz nə edə bilərik, biz bunun qabağını alacağımı?

Ona görə mənim münasibətim belədir ki, qəzetlərdə böhtançılığa yol vermək olmaz, təhqirə yol vermək olmaz, şəxsi-qərəzliyə yol vermək olmaz. Gərək qəzet redaktorları və müəlliflər bunu bilsinlər, ancaq yenə də deyirəm, mən siyasi plüralizm tərəfdarıyam, aşkarlıq tərəfdarıyam və bu fəvqəladə vəziyyət şəraitində senzuranın maddələri nədən ibarətdirsə, qəzetlərə ondan artıq maddə qoymaq üçün Ali Sovetin sədri kimi mənim imkanım yoxdur. Sizə isə məsləhət görürəm, fikir verməyin, amma əgər bu Sizə çox təsir edibsə, əlbəttə, məhkəməyə verə bilərsiniz. Mənim münasibətim belədir. Bilirsiniz, mən senzora rəhbərlik eləmirəm, sensorun üzünü də görməmişəm, ona görə mənə bağışlayın.

Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN
İCLASI

15 iyul 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri

Heydər Əliyev sədrlik edir

Sədrlik edən. Sabahınız xeyir, hörmətli millət vəkili, mətbuat nümayəndələri. Milli Məclisin növbəti iclası başlayır. Məclisin bu iclasının müzakirəsinə aşağıdakı məsələlərin daxil olmasını təklif edirəm. Ancaq bundan öncə, yəqin ki, biz gərək qeydiyyatdan keçək.

Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçin.

(Qeydiyyat)

44 nəfər iştirak edir, yetərsay var, işimizə başlaya bilərik.

Gündəlikdə bu məsələlər təklif olunur. Gəncə şəhərində 1993-cü il iyun ayının 4-də baş vermiş hadisələrlə bağlı deputat-istintaq komissiyasının məlumatı haqqında. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Şirinovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında prokurorluğun təqdimatına baxılması barədə. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Əkbərovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında prokurorluğun təqdimatı haqqında. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədrinin ATƏM-də Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk konfransının sədri M.Rafaelli ilə aparılan danışıqların yekunları haqqında. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Kollegiyasının üzvlərinin müraciəti haqqında. Bir də nazirlər haqqında.

Gündəliyin bu tərkibdə qəbul olunması haqqında bir sual, yaxud söz demək istəyən yoxdur, onda xahiş edirəm, münasibət bildirilsin.

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Mən gündəliyi təqdim edirəm, təklif edirəm ki, bu gündəlik qəbul olunsun, ondan sonra əlavələr ola bilər. Ona görə də, mən Ali Sovetin sədri kimi gündəliyi təqdim edirəm, xahiş edirəm, gündəliyə münasibət bildirilsin. Bundan sonra gündəliyə təkliflər olunur.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 33

Əleyhinə 2

Bitərəf 5

Səs vermədi 2

İştirak edirdi 42

Sədrlik edən. Qəbul olundu.

Buyurun, Tahir bəy.

Tahir Kərimli. Çox sağ olun, hörmətli sədr. Bildiyiniz kimi, Ali Məhkəmənin qanunvericilik təşəbbüsü vardır və onun adından sədr və plenum çıxış eləyə bilər. Lakin nə mən sədr kimi, nə də Ali Məhkəmənin Plenumu, biz bura məsələ çıxarmamışıq. Mənə çox qərribə gəlir ki, xəbəriniz olmadan – mənim şəxsən xəbərim yoxdur – bu müraciət bura düşüb. Görünür, Heydər bəy Sizin diqqətinizi yayındırıb gündəliyə salıblar. Mən inana bilmirəm ki, komissiyadan keçməmiş, yaxud qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında irəli sürülməmiş bura belə bir müraciət düşsün. Həm də mənim ancaq mənəvi tərəfdən istefam qoyulub ki, Tahir bəy istefaya getsin.

Gördüyünüz kimi, qalan məlumatın yalan olduğu bəllidir. Bu mənim şəxsi işimdir, gedərəm, getməyəm, bunun başqalarına dəxli yoxdur. Mənə elə gəlir ki, burada Sizi yayındırıblar. Xahiş edirəm, Heydər bəy, o məsələni qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında irəli sürmədiyimizə görə gündəlikdən çıxaraq.

Sədrlik edən. Mən buna cavab verə bilərəm, Tahir bəy. Eşitdiyimə görə bu müraciət Azərbaycan televiziyasında səslənib. Kollegiyanın adından rəsmi olaraq Ali Sovetə gəlib. Mən bunu gündəliyə salıram, bu o demək deyil ki, gündəliyə salınanda bu və ya digər qərar qəbul olunacaq. Sadəcə olaraq, bu, rəsmi müraciət olduğuna görə mən buna Ali Sovetin sədri kimi təkbəşinə münasibət bildirə bilmərəm. İstəyirəm ki, Milli Məclis buna münasibət bildirsin. Başqa söhbət yoxdur.

Şadman Hüseynov, buyurun.

Tahir Kərimli. Heydər bəy, burada kollegiya adındandır. Ali Məhkəmənin 4 kollegiyası var, bu hansı kollegiyanın adındandır, o da məlum deyil, 180-dən artıq işçisi var, bunun cəmi 26-sı qol çəkib, 22 nəfər, o cümlədən Ali Məhkəmənin digər üzvləri də imza eləməyib. Bu, irəli də sürülməyib. Yəni biz belə bir məsələ qaldırmamışıq. Sədr və ya plenum

bu məsələni qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında qaldırmayıb. Mən o mənada dedim.

Sədrlik edən. Tahir bəy, 29 nəfərdən ibarət kollegiya üzvü.

Tahir Kərimli. Səhvdir onlar, orada heç 3 nəfər qol çəkməyib.

Sədrlik edən. Yenə də deyirəm, bunu təqdim eləyiblər. Siz niyə narahat olursunuz? Axı bu, Ali Sovetin ünvanına gəlib. Mən Ali Sovetin sədriyəm, Siz də, yəqin, razı olarsınız ki, mən bütün prinsipial məsələləri Milli Məclislə bərabər həll eləyim. Təklidə götürüm atım kənara ki, buna baxa bilmərəm, ola bilməz və bu, Məclisə gəlməmişdən qabaq televiziya verilib. Aşkarlıq uzun illər Sizin böyük arzunuz olub, bu arzunuz da həyata keçirilir.

Tahir Kərimli. Heydər bəy, mən hesab edirəm ki, Prezident qayıtmasa, mən onsuz da işləməyəcəyəm. Amma məni bir şey maraqlandırır, Mütəllibov ondan yaxşı idi ki, 24 deputatın tələbi ilə bərpa edilmişdi, amma Siz burada mənim xəbərim olmadan mənim məsələmi qoyursunuz.

Sədrlik edən. Tahir bəy, mən Sizin məsələnizi qoymuram.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bağışlayın, Tahir bəy, Sizin məsələnz qoyulmur. Əgər Siz bir hüquqşünas kimi, bütün öz indiki vəzifənizi...

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. İmkan verin, mən Sizi dinlədim. Burada Sizin işdə qalıb-qalmamağınızın məsələsi müzakirə olunmur. Bu müraciətə münasibət bildiriləcək. Mən bu münasibəti şəxsən özüm deyil, Məclisin vasi-təsilə aydınlaşdırmaq istəyirəm.

İkincisi, Ali Məhkəmənin sədri vəzifəsi Ali Sovetin və Milli Məclisin səlahiyyətində olan bir məsələdir. Öz həyatınızı və bugünkü işinizi Prezidentin kim olub-olmamasından asılı olaraq həll etmək istəyirsinizsə, Siz bir hüquqşünas kimi, sadəcə olaraq, özünüzdün savadsızlığınızı göstərirsiniz. Başqa bir şey deyil. Ona görə Prezident qayıdacaq, qayıtmayacaq, bu, Prezidentin işidir. Mən bunu gərək qoyam kənara ki, Tahir Kərimli deyir, Prezident gəlməsə, mən işləməyəcəyəm. Ondan sonra Prezident nə vaxt gələcək, gəlməyəcək, bunu da bilmirəm. Axı mənə, Ali Sovetə müraciət olub. Bilirsiniz, mən istəmirəm keçmiş təhlil edim, qiymət verim. Mən xahiş edirəm, bir halda ki, Milli Məclis məsləhət görüb məni bu vəzifəyə seçib, imkan verin, mən qanun çərçivəsində öz fəaliyyətimi həyata keçirəm.

Şadman Hüseynov. May ayında fəvqəladə vəziyyətin uzadılması haqqında Prezidentin Milli Məclisə müraciəti var idi. May ayında qəbul edilmiş qərar Milli Məclis tərəfdən qanun pozuntusuna yol verilməklə olub. Həmin qərar millət vəkillərinin üçdə ikisinin səsi yox, sadə səs çoxluğu ilə qəbul olunub. Ona görə də mən xahiş edirəm, fəvqəladə vəziyyətin uzadılması və yaxud, ümumiyyətlə, tətbiq edilməsi haqqında Siz öz səlahiyyətlərinizdən istifadə edib, yenidən Məclisə müraciət edəsiniz, həmin fəvqəladə vəziyyətin respublikamızın bütün ərazisində, yaxud ayrı-ayrı regionlarında tətbiq olunması haqqında müraciət edəsiniz, millət vəkilləri də ona öz münasibətini bildirsinslər. Çünki təkrar deyirəm, may ayında qəbul edilmiş qərar qeyri-qanunidir.

Sədrlik edən. Şadman bəy, Siz Gəncə hadisələri başlanan gündən Gəncədə olmusunuz. Gəncədə olan mitinqlərdə iştirak etmisiniz. Gəncə hadisələrinin canlı şahidisiniz. İndi bir aydan çoxdur ki, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar Azərbaycanda sabillik pozulub, biz bu sabilliyi xırdaxırdə qaydaya salmaq istəyirik, Siz bir millət vəkili, Milli İstiqlal Partiyasının rəhbər xadimi kimi, Gəncə hadisələrini gözünüzlə gördüyünüz bir halda, necə başa düşürsünüz, mən bu məsələləri müzakirə etmək məsələsini qaldıranda Sizin və Milli İstiqlal Partiyasının bu məsələni ortaya atması məqsəduyğundurmu? Mən hesab edirəm, yox və mənə belə gəlir ki, Siz bu təklifinizi geri götürsəniz, daha da düzgün hərəkət etmiş olarsınız.

İsa Qəmbərov.

İsa Qəmbər. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Əvvəla, mənə elə gəlir ki, gündəliyə təklif olunan məsələlər bir yerdə deyil, ayrı-ayrılıqda səsə qoyulmalıydı. Çünki bunlar müəyyən mənada bir-biri ilə bağlı olsalar da, hər halda, müstəqil məsələlərdir və ola bilər ki, Milli Məclis bəzi məsələlərin gündəliyə daxil edilməsinə, bəzisinin isə daxil edilməməsinə səs verə bilərdi. Reqlamentə aid olan bir məsələdir, mən bunu gələcək üçün təklif eləyirəm.

İkincisi, mənim gündəliyə əlavə təklifim var və bu, təkcə mənim təklifim deyil, təmsil etdiyim partiyanın müxtəlif üzvlərinin, təşkilatlarının müraciətinə, eyni zamanda, başqa təşkilatların, siyasi partiyaların, o cümlədən Xalq Azadlıq Partiyasının müraciətinə əsasən, mən bu təklifi edirəm. Bilirsiniz ki, "Talış-Muğan Respublikası"nın elan edilməsi ilə bağlı Azərbaycanın cənub bölgələrində bir sıra qanunsuzluqlara yol verilib. Hakimiyyətin dəyişdirilməsi, dinc əhaliyə qarşı zorakılıq tətbiq

edilməsi və sair. Mən təklif edirəm ki, “Talış-Muğan Respublikası”nın bəyan edilməsi nəticəsində və bununla bağlı baş vermiş hadisələr haqqında məsələ Milli Məclisin bugünkü iclasının gündəliyinə daxil edilsin. Xahiş edirəm, təklifimi səsə qoyun. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Mən dərhal Sizə cavab vermək istəyirəm. Birinci, əgər gündəliyin məsələlərinin ayrı-ayrı səsə qoyulmasını Məclis üzvləri hamısı tələb edərsə, mən bunu edə bilərəm. Gündəliyi qəbul etdik, İsa Qəmbər təkid edir ki, gündəliyin məsələləri ayrı-ayrı səsə qoyulsun.

İsa Qəmbər. Əvvəla, mən təkid eləmirəm, rəqlamentin bir tələbini diqqətinizə çatdırdım ki, bundan sonrakı sədrlik fəaliyyətinizdə onu nəzərə alarsınız. Gündəlik təklif olunandan sonra Milli Məclis üzvlərinə şərait yaratmaq lazımdır ki, gündəliyə təklif olunan məsələlər haqqında münasibət bildirilsin. Əgər əksəriyyət bu fikirdə olsa ki, bütün məsələləri bir yerdə səsə qoymaq lazımdır, səsə qoymaq olar, əks halda, ayrı-ayrı səsə qoyulmalıdır. Mən bunun indi səsə qoyulmasını təkid etmərəm. Mənim ikinci təklifimin isə ayrıca səsə qoyulmasını xahiş edirəm.

Sədrlik edən. İkinci təklifiniz haqqında mən bir-iki kəlmə deyim, ondan sonra müzakirə edək. Bilirsiniz, İsa bəy, Siz iyun ayının 15-nə qədər Ali Sovetin sədriydiniz. Talış-Muğan bölgəsində gedən proseslər Sizin gözüünüzün qabağında gedən proseslərdir. Siz nədənsə bu proseslərin getməsinə heç də lazımı qədər diqqət yetirməmişsiniz və heç bir münasibət göstərməmişsiniz. Mən artıq deyə bilərəm ki, bəlkə də, belə bir gərgin vəziyyətin yaranmasının günahkarlarından birisiniz. Ona görə də indi Siz bu məsələnin gərgin vəziyyətdə gündəliyə salınması ilə nə məqsəd daşıyırsınız? Ara qarışdırmaq? Ona görə də mən İsa Qəmbərovun bu təklifini səsə qoyuram, münasibətinizi bildirin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 9

Əleyhinə 27

Bitərəf 5

Səs vermədi 3

İştirak edirdi 44

Qəbul edilmədi. Sonra başqa təkliflər yoxdur?

Tofiq Qasimov buyursun.

Tofiq Qasimov. Hər vaxtınız xeyir, hörmətli deputatlar. Mən də İsa bəyin verdiyi təklifin birinci hissəsinə aid öz fikrimi demək istəyirəm.

Ümumiyyətlə, reqlamentə, yaxud Konstitusiyaya riayət eləmək üçün onu səsə qoymaq lazım deyil. Birinci növbədə, Ali Sovetin sədrinin borcudur, reqlamentə və Konstitusiyaya riayət eləsin və əməl eləsin. O baxımdan da mən elə hesab edirəm ki, son vaxtlar bizim iclaslarımız reqlamentin nəzərdə tutduğu qaydada getmir və mən də bunu diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Reqlamentə görə ən azı 3 gün əvvəl gündəlik bizə paylanmalıdır, gündəliyə aid olan məsələlərə dair materiallar da bizə paylanmalıydı, bunu biz çoxdandır eləmirik. Ona görə mən xahiş edirəm ki, bu məsələyə riayət olunsun.

O ki qaldı gündəliyə daxil edilən məsələlər barədə, mən elə hesab edirəm ki, birinci və dördüncü məsələdən başqa yerdə qalan məsələlərin hamısı mütləq əvvəlcə Ali Sovetin komissiyalarında müzakirə olunmalıdır, komissiyaların rəyləri veriləndən sonra Ali Sovetə çıxarıla bilər. Məsələn üçün, orda olan məsələlərin mütləq Dövlət quruculuğu komissiyasında və Mandat və etika komissiyasında müzakirəsi vacibdir. Ona görə də mən təklif edirəm ki, bu məsələlər əvvəl uyğun komissiyalarda müzakirə olunsun. Qayda belədir. Ondan sonra Milli Məclisin gündəliyinə çıxarılsın. Ona görə ki, burada müəyyən məsələlər aydınlaşdırılmalıdır. Arqumentlər olmalıdır, həmin arqumentlərə isə komissiyalar mütləq öz rəylərini bildirməlidir.

O ki qaldı birinci məsələnin müzakirəsinə, mən elə hesab edirəm, bu gün birinci məsələni müzakirə eləsək, bu, olduqca vacib məsələdir, respublikada gərginliyi mümkün qədər aradan qaldıra bilərik. Ona görə də mən hesab edirəm ki, görünür, birinci məsələni ancaq müzakirə edə bilərik. Ciddi müzakirə eləmək fikrindəyiksə, o məsələylə də bağlı mən bir şey xahiş eləmək istəyirəm və bu da yenə reqlamentə görə və bizim Məclisdə qəbul edilmiş qaydaya görə belə olmalıdır.

Dünən mən Afiyəddin bəyə də onu dedim. Milli Məclisdə deputat-istintaq komissiyasının, yaxud deputat komissiyalarının işinin nəticəsinin müzakirəsindən əvvəl həmişə o sənəd Milli Məclisin üzvlərinə təqdim olunur. Yəni heç olmasa, bir saat fasilə elan olunsun, o sənəd bizə təqdim olunsun, biz o sənədlə tanış olaq, ondan sonra biz onu burada müzakirə eləyə bilərik. Amma mən eşitdiyimə görə komissiyanın bu məruzəsi ancaq şifahi ediləcək, o məruzə bitəndən sonra sənədi bizə verəcəklər. Mənə elə gəlir ki, bu da müzakirəyə kömək eləməyəcək. Ona görə mən təklif edirəm, birinci məsələnin müzakirəsi üçün fasilə elan edilsin, bir saat və o sənəd bizə verilsin ki, biz onunla tanış olaq. Sağ olun.

Sədrlik edən. Cümşüd Nuriyev.

Cümşüd Nuriyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Burada bir mexaniki səhv var, çünki Gəncədə hadisələr iyul ayında deyil, iyunun 4-də baş verib, bunu nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm və bu hadisələr Xocalı hadisələri ilə bilavasitə bağlıdır. Mən bunu tam əminliklə deyirəm və xahiş edirəm, respublikanın Baş prokuroruna tapşırılsın ki, qısa bir müddət ərzində Xocalı hadisələrinə bilavasitə – çünki komissiya o vaxt ancaq siyasi qiymət verdi və məsələləri açıqlamaq olmadı – belə olmadı ki, biz siyasi qiymət verə bilərik. Burada bilavasitə günahkar olan adamlar vəzifə də daşıyırlar.

İkinci bir məsələ. Hörmətli sədr, Rusiya ilə Azərbaycanın münasibətləri çox gərginləşir. Biz o dəfə xahiş elədik. Məsələ bundadır ki, Rusiya iyun ayının 7-dən Azərbaycana qarşı gömrük sistemini tətbiq eləməyə başlayıb və məndə olan məlumata görə onlar xüsusilə hava limanında viza sisteminə keçmək istəyirlər. Bu, Azərbaycanda növbəti sosial partlayışa səbəb olacaq. Mən xahiş edirəm, hökumətə bu səlahiyyət verilməlidir, hökumət bu məsələlərlə məşğul olmalıdır. Bilavasitə həmin səlahiyyət parlament tərəfindən verilməlidir. Əks təqdirdə – Rusiyada milyon yarım azərbaycanlı yaşayır – bu, böyük gərginliyə səbəb olacaq.

Üçüncü böyük məsələ də – düzdür, Nazirlər Kabinetində belə bir komissiya yaradılıb, amma komissiyanın heyəti elan olunmayıb – Azərbaycanda çox ucuz qiymətlərə müqavilələrin bağlanması və Azərbaycanın xaricdə olan valyutalarının respublikaya gətirilməsi məsələsidir. Bildiyiniz kimi, respublikada hazırda büdcə çox ağır vəziyyətdədir, cəmaat maaşının artırılmasını tələb eləyir, minimum əməkhaqqı ilə minimum istehlak büdcəsi arasında fərq birin altıya, birin yeddiyə nisbətindədir və hər halda, xaricdə olan valyutanın respublikaya gətirilməsi bu məsələlərdə kömək edəcək.

Qaldı Tofiq müəllimin qaldırdığı məsələlər, Deputat-istintaq komissiyası haqqında qanunda – biz bilavasitə özümüz qəbul eləmişik – deputat-istintaq komissiyasının qərar layihəsi oxunandan sonra paylanır, yəni belə bir şey var. Əvvəldən qəbul olunub, ona görə onun paylanması bununla bağlıdır. Bunu arayış üçün dedim. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mən Məclis üzvlərinə müraciət edirəm, 9 nəfər Məclis üzvü söz istəyir, ancaq artıq Məclis üzvlərinin çıxışlarından mən görürəm ki, bunlar başqa məsələlər haqqında söhbət aparırlar və başqa məsələlərin indi müzakirəsi haqqında təkliflər irəli sürürlər. Şübhəsiz

ki, bu məsələlər çox lazımlı məsələlərdir. Belə olsa, biz elə iki saat bunu müzakirə edəcəyik, ancaq əsas məsələlər kənarda qalacaq. İmkan verin, xahiş edirəm, təsdiq olunmuş gündəliyi müzakirə eləyək, ondan sonra bizim vaxtımız olacaq, qalan hansı məsələlərin gündəliyə salınmasını, müzakirə edilməsini ayrı müzakirə eləyək. Necə baxırsınız?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Ona görə izin verin, burada yazılan Məclis üzvlərindən əgər bu gündəliklə əlaqədar başqa sözləri yoxdursa, müzakirəyə keçək.

Müzakirəyə keçirik. Söz verilir deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb Mütəllibova.

Mətləb Mütəllibov, Milli Məclisin deputat-istintaq komissiyasının sədri. Hörmətli millət vəkilləri, sizə məlum olduğu kimi, Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq etmək üçün Milli Məclisin 1993-cü il 9 iyul tarixli qərarına əsasən aşağıdakı tərkibdə deputat-istintaq komissiyası yaradılmışdır.

Komissiyanın sədri Mətləb Mütəllibov, komissiyanın üzvləri – Şirin Hacıkarimov, Vaqif Qasimov, Tahir Əliyev, İbrahim İbrahimov, Mürşüd Məmmədov, Mirmahmud Fəttayev. Sonradan İbrahimov komissiyanın tərkibindən istefa vermişdir. Komissiya ilk gündən özünün iş planını tərtib etmiş, vəzifə bölgüsü aparmışdır. Görüləcək işlərin yüksək peşəkarlıq səviyyəsində aparılması məqsədilə komissiyanın işinə müxtəlif nazirliklərdən idarə və təşkilatları təmsil edən, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər və ekspertlər cəlb olunmuşdur. Komissiya ayrı-ayrı nazirliklərə və idarələrə, vətəndaşlara yüzdən çox sənəd göndərmişdir. İşlədiyi müddət ərzində komissiyaya 700-ə qədər sənəd daxil olmuş, 125 nəfər şahid və ya iştirakçı, o cümlədən respublikanın rəhbərləri, Prezident, Ali Sovetin sabiq sədri, sabiq Baş nazir, sabiq milli təhlükəsizlik, müdafiə, daxili işlər nazirləri və digər vəzifəli şəxslər dindirilmiş, onların yazılı izahatları alınmışdır. Ümumi sayı 57 saat olan 19 video və 7 audiokasetdə iştirakçıların və məsul şəxslərin izahatları lentə alınmışdır.

Müstəqilliyimizin çətin anlarını yaşadığımız dövrdə bir tərəfdən, torpaqlarımızın düşmən tapdağına məruz qaldığı, digər tərəfdən, mürəkkəb sosial-iqtisadi problemlərlə qarşılaşdığımız şəraitdə, dövlətçiliyimizin hazırkı sınaq məqamında iyunun 4-də Gəncədə baş vermiş hadisələrə birmənalı siyasi qiymət verməyin məsuliyyətini və çətinliyini aydın dərk edirik. Komissiya belə hesab edir ki, 1993-cü il 4 iyun Gəncə hadisələrinin təfərrüatını, onun mürəkkəb hüquqi aspektlərini

hərtərəfli öyrənmək, konkret olaraq münaqişədə iştirak edənlərin cinayət məsuliyyəti dərəcəsini müəyyənləşdirmək istintaqın vəzifəsidir. 1993-cü il 4 iyun hadisələri ölkədə siyasi, iqtisadi böhranın dərinləşdiyi, cəbhə bölgələrində hərbi uğursuzluqların cəmiyyətin bütün təbəqələrini məyus etdiyi, hakimiyyətə ümumxalq inamının sarsıldığı, müxtəlif siyasi partiyaların destruktiv fəaliyyətlərini gücləndirdikləri bir şəraitdə baş vermişdir.

Deputat-istintaq komissiyası üzvlərinin yekdil fikri belədir ki, Gəncə hadisələrinin dərin siyasi-hərbi, sosial-mənəvi köklərinin səbəbləri vardır və mövcud reallıqlar əsasında araşdırmalar aparmadan buna obyektiv qiymət vermək olmaz. Hadisələrin tarixi məntiqini və mahiyyətini dərk etmək üçün biz onların qısa xronologiyasını nəzərinizə çatdırmaq istəyirik.

1992-ci il mayın 15-də Azərbaycan Xalq Cəbhəsi başqa demokratik qüvvələrin köməyi ilə hakimiyyətə gəldi. Xalqın torpağa olan məhəbbəti ilə, yadelli işğalçılara olan nifrətini birləşdirməyə nail olan Azərbaycan Xalq Cəbhəsi qısa bir müddət ərzində həm də xalqı müstəmləkəçilik rejiminə qarşı mübarizəyə qaldırdı. O vaxt AXC xalqın yeganə ümid mənbəyinə və bu zəmində ölkədə ən nüfuzlu siyasi-ictimai hərəkata çevrildi.

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gələndən sonra cəmiyyətin problemlərini həll etməli, ilk növbədə, müharibəni uğurla başa çatdıraraq, ölkəni iqtisadi böhrandan çıxartmalı və demokratik təsisatlar yaradılması ilə məşğul olmalı idi. 1992-ci il 15 may hakimiyyət dəyişikliyindən xalq çox şey gözləyirdi. Prezident seçkilərindən sonra respublikada son dərəcə mürəkkəb ictimai-siyasi şərait mövcud idi. Siyasi ehtiraslar səngimək bilmirdi. Hakimiyyət boşluğu, qanunların işləməməsi, torpaqlarımızın xeyli hissəsinin erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edilməsi, əhalinin əsas kütləsinin yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşaması, respublikanın milli sərvətlərinin cinayətkar birləşmələr tərəfindən talanması və başqa problemlər yeni hakimiyyəti çətin suallar qarşısında qoymuşdu.

İyun-iyul aylarında Goranboy və Ağdərə istiqamətlərində uğurlu hərbi əməliyyatların aparılması dövlətdə nisbi sabitliyin yaranmasına zəmin yaratdı. Xalq ilk uğurlardan sonra daha böyük qələbələrə ümid bəsləyirdi. Lakin təəssüf ki, bu uğurlar az sonra yalnız epizodik hallarla təkrar olundu. Hərbi əməliyyatlar plana uyğun və məqsədyönlü şəkildə

aparılmadığına görə, oğullarımızın qanı bahasına geri qaytarılan torpaqlarımız əldə saxlanılmadı. Təəssüflər olsun ki, iqtidar daxili və xarici siyasət məsələlərinin həlli təşəbbüsünü öz əlinə ala bilmədi. Belə təsəvvür yaranmışdı ki, iqtidar Azərbaycan xalqının kollektiv zəkasının istedad və bacarığının şəriksiz varisidir, əslində isə, bu, bolşevizmin yeni təzahürüdür. İqtidar öz qapılarını cəmiyyətin bütün intellektual təbəqələrinə açmalı idi. Bu sahədə kobud səhvlərə yol vermişdi. Seçkilərdə Elçibəyin rəqibləri olan Nizami Süleymanovdan, Etibar Məmmədovdan, digər partiyaların siyasi, elmi potensiallarından, habelə ölkənin görkəmli şəxsiyyətlərinin bilik və təcrübəsindən istifadə etmədi. Vəzifə təyinatları cəbhəçilik prinsipləri ilə həyata keçirilirdi. Təbii olaraq, bütün bunlar cəmiyyətdə iqtidar-müxalifət münasibətlərini daha da kəskinləşdirirdi.

Bir mühüm məsələ unudulmuşdu. Prezident hakimiyyətdə yalnız AXC-ni yox, xalqı təmsil etməli, xalqın bütün təbəqə və zümrələrinin mənafeyinin təminatçısı və ifadəçisi kimi fəaliyyət göstərməliydi. İqtidar kadr siyasətində ancaq AXC-nin potensialına söykənmiş, vəzifələrə bir qayda olaraq cəbhəçilər irəli çəkilməşdir. Etiraf etmək lazımdır ki, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin kadrları Azərbaycanda Milli azadlıq hərəkatının fəal nümayəndələri idilər, onların suverenliyimiz və azadlığımız uğrunda apardıqları mübarizəni nə danmaq, nə də inkar etmək mümkün deyil, lakin onların çoxu idarəçilik məktəbi keçməmişdi. İqtidar kadrları, əsasən, şəxsi sədaqət, dostbazlıq münasibətlərinə, yerliçilik prinsiplərinə görə seçirdi. Kadr siyasətində yeganə meyar olan qabiliyyət, səriştə və səviyyə məsələləri arxa plana keçmişdi. Məhz buna görə də təsadüfi deyil ki, keçmiş iqtidar Surət Hüseynov kimi şəxslərdən səmərəli istifadə etmək əvəzinə, onları özünə düşmən etmişdi. Təyin olunan rəhbər işçilər arasında piti satanları, kababçıları, başqa nüfuzsuz şəxsləri görmək acı təəssüf hissi doğururdu. Kadr siyasətində cəbhəçi-partokrat paralelləri aparılırdı ki, bu da milli həmrəylik haqqındakı çağırışlara daban-dabana zidd idi. Kadr siyasətini yarıtmaz təşkil etdiklərinə görə bu gün Əbülfəz Elçibəy, İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, Arif Hacıyev və başqaları xalq qarşısında şəxsi məsuliyyət daşıyırlar.

Hərbi quruculuq dövlət səviyyəsində aparılmırdı. Hərbi əməliyyat planları müxtəlif səviyyəli hərbcilər, o cümlədən diletantlar, həvəskarlar tərəfindən işlənilib hazırlanırdı, ordunun əsas kütləsi könüllülərdən ibarət olduğundan bir çox hallarda döyüşçülər nizami ordunun tələblərinə, nizamnamə qaydalarına məhəl qoymurdular. Fərarilik və təxribat

geniş miqyas almışdı, buna qarşı mübarizə aparmalı olan müvafiq inzibati orqanların fəaliyyəti isə yarıtmaz idi. 1992-ci il iyunun 12-də Ağdərə və Goranboy bölgələrində döyüşçülərimizin müvəffəqiyyətli hərbi əməliyyatları başqa döyüş bölgələrində də dönüş yaranacağına xalqda inam yaradı. Bu qələbələrin qazanılmasında Prezidentin səlahiyyətli nümayəndəsi Surət Hüseynovun orduya maddi və mənəvi köməyi böyük rol oynamışdır. Bunun nəticəsi olaraq, Hüseynov 1992-ci il avqustun 8-də müdafiə naziri tərəfindən ikinci korpusa rəhbər təyin edildi və respublika Prezidentinin 1992-ci il 8 oktyabr tarixli Fərmanı ilə o, “Milli Qəhrəman” adına layiq görüldü. Eyni zamanda, hərbi qurumun başçısı kimi ona dövlət tərəfindən xüsusi səlahiyyətlər verildi.

Komissiyaya verdiyi izahatda Surət Hüseynov bildirmişdir ki, o vaxt respublikanın daxilindəki ictimai-siyasi vəziyyət, iqtidar-müxalifət qarşıdurması cəbhə bölgələrindəki fəaliyyətə bilavasitə mənfi təsir göstərirdi. Belə bir şəraitdə Hüseynov münasibətləri yaxşılaşdırmaq məqsədilə respublikanın rəhbər kadrları və müxtəlif qüvvələrin, müxalifət qüvvələrin bəzi nümayəndələri ilə görüş keçirməyi təklif etmişdir. 1992-ci ilin noyabrında keçirilmiş həmin görüşdə müəyyən təkliflər hazırlanmış və Prezidentlə görüş təşkil edilməsi Pənah Hüseynova həvalə olunmuşdur. Təəssüf ki, naməlum səbəblərə görə bu görüş təşkil edilməmişdir.

Rəhbərliklə Surət Hüseynov arasında ilk narazılıq 1992-ci il noyabrın əvvəllərində Seyfəlidə hərbi təlim keçirilən vaxtdan başladı. Sabiq müdafiə naziri Rəhim Qaziyev öz izahatında həmin hadisəni belə göstərmişdir: “1992-ci il noyabr ayının axırlarında biz geniş hücum əməliyyatı aparmaq üçün mövcud qüvvələri səfərbər edib, Gəncə yaxınlığındakı Seyfəli Hərbi Tədris Təlim Mərkəzində döyüş təliminə başladıq. Bu döyüş təliminə 2500–3000 nəfər şəxsi heyət və professional zabitlər cəlb edilmişdi. Həmin ilin dekabr ayının birinci ongunlüyündə Prezident məni öz kabinetinə dəvət edərək Gəncədə yığılan qüvvələrin nə qüvvələr olduğunu soruşdu, əlavə etdi ki, guya Gəncədə Surət Hüseynov tərəfindən hərbi çevriliş hazırlanır. 1993-cü ilin yanvarın 17-19-da Surət Hüseynov və Müdafiə Nazirliyinin silahlanma üzrə müavini Baba Nəzərli hücum əməliyyatını həyata keçirmək məqsədilə Ağdama getmişlər. Yanvarın 19-da əməliyyat ərəfəsində Surət Hüseynovun Ağdamda yaşadığı binanın yanında partlayış baş vermiş, Hüseynovun dediyinə görə, ona sui-qəsd edilmişdir. Bu zaman on doqquz nəfər həlak olmuş, bir çoxları yaralanmışdır. Təəssüf ki, Hərbi Prokurorluq 10 yanvar hadi-

səsinin istintaqını bu günədək başa çatdırmamış, hadisənin mahiyyətini indiyədək açıb göstərməmiş, ona hüquqi qiymət verməmişdir.”

Komissiyaanın fikrincə, indiyə qədər döyüş zonalarında baş vermiş təxribatlara lazımi hüquqi qiymət verilmədiyi üçün Milli Məclis əlaqədar orqanlardan hesabat tələb etməyə borcludur. Faktlar göstərir ki, döyüş bölgələrindəki uğurların və ya uğursuzluqların səbəbləri Dövlət Müdafiə Komitəsində, Hərbi Şurada ətraflı müzakirə edilməyib, konkret olaraq bir nəfər də olsun yüksək rütbəli şəxsin fərdi məsuliyyətə cəlb edilməməsi, hərbi əmlakı və maddi maliyyə vəsaitlərinin dağıdılmasına göz yumulması, dövlət rəhbərliyinin hərbi işə ögey münasibətini göstərir. Sual olunur, hansı normal, xüsusən də müharibə gedən ölkədə iki ildə altı dəfə müdafiə naziri dəyişdirilə bilər? Bəşadlı, Mehdiyev, Musayev, Qaziyev, Rzayev, Əbiyev. Onlarca qərargah rəisi, alay komandiri, korpus komandiri yeniləri ilə əvəz olundu, torpaqlar isə əlimizdən getməkdə davam edir. Bu tələm-tələsik kadr əməliyyatlarının ölkədəki ictimai-siyasi şəraitin sağlamlaşmasına, sərhəd bölgələrindəki qüvvələr nisbətinin, hərbi qarşıdurmanın bizim xeyrimizə dəyişməsinə təsiri oldumu? Qətiyyəən yox!

Biz bu gün ölkənin düşmüş olduğu ağır hərbi siyasi vəziyyətə, ərazilərimizin böyük bir hissəsini itirdiyimizə görə Dövlət Müdafiə Komitəsinin hər bir üzvündən haqq-hesab tələb etməliyik. Xüsusi qeyd etməliyik ki, o vaxt münasibətlərin kəskinləşməsində mühüm rol oynayan amillərdən biri də Surət Hüseynovun 1993-cü il 28 yanvar tarixli döyüş sərəncamı, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi İcraiyyə Komitəsinin respublikadakı hərbi-siyasi qurumla bağlı bəyanatı olmuşdur. Bəyanatda göstərilir ki, Azərbaycan Prezidentinin Ali Baş Komandan kimi Ağdərədə müdafiə xəttini möhkəmləndirmək əmrinə baxmayaraq, korpus komandiri Surət Hüseynov başçılıq etdiyi korpusu və texnikanı döyüş mövqelərindən çıxararaq Gəncəyə aparmış və Ağdərə kəndlərini müdafiəsiz qoymuşdur.

Surət Hüseynov komissiyaya verdiyi izahatda bildirmişdir ki, Ağdərə bölgəsindən bir sıra hərbi qüvvələrin çıxarılması barədə AXC-nin qərarli bəyanat verməsi, ona qarşı haqsızlıqlar və cəbhə üçün varından, canından keçənlərin bəyanatda “xain” adlandırılması döyüşçülərə ağır təsir göstərmiş, hərbi işimizə ancaq ziyan vurmuşdur. Surət Hüseynovun izahatına görə, Seyfəli mərkəzinə bir neçə xarab texnika qaytarılmışdır ki, bunların da keçirilən əməliyyatlara heç bir təsiri ola bilməzdi. Bundan başqa, hərbi ekspertizanın 1993-cü il 24 fevral tarixli və 1993-cü

il iyunun 6-da deputat-istintaq komissiyasına verilmiş ekspertiza rəylərinə əsasən 108 nömrəli hərbi sərəncam o vaxtın hərbi vəziyyətinə tam uyğun olmuşdur. Çox təəssüf ki, bir sıra cinayət işləri kimi bu məsələ ilə də əlaqədar qaldırılmış cinayət işi nəticəsiz qalmışdır.

Doğrudur, istər Prezident Elçibəy, istərsə də sabiq dövlət katibi Hüseynov dəfələrlə Surət Hüseynova bəyanatla əlaqədar tam aydınlıq yaratmağa söz versələr də, bu məsələdə aydınlıq yaradılmamış, əksinə, vəziyyət daha da gərginləşmişdir. Nəticədə, 1993-cü il 20 fevral tarixinədək ordumuz Ağdərə bölgəsində bir sıra hərbi uğursuzluqlara məruz qaldı və bir neçə kəndimiz düşmən əlinə keçdi. Həmin dövrdə baş verən anlaşılmazlıqları araşdırmaq əvəzinə, Milli Məclisin 1993-cü il 19 fevral tarixli qapalı iclasında müdafiə naziri Rəhim Qazıyev qarşılıqlı ittihamlar əsasında vəzifəsindən istefa verdi. Daha sonra, Ali Baş Komandanın 1993-cü il 22 fevral tarixli əmri ilə Surət Hüseynov korpus rəhbərliyindən azad edildi. Əmrdə heç bir əsas göstərilməsə də, şübhə yoxdur ki, Surət Hüseynovun korpus rəhbərliyindən azad edilməsi onunla rəhbərlik arasındakı 1992-ci ilin noyabrında başlamış narazılıqlar və fevral ayındakı hərbi uğursuzluqlarla əlaqədardır.

1993-cü il fevralın 8-də Prezident Gəncə şəhərində olmuş, şəhərdəki vəziyyət barədə hüquq mühafizə orqanlarının rəhbərlərinin, şəhər icra hakimiyyətinin başçısı Məmmədovun məlumatlarını dinləmiş, fevralın 9-da isə hüquq mühafizə orqanlarının nümayəndələrinin, Surət Hüseynovun iştirakı ilə söhbət keçirmişdir.

Deputat-istintaq komissiyası təhqiqat materiallarının əsasında belə bir nəticəyə gəlir ki, o vaxt ikinci korpusun təhvil-təsliminin baş tutmamasının bir neçə əsas səbəbi olmuşdur. Əvvəla, Müdafiə Nazirliyi səhlənkarlıq göstərərək təhvil-təslimin vaxtında həyata keçirilməsi üçün zəruri tədbirlər görməmişdir.

İkincisi, dövlətin və AXC-nin rəhbərləri ilə Surət Hüseynov arasında ziddiyyət və narazılıqların dərinləşməsi Surət Hüseynovun onlara etibarını azaltmış və hərbi şəhərçiylə tərک edəcəyi təqdirdə, onunla haqq-hesab çəkiləcəyi gümanını möhkəmlətməmişdir. Surət Hüseynovun dövlət rəhbərlərinə etibarını itirməsinin, onun inamının qırılmasının səbəblərindən biri kimi məlum bəyanatdan sonra dövlət rəhbərləri ilə görüşmək üçün Bakıya gəldiyi zaman, – Surət Hüseynovun verdiyi izahata görə – Daxili İşlər Nazirliyinin qüvvələri tərəfindən həbs edilməsinə cəhd olunması faktı olmuşdur.

Üçüncü, komissiyada olan məlumatlara görə, Surət Hüseynovun ətrafındakı bir sıra şəxslər şəhərçiyi təhvil verməkdən onu çəkindirir, bu yolda qətiyyətli addım atmağa imkan vermirdilər. Həmin şəxslərin istər ictimai vəziyyətə və iqtidara, istərsə də Surət Hüseynovun özünə hansı münasibətdə olduqlarını göstərmək çətinidir. Lakin komissiya bildirir ki, bunun qeyri-sağlam məqsədlərlə edildiyi də istisna olmamışdır.

Dövlət rəhbərlərinin Surət Hüseynova ədalətsiz münasibətini göstərməklə yanaşı, Surət Hüseynovun da Müdafiə Nazirliyinin əmr və göstərişlərinə məhəl qoymamasını, onlara tabe olmamasını, vəzifədən çıxarılsa da, hərbi hissələrə göstəriş verməkdə davam etməsini, yaranmış ixtilafın aradan qaldırılması üçün bütün vasitələrdən istifadə olunmamasını qeyd etmək vacibdir.

1993-cü ilin mart ayında Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı dəstəsinin qərarı qüvvə və psixi təzyiq göstərmək məqsədilə Gəncədə ağır texnikanın, zirehli maşınların, vertolyotların nümayiş etdirilməsi, şəhərdə xüsusi təyinatlı dəstələrin yerləşdirilməsi, könüllü təslim olmaq istəməyənlərin məhv ediləcəyi haqqında şayiələr yayılması və sair barədə tədbirlər həyata keçirilməsi planı işlənilib hazırlanmışdır. Eyni zamanda, mart ayının ortalarında Gəncədə bir neçə dəfə müşavirələr keçirilmiş, o müşavirələrdə hər dəfə Pənah Hüseynov həmin bu korpusun əgər xoşla tərk-silah olunmazsa, silah gücünə, zorla tərk-silah edilməsi məsələsini qoymuşdur. Bu məsələ ilə əlaqədar Gəncə şəhər prokurorunun verdiyi izahatda göstərilir ki, hələ mart ayının ikinci ongünlüyündə müşavirə keçirilərkən hətta o, yazılı bəyanatla çıxış edərək belə bir səhv addımın atılmasının qanlı nəticələrə gətirib çıxaracağını o vaxt bildirmişdir. Komissiyaya verilən izahatlara əsasən, Gəncədə həmin dövrdə Daxili İşlər Nazirliyinin qüvvələri olmuş, həmin qüvvələrə İsgəndər Həmidov rəhbərlik etmişdir. Ümumiyyətlə, orada, şəhərin bir sıra sahələrində onlar mühasirəyə alınmışdır.

Gəncədə sabitliyi pozan mühüm amillərdən biri də polis işçilərinin qrup şəklində işdən azad olunması olmuşdur. Komissiyada olan məlumatlara görə, haradasa 20-yə qədər polis işçisi bir əmrlə işdən azad olunmuşdur. Əgər ağsaqqallar təcili olaraq bu məsələyə müdaxilə etməsəydilər, hadisələrin böyüyüb hansı məcraya yönələcəyini söyləmək çətin olardı. 1993-cü ilin mart ayının sonunda məlum olduğu kimi, Prezident tərəfindən, eləcə də Surət Hüseynovla Prezident arasında müəyyən danışıqdan, razılaşmadan sonra Gəncə şəhərinə ağsaqqallar getmiş və orada barışıq əldə olunmuşdur. O zaman barışıq-

dan sonra Surət Hüseynov korpusun təhvil götürülməsinə öz razılığı olduğunu bildirmişdir.

1993-cü ilin mart ayının sonu, aprelin əvvəllərində Kəlbəcər rayonu düşməyə təslim edildi. Kəlbəcərin düşməyə müqavimətsiz təslim olunması xalqın haqlı qəzəbinə səbəb oldu və bu vaxt iqtidar bütün respublikada fəvqəladə vəziyyət elan etməklə, komissiyanın fikrinə görə, vəziyyətdən çıxmağa çalışdı. Kəlbəcərin və digər bölgələrdəki torpaqlarımızın işğal edilməsinə etiraz əlaməti, eləcə də respublikada ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar olaraq, 1993-cü il aprelin əvvəllərində Gəncədə bir qrup zabıt müşavirə keçirərək hərbi birlik yaratmaları haqqında qərar qəbul etmişdir. Hərbi birliyin müraciəti dövlətin vahid strukturuna daxil və tabe olmaq istəməyən hərbiçilərin Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, Ali Sovetinə, Nazirlər Kabinetinə, Müdafiə Nazirliyinə, bütün əlaqədar təşkilatlara, idarə və müəssisələrə, kütləvi informasiya vasitələrinə, Azərbaycan xalqına ünvanlanmış sənəddir. Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı və bütün hərbi qurumları öz tabeliyində saxlayan vahid dövlət strukturuna ola-ola belə bir birliyin Azərbaycan dövlətinin ərazi bütövlüyünü qorumaq səlahiyyətini öz üzərinə götürməsi iddialı və mövcud hərbi qanunlara zidd olmuşdur.

Müraciətin 3-cü səhifəsində birliyə Azərbaycanın bütövlüyü və tam suverenliyi uğrunda mübarizə aparan, döyüşən bütün dəstələr xalqımızın qeyrətli övladları qoşulacaqlar kimi açıq məqsədli ifadələr getmişdir ki, bununla da bir siyasi yozum ola bilər. Birlik özünü dövlət içərisində dövlət hesab edir, hakimiyyət strukturlarını tanımır, birliyin müraciətində torpaqlarımızın müdafiəsini təşkil etməyin zəruriliyi və bununla bağlı vətəndaşlıq narahatlığı hiss olunsa da, yüksək rütbəli zabıtlərin birliyin hərbi şurasının çıxardığı qərarlara sözsüz, tam hərbi qaydada əməl etməyə and içməsi, bütövlükdə, Müdafiə Nazirliyini tanımamaq demək idi. Komissiya onu da qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, müraciətə birinci imza atanlar arasında haqqında söhbət açılacaq 709 nömrəli hərbi hissənin briqada komandiri, polkovnik Eldar Əliyevin soyadıdır. Müdafiə nazirinin müavini Sadıqovun 1993-cü il martın 19-da, Ali Sovetin sədri İsa Qəmbərin 1993-cü il aprelin 13-də və müdafiə naziri Rzayevin 1993-cü il iyunun 2-də göndərdikləri materiallar əsasında Azərbaycan Respublikasının sabiq Baş prokuroru Şirinovun dərkənarı ilə xalq deputatı Surət Hüseynov haqqında cinayət işi qaldırılmışdır. Cinayət işlərinin qaldırılması, Surət Hüseynovun korpus komandiri vəzifəsindən azad edilməsinə baxmayaraq, hissənin təhvil-təsliminin keçirilmə-

məsi Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, Ali Sovetinə və digər orqanlara “hərbi birlik” yaradılması barədə göndərilən müraciətlə, onun 709 nömrəli hərbi hissəni tərk etməməsi ilə əlaqədardır.

Birinci cinayət işi hərbi hissənin təhvil-təsliminə dair kifayət qədər əsaslar toplanmadan qaldırılmışdır. İkinci cinayət işinin materiallarından görünür ki, qəbul edilən müraciət yoxlanılmamış, cinayət işi qaldırmaq üçün kifayət qədər əsaslar toplanmadığına görə belə bir cinayət işi qaldırılmışdır. Qərarın təsviri hissəsində “hərbi birlik” anlayışı silahlı birləşmə ilə eyniləşdirilməklə bərabər, onun Surət Hüseynovun başçılığı ilə yaradılması göstərilmişdir.

Üçüncü cinayət işinin də qaldırılması üçün kifayət qədər əsaslar toplanmamışdır. Məzmunca heç bir cinayətin tərkibi olmadığı, hətta əlamətləri əks olunmadığı halda, yoxlama aparılmadan müstəntiq tərəfindən professional normalara və qanunlara zidd olaraq cinayət işi başlanmışdır. Bu vaxt bu qərarların bir neçəsi Baş prokurorun istintaq üzrə müavini İbrahim Tatiyev tərəfindən imzalanmışdır və yaxud onun müstəntiqləri digər belə qərarlar hazırlayanda, təbii ki, onun istintaqa baxan bir müavin kimi məlumatı olmalı idi. Bundan əlavə, bu cinayət işləri, dediyim kimi, səlahiyyətli olmayan şəxslər tərəfindən qaldırılmışdır. Halbuki Surət Hüseynov xalq deputatı olduğu üçün həmin işlər yalnız Baş prokuror tərəfindən qaldırıla bilər.

Respublikada baş alıb gedən qanunsuzluğu və özbaşınalığı belə bir biabırçı fakt da sübut edir ki, 1992-ci il sentyabr – oktyabr aylarında müxtəlif ağır cinayətlər törətdiklərinə görə uzun müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olmuş 770 nəfər məhbus Qarabağ döyüş bölgələrində gedən müharibədə iştirak etmək üçün islah-əmək müəssisələrindən əsassız olaraq azadlığa buraxılmışdır. Bu məhbusların bir qismi döyüş bölgələrində olmuş, döyüşmüş, bir qismi hərbi hissəni özbaşına tərk etmiş, yenidən bir sıra ağır cinayətlər törətmişlər, son aylarda Gəncə şəhərində kriminogen vəziyyətin kəskinləşməsində mühüm rol oynamışlar.

Göstərilən fakt üzrə başlanmış cinayət işinin ibtidai istintaqı yeddi aya yaxın davam etsə də, bir sıra vacib istintaq hərəkətləri yerinə yetirilməmiş, islah-əmək müəssisələrinə baxan idarənin rəisi Məmməd Zeynalovun məsuliyyət məsələsi həll edilməmiş, əksinə, vəzifəsi yüksəldilərək ədliyyə nazirinin müavini təyin edilmişdir. İstintaq və prokurorluq orqanlarındakı bu özbaşınalıqlar təsadüf hesab edilə bilməz. Xocalı,

Şuşa, Laçın və Kəlbəcərin ermənilərə təhvil verilməsi ilə əlaqədar başlanmış cinayət işləri bu günə qədər nəticəsiz qalmışdır. Bu cür cinayət işlərini batıran istintaq, prokurorluq orqanlarının işçilərinə üzümüzü tutub deyirik: Bu xalqın çörəyi sizə haram olsun. Nə vaxta qədər millətin düşmənlərini gizlədəcəksiniz?

Nə üçün bu günə qədər Milli Məclis torpaqlarımızın verilməsi barədə cinayət işlərinin ibtidai istintaqının gedişi və nəticələri barədə vəzifəli şəxslərin hesabatlarını tələb etməmişdir? Bəlkə həlak olanlar, girov götürülənlər, ermənilər tərəfindən təhqir edilənlər bizim ana, bacı və qardaşlarımız deyil?

Respublikada ictimai-siyasi şüurun formalaşmasında, qanunun ruhunun qorunmasında, hüquqi boşluğun aradan qaldırılmasında Milli Məclisin müəyyən rolu olmuşdur. Onu da etiraf etmək lazımdır ki, keçən bir il ərzində və hətta hakimiyyət dəyişəndən sonra da Milli Məclis, əsasən, dövlətin ali rəhbərliyinin buyruğunu yerinə yetirmişdir. Özündən asılı olmayaraq bəzi deputatlar siyasi məmur vəzifəsini yerinə yetirirlər. Elə həmin deputatların xeyir-duası ilə bir sıra gərəksiz qərarlar qəbul edilmiş, layiq olmayan adamların yüksək dövlət vəzifələrinə seçilməsinə rəvac verilmişdir. Rəhbərliklə Milli Məclis arasında aradüzəldən vəzifəsini canıyananlıqla həyata keçirən işbaz deputatlarımız da vardır. Biz bəzən haqq tapdananda yerdən susmuşuq, onu batil etmişik. Soruşmaq yerinə düşər, nəyə görə hər iclasında 3-4 nəfəri vəzifəyə qoyan Milli Məclis hələ indiyədək bir nəfər vəzifəli şəxsin istefasını tələb etməmişdir? Milli Məclisin bu dərdləri bu faciələri törədənlərin, torpaqla, namusla alver edənlərin maskasını yaxın günlərdə yırtması, komissiyanın fikrincə, bu Məclisi dağıtmaqdan başqa çarə qalmayacaq.

Hörmətli millət vəkilləri! Deputat-istintaq komissiyası təhqiqatı davam etdirərək, Müdafiə Nazirliyi ilə əlaqədar toplanmış materialları təhlil edərək aşağıdakıları sizin diqqətinizə çatdırır.

Azərbaycan Respublikası müdafiə nazirinin 1993-cü il 1 aprel tarixli, 062 nömrəli əmrinə əsasən 709 nömrəli hərbi hissə yaradılmış, həmin hərbi hissənin Seyfəli qəsəbəsində yerləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Müdafiə Nazirliyinin 1993-cü il 1 aprel tarixli, 084 nömrəli əmrinə əsasən 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri vəzifəsinə polkovnik-leytenant Eldar Əliyev təyin edilmişdir. Eldar Əliyev rəhbərlik etdiyi 709 nömrəli hərbi hissəni müvafiq icazə almadan Gəncə şəhərində keçmiş 23 nömrəli motoatıcı diviziyasının ərazisində yerləşdirərək onun təşki-

lini davam etdirmişdir. Müdafiə nazirinin 1993-cü il 4 may tarixli, 0102 nömrəli əmri ilə müəyyən edilmişdir ki, 130 nömrəli hərbi hissə Gəncə şəhərində 709 nömrəli hərbi hissənin zəbt etdiyi keçmiş 23-cü motoratıcı diviziyasının hərbi şəhərçiyində yerləşdirilsin. Lakin 709 nömrəli hərbi hissənin komandanlığı Seyfəli qəsəbəsinə keçməkdən imtina etdiyinə görə, silahlı qüvvələrin baş qərargahı sərəncam vermişdir ki, hərbi hissə 1993-cü il mayın 15-nə qədər ərazini tərk edib başqa yerə, yəni 345 nömrəli paraşüt-desant alayının ərazisinə köçsün.

130 nömrəli hərbi hissənin komandiri polkovnik Maqomedovun izahatlarında göstərilir ki, yuxarıda qeyd edilən sərəncama əsasən 709 nömrəli hərbi hissənin əmlakı avtomobillərə yüklənərək 345 nömrəli paraşüt-desant alayının ərazisinə aparılmış, lakin artıq həmin alayın ərazisində yerləşmiş hərbi qüvvələr onları əraziyə buraxmamış, buna görə də 709 nömrəli hərbi hissə yerləşdiyi 23 nömrəli diviziyanın hərbi şəhərçiyinə qayıtmışdır. Nəhayət, bu ziddiyyətlərin nəticəsində Müdafiə Nazirliyi kollegiyasının 1993-cü il 25 may tarixli qərarına əsasən 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv edilməsi barədə qərar qəbul edilmişdir.

709 nömrəli hərbi hissənin komandir heyətinin Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyinə tabe olmaması məsələsi 1993-cü il mayın 25-də Dövlət Müdafiə Komitəsinin iclasında da müzakirə olunmuşdur. Müdafiə Komitəsi tam tərkibdə, yəni Ali Baş Komandan, respublikanın Prezidenti Elçibəyin, Baş nazir Pənah Hüseynovun, müdafiə naziri Dadaş Rzayevin, milli təhlükəsizlik naziri Təhməzovun, daxili işlər naziri Allahverdiyevin və başqalarının iştirakı ilə bu məsələ müzakirə edilmişdir. 1993-cü il may ayının 30-31-də müdafiə və milli təhlükəsizlik nazirlərinin kabinetlərində Baş nazir Pənah Hüseynovun, milli təhlükəsizlik naziri Təhməzovun, onun müavini Əkbərovun, müdafiə naziri Dadaş Rzayevin, daxili işlər naziri Allahverdiyevin, onun müavini Məmmədovun, Daxili Qoşunların komandanı Hacıyevin, Milli Qvardiyanın komandanı Məmmədovun, Müdafiə Nazirliyi Baş Qərargahının rəisi Sadıqovun, Baş prokuror Şirinovun iştirakı ilə keçirilmiş müşavirədə 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah edilməsi məsələsi müzakirə olunmuş, əməliyyata rəhbərlik Pənah Hüseynov tərəfindən müdafiə naziri Rzayevə tapşırılmış, iştirakçılar arasında vəzifələr bölüşdürülmüş və istifadə ediləcək qüvvələr müəyyənləşdirilmişdir. Müşavirənin sonunda Baş nazir Pənah Hüseynov müşavirə iştirakçılarına əməliyyatın həyata keçirilməsində müvəffəqiyyətlər arzulamışdır.

Elə həmin gün müdafiə naziri 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv edilməsi haqqında əmr vermişdir. Əmrdə 709 nömrəli hərbi hissənin za-

bit, gizirlərini Müdafiə Nazirliyinin sərəncamına, sırası şəxsi heyətin və texnikanın isə 709 nömrəli hərbi hissəyə verilməsi və bu prosesin 1993-cü il iyunun 12-də başa çatdırılması göstərilmişdir. 15 nüsxədən ibarət sənəd əlaqədar idarələrə, o cümlədən 1993-cü il iyunun 1-də 709 nömrəli hərbi hissəyə göndərilmişdir. Əmrin 709 nömrəli hərbi hissəyə çatması 15-ci nüsxəsi iyunun 4-də saat 9:30-da 709 nömrəli hərbi hissənin məxfi şöbəsinin rəisi, baş serjant Əliyeva tərəfindən qəbul edilmiş, bu barədə hissəyə daxil olan sənədlərin qeydiyyat kitabının 2 və 3-cü səhifələrində qeyd olunmuşdur. Komissiyada kifayət qədər materiallar vardır, o materiallar sübut edir ki, həmin əmr birbaşa 709 nömrəli hərbi hissəyə göndərilməyib. Baxmayaraq ki, 709 nömrəli hərbi hissə birbaşa Müdafiə Nazirliyinə tabe olub, amma həmin əmr korpusa göndərilib və korpusdan da, qeyd olunduğu kimi, 709 nömrəli hərbi hissəyə çatdırılmayıb. 0121 nömrəli əmrin 001 nömrəli hərbi hissəyə göndərilmiş 12-ci nüsxəsi təhqiqat prosesində istifadə üçün 709 nömrəli hərbi hissənin rəhbərliyi tərəfindən deputat-istintaq komissiyasına təqdim edilmişdir. Yoxlamanın gedişi zamanı aydın olmuşdur ki, 1993-cü il may ayının 31-də 709 nömrəli hərbi hissənin ləğvi haqqında əmr verildikdən sonra iyun ayının 1-də, deməli, Surət Hüseynov Dadaş Rzayevə zəng vurub hərbi hissənin ləğvinin və başqa yerə köçürülməsinin səbəblərini aydınlaşdırmaq istərkən Dadaş Rzayev ona cavab vermişdir ki, bu əmr səhv verilib, onu ləğv edəcəyik. Hərbi hissənin taborlarından birinin Ağcabədiyə göndərilməsi məqsədilə Surət Hüseynov Dadaş Rzayevə izah etmişdir ki, Gəncədə hərbi qüvvələr həddindən artıq azdır, əgər tabor gedərsə, Gəncədə erməni hərbi qüvvələrinin qarşısında dura biləcək qüvvələr qalmır. Bununla da söhbət qurtarmışdır.

Komissiyaya təqdim olunmuş materiallara əsasən əməliyyatın həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə 1993-cü il iyunun 2-də Şəmkir rayonunun Kür qəsəbəsində qərargah yaradılmış və əməliyyata rəhbərlik edən Dadaş Rzayevin sərəncamına avtomat silahlarla silahlanmış təxminən 3000-ə qədər canlı qüvvə və çoxlu texnika göndərilmişdir. Bu texnikanı elə bilirəm ki, sadalamağa ehtiyac qalmayacaq. İclasdan sonra bu materiallar çoxaldılıb sizə paylanacaq və yəqin ki, komissiyanın üzvləri bu materiallar çoxaldılanda baxırlar ki, ora hansı texnika göndərilib. Ehtiyac var o siyahını oxumağa? Təkcə onu deyim ki, ...

Sədrlik edən. Bağışlayın, nəyi deyirsiniz ehtiyac var, yoxsa yoxdur?

Mətləb Mütəllibov. Bu texnikanın siyahısını oxumağa ehtiyac varmı?

Sədrlik edən. Bilirsiniz, məlumdur bizdə nə texnikadır. Burada elə bir xüsusi sirr yoxdur. Amma bir briqadanı məhv etmək üçün nə qədər texnika toplanıb ora, bunu gərək camaat bilsin. Buyurun.

Mətləb Mütəllimov. Deməli, 707 nömrəli hərbi hissədən 200 əsgər və zabit, 7 ədəd T-72 tankı, iki ədəd M-21 qrad qurğusu, 3 ədəd D-30 uzaqvuran topu, 6 ədəd PDM, 2 ədəd rabitə qurğusu. Ağdam istiqamətində 8 ədəd M-21 qrad reaktiv qurğusu, 8 ədəd D-30 uzaqvuran topu, 5 ədəd PDM, 6 ədəd rabitə qurğusu avtomatınının bütün heyəti ilə birlikdə cəmi 60 nəfər, Daxili Qoşunlarından 260 nəfər, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı dəstəsindən 40 nəfər, bələdiyyə polisindən 60 nəfər, gömrük polisindən 40 nəfər, Azərbaycan Milli Qvardiyasından 200 nəfər, Bakı və onun ətrafında yerləşən hərbi hissələrdən 681 nəfər Rzayevin sərəncamına verilmişdir.

Rəhbərlik əməliyyatın gizli saxlanılmasını təmin etmək məqsədilə əməliyyata cəlb olunmuş hissələrin şəxsi heyətlərinə, guya Seyfəlidə yerləşən təlim mərkəzində təlim keçiriləcəyini və oradan Kəlbəcərin azad olunmasına göndəriləcəyini bildirmişdir. 1993-cü il iyunun 3-də saat 15 radələrində Kür qəsəbəsində yaradılmış qərargahda müdafiə naziri Dadaş Rzayev hərbi hissənin komandir heyətini yığmış və onlara 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah edilməsində vəzifələrini izah edib konkretləşdirmişdir.

Əməliyyatda nəzərdə tutulduğu kimi, Surət Hüseynovun həbs edilməsini, bilavasitə milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini başda olmaqla Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin 40 nəfərdən ibarət xüsusi təyinatlı dəstəsi həyata keçirməli idi. Onlar Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncə şöbəsinin binasında yerləşdirilmişdir. 707 nömrəli hərbi hissədən 200 nəfərlik şəxsi heyətdən 160 nəfəri Seyfəli təlim mərkəzinə göndərilir və oranı mühafizəyə götürür, 40 nəfər şəxsi heyət isə 3 tank, 3 BMP ilə 130 nömrəli hərbi hissənin sərəncamına verilir. Müdafiə Nazirliyinin artilleriya idarəsinin rəisi polkovnik Məmmədovun başçılığı ilə 60 nəfər şəxsi heyət, 8 ədəd Qrad, 8 ədəd top, yəni dörd batareya Seyfəli təlim mərkəzində yerləşdirilməli idi, lakin batareyalar Gəncə ətrafı yolla hərəkət edərkən tərk-silah edilib və 709 nömrəli hərbi hissənin sərəncamına verilib. Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, Milli Qvardiyanın 97 nəfərlik şəxsi heyəti 130 nömrəli hərbi hissənin şəxsi heyəti ilə birlikdə 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah olunmasında bilavasitə iştirak etməli idi. 130 nömrəli...

Sədrlik edən. Bağışlayın, Mətləb müəllim, Milli Qvardiya deyəndə Prezidentin Milli Qvardiyası nəzərdə tutulur?

Mətləb Mütəllimov. Bəli, Prezidentin Milli Qvardiyası...

Sədrlik edən. Bəli, bəli, onu Siz dəqiqləşdirin.

Mətləb Mütəllimov. 130 nömrəli hərbi hissənin komandiri, polkovnik Maqomedovun 3 iyun saat 22-də verdiyi əmrə görə, hissənin bütün zabıt və gizirləri saat 24-ə qədər hərbi hissədə olmalı idi. Bu əmr onunla izah olundu ki, 709 nömrəli hərbi hissədə həyəcan signalı elan edilib hərbi hissə silahlandırılıb və 130 nömrəli hərbi hissəyə tərəf PDM yönəldilib. Maqomedov izahatında göstərir ki, 1993-cü il iyunun 4-də gecə saat 1 radələrində müdafiə naziri Dadaş Rzayev ona göstəriş verib ki, 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah edilməsinə başçılıq etsin. Lakin Maqomedov belə bir əmri yerinə yetirməkdən imtina edərək, saat 2 radələrində hərbi hissəni tərk etmişdir.

2-ci korpusun komandiri təyin olunmuş İsa Sadıqovun komissiyaya verdiyi izahata görə, səhər saat 5-də 130 nömrəli hərbi hissədə “həyəcan” signalı verilir. Saat 6-da polkovnik Sadıqov radio ilə Rzayevdən sərəncam alır ki, 130 nömrəli hərbi hissənin komandiri xəstələnib, ona görə də o, 130 nömrəli hərbi hissəyə gedərək rəhbərliyi öz üzərinə götürməlidir. İsa Sadıqov bu sərəncamı yerinə yetirməkdən imtina edir, lakin Dadaş Rzayevin təkidindən sonra saat 7-də 130 nömrəli hərbi hissəyə gəlir və görür ki, hər iki hərbi hissənin hərbciləri tərəfindən tək-tək qaydasız atəş açılır, ancaq heç bir tərəfdən ölüb-yaralanan yoxdur. Sadıqov və Əliyevin əmrləri ilə atəş dayandırılır, onlar 709 nömrəli hərbi hissədə görüşürlər. Sadıqov müdafiə nazirinin əmri ilə 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv edildiyini Əliyevə bildirir və qeyd edir ki, müdafiə nazirinin göstərişinə əsasən şəxsi heyəti, texnikanı, əmlakı və hərbi hissənin şəhərciyini təhvil almağa gəlmişdir. Əliyev Sadıqova bildirir ki, belə bir əmrdən xəbəri yoxdur və şəxsi heyətin rəyini öyrənmədən qərar qəbul edə bilməz. Onda Sadıqov Əliyevdən şəxsi heyətlə söhbət etməyi xahiş edir, özü isə əmri götürmək üçün gedir və yarım saatdan sonra əmri gətirir. Sadıqovun komissiyaya izahatında bildirilir ki, 709 nömrəli hərbi hissənin zabıtları ilə söhbət zamanı əmrin yerinə yetiriləcəyi barədə razılığa gəlirlər və birlikdə səhər yeməyi yeyirlər. Əliyev bildirir ki, Surət Hüseynov gəlib, onunla da söhbət etmək lazımdır. Sadıqov əvvəlcə bundan imtina edir, lakin Əliyevin təkidindən sonra söhbət üçün Surət Hüseynovun kabinetinə gedərək ona 709 nömrəli hərbi hissənin

ləğv edildiyini bildirir. Sadıqov kabinetdə döyülərək təhqir edilir və zir-zəmiyə salınır.

Biz Surət Hüseynovdan izahat alarkən o bildirir ki, İsa Sadıqov onun yanına gətiriləndə artıq onların texnikası iki hərbi hissənin arasında olan sərhədi keçmişdi. Məhz onların bu cür əsəbləşməsinin səbəbləri ondan ibarətdir ki, bu texnika digər hərbi hissənin içərisinə yeridilməməli idi, məsələlər dinc yolla həll olunsun. Əliyevin dediyinə görə, bu vaxt, təxminən saat 11 radələrində atışma başlayıb, insan tələfatı, yaralananlar olub, 709 nömrəli hərbi hissənin kazarmaları və tikililəri dağılıb. Biz də hadisə yerində olduq və həqiqətən də, bir neçə kazarma yandırılmışdı, ciddi top atəşinə, digər atəşlərə məruz qalmışdı. Bir kazarma isə tamamilə yanmışdı. Onun ancaq sütunları qalmışdı. Atışma zamanı 709 nömrəli hərbi hissənin şəhərçiyinə mülki şəxslər, qadınlar və uşaqlar yığılır. Verilən izahatlara görə, onların arasında 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisinə keçən silahlı dəstələr orada olan hərbiçiləri, Milli Qvardiyanın şəxsi heyətini tərk-silah edərək həbs edirlər. Təhqiqat materiallarından görünür ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncə şəhərinə ezam olunmuş xüsusi təyinatlı dəstəsinin şəxsi heyəti 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah edilməsində iştirak etməli və respublikanın Baş prokuroru tərəfindən Surət Hüseynov barəsində seçilmiş həbs qətimkan tədbirində qərarı icra etməli idi. Surət Hüseynovun həbsə alınması haqqında qərarı icra etmək məqsədilə onun yaşadığı evin ətrafında postlar və silahlı dəstələr qoyulmuş, eyni zamanda, hissələr maşınlarla bağlanmışdır.

1993-cü il iyunun 4-də səhər saat 8.30-da və 12:15-də Surət Hüseynovun həbs edilməsinə iki dəfə cəhd göstərilmişdir, lakin evin ətrafına uşaqlar, qadınlar və qocalar yığıldığına görə həmin tədbirləri həyata keçirmək mümkün olmamışdır. Təhqiqat materiallarından görünür ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncə şəhər şöbəsinin rəisi Mirzəyev, milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini Sülhəddin Əkbərov və xüsusi təyinatlı dəstənin komandiri Əhmədov Gəncədən telefon vasitəsilə Təhməzovla rabitə əlaqəsi saxlamış, Surət Hüseynovun həbs edilməsinin və hərbi əməliyyatların keçirilməsinin məqsədəuyğun olub-olmadığını bildirmişlər. Onu da qeyd etmək zəruridir ki, Sülhəddin Əkbərov bu barədə Baş nazirlə dəfələrlə telefonla danışmış, Əkbərovun mövqeyi Pənah Hüseynovun tərəfindən pozuculuq kimi qiymətləndirilmişdir. Pənah Hüseynov öz izahatında da göstərir ki, həmin gün bir neçə dəfə Sülhəddin Əkbərov ona hətta evə zəng edə bilməsi ilə əlaqədar öz nara-

hatlığını bildirdi. O göstərir ki, dəfələrlə mənə zəng eləməsindən əsəbləşdim ona dedim, sən məsələləri mənimlə deyil, öz müavininlə danışa bilərsən. Təhməzov Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncə şəhərində olan əməkdaşları ilə telefon danışqlarında onların fikirləri ilə razılaşmış, lakin Baş nazir Pənah Hüseynov tərəfindən milli təhlükəsizlik nazirinin Gəncə əməliyyatı ilə bağlı mövqeyi pozuculuq kimi qiymətləndirildikdən sonra xüsusi təyinatlı dəstənin Gəncə şəhərində yerləşən qüvvələrinin hadisələrə müdaxilə etməsinə bir növ razılıq verilmişdir. Nəticədə, xüsusi təyinatlı dəstədən 4 nəfər həlak olmuş, 3 nəfəri yaralanmış, 40 nəfər girov götürülmüşdür. Hazırda bu arayış yazılana qədər Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin 6 nəfər məsul işçisi Gəncə şəhərində saxlanılırdı.

Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin sənədlərindən görünür ki, daxili işlər nazirinin göstərişinə əsasən nazirin birinci müavini Məmmədov, İctimai Təhlükəsizlik İdarəsinin şöbə rəisi Əliyev və nazirliyin başqa əməkdaşları, cəmi 1213 nəfər, Daxili İşlər Nazirliyinin strukturuna daxil olan 14 idarə və xidmətin şəxsi heyəti ictimai asayişin təmin olunmasına, qanunsuz saxlanan silahların və partlayıcı maddələrin yığılmasına, islah-əmək müəssisələrindən döyüş zonasına buraxılan şəxslərin tutulmasına, həmçinin komendant saatının tətbiqinə kömək məqsədilə 1993-cü il mayın 27-dən iyunun 5-dək Gəncə şəhərinə ezam edilmişlər. Bu, komissiyaya verilən izahatlara əsasən belə yazılmışdır. Daxili işlər naziri Allahverdiyev Gəncə şəhərində 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah edilməsində nazirliyin iştirakı və belə bir əməliyyatın keçirilməsi barədə heç bir məlumat olmadığını göstərsə də, toplanmış sənədlər, izahatlar bizə bu fikirlə razılaşmamağa əsas verir.

1993-cü il mayın 28-də daxili işlər nazirinin birinci müavini Qabil Məmmədov Gəncə şəhər polis idarəsində şəhər və ətraf rayonların polis şöbə rəislərinin iştirakı ilə əməliyyat müşavirəsi keçirmişdir. Həmin müşavirədə Bakı şəhər bələdiyyə polisinin rəisi Mehdi Mehdiyev və Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşı polis polkovniki Azər Əliyev də iştirak etmiş, daxili işlər şöbələrindəki şəxsi heyətin sayı, onların silahlarının və sur-satlarının miqdarı haqqında məlumat verilmişdir. Komissiyaya izahatlarda göstərmişdir ki, Qabil Məmmədov tərəfindən göstəriş verilmişdir ki, şəxsi heyət bu gündən hazır vəziyyətdə saxlanılsın və lazım gəldikdə dərhal Gəncə şəhərinə göndərilməlidir. Müdafiə naziri Dadaş Rzayev hərbiçilərin mühafizəsi üçün polis nəfərləri ayırmaq barədə polis şöbələrinin rəislərinə göstəriş vermişdir. Bu hərbiçilər Seyfəli mərkəzində Mü-

dafiə Nazirliyinin rəhbəri tərəfindən tutulan və Tovuzla gətirilən hərbiçilər olmuşdur və onların mühafizəsi üçün hardasa 40-50 nəfər hərbiçi ayrılmışdır. Dadaş Rzayevin bu göstərişinə əməl etmək istəməyən Tovuz rayon polis şöbəsinin rəisi Kərimova sabiq daxili işlər naziri Allahverdiyev özü telefonla zəng etmiş və verilən tapşırığı icra etməyə şəxsən göstəriş vermişdir. Sabiq daxili işlər nazirinin bu işdən xəbəri olmadığı fikri rədd edilir.

Şəmkir rayon polis şöbəsinin rəisi Şamil Qurbanov öz izahatında göstərir ki, 1993-cü il iyunun 4-də səhər saat 4 radələrində daxili işlər nazirinin birinci müavini Qabil Məmmədovun Gəncə şəhər Polis İdarəsində ətraf rayonların polis idarəsi rəislərinin iştirakı ilə keçirdiyi əməliyyat müşavirəsində ona aydın oldu ki, Bakıdan Daxili Xidmət Qoşunları, Prezident Qvardiyası, Milli Ordu və Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşları Gəncədəki 709 nömrəli hərbi hissəni götürməyə gəliblər. Nazirin birinci müavini Cəfərov izahatında göstərmişdir ki, Pənah Hüseynovun rəhbərliyi ilə keçirilən müşavirədə dəfələrlə Prezidentlə əlaqə saxlamış, ona Gəncədəki vəziyyət haqqında məlumat vermiş və bildirilmişdir ki, əgər danışıqlar baş tutmasa, lazımı əməliyyat tədbirləri keçirilməlidir. Cəfərovun izahatına görə, Pənah Hüseynov bildirmişdir ki, Surət Hüseynov korpusu təhvil verməsə, həmin korpusun tərk-silah edilməsi üçün Prezidentin razılığı alınmışdır.

Bundan əlavə, Azərbaycan Hava Yolları Dövlət Konserninin baş direktoru Əliyevin verdiyi məlumatlarda göstərilir ki, iyunun 4-də Nazirlər Kabineti Katibliyinin müdiri Elçin Paşayev zəng edib Pənah Hüseynovun bütün boş TU-154 və YAK-40 təyyarələrinin və vertolyotların Gəncə aeroportuna uçuşa hazırlanması haqqında göstəriş çatdırıb. Paşayevin qeyd etdiyinə görə, təyyarələrin və vertolyotların hazırlanması, Kəlbəcərə hücum hazırlanması və Murovdağda vəziyyətin pisləşməsi ilə əlaqədardır. Reyslərin haqqının kim tərəfindən ödənilməsi sualına cavab vermişdir ki, bu, Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən ödəniləcəkdir. İyunun 4-də saat 14-dən başlayaraq gecə saat 3-dək Gəncəyə 6 təyyarə və 2 vertolyot uçuşu təşkil edilmişdir. Həmin reyslərlə Daxili İşlər Nazirliyinin 530 nəfər şəxsi heyəti, 1,6 ton yük, həmçinin döyüş sursatı və silah yola salınmışdır. Konsern tərəfindən Daxili İşlər Nazirliyinin 4,3 milyon məbləğində nəqliyyat xərcləri ödənilməsi üçün hesab təqdim edilmişdir.

Daxili İşlər Nazirliyinin Daxili Qoşunlarının komandanı Fəhmin Hacıyev 1993-cü il mayın 31-də nəzərdə tutulduğu kimi, Daxili Qoşunların Gəncədə yerləşən 200 nəfər şəxsi heyətini silahlandırmış, özü ona başçı-

lıq edərək əməliyyatların keçirilməsinin fəal iştirakçılarından olmuşdur. O, 1993-cü il iyunun 4-də şəxsi heyətlə birlikdə tutulmuş, lakin vəziyyətin qarışıq olmasından istifadə edərək hadisə yerindən qaçmış və şəxsi heyəti rəhbərsiz qoymuşdur. Fəhmin Hacıyev Gəncədən Bakıya gəlmiş və 1993-cü il iyunun 5-6-da Daxili Qoşunların hərbi hissələrindən 630 nəfərlik şəxsi heyəti əlavə qüvvə kimi Gəncəyə göndərmişdir. Lakin həmin dəstələr Gəncəyə daxil ola bilməmiş, Goranboy rayonuna gedərək orada qərargah yaratmışdır.

1993-cü il iyunun 11-də 014 nömrəli əmrlə Fəhmin Hacıyev könüllülərdən 1100 nəfərlik 3 tabor yaratmış və onları Daxili Qoşunların anbarından avtomat silahlarla silahlandırmışdır. Həmin taborların hansı məqsədlə yaradılması və onların hazırda harada olması hələlik komissiyaya məlum deyildir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, könüllülərdən ibarət silahlı birləşmələrin dövlət tərəfindən qadağan edildiyi bir dövrdə Fəhmin Hacıyev bu cür taborlar yaratmışdır.

Hörmətli millət vəkilləri, qanunvericiliyə görə, bilavasitə Prezidentə tabe olan Milli Qvardiyanın 200 nəfər şəxsi heyəti Gəncə hadisələrinin iştirakçısı olmuşdur. 1993-cü il iyunun 1-də Milli Qvardiyanın komandanı Məmmədovun 02 nömrəli əmrində deyilir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin şifahi sərəncamına əsasən 1993-cü il iyunun 1-də Milli Qvardiyanın xüsusi təyinatlı dəstəsi Şəmkir rayonuna, müdafiə naziri Dadaş Rzayevin sərəncamına göndərilsin. Həmin əmrə əsasən başda qərargah rəisi Nəsirov olmaqla, 147 nəfərlik şəxsi heyət silahlanaraq avtobuslarla Şəmkir rayonunun Kür qəsəbəsinə getmişdir. 1993-cü il iyunun 3-də qərargahda müdafiə naziri Dadaş Rzayev, Baş Qərargah rəisi Sadıqov, qvardiyanın şəxsi heyətini yığaraq onlara 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silah olunmasında iştirak edəcəklərini bildirmiş və konkret vəzifələrini müəyyənləşdirmişdir.

1993-cü il iyunun 4-də saat 4 radələrində qvardiyanın şəxsi heyəti həyəcan signalı ilə qaldırılmış və 130 nömrəli hərbi hissənin sərəncamına göndərilmişdir. Təhqiqat materiallarından görünür ki, qvardiyanın şəxsi heyəti saat 7 radələrində 130 nömrəli hərbi hissəyə çatmışdır. Bu vaxt hər iki hərbi hissədə ara-sıra qaydasız atəş açılmışdır. Sadıqov məhz həmin vaxt şəhərçiyə gələrək atəşin dayandırılmasını tələb etmiş, qardaş qırğınına yol verməməyə çağırmış və məsələni danışıqlar yolu ilə həll etməyi təklif etmişdir. Sadıqov izahatında göstərir ki, o, onunla 709 nömrəli hərbi hissəyə getmiş Milli Qvardiyanın bölük komandirinin müavini Yaqubov da orada fiziki və mənəvi təhqirə məruz qalmışdır. Saat 11 radə-

lərində iki hərbi hissə arasında atışma başlamış və Milli Qvardiyanın 130 nömrəli hərbi hissəsinin ərazisində olan şəxsi heyəti 709 nömrəli hərbi hissənin hərbciləri tərəfindən tərک-silah edilmiş və girov götürülmüşdür.

Saat 14 radələrində Milli Qvardiyanın komandanı Məmmədov 20 nəfər şəxsi heyətlə Bakıdan Gəncəyə Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncə şəhər şöbəsinə getmiş, həmin vaxt Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı dəstəsinin 40-a yaxın şəxsi heyəti orada olmuşdur. Şöbənin ərazisində onlar mühasirəyə alınmış və atəşə tutulmuşdur. Verilən izahatlara görə 10-11 dəqiqəlik atəşdən sonra onlara təklif edilmişdir ki, avtobuslara əyləşib şəhəri tərک etsinlər. 40-50 nəfərə yaxın şəxsi heyət avtobuslarla şəhərdən çıxmaq üçün yola düşmüş və məlum hərbi şəhərciyin yanından keçərkən atəşə tutulmuşlar. Nəticədə, ölənlər və yaralananlar olmuşdur.

Komissiya müəyyən etmişdir ki, respublikanın Baş prokuroru İxtiyar Şirinov Gəncə hadisələrinin qarşısını ala biləcək müasir tədbirlərin həyata keçirilməsinə təsir edə bilməmiş, kifayət qədər əsas olmadan cinayət işləri qaldırılmasına və həbs haqqında qərarların çıxarılmasına razılıq verməklə vəziyyəti daha da gərginləşdirmişdir. Gəncə əməliyyatlarının həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan bütün vaxtlarda Şirinov əsas vəzifəli şəxslərdən biri olmuşdur. Girov götürüldükdən sonra İxtiyar Şirinovun Prezident Əbülfəz Elçibəyin həbs edilməsi barədə qərar çıxarması onun mənavi keyfiyyətlərini bir daha göstərir.

Gəncədə əməliyyatların keçirilməsində təşəbbüslərin əldən verilməsi ilə əlaqədar olaraq və ümumi kriminogen vəziyyətdə nəzarəti həyata keçirmək məqsədilə respublika rəhbərləri əlavə tədbirlərə əl atmış, 1993-cü il iyunun 4-də günün ikinci yarısında, qeyd etdiyimiz kimi, Gəncəyə hava yolu ilə Baş nazir Hüseynovun bilavasitə göstərişinə əsasən yeni qüvvələr göndərilmişdir. Həmin qüvvələrdən Daxili İşlər Nazirliyinin idarə rəisi Dəmirov əlavə olaraq 20 nəfər polis işçisi ilə, rəis müavini Məmmədov 150 nəfər dinləyici ilə, ədliyyə nazirinin müavini 15 nəfərlə Gəncə hava limanına gəlmişlər. Artıq yollar bağlı olduğundan onlar şəhərə daxil ola bilməmiş və hava limanında qalmışlar. Daxili işlər naziri Allahverdiyevlə bir neçə dəfə telefon əlaqəsi saxlamış və vəziyyət barədə ona məlumat vermişlər. 709 nömrəli hərbi hissənin hərbi texnikası ilə hava limanına gələn şəxslər Bakıdan gəlmiş qüvvələrdən hava limanını tərک etməyi tələb etmiş, tələb yerinə yetirilmədikdə 1993-cü il iyunun 5-də səhər vaxtı toplardan və qrad qurğularından atəşlər açılmışdır. Nəticədə, hava limanının binası zədələnmiş, yardımçı binalar dağıdılmış,

yaralılar olmuşdur. İstintaq tərəfindən vurulan ziyanın məbləği dəqiqləşdirilir.

1993-cü il iyunun 4-də hadisələrin qızğın vaxtı Baş nazir Pənah Hüseynov və Ali Sovetin sədri İsa Qəmbər Daxili İşlər Nazirliyində olmuş və əməliyyata rəhbərlikdə bilavasitə iştirak etmişlər. Dadaş Rzayevin və Nurəddin Sadıqovun izahatlarından görünür ki, Pənah Hüseynov Gəncədəki hərbi şəhərciyi vertolyotlar və təyyarələrdən bombalamağı onlardan təkidlə tələb etmiş, onlar bundan imtina etdikdə Pənah Hüseynov tərəfindən təhqir olunmuşlar. Bu, Dadaş Rzayevlə Nurəddin Sadıqovun deputat-istintaq komissiyasına verdikləri izahatdan belə görünür. Baş nazir Pənah Hüseynov Prezident Aparatının işlər müdiri Sadıqov, onun müavini Şahbazov 1993-cü il iyunun 4-dən 7-dək rabitə naziri Abbasbəylidən Bakı – Gəncə telefon əlaqəsinin kəsilməsini tələb etmiş və həmin tələb icra edilmişdir.

Bundan başqa, bir məsələni də deputat-istintaq komissiyası sizin nəzərinizə çatdırmağı zəruri hesab edir, ayın 4-də hamı şahiddir ki, televiziya da belə bir məlumat getdi, guya Gəncədə hərbi hissə silah götürmək məqsədilə digər hərbi hissəyə basqın etmişdir. Bu, tam yanlış bir məlumatdır və deputat-istintaq komissiyasında olan məlumata görə həmin məlumat Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən verilib.

1993-cü il iyunun 5-də müdafiə naziri Dadaş Rzayev və Baş Qərargah rəisi Sadıqov Bakıya qayıtmış və Prezident Aparatına dəvət edilmişlər. Təxminən saat 13-14 radələrində keçirilmiş iclasda Elçibəy, İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, Əli Kərimov, Fazil Mustafayev, Fərəc Quliyev, Dadaş Rzayev və Səlimov iştirak etmişlər. İclasda Sadıqov bildirmişdir ki, ordu siyasi oyunlara cəlb edilməməlidir. Bu onların verdikləri izahatlara əsasən yazılmışdır. İsa Qəmbər etiraz edərək bildirmişdir ki, Gəncədə nəzərdə tutulmuş əməliyyatların aparılması məhz ordunun, hərbiçilərin vəzifəsidir. Dadaş Rzayev və Sadıqov təxminən saat yarımından sonra yenidən Prezident Aparatına dəvət edilmiş, Prezidentin yanında olan İsa Qəmbər Sadıqova demişdir ki, məlum məsələyə münasibətinizə görə o, qərargah rəisi vəzifəsində işləyə bilməz və axşam vəzifəsindən azad edilməsi barədə fərman verilməlidir. Həmin gün axşam Sadıqov işdən azad edilmişdir.

İsa Qəmbər izahatında Gəncə hadisələri ilə əlaqəsi olmadığını göstərsə də, yuxarıda göstərilənlər və 1993-cü il iyunun 6-da milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini Sülhəddin Əkbərovdan müsahibə götürərkən

“əməliyyatı dayandırınlar, çünki biz uduzmuşuq” sözlərini məhz İsa Qəmbərə çatdırmağı xahiş etməsi faktları göstərir ki, İsa Qəmbər hadisələrin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində bilavasitə iştirak etmişdir. Bu, komissiyada olan materiallar əsasında.

Komissiya fəaliyyətə başladığı ilk günlərdə bütün əlaqədar təşkilatlara suallar verərək baş verən hadisələrdə həlak olanlar və yaralananlar haqqında dəqiq məlumat verilməsini xahiş etmişdir. 6 mənbədən alınan məlumatlara əsasən həlak olanların sayı sonradan hospitalda həlak olan iki nəfərlə birlikdə 35 nəfər, yaralananların sayı isə 135 nəfər göstərilmişdir. Araşdırma zamanı müəyyən olmuşdur ki, komissiyaya təqdim olunmuş siyahılar üzrə yalnız 23 nəfər həlak olan şəxs məhkəmə tibbi ekspertizadan keçmişdir. Onlardan 8-i Milli Qvardiyadan, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən 4 nəfər, Milli Ordudan 8 nəfər, naməlum şəxslər 3 nəfər. Tibbi ekspertizadan keçirilən 20 meyitin şəxsiyyəti haqqında tam məlumat vardır. 3 meyitin isə şəxsiyyəti haqqında məlumatlar yoxdur.

Komissiya fəaliyyətinin bütün müddəti ərzində dəfələrlə respublika, yaxud Gəncə Hərbi Prokurorluğundan tələb etməsinə baxmayaraq, 15 nəfər hərbi hissəsi məlum olmayan mülki şəxslər haqqında, eləcə də digər məlumatlar ala bilməmişdir. 15 naməlum meyitdən 8-nin adı, soyadı, atasının adı, 2-nin adı və soyadı, 1-nin isə yalnız adı göstərilmişdir. Təqdim olunan siyahılarda həlak olmuş iki nəfər haqqında heç bir məlumat göstərilməmiş, bir nəfərin 18 – 25 yaşı olduğu, daha bir nəfərin isə Uluxayev Ruslan olduğu göstərilmişdir. Qeyd edilən 15 nəfərin həlak olması faktı, eləcə də bu hadisədə ölənlərin və yaralananların sayı, onların haqqında ətraflı məlumatlar Respublika Hərbi Prokurorluğu tərəfindən başlanmış cinayət işi və istintaqı zamanı tam dəqiqləşdirilməlidir.

Gəncə hadisələri zamanı 1200 nəfərə yaxın şəxs, o cümlədən Baş prokuror Şirinov, milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini Əkbərov, daxili işlər nazirinin müavini Məmmədov, iyunun 12-də Sərhəd Qoşunlarının qərargah rəisi Əliyarov və digər yüksək vəzifəli şəxslər girov götürülmüşlər. Onlardan ikisi, İxtiyar Şirinov və Sülhəddin Əkbərov xalq deputatlarıdır. İyunun 4-də tutulanlar arasında kənd təsərrüfatı naziri Tofiq Hüseynov da olmuşdur.

6-7 iyunda Gəncə şəhərində olmuş nümayəndə heyətinin Milli Məclisə təqdim etdiyi arayışlarda hadisələrdə həlak olan 69 nəfər hərbiçinin yaşadığı kazarmalara tankların yeridildiyi, bunun nəticəsində əsgərlərin tanklar altında əzildiyi göstərilmişdir. Komissiya üzvləri hadisə ye-

rində olmuş, atəş nəticəsində yandırılmış kazarmaya baxış keçirmiş və müəyyən etmişdir ki, tankların kazarmaya girməsi və əsgərlərin əzilməsi faktları həqiqətə uyğun deyildir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, atışma zamanı həm 709, həm də 130 nömrəli hərbi hissələrin ərazisində olan hərbiçilərdən ölənlər olmuşdur. Bundan əlavə, nümayəndə heyəti öz arayışlarında göstərmişdir ki, Gəncə şəhər mülki hava limanında aparılmış əməliyyatlar nəticəsində hava limanının binası dağıdılmış və 709 nömrəli hərbi hissədən 10 nəfər həlak olmuşdur. Deputat-istintaq komissiyası bu faktları yoxlayaraq müəyyən etmişdir ki, hava limanındakı atışmada yalnız yaralılar olmuş, hava limanının binası zədələnmiş, bir sıra yardımçı tikililər dağıdılmışdır, o haqda da biz qeyd elədik. Gəncəyə getmiş nümayəndə heyəti üzvlərinin bir hissəsinin komissiyaya verdiyi izahatlardan görünür ki, onların Milli Məclisə verdiyi məlumatlarda göstərilən faktlar Gəncədə olarkən etdikləri söhbətlərə əsaslanmışdır.

Deputat-istintaq komissiyası təhqiqat zamanı bir sıra obyektiv və subyektiv çətinliklərlə qarşılaşmışdır. İlk növbədə, qeyd etmək lazımdır ki, Milli Məclis Gəncə hadisələrini təhqiq etmək üçün komissiya yaratmaqda gecikmiş, bununla da hadisələrin baş verdiyi qaynar nöqtələri vaxtında araşdırmaq və onun iştirakçılarını dərhal müəyyənləşdirmək imkanını qismən əldən vermişdir. Hadisələrin bir sıra iştirakçıları, əslində, vəzifəli şəxslər izahat verərkən özlərini qeyri-səmimi aparmış, hadisələrdə iştirakları haqqında birtərəfli məlumat vermişlər. Belə bir şəraitdə, təbii ki, onların məsuliyyət dərəcəsini müəyyənləşdirmək xeyli çətinləşmişdir. Təsadüfi deyil ki, yüksək vəzifəli şəxslərin bilavasitə hadisələrdə iştirakı onların özlərinin etirafı ilə deyil, digər şəxslərin izahatları və təhqiqat zamanı toplanmış sənədlərlə təsdiq olunur. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, deputat-istintaq komissiyası hadisənin bütün iştirakçılarını, hər bir detallı, hər bir epizodu hərtərəfli araşdırmaq üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışmışdır.

Əlbəttə, Gəncə şəhərində baş verən hadisələrlə əlaqədar saatlarla məlumat vermək olar, eləcə də toplanmış izahatlardan daha kəsərli, ittihamedici faktlar da burada göstərmək mümkündür. Bizim əsas məqsədimiz heç bir tərəfin mövqeyinə bəraət qazandırmadan, hadisənin əsas səbəblərini və səbəbkarlarını göstərməkdir. Ola bilsin ki, sizə çatdırılan məlumatda hər hansı bir dəqiqləşdirmə aparmaq, diqqətdən kənarda qalmış faktları səsləndirmək olar. Sizin qarşınızda, xalq qarşısında hesabat verərək bildiririk ki, məsələnin tam obyektiv, heç bir təsirdən asılı olmayaraq araşdırılmasına çalışmışıq. Əlbəttə, bir sıra vəzifəli şəxslərin

komissiyaya gəlməməsi ilə bağlı dəfələrlə Dadaş Rzayevin, Pənah Hüseynovun təkidlə gəlmələrinə çalışmışıq, lakin hansı məqsədləşə gizlənilər, komissiyaya gəlmirlər. Eləcə də digər vəzifəli şəxslər var idi ki, onları istintaqa dəvət eləmişdik, onların bəziləri gəlmədilər. Srağagün Surət Hüseynovla görüşə bilmişdik, suallarımız hələ tam bitməmişdi, sonra təkrar bir də görüşməli olduq. Biz çox istərdik ki, İsgəndər Həmidov da gəlib komissiyada müəyyən ifadələr versin. Təəssüf ki, iki dəfə dəvət eləməyimizə baxmayaraq, İsgəndər bəy də komissiyaya gəlmədi. Bu, eləcə də Prezidentin Bakıdan uzaqda olması səbəbindən bir sıra suallar var idi ki, onları dəqiqləşdirmək üçün imkanlar yox idi. Bu məsələlərdən asılı olmayaraq, dediyim kimi, komissiya çalışıb ki, imkan daxilində əldə etdiyi materiallar haqqında sizə müəyyən bir fikir çatdıra bilsin.

Bir məsələni də xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, ayın 14-də Pənah Hüseynov 44 səhifəlik izahat təqdim edib. Təəssüf, bu izahatın özündə də bir çox suallar vardır ki, həmin sualları onun özünə, Pənah Hüseynova vermək olardı, amma o dediyimiz kimi, komissiyaya gəlməkdən imtina elədi.

1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə baş vermiş hadisə Azərbaycan xalqının tarixində daxili və xarici düşmənlərin birgə hazırlayıb həyata keçirdikləri qanlı faciələrin hələlik sonuncusudur. Komissiya belə hesab edir ki, 4 iyundan sonra davam edən hadisələr respublikada hakimiyyət böhranını daha da kəskinləşdirmişdir. Baş vermiş hadisələrin bütün səbəbləri hərtərəfli araşdırılmalı, səbəbkarlar layiqli cəzalarını almalıdır. Deputat-istintaq komissiyasının qəti fikrincə, yüksək vəzifəli şəxslər öz üzərlərinə düşən məsuliyyəti nəşə tam dərk etməmiş, münafişənin sülh yolu ilə həllində bütün vasitələrdən istifadə etməmişdir ki, bu da faciə ilə nəticələnmişdir. Bütün vəzifəli şəxslər, bir nəfər kimi hamı etiraf etdi ki, bu problemlərin hamısını sülh yolu ilə həll etmək mümkündür, hamının yekdil fikri belə oldu. Nəşə, görünür, bütün tədbirlərdən istifadə olunmayıb.

Konkret olaraq aşağıdakı yüksək vəzifəli şəxslər Gəncə şəhərindəki hadisələrdə məsuliyyət daşıyırlar. Əbülfəz Elçibəy – Prezident. Baş vermiş hadisələr barədə məlumatı olsa da, onların qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirlərin görülməsi sahəsində rəhbərliyi öz üzərinə götürməmiş, dərhal hadisə yerinə getməmişdir. Hərbi hissənin güc tətbiq etməklə tərk-silah olunması barədə Elçibəyin birbaşa göstəriş verməsi haqqında komissiyada məlumat olmasa da, baş vermiş hadisələrə görə o, Ali Baş Komandan kimi məsuliyyət daşıyır.

Pənah Hüseynov – sabiq Baş nazir. Təhqiqata məlum olmayan səbəblərə görə, o, tez-tez Müdafiə Nazirliyinin işlərinə müdaxilə etmiş, mayın 30-31-də müdafiə və milli təhlükəsizlik nazirlərinin xidməti kabinetlərində keçirilmiş iclaslarda Baş nazir kimi 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv və tərk-silah edilməsini 1993-cü il iyunun 5-dək əməliyyatda iştirak edən qüvvələrə tapşırılmış və əməliyyata rəhbərliyi müdafiə naziri Rzaeyevin üzərinə qoymuşdur. Mayın 31-də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində müşavirəyə yekun vurarkən o, əməliyyatların iştirakçılarına uğurlar arzulamışdır. Nəzərdə tutulan əməliyyatın və digər tədbirlərin keçirilməsinin məqsədəuyğun olmaması haqqında 1993-cü il iyunun 3-də Gəncə şəhərində olan məlumatlara məhəl qoymamış, əslində, bu əməliyyatların keçirilməsinin əleyhinə olanları təxribatçı adlandıraraq günahlandırmış və Dadaş Rzaev tərəfindən qoyulan tapşırıqları sözsüz yerinə yetirməyi tələb etmişdir.

1993-cü il iyunun 4-də keçirilmiş əməliyyatların başlanmasına və aparılmasına bilavasitə rəhbərlik etmiş, vəzifə səlahiyyətlərini aşaraq həmin məqsədlə ayrı-ayrı nazirliklərə Müdafiə Nazirliyinin sərəncamına qüvvə verilməsinə göstəriş vermiş, Rzaeyevdən, Sadıqovdan havadan 709 nömrəli hərbi hissənin bombalanmağını tələb etmişdir. Bunlar Dadaş Rzaeyevin və Nurəddin Sadıqovun verdikləri ifadələrdir və sözsüz ki, istintaqda müəyyənləşdirilməlidir.

Dadaş Rzaev – sabiq müdafiə naziri. 1993-cü il mayın 25-də Dövlət Müdafiə Komitəsinin iclasında 709 nömrəli hərbi hissənin Müdafiə Nazirliyinin əmrinə tabe olmadığını bildirərək, Prezidentin və Baş nazirin bundan narahat olduqlarını bildirmiş və öz tərəfindən həll edəcəyini göstərmişdir. Həmin məqsədlə 1993-cü il mayın 30-31-də respublikanın məsul şəxsləri ilə görüş təyin etmiş, həmin görüşlərdə 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv və tərk-silah edilməsi məsələsini müzakirə etmişdir. 1993-cü il mayın 30-da həyata keçirmə mexanizmini müəyyən etmədən 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv və tərk-silah olunması barəsində əmr vermişdir. 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv və tərk-silah olunması 1993-cü il iyun ayının 12-dək nəzərdə tutulsa da, təhqiqata məlum olmayan səbəblərə görə iyunun 4-də müxtəlif növ qoşunlardan, Milli Qvardiya dəstələrinə və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı dəstələrinin əməkdaşlarından ibarət qüvvələrlə 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisindən istifadə etməklə 709 nömrəli hərbi hissəyə silahlı basqın təşkil edilmişdir.

Nurəddin Sadıqov – müdafiə nazirinin sabiq birinci müavini, Baş Qərargah rəisi. Tərk-silah əməliyyatlarının hazırlanmasında və keçirilmə-

sində bilavasitə iştirak etmiş, əmrin icrası mexanizmini müəyyənləşdir-məmiş, əmrin surətinin 709 nömrəli hərbi hissəyə çatdırılmasını təmin etməmişdir.

İxtiyar Şirinov – sabiq Baş prokuror. Vəzifə səlahiyyətlərini aşaraq, “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Qanu-nun 34-35-ci maddələrini pozaraq xalq deputatı Surət Hüseynov haq-qında cinayət işi qaldırmış, onun haqqında Milli Məclisin razılığı olma-dan həbs qətimkan tədbiri seçmiş və məlum olmayan səbəblərə görə həbsin icrasını təhqiqat orqanlarına deyil, Müdafiə Nazirliyinə tapşır-mışdır. Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv və güc tətbiq etməklə tərksilah olunması təklifi müzakirə olunan iclasda iştirak etmiş, keçiriləcək əməliyyatların qarşısının alınması üçün heç bir konkret təkliflər verməmişdir. Bundan əlavə, onun tərəfindən əsassız olaraq Surət Hüseynov barəsində qaldırılmış cinayət işləri yaran-mış ziddiyyətləri nəinki həll etməmiş, əksinə, daha da gərginləşdirmiş-dir.

İsa Qəmbər – Ali Sovetin sabiq sədri. 1993-cü il iyunun 3-dən 4-nə keçən gecə Gəncədə keçiriləcək hərbi əməliyyata rəhbərlik etmək məq-sədilə Gəncə şəhərinə ezam olunmuş vəzifəli şəxslərlə telefon əlaqəsi saxlamış, həmin şəxslərin keçirəcəkləri əməliyyatların məqsəduyğun olmamasına əhəmiyyət verməmiş, hadisələrin qarşısının alınmasına köməklik göstərməmiş, əksinə, sabiq müdafiə naziri Dadaş Rzayevə, Baş Qərargah rəisi Sadıqova yeni tədbirlər hazırlanmasını təklif edənlərdən biri olmuşdur. Komissiyada olan məlumatlara görə Gəncədəki əməliy-atların gedişi barədə onun məlumatı olmuş, iyun ayının 4-də daxili işlər nazirinin xidməti kabinetində əməliyyatlara nəzarət etmiş və Hü-seynovun sabiq müdafiə naziri Rzayevə verdiyi qanunsuz göstərişlərin şahidi olmuş, baş verən hadisələrin nəticələrinə görə bir növ məsuliyyəti öz üzərinə götürənlərdən olmuşdur.

Əməliyyatların digər iştirakçıları, o cümlədən sabiq milli təhlükə-sizlik naziri Təhməzov, sabiq daxili işlər naziri Allahverdiyev, Daxili Qoşunların komandanı Fəhmin Hacıyev, Baş nazir Pənah Hüseynovun göstərişi ilə əməliyyatı həyata keçirmişlər. Dövlət Müdafiə Komitəsinin bütün üzvləri həmin əməliyyatın nəticəsində baş vermiş faciələrə görə məsuliyyət daşıyırlar. Eyni zamanda komissiyada belə bir fikir var ki, bu hadisələrə qədər ictimai-siyasi vəziyyətin gərginləşməsində bu və ya di-gər dərəcədə xalq deputatları Rəhim Qazıyev və İsgəndər Həmidov siyasi məsuliyyət daşıyırlar.

Komissiyanın fikrincə, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələr dövlət rəhbərliyinin iqtidar-müxalifət qarşıdurmasında buraxılan səhvlərin acı nəticəsi hesab olunmalıdır və bu zəmində baş vermiş hadisə qardaş qırğını kimi qiymətləndirilməlidir. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının əksəriyyəti belə bir rəyə gəlmişdir:

1. 1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə baş vermiş hadisələrə görə aşağıdakı yüksək vəzifəli şəxslər bilavasitə siyasi məsuliyyət daşıyırlar:

Əbülfəz Elçibəy – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Pənah Hüseynov – sabiq Baş nazir, İsa Qəmbər – Ali Sovetin sabiq sədri, İxtiyar Şirinov – sabiq Baş prokuror, Dadaş Rzayev – sabiq müdafiə naziri, Fəhmin Hacıyev – Daxili Qoşunların sabiq baş komandanı, Fərəc Quliyev – AXC İK sədri, Abdulla Allahverdiyev – sabiq daxili işlər naziri, Fəxrəddin Təhməzov – sabiq milli təhlükəsizlik naziri, Sülhəddin Əkbərov – milli təhlükəsizlik nazirinin sabiq birinci müavini, Əli Kərimov – sabiq dövlət katibi, Nurəddin Sadıqov – müdafiə nazirinin sabiq birinci müavini, Qabil Məmmədov – daxili işlər nazirinin sabiq birinci müavini, Məmməd Zeynalov – ədliyyə nazirinin müavini, İbrahim Tatiyev – Baş prokurorun istintaq üzrə müavini.

2. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatları Rəhim Qaziyev və İsgəndər Həmidov 1993-cü il 4 iyun hadisələrini yetişdirən səbəblərə görə də siyasi məsuliyyət daşıyırlar.

3. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna təklif edilsin ki, deputat-istintaq komissiyası tərəfindən toplanmış materiallarda kifayət qədər əsaslar olduğu üçün Pənah Hüseynov, Dadaş Rzayev, İxtiyar Şirinov və Fəhmin Hacıyev barəsində cinayət işi başlanmasa işini həll etsin və rəyin 1-ci və 2-ci bəndlərində göstərilən yüksək vəzifəli şəxslərin, eləcə də Gəncə hadisələrində iştirak etmiş digər şəxslərin əməllərində cinayət tərkibi olub-olmamasını ən qısa müddətdə müəyyən etsin.

4. Milli Məclisə təklif edilsin ki, Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələr barədə cinayət işinin ibtidai istintaqı üzərində obyektiv nəzarətin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə müstəqil prokuror təyin edilsin.

5. Deputat-istintaq komissiyası, istintaq üçün zəruri hesab edilən materialların surətini Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna versin.

6. Gəncə şəhərində məlum hadisələr zamanı həlak olanların ailələrinə və ağır yaralılarına pensiya təyin edilməsi və dağıdılmış obyektlərin dövlət hesabına bərpa edilməsi məsələlərini həll etsin.

7. Xocalı, Şuşa, Laçın rayonlarının və digər yaşayış məntəqələrinin işğal edilməsi barədə cinayət işlərinin nəticələri barədə qısa müddətdə Milli Məclis tərəfindən istintaq orqanlarının hesabatı dinlənilsin. 1993-cü il iyunun 4-dən sonra Azərbaycan Respublikasında baş vermiş hadisələrə siyasi qiymət vermək məqsədilə deputat-istintaq komissiyası yaradılsın.

8. Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrlə əlaqədar yaradılmış deputat-istintaq komissiyasının arayışı "Azərbaycan" qəzetində dərc olunsun.

Bu, komissiyanın ümumi qərarıdır. Mənim də birinci göstərilən siyahıda deyil, bu arayışda xüsusi rəyim belədir ki, burada dediyiniz kimi, 4 iyun hadisələrinin yetiştirilməsinə məsul olan, siyasi məsuliyyət daşıyan şəxslərdən biri də, mənim fikrimcə, Surət Hüseynovdur. Bu, mənim şəxsi fikrimdir, amma komissiyanın rəyini sizə oxudum. Sual varsa...

Sədrlik edən. Mən bir-iki sual vermək istəyirəm. Mətləb müəllim, mən istəyirəm, Siz bunu bir balaca dəqiqləşdirəsiniz. Siz dediniz, Əbülfəz Elçibəyin guya bu məsələlərdən xəbəri olub, ölçü götürməyib, eyni zamanda, məruzənizdə belə dediniz ki, iyun ayının 5-də Pənah Hüseynov, İsa Qəmbərov və başqalarının iştirakı ilə Əbülfəz Elçibəyin yanında müşavirə keçirilib. Vəziyyət müzakirə olunub və onun nəticəsində İsa Qəmbərovun göstərişi ilə Nurəddin Sadıqovun dərhal işdən götürülməsi haqqında qərar qəbul olunub. Belə bir halda, bu, nə cür uyğunlaşır ki, guya Əbülfəz Elçibəyin, yaxud İsa Qəmbərovun bu işlərdən lazımi qədər xəbəri olmayıb?

Mətləb Mütəllimov. Heydər müəllim, deputat-istintaq komissiyasında olan 125 izahatın heç birində birbaşa göstərilməyib ki, həmin hərbi hissənin silah yolu ilə tərk-silah olunmasında Prezidentin göstərişi var. Heç bir izahatda birbaşa göstəriş yoxdur. Amma dolayısı ilə izahatda oxudum, qvardiyanın rəhbəri yazıb ki, Prezidentin şifahi sərəncamına əsasən. Eləcə də Gəncədə müşavirədə söhbət gedəndə Pənah Hüseynov dedi ki, 709-un təslim olunması ilə əlaqədar mən Prezidentlə danışmışam və əgər xoşluqla razı olmasalar, onları təslim edəcəyik. Dolayısı ilə arayışdan da görünür. Prezidentin məlumatı var. Amma birbaşa məlumatı olmasından söhbət gedir ki, bunların heç birində Prezidentin birbaşa izahatı yoxdur.

Sədrlik edən. İyunun 5-də Prezidentin yanında olan müşavirə haqqında dediniz, bir balaca da geniş məlumat verə bilərsinizmi ki, bu mü-

şavirə nədən ötrü çağırılmışdı, kimlər iştirak eləyirdi və orada nə məsələlər müzakirə olunurdu?

Mətləb Mütəllibov. Ayın 5-də Dadaş Rzayevə müraciət hazırlanır, Prezident Aparatına dəvət olunur. Arayışda qeyd elədiyim kimi, həmin şəxslər də orada iştirak edirdi. Orada söhbət gedib ki, ayın 5-də hadisələr baş verəndən sonra bu söhbətlər olubmuş. Dediymiz kimi, izahatlara görə guya Nurəddin Sadıqov öz narazılığını bildirib ki, ümumiyyətlə, bu məsələlər bizim müdafiə nazirinin səlahiyyətinə daxil deyil. Bu, siyasi məsələlərdir, bunu həll eləməlisiniz. Həm Pənah Hüseynov, həm də İsa Qəmbər bu fikirlə razılaşıbmırlar, deyirlər ki, bu, bilavasitə sizin öz işinizdir və bu məsələni siz özünüz həll eləməlisiniz, çünki bu, hərbi hissələrin məsələsidir. O söhbətdən sonra təkrar onlara deyiblər, bir saat, saat yarımdan sonra bir də qayıdın gəlin və öz təkliflərinizi verin ki, belə vəziyyətdə hansı tədbirləri görmək lazımdır. Eyni zamanda, deyildi, həmin gün artıq bütün qoşun növlərinin, bütün hərəkətin dayandırılması haqqında Prezidentin sərəncamı olub, təkrar ora qayıdıb gələndən, guya onlar getmişdilər ki, vəziyyətdən çıxmaq üçün müəyyən plan hazırlansın. İkinci dəfə qayıdıb gələndə İsa Qəmbər dedi ki, siz bu məlum məsələyə öz münasibətinizi bildirdiyinizə görə siz artıq həmin vəzifədə ola bilməzsınız. Nurəddin Sadıqov da sual verdi ki, bəs mənim fərmanım nə vaxt olacaq, İsa Qəmbər deyib ki, axşam televiziya ilə oxunacaq və sonra da deyildi ki, kimi, həmin gün, ayın 5-də axşam saat 5-də o fərman oxunub.

Sədrlik edən. Mənim bir sualım da var. Biz Sizinlə danışmışdıq ki, bu məsələnin müzakirəsinə Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəy və bütün bununla əlaqədar olan adamlar dəvət olunsunlar. Bunların hamısını dəvət etmisinizmi?

Mətləb Mütəllibov. İyul ayının 6-da biz Ali Sovetin rəhbərliyinə 30 nəfərin siyahısını təqdim eləmişdik, həmin 30 nəfəri bura dəvət eləsinlər. Mən özüm komissiyanın adından Prezidentə rəsmi teleqram göndərdim ki, Məclisdə onun iştirakı vacibdir. Belə ki, bir sıra məsələlər var, onlar burada olsaydı, bəlkə də aydınlaşdırmaq olardı. Sonra təkrar bir də teleqram göndərdim, onunla telefonla da danışdım və qeyd elədim ki, Məclisdə bu məsələnin müzakirəsində iştirak eləməsi zəruridir. O da teleqram göndərmişdi ki, sizin komissiya mənim yanımda olub, mən onların suallarına cavab vermişəm, göstərmişik, qeyd etmişik, Milli Məclis bu məsələyə obyektiv baxacaq. Əli Kərimova da teleqram göndərmişdik, Fərəc Quliyevə də, Fazil Mustafayevə də.

Sədrlik edən. Mən bunu Məclis üçün aydınlaşdırmaq istəyirəm. Əbülfəz Elçibəy, Azərbaycanın Prezidenti rəsmi olaraq Sizin tərəfinizdən Milli Məclisin iclasına dəvət olunub. Bunun üçün Siz lazımı tədbirlər görmüsünüz.

Mətləb Mütəllimov. Həm teleqram vurmuşam, həm də telefonla danışmışam və xahiş eləmişəm ki, Məclisdə iştirak eləsin.

Sədrlik edən. Yalnız Əbülfəz Elçibəyi biz Milli Məclisin iclasında görmürük. Sonra, bu dəvət olunan şəxslərdən kimlər gəlməyib? Mən xahiş etmişdim ki, yoxlasınlar. Çünki siyahını Mətləb Mütəllimov vermişdi, mən aparata göstəriş vermişəm, xahiş edirəm, Afiyəddin Cəlilov məlumat versin, aydınlaşdıraraq görək onlar nə üçün gəlməyib.

Mətləb Mütəllimov. Biz o siyahı haqqında söhbət eləyəndə danışmışdıq, 4 nəfər götürmüşdüm ki, teleqram vuracağam. 4 nəfərə teleqram vurdum, telefonla da danışdım. Amma qalanları barədə yəqin aparatın işçiləri məlumat verərlər ki, kimlər gəlməyib.

Afiyəddin Cəlilov, Ali Sovet sədrinin müavini. Hörmətli millət vəkilləri, Mətləb Mütəllimovun dediyi kimi, komissiya tərəfindən Ali Sovetin rəhbərliyinə bugünkü iclasda iştirak etmək üçün 30 nəfərin siyahısı verilmişdi. Qeyd olunan kimi, Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə teleqram da yollanmışdı, telefon danışığı da olmuşdu. Əbülfəz Elçibəy bugünkü iclasda iştirak etmir, Pənah Hüseynovla rabitə yaradıla bilməmişdi. Abdulla Allahverdiyev, sabiq daxili işlər naziri, ona şəxsən deyilib, aparat tərəfindən də, komissiya tərəfindən də, dünən də bağda olub, bu gün yoxdurmu?

Yerdən. *(Əsədləmlr.)*

Afiyəddin Cəlilov. Xeyr. Əli Kərimov – sabiq dövlət katibi. Dünən Ali Sovetdə olub. Bu gün ailəsi ilə əlaqə saxlanılıb. Ancaq əfsuslar olsun ki, bu gün zalda yoxdur. Fazil Mustafayevə teleqram vurulub, əlaqə saxlanıla bilməyib. İxtiyar Şirinov, Sülhəddin Əkbərov məlum səbəblərdən ötrü burada iştirak etmirlər. Fəhmin Hacıyevlə də əlaqə saxlanılmayıb. Qardaşına telefonla deyilib. Fərəc Quliyevə xəbər olunub, ancaq iclasda iştirak etmir. Mənim çatdıracağım bu qədər.

Sədrlik edən. Mən bir sual da vermək istəyirəm, Siz qeyd etdiniz ki, İsgəndər Həmidov komissiyanın işi vaxtında Sizin tərəfinizdən dəvət olunub, komissiyanın dəvətinə məhəl qoymayıb və Siz onunla danışmaq apara bilməmisiniz. Mən Sizinlə bir-iki dəfə əlaqə saxlayanda mənə dediniz ki, Pənah Hüseynovu tapa bilmirsiniz, Dadaş Rzayevi tapa bilmirsiniz. Mən

daxili işlər nazirinə göstəriş verdim ki, bu şəxslər tapılsın, komissiyanın sərəncamına verilsin, komissiya bunlarla danışa bilsin. Ancaq İsgəndər Həmidov haqqında Siz bunu mənə demədiniz. İsgəndər Həmidov da buradadır, mitinqlərdə çıxış edir, mən Sizdən soruşmaq istəyirəm nə üçün Siz İsgəndər Həmidovun dəvət olunması üçün lazımi tədbirlər görməmişiniz, İsgəndər Həmidov da zaldadır və nə üçün intizamsızlıq edir?

Mətləb Mütəllimov. Heydər müəllim, İsgəndər bəyə şəxsən mən özüm iki dəfə zəng eləmişəm, bir dəfə özü ilə danışmışam və söz verib ki, gələcək. Bir dəfə zəng eləyib demişəm ki, istintaq komissiyasına gəl.

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Mətləb Mütəllimov. Bir dəfə zəng eləmişəm, evdə olmamısınız, sonra bir dəfə də Şirin Hacıkerimov danışib Sizinlə. Özü buradadır, çıxış eləyib fikrini deyər. İstintaq Komissiyasında çağırmalar söhbət xarakteri daşıyır, bildirmə xarakteri daşıyır. Burada istintaqdakı kimi ifadə vermək yoxdur. Söhbətdir və aydınlaşdırmaqdır.

Sədrlik edən. Artıq sual vermək üçün yazılıblar.

Ədalət Rəhimli buyursun.

Ədalət Rəhimli. Mətləb bəy, mənəm Sizə üç sualım var. Birinci sualım ondan ibarətdir ki, aprel ayında yaradılan hərbi birlikdə hansı sənəd qəbul edilmişdir və bu hərbi birliyin apardığı müşavirə ilə deputat Surət Hüseynovun əlaqəsi olub, olmayıb?

Mətləb Mütəllimov. Aprel ayında belə bir hərbi birlik yaradılıb. Onlar da müraciət qəbul ediblər, ümumi rəyə görə Surət Hüseynov həmin birliyin vəkili, rəhbəri hesab olunub. Bizdə həmin müraciətin surəti var. Orada yazılıblar ki, o həmin birlik tərəfindən guya vəkil hesab olunub. Həmin vaxt o birlik haqqında müraciət Ali Sovetin rəhbərliyinə verilib və rəhbərlik də həmin müraciəti Respublika Prokurorluğuna göndərüb.

Ədalət Rəhimli. İkinci sualım, Mətləb bəy, Siz dediniz ki, Sülhəddin Əkbərov və onunla gedən 40 nəfər adam şəxsən deputat Surət Hüseynovu həbs etmək üçün getmişdi, hansı fakt əsasında, Sizin tərəfinizdən sübut olunub?

Mətləb Mütəllimov. Orada izahatlar var, milli təhlükəsizlik naziri ilə dəfələrlə telefon əlaqəsi saxlayıb, hətta narahatlığını bildirib. Onun deməsindən belə çıxır ki, əvvəlcədən belə planlaşdırılmamış, guya Dadaş Rzayev burada olmalı idi, nə üçün burada yoxdur. Dəfələrlə iyunun 3-dən 4-nə keçən gecə 3-4 dəfə Pənah Hüseynovun evinə zəng eləyib

narahatlığını bildirmiş və orada izahatlarda göstərilir ki, həmin xüsusi təyinatlı hissənin nümayəndələrinin vəzifəsi nə idi və onlar hamısı izahatlarda göstərilib. Onlar kimin rəhbərliyi ilə nə iş görməliydilər.

Ədalət Rəhimli. Siz qeyd elədiniz ki, Milli Qvardiya tərkc-silah olub, geri qayıdarkən avtobuslar atəşə tutulmuşdu. Əvvəla, mən bilmək istəyirəm onları kim atəşə tutub və orada neçə nəfər ölmüşdü?

Mətləb Mütəllimov. Avtobus atəşə tutulub, amma orada dəqiq neçə nəfərin ölməsi haqqında dəfərlə istintaqdan xahiş elədik ki, materialları təqdim eləsinlər, hələ onlar özləri də bəzi dəqiqləşdirmə aparırlar. Dəqiq kim tərəfindən atəş açılıb, neçə nəfər ölüb, yəqin ki, istintaq üzrə nümayəndələr, yəni Hərbi prokuror burada çıxış eləyəcək, onlar da dəqiq məlumat verə bilərlər.

Rauf İsmayilov. Bir kəlməylə demək istəyirəm ki, komissiya qısa müddətdə, doğrudan da, çox böyük iş görüb, çox böyük dindirmələr aparıb, çox böyük zəhmət tələb eləyən işlə məşğul olublar. Mənim bir iradəm var, Milli Məclisin komissiyasının arayışı olduğuna görə, orada bir fikir səslənir ki, guya Prezident və onun komandası Nizami Süleymanovla, Etibar Məmmədovla məsləhətləşsəydilər, indiki vəziyyət yarana bilməzdi. Mən onun tam əleyhinəyəm, ona görə ki, respublikada çox ağıllı, nüfuzlu ağsaqqallar var, görkəmli ziyalılar var, çoxlu partiyalar var, onların liderləri var. Ona görə bu cümlə belə getməlidir ki, respublikada olan ziyalılarla, görkəmli mütəxəssislərlə, nüfuzlu ağsaqqallarla, partiya liderləri ilə heç bir məsləhətləşmələr aparılmayıb, sonra da gəlib belə bir faciəli yekun alınıb. Mən xahiş edirəm ki... Ona görə ki Etibar Məmmədov, Nizami Süleymanov tək respublikanın taleyini həll eləmirlər ki, bu ikisi ilə məsləhətləşsəydilər, hər şey əla olacaqdı.

Mətləb Mütəllimov. Sizin iradənizi qismən başa düşürəm və qəbul edirəm, orda söhbət tək Nizami Süleymanovdan, Etibar Məmmədovdan getmir və digər partiyaların liderindən, digər ziyalıların da potensial imkanından istifadə olunmayıb. Bu mənada.

Ali Sovet sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilov sədrlik edir

Sədrlik edən. Deputat Qasımov.

Tofiq Qasımov. Mətləb bəy, mənim Sizə 3 sualım var. Birinci sual ondan ibarətdir ki, keçən dəfə ilkin istintaqın nəticələrini, yəni komissiya-

nın işinin nəticələrini deyəndə Siz belə bir ifadə işlətdiniz ki, 709 nömrəli korpusun müdafiə nazirinə tabe olmadığı faktını sənədlərlə təsdiq etmək, amma Sizin bugünkü ifadənizdə, yəni bugünkü danışığda bu fikir səslənmədi. Bu o deməkdir ki, istintaqın sonrakı gedişi bu faktın səhv olduğunu isbat eləyib, yoxsa o fakt qalır?

Mətləb Mütəllimov. Fakt öz gücündə qalır, həqiqətən də, istintaq komissiyasında olan məlumatlara, materiallara əsasən 709 nömrəli hərbi hissə müdafiə nazirinə tabe olmayıb. Burada söhbət gedib ki, onun komandiri tabe olmayıb, ya zabitləri tabe olmayıb, amma ümumən elədir, məhz tabe olmamağına görə də yaranandan iki ay sonra onun ləğv olunması məsələsi qoyulur.

Tofiq Qasimov. İkinci sualım onunla əlaqədardır ki, Siz dediniz, ilkin gedən komissiya Gəncədə olub gələndən sonra onun verdiyi məlumat, yəni ölənlərin sayı və sair barədəki məlumat dəqiq təsdiq olunmayıb. Əgər təsdiq olunmayıbsa, onda Sizin orada ölənlərin dəqiq, yaxud təqribi sayını müəyyən etmək imkanınız oldumu və müəyyən eləmisinizsə, onlardan neçəsi birinci gün, yəni ayın 4-də ölüb? Bir də bu barədə əlavə bir məlumat varsa, çünki bu barədə Sizin çıxışınızda bir məlumat olmadı.

Mətləb Mütəllimov. Mən orada cəmi ölənlər haqqında ümumi şəkil-də dedim. Məsələ burasındadır ki, istintaq komissiyası ancaq bir yolla bu məsələni aydınlaşdırı bilər, o da müvafiq təşkilatlardan ölənlər, yaralananlar haqqında siyahı tələb etmək yolu ilə. Biz 6 kanaldan bu məlumatları aldığımız. Sonra onları təhlil elədik ki, bunlardan hansının haqqında nə məlumat var, bir qismi var, həm adı, soyadı, ünvanı, nə vaxt həlak olması, saat neçədə həlak olması, harada dəfn olunması – bu məlumatlar var, bir qismi haqqında heç məlumat yoxdur. Buna görə də verilən məlumatları təhlil etmək nəticəsində o fikirləri dedik.

Qaldı ki ayın 4-də neçə nəfər ölüb, 5-də neçə nəfər ölüb, 6-da neçə nəfər ölüb, mənə, istintaq komissiyası bu haqda daha dəqiq məlumat verər.

Tofiq Qasimov. Yəni dəqiq demək olmaz ki, o 69-dur, yoxsa 69 deyil.

Mətləb Mütəllimov. Tofiq müəllim, biz arayışda izah elədik ki, neçə nəfərdir.

Tofiq Qasimov. Mən xahiş edirəm ki, mənə mane olmasınlar. Sədrdən də xahiş edirəm, şərait yaratsın.

Ali Sovetin sədri Heydər Əliyev sədrlik edir

Sədrlik edən. Mən sual verənlərdən xahiş edirəm, sual verib cavab alsınlar, dialoqa keçməsinlər, çünki indi bizim dialoq vaxtımız deyil. Çıxış etmək istəyənlərin hamısına çıxış etmək üçün imkan yaranacaq.

Daxili işlər naziri Vaqif Novruzov indi məlumat verdi ki, İsgəndər Həmidovun onu mühafizə edən silahlı dəstələri burada, Ali Sovetin binasının ətrafında toplaşıblar. Bu, qeyri-qanuni bir şeydir, mən millət vəkili kimi İsgəndər Həmidovdan xahiş edirəm. Birinci, hesab edirəm ki, heç bir millət vəkili özünün ətrafında silahlı qüvvələr saxlamağa ixtiyarı yoxdur, əgər indiyə qədər belə özbaşınalıq olubsa, bundan sonra buna yol verilməyəcək və İsgəndər Həmidovun özünün silahlı dəstə saxlamağa və ətrafında qoruyucular gəzdirməyə hüququ yoxdur. İsgəndər Həmidov adi millət vəkildir. Xahiş edirəm ki, birinci, silahlı dəstələrini ləğv eləsin, o silahların hamısını Daxili İşlər Nazirliyinə təhvil versin və indi silahlı qüvvələrini Ali Sovetin binasının ətrafından kənar etsin.

Yerdən. *(Əsədlənmir.)*

Sədrlik edən. Lazım deyil. Bilirsiniz, nə var, qurtarın. Mən sizə xəbərdarlıq edirəm. A kişi, sən mənim evimin yanında yaşayırsan, səhərdən axşama kimi sənənin evini 15 dənə silahlı qüvvə gözləyir, sən nə ixtiyarla onları saxlayırsan? Nə ixtiyarla sənənin evini mühafizə eləyirlər, sən kim-sən? Mən sənə xəbərdarlıq eləyirəm, qurtar bu işləri, bəsdir hoqqabazlıq. Xəbərdarlıq eləyirəm, özü də rəsmi.

Şaitdin Əliyev.

Şaitdin Əliyev. Hörmətli Mətləb müəllim. Sizin məlumatınızı dinlədik, məlumatınızdan bizə çox şey aydın oldu. Mən qeyd etmək istərdim ki, ayın 8-i və 9-da olan iclaslarda Gəncə hadisələri ilə əlaqədar bəzi şeylər bizə qaranlıq idi, indi aydınlaşdı. Sizin arayışa əsasən, məni iki məsələ maraqlandırır, xahiş edirəm, öz fikrinizi bildirəsiniz.

Komissiyanın işi haqqında. Birincisi, Siz göstərdiniz ki, həmin 709-cu hissənin müdafiə nazirinə tabe olmamasını sülh yolu ilə həll etmək mümkün idi. Məni maraqlandırır ki, əgər sülh yolu mümkün idisə, hərbi işlə əlaqədar olaraq çox məsələlərdə tez-tez Prezident Aparatından, yaxud Müdafiə Nazirliyindən Milli Məclisə müraciət olunub. Siz Prezidentlə, iqtidarda olan rəhbərliklə görüşən zaman onlardan soruşdunuz, niyə Milli Məclisə bir dəfə də olsun müraciət olunmayıb ki, 709-cu hərbi

hissə Müdafiə Nazirliyinə tabe olmur. Bu məsələ bir dəfə də olsun Milli Məclis qarşısında qaldırılmaz. Bu haqda maraqlandınız mı?

İkinci bir sual, istəyirdim deyəsiniz, Sizin arayışınızda tez-tez sabiq Baş nazir Pənah Hüseynovun adı çəkildi ki, o, əsasən, Gəncə əməliyyatlarına rəhbərlik edib. Bildiyiniz kimi, o dövrdə Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi Nazirlər Kabinetinə tabe olurdular. Onlar bir Prezidentə tabe idilər, əgər belə idisə, bəs niyə bütün bu sahələrə birbaşa Pənah Hüseynov rəhbərlik etmişdi, halbuki bu nazirliklər bilavasitə onun tabeliyində deyildi. Belə bir sual ortalığa çıxır, Müdafiə Komitəsi tərəfindən Pənah Hüseynova tapşırıq verilmişdi ki, Müdafiə Komitəsinin üzvü kimi bu işə rəhbərlik etsin, yaxud o, özbaşına bu işə rəhbərlik edib? Xahiş edirəm, bu suallar ətrafında fikrinizi bildirəsiniz.

Mətləb Mütəllimov. Birinci sualınızla əlaqədar deməliyəm ki, komisiyanın üzvləri Prezidentlə görüşəndə onunla söhbətləri olmuşdu və Prezident özü də etiraf eləmişdi ki, həqiqətən, bu məsələyə, görünür, diqqətlə yanaşsaydıq, yəqin bu məsələ bu səviyyəyə çatmazdı, sülh yolu ilə həll olunardı. Milli Məclisə nəyə görə o məsələni çıxarmayıb, onu deyə bilmərəm.

Nazirlər Kabineti, güc nazirlikləri Prezidentə tabedir. Təsadüfi deyil ki, biz arayışda yazmışıq, bizə məlum olmayan səbəblərə görə o tez-tez müdafiə nazirinin işlərinə müdaxilə eləyib.

Sədrlik edən. Biz iki saatdır işləyirik. İcazə verin, yəqin ki, tənəffüsə ehtiyac var. Bir saata çatarmı? Mənə dedilər ki, bizim yeməxananın imkanı bir az məhduddur. Saatyarımliq tənəffüs elan olunur, ancaq bu müddətdə daxili işlər nazirinə həvalə edirəm, bura dəvət olunmuş, gəlməmiş adamlar – keçmiş daxili işlər naziri Abdulla Allahverdiyev, Əli Kərimov, sonra başqa şəxslər ki gəlməyib, saat yarımın içərisində onları tapıb bura gətirsinlər. Saatyarımliq tənəffüs elan olunur.

(FASİLƏDƏN SONRA)

Sədrlik edən. Rica edirəm, Məclis üzvləri qeydiyyatdan keçsinlər. Məclis üzvlərindən gecikənlər var, biz saat 4-ə təyin etmişdik, təəssüf ki, toplanmadıqlarına görə gözləməli olduq, ancaq mən rica edirəm, bir də qeydiyyatdan keçək.

(Qeydiyyat)

41 nəfər iştirak edir. Demək, iclasımıza davam edə bilərik.

Sual vermək istəyənlər yazılmışlar, ancaq burada pozulub, mənim xatirimdə qalmadı. Mətləb Mütəllimova suallar davam edirdi.

İbrahim İbrahimov buyursun. Mətləb müəllim, Siz də buyurun, xahiş edirəm.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli Mətləb bəy, Siz qeyd elədiniz ki, 709-cu briqada aprel ayının 1-də yaranıb. Bu briqadanın yaranma səbəblərindən biri də Kəlbəcərdə baş vermiş hadisə ilə bağlı idi. İndi Sizə belə bir sualla müraciət eləmək istəyirəm. Yarandığı gündən bu günə, yəni ləğv olunan günə, mayın 31-nə qədər 709 nömrəli briqada... Müdafiə nazirini də, eyni zamanda, müdafiə nazirinin müavini Nurəddin Sadıqovu da dindirmisiniz, dindirilmədə onlar öz ifadələrində göstərişləri ki, 709-cu briqada yarandığı gündən və yaxud da bir müddət sonra hərbi nazirliyin əmrlərinə, göstərişlərinə tabe olub, yoxsa yox?

Mətləb Mütəllimov. Həm müdafiə nazirini, həm də onun birinci müavini dindirəndə, onlar komissiyaya ifadə verəndə göstərdilər ki, bir neçə dəfə belə hallar olub, 709-cu hərbi hissə onların əmrlərinə tabe olmayıb.

İbrahim İbrahimov. Mətləb bəy, mən yadınıza salmaq istəyirəm ki, həmin dindirilmədə mən də iştirak eləmişəm. Nurəddin Sadıqov göstərdi ki, bir neçə dəfə Surət Hüseynovla görüşüb, hətta Surət Hüseynov hərbi hissənin ləğv olunması ilə razı olub, yəni zabıt heyətini yığıb, onlar qarşısında çıxış edib göstərib ki, bu gündən etibarən 709-cu briqada ləğv olunur. Eyni zamanda, biz ona sual verdik ki, Siz həmin briqadanın ləğv olunması ilə bağlı, yəni Sizin əmrlərinizə tabe olmayandan sonra bütün vasitələrdən istifadə eləmisinizmi? O dedi ki, bütün vasitələrdən istifadə eləmişik. Xatirinizdədirsə, mən sual verdim, hərbi nizamnaməyə görə bütün dinc vasitələrdən istifadə eləyəndən sonra hansı vasitə, hansı metod qalır? Güc tətbiq eləmək mümkündür, yoxsa yox? O, cavabında göstərdi ki, bəli, son tədbir olaraq gücə əl atırıq. Bir sualım belə.

Siz göstərdiniz ki, aprel ayının 3-də hərbi birlik yaranıb. Aprel ayının 25-də isə Gəncədə müşavirə keçirilib, o müşavirənin sənədləri sizdə var. O sənədlər dövlət əleyhinə antikonstitusion sənədlər idi, yoxsa yox?

Mətləb Mütəllimov. İbrahim bəy, Sizin sualınızın əvvəlki hissəsinə onu deyə bilərəm ki, vaxtilə Surət Hüseynovun əsgərləri, zabıtları yığıb təhvil verməsi söhbəti korpusla əlaqədardır, o 709-la əlaqədar deyil, bu, bir.

İkincisi də, əlbəttə, dindirmədə, yadıma gəlir, Siz keçmiş müdafiə nazirinə elə bir sual verdiniz ki, bəs ayrı hansı vasitələr qalırdı? Amma həm keçmiş müdafiə naziri özü, həm də dediyim kimi, bütün dindirilənlər

hamısı bir nəfər kimi dedilər, bəli, biz bütün imkanlardan istifadə etməmişik ki, bu məsələni sülh yolu ilə həll eləyək.

Sədrlik edən. Nürəddin Əhədov, buyurun.

Nürəddin Əhədov. Hörmətli Mətləb bəy, Gəncə hadisələri baş verəndən dərhal sonra öz təşəbbüsü ilə bir komissiya yaranmışdı və Gəncəyə getmişdi. Qayıdandan sonra bizim qarşımızda çıxış edib məlumat verdilər. Bu gün Sizin məlumatdan belə başa düşdüm ki, onların verdiyi məlumatların bir çoxu Sizin məlumatlarla düz gəlmir və təsdiq olunmur. Məsələn, onlar deyirdilər ki, guya tanklar hücum eləyib kazarmada yatan əsgərləri qırıb. Amma Siz bunu təkzib elədiniz. Ölənlərin sayı arasında da ciddi fərq oldu. Belə çıxır ki, əvvəlki komissiya düzgün olmayan məlumat verib və buna görə həmin komissiya hansı məsuliyyət daşıyır? Bu, birinci sualım.

İkinci sualım, Siz bir neçə adama ittiham irəli sürdünüz. Bir neçə adamın adını çəkdiniz. Ola bilməzi, gələcəkdə başqa araşdırmalar aparılanda bayaq dediyim komissiya kimi, Sizin də komissiyanın səhv etmək ehtimalını qəbul eləyirsinizmi?

Mətləb Mütəllimov. Sizin birinci sualınızla əlaqədar deyim ki, əvvəlki gedən ağsaqqallar, nümayəndə heyətinin göstərdiyi bəzi faktlarla bizim fikirlərimizin üst-üstə düşməməsi təbii haldır. İstintaqda gedən prosesdə də müəyyən məsələlərdə bizim onlarla fikirlərimiz üst-üstə düşməyə bilər. Amma hər halda, həm ora gedən birinci nümayəndə heyəti, onlar cəmi iki gün olub və istintaq üçün çox qısa müddət orada araşdırmalar aparıb, burada müəyyən fikir ayrılığını dəqiqləşdirmək ola bilər. Ona söhbət yoxdur. Aydın məsələdir ki, burada qəti söz istintaqındır.

İkincisi də, guya bizim araşdırmalardan sonra şəxslər ki onların siyasi məqsədlərini demişik, istintaq müəyyənləşdirə bilər, həmin şəxslər hansı cinayət məsuliyyəti daşıyırlar, o cinayətin dərəcəsini onlar müəyyənləşdirə bilərlər. Amma biz burada siyasi qiymət verərkən bunların bu prosesdə rolunu nəzərə almışıq. Bu gün, əsasən, onların siyasi məsuliyyətindən söhbət gedir. Amma istintaqın vəzifələri tamam başqadır.

Sədrlik edən. İbrahim İbrahimov, Siz bir də istəyirdiniz, sual verəsiniz, buyurun.

İbrahim İbrahimov. Mətləb bəy, Siz rəhbərlikdən kifayət qədər siyasi məsuliyyət daşıyanların adlarını çəkdiniz. Əks tərəfdən yalnız Surət Hüseynov siyasi məsuliyyət daşıyır, bir, bəs nə üçün əgər siyasi məsuliyyət

yət daşıyırsa, Baş nazir təqdim olunan vaxt Siz komissiyanın sədri kimi birbaşa öz münasibətinizi bildirmədiniz? Çünki maraqlı tərəflərin hər biri istefa vermişdi. Bunun birbaşa Baş nazir təsdiq olunması komissiyanın obyektiv gedişinə təsir göstərə bilərdimi, yoxsa yox?

Mətləb Mütəllibov. Siz dediniz ki, əks tərəfdən guya az adamların adı çəkilir. Sizin diqqətinizi bir məsələyə cəlb etmək istəyirəm, deputat-istintaq komissiyası üçün əks tərəf yox idi, onlar üçün bir məsələ vardı ki, bu baş verən faciənin səbəbləri və səbəbkarlarını araşdırmaq və imkan daxilində sizə məlumat vermək. Sonra dediniz ki, Surət Hüseynovun Baş nazir seçilməsi məsələsinin faktora təsir etməsi. Mən Sizə tam məsuliyyətə deyirəm ki, bu məsələnin komissiyaya elə bir ciddi təsiri ola bilməzdi, Baş nazir olsa da, dünənə qədər heç Surət Hüseynov burada yox idi, cəbhə bölgələrində idi və bunun bizim işimizə, açığını deyim, elə bir isti-soyuğu da yox idi. Bu, bir.

İkinci, bizə bu haqda müraciətlər də olub, hətta telefon söhbətlərinə də deyiblər, istintaq gedir, istintaq prosesində Surət Hüseynovun hər hansı bir cinayət əməli olarsa, onun hansı vəzifəni tutmasından asılı olmayaraq, təbii ki, o, qanun qarşısında cavab verəcəkdir.

İbrahim İbrahimov. Mətləb bəy, deməli, Siz Prezidentə teleqram vurmusunuz, Məclisin yığıncağına dəvət eləmisiniz. Prezident isə Sizə yazılı şəkildə cavab göndərmişdir. Həmin cavab qəzetlərdə dərc olunubdur. Siz bu məsələyə toxundunuz, amma o hissəyə toxunmadınız ki, Prezident fikrini bildirib, mən Məclisdə iştirak etmək istəyirəm, çox istəyirəm iştirak etmək, amma mənim Bakıdan getməyimə səbəb olan amillər ortalıqdan götürülmədiyinə görə, mən Məclisin bu müzakirəsinə qayıda bilmərəm.

Heydər bəy bunu dəfələrlə təkrar elədi, Prezident məsələsini daha da qabartdı. Onu da nəzərinizə çatdırım ki, Əbülfəz bəyin Bakıya qayıtması, müzakirədə iştirak etməsi üçün birbaşa Heydər bəy və Surət bəy tərəfindən təminat gözlənilirdi. Bu təminatlar verilmədiyinə görə, həmin amillər ortalıqdan qaldırılmadığına görə – Əbülfəz bəy öz bəyanatında da bunu göstərmiş – bu Məclisin iclasında iştirak edə bilmir. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Bağışlayın, İbrahim İbrahimovun bu son sözlərinə görə mən məcburam, müəyyən arayış verim. Birinci, mən bu gün komissiyanın sədri Mətləb Mütəllibovdan soruşdum ki, Əbülfəz Elçibəyin Prezident kimi bura dəvət olunması təmin olunub, yoxsa yox. Mətləb

Mütəllimov bu barədə gördüyü işlər və apardığı tədbirlər haqqında məlumat verdi. Ancaq indi İbrahim İbrahimov deyir ki, Əbülfəz bəyin cavabı haradasa, hansı qəzetdəsə dərc olunubdur. Əbülfəz Elçibəy Ali Sovetin sədrinə, şəxsən mənə bura gəlməsi haqqında heç bir müraciət etməyibdir və mənə heç bir məlumat yoxdur. Ona görə də Mətləb Mütəllimovla Əbülfəz Elçibəy arasında bu danışıqlar aparılıbdır. Ya teleqram gedibdir, ya da telefon danışıqları olubdur. Onun tərəfindən mənə müraciət edən, telefon edən olmayıbdir. Ona görə də bu söhbətlər əsassızdır.

Beləliklə, mən davam edirəm. Sual üçün söz verilir Kamran Rəhimova.

Kamran Rəhimov. Mənim bir neçə sualım var. Birincisi, Sizin verdiyiniz məlumatdan görünür ki, Gəncəyə çoxlu canlı qüvvə və silahlı qüvvələr göndərilibdir. Siz bu məsələ ilə bağlı olan o məsul adamlarla söhbət edəndə onlara sual vermədinizmi ki, dalbadal bizim Dağlıq Qarabağda torpaqlarımızın erməni tərəfindən işğal olunduğu bir vaxtda nə üçün bir belə qoşunun, silahlı qüvvənin Gəncəyə göndərilməsinə mane olmurdunuz?

İkinci sual, arayışdan məlum olmur, xalq deputatı, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, Prezidentin Qarabağ üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi, Nazirlər Soveti sədrinin müavini, korpus komandanı polkovnik Surət Hüseynova qarşı münasibət birdən-birə niyə belə çətinləşdi? Bütün vəzifələrə bunlar təyin ediblər, Prezidentin fərmanı ilə verilibdir. Nə səbəb oldu ki, birdən-birə bu münasibətlər onun əksinə çevrildi?

Üçüncü sualım ondan ibarətdir ki, Siz orada yenə araşdırmadınız, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına kim mane oldu? Buna səbəb nə oldu?

Nəhayət, axırcı sual, düzdür, bu, Sizə aid deyil, ancaq nədənsə Siz məlumatınızda buna yer verdiniz. Milli Məclisə münasibət məsələsinə. Çünki bunun sizin bu yoxlamaya, təhqiqata daxli yox idi. Siz burada belə bir məqsəd güdmürsünüzümü, gələcəkdə deyəsiz ki, indi Sizin verdiyiniz məlumat qeyri-qanuni olan Milli Məclis tərəfindən müzakirə olunubdur və buna görə bunların heç bir hüquqi əsası yoxdur. Siz belə bir məqsəd güdmürsünüzümü?

Mətləb Mütəllimov. Birinci sualınızla əlaqədar biz, həqiqətən də, keçmiş müdafiə nazirinə və onun birinci müavininə belə bir sual verdik ki, Qazaxda, Ağdamda, digər bölgələrdə vəziyyət gərgin olduğu bir vaxtda oradan bu qədər texnikanı çıxarmağa nə ehtiyac var idi, nə üçün çıxarılırdı, əksinə, o bölgələrə əlavə qüvvə göndərmək lazım idi. Dedilər

ki, guya onlar təlim keçməyə hazırlaşır və bununla əlaqədar qüvvələri bu nöqtəyi-nəzərdən istədilər ki, orada yeni bir korpus yaratsınlar. Canlı qüvvələrin texnikasını gücləndirsinlər. Bu nöqtəyi-nəzərdən həm Qaxdan, həm də Tovuzdan o qüvvələri cəlb eləyiblər.

İkincisi, Surət Hüseynova münasibətin kəskinləşməsi, o məsələyə toxunmuşuq, bu məsələdə əsas kəskinləşmə, dediyimiz kimi, yanvarın axırında verilən sərəncamla əlaqədar olub. Təəssüf ki, həm respublikanın keçmiş rəhbərləri, həm də Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi bu məsələnin üzərində qəti dayanmayıblar. Həmin döyüş sərəncamını hərbi ekspertizadan keçirməyiblər. Baxmayaraq ki, fevralın 24-də belə ekspertiza rəyi olub, o, heç yerdə göstərilməyib, heç yerdə izah olunmayıb ki, necə olur, 3-5 nəfəri ittiham eləyəndə, xain adlandıranda mətbuatda, televiziya, hər yerdə bu gedə bilir, amma aydınlaşdırandan sonra, hərbi mütəxəssislərə rəy verəndə ki, bu, həqiqətən, o dövrdəki şəraitə uyğun sərəncamdır, bunun haqqında heç bir yerdə məlumat getməyib. Dövlət rəhbərləri öz səhvlərini etiraf eləməyiblər, həqiqətən, bu işdə onlar səhv addım atıblar.

Qaldı ki məsələnin sülh yolu ilə həll olunması, bəli, dediyim kimi, bizim dindirdiyimiz bütün vəzifəli şəxslər etiraf elədilər ki, sülh yolu ilə həll eləmək olardı. Amma onu da etiraf edirlər ki, biz digər əlavə imkanlardan da istifadə eləməmişik, müəyyən dərəcədə bu məsələyə bir az laqeyd yanaşmışıq. Çox ciddi yanaşsaydıq, yəqin ki, bu məsələ sülh yolu ilə həll oluna bilərdi.

Sizin axıncı sualınız, Milli Məclisə münasibətiniz. Mən açıq deməliyəm ki, bu arayışda Milli Məclisin haqqında çox az yazılıb və burada Milli Məclisə toxunmamaq olmazdı və daha kədərli sözlər yazılmazdı. Respublikada yaranmış ictimai-siyasi vəziyyətə görə bilavasitə məsuliyyət daşıyanların əksəriyyəti bu zalda oturublar. Burada elə deputatlar var ki, heç imkan vermirlər – Elmira Qafarovanın dövründə də elə idi, Yaqub Məmmədovun da dövründə elə idi, İsa Qəmbərin dövründə də elə idi – indi də bəziləri bu metodu davam etdirirlər. Heç imkan olmur, sədr ağzını açsın, o dəqiqə deyirlər, səsə qoyun. Bir məsələnin mahiyyətinə varmadan bu qədər lazımsız qərarlar qəbul olunur. Respublikada gərginliyi artıran fikirlər deyilib. Buna görə də, hesab edirəm ki, bəlkə də, komissiyanın işçiləri bununla razılaşmaz, Milli Məclis haqqında hələ bundan da artıq yazmaq lazımdır. Əgər bu günə qədər Xocalı, Şuşa, Ləçin faciələri ilə əlaqədar xəyanətkar xalqın qabağında məlum deyilsə və Milli Məclis buna susursa, nə haqla Milli Məclis hesab edir ki, onun haqqında belə çox yazıblar.

Sədrlik edən. Tapdıq Kamalov, buyurun.

Tapdıq Kamalov. Mətləb bəy, arayışınızdan belə aydın oldu ki, doğrudan da, arayış hərtərəfli yazılıb, bütün sahələri əhatə eləyib, ancaq mən bir fikri nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm və bu sualıma cavab verərsiniz. Özünüz dəfələrlə teleşirkətin işinə irad tutmusunuz, indi də haqlı olaraq irad tutdunuz. Ancaq mən çox təəssüf edirəm ki, arayışda teleşirkətin, mətbuat orqanlarının ünvanına bir kəlmə də olsun tənqidi söz yazılmayıb. Siz özünüz şifahi surətdə dediniz ki, Daxili İşlər Nazirliyindən guya göstəriş veriblər, mən Sizin yadınıza salmaq istəyirəm. O ver-tolyotun vurulması məsələsi, mən Azad Şərifovu şəxsən tanımıram. Biz az qalmışdı onu xalq düşməni edək. Düzdürmü? Niyə o düzgün informasiya verməyib? Ancaq iyunun 4-də Gəncədə baş vermiş hadisələri xalqa çatdırmamaq, gizlətmək, bu, nə dərəcədə məsuliyyətsizlikdir. Niyə Sizin arayışda bunlar barədə şəxsən teleşirkətin rəhbərliyinə tənqidi sözlər deyilmir? Bu özü də bir cinayətdir. Bu, birinci sualım.

İkinci sualım. Yenə də burada qaranlıq qaldı, yaxşı bilirik, güc nazirliklərinin hamısı Ali Baş Komandan, Prezidentə tabedir, ancaq Sizin arayışda belə oxundu ki, Ali Baş Komandanın, ya Prezidentin yazılı surətdə heç bir fərmanı, ya da göstərişi olmayıb, yalnız sözlə olub. Mən elə bilirəm ki, əgər araşdırılırsa, ya qərar, ya da fərman olmalıdır. Xahiş edirəm, bizə bunu da çatdırasınız.

Mətləb Mütəllimov. Tapdıq müəllim, Sizin birinci sualınız, teleşirkətlə əlaqədar, özü də mətbuatla əlaqədar komissiyanın ünvanına dediyiniz tənqidi mən tamamilə qəbul edirəm. Həqiqətən də, respublikada ictimai-siyasi vəziyyətin bu və ya digər formada dəyişməsində mətbuatın, teleşirkətin də böyük rolu olub. Çox hallarda mənfi rolu olub. Komissiya üçün qüsurdur ki, belə bir məsələni hökmən az da olsa arayışda işıqlandırılmalı idi. Əgər DİN-dən məlumat gəlibsə, təbii ki, biz deyirik, dövlət teleşirkəti lazım bilmirsə, bu məlumatların verilməsində nə dərəcədə televizianın rəhbərliyini günahlandırmaq lazımdır ki, o məlumatı ətraflı verməyiblər. Birinci növbədə, o irad Daxili İşlər Nazirliyinə və dövlət rəhbərlərinə aiddir ki, onlar orada baş verən hadisələri obyektiv şəkildə burada göstərməlidirlər. Ayın 7-də bütün xalq Deputat-istintaq komissiyasının məlumatını dinləməyi gözlədiyi bir halda – bizə dəfələrlə zənglər olurdu – döyüş bölgələrində vəziyyətin gərgin olması ilə əlaqədar bir neçə gün bu Məclis gec çağırıldı və biz də, komissiya belə hesab elədi, xalqa məlumat verilməlidir ki, onlar bilsinlər, komissiya işini yekunlaşdırıb. Amma bölgədəki vəziyyətlə əlaqədar Müdafiə Na-

zirliyinin bir sıra rəhbər işçiləri, eləcə də Surət Hüseynov orada cəbhədə olduqlarına görə onların burada iştirakı ilə məsələyə baxmaq istəyirdik. Təəssüf ki, ayın 7-də bizim komissiyanın təqdim elədiyi məlumatı teleşirkətin rəhbərliyi oxumağı lazım bilmədi. Artıq növbəti gün, 8-də biz AzərTAc vasitəsilə bu məlumatı yayandan sonra televiziya da oxundu. Sizin iradınız, həqiqətən də, hesab edirəm ki, komissiyanın işində qüsurdur.

Güc nazirlikləri ilə əlaqədar isə bayaq mən dedim, bizdə yeganə bir yer də var ki, Prezidentin Milli Qvardiyasının komandiri, indi o rəhmətə gedib, onun bir dənə əmri olub deputat-istintaq komissiyasında. Orada yazılıb ki, Prezidentin şifahi sərəncamına əsasən Milli Qvardiyadan bu qədər adam Kür qəsəbəsində Dadaş Rzayevin sərəncamına verilsin. Komissiyada başqa bir sənəd yoxdur.

Sədrlik edən. Tofiq Əzizov, buyurun.

Tofiq Əzizov. Mətləb müəllim, mənim Sizə sualım var, onun cavabından asılı olaraq, ola bilsin ki, ikinci bir sual verim. Prezident Qvardiyası hansı statusla yaranıb, o statusa görə hansı işlərdə iştirak edə bilər və kimin sərəncamı ilə?

Mətləb Mütəllimov. Prezident Qvardiyası Əsasnaməyə əsasən fəaliyyət göstərir. Bizim deputat-istintaq komissiyasından mən və bir neçə nəfər Kələkiyə gedib Prezidentlə görüşəndə, eyni zamanda, bu suallarla da ona müraciət eləmişdik ki, bəs Milli Qvardiyanın o hadisələrdə olması, iştirak etməsi nə ilə əlaqədardır? O da komissiya üzvlərinə belə izah eləmişdi, müharibə getdiyinə görə mən göstəriş vermişəm, müharibə dövründə Müdafiə Nazirliyi lazım biləndə orada həmin qüvvələrdən istifadə eləyə bilər. Deyib ki, burada hələlik o qüvvələri istifadə eləməyə elə bir ehtiyac yoxdur. Belə bir cavab vermişdir.

Tofiq Əzizov. Bağışlayın, belə bir sərəncam yazılı surətdə var, yoxsa ancaq sözdür?

Mətləb Mütəllimov. Haradasa iyun ayının əvvəllərində həmin qvardiyanın komandiri tərəfindən belə bir sərəncam olub ki, həmin qüvvələrin bir hissəsi müdafiə nazirinin sərəncamına göndərilib.

Tofiq Əzizov. İndi də o qvardiya o statusdadır, yoxsa ki...

Mətləb Mütəllimov. Onu bilmirəm.

Tofiq Əzizov. Bilmirsiniz, sağ olun.

Sədrlik edən. Xeyrulla Əliyev, buyurun.

Xeyrulla Əliyev. Hörmətli Mətləb müəllim, məruzənizdə bir məqam yaxşı işıqlandırıldı, o da ondan ibarət idi ki, 709-cu hissənin tər-k-silah edilməsinin axıncı müddəti iyunun 10-na qədər müəyyən olunmuşdu. Bunun dinc yolla tər-k-silah olunmasında şübhəyə yol qalmayıbdır. Yəni dinc yol axtarılmayıbdır. Əksinə, Surət Hüseynovun başının altına yastıq qoyulması cəhdi kimi olub. Amma mənə ayrı şey düşündürür ki, ermənilərin bütün cəbhə boyu, xüsusən də Ağdam üzərinə intensiv hücumları ilə bu 12 iyun məsələsi arasında bağlılıq komissiyanın, ona cəlb olunmuş ekspert qrupunun diqqətini cəlb eləmədi, burada qəribə bir satqınlıq, xəyanət məqamı nəzərə çarpmır ki? Bu, bir sual.

İkincisi də, iyunun 8-i və 9-da burada bir çox rəhbər xadimlərin çıxışları oldu və onlar stenoqramda öz əksini tapıb. Komissiya bu arayışı hazırlayanda həmin stenoqramı nəzərdən keçiribmi, oradakı çıxışları sonrakı hərəkətlərlə müqayisə eləyibmi və rəhbər xadimlərin əvvəlki çıxışlarında əks olunmuş məqamlarla sonra izahatlarında düz gəlməyən, daha doğrusu, tərs mütənasib olan məqamlar bir millət vəkilisi, bir rəhbər xadim kimi onların məsuliyyət hissini artırırırmı? Sizin də diqqətinizi cəlb eləmədimi, əxlaq, etika məsələlərinə təsir eləmədimi bu? Sağ olun.

Mətləb Mütəllimov. Birinci sualınızla əlaqədar, ola bilsin ki, Gəncədə hadisələr baş verəndə və ondan sonrakı müəyyən dövrdə Müdafiə Nazirliyinin rəhbərlərini tapmaq mümkün deyildi. Hətta biz Ağcabədidən, başqa bölgələrdən generalı dəvət eləmişdik ki, izahat versin komissiyaya. Müdafiə Nazirliyi narahatlığını bildirdi və biz başa düşdük, cəbhədə vəziyyət ağır olduğu bir vaxtda yüksək rütbəli hərbiçilərin komissiyaya cəlb olunması, ola bilsin ki, ziyandır.

O ki qaldı stenoqramlara baxmaq, bəli, biz stenoqramları çıxarmışdıq. Arayış yazılarkən istifadə eləmişdik. Amma bizdə həddindən artıq materiallar olduğuna görə, təbii ki, onların hamısını arayışda əks elətdirmək mümkün deyildir.

Sədrlik edən. Tofiq Qasimov ikinci dəfə sual verir, buyurun.

Tofiq Qasimov. Mən üzr istəyirəm, bayaq mənim 3-cü sualım qaldı, Sizin İsgəndər Həmidovla söhbətiniz nəticəsində imkan olmadı.

Sədrlik edən. Buyurun.

Tofiq Qasimov. Siz, Mətləb bəy, dediniz, bu məsələlərlə əlaqədar olaraq İxtiyar Şirinovun bir çox nöqsanları olub, onlardan da birinci göstərdiniz ki, xalq deputatı Surət Hüseynova qarşı ittiham və qətimkan təd-

biri kimi həbs məsələsini qaldırması. Aydındır, deputat statusuna zidd olduğuna görə, Siz hesab edirsiniz ki, bu, qanunsuz olub.

İkinci də, dediniz ki, bəzi şəxslərə qarşı istintaq işini qaldıranda onun özü yox, bilavasitə respublika prokurorunun müavini bu istintaq işini qaldırır, xüsusən də xalq deputatına aid olursa, bu, deməli, yenə də qanunsuz şeydir. Çünki bunu respublika prokuroru qaldıra bilər. Əgər belədirsə, onda Siz bizim indi orada... İxtiyar Şirinovun özünə və Sülhəddin Əkbərova qarşı yenə bir deputat kimi həmin istintaq işlərinin aparılması barədə söhbətlər var ki, hərbi prokuror aparır və bu məsələlərin özünün də qanuni olmasını necə qəbul edirsiniz? Çünki o da respublikanın Baş prokuroru sayılır.

Mətləb Mütəllibov. Tofiq müəllim, bu məsələ, baxmayaraq, bilavasitə komissiyanın təhqiqat obyektindən kənarda idi, bizim komissiya işlədiyi müddətdə respublika prokurorluğuna rəsmi məktubla müraciət elədik və xahiş elədik, bu məsələlərin Milli Məclis vasitəsilə həll olunmasını həll eləsin ki, onların orada saxlanılıb-saxlanılmaması məsələsi qəti şəkildə həll olunsun. Bu gün gündəlikdən də göründüyü kimi, respublika prokurorluğu, yəqin, müəyyən bir təqdimatla müraciət edib.

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov, buyurun.

İsa Qəmbər. Mətləb bəy, mənim Sizə üç sualım var. Birincisi, Sizin məruzənizdən göründüyü kimi, sizin komissiyanın rəyi iyunun 6-dan 8-dək işləyən ağsaqqallardan ibarət komissiyanın rəyində gətirilən faktların və rəqəmlərin əksəriyyətini təkzib edir. Ancaq bir məsələ açıq qalır, iyunun 4-də Gəncədə ilk atəşi kim açıb, yəni havaya atılan atəşləri demirəm, hərbiçilərə qarşı, bir-birilərinə qarşı ilk atəşi kim açıb? Komissiya bunu aydınlaşdırıb bilibmi?

Mətləb Mütəllibov. Deputat-istintaq komissiyasında həm 709 nömrəli, həm də 130 nömrəli hissələrdən alınmış izahatlar var. 709 nömrəli hissədən alınan izahatda göstərilir ki, ilk atəş o biri tərəfdən açılıb, 130 nömrəli hərbi hissədən verilən izahatlarda deyilir, bəs, guya qarşı tərəf açıb. Təbii, bu gün, yəqin ki, Hərbi prokuror da burada çıxış edəcək, bunu ancaq istintaq dəqiqləşdirə bilər. Bayaq dediyimiz kimi, biz hadisələrdən çox-çox gec getmişdik ora, əgər hadisə ayın 4-də idisə və komissiya, heç olmasa, ayın 5-də, 6-da ora getsəydi, yəqin, onda o məsələni daha vaxtında araşdırıb bilərdi. Onu da deyim ki, hətta ayın 4-də mən o hadisəni bilən kimi – keçən dəfə burada çıxış edəndə də dedim – 5-də rəsmi teleqramla həm Prezidentə, həm İsa bəy, Sizə müraciət etdim ki,

təcili Milli Məclisi çağırın, belə bir faciə baş verib. Milli Məclis əgər ayın 5-də, 6-da yığılsaydı, deputatlar, heç olmasa, 5 gün, 10 gün tez getsəydilər, Sizin o sualınıza daha dəqiq cavab verə bilərdilər, amma konkret birinci atəşi kim açıb, yəqin ki, istintaq buna öz qəti cavabını verəcək.

İsa Qəmbər. Aydınır. İkinci sualım. Siz bayaq dediniz ki, mənim üçün əks tərəf yoxdur və bu, çox düzgündür, təbii, komissiya məsələlərə obyektiv yanaşmalıdır. Ancaq bu faktı inkar etmək olmaz ki, silahlı toqquşma, silahlı münaqişə baş verib, bu münaqişənin, təbii ki, iki tərəfi var, o tərəflərdən biri dövlət strukturları və yüksək vəzifə tutan şəxslərdir, digər tərəfi isə Müdafiə Nazirliyinə tabe olmayan briqada və onun rəhbərliyi və başqa şəxslərdir. Komissiyanın işində dövlət rəhbərliyində, dövlət strukturlarında yüksək vəzifə tutan şəxslərin fəaliyyəti çox geniş araşdırılıb, nə vaxt, harada olublar, kim nə deyib, kim nə vaxt çörək yeyib və sair. Ancaq əks tərəfin, hər halda, münaqişənin digər tərəfinin harada olduğu, nə vaxt olduğu, hansı qərarların qəbul olunduğu, bu qərarlara görə kimin məsuliyyət daşdığı kimi məsələlərə, demək olar ki, mənim fikrimcə, komissiya kifayət qədər diqqət yetirməyib. Buna necə baxırsınız?

Mətləb Mütəllimov. İsa bəy, onu deyim ki, həqiqətən, bizim komissiya üçün bu araşdırma zamanı tərəflər söhbəti olmayıb. Ona görə də orada istər 709, istərsə də 130-cu hərbi hissədən izahatları alanda bizim üçün onların hamısı eyni idi. Burada, deyirsiniz ki, guya o biri tərəfdən – söhbət burada arayışda yüksək vəzifəli şəxslərin siyasi məsuliyyətindən gedir – əgər 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri, deyək, Eldar Əliyev hərbi qanunları pozubsa, Hərbi Prokurorluq məsələləri araşdırır, eləcə də digər briqadaların rəhbərləri hər hansı qanunu pozublarsa, sözsüz, təhqiqat-istintaq müddətində onlar araşdırılacaq, onlar məsuliyyətə cəlb olunacaq. Ancaq bu gün bizdə söhbət ancaq yüksək vəzifəli şəxslərin siyasi məsuliyyətindən gedir.

İsa Qəmbər. Aydınır. Üçüncü sualım.

Sədrlik edən. Cümşüd Nuriyev.

İsa Qəmbər. Üzr istəyirəm, axırıncı sualım qalıb, Heydər bəy.

Sədrlik edən. Buyurun.

İsa Qəmbər. Üçüncü sualım. Siz bayaq dediniz, komissiyanın hesabatında, rəyində Milli Məclisə müəyyən iradlar var idi – onunla əlaqədar suallar da oldu – Siz bunu əsaslandırarkən əsas narazılığınızı ondan bildirdiniz ki, Milli Məclis son aylarda, illərdə Azərbaycanın başına gə-

lən faciələrin açılmasında lazımi tələbkarlıq göstərməyib, bu məsələləri hüquq mühafizə orqanlarından tələb etməyib. Ancaq mənə elə gəlir, bu, bir o qədər də düz deyil, çünki Siz bilirsiniz, dəfələrlə burada bu barədə Baş prokurorun, Hərbi prokurorun, başqa hüquq mühafizə orqanlarının rəhbərlərinin çıxışları, məlumatları, hesabatları dinlənilib. Əgər yaddaşım məni aldatmırsa, aprel ayında İxtiyar Şirinov burada çıxış edərkən demişdi ki, ay yarım, uzağı iki aya Şuşa, Laçın, Kəlbəcər və başqa faciələrin təhqiqatı başa çatacaq və Milli Məclisdə bu barədə sizə məlumat verəcəyik. Yəni əgər İxtiyar Şirinovun bu məlumatı dəqiq idisə, deməli, iyun-iyul aylarında bu cinayətlər, bu faciələr haqqında Milli Məclisə hesabat veriləcəkdi və Milli Məclis də, bilirsiniz ki, bu prosesləri daim nəzarət altında saxlamışdı. Mən səhv edirəm bəlkə, yoxsa Sizin Milli Məclisin bu işindəki fəaliyyətinə bu iradlarınız nə ilə bağlıdır?

Mətləb Mütəllibov. Deməli, Milli Məclisin bu sahədəki fəaliyyətinə iradəmin üstündə qalıram və belə hesab edirəm ki, bu cinayətlərin indiyə qədər açılmamasında müəyyən dərəcədə həm Milli Məclis, həm də İsa bəy, Siz özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Söhbət ondan gedir ki, bu tribunanın üzü çox qaradır, bu tribunadan məlumatlar, hesabatlar nə qədər desəniz, həmişə verilib, amma ortada heç nə yoxdur. Nə Xocalıya görə, nə Şuşaya görə, nə Laçına görə, nə də digər yaşayış sahələrinə görə kim günahkardır, heç kəs bu gün cavab vermir. Belə çıxır ki, sən vurmadsın, mən yıxılmadım, belə bir söz var, onda bəs haradadır bu günahkar?

İsa Qəmbər. Bu dedikləriniz düzgündür, Mətləb bəy. Ancaq deyilmişdi ki, iyunda, iyulda bu barədə hesabat veriləcək, yoxsa bu olmayıb?

Mətləb Mütəllibov. Burada belə bir söz deyilib. Əlbəttə, İxtiyar Şirinov burada söhbət edib, deyib, amma yenə də deyirəm, bu gün də o işlər yarımçıq qalıb və biz istintaq prosesində, eyni zamanda, o məsələ ilə də maraqlandıq. Xocalı işi bu gün də tam başa çatdırılmayıb, çatdırılıb, hani? Laçın da onun kimi, Şuşa da onun kimi, digər cinayət işləri də hamısı onun kimidir. Bu gün dediyim kimi, onlardan nə üçün, deyək ki, ya Baş prokuror, ya daxili işlər naziri, ya da digər əlaqədar məsul şəxslər bir dəfə də olsun burada vəzifəsindən azad olunmayıb. Ona görə ki, bu faciələrin heç birinin səbəbkarları araşdırılıb ortaya çıxarılmayıb. İxtiyar Şirinov bir-iki dəfə burada məlumat verib, elə məlumatlar verib ki, məlumat hesab etmək də, etməmək də olar. Deyir, iş gedir, vaxtında araşdırılacaq, məlumat veriləcək, amma şükür Allaha, 1993-cü il də axıra çatmaq üzrədir, hələ 1991, 1992-ci illərdə baş verən faciələrdən heç ortaya çıxanı yoxdur.

İsa Qəmbər. Çox sağ olun. Mətləb bəy, təşəkkür edirəm.

Mətləb Mütəllimov. Buyurun.

Sədrlik edən. Mən İsa Qəmbərovun sualı ilə əlaqədar olaraq Mətləb Mütəllimova bir balaca kömək etmək istəyirəm. Mən Naxçıvanda, bilmi-rəm, nə vaxt idi, bu Xocalı hadisələri ilə əlaqədar müzakirəyə televiziya ilə baxırdım və Əli Ömərov o komissiya adından məruzə elədi, məruzə qurtarandan sonra bütün məsələlər bir adamın üzərində durdu, Fəhmin Hacıyevin adı niyə bura düşüb? Bunu İsa Qəmbərov da, İsgəndər Həmi-dov da, Mürşüd Məmmədov da, başqaları da dedi. Bunu hətta Əbülfəz Elçibəy də dedi, hamı durdu bir məsələyə, bununla da müzakirə qurtardı. Mən bir tamaşaçı kimi Naxçıvan şəhərində oturub bu məsələyə baxan-da dəhşətə gəldim ki, bu Məclisdə oturan və buna rəhbərlik edən adam-lar məsələnin müzakirəsini bir nəfərin üzərinə çevirdilər. Orada doqquz nəfərin adı var idi, o doqquz nəfərin adı qaldı kənarda, hamı durdu ki, mən hesab edirəm, Fəhmin Hacıyevin adı bura düşməməli idi, mən he-sab edirəm, Fəhmin Hacıyevin adı düşməməli idi, o cümlədən hörmətli İsa bəy, Siz də.

Mən bir dənə misal deyirəm, belə olan halda Mətləb Mütəllimovun bu sözlərini niyə qəribçiliyə salırsınız? Qurtardı. Sadəcə olaraq, Mətləb Mütəllimovun cavabına əlavə elədim.

Cümşüd Nuriyev, buyurun.

Cümşüd Nuriyev. Mətləb müəllim, mənim Sizə iki sualım var. Birin-ci sualım odur ki, gömrük polisi və ədliyyə polisi hansı statusla Gəncədə olub və kim əmr verir? İkinci bir məsələ, mənim ikinci bir sualım, bu qə-dər güc tətbiq etməklə əgər 709 nömrəli hərbi hissə tərک-silah olunma-yıbsa, bu, hərbi sərəştəsizlikdir, siyasi korluqdur, yoxsa maymaqlıqdır? Xahiş edirəm, bu iki suala cavab verin. Sağ olun.

Mətləb Mütəllimov. Biz bu arayışda da qeyd elədiyimiz kimi, ora-da bir sıra qüvvələr, o cümlədən də ədliyyə polisi, gömrük polisi iştirak ediblər. Ədliyyə polisinin konkret iştirakını onunla əlaqələndirdilər ki, bayaq dediyimiz kimi, guya indiyə qədər 770 nəfər məhbusu qanunsuz buraxıblar, əsassız, heç bir bağışlanma olmadan, heç bir amnistiya ol-madan. Sonradan bu izahatı verəndə ad qoyublar ki, guya həmin məh-busları yığmağa getmişmişlər. Bu həmin ədliyyə polisi ilə əlaqədar.

Qaldı ki o güc tətbiq etmək, indi onu müxtəlif cür adlandırmaq olar. Siz dediniz, bu, siyasi korluqdur, nədir, nədir. Mənim fikrim belədir ki – elə o hadisəni eşidən kimi bu haqda mən öz fikrimi mətbuatda demiş-

dim, orada getmişdi – əlbəttə, bu, millətin faciəsidir və dövlət rəhbərliyinin də tam məsuliyyətsizliyidir, qardaşı qardaşın üstünə qaldırıblar.

Sədrlik edən. Firudin Cəlilov, buyurun.

Firudin Cəlilov. Mətləb bəy, ola bilər ki, mənim verəcəyim sual vaxtilə burada müzakirə olunub, çünki o ərəfədə mən respublikada olmamışam. Yəni məni bir deputat kimi yox, bir insan kimi maraqlandırır, bu qarşıdurmada Əbülfəz bəylə Surət Hüseynov biri digərinə qarşı, heç olmasa, bir addım atıblarmı, yəni bunların tərəfindən təşəbbüs olmayıb ki, şəxsi görüşləri olsun, çünki Sizin arayışda ötəri keçdi. Mən istəyirdim, əgər belə bir söhbət olubsa, onu detalları ilə deyəsınız. Çünki mən bura, Bakıya gələndən sonra bir-iki yerdən eşitdim ki, guya Surət Hüseynov bir-iki dəfə cəhd edib, Əbülfəz bəy onu qəbul etməyib.

Mətləb Mütəllibov. Deməli, dediniz ki, bir-birinə qarşı addımlar atıblar, bəli, belə addımlar olub, bir sıra hallarda, lap elə birinci addımı atmaq məsələsi, arayışda bayaq dedim, elə Surət Hüseynov tərəfindən olub. 1992-ci ilin noyabr ayının 5-də onun təşəbbüsü ilə respublikanın, deyək ki, bir qrup görkəmli şəxsləri, ziyalıları, həm Milli Məclisin üzvləri, həm partiyanın liderləri, həm dövlət rəhbərləri, həm də Ali Sovetin rəhbərliyindən bəziləri həmin görüşdə iştirak ediblər. O deyib ki, bəs respublikanın daxilində belə ictimai-siyasi gərginlik olanda istər-istəməz bu öz mənfəi təsirini göstərir. Burada nəyi bölüşdürə bilmirsiniz, niyə bu məsələlər burada həll olunmur, yəni müharibəni qurtarandan sonra məsələləri oturub birlikdə araşdırmaq, həll etmək olar. Orada bu təşəbbüs bəyənilib, müdafiə olunub və qərara alınıb ki, Prezidentlə həmin tərkibdə görüşsünlər və bu fikirləri ona desinlər. Bu görüşün təşkil olunması Pənah Hüseynova tapşırılıb, Pənah Hüseynov da sonradan Surət Hüseynov onunla əlaqə saxlayanda ona deyib ki, bu görüşə daha ehtiyac olmadı.

Ümumiyyətlə, dəfələrlə belə cəhdlər olub. Əgər Sizin dediyiniz kimi, digər tərəfdən o Prezidentin ətrafındakılar, görünür, belə münasibətlərin yumşalması, vəziyyətin yaxşılaşması, kimlərsə hesab edirmiş ki, bunu sakitliklə yox, bəlkə də, elə qol zoruna həll etmək olar, ona görə belə bir vəziyyət yaranıb.

Sədrlik edən. İncilab Nadirov, buyurun.

İncilab Nadirov. Mətləb bəy, birbaşa deyilməsə də, nəticədə deyildi ki, Prezident Gəncə faciəsi üçün siyasi məsuliyyət daşıyır. Aydındır ki, Gəncə faciəsindən sonra Baş nazir və Ali Sovetin sədri öz məsuliyyətləri-

ni dərk edərək istefa verdilər. Prezident isə bunun əvəzində birbaşa qaçıb Kələki kəndinə getdi, o bu ərəfədə Gəncəyə getməli idi və bu hadisəni yatırtmalı idi, daha doğrusu, o öz xalqının qeydinə qalmalı idi.

İndi biz bu gün Sizin məruzənizi dinlədik, çox geniş, əhatəli iş aparmısınız. Mən bilmək istəyirəm ki, bütün bu haqq-hesabların hamısından, bu məruzədən, bu çıxışlardan, bu törədilən qandan, qardaş qırğınından sonra Əbülfəz Elçibəyin özünü Azərbaycan Respublikasının Prezidenti adlandırmağa mənəvi haqqı varmı? Komissiyanın bu barədə fikrini mən bilmək istəyirəm. Sağ olun.

Mətləb Mütəllimov. İnqilab müəllim, Siz o sualı komissiyanın üzvlərinə yox, Prezidentin özünə versəniz yaxşı olar.

Sədrlik edən. Şaitdin Əliyev, buyurun.

Şaitdin Əliyev. Mətləb müəllim, bir məsələni də aydınlaşdırmaq istəyirdik. Siz öz çıxışınızda, daha doğrusu, arayışınızda göstərdiniz ki, 709-cu hissəyə qarşı Gəncədə böyük bir qoşun dəstəsi və müxtəlif qoşun növləri iştirak edib, polisdən tutmuş cəbhədə olan qoşun hissələrinə kimi. Burada, komissiyada indi göstərilir ki, bilavasitə Ali Baş Komandanın, yəni Prezidentin yazılı heç bir göstərişi olmayıb, yaxud bu işlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Mən istərdim ki, komissiya öz rəyini bildirəydi – bu barədə bir komissiyanın sədri kimi – əgər hər hansı bir hərbi hissəyə qarşı bu qədər qoşun növü iştirak edibse, Ali Baş Komandan və yaxud Prezident göstəriş verməsəydi, bu qədər qoşun növünün iştirak etməyə orada hüququ olardı, yəni iştirak edə bilərdi və yaxud edə bilməzdi?

Mətləb Mütəllimov. Şaitdin müəllim, deməli, mən Sizə bayaq dedim, bir də deyirəm, biz dindirdiyimiz, izahatını aldığımız 125 nəfərin heç biri bizə ifadə verməyib ki, Prezidentin birbaşa göstərişi olub, orada qoşun tətbiq olunsun. Hətta keçmiş müdafiə naziri, onun birinci müavini – həm onların danışdıqlarını videoya çəkmişik, həm də izahatlarını almışıq – heç bir şey göstərməyiblər. İndi özləri də burada, zalda iştirak edirlər, bizim 29-dakı çağırışımıza gəlməyiblər. İndi buradadırlar, yəqin ki, onlar da burada çıxış eləsə, Sizin suallarınıza, ola bilsin, daha dəqiq cavab verə bilərlər. Amma deyim, biz 4 saat onları dindirmişik, keçmiş müdafiə naziri özünü belə aparıb ki, guya o hadisələr baş verəndə bu, tamamilə başqa bir ölkədə imiş və biz onlardan, dediyim kimi, tam, ətraflı cavablar ala bilməmişik. Biz ancaq topladığımız materiallar əsasında həmin hadisələri bərpa etmişik. Bu gün özləri burada iştirak edir, yəqin ki, Sizin o cür, o xarakterli suallarınıza onlar özləri daha dəqiq cavab verə bilərlər.

Şaitdin Əliyev. Deməli, komissiya düzgün məlumat...

Sədrlik edən. Məclisin üzvlərinin verdikləri suallar bitdi. Burada iştirak edən bir neçə deputat da sual vermək istəyir, adları məndə yazılıb. Fəqət, istəyirəm, bir məsələ barəsində məsləhətləşək. Güman edirəm ki, əgər biz Hərbi prokuroru, Baş prokuroru, sonra Dadaş Rzayevi, Fəxrəddin Təhməzovu, Abdulla Allahverdiyevi dinləsək, bəlkə də, bu sualların bir hissəsinə onlarda cavab tapacağıq. Ona görə, bəlkə, indi sualların davamını dayandıraraq və bunları dinləyək. Necə baxırsınız bu işə?

Yerdən. *(Əsidilmir.)*

Sədrlik edən. Bəli? Mətləb Mütəllibova vermək istəyirsiniz?

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, mən xahiş edirəm, mənim soyadımı düz çəkin, mənim soyadım Mütəllibovdur.

Sədrlik edən. Bəli? Mütəllibov?

Mətləb Mütəllibov. Mütəllibov.

Sədrlik edən. Mütəllibov.

Mətləb Mütəllibov. Bəli, bəli. İki ildir deyirəm mən.

Sədrlik edən. Üzr istəyirəm, bağışlayın. Siz mənə bunu bir dəfə də demisiniz, ancaq bunu mən qəsdən eləmirəm. Siz buna inanın.

Mətləb Mütəllibov. İnanıram, inanıram.

Sədrlik edən. Gəlin, azad edək Mətləb müəllimi. Necə baxırsınız? Bilirsiniz, axı.

Yerdən. *(Əsidilmir.)*

Sədrlik edən. Nə buyurursunuz Siz? Vaqif Novruzov, buyurun, nə deyirsiniz? Daxili işlər nazirinə mikrofon verin.

Vaqif Novruzov, Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri. Deməli, Ali Sovetin tapşırığı ilə mən bu dörd nəfərin bizim bugünkü Məclisə gəlib-gəlməməsi məsələsi ilə maraqlandım, ona görə də Sizdən söz istədim ki, icazə versəydiniz, arayış verərdim.

Sədrlik edən. Buyurun.

Vaqif Novruzov. Mənim arayışım cəmi 2-3 dəqiqə çəkəcək. Fəhmin Hacıyev – yaşayış ünvanı: 9-cu mikrorayon, Mir Cəlal küçəsi 2, mənzil 54, telefonu 68-52-23. Binəqədi rayon Polis İdarəsi rəisi Şəmsəddin Əliyev tərəfindən yoxlanılıb bu gün, məlumata görə iyun ayının əvvəlindən yaşadığı ünvanda qalmır. Bu gün də həmin ünvanda yoxdur.

Abdulla Allahverdiyev – telefonu 94-12-57, Mərdəkan qəsəbəsində bağ telefonu 54-30-83, Əzizbəyov rayon Polis İdarəsi işçiləri vasitəsilə bu gün yoxlanılıb, nə evdə, nə də bağda yoxdur.

Pənah Hüseynov – Nizami küçəsi 50, mənzil 46. Başqa ünvan da var, orada telefon 72-00-82-dir. Hazırda məlumat yoxdur.

Əli Kərimov – Uritski küçəsi, ev 2, mənzil 92. Telefonu 67-18-61, Nərimanov rayon Polis İdarəsi vasitəsilə yoxlanılmış, evdə heç kim yoxdur.

Fazil Mustafayev – Sabunçu, bu, beşinci nəfərdir, bunu mən özüm yoxladım, Sabunçu qəsəbəsi, Proletar küçəsi 22, mənzil 9-da yaşayır, dünən saat 21-də evdə olub, bu gün evlərində bacısı olub, bacısı evi yığışdırıb gedib, hazırda evlərində heç kim yoxdur.

Fərəc Quliyev – Nizami küçəsi 60, mənzil 17. Culfa rayonunda Neftbaza müdiri Teymurun evində yaşayan sabiq kənd təsərrüfatı naziri Qara Tofiqi 13 iyul 1993-cü ildə axşamüstü Naxçıvan Sərhəd Dəstəsinin komandanı Şahmərdanın vasitəsilə Türkiyəyə keçirdikdən sonra Kələkiyə qayıdıb.

Başqa bir arayış vermək istəyirdim. Bunu mən Surət bəyə verdim. Kabinetimə gedəndə saat 15:15 dəqiqədə Tovuz rayon icra hakimi mənə məlumat verdi. Tovuzda yerləşən 812 nömrəli hərbi hissənin “Bozqurd-lar” deyilən dəstəsi zirehli texnikanı sərhəddən çıxarıb Kərbəlayı Zöhrəbın bələdiyyə polisində qarşı Ceyrançölə gətiriblər. O bələdiyyə polisində cəmi 30 nəfər polis işçisi var. Bunu mən niyə deyirəm? Bunu ona görə deyirəm ki, belə hallar gətirib yenə də bizi qarşıdurmaya çıxaracaq. Ağsaqqallara göstəriş verildi, ağsaqqallar dəstəsi getdilər, onları barışdırdılar, öz yerinə qayıtdılar, ancaq Tovuz rayonunda yenə də vəziyyət gərgin olaraq qalır. Rayonda AXC-nin aktiv üzvlərindən sabiq icra başçısı Vahid Hümbətov, polis şöbəsinin rəisi Novruz Həsənov, məhkəmənin sədri Fəridun Ələkbərov rayonda sabitliyi pozurlar. Göstərişləri Kələkidən və Bakıdan alırlar. Kələkidən, bilirsiniz, kimlərdən alırlar. Dünən gecə Bakıdan İsa Qəmbərovla telefon vasitəsilə danışıqlar, indi məndə olan məlumat budur, ola bilsin ki, sabah başqa məlumat da olacaq, onu da deyəcəyik.

Mən xahiş edirəm, tək bu bölgədə yox, bu arayışa, Mütəllibovun arayışına bir az ciddi yanaşılsın, çünki bu məsələyə ciddi qiymət verilməsə, yenə əvvəlki kimi üstündən keçsək, bu məsələdə keçən adamlar, respublikamızda belə hadisələrimiz çox tez-tez təkrar olunacaq. Ona görə də bu məsələyə bir az ciddi yanaşsaq, o sualları qarşıdurma məqsədilə qoymasaq, yəqin ki, bu respublikada bir əmin-amanlıq yarada biləcəyik. Sağ olun.

Sədrlik edən. Yaxşı. Mən hesab edirəm ki, gəlin, Mətləb müəllimi azad edək və işimizə davam edək. Əlavə ona suallar olsa, biz onu tribunağa dəvət edərək.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bağışlayın. Baş nazir Surət Hüseynov sual vermək istəyir. Buyurun.

Surət Hüseynov, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri. Mənim komissiyanın sədrinə bir sualım var. Deməli, Mütəllibov dedi ki, Surət Hüseynov siyasi məsuliyyət daşıyır. Siz hansı faktlara istinad edib belə sözləri deyirsiniz, belə bir böhtan atırsınız? Bax Siz onu bir mənə izah edin.

Mətləb Mütəllibov. Mən o fikri deyəndə nəzərdə tuturam ki, korpus rəhbərliyindən Surət Hüseynov azad edilsə də, təhvil-təslimi başa çatdırmamış, dövlət orqanlarının səlahiyyətlərini öz üzərinə götürən hərbi birliyə başçılıq etmiş və mülki şəxs olduğu halda, hərbi hissələrin fəaliyyətinə müdaxilə etmişdir. Bundan başqa, bizdə deputat-istintaq komissiyasında kifayət qədər izahatlar var, orada göstərilir ki, hətta yüksək vəzifəli şəxslər deyirlər, guya 709 nömrəli hərbi hissədən bildiriblər ki, onlar müdafiə nazirinə yox, Surət Hüseynova tabedirlər. Bu fikirlərin əsasında mən o fikrimi demişəm. Mən komissiyanın rəyini Sizin üçün oxudum.

Surət Hüseynov. Suala konkret cavab verin, müəmmal getdi bu, konkret.

Mətləb Mütəllibov. Yox, mən komissiyanın rəyini dedim, Sizin nəzərinizə çatdırdım, ondan sonra da öz xüsusi rəyimi bildirdim ki, mən belə hesab edirəm...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Mətləb Mütəllibov. Bəli, bəli, komissiyanın rəyini mən bayaq oxumuşam ki, komissiyanın rəyində necədir.

Sədrlik edən. Bir dəqiqə, üzr istəyirəm. Mətləb müəllimin dediyi bu sözlər, bu barədə ki Baş nazir Surət Hüseynov sual verir, onun şəxsi fikridir, komissiyanın fikri deyil. Mən istəyirəm, bunu Məclis üzvləri bilsin. Komissiyanın fikri deyil o.

Surət bəy, Sizin daha başqa sözünüz yoxdur?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yaxşı.

Mətləb Mütəllimov. Bəli, biz bu məsələni araşdırmışıq və bizdə olan toplanmış materiallara görə 709 nömrəli hərbi hissə o vaxt yaradılıb ki, bir aydan sonra, iki aydan sonra sərhəd bölgələrinə və Kəlbəcər ətrafına getsin. Deməli, aprel ayının 1-də yaradılıb, may ayının 31-i əmri ilə ləğv olunub. Onlar da fikirlərini belə izah edirlər ki, həmin hissə Müdafiə Nazirliyinə tabe olmadığına görə biz həmin hissənin ləğv olunması məsələsini qoymuşuq.

Sədrlik edən. Bağışlayın, Rəhim Qaziyev sual üçün söz istəyir. Buyur, Rəhim.

Rəhim Qaziyev. Mətləb müəllim, birinci, mən Sizdən sual etmək istərdim, siyasi məsuliyyət nədir, onun bir tərifi, motivasiyası nədir? Biz bilək ki, hansı tərəfdən biz məsuliyyətə... Mən məsuliyyətdən kənarda durmuram, amma mən, sadəcə olaraq, onun mahiyyətini, siyasi məsuliyyəti, Prezidentlə mən siyasi məsuliyyətə eyni bərabər cəlb olun... Çox yaxşıdır, mən qəbul edirəm.

Mətləb Mütəllimov. Rəhim müəllim, Sizin sualınız aydındır. Mən deyim ki, bu siyasi məsuliyyət bir növ bu və ya digər şəxsin bu hadisələrlə, ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar olduğuna görə bu və ya digər məsələlərdə laqeydliyi deməkdir. Bu, nə cinayət məsuliyyəti deyil və bu, elə bir məsuliyyət deyil ki, buna görə hər hansı, deyək, bir təsir tədbiri olsun. Biz heç də Sizin bu məsələlərdə, respublikadakı ictimai-siyasi vəziyyətdə o şəxsi məsuliyyətinizi Prezidentin, o siyahıda göstərilən digərlərinin məsuliyyəti ilə bərabər götürmürük. Amma, eyni zamanda, onu da biz nəzərə alırıq ki, Siz müəyyən müddət müdafiə naziri işləmisiniz və bu günə qədər də məlumdur bizə, hələlik torpaqlarımız gedir, uğursuzluqlar davam edir, istər-istəməz bunun özünün də ictimai-siyasi vəziyyətə mənfi təsiri göz qabağındadır. O ki qaldı həmin məsələlərin, uğursuzluqların nə dərəcədə Sizdən asılı olması, nə dərəcədə respublikanın dövlət rəhbərliyindən, o aydınlaşdırıla bilər, bu, başqa məsələdir.

Sədrlik edən. Gəlin, bununla sualları bitirək. Yoxsa bilərsiniz, vaxt gedir, biz gərək indi, mən yenə də dedim, bir neçə mühüm şəxsləri...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Faiq Baxşəliyev, mən Sizi görürəm, ancaq bəlkə... Yaxşı, Siz də sualınızı verin, xahiş edirəm, bundan sonra suallar kəsilsin. Buyurun.

Faiq Baxşəliyev. Mətləb müəllim, Siz arayışda göstərdiniz, deyəsən, Müdafiə Nazirliyinin qərarı olub ki, həmin o deyilən, göstərilən hərbi

hissə iyun ayının 12-nə qədər tərk-silahmı olsun, ya dağıdılısınmı? Siz araşdırmısınız ki, niyə ayın 11-nə qədər gözləməyib, həmin tərk-silah əməliyyatı məhz ayın 4-də olub. Bir hüquqşünas kimi Sizə sual verirəm, bunun özü elə cinayət deyilmə? Bəlkə, ayın 11-nə qədər həmin hissə, doğrudan da, təhvil-təslim edəcəkdə? Necə olub ki, 11-i, 12-nə qədər gözləməyib, həmin hadisə ayın 4-də başlayıb. Hüquq cəhətdən bu özü cinayət sayılmırmı?

Mətləb Mütəllimov. Deməli, biz bayaq arayışda qeyd eləmişdik, onu oxudum ki, həqiqətən, əmrə ayın 12-nə qədər vaxt verilsə də, ayın 4-də bu əməliyyatı keçiriblər. İzahatlarında, eyni zamanda, o da göstərilib ki, mayın 31-də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində yığılıb söhbət edəndə bəs Pənah Hüseynov müşavirənin, söhbətin sonunda ora gəlib çatıb, əvvəl də bu söhbətlərdə olubmuş, deyir, ayın 5-nə qədər vaxt verib ki, 5-nə qədər bu məsələ həll olunub qurtarmalıdır.

O ki qaldı əmrə niyə 12-də yazıldığı halda, ayın 4-də bunlar bu əməliyyatı keçiriblər? Müdafiə naziri özü buradadır, keçmiş müdafiə naziri, indi yəqin özü o suala daha dəqiq cavab verər, özü bir əli ilə ayın 12-nə qədər vaxt qoyub, amma o biri əli ilə göstəriş verib ki, 4-də bunlar tərk-silah olunsun.

Sədrlik edən. Suallar bitdi. Əyləşin, Mətləb müəllim.

Söz verilir Hərbi prokuror Rövşən Əliyevə.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bilirsiniz, komissiyanın sədri çıxış elədi, elə səhərdən bunu müzakirə edirik, bir belə sual verilib. Çıxış eləməyə söz verəcəyəm, ancaq gəlin, Hərbi prokuroru dinləyək, ondan sonra. Buyursun Hərbi prokuror.

Ondan sonra Baş prokuror Əli Öməröva söz veriləcək.

Rövşən Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Hərbi prokuroru. İlk növbədə bildirmək istəyirəm, istintaqımız hələ başa çatmayıb, odur ki, burada birmənalı fikir yürütmək düzgün deyil. Lakin deputatların verdiyi suallardan və komissiyanın sədrinin burada verdiyi cavablardan mən belə başa düşdüm ki, bəzi məsələlərə toxunmaq, arayış vermək lazımdır. Qeyd etmək istəyirəm ki, komissiyada dindirilən yüksək rütbəli şahidlər, daha doğrusu, komissiyada ifadə verəndən sonra Hərbi Prokurorluğa dəvət olunublar və heç kəsi biz qabaqca dəvət edib komissiyaya yola salmamışıq. Mən özümə borc bilirəm, hamınızın nəzərinə çatdırım ki, komissiyanın işi gərgin şəraitdə gedib, ona görə bu komissiya qısa bir

müddətdə bütün suallara, əlbəttə, bu məsələləri əhatə edib cavab toplaya bilməzdi. Eynilə də özümə borc hesab edirəm, nəzərinizə çatdırım, istintaq dövründə şəxsən məni, mənim ailəmi hədələyiblər, ölümə hədələyiblər ki, mən bir peşəkar kimi bu işin açılmağında fəaliyyət göstərməyim.

Mən Mətləb bəyin tapşırığı ilə üç dəfə komissiyada olmuşam, üçüncü dəfə də komissiyaya gedib sənədləri təqdim edəndən sonra o hədə telefon vasitəsi ilə artıq mənim ünvanıma çatdırılmışdı. Eyni zamanda, bildirməliyəm ki, həmin hədələr iş üzrə keçən yüksək rütbəli zabıt şəxslərə də aid olub, çünki onlar bu haqda Hərbi Prokurorluğa, şəxsən də mənə rəsmən bildiriblər, onların ailə üzvləri də mənə bildiriblər və onların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün cəhdlər göstərmişik. Buna görə də onların komissiyada verdiyi ifadələr, təbii ki, tam deyil. Ona görə mən xahiş edirəm ki, məsuliyyəti komissiya üzvlərinin və onun sədrinin üzərinə atmayasınız.

Bu, təbii haldır, hamı insandır, hamının ailəsi var və hamı öz taleyi və ailəsinə görə narahatdır. Hətta bu gün Milli Məclisdən qabaq mənə sabiq müdafiə nazirinin həyat yoldaşı zəng elədi və bildirdi ki, naməlum şəxslər onu hədələyirlər. Düzdür, sabiq müdafiə naziri öz evində qalmırdı, qohumları başqa yerdə saxlamışdılar. Əgər o bu gün Milli Məclisə gəlib iştirak eləsə, onu ölümə hədələmişdilər.

İndi isə bir neçə məsələnin üstündə dayanmaq istəyirdim. Burada səsləndi ki, 709 nömrəli hərbi hissə müdafiə nazirinin əmrinə tabe olmurdu. Bütün vasitələrdən istifadə olunub, buna görə də 709 nömrəli hərbi hissəni ləğv etmək üçün yeganə vasitə qalmışdı. Güc tətbiq etmək. İstəyirəm, bir hüquqşünas kimi buna bir ad verəm. 709 nömrəli hərbi hissənin müdafiə nazirinin əmrinə tabe olmaması deməklə hamımız səhv edirik. Müdafiə nazirinin heç bir əmri yoxdur ki, şəxsən 709 nömrəli hərbi hissənin şəxsi heyətinə aid olsun və şəxsi heyət bu əmri yerinə yetirməsin. Burada söhbət yalnız 709 nömrəli hərbi hissənin komandirindən gedə bilər ki, əmrə tabe olub, olmayıb. Bu məsələnin özü də mübahisəlidir. Çünki hər iki tərəfi biz dinləmişik, araşdırmalar gedir. Onu deyəcəyəm. Müdafiə nazirinin heç bir dənə də olsun əmri yoxdur ki, birbaşa 709 nömrəli hərbi hissənin şəxsi heyətinə aid olsun və şəxsi heyət onu yerinə yetirməsin. Bu, bir.

Digər tərəfdən, əgər 709 nömrəli hərbi hissənin ləğvindən söhbət gədirsə, intizam tadbiri kimi nəzərinizə çatdırıram ki, intizam Nizamna-

məsində və digər hərbi nizamnamələrdə hərbi hissənin ləğvi cəza tədbiri kimi tətbiq olunmur və nəzərdə tutulmayıb. Yalnız bir halda hərbi hissə cəza tədbiri kimi ləğv oluna bilər, bu da ki döyüş bayrağını itirdikdə. Digər hallarda hərbi hissəni heç kimin ləğv etməyə ixtiyarı yoxdur. Ancaq müdafiə naziri istənilən vaxt silahlı qüvvə qurumu nöqtəyi-nəzərindən bir hərbi hissəni ləğv eləyib, birləşdirib.

İntizam Nizamnaməsinin 91-ci maddəsinə görə, bütün şəxsi heyət haqqında intizam tətbiq edilməsi qəti qadağan olunur. Əgər birmənalı qəbul olunubsa ki, 709-un komandiri hər hansı bir əmri yerinə yetirməyib, onda ancaq fərdi qaydada 709-un komandirinin məsuliyyət məsələsi qoyula bilərdi. Bu, bir. Digər tərəfdən, əgər 709-un komandiri hər hansı bir əmri yerinə yetirməyibsə, İntizam Nizamnaməsinin 69-cu maddəsi ilə nəzərdə tutulub, onun haqqında hansı tədbirlər görüldü bilərdi. İrad, töhmət, şiddətli töhmət, hauptvaxtda saxlamaqla 5 sutka həbs, xidməti vəzifəsinə yararsızlığı barədə xəbərdarlıq, vəzifəsinə, yaxud rütbəsini aşağı salma. 709-un komandiri haqqında bu tədbirlərin heç biri görülməyib.

Digər tərəfdən, həmin hərbi hissənin tabeliyində olan yüksək rütbəli zabitlər hesab edirlər ki, komandir hər hansı bir əmri yerinə yetirmirsə, 66-cı maddəyə əsasən onda bütün materiallar Hərbi Prokurorluğa göndərilməli idi. Bunların heç biri olmayıb. İndi biz hansı əsaslarla deyə bilərik ki, 709-un komandiri hər hansı bir əmri yerinə yetirməyib, ona görə biz silahlı dəstəylə gedib onları tərksilah etməliyik.

Digər tərəfdən, mən istəmirəm, konkret şahid adlarını çəkim. Çünki bu hədə hələ çox realdır və mən istəməzdim ki, mənim çıxışmdan sonra onlar nə isə bir ziyan çəksinlər. Ancaq ümumi bildirmək istəyirəm ki, Mətləb bəy qeyd elədi, sabiq Baş nazir Pənah Hüseynov tərəfindən verilyotları qaldırılıb atəş açılması haqqında əmr verilmişdir. İstinad elədi ki, qərargah rəisi bunu təsdiq eləyə bilər – mən bu fikri bir az dərinləşdirmək istəyirəm – müdafiə naziri ilə qərargah rəisindən başqa digər şahidlər də var. Çünki müdafiə naziri bu əmri, həqiqətən də, verib, Baş nazirin təkidilə bunu verib. Özünün tabeliyində olan müvafiq idarə rəisi verib digər hərbiçilərə, bu hərbiçilər hamısı dindiriliblər və hamısı təsdiq edirlər ki, belə bir əmr olub. Hətta deyə bilərdim, polkovnik Zülfüqarov bu əmri alandan sonra maraqlanıb, bu əmr kimindir, bunu isə onun köməkçisi kapitan Cəlilov verib ki, yuxarıdan belə bir əmr gəlib. Təzədən o zəng eləyib, biri ilə danışılıb ki, bu, nədir, deyiblər, bu da yuxarıdan, Müdafiə Nazirliyindən gəlib. Zəng eləyib Müdafiə Nazirliyi ilə danışılıb ki, bu, nə

əmrdir, biz vertolyotları qaldırıb haranı vuraq, kimi vuraq? O da deyib ki, mənə də belə əmr gəlib, bunu eləməmək lazımdır, bu mənlilik deyil. On-
da deyib ki, sizlik deyilsə, mən də bunu eləmirəm, eləmirsiniz, eləməyin,
çox sağ olun. Bu əmr yerinə yetirilməyib.

Digər tərəfdən, bildirmək istəyirəm, 709-un ləğv məsələsi şahidlərin
ifadəsinə görə və komissiyanın sədri qeyd etdiyi kimi, Müdafiə Komitə-
sində 1993-cü il 25 may tarixində qaldırılmışdı və ifadələrdə qeyd edirlər
ki, bu məsələni kim qaldırmışdı. Prezident öz mövqeyini bildirib ki, bu
hissə ləğv olunmalıdır, sonra qeyd edirlər, 27-28 mayda başqa göstəriş
olub ki, 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv olunması haqqında əmr hazır-
lanmalıdır. Nəzərinizə çatdıraraq ki, mayın 31-də belə bir əmr müdafiə na-
ziri tərəfindən imzalanıb. Lakin bunun ikinci bəndində qeyd olunur, 28
may tarixindən etibarən 709 nömrəli hərbi hissənin nömrəsi istifadədən
çıxarılsın. Mən dindirəndə sual verdim, 31 mayda belə bir əmri hazırla-
yanda, necə ola bilər, 3 gün geriye yazırsınız ki, 28 maydan bütün əlaqə-
lər kəsilsin, bəlkə 29-da istifadə eləyib, bəlkə, 30-da istifadə eləyib, bəs
buna hüquqi baxımdan necə qiymət verək? Məlum oldu ki, bu sənəd ha-
zırlanıb mayın 28-də və elə də qalıb.

Sonra mayın 30-da yenə Prezidentin göstərişi ilə 709-un ləğvi məsə-
ləsi qalxıb və Müdafiə Nazirliyində yığışib müzakirə ediblər. Orada iş-
tirak eləyib milli təhlükəsizlik naziri, daxili işlər naziri, Milli Qvardiya,
daxili işlər nazirinin müavini, Baş prokuror İxtiyar Şirinov və sair. Hə-
min müzakirə zamanı qərara gəliblər ki, 709 nömrəli hərbi hissənin necə
ləğv olunması, haradan ləğv olunması və nə üsulla ləğv olunması haqda,
müdafiə nazirinin bildirdiyinə görə, Prezidentə məruzə edəndən sonra
bu məsələyə bir də qayıdılar. Ayın 31-də bu şəxslər Milli Təhlükəsizlik
Nazirliyində yığışırlar və bu məsələni bir daha ətraflı müzakirə eləyir-
lər. Həmin müzakirədə digər plan da olub. Həmin planla Bakıda hansısa
fövqəladə vəziyyət rejimində keçirilmiş qanunsuz mitinq olarsa, bu mi-
tinqin qarşısını almaq, əgər hansısa cəhd olarsa, dövlət çevrilişi, yaxud
bir fəlakət, mühüm dövlət obyektlərinin mühafizəsini təşkil etmək və
bununla da əlaqədar xüsusi qərargah yaradılır. Müdafiə Nazirliyi tərə-
findən həmin “Tufan” adlanan paket hazırlanmışdır və onlar Milli Təh-
lükəsizlik Nazirliyinə də, digər təşkilatlara da göndərilmişdir.

Deməli, bu müzakirə zamanı – yenə şahidlərin ifadəsinə deyirəm –
Baş prokuror İxtiyar Şirinova istinad edirlər. O da məsələni belə qaldı-
rır, yaxşı olardı, bu məsələni, 709-un ləğv edilmə məsələsini başa çat-
dırmaq üçün Müdafiə Nazirliyi tərəfindən bir neçə sənəd tərtib olunsun,

Baş prokurora göndərilsin. O da dərhal müvafiq sanksiyalar verəcək, 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri Surət Hüseynov, o cümlədən digər hərbcilər həbs olunacaqlar və birdəfəlik 709 nömrəli hərbi hissənin məsələsini həll edəcəklər. Bununla əlaqədar, Baş prokuror tərəfindən müdafiə nazirinə də təklif olunur ki, yaxşı olar, belə bir əmr hazırlansın, ləğv haqqında hüquqi əsaslar olsun.

Bundan sonra saat 15-ə kimi tənəffüs elan olunur. Müdafiə naziri, Baş Qərargah rəisi gedirlər öz iş otaqlarına, həmin 28 may tarixində hazırlanan əmri 31-i tarixindən qeydiyyatdan keçirib bir daha qayıdılar.

İkinci dəfə qayıdanda həmin iclasa artıq Pənah Hüseynov da gəlir, iclasa rəhbərlik edir. Həmin iclasda – komissiyanın sədri də qeyd elədi, onlar bizim istintaq materiallarında da var, şahidlərin ifadələrində də var – Pənah Hüseynov birbaşa müdafiə nazirini Baş komandan kimi təyin eləyir. Digər vəzifəli şəxslərə göstəriş verir ki, onlar hamısı ona tabe olmalıdır. Qüvvələr müəyyənləşdirilir. Hansı qüvvələrə kim nə verəcək, kim nəylə məşğul olacaq. Qeyd edir, məsələ qalxır ki, Gəncədə bu tədbir hansı tarixdə keçirilməlidir. Orada belə bir fikir irəli sürür ki, ayın 5-də İsgəndər Həmidov tərəfindən Bakıda mitinq keçirilməlidir. Yaxşı olardı ki, mitinq keçsin, görək, nəylə qurtarır, sonra 709-un məsələsinə qayıdırıq, Gəncə məsələsinə baxarıq. Onda sabiq Baş nazir təkidlə qeyd edir ki, İsgəndər Həmidovun təyin etdiyi mitinqə qədər hökmən Gəncədə yerləşən 709 nömrəli hərbi hissə ləğv olunmalıdır, məhv olunmalıdır. Birdəfəlik dövlətin gücü nümayiş etdirilməlidir. Demək, İxtiyar Şirinov da həmin mövzuda çıxış edir, razılaşırlar ki, hökmən Gəncə şəhərinə iyunun 2-də getmək lazımdır. Onda razılaşırlar ki, kim, hansı qüvvəylə, nə vaxt gedəcək.

Onu da qeyd edim ki, həmin iclasda iştirak eləyən Qabil Məmmədov, artıq ona qədər Sülhəddin Əkbərov da mayın 29-dan Gəncəyə ezam olunmuşdular, ancaq ayın 31-də qayıdılar, – biz bunları araşdırmalıyıq, kimin göstərişi ilə qayıdılar, nə cür məlumat alırlar ki, qayıtmalıdırlar və haradan bilirlər, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində yığıncaq var, – həmin yığıncaqda iştirak eləyib tapşırıqlarını alırlar, gedirlər Gəncəyə. Bütün bu qüvvələr, Mətləb bəyin dediyinə əlavə eləyirəm ki, o 420 nömrəli hərbi hissə və digər hərbi hissələr də tam tərkibdə köçürülülər Seyfəli ətrafına. Orada Müdafiə Nazirliyinin qərargahı olur, düzdür, müdafiə naziri ora gedəndə eynilə 709-un ləğvi məsələsindən sonra nəzərdə tuturlar ki, üçüncü alay yaransın. Bu məsələyə də nəzər yetirirlər, ancaq bütün qüvvələr orada cəmləşir. Müvafiq tapşırıqlar verilir. Bir halda ki

müdafiə naziri Baş komandan təyin olunmuşdu, ona verilən tapşırıqlar əsasında bu tapşırıqlar verilir ki, kim hara getməlidir, nədir. Əsgərlərin qabağında da çıxış olur. Müdafiə naziri əsgərlərin qabağında çıxış yerində deyir, qeyd olunan hərbi hissənin hamısı cinayətkardır, nəşəxordur, narkomandır, bunlar ləğv olunmalıdır. Bu, əsgərlərin ifadələrində də var. Seyfəli poliqonunda yerləşən 709 nömrəli hərbi hissənin mühasirəyə alınması haqqında əmr verilir və bütün qoşun növləri alınmış tapşırıqlara müvafiq olaraq həmin Seyfəlidə yerləşən poliqonu mühasirəyə almağa başlayırlar.

Bu məsələni də deyim, bu vaxt 709 nömrəli hərbi hissənin əsgər və zabidləri görürlər ki, Seyfəli poliqonuna xeyli canlı qüvvə və texnika cəmləşib. Bir neçə əsgəri göndərirlər ki, gedin, o biri əsgərdən soruşun, bunlar nə məsələdir? O biri əsgərlər deyirlər, bizim qabağımızda çıxış eləyib dedilər ki, gəlirik sizi məhv eləməyə, hamınız oğrusunuz, banditsiniz, quldursunuz. Ondan sonra 709 nömrəli hərbi hissənin şəxsi heyəti komandir başda olmaqla başa düşürlər ki, bunları fiziki məhv etməyə gəlirlər, oturlar maşına və Seyfəli poliqonundan qaçırırlar. Gəlirlər Gəncəyə. Orada müdafiə naziri nəyə görəə itir və müdafiə nazirini axtarmağa başlayırlar. Çünki o, artıq başa düşür, daha doğrusu, buna gəlib məlumat verirlər ki, aşağıda Fəhmin Hacıyevdir, Qabil Məmmədovdur və bir nəfərdir, onların söz-söhbətini eşitdim, dedilər, sabah, ayın 4-də Gəncədə əməliyyat baş tutmasa, hamısını müdafiə nazirinin üstünə yıxarıq. Bunun köməkçisi gəlib müdafiə nazirinin qulağına pıçıldayır, ondan sonra deyir ki, əgər mərkəzdən kim zəng eləsə, deyin, mən yoxam, mən heç kəslə əlaqə saxlamayacağam. Orada olan hərbcilər, müdafiə nazirinin köməkçisi – onlar da hamısı dindirilib – ifadə verirlər ki, bir neçə dəfə İsa Qəmbər, İxtiyar Şirinov, Pənah Hüseynov zəng eləyib, bir dəfə də daxil işlər naziri zəng eləyib, Dadaş Rzayevi axtarırdıq, haradadır?

Nəhayət, hadisələr cərəyan edir, İsa Sadıqov gedir hərbi hissəyə və qeyd edir, mayın 31-də 709-un ləğv məsələsi qalxanda Dadaş Rzayev təklif eləyir ki, əgər hərbi hissəni ləğv etmək lazımdırsa, hərbi hissənin ləğvi belə olmalıdır, əmr çıxarılmalıdır, aparılıb komandirə təqdim edilməlidir. Yəni bu proseslər hamısı bəri başdan razılaşdırılmışdır, müzakirə olunmuşdur. İsa Sadıqov da bunlar gedəndən sonra Seyfəlidən Gəncəyə gedir.

Gəncədə hadisələr necə cərəyan eləyir, bilirsiniz, açıqlamalar da olur, bu ərəfədə müdafiə naziri tapılmır, çünki vahid komandanlıq bu idi, hamı da bilirdi ki, komanda bundan gəlməlidir, bunun özü də yoxdur, ko-

manda verən də yoxdur. Yığılan o boyda ordu əmrlər gözləyir. Nəhayət, növbəti dəfə Baş nazir zəng eləyəndə Baş Qərargahın rəisi ilə danışır, o da əmr alır ki, vertolyotları qaldırın, vertolyotlarla vurmalsınız. Onda Baş Qərargahın rəisi deyir ki, bəs mən yox, müdafiə naziri buradadır, müdafiə naziri ilə danışın. Müdafiə naziri tapılır, danışırılar və hadisələr inkişaf eləyir.

Bir şeyi də qeyd etməyi borc hesab edirəm ki, bu hadisələr artıq cərrəyan edəndən sonra müayinə keçirilib və Gəncədə yerləşən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin şöbəindən bir neçə sənəd aşkar edilib götürülmüşdür. Həmin sənədlərdən biri, yazılıb, məxfidir, nüsxəsi yazılmayıb, imzası yoxdur, lakin belə başlıq altında gedir ki, Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi ilə həyata keçirilən tədbirlərə dair milli təhlükəsizlik nazirinin xüsusi təyinatlı dəstəsinin təklifləri. Orada bir neçə bənddir. Bəndlərdə qeyd olunur ki, şəhərdə hərbi texnikanı nümayiş etdirməklə əhəlinin arasında vahimə yaratmaq, xüsusi təyinatlı dəstəni şəhər mehmanxanasında yerləşdirməklə şayiə yaymaq ki, güc tətbiq olunacaq, əgər tərk-silah olmasalar, onları məhv edəcəyik. Səsucaldan qurğulardan istifadə etməklə onlara müraciət etmək, Baş prokuror İxtiyar Şirinovun müraciətini elan etmək və sair, belə tədbirlər. Düzdür, istintaq zamanı borcumuzdur ki, araşdıraq o sənədləri, kim çap eləyib, harada çap eləyiblər, müəllifi kimdir? Xüsusi təyinatlı dəstədən bunu kim yazıb, nə məqsədlə yazılıb? Onların mətnindən belə çıxır ki, bunlar hamısı tərtib olunub və bilavasitə Gəncə hadisələrinə aiddir.

O ki qaldı deputatların suallarına, gördüm, Prezidentin haqqında çox suallar verirsiniz. Deməli, bunu mən birmənalı deməliyəm ki, hələ istintaq başa çatmayıb, buna birdəfəlik yekun qiyməti vermək olmaz. Hələ Prezident özü də dindirilməlidir, bundan irəli gələn digər zəruri hərəkətlər də olmalıdır. Lakin bugünkü gündə istintaqın əlində digər şahid ifadələri də var, ayın 5-də Prezident bir neçə hərbi rütbəli şəxsə müdafiə nazirinin vəzifəsini, Baş Qərargahın rəisinin vəzifəsini təklif eləyib, birçə şərtlə ki, onlar qoşunlara başçılıq eləyib, gedib Gəncədə bu əməliyyatı başa çatdırsınlar. Onlar da verdikləri ifadəyə görə bu təkliflə razılaşmayıblar. Digər tərəfdən...

Sədrlik edən. Bəzən adamlar belə fikir yayırlar ki, guya istintaqın sirrəri var, ona qarışmaq olmaz. İndi Hərbi prokuror Rövşən Əliyev də əvvəl çıxışa onunla başladı ki, onun özünü hədələyiblər, ifadə verən şahidləri hədələyiblər. Bunlar, şübhəsiz ki, həqiqətə uyğun məlumatlardır. Biz burada gələndə bizim özümüzü hədələyirlər və hər gün siqnallar gəlir ki, Su-

rət Hüseynova, Heydər Əliyevə qarşı nəsə hazırlayıblar. Ancaq nə edək, bəzi adamlar cinayət eləyib Azərbaycanı bu vəziyyətə salıblar, ona görə də bu gün burada məsələ aydın olmalıdır. Burada heç kəs nə qorxmalı, nə çəkinməlidir. Məsələ durulmalıdır, aydın olmalıdır, bu istintaqın elə böyük sirləri yoxdur ki, bu açılsa, istintaqa mane olsun. Ona görə də mən rica edərdim Hərbi prokurordan, imkan çərçivəsində elə məlumat versin ki, hər şey aydın olsun. Buyurun.

Rövşən Əliyev. Bir daha 709 nömrəli hərbi hissəyə qayıdanda, 709-un ləğvi niyə başlayıb, nədən başlayıb, əsaslıdır, əsassızdır. Əvvəlki çıxışım-da qeyd elədim ki, hansı hallarda nə nəzərdə tutulub. Bunu da qeyd edim ki, aprelin 1-də müdafiə nazirinin əmri ilə 709 nömrəli briqada yaradılıb, aprelin 15-nə qədər vaxt müəyyən olunub. Aprelin 15-də müdafiə nazirinin komissiyası həmin hərbi hissəyə daxil olur, baxırlar ki, həmin hissənin yaranması necədir, nə cürdür. Hərbi hissənin komandirindən arayış alırlar ki, bəs mənim kadrlara ehtiyacım var, bu kadrlar Müdafiə Nazirliyi tərəfindən təyin olunmalıdır, bunlar təyin olunmayıblar. Müdafiə naziri tərəfindən cəmi 100 karabin verilib. Belə, təbiidir ki, hərbi hissəni yaratmaq çətindir. Buradan müdafiə nazirinə məruzə edirlər ki, təyin etdiyimiz vaxt, aprelin 15-nə kimi bu hərbi hissə hələ yaranmayıb. Bundan sonra, aprelin 18-dən başlayaraq düz may ayının 6-na kimi Müdafiə Nazirliyi tərəfindən 709 nömrəli hərbi hissəyə müxtəlif vəzifələrə müxtəlif hərbcilər təyin olunurlar. Bu əmrlər də var. Mayın 6-dan sonra bir əmr var, 8 may 082 nömrəli əmr, bu hərbi hissə 345 nömrəli şəhərçiyə getməlidir. Burada hər iki tərəf qarşılıqlı ittihamlar verir ki, biz getdik, 845-i təhvil verməliyik, 845 dedi ki, bunlar təhvil-təslimi ləngidir. Ondan başqa heç bir əmr yoxdur. Ancaq 31 mayda bu hərbi hissənin ləğvi əmri var.

Bu hərbi hissənin ləğvi haqqında əmr və hərbi hissənin komandirinə qarşı qaldırılmış cinayət işi, bunlar hamısı eyni prosesdir. Əgər biz o sənədlərə istinad eləsək, görəcəyik ki, bunlar hamısı süni surətdə düzəlmiş məsələlərdir. Məsələn, Surət Hüseynovun və Eldar Əliyevin, yəni 709 nömrəli hərbi hissənin komandirinin həbsə alınması haqqında qərarı Baş prokuror İxtiyar Şirinov imzalayıb və möhürlə bunu təsdiq eləyiblər. Lakin bu cinayət işinə nəzər salanda görürük ki, iyunun 2-də qaldırılmış işdir. İyunun 2-də hamı Gəncəyə yığışır, iş qaldırılır. Nəyə görə iyunun 2-də? Həmin gün müdafiə naziri İxtiyar Şirinova onun xahişi ilə onun dediyi formada məktub yazır. Söhbət Surət Hüseynovdan gedir. Məktubda qeyd olunur ki, Surət Hüseynov mülki vətəndaşdır, oturub o hissədə. Müdafiə naziri bu haqda dindirilərkən sən ayın 2-də yazdın, İxtiyar

Şirinov həmin gün imzaladı, həbs qərarı verildi sualına cavabında dedi ki, bu məktubun məzmununu İxtiyar Şirinov mayın 31-də mənə dəfələri deddi, Müdafiə Komitəsinin iclasında, telefonla zəng edəndə də dedi, tez ol, bunu yaz, ver. Mən də nə deyirdi yazdım, verdim. Həbs haqqında qərar verəndən sonra, baxmayaraq ki, həmin məktubda 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri Eldar Əliyevin heç adı da yoxdur, bunun əməlində cinayət olub-olmaması heç qeyd də olunmur, hər ikisinin haqqında cinayət işi qaldırır. Surət Hüseynovun və Eldar Əliyevin haqqında.

İyunun 3-də artıq Baş prokuror Gəncədə olarkən müdafiə naziri Dadaş Rzayevin adına belə bir məktub gəlib, həmin məktub bizdədir. Respublika Baş Prokurorluğuna göndərdiyiniz material yoxlanılmış və Respublika Silahlı Qüvvələrinin 709 nömrəli hərbi hissəsində nizam-intizamın olmaması, qanunların pozulması, komandir və şəxsi heyət tərəfindən müdafiə nazirinin əmr və sərəncamının yerinə yetirilməməsi, həmçinin komandir və şəxsi heyətin mülki şəxs Hüseynov Surət Davud oğlunun əmr və göstərişini yerinə yetirib ona tabe olmaması təsdiq olunmuşdur. Həmin fakta görə 1993-cü il iyunun 3-də Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 57-1-ci hissə, 233a, 234a bəndləri ilə cinayət işi başlanmış və hazırda istintaq aparılır. Bununla əlaqədar, müdafiə naziri tərəfindən 709 nömrəli hərbi hissədə aşkar edilmiş həmin qanunsuzluqların qarşısını almaq üçün ciddi tədbirlər görməyinizi xahiş edirəm. Hazırda Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 57-1-ci hissəsi, 192-2-ci hissəsi ilə təqsirləndirilən vətəndaş Surət Davud oğlu Hüseynov, 233a, 234a bəndləri ilə müqəssir olan 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri Eldar Usub oğlu Əliyev haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilmiş, həmin qərar icra edilməsi üçün sizə göndərilmişdir.

İndi nəzərinizə çatdırdım ki, bu sənədlər qısa müddətdə ilk gündə hazırlanan sənədlərdir. Heç bir yoxlama olmadığı halda, Baş prokuror belə bir məktub yazır ki, guya orada yoxlama keçirib, hamısını aşkar eləyiblər, şəxsi heyət, qeyd etdiyim kimi, heç bir əmrə tabe olmur və sair. Bunlar hamısı onu göstərir ki, bu, süni surətdə olan şeylərdir.

Digər tərəfdən, bu işin nömrəsi var, 69-261 nömrəli işdir. Bu işdə Altay Bayramov, Saday Mirzəyev, Mahir Kərimov və digərləri barədə evlərində axtarış keçirmək haqqında yenə sanksiya var, ancaq bu adamların bu işdə heç adları yoxdur. Bunlar o zabitlərdir ki, hərbi birliyə imza atırlar. Tamam başqa işdir, ancaq ona baxmayaraq onları da bu işə qoşublar. O da sübut edir ki, Baş prokuror tərəfindən süni surətdə görülməli tədbirlərdir. Deməyə sözüm çoxdur, ancaq nə sualınız varsa, buyurun.

Sədrlik edən. Siz qurtardınız. Mənə belə gəlir ki, suallara ehtiyac yoxdur. Əyləşin.

Baş prokuror Əli Ömərova söz verilir.

Əli Ömərov, Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru. Hörmətli millət vəkilləri, yəqin ki, Xocalı faciəsi barədə mənim bu yüksək tribunadan sizin üçün oxuduğum məruzədə komissiyanın göstərdiyi bir fikir yadınızdadır. Əgər xatırlayırsınızsa, biz orada yazmışdıq ki, ən nəhayət, faciə Mütəllibov və ona qarşı duran qüvvələrin hakimiyyət davasının nəticəsidir. Siz Milli Məclisdə bu məsələyə baxarkən qərara almışdınız ki, Xocalı faciəsi barədə mənim məruzəm, bütövlükdə, “Azərbaycan” qəzetində çap olunsun. Çox təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, Ali Sovetin məlumatlarına baxarkən müəyyən etdim ki, sizin o gün qəbul elədiyiniz həmin qərarla yalnız bir bənd yoxdur, yəni Xocalı faciəsi barədə yazılan məruzənin “Azərbaycan” qəzetində çap olunması bəndi yoxdur. Onda dərhal mənim yadıma bir mənzərə düşdü. Əgər xatırlayırsınızsa, bu gün Ali Sovetin sədri Heydər Əliyev yoldaş da dedi. Mən burada çıxış eləyərkən yalnız bir nəfərin soyadını çəkəndə Ali Sovetin keçmiş rəhbəri İsa Qəmbər Vəkillər Kollegiyasının üzvü kimi birbaşa Fəhmin Hacıyevin müdafiəsinə keçdi. Onda məndə bir şübhə yarandı, hansı müstəntiq elə bir riskə gedər ki, ölkənin rəhbəri, ali məclisin rəhbəri əgər hər hansı bir cinayətkarı belə müdafiə eləyirsə, o müstəntiq, çox təbii, həmin adam haqqında ittiham yazı bilməz. İndi mən buradan birmənalı bir mühakimə başa düşdüm. Doğrudan da, Xocalı faciəsini törədənələr də bu gün Gəncə faciəsini törədənələrlə eyni subyektlərdir. Yəni Xocalı faciəsində hakimiyyət davası, hakimiyyət oyunu olduğu kimi, bu gün Gəncə faciəsi də, Surət Hüseynova qarşı yönəldilən hadisələr də hakimiyyət davasıdır. Bu hakimiyyət davasını sizə incəliyi ilə xırdalamaq istəyirəm, yəqin siz mənim təbiətimə bələdsiniz.

Mən Surət Hüseynovu hələ 1993-cü il 28 aprel tarixində “İki sahil” qəzetində müdafiə eləyəndə onda Surət Hüseynov siyasət aləmində yox idi. Mən onda da bir xalq deputatı, Gəncədə nüfuzu olan bir adam kimi dəfələrlə Surət Hüseynovun yanına getmişəm, görüşmüşəm. O, bütün hallarda deyib ki, əgər mənim təqsirim olsa, özüm də, nəsim də bütün bu xalqın qarşısında yıxılaraq, xalq bizim üstümüzdən keçsin. Lakin mənim heç bir təqsirim yoxdur. Ona görə də mən 28 aprel tarixində “İki sahil” qəzetində müsahibə verərkən demişdim ki, Surət Hüseynov xalqımızın qəhrəman oğludur, iqtidar öz təqsirini onun üstünə yıxmaq istəyir. Mənim bu fikrim bu gün həyatda özünü doğruldur.

Gəncə hadisəsinin də Xocalı hadisəsinin davamı kimi, hakimiyyət davası olduğunu dedim. Mən bu gün Mətləb Mütəllibovun bir ifadəsi ilə razılaşmadım ki, burada Surət Hüseynovun da siyasi məsuliyyət daşdığını qeyd edək, yəni Surət Hüseynova qarşı hakimiyyət davası, komissiyaın sədrinin dediyi kimi, yanvar və fevral aylarından başlayıb. Bəlkə, bunu Surət Hüseynovun özü də bu gün bilmir ki, ona qarşı bu hakimiyyət davası nə vaxtdan başlayıb. Mən hakimiyyət davası dedikdə nəzərdə tutmuram ki, Surət Hüseynov hər hansı bir hakimiyyətə gəlmək istəmişdir. Yox. İqtidar dəqiq dərk eləmişdi ki, Surət Hüseynov real qüvvədir, onun arxasında xalqın qeyrətli oğlanları durub və bununla bərabər, bütün Gəncəbasar əhalisi Surət Hüseynovun təmizliyini, onun qəhrəmanlığını dərk edərək onu müdafiə edir. Ona görə də hörmətli Surət Hüseynov, Siz bilməlisiniz ki, iqtidarı Sizin həyatınızı məhv eləməsi hələ 1992-ci ilin noyabr ayından, noyabr ayının 13-dən başlayıb. Bundan Sizin xəbəriniz yoxdur, ona görə ki, indiyə qədər mən də bilmirdim, mən də Sizinlə söhbətlər əsnasında həmişə elə bilirdim ki, Sizə qarşı hücumlar fevral və aprel aylarından başlayıb. Lakin mən Milli Məclis tərəfindən respublikanın Baş prokuroru təyin olunandan sonra xidməti otağa girərkən oradan bir neçə sənəd tapmışam və təsadüfi deyil ki, bu iqtidar öz hakimiyyətini saxlamaq üçün yalnız Surət Hüseynova qarşı yox, kim danışmaq qabiliyyətinə malikdir, kimin arxasında müəyyən bir real qüvvə var, onlara qarşı, hamısını məhv etmək qərarına gəlmişlər.

Mən istintaqın rəhbəri kimi, Rövşən Əliyevə bir maddi sübut təqdim edəcəyəm, yəni İxtiyar Şirinovun özünün əli ilə yazılmış öz qeyd kitabçasını təqdim edəcəyəm. Həmin kitabça 1992-ci il 13 noyabr tarixində Bəxtiyar Əliyevin, Surət Hüseynovun, Nemət Pənahlının, İlhüseyn Hüseynovun, Araz Əlizadənin, bir də Ağanın həbsi və axtarışı barədə respublika Baş prokurorunun qeydləridir. Hələ 13 noyabrda. Təsəvvür edirsinizmi? Mən bir hüquqşünas kimi bunu belə qiymətləndirirəm ki, bu adamların hər biri iqtidarın hakimiyyətinə mane ola biləcək adamlardır, ona görə də bu adamların birbaşa siyasət aləmindən və yaxud ictimai səhnədən götürülməsi bunların qarşısına qoyulmuş məqsədlərdir. Çox üzr istəyirəm sizdən, yəqin ki, Azərbaycan xalqı bir-iki aya qədər, bəlkə, də sensasiya xarakterli bəzi cinayət hadisələrinin açılmasını da görəcəkdir. Mən buna sizin qarşınızda söz verirəm. Həmin cinayətlərin sensasiya xarakterli olması da elə bu qeyd dəftərində aydın şəkildə göstərilmişdir. Bu adamların siyasi səhnədən götürülməsi ilə bərabər, dərhal qızıl mağazasının, “Zərgərticarət”in, Azərıtifaqın bağlanması baş verəcəkdə. Siz fikir verirsinizmi, hansı planlar həyata keçirilir?

Məni bir məsələ olduqca maraqlandırır və istəyirdim ki, Milli Məclis üzvləri də bu barədə öz fikirlərini bildirsinslər. Surət Hüseynovun, hərbi hissənin məhv edilməsi ilə Azərbaycan dövlətçiliyində biz nəyi əldə edə bilərdik, alınmış torpaqlarımızı geri qaytara bilərdikmi? Ölənlərimizi geri qaytara bilərdikmi? Buna yalnız birmənalı bir qiymət vermək olar, xalqı iflic vəziyyətinə salmaq, danışan dilləri kəsmək, arxasında qüvvəsi olan adamları məhv etmək, istədiyi kimi hərəkət etmək və bununla da, Azərbaycan xalqını birdəfəlik, mən deyərdim ki, ölü vəziyyətinə gətirmək. Yəni xalqın sərvətini talamaq və öz ideyalarını həyata keçirmək.

Burada söhbət getdi ki, bu hadisələrin əsas səbəblərindən biri də Gəncədə birdən-birə 22 nəfər polis işçisinin dəyişdirilməsidir. Sizi inandırım, bu, təsadüfi deyil. Ona görə ki, bunlar belə hesab edirdilər, Gəncə polisi, yaqın, hər hansı bir məsələdən xəbər tutarkən bunu Surət Hüseynova çatdırır, ona görə də onlar Surət Hüseynovu və onun ətrafındakı adamları məhv etmək üçün birdən-birə Gəncənin bütün polis işçilərini dəyişdilər. Yəni bu dəyişmə birbaşa bunların o cinayətkar planlarının həyata keçməsi üçün rol oynayırdı. Ona görə də mən belə hesab edirəm, bu gün istər respublika Hərbi prokurorunun məruzəsində – çox düzgün elədi ki, bəzi hələ istintaq üçün zəruri olan halları demədi – birmənalı deyirəm, istərsə də komissiyanın rəyində göstərilən adamlar bilavasitə bu hadisələrdə təqsirkardırlar və məsuliyyət daşıyırlar. Mən indi istəməzdim, onların əməlinə konkret hüquqi qiymət verəm, bu, istintaqın işidir və sizdə inam yaratmaq istəyirəm ki, istintaq obyektiv, heç kimin şəxsiyyətinə qərəzlik nöqtəyi-nəzərdən yanaşmadan həyata keçiriləcəkdir.

Bir şeyi də bildirmək istəyirəm və bütün xalqımızdan, həmçinin Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvlərindən xahişim budur, mənim və mənim rəhbərlik etdiyim prokurorluq işçilərinin heç birinin Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvlərinə qarşı qərəzli münasibəti yoxdur. Ona görə yoxdur ki, yaqın, meydanlarda o iqtidarı müdafiə edənlər özləri də, təbii, iqtidar, yəni hakimiyyət nümayəndələrinin bu cinayətkar əməllərindən xəbərsizdir. Bu gün Milli Məclisdə komissiyanın rəyi oxunarkən Mətləb Mütəllibov qeyd etdi, respublikanın Baş naziri Pənah Hüseynov hətta Gəncənin bombardman edilməsi barədə əmr və göstəriş verib, bu göstərişi yerinə yetirməyənləri satqın adlandırırsa, çox təbii ki, ona qulaq asan hər bir vicdanlı Azərbaycan vətəndaşı bu iqtidar nümayəndələrinin hansı yuvanın quşu olduğu qənaətinə gələcəklər. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Buyurun, əyləşin.

Sabiq müdafiə naziri Dadaş Rzayevə söz verilir.

Dadaş Rzayev. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bağışlayın, mane olmayın. Dadaş Rzayev ömrünü orduda keçirib, rus dilində təhsil alıb və öz fikrini rus dilində bildirəcək. Bunun nə mənası var, orada qışqırırsınız ki, Azərbaycan dilində danışın.

Buyurun.

Dadaş Rzayev. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Sədrlik edən. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Dadaş Rzayev. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Sədrlik edən. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Nurəddin Sadıqov. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Nurəddin Sadıqov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Mən iki dildə də öz fikrimi izah edə bilərəm, ancaq belə olsun ki, siz məni düzgün başa düşəsiniz, ona görə, sədr icazə verdi, mən suala rus dilində cavab verəcəyəm.

Nurəddin Sadıqov. *(Rus dilində çıxış edir. Çıxışın mətni yoxdur.)*

Sədrlik edən. Milli təhlükəsizlik naziri Fəxrəddin Təhməzov, buyurun. Sabiq milli təhlükəsizlik naziri.

Fəxrəddin Təhməzov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Qeyd etmək istəyirəm ki, mən dəfələrlə bu tribunadan çıxış edəndə həmişə demişəm ki, respublikanın Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi Müdafiə Nazirliyinin hərbi hissələrində heç bir nə əks-kəşfiyyat, nə də kəşfiyyat işi aparmır. Lakin buna baxmayaraq, keçmiş milli təhlükəsizlik naziri kimi bizim nazirlikdən də tələb olunurdu ki, biz hərbi hissələrdə olan məlumatı respublika rəhbərliyinə məruzə edək. Mən yenə də deyirəm, bununla əlaqədar, Müdafiə Nazirliyində və Daxili Qoşunlarda iş aparmaq üçün Xüsusi İdarə yaranmışdı, sözsüz ki, keçmiş SSRİ DTK-sının nəzdində, tərkibində idi. Lakin bizim respublikada bu alınmadı və deməli, hərbcilər arasında əks-kəşfiyyat işini aparmaq üçün ayrıca xüsusi idarə yaranmışdı, Prezident yanında Xüsusi İdarə adlanırdı.

Deməli, nazir olduğum bir il ərzində mən əlimdən gələni edirdim ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin işçilərini siyasətə qarışdırmasınlar. Görünür, bu işi axıracan çatdıra bilmədim və nəhayət, 4 iyun hadisələri göstərdi ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyini də, nazirliyin işçilərini də,

deməli, siyasətə qatdılar. Bu gün buradan çıxış edərkən mən bütün məsuliyyətimlə cavab verəcəyəm və Respublika Prokurorluğu, Hərbi Prokurorluq istintaqı aparır, hansı məsuliyyət lazım olacaqsə, sözsüz ki, mənə cəlb edəcəklər, mən buna cavab verməyə hazıram.

Qeyd etmək istəyirəm, bizim Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən 709-cu hərbi hissəni tərk-silah etmək üçün canlı qüvvə tələb etdilər, lakin mən qeyd etdim ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin ancaq əməliyyat işçiləri və xüsusi təyinatlı dəstəsi var. Bu xüsusi təyinatlı dəstə də o zaman təlim keçirdi. Lakin buna baxmayaraq, xüsusi təyinatlı dəstənin 40 nəfər əməkdaşını mən, deməli, məcbur olub ayın 2-də Gəncəyə göndərdim. Burada həm deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb Mütəllibov və Hərbi prokuror Rövşən Əliyev qeyd elədilər ki, ayın 30-u, 31-də həm Müdafiə Nazirliyində, həm də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində müşavirələr keçirilib. Həqiqətən, bu müşavirələr olub və bu müşavirələrdə qeyd olunan şəxslər hamısı iştirak edib. Bu əməliyyat, 709-cu hərbi hissəni tərk-silah etmək üçün bütün işlər Müdafiə Nazirliyinə tapşırılmışdı və bizim 40 nəfər xüsusi təyinatlı dəstənin əməkdaşları da Müdafiə Nazirliyinə təbə olmalı idi. Bu tapşırıq Pənah Hüseynov tərəfindən verilmişdi.

Mən burada qeyd etmək istəyirəm ki, milli təhlükəsizlik naziri kimi o ərəfədə, mayın 30-dan iyunun 17-nə, nazirlikdən çıxana kimi mənə Prezident tərəfindən heç bir tapşırıq verilməyib. Yeganə tapşırıq mayın 31-dəki müşavirədə Pənah Hüseynov tərəfindən verilib ki, xüsusi təyinatlı dəstə Gəncəyə getməlidir. Hadisə baş verəndən sonra, ayın 5-i səhərdən mənə respublika rəhbərliyi, rəhbər şəxs tərəfindən nə heç bir tapşırıq verilməyib, nə də sorğu sorulmayıb. Yalnız 2-3 dəfə Prezident zəng edib, şəraitlə maraqlanıb, məruzə etmişəm və bundan sonra mənim respublika rəhbərliyi ilə əlaqəm olmayıb. Ayın 7-də Prezident Aparatına müşavirəyə çağırılıblar, ayın 17-də mənim nazir vəzifəsindən çıxmağım barədə fərman oxunub.

Əgər suallarınız varsa, mən yenə qeyd etmək istəyirəm, Rövşən Əliyev və Mətləb Mütəllibov mənə şəxsən bir neçə dəfə dindiriblər və bu dindirmə uzun çəkib, 4, 5, 6 saat olub və nə ifadələrim varsa, hamısı istintaq işində və istintaq komissiyasında var.

Sədrlik edən. Qurtardınız?

Fəxrəddin Təhməzov. Bu qədər, Heydər müəllim.

Sədrlik edən. Mən Sizə sual vermək istəyirəm. Bu hadisələrlə əlaqədar Milli Məclis müzakirələr keçirirdi və Milli Məclisin qərarı ilə Gəncəyə

akademik İmam Mustafayevin rəhbərliyi altında ziyalılardan, ağsaqqallardan ibarət nümayəndələr göndərilmişdi. İyun ayının 8-də Milli Məclisin iclasında bu komissiyanın rəyi deputat Sabir Rüstəmxanlı tərəfindən oxundu və sonra akademik İmam Mustafayev çıxış etdi. Onların təəssüratından belə aydın oldu ki, Surət Hüseynova qarşı böyük təcavüz olub, dağıntı olub, bunların hamısını mən Naxçıvanda olduğum vaxt, ayın 8-də televiziya ilə izləyirdim. Baxmışdıq və bizim hamımızda artıq belə bir fikir yarandı ki, Gəncədə nə baş veribdir.

Əbülfəz Elçibəyin təkidi ilə, mən bunu qeyd etmişəm, iyun ayının 6-da mənə zəng edib, 7-də, 8-də, üç dəfə təyyarə gəlib, ayın 9-da mən uçub gəldim Bakıya. Bakıya gələn kimi hava limanından mən Əbülfəz Elçibəyin iqamətgahına getdim. Ancaq ayın 9-da səhər Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin bəyanatı verildi və ayın 9-da səhər, bağışlayın, ayın 8-də Milli Məclisin iclasından verilən reportaja, verilişə tamamilə əks. Mən ayın 9-da günortadan sonra gəldim Əbülfəz Elçibəyin yanına və ilk söhbətlərimizdə dedim, mən Sizi anlamıram, dünən axşam biz Milli Məclisin iclasının reportajına baxmışıq. Ziyalılar, akademik İmam Mustafayev, millət vəkili və yazıçı Sabir Rüstəmxanlı və başqaları çıxış etdilər, tamamilə ayrı təsəvvür yarandı, ancaq bu gün isə səhər-səhər tezdən heç bir əsası olmadan Xalq Cəbhəsinin bəyanatı verilib. Mən bunu səhər televiziyadan eşitdim və sonra, bura gəlməmişdən qabaq iyun ayının 9-da Əbülfəz Elçibəylə üç dəfə danışdım. Gəlmək istəmirdim, mən ona dedim, mən ora gələ bilmərəm, çünki mən Sizi anlamıram, biz televiziya ilə Milli Məclisdən bir məlumat almışıq, bu gün Xalq Cəbhəsi başqa məlumat verir, bu nə məsələdir? Ancaq vəziyyət gərgin olduğuna görə mən bu təklifləri qəbul etdim, gəldim, gələn kimi də mən bunları Əbülfəz Elçibəyə dedim. Əbülfəz Elçibəy isə mənə dedi ki, dünənki düz deyildi, mən onu görməmişdim, indi bu gün orada daxili işlər naziri də, milli təhlükəsizlik naziri də, müdafiə naziri də çıxış edir, onlar düzgün məlumat verirlər.

Nəhayət, Sizin yadınızdadır, iyun ayının 16-da axşam Əbülfəz Elçibəyin iş yerində bir iclas keçirilirdi, o iclasa artıq mən də Ali Sovetin sədri kimi gəlmişdim, orada Siz də var idiniz, daxili işlər naziri Allahverdiyev də və başqa şəxslər də, Əbülfəz Elçibəyin ətrafında olan adamlar da var idi. Mən sizin hamınıza çox diqqətlə qulaq asdım, orada cürbəcür, heç əsası olmayan söhbətlər gedirdi və nəhayət, mən dözə bilmədim və dedim, nə üçün yalan danışırınsınız? Mən Sizin üzünüzdə dedim, Siz də günahkarsınız. Abdulla Allahverdiyev, ona da dedim, o da günahkardır, Dadaş Rzaev də günahkardır. Dadaş Rzaevi Siz qoşmusunuz, gedib Gəncədə iş

görüb, indi də göndərmisiniz, Nəvaidə oturub, orada Surət Hüseynovun dəstələri ilə vuruşur, adamlar orada həlak olur, yadınızdadır bunlar?

Siz onda mənə dediniz ki, bunlar düz deyil, hətta Abdulla Allahverdiyev mənim üzümə durdu ki, Sizin belə sözləri deməyə əsasınız yoxdur. Niyə özünüzü belə aparırdınız, nə üçün iyunun 9-da bu iclasda, bu tribunada Siz yalan danışdınız, nə üçün ayın 16-da Əbülfəz Elçibəyin yanındakı iclasda yalan danışdınız? Sizi, demək, məcbur etmək lazım idi, Siz axı dövlət təhlükəsizlik orqanında böyümüş adamsınız, nə üçün bu yalanlara gedirdiniz? Əgər cinayət olmuşdusa, onun üstünü açmaq lazım idi.

Buyurun.

Fəxrəddin Təhməzov. Deməli, ayın 9-da... Ayın 5-dən mənimlə heç kim, respublika rəhbərliyi əlaqə saxlamayıb və məndən məlumat almayıblar. Bundan başqa, mənə dəfələrlə – mən bunu Hərbi prokurora və istintaq komissiyasına demişəm – zənglər olub, hədə-qorxular gəlib, ayın 16-da isə...

Sədrlik edən. Yox, ayın 9-da Siz burada çıxış eləmişiniz.

Fəxrəddin Təhməzov. Bəli, burada çıxış edəndə... Ondan qabaq...

Sədrlik edən. Onda niyə yalan danışırıdınız?

Fəxrəddin Təhməzov. Ondan qabaq olub. Mən bir ailəmə görə eləmişəm bunu, Heydər müəllim. Mən üzr istəyirəm, bir dəqiqə, üzr istəyirəm. Cavab verim Heydər müəllimə.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sakit olun, rica edirəm.

Fəxrəddin Təhməzov. Ayın 16-da isə Siz bu sözləri deyəndə mən dinmədim, Siz, yəqin, onu hiss elədiniz.

Sədrlik edən. Bəli.

Fəxrəddin Təhməzov. Siz Abdulla Allahverdiyevlə danışdınız və mən dillənmədim, mövzunu dəyişdi...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sakit olun. Tahir bəy, Siz də...

Fəxrəddin Təhməzov. Mən demirəm, kim məni hədələyib, mən bilmirəm, kim hədələyib...

Sədrlik edən. Tahir bəy, Siz mane olmayın. Mən sual vermişəm, Fəxrəddin Təhməzov da buna cavab verib. Siz niyə yerinizdən danışsınız?

Fəxrəddin Təhməzov. Mən əgər bilsəydim, mən kim hədələyib, mən o adamla özüm danışa bilərdim. Mən demirəm, haradan olub. Heydər müəllim, ona görə də mən ayın...

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Sakit olun, sakit olun.

Fəxrəddin Təhməzov. Ona görə də ayın 16-da mən dillənmədim, çünki mən ifadə vermişdim.

Sədrlik edən. Sakit olun. Əyləşə bilərsiniz.

Daxili işlər naziri.

Bağışlayın, daxili işlər naziri gəlməyib. İki saatdır ki, biz işləyirik, indi məsləhətiniz nədir, bu gün davam edək, yaxud sabaha keçirək? Onda xahiş edirəm, mən bir təklif irəli sürmək istəyirəm. Biz bu gün deputat-istintaq komissiyasının məlumatını dinlədik, suallar verildi. Hərbi prokuroru, Baş prokuroru, sabiq müdafiə nazirini, sabiq milli təhlükəsizlik nazirini dinlədik, görünür ki, biz bundan sonra müzakirələrə keçməliyik. Bu barədə, şübhəsiz ki, Milli Məclisin qərarı olmalıdır, bu qərar da həm komissiyanın verdiyi məlumatlar, burada çıxış edən şəxslərin məlumatları əsasında və müzakirə əsasında olacaqdır. Ona görə də belə bir təklif irəli sürülür ki, qərar layihəsi hazırlanması üçün bu gün biz komissiya yaradaq və komissiyanı bu tərkibdə mən təklif edirəm. Afiyəddin Cəlilov, Mətləb Mütəllibov, Tahir Əliyev, Vaqif Qasımov, Şadman Hüseynov, Əli Ömərov. Əlavə edirəm, Əli Ömərov. Etiraz yoxdur bu təklifə? Belə bir qərar layihəsi hazırlanması üçün komissiyanın təşkil olunmasına etiraz yoxdur?

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Onda xahiş edirəm, münasibətinizi bildirin. Buyurun.

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Sədrlik edən. Bəli? Buyur, buyur, Rəhim.

Rəhim Qazıyev. Əli Ömərov ora düşə bilməz, Məclisin üzvü deyil.

Sədrlik edən. Əli Ömərov düşə bilməz?

Rəhim Qazıyev. Yox, Məclisin üzvü deyil.

Sədrlik edən. Məclisin üzvü deyil.

Yerdən. *(Əsədilmir.)*

Rəhim Qazıyev. Ay qardaş, bir dayanın görək də, akademiklik eləməyin.

Sədrlik edən. Sakit olun.

Rəhim Qazıyev. Ya qərar çıxarın ki, ümumi deputat blokundan komissiya düzəldilsin, ya da Məclisin üzvlərindən düzəldilsə, Məclisin üzvü olmalıdır.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, nə var, gəlin, bunu mübahisəyə çevirməyək. 5 nəfər bəsdir. Gəlin, Rəhim bəyin təklifi ilə razılaşıq, mən elan etdiyim 5 nəfərdən ibarət komissiyanı təşkil edək. Etiraz yoxdur ki? Yoxdur.

Xahiş edirəm, münasibətinizi bildirəsiniz. Kim bu tərkibdə qərar layihəsi hazırlanması üçün komissiyanın təşkil olunmasının tərəfdarıdır, xahiş edirəm, səs versin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 34

Əleyhinə 5

Bitərəf 3

Səs vermədi 1

Sədrlik edən. Qəbul edildi.

Onda etiraz etmirsinizsə, Məclisin işini sabah səhər saat 11-də davam edək. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN İCLASI

16 iyul 1993-cü il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri

Heydər Əliyev sədrlik edir

Sədrlik edən. Sabahınız xeyir, hörmətli deputatlar, mətbuat nümayəndələri. Dünən gündəliyə daxil olmuş birinci məsələnin müzakirəsi davam edir. Təəssüf ki, Məclis üzvlərinin vaxtında iclasa gəlməmələri səbəbindən biz bu gün də işi yarım saat gec başladırıq. Deyilənlərə görə, burada belə vəziyyət əvvəl ənənəvi xarakter daşıyıb. Güman edirəm ki, biz bundan sonra parlamentimizdə intizam məsələlərinə də diqqət verməliyik. Arzu edərdim ki, gələcək iclaslarımızda millət vəkilləri vaxtlı-vaxtında iclasa toplansınlar.

İndi isə qeydiyyatdan keçək. Buyurun.

(Qeydiyyat)

40 nəfər iştirak edir. İşimizə başlaya bilərik. Dünən biz bu məsələ ilə əlaqədar olaraq bir neçə rəsmi şəxsi dinlədik və bəzi şəxslərin dünən Məclisin iclasına gəlməmələri qeyd olundu. Dünən xahiş edildi ki, o şəxslərin dəvət olunması təmin olunsun. Güman edirəm ki, onlar burada olmalıdırlar.

Sabiq daxili işlər naziri Allahverdiyev, sabiq dövlət katibi Əli Kərimov, sonra Pənah Hüseynov, başqa şəxslər. Mən güman edirəm ki, bu barədə bizə məlumat veriləcək, ancaq indi buna vaxt itirmək istəmirəm.

İstərdim ki, sözü Gəncə Hərbi Qarnizonunun prokuroru Rövşən Yusifova verək. Dünən biz Hərbi prokuror Rövşən Əliyevi dinlədik, istintaqda Gəncə Hərbi Qarnizonunun prokuroru Rövşən Yusifov fəal iştirak edir, buna görə də biz onu dinləməliyik. Buyurun.

Rövşən Yusifov, Gəncə Hərbi Qarnizonunun prokuroru. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. 1993-cü il 4 iyun tarixində Gəncədə baş vermiş cinayət hamı üçün bəllidir və Milli Məclisin dünənki iclasında deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb bəy, respublikanın Hərbi prokuroru Rövşən Əliyev yoldaş bu cinayətin başvermə səbəblərini tam, obyektiv və hərtərəfli Məclis üzvlərinə çatdırmışdılar. Mən onu qeyd et-

mək istəyirəm, 4 iyundan sonra bəzi dövlət strukturları tərəfindən belə bir fikir var ki, guya bu əməliyyatın keçirilməsində səbəb 709 nömrəli hərbi hissənin müdafiə nazirinin hansısa əmrlərini yerinə yetirməməsi və Müdafiə Nazirliyinə tabe olmamasıdır. Bunun üçün də belə bir qərar qəbul olunmuşdur ki, həmin hərbi hissə tərک-silah edilsin.

Gəncə Hərbi Qarnizonunun prokuroru kimi istintaq materiallarına istinad edərək tam məsuliyyətlə nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bu, tamamilə həqiqətə uyğun deyil. Məlumdur ki, 709 nömrəli hərbi hissə Müdafiə Nazirliyinin əmrinə əsasən 1993-cü il aprelin 1-də yaradılmışdır. Buna da səbəb ermənilərin Kəlbəcər rayonunu işğal eləməsi, Xanlar rayonuna və Gəncə şəhərinə real təhlükə yaratması, həmin bölgədə Müdafiə Nazirliyinin və digər qurumların qoşun hissələrinin bunun qarşısını ala bilməməsi olmuşdur. Rəsmi qeyd edirəm ki, bu günə qədər Müdafiə Nazirliyi, yaxud digər dövlət strukturları tərəfindən 709 nömrəli hərbi hissənin müdafiə nazirinin, yaxud da digər dövlət orqanlarının hansısa əmrini yerinə yetirməməsi, Müdafiə Nazirliyinə tabe olmaması barədə Gəncə Hərbi Qarnizonunun prokurorluğunda heç bir məlumat yoxdur. Əgər 709 nömrəli hərbi hissənin ya komandanlığı, ya da şəxsi heyəti tərəfindən belə itaətsizliklər olmuşdursa, hansı səbəbə bu barədə Hərbi Prokurorluğa məlumat verilməmişdir ki, Hərbi Prokurorluq qanuna müvafiq tədbirlər görsün. Bu, nəticə verməzdisə, həmin hərbi hissənin məsələsinə yenə qanuna müvafiq baxılmalıydı.

Əksinə, onu qeyd etmək istəyirəm ki, aprel ayının 1-dən sonra Kəlbəcər hadisələri ilə əlaqədar çox dövlət rəhbərləri, o cümlədən Pənah Hüseynov, müdafiə naziri Dadaş Rzayev və digər vəzifəli şəxslər Gəncədə olmuş və özləri şahid olmuşlar ki, Gəncədə 709 nömrəli hərbi hissənin əsgərlərindən və Surət Hüseynovun müraciəti ilə onun ətrafına toplanmış könüllülərdən ibarət tabordan başqa ermənilərin qabağına çıxan olmamışdır. Həmin vaxt bizim Dadaş Rzayevlə bir neçə dəfə görüşümüz olmuşdur. O görüşdə Dadaş Rzayev Surət Hüseynovdan təkidlə xahiş edirdi ki, bütün nüfuzundan, imkanlarından istifadə edib ermənilərin hücumunun qarşısını alsın. Bu halda, 709 nömrəli hərbi hissənin, yaxud Surət Hüseynovun müdafiə nazirinin əmrlərinə tabe olmaması barədə fikir yaymaq nəyə əsaslanır? Nə istintaq materiallarında, nə də bir vətəndaş kimi məndə belə bir əsas və dəlil yoxdur. Əksinə, 1 aprel-dən sonra 709 nömrəli hərbi hissənin apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində ermənilər Murovdağın o tərəfinə atılmış və sonradan isə Maqomedovun 130 nömrəli desant briqadasının iştirakı ilə çox mühüm hərbi

əhəmiyyətə malik yüksəkliklər, o cümlədən dünən keçmiş müdafiə naziri Dadaş Rzayevin sizin nəzərinizə çatdırdığı Ömər adlanan yüksəklik alınmışdır.

Bu hərbi əməliyyatlar aprel ayının sonuna qədər davam etmişdir və aprel ayının sonundan may ayının ortalarına qədər nə baş vermişdir, hansı səbəblər olmuşdur, Müdafiə Nazirliyi, dövlət rəhbərləri belə qərara gəlmişdilər ki, 709 nömrəli hərbi hissə itaətsizlik göstərir. İstintaq materialları bunu tamamilə təkzib edir. Həmçinin qeyd etmək istəyirəm ki, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə 709 nömrəli hərbi hissəyə hücum təşkil olunanda və döyüşlər gedən zaman 709 nömrəli hərbi hissənin bir taboru Murovdağda müdafiə mövqelərində olmuşdur. Belə olduğu halda, heç bir tabe olmamaqdan söz açmaq düzgün deyil.

İstintaqda müəyyən edilmişdir ki, 4 iyun Gəncə əməliyyatı dövlət strukturları və rəhbər şəxslər tərəfindən qabaqcadan düşünülmüş və hazırlanmış bir aksiya idi. Həmin aksiyanın həyata keçirilməsində dinc əhalinin, 709 nömrəli hərbi hissəyə heç bir aidiyyəti olmayan, həmin ərazidə yerləşən digər hərbi müəssisələrin şəxsi heyətinin həyatına tam laqeydlik göstərilmişdir. Bunun nəticəsində də həmin əməliyyatlar aparılarkən dinc əhali arasında ölənlər və yaralananlar olmuş və Hərbi Prokurorluğun mühafizə dəstəsinin əsgəri yaralanmışdır. İbtidai istintaq materiallarından sübuta yetmişdir ki, Gəncə hadisələrində iştirak etmək üçün bir çox müxtəlif təyinatlı və növlü qoşunlar Gəncə şəhərinə ayın 4-dən qat-qat qabaq toplanmışdır. O cümlədən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı dəstəsi, Daxili İşlər Nazirliyinin, Polis Akademiyasının işçiləri, Bakı Bələdiyyə polisi, nəqliyyat polisi, neft buruqlarına xidmət edən polis əməkdaşları, ədliyyə polisi, Sərhəd Qoşunlarının, Daxili Qoşunların, Müdafiə Nazirliyinin əməkdaşları, 420 nömrəli hərbi hissə, 843 nömrəli hərbi hissə 6 vertolyotu ilə, 707 nömrəli hərbi hissə, 950 nömrəli hərbi hissə. Bundan əlavə, müxtəlif cəbhə bölgələrindən Gəncəyə və Gəncə ətrafına xeyli miqdarda hərbi texnika toplanmışdır, o cümlədən 7 ədəd T-72 markalı tank, 10 ədəd M-21 qrad qurğusu, 11 ədəd B-30 uzaqvuran top, 11 ədəd piyada döyüş maşını, 8 ədəd rabitə qurğusu avtomobilləri.

Şübhəsiz ki, bu qədər qoşunun bir hərbi hissənin tərk-silah edilməsinə toplanmasının – əgər həmin ərəfədə Dadaş Rzayevin bir neçə saata itməsi olmasaydı – nə qədər insan tələfatına və qan tökülməsinə gətirib çıxaracağı hamı üçün məlumdur.

4 iyun hadisələri necə cərəyan etmişdir? Saat 6 radələrində 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisinə toplanmış müxtəlif növlü qoşunlar tərəfindən və o cümlədən Qazax cəbhəsindən gətirilmiş tanklar vasitəsilə 709 nömrəli hərbi hissənin ərazisinə keçilmişdir. Atışma olmuşdur və 15-20 dəqiqədən, yarım saatdan sonra atışma dayandırılmışdır və hərə öz tərəfinə çəkilmişdir. Saat 9 radələrində yenə də atışma başlanmışdır və istintaq materiallarından tam sübuta yetirilmişdir ki, atışma 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisinə toplanmış qoşunlar tərəfindən başlanmışdır və bu təkzibedilməzdir. Yenə də atışma olmuşdur, təkrarən tanklar indi başqa istiqamətdən hasarı əzib keçmişlər. Həmin ərəfədə mən Hərbi Prokurorluğun müstəntiqi Nağıyev yoldaşı həmin hərbi hissəyə göndərdim ki, öyrən, gör, bu nə məsələdir, nə atışmadır? O gedib 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisində yerləşən qoşunlarla söhbət etmişdir ki, bu nə məsələdir, niyə atışma gedir, qardaş qanı tökməyin və onlar demişdilər ki, onlara bu barədə əmr verilmişdir. Həmin vaxt mənə bu barədə məlumat verəndən sonra mən respublika Hərbi prokuroruna rəsmi məlumat yazdım. Biz belə başa düşdük ki, bununla da bu atışma qurtaracaq, hərə öz tərəfinə çəkiləcək.

Mən şəhərdə çox müxtəlif yerlərə müraciət elədim, heç kim bu əməliyyatın kim tərəfindən aparılması barədə Hərbi Prokurorluğa heç bir məlumat vermədi. Saat 10 radələrində təzədən atışma başlandı və bu atışma tanklar, ağır toplar, qranatamyot, minomyotlar vasitəsilə, iriçaplı pulemyotlar və digər iriçaplı atıcı silahlardan istifadə edilməklə başlamışdı. Nəticəsi məlumdur. Nə qədər ölənlər, yaralananlar... Bir onu qeyd etmək istəyirəm ki, bu əməliyyatlar nəticəsində dövlətə 22 milyard rubl məbləğində – bu rəqəm hələ tam deyil, hələlik istintaqda olan budur – ziyan dəymişdir.

İstintaq nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, təq 709 nömrəli hərbi hissəyə deyil, Surət Hüseynovun yaşadığı, evi yerləşdiyi həmin kvartal da Gəncəyə gətirilmiş hərbi qoşunlar tərəfindən mühasirəyə alınmış və orada da atışma olmuşdur, orada da ölən və yaralananlar vardır. Əgər söhbət hərbi hissənin tərək-silah edilməsindən gedirsə, Surət Hüseynovun yaşadığı ev həmin hərbi hissədən bir neçə kilometr aralıdır və bu əməliyyatın həmin yerdə aparılmasına heç bir ehtiyac yox idi. Bu da ki-fayət qədər dəlalət edir ki, əməliyyatın məqsədi nə idi.

İstintaq materiallarından sübuta yetmişdir ki, 1993-cü il iyunun 4-də haradasa saat 10 radələrində Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşı Surət Hüseynovun evdən çıxmasını görmüş və Surət Hüseynov onunla

hərbçilərin burada nə üçün yığılması barədə söhbət etmiş və ondan xahiş etmişdir ki, heç bir narazılıq, heç bir münaqişə törətmək, qardaş qanı tökmək lazım deyil. Bu barədə Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşları gəlib öz rəhbərlərinə və bilavasitə milli təhlükəsizlik nazirinin müavini Sülhəddin Əkbərova məruzə etdikdə Sülhəddin Əkbərovun tapşırığı, əmri ilə həmin əməkdaş, soyadı Gözəlovdur, tərək- silah olunub, Şəhər Polis İdarəsinin müvəqqəti saxlanma kamerasına salınmışdır. Səbəb də o olmuşdur ki, nəyə əsasən əmr olduğu halda, – Surət Hüseynov harada görülsə, məhv edilsin – o, əmri icra etməmişdir. Bu barədə istintaqda ifadələr vardır.

Bundan əlavə, onu nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bu əməliyyatlar tamamlanmamışdır. Belə ki, 5 iyunda yun fabrikinə hücumlar edilmişdir. Bu da onu sübut edir ki, dövlət strukturları öz planlarından əl çəkməmişdir. Əlimizdə belə materiallar var ki, 1993-cü il iyunun 5-də müəyyən rütbəli hərbçilər Müdafiə Nazirliyinə, Prezident Aparatına dəvət olunmuş və onlara yüksək vəzifələr vəd edilməklə Surət Hüseynovun məsələsinin hərbi yolla həll edilməsi tapşırılmışdır. O cümlədən 1993-cü il iyunun 5-də general Nəcməddin Sadıqov Müdafiə Nazirliyinə dəvət edilmiş, orada müdafiə nazirinin müavini Vahid Musayev ona bildirmişdir ki, Pənah Hüseynov ona göstəriş vermişdir ki, Nəcməddin Sadıqovu dəvət etsin və ona müdafiə nazirinin postunu təklif etməklə Surət Hüseynovun məsələsinin hərbi yolla həll edilməsini tələb etsin. Nəcməddin Sadıqov bundan imtina etmiş və bildirmişdir ki, mən öz xalqıma atəş açmayacağam. 1993-cü il iyunun 6-da Prezident Aparatından zəng edilib Nəcməddin Sadıqov Prezident Aparatına dəvət edilmiş və şəxsən Prezident Əbülfəz Elçibəylə onun söhbəti olmuşdur. Həmin söhbətdə Ali Sovetin sabiq sədri İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, Fərəc Quliyev və Əli Kərimov iştirak etmişlər. Söhbət zamanı Prezident Nəcməddin Sadıqova təklif etmişdir ki, o, Surət Hüseynovun məsələsini hərbi yolla həll etsə, onu müdafiə naziri təyin edəcəkdir. Nəcməddin Sadıqov bundan imtina etmiş və çıxıb getmişdir. 1993-cü il iyulun 5-də hazırda Baş Qərargahın rəisi olan Səfər Əbiyev Prezident iqamətgahına dəvət olunmuş və ona da bu haqda göstərişlər verilmişdir. Lakin Əbiyev bildirmişdir ki, o, ermənilərə qarşı döyüşər, lakin öz xalqına qarşı silah qaldırmayacaq. Dünən keçmiş müdafiə naziri Dadaş Rzayev konkret olaraq Məclis üzvlərinə bildirdi ki, göstərişi kimdən alıb. Konkret olaraq bildirdi ki, Prezident Əbülfəz Elçibəy və Pənah Hüseynov ona bu əmr vermişlər və o, hərbçidir, bu əmr yerinə yetirilməlidir.

İstintaq materiallarında milli təhlükəsizlik naziri Fəxrəddin Təhməzovun belə bir ifadəsi vardı ki, 1993-cü il iyunun 4-də dövlət katibi Əli Kərimov ona bildirmişdir ki, təcili olaraq Sərhəd Qoşunlarından müəyyən bir hissəni Gəncəyə göndərməlidir. Fəxrəddin Təhməzov bu barədə Prezidentə zəng etmiş və Prezident bu əmri təsdiq etmişdir.

Bundan əlavə, heç kim üçün sirr deyil ki, 4 iyun hadisələrindən sonra Bakı şəhərində müəyyən qüvvələrə böyük miqdarda silah paylanmışdır. Fəxrəddin Təhməzovun ifadəsindən görünür ki, 1993-cü il iyunun 15-də ona Prezidentin adından belə bir göstəriş verilmişdir ki, cəbhə üzvlərini silahlandırın. O bu barədə Prezidentlə əlaqə saxlamış və Əbülfəz Elçibəy bildirmişdir ki, bu onun göstərişidir və silahlar verilməlidir. O, belə göstərişi Müdafiə Nazirliyinə, Daxili İşlər Nazirliyinə də vermişdir.

İstintaq materiallarından bu günə qədər əlimizdə olan bu qədərdir. Başqa məsələlər də var, mən toxunmaq istəmirəm, hələ onların məsuliyyətə cəlb edilmə məsələsi həll edilməyib, şübhəsiz ki, onlar mənim çıxışımı eşidə, istintaqdan və məhkəmədən gizlənə bilərlər.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yox, çıxış eləyənlərə sual verilmir. Əgər hər bir çıxış eləyənə sual versək, onda gərək 10 gün oturaq. Məruzəçi vardı, ona suallar verildi, indi hərə öz sözünü deyir, kimin də bu çıxış eləyənlərin dedikləri haqqında sözü olacaq, onların hamısına öz fikirlərini sərbəst bildirməyə imkan yaradılacaqdır.

Bir şeyi məmnuniyyətlə qeyd etmək lazımdır ki, Gəncənin Hərbi Qarnizonunun prokuroru Rövşən Yusifov dünənki çıxış eləyənlərdən fərqli olaraq, ona hədə-qorxu gəlirlər, öldürmək istəyirlər, filan edirlər, ailəsini qorxudurlar, bunları demədi. Ona görə də dünən bəzi adamların danışmaları və bu gün Rövşən Yusifovun sərbəst çıxış etməsi bir məsələyə diqqətinizi cəlb etməyə vadar edir. Dünən Hərbi prokuror Rövşən Əliyev çıxış edəndə çıxışının müqəddiməsini başladı ki, ailəsini necə qorxudurlar. Dadaş Rzayev, Fəxrəddin Təhməzov eyni sözləri danışdılar. Ciddi dövlət adamları, dövlət işi ilə məşğul olan adamlar, siyasi məsələlərə qoşulmuş adamlar, onlar nə qədər ciddi olsalar da, öz mövqelərini bu cür ara sözləri ilə əsaslandırmaları mənəviyyatca onların nə qədər zəif olduqlarını göstərir. Bu günlər biz burada bir yerdə işləyirik, bizim hamımıza terror aktları hazırlanıb, bilirik və dünən gecə də mənə xəbər verdilər, Xalq Cəbhəsində artıq ciddi tədbirlər görülür ki, Heydər Əliyevi bu gecə nəyin bahasına olursa-olsun bombayla, filanla məhv

eləsinlər. Ancaq bu məni qorxutmur. Kim məni məhv eləmək istəyirsə eləsin, mən xalqımın yolunda şəhid olmağa hazıram. Harada olursa olsun. Ona görə də xahiş edirəm, bu sözləri kənara qoyaq. Burada ciddi söhbət gedir, respublikanın həyatında çox ciddi siyasi proseslər baş verib, çox təəssüf, bizi həddindən artıq incidən, xalqımızı narahat edən, xalqımızın bu ağır dövründə onun ağır həyatını daha da ağırlaşdıran hadisələr baş verib, ona görə də gəlin, şəxsi həyatınızı, ailənizin təhlükəsizliyini, bunları kənara qoyun.

Mən, sadəcə, öz fikirlərimi, öz mövqeyimi bildirirəm, heç kəsdən də qorxmuram. Mən ədalət naminə burada oturmuşam və ədalət naminə də bu gün, sabah da, o birisi gün də nə qədər ki mənə etimad göstəriləcək, mən xalqın bu ağır vəziyyətində mürəkkəb məsələnin açılmasına xidmət edəcəyəm.

Ona görə də mən Fəxrəddin Təhməzovu bir də tribunaya dəvət eləməyə məcburam, çünki dünən o, çıxışında çox yuvarlaq, bir-iki kəlməylə danışdı, ancaq bu gün artıq Rövşən Yusifov onun ifadələrindən bəzi mühüm məsələləri bizə çatdırdı. Fəxrəddin Təhməzov, ola bilər, bu vəzifəni ona verəndə hesab edib ki, böyük vəzifədə çalışa bilər, indi hansı təsirlər altına düşüb, ancaq indi haqq-ədalət vaxtı çatıb. Gəlsin, çıxış eləsin, obyektiv, necə olub, izahat versin. Yoxsa ki mən izahat vermişəm, cəza çəkməyə də hazıram, bunlar aydındır. Kimin nə cəzası olacaq, ya olmayacaq, onu məhkəmə təyin edəcək, biz burada cəza vermək fikrində deyilik. Ancaq burada əgər bu məsələyə siyasi qiymət vermək, bu məsələni siyasi nöqtəyi-nəzərdən açmaq istəyiriksə, hər bir adam gərək səmimi, obyektiv, həm də ədalətli olsun.

Buyurun.

Fəxrəddin Təhməzov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Mən qeyd eləmək istəyirəm ki, bu hadisələrdə...

Sədrlik edən. Generalsınız, general rütbəsi alanda biləydiniz ki, bu rütbəni Sizə havayı verməyiblər. Əgər Sizin səsiniz general səsi kimi çıxmırsa, gərək o rütbəni almaydınız.

Fəxrəddin Təhməzov. Qeyd eləmək istəyirəm – həqiqətən bu hadisələrdə, sözsüz, onu istintaq göstərəcək, milli təhlükəsizlik naziri, şəxсэн mənim hansı təqsirlərim var – söhbət ondan gedirdi, dünən müdafiə naziri də, Rövşən Əliyev də, istintaq komissiyasının sədri də qeyd elədi, müşavirələr keçirilib. O müşavirələrdə Pənah Hüseynov bizə tapşırıq verəndə, soruşanda ki, Prezidentin bu tapşırıqlardan xəbəri varmı,

Pənah Hüseynov deyirdi, bəli, Prezidentlə mən əlaqə saxlayıram, bu, Prezidentin tapşırıqlarıdır. Bundan başqa, hətta Prezidentlə telefonla əlaqə saxlayanda və soruşanda ki, bu məsələləri həll eləməyə biz də qarışmalıyıq mı, Prezident təsdiq elədi ki, Pənah Hüseynov nə deyir, onu da eləməlisiniz. Müşavirədə daha hansı məsələlər həll olunub, Rövşən Əliyev və Mətləb Mütəllibov dünən açıqlayıb dedilər.

Həqiqətən, orada heç bir gizli söhbət qalmayıb da. Müşavirədə olan bütün söhbətləri, deməli, həm Dadaş Rzayev, həm Nurəddin Sadıqov, həm də mən istintaqa açıq demişik. Qeyd etmək istəyirəm, Heydər müəllim, dünən Rövşən Əliyev də onu təsdiq etdi ki, bu məsələni sülh yolu ilə həll etmək olardı. Mən bir neçə dəfə...

Sədrlik edən. Bilirsən, Fəxrəddin, sən vaxtı alma.

Fəxrəddin Təhməzov. Xeyr, vaxt almıram.

Sədrlik edən. Bu məlumdur ki, olardı. Sizi bura, bir də tribunaya dəvət etmişik ki, Siz o məsələləri açasınız. Yoxsa olardı, olmazdı, bunu aydınlaşdıracağıq. Rövşən Yusifov Sizin ifadələriniz haqqında bir neçə məsələni açdı, onları Siz demədiniz. Xahiş edirəm, bu barədə, əgər belədirsə, deyin, nə cür olub. Belə deyilsə, deyin, belə olmayıb.

Fəxrəddin Təhməzov. Deməli, qeyd etmək istəyirəm ki, Rövşən Yusifovun burada dediyi məsələlər, həqiqətən, olub.

Sədrlik edən. Öz dilinizlə təkrar edin.

Fəxrəddin Təhməzov. Deməli, silah barədə. Birincisi, həqiqətən, ayın 15-də mənə zəng olunub, bizim xüsusi təyinatlı dəstənin işçisi gəlib...

Sədrlik edən. Ayın neçəsində?

Fəxrəddin Təhməzov. Ayın 15-də axşam.

Sədrlik edən. Hansı ayın?

Fəxrəddin Təhməzov. İyun ayının 15-də. İyun ayının 15-də axşam xüsusi təyinatlı dəstənin bir işçisi gəlib...

Sədrlik edən. Kim?

Fəxrəddin Təhməzov. Elşən... Elşad Salayev. İstintaqda var.

Sədrlik edən. Kimdir o?

Fəxrəddin Təhməzov. Xüsusi təyinatlı dəstənin döyüşçüsüdür. Qeyd edib ki, mən Xalq Cəbhəsinin üzvüyəm, bizə silah lazımdır. Mən də xüsusi təyinatlı dəstənin rəhbər işçilərindən birini çağırdım, bunun sənədinə baxdım ki, həqiqətən, bu bizim işçi... Xüsusi təyinatlı dəstənin

əməkdaşdır. Qeyd elədi ki, bizə silah lazımdır, mən soruşanda, Siz silahı neynirsiniz, Siz xüsusi təyinatlı dəstənin işçisisiniz, heç bir əməliyyat keçirmirsiniz? Dedi ki, bəs Ağdamda və Bakıda vəziyyət gərgindir, Bakını və Ağdamı qorumalıyıq, Prezidentin sərəncamıdır.

Mən onun yanındaca zəng elədim, Prezidentlə əlaqə saxladım. Prezident dedi ki, silah vermək lazımdır. Mən qeyd etdim ki, məndə silah yoxdur. Həqiqətən, mənim nə texnikam var, nə silahım var, nə silah var idi, hamısı xüsusi təyinatlı dəstədə idi. Raport yazdı, deməli, aktla bunlara 4 ədəd RPQ, iki ədəd qranatamyot və sursat verilib. Həmin günün səhəri, səhəri yox, ayın 17-də həmin adam tutulub və o silahlar hamısı onun evindən çıxıb. Hazırda mən bilmirəm, onu tutub saxlayırlarmı, ya yox, silahlar hamısı Hərbi Prokurorluqdadır. Deməli, Rövsən Yusifovun birinci məsələsi, mən xahiş edirəm, bir də desin.

Sədrlik edən. Niyə yadından çıxdı, yaddaşın nə qədər zəifdir, cavan adamsan?

Fəxrəddin Təhməzov. Həqiqətən, ayın 4-də saat 6 radələrində mənə zəng olub, Pənah Hüseynov mənə zəng edib və mənə, deməli, təkidlə, belə acıqlı-acıqlı dedi ki, nə sən, nə sənin birinci müavinin iş bacarmırsınız, sizə heç bir iş tapşırmaq olmaz. Nə də xüsusi təyinatlı dəstəniz heç bir şey bacarmır və dəstəyi yerə atdı. Bir də saat on radələrində mənə 4 nömrəli telefonla zəng vurub, məlumat tələb edib ki, Gəncədən nə xəbəriniz var. Mən məruzə edəndə ki, vəziyyət çox gərgindir, atışma başlayıb, yenə də dəstəyi atdı yerə, ondan sonra bu adam mənimlə əlaqə saxlamayıb. Deməli, ayın 4-ü saat 10-dan sonra, yenə də qeyd etmək istəyirəm, respublika rəhbərliyi mənimlə heç bir əlaqə saxlamayıblar. Demək olar ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşları da təəccüblənirdilər ki, səni təcrid ediblər, niyə sənənlə heç kim əlaqə saxlamır, səni heç yana çağırırlar? Mən kabinetdən çıxmamışam.

Sədrlik edən. Rövsən Yusifov dedi ki – niyə axı sən yaddaşın bu qədər qısadır – Sərhəd Qoşunlarının göndərilməsi haqqında Prezident sənə göstəriş verib, sən nə cür Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə rəhbərlik eləmişən ki, bu sualları yadından çıxarırsan?

Fəxrəddin Təhməzov. Heydər müəllim, deməli, Əli Kərimov mənə zəng edib sərəncam verdi ki, Sərhəd Qoşunlarını Gəncəyə göndərmək lazımdır. Mən bu sərəncamla bağlı zəng edib Prezidentdən bir də soruşdum, Prezident təsdiqlədi ki, bəli, Sərhəd Qoşunlarını, nə qədər qüvvəniz varsa, Gəncəyə göndərmək lazımdır. Sərhəd Qoşunlarının rəisi ilə,

İsgəndər Allahverdiyevlə əlaqə saxlayıb soruşanda ki, nə qədər qüvvəsi var, o dedi, mənim yüzdən artıq qüvvəm yoxdur. O qüvvə, deməli, ayın 5-də Goranboy rayonuna getdi, həmin gün də Goranboy rayonundan qayıdıb gəldi Yevlaxa və Yevlaxda postlarda düzüldü. Sərhəd Qoşunları ilə sərəncam belə olub. Həqiqətən, bunu mənə Əli Kərimov dövlət katibi kimi tapşırıq verib, Prezident də bunu təsdiqləyib ki, qüvvəni göndərmək lazımdır.

Sədrlik edən. Sənə yenə sual verim?

Fəxrəddin Təhməzov. Heydər müəllim, eşidirəm.

Sədrlik edən. Səndən bunları maqqaşla çıxarmaq lazımdır?

Fəxrəddin Təhməzov. Xeyr.

Sədrlik edən. Utanmırsan, ayıb gəlmir sənə?

Fəxrəddin Təhməzov. Xeyr, mən dedim.

Sədrlik edən. Sən parlament qarşısında durmusan, sən başa düşürsən ki, bu parlament sənə böyük etimad göstərib, milli təhlükəsizlik naziri təyin edib, sənə general rütbəsi veriblər.

Fəxrəddin Təhməzov. Başa düşürəm, Heydər müəllim. Mən olanın hamısını danışırım.

Sədrlik edən. Danışmırsan.

Fəxrəddin Təhməzov. Danışacağam. Ayın 4-də, yenə də qeyd etmək istəyirəm, mənimlə bundan başqa Sülhəddin Əkbərov da əlaqə saxlayıb və qeyd etdi ki, Pənah Hüseynov ona zəng vurub və mənə deyən sözləri ona da, Sülhəddin Əkbərova da deyib. Qeyd edib ki, hətta Sülhəddin Əkbərov qayıtsın, Gəncədən çıxıb gəlsin, o heç bir şey bacarmır. Bundan sonra gün ərzində Prezident mənimlə üç dəfə əlaqə saxlayıb və məndən məlumat tələb edib.

Sədrlik edən. Nə barədə?

Fəxrəddin Təhməzov. Gəncədəki hadisələr barədə, Gəncədə vəziyyət nə cürdür? Mən məruzə etmişəm, demişəm ki, atışma başlayıb, o heyifsilənib, lakin mənə heç bir sərəncam verməyib. Qeyd edib ki, deməli, gün ərzində nə məlumatınız olsa, mənə məruzə edin. Bundan sonra yenə də qeyd etmək istəyirəm ki, üç dəfə mənimlə əlaqə saxlayıb və məlumat soruşub. Üçüncü dəfədən sonra, günün ikinci yarısı idi, mənə heç bir nə zəng, nə də çağırış olmayıb. Hətta yenə qeyd edirəm, ondan qabaq Pənah Hüseynov rəhbərlik edirdi, heç Pənah Hüseynov da maraqlanmırdı ki, mənim kimi adam orada oturub, oturmayıb. Ayın

4-də, mən onu bilirəm, səhər tezdən Pənah Hüseynov daxili işlər nazirinin kabinetində olub və ikinci zəngi mənə oradan olub. Bundan başqa, onlar mənimlə əlaqə saxlamayıblar.

Mən yenə də deyirəm, özümü aradan çıxarmaq istəmirəm, mən, həqiqətən, təcrid edilmişəm, ayın 5-dən sonra mənə heç bir nə məlumat, nə bir tapşırıq verilməyib.

Sədrlik edən. Qurtardınız?

Fəxrəddin Təhməzov. Bəli.

Sədrlik edən. Yaxşı, əyləşin.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bir dəqiqə, dayanın, görüm. Siz sakit olun. Düzdür, mən istəyirəm, çıxış edənlərə sual olmasın. Ancaq Fəxrəddin Təhməzov burada özünü o qədər qeyri-səmimi aparır və doğrudan da, indi nəyi sübut edir, yəqin ki, biz nə bilirik, ona görə də mən sual verməyə icazə verirəm.

Buyurun, Rauf İsmayılov.

Rauf İsmayılov. Fəxrəddin müəllim, məni bir şey maraqlandırır. Arayışda belə bir söhbət gedir ki, ayın 3-də, demək, Sizin birinci müavininiz, bir də İxtiyar Şirinov Gəncəyə gediblər. Sizin birinci müavininiz 40 nəfər, nə qədərdisə dəqiq yadımda deyil, arayışda göstərilən 40 nəfərə yaxın xüsusi təyinatlıni götürüb gedib. Mən istəyirdim bir şeyi bilim ki, Siz bildinizmi ki, Sülhəddin o adamları Gəncəyə nəyə görə aparır? Mən istəyirəm, ona cavab verəsiniz. Çox sağ olun.

Fəxrəddin Təhməzov. Deməli, ayın 3-də yox, 2-də aparıblar. Bəli. Bizdə müşavirə olan vaxt Pənah Hüseynov tapşırıq verdi ki, bəs hər nazirlikdən qüvvə lazımdır. Mən dünən qeyd etdim, bizdə xüsusi təyinatlı dəstənin əməkdaşları, deməli, o 40 nəfər Sülhəddin Əkbərovla getdilər və tapşırıq oldu ki, onlar yalnız Dadaş Rzayevin sərəncamı ilə hərəkət edəcəklər. Onların tapşırığı o idi ki, Surət Hüseynovu və onun ətrafında olanları tərksilah edib saxlamaq.

Sədrlik edən. Yaxşı, əyləşin. Bəsdır.

Bu milli təhlükəsizlik naziri özünü çox qeyri-səmimi apardığına görə, bax, burada mənə bir kağız gəlib. Aydın Abdullayev, bu, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin işçisidir və belə görsənir ki, deputatdır, elə-dirmi?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Mən başa düşürəm. O, konkret fakt vermək istəyir. Mən müraciət edirəm, əgər, doğrudan da, konkret faktınız varsa, mən Sizə söz verim. Ancaq artıq sözə...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Buyurun.

Aydın Abdullayev. Mən Sizə bir söz deyim. Bu, yalan ifadələrdir. Fəxrəddin mənim dostumdur, o qədər qeyri-səmimi danışır ki. Necə yəni biz birdən buradan Mardakertə getdik. Əmrsiz gedə bilmirik. Bax, burada Abdulla da oturub, Abdulla da mənim dostumdur, özü də o qədər çörək yemişik, söhbət onda deyil.

Sədrlik edən. Bunlar lazım deyil. Qurtardı bu söhbətlər, çörək yemisiniz, çay içmisiniz, bəsdir bunlar.

Aydın Abdullayev. Yox, məsələ onda deyil. Necə yəni xəbərim yoxdur, necə yəni o gün mən burada əridim, getdim. Bilirsiniz necə, biri deyir, 11-də gəldim, biri deyir, 9-da gəldim, o biri deyir, 6-da gəldim. Əşi, Fəxrəddin, sən bilmirsən ki, nə var, nə yox? Abdulla, sən bilmirsən, nə var, nə yox? Üzr istəyirəm.

Sədrlik edən. Ancaq sən fakt demədin. Fakt demədin.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yaxşı, sakit olun. Söz verilir sabiq daxili işlər naziri Allahverdiyəvə.

Abdulla Allahverdiyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili. Mən çox təəssüf edirəm ki, dünənki iclasda iştirak edə bilməmişəm. Ona görə ki, dünən Milli Məclisin iclasından mənim xəbərim yox idi. Mən artıq həftənin şənbə günündən Ağstafa rayonunda olmuşam. Uşağım Moskva şəhərində, daha doğrusu, Moskva vilayətinin Fiazini şəhərində yaşadığından ora getmişəm və dünən televiziyada eşidib təcili, gecə saat 5-in yarısında qayıdıb gəlmişəm ki, bu gün mən burada iştirak edirəm. Deməli, deputat-istintaq komissiyasına iki dəfə dəvət olunmuşam. İki dəfə dəvət olunmağıma baxmayaraq, bir neçə dəfə də öz təşəbbüslərlə məndə olan əlyazmaları, bəzi sənədləri, öz təəssüratlarımı cəmləşdirib, daha doğrusu, deputat-istintaq komissiyasında iştirak edib, çalışmışam, Gəncə hadisəsi ilə əlaqədar bütün məsələləri olduğu kimi, tam və səmimi istintaq komissiyasında deputatlara çatdırım və elə edirəm ki, bu faktın tamamilə, tezliklə hərtərəfli təhqiqat olunmasında sabiq bir daxili işlər naziri kimi iştirak edirəm və əlimdən gələni etmişəm.

Söhbətimə başlamamışdan qabaq istəyərdim, məndən qabaq çıxış edən, arayış verən millət vəkili Abdullayevə deyim ki, mənim Abdullayevlə heç bir yaxınlığım olmayıb. Heç bir yerdə mən onunla çörək kəsməmişəm və o öz iradını, fikrini bildirirsə də, xahiş edirəm, lazım olsa araşdırılsın. O ki qaldı Gəncə hadisəsi ilə əlaqədar, mən nazir vəzifəsində çalışdığım iki ay müddətində üç dəfə Müdafiə Şurasının iclasında nazir kimi vəzifə borcunu yerinə yetirərək iştirak etmişəm. İştirak etdiyim müddətdə respublikanın bu və ya digər müdafiə məsələləri müzakirə edilərkən, eləcə də Gəncədəki 709 nömrəli hərbi hissənin əsgərlərinin özbaşınalığından, Müdafiə Nazirliyinə tabe olmamalarından, onların tərk-silah olunmasından və sair məsələlərdən söhbət açılıb. Hətta burada qeyd edildiyi kimi, səhv etmərəmsə, həmin məsələlər ayın 1-də, ya 31-də milli təhlükəsizlik nazirinin iş otağında müzakirə edilib. Hər dəfə də mən fikrimi bildirmişəm ki, biz hərbi hissənin işinə qarışmırıq, bu məsələyə qarışmayacağıq. Heç bir halda da bizim polis işçiləri nə hərbi hissənin ətrafında, nə də burada qeyd edildiyi kimi, Surət Hüseynovun yaşadığı binanın ətrafında heç bir əməliyyat tədbirində iştirak etməyiblər. Polis işçilərindən heç kəs həlak olmayıb, heç kəs yaralanmayıb.

Digər tərəfdən də mən bunu ona görə edirdim ki, burada sizdən gizli sözüm yoxdur, mən 4 ilə yaxın Ağdam döyüş zonasında Surət Hüseynovla bir yerdə olmuşam, tez-tez görüşmüşük. Mən görmüşəm ki, bu şəxs qəhrəmandır, bizim xalqımızın, Vətənimizin bütövlüyünü, ərazi bütövlüyünü qorumağı, bu işləri yaxşı bacarır. Ona görə də mən deyərdim ki, avantürada iştirak etmək fikrində olmamışam, nə də iştirak etməmişəm.

O ki qaldı istintaqla əlaqədar bütün məsələlərin hamısına, təkrar edirəm ki, Hərbi Prokurorluqda lazımi qaydada ifadə də vermişəm, məndə olan bütün sənədlər bu işin daha dolğun, daha hərtərəfli təhqiqi, istintaqi üçün lazımdırsa, o məsələləri də həll etmişəm.

Bir neçə kəlmə prokurorluq haqqında. Artıq İsgəndər Həmidov daxili işlər naziri vəzifəsindən gedəndən sonra prokuror İxtiyar Şirinov Daxili İşlər Nazirliyinə, eləcə də rayon polis şöbələrinə ard-arası kəsilmədən, mən deyərdim ki, qanunsuz müdaxilələr eləməyə başladı, hətta polis şöbəsinin rəisi Qurbanov Zərdab rayonunda həbs olundu. Bu məsələlərlə əlaqədar bizim aramızda çox ciddi narazılıqlar yarandı, bunun da nəticəsi o oldu ki, aldığım məlumatlara görə, respublikanın Baş prokuroru əlində təxminən bir 20-30 nəfər haqqında sənədlə bu və ya digər vəzifəli adamları həbs etmək üçün Gəncəyə gedib. Həmin həbs qərar-

larının icrasını Daxili İşlər Nazirliyinə tapşırırmı, çünki bizə inanmırdı. Lakin Prezident Elçibəyin həbsi barədə qərarı mənə göndərdi, mən onu icra edə bilməzdim, çünki onun verdiyi o sanksiya qeyri-qanuni idi. Bu barədə mən 25 may tarixində Prezident Aparatında hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərlərinin iştirakı ilə keçirilən böyük müşavirədə çıxış edib öz iradlarımı tutmuşam, onların hamısının stenoqramı və mənim çıxışımın mətni var, onu da mən istintaqa təqdim etmişəm.

Qeyd olunduğu kimi, 4 iyun tarixində hadisələr baş verən kimi, təxminən bir yarım saat sonra əvvəl telefon zəngi ilə, sonradan isə xəbərsiz mənim yanıma Baş nazir Pənah Hüseynov gəldi və bir sutkaya yaxın mənim kabinetimdə oldu. Orada mən istintaqda bu barədə göstərmişəm, iki dəfə qısa müddətə çıxıb getdi. Sonradan bir də qayıdıb yenə də, demək olar ki, səhərə qədər orada oldu. Onun Müdafiə Nazirliyi ilə danışığı, bizə verdiyi göstərişlər, bunlarla əlaqədar tam dolğunluğu ilə mən istintaqa məlumat vermişəm, ona görə vaxtınızı almaq istəmirəm.

Sədrlik edən. Bilirsiniz, Siz bu sözlərlə canınızı qurtarmayın. İstintaqa vermişəm. Siz bu məsələ barəsində burada açıq məlumat verməlisiniz. Fəxrəddin Təhməzov elə dünən Sizin kimi danışdığına görə ikinci dəfə tribunaya dəvət etdim, bununla canınızı qurtara bilməyəcəksiniz. Siz nə olub, necə olub, nə cür olub, bunları açıq deməlisiniz. İstintaqa vermişəm, filan eləmişəm, Sizin dilinizdən camaat bilməlidir, nə cür olub. Əgər, doğrudan, bu məsələnin aydınlaşdırılmasına kömək etmək istəyirsinizsə və öz məsuliyyətinizi də Siz qeyd etmək istəyirsinizsə.

Abdulla Allahverdiyev. Qeyd etdiyim kimi, əvvəlcə Pənah Hüseynov, ondan təxminən bir-iki saat, iki saat yarım sonra Ali Sovetin sabiq sədri İsa Qəmbər gəlib. Deməli, saat 10 radələrində Pənah Hüseynov, təxminən saat 12, 1-in yarısı radələrində, səhv etmirəmsə, İsa Qəmbər gəlib. İsa Qəmbər gəlməzdən qabaq isə artıq Əli Kərimov da mənim iş otağında idi. Onlar böyük bir axtarışa başladılar, əsas etibarı ilə Pənah Hüseynov ki, müdafiə nazirini tapsın. Mənim yanımdan bir neçə dəfə Prezidentə müraciət etdi, çalışdı ki, müdafiə naziri Dadaş Rzayevlə əlaqə yaratsın, lakin əlaqə yarada bilmədiyindən, hətta telefon vasitəsilə İsa Qəmbərə zəng vurdu, o, hələ gəlməmişdi. Daxili İşlər Nazirliyinə müraciət etdi ki, təcili Dadaş Rzayevi tapsın, çünki buradan gedən qüvvələr Gəncənin təyyarə limanında – o qüvvələr şəhərdə sabitliyi, asayışı mühafizə etmək nöqtəyi-nəzərindən göndərilmişdi – ciddi müqavimətlə rastlaşıblar. Onlar şəhərə gedə bilmirlər, yolda hərbi texnika var, bu məqsədlə müraciət edib, axtarırdılar ki, təcili həmin o hərbi

texnikanı oradan çıxarmaq üçün ora hərbi texnika göndərsinlər, vertolyot göndərsinlər və sair. Bax, bu göstərişlər, deməli, mənim yanımda olmuşdu. Ona görə də mən aldığım bu məlumatların hamısını, indicə dediyim kimi, bundan əvvəl də bir neçə dəfə sizə məruzə etmişəm. İndi də hansı suallar sizi maraqlandırsa, mən dəqiqliklə cavab verməyə hər dəqiqə hazıram.

Sədrlik edən. Abdulla Allahverdiyev, Siz professional polis işçisisiniz, istintaq aparırsınız. Biz burada istintaq aparmırıq, ancaq Sizin bu danışqlarınız şəxsən məni qane etmir. Necə yəni nə suallar lazımdır, mən sizə cavab verməyə...

Biz burada sual-cavab etmək istəmirik. Siz o gün və ondan qabaqkı olan hadisələr haqqında dürüst, dolğun məlumat verməlisiniz. Siz onların, o müşavirələrin iştirakçısısınız və iyunun 4-də qərargahın Sizin iş otağınızda olması onu sübut edir ki, Siz orada kənarda durub müşahidəçi deyildiniz. Ona görə də nə sualınız var, cavab verim, bununla Siz qurtara bilməyəcəksiniz. Mən Sizdən bir də tələb edirəm, geniş məlumat verin.

Abdulla Allahverdiyev. Heydər müəllim, mən öz canımı qurtarmaq fikrində də deyiləm, nə var, nə bilirəm, hamısını da deməyə hər dəqiqə hazıram...

Sədrlik edən. Hazırsınız, deyin, vaxtımızı almayın.

Abdulla Allahverdiyev. Deməli, həmin gün dediyim qaydada həm Pənah Hüseynov, həm İsa Qəmbər, ondan da qabaq Əli Kərimov mənim iş otağında olmuşlar...

Sədrlik edən. Əşi, bunlar gəlib sənin iş otağında yatmışdılar ki.

Abdulla Allahverdiyev. Gəlib oturublar orada...

Sədrlik edən. Nəyə gəliblər, niyə sənin iş otağına gəliblər, nə üçün sən otağın qərargaha dönüb? Nə üçün bunları açıq danışmaq istəmirsən?

Abdulla Allahverdiyev. Gəncədə artıq qardaş qırğını baş vermişdi. Gəncədə bu qardaş qırğınından başqa, şəhərin özündə asayiş qaydalarının kütləvi surətdə pozulması göz qabağında idi. Bu məqsədlə Baş nazir mənim kabinetimə gəlib, mən üzr istəyirəm, onu oradan çıxarmağa, ya qovmağa mənim ixtiyarım yox idi. Gəlib, iştirak edib orada, müdafiə naziri ilə əlaqə yaradıb...

Sədrlik edən. A kişi, dayan e, sən bizi kim hesab edirsən? Pənah Hüseynovun öz otağı yox idi? Öz telefonu yox idi? Ya İsa Qəmbərovun ota-

ğı yox idi? Bütün telefonlar, İsa Qəmbərovun otağındakı telefonlar indi mənim əlimin altındadır, o telefonlarla hara istəsəm mən telefon edə bilərəm.

Abdulla Allahverdiyev. Mən üzr istəyirəm, lazımi yoldaşların özlərindən xəbər alın, görək, niyə gəlmişdilər ora, mən nə olub, hamısını deməyə hazıram.

Sədrlik edən. Biz Sizdən xəbər alırıq.

Abdulla Allahverdiyev. Mən də aldığım o məlumatların hamısını bir-bir sizin nəzərinizə çatdırıram...

Sədrlik edən. Çatdırmırsınız, çatdırın.

Abdulla Allahverdiyev. Həmin gün Pənah Hüseynov AZAL-ın rəisi Ədalət Əliyevlə telefon əlaqəsi yaradıb, əvvəlcə Xalq Cəbhəsinin ora Şıxovdan göndərilən taborunun göndərilməsi üçün təyyarə ayrılmasına kömək edib, sonradan bizim ora göndərilən şəxsi heyətin göndərilməsi üçün göstəriş verib. Bu barədə, bütün bunlar haqqında həm istintaq komissiyasına, həm də prokurorluğa mən bütün məlumatları vermişəm.

Sədrlik edən. A kişi, yenə də danışır...

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Nə istəyirsiniz? Əşi, nə sual verəcəksiniz, mən buna, görürsünüz, neçə dənə sual verirəm. İndi görün, bu millətin bədbəxtliyi nədir ki, bu cür adam gəlib daxili işlər naziri olub. Əyləşin, mane olmayın mənə.

Abdulla Allahverdiyev, mən parlamentin iclasında Sizdən tələb edirəm, bütün bu hadisələr haqqında geniş məlumat verin. Siz bilin ki, Siz məsuliyyətdən çəkilə bilməyəcəksiniz. Ancaq Sizin burada düzgün, geniş, obyektiv məlumatınız, şübhəsiz ki, xalqın bugünkü bu ağır vəziyyətdən çıxmasına kömək edəcək. Heç olmasa, bu son anda, son dəqiqədə öz vətəndaşlıq borcunuzu yerinə yetirin.

Abdulla Allahverdiyev. Mən əvvəlcə çıxışıma başlayanda Müdafiə Şurasında iştirak etdiyim iclaslarda aldığım məlumatlardan, Gəncədəki hərbi hissə ilə əlaqədar olan söhbətlərdən, eləcə də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində ayın 31-də qoyulan məsələlərdən və mənim kabinetimdə, iş otağımda üç nəfər vəzifəli şəxsin iştirakından, onların hansı tədbirlərdə, kimlərə göstəriş vermələri haqqında çalışdım ki, hamısını deputatların nəzərinə çatdırım. Burada göstərildiyi kimi, dövlət katibi Əli Kərimovun daxili işlər orqanlarının əməkdaşlarının tabel silahlarından

Bakının 11 rayon icra başçısının hər birinin sərəncamına 50-60 silah vermək haqqında göstərişi olmuşdur. Bununla əlaqədar mən o silahların verilməsinə qəti etiraz etmişəm, nəhayət, Prezidentin sərəncamını qaldırıblar, məni məcbur ediblər ki, Əzizbəyov, Qaradağ və Binəqədi rayonlarını çıxmaq şərtilə, 8 rayonda bələdiyyə polisi yaradılsın. Həmin bələdiyyə polisləri yaradılıb, həmin bələdiyyə polislərinin şəxsi heyəti yığılmadığından rayon polis idarələrinin hər birinə on beş ədəd avtomat silah verilmişdir.

Sədrlik edən. Nə vaxt?

Abdulla Allahverdiyev. Bu silahlar ayın 11-12-də verilib.

Sədrlik edən. Nədən ötrü?

Abdulla Allahverdiyev. Çünki çox narazılıq əmələ gəlirdi ki, nədən ötrü artıq 24 rayona Gəncədən hərbiçilər hərbi texnika, canlı qüvvə ilə gəlib rayon icra başçılarını vəzifədən götürürlər, polis nə üçün bunlara qarşı silahlı müqavimət göstərmir? İndi bir halda ki Siz rayon icra başçılarının binalarını, özlərini mühafizə edə bilməyəcəksiniz, onlara silah verin. Mən onlara göstərdim ki, məndə belə silah yoxdur, sənədlər hamısı ortadadır, göstəriş verilibdir, qaldırıblar həmin sənədləri. Hər biri on beş nəfərdən ibarət bələdiyyə polisləri yaradıldı. Mən bütün rayon polis idarələrinə təcili göstəriş vermişdim. Hansı yerlərdə hərbiçilər hərbi texnika ilə rayonlara gəlir... Artıq 23 rayonda bu hadisələr baş vermişdi, heç bir rayonda qarşıdurma əmələ gəlməmişdi, atışma yox idi, sadəcə olaraq, həmin hərbiçilər gəlib xalqın narahatlığına səbəb olan, xalqın razılığı olmadan ayrı-ayrı adamlar ki qanunsuz icra başçıları seçilmişdilər – hamınız, əyləşən yoldaşlar bilir – o icra başçıların öz narazılıqlarını bildirib uzaqlaşdırırdılar, yerinə də komissiya vasitəsilə iki-üç nəfər təyin edirdilər ki, bu adamlar rayonun əhalisinin xahişi, tələbi ilə rayonda müəyyən qədər sabillik yaranana, icra başçıları qoyulana qədər bu rayonda, deməli, vəzifələrini icra edəcəklər. Bu nöqtəyi nəzərdən də bunlar istəyirdilər ki, mən rayonlara göstəriş verim və həmin yerlərə silah göndərim və sair. Buna görə də mən qeyd etdiyim kimi, Bakının 8 rayonunda 15 nəfərdən ibarət bələdiyyə polisləri yaradıldı və rayon polis idarələrinə də silahlar verildi.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Dayanın, dayanın. Mənim hələ özümün suallarım var. Daha nə demək istəyirsiniz?

Abdulla Allahverdiyev. Bu qədər.

Sədrlik edən. Siz bu gün çox gözəl nümayiş etdirirsiniz ki, Sizin daxili işlər naziri vəzifəsində olmağınız Azərbaycan xalqı üçün nə qədər bədbəxtlik olub və Sizi ora qoyan adamlar da yəqin Sizin tayınız imiş, mən başqa bir şey deyə bilmərəm. Ancaq mən Sizə suallar verəcəyəm. Siz canınızı qurtara bilməyəcəksiniz. Siz tam cavab verməlisiniz. Sizin Gəncə əməliyyatı zamanı və onun həyata keçirilməsində şəxsi iştirakınız nədən ibarət olub?

Abdulla Allahverdiyev. İcazə olar?

Sədrlik edən. Bəli, buyurun.

Abdulla Allahverdiyev. Qeyd etdiyim kimi, Gəncə hadisələrinin əməliyyatının keçirilməsində mənim rohum ondan ibarət olub ki, hər dəfə mən bildirmişəm, Daxili İşlər Nazirliyi hərbi hissənin işinə qarışmayacaq, biz burada heç bir şeydən istifadə etməyəcəyik, bu əməliyyatın keçirilməsi bizim vəzifə borcumuza, səlahiyyətimizə aid deyildir. Buna görə də hər dəfə çox böyük narazılıqla... Mən burada misal çəkdim, ona görə ki, prokuror hətta 20-30 nəfərin orada həbs olunması ilə əlaqədar, həbs haqqında qərarın heç birisinin icrasını mənə tapşırma-mışdı.

Sədrlik edən. Sizin cavabınız heç də səmimi deyil, belə olan halda Sizin birinci müavininiz necə oldu, Gəncədə bu əməliyyatda iştirak edirdi? Sizin tabeliyinizdə olan qüvvələrin bir qismi nə cür oldu ki, orada iştirak edirdi?

Abdulla Allahverdiyev. Çox qısa müddətdə, daha doğrusu, may ayının 25-i axşam təxminən saat 8 radələrində mən Prezident Aparatında olarkən Prezidentin göstərişi ilə sərəncam hazırlandı ki, mənim birinci müavinim Eldar Həsənov vəzifədən götürülməlidir və onun yerinə Qabil Məmmədov təyin olunmalıdır. Bu təyinatdan da əvvəl, artıq bir neçə dəfə təxminən aprelin ortalarından Qabil Məmmədov tez-tez Gəncəyə göndərilirdi. Çünki mən vəzifəyə təyin olunduğum 16 apreldə Gəncə şəhər Polis İdarəsinin bir qrup işçisi, o cümlədən 11 nəfər – idarənin rəisi və onun 2 müavini, cinayət-axtarış şöbəsinin rəisi, eləcə də Kəpəz rayon və Nizami rayon polis şöbələrinin rəisləri və müavinləri mənim tərəfimdən vəzifələrindən götürülmüşdür. Çünki məndən qabaq orada, Gəncədə polis idarəsi rəisi öz vəzifəsini icra edə bilmirdi, onu başqa rayona dəyişmək lazım idi. Ona görə də mən onu dəvət etdim ki, vəzifəsini dəyişim. Lakin bunlar razılıq vermədilər. Nəhayət, orada bir qrup camaat səhər tezdən yığılıb mitinq keçirməyə başladılar. Buna görə Prezidentin

göstərişi ilə respublikanın hörmətli nümayəndələri, xalq deputatlarından ibarət heyət Baş nazirin birinci müavini Abbas Abbasovun iştirakı ilə Gəncəyə göndərildi. Çünki orada əvvəllər idarə rəisinin vəzifəsini...

Sədrlik edən. Siz bilirsiniz, vaxtımızı alıb tarix danışmayın. Mən Sizə deyirəm, Sizin iştirakınız nədən ibarət olub? Deyirsiniz, belə eləmisiniz, elə eləmisiniz. Mən Sizə deyirəm, Sizin birinci müavininiz bilavasitə Gəncədə olubdur, bu əməliyyatın iştirakçısı olubdur. Əgər Siz iştirak etməmişinizsə, necə olub, birinci müavin orada olubdur?

Abdulla Allahverdiyev. Heydər müəllim, mən Sizə məruzə elədiyim kimi, artıq ayın 25-də 3-5 ay orqanda işləməyən adamı müavinlikdən birinci müavin eləmişdilər. Eyni zamanda...

Sədrlik edən. Siz ona etiraz eləmişdiniz?

Abdulla Allahverdiyev. Mən ona etiraz eləmişdim. Çünki onun yerinə də Qazaxda rəis işləyən bir...

Sədrlik edən. Niyə etirazınız yerinə yetmədi?

Abdulla Allahverdiyev. Yəni yerinə yetmədi, sənədlər var, hətta iki gündən sonra məcbur elədilər, biz ora köhnə tarixdə təqdimat göndərək ki, onu ora təyin eləsinlər.

Sədrlik edən. Kimə etirazınızı bildirdiniz?

Abdulla Allahverdiyev. Mən Prezidentə etirazımı bildirdim.

Sədrlik edən. Demək, Prezidentin göstərişi ilə ora təyin olundu?

Abdulla Allahverdiyev. Bəli, Prezidentin sərəncamı ilə ora təyin olundu.

Sədrlik edən. Yaxşı, Fəxrəddinə dediyim sözləri Sizə də deyirəm, maqqaşla çəkib çıxarıram, niyə susursunuz? Niyə danışmırsınız? Sonra Sizin iştirakınız nədən ibarət oldu?

Abdulla Allahverdiyev. Sonra Daxili Qoşunların komandanı ayın 2-də səhər tezdən Gəncə şəhərinə çıxıb gedibdir. Bizim nazirliyin Cinayət-Axtarış İdarəsinin rəisi var, həmin vaxt orada ezamiyyətdə olubdur. Çünki artıq Sizə məlumdur, xalq deputatları bilir, 300-dən yuxarı əvvəllər məhkum olunmuş, ağır cinayət törətmiş şəxslər respublikada islah-əmək müəssisələrindən azad olunmuşdular. Onlar respublikanın rayonlarında, şəhərlərində əməliyyat şəraitini, kriminogen vəziyyəti gərginləşdirirdilər. Bu məqsədlə biz dalbadal tədbirlər keçirirdik ki, həmin adamları təcrid eləyək və cəzalarını çəkmək üçün islah-əmək müəssisələrinə qaytaraq. Bu məqsədlə Gəncədə olan

Cinayət-Axtarış İdarəsinin rəisi də bilir, Daxili Qoşunların komandanı Fəhmin Hacıyev icazəsi olmadan, mənə heç bir xəbərdarlıq eləmədən ora getmişdi. Bizim onunla söhbətimiz olmuşdu ki, sən nə üçün icazəsiz getmişən və nəhayət, öz səhvini başa düşüb, gərək mən icazə alıb sonra qayıdaydım...

Nəhayət, ayın 4-də mən xəbər tutmuşam ki, mənim birinci müavinim Qabil Məmmədov və qeyriləri Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Gəncədəki binasında saxlanılıblar, nə üçün bura gəlmələri araşdırılıb, sonra verilib...

Sədrlik edən. Siz vaxtımızı alırsınız. Ancaq mən yenə də Sizə sual verməyə məcburam. Sizi bu böyük və çox mühüm vəzifəyə kim təyin eləyibdir?

Abdulla Allahverdiyev. Məni bu vəzifəyə sabiq Prezident təyin eləyibdir, köhnə Əbülfəz Elçibəy. (*Zalda gülüş.*)

Burada gülməli nə var?

Sədrlik edən. Qulaq asın, indi, ola bilər, kim gülsün, kim də ağlasın... Amma Siz danışanda ağlamaq gəlir, nəinki gülmək. Demək, Əbülfəz Elçibəy Sizi bura təyin eləyib. Burada məntiq haradadır ki, Siz cəmisi üç ay ondan öncə Əbülfəz Elçibəyin şəxsi təşəbbüsü ilə daxili işlər naziri vəzifəsinə təyin olunmusunuz, ancaq bu əməliyyatları keçirəndə – Sizin burada dediklərinizdən belə görünür, ancaq belə deyil – Siz bu işlərdən kənarda olmusunuz, müşahidəçi olmusunuz. Onu da ora göndəriblər, Sizin xəbəriniz olmayıb, bunu da təyin ediblər, Sizin xəbəriniz olmayıb. Axı, inanın, Siz nəinki bu parlamentdəki adamların qarşısında durmusunuz, Sizə indi bütün Azərbaycan baxır. Bugünkü iclasımıza Azərbaycanın hamısı bu dəqiqə böyük maraqla baxır. Siz, görün, özünüzü nə vəziyyətə qoyursunuz. Nə üçün özünüzü belə aparırsınız?

Abdulla Allahverdiyev. Heydər müəllim, mən xalqımın qarşısında məsuliyyəti də, hamısını da yaxşı dərk edirəm. Özü də hesab edirəm ki, mən heç vaxt təsadüfi adam olmamışam, nə daxili işlər naziri kimi, nə ondan qabaqkı vəzifədə olduğu kimi. Heç vaxt mən...

Sədrlik edən. Bir də Sizə son sual verirəm. Görürəm ki, Sizə sual vermək tamamilə əhəmiyyətsiz bir şeydir, ancaq son sualı verməyə məcburam. Siz deyin, görək, iyun ayının 4-də... Sizin iş otağınız Gəncə əməliyyatları üçün Azərbaycan rəhbərliyi tərəfindən aparılan tədbirlərin qərargahına çevrilibdi. Sizin iş otağınızda olan dövrdə iştirakınız nədən ibarət olub?

Abdulla Allahverdiyev. Həmin dövrdə mən daxili işlər naziri kimi çalışmışam ətraf rayonlardan, o cümlədən Gəncənin ətrafındakı 4 rayo-
nun hərəsindən 10-15 nəfər, eləcə də Bakıdan bir qədər şəxsi heyəti təcili
göndərim ki, Gəncədə kütləvi iğtişas olmasın, ictimai asayiş qaydaları
pozulmasın və artıq baş vermiş hadisə geniş vüsət almasın. Bunun üçün
əlimdən nə gəlib etmişəm.

Sədrlik edən. Böyük bədbəxtçilik.

Yaxşı, söz Mətləb müəllimə verilir.

Mətləb Mütəllimov. Abdulla müəllim, Siz komissiyada izahat ve-
rəndə, bu gün deputatların qarşısında çıxış edəndə də dediklərinizdən
belə çıxır ki, Sizin bu hadisələrdən əvvəldən xəbəriniz olmayıb, yəni
iyyun 4-dək bundan xəbəriniz olmayıb. Belə məlum olur, belədir?

Abdulla Allahverdiyev. Sizə izahatımda da məlumat vermişəm ki,
bu hadisələrdən mənim məlumatım olub, hər dəfə mən demişəm ki, biz
bu işə qarışmayacağıq və biz bu işə qarışmamışıq.

Mətləb Mütəllimov. İcazə verin, iyun ayının 3-də axşam saat 5 ra-
dələrində Sizin adınızdan Polis Akademiyasına telefoqram gedib ki,
ayın 4-ü səhər saat 8-də 200 nəfər dinləyici bütün silahla, sursatla tam
hazır vəziyyətdə Daxili İşlər Nazirliyinin yanında olmalıdır. Biz Sizdən
bu haqda soruşanda arayış verdiniz ki, guya nazirlikdən belə bir tele-
fonoqram getməyib. Baxmayaraq, həmin telefoqramın nömrəsi yox
idi, amma Sizin müavininiz Rövşən Cavadovu biz dəvət edib dindirdik,
o bildirdi ki, bu, təbiidir, daxili işlər naziri yerində olmayanda biz onun
əvəzinə qol çəkirdik. Belə bir telefoqram ayın 3-də ora gedib. Bəs bu-
na Siz nə deyə bilərsiniz?

Abdulla Allahverdiyev. Mətləb müəllim, Sizin dediyiniz o tele-
fonoqram belədir ki, əgər o telefoqram göndərilirsə, imzalanır və o
saxlanılır. Sizə o gün də dedim, belə telefoqramdan mənim xəbərim
yoxdur. Telefonoqram olubdur ayın 4-də səhər tezdən saat 8 tamamda
təcili Gəncəyə getməkdən ötrü 100-120 nəfərdən ibarət Polis Akademi-
yasının hərbi müdavimləri Gəncə şəhərinə uçsunlar.

Mətləb Mütəllimov. Həmin telefoqram ayın 3-də səhər saat 5 ra-
dələrində verilib və Polis Akademiyasının telefoqram jurnalında qey-
diyyatdan keçib.

Abdulla Allahverdiyev. Görünür, onu verən adam mənsiz veribdir.
Çünki ayın 3-dən etibarən Milli Məclis Bakı şəhərində fövqəladə vəziy-
yət rejimini daha 60 gün müddətində uzatmışdı. Ola bilsin, şəhərdə

asayiş qaydalarını mühafizə etmək məqsədilə verilib, çünki ayın 5-də mitinq gözlənilirdi. Mitinqdə səslənirdi ki, müdafiə naziri, milli təhlükəsizlik naziri istefa verməlidirlər. Bu vəziyyətlə əlaqədar Sizə mən məruzə etmişəm, o sənədi göstərmişəm də. Müdafiə Nazirliyindən Bakı şəhərinə 10 ədəd hərbi texnika ayrılmışdı.

Sədrlik edən. Tahir Əliyev, buyurun.

Tahir Əliyev. Bilirsiniz, ortalığa belə bir maraqlı fakt çıxır. Deməli, ayın 4-dək Surət Hüseynovun üstünə hücum eləyən adamların bəziləri deputat-istintaq komissiyasında elə ifadə verirlər ki, guya Surətlə qardaş kimi olublar, həmişə yaxın olublar, münasibətləri də pis olmayıb. Bu gün Siz də deyirsiniz ki, münasibətiniz pis olmayıb. Amma Pənah Hüseynov ifadə verdi ki, dünyada ən çox istədiyi adam Surət Hüseynov imiş. 4 saat müddətində çalışdı, komissiyanın üzvlərini 200 dəfə aldatsın, qeyri-səmimi olsun. Mən onda fikirləşdim ki, əgər bu çalışırsa mən 200 dəfə aldatmışam, bir ilin müddətində Əbülfəz Elçibəyi nə qədər aldadıbdır.

Mən xahiş eləyirəm, bəzi məsələlərdə Siz səmimi olarsınız. Telefonoqramı şəxsən mən yoxlamışam. Şəxsən Siz qol çəkmisiniz, ayın 3-də göstəriş vermisiniz ki, Hərbi Polis Akademiyasından Mətləb Mütəllibov dediyi qədər polis işçiləri Gəncədə olsun. Bunu mən demək istəmirəm. Mən Sizə bir sual vermək istəyirəm. Çünki Siz bir neçə dəfə burada qeyri-səmimi olmusunuz.

Vaxtilə burada Sizə Eldar Həsənov haqqında sual veriləndə dediniz, mənim onun işdən çıxarılmışından xəbərim yoxdur, istintaq komissiyasında isə Siz dediniz ki, mənə göstəriş verdilər, təqdimatı mən özüm yazmışam, əgər yadınızdadırsa, belə bir şey olubdur. Ona görə də mən Sizə belə bir sual vermək istəyirəm. Siz bizim komissiyada ifadə vermisiniz, Sizin kabinetdən Pənah Hüseynov və İsa Qəmbər göstəriş verdilər ki, aviasıyanı qaldırsınlar və 709 nömrəli hərbi hissəni bombardman eləsinlər. Onda Sizə belə bir sual oldu, yaxşı, bunlar Sizin kabinetdən bu cür göstəriş verdilər, bəs Siz bir insan, bir kişi kimi niyə buna dözdünüz? Niyə öz sözünüzü demirdiniz? Sizin cavabınız bu oldu ki, bu, kasetdə yazılıb, gəmidə oturub gəmiçi ilə dava eləmək olmaz. Niyə bunları düzünü demirsiniz? Bu həqiqəti niyə demirsiniz? Xahiş edirəm, bu sualların hamısına Siz burada cavab verəsiniz.

Abdulla Allahverdiyev. Tahir bəy, telefonoqram haqqında mən məruzə elədim, hamınızın nəzərinə çatdırdım. Mən qol çəkməmişəm. Eldar Həsənov haqqında mən indi də burada məruzə etdim.

O ki qaldı mənim kabinetimdən bunların, əsas etibarilə Pənah Hüseynovun tez-tez Dadaş Rzayevlə telefon əlaqəsi yaratması, ona göstəriş verməsi, mən onu da Sizin nəzərinizə çatdırdım ki, artıq Gəncədə hava limanının yanında gedən qüvvələr müqavimətə rast gəldiyindən onların vurulması, ora hərbi texnikanın göndərilməsi göstərişi verildi. Bunların hamısını mən demişəm.

Sədrlik edən. Yaxşı, burada Sizin mövqeyiniz nədir?

Abdulla Allahverdiyev. Mənim mövqeyim burada ondan ibarətdir ki...

Sədrlik edən. Yox, bu məsələdə, bombardman olunmasına göstəriş verildir?

Abdulla Allahverdiyev. Mənim mövqeyim ondan ibarət idi ki, heç nəyi vurmaq olmaz, bombardman etmək olmaz, heç nəyi də dağıtmaq olmaz.

Sədrlik edən. Bəs niyə bunun qarşısını almadınız?

Abdulla Allahverdiyev. Mənim özümün əlimdə kifayət qədər güc var idi. Mən də onunla bərabər ora getmiş olsaydım, bir 5-10 nəfər də mən göndərərdim.

Sədrlik edən. Onda Sizi bir yerdə oturmağa nə vadar eləyirdi?

Abdulla Allahverdiyev. Heydər müəllim, mən üzr istəyirəm, onlar gəlibdir iş otağıma, onları iş otağımdan çıxara bilmərəm ki.

Sədrlik edən. Niyə çıxara bilmirdin, görürdün ki, cinayət eləyirlər. Niyə çıxara bilmirdin?

Abdulla Allahverdiyev. Onda səhv etmişəm, gərək çıxaraydım.

Sədrlik edən. Səs salmayın.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Tahir Əliyevə mikrofon verin.

Tahir Əliyev. Abdulla müəllim, Siz şəxsən özünüz dəfələrlə Nurəddin Sadıqova zəng vurub təkid eləmisiniz ki, aviasiya havaya qalxsın. Axı bu, komissiyada olubdur. Axı nə qədər qeyri-səmimi olmaq olar, niyə düzünü danışmırsınız? Birinci gündən, Gəncə hadisəsi olandan bir nəfər onun iştirakçısı demir ki, mənim Gəncə hadisəsindən xəbərim var. Mən o vaxt da dedim, heç kimin xəbəri yoxdur. Bəlkə, bu camaatı ermənilər gəlib qırıblar. Siz düzünü danışın, bu millət bilsin də.

Abdulla Allahverdiyev. Tahir bəy, mən heç vaxt deməmişəm ki, mənim bu hadisələrdən xəbərim yoxdur. Digər tərəfdən Nurəddin Sa-

dıqova, Baş Qərargahın rəisinə mən nə göstəriş verə bilərəm ki, aviasiya qalxsın, əgər Baş nazir, Prezident ona göstəriş verirsə. Bir mən də ona göstəriş verməliyəm ki, qalx, sən get, oranı dağıt. Bu nə qədər məntiqə uyğun söhbətdir?

Sədrlik edən. Bilirsiniz, mən yenə də məcburam, Sizə bir-iki kəlmə deyim, amma baxmayaraq ki, Sizinlə dialoqa girməyi özüm üçün heç də layiqli hesab eləmirəm. Ancaq ümumi iş naminə mən bunu edirəm. Çünki mən Sizin kimi adamla danışmaq istəmirəm.

İyun ayının 16-da Prezident Əbülfəz Elçibəyin iş otağında, müşavirədə Siz də, Fəxrəddin Təhməzov da, Əli Kərimov da, başqaları da vardı, mən də oradaydım. Vəziyyət müzakirə olunurdu. Hamınız danışırıdınız, mən də oturmaşdım kənarda, qulaq asırdım. Mən dünən bunu Fəxrəddin Təhməzova dedim, Siz salonda yox idiniz, Sizə də demək istəyirəm. Mən dözdüm, dözdüm, axırda dedim ki, Siz günahkarsınız. Siz mənim üzümə qabardınız. Siz mənə etiraz edib dediniz ki, vaxt göstərəcəkdir, kim günahkardır. Sizin heç bir günahınız yoxdur. Xatirinizə gəlirmi bu söhbət?

Abdulla Allahverdiyev. Heydər müəllim, bu mənim xatirimə gəlir. Eyni zamanda mən həmin gün orada çıxış edəndə sözüm ondan ibarət idi ki – Quliyev Rəsul da, qeyri yoldaşlar da iştirak edirdilər – orada dedim, bu rayonlarda seçilmiş icra başçıları xalqın, camaatın etimadını doğrultmadığından...

Sədrlik edən. Əşi, vaxtımızı almayın, mən Sizə dedim ki, Gəncə hadisələrində Siz günahkarsınız. Sizin yanınızda Əbülfəz Elçibəyə dedim, özü də hiddətlə dedim. Dedim, bu üç nazir günahkardırlar. Siz hamıdan çox mənim üzümə qabardınız. Çox böyük həyəcanla dediniz ki, hələ vaxt göstərəcəkdir, kim günahkardır. Niyə bunu yadınızdan çıxarırsınız?

Abdulla Allahverdiyev. Yadımdan çıxarmıram, Heydər Əliyev.

Sədrlik edən. Komissiyanın üzvü Mirmahmud Fəttayev.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Mirmahmud Fəttayev. Xor dərnəyi deyil, bir dəqiqə, xahiş edirəm, mən heç birinizə danışanda irad tutmamışam və söz də vermişəm, sizin hamınızın maskanızı yırtacağam. Mən obyektivlik naminə istəyirəm ki, bir məsələni dəqiqləşdirəm. Mən istəmirəm, bildiyim şey burada səhv getsin, təhrif olunsun. Mənə elə gəlir ki, Heydər bəy, Siz də istəməzsiz.

Tahir bəy bir yanlışlığa yol verdi. Üzr istəyirəm, bunu deməliyəm. Yəni telefoqram söhbəti 1993-cü il 3 iyunda saat 17:45-də Daxili İşlər Nazirliyindən verilibdir. Ayın 4-də saat 8-də dəvət olunub. İmzanı nazir müavini qoyub, belə də yazılıb, Rövşən Cavadov. Teleqramın aşağısında yazılıb, nazir A.Allahverdiyev. Qəbul etdi Əsədov. Deməli, teleqram belədir. Daxili İşlər Nazirliyindən çıxan həmin teleqramın surəti deputat-istintaq komissiyasında var. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Şadman Hüseynov sual vermək istəyir. Buyurun. Ancaq mənə elə gəlir ki, bununla da suallar qurtarsın.

Şadman Hüseynov. Heydər müəllim, mən hadisələrin iştirakçısı olduğum üçün sual verirəm. Yoldaş Abdullayev, yoxsa Allahverdiyev, Siz Gəncə ətrafında yerləşən polis idarələrinə, Xanlara, Şəmkirə və sair hansı göstərişlər vermisiniz? Xanlar Polis İdarəsinin rəisi Vəqif Quliyevin vasitəsilə Laçın və Kəlbəcər polis əməkdaşlarına hansı göstərişlər vermisiniz?

Abdulla Allahverdiyev. Hadisə haqqında səhər-səhər məlumat daxil olan kimi mən Samux, Goranboy, Xanlar rayonlarının rəislərinə göstəriş vermişəm ki, hər biriniz 10-15 nəfərdən ibarət şəxsi heyətin üstündə bir nəfər rəhbər qoymaq şərtilə təcili Gəncə Polis İdarəsinə gəlin onların sərəncamına. Şəhərdə kütləvi iğtişas ola bilər, kömək eləyin, asayiş qaydalarını bərpa eləyin. Məqsəd bu olub.

Şadman Hüseynov. Bəs Laçın rayon polis əməkdaşları, Kəlbəcər rayon polis əməkdaşları Daşkəsən dağlarında, bir də Murovdağda ermənilərin qarşısını kəsirdilər, amma Sizin göstərişiniz olub ki, onlar çıxıb gəlsinlər. Amma onlar imtina eləyiblər. Vəqif Quliyevə son sözünüz nə olub?

Abdulla Allahverdiyev. Deməli, həmin polis şöbələrinə verdiyim göstərişdən başqa mən belə bir göstəriş verməmişəm ki, Murovdağdan camaat çıxıb gəlsin. Nə də mən elə göstərişi verməzdim. Əmr var, əmrin surəti onlarda, biri bizdədir. O polis şöbələri Murovdağda Müdafiə Nazirliyinin əməkdaşları ilə birlikdə müdafiə mövqeyində erməni quldurlarından müdafiə üçün dayandırılmışdı. Onların gəlməsi haqqında heç bir göstəriş verməmişəm.

Şadman Hüseynov. Bu əməkdaşlar hələlik sağdırlar. Lazım gəlsə, onlar öz ifadələrini verərlər.

Abdulla Allahverdiyev. Aydındır.

Sədrlik edən. Yaxşı, əyləşə bilərsiniz. Bu Gəncə, belə desək, 4 iyun əməliyyatlarının iştirakçılarından biri də Ali Sovetin sabiq sədri İsa

Qəmbərovdur. Dünən, bu gün komissiyanın rəyində, həm də çıxışlarda İsa Qəmbərov və onun iştirakı haqqında burada çox sözlər deyilib. Ona görə də, İsa Qəmbərovdan xahiş edirəm, bu barədə məlumat və izahat versin. Bura gəlin, İsa bəy.

İsa Qəmbər. Heydər bəy, deməli, mən təbii ki, çıxış eləyəcəyəm. Xahiş edirəm, yerdən danışmayın. Sədrdən də xahiş edirəm, zalda sakitliyi bərpa eləsin. Mən çıxış eləyəcəyəm, öz sözümü də deyəcəyəm. Bütün suallara da cavab verməyə hazıram. Ancaq mən komissiyanın hesabatının məhkəmə iclasına çevrilməsinə etirazımı bildirirəm. Mən hələlik çıxışdan imtina eləyirəm. Mən sözümü deyəcəyəm. Çox sağ olun!

Sədrlik edən. İsa Qəmbərov, millət vəkili, Siz özünüz bu komissiyayı təşkil eləmisiniz. Bu komissiyanın təşkil olunmasında Siz Ali Sovetin sədrliyini aparmısınız. Siz dünən də, bu gün də həm komissiyanın materiallarından, həm çıxışlardan artıq gördünüz ki, Sizin Ali Sovetin sədri kimi bu işlərdə bilavasitə iştirakınız var. Siz bu işdə iştirakçı kimi məlumat və izahat verməlisiniz. Sadəcə olaraq, bunun, parlament ddddeputat-istintaq komissiyasının adını Siz qoymusunuz. Ona görə də burada parlament müzakirəsi gedir. Parlament müzakirəsində Siz, sadəcə, bir millət vəkili kimi yox, ondan sonra bir neçə dəfə də çıxış edə bilərsiniz. Ancaq indi bu barədə məlumat və izahat verməlisiniz. Xahiş edirəm, buna riayət edəsiniz. Buyurun.

İsa Qəmbər. Mən bir daha bildirirəm ki, parlament komissiyasının məlumatının müzakirəsini məhkəmə iclasına çevirməyə heç kəsin haqqı yoxdur. Mən burada izahat vermək fikrində deyiləm. Mən çıxış edəcəm, sözümü deyəcəm. Burada həm Sədrin, həm də hər bir şəxsin istənilən suallarına cavab verməyə hazıram. Xahiş edirəm, bu cür nəzərə alın.

Sədrlik edən. Hörmətli İsa Qəmbərov, mən bir də təkidlə Sizdən xahiş edirəm, Siz özünü burada xüsusi səlahiyyət yarada bilməzsiniz. Siz indi millət vəkilisiniz. Bu hadisələrin iştirakçısısınız. Başqa şəxslər kimi, müdafiə naziri, daxili işlər naziri, milli təhlükəsizlik naziri və Siz bu işlərin təşkilatçılarından birisiniz. Siz izahat verməlisiniz. Mən Sizdən xahiş edirəm, iş düzgün yanaşın, buyurun!

İsa Qəmbər. Mən üçüncü – sonuncu dəfə bildirirəm ki, izahatı komissiyaya vermişəm. Əgər komissiyanın əlavə arzusu olarsa, izahat, cavab verməyə hazıram. Prokurorluq istintaq işi aparır. Bunun qanuniliyi bir yana qalsın, ancaq hər halda prokurorluq, istintaq işində iştirak eləməyə, ifadə verməyə hazıram. Ancaq, Heydər bəy, Siz parlament

iclasını məhkəmə iclasına çevirməkdə heç də düzgün iş görmürsünüz. Mən sonuncu dəfə bildirirəm ki, burada izahat vermək fikrində deyiləm. Çıxışım olacaq. Çıxışda bütün suallara qulaq asaram. Xahiş edirəm, bu təkliflərinizi təkrar etməyəsiniz. Çünki mən bu dəfə izahat üçün ora çıxmıyacağam.

Sədrlik edən. Hörmətli İsa Qəmbər. Sizin bu sözlərinizi mən qəbul eləmirəm. Bunlara mən etiraz eləyirəm. Yenə də deyirəm, parlamentdə Sizin sədarətiniz altında deputat-istintaq komissiyası yaradılıb. Deputat-istintaq komissiyasının, demək, rəyi, materialları müzakirə olunur. Siz burada bu materiallar əsasında və indiyə qədər cavab vermiş şəxslərin danışıqları əsasında bu hadisələrin fəal iştirakçısı kimi keçirsiniz. Ona görə də Sizin buraya gəlib bu məsələlər haqqında izahat verməyinizə ehtiyac var. Siz gəlin, bu məsələyə düzgün yanaşın.

Mən onda Məclis üzvlərinə müraciət edirəm. Məclisin üzvü İsa Qəmbərov dəfələrlə təkidlə ona etdiyim xahişi rədd edir. Məclis üzvləri öz fikirlərini bildirsin. Nə etmək lazımdır? Mən başa düşmürəm, siz niyə susmusunuz?

Tofiq Qasimov.

Tofiq Qasimov. Hörmətli millət vəkilləri. Mən bir şeyə sizin diqqətinizi cəlb etmək istəyirəm ki, Milli Məclisin bugünkü iclasında gündəliyə deputat-istintaq komissiyasının işinin nəticələrinin müzakirəsi daxil edilmişdir. Amma çox təəssüf ki, deputat-istintaq komissiyasının işinə daxil olmayan, tamamilə ayrıca bir müzakirənin nəticəsi ola biləcək çıxışlar oldu. Həm respublikanın Hərbi prokurorunun, həm Gəncə Hərbi prokurorunun, həm də respublikanın Baş prokurorunun çıxışları oldu. Bu çıxışlar o sahədə istintaq işi başa çatmadığına görə istintaqın sirrini saxlamaq baxımından burada deyilməli deyildi və burada verilən ifadələrin dəqiq olub-olmaması baxımından bu məsələ qanunsuz idi.

Ondan əlavə, burada, doğrudan da, Milli Məclisin sədrinin ayrı-ayrı məhkəmələrdə, yaxud istintaq orqanlarında ifadə vermiş adamları çağırıb, ciddi təzyiqlə onların ifadələrini yenidən dəyişib başqa istiqamətə yönəltmək açıq şəkildə müşahidə olunur. O adamları mən ciddi qəbul eləmirəm. Ona görə ki, qeyrəti olan adam yalan danışmalı deyil, yalan da danışbsa, bir dəfə dediyi sözü düzəltməli idi. Mən hesab edirəm ki, o ifadəni onlar istintaq orqanlarına və istintaq komissiyasına verə bilərlər. Burada isə, sadəcə olaraq, kim istəyirsə, könüllü surətdə ifadə verə bilərdi və bu ifadəni biz onlardan məcburi çıxarmalı deyilik.

İndiyə qədər deputat-istintaq komissiyaları çox olub, heç vaxt Məclis istintaq aparmayıb, amma bugünkü və dünənki də istintaq aparmaqla məşğul olmaq olub. Mən də buna etiraz edirəm. Mən hesab edirəm ki, İsa Qəmbər bu işlərin iştirakçısı kimi istintaq orqanları qarşısında öz ifadəsini verməlidir, amma Milli Məclisdə o, öz çıxışı vaxtı bu məsələyə aid öz fikrini deməlidir və biz də onunla razı olmadıqda suallarımızı verib o ifadələri almalıyıq. Burada məcburiyyət ola bilməz. Sağ olun.

Sədrlik edən. Tofiq Qasimov, mən Sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm, Siz burada vaxtı ilə çox böhtanlar atmısınız, indi də davam edirsiniz. Bəli, deputat-istintaq komissiyası olubdur Xocalı hadisəsi haqqında. Nə eləmisiniz? Şuşanı əldən vermisiniz. Nə eləmisiniz? Siz bu parlamentin ən fəal üzvlərindəsiniz. Laçını əldən vermisiniz, nə eləmisiniz? Kəlbəcər kimi rayon əldən getdi, onu müzakirə etmək əvəzinə, Siz dərhal fəvqəladə vəziyyət yaratdınız. Camaatın ağzını yumdunuz. Nə elədiniz? İndi biz bir-bir məsələni burada açmaq istəyiriksə, Siz nə üçün bu cür böhtanlar atırsınız? Böhtançılıqla yaşamısınız.

İnqilab Nadirova söz verilir.

İnqilab Nadirov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Biz bu gün çox ciddi, çox mühüm bir məsələni müzakirə edirik və hesab edirəm ki, müzakirənin gedişi çox düzgündür, obyektiv aparılır. Gəncədə çox ciddi faciə olubdur. Bu məsələ ilə Azərbaycan xalqı maraqlanır. Ona görə də kiminsə burada geri çəkilməyi və olmuş hadisəni olduğu kimi camaata çatdırmamaq, mən hesab edirəm ki, çox böyük qəbahət olardı. İsa Qəmbərov gərək lazım idi ki, o biri yoldaşlar kimi olan hadisələri tribunadan açıqcasına camaata çatdıraydı.

Mən təklif edirəm ki, İsa Qəmbərin durub çıxış eləməsi üçün Milli Məclisə müraciət olunsun, səsə qoyulsun, onun çıxışı tələb olunsun. Əgər işdir, yenə də etiraz eləsə, onda onun Milli Məclisin üzvlüyündə qalması və deputatlıq səlahiyyəti barəsində məsələyə baxılsın.

Sədrlik edən. Şirin Hacıkerimov. İstintaq komissiyasının üzvüdür, buyurun.

Şirin Hacıkerimov. Hörmətli Milli Məclis, hörmətli sədarət, mən istəyirəm, birinci növbədə, Tofiq Qasimovun haqqında bir kəlmə söz deyəm. Ağsaqqal insandır, bir komissiyadayıq, sədr odur, müavin mən. Özü də qanunçuluq üzrə az da olsa, bu bir ildə təcrübəsi var. İstintaq komissiyası öz məqsədinə ona görə çətinliklə gəlib çatmışdır ki, onlar yanımızda ola-ola bir kəlmə sözü maqqaşla çıxarmışıq. Mən tələb elə-

yirəm ki – müzakirə gedərkən bütün Azərbaycan xalqının diqqəti bura yönəldilib – İsa Qəmbər özü öz fikrini burada desin, ona təzyiq lazım deyil. Özü də bilir, komissiyanın sədri və hamısının adından xahiş edirəm, ümumi fikirlərimizi birləşdirməkdən ötrü onun obyektiv çıxışı lazımdır. Burada ümumi günahkarların adı aydındır. O, birinci növbədə, Prezidentin sağ əli kimi, Prezidentin şəxsi səlahiyyətlərini əlindən alıb müəyyən göstəriş verdiyinə, sabiq qərargah rəisinin çıxarılmasına sərəncam verdiyinə görə və bizim səhv addımlar atmağımızın, vaxtı uzatmağımızın səbəbkarı kimi burada çıxış etməlidir.

Sədrlik edən. Komissiyanın sədri Mətləb Mütəllibov, buyurun.

Mətləb Mütəllibov. Biz elə bir ciddi məsələni müzakirə eləyirik ki, burada emosiyalara uymaq, əsəbiləşmək, gərginlik yaratmağa ehtiyac yoxdur. Komissiyanın belə bir təklifi var ki, fasilə elan olunsun, komissiyanın üzvləri ilə İsa Qəmbərin söhbəti olsun və fasilənin axırında biz müəyyən təkliflə Milli Məclisə çıxə bilərik.

Sədrlik edən. Hələ iş vaxtımıza 20 dəqiqə var.

Arif Rəhimzadə.

Arif Rəhimzadə. Mən deputat İsa Qəmbərin çıxışdan boyun qaçırmasını, daha doğrusu, parlamentə cavab verməməsini başa düşürəm. Çünki İsa Qəmbər bu işlərin içində olubdur. İsa Qəmbər bu hərəkətlərin ideoloqu olubdur. İsa Qəmbər dəfələrlə bu Məclisdə heyifsilənibdir ki, ilk gündən hakimiyyətə gələndən onlarla həmrəy olmayan qüvvələrə qarşı lazımi tədbirlər görməyiblər. İsa Qəmbər dəfələrlə deyibdir ki, biz hakimiyyətə gələndən sonra, gələn günlərdə bütün qüvvələr – birinci növbədə, kommunistləri nəzərdə tuturdu – şok vəziyyətinə gəlmişdi. Ancaq bizim bu demokratik hərəkətlərimizi görüb qısa bir müddətdə özlərini möhkəmləndirib bərkidə bildilər.

İsa Qəmbər həmişə o neobolşevizm ruhu ilə hərəkət edibdir və hesab edibdir ki, bu iqtidarın başqa qüvvələrə qarşı repressiya aparması bunların böyük bir nailiyyətidir. İsa Qəmbər çıxışdan ondan ötrü imtina edir ki, Surət Hüseynov haqqında görülən tədbir lokal bir məsələdir. O, başa düşür, o burada çıxış eləsə, ona suallar veriləcək və sübut olunacaqdır ki, Surət Hüseynova qarşı görülən tədbir böyük, ümumi, planlı bir tədbirin bir hissəsi olubdur.

İsa Qəmbər deputatların müraciəti ilə əlaqədar dəfələrlə deyibdir ki, biz necə silahla gəlmişik, bacarırsınız, siz də silahla gəlin bura. O vaxt deyəndə ki, deputatların müraciəti dövlət çevrilişinə cəhddir, çox adam

təəccüb qalırdı, bu, necə belə bir savadlı adam hərəkətə belə bir qiymət verə bilər. Ancaq indi məlum olur ki, o nəzərdə tutulanan bir hissəsi Sürət Hüseynov idi, ondan sonra deputatlar tutulması, repressiyalar təşkil olunması və belə bir qorxu, inamsızlıq şəraiti yaradılması idi ki, hamı diktaturaya vəziyyətdən çıxmaq üçün yeganə yol kimi baxsın.

İsa Qəmbər çox yaxşı bilirdi ki, bu məsələləri həll eləyəndən sonra Əbülfəz Elçibəyi hakimiyyətdən uzaqlaşdıracaqlar, hakimiyyəti öz əlində cəmləşdirəcəkdir. Onun üçün İsa Qəmbər bu dəqiqə burada çıxış etmək istəmir. Mən hesab edirəm ki, İsa Qəmbərin hüququ yoxdur, bu dəqiqə deputatları maraqlandıran məsələlərə cavab verməsin və o, həqiqətən, belə mövqedə qalsa, biz onu deputat statusundan məhrum eləyəsiyik. Məclisin sıralarından çıxararıyıq.

Mən hesab edirəm ki, İsa Qəmbər Gəncə hadisələrində ən fəal rol oynayan bir adam olubdur, cinayət əməlləri olubdur və mütləq məsuliyyətə cəlb olunasıdır. O bu məsuliyyətdən qaçmaq istəyir. Sağ olun.

Sədrlik edən. Bağışlayın, siyahıya çox adam yazılıbdır. Məsələni müzakirə etməyə vaxtımız az olduğu halda, görün, iş nə yerə çatıbdır ki, İsa Qəmbərovun bu qədər inadçılığı nəticəsində onun çıxış edib-etməməsi məsələsini müzakirə edirik.

Mən xahiş edirəm, bizim Məclisdə Azərbaycanın hörmətli ağsaqqalı, akademik İmam Mustafayev iştirak edir. O da bu hadisələrin ilkin araşdırılmasında olubdur. Bu barədə öz təəssüratları var. Bəlkə, İmam Daşdəmiroviç etiraz etmirsə, o da bu barədə danışsın və bu barədə bir balaca ehtiraslar sakit olsun, ondan sonra İsa Qəmbərov da bir az fikirləşsin.

İmam Mustafayev. Hörmətli millət vəkilləri və iştirak edənlər. Bu hadisə, əlbəttə, bizim tariximizdə böyük, qara bir ləkədir. Azərbaycan tarixində hələ belə qardaş davası görülməyib. Bəylər, xanlar, xanlıqlar arasında və başqaları olubsa da, ancaq iki qonşu hərbi hissənin bir-biri ilə vuruşdurulması, yaxud da bir adamın məhv edilməsi üçün böyük bir ordunun yığılması. Böyük bir fəlakətə yol açmaq hadisəsi bizim tariximizdə görülməyib. Belə bir hadisəni törədənlər bu gün çox ciddi fikirləşməlidirlər. Bunlar hansı xalqın nümayəndəlidirlər, hansı millətə mənsubdurlar? Hansı vətənin vətəndaşlarıdır?

Mən sizə balaca izahat vermək istəyirəm. Necə oldu, biz Gəncəyə getməli olduq. Əvvəla, burada bəzi fikirlər söyləndi ki, guya biz özbaşına gedən bir komissiya olmuşuq. Belə təhlükəli, fəlakətli, çətin bir gündə özbaşına kim ora gedə bilərdi? Necə ola bilərdi ki, kimsə istəyirdi,

ora gedirdi, komissiya getdi, orada müəyyən axtarışlar apardı. Bu, bekar sözdür.

Mən xəstə idim, ayın 5-də təqribən axşam saat 5-6 radələrində mənim yanıma bir neçə yoldaş gəldi və dedilər ki, Gəncədə olan hadisə hamını narahat eləyir, böyük ağsaqqallar dəstəsi yığılıbdır və Sizdən çox xahiş edirlər ki, Siz gəlib bu Məclisdə iştirak edəsiniz, görək, biz nə etməliyik? Mən əvvəl dedim, görürsünüz, nə vəziyyətdəyəm. Səsim də tutulmuşdu, boğazım da ağrıyırdı, hərəkətim də vardı və sair. Bunlar çox təkidlə yalvardılar, mən ora getməyə razı oldum.

Getdik, bir 40-50 nəfər ziyalı, ağsaqqal yığılmışdı. Onlar dedilər ki, bütün ölkəni bu saat Gəncə hadisəsi titrədir. Biz bilmirik, orada nə olubdur, necə olubdur. Moskva xəbər verir ki, bir dəstə quldur hərbi hissəyə hücum eləyiblər, hərbi hissədən silah və girov götürmək niyyətində olublar. Respublikanın özündə verilən məlumatlar da buna oxşar və qeyri-məlum səbəblərdən düzgün məlumat deyil. Xülasə, dedik, biz onda Prezidentə müraciət eləyək və xahiş eləyək ki, o, bizi qəbul eləsin. Az da olsa bizə izah eləsinlər və biz də camaata izah eləyək ki, belə bir ağır vəziyyət bir az yüngülləşsin. Bu təfəsilat, bəlkə, yoldaşları maraqlandırmır. Biz daxili işlər nazirini əvəz edən Rövşən Cavadov vasitəsilə Prezidentə fikrimizi çatdırı bildik. Çünki bilavasitə heç bir telefonla danışmaq mümkün deyildi.

Ayın 5-də Rövşən Cavadov çox tez bir zamanda Prezidentlə əlaqə saxlaya bildi və Prezident xəbər verdi ki, bizi, 12 nəfəri Prezident Aparatında gözləyir. Biz də saat 9-a bir 10-15 dəqiqə qalmış 11 nəfər adam getdik ora. Bizi öz kabinetində yox, yanında olan müşavirə kabinetində qəbul elədi. Biz girən kimi mən sual verdim, İsa Qəmbər də, Pənah Hüseyn də orada idi, Nazirlər Kabinetinin müavinləri hamısı orada idi. Birinci, mən sual verdim Elçibəyə ki, xahiş eləyirik, bizə məlumat verin, Gəncədə nə olubdur? Nə olacaqdı, qırıb-töküblər, mənim hətta bir avtobus qvardiyamın hamısını öldürüblər, iki-üç nəfər güclə canını qurtarı bilib. Dedim ki, Elçibəy, bəs, Sizin qvardiyanız orada nə edirdi?

Necə neynirdi, hərbi vaxtdır da. Deyirəm, Gəncədə hərbi vəziyyət elan olunubdur, necə neynirdi? Hərbi hissədir də, hər yerə gedə bilər. Belə qeyri-məlum məlumat verdi, ancaq Pənah qarışdı ki, yox, orada çox pis qırğın olubdur, camaatı qırıblar, əhalini də qırıblar, böyük dəhşətdir, filandır. Dedim, Siz Surətlə danışırıbmı? Pənah dedi, mən üç dəfə Surətlə danışmışam. Nə dedi Surət Sizə? Nə deyəcəkdiniz?

Gördük, bir şey çıxmır, mən təkrar sual verdim ki, Əbülfəz Elçibəy, Siz Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən bir məlumat almırsınız ki, orada nə olubdur? Dedi, bizə heç bir məlumat verməyiblər. Dedim, bəs Siz ora birinci müavin sanitar həkimini niyə təyin eləmişdiniz? Mən ona inanıram. Dedim, Sizin inamınız dövlətin inamı deməkdirmi? Bəs indi niyə o, məlumat vermir? Onu orada tutub saxlayıblar. Dedim, harada tutub saxlayıblar? Deyir, Surət onu əsir eləyibdir. Dedim, çox gözəl. Nə qərribə əhvalatmış bu.

Sonra çox təkidlə biz xahiş elədik ki, Surətlə danışmaq lazımdır. Bir saat biz xahiş eləyəndən sonra razı oldu ki, Surətlə əlaqə saxlayaq. Keçdik kabinetə, mən, Allahşükür, bir də Elçibəy özü. Heç yarım dəqiqə çəkmədi ki, Surət telefonda tapıldı. Əvvəl Surətə salam verdi, sonra nə var, nə yox, bilmirəm, nə dedisə, beş dəqiqə telefonun dəstəyini qulağında saxladı, ancaq Surətə bir kəlmə cavab verə bilmədi. Dedim, Elçibəy, xahiş edirəm, dəstəyi verin mənə. Mən dəstəyi aldım, Surətlə salamlaşdım. Dedim, Surət, nə olub orada? Dedi, nə olacaq? Biz olan hərbi hissəni bütün silahlardan atəş açmaqla darmadağın ediblər, xeyli adamımızı qırıblar və xeyli də adam yaralanıbdir. Şəhərdə də hərbi hissələr tərəfindən çox pis hadisələr törədilibdir. Dedim, bəs, burada deyirlər ki, Sizin tərəfdən... Deyir ki axı, kim deyir, gəlsin, baxsın, hamısı dağıntı bizim hissədə olub. Bunu deyəndə mən həm təşvişləndim, həm də hirsələndim. Dedim, bəs Siz deyən tutmur. Siz ona inanırsınız, bizə inanırsınız? – dedi. Dedim, o, hadisənin içindədir, Siz burada. Necə mən ona inanmayım?

Məndən dəstəyi aldı, Allahşükür Paşazadə danışdı. Mən etirazla dedim ki, bəs Siz nə danışdınız burada? Qoy, İsa Qəmbərin indi yadına salmaq istəyirəm, dedi ki, Siz Surəti tanımırırsınız, o necə adamdır. Dedim, bağışlayın, Siz Surəti çoxdan tanıyırsınız? Dedim, Surəti 15-20 ildir tanıyıram. Siz mənə Surəti tanıdırırsınız? Necə adamdır ki o, Siz niyə bu adama qəhrəman və sair adlar verib, indi onu öldürmək istəyirsiniz? Nə üçün onu düşmən hesab edirsiniz? Mən xahiş edirəm, bizə izah eləyin. Heç birisi bunu izah eləyə bilmədi. Axı deyir, görək, niyə Siz bu adama belə bir damğa vurmaq istəyirsiniz?

Mən Surətlə danışanda xəbər aldım ki, Surət, Siz deyir, biz ora gəlmək istəyirik. Bizi Sizin yanınıza göndərirlər. Biz ora necə gələ bilərik? Dedi, gəlin, gözümüz üstə yeriniz var. Bizim təhlükəsizliyimiz təmin olunarmı? Dedi, biz tərəfdən heç bir təhlükə ola bilməz. Ancaq Goranboydan Gəncənin üzərinə 4 mindən çox ordu hərəkət eləyir. Əgər ordu

hərəkətini davam etdirərsə, biz də müqavimət göstərmək məcburiyyəti olacağıq. Qoy, o ordunun hərəkətini dayandırınlar.

Bu, nə deməkdir? Təzədən biz məcbur olduq, Prezidentdən xahiş eləyək ki, ordunun hərəkətini dayandırmaq haqqında fərman versin. Yalnızdakı yoldaşlar çox böyük etiraz elədilər. Surət Qazaxdan Gəncəyə qədər hamısını tutubdur. Onun hərəkəti davam edir, Azərbaycanın yarısını tutacaqdı, biz necə ona imkan verə bilərik ki, o, gəlib özbaşına bütün hər yeri tutsun. Dedik, axı belə şey ola bilməz ki, Surət Azərbaycanın yarısını, yaxud hamısını tutmaq istəsin. Xülasə, çox təkidlə, məcburiyyətlə biz o ordunun hərəkətinin dayandırılması haqqında Prezidentin 5 iyun tarixli fərmanını ala bildik.

Əgər həzrəti Prezident əmr verməmişdisə, o ordu hərəkət eləsin, bəs nə üçün o, fərman verdi ki, ordunun hərəkəti dayandırılсын. Məntiq. O, fərmana qol çəkib möhür vurdu, bizə bir nüsxəsini verdisə də, onunla kifayətlənmədik. Dedik, xahiş edirik, bizim yanımızda nazirlərə zəng eləyin, çünki daxili işlər naziri orada idi, o biri nazirlər yox idi. Onlara bizim yanımızda zəng eləyib, xəbərdarlıq elədi ki, ordunun hərəkətini dayandırın. Biz onda sakitləşdik ki, artıq orada hərəkət olmayacaq və bizim ora getməyimiz mümkün olacaqdır.

Mən istəyirəm, Allahverdiyevin yadına salam. Biz orada olarkən bu, gəldi mənim yanıma. Dedi, İmam Daşdəmiroviç, bilirsiniz, o Surət faşist kimi bizim Samuxda olan hospitaldan 3 nəfər yaralı aparıb türməyə salıbdır. Dedim, ə, ağlını başına yığ, Surətin işi, dərdi qurtarıb, gedib, Samuxun hospitalından sənin yaralı adamlarını aparıbdır. O cümlədən də bir nəfərin adını çəkdi, osetindir, onun familiyası mənə tanış bir familiyadır. Burada deyir ki, bizdə nə yaralanan, nə ölən yoxdur.

Yerdən. *(Əşidilmir.)*

İmam Mustafayev. Bəs Siz yaralı haqqında dediniz ki, türmədədir, onları heç kim aparmamışdır. Onlar hava limanında yaralanmışlar, niyə bunu Siz inkar edirsiniz? Sizin sözlünüzdür, çox təəssüf ki, burada milli təhlükəsizlik naziri də... Onun haqqında deyildi, ancaq mən onun yadına salmaq istəyirəm, oradan 8 nəfərin meyitini göndərdilər bizim xahişimizlə, çünki ciblərində sənəd olmadığı üçün bilmirdilər ki, o meyitlər kimindir, onların soyadları nədir. Onlar hamısı Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin işçiləridir. Onların 4 nəfərinin şəkilləri divarlarında bu gün də asılıdır. Bunlar kimin adamlarıdır, görəsən. Yazıq ölənlərin basdırılması üçün xalqdan manat-manat pul yığıblar. Budur, milli təhlükəsiz-

lik. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin bütün professional işçiləri çıxarılıb, qovulub, ora kiminsə qohumları, qardaşları yığılıb. Belə milli təhlükəsizlik millətin təhlükəsizliyini necə təmin edə bilər?

Bu gün Siz burada çıxış edəndə, heç olmasa, bir balaca özünüzü yığışdırıb keçən ayın 8-də mənim çıxışıma cavab olaraq dediniz ki, bizim ora göndərdiyimiz 45 nəfər Azərbaycandan Gürcüstana keçən yanacaq-ların dalınca gedib onların qarşısını almaq istəyirdilər. Axı o danışıqla bu danışıq tutmur. Nə tez Siz dünən dediyinizi bu gün yaddan çıxarırsınız. Xülasə, mən bir az mətləbə keçirəm.

Bu istintaq komissiyasının nəticəsi. İsa burada çox şey dedi ki, bəs, birinci komissiyanın verdiyi məlumatlarla sizinkilər tutmur. Demək, Siz onu təkzib eləyirsiniz. Mən çox təəccüb edirəm. Azərbaycan Ali Sovetinin sədri olan bir adam o faciəni qırğının miqdarı ilə ölçür. Əgər orada 500 adam ölsəydi, bu, daha yaxşı olardı. Məndə sənəd var, biz sözlə yazmamışıq. Yusubov yoldaş buradadır, Qarnizon hərbi prokurorunun bizə verdiyi məlumat, bax, budur, möhürü də var, sayı da 69 nəfər ölüb, 200-ə qədər yaralanıb. Altında da yazır ki, bu rəqəm təzədən yoxlanılacaqdır, çünki ola bilsin ki, başqa ölənlər də var, biz bunu bilmirik. Biz bunu sözlə yazmamışıq. Nə tez Siz buna şad oldunuz ki, bəs, o rəqəm tutmur, onda Siz təkzib eləyirsiniz, o komissiya təkzib eləmir. Onların verdiyi rəqəm, deyərsən, 35 nəfər ölüdür. Nə təfəvütü var, Moskvada 3 nəfər öldü, bütün dünya çaxnaşdı, Azərbaycanda 35 nəfər ölübdü, deməli, ona deyək, çox sağ olun, niyə az öldürübsünüz? Bu nə sözdür?

Yaxud onlar deyir ki, tank kazarmadan keçməyibdir. Əşi, 7-8 metr hündürlüyündə olan, dəmir-beton sütunlarının üstündə yerləşən bina necə oldu birdən-birə çökdü? Ay qardaş, 40-50 illik ağacları kim yıxıb-dır, mən yıxmışam? Necə tank keçməyib? Tank divarları yıxıb, o divarlar durur, izi yağış yuyubdur, bu o demək deyil ki, tank keçməyibdir. Heç bir kəsə bəraət vermək olmaz ki, bu hadisə nə səbəbdənsə törənib. Hadisə tam səbəbsiz, qərəzkarlıqla, ancaq gələcəkdə çoxlarına qulaqburması vermək və öz hökumranlıqlarını möhkəmləndirib, bu xalqın bədbəxt yola aparılması üçün olan bir hadisədir. Bu, başqa bir hadisə deyil.

Mən Sizin bir xülasənizlə razı deyiləm. Siz orada deyirsiniz ki, siyasi məsuliyyət. Nə deməkdir, mən bunu başa düşmürəm? Siyasi partiyalar var, siyasi fikirlər, ideyalar var, siyasi məsuliyyət belə olur ki, o partiyanın üzvü özünü düzgün aparmayanda ona məzəmmət eləyirlər, töhmət verirlər, yaxud partiyadan çıxarırlar. Ancaq cinayət, qatillik olan yer-

də nə siyasi məsuliyyət? Bunu törədənələr cinayət məsuliyyəti daşıyırlar. Bu, düzgün yazılmalıdır, bu, ağır cinayətdir, xalq, vətən qarşısında ağır cinayətdir. Gəlin, özümüzü cəmləyək. Bizə xaricdən olan düşmən axtarmaq lazım deyilmiş, içərimiz düşmənlə dolu imiş. Daxili düşmən sürünən zəhərli ilandan pisdır. O, qəflətən gəlir. Ancaq bizdə açıq-açıqına, sən demə, bu mərhələ başlaybmış. Buna necə dözməliyik, qiymət verməməliyik?

Burada iştirak edənlərin bəziləri ayın 7-də Prezidentin yanında keçirilən müşavirədə iştirak edəyəblər. Biz Gəncədə olarkən, şəxsən mən və başqa yoldaşlar 4 dəfə Prezidentlə telefonla danışmışıq. Birinci gün çatan kimi xəbər verdik ki, vəziyyət belədir-belədir. Bu, bir az etiraz elədi. Dedi, Siz niyə prokuroru buraxdırmadınız? Çünki o, Surətin qardaşını da, bir nəfər başqa adamı da tutmuşdu. Biz onu buraxdırdıq, özümüzlə apardıq ki, ruhi xəstə adamı niyə tutubsunuz? Daxili işlər naziri, heç olmasa, onu deyəydi ki, nə səbəbə onu tutmuşdunuz? Deyir, Siz onun qardaşını apardınız, gərək prokuroru onun əvəzinə buraxdıraydınız. Siz bizi aldatdınız, Elçibəy mənə deyir. Deyirəm, vallah, prokuror buradadır, ya mən gələndə, ya özü gələndə Sizə hesabat verər. Ancaq prokurorla onu əvəz etmək mümkün deyil. Bu, ayrı xarakterli danışıqdır. Biz çox xahiş elədik ki, biz qayıdana qədər Gəncə hadisəsi barədə nə televiziya-da, nə radioda, nə də mətbuatda yalan, düzgün olmayan məlumatları verməyin, camaatı çaş-baş salmayın. Çünki Moskva çox həvəslə, çığıra-çığıra ağzına gələni deyir, bizim xalqımıza da ləkə vurur, ölkəmizə, mədəniyyətimizə da ləkə vurur.

Ancaq ayın 7-də bildilər ki, biz orada işin həqiqətini görmüşük və həqiqəti danışacağıq, burada tez bir tədbir gördülər. Mən Elçibəydən xahiş elədim ki, çox xahiş edirəm, qorxmayın, heç bir təhlükə ola bilməz, gəlin, bircə saat burada olun, görün, Siz burada nələr törədibsiniz. Necə yəni, istəyirsən, məni gətirib Surətə tutdurasan? Deyirəm, mən Sizin təhlükəsizliyinizi təmin etməyə tam söz verirəm, elə bir hadisə olmayacaq. Ancaq gəlin, gözünüzlə görün bunu. Mən ayın 5-də dedim ki, hər bir dövlətdə belə bir hadisə baş verəndə, zəlzələ olanda mütləq dövlət başçıları gedir ora. Niyə sizdən biriniz getmədiniz ora? Biz necə gedəydik ora? Deyirəm, Siz getmədiniz, indi biz getmişiksə, mən çox üzr istəyirəm, bizim ora göndərilməyimizdə məndə şübhə oyandı ki, o vertolyot hadisəsini bizim başımıza gətirə bilərdilər və deyərdilər, Surət Azərbaycanın məşhur alimlərini, filanlarını da öldürdü. Çünki biz iki ordunun arasında qalmalı idik. Buradan 4 minlik ordu, oradan da Surətin müda-

fiəsi. Ancaq biz bir az usta tərpendik. Onların marşrutu ilə getmədik. Nə Kürdəmir, nə də Yevlax yolu ilə getmədik. Gəldik Xaldana, yol polisinin məntəqəsi var, orada mən xahiş elədim ki, bizə əlaqə verin, Gəncə ilə danışmaq istəyirik. Ratsiya ilə. Gəncədə vəziyyət necədir? Orada olan məmurlar dedi ki, Gəncədə vəziyyət ağırdır, ora getmək mümkün deyil. Mən çox xahiş elədim, dedim ki, ağır olduğunu bilirik, ancaq istəyirik, əlaqə saxlayaq. Biz əlaqəyə girə bildik. Dedilər ki, Gəncədə tam sakitlikdir. Heç bir təşviş yoxdur. Ancaq şəhərdə mitinq var, əhali bu qırğına etiraz edir. Ancaq elə bir təşvişə düşəsi şey yoxdur. Biz ürəkləndik, Mingəçevirdən getdik. Oradan keçəndə biz nə gördük? Qarabağ kanalından sonra Goranboy rayonunun sağ-solu tanklardır, BTR-lərdir, toplardır, adamlardır, o torpağın içində cavan uşaqların heç sifətləri görünmür, bütün yolboyu doludur. Bunları göndərirdilər ora, gedin, siz də o qardaşları qırın. Qeyrəti olan, vətəndaş adını daşıyan adam belə şeyə qol çəkərdimi?

Gəncədən qayıdıb “Azərbaycan” qəzetinin 8 iyun tarixli nömrəsini oxuyanda mən dəhşətə gəldim. Burada sərlövhə yazılıbdır: “Yaralı əsgərləri də qırırlar”. Bu axşam Prezidentin yığdığı və Aparatda olan Əliyev soyadlı vətəndaşın verdiyi məlumatlardır. Bunu oxuyanda adamın tükləri ürpənir. Burada necə ittihamlar var, necə yəni qadınları, uşaqları qabağa veriblər ki, onlar qırılsın. Hansı belə cəbhə olub ki, qadınları, uşaqları qabağa veriblər. Bu nə həyasızlıqdır?! Mən camaatı görməsəydim və o hadisəni görməsəydik, əlbəttə, biz başqa fikrə düşə bilərdik. Biz gecə saat 11-də gəlib çatmışıq, gecə səhərə qədər yatmamışıq. Gəzmişik, öyrənmişik, həm də səhərə qədər sənədləri yığıb gəlmişik bura. Ayın 8-də burada yığışib bizə qarşı saxta məlumatlarla camaatı özündən çıxarmaq üçün qəzetdə bu cür məlumatlar çap elədilər. Biz bura gəlib çatandan sonra Nazirlər Kabinetində Abbas Abbasovun yanına yığışdıq. O, Prezidentlə əlaqə saxladı, Prezident öz iqamətgahında bizi qəbul etdi. Bizi 5 saat iqamətgahda saxladı, 5 saat. Həmin sənədi oxuyanda hər abzasda partladı. Bir yerdə gəlib çatdı ki, burada vergül qoyulmayıbdır, vergül niyə yoxdur? Dedim, a kişi, burada qandan, qırğından söhbət gedir, sən vergüldən danışsən. Qayıtdı ki, Sabir müəllim, sən ki ədəbiyyatçısan, niyə bu vergül yerində deyil? Mən dəli oldum. Dedim, bağışlayın, mən Sizin bu münasibətinizdən sonra özümə lənət deyirəm ki, sən kimə adama səs vermişəm və Prezident seçilməyin üçün də təbliğat aparmışam. Mən özümə lənət deyirəm, sən insan deyilsənmiş. Sən məni təhqir eləyirsən? Dedim, nə təhqir. Biz gedib, zəhmət çəkib sənə

məlumat gətirmişik, sən vergüldən danışırısan. Sən dövlət adamı deyilsənmiş. Niyə, mən Suriyada kəşfiyyatçı olmuşam, deyir. Bizim xəbərimiz yoxdur ki, Milli Məclis bizi gözləyir, o da bizi orada saxlayıb. Burada da xəbər yayıblar ki, biz bura gəlməyə qorxuruq, burada yığılanlar nə bilim...

Biz bu arayışı oxuyub qurtarandan sonra xahiş elədik ki, icazə verin, televiziya, radio vasitəsilə bəyanat verək ki, ora gedən komissiya orada nə görübdür, nə eşidibdir, düzgün olan məlumat nədir. Dedi, yox, belə şeyi vermək olar, Siz nə danışırırsınız? Olmaz, olmaz, qətiyyətsiz olmaz. Xülasə, yəqin, yadınızdadır, sonra özü gedib telefonla kiminləsə danışdı, gəlirdi. Axırda dedilər ki, bəs, bizi burada gözləyirlər. Biz də gəldik bura.

Arayış oxuyandan və mən çıxış eləyəndən sonra indi burada olan o reaksiya hamınızın yadındadır. Mən hətta məsələni izah etməyib çıxıb getməyə məcbur oldum. Çıxarkən də bu Ali Sovetin qarşısında bizi bir qadın qarşıladı, təhqir elədi, ağzına nə gəldi, dedi. 40-50 nəfər də mühafizəçi orada durub gülürdülər.

Bizim yoldaşlardan iclasdan çıxandan sonra bir neçəsini döydülər də. Ancaq gəlin, dərindən fikirləşək. Azərbaycan hazırda çox ağır, çox çətin, olduqca dözülməz bir vəziyyətdədir. Az qalır ki, bir milyona qədər bizim qaçqınımız, 600 minə qədər dağılmış evimiz, neçə yüz kəndimiz var. Hazırda didərgin düşmüş, ev-eşiksiz, əşyasız qalmış vətəndaşlarımız var. Bunları bərpa etmək asan məsələ deyil. Bizim hamımızın, necə deyirlər, qanımızdan, canımızdan olan adamları təmin etmək borcumuzdur. Gəlin, dərindən fikirləşək, gəlin, bu bekara fikirləri tullayaq. Gəlin, bir-birimizlə vuruşmanı tullayaq, hamımız əlimizi qaldıraaq ki, biz azərbaycanlıyıq və azərbaycanlı olaraq qalmalıyıq. Millətindən, mənsubiyyətindən asılı olmayaraq birinci növbədə Vətənimizi ağır bəladan xilas etməliyik. Dağılmış yurdlarımızı bərpa etməliyik. Ondan sonra sərbəst bir azərbaycanlı kimi yaşamalıyıq. Sağ olun.

Sədrlik edən. Belə təklif var, saat 15-ə qədər tənəffüs elan olunsun və saat 15-də iclas başlananda İsa Qəmbərov çıxış etsin. Əgər o deyir ki, izahat vermək istəmir, xahiş olunur ki, çıxış etsin.

(FASİLƏDƏN SONRA)

Sədrlik edən. Məsələnin müzakirəsi davam edir, söz verilir Məclis üzvü İsa Qəmbərova. Bağışlayın, üzr istəyirəm, qeydiyyatdan keçək.

(Qeydiyyat)

Yetərsay var, 38 nəfər iştirak edir.

Buyurun, İsa bəy.

İsa Qəmbər. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, hörmətli xanımlar və bəylər. Mənim fasilədən əvvəl çıxış etməkdən imtina etməyimin səbəbini, bəlkə də, bəziləri səhv başa düşə bilərlər. Ona görə də onu qısaca izah eləyim. Məlum olduğu kimi, bugünkü Milli Məclisin iclasının gündəliyində birinci məsələ Gəncə hadisələrini təhqiq edən istintaq komissiyasının məlumatı ilə bağlı məsələ idi və həmin məlumat bu gün burada müzakirə olunmalıydı. Lakin iclas əvvəlcədən düzgün aparılmadı, reqlamentin bir sıra tələbləri pozuldu. Ən azı, onu deyək ki, iki gündür guya müzakirələr davam edir, hələ indiyə qədər komissiyanın rəyi Milli Məclis üzvlərinə paylanmayıb. Bir sıra başqa reqlament pozuntularını da biz qeyd elədik.

Komissiyanın hesabatı dinlənildikdən sonra onun müzakirələrini keçirmək əvəzinə, Milli Məclisin iclası bir növ məhkəmə prosesinə çevrilməyə başladı. Baş prokuror, Hərbi prokuror bu məsələ ilə əlaqədar açılmış – hüquqi cəhətdən nə dərəcədə düzgün açılıb, bilmirəm, ancaq hər halda – cinayət işinin araşdırılması başa çatmamış nə bilirdilərsə, əllərində həqiqi, ya saxta nə fakt vardısı, hamısını açmağa başladılar və bununla da əvvəlcədən ictimai rəy yaratmağa çalışdılar. Sonra isə iclas məhkəmədən daha çox Mərkəzi Komitənin plenumlarını xatırlatmağa başladı. Çünki Ali Sovetin sədri kimə istəyirdi, söz verirdi, kimə istəməirdi, söz vermirdi, çıxış eləyənlərin sözünü kəsirdi, şəxsiyyətini təhqir edirdi və sair. Bütün bunlar heç də tez-tez təkrar edilən parlament iclasını xatırlatmırdı. Təbii ki, mən həmin yaranmış kiçik mübahisə zamanı dediyim kimi, çıxış etmək fikrindəydim. Təbii ki, çıxış edəcəkdim və bu məsələlərə də öz münasibətimi bildirəcəkdim. Mənə aid olan, mənə verilən bütün suallara cavab verməyə hazır idim, indi də hazıram.

Mən komissiyanın dəvəti ilə komissiyaya ifadə vermişəm, əgər əlavə sualları olarsa, yenə də ifadə verəcəkdim və hadisələri təhqiq edən hüquq mühafizə orqanlarının çağırışları əsasında bildiyim bütün məsələlər barədə ifadə verməyə, izahat verməyə hazıram. Bayaqqı çıxmağım isə məhz bununla, dediyim səbəblərlə bağlı idi.

Əvvəla, komissiyanın işi barədə bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Mən Məclis üzvü kimi komissiyanın üzvlərinə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Çünki qısa müddətdə onlar çox mürəkkəb bir məsələni araşdırmağa cəhd göstəriblər. Bir çox məsələləri dəqiqləşdirməyə nail olublar. Eyni zamanda, komissiyanın rəyi ilə tam razılaşmaq da çə-

tindir. Bunu da obyektiv səbəblərlə izah etmək olar, çünki həm vaxt az idi, həm də hadisələri təhqiq etmək üçün şərait o qədər də əlverişli deyildi, xüsusən Gəncədə təhqiqat işi aparmaq, məsələni araşdırmaq o qədər də asan deyildi. Digər tərəfdən – komissiya üzvləri və sədri bunu inkar edəcəklər, mən onları da başa düşürəm – ancaq komissiyaya müxtəlif istiqamətlərdən təzyiq göstərilməsi də açıq-aydın hiss olunur. Bunu da gizlətmək düzgün deyil. Bununla bağlı komissiyanın işində, komissiyanın rəyində bir çox boşluqlar var, bir çox məsələlər araşdırılmayıb, bağlı qalıb, bunlardan ikisi haqda mən dünən sual verdim. Cavab almadım.

Bunlardan birincisi onunla bağlıdır ki, Gəncədə hərbi hissələrin toqquşması zamanı ilk atəşi kim açdı? Ümumiyyətlə, atəş açılması barədə əmr kim verib? Belə bir əmr olubmu? Komissiya bunu aydınlaşdırmağa nail olmayıb. Burada müxtəlif üsullarla, əvvəlcədən qurulmuş ssenari ilə dünənki və bugünkü Məclisdə belə bir rəy yaratmağa və xalqa da bunu təlqin etməyə çalışırdılar ki, hakimiyyət bütün qüvvələrini toplayıb 709-cu briqadanı məhv etmək üçün geniş əməliyyat hazırlayıb. Ayrı-ayrı əhəmiyyətsiz faktları da elə pafosla, elə vurğuyla təkrar eləyirlər, psixologiyaya təsir eləyə-eləyə xalqda bu rəy formalaşsın ki, bəli, belə bir əməliyyat olub və cinayət törədilib, bu cinayətin də başında hakimiyyətdə olan yüksək vəzifəli şəxslər olub.

Ancaq burada adi bir məsələdən başlamaq lazımdır ki, 709-cu briqadanın Müdafiə Nazirliyinə tabe olmaması faktdır, yoxsa yox? Komissiyanın rəyindən də bu göründü ki, bu belədir. Bir sıra vəzifəli şəxslərin çıxışlarından da məlum oldu ki, briqadanın rəhbərliyi Müdafiə Nazirliyinin bir sıra göstərişlərinə əməl etməyib. Doğrudur, bunu Gəncənin prokuroru təkzib etməyə çalışdı, amma bu o qədər də inandırıcı olmadı. 709-cu briqadanın Müdafiə Nazirliyinə tabe olmamasını inkar etmək mümkün deyil. Həmin briqada, hər hansı bir hərbi hissə Müdafiə Nazirliyinə tabe olmur, müdafiə nazirinin əmri ilə həmin briqadanın buraxılmasında hansı cinayət elementi var, cinayət tərkibi var? Müdafiə nazirinin əmri var, bu əmr araşdırılmalıdır, çünki müxtəlif fikirlər söylənir, bəziləri deyir ki, bu əmr vaxtında briqadanın rəhbərliyinə çatdırılmayıb. Bu araşdırılmalıdır, lakin hər halda faktdır ki, 4 iyun səhər bu əmrin surəti briqadanın rəhbərliyinə çatdırılıb. Atışma da təxminən bu vaxt başlayıb. Əgər hakimiyyət orqanları tərəfindən atəş açmağa əmr verilibsə, bu əmr haradadır və yaxud şifahi əmr verilibsə, bunu sübut etmək lazımdır ki, kimsə belə bir şifahi əmr verib. Əgər atəş 709-cu bri-

qada tərəfindən açılıbsa, bu da araşdırılmalıdır ki, belə bir əmr verilib, yoxsa verilməyib. Komissiyanın rəyində bu məsələ qaranlıq qalır.

İkinci məsələ. Bununla da bağlı sual verdim və qənaətbəxş cavab almadım. Təbii, bu günə qədər bizdə olan məlumatlara əsasən, bu hadisələrdə iştirak eləyənlərin hamısı Azərbaycanın vətəndaşlarıdır, ancaq faktdır ki, iki hərbi hissə arasında silahlı münaqişə olub, toqquşma olub. Bu münaqişənin iki tərəfi var, komissiya isə əsasən işi bir istiqamətdə aparıb. Hakimiyyət orqanlarının bu işdə nə dərəcədə iştirakları, günahları və cinayətləri var. Ancaq bu istiqamət öyrənilib və nə dərəcədə komissiya buna müvəffəq olub, bunu artıq komissiya, əgər az-çox ədalətli istintaq getsə, hüquq mühafizə orqanları müəyyənləşdirəcək. Ancaq münaqişədə iki tərəf iştirak eləyib, o biri tərəfin bu məsələdə iştirakı nədən ibarət olub? Kim bu toqquşmanı təşkil eləyib, kim ayrı-ayrı əməlləri verib? Misal üçün, hava limanında olan avtomatdan başqa, yüngül silahdan başqa heç bir silahı olmayan polis işçilərinə qarşı tanklardan, qradlardan atəş açmağa əmri kim verib? Bu tipli bir neçə başqa sualı komissiya nəinki aydınlaşdırmayıb, belə təsəvvür yaradır ki, heç aydınlaşdırmağa cəhd də göstərməyib.

Bu hadisələr Azərbaycanın dövlətçiliyi üçün həddindən artıq mürəkkəb, çətin bir sınaq oldu və təəssüf ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin bugünkü vəziyyəti, bugünkü səviyyəsi bu sınaqdan çıxmağa imkan vermədi. Lakin indi baş verən hadisələr Azərbaycan dövlətçiliyini daha çox dağıtmağa yönəlib. Sadə bir suala cavab verməyə cəhd göstərsəniz, yerdən bəzi replikalarınıza baxmayaraq, bununla razılaşmağa məcbur olarsınız. Mən hələlik fərziyyə şəklində belə bir fikir irəli sürürəm ki, Allah eləməmiş, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bu gün hansısa hərbi hissəsi Heydər Əliyevə, Surət Hüseynova təbə olmasın, həmin şəraitdə indi hakimiyyətdə olan qüvvələr hansı addımları atacaqlar. Əlbəttə, çalışacaqlar ki, danışıq, məsləhətləşmələr yoluyla həmin briqadanı, həmin hissəni, korpusu, yaxud taboru, nəyisə təbə olmağa çağırınsınlar, başa salsınlar, son anda həmin taboru, həmin briqadanı, həmin korpusu hansı hərbi hissədirsə, buraxmaqdan başqa hakimiyyət orqanlarının əlində başqa bir çarə qalmayacaq. Həmin addım atılarkən həmin təbə olmayan hərbi hissə müqavimət göstərməyə başlayırsa, silahlı münaqişə yaranırsa, nəticə yenə də eyni cür ola bilər. Son hadisələr və 4 iyun hadisəsindən sonra baş vermiş hadisələr də Azərbaycanda elə bir əhvali-ruhiyyə yaradır ki, hər bir şəxs dövlət, qanun haqqında yox, ancaq özü haqqında fikirləşsin, bu əmri mənə yuxarıdan veriblər, buna əməl eləsəm, nə olacaq, əməl etməsəm, nə olacaq və sair.

Son dövrlərdə gedən müzakirələr, xüsusən Milli Məclisin iclasında məsələnin bu şəkildə qoyulması, bütün günahların hakimiyyət orqanlarının üstünə atılması hakimiyyətdə, hakimiyyət strukturlarında, vəzifəli şəxslərdə məhz belə təsir buraxacaq və hər bir şəxs, bayaq dediyim kimi, dövləti, qanunu yox, özünü və ancaq özünü fikirləşəcək ki, yazılı, şifahi və ya başqa cür edilmiş əmrlər yerinə yetirilsin, ya yetirilməsin.

Mən hesab edirəm ki, 4 iyun hadisələrindən sonra müəyyən qüvvələr, bəlkə də, əvvəlcədən razılaşdırılmış, planlaşdırılmış şəkildə yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək Azərbaycanda hakimiyyəti ələ keçirmək yolu tutdular. Qanuni hakimiyyət orqanlarının güzəşt yolunu seçməsindən, qan tökülməsinə yol verməmək xəttindən istifadə edərək öz niyyətlərinə nail oldular. İndi də həmin xətt davam edir və aşkarlıq pərdəsi altında tez-tez qanundan danışaraq həmin xətti reallaşdırmağa çalışırlar və təəssüf ki, hakimiyyətdə olan qüvvələri nə isə başqa problemlər daha çox maraqlandırır, nəinki Azərbaycanda bu gün gedən real problemlər. Eyni zamanda, artıq hərəkət nümayəndələrinə, demokratik mövqe tutan şəxslərə qarşı repressiya aparatı işə salınıb, bu aparatın gücü getdikcə daha çox hiss olunmağa başlayır, bunun Azərbaycanı hara aparacağı həddindən artıq suallar yaradır. İstənilən xoşagəlməyən rəy əhəmiyyətsiz məsələ kimi elə yerindəcə rədd edilir. Hakimiyyətdə olan şəxslərin rəyi isə həlledici, əsas rəy kimi götürülür və yeridilir.

Azərbaycanda son vaxtlarda baş verən hadisələr bunu bir daha sübut edir. İyunun 21-də görək ki, Azərbaycanın Muğan bölgələrində Talış Muğan Respublikası elan edilib. Qanunsuz addımlar atılır. Hakimiyyət orqanlarının təyin etdiyi vəzifəli şəxslər vəzifələrindən uzaqlaşdırılır, həbs edilir, girov götürülür, buna etiraz eləyən dinc əhaliyə qarşı silahdan istifadə edilir. Bir neçə rayonda – Masallıda, Biləsuvarıda, başqa rayonlarda dinc əhaliyə qarşı silahdan istifadə edilib, yaralananlar var. Bütün bu hadisələrə hakimiyyət, ilk növbədə, Ali Sovetin sədri, qeyri-qanuni şəkildə Prezident səlahiyyətlərini icra edən şəxs çox xırda, əhəmiyyətsiz bir məsələ kimi baxır və həmin məsələnin Milli Məclisin gündəliyinə daxil edilməsi təklifini ara qarışdırmaq cəhdi kimi qiymətləndirir.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

İsa Qəmbər. Ola bilər ki, sizin fikrinizcə, düz deyir, ancaq belə çıxır ki, qanuni hakimiyyət orqanlarını yerlərdə dəyişdirmək, əhaliyə qarşı silah tətbiq etmək normal hadisədir. Ancaq həmin məsələnin haqqın-

da lazımi ölçülər götürülməsinə, həmin məsələnin müzakirəsinə ehtiyac duyulmur. Həmin qaydada da böhtan kampaniyası baş alıb gedir, ayrı-ayrı təşkilatlara qarşı da, ayrı-ayrı şəxslərə qarşı da.

Dünən də burada Vaqif Novruzovun dilindən belə bir qəribə məlumat eşitdik ki, guya Tovuzda bir neçə nəfər qarşıdurma yaradıb. Həmin şəxslər Bakıda mənimlə əlaqə saxlayırlar. Telefonla danışmışıq və mən onlara təlimat vermişəm ki, Tovuzda aranı necə qarışdırmaq lazımdır. Əvvəla, mən həmin şəxslərin ara qarışdırmağına inanmıram, ikincisi, son günlərdə mənim nə həmin şəxslərlə, nə də Tovuzdan başqa bir şəxsə heç bir telefon əlaqəm olmayıb. Belə yoxlanılmamış məlumatları vermək düzgün deyil və yəqin ki, nəticədə əhalidə səhv məlumatların, səhv rəylərin yaranmasına xidmət eləyir.

Bu hadisələr barədə çox danışmaq olar. Ancaq mənə qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Komissiyaanın rəyində də bəzi, dolayısı yolla ittihamlar səsləndi, bəzi başqa çıxışlarda da, guya mən iyunun 3-də Gəncədəki dövlət vəzifəli şəxslərlə əlaqə saxlamışam, onlara müəyyən təlimatlar vermişəm. Belə bir hadisə olmayıb. İyunun 3-də axşam yalnız İxtiyar Şirinov mənə zəng eləyib və televiziya da onun haqqında deyilən sözlərə etirazını bildirib ki, nəyə görə mənim haqqımda belə sözlər deyilməsinə yol verirsiniz? Mən də onu bir az sakitləşdirməyə çalışmışam ki, belə şeylərə o qədər də əhəmiyyət vermək lazım deyil, aşkarlıq dövrüdür, hər kəs öz fikrini deyə bilər. Eləcə də bəzi başqa irəli sürülən ittihamlar əsassızdır, bəzən isə, ümumiyyətlə, həqiqətə uyğun deyil. Məsələn, burada çıxış eləyənlərdən kimsə dedi ki, guya Nəcməddin Sadıqov Prezidentin yanında söhbətdə olub, həmin söhbətdə mən də iştirak etmişəm. Belə bir söhbət haqqında mənim heç bir məlumatım yoxdur və mən orada olmamışam. Bu tipli böhtanların, əsassız faktların sayı çoxdur. Əslinə qalsa, hətta belə bir söhbət olsaydı, burada irəli sürülən bir çox başqa əsassız faktlar həqiqət olsaydı belə, onların heç bir daxli yoxdur. Bu, dediyim kimi, əhəmiyyətsiz faktlarla, gurultulu, pafoslu ifadələrlə ictimai rəy yaratmaq və sonrakı addımlara tamamilə don geyindirmək cəhdi kimi qiymətləndirilməlidir. Eləcə də təkcə mənə qarşı yox, başqa şəxslərə qarşı da irəli sürülən ittihamların əksəriyyəti əsassızdır. Əgər hüquq mühafizə orqanları bu istintaqı az-çox qanunauyğun şəkildə aparsalar, bu, çox qısa müddətdə təsdiq olunacaq.

Mən hesab edirəm ki, bugünkü hakimiyyətin götürdüyü xətt düzgün deyil, bu, Azərbaycanda yaranmış vəziyyətin həllinə yox, daha da gər-

ginləşməsinə yönəlib. Bu xətt davam edərsə, Azərbaycanı, təəssüf ki, bir çox bəlalara gözləyəcək, bu xətt xüsusən müxtəlif qüvvələri qarşı-qarşıya qoymağa yönəlmiş bir xətdir. O cümlədən hələlik Ali Sovetin sədri bir növ arbitr mövqeyi tutmağa çalışır. Müxtəlif real qüvvələri, ictimai-siyasi təşkilatları üzbəüz qoymağa, bu vəziyyətdən faydalanmağa çalışır. O cümlədən, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinə qarşı da bu cür cəhdlər edilir ki, həmin təşkilatı başqa real qüvvələrlə üzbəüz qoyub qarşıdurma yaratsınlar və vəziyyətdən faydalansınlar.

Mən başa düşürəm ki, mənim bu sözlərim zalda iştirak eləyənlərin bir çoxunun xoşuna gəlməyəcək, ancaq mən yaranmış şəraitdən istifadə edib Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvlərini və tərəfdarlarını, Azərbaycanın qanuni Prezidenti Əbülfəz Elçibəy və onun tərəfdarlarını Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin yaradılmasının 4-cü ildönümü münasibətilə təbrik edirəm. Bu gün Azərbaycan Xalq Cəbhəsi ağır vəziyyətdədir, çünki bir tərəfdən, ona qarşı saysız-hesabsız hücumlar təşkil olunur. Digər tərəfdən, boynumuza almalıyıq ki, bəzilərimizin səhvləri, günahı üzündən, xüsusən vəzifədə olan cəbhəçilərin günahı üzündən Xalq Cəbhəsinin nüfuzu bu gün bir il əvvəlki qədər deyil. Bunu cəbhəçilər də dərk etməlidirlər. Ancaq bütün cəhdlərə baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Azərbaycanın digər demokratik qüvvələri ilə birgə Azərbaycanın müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü və Azərbaycanda demokratiya uğrunda apardığı mübarizənin üstünə heç kim kölgə sala bilməyəcək. Mən əminəm ki, demokratik qüvvələr qanun çərçivəsində, Konstitusiyaya çərçivəsində Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda, ərazi bütövlüyü uğrunda, Azərbaycanda demokratiya uğrunda mübarizəni davam etdirəcəklər.

Bu çıxışımın sonunda daha bir məsələyə toxunmaq istəyirəm. Son günlərdə və xüsusən Milli Məclisin iclasında həm intiqam hissi ilə alışıb yanan, həm də özünü səs-küylü göstərməklə yeni hakimiyyətdən vəzifə almaq istəyən bəzi şəxslər çox ciddi cəhdlərlə tez-tez burada yerlərindən qışqırırlar ki, bunların hamısını həbs etmək lazımdır, güllələmək lazımdır. Demokratik hərəkətlərə başqa məqsədlə yox, ideyalarına görə qoşulmuş şəxslər heç bir repressiyadan, heç bir başqa tədbirlərdən çəkinməyiblər və çəkinməyəcəklər. Bugünkü və dünənki iclasın ssenarisindən də görünür ki, burada müəyyən addımlar atmağa hazırlaşırlar. O cümlədən maraqlı bir faktı diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, fasilə zamanı mən yarım saatlıq Ali Sovetin binasını tərk etmək istəyəndə buna yol vermədilər. Dedilər ki, Siz burada qalmalısınız. Bir sıra şəxslərin

sevincini başa düşürəm və təbrik edirəm. Ancaq həтта bu, əvvəlcədən düşünülmüş ssenarinin növbəti addımıdırsa, bununla bizi qorxutmağa heç kim nail olmayacaq. Ali Sovetin indiki sədri Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə, təəssüf ki, Azərbaycanı gözləyən bəlaları görməmək üçün yaxın müddətdə, bəlkə də, elə ən yaxşısı həbsxanadır.

Sədrlik edən. Əvvəla, mən istəyirəm, bir şeyi deyim. Sizin iradınızı rədd edirəm ki, reqlament pozulub, Ali Sovetin sədri bu iclası istintaq məhkəməsinə çevirib. Bu, tamamilə doğru deyil. Mən bir də qeyd etmək istəyirəm ki, Ali Sovetin iclasında Sizin sədrliyiiniz altında deputat-istintaq komissiyası yaranıb. Əgər belə bir komissiya yaranıbsa, bu komissiyaanın rəyinə qulaq asandan sonra, şübhəsiz ki, bu komissiya tərəfindən əsas günahkar sayılan adamlar dinlənilməli idi. O cümlədən, Dadaş Rzayev, Allahverdiyev, Fəxrəddin Təhməzov və şübhəsiz ki, iş aparan prokuror da öz fikrini deyə bilərdi. Çünki artıq cinayət işi qalxıb. Ona görə mən bunu rədd edirəm.

Eyni zamanda, Sizin geniş çıxışınızda mən Gəncə hadisələri haqqında heç bir qiymət, fikir duymadım. Gəncədə iyunun 4-də qanlı hadisələr baş verib, qardaş qırğını gedib, insanlar həlak olub, hərbi hissə dağıdılıb. Böyük maddi zərər dəyib. Maddi, filan, onlar hamısı keçər, amma xalqa mənəvi zərər və insanların tələf olması, bunlar Sizin hakimiyyətiniz vaxtında, Sizin rəhbərliyiiniz vaxtında olub. Burada gətirilən konkret faktlardan məlum olur ki, bu işlərin təşkil olunmasında, həyata keçirilməsində Siz iştirak etmisiniz, o cümlədən iyunun 4-də daxili işlər nazirinin iş otağında oturub bu işlərə rəhbərlik eləmisiniz. O cümlədən iyunun 5-də, burada dedilər, Prezident Əbülfəz Elçibəyin yanında bu müşavirədə iştirak etmisiniz. Nurəddin Sadıqov dedi ki, Siz ona demisiniz, axşam fərman olacaq, onu da çıxarmısınız və başqa şeylər. Bu barədə Siz niyə bir şey demək istəmirsiniz? Biz istərdik ki, bu barədə də Siz öz fikrinizi deyəydiniz.

İsa Qəmbər. Bu barədə də, başqa məsələlər barədə də fikir söyləmək mümkündür. Sadəcə olaraq, iş praktikası özü düzgün deyil ki, Milli Məclisin iclası məhkəmə prosesinə döndərilsin, ayrı-ayrı şəxslərə ittihamlar irəli sürülüb, elə buradaca onların günahkar olmasına cəhd göstərilsin. Bu hadisələr təhqiq olunmalıdır, əgər hər hansı bir şəxsin özündə, mənim hansısa bir əməlimdə, addımında cinayət tərkibi varsa, təbii ki, cavab verməliyik. Amma burada, Milli Məclisdə sual-cavabla, özü də istədiyiniz adamlara söz verib, istəmədiyiniz adamlara söz verməməklə və başqa xüsusi üsullarla ictimai rəy yaratmaq və sonra da nəticə çıxarmaq

ki, doğrudan da, günahkarlar filankəslər imişlər, bunun heç bir hüquqi əsası yoxdur. Ona görə də mən prinsip etibarilə heç bir sualdan çəkinməsəm də, sadəcə, iclasın bu şəkildə getməsini düzgün hesab etmirəm.

Sədrlik edən. Qanlı hadisələr olub, İsa bəy. Buna Siz öz münasibətinizi bildirə bilərsiniz. Siz dediniz ki, tabe olmasaydı neyləyərdiniz? Tabe olub, olmayıb, bu işlərlə Siz məşğul olmusunuz və nəhayət, iyun ayının 15-nə qədər Siz Ali Sovetin sədri olmusunuz. İyun ayının 4-də bu hadisələr baş verib. Siz özünüz istefa vermisiniz, əgər özünüz istefa vermisinizsə, demək, özünüzü müəyyən qədər günahkar hesab etmişiniz. Burada mən Sizi heç bir şeylə ittiham etmək, günahkar da eləmək istəmirəm, amma faktlar haqqında burada araşdırma getməlidir. Məclis bilməlidir. Siz özünüz istintaq komissiyası təyin etmişiniz, istintaq komissiyası deyəndən sonra biz deyək ki, yığışın, çıxıb gedin, istintaq komissiyasının məlumatını eşitdik, başqa şey bizə lazım deyil. Bəs müzakirə nədən olmalıdır, bu da müzakirədir.

İsa Qəmbər. İstintaq komissiyasının məlumatı müzakirə olunmalıdır, rəylər söylənilməlidir və bu barədə Milli Məclisin qərarı qəbul edilə bilər. Başqa şəkildə ola bilməz. O ki qaldı Ali Sovetin sədri məsələsinə, mən ayın 15-dən yox, 12-dən Ali Sovetin sədri vəzifəsindən istefa vermişəm. Ayın 13-də Milli Məclis bunu qəbul edib və mənim Ali Sovetin sədri vəzifəsindən istefa verməyimin səbəbləri istefa ərizəmdə göstərilib. Bu səbəblər Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunması və vətəndaş qarşındurması təhlükəsinin aradan qaldırılması olub. Mən özümdə hansısa günah hiss etdiyim üçün istefa verməmişəm. Əslinə qalsa, Siz də gözəl bilirsiniz, bu istefanın səbəblərindən biri o idi ki, guya cəmiyyətdə sülh, sabitlik yarada biləcək bir şəxs bu yüksək vəzifəyə gəlməsinə şərait yaratmaq lazım idi. Həmin addım vaxtı bu da nəzərə alınmışdı. Başqa suallar var mənə?

Sədrlik edən. Buyurun, kim sual vermək istəyir? Yaşar Əliyev.

Yaşar Əliyev. İsa bəy, mən Sizi bu iqtidarın görkəmli nümayəndəsi kimi qəbul eləmişəm və Sizə o iqtidarın nümayəndəsi kimi bir sualım var. Siz nə vaxtdan Surət Hüseynovu bir siyasi rəqib kimi qəbul etmişiniz və onu siyasi, yaxud hərbi meydandan götürmək üçün iqtidar nə addımlar atıb? Heç olmasa, bir hissəyə mən istəyərdim, bir cavab ala biləm.

İsa Qəmbər. Mən Surət Hüseynovu heç vaxt siyasi rəqib hesab eləməmişəm. Aydınadır, çünki Surət Hüseynov da heç vaxt özünü siyasi xadim kimi təqdim etməyib və bildirməyib ki, siyasi xadim kimi, siyasətçi

kimi hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq fikrindədir. Surət Hüseynov həmişə özünün hərbi planları barədə danışıb. Bizim söhbətlərimiz də bu barədə olub. Ona görə də mən Surət Hüseynovu iqtidara, yaxud özümə siyasi rəqib hesab eləməmişəm və Surət Hüseynovun sıradan çıxarılması üçün heç bir tədbir, filan, addım atmamışam.

Yaşar Əliyev. Mən yenə də təkrar edirəm. Sizə iqtidarın görkəmli nümayəndəsi kimi, mən sual verirəm, Siz onun nümayəndəsisiniz. Mən nəyə görə bu sualı Sizə verirəm, ona görə ki, burada dövlət komitəsinin iclaslarında iştirak edən bəzi nazirlər dedilər, oktyabrda nı, nə bilim, fevralda nı, aprelə nı o, iqtidara görkəmli bir hərbi rəqib kimi, həm də siyasi rəqib kimi qəbul olunub və o iclaslarda bu müzakirə olunub. Nəyə görə belə olub?

İsa Qəmbər. Bu, səhv fikirdir və görünür, səhv...

Yaşar Əliyev. Komissiya da bu fikrə gəlib.

İsa Qəmbər. Çünki yenə təkrar edirəm, Surət Hüseynov dövlətdə hərbi rəqib ola bilməzdi, çünki dövlətin təyin etdiyi hərbi rəhbərlərdən biri idi və siyasətlə də məşğul olmaq fikrində deyildi. Fevral ayından başlayaraq müəyyən münaqişə yaranmışdı. O münaqişə barədə komissianın rəyində də kifayət qədər məlumat var, o münaqişə sonda müsbət həll olundu və kompromis variant tapıldı. Təəssüf ki, may ayında bu söhbətlər yenidən qalxdı və həmin dövrdə Müdafiə Komitəsində də, başqa yerlərdə də Surət Hüseynovun məsələsi müzakirə olunmayıb, Müdafiə Nazirliyinin hərbi hissələrinin birinin tabe olmamasından söhbət gedib, ona görə də bu məsələlərə siyasi don geyindirmək istəyən, guya hakimiyyətin Surət Hüseynovu, yaxud başqa qüvvələri müxtəlif şəkildə sıradan çıxarmaq istəməsi barədə fikirlər həqiqətə uyğun deyil.

Yaşar Əliyev. Mənim ikinci sualım da var. Şəxsən Sizin, İsa Qəmbərin, Gəncə hadisələrinə qiymətiniz?

İsa Qəmbər. Mən həmin hadisələrə hadisədən sonrakı çıxışlarımda, o cümlədən Milli Məclisdəki qısa da olsa çıxışlarımda qiymət verməyə cəhd göstərmişəm. Təəssüf ki, hələlik mən ilk atəşin açılması barədə...

Yaşar Əliyev. Ümumiyyətlə, faciə barədə...

İsa Qəmbər. Faciə barədə fikir, bilirsiniz ki, Yaşar bəy, müxtəlif ola bilməz. Bu fikir hamımızda ümumi olub ki, burada qardaş qırğını baş verib, Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan Ordusuna, Silahlı Qüvvələrinə mənsub olan müxtəlif qüvvələr bir-birinə atəş açıblar, insan tələfatı olub və burada iki fikir ola bilməz, bu, milli faciədir.

Yaşar Əliyev. Xalqın başına faciə gəlirsə, kim məsuliyyət daşıyır?

İsa Qəmbər. Mənəvi məsuliyyəti dövlət rəhbərləri daşıyırlar, cinayət məsuliyyətini isə bu faciənin təşkilində və həyata keçirilməsində iştirak edən şəxslər.

Yaşar Əliyev. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Rauf İsmayılov, buyurun.

Rauf İsmayılov. İsa bəy, Siz bilirsiniz, mən Sizə hörmət edən adamam və Sizinlə söhbətimdə də demişəm ki, Sizin iqtidarda bircə Sizə hörmətim var, heç birinə hörmətim yoxdur. Sizin üzünüdə demişəm, ona görə demişəm ki, iqtidar olmayıb, nə dövlət, nə də dövlətçilik olmayıb. Dəqiqədə bir deyirsiniz ki, bu, dövlətçiliyimizə zərbədir, nədir, hansı dövlət olub ki, onun dövlətçiliyindən danışırınsınız? Haşiyə çıxdığım üçün üzr istəyirəm.

Sualım belədir. Məlum həqiqətdir ki, demək, 3 sutka dalbadal mən şəxsən özüm gəldim, Sizinlə görüşəm, bizim mərtəbə, otaqlar yanıbmışdı, mən Sizi tapa bilmədim. Deməli, burada köməkçidən, yoldaşlardan soruşdum. Hamı dedi ki, Siz oturmusunuz daxili işlər nazirinin otağında və Gəncə hadisələrini idarə edirsiniz. Mən xahiş edirəm, mənim sualıma cavab verəsiniz, Sizin burada kabinetiniz vardı, bütün telefonlar orada, Heydər müəllim dedi, əgər bu işlərə Sizin münasibətiniz yox idisə, Siz niyə gedib oturmuşdunuz daxili işlər nazirinin otağında?

İsa Qəmbər. Bu məsələ barədə çox danışrlar. Mənim Daxili İşlər Nazirliyində olmağım guya ki, orada əməliyyata rəhbərlik olub, qərar-gah olub və sair. Daxili İşlər Nazirliyinə mən saat 4-dən sonra getmişəm, müxtəlif saatlar göstərilir. Bu da kimin üçünsə maraqlıdırsa, deyə bilərəm, getməyim onunla bağlı olub ki, əvvəla, silahlı münaqişə baş verib, hərbi hissələrdə insan tələfatı olub. Mən Müdafiə Nazirliyinə zəng eləməyə çalışmışam, məlum olub ki, o, Bakıda deyil. Sonra Daxili İşlər Nazirliyindən, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən məlumat almağa çalışmışam və artıq saat 3-də, 4-də belə məlumatlar gəlməyə başladı ki, Gəncə şəhəri 709-cu briqadanın nəzarətinə keçib. Həmin şəraitdə dövlət rəhbərliyində müəyyən məqam tutan şəxslər neyləməli idilər, oturub öz kabinetlərində telefonla ondan-bundan informasiya almalı idilər, yoxsa çalışmalı idilər, informasiyanın cəmləşdiyi və adamların olduğu yerə gedib, orada oturub araşdırmağa ki, nə hadisə baş verib, niyə bu baş verib və biz də məhz buna çalışmışıq.

Daxili İşlər Nazirliyində olduğumuz müddətdə vəzifə ancaq ondan ibarət olub ki, qan tökülməyinin qarşısı alınsın, Gəncədə və ətrafda sabitlik bərpa edilsin. Sadə bir həqiqəti Sizin yadınıza salmaq istəyirəm ki, Siz deyirsiniz, ayın 4-də, 5-də, 6-da əməliyyat idarə olunub, nə olubdur. Hadisə 4 iyunda səhərdən başlayaraq, əsasən, axşamüstünə qədər davam edib, bu müddətdə atışmalar olub, insan tələfatı da, əsasən, bu müddətdə olub və hakimiyyətin bundan sonrakı bütün addımları bu qan tökülməsinin qarşısını almaq və bu prosesin yayılmasının qarşısını almağa cəhd göstərməkdən ibarət olub. Eləcə də Daxili İşlər Nazirliyində olduğum müddətdə də biz bir yerdə buna cəhd göstərmişik, başqa heç bir əməliyyat da olmayıb, əməliyyata rəhbərlik də olmayıb.

Rauf İsmayılov. İsa bəy, mən Sizin dediyinizlə şərik deyiləm. Siz ona görə öz otağınızda oturmamısınız ki, mən açıq deyirəm, otağınızdan telefon əlaqəsi saxlamaq istəməmişiniz. Siz həmişə kənarda qalmaq istəmişiniz, ona görə. Mən çox üzr istəyirəm. İkinci sualım var Sizə.

İsa Qəmbər. Səhv edirsiniz, Rauf bəy. Səhv edirsiniz, çünki saat 4-dən sonra, 3-dən, 4-dən sonra mən...

Rauf İsmayılov. Mən üç dəfə gəlib Sizi tapa bilməmişəm, otağım yanıbmışdı, mən otaqsız idim. Mən Sizi görmək istəyirdim, Sizi tapa bilmədim.

İsa Qəmbər. Mən Sizin problemləri başa düşürəm, ancaq əsəbiləşməyin. Məsələ orasındadır, saat 3-dən, 4-dən sonra artıq Gəncədə hakimiyyət strukturlarında heç kim qalmamışdı ki, onlarla hələ bir əlaqə də saxlayasan. Bütün idarələr, demək olar ki, 709-cu briqada və onun tərəfdarlarının nəzarəti altında idi, bunu da yaddan çıxarmayın...

Yerdən. *(Əsədlənmir.)*

Rauf İsmayılov. Xahiş edirəm, imkan verin, suallarımızı verək.

Sədrlik edən. Buyurun, buyurun.

Rauf İsmayılov. İsa bəy, keçən dəfə Siz sədrlik edəndə mən çıxış edib dedim ki, mənə çatan məlumatlara görə – mənə orada şəxsən iştirak edən yoldaşlar özləri danışblar – Gəncədə ağsaqqallar, millət vəkilləri gedib və orada Surət bəylə görüşüblər, söhbət ediblər. Surət bəy deyib ki, mən bundan sonra siyasətlə məşğul olmuram. Keçən dəfə çıxışında da dedim və nə qədər burada texnika, əsgər, ordu var, nə bilim, hamısını təhvil verirəm, bu gündən artıq siyasətlə məşğul olmayacağam.

Mənim Sizə sualım var. O vaxt, deyirsiniz, qarşıdurma yaranıb, nə bilim, əl qaldırıb, əgər Surət bəyin ürəyində olsaydı ki, belə bir qarşıdurma yaratsın, nə o zirehli texnikanı verməyə hazırlaşmazdı, nə də siyasət aləmindən geri çəkilməzdi. Məni maraqlandırır – o dəfə sual verdim, Elçibəy mənə cavab verə bilmədi – Siz mənə cavab verin, niyə o vaxtlar, tutalım ki, əgər doğrudan da, belə bir şey vardısı, Surət bəy könüllü şəkildə bütün ordunu təhvil verirdi, niyə qəbul eləməmişiniz? İqtidarın nümayəndəsi kimi mən Sizə sual verirəm.

İsa Qəmbər. Başa düşürəm Sizi, mən bayaq dedim ki, əgər bu münaqişə, demək mümkünsə, iki mərhələdən keçib. Birinci mərhələdə danışıq yolu ilə qarşılıqlı anlaşma yaranmışdı və müəyyən kompromis variantlar tapılmışdı, onunla da məsələ həll olunmuşdu. Artıq silahın təhvil alınması və başqa məsələlər Ali Sovetin sədrinin funksiyasına daxil olan məsələ deyil.

Sədrlik edən. Şaitdin Əliyev, buyurun.

Şaitdin Əliyev. Hörmətli İsa bəy, biz hamımız, Milli Məclisin üzvləri yaxşı bilirlər, respublikada sabitliyin yaranması üçün Siz çox iş görürdünüz və lazım olan müəyyən məsələlər olanda məsələni Məclisdə qaldırırdınız ki, həmin sabitlik yaransın, necə deyərlər, respublikada ehtiraslar coşmasın. Lakin mən dünən belə bir sualı komissiyanın sədrinə verdim, əsas söz ondadır ki, Ali Sovetin sədri kimi, yəqin, bu sual Sizə verilməlidir. Burada görünür, Gəncədə böyük bir faciə baş vermişdir və bunun da kökü əvvəlki vaxtlara gedir və araşdıranda hiss olundu ki, 709-cu hərbi hissə, deməli, Müdafiə Nazirliyinə tabe olmurdu, bütün hadisələrin də kökü bundan başladı, ona görə də belə bir hadisə baş verdi. Məni maraqlandıran məsələ ondadır ki, əgər belə bir hadisə var idisə, – bilirik ki, 709-cu hərbi hissəyə komandanlığı xalq deputatı Surət Hüseynov edirdi – niyə bu məsələ bir dəfə də olsun Milli Məclisdə qaldırılmadı? Surət Hüseynov xalq deputatı kimi, yəqin, Məclis ona müraciət etsəydi, Məclisdə bu haqda deyərdi, qarşılıqlı ittihamları aradan qaldırmaq, sabitlik yaratmaq üçün Milli Məclis müəyyən bir iş görərdi. Niyə Milli Məclisə bu haqda heç bir məlumat verilmədi və bu məsələ vaxtında həll olunmadı? Bir sözlə, Milli Məclis bu işdən kənarda qalmış oldu.

İkincisi də, Gəncədə hadisələr ayın 4-də baş verdi, bizdə isə müzakirələr, yəni gündəliyə salınan məsələ ayın 8-də başladı. Üstündən 4 gün keçmiş Milli Məclisdə məsələ qaldırıldı ki... Bu müddət ərzində də Milli Məclisin üzvləri, necə deyərlər, bu işdən kənarda qalmışdı. Xəbərləri ol-

madı ki, əsas məsələ nədədir. Ali Sovetin keçmiş sədri kimi, xahiş edirəm, bu məsələlərə öz münasibətinizi bildirəsiniz.

İsa Qəmbər. Əvvəla, 709-cu briqadaya Surət Hüseynov rəhbərlik etmirdi. Bilirsiniz ki, Surət Hüseynov o vaxt “Azəryun” şirkətinin prezidenti idi. Sadəcə olaraq, Surət Hüseynov 709-cu briqadanın rəhbərliyi və şəxsi heyətində nüfuza malik idi, eyni zamanda, aprelin əvvəlində Prezidentin şəxsi müraciətinə əsasən könüllüləri toplamaq işinə rəhbərlik edirdi. Bu baxımdan, 709-cu briqadanın rəsmi rəhbəri Surət Hüseynov deyildi.

İkincisi, bilirsiniz, indi, bəlkə də, Sizin fikrinizlə razılaşmaq olar ki, bu məsələni Milli Məclisə çıxarmaq, burada müzakirə etmək məqsədəuyğun olardı. Bəlkə də, bu gündən baxanda elə görünür, ancaq ordunun içində gedən mürəkkəb prosesləri Milli Məclisdə həтта qapalı icaslarda da müzakirə etmək çox vaxt mənfi nəticələrə gətirib çıxarırdı. Bu informasiyanın yayılmasının qarşısını almaq çox çətin olurdu. Bu baxımdan, bu məsələ Milli Məclisə çıxarılmayıb və bilirsiniz, indi, bəlkə də, bu tipli problemlərin ən böyüyü olub, ancaq Azərbaycanın bu başibəlalı ordu quruculuğu prosesində onlarca müxtəlif hərbi hissələr yaradılıb, onlarca müxtəlif hərbi hissələr buraxılıb, təzədən formalaşdırılıb, yəni bu, öz-özlüyündə qeyri-adi bir proses olmayıb.

O ki qaldı axırncı sualınıza, hadisələr, doğrudan da, çox sürətlə, gözlənilməz istiqamətdə inkişaf etməyə başlamışdı və o son günlər də şənbə-bazar günlərinə düşdü. Milli Məclisin iclasını çağırmaq fikri formalaşanda isə ondan əvvəl belə bir rəy oldu ki, Prezidentin yanına gəlmiş ağsaqqallar və deputatlar heyətindən Gəncəyə bir komissiya göndəril-sin, o, vəziyyəti öyrənib qayıtsın. Belə məsləhət oldu ki, onlar qayıdan-dan sonra Milli Məclisin iclası keçirilsin.

Şaitdin Əliyev. İsa bəy, bu sualı verməkdə məqsədim, bilirsən, nə idi, Siz deyirsiniz, ağsaqqallar və deputatlar getdi. Məsələ ondadır ki, həmin deputatların da, kimlərin getməsinə də o vaxt Milli Məclis bil-mirdi. Əgər sabahısı gündən Milli Məclis yığılsaydı, müraciət etsəydi, bəlkə elə Milli Məclis üzvlərinin hamısı yığılsa, görərdik, nə var. Ona görə də elə bilirəm ki, bu məsələyə münasibətdə sədr kimi... İndi deyir-siniz, bu öz fikrinizdir, elə bilirəm, əgər Milli Məclisə vaxtında müraciət olunsaydı, Milli Məclis, yəqin ki, bunu sülh yolu ilə həll etmək üçün mü-əyyən bir tədbir görmüş olardı.

İsa Qəmbər. Ola bilər, Şaitdin bəy, ancaq, sadəcə olaraq, hadisə-lər, dediyim kimi, 4 iyun günün birinci hissəsində baş vermişdi və artıq

sonrakı addımlar yalnız məsələnin araşdırılmasına və vətəndaş sülhünün bərqərar edilməsinə yönələ bilərdi. Artıq baş vermiş hadisələrin qarşısının alınması mümkün deyildi. O hadisələr baş vermişdi.

Sədrlik edən. Tofiq Əzizov, buyurun.

Tofiq Əzizov. İsa müəllim, mənim qəti fikrimdir, istefaya getmiş iqtidarın Siz beyni idiniz, Pənah Hüseynov icraçısı idi, Elçibəy onun simvolu idi. Siz siyasətçisiniz, böyük siyasətlə məşğulsunuz, mən oturub Sizə qulaq asıram, mənim Sizə hörmətim var. Mən xəcalət çəkirəm, o sualları ki Siz verirsiniz və o cavabları ki Siz verirsiniz. Biz axı bir ildir bir yerdə işləyirik, Siz bilirsiniz, biz bir-birimizi tanıyıırıq. Neçə gündür burada soruşursunuz ki, kim birinci atıb, axı bir neçə min qoşun göndərmisiniz, Siz o qoşuna sapand vermişdiniz? Siz axı, onlara qrad, uzaqvuran toplar, avtomatlar, qranatamyotlar vermisiniz, bunlar bir neçə min gediblər Gəncənin üstünə. İndi bir balaca məsələdir, kim birinci bunu atıb, axı bunlar buradan ora gedib, onlar oradan bura gəlməyib. Bu bəyəm sualdır? Siz axı bu iqtidarın beyni idiniz, komissiyanı biz seçmişik, gəlin, onlara hörmət edək, onlar bizim hörmətli yoldaşlarımızdır. Bilirsiniz ki, orada hər tərəfdən var, Xalq Cəbhəsinin üzvləri də vardı, o biri tərəfdən də vardı. Biz onlara hörmət edək, burada bu məsələni hörmətlə qurtaraq.

Bilirsiniz, əlbəttə, bu faciə ki olub, bizim aramızda çətinliklər olacaq, ancaq Sizdən xahiş edirəm, bizi uşaq hesab eləməyin. Mən bir də deyirəm, Sizə siyasətçi kimi hörmətim var, özü də partiyanın liderisiniz, Sizin partiyanın üzvləri Sizə qulaq asır, olmaz belə cavab vermək. Mən elə hesab edirəm, bu qoyduğunuz məsələ ki, kim birinci atıb, düzgün deyil, ondan heç bir şey asılı deyil. Ən böyük məsələ odur. İndi bağışlayın, sual əmələ gəlmədi, mən ürəyimdə olanı dedim.

İsa Qəmbər. Sualınız aydındır. Mən Sizə təşəkkür edirəm, Tofiq bəy, həm mənə hörmətinizə, həm də xəcalət hissi çəkdiyinizə görə. Mənə elə gəlir, Sizin mənim əvəzimə xəcalət hissi çəkməyinizə heç bir ehtiyac yoxdur.

Məsələ orasındadır ki, Sizə bu xırda məsələ kimi görünə bilər, kim birinci atəş açıb, ancaq birinci atəş olmasaydı, yəqin, ikinci atəş də olmazdı, üçüncü atəş də və qırğın da, ölən də olmazdı. O ki qaldı ora çoxminlik qoşun göndərilməsi və sair, mən yenə təkrar edirəm, bu məsələ ciddi şəkildə araşdırılmalıdır. Hansı hərbi hissə ora nə vaxt gedib, nə bilim, polismi, Silahlı Qüvvələrimi, Daxili Qoşunlarmı, hansı tapşırıqla gedib və hansı funksiyanı yerinə yetirib?

Bu saat Gəncənin özündə dislokasiya olunmuş hərbi qüvvələri də sayırlar ki, guya bütün bu qüvvələrin məqsədi 709-cu briqadaya qarşı yönəlmişdi. Bunlar hamısı araşdırılmalıdır. Hadisədən əvvəl başqa məqsədlə gedən, hadisədən sonra Gəncədə sabitliyi bərpa etmək üçün gedən qüvvələrin hamısı belə adlandırılıb ki, guya bunlar xüsusi əməliyyat nəticəsində Gəncəyə göndərilmiş qüvvələrdir. Bunlar həqiqətə uyğun deyil, araşdırılmalıdır.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

İsa Qəmbər. Aydın məsələdir ki, Baş Qərargah rəisinin vəzifəsindən azad edilməsi bir nəfər tərəfindən qəbul edilə bilməzdi, istər həmin şəxs Ali Sovetin Sədri olsun, istərsə də Prezident olsun, o, məsləhətləşmə əsasında qəbul edilmiş qərar idi və bunun Gəncə hadisələrinə bilavasitə dəxli yoxdur. İndi də, o vaxt da tələblər irəli sürülürdü ki, guya bütün hüquq mühafizə orqanlarının, güc nazirliklərinin rəhbərlikləri hamısı istefaya getməlidir, dəyişdirilməlidir və sair. Ancaq indi həmin addımı Gəncə hadisəsi ilə birbaşa bağlı addım kimi izah etmək istəyirlər. Mənim Nurəddin Sadıqova bir hərbcı, professional hərbcı kimi hörmətim var, ancaq Nurəddin bəy, mənə elə gəlir ki, daha çox nəzəriyyədə, təlimdə güclü olan bir hərbcı idi. Azərbaycanın indiki şəraitində Müdafiə Nazirliyinin ən mühüm vəzifələrindən birində şəxsən mənə, mən öz fikrimi demişəm, indi də deyə bilərəm, təmin etmirdi və mənə elə gəlirdi ki, Nurəddin bəy başqa hərbi vəzifədə, təlim mərkəzlərində, tədris mərkəzlərində və sairə daha çox xeyir gətirə bilərdi.

Sədrlik edən. İsa bəy, bağışlayın, bir dəqiqə. İsa bəy, Siz bizə belə qanun-qayda öyrətmək istəyirsiniz, mədəniyyət öyrətmək istəyirsiniz, səmimiyyət öyrətmək istəyirsiniz, ancaq hiss etmirsiniz ki, Siz burada bu Məclisi aldatmağa cəhd edirsiniz. Axı burada bir neçə adam dedi, ayın 5-də Əbülfəz Elçibəyin yanında toplanıldı, məsələ qoyuldu ki, Gəncə hadisələrini həll etmək lazımdır. Nurəddin Sadıqov durub dedi, mən bunu eləyə bilmərəm, İsa Qəmbərov dedi ki, işdən çıxmalısən, fərman nə vaxt olacaq, fərman da axşam oldu. Əgər bu Nurəddin Sadıqov nəzəriyyəyə yaxşı bir sərkərdə idisə, cəbhədə lazımi iş görə bilmirdisə, bu, bir az ondan qabaq, bir az ondan sonra, nə üçün ayın 5-də məlum oldu? Ayın 5-də Siz Gəncə hadisələri ilə məşğul idiniz, axı nə üçün bu qədər camaatı aldatmağa istəyirsiniz? Bu, yaxşı deyil axı.

İsa Qəmbər. Heydər bəy, mən xahiş edirəm ki, Sizin bizə, o cümlədən mənə olan şəxsi münasibətinizdən asılı olmayaraq, hər halda bir

qədər ifadələrinizdə diqqətli olasınız. Mən heç kimi aldatmağa çalışmıram, əksinə, mənə elə gəlir ki, bugünkü Milli Məclisdə qurulmuş ssenari xalqı aldatmağa yönəlibdir. O ki qaldı həmin epizod, həmin epizod müxtəlif şəkildə izah olunur və orada belə söhbət olmayıb ki, Nurəddin Sadıqova bu saat bir tapşırıq verilsin, get, bu tapşırığı elə, o da imtina eləsin, ondan sonra onun çıxarılması məsələsi qoyulsun. Müdafiə Nazirliyinin və qərargah rəisinin qarşısında tapşırıq qoyulmuşdu ki, hadisələrin Gəncədən kənara yayılmaması üçün hansı tədbirlər görülə bilər, həmin tədbirlər haqqında təkliflərinizi verin, onlar da həmin təklifləri hazırlamaqla məşğul idilər. Onlar Prezidentin kabinetini tərk edəndən sonra elə bir söhbət oldu və belə qərar qəbul olundu ki, qərargah rəisi dəyişdirilsə, daha məsləhətdir. Söhbət belə olub. Qərargah rəisinin dəyişdirilməsində bir cinayət tərkibi varsa, təbii ki, cavab verməyə hazırıq.

Sədrlik edən. Tapdıq Kamalov, buyurun.

Tapdıq Kamalov. İsa bəy, məni bağışlayın, mən məcburam bu sualı verməyə və buna Sizin fikrinizi öyrənməyə. Sözsüz ki, Siz mənim əqidəmi bilirsiniz, bir ilə yaxındır mən bir əqidədə olmuşam, heç vaxt nə sağa, nə sola əyilməmişəm. İndi də istəyirəm ki, bir fikri aydınlaşdıram.

Mətləb Mütəllibovun bir fikri ilə mən razıyam ki, arayışda göstərilmişdi, Milli Məclis də böyük səhv buraxıb və məsuliyyət daşıyır. Mən tamamilə bununla şərikəm. Gəncə hadisələrinə dair, başqa şey deyə bilmərəm, ancaq Gəncə hadisələrinə. Yadınızdadırsa, yanvar hadisələri başlayanda mən belə çıxış etdim ki, yanvar hadisələrində bu zalda əyləşən bütün deputatlardan başlamış vətəndaşlara qədər hamısı günahkardır, çünki biz onun qarşısını ala bilmədik. Bu gün mən bu sualı Sizə vermək istəyirəm. Vaxtilə həmkarımız Şadman Hüseynov burada təbil vuranda ki, Gəncə hadisələrini burada müzakirə etmək lazımdır, Gəncə Sizə Bakı deyil, orada vəziyyət çətinidir, biz isə buna fikir vermədik, hadisəni gətirib bu dərəcəyə çatdırdıq.

Mən indi bilmək istəyirəm və Sizin fikrinizi öyrənmək istəyirəm, hörmətli keçmiş sədr. Siz də burada oturmuşdunuz, niyə o vaxt biz deyilən sözlərə qulaq asmadıq, fikir vermədik, ölçü götürmədik, axırı da bu dərəcəyə gəlib çatdı? Axı vaxtında, iki ay, üç ay bundan qabaq Şadman Hüseynovdan çox bu məsələni qaldıran yox idi, biz isə bunu, bu ifadəmə görə üzr istəyirəm, qulaqardına vururduq, ona görə biz, Milli Məclisin üzvləri də məsuliyyət daşıyıırıq. Gəncə hadisələrinə vaxtında qiymət vermədik. Sağ olun.

İsa Qəmbər. Aydındır. Sözün düzü, həmin epizod mənim yadımda deyil ki, Şadman bəy Gəncə hadisələrinin müzakirə olunmasını təklif edib. Siz bunu Milli Məclisin günahı kimi etiraf etmək istəyirsinizsə, prinsip etibarilə indi hadisələr bu şəkil alandan sonra, təbii, onu etiraf etməliyik. Bəlkə də, Milli Məclisdə müzakirə olunsaydı, hadisələr bu yərə gəlib çıxmazdı. Ancaq qaldı komissiyanın rəyinə, Milli Məclisə irəli sürülən ittiham bununla bağlı deyildi, bir qədər başqa tipli ittihamlar idi.

Sədrlik edən. Şadman Hüseynov, buyurun. Siz nə isə demək istəyirsiniz?

Şadman Hüseynov. İsa bəy, mən Sizin yaddaşınızın belə qısa olduğunu bilmirdim. Bu zalda mən dəfələrcə o məsələni qaldırdım ki, İsa bəy, Gəncəni Azərbaycanın digər regionları ilə qarışdırmayın. Əgər orada hər hansı bir hadisə baş verərsə, Gəncə Bakıda olacaq. Mən münəccim deyiləm, ancaq gördünüz hadisələr elə inkişaf elədi ki, doğrudan da, Gəncə Bakıya gələsi oldu. Siz yaxşı xatırlayırsınız, nə üçün burada məsələ qaldırılmışdı, mənim tələblərim nə üçün qoyulurdu.

İsa Qəmbər. O hansı iclasda idi, üzr istəyirəm, təxminən?

Şadman Hüseynov. Mənim beynim elektron maşın deyil ki, mən tarixini deyim. Milli Məclisin iclaslarında, özü də dəfələrcə olub.

İsa Qəmbər. Təxminən hansı ay idi, mənim də yadıma salın.

Şadman Hüseynov. Bu, mart ayından da əvvəl idi. Xatırlayın. Özü də arada söhbət də oldu ki, guya mənimlə Əli Ömərov Gəncədə mitinq təşkil etmək, hadisələrə istiqamət vermək istəmişik. Belə bir söhbət də bizim aramızda oldu. Mən onda da dedim ki, Gəncəni başqa regionla qarışdırmayın. Ona görə görə Siz xatırlayasınız ki, bu məsələ burada qaldırılmışdı.

İsa Qəmbər. Aydındır. Siz o ifadənizi xatırladandan sonra yadıma düşdü ki, belə bir ifadə işlətmisiniz. Milli Məclisdə hansı iclasda olub o, dəqiq yadımda deyil. Yenə təkrar edirəm, indi hadisələr bu şəkil alandan sonra keçmişdə hansı addım atılmalı idi, atılmayıb, onu müzakirə etmək asandır və o baxımdan mən Sizinlə mübahisə etmək istəmirəm, yəqin ki, o vaxt müzakirə olunsaydı, yaxşı olardı. Ancaq Milli Məclisin iclasının gedişində, bilirsiniz ki, gündəliyə daxil etmək üçün saysız-hesabsız təkliflər irəli sürülürdü və sair. Hamısı da səsvermə yolu ilə həll olunurdu, ya o yanlış, ya bu yanlış.

Sədrlik edən. Hüseynağa Qəniyev, buyurun.

Hüseynağa Qəniyev. Mənim sualım yoxdur, mən danışmaq istəyirəm.

Sədrlik edən. Bağışlayın. Şirin Hacıkərimov.

Şirin Hacıkərimov. Siz izahat verən gün başqa işlərin həddindən artıq çox olmağına, orada iştirak etmədiyimə görə Sizin izahatla tanış olandan sonra mənə çox şeylər aydın olmadı və ona görə də imkan tapıb Sizdən başqa məsələləri öyrənə bilmədim. Bu gün isə biz Milli Məclisdə hesabat veririk, mənim ürəyimdə qalmamaq üçün, obyektivlik naminə istərdim, yadınıza salam, keçən ilin noyabr ayında Sizin, Pənahın və başqalarının Rəhim Qaziyevlə bir yerdə Müdafiə Nazirliyinin istirahət evindəmi, qonaq evindəmi görüşünüz olub. O görüşdə Surət Hüseynov hansı məsələni qoymuşdu və o görüşün gələcəkdə nəticəsinin olmamasına səbəb nə idi? Bu halda, necə deyərlər, mən elə başa düşürəm, hamıdan, hətta Prezidentdən çox, məsuliyyəti özünüzdə hiss edən bir adam kimi, Sizə müraciət edirəm, bu məsuliyyəti əgər o vaxt o qaldırmışdysa, bəlkə o qaldırdığı məsələlərin güdazına gəlib çıxırdı. Sizə aidiyyəti olmasa da, başqalarına xoş gəlmədiyi üçün bu günə gəlib çıxmışdı. Bu, bir.

İkinci, məlum AXC-nin bəyanatından sonra bizim qapalı iclasımızda, yadıңызdadırsa, mən hətta Prezidentin özünə, Pənah bəyə, Fəxrəddin bəyə sual verdim və dövlət ola-ola, rəhbərlik yerində ola-ola onların ixtiyarları var idimi, müharibə gedən bir dövrdə elə bir bəyanatla çıxış eləsinlər? Mən istəyərdim, bu iki məsələyə aydınlıq gətirəsiniz. Heç olmasa, özüm dərk edəm ki, öz fikrimdə düzəm, yoxsa səhvəm.

İsa Qəmbər. Aydındır. Noyabrın ortalarında belə bir görüş olub, sadəcə, burada çörək kəsməkdən və sairdən söhbət getdiyi üçün mən o məsələyə toxunmaq istəmədim. Rəhim Qaziyevin təşəbbüsü ilə Müdafiə Nazirliyinin qonaq evlərinin birində təxminən 10-12 nəfərlik bir məclisimiz, söhbətimiz olub, orada iştirak edən şəxslər də, yəqin ki, komissiyaya məlumdur. Müxtəlif məsələlər, Azərbaycanın problemləri, xüsusən hərbi problemləri müzakirə olunubdur, fikir mübadiləsi olubdur. Tez-tez səslənən birlik, birləşmə söhbəti də çox geniş gedibdir. Görüşün axırında belə ümumi fikrə gəlmişdik ki, təxminən bu tərkibdə Prezident bizi qəbul etsin və orada bizi narahat eləyən məsələlər var idi, bir daha söhbət edək. Lakin sonra o görüş baş tutmadı, bir qədər təxirə salındı, sonra da təşəbbüs göstərən olmadı deyə, o söhbət nəticəsiz qaldı.

O ki qaldı ikinci sualınıza, deməli, bəyanat haqqında mən fikrimi bildirmişdim. Bəyanat AXC-nin yaranmış vəziyyətlə bağlı narahatlığını

ifadə edən bir bəyanat idi. Ancaq elə həmin vaxt mən bəyanatın müəlliflərinə bildirdim ki, öyrənilməmiş, araşdırılmamış kimisə xain, xalq düşməni elan eləməyə heç kimin haqqı yoxdur və bu baxımdan o bəyanatla mən razılaşmamışdım. İndi də münasibətim həmin münasibət olaraq qalır.

Sədrlik edən. Cümşüd Nuriyev, buyurun.

Cümşüd Nuriyev. Heydər müəllim, mən çıxış eləmək istəyirəm. Sualım yoxdur.

Sədrlik edən. Hə, yaxşı.

Buyurun, sual verin. Kimsə orada sual vermək istəyir.

Laçın, 253 nömrəli dairədən Səlimov. Sualım İsa bəyədir. İsa bəy, bilərsiniz ki, Laçın, Şuşa Sizin kreslonuzun qurbanı olub və ona görə gedib. Belə olmasın, biz dəfələrlə ağsaqqallarla, ziyalılarla Sizin qəbulunuza gəlmişik və şəxsən özüm üç dəfə tək gəlmişəm, bu məsələlərin açılmasında müəyyən mənada köməkliyimiz dəysin. Çox təəssüf ki, Siz bunu qəbul eləməmişsiniz. Mənim indi sualım belədir, Siz deyin, görüm, Şuşanın, Laçının, Zəngilanın, Ağdərənin və nəhayət, Kəlbəcərin verilməsində Siz özünüzü təqsirkar bilirsinizmi?

İsa Qəmbər. Əvvəla, Sizin, deyəsən, Şadman bəyin dediyi kimi, yaddaşıınız bir az qısadır. Şuşa 8 mayda alınıbdir. Şuşa alınandan sonra – o vaxt Laçına gedib-gələn şəxslər də təsdiq eləyə bilərlər – elə bir anarxiya yaranmışdı ki, Laçının müdafiəsini təşkil edə bilməmişdilər.

Sizin dediyinizdən belə çıxır ki, biz hakimiyyətə gəlməzdən əvvəl baş vermiş hadisələrə, hakimiyyətdən gedəndən sonra baş verən hadisələrin hamısına görə də cavab verməliyik? Əgər o fikirdəsinizsə, lap Sizin 70 illik günahlarınızı da boynumuza götürməyə hazırıq, narahat olmayın.

O ki qaldı görüşlərə, mən 18 mayda Ali Sovetin sədri seçilmişəm, ondan sonra da dəfələrcə Laçından gələn ağsaqqallarla da, ziyalılarla da, qaçqınların nümayəndələri ilə də görüşmüşəm, söhbətlərimiz olub, onların müəyyən problemlərini həll eləməyə çalışmışıq. Kəlbəcərin əldən getməsi isə bizim hakimiyyət dövründə olduğu üçün, təbii ki, dövlət rəhbərlərindən biri kimi, mən də həmin hadisəyə görə mənəvi məsuliyyət daşıyıram.

Sədrlik edən. Tahir Əliyev, buyurun.

Tahir Əliyev. İsa bəy, Siz çıxışınızda haradasa komissiyaya bəzi iradlarınızı bildirdiniz. Ancaq mən xahiş edərdim, bir neçə suala cavab ve-

rəsiniz. Siz özünüz də boynunuza aldınız ki, ayın 3-də İxtiyar Şirinov Gəncədən Sizə zəng etmişdi, Siz onu sakitləşdirdiniz. Burada oturanların hamısı öz-özünə sual verirlər, axı İxtiyar Şirinov Gəncədə nə edirdi? Mən bu məsələni xırdalamaq istəyirəm və xahiş edirəm, bu suala cavab verin. Sonra mən o biri sualıma keçəcəyəm.

İsa Qəmbər. Bəlkə əvvəl xırdalayasınız.

Tahir Əliyev. Yox, mən indi onu xırdalayım, komissiyada ifadələr var ki, ayın 3-də axşam İsgəndər Həmidov Fərəc Quliyevlə televiziya çıxanda İsgəndər Həmidov İxtiyar Şirinovun əleyhinə danışdı. Bu vaxt İxtiyar Şirinov Sizinlə telefonla danışıb və deyib ki, Siz özünüz məni buna, Gəncəyə göndərmisiniz, özü də bilirsiniz, nə işlə əlaqədar, o biri tərəfdən də İsgəndəri çıxarmısınız televiziya. Bax, mən xahiş edirəm, buna cavab verin. Siz hamını aldatmağa çalışırsınız, buna cavab verin, sonra mən Sizə o biri suallarımı verəcəyəm. Xahiş edirəm.

İsa Qəmbər. Aydınır, Tahir bəy. Mən yenə təkrar edirəm, kim aldadır, kim həqiqəti deyir, onu vaxt aydınlaşdırar. Ayın 2-də Milli Məclisin iclası olmalı idi və həmin gün İxtiyar Şirinovu Milli Məclisə dəvət edəndə o mənə bildirdi ki, gələ bilməyəcək, Gəncəyə getməlidir. Mən soruşdum, nə ilə əlaqədardır? Dedi ki, bizim orada müəyyən işlərimiz var. Ayın 3-də də axşam həmin televiziya çıxışı ilə əlaqədar zəng eləyib narazılığını bildirdi ki, nəyə görə mənə qarşı belə ittihamlar irəli sürülməsinə yol verirsiniz, mən də dedim, aşkarlıqdır, hərə öz fikrini deyə bilər, əsəbiləşmə. Söhbət belə olubdur. Buna don geydirməyə heç bir ehtiyac yoxdur.

Tahir Əliyev. İsa bəy, Siz hiss eləyirsinizmi, zalda oturan yoldaşlar da Sizin səmimi olmadığınızı hiss eləyirlər, ona görə də bəzi canlanma yaranıb.

İkinci sualım. Bizdə ifadələr var, o cümlədən də sabiq daxili işlər naziri belə ifadə verir ki, onun kabinetində olanda həm Siz, həm də Pənah Hüseynov aviasiyanın qaldırılması üçün göstərişlər vermisiniz. Mən hətta dedim ki, bəs, bunlar bu cür göstəriş veriblər, Siz niyə, heç olmasa, səsinizi çıxarmadınız? O da dedi, qorxdum ki, vəzifəmdən çıxarsınlar, yəni gəmidə oturub gəmiçiylə... Axı, bunlardan Siz danışın, Siz niyə konkret məsələləri kənarda qoyursunuz? İndi respublikada yaranmış vəziyyətlə əlaqədar danışırınsınız. Bu sualıma da cavab verin, sonra mənə Sizə yenə də suallarım olacaq.

İsa Qəmbər. Konkret suallara mən çıxışında cavab versəydim, Sizin sözlünüz qalmazdı ona görə. Həmin gün daxili işlər nazirinin kabine-

tində olmuşuq, ancaq burada deyildiyi kimi, guya təyyarələri qaldırıb Gəncəni bombardman etmək, başqa söhbətlər olmayıb. Mənim tərəfimdən bu barədə heç kimə göstəriş verilməyibdir. Aviasiyanın qaldırılması haqqında hər hansı bir şəxsin əmr verməsini də mən eşitməmişəm.

Tahir Əliyev. Deməli, Prezidentin yanında olan müşavirədə, Gəncə hadisəsindən sonra, yəni ayın 7-də oldunuz, orada Pənah Hüseynov istefa verdi, Siz də çıxışınızda dediniz, çarpayılarda yaralıları güllələyiblər, Sizin ifadəniz oldu.

İsa Qəmbər. Mən dedim ki, belə məlumatlar gəlir, bunlar hamısı yoxlanılmalıdır.

Tahir Əliyev. Mən üzr istəyirəm, İsa bəy, xahiş edirəm, bu suala bir az geniş cavab verəsiniz. Mən sualımı axıra qədər deyim, həmin müşavirədə Siz, o cümlədən Fəhmin Hacıyev olubsunuz – mən keçən dəfə də bunu dedim, Siz hakimiyyətdə olduğunuza görə televiziya da o hissəni kəsdiilər – Fəhmin Hacıyev məsələ qaldırdı ki, mən yenə də üzr istəyirəm, guya Surətin tərəfdarları Gəncədə qızları zorlayırmışlar. Bu söhbət Sizinlə Prezident Əbülfəz Elçibəyin apardığı müşavirədə olubdur. Yadıңызdadır, mən burada dedim ki, 20 Yanvar hadisəsində rus ordusunu Nasosnuda o cür təbliğat aparıb vəhşicəsinə saldıılar Bakı şəhərinə, indi də, deməli, Prezidentin yanında olan müşavirədə Fəhmin Hacıyev bu sözü...

Əgər yadıңызdadırsa, burada mən Əbülfəz Elçibəyə də dedim ki, niyə Siz o vaxt onun ağzına vurmurdunuz, dedi, a bəy, fikir vermə, başdan xarabdır. Mən dedim, əgər başdan xarabdırsa, bunu niyə komandan saxlayırsınız? Hələ indiyə qədər də onun sərəncamı verilməyib və vəzifədən azad olunmayıb. Sonra həmin müşavirədə Fəhmin Hacıyev demişdi ki, Gəncə əhalisini oradan çıxarın, mən Gəncəni bombardman eləyim, oranı düzəldim. Mən də dedim, əgər elə qüvvə var idisə, niyə bunu Stepanakertə göndərmirdiniz? Siz də dediniz ki, çarpayılarda guya yaralıları güllələyirmişlər. Bax buna nə deyə bilərsiniz, İsa bəy?

Axı yerdən bayaqları deyirdilər, heç kim bilməsə də, biz çoxumuz bilirdik ki, məmləkəti Əbülfəz Elçibəy yox, Sizinlə Pənah idarə eləyirdiniz. Axı bunu hamı bilirdi. Prezident Siz idiniz. Ayın 5-də Nurəddin Sadıqovun axşam fərmanı olacağını Əbülfəz Elçibəy yox, ancaq Siz demisiniz. Xahiş edirəm, bu suallara cavab verəsiniz. Əbiyevi Baş Qərargah rəisi təyin etmə məsələsi ilə əlaqədar Prezident iqamətgahına çağıranda onun-

la söhbətlər olub ki, Sizi Baş Qərargah rəisi təyin edirik, gedin, qoşunu yığın, Gəncə məsələsini axıra çatdırın. Təbiidir ki, orada onu balaca şirnikdirmisiniz, hətta Prezident tərəfindən də. Ondan sonra aydındır ki, polkovnikdən daha böyük rütbə alacaqsan. İsa bəy, bunlardan danışın. Siz nə qədər bu milləti, bu zalı dolayacaqsınız? Bəsdir. Mən Sizdən xahiş edirəm. Bax bu sualların hamısına, hörmətli sədr, xahiş edirəm, İsa Qəmbər cavab versin.

İsa Qəmbər. Tahir bəy, deyəsən, Siz özünüzü burada ya müstəntiq kimi, ya prokuror kimi hiss eləyirsiniz, hər şeyi də bir-birinə qatıb qarışdırırsınız.

Tahir Əliyev. Siz komissiyaya irad dediyinizə görə mən onu deyirəm, özü də mikrofonu da keçirə bilərsiniz. Mən generalam, mikrofonsuz da danışaram. Ona görə də, xahiş edirəm, suallara konkret cavab verəsiniz.

İsa Qəmbər. Tahir bəy bir neçə məsələyə toxundu, yəqin, çoxlarını maraqlandıra bilər bu məsələ, ona görə cavab verirəm. Əvvəla, müşavirədə hər hansı bir şəxsin nəsə bir söz deməsinə görə müşavirənin nəinki iştirakçıları, heç təşkilatçıları da məsuliyyət daşımırlar. Hər kəs öz çıxışında öz başa düşdüyü kimi danışa bilər, ona da münasibət bildirilə bilər. Təbii ki, həmin deyilənlərə mənim də münasibətim mənfi olubdur. Sizin sualınızın özündə ziddiyyət də var. Çünki bir tərəfdən deyirsiniz ki, biz qəsdən o Moskva ssenarisinə uyğun bir şəkildə Azərbaycan xalqını da Gəncə əhalisinə qarşı, yaxud 709 nömrəli briqadaya qarşı nifrət oyatmaq üçün belə çıxışlar eləmişik. Digər tərəfdən deyirsiniz ki, hakimiyyət öz əlinizdə olduğu üçün televiziya verilişində Fəhminin çıxışı getməyib. Deməli, televiziya verilişində Fəhminin çıxışını verməyən şəxslər, əksinə, bu ehtirasların qızıqdırılmasının əleyhdarları olublar ki, bunu verməyiblər. Bu, bir.

Ayrı-ayrı şəxslərin çıxışlarına, irəli sürülən təkliflərə görə başqaları məsuliyyət daşımırlar. O ki qaldı mənim dediyim məlumata ki, yaralı əsgərləri xəstəxanada güllələyiblər, belə bir məlumat o gün, doğrudan da, gəlmişdi, bir neçə mənbədən təsdiq olunurdu. Ancaq buna baxmayaraq mən həmin sözü deyərkən bildirdim ki, belə bir məlumat gəlib, bu yoxlanılmalıdır. Onu da komissiya yoxlamalı idi ki, bu, həqiqətə uyğundur, yoxsa yox. Bu, iki.

Üçüncüsü, polkovnik Əbiyevlə bağlı söhbətlər. O, Prezidentin kabinetinə dəvət olunubdur və orada ona təklif olunub ki, əgər razıdırsa, Baş Qərargah rəisi vəzifəsinə təyin oluna bilər və deyildiyi kimi, onun qarşı-

sında Gəncə işini başa çatdırmaq vəzifəsini yox, Gəncədəki proseslərin yayılmasının qarşısını almaq vəzifəsi qoyulubdur. O da uzun müzakirələrdən sonra deyib ki, bu məsələ sülh yolu ilə həll olunmalıdır, ancaq məni bir hərbcı kimi qəbul eləyirsinizsə, etimad göstərirsinizsə, mən həmin vəzifəyə getməyə razıyam. Söhbət belə olubdur.

Tahir Əliyev. Nurəddin Sadıqovun fərmanı haqqında, xahiş edirəm.

İsa Qəmbər. Bu suala mən artıq cavab vermişəm. Yenə də bayaqkı praktikanın ardıdır, burada nazirlərə deyilibdir ki, onlar təsadüfi adamlardır. Halbuki onların hər biri bu və ya digər dərəcədə öz sahəsində yetişmiş professionallar idilər. Burada bu praktika ondan ibarətdir ki, deməli, nazirləri sıxışdırıb onlardan Prezidentin əleyhinə ifadələr almaq, indi də məni sıxışdırıb başqaları haqqında danışmaq. Siz, üzr istəyirəm, əgər məsələyə ciddi yanaşırsınızsa, başa düşürsünüz ki, yüksək vəzifəli şəxslərin dəyişdirilməsi bir adamın qərarı ilə ola bilməz. Hətta Prezidentin özü də çalışırdı ki, heç vaxt bu cür addım atmasın. Hər hansı ciddi kadr dəyişikliyinə məsləhətləşməyin tərəfdarı olurdu. Bu məsələ də məsləhətləşmə əsasında həll olunub.

Tahir Əliyev. Axı Siz Prezidentin adından demisiniz ki, fərman olacaq. Mənim suallarım yoxdur.

İsa Qəmbər. Prezident də mənim yanımda olubdur.

Sədrlik edən. Sual vermək istəyirsiniz, buyurun. Mikrofon verin.

Cahangir Hüseynov. Azərbaycanın belə gözəl məsəli var, deyir, yıxılana balta çalmazlar, ancaq İsa bəy, bu gün, həqiqətən, Sizin çıxışınızdan məndə elə təəssürat yarandı ki, Sizin, yəni iqtidarın ən görkəmli nümayəndələrindən biri özünü heç bir şeydə günahlandırmır.

Mənim Sizə iki sualım olacaq. 28 mayda 709 nömrəli hərbi hissənin komandanlığı respublika Prezidentinə və Ali Sovetin sədri İsa Qəmbərə müraciət eləyib ki, Azərbaycanda ictimai-siyasi, hərbi vəziyyət gərgindir. Həmin müraciətə mən səthi baxmışam, mətbuatda, qəzetdə getməyib. Siz isə həmin müraciəti Milli Məclisdə yox, respublikanın Baş prokuroru İxtiyar Şirinovun üzərinə göndərmisiniz. Hansı əsaslarla, xahiş edirəm, bu barədə cavab verərdiniz. Sonra ikinci sualım olacaq.

İsa Qəmbər. Aydındır. Əvvəla, Prezident və başqa kəslər orada iştirak eləmirlər. Bir çox məsələlərə adam toxunmaq istəmir. Çünki söz sözü gətirib çıxarır və iqtidara heç bir daxli olmayan adamların... Bugünkü gərgin və təhlükəli dövrdə vəziyyətdən söhbət getdiyi üçün hər şeyi də danışmaq olmur. Ancaq bir tərəfdən Prezidenti Bakıya dəvət

eləyirlər, o biri tərəfdən də Prezidentə yaxın olan adamlara xəbərdarlıq eləyirlər ki, Prezident Bakıya gələrsə, təyyarənin trapından da enməyə macal tapmamış həbs olunacaq. Onda niyə dövlət eləyirlər, niyə belə rəy yaradırlar ki, guya Prezident könüllü şəkildə iştirak eləmir?

Cahangir Hüseynov. Mən xahiş edirəm, suala cavab verin.

İsa Qəmbər. Sualın cavabı da belədir, onu komissiya da öz rəyində bildirdi. Hər bir dövlətin qanunları var, Konstitusiyası var, bütün atılan addımlar onun çərçivəsində olmalıdır. Hər hansı bir qrup hərbiçinin birləşərək hərbi birlik yaradıb elan etməyi ki, bütün bu məsələləri öz üzərlərinə götürürlər və sair və müdafiə nazirini tanıyırlar, bu, qeyri-qanuni addımdır. Bu addımlar barədə, təbii ki, prokurorluq maraqlanmalıdır.

Cahangir Hüseynov. İsa bəy, mən Sizin bu cavabla tamamilə razı deyiləm. Sizin o müraciəti Baş prokurora göndərməyinizi əsas götürərək Baş prokuror qanunsuz olaraq Surət Hüseynov haqqında cinayət işi başlatıb. Bax əsas səbəblərdən də biri budur.

İkinci sualım. 18 may hadisəsinə qayıtmaq istəyirəm. Deputatlar Sizə müraciət eləyəndə ki, Ali Sovetin sessiyasını çağırmaq istəyirik və məlum səbəblərə görə biz bir ildən artıq, yəni 18 may 1992-ci ildə Sizi Ali Sovetə sədr seçdikdən sonra Siz bütün deputatların hüquqlarını məhdudlaşdırdınız, sessiyanı isə tamamilə ləğv elədiniz. Bunun səbəbləri aydındır, Siz də çox gözəl bilirsiniz. Biz, 136 deputat yenidən bu il 18 mayda Sizə müraciət etdik ki, hörmətli İsa bəy, respublikada hərbi, ictimai-siyasi vəziyyət olduqca gərgindir. Xahiş edirik, respublikanın bütün millət vəkillərini, ictimaiyyəti dövlət eləyəsınız, bu məsələlərə baxaq. Siz isə aşkarənə surətdə dediniz ki, biz hakimiyyətə necə gəlmişik, silah gücünə, gedin, Siz də elə gəlin. Bir də mən istərdim, bu sualı burada açıqlayasınız.

İsa Qəmbər. Siz məsələləri bir-birinə qarışdırırsınız. Mən deməmişəm ki, silah gücünə hakimiyyətə gəlmişik, siz də bacarırsınızsa gəlin. Əgər Siz hesab eləyirsinizsə ki, Siz guya şəxsən silah gücünə hakimiyyətə gəlmisiniz, o Sizin öz işinizdir. O ki qaldı Ali Sovetin yığılmasına, bəli, mən əvvəlcədən Ali Sovetin yığılmasının əleyhinə olmuşam, çünki Ali Sovet 18 may sessiyasında öz səlahiyyətlərini Milli Məclisə veribdir. Ancaq Sizin məndə görmədiyiniz səmimiyyət naminə mən bu məsələni iki cümlə ilə Sizə izah eləyə bilərəm. Həmin vaxt, 15 mayda, bəli, hakimiyyət Xalq Cəhbəsi hərəkatının əlinə keçmişdi və həmin vaxt iki mümkün variant var idi.

Birincisi, ümumiyyətlə, parlamenti buraxıb, müvəqqəti hökumət yaratmaq və müvəqqəti hökumət vasitəsilə Prezident seçkilərinə qədər Azərbaycanı idarə etmək, Prezident seçkisindən sonra isə həmin müvəqqəti hökuməti buraxmaq. İkinci variant isə hakimiyyətin Ali Sovetdən Milli Məclisə verilməsini həll edib, Milli Məclis vasitəsilə Azərbaycanı seçkilərə qədər idarə etmək. Bu iki variant var idi. Əgər Sizin xoşunuza birincisi daha çox xoş gəlicə, gələcəkdə təkrar edə bilərsiniz. O ki qaldı Ali Sovetin sessiyasının yığılması, yenə də o, artıq bizdən asılı olan məsələ deyil, Sizdən asılı olan məsələdir. Həvəsiniz var, lazım bilirsiniz, yığın, iclasınızı eləyin.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sakit olun. Bilirsiniz, hesab edirəm ki, suallar çox verildi, gəlin sualların verilməsini kəsək və İsa Qəmbərov öz yerinə getsin.

İsa Qəmbər. Çox sağ olun. Mən bir daha xalqa bildirmək istəyirəm ki, bugünkü şübhələrə, tərəddüdlərə baxmayaraq, haqq Əbülfəz Elçibəyin tərəfindədir, əvvəl-axır bu təsdiq olunacaq. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Gəncə hadisələrinin canlı şahidləri Saday Nəzərov və Aypara Əliyev dünən də, bu gün də xahiş eləyiblər ki, onlara söz verək. Söz vermək lazımdır, xahiş edirəm, çox qısa, çünki vaxt məhduddur.

Saday Nəzərov. Möhtərəm sədr, hörmətli xalq deputatları. Xalqımızın taleyinə yazılan məhz bu qara ləkə, bu acı, hüznü hadisə ilə bağlı respublika parlamentində ilk dəfə çıxış etmək qismət olduğu üçün mən həm kədərlənirəm, həm də böyük məsuliyyət hissi keçirirəm. Bəri başdan nəzərinizə çatdırmağı özümə borc bildiyim bəzi hadisələrin şərhində yol verəcəyim xətalər, emosiyalar, əsəbi gərginliyimi üzrlü hesab etməyinizi xahiş edirəm. Mən dünən və bu gün söz deməyə özümdə cəsarət taparkən iyunun 4-də baş vermiş məlum, çox qanlı və oxşarı olmayan hadisələri, mən bilmirəm, nə cür adlandırmaq mümkündür, İsa bəy o hadisələri Gəncə qiyamı kimi adlandırmışdır. Bu gün deputat-istintaq komissiyasının rəyi nəticəsində müzakirələrin davamı və təqdim olunan arayış, oxunan rəy, gəlinən nəticələr, bu ətrafda baş verən müzakirələr bir neçə məsələnin qaranlıq qaldığını...

Gəncə əhalisinin təmsilçisi, onların ifadələrini sizin nəzərinizə çatdıran bir adam kimi mən həmin məsələlərə işıq salmaq, onları aydınlaşdırmaq, durultmaq məqsədilə əlavə məlumatlar vermək istəyirəm. Sonra o müraciətdə nəzərdə tutmadığımız, amma bu gün bəzi çıxışlara, xüsusilə İsa Qəmbərovun məlumat vermək əvəzinə, dediği qeyri-səmi-

mi sözlərə və ondan doğan cavablara görə bəzi izahatlar vermək istəyirəm. Nəzərinizə çatdırmağı özümə borc bilirəm ki, Prezidentin o nömrəsiz – üzr istəyirəm, Gəncədə buna “bez nomer” deyirlər – sərəncamı əsasında çox hörmətli akademikimiz, ağsaqqalımız İmam Daşdəmir oğlu Mustafayevin sədrliyi ilə o komissiya gün yarım ərzində Gəncədə işləməklə, hadisələrin qanlı izlərinin itməməsi şərtilə araşdırıb Prezidentə və Milli Məclisə çatdırmalı idi. Ayın 8-9-da baş verən o müzakirələr, hadisələr və bundan sonra sədrlik səlahiyyətindən istifadə edərək İsa Qəmbərin çox cidd-cəhdlə bu məlumatı yayındırmaq, coşan ehtirasları söndürmək – ataların bir sözü var, deyir, qurban olum o qana ki, üstündən bircə gecə keçə – görünür, bu da nəzərə alınıb, bu qanın üstündən nə qədər çox sayda gecə keçərsə, onu səngitmək, başqa səmtlərə yönəltmək, o məkrli niyyətlərin davamı üçün fürsət tapmaq, bəlkə də, məsuliyyətdən boyun qaçıрмаq mümkündür.

Beləliklə, ona şəxsən yaxın olan, mən bu ifadəm üçün də Mətləb bəy başda olmaqla bütün komissiya üzvlərindən üzr istəyirəm, çünki İsa bəy özü demişkən, o, o sədrlərdən deyildi ki, özünə münasib olmayan komissiya yaratsın. Bu komissiya çox ustalıqla yaradıldı. Komissiya Gəncəyə gələrkən – bizim 1 saat 40 dəqiqəlik müzakirə kasetimiz var, biz təkid, xahiş, tələb elədik ki, birtərəfli olmasın – komissiya Milli Məclis adından təqdim olunsa da, tərkibcə Xalq Cəbhəsi üzvlərindən iqtidara sədaqət prinsipi və ona yaxınlığı baxımından Gəncəbasar əhalisində, respublika ictimaiyyətində birmənalı şəkildə qarşılanmadı. Akademikin sədrliyi ilə komissiyanın qeyri-qanuni hesab eləməsi, zəif görünməsi və başqa cəhətlər nəzərə alınmaqla, biz belə hesab elədik ki, komissiyada Gəncə ictimaiyyətinin nümayəndələri, hadisələrin canlı şahidləri də imza səlahiyyəti ilə iştirak eləsin. Onlardan biri də mən idim. Mətləb bəyə dönə-dönə hüquqi baxımdan belə suallar verirdik ki, yəni bizim imza, arayışla tanışlıq hüququmuz olacaqmı, bu sualı verəndə Mətləb bəyə axırıncı sualım bu olmuşdu, Siz, bəlkə, Milli Məclisə müraciət eləyəsiniz. Bəlkə, sədrə müraciət eləyəsiniz, o da hörmətli Prezidentin yanına gedə, ondan icazə ala, sonra gələ, belə bir səlahiyyət verə. Mətləb bəy komissiyanın sədri kimi dedi, xeyr, bu, Milli Məclisin komissiyasıdır, bizim səlahiyyətimiz var ki, sizə o hüquqları verək, Surət bəy, Gəncə ictimaiyyəti neçə nəfəri təklif edirsə, onlar da bu tərkibdə iştirak edə bilər. Nəhayət, biz protokol yazmağa lüzum bilmədik, Baş prokurorumuz Əli Ömərov, Şadman Hüseynov, Nemət Pənahlı da həmin müzakirələrimizdə iştirak eləyirdi. Bircə İbrahim İbrahimov, Şirin Hacıkərimov

yox idi. Qalan 5 nəfərin iştirakı ilə keçirdiyimiz müzakirədə dedi, sizə bu səlahiyyət verilir. Şərtləşəndə ki, protokola ehtiyac varmı, Mətləb Mütəllimov bildirdi ki, belə bir ehtiyac yoxdur, protokol əvəzinə bizim bu çəkiliş kasetimiz qalır, istənilən vaxt bu kasetə baxmaq olar. Nə isə, məsələ kasetdə deyil.

Mən ayrı-ayrı məqamları deyəcəyəm. 709 nömrəli hərbi hissənin ərazisinə girərkən ərazidə mübahisə doğuran, İsa Qəmbəri, İbrahim İbrahimovu, çox məharətlə cinayətkarların vəkili funksiyası vəzifəsini yerinə yetirən hörmətli nazir müavinini, Ədalət Rəhimlini, bu siyahı-nı davam etdirmək olar... Tofiq Qasimovu da sevindirən bir cəhəti də demək istəyirəm. O cəhət Mətləb Mütəllimovu və mənim şəxsiyyətinə böyük hörmətim olan hörmətli seyidimiz Mirmahmud ağanı da sevindirirdi. Onlar ərazidə fır-fır fırlandılar və uçub-tökülən o dirəkləri, şahə qalxan Gəncə fəryadını, bəlkə, ulu Allaha çatdırmaq yadigarı kimi qalan o sütunları – onların ucalığı 7 metrədən az deyil – onun yerində çarpayılar üzərinə tökülmüş tavanı, başqa şeyləri görəndə dedilər, hanı-hanı, bura tank keçməyib, akademikini dediyi yalan tutuldu. Mən orada mübahisəyə qoşulmuşam, Tahir müəllim Allah şahididir, orada hərbiçilərlə birlikdə sübut elədik ki, bəli, 709 tərəfdən güc nümayiş etdirən texnika, tank oradan keçibdir, ağacları qırıb, 50-60 santimetrlik “Sokol” deyilən izlər qoyubdur. Mən bilmirəm, tutaq ki, heç oradan tank keçməyibmiş, onun tırtılları arasında da cəsədlərimiz qalmayıbmış, İsa bəy, Tofiq bəy, başqa bəylər, bu, nəyi dəyişəcəkmiş? Amma bu, həqiqətən də, belədir. Məni təəccüb bürüdü ki, Mətləb müəllim iqtidara sədaqətinin bariz nümunəsi kimi, bunu xüsusi vurğu ilə dedi və arayışda bunu çox gözəl şəkildə dumanə sala bilib, məharətə görə mən baş əyirəm.

Sonra avtobus məsələsi. Çox şirin münasibətimiz olduğu Şirin Hacı-kərimovun bir sxemi var idi. Gəncədən Bakıya tərəf çıxış yolu, Nərimanov küçəsi var, o küçənin ortasında yaşıllıq var, sağ tərəfində hərbi hissələrdir, sol tərəfində Kiraz qəsəbəsi deyilən, 4-5 mərtəbəli binalardan ibarət olan çox sıx yaşayış massividir. Surət Davud oğlu Hüseynovun, xalq deputatımızın, xalqımızın o nicat işıqlarından biri saydığım – bu mənim şəxsi qənaətimdir və inşallah, yaxın gələcəkdə xalqımız bunu görəcək, əminəm, şəhər qüvvələr bir şey eləyə bilməyəcəklər, haqq işığı haqdan gələn işıq kimi yanacaq – Surət müəllimin özünün müdrikliyi, 34 yaşına baxmayaraq, göstərdiyi müdriklik nəticəsində, mən deyərdim ki, birtəhər Surət müəllim yox, İsgəndər bu işdən qorundu. Mən burada paralellər görürəm. İsa bəy, Siz, yəqin, daha yaxşı bilirsiniz, sadəcə,

səmimiyyətiniz yol vermir, etiraf eləyəsiniz. Gəncəbasarda buna şifahi xalq yaradıcılığımızın daşıyıcılarından biri kimi baxırlar, o general Abdulla Allahverdiyevin şərhinə baxmayaraq, yəqin ki, İsgəndər fiqurunun Abdulla fiquru ilə dəyişdirilməsi də bu məqsədə xidmət edirmiş.

Tofiq müəllim, təəccüblənməyin, aprel ayında Gəncədə birdən-birə 22 nəfər yüksək vəzifəli polis işçisinin dəyişdirilməsi, Laçının verilməsində xüsusi məharəti olan Hacığa Həsənovun Gəncəyə gətirilməsi, mən bu siyahını uzatmaq istəyirəm. Qorxuram, İsa bəy yenə efirdən istifadə eləyə və onun tərəfdarları bizim üçün indi Talış-Muğandan keçələr Qusar hadisələrinə, “Sadval”a, nə bilim, nəyə. İsa bəy, mən Sizə bu fürsəti verməyəcəyəm.

Bu məsələlərin fonunda bunlar hazırlanmış işlər idi. Bu hadisələr niyə məhz ayın 29-30-da oldu? 9 fevral bəyanatı növbəti 30 aprel bəyanatı ilə – mən AXC-ni nəzərdə tuturam – o biçarə Fərəc Quliyevin imzası ilə gedən, amma çox ustalıqla, axı AXC sədri var. Burada, inşallah, Prezident yaddan çıxmıyacaq, hadisələri işıqlandıranda o fiqur öz bariz nümunəsi ilə görünəcək. Ayın 30-da Xalq Cəbhəsinin qanlardan keçməkdən belə çəkinməyəcəyi sözlərlə qurtaran bəyanatı. Guya polis məmurlarının çıxarılması ilə bağlı Gəncədəki cinayətkar ünsürlər – bunu da Mətləb müəllim çox ustalıqla işləyib – Məmməd Zeynalovun dəst-xətti ilə qeyri-qanuni buraxılan 770 nəfər cinayətkar respublikanın heç harasında yox imiş, onlar Gəncədə imiş. Gəncədə, doğrudan da, kriminogen vəziyyət çətin imiş, elə Surət Hüseynov ətrafında kimlər, kimlər var, cinayətkarlar var, yəqin ki, bu gedişi ondan ötrü etmişdiniz. Amma prokurorluqda mən Əli ilə rəsmi söhbət eləmişəm, istəmişəm ki, bu işlərə cavab alım, görmüşəm, bunlar respublikanın başqa bölgələrindən, guya sərhəddə vuruşmalı olan bəzi adamlardır, Gəncədə onların cinayət əməli barədə məlumat ya yoxdur, ya o qədər kiçikdir, o birilərin yanında bu rəqəmləri çəkməyə xüsusi ehtiyac yox idi. Amma Mətləb müəllim niyə bunu xüsusi vurğu ilə deyir, başqa hadisələri demir, bilmirəm.

Qayıdıram avtobus məsələsinə. Prezidentimizin çox təəssüfləndiyi avtobus məsələsinə. Şirin müəllim, o yolu niyə mən nəzərinizə çatdırdım, yəni Gəncədən çıxmaqda olan avtobusun sağ tərəfi düşür hərbi hissəyə və komandır də sağda oturubmuş, guya ona birdən-birə danışıqın əksinə olaraq qəsd olub, pusqu olub və hərbi hissənin sol tərəfdə duran maşınlarının yanındakı avtomatçı dəstələri birdən-birə ona güclü atəş açıblar. Onda sol tərəfdəkilər yaralanmalı idi. Gəncədə bütün vəzifələr, nə bilim, binalar tutulmuşdu, ağ yalan deyirsiniz, İsa bəy. O

əməliyyatlar saat 6-dan sonra baş vermişdi. Saat 3-4 arası hələ Surət Hüseynovun yaşadığı kvartalda axırncı cəhd boş çıxmışdı. Yəni başına yaylıq bağlayan – bunu Gəncə adamları deyir – gələn o xüsusi təyinatlı uşaqlar, amma yaylıq deyildi, onlar ən qatı düşmənin üzərinə gedəndə başlarına lent bağlayırlar, lenti də bir az uzun qoyurlar. Yəni oradan geriye yol yoxdur. Həmin uşaqlar – onlar da azərbaycanlıdır, onlardan daha düzgün istifadə etmək olardı – əfsuslar olsun, onlardan 2-si, 3-ü xəsarət alıb öldü və ondan sonra o hücum dəf oluna bildi. Cəmi bir neçə nəfər Gəncə igidinin hünərinə, bu hünəri mən Surət Hüseynovun haqq işinə olan məhəbbətləri, daxili istəkləri ilə izah edərdim. Mən daxili istəkdən güclü silah təsəvvür eləmirəm.

Saat 3 radələri idi. Həmin vaxt Gəncədə nələr baş verdiyini Siz dəqiq bilsəniz də, hələ Gəncənin lap Elxanı da yerində idi. Elxan Qədimovu. Aypara Əliyev həmin küçədə, o kvartalda yaşayırdı və oradakı canlı şahid kimi bu hadisəni daha yaxşı işıqlandıracaq, mən onun üstündən keçirəm.

Sədrlik edən. Saday müəllim, mən Aypara Əliyevə də söz verəcəyəm. Ancaq xahiş edirəm, nəzərə alarsınız ki, biz bu məsələnin müzakirəsini qurtarmalıyıq. Artıq 20 dəqiqə...

Saday Nəzərov. Sizin iradınızı nəzərə alıram. Məsələ belədir ki, Kəlbəcər məsələləri də burada müzakirə olunmuşdu, Kəlbəcərdən heç kim yox idi və üstüörtülü getdi, Kəlbəcərin davamı Gəncə oldu. AXC birləşmiş qüvvələrinin Yevlaxda Yun zavodu deyilən həmin şirkətin yunun ilkin emalı fabrikinə hücumudur. Ayın 6-da səhər saat 5-də. Bu nə idi? “Tufan” deyilən əməliyyat var, paketi də var. “Tufan”ın səhər yeməyi, günorta yeməyi, şamı var. Mənə görə bu şam əməliyyatı olmalı idi. “Tufan” şam, yəni ayın 4-də axşamçağı və İsa Qəmbər özü bilməyərəkdan bir şeyi açdı, çox mahirsiniz, amma yaman səhvə yol verdiniz. Keçən dəfə ayın 9-da hörmətli akademikimiz buradan deyəndə ki, mənə bir rəsmi mənbədən 5-də axşam “Vesti”də gedəcək bir dəhşətli mətn vermişdi, Siz həmin mətni burada hissə-hissə dediniz. Həmin mətnə göstərilirdi ki, çoxlu yeyinti varmış, pulunu göyə sovurandan sonra yerlə-yeksan eləyibmişlər.

Bu cəhd həmin gün Gəncədə baş tutmadı deyə, günorta yeməyi əməliyyatınız da baş tutmadı, o cümlədən bəzi ziyalıların da tutulması, mən də içində. Bunlar da olmadı. Bu cəhdin boş çıxdığını görənlər, AXC birləşmiş qüvvələri, Sabirabaddan sayca daha çox olublar, Ağcabəddən olub, Yevlax və onun ətrafından, birləşmiş dəstələr güclü hücumla

keçiblər, atışma olub, xeyli silah ələ keçiriblər. Necə olub ki, Fərəc Quliyevin imzası ilə silahların daşınması barəsində vəsiqəni Mətləb Mütəllimovun komissiyası görməyib, bu da təəccüblü şeydir. Bu, birbaşa o deməkdir ki, dövlət içərisində dövlət, AXC-nin ələ özü idi və Fərəc Quliyevin imzası ilə avtomatları gəzdirmək hüququ olub, belə bir neçə vəsiqənin surəti istintaqda var. Sadəcə olaraq, mənim bundan xəbərim var.

Mən Bakıda girovların məsələsinin də arayışda olmadığına təəssüf və təəccüb edirəm. Surət Hüseynovun qardaşı, mənim oğlum və sair, eləcə də Surət Hüseynovun yanında olan müdafiəçisi. Şəxsən mənim Abdulla Allahverdiyevlə telefon danışığım oldu. Qana-qan çağırışları olan bu bəyanatlar, nəhayət, 9 iyun və bu bəyanatların paralel şəkildə qardaş qırğınına hazırlıq xətti, onun başında Əbülfəz Elçibəy olması, dövlət səviyyəsində xalqa qarşı törədilən təxribatların, xəyanətlərin başında yenə də Prezident Əbülfəz Elçibəyin olması faktının bu cür süni araşdırmalarla, mübahisələrlə kölgədə qalması şəxsən məni qane eləmir. Mən hörmətli deputatlardan xahiş edirəm, bu faktların üstündən keçməsinlər və mən burada ara verməyən Gəncə mitinglərindəki bir tələbi sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm, yaxşı olardı ki, bu, bugünkü qərar layihəsində öz əksini tapsın. AXC-nin Azərbaycan Xalq Cəbhəsi yox, Azərbaycan xalqına qarşı cəbhə, özü də silahlı cəbhə olduğu faktının artıq sübut olunduğu qeyd edilsin. Daha çox qanlar tökülməsin deyərək, əqidəsi düz olan, suverenlik axtaran, dövlətçiliyimizi, doğrudan da, qurmaq, qorumaq istəyən adamların nə günahı var idi ki, onlar AXC üzvüdürlər, söhbət onlardan getmir, söhbət AXC pərdəsi altında Azərbaycan xalqına qarşı silahlı cəbhə yaradanlardan gedir və onun ləğvi barədə mən Gəncəbasar elinin, onun ictimai təşkilatlarının, camaatının, sadəcə olaraq, qan sahiblərinin tələbini sizin nəzərinizə çatdırıram. Bu təklif, AXC-nin rəsmi qaydada ləğvi bu gün müzakirə olunsun.

İlk atəş açan, İsa bəy, deyirsiniz, Gəncədə də, Tovuzda da, Hacıqabulda da sizinkilər olub, mən “sizinkilər” ifadəsini ələ-belə işlətmirəm. Bəli, sizinkilər olub, ürəyiniz sərinlik tapsın. İlk atəşi siz açmısınız. Sizin təbirinizcə, Surət Hüseynovu tərksilah etmək üçün onu dəstəkləyən qüvvələrə texnika lazım deyil. Mən hava limanı faktına görə deyirəm. Hava limanına qrad atılıbsa, Sizin Seyfəliyə göndərdiyiniz qradlardan olub. Surət Hüseynovun tərəfdarlarının yüksək peşəkarlığı olmasaydı, ölümün sayı, yəqin ki, yanvar qırğını kölgədə qoyardı. Prezidentin özü belə bir ifadə işlətməmişdi ki, mən bilmirəm, kimi göndədirsə, Surətə tərəf gedənlər dal-dala düzülüb geri qayıdırlar.

Mən Prezidentin radio müsahibəsinə qayıtmaq istəyirəm. Prezidentin Mailə Muradxanlıya 26-27 mayda verdiyi müsahibə. Orada Ağdaban qaçqınlarının sualına Prezident çox yüngül cavab verir. Deyir, bu qaçqınları biz dövlət səviyyəsinə qaldırmışıq. Axı Ağdaban nə hay-küy qaldırıb, nə olub orada, nə baş verib, dağda, qayada yaşayırdılar, indi Tərtərdəki qohumlarının yanına gəliblər. Deyir ki, Laçının onsuz da Ağcabədidə qışlaqları var idi, dağdan, qayadan camaatın canı qurtarıb.

İsa bəy, Siz bu gün də öz məharətinizdən istifadə elədiniz. İsterika nümayiş elətdirdiniz, guya danışmayacaqsınız, bütün ictimai diqqəti yığdınız ki, Sizə çox qulaq assınlar. Mən yadınıza salıram. Ayın 24-də Gəncə terror aktı. Allah onlara qəni-qəni rəhmət eləsin. Rəhmətlik Hacı Vaqif, rəhmətlik Ruslan Rzayev, Siz ona müxtəlif adlar qoşmuşdunuz. Amma o sərkərdə bir oğul idi, mən onun ruhu qarşısında baş əyirəm. O hadisənin qurbanı olan Eldar Əliyevin ailəsinə başsağlığı verməklə, bir də o hadisəyə qayıdıram. Qara Tofiq Tovuzdan qovulandan sonra, başında İsxan deyilən o bişərəf ki nazir müavini qoyası idilər, əslən gürcüstanlı, Marneulidən olan, Qazaxda polis rəisi funksiyasını yerinə yetirən və bu bəylərin Gürcüstandan Ermənistana gedən yüklərinin təminatçısı olan – onda çoxlu fakt var, Allah eləməsin o ölsün – onlar möhkəm vurublar, gəliblər, danışmaq məntəqəsindən Bakını, İsa Qəmbərin sədrlikdən sonrakı nömrələrini sifariş eləyiblər, danışiblər. İsa Qəmbər də onlara iki nömrə verib. Orada Siz demisiniz ki, uşaqlarla əlaqə saxlayın və ondan sonra bu hadisə baş verib. Qara Tofiq adamını ora dürtüşdürə bilib, hadisəni törətmisiniz. O çörək o adamlara haram olsun ki, heç olmasa, hadisəni törətmisiniz, bir balaca geri çəkilin, bunun mənəvi təxribatını niyə davam elətdirirsiniz axı? O qədər murdar şayiələr yayırsınız ki, adamın ayağının altından yer qaçır. Az qala Azərbaycan vətəndaşı olduğuna peşman olursan. Çünki sən kimini başbilənləri olub. Ayıbdır belə şeylər, saxlayın bu mənəvi təxribatı. Sizin qabağınıza adamlar çıxmayıb, papaq altdakı oğullar bundan sonra çıxacaq. Sizə Sizin səviyyənizdə cavablar verilməyib deyər, kor atınızı minib köndələn çapmısınız. Sağa da, sola da.

Dadaş Rzayev dedi, onsuz da tutacaqdılar, onsuz da çıxaracaqdılar da deyir, mən neyləyim. Dadaş Rzayev dedi, onsuz da çıxaracaqlar, kişi kimi onu başa düşmək olar, nəhayət, bir hərbiçi kimi axır ki, dinləndi. Amma Arif müəllim deyir, məni vəzifədən çıxaracaqdılar, bəs, mənim hansı yolum qalıb, nə olar, deputat olanda, hökm də yazmışdım, Surət Hüseynovu yerində məhv edib şəklini də yayacaqdım bütün dünyaya ki, nəhayət, quldurlar gəbərdildilər. Siz demişdiniz ki, Gəncədə quldur-

lar tutulub. Sizin diktə elədiyiniz mətn, mənim dediyim, bəli, quldurlar, biz də adlarını verdik, o dövr üçün qeyri-qanuni də olsa, amma həyatın qanunları ilə işləyən televiziya ki Gəncəbasara məlumat verirdi, budur quldurlar. İxtiyardan tutmuş Qara Tofiqə qədər.

Nəhayət, mən bir məqamı deməklə çıxışımı qurtarıram. Burada deputatları döydürəndə “mən o sədrlərdən deyiləm” ifadəsi Sizə məlumdur. Bircə təkzibolunmaz faktı deyirəm, Əlizadə qardaşları zaldadırsa, məndən sonra münasibətlərini bildirsinlər, Zərdüşt və Araz. Onlar burada təhqir olunandan sonra, Siz dediniz, mən o deputatlardan deyiləm, çıxıb desəm ki, dağılın, imkan verin, bunlar getsin, onlar gedərlər, yəni özünüz təşkil elədiyiniz qrup bir komandan kimi Sizi eşitməliydi. Siz də onları dal yol deyilən ərəzidən apartdırmısınız, yolda iki-üç dəfə döydürməsünüz, arvad-uşağına da ironiya ilə... Mirşahinə də, Sülhəddin bəyə dediyi söz, bunları da hesab edirsiniz ki, deyil, amma darıxmayın. Bizim demədiyimiz çoxlu faktlar var ki, inşallah, onunla açıqladığımız fikri sübut eləmişik, bircə qalıb məhkəmədəki çıxışlar, vəkillərimizin tələb elədiyi sənədləri vermək.

Mən bu gün də qorxuram, bu günlər baş verəcək. Silahlı təxribatlar ki var, daxili işlər nazirindən üzr istəyirəm, o daha dəqiq məlumat bil-məlidir, AXC-yə cəmi 2000 avtomat silah paylanmayıb. Bu, Bakıda da çox kiçik rəqəmdir. Təkcə Salyanda 671, Gəncədə 2000-ə yaxın avtomat silah, o cümlədən mənim işlədiyim institutda elə 1000-ə yaxındır. Ondan başqa Gədəbəydə, Tovuzda, Sabirabadda, harada. Bunlar çox müxtəlif vasitələrlə vaxtilə, yanvar hadisələri ərəfəsində xalqın yığıldığı pulun ki yeyilməyən hissəsi var, ona, doğrudan da, silah alıblar, bu həmin silahlardır. Çox qismi ələ keçirilən silahlar, bir qismi də, çoxlu dollarınız var, Allah heç kəsə qismət eləməsin ki, xeyirliklə yeyəsiniz, xalqın o canıyla, qanıyla Siz onu mənimləmişiniz, bir çoxunu da onlarla aldırırsınız. Bu gün xalqımız səfalətdədir, dilənçi günündədir.

Sonra təşkil elədiyiniz gülünc mitinqlərdir. Mənim şəxsən ailə qohumlarımdan bir neçəsi elə Sizin axırıncı mitinqlərinizdə qonorar hesabına bizim tapşırığımızla iştirak edirlər. Diqqətiniz üçün sağ olun.

Sədrlik edən. Aypara Əliyev. Aypara müəllim, Saday müəllim bir saat 10 dəqiqə danışdı. Yəqin, Siz deyəcəyiniz, sözlərin əksəriyyətini o dedi, nəzərə alın ki, mən Sizə Gəncənin canlı şahidləri olduğunuza görə imkan yaradıram. Ancaq nəzərə alın ki, bu məsələnin müzakirəsi bu gün qurtarmalıdır.

Aypara Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri, qonaqlar. Məni bu gün bu kürsüdən danışmağa məcbur eləyən bir çox səbəblər var. Əvvəla, Gəncədə baş verən qardaş qırğınının birbaşa iştirakçısı kimi bəzi mülahizələri sizinlə bölüşmək istərdim. Sizin diqqətinizi bəzi məqamlara yönəltmək fikrindəyəm. Bu irad 1993-cü il 24 iyun tarixində bu binada sizin qəbul etdiyiniz qərarla əlaqədardır. Həmin gün Gəncədə çox ağır günlər olduğuna görə biz lazımi səviyyədə parlamentin gedişinə öz münasibətimizi bildirə bilməmişdik. Həmin gün parlament belə qərar qəbul elədi ki, Prezidentin səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilsin, yəni əslində, Prezidentin adı saxlanıldı. Yəni Əbülfəz Elçibəy adlı bir vətəndaş Prezident olaraq qaldı. Bu, sizi inandırım, gəncəlilərin ağır iddiasına səbəb oldu və onlar başa düşmədilər, bu nə deməkdir. Yaxşı olardı, təkcə Prezidentdən yox, digər vətəndaşlardan da söhbət gedərdi, çox təəssüflər olsun ki, buna birmənalı qiymət verildi. Bunun nəticəsidir ki, bu gün də, dünən də bir çox millət vəkilləri hələ də hadisənin mahiyyətini tam dərk etmədən ölənlərin sayının azlığını, çoxluğunu araşdırmağa çalışırlar və istəyirlər, nəyəsə bəraət qazandırsınlar. Yəni nəyinsə mahiyyətini dəyişməyə səy göstərirlər.

Hörmətli bəylər, mən sizin yadınıza salmaq istəyirəm, 1992-ci il iyun ayının 7-də sizin bəzəyib Prezident kürsüsünə əyləşdirdiyiniz Əbülfəz Əliyev bu kürsüdə gəlib and içdi, müqəddəs kitaba da and içdi ki, mən Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqlarının təminatçısı kimi çıxış eləyəcəyəm. Onda sual olunur, 69 yox, lap bir nəfər ölüb, bunun hüququnu kim qorumalıdır? Gülünc bir vəziyyət yaranıb ki, hətta bunu dönə-dönə mənim çox hörmət elədiyim Tofiq Qasımov da bildirir ki, siz Prezidentin bura gəlməsinə təminat yaradın. Sual olunur, Azərbaycan Prezidenti xalqın təminatçısı kimi çıxış eləməlidir, yoxsa xalq Prezidentin təminatçısı kimi? Onun tutduğu yol həmin yol idi, necə ki, bir vaxt deyirdi, bizim tutduğumuz yol filankəsin yoludur, lakin hələ görünür, Kələkidən mənzil başına bir müddət qalır, yəqin, həmin yolu gedəcəklər. Artıq Fəhmin Hacıyevin Türkiyədə olması sübut eləyir ki, o yol həmin yolu göstərir. Lakin məni narahat eləyən bir cəhət var, sizin yadınıza salmaq istəyirəm. Hörmətli İsa bəy, bayaq yaxşı bir söz işlətdiniz, 70 illik kommunistlərin gördüyü bütün cinayətləri öz üzərinə götürmək istəyir. Siz, təbii ki, bunu müəyyən emosiyalarla bağlı bildirdiniz, lakin mən Sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, 1989-cu il 9 aprel hadisəsində, Tiflisdə baş verən hadisədə kommunist Patiaşvili başda olmaqla kommunist rəhbərliyi də, hökumət rəhbərliyi də istefaya getdi. Hər hansı bir mənə-

vi məsuliyyəti dərk etmədən, bütövlükdə, gürcü xalqına dəyən zərbəni dərk eləyərək. Lakin bu gün Siz mənəvi məsuliyyətdən... Ümumiyyətlə, dünən yaxşı sual verildi ki, siyasi məsuliyyət, mənəvi məsuliyyət, mənəvi məsələ, bunu dərk eləmək olmur. Yəni bu gün bir nəfər də ölürsə, bu, cinayətdir. Yəni bu, azərbaycanlıların azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətdir. Biz bütövlükdə buna cavab axtarmalıyıq.

Yəni bu gün sən mənə atdığın güllə, bir vaxt deyirdik ki, atan kazaklardır. 20 yanvarda biz dedik ki, atan Qorbaçov və onun komandasıdır. Bəs bu gün atan kimdir? Bu gün əmr verən kimdir? Bu gün ölən, bu gün yaralanan kimdir? Hamısı bizim. Məni ağrıdan odur ki, bu gün müəyyən mənada, iqtidar iqtidar olmalıdır. İqtidar ki iqtidarsızdır, iqtidar ola bilməz. Bir il ərzində Siz özünüz də bilirsiniz ki, ölkəni çox məharətlə idarə edirsiniz, bu vəziyyətdə Azərbaycan xalqını hansı faciələrə gətirib çıxarırsınız. Elə bunlar kifayət edir, bir ildə Azərbaycan Prezidentinin fəaliyyətinə qiymət verilsin və onun istefası qoyulsun. Elə bu, Gəncədə olan hadisələr kifayət eləyir.

İkinci bir faktı mən sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Sual olunur, Pənah Hüseynova, Dadaş Rzayevə, İxtiyar Şirinova, Fəhmin Hacıyevə, onlar hansı tapşırıqları yerinə yetirirdilər. Onlar kim idi ki, biri xalq deputatının tutulmasına sanksiya versin, biri qoşunları öz tabeliyinə keçirsin, biri özbaşına Goranboyda əməliyyat keçirsin. Qardaş, ölkənin bir sahibi var, ölkənin bir nömrəli kişisi deyirlər ona, ölkənin Prezidenti var. Prezidentin hər hansı bir sərəncamı, hər hansı bir göstərişi olmadan Siz özünüz deyirsiniz ki, hər hansı bir əməliyyatı keçirmək mümkün deyil. Bu, faktdır, gəlin, bunu danmayaq.

Bəzən belə güman yaratmaq istəyirlər ki, 4 iyun hadisəsi təsadüfi hadisə idi. Xeyr. Gəncə artıq 4-5 aydır bu ağrılarla yaşayır. Fevral hadisəsinə hərə bir cür qiymət verir. Lakin mən bu məsələ ilə bağlı mətbuatda çıxış etmişəm, bu, əslində, korpus əməliyyatı idi. Bu, bəli, fərsiz Prezidenti hakimiyyətdən götürmək və onu güclü şəxslə əvəz eləmək üçün atılmış bir oyun idi, Moskva variantı idi. Düşünmək lazım idi ki, Moskvadakı rəhbərləriniz də, müəllimləriniz də səhv elədilər. Əvvəla, Prezident Əbülfəz Əliyev Gəncəyə niyə gəlmişdi və onun Gəncəyə gəlişi, fevral səfəri də, yəqin ki, sizin hamınızın yaddaşıңызdadır, bu, əslində, macərə axtarmaq üçün gəlmişdi. Bunu parlament üzvləri yaxşı bilirlər və ondan sonra Prezident Əbülfəz Elçibəy iki gün Gəncədə olub, iki gün özünü bilməyib, bu, faktdır, bunu hamı yaxşı bilir. O, Gəncədən qaçıdandan sonra sual olunur, İxtiyar Şirinov orada nə qayırdı? Arif Hacı-

yev özünü Azərbaycanın qubernatoru elan eləmişdi. Ondan sonra bir-birinin ardınca Surət Hüseynova ittihamlar nəylə bağlı idi, üstündən bir ay keçdi, indi də növbəti macərə başladı.

Novruz bayramı günlərində Fəxrəddin Təhməzov burada çıxış etdi. Çox ədəb-ərkanla mühasirəyə alınmış “Azadlıq” meydanında, “Azadlıq” meydanı mühasirəyə alınmaz, azadlığımız mühasirə olunmamalıdır. “Azadlıq” meydanının ətrafında keşikçilər var-gəl eləyirdi və həmin həndəvərdə İsgəndər – Surət qarşıdurması yaratdılar. Bu, oyun idi, yəni onlar bildirdilər ki, hər ikisi hər hansı formada iqtidar üçün xətalıdır. İsgəndər iqtidarda olan ərköyün kimi, Surət isə nəzərdə tutduqları gələcək rəqib kimi. Bir oyunla hər ikisini götürməyi, məhv eləməyi fikirləşirdilər. Bu idi onların oyunları. Onun dalınca üçüncü bir oyun başladı, martda bunu birtəhər sakitləşdirə bilsək də, aprel ayında növbəti oyun başladı.

Aprel ayında da, bəli, bayaq Abdulla Allahverdiyev qeyri-səmimi şəkilə bildirdi ki, mən 2-3 nəfər milis işçisinin azad olunması haqqında sərəncam vermişəm. Gözünün içinə qədər yalan deyir, bu, hazırlanmış oyun idi. Faktlarla göstərildi. Burada məqsəd o idi ki, sadəcə olaraq, hər hansı formada Gəncədə Surət Hüseynov, yaxud gəncəlilərin müdafiəsinə qalxa biləcək qüvvələri məhv eləmək. Söhbət bundan gedirdi, yəni söhbət mənəvi repressiyadan gedirdi. O da baş tutmayandan sonra, daha bir ağır addıma, 4 iyun faciəsinə əl atdılar. Bunu hamı bildirdi və heç kim də bunu dərk eləmək istəmirdi.

Ən ağırı odur ki, bayaq şəxsiyyətinə hörmət elədiyim siyasətçi kimi, İsa bəy dedi, burada söhbət iki qarşı-qarşıya duran silahlı qüvvələrdən getməlidir. Mən özüm Gəncədə Şahsevən deyilən məhəllədə, təxminən Surət Hüseynovun yaşadığı yerə yaxın yerdə yaşayıram. Ayın 4-ü səhər saat 8:30 radələrində işə getməyə hazırlaşanda gördüm ki, bizim yaşadığımız sahə, məhəllə iqiqat mühasirədədir. Mən təəccüb elədim ki, biz kiminlə vuruşuruq? Əgər qarşı-qarşıya dayanan qüvvələrdən söhbət gedirdisə də, burada bir qüvvə var idi. O qüvvə, Fəxrəddin Təhməzov çox qeyri-səmimi formada... Mən sədrə minnətdaram, onun iç sifətini açdı, göstərdi. Keçən dəfə iclasda bildirmişdi, biz milli təhlükəsizlik qüvvələrini ona görə Gəncəyə göndərmişik ki, orada benzin alveri gedirdi. Mən başa düşürəm, bizim küçədə benzin satırdılar?

Saat 8:30-da küçə mühasirəyə alınmışdı və onlar, həmin qüvvələr təsadüfən, sadəcə olaraq, Surət Hüseynovu sifətdən tanımadıqlarına

görə onu həbs eləyə bilməmişdilər. Surət Hüseynov onların rəhbərlərindən birinə bildirmişdi, buradan çıxıb gedin, bura nəyə gəlmisiniz, həmin adamı da Sülhəddin Əkbərovun göstərişi ilə həbs elədilər, şəhər milis idarəsinin təcridxanasına saldılar.

Mən bir faktı sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, şəhər əməliyyat baş tutmayanda günorta saat 12:15 radələrindən başlayaraq təxminən iki saata yaxın bir müddətdə küçədə atışma gedirdi. Qranatamyotdan, avtomatdan, pulemyotlardan atəş açılıb. O məhəllədə yaşayan əhalinin böyük bir qismi xəstəxanada yatır. Burada uşaq da, qoca da var. Təsəvvür edin, necə vəziyyət yaratmısınız. Yəni küçədə, yadınıza salmaq istəyirəm, mən bunu ürək ağrısı ilə bildirmək istəyirəm ki, həmin müddətdə Surət Hüseynovun ailəsi yaslı idi, anası başında kəlağayı, amma “qeyrətli” kişilər, qeyrətsiz bəylər həmin ananın üstünə hücum təşkil eləmişdilər. Budur, bizim mənaəviyyatımız. Budur, bizim azərbaycanlılığımız. Buna azərbaycanlı demək mümkündürmü?

Belə bir şəraitdə məndə təəccüb hissi doğur. Xüsusilə dünən də, bu gün də hörmətli İsa bəyin dediyi sual, ilk atəşi kim açıb? Mən buna belə cavab verərdim. Bu sualın cavabını kimdən öyrənmək olar? 1992-ci il mayın 15-də Azərbaycandakı dövlət çevrilişinin memarı, 4 iyun Gəncə hadisələrinin təşkilatçılarından, onun ssenari müəlliflərindən biri İsa bəy Qəmbərov cavab verməlidir. Ümumiyyətlə, məni bir məsələ daha çox düşündürürdü – inandırım sizi, mən İsa bəyi də, Pənah bəyi də tanıyıram, AXC-də bir yerdə işləmişik – iki gündür, mən bunu hətta bir neçə yoldaşa da sual verdim, mən daxilən gözlədim ki, bu gün heç olmasa, İsa bəy onu deyəcək. Hakimiyyət bölgüsü belədir, Prezident, Ali Sovetin sədri, Baş nazir. Çox maraqlıdır ki, parlament komissiyasının sənədlərində də ən çox adı hallanan Pənah Hüseynovdur. Mən gözləyirdim ki, İsa bəy başqa sual verəcək, nəyə görə bizim günahlarımız bərabər bölüşdürülmür? Axı siz dostsunuz, qardaşsınız, hakimiyyətə bir yerdə gəlmisiniz, necə ola bilər, insafınız yol verir ki, birillik hakimiyyətiniz dövründə ən çox təhqirə də, tənqidə də məruz qalan Pənah olub və bu gün də həmin formada davam etdirilir, yazıq deyil, bölüşdürün də. Axı necə ola bilər ki, Prezidentin də adından Pənah Hüseynov danışır, Ali Sovetin sədri adından da Pənah Hüseynov danışır? Bu, son dərəcə insafsızlıqdır, mən hesab edirəm ki, İsa bəy, buna Sizin məharətiniz çatır. Mən inanıram ki, Siz bir vətəndaş kimi, bu mövqedə dayanacaqsınız, istintaqın da, ümumiyyətlə, Azərbaycan xalqı arasında, elə bu Məclisdə həqiqət naminə deputat mandatından imtina edəsiniz. Hörmətli Prezi-

dentimizi də mən inandırıram ki, Siz telefonla danışsanız, onu inandıra bilərsiniz. Onu inandırarsınız ki, o qayıtsın geri və ədalət məhkəməsi qarşısında, Azərbaycan xalqı qarşısında cavab verəcəksiniz. Mən buna inanıram. İnanıram ki, nəhayət, sizdə kövrək də olsa, o hisslər baş qaldıracaqdır.

Mən bir fikri də çatdırmaq istəyirəm. Parlament komissiyasında belə bir fikir səsləndi ki, bu hadisə daxili və xarici düşmənlərin təsiri altında olub. Bu fikir məni çox çaşdırdı və nəhayət, mən özümdə cavab tapdım ki, bir vaxtlar Arif Hacıyev yaxşı bir söz işlədirdi, bizim hakimiyyətə gəlməyimiz, hətta İsa bəyin Ali Sovetin sədri seçilməsi 9 ölkə ilə məsləhətləşdirilib. Aydın olur, xarici, daxili bu fikir tam aydınlaşır. Mən çox təəssüf edirəm ki, xarici, daxili düşmənlər dedikdə, qüvvələrin mahiyyət etibarilə birləşməsi özünü göstərir.

Arayışda məni bir məsələ də bərk narahat elədi. İki günlük parlament iclası, bəli, yoldaşların dediyinə mən də haqq qazandırıram – bu, əslində, müzakirədən daha çox ictimaiyyətin mühakiməsidir. Bu, məhkəmədir, bu, mühakimədir. Hamımız mühakimə olunmalıyıq, hər birimiz, hər bir Azərbaycan vətəndaşı. O cümlədən daha çox payı olanlar.

Arayışdan hamı gördü ki, mərdi qova-qova namərd ediblər. Yəqin, buna heç kimin şübhəsi olmaz. Belə olan şəraitdə kimin insafı yol verir, Mətləb Mütəllibov özünün şəxsi iradəsini az qala komissiyanın rəyi ilə yapışdırıb, bir fikri söyləsin ki, bəli, mənim mülahizəmə görə Surət Hüseynov siyasi məsuliyyət daşıyır. Axı mərdi namərdin siyahısına yazmaq özü də namərdlikdir. Bilirsiniz, mən yenə deyirəm, axı biz and içəndə deyirik, Quran haqqı. Vallah, Quranda da belə şey yoxdur. Mən inanıram, bugünkü parlamentin çıxartdığı qərar elə qərar olacaq ki, bu, keçmiş iqtidarmı, bugünkü iqtidarmı, gələcək iqtidarmı deyim, bizim hər birimiz üçün dərs olacaq və bu dərsdən də biz layiqincə nəticə çıxaracağıq.

Belə bir fikir yaradıblar ki, guya Gəncədə baş vermiş qiyam hansısa formada bizim dövlətçiliyimizin əleyhinə yönəldilən xətdir. Qətiyən belə deyil. Sadəcə olaraq, tarix yaxşı mənada təkrar olunur. 1918-ci ilin 28 mayında Azərbaycan istiqlal bayrağı Tiflisdən Gəncəyə gətirilib, sentyabrın 15-ə qədər Gəncədə fəaliyyət göstərüb və bu istiqlal bayrağı, bəli, Gəncədə yenidən iyun ayının 4-dən qaldırılıb, bu gün çox şükür ki Azərbaycan parlamentində dalğalanır. Mən inanıram ki, Azərbaycan dövlətçiliyi bundan sonra da möhkəm əllərdə, möhkəm əqidəli insanlar tərəfindən qorunacaqdır. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Saat 18:30-a qədər tənəffüs elan olunur. Xahiş edirəm, Məclis üzvləri dağılmasın.

Bir də rica edirəm ki, bu gün bu məsələnin müzakirəsini qurtaraq.

(FASİLƏDƏN SONRA)

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək.

(Qeydiyyat)

37 nəfər iştirak edir, Məclis öz işini davam etdirə bilər.

Burada Məclis üzvlərindən, deputatlardan çıxış etmək üçün yazılanlar var, mən bu yazı əsasında söz verəcəyəm. Ancaq xahiş edərdim, çıxışlar çox qısa olsun, çünki mənə belə gəlir ki, dünən və bu gün çox danışqlar oldu, əsas çıxışlar oldu, məsələ tam təfəsilatı ilə aydınlaşdı. İndi çıxış edib olan hadisələri yenə də təkrar etmək, yaxud onları bir də təsvir etməyə ehtiyac yoxdur. Yəqin, həm deputat-istintaq komissiyasının materialları, Mətləb müəlliminin məlumatı, həm dünən və bu gün çıxış edən ayrı-ayrı vəzifəli şəxslərin, həm də Məclis üzvlərinin verdiyi məlumatlar əsasında artıq ümumi fikir yaranıb. Ona görə də çıxış edənlər, çox xahiş edərdim, qısa danışsınlar, konkret təkliflər versinlər ki, nə etmək lazımdır.

Əvəz Şükürov, Kəlbəcər İcra Hakimiyyəti başçısının birinci müavini, Milli Qəhrəman çıxış etmək üçün dünəndən çox cəhd göstərir. Ona görə də mən istəyirəm sözü Əvəz Şükürova verəm. Buyurun.

Əvəz Şükürov, Kəlbəcər İcra Hakimiyyəti başçısının birinci müavini. Mən Milli Qəhrəman deyiləm, Milli Qəhrəman Şahlar Şükürovun atasıyam.

Sədrlik edən. Bağışlayın, mən oxuyanda bir az səhv elədim.

Əvəz Şükürov. Hamınıza məlumdur ki, bizim Azərbaycan milləti düşmənin əhatəsindədir. Torpaqlarımız dalbadal əldən gedir, adamlarımız qırılır, kəndlərimiz köçür, xaraba qalır. Amma respublikamızda əhalinin birgə dərdi bu olduğu halda, ayrı-ayrı məsələlər də ortaya çıxır, bu işə daha böyük təsir eləyir.

Gəncə hadisələrində biz də iştirak eləmişik. Kəlbəcərin bütün əhalisi, 50 min adamın, demək olar ki – orada 22 mini var – onlar hamısı hadisənin içində olub, iştirak edə bilirlər. Biz orada atılan topları da, tüfəngi də, hamısını öz gözümüzlə görüb, bu işin hansı səviyyədə getdiyini bilirlik. Amma bir çox məsələlər var ki, o, doğrudan da, adamda təəccüb doğurmaya bilmir. Çünki burada ölən də məlumdur, öldürən də. Bunun

ikisi də məlum məsələdir. Mətləb Mütəllibovun dünənki məruzəsini də, doğrudan, onlar xeyli işləyiblər, çox iş görüblər, ancaq onların gördüyü işin nəticələrinə gələndə, görürsən ki, bu işin nəticəsi adamı razı sala bilmir. Niyə? Mətləb Mütəllibov çıxışında göstərir ki, buradan ora hansı qoşun dəstələri, nə qədər silah, nə qədər əsgər gedib, komandirlər kim olub, harada müşavirə keçirilib, tapşırıq kimin tərəfindən verilib, amma işin axırına gələndə deyir, Surət Hüseynovun da məsuliyyəti var. Mən bilmirəm, qalan deputatlar bu işi necə görürlər, necə qəbul edirlər, amma mənə o çox təəccüblü gəlir. Mətləb özü hüquqşünasdır, prokuror olub, özü də o işləri bilir. Əgər, doğrudan, dediyi şeylər dediyi kimidirsə və biz bilirik ki, düzdür, onda Surətin məsuliyyətə cəlb olunması və onun da günahı olması nədən ibarətdir? Mən bilmirəm ki, nə olur?

İkinci, onun arayışına bir irad tuturam, o, çox sevinclə deyir ki, 69 adam deyil, 35 adam ölüb. Deməli, bunun dediyindən belə çıxır ki, əgər adam az ölürsə, az ölə bilər, 5,3,10, bu necə yəni çox üzr istəyirəm, qoyun, quzu öldüyü kimi, adam da bu qədər ölə bilər. Deməli, bunun azlığı ilə çoxluğunun fərqi var. Bu da adamı çox hiddətləndirir. Heç onun adını çəkmədik ki, komissiya baxanda biz də iştirak eləmişik, baxmışıq. Tanklar, toplar haradan keçib, dağılan yerlərə, – Tahir də, Mətləb də buradadır – o yoldaşlarla hamısına baxmışıq, amma İcra Hakimiyyətinin başçısından – burada kəlbəcərlilərdən də, bəlkə, ölən, yaralanan olub – bir dəfə də onu soruşmadılar. Ondan sonra komissiya nə qədər davam eləyirdi, yenə soruşan olmayıb. 3 nəfər də kəlbəcərli ölüb orada, bir kişi, bir qadın, bir uşaq. Burada adları da yoxdur, mən də qəsdən deməmişəm. Ona görə ki, komissiya əgər bu işi yoxlayırsa, gərək ondan tamam xəbərdar olmuş olsun.

Deməli, dediyi 35-in üstünə 3 gələndə də 38 olur, amma 68-69 deyil. Deməli, bu məsələlər çox çətin məsələdir. Əgər belə hal olursa, burada arayış oxunanda gərək deyəydi ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi də, Daxili İşlər Nazirliyi də, Müdafiə Nazirliyi də, hamısı cavabdehlik daşıyırlar və onlar bu iş üçün məsuliyyətlə cavab verməlidirlər. Amma Prezidentin barəsində o məsələlər yoxdur. Deməli, Prezident oturduğu yerdə qalan adamlar nə bilsələr, eləyə bilərlər.

Bir şey yadıma düşür, doğrudan, Tofiq müəllim məndən inciməz, keçən dəfə yerdən danışanda dedilər ki, Prezidenti neyləyirik, Prezident harada olur-olsun, biz işimizi görək, o gələndə ona məruzə eləyək. A yoldaşlar, bu camaatı nə hesab eləmisiniz? Ay Milli Məclisin üzvləri, bu Azərbaycan xalqını siz nə hesab eləmisiniz? Bu saat hər yerdən ba-

xırlar sizə. Türk televiziyası birbaşa yayımdadır, burada olan danışığı-ları, 1988-dən bəri başlayandan, o biabırçılıqları axı xalq görüb. Axı bu Milli Məclis bizim dövlət quruculuğunun əsasıdır. Camaatımız gərək bütün tərbiyəni, ağılı, dərrakəni, insanlığı buradakı adamdan öyrənə. Amma bir neçə yoldaşın hərəkəti həmişə camaatı bu işə baxıb danış-mağa cəlb edir. Hörmətli deputatlar, görürsən dururlar, biri o birisinə ağzına gələnə söylər, hər şeyi deyir, axırda da deyir, çox sağ olun. A yol-daşlar, bu, xalqı təhqir etməkdir. Bundan böyük iradə nə ola bilər? Bun-dan böyük pislik, o xalqa güllə atmaq, erməni elədiyi ilə bunun fərqi nədir, deyin görüm? Belə məsələlər olmaz. Axı bir adama mən, doğru-dan, çox təəccüb edirəm ki, Heydər Əliyevin keçən dəfə özü də dediyi kimi, Milli Məclis bazar olmamalıdır. Amma görürsən, yenə bir adam 5 dəfə söz alır, onun vaxtı oldu, olmadı, çatdı, çatmadı, qalan adamlar da, danışmaq istəyən, əsaslı söz deyən adam da qalır geridə. Heç onu yada salan olmur. Bəlkə o adam bir ağıllı söz deməyəcək. Elə burada Tofiq Qasimov, İsa Qəmbər, Tahir Kərimli, Rəhimli, bu adamlar danışmalıdır? Qalan adamlar dinməli, heç bir söz deməli deyil və onlar nə qədər ağıl-lıdır ki, onların ağıllılığı da gətirib bu camaatı, Azərbaycan xalqını bu yerə çıxarıb.

Əgər mənə tanımaq istəyirsinizsə, Sovet hökuməti gələndən, 17 ya-şımdan bu quruluşda işləyirəm, 40 il kolxoz sədri olmuşam. Bütün Azərbaycan hamısı bilir, işlədiyim kənddə, Bakıda, mərkəzdə hansı ra-yonda nə varsa, onun hamısını mən o kənddə yaratmışam. Xəstəxanası, məktəbi, uşaq bağçasında, İnkilab Nadirov burada oturub, əgər əyri de-səm, deyər ki, belədir. İndi o kəndin qeyri şeyini demirəm, təkcə o kən-din xaraba qalması, görüm nə cürdür? Erməninin birinci gülləsi mənə, mənim oğluma atılıb. Mənim oğlum Milli Qəhrəmandır, amma deyin görüm, o erməniyə qarşı o yara mənim ürəyimdən silinə bilərmi? Mənə nə versələr, nə bağışlasalar mən onlarla dostluq edə bilərəm? Ona çox təəccüblü qalıram ki, bizim adamlarımız o millətlə, o düşmənlə nə cür dostluq edirlər? Bax bu işin nəticəsinin hamısı, o dediyim işlər, onlarla dostluq etməkdir. Düz söz deyən bilinməsin, əyri söz deyən bilinməsin, düzlə əyri seçilməsin, oğru ilə düz aralanmasın, onda o düşmənlə bura-dakı adamlara, o işlə məşğul olan rəhbərlərə nə demək olar? Onları necə ayırd etmək olar ki, bizim adamlarımız kimdir, o düşmən kimdir? İndiki müharibədə bizim adamlarımız, bax, mən ayrı-ayrılıqda demişəm, bir də deyirəm, İsgəndər Həmidov da, Rəhim Qazıyev də, o biri adamların hamısı hərəsi 100 adam, 200 adam götürsün, getsin o bölgənin birində

vuruşsun. Onda deyərik ki, onlar bu torpağın qədrini biləndir, bu xalqı istəyəndir. Hamısını, adlarını demədiklərimi də deyirəm, bu adamların əksəriyyəti var, ya yox, xüsusilə o Milli Məclisin üzvlərinin heç biri o cəbhəni olduğu kimi tanıya bilmir.

1988-ci ildən bəri o müharibənin içində iştirak edirəm, mənə güllə də dəyib. Bütün alınan kəndlərin, Ağdərənin kəndlərinin biri də mənsiz alınmayıb, onun tək biri də. Burada oturan yoldaşlardan Surət Hüseynov da o işə şahiddir. İndi biz burada bu məsələni aydınlaşdırma bilmirik, camaata aydındır. Amma burada aydınlaşmır, Heydər müəllim, niyə bu qədər müzakirə gedir ki, burada günahkarla günahı olmayan adam meydana çıxsın, buna bu qədər müzakirə lazımdır? Axı, bu işi bilməyən adam kimdir? Kəlbəcər camaatı Surət Hüseynova ona görə etibar edirdi, ondan ötrü candan-başdan keçirdi ki, o torpaqların hamısını o alırdı, qaytarırdı o camaata, onlara o yolu açıdırırdı ki, qoy, bu camaat burada yaşasın, burada dolansın.

Mən Əbülfəz Elçibəyi çox yaxşı tanıyıram. 22 il onun qardaşları mənim yanımda olub bizim kənddə, 10 il də özü olub. O, yazıq bir adamdır, çox yazıq adamdır. Elə yazıq adamdır ki, adam gücü çatmadığı daşı götürürsə, ondan yazıqlıq nə ola bilər? Bax, o belə başa düşərsiniz ki, mən ayrı bir adamın fikri ilə söz deyirəm, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi məni tanıyır, ya kimə xoş gəlmək üçün deyərəm, yox, mənim öz sözüm, öz yolum var, öz əqidəm var, onu hamı, bütün Azərbaycan bilir. O adam həmişə Ordubad əriyinin qurusunu gətirib o kənddə satırdı, qardaşları da orada kömək edirdi, orada işləyən kimi onun adına yazırdı, yer qazan, qızıl, civə axtaran kimi puldan-zaddan verirdilər dolanırdı. Burada oxuyurdu, sonra müəllimlik edirdi. Mən bunu dürüst tanıyıram. Axı onu Prezident qoyanda mən Azərbaycandan bir neçə adama demişəm ki, mən məəttəl qalıram, bu Azərbaycan xalqının başına daş necə töküldü, ildırım necə çaxdı, mən bu sözü Azərbaycanın çox adamlarına demişəm. Axı o iş bu adamın sənəti deyil, bu adamın işi deyil. O iş bunun işi deyil. Onu ondan ötrü qoydular ki, indi burada danışırlar, yenidənqurma, yenidənqurma, o yaşlı adamlar, işləyən adamlar yenidənqurmanın ləzzətini görüblər, biz də görmüşük, 70 ildə qurulanı iki ildə, üç ildə məhv elədilər, getdi, yenidənqurma budur. Mən Azərbaycanda yenidənqurmanı ayrı cür qiymətləndirə bilmərəm.

İndi ümumi vəziyyəti, Gəncə hadisəsini təhlil edəndə, ermənilər Surətin başına 3 milyard manat pul qoymuşdular, hamı danışırdı, radio danışırdı, yəqin, hamınız eşidirdiniz, amma onlar Əbülfəz Elçibəyin ba-

şına bir qəpik də qiymət qoymamışdılar. Bu, Azərbaycan xalqına lazım deyildi. Bəs deyildi bu? Ay qardaşlar, ay camaat, ay müsəlmanlar, bizim bədbəxtliyimiz orasındadır ki, biz adamların fərqlərini aydınlaşdırma bilmirik, aydınlaşdırırıqsa da, qəsdən əyri yola gedirik.

Mən burada çox adamların yerinə utanıram. Bax, İsa Qəmbər bayaq burada danışdı, o, bir dəfə payızda Kəlbəcərə gəldi. Bizim rayona gətirib üç adam qoymuşdular – bura yığılan adamların hamısının canı üçün, mən onun bir kəlməsini o yan, bu yan deməyəm – o adamın biri elektrik çilingəri idi, onu icra başçısı qoydular, anadan olandan heç bir işdə, vəzifədə işləməmişdi, təhsili də yox idi. Atası, anası iyirmi ildir bir damın altda yaşayır, dalaşmışdılar, ayrılmışdılar, o gədə onları bir yerə yığa bilmirdi. Elə adamdan Kəlbəcər kimi yerə icra başçısı qoymaq olar? Onun birinci müavini on il türmədə yatmışdı, heç bir işdə bir gün işləməmişdi, ikinci müavini də bu idi gətirdi qoydu. Onun üçüncü müavininin atası alman əsiri olmuşdu, Azərbaycandan yalandan 300 adamın kimlə ki arası yox idi, yalandan üzünə dirəndi, biz Vlasovun ordusunda olmuşuq. Üçüncü qoyduğu adam da o idi, onun üçün rayonu məhv elədi. Adama deyirlər dostunu, yoldaşını tanı, özünün kim olduğunu mən deyim. Ayrı şey nə lazımdır? Əbülfəzin kadrlarıdır.

Əbülfəz burada deyir ki, bəyin toyuna gedin, o bəy Kəlbəcərdə on beş gün toy elədi orada. Kəlbəcərdə Nikolay dövründən bəri heç bir varlı adam, ağıllı adam 2 gündən, 3 gündən artıq toy eləməyib, on beş gün toy elədi. Əbülfəz də burada, sizinlə bu iclasda, bu zalda demişdi ki, hamınıza deyirəm, Kəlbəcərdə bəyin toyuna gedin, o sözü Kəlbəcər kimi bir yerdə hamı eşidib.

Keçən dəfə Gəncədə müşavirə oldu, Pənahın müşavirəsində – yaxın yoldaşların əksəriyyəti orada idi – mən orada bu sözləri dedim, bir halda ki Prezident Aparatı, Prezident və Nazirlər Kabineti rayon əhalisinin sayını bilmirsə, onda o adamlardan nə danışmaq olar, onlara nə demək olar? Bir dəfə qəzetdə yazırlar ki, Kəlbəcərdən 78 min adam köçüb – özü də dövlət səviyyəsində köçürülür – bir dəfə dedilər 68 mindir, bir dəfə dedilər 60 mindir. Dediym məsələ budur.

İsa Qəmbəri hamı, doğrudan, siyasətin başçısı adlandırırlar, o birisi deyir yaxşı biləndir, bu birisi deyir, mən də deyirəm, biləndir, amma o bilməyin heç biri bu xalqa lazım deyil. Payızda bir dəfə Kəlbəcərə gəldi, maşını sürdü düz o bəyin qapısında düşdü, orada onunla görüşdü, qonaqlıqda yedi oradan da getdi. Bir adamla görüşmədi. O vaxt idi ki,

ermənilərin yolu kəsməsinə az qalmışdı, oktyabr, ya noyabr idi. Yaxşı, bu işləri bu adamlar görmürdülər, onlar görmürdülər?

İndi o Mətləbdən soruşmaq istəyirəm. Deyirlər ki, burada Prezidentin nə günahı? Mən istəyirəm sizə bir teleqramı oxuyum və Mətləb də, qalan yoldaşlar da o teleqramdan xəbərdar olsunlar. Fevral ayının 20-də – istəyirsiniz ayrı adam oxusun, istəyirsiniz mən oxuyum, istəyirsiniz məzmununu deyim – Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyə teleqram vurmuşam ki, Laçın və Şuşa kimi Kəlbəcər rayonunu da qumara qoymusunuz, indi onu uduzma vaxtı çatıb. Xahiş edirəm, məni çağırın Milli Məclisdə dindirin, bəlkə, bu qumara uduzmasından onu azad edək. Çox söz yazmışam, əsas dediyim budur, 750 manat da pul vermişəm. Gürşad burada yoxdur ki, soruşun, 3, 4 dəfə ona zəng eləmişəm ki, Gürşad, teleqram, dedi oxuyur, hələ qoyub stolun üstünə, nə yazıb bir adama vermir, nə bir tədbir görmür, nə də heç kəsə demir ki, belədir. Dünən o Mətləb deyirdi ki, gərək Prezidentin məsuliyyəti üçün əsas ola. Bundan böyük əsas nə deyə bilərsiniz, ay burada oturan Məclis üzvləri, deputatlar və qalanlar Azərbaycanın qaymağı hesab olunursunuz?

Bu adama mən bu teleqramı vurmuşam, əgər yalandan vurmuşamsa, çağırın məni məsuliyyətə alsın. Düzdürmü? Desin, sən bizə niyə şər atırsan, deyirsən ki, qumara qoymusunuz? İndi də Kəlbəcəri uduzur. Yox, əgər düzdürsə, tədbiri nədir bu adamın? Deməli, Gəncədə də, Kəlbəcərin verilməsində də günahı yoxdur? Bax, onda Pənaha Gəncədə dediyim sözü, sizə deyirəm, Kəlbəcərin əhalisi barədə heç kəs düşünmədi, amma Kəlbəcəərə 23 rayonun qoyunu gedib yaylaqlanırdı. Kəlbəcərdə qızıl yerin altında 320 ton valyutaya daxil olub, dünyada heç yerdə tapılmayan uran Kəlbəcərdədir. İstisuyu bu saat erməni yığıb aparır ərəb ölkələrində satır. Ermənistanın bir ildəki istisu gəliri, bizim adamlar tənbəldir, Azərbaycan istisuyu çaylara axıdırdı, axı, erməni qoymaz o, çaylara axa. Ay canım, bəs niyə bu, bizim adamlara, İsa Qəmbərə, Tahir Kərimliyə, o Rəhimliyə, o biri, adını çəkmədiyim, onlar burada kimi müdafiə etmək istəyirlər, onlar əsər eləmir?

Kəlbəcər rayonunda olan haqq-hesab nə Şuşada, nə Laçında, nə də Xocalıda olmayıb. Çünki adamın beşi ölür, qalanı da varını, dövlətini çıxarar, gələr bir yerdə yaşayar. Təkcə Ermənistan Kəlbəcərdən aparar, – Əli Məsimov burada yoxdur, onunla Nazirlər Kabinetində oturmuşuq, demişəm Əli, sən özün iqtisadçısan, götür dediklərimi hesabla, – yüz min baş inək və camış gedib, beş yüz min baş qoyun gedib, əlli min arı ailəsi gedib, on milyon gəbə-kilim gedib, iki yüz milyon dəstdən yuxarı

yorğan-döşək, mən bu rəqəmləri, Heydər müəllim, faktla deyirəm, elə-belə demirəm. Bu qədər Kəlbəcərə ziyan dəyib. Deyirəm, hesabla bunları, Əli, gör siz camaata ki, yardım verirsiniz, dilənçi payı, o onların neçə faizini təşkil edir və o camaata lazımdır mı? Dedim Pənah, bizim torpağı necə satmısınızsa, elə də qaytarın, bizə o verdiyiniz pay lazım deyil. Ay canım, axı, belə iş olmaz, bu işin birinə bizim adamlarımız qiymət verməsin və verməyi bacarmasın və bacaran da özü qəsdən pozsun, onda bu millətdən nə danışmaq olar ki, bu millətin işi nədir?

Əbülfəz Elçibəy indi buradan gedib, oturub, Kələkidə. Yaxşı, əgər bu ermənidən qorxursa, erməninin 3 kilometrliyindədir, niyə gedir ora? Mən buradakı camaatdan onu soruşmaq istəyirəm. Ondan ötrü o əldən-ayaqdan gedənlərdən soruşmaq istəyirəm, ondan ötrü can-başdan o vəzifəsini donduranlardan, könüllü surətdə mən vəzifəmi verməyəcəyəm deyənlərdən və qeyrilərindən soruşuram, görək, o oradan Azərbaycana nə cür rəhbərlik edə bilər? Mən, Heydər müəllim, Sizdən çox inciyirəm, o işdən ötrü ki, Siz də deyirsiniz, bizim hörmətli Prezidentimiz, Siz də deyirsiniz, bizim Prezident filan yerdədir. Axı, bu adamın o işə layiqi var? Onu demək nə qədər bu xalqı təhqir eləməkdir, onu demək nə qədər bu camaata ağır məsələdir. Yenə deyirəm, onu qalan ağılkəs-məzlər desə, onun ziyanı yoxdur, amma Siz o sözü deyə bilməzsiz.

Sədrlik edən. Axı, Siz onu məndən yaxşı tanıyırsınız ona görə.

Əvəz Şükürov. Ona görə deyirəm də.

Sədrlik edən. Mən onu Sizin kimi tanımıram. O qədər tanışlığım yoxdur.

Əvəz Şükürov. Deməli, burada o adamlar ki deyir, bu qalan adamların hamısının məsuliyyəti olsun, amma Əbülfəz Elçibəyin məsuliyyəti yoxdur, amma mən deyərdim, o qalanların heç birinin məsuliyyəti yoxdur. Mən belə deyərəm, çünki müdafiə naziri, daxili işlər naziri ona tabedir, ondan sonra Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ona tabedir. Bir dəfə yenə yoldaşlarla söhbət edəndə dedilər ki, əşi, onu Rəhimlə İsgəndər işləməyə qoymur, yoxsa o özü yaxşı adamdır, yaxşı işləyər. Dedim, yaxşı, əgər o yaxşı adamdırsa, Rəhim də bir iş edirsə, onun qulağını burmaq onun əlindədir, İsgəndər nə edirsə, qulağını burmaq onun əlindədir. Əgər o adamın yolu düz olsa, ağılı və dərrakəsi olsa, o qalan adamlar onun işini necə poza bilər?

Mən buradakı adamlara yenə də deyirəm, əgər onun yerində olmadığını hələ bizim əhali indi də başa düşməyib, o adam təsadüfən seçilmiş,

təsadüfən qoyulmuş adamdır, özü də seçilməyib də, seçkilər necə gedib, onu da hamı bilir. İndi gəlin, belə edək, qardaş. Əbülfəzdən ötrü candan-başdan keçənlər getsinlər Əbülfəzlə oradan keçsinlər Ermənistana, çünki onun yeri oradadır, onun arxası oradadır, ayrı bir şey demirəm.

Hamınızın yadındadır ki, fevral ayının 6-da, 7-də, 8-də Yerevanda olan mitinqlərdə deyilirdi ki, bizə Qarabağ lazım deyil, Ter-Petrosyan istefa versin, bunu hamımız eşidirdik, düzdürmü? Onda ki, o bəyanatı Fərəc Quliyev verdi, əvvəla, Fərəc Quliyev haradan gəldi çıxdı Bakıya, Azərbaycanın mərkəzinə, onun hansı fəaliyyətləri olub? Axı əvvəlcə bir adamı vəzifəyə qoyanda ondan soruşurdular ki, görək bu adamın atası kimdir, babası kimdir, özü kimdir, bu adam bu vəzifəyə layiqdir, yoxsa yox? Axı belə haqq-hesab olanda millətin də başına bu cür iş gələcək. İndi də bizim adamlarımız yenə kreslo davası çəkirsə, yenə o adamlar vəzifə güdürsə, yenə o adamlar əvvəl qazandıqlarının üstünə qazanmaq istəyirlərsə, onda o torpağın qalanı da gedəcək, daha bizdə torpaq qala bilməz. Di gəlin, o döşünə döyən adamlar indi burada deyir ki, biz yaratmışıq, biz qurmuşuq, qurduqları dövləti gördük də, daha onlar da öz işlərini başa vurdular. İndi qoçaqlıq torpağı müdafiə eləməkdir, torpağı azad eləməkdir.

Çox təəccüblü məsələ, mən yenə o işin üstünə qayıdırəm, burada deyirlər, bayaq İsa Qəmbərov danışanda deyir ki, o 709-cu alay ləğv olunmalı idi. Bunu niyə ləvg edirik? Lap mən o işin üstündə dururam, qalan işlərin üstündə durmuram. Bax, Azərbaycanın əksər adamları buradadır. Surət o məsələdə bu neçə ildir varından, pulundan, canından da keçib, o torpaqları müdafiə edib, belədimi? Onda onu ləğv eləməyin bu ölkəyə, bu xalqa nə kimi xeyri var idi? Lap mən Əbülfəzə ayrı işlərin hamısını bağışlayıram, o niyə ləğv olunmalı idi, nədən ötrü olunmalı idi? Surətə Milli Qəhrəmanı verən o deyildi? Nazirlər Sovetinin birinci müavini qoyan o deyildi? Qarabağa komandan təyin edən o deyildi? İndi nə oldu?

Mən sizə bir şeyi də deyim, aprel ayının 9-u idi, biz Kəlbəcərdən gələndən sonra, əvvəla, orasını sizə deyim, mən Kəlbəcərdən çıxmırdım, orada qalmaq istəyirdim. Kəlbəcərin nə qədər varı, variyyatı gedib, ən kasıbı mənəm, mənim min baş qoyunum gedib, 57 baş inək, camış, 200 gəbə, 250 dəst yorğan-döşək, gəlinlərimə verilən mebellər, açılmamış elə qaldı, ermənilər apardı, “Volqa” da, yanında “Jiquli” də elə qaldı. Mən onun heç biri üçün nigaran deyiləm, amma Şahlar kimi sərkərdənin qəbri qalib orada. Ay canım, adamın vicdanı olar axı. Adamın məsləki olar axı. Kəlbəcəri ondan ötrü verdilər ki, Petrosyanı müdafiə etmə-

yə, ondan başqa, burada ayrı heç bir haqq-hesab yox idi. Bəs onu verən kim idi? İndi ki həmin o taboru ləğv edirdilər – 709-u, onun səbəbi nə idi onu ləğv edirdilər. Görək Surət bizim kəndləri dağıtmışdı, Azərbaycanın bir kəndini xaraba qoymuşdu, ya adamlarımızı qırmışdı, ya da neyləmişdi? Deməli, bu adamların fikri bu olub ki, görürlər camaat bunun arxasınca gedir, bu dediyini edir, o səbəbdən bunu aradan götürək, sonra da cərgə ilə qayıdaq bu biri adamların sırasına, bunların ayrı yolu yox idi. Mən başqa şey demirəm. Əgər, doğrudan da, hansı adam ki, bugünkü gündə o adamları müdafiə edirsə, o adamları deyirsə və Surətlə Əbulfəz Elçibəyi müqayisə edirsə, mən o adamları nə hesab edirəm, qoy özləri özlərinə qiymət qoysunlar. Onu müqayisə eləmək olmaz. O adam Vətən satandır, o adam torpaq satandır, amma bu birisi, Surət isə yaşına uyğun olmayan, xalq üçün, camaat üçün hərəkət edəndir.

Tahir, başını bulama. Niyə elə yanırsan? Yanma. Məsələ burasındadır ki, sən Ali Məhkəmənin sədri kimi, əgər qaydanı, qanunu bir dəfə ona desəydin ki, axı sənin yolun budur, axı sən bu vətənə, andına xəyanətkarlıqla yanaşırsansa, bu sənin yolun deyil. Onda hamı deyirdi ki, Tahir ədalətli hakimdir və düzdür. Axı belə işlər olmaz, ay canım. Siz bu işi bilə-bilə bu camaatı nə hesab eləmisiniz ki, o adamın günahı yoxdur, bunu nə hesab eləmisiniz? Əgər o adam hərəkət eləməyib, mən onu bilirəm ki, o adam İsanın, Pənahın, Əli Kərimovun, Fazil Mustafayevin əlində bir alət olub. Bunlar nə deyibsə, onu istədiyi yerə robot kimi qaytarıblar, istədiyi yerdən döndəriblər.

Mən sizə bir məsələ deyim, elə olub bir icra başçısının sənədlərini gətirib axşam ona məlumat veriblər ki, Qutqaşendə icra başçısı kimdir, sonra səhər ayrı, özlərinin adamını Arif Hacıyev gətirib onun yerinə qol çəkdirib ki, indi icra başçısı filankəsdir. Elə adamların ağına baxan adamdan el rəhbəri, ölkə rəhbəri, torpaq rəhbəri olar? Əbulfəz gəlib camaatın gözüünün qabağında özü deməlidir ki, mən sizə qarşı belə alçaq yol tutmuşam, belə binamus hərəkət eləmişəm, mənim bu gündən sonra yaşamağım lazım deyil, siz məni öldürün. Əgər siz öldürmürsünüzsə, özüm özümü öldürərəm. Ondan başqa ayrı yol yoxdur. Onun ətrafında olan adamlar, onlar da bu ölkəyə nə toy tutubsa, indi biz hamımız, bayaq sizə dedim, Azərbaycanın o kənd adamları, o camaat, o ağılı kəsənlərin əksəriyyəti sevinir ki, Heydər Əliyev, Surət Hüseynov gəlib, respublikada tez bir zamanda yaxşı olacaq. Mən qəti ona inanmıram.

O yaraları bir ilə, iki ilə sağaltmaq mümkün olan məsələ deyil. Azərbaycana dəyən bu zərbə bir əsrdən artıq getməlidir, əgər indiyə qədər

onu bizim adamlarımız düşünmürlərsə və bilmirlərsə, onda daha bizim xalqımız xalq deyil. Onda bizi xalq kimi, adam kimi qeydiyyatata almaq çətin məsələdir. Mən bu söz üçün, üzr istəyirəm, amma mən bunu yandığımdan deyirəm.

Bax, burada, yenə təkrar edirəm, erməni ilə kim dost ola bilər? Kim ki, erməninin fikrini həyata keçirir, respublikada qarışıqlıq olsun, respublikada mitinqlər keçsin, o mafiyalar güclənsin, ayrı dəstələr yığılsın başına, erməni ilə o adamın nə fərqi var? Deyin görün. Erməni xaricdən edirsə, həm silahla, həm də özü, amma bizimkilər də bu işləri daxildən edir. Adam o respublikada olan haqq-hesabların hamısını bilir, başa düşür, görür, amma məsələ burasındadır ki, bizim adamlarımız nə vaxt ayılmalıdır, nə vaxt başa düşməlidir və biz düşməni nə vaxt tanımalıyıq, harada axtarmalıyıq. Düşmən böyrümüzdədir.

Mən yenə deyirəm, onların, Əbülfəzin və onun ətrafının – mən Milli Məclisin üzvü deyiləm, təklif verməyirəm, amma mənim xahişim budur ki – cəzası düzgün, layiqincə verilsin. Onlar öz haqlarını düz alsın, onda bütün camaatın yadında bir neçə əsr qalacaq ki, xalqa xəyanət edən, öz haqq-hesabını bilməyən, ağılı, dərrakəsi, bacarığı, namusu, qeyrəti olmayan adamdan xalq belə əzab çəkir. Mənim təklifim budur.

Sədrlik edən. Mən tənəffüsdən qabaq bildirdim ki, Məclis üzvlərindən yazılanlar var. Mən bu siyahı ilə söz verməyə başlayıram. İndi Əvəz müəllim, şübhəsiz ki, faciəvi vəziyyətdə yaşayan adamdır. Kəlbəcərin getməyi bizim hamımız üçün ağır bir yaradır, ancaq Əvəz müəllim üçün həddindən artıq ağırdır, oğlu şəhid olub, ona görə də mən onun sözünü kəsmədim. Ancaq, xahiş edirəm ki, bizim Məclis üzvləri çox qısa çıxış etsinlər.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bəli, 5-6 dəqiqə, təklif vermək lazımdır. Yenə də deyirəm, geniş təhlilə ehtiyac yoxdur.

Bağışlayın, komissiyanın üzvü Fəttayev bir-iki dəfə xahiş edib. Ondan sonra Məclis üzvü Hüseynağa Qəniyev.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bilirsiniz, Sizin də adınız var, mütləq.

Mirmahmud Fəttayev. Hörmətli millət vəkilləri, xanımlar və bəylər! Mən bu tribunadan ikinci dəfədir danışırım. Birinci dəfə bu zalda 88 faizi respublikanın ümumittifaq referendumuna gedilməsi məsələ-

sinə səs verəndə və biz onu istəməyəndə danışmışam. İndi isə respublika təxminən həmin referendum ərəfəsində olanda danışiram və deyəcəyim sözlərin də məsuliyyətini hiss edirəm.

Sizin qarşınızda çıxış etmək və qanlı Gəncə faciəsi haqqında danışmaq, həqiqətən, çətindir. Çətindir ona görə ki, biz bir-birimizin qanını tökmüşük və ona görə çətindir ki, burada bütün məsələlər birtərəfli işıqlandırılır. Bir də çətindir ona görə ki bu gün günün axırındır, artıq yorğunluqdur və Heydər bəydən mən dünən də xahiş etmişdim ki, mənə imkan yaratsın, öz fikirlərimi deyim. Çətinliklər çoxdur və qısa müddət ərzində mən fikirlərimi sizə necə çatdıracağam, bilmirəm, ona görə də ancaq faktlar əsasında danışmağa çalışacağam, daha geniş təhlilə yer verməyəcəyəm.

Mətləb bəy dünən komissiyanın rəyini oxuyanda özünün şəxsi münasibətini bildirdi və dedi ki, sonda onun şəxsi rəyidir. Mən sizə komissiyanın üzvü kimi məlumat verirəm. Elan olunduğu kimi, komissiyanın 7 üzvü vardı, sona qədər onlardan 6-sı işləmişdi, həmin 6 üzvünün imzaladığı ilkin variant budur, komissiyanın rəyi. Həmin variant sizə paylanmadı, həmin variantda ən axırda imza qoyan mən idim, sonrakı rəydə, sonrakı variantda mənim imzam yoxdur. Nə üçün yoxdur, onun da izahını bir kəlmə ilə deyəcəyəm. Amma Gəncə hadisələrini təhlil edəndə bizi, komissiyayı, bütövlükdə, günahlandırıdılar. Mən bu qənaətə gəldim, təxminən belə bir faktla ki – Gəncə hadisələrində ölənlərə Allah rəhmət eləsin – o rəhmətliklər bir də komissiya üzvləri günahkarmış, ondan başqa günahkarlar yox imiş. Saday bəyin də çıxışından, başqa çıxışlardan da belə məlum oldu, mən özüm üçün bu nəticəni çıxardım ki, bizlər günahkar imişik.

Gəncə hadisələri haqqında arayışda onun obyektiv və subyektiv tərəfləri geniş işıqlandırıldığına görə ona toxunmuram. Yalnız bir məsələni xüsusi olaraq qeyd edirəm ki, bu hadisədə və bundan əvvəl baş vermiş Xocalı, Şuşa, Laçın və digər faciələrdə, sonra Kəlbəcərin verilməsində mühüm rol oynayan şəxslər burada da rol oynayıblar. Buna heç kəs etiraz edə bilməz, deyə bilməz, mənim şəxsi fikrimdir və bu halların hamısında müharibədən geniş formada sui-istifadə olunub. Mən hamınızdan üzr istəyirəm, bu zalda millət vəkillərindən bu sahədə bu faktları 3 nəfər, şəxsən Surət Hüseynov, Rəhim Qaziyev və İsgəndər Həmidovdan çox bilənimiz yoxdur. Çox əfsuslar olsun ki, Ağdam–Ağdərə əməliyyatının uğursuzluqları müzakirə olunan Milli Məclisin 1993-cü il 19 fevral qapalı iclasında həmin məsələ birtərəfli işıqlandırıldı, ora-

da istefası qoyulan, həmişə radikal mövqedən çıxış edən Rəhim Qazıyevin istefasının əsas səbəbləri araşdırılmadı və bu məsələlər qaranlıq qaldı. Sonrakı məsələlər, Kəlbəcərdə bizim döyüşçülərin döyüşməməsi, bu məsələlərin, ümumiyyətlə, gizlədilməsi, işıqlandırılmaması sonradan Rəhim Qazıyevin getməsi ilə əlaqədar Surət Hüseynovun da korpus rəhbərliyindən getməsi və ilaxır, bu hadisələr hamısı bir-biri ilə zəncirvari bağlıdır. Danışılan məsələlərə mən dedim toxunmuram, amma bəzi məsələlərə münasibətimi bildirəcəyəm ki, bu münasibət xüsusi rol oynayır.

709 nömrəli hərbi hissənin yaranması faktı. Biz komissiya işini yekunlaşdırana yaxın bildik, bilavasitə Kəlbəcərlə əlaqədar olaraq Surət Hüseynovla, Prezident Əbülfəz Elçibəylə, Dadaş Rzayevlə təxmini belə bir razılaşdırma əsasında yaradılıb ki, könüllülər toplansın. Surət Hüseynovun nüfuzundan istifadə olunub həmin hərbi hissə yaradılsın. Yaradıldıqdan sonra isə bilirsiniz ki, Gəncənin ərazisində olan 104-cü diviziya respublikanı tərk edib. Respublikanı tərk edib gedən 104-cü diviziyanın texnikasının, kazarmasının və bütün qalan əşyaların, avadanlıqların təhvil-təslimində Müdafiə Nazirliyinin mövqeyi qeyri-müəyyən olub. Bildiyiniz kimi, bu hadisələrin inkişafı nəticəsində nəhayət, yəni 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv olunması məsələsi müzakirə olunub və bu haqda da geniş danışılıb. Ancaq ləğv olunma məsələsini kimin qaldırması, Prezidentmi, digərlərimi və bu məsələyə münasibət bildiriləndə deyirdilər ki, heç bir sənəd yoxdur.

Mən indi sizə sənədləri təqdim edəcəyəm. Mən üzr istəyirəm, bir sənəd rus dilindədir, icazənizlə onu rusca oxuyacağam. Bu sənədi Nurəddin Sadıqov imzalayıb. Nurəddin Sadıqovun Dadaş Rzayevə raportudur. *(Rus dilində oxuyur.)*

Sonra Dadaş Rzayev imzası ilə dərkənar yazıb ləğv barədə əmr hazırlamaq. Tarix pozulub, qeydiyyat nömrəsi qalıb, Müdafiə Nazirliyindən alınmış daxili sənəddir. Onun ardınca 1993-cü il mayın 25-də Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi hərbi kollegiyasının 6 nömrəli qərarı. Silahlı Qüvvələrin Baş Qərargah rəisinin qeyri-qanuni hərbi birləşmələrin ləğv edilməsinin zəruriliyi haqqında təkliflərini müdafiə edərək Müdafiə Nazirliyi kollegiyası qərara alır. Qısaldılmış mürəkkəb sözdür, (KSİ), mən onu aç bilmədim. (KSİ) rəisi 1993-cü il mayın 31-nə qədər olan müddətdə 709 nömrəli hərbi hissənin ləğv edilməsi haqqında əmrin layihəsini hazırlasın. Hərbi kollegiyanın sədri, general-mayor Dadaş Rzayev, kollegiyanın katibi polkovnik Çingiz Məmmədov. Bu sə-

nədlər orada, yəni bizim deputat-istintaq komissiyasının qovluqlarında var, bunlarla sizin vaxtınızı almaq istəmirəm.

Digər bir məsələyə özümün münasibətimi bildirmək istəyirəm. Burada məsələ, deməli, mən dediyim kimi, işıqlandırılmalıdır, istintaq getdiyinə görə Ağdərə, Ağdam əməliyyatı mütləq araşdırılmalıdır. Onda Gəncə əməliyyatının da zəncirləri artıq görünməkdə olacaq. 1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə baş verən hadisələrdə saat 12:30-da 22 yaralı, 12 ölənlər. 17:00-da 47 yaralı, 12 ölənlər, 19:30-da 50 yaralı, 22 ölənlər qeyd edilib. 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri Eldar Əliyevin ölənlər haqqında istintaqa və həm də Prezident tərəfindən göndərilən nümayəndə heyətinə təqdim etdiyi, özünün imzası və möhürü ilə təsdiq etdiyi sənəddə ölənlərin sayı 10 göstərilir. 5 nəfər Milli Qvardiya, 2 nəfər hərbi hissəsi məlum deyil, 2 nəfər Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, 1 nəfər 709 nömrəli hərbi hissə.

Mən komissiyanın üzvüyəm, imza qoymadığıma görə məcburam münasibətimi bildirim. Bizə daxil olan sənədlərin içərisində möhüründə və ştampında indiyə qədər dəyişiklik olmayan sənədlər var. Həmin sənədlərdə firma kağızları ilə Azərbaycan XDS İK-nın xalqa xidmət “kontorası” sözləri yazılan 1993-cü il iyunun 30-da bizə təqdim olunan arayış var, 8 nəfərin 4 nömrəli qəbiristanlıqda dəfn olunması haqqında. Yaralılar haqqında Azərbaycan Respublikası DİN İstintaq İdarəsinin baş müstəntiqi Mahmudovun təqdim etdiyi arayış. Həmin arayışda göstərilir ki, 1993-cü il iyunun 4-də 3 nəfər şəxs 709 nömrəli hərbi hissədən aldıqları avtomatlara görə tutulublar. Onlardan hər birində bir avtomat, 82 güllə tutulub, sonradan isə 22-də Milli Məclisin məlum amnistiya haqqındakı qərarına görə onlar buraxılıblar.

Söhbətimi daha iki məsələ ilə yekunlaşdırıram. Mətləb bəy rəhmətliklər haqqında geniş məlumat verdi. Bunlardan bəziləri müxtəlif vaxtlarda Allahın rəhmətinə gediblər. 709 nömrəli hərbi hissədən iki nəfər 8 iyunda, bir nəfər 17 iyunda, bir nəfər 23 iyunda rəhmətə gedib və Respublika Hərbi Komissarlığı tərəfindən təqdim olunan sənədlərdə dəfn olunduqları yerlər də, hamısı qeyd olunub. Mən komissiyanın rəyi ilə razılaşmadığıma görə özümə borc bildim ki, sizə qısa məlumatları deyim. Necə istəyirsinizsə, elə də qəbul eləyin.

Mənim xüsusi rəyim bundan ibarətdir ki, mən komissiyanın rəyi ilə razı deyiləm. Əvvəlki rəy də ayın 14-də razılaşdırılmışdı, biz rəhbərliklə görüşdük. Surət Hüseynovla da son danışıqlarımı apardım, dünən

15-də səhər bir daha görüşdük. Bu görüşlərdən sonra, deməli, bu rəydə müəyyən dəyişikliklər olmalı idi. Yalnız komissiyanın 4 nəfər üzvü dediyim məsələlərlə əlaqədar öz rəylərində qaldılar, mən isə xüsusi rəylə Mətləb bəyin rəyindən də fərqli olaraq o rəylərə qol çəkmədim və bunu da sizə bəyan elədim. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Yəni Siz bu dediyiniz faktlardan əlavə komissiyanın başqa sənədi ilə...

Mirmahmud Fəttayev. O kollektiv işi mən təqdir eləyirəm, orada çox iş görmüşük. Mən komissiyanın rəhbərlik haqqında dediyi bütün rəylə razıyam. Sağ olun.

Sədrlik edən. Məclis üzvü Qəniyev. Hazırlaşsın Cümşüd Nuriyev.

Hüseynağa Qəniyev. Əlbəttə, komissiyanın işini heç də tam heç endirmək olmaz. Qısa vaxt ərzində komissiya çox iş gördü. Biz burada çox komissiyaların hesabatlarının şahidi olmuşuq, iki-üç ay vaxt keçib, bu səviyyədə məlumat hazırlaya bilməyiblər. Bu komissiyanın ardını inzibati orqanlar davam etdirəcəklər və hələ açılmayan çox məsələlər açılacaq. Onda məsələ tam üzə çıxacaq.

Azərbaycan dərin və çıxılmaz böhran içərisindədir. İqtisadiyyatda, siyasətdə, ideologiyada, kadr işində, müharibədə böhran. Müharibədəki böhranın konkret nəticələri olduğu üçün daha qabarıq görünür. Mən Əbülfəz Elçibəyin özünə demişəm ki, sənin komandan yoxdur. Sən kadr siyasətini yürüdə bilmirsən. Bu adam heç bir tənqiddən nəticə çıxara bilməyən bir adam idi. Bunun nəticəsi də bu formada olur. Təsəvvür edin ki, ailənin başçısı – Prezident var. Ailənin üzvünün bir hərəkəti onun xoşuna gəlməyəndə, onu müalicə etmək əvəzinə, onu öldürmək haqqında qərar verir. Bu, heç bir əxlaq, heç bir hüquq normalarına sığışmır.

Bu gün Astaranın Şahağacı kəndində çox böyük mitinq var və eyni zamanda Astara şəhərinin özündə də böyük mitinq var. Bu mitinq nə ilə əlaqədardır? Bir il bundan əvvəl, iyul ayının 16-da Astarada heç bir təqsiri olmayan bir ailənin evi yandırılıb, kişinin özü, həyat yoldaşı, övladı və bir qonağı da yandırılıb. Mən iki dəfə bu Milli Məclisdə dö-nə-dönə bu məsələni qaldırmışam, indiyə kimi bunun nəticəsi yoxdur. Məgər belə bir vəziyyətdə hüquqi dövlətdə yaşamaqdan danışa bilərdikmi? Eyni zamanda burada iki-üç dəfə Lənkəran məsələsini ortaya atmaq istəyirlər. Biz Gəncə məsələsi ilə məşğuluq, söhbəti Lənkəranda olan hadisələrdən salmaq istəyirlər. Heydər Əliyev ona çox konkret cavabını verdi.

Məsələ burasındadır ki, Lənkəranda problemlərlə heç kim məşğul olmayıb. Lənkəranı dəniz yuyub aparır. Məndən artıq ailə evsiz-eşiksizdir. Lənkəranın iqtisadiyyatı Rusiyaya hesablanmışdır, birdən-birə əlaqələr kəsildi. Beləliklə, Lənkəranın iqtisadiyyatının infrastrukturu çox dolaşq bir vəziyyətdə qaldı. Lənkəranda ərazi azdır, əhali artımı çoxdur və sair. Bütün bu problemlər ona gətirib çıxarırdı ki, camaatın yarısı Lənkərandan baş götürüb Rusiyaya, Orta Asiyaya, digər ölkələrə çıxıb gedir, özləri üçün çörək qazanırdılar. Vətən tapırdılar. Bu ilin qışında dəfələrlə Lənkəranda hərəkətlər olub, hər dəfə də o hərəkətləri dubinkalarla yatızdırıblar və camaat axırda özünün problemləri ilə təkbətek üz-üzə durub, bunları başa düşdüyü kimi həll eləməyə çalışır.

Kim mənə deyə bilər ki, Yaqub Məmmədovdan başqa, respublika rəhbərlərindən Lənkərana kim gedib? Hamısından xahiş eləmişəm, hamısına bu problemləri demişəm, bir nəfər öz ayağını ora basmayıb və indi bir dəqiqənin içində, Gəncə məsələsinin içində Lənkəran məsələsinə də qarışıb, onu da həll eləmək istəyirlər. Mən hesab edirəm ki, məsələlərə bu cür yanaşmaq bizi gətirib bu günə qoyub. Mən hesab edirəm, indiyə kimi Azərbaycanda baş verən bir sıra cinayətlər ki var, Laçında, Xocalıda, Kəlbəcərdə, heç yerdə biz müharibə eləməmişik. Biz hələ müharibə eləməmişik, hər yeri təslim eləmişik. Gəncə məsələsi həmin o cinayətlər zəncirinin bir həlqəsidir və mən Allaha yalvarıram ki, bu, axırncı həlqə olsun, bax, bu həlqə burada da qurtarsın, bu işlər tamamlansın. Əgər burada tamamlanmasa, biz tam fəlakətə gedirik.

Keçək başqa məsələyə. Ümumiyyətlə, son bir ildə Azərbaycan ideologiyasında nələr baş verib? İdeologiyada tam təxribatdır, biz hər gün düşmənlərə rayon, kəndləri veririk, bu yandan da deyirlər ki, Azərbaycan dilini dəyişdirək, türk dili edək, o tərəfdən əlifbanı dəyişdirək, o tərəfdən də deyir, türkün türkdən başqa dostu yoxdur. Demək, baş açma bilmirəm ki, türkün bütün dünya xalqlarından dostu olmalıdır və bütün dünya xalqları bir-biri ilə dost olmalıdır. Mənim heç başım çıxmır ki, bu ziyanlı şüarlar haradan gəlib bizim ideologiyamıza çıxıb?

“Müsavat” qəzeti bugünkü qəzetdir. Burada Əbülfəz Elçibəydən müsahibə alınıb. Müsahibədə yazılır, sual verir: “Siz Bakını tərk edərkən bir türk arkadaşımız təəssüflə dedi ki, türk dünyasının beli qırıldı”.

Mən indiyəcən başa düşürəm ki, Əbülfəz Elçibəy türk dünyasının elçisidirmi, türk dünyasını nə deyim, öz qanadları altına alan nəhəng bir simadırmı, yaxud Azərbaycan Respublikasının Prezidenti idi? Bax

bu cür söhbətlər mücərrəd, xalqa çatmayan, bəlkə də, özləri üçün müəyyən fayda verən ideoloji təxribatlar Azərbaycanı tam parçalamağa, necə deyim, Azərbaycanda çox böyük narahatlıq əmələ gətirən səbəblərə gətirib çıxarmışdır.

Milli Məclisin üzvlərinə çox böhtanlar atıblar. 50 nəfər Milli Məclisin üzvü olub, bax, sizi inandırırıram, stenoqramları qaldırın, bütün bu məsələlərin hamısı orada deyilib. Fəqət, bunun nəticəsi olmalı idi, Milli Məclisin döyüşçüsü yox, Milli Məclisin ordusu yox, Milli Məclisin deyək ki, döyüşən başqa bir qüvvəsi yoxdur. Əlimizdən bircə o gəlirdi ki, qapıdan çıxanda gözləyək, xəlvətə düşən kimi birtəhər çıxacaq gedək evimizə, bizi döyməsinlər. Axı bu parlament deyil, bu dövlətçilik deyil. Həmişə burada səhv salınıb. Azərbaycan dövlətçiliyi başqa məsələdir, Azərbaycanda hazırda hakimiyyətdə olan adamlar başqa məsələdir. Məsələ belə qoyulub ki, hazırda hakimiyyətdə olan adama bir şey deyirsən, demək, sən Azərbaycan dövlətçiliyinin əleyhinə gedirsən, Azərbaycan dövlətçiliyi toxunulmazdır, əbədidir, o, həmişə də elə olacaq. Azərbaycanın bütövlüyü həmişə olacaq, lakin əgər ayrı-ayrı adamlar onu bu gün düzgün təmsil edə bilmirsə, biz nə üçün onlara qarşı çıxmayaq, nə üçün onlara düz yol göstərməyəək? Mən hesab edirəm, bütün bunlar ümumi bizim bu böhranların nəticəsidir və mən deyim ki, şəxsən Əbülfəz Elçibəyin nöqsanlarıdır. Əvəz kişi çox gözəl, müdrik şəkildə dedi ki, bu adamdan Prezident olmaz da, qardaş. O ...

Sədrlik edən. Niyə mikrofon kəsildi?

Hüseynağa Qəniyev. Çünki kimdən soruşursan, deyir, buna səs verməmişəm. Məsələn, Lənkəran regionuna mən getdim, bunun seçilməyinə təəccüb elədilər, çox təəccüb elədilər. Yaxşı, indi seçilib, deyək, hansısa formada seçilib. Axı, işləmək də lazımdır. Lap belə qərribə fikirlər mənim ağıma gəlir, onun ətrafında olan adamlar fikirləşiblər ki, elə gəlin, bir nəfər Əbülfəzi Prezident seçək, hamımız işləyək. Belə təcrübə dünyada ola bilməz. Əgər bir maşını düzəldirsənsə, onun bircə sükanı olur, onun sükançısı da bir nəfər olur və bütün məsuliyyət də o sükançının əlində olmalıdır. Mən hesab edirəm ki, məsuliyyətin ən böyüyünü Əbülfəz Elçibəy daşmalıdır. Əbülfəz Elçibəy bütün Azərbaycana cavab verməlidir və bu hadisələrin də hamısı üçün cavab verməlidir.

Mənim təklifim ondan ibarətdir, demək, biz bu gün siyasi qiymət verməliyik və eyni zamanda, qeyd eləməliyik ki, bundan əvvəlki olan hadisələr Laçındır, Kəlbəcərdir, Xocalıdır və başqa məsələlərin də biz

yenidən diqqətlə, obyektiv şəkildə öyrənilməsi üçün xüsusi komissiyalar ayırmalıyıq. Mən, Heydər müəllim, şəxsən Sizdən xahiş edirəm, belə çox narahatlıq hiss olunur, mənə elə gəlir ki, biz bu gündən sonra Azərbaycanda hər cür terrorçuluğa qarşı müharibə elan eləməliyik, hər bir azərbaycanlı öz evində öz hüquqlarının qorunmasını hiss eləməlidir. Hiss eləməlidir ki, dövlət onun hüquqlarının qorunmasının təminatçısıdır. Mən insan... Bizi də qorumaq lazımdır.

Mən İnsan hüquqları və millətlərarası münasibətlər komissiyasının üzvüyəm. Bir dəfə bizi burada möhkəm tənqid elədilər. Dedim, ay qardaş, mənim hüquqlarımı qoruyun, mən bir düz söz demək üçün gərək arxamda bir 10-15 cangüdən olsun, çünki, görürdüm ki, bir az bərkdən danışanların arxasınca 5-6 cangüdən gəzir. Mən o sözü deyə bilmərəm. Mən xahiş edirəm, elə bir şərait yaransın ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, həm evində, həm işdə, həm küçədə, həm parlamentdə, həm də yerdə özünün qanuni hüquqlarının təminatçısını görsün və o, obyektiv, cəsarətli olsun. Mən hesab edirəm ki, onda Azərbaycanda, sözün həqiqi mənasında, hüquqi, demokratik dövlət qurmaq mümkündür.

Sədrlik edən. Konkret təklifiniz nədir?

Hüseynağa Qəniyev. Konkret fikrim odur ki, biz terrora, hər cür terrora qarşı müharibə elan eləməliyik.

Sədrlik edən. O terror aydındır. Bu Gəncə hadisələri ilə əlaqədar.

Hüseynağa Qəniyev. Siyasi qiymət verilməlidir.

Sədrlik edən. Nə qiymət verirsiniz?

Hüseynağa Qəniyev. Mənim Prezident haqqındakı fikrim odur ki, bütün məsuliyyət onun boynundadır və bu məsələlər onun üzərində qurulur. Hesab edirəm, o, Prezident işləyə bilməz.

Sədrlik edən. Yaxşı.

Hüseynağa Qəniyev. Etimadsızlıq göstərmək lazımdır ona. Mən sözümün əvvəlində də dedim...

Sədrlik edən. Nə dediniz, mən anlamadım.

Hüseynağa Qəniyev. Heydər müəllim, mən deyirəm ki, maşının sürücüsü, sükən onun əlində olub, ona görə də etimadsızlıq göstərmək lazımdır. Tam etimadsızlıq.

Sədrlik edən. Etimadsızlıq. Yaxşı.

Söz Cümşüd Nuriyevə verilir.

Cümşüd Nuriyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Bir aydan çoxdur, Azərbaycan artıq Gəncə hadisələri ilə yaşayır və bu Milli Məclisdə müxtəlif cür qiymətlər verilib və bu vaxta qədər bizim çoxumuzun susmağının əsas səbəbi o olub ki, hadisələr tam açıqlanmayıb. Burada komissiyanın ünvanına söylənən tənqidlərə mən bir qədər ayrı cür don geyindirmək istəyirdim. O mənada ki, deputat-istintaq komissiyasının üzvü olmuşam və komissiya qısa bir müddətdə bu işləri görə bilməzdi. Ancaq bir şey tamamilə təbiidir ki, Azərbaycan Prezidenti Azərbaycan Silahlı Qüvvələri haqqında qanunun, mən səhv etmirəmsə, 4-cü maddəsini pozub, yəni hər hansı bir qüvvə tətbiq etmək bilavasitə parlamentin icazəsi ilə olmalı idi. Azərbaycan Prezidenti Azərbaycan Konstitusiyasına and içib, Qurana əl basandan sonra, yəni mən istəmirdim, onun arxasınca deyil, indiyə qədər bu məsələni gözləmişdim, konkret günahkar kimdir?

Burada həm Ali Sovetin sabiq sədri, həm də sabiq Baş nazir və digər nazirlər öz günahlarını bu və ya digər dərəcədə başa düşüb istefaya getdilər. Amma düzü, bunu biz Əbülfəz Elçibəydən gözləyirdik, bəlkə də, onun cürəti çatırdı, ona imkan vermirdilər. 10 ay mən də o komanda ilə işləmişəm və hər halda, o komandanın içərisində bir qədər ağıllıları da var idi. 10 ay müddətində Əbülfəz Elçibəy cəmi birçə dəfə, o da Nazirlər Kabinetini buradan keçirtmək üçün bizimlə – mən bir anı qeyd etmək üçün bunu gətirirəm – söhbət edəndə dedik ki, Azərbaycanda rüşvət baş alıb gedir, artıq milyonlardan söhbət gedir. Əsaslandırdı ki, bəy, nə olar, inflyasiyadır. Yəni bu, haradasa rüşvətin milyonlara keçməsinə bir növ indeksasiya qanunu ilə əsaslandırdı və düzü, onda mənim xalqa da, özümüzə də yazığım gəldi.

Bilirsiniz, bir şey də var, Milli Məclisin üzvlərini burada qınayırlar. Axı Milli Məclisin üzvlərinə, burada elə başda sabiq sədr olmaqla hər cür təzyiq olurdu, bir məsələ olan kimi Xanımın qadınlardan ibarət desant taboru burada idi və onlar Azərbaycan qadınlara yaraşmayan hərəkətlərə, buradakılar utanırdılar, ona görə dinmirdilər də. Mən onu, təbii, haradasa başa düşürəm.

Mənim konkret təklifim budur, bu hadisələr, təbii ki, özbaşına olmayıb. Mən yenə deyirəm, öz fikrimin üstündə qalıram, bu, Xocalı hadisələrinin bilavasitə davamıdır. Keçən may ayının 5-də mən burada özümü öldürdüm ki, Şuşa da gedəcək, Laçın da gedəcək, Azərbaycanın federasiya xəritəsi hazırdır və bu xəritələr harada işlənib, onlar da məlumdur. Bayaq burada Aypara müəllim dedi ki, nəse Moskva, amma onun istiqə-

məti tamam ayrı tərəfdədir, yəni Azərbaycan özü Bermud üçbucağının içində çabalayır, bu üçbucağın bir küncü Türkiyədir, biri İrandır, biri Rusiyadır. Bu üçbucağın içərisində Azərbaycan hakimiyyəti bir istiqamətə yönəldiyinə görə iki üçbucaq yaddan çıxdı və Azərbaycan siyasətinin balansını pozuldu və həmin balansın pozulması ilə Azərbaycan bu vəziyyətə düşüb. Burada nə iqtisadçıların sözünə qulaq asan var idi, nə də siyasətçilərin, yəni hamı siyasətlə məşğul idi.

Bütün bunlara baxmayaraq mən Əbülfəz bəyi ancaq bir şeydə günahlandırıram ki, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri haqqında qanunun 4-cü maddəsini pozaraq öz xalqına qarşı ordunun tətbiqinə icazə vermiş, daha doğrusu, əmr vermiş, qan tökülmüşdür. Dəxli yoxdur, burada 1 nəfər, 5 nəfər ölsün, hətta əks tərəfdə istənilən səviyyədə, başda Surət Hüseynov olmaqla nə qədər günahları olsa da. Yəni bu ordunu özbaşına istifadə eləmiş, xüsusilə Prezident qvardiyasının səlahiyyətləri heç kimə tabe deyil, öz səlahiyyətlərini aşdığına görə, içdiyi andı və Konstitusiyayı pozduğuna görə Milli Məclis Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 7-ci bəndinə görə ona tam etimadsızlıq göstərməlidir. Yox, əgər Milli Məclis bu addımı atmasa, mən, Heydər müəllim, Sizdən xahiş edirəm, hətta oktyabr ayında Naxçıvan Ali Məclisi qərar qəbul edib, 136 deputat burada sessiya çağırılması barədə qərar qəbul edib. Əgər Milli Məclis bu addımı atmırsa, yaxud da bu gün o səsə qoyulsa, keçməsə, üçüncü bir təklifim də odur ki, Siz öz səlahiyyətinizdən istifadə edib sessiyanı çağırırsınız və bu məsələ sessiyada həll olunsun. Çünki, buna özgə heç cür don geyindirmək olmur.

Artıq Türkiyənin Baş naziri tamam ayrı cür çıxış edir, yəni bir növ bunu etiraz kimi də qəbul etmək lazımdır. Tansu Çillər Azərbaycanın daxili işinə qarışır və Azərbaycan hələ Rusiyadan qopmamış, indi bütün Türkiyənin münasibətinə baxmayaraq, bu Türkiyənin vassalına çevrilib. Nə dərəcədə düzdür, Türkiyə Azərbaycanın daxili işlərinə qarışır? Dünənki bizim iclasdan sonra mən özüm televiziya qulaq asdım, ona görə bir qədər də mənə təsir edir. Ona görə mən xahiş edirəm, əvvəlcə bu məsələni səsə qoyun ki, ona tam etimadsızlıq göstərilsin, çünki həm qanunu pozub, həm Konstitusiyayı pozub, həm də Qurana andını pozub, öz xalqına qarşı qüvvə tətbiq edib. Yox, əgər bu keçməsə, Siz öz səlahiyyətinizdən istifadə edib sessiya çağırın. Həmin sessiyada da Milli Məclis buraxılmalıdır. Çünki Milli Məclisin həm Prezident başı yeməkdə, həm də Ali Sovet sədrini yola salmaqda artıq təcrübəsi var. Ona görə bu günahlar Milli Məclisin üstündə qalmasın deyə – bunları əvvəl-axır

Milli Məclisdən də tələb edəcəklər – mən də bir Milli Məclisin üzvü kimi, xahiş edirəm ki, əgər Milli Məclisin üzvləri bu addımı atmaq istəməsə, bu, sessiya yolu ilə həll olunsun. Sağ olun!

Sədrlik edən. Cümşüd müəllim, Siz deyirsiniz televiziya, mən eşitməmişəm, nə deyiblər ki, Türkiyənin televiziyasında?

Cümşüd Nuriyev. Deməli, Tansu Çillər dünən “Xəbərlər”də çıxış elədi ki, Azərbaycanın Prezidenti kimi Əbülfəz Elçibəyi tanıyır və Azərbaycanda aparılan siyasət bir növ onları qane eləmir. Düzdür, haradasa Konstitusiya ilə hələlik onun səlahiyyətləri alınsa da, Prezident kimi tanınır. Amma ikinci bir şey var, Türkiyənin Baş nazirinin nə dərdinə, azarına qalıb ki, Azərbaycanın daxili işinə qarışsın və Azərbaycanın apardığı siyasətdə balansın pozulmasını qeyd eləsin. Bu, yəni dünən oldu. Sağ olun.

Sədrlik edən. Yaxşı. Sultan Məmmədov. Sonra deputat Yaqub Məmmədov.

Sultan Məmmədov. Gəncə faciəsinə aid deputat-istintaq komissiyasının məlumatının iki günlük müzakirəsi göstərir ki, Gəncə əməliyyatı qabaqcadan planlaşdırılmış, düşünülmüş şəkildə həyata keçirilib. Gəncə əməliyyatına cəlb edilmiş üç minə yaxın canlı qüvvə, xeyli ağır texnika, top, qrad, pulemyot və digər silahlar, əgər səmərəli istifadə edilsəydi, nəinki Kəlbəcəri azad etmək olardı, hətta Xankəndini də belkə, almaq mümkün olardı. Çox təəssüf ki, bu qüvvələr qardaş qırğınına istifadə olunub. Mən belə hesab edirəm ki, son iki ildə iqtidarın səriştəsiz, təcrübəsiz fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan xalqının başına çox müsibətlər gəlib, Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər və eyni zamanda Qəniyəvin dediyi kimi, Astara faciəsi. Astarada ev yandırılıb, 4 nəfər yanıb kül olub və bu günə qədər də onun istintaqı başa çatdırılmayıb.

Mən belə bir təklif edirəm ki, Gəncə faciəsi ilə əlaqədar olaraq məsələyə siyasi qiymət verilsin və sənədlər respublika prokurorluğuna köçürülsün. Eyni zamanda, belə bir qərar, maddə əlavə edilsin, respublika prokuroruna tapşırılsın ki, Gəncə faciəsi ilə yanaşı, digər Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər, Astara faciəsinin də istintaqını qısa müddətdə başa çatdırsın və Milli Məclisə məlumat versin.

Napoleonun yaxşı bir sözü var, deyir ki, başçısı fərsiz olan millət bədbəxt olar. Mən də belə hesab edirəm ki, bu gün Milli Məclis Prezidentə etimadsızlıq məsələsini səsə qoymalıdır.

Sədrlik edən. Yaqub Məmmədov. Sonra İbrahim İbrahimov.

Yaqub Məmmədov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Əvvəla, mən Deputat-istintaq komissiyasının arayışı haqqında öz fikrimi bildirmək istəyirəm. Doğrudur, Deputat-istintaq komissiyası böyük bir iş görüb, müəyyən faktları araşdırıb, müəyyən nəticələrə gəlib və mənim nöqtəyi-nəzərimdən diqqətəlayiq haldır ki, Deputat-istintaq komissiyası öz fəaliyyətində təkcə Gəncə hadisələrini araşdırmaqla kifayətlənməyib. Bu hadisələri Gəncə hadisələrindən qabaq respublikada yaranmış mövcud vəziyyətlə bağlayıb. Mən hesab edirəm, bu, düzgün bir mövqedir, ona görə ki, Gəncə hadisələri 1992-ci il mayın 15-də respublikada dövlət çevrilişi həyata keçiriləndən sonra aparılan siyasətin bir növ məntiqi nəticəsidir. Bu dövr ərzində hakimiyyətdə olan qüvvələr hamımızın gözü qarşısında xalqa zidd siyasət həyata keçiriblər. Azərbaycanın mədəniyyətini, əxlaqını, iqtisadiyyatını, təsərrüfatını demək olar ki, darmadağın ediblər. Azərbaycanın tarixində elə bir iz buraxıblar, elə böyük qəbahətlər törədiblər ki, onları aradan qaldırmaq üçün mən Əvəz müəllimin dedikləri ilə tamamilə şərikəm, yəqin ki, uzun bir müddət lazım olacaq, onların vurduğu o zərərlər, o yaralar sağaldılsın.

Mən dünən də istədim ki, Mətləb müəllimə sual verəm, ancaq belə bir imkan olmadı. Mən çox istərdim ki, o komissiya bir məsələyə cavab versin. Necə oldu ki, – mən hələ Ali Sovetin sədri işləyən dövrdə özüm bunun şahidiyəm – Surət Hüseynov bu respublikada hərbi texnika, hərbi sursat almaq, ordu yaradılması üçün hamıdan çox fəaliyyət göstərüb, kömək edən və 1992-ci ilin yayında Qarabağda keçirilən müvəffəqiyyətli hərbi əməliyyatların bilavasitə təşkilatçısı və orada böyük əməyi olan bir şəxs idi, sonradan, noyabr ayında, demək, iqtidarla bunların arasında bu düşmənçilik mövqeyi yarandı. Nə üçün deputat-istintaq komissiyası, bax, bunu araşdırmayıb? Bu məsələnin kökünü araşdırıb, çıxarıb və xalqa bəyan eləmədi ki, nəyə görə öz şəxsi həyatından, şəxsi malından, varından, dövlətindən də keçib, cəbhə üçün hər şey edən, nəticədə yüksək dövlət vəzifələrinə təyin olunan, Milli Qəhrəman adı verilən bir şəxs birdən-birə durduğu yerdə noyabr ayından başlayaraq xalq düşməni oldu? Bax mənim o komissiyaya ən böyük iradəm bundan ibarətdir ki, gərək onlar bunu araşdıraydılar. Kimdir səbəbkar?

Axı oktyabr, noyabr ayında cəbhədə uğursuzluq yox idi. Cəbhədə bizim müvəffəqiyyətlərimiz var idi, ordu quruculuğunda da az-çox müvəffəqiyyətlərimiz var idi və birdən-birə nə oldu ki, Surət Hüseynov düşmən oldu? Nə üçün rəhbərlikdə olan qüvvələr gizli plan hazırladılar ki, necə olursa olsun, nəyin bahasına olursa olsun, Surət Hüseynovu

aradan götürmək lazımdır. Bu sualın cavabı bu gün də mənə aydın deyil. Mən hesab edirəm ki, komissiya bunu araşdırmalıdır.

İkinci, vaxtın məhdudluğundan öz fikirlərimin hamısını deməyə indi imkanım yoxdur, ancaq mənə belə gəlir ki, bu istefa verən yoldaşlar ki var, İsa Qəmbərdir, Pənah Hüseynovdur, Əli Kərimovdur, Milli Məclisin... Mən bir məsələyə təəccüblü qalmışam. Yaxşı ki yoldaşlar mənə burada dedi, nə üçün nə o arayışda, nə də iki gün gedən müzakirədə Arif Hacıyevin adı yoxdur, çəkilmir? Arif Hacıyev bütün bu məsələlərin mərkəzində olan adamlardan biridir. Goranboyda da rəhbərlik edən o olub, o, fevral ayında Gəncə hadisələri olanda Gəncədə olub, Tərtərdə olub, sonra bu Xalq Cəbhəsinin keçirdiyi iclaslarda iştirak edib, televiziyada çıxış edib. Nə üçün Arif Hacıyevin adı nə o arayışda, nə də bu müzakirələrdə var, mən bunu başa düşə bilmirəm. Bu məsələ də istərdim ki, araşdırılsın və o siyahıya onun da adı əlavə olunsun.

Üçüncü məsələ, istefa məsələsi. Mənə belə gəlir ki, Milli Məclis onların istefası haqqındakı qərarını dəyişməlidir. O adamlar vəzifəsindən azad olunmalıdır, xalqa qarşı törətdikləri cinayət işinə görə də onlar haqqında cinayət işi qaldırılmalıdır və Milli Məclis bu gün burada belə bir qərar verməlidir.

Nəhayət, Prezident haqqında. Mənə belə gəlir ki, Gəncə hadisələri bilavasitə Əbülfəz Elçibəyin səriştəsiz, fərsiz prezidentliyinin, məsuliyyətdən qaçmasının, məsələləri başqalarının həll etməsinin nəticəsidir. Əvvəla, buna görə o Prezidentlik eləməyib. Prezidentliyi, əslində, İsa Qəmbər eləyib. Bunu heç kəs inkar edə bilməz.

İkincisi isə, bilavasitə Gəncə hadisələrinin törənməsində onun özünün rəhbərliyi, iştirakı ilə müşavirələrin keçirildiyinə görə, onun özünün tapşırıqları, göstərişləri olduğuna görə, mən hesab edirəm ki, Elçibəy haqqında da Milli Məclisin qərarı dəyişdirilməlidir, o, vəzifəsindən götürülməlidir. Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 7-ci bəndini pozduğuna, vətəndaşların azadlığını, təhlükəsizliyini təmin etmədiyinə görə və ilaxır, o öz vəzifəsindən azad edilməlidir. Onun haqqında da cinayət işi qaldırılmalıdır.

Nəhayət, bilmirəm, arayışda bu məsələ rəsmi var, ya yoxdur, ancaq Mətləb müəllimin dünənki çıxışından mən belə bir söhbət eşitdim, siyasi məsuliyyət. Rəhim Qazıyevin, İsgəndər Həmidovun, Surət Hüseynovun siyasi məsuliyyəti haqqında. Mən hesab edirəm ki, qətiyyənlə bununla razılaşmaq olmaz. Əvvəla, Surət Hüseynovun heç bir məsu-

liyyətindən, ümumiyyətlə, söhbət ola bilməz. Mən bir dəfə demişəm, ikinci dəfə deyirəm, Azərbaycan xalqı hələ bir əsr bundan sonra da Surət Hüseynova minnətdar olmalıdır ki, o bu xəstəlikdən bu xalqı qurtarıb. Ona hələ bir siyasi məsuliyyət donu da geyindirmək, mənə belə gəlir ki, bu, ədalətsizlikdir, haqsızlıqdır, ümumiyyətlə, o söhbət götürülməlidir.

O ki qaldı Rəhim Qazıyevə, qardaş, nədir bu Rəhim Qazıyevin siyasi məsuliyyəti, mən bunu başa düşə bilmirəm. Nə edib bu Rəhim Qazıyev? Rəhim Qazıyev də öz həyatını verib bu müdafiə işinə, ordu yaranmasına, nə bilim, hərbi texnika əldə olunmasına. Neyniyib ki, bu Rəhim Qazıyev, bu, siyasi xadim idi? Prezidentdir, dövlət katibidir, Baş nazirdir, Ali Sovetin sədridir ki, buna siyasi qiymət verilsin, yaxud o birisinin İsgəndər Həmidovun fəaliyyətinə siyasi qiymət verilsin? Özü də mən hesab edirəm ki, Mətləb müəllim bir hüquqşünas kimi gərək arayışda bu cür məsələni qoymayaydı. Mənə belə gəlir ki, deputat-istintaq komissiyasının hazırladığı arayış, bu ikigünlük müzakirə nəticəsində, təzə faktlar, problemlər, məsələlər çıxıb ortaya, onların hamısını nəzərə alınmalıdır. Xüsusilə Hərbi Prokurorluğun burada verdiyi məlumatlar çox qiymətlidir, çox dəyərlidir, onlar hamısı nəzərə alınmalıdır.

Bu rəhbər işçilər haqqında Milli Məclis qərar qəbul etdikdən sonra o materialların hamısı prokurorluğa göndərilməlidir və onlar haqqında cinayət işi qaldırılmalıdır. Mən hesab edirəm, Heydər müəllim, birdəfəlik bu məsələlərə son qoymaq üçün yaxşı olardı ki, heç kəsdən asılı olmayan sərbəst prokuror, istintaq qrupu yaradılsın və ümumiyyətlə, həm Gəncə hadisələri, həm Xocalı, həm o vertolyotun vurulması məsələsi, həm Şuşanın, Laçının, həm də Kəlbəcərin verilməsi bu istintaq komissiyasına tapşırılsın və qısa bir müddətdə nəzarət olunsun, bu xalqı bu ləkədən qurtarsın. Bu işi törədənlər öz layiqli cəzasını alsınlar. Nəhayət, biz bilməliyik xalqın düşməni kimdir, bu satqın kimdir, bu xəyanət edən kimdir, öz mənafeyini xalq, dövlət mənafeyindən üstün tutub varlanmaq, vəzifə tutmaq, nə bilim, var-dövlət toplamaq eşqi ilə bu xalqı bu vəziyyətə salan adamlar kimdir, bunlar öz cəzasını almalıdır.

Nəhayət, düzü, mən bu məsələni, bəlkə də, bu gün qaldırmazdım, deməzdim. Heydər müəllim, mənim Sizin ədalətli və obyektiv olmağınıza heç bir şübhəm yoxdur. İsa Qəmbər bu gün burada çıxışında qeyd etdi ki, Milli Məclisin iclasını məhkəmə iclasına çevirmək istəyirsiniz. Mən bir deputat kimi, bu iradə qətiyyətlə rədd edirəm və mənə belə gəlir ki, burada əyləşən deputatların hamısının fikri belədir. Nəhayət, burada, bu zalda əsl parlament iclası gedir, əsl diskussiya gedir, əsl hə-

qiqəti araşdırmaq prosesi gedir və İsa Qəmbərin bunu öz arşını ilə ölçüb məhkəmə zalına bənzətməyi, mənə belə gəlir ki, haqsızlıqdır, düz deyil və bütün deputatların da fikri belədir. Ancaq mən hesab edirəm, bu məsələni ədalət naminə həll etmək lazımdır. Deputatların ayrı-seçkilik məsələsi ki bu, Milli Məclisin üzvləridir, bu birisilər isə başqa deputatlardır, bunların indi imkanı var, burada yazırlar, istədikləri vaxt sual verirlər, çıxış edirlər, iştirak edirlər, o biri deputatlar isə, demək, bu imkandan məhrumdur. Mən çox xahiş edirəm, Milli Məclisin indiki tərkibi haqqında, yəqin, öz fikriniz olacaq, bunun sonrası haqqında, ancaq bu deputatların statusunu bərpa etmək lazımdır. O birisi deputatlar da, bu birisi deputatlar da hamısı bunlar xalq tərəfindən seçilib, pis də, yaxşı da, nə bilim, əyriliyə yol verilərsə, bizim hamımız eyni şəraitdə seçilmiş deputatlarıq. Ancaq səlahiyyəti isə – mən ayın 18-də iclasda olmamışam, – yoldaşların hamısı deyir ki, Milli Məclisə silah, zor gücünə verdiriblər. Mən çox xahiş edərdim ki, bu məsələyə də baxılsın, indi nə vaxt baxılacaq, bu gün, sabah, bir aydan sonra, ancaq bu ədalətsizlik, deputatlara olan ayrı-seçkilik münasibəti aradan götürülsün.

Bu, əvvəlki rəhbərliyin törətdiyi Milli Məclisdir, ondan əvvəl bir Milli Şura yaranmışdı, sonra bu Milli Məclis yaranıb. Doğrudan da, bu, heç bir qanuna sığmayan bir məsələdir ki, 34 nəfər, 40 nəfər deputat həm ali qanunverici vəzifəsini, həm ali icraedici məsələsini, həm Ali Məhkəmə vəzifəsini, həm də prokuror nəzarəti vəzifəsini yerinə yetirir. Axı bu heç bir qanuna sığmayan bir məsələdir. Mənə elə gəlir ki, bu məsələni qurtarmaq lazımdır.

Sədrlik edən. Fikirlər aydındır, bunları inkişaf etdirmək lazım deyil. Aydındır. Mən çıxış edən şəxslərdən bir də rica edirəm, qısa danışsınlar. Bilirsiniz, mən belə güman edirəm, siz də razı olacaqsınız ki, bu gün bu məsələnin müzakirəsi qurtarmalıdır və biz qərar qəbul etməliyik. Ona görə də qısa danışın.

İbrahim İbrahimov. Sonra Mürşüd Məmmədov.

İbrahim İbrahimov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri! Mən bir müddət deputat-istintaq komissiyasının işində iştirak etdiyimə və sənədlərlə tanış olduğuma, ayrı-ayrı fərdlərin dindirilməsində iştirak etdiyimə görə müəyyən məlumatım var. Təbii ki, deputat-istintaq komissiyasının hazırladığı rəydə toxunulmayan məqamlara toxunmaq istəyirəm.

Əvvəla, onu nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm, Məclisin yığıncaqlarının birində təklif verdim ki, mən deputat-istintaq komissiyasından

azad olunuram, amma bu təklifim səsə qoyulmadı. Mən deputat-istin-taq komissiyasına daxil olanda səsvermə ilə daxil olmuşdum, təklifim səsə qoyulmadığına görə, deməli, mən komissiyanın tərkibində qalırdım, amma deputat-istintaq komissiyası özünün yığıncağında məni komissiyanın üzvlüyündən azad etdi. Mən bir şeyi nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm.

Əvvəla, xatirinizdə idisə, Surət Hüseynov burada çıxış edəndə mən ona sual verdim. Sualımın bir mənası var idi, Baş nazir, Ali Sovetin sədri istefa verəndə və eyni zamanda Prezident respublikanı, Bakı şəhərini tərk edib Naxçıvan bölgəsinə gedəndə qoyduğu şərtlərdən biri də ondan ibarət idi ki, əgər biz vəzifədə qalsaq, deputat-istintaq komissiyasının gedişinə obyektiv şəkildə nəticəsinin ortalığa çıxmasına təsir göstərə bilərik. Qoyduğu şərtlərdən biri də bundan ibarət idi. Mənə çox-çox təəccüblü gəldi, Heydər bəy. Siz maraqlı adam kimi, burada da artıq komissiyanın sədrinin rəyində və eyni zamanda, komissiya üzvü Mirmahmudun rəyində Surət Hüseynov siyasi məsuliyyət daşıyan kimi qeyd olunub göstərildi və Surət Hüseynov Baş nazir kimi təqdim olundu. Təbii, mənə məlum idi ki, maraqlı tərəf, Baş nazir kimi təqdim olunan və qəbul olunan Surət Hüseynov məsələlərin, komissiyanın gedişinin obyektivliyinə hökmən öz təsirini göstərəcək. Əgər Siz fikir verəndisə, Mirmahmud öz çıxışında göstərdi ki, komissiyanın iki rəyi var, birinci rəy tamamilə başqa idi. İkinci rəy isə srağagün və dünənki proseslərdə birbaşa, Heydər bəy, Sizin və Surət Hüseynovun komissiya üzvləri ilə, komissiyanın sədri ilə danışıqlarından sonra rəy dəyişib. Yəni bu rəyin dəyişməsi artıq həmin siyasi müzakirələrin obyektiv şəkildə getməsinə və eyni zamanda nəticənin obyektiv şəkildə ortalığa çıxarılmasına, təbii ki, öz təsirini göstərməlidir. Bu, prosesdə görsənir.

Əvvəla, mən komissiyada uzun müddət fəaliyyət göstərdim, məndə olan məlumatlara görə, Prezident xüsusi sərəncamı, göstərişi ilə Müdafiə Nazirliyinə göstəriş verib ki, Kəlbəcərdəki vəziyyət çox gərgin olduğuna görə 709-cu briqada yaradılsın. Hətta özü Surət Hüseynovla əlaqə yaradıb, Surət Hüseynovdan xahiş edib ki, Kəlbəcərdəki vəziyyətin ağırlığı nəzərə alınmaq şərtilə, könüllülərin yığılmasına köməklik göstərsin. Mən elə bilirəm ki, bu, Prezident tərəfindən uzunmüddətli mübahisələrdən sonra Surət Hüseynova yenidən göstərilən bir hörmətin nümunəsi idi. Son nəticədə necə oldu. Aprel ayının 1-də 709-cu briqada yaradıldı, sonra aprel ayının 3-də Gəncədə hərbi birlik yarandı və hərbi birlik xüsusi sənəd qəbul edib, bütün səlahiyyətləri öz üzərinə götür-

rüb hadisələrin gedişində iqtidarı kəskin şəkildə tənqid etdi və dövləti, funksiyaları, səlahiyyətləri öz üzərinə götürdü. Həmin sənədləri – çox güman və özlərinin dediyinə görə, əldə də var – Ali Sovetin sədrinə, Prezidentə, respublikanın rəhbərliyinə göndərdilər, o cümlədən aprel ayının 25-də Gəncədə 39 rayondan ibarət müşavirə keçirildi. Həmin müşavirədə də iqtidar, dövlət, Prezident də başda olmaqla, hökumət kəskin şəkildə tənqid olunurdu. Müəyyən sənədlər qəbul olundu, eyni zamanda, o sənədlərdə də həmin birliyin götürdüyü səlahiyyətlər təsdiq olunurdu. Belə olan tərzdə və eyni zamanda, Prezident tərəfindən Surət Hüseynova dəfələrlə etimad göstərilmiş, Milli Qəhrəman adı verilmişdi, xidmətlərinə görə, korpus komandanı olmuşdu. Surət Hüseynov korpus komandanlığından azad olunandan sonra Yun birliyinin prezidenti olmuşdu, Prezident tərəfindən göstərilən etimad idi. Məsələ burasında idi ki, uzun müddət komissiyanın rəyində göstərildiyi kimi, daxili faktorlar əsasını tapıb, burada xarici faktorlardan, ümumiyyətlə, danışılır.

Əgər xatirinizdədirsə, nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, Milli Məclisin qapalı yığıncaqlarından birində Azərbaycanın siyasi rəhbərliyi ilə hərbi rəhbərliyi arasında Qarabağ məsələsinin, müharibə probleminin həlli ilə bağlı kəskin fikir ayrılığı yaranmışdı. Onda iki fikirdən biri bundan ibarət idi, məsələ hərbi rəhbərlik tərəfindən belə qoyulurdu ki, Azərbaycanı hərbi böhrandan çıxarmaq, müharibəni uğurla başa çatdırmaq üçün Rusiyaya meyil etmək, Rusiya qüvvələrindən istifadə etmək lazımdır. Siyasi rəhbərlik isə məsələni başqa cür qoyurdu ki, biz Rusiyanın siyasi marağından çıxmaq, dünyanın demokratik inkişaf etmiş dövlətlərinin mövqeyini, münasibətini Azərbaycana yönəltmək, Azərbaycanda demokratik dövlət qurulmasını bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün Rusiyanın siyasi nüfuz dairəsindən uzaqlaşmalıyıq. Elə həmin ərəfədə, xatirinizdədirsə, Məclisdə, indi onu demək mümkündür, qapalı iclasda belə bir məsələ açıldı ki, Rusiya rəhbərliyi birbaşa Azərbaycan Prezidentinə, dövlət katibinə təsir göstərərək, Gəncədə fəaliyyət göstərən 104-cü diviziyaya Qarabağda sülhməramlı statusunun verilməsini tələb ediblər. Həmin dövrlərdə Azərbaycanın xarici siyasətində müəyyən uğurlar qazanmışdı və Rusiya artıq bu bölgədə öz nüfuzunu itirmək üzrə idi. Belə olan tərzdə Rusiya bütün qüvvəsi ilə, ciddi cəhdlə məhz bu cür təsir vasitələrindən istifadə edirdi. O vaxt siyasi rəhbərliklə hərbi rəhbərlik arasında yaranmış bu ziddiyyətdən çox böyük məharətlə istifadə olunmağa başladı.

Surət Hüseynov siyasi arenada olmayıb, siyasi fiqur kimi mən onun heç bir çıxışına rast gəlməmişəm, yalnız Surət Hüseynovu cəbhə bölgələrində göstərdiyi fəaliyyətlə tanımışam və mənə elə gəlir ki, burada Surət Hüseynovdan məharətlə siyasi məqsədlər üçün istifadə etməyə cəhdlər göstərildi. Bugünkü proseslər də bu səpkidə inkişaf etməyə başladı. 709-cu briqadanın birbaşa Müdafiə Nazirliyinə tabe olunması sərəncamda göstərilib və eyni zamanda, burada Mirmahmud Fəttayevin göstərdiyinə görə, 709-cu briqada Müdafiə Nazirliyinin əmrlərinə və göstərişlərinə tabe olmayıb, bu sənədlər var. Eyni zamanda, mən qeyd elədiyim kimi, aprel ayının 3-də və 26-da antidövlət, antikonstitusion sənədlərin qəbul olunması və orada Surət Hüseynova hərbi birliyin vəkili kimi ona dövlət rəhbərliyi ilə danışıqların aparılmasının həvalə edilməsi artıq Müdafiə Nazirliyini və Azərbaycan rəhbərliyini elə bir vəziyyətə qoyurdu ki, onlar bu məsələ ilə bağlı ciddi tədbirlər görsünlər.

Belə bir sual da ortalığa çıxır, əgər Müdafiə Nazirliyinin strukturunda olan bir hissə Müdafiə Nazirliyinin göstərişlərini, əmrlərini, sərəncamlarını yerinə yetirmirsə, onda dövlət, Müdafiə Nazirliyi neyləməlidir? Hüquqi, hərbi nizamnamə baxımından da məsələyə yanaşsaq, belə olan tərzdə – dünyanın bütün dövlətlərində belə olub – onun ləğv olunması, tərk-silah olunması üçün ciddi tədbirlər görülməlidir. Burada faktlar göstərdi ki, o cür ciddi tədbirlərin görülməsi üçün bütün qaydalardan istifadə olunubdur. Mən Dadaş Rzayevin dinlənilməsində iştirak etmişəm. Mən Dadaş Rzayevdən soruşdum ki, 709-cu briqada ləğv olunandan siz hansı vasitələrdən istifadə elədiniz? O göstərdi ki, biz onların bütün maliyyə imkanlarını kəsdik və onlarla bir neçə dəfə söhbət elədik, silahları təhvil versinlər və sair. Bu göstərişlərə əməl olunmayıb və rəhbərlik əməliyyat hazırlayıb. Mən iqtidarı bir şeydə günahlandırıram. Bəli, iqtidar qətiyyətsizlik göstərdi. İqtidar gərək birinci gün burada qeyd edib göstərərdi ki, əməliyyat olub, əməliyyat hazırlanıb, əməliyyat keçirilib və ölümlər də var. İqtidarın qətiyyətsizliyi orada idi ki, birinci gün, ikinci gün, üçüncü gün bütün bunları öz üzərindən atmağa başladı və burada heç nə yox idi.

Tabə olmayan bir struktura qarşı əməliyyatın hazırlanmasında nə hüquqi baxımdan, nə də hərbi baxımdan elə bir anlaşılmazlıq yoxdur, yalnız burada bir şey ola bilər. Hazırlanmış əməliyyat uğurlu keçib, yoxsa yox? Hazırlanmış əməliyyatın nəticəsində mülki əhaliyə ziyan dəyib, yoxsa yox? Hazırlanmış əməliyyatın nəticəsində maddi ziyan dəyib, yoxsa yox? Burada göstərilən nəticələrə görə üç nəfər mülki əhali ölüb

və buna görə də, bəli, iqtidar mülki əhalinin o əməliyyatın keçirilməsində, bütövlükdə, təhlükəsizliyini təmin etmədiyinə görə məsuliyyət daşıya bilər.

Heydər bəy, mən son anda bir şeyi demək istəyirəm. Təbii ki, bizim bu danışıqlarımız rəyə təsir göstərməyəcək və artıq iki-üç gündür, burada yığıncağın gedişində ssenari çox gözəl formalaşdırılıb, elə gözəl qurulub ki, Əbülfəz Elçibəyin də istefası qoyula bilər, hətta lazım gələrsə, başqa məsələlər də qoyula bilər, yəni bu cür köklənib, bu cür ruhlanıb və bizim danışığımız, təbii, rəyə təsir eləməyəcək. Ancaq son məqamda mənim vicdanım məcbur edir ki, bir neçə şeyi diqqətinizə çatdıram. Bugünkü qərardan çox şey asılıdır, tarix bugünkü qərarı qəbul etməklə axırıncı şansı vermişdi. Bəlkə də, axırıncı şansı.

Heydər bəy, Sizə məlumdur ki, əvvəlki Ali Sovetin sessiyalarında burada Sizə qarşı necə təşkil olunmuş metodlar var idisə, Siz həmin metodlardan burada bu gün Əbülfəz Elçibəyə qarşı tətbiq elədiniz və mən o vaxt o metodlardan Sizə qarşı istifadə edəndə Sizin keçirdiyiniz əsəbiliyi görürdüm. Bir insan kimi, buna yanırdım və hətta Ali Sovetin həmin sessiyalarında bir insan kimi, Sizi dəfələrlə müdafiə eləmişəm, çünki mənim borcum idi. Amma bu gün həmin metodları Siz birbaşa Əbülfəz Elçibəyə qarşı istifadə elədiniz. Mənə belə gəlir ki, siyasi mübarizəni, çox üzr istəyirəm, siyasi əxlaq dairəsində aparmaq olar. Mübarizəni də – Heydər bəy, Sizdən və hamıdan çox-çox üzr istəyirəm – kişi kimi aparmaq olar, uduzanda da, udanda da kişi kimi udmaq olar. Amma burada heç bir tərəf udmur, burada uduzan xalqdır, yalnız və yalnız xalqdır.

Artıq respublikada siyasi sabitlik təmin olunmayacaq. Keçən dəfə dediyimiz kimi, bu respublikada yaxın beş il müddət üçün siyasi sabitlik olmadığına görə banan respublikalarının birinə çevriləcək, bunun ən böyük, ağır zərbəsi xalqa dəyəcək. Onun da bütün günahları bizdədir ki, biz siyasi məqsədlər güddük, siyasi mənafeəldən, qrup mənafeələrindən çıxış edərək bu xalqı beş il müddətində əzaba, əziyyətə, girdaba yuvarlandırdıq. Təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mən məcburam, İbrahim İbrahimovun çıxışı ilə əlaqədar bir neçə kəlmə deyim. İbrahim bəy, Siz də məni yaxşı tanıyırsınız, mən də Sizi yaxşı tanıyıram. Mən Sizin mənim haqqımda dediyiniz sözləri rədd edirəm. Guya mən burada maraqlı tərəf kimi çıxış edirəm, yaxud da ki burada bir ssenari var, filan var, beşməkan var. Mən heç bir siyasi mübarizə aparmıram. O siyasi mübarizəni siyasi qabiliyyətiniz

olmadığı halda Siz aparırsınız. Siyasi mübarizəni o adam aparmalıdır ki, onun siyasi mübarizə aparmağa qabiliyyəti var, onun bir siyasi potensialı, bacarığı var. Siz, Allah şahiddir ki, mən iki ildən artıqdır sizin kimi adamların təzyiqinin altında Naxçıvanda oturmuşam. Bir mənə görə Naxçıvana nə qədər təzyiqlər olunub, o cümlədən şəxsən Sizin tərəfinizdən.

Siz Naxçıvanın Zeynəddin kəndinin müəllimisiniz. Siz keçən il avqust ayında Naxçıvana gəldiniz, təbliğat apardınız ki, dəmir yolu açılmalıdır. Mən çalışırdım ki, dəmir yolu açılsın, camaat qışda donmasın. Siz şəhərləri, kəndləri gəzirdiniz, Xalq Cəbhəsinin yığıncaqlarında çıxış edirdiniz, gedib televiziya da çıxış elədiniz ki, dəmir yolu açılmalıdır. Mən isə çalışırdım dəmir yolu açılsın, çünki mən bilirdim ki, qışda camaatı nə təhlükə gözləyir. Siz isə nə Naxçıvanda danışdırdınız, hamı it əti, pişik əti yeyəcək, amma dəmir yolunu açmayacağıq, çünki biz avqust və sentyabr-oktyabr aylarında Dağlıq Qarabağı ermənilərdən tamamilə təmizləyəcəyik. Bu, mənim iş otağında Sizin mənə dediyiniz sözlərdir. Mən Sizi dəvət elədim, dedim ki, Siz bu işə təzə qoşulmuş adamsınız, Sizin nə siyasi, nə də hərbi təcrübəniz var, gəlin, bu işləri etməyin. Bu işləri gedin Qarabağda, Bakıda, başqa yerdə edin, Naxçıvanın başına bu işləri gətirməyin. Mən bunları Sizə dedim və mən sizin üzünü, gözünü də dik baxıram, deyirəm, Siz o qışda Naxçıvanı gətirdiniz bəlaya saldınız. Mən Sizə dedim ki, Siz Bakıda yaşayırsınız, Sizin Zeynəddin kəndində seçicilərinizdən xəbəriniz yoxdur, onlar necə yaşayırlar, orada Siz siyasi intriqalar, siyasi mübarizələr aparırsınız. Naxçıvanı bu işə qatmayın. Qatdınız, qatdınız və bu qışda naxçıvanlılar nə çəkdi?

İndi Əbülfəz Elçibəy gedib Naxçıvanda sığınacaq tapıb... Mən onu Prezident kimi, neçə dəfə dəvət etdim Naxçıvana ki, Əbülfəz bəy, gəl Naxçıvana, gör camaat nə əziyyət çəkir, nə zillət çəkir. O da gəlmədi, Siz də gəlmədiniz, çünki burada hamınız özünüz üçün isti yerlər tapdınız. Mən heç bir mübarizə aparmıram. Siz mübarizə aparıb hakimiyyətə gəlmək istəmisiniz və gəlmisiniz, bu hakimiyyəti də apara bilmirsiniz. Mən mübarizə aparmamışam, mən gedib, sadəcə, Naxçıvana sığınmışam.

Bəli, burada, bu zalda da mənə qarşı ədalətsizliklər olub, Moskvada da olub. Naxçıvanda Ali Məclisə rəhbərlik edəndən sonra sizin tərəfinizdən də mənə qarşı ədalətsizliklər olub, bunu niyə demirsiniz, bunların hamısını eləmisiniz. Mən bir il Əbülfəz Elçibəydən xahiş elədim, bir dəfə ayaq bassın Naxçıvana. Gəlin, görün, bu camaat necə yaşayır?

Gəlmədi. Əksinə, Naxçıvanın elektrikləri kəsildi, fikir verilmədi. Naxçıvanın dəmir yolu işləmədi, fikir verilmədi, Naxçıvanın qazı kəsildi, fikir verilmədi, Naxçıvan qaldı qışda. Siz bilirsiniz, Naxçıvanın 70 faiz ağacları kəsildi, Naxçıvan belə faciəli vəziyyətə düşdü, gəlmədi.

İndi həmin Əbülfəz Elçibəy və onun ətrafında onu bu günə salan adamlar, Siz onları yaxşı bilirsiniz, gedib oturublar Kələki kəndində. Siz də deyirsiniz ki, mən burada Əbülfəz Elçibəylə mübarizə aparıram. Heç bir mübarizə aparmıram, heç bir şeydə iddiam yoxdur. Mən burada demişəm və bilirsiniz ki, mən bura gəlmək istəmirdim. Əbülfəz Elçibəy ayın 6-dan mənə zəng eləməyə başlayıb, iyunun 6-dan 9-na qədər mən müqavimət göstərmişəm, mən nə mübarizə aparıram?! Ancaq əgər Siz gözləyirdinizsə, mən gəlib burada bu olan cinayətlərin üstünü basdıracağam, demək, səhv eləmisiniz. Mən heç vaxt cinayətin üstünü basdırmamışam, basdırmayacağam. Ona görə də mən Naxçıvana gələndə Xalq Cəbhəsinin adamlarını vəzifəyə gətirdim, Siz onu yaxşı bilirsiniz. Mən gələndə qədər Naxçıvanda Xalq Cəbhəsinin üzvlərindən bir nəfər adam vəzifədə deyildi, Şərur rayonunda, Culfa rayonunda, Ordubad rayonunda vəzifəyə gətirdim. Mən Ali Məclisə seçilən kimi, Ali Məclisin sədrinin müavinlərinin ikisini Xalq Cəbhəsinin üzvlərindən təqdim etdim, onlar da indi orada mənim əleyhimə iş aparırlar. İndi buradan qaçıb gediblər orada, Naxçıvanda sessiya keçirmək istəyirlər, gəlib təzyiq edirlər Ali Məclis sədrinin birinci müavininə ki, tələsik sessiya keçirdin, çünki onlardan birini Ali Məclisə sədr seçmək istəyirlər. Siz bunları bilirsiniz? Bilirsiniz, yaxşı bilirsiniz.

Mən keçən ilin avqust ayında Sizə dedim, niyə Siz öz Zeynəddin kəndinizi belə tezliklə unutdunuz? Mən isə unutmadım. Mən getdim o xalqla birlikdə Naxçıvanda oturdum, qışda da dedim, donsanız, mən də Sizinlə donacağam, ölsəniz, mən də sizinlə öləcəyəm. Ancaq mən sizi bu qışdan çıxaraçağam. Siz də burada oturub siyasi intriqalarla məşğulsunuz və burada da mənə qarşı böhtan sözlər deyirsiniz, yaramaz, bu, yaramaz, İbrahim bəy. Yaramaz. Yaraşmaz bu.

Bilirsiniz ki, mən Sizi çox yaxşı tanıyıram, mən burada ədalət naminə oturmuşam və bu gün də buradan getməyə hazıram, mənə heç bir şey lazım deyil, gəlin, oturun, Əbülfəz gəlsin otursun burada. Nə üçün qaçdı? Bir aydır ki, burada yoxdur. O nə cür Prezidentlik edir? Siz isə istəyirsiniz ki, mən oturum burada bütün bu əziyyətləri çəkim, o da orada, Kələkidə otursun araq içsin. Ona görə də mən xahiş edirəm, hamıya söz verirəm, hamını dinləyirəm, heç bir siyasi mübarizə də aparmıram.

Məclisin, xalqın iradəsi olan günü mən buranı tərk etməyə hazıram. Heç bir vəzifə iddiasında deyiləm. Ancaq mən əgər bura dəvət olunmuşamsa, zorla məni bura gətiriblərsə, mən burada ədalət naminə çalışacağam. Mən Sizə müraciət edirəm, Əbülfəz Elçibəy Prezidentlik etmək istəyirsə, qayıtsın gəlsin bura. Qayıtsın gəlsin, bir aydır gedib orada oturub. O mənə təminat verməlidir.

Oktyabr ayının 24-dən həmin Fərəc Quliyevin başçılığı ilə Naxçıvan-da çevriliş edib, məni oradan qovmaq istəyəndə Əbülfəz Elçibəy mənə nə təminat verdi? Mən 9 dəfə Əbülfəz Elçibəylə telefonda danışdım, dedim, bu adamları yığışdırın. O mənə deyir, nə cür yığışdırım? Dedim bunlar Xalq Cəbhəsinin qeyri-qanuni silahlı adamlarıdır, Siz Xalq Cəbhəsinin sədrisiniz, göstəriş verin yığışdırsınlar. Siz bilirsinizmi ki, o bu göstərişi vermədi? Nəhayət 15 min Naxçıvan əhalisi, qoca, cavan, qadın, uşaq, kişi toplaşdılar ora, o camaatı oradan dağıtdılar. Həmin Fərəc Quliyev, o cinayətləri etmiş adam sonra gəldi Azərbaycanın Xalq Cəbhəsinə sədr oldu və bütün bu Əbülfəzin başına gələn işləri də o gətirdi, bunu Siz ki, yaxşı bilirsiniz, mən nə təminat verməliyəm? Vəcdanınızı itirməyin.

Mürşüd Məmmədova söz verilir. Ondan sonra Rəhim Qaziyev danışacaq.

Mürşüd Məmmədov. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Hamınız bilirsiniz ki, 1993-cü il iyunun 4-də Azərbaycana son dərəcə ağır və Azərbaycan xalqının ləyaqətini alçaldan bir qara səhifə yazılmışdır. Deputat-istintaq komissiyası 9 iyundan 7 iyula qədər imkanı daxilində, nə qədər material lazımdır əldə eləyib, təhqiqat aparıb. Təbii ki, bu bütün faktları, bütün hadisələri ensiklopedik səviyyədə əhatə etmək səlahiyyətini üzərinə götürməmişdi və bu, imkan xaricindəydi. Yəqin, istintaq komissiyasının təhqiqat obyektindən kənarda qalan materialları, sözsüz ki, istintaq orqanları, hüquq mühafizə orqanları təhqiq edəcək. Mən belə başa düşürəm, bu, son dərəcə vacibdir və elə hesab edirəm ki, bu hadisəylə bağlı olan günahkarlar qanun qarşısında cavab verməlidirlər. Bir yerdə ki qardaş qanı tökülüb, bu qana səbəb, bu qana bais olan adamlar tarix qarşısında, millət qarşısında cavab verməlidirlər.

Mən bura bir məsələyə görə çıxmışam, əvvəla, komissiyaya qarşı hədsiz dərəcədə, bəzən yersiz iradlar irəli sürülür, komissiyanın gördüyü işi, ümumiyyətlə, heçə endirmək tendensiyası güclənir və mənə elə gəlir ki, bu münasibət düzgün münasibət deyil. Yəni kimə tapşırılsay-

dı ki, bir ay müddətinə bu işlər görülsün, təbii, bundan artıq iş görmək çətin idi. Mən bununla demək istəmirəm, komissiya hər şeyi eləyib və komissiyanın artıq problemi yoxdur, sözsüz ki, çağırılmalı adamlar var idi, həmin adamlar çağırılmayıb. Həmin adamlar çağırılsaydı, istintaq, təhqiqat prosesi daha dolğun, daha zəngin olardı.

Məni bu gün çıxış eləməyə vadar edən başqa bir məsələdir. Dünən də, bu gün də Milli Məclisdə iştirak edən hörmətli millət vəkillərimizin, qonaqlarımızın arasında çox dəhşətli bir nifrət ruhu, intiqamçılıq ruhu, qisasçılıq ruhu hökm sürür. Təsəvvür eləyin ki, 1992-ci ilin martından bəri 4 dəfə Azərbaycanda Prezident dəyişdirilib. Yoldaşlardan biri haqlı olaraq dedi ki, Azərbaycanın banan respublikasına çevrilmək təhlükəsi var. Martın 5-6-da Ayaz Mütəllibov getdi, ikinci dəfə mayda qayıtdı, 14 mayda hörmətli Yaqub Məmmədov getdi, Əbülfəz bəy gəlib. Mən istəyirəm ki, respublikamızın ictimai-siyasi həyatında baş verən proseslərə beynəlxalq aləmin gözü ilə baxaq, görək Amerika necə baxacaq, İngiltərə necə baxacaq, Skandinaviya necə baxacaq.

Mən üzr istəyirəm, xahiş edirəm, inanın ki, mən heç bir partiyanın, heç bir siyasi qurumun mövqeyindən danışmıram, tamam müstəqil deputat, Azərbaycanın vətəndaşı kimi danışiram. Yəni burada hökm sürən nifrət, qisasçılıq, intiqamçılıq ruhu məni bir azərbaycanlı kimi narahat eləyir, qardaş, biz hara gedirik? Bir fikirləşək, görək Azərbaycan xalqı kiçik bir xalqdır, burada 200 nəfər adam iştirak edir, 200 fikir irəli sürürlər. Mən hörmətli Heydər Əlirza oğlundan xahiş edirəm ki, Tanrının ona verdiyi ağsaqqallıq və müdriklik səlahiyyətindən istifadə eləsin, milləti bu parçalanmadan xilas eləsin. Bu gün haqqında danışdığımız adamların balaları bu söhbətlərə qulaq asır, onlar necə münasibət bəsləyəcək? Siz istəyirsiniz ki, bu intiqamçılıq, bu qisasçılıq nəsil-nəsil davam eləsin və sonra boya-başa çatan nəsillər hamımıza düşməni kimi baxsın.

Mən istəyirəm ki, bu gün milli həmrəylik haqqında bütün siyasi partiyalara, bütün Azərbaycan xalqına müraciət qəbul edilsin. Yəni millətin bu gün haqqı yoxdur ki, bir-birinə diş qıcasın. Kim günahkardır, kim cinayət törədib qanun qarşısında cavab verəcək və heç kəsin ixtiyarı yoxdur, heç bir canını, millətin qanını tökəni müdafiə eləsin, nə mənəvi, nə hüquqi, nə də siyasi haqqı yoxdur. Mən təkrar edirəm, Yasər Ərəfat başının ləçəyini bu günə kimi açmayıb, ona görə ki, onun torpaqları əsarət altındadır. Mənə elə gəlir ki, torpaqları əsarət altında olan, analarının, bacılarının namusuna təcavüz edilən bir şəraitdə bizim hamımız bir-birimizə kişi deməkdə ehtiyatlı olmalıyıq.

Mən artıq dərəcədə xahiş edirəm, bir halda Kəlbəcər əsarət altındadır, Şuşa gedib, Laçın gedib və məndən qabaq çıxış eləyən deputatların o fikri ilə tamam şərikəm ki, biz satılmış, verilmiş torpaqlarımızın hamısı barədə təcili surətdə – məndə olan məlumata görə deputat-istin-taq komissiyası tərəfindən bunlar artıq başa çatıb, – bir həftə, ya on gün ərzində hesabatı qoyulsun. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Mürşüd müəllim, Siz burada ümumi təbliğat apardınız, ancaq mənə deyin görüm konkret nə istəyirsiniz? Əgər Əbülfəz Elçibəyi istəyirsiniz, gətirin bura, gətirin. Ya başqa nə ümumi həmrəylik? Nə istəyirsiniz? Siz bu zalda siyasəti aparan adamlardan birisiniz, Gəncə şəhərində də icra hakimi olmusunuz, o Gəncə şəhəri də dağılıb.

Mürşüd Məmmədov. Gəncə şəhəri dağılmayıb, mən Sizə deyim niyə dağılmayıb.

Sədrlik edən. Mən hesabat istəmirəm. Siz deyin, Siz söz istədiniz, mən də yazdım bura verdim, amma mən başa düşmədim Siz nə istəyirsiniz?

Mürşüd Məmmədov. Əvvəla, mən demək istəyirəm ki, mənim özüm də 1993-cü ilin fevral ayında iqtidarın yeritdiyi kobud kadr siyasətinin qurbanı olmuşam. Surət bəyə qarşı yeridilən təcavüzə, qeyri-insani siyasətə qarşı, yəni sülh yoluyla, dinc yolla o problemlər ki həll olunardı, mənim özümə də deyirdilər ki, Surət bəyin qonaq evində olan dəstəsinə zor tətbiq elə, mən bunu eşitməmişəm və adını da qoyurlar, qüsurlarına görə vəzifədən götürülsün. Məni düz başa düşün, mən 7 milyonluq xalqın parçalanmasının əleyhinəyəm. Kim bu parçalanmanın tərəfdarıdırsa, öz işidir.

İkincisi, Heydər müəllim, Siz demisiniz ki, biz Azərbaycanda siyasi plüralizmi müdafiə edəcəyik. Mən belə hesab edirəm ki, mən qətiyyətlə, heç vaxt ekstremist mövqedən çıxış eləməmişəm. Mən həmişə Azərbaycanın birliyini, Azərbaycan dövlətinin mənafeyini həyatımın mənası hesab eləmişəm və bu amal uğrunda mübarizə aparacağam. Mən belə hesab edirəm, 4 iyun Gəncə hadisələri – mən o hadisədən çıxış eləyərək dedim ki, bu gün biz milli həmrəylik barədə qərar qəbul eləməliyik – tariximizin ən ləkəsiz, ən şəərəfsiz səhifələrindən biri olduğuna görə həm də milli yaddaş günü elan olunsun. Yəni hər 4 iyun gəldikcə biz bilək ki, bu xəyanətlər olub, bu təxribatlar olub, qardaşlar bir-birinə qarşı qoyulub, qan tökülüb və indən sonra bu qan tökülməsin. Ümumiyyətlə, dövlət səviyyəsində öz xalqına qarşı hər hansı bir səviyyədə zor tətbiq

edilirsə, bu, milli xəyanət elan olunsun. Yəni mənim danışığım qətiyyən kimisə kiməsə qarşı qoymaq deyil. Mən bu fikirdən uzağam, Heydər müəllim.

Sədrlik edən. Yaxşı, bir şey anlamadım, amma buyurun. Mən Azərbaycan dilini yaxşı bilirəm.

Mürşüd Məmmədov. Siz görkəmli siyasi xadimsiniz axı, gərək belə şeyləri biləsiniz.

Sədrlik edən. Söz verilir Rəhim Qaziyevə. Sonra Ədalət Rəhimli çıxış edəcək.

Rəhim Qaziyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkili. Mən əsas çıxışıma başlamazdan əvvəl zalı çalxalanmağa vadar edən Mürşüd bəyə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Mürşüd bəy, Siz dediniz, məni işdən çıxarmaq kədr siyasətində kobud səhv oldu, amma mən birinci gündən demişdim ki, Sizi icra hakimi qoymaq kobud səhv olmuşdu. Gəncədə Surətə qarşı təxribatın başlanmasına birinci səbəb Siz olmusunuz, mən elə bildim, Siz onu etiraf etməyə çıxacaqsınız. Səməmi olmaq lazımdır. Bilirəm, özü də ki, fakt bilirəm.

Hörmətli millət vəkili, ümumiyyətlə, istintaq komissiyasının arayışı tam əhatəli yazılmayıb, burada deputat-istintaq komissiyası cinayət məəcəllələrinin nömrəsini qoymaq deyil, amma konkret 4 iyunda Gəncədə baş vermiş hadisənin xronoloji prosesini izah eləyib nəticə çıxartmalıydı. Mən keçən dəfə çıxışında dedim, bir də xatırladıram, bu qan Gəncədə martın 20-25-i ərəfəsində baş verməliydi, həmin dövrdə ağsaqqalların iştirakı ilə orada proses yatırıldı. O müddətdə Pənah Hüseynov Gəncədə həyata keçiriləcək fəvqəladə vəziyyətlə bağlı Prezident tərəfindən imzalanmış, nə radioda, nə də televiziya da elan olunmamış, Məclisdə təsdiq olunmamış fərmanla gəlmişdi. Gəncə ağsaqqallarının və Gəncə idarə rəhbərlərinin iştirakı ilə keçən Məclisdə həm diviziyanın binasında, həm də Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin idarəsinin binasında göstərdi ki, biz iqtidarın rəhbərləri siyasi rəhbərlik tərəfindən qarşımıza qoyulan bu məsələni həll edəcəyik, hətta qan tökülsə belə, ondan əl çəkəsi deyilik. Orada da başa salındı ki, ay Pənah, bu, qarpız satmaq deyil, bu milləti qana sürükləməyin. Şükür Allaha, İsmayıl müəllim və Tofiq müəllim gəldi, o proses sakitləşdirildi və orada qərara alındı ki, sabah-biri gün hərbi hissə təhvil alınsın və Prezidentlə bilavasitə danışılandan sonra televiziya da ağsaqqallar tərəfindən məlumat verilsin və qeyri-qanuni tutulan adamlar buraxılsın. O dövrdə daxili işlər naziri

olan İsgəndər Həmidov da gəldi, bu proses yatırıldı, bunlar səhərisi gün baş verməliydi.

709-cu briqadanın yaranması prosesi niyə başlamışdı. İqtidarın haradasa bir balaca fərasətli adamlara qarşı uzunmüddətli, əsasən də Pənah, Arif... Bu gün iqtidar niyə pis günə qalıb? Nə Pənah, nə Arif, nə Əli Kərimov, nə Fazil Mustafayev, nə də Fərəc Quliyev yoxdur ki, heç olmasa, faktlarla gəlib çıxış eləyəydilər. Əbülfəz bəy qaçıb ora, bunlar da onun dalınca çıxıb gedib. Bəs ona görə dedik iqtidar layiqli deyil ki, idarə eləyə bilmədi və əlimizə verilən imkanı bu şəkllə saldı, xalqı faciəyə gətirdi. Bu prosesdə həmin məlumatlar verilmədi və 709 ona görə yarandı ki, Kəlbəcər in getməsi reallaşmışdı. 25-də hökmən nə isə eləmək istəyirdi, ona görə 25-də vəziyyət gərginləşəcək, 3-4 dəfə güllə açılacaq və millətə də məlumat ver iləcək ki, Surət orada camaatın başını qatdı, hərbi qüvvələr gəldi Gəncəyə və Kəlbəcər verildi. Orada da o vəziyyətə gətirmişdilər ki, qarşıdakı evlərin damına snayperdən tutmuş pulemyota qədər qoyulmuşdu, nə isə bir güllə atılsın. Allaha şükür olsun ki, ağsaqqalların, oradakı adamların rəyi ilə bu məsələ yatırıldı və buna bəhanə olmadı. Vuruşan uşaqlar da Murova getdilər, sonra oradan Güllüstana çıxmaq qorxusu var idi, getdilər Güllüstana və mövqeyi müəyyən müddət saxladılar.

Onsuz da Kəlbəcər verildi və arada da hərbi əməliyyatların səngiməsindən istifadə edərək dedilər, yenə bir qüvvə kimi, Surət Hüseynov və oradakı silahlı qüvvələrdən yaxa qurtarmaq və bu da həddindən artıq savadsızlıqla getdi. Təsəvvür eləyin, yanvar ayında bizim əməliyyatımız baş tutmadı, təxribatlar baş verdi, Xüsusi İdarə yaranmışdı, yəni Prezidentin bilavasitə özünün nəzarəti altında və o da əks-kəşfiyyat xarakterli idi. Yəni ordu və ordu hissələrində baş verən təxribatların vaxtında qarşısı alınmalıydı və mən Heydər Əliyevə demişdim ki, Siz həmin Xüsusi İdarənin rəisini çağırın, xüsusi məlumatlar var. Mən ona demişdim, həm də konkret məlumat vermək istəyirəm, Prezidentə 53, ya 54, ya da daha çox məxfi məlumat çatdırılıb. Prezident də ona deyib ki, mənə bu məlumat Pənah Hüseynov vasitəsilə çatdırılmalıdır. O 53, ya 54 məxfi məlumatın 25-i zərflə keçmiş dövlət katibi Pənah Hüseynovun seyfində açılmamış qalıb. Zərfin ağzı açılmayıb. Bu ərəfədir ki, orada əməliyyatlar gedir. Pənah da ağlının gücündən Baş nazir keçəndə, sevindiyindən gəlib Xüsusi İdarəyə zəng eləyir ki, gəlin, zərfləri aparın. Ağzı açılmamış məxfi zərflər qalıb orada. Bu da vurulan ən dəhşətli zərbə.

Sonra söhbət ondan getdi ki, Rusiyanın buradakı 104-cü diviziyası fəallaşmışdı və orada sülhməramlı qüvvələr kimi dayanmalıydı. Tamamilə

belə deyildi. Sadəcə olaraq, həmin komanda Əbülfəz bəyin beyninə yeritmişdi ki, bunların Şərbakla münasibəti çox yaxşıdır, çevriliş edəcəklər. Orada Rəhimin, Surətin və başqalarının münasibəti yaxşıdır. Hətta yadıңызdadırsa, qapalı iclasda Pənah dedi ki, sən telefonla nə danışmısan? Deməli, bizim kəşfiyyat, əks-kəşfiyyat işini buraxıb mənim telefonla danışığımı yazıb. Gör millət nə günə qalıb ki, Müdafiə Nazirliyinin telefonunu dinləyirlər. Bunlar da nəyin bahasına olursa-olsun hərbi hissənin çıxarılmasını qarşıya qoydular və bununla da Azərbaycanda hərbi qurum yaranırdı. Onun hər hansı bir mənbəyi olan bir nöqtə də aradan çıxdı və dəfələrlə də qarşıya qoydu ki, hökmən Surət əmr verilib çıxarılmalıdır. Onunla da mən istefaya getdim, əsas məqsəd də o idi ki, ordunu siyasi işlərə qata bilsinlər. Mən orada olanda heç bir ordu hissəsi qeyri-qanuni heç bir daxili işlərə qatışa bilmirdi. Ondan sonra da Dadaş Rzayev, Nurəddin Sadıqov – onlar nizami hərbcilərdir və professional hərbcilərin gedişini bilmirlər – Pənah Hüseynovu 3-4 dəfə dəvət eləyəndə Pənah Hüseynov başladı göstərişlər verməyə. Hərbdə pis-yaxşı başladığımız quruculuq işləri bununla da dağılmağa başladı. Burada yeganə silahlı qüvvə Surət Hüseynov qalırdı ki, tərk-silah olunsun. Bunları gecə-gündüz hakimiyyətdə hegemonluğu son nöqtəyə çatdırmaqdan ötrü yeganə arzusu o idi ki, bu qüvvə də məhv olsun. Məhv olandan sonra, bayaq Əvəz müəllim dedi, səhər yeməyi, günorta yeməyi, şam məsələsi.

Əməliyyat 3 hissəyə bölünmüşdü. Səhər yeməyi 709-un məhvi, tabe olması idi. Günorta yeməyi Surət Hüseynovun yaşadığı kvartalı mühasirəyə alıb Surət Hüseynovun ya həbs, ya da məhv olunması idi. Şam Yevlax Yun zavodunun dağıdılması idi. Ondan sonra ikinci hissə gəlirdi. Bakıda və digər yerlərdə bəzi adamları həbs eləyib aradan götürmək. Onun üçün də Pənah Hüseynov çox şad-xürrəm dedi, bu əməliyyatın üçü də hazırlanıbmış.

Bu məsələlərin hamısının öz qiyməti verildi. Çox təəssüf edirəm ki, istintaq komissiyası doğru qiymət verməyib. Mən hər hansı bir cəzanı çəkməyə hazıram, amma mən siyasi məsuliyyəti başa düşmürəm. Mən də siyasi xadim olmamışam, nə mənada, mənim nə siyasi partiyam, nə də siyasi dəstəm olub və hər addımda da harada hiss eləmişəm ki, qan tökülə bilər, onun qarşısını almaqdan ötrü getmişəm. Əgər burada hər hansı məsuliyyət düşürsə, Cinayət Məcəlləsinin konkret maddəsini yazın, mən xalqın qarşısında cəza çəkməyə hazıram.

O ki qaldı mənim konkret rəyim. Yenə öz fikrimdə qalıram və hesab edirəm ki, Əbülfəz Elçibəyə etimadsızlıq göstərilməlidir və burada iştirak

eləyən adamlar konkret cinayət məsuliyyətinə cəlb edilib, kim olur, Rəhimdir, Əhməddir, kimdir, iş getməlidir və sona da çatdırılmalıdır. Amma bu gün o olmalıdır ki, Prezidentə etimadsızlıq qəbul olunmalıdır.

Dəfələrcə burada deyildi ki, Prezidentə təminat verin gəlsin. Mən başa düşürəm, dəfələrcə də burada o bəndi yada salıblar ki, Prezident bu xalqın təhlükəsizliyinin təminatçısıdır. Kimlər bu adama deyib ki, Prezidentə qəsd olunacaq. Bu şey ancaq Prezidentin yaxın ətrafı tərəfindən onun beyninə yeridilən bir şeydir. Mən təsəvvür eləmirəm ki, ona qəsd oluna bilər. Kimin nəyinə lazımdır ona qəsd eləyib dünyada xalqı da, milləti də, özünü də biabır eləsin. Bu adam öz-özünə qəsd eləyir ki, komanda yığa bilmədi və komandanı öz ətrafında tamamilə bacarıqsız adamlarda gördü.

Mən hesab edirdim ki, Əbülfəz bəy Azərbaycanı model kimi götürəcək və Azərbaycan xalqına da bütün kədr kimi baxıb oradan safları seçəcək, çürükləri rədd edəcək. Təəssüf ki, bu olmadı. Mən xahiş edirəm, bundan sonra da istintaq aparılsın, çünki maliyyə məsələləri də var, konsernlərdə, müxtəlif nazirliklərdə, onda daha çox eyblər açılacaq.

Bu gün televiziya vasitəsilə mənə qulaq asan mübarizə yoldaşlarıma mən bir söz deyirəm. Bizim məqsədimiz Azərbaycan dövlətçiliyini saxlamaqdır, kimisə ilahiləşdirib, özü də ilahi olmadan, onun arxasınca gedib, xalqın iradəsinə zidd hərəkət eləməyi mən qəbul eləmirəm. Bu gün istedadına da hörmət elədiyim İsa Qəmbərov o qədər ağır vəziyyətdə qalmışdı ki, heç vaxt məntiqi cəhətdən uduzmayan adam bu gün suallardan büdrəyirdi. Bu, təkzibolunmaz faktdır. Həyatda qələbə qazanmaqdan ötrü məğlub olmağı bacarmaq lazımdır və məğlubiyyəti görməyən adam qələbəyə çata bilməyəcək. Konkret təklifim odur ki, səssə qoyulsun və Prezidentə etimadsızlıq göstərsin.

Sədrlik edən. Ədalət Rəhimli. Sonra Şaitdin Əliyev.

Ədalət Rəhimli. Hörmətli həmvətənlər, dünən biz, Azərbaycan tarixinin qara səhifələrindən olan 4 iyunda Gəncədə baş verən faciəni öyrənən deputat-istintaq komissiyasının apardığı təhqiqatla tanış olduq. Onun nəticələrinə lakonik qiymət vermək olar, 709 nömrəli hərbi hissə tərəfindən hərbi itaətsizlik baş vermiş, hakimiyyət orqanları qanuni, lakin səbətsiz tədbirlər görməyə cəhd etmişlər, nəticədə 22 nəfər qətlə yetirilmiş, bir neçə nəfər deputat və digər hökumət nümayəndələri girov götürülmüş, hərbi və psixoloji təzyiq nəticəsində qanuni hökumət dəyişdirilmiş və respublikada siyasi, hərbi qeyri-sabitlik yaranmışdır.

Deputat komissiyasının təzyiqlərə məruz qalmasına baxmayaraq, imkan daxilində obyektiv işləmişdir. Deputat komissiyasının təhqiqatları İmam Mustafayevin başçılıq etdiyi nümayəndəliyin bütün maddələrinin birtərəfli olduğunu sübut etmişdir. Görünür, deputat komissiyasının bu günahlarının tarazlaşdırılması mövqeyi bu gün bəzi adamları təmin etmir, odur ki, respublika prokurorluğunun birtərəfli keçmiş iqtidarı ittiham edən çıxışları təşkil edildi. Keçmiş nazirlər Rzayev, Təhməzov psixoloji təzyiqlə, hədə-qorxu altında öz məlumatlarından imtina etməyə məcbur edildilər. Rzayev əvvəlki çıxışlarını təkzib edərək ona əməliyyatı aparmaq üçün Prezidentin guya telefonla göstəriş verdiyini söylədi. Hərbi əməliyyatların aparılması haqqında yazılı əmri Rzayevin düz danışmadığını sübut edir, bu sübut həm də deputat Mirmahmud Fəttayevin çıxışlarında da var.

Adi hüquq normalarını pozaraq çıxışını yalnız keçmiş iqtidarın silahlandırılmasına yönəldən hərbi prokuror Rövşən Əliyev açıq-aydın hüquq qaydalarını zəif bilən xalqa, ictimai rəyə təsir etməyi cəhd etdi. Dünənki çıxışlar iqtidarın öz hakimiyyətini möhkəmləndirmək məqsədilə xalqımızın görkəmli oğulları Əbülfəz Elçibəyi və İsa bəyi gözədən salmağa yönəlmişdir.

Bəli, Heydər müəllim, mənəm Sizə bir neçə sözüm var. Bir aydır Siz Milli Məclisə rəhbərlik edirsiniz. Bu müddətdə müxtəlif obyektiv və subyektiv səbəblərdən Milli Məclisin fəaliyyəti pozulmuşdur. Bu, dər-din yarısıdır. Ən böyük bəla budur ki, Milli Məclisin reqlamentinə metodik surətdə əməl olunmur, gündəliklər çox vaxt müzakirə olunmur, təkliflər qulaqardına vurulur və müzakirə edilmir, çıxış və suallara mane olunur. Yerdən söyüşlər, hədə-qorxular, işləməyə mane olurlar. Burada oturanlar çox tez-tez tarixin pərdələrini unudurlar. Vəzifə hərisliyi, intiqam çağırışları heç də vəziyyəti sabitləşdirmir. Başa düşmək olmur bu bədbəxt deputatların içərisində nə qədər terrorçu var ki, Ali Sovetin binasında onlarla silahlı adamlar vardır. Bir sözlə, Milli Məclisin üzvləri, xüsusilə müxalifət mövqeyində duran 5-6 deputat üçün dözülməz bir psixoloji atmosfer yaradılmışdır. Bunlar hər şeydən əvvəl, Sizin proqram çıxışınızda vəd etdiyiniz demokratiyaya ziddir.

Siz, təbii ki, bizim Milli Məclisdən getməyimizə nail ola bilərsiniz, amma bu, heç də siyasi vəziyyətin sabitləşməsinə kömək etməz. Təzyiq əks-təzyiq bərabərdir, Siz bunu gücləndirsəniz, azadlığa, demokratiyaya alışıb xalqımız da müqaviməti gücləndirəcəkdir. Yəqin ki, Sizin kimi mənəm də haqqım var, mən Ədalət Rəhimliyəm. Yəqin,

Stalinin, Fidel Kastronun və digər hökmlərin hökmlərlik təcrübəsi sübut edir ki, zorla, diktə ilə xalqı ağ günə çıxarmaq, hüquqi və mülkiyyət dövlət yaratmaq mümkün deyil. Ümumiyyətlə, zora əsaslanan hakimiyyətin heç bir perspektivi yoxdur və o, şəxsən məsuldur. Ona görə mən Sizə müraciət edirəm, Milli Məclisin normal fəaliyyətini təmin etməyə və antidemokratik qüvvələri dəstəkləməməyinizə dəvət edirəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Ədalət bəy, mən Sizə cavab verməyə məcburam, çünki Siz, yəqin ki, həqiqətdən, gerçəklikdən kənar fikirləşirsiniz. Bəli, mən bir aydır burada Məclisə rəhbərlik edirəm. Siz görürsünüz ki, biz bir aydır nə şəraitdə yaşayırıq. Siz bir il içərisində burada guya reqlamentə riayət etmisiniz, qərarlar qəbul etmisiniz, filan işlər görmüsünüz, nəticəsi nə olub? İqtisadiyyat dağılıb, xalqın yaşayışı həddindən artıq pozulub, torpaqlar əldən gedib, Dağlıq Qarabağ tamam əldən gedib, Kəlbəcər rayonu əldən gedib, Şuşa əldən gedib, Laçın əldən gedib, Ağdamın kəndləri əldən gedib, Zəngilanın kəndləri əldən gedib.

Siz burada reqlamentə riayət etmisiniz. Səhər gəlmisiniz, oturmusunuz, iki dəfə qərar qəbul etmisiniz, ondan sonra gedib yatmışınız, durmusunuz, hər şey eləmişiniz, yemisiniz, içmişiniz, vəzifələri də almısınız. İndi mən burada gəlmişəm çabalayıram, Siz durub burada məsələ haqqında danışmaq əvəzinə başlamısınız ki, reqlament pozulur, filan pozulur, indi hər şey pozulub və bunun pozulmasının da səbəbkarları Sizin özünüzsünüz, bu Milli Məclisdə olan adamlar və çox təəssüf edirəm, Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəydir, Sizin çox böyük hörmət etdiyiniz İsa Qəmbərovdur. O pozub, o bu Məclisi bu vəziyyətə salıb. İndi Siz məndən tələb edirsiniz ki, mən həm müharibə işləri ilə, həm bu Gəncə məsələlərinin araşdırılması ilə məşğul olum, həm də burada reqlament tətbiq edirəm. Formalist adam kimi Sizi görürəm, formalist bir adam kimi gəlib burada reqlament belə oldu, elə oldu.

Yox, buna imkan yoxdur və mən reqlamenti də, qayda-qanunu da Sizdən az bilmirəm, demokratiyaya da Sizdən çox bağlıyam, plüralizmə də Sizdən çox bağlıyam. Heç bir vəzifədə gözüm yoxdur, heç bir iddiam da yoxdur, ancaq İbrahim İbrahimov deyir, Siz oradan danışsınız, mən güman edirəm ki, nəinki naxçıvanlılar, bütün başqaları da sizin bu qeyri-obyektiv danışığlarınıza görə Sizi qınayacaqlar. Qınayacaqlar. Bəli.

Əliyev Şaitdinə söz verilir. Ondan sonra Nemət Pənahov söz istəyir, mən ona söz verəcəyəm.

Şaitdin Əliyev. Hörmətli sədr, hörmətli xalq deputatları! Biz iki gündür ki, Gəncə hadisəsi ilə əlaqədar olaraq Milli Məclisdə məsələ müzakirə edirik. Qeyd etməliyəm ki, Gəncə hadisəsi xalqımızın xatirində qara bir ləkə kimi qalacaqdır. Görkəmli el ağsaqqalı İmam Mustafayev bu gün Məclisdə çıxışında göstərdi ki, respublikamızın tarixində ilk dəfə olaraq qardaş qardaşa qarşı böyük qüvvə işlətməmiş, qardaş qırğını baş vermişdir.

Görəsən, bu Gəncə hadisəsinin qarşısını almaq mümkün olardımı və yaqin ki, bu məsələ bu gün hamını maraqlandırır. Bütün xalqımız bu gün bu məsələnin müzakirəsinə diqqətlə qulaq asır və yaqin ki, özü üçün bu məsələ haqqında müəyyən nəticə çıxaracaqdır. Deputat-istin-taq komissiyasının qeyd etdiyi kimi, Gəncə hadisəsinin baş verməsinin əsas məsələsi ondan ibarət olmuşdur ki, Gəncədə yerləşən 709 nömrəli hərbi hissə Müdafiə Nazirliyinin əmrlərinə tabe olmamışdır. Bəlkə də buna inanmaq olardı, lakin dünən burada respublikanın Hərbi prokuro-ru çıxış edən zaman göstərdi ki, əmrə tabe olmamaq haqqında istintaq işi yoxlanılan zaman Müdafiə Nazirliyində heç bir sənəd tapılmamışdır.

Bu gün sual olunur, həmin hissənin ləğv edilməsi xalqımıza nə verər-di? Yəni həmin hərbi hissə ləğv olsaydı, bizim torpaqlarımızın düşmən-dən azad edilməsi tezələncəkdimi və yaxud bizim dövlət quruculuğu-muzda müəyyən bir dəyişiklik olacaqdımı? Bu suallar bizim qarşımızda durur və mən elə hesab edirəm, hərbi hissənin ləğv olunması yaqin ki, xalqımıza heç bir xeyir verməyəcəkdi.

Bəs, hadisənin qarşısını almaq necə, mümkün olacaqdımı? Mən qeyd etmək istəyirəm ki – mən sualı verən zaman da bu haqda qeyd etdim – nə Prezident, nə də iqtidarda olan rəhbərlik bir dəfə də olsun Milli Məclisə 709 nömrəli hərbi hissə haqqında müraciət etməmiş-dir. Milli Məclisdə ordu ilə əlaqədar çoxlu məsələlər müzakirə olun-muş, lakin bir dəfə də olsun müzakirələr zamanında 709 nömrəli hərbi hissənin Müdafiə Nazirliyinə tabe olmaması haqqında söhbət getməmişdir. Mənə elə gəlir ki, əgər bu haqda Milli Məclisə müraci-ət olunsaydı, Milli Məclis xalq deputatı kimi, həm Surət Hüseynovu, həm də Ali Baş Komandan kimi Prezidenti Milli Məclisə dəvət edib məsələni araşdırar və yoluna qoya bilərdi. Arayışda göstərilir, dindi-rilənlərin heç biri izahatlarında göstərməyiblər, Gəncə əməliyyatının keçirilməsində bilavasitə Prezidentin göstərişi var, yalnız bir nəfər göstərib ki, Milli Qvardiyanın istifadə edilməsi haqqında şifahi gös-təriş olubdur.

Sual olunur, əgər Prezidentin, Ali Baş Komandanın müharibə getdiyi bir dövrdə qoşunların nə məqsədlə istifadə olunmasından xəbəri yoxdursa, həmin qoşunlara kim istədiyi kimi rəhbərlik edirsə, Prezidentin bir Ali Baş Komandan kimi fəaliyyət göstərməyə mənəvi haqqı varmı? Bəlkə də, dünən sabiq müdafiə nazirinin çıxışına kimi mən inana bilərdim, Prezidentin şəxsən Gəncə əməliyyatından xəbəri yoxdur, lakin dünən burada sabiq müdafiə naziri çıxış edərək göstərdi ki, Gəncə əməliyyatında qoşunların, hərbi hissəni istifadə eləməsinə şəxsən Prezident ona telefonla zəng vurub göstəriş vermişdir. Bu, bir daha onu göstərir ki, deməli, Prezident təkcə əməliyyatın iştirakçısı deyil, eyni zamanda, əməliyyatın təşkilatçısı kimi iştirak etmişdir. Buradan da belə bir məsələ aydın olur ki, Prezident Ali Baş Komandan kimi Azərbaycan Silahlı Qüvvələri haqqında qanunu pozmuşdur və dünən də burada respublika Hərbi prokurorunun qeyd etdiyi kimi, ordu nizamnaməsinin pozulmasına yol verilmişdir.

Gəncədə baş vermiş hadisə haqqında müxtəlif sözlər söylənilmişdir. Diqqət edək, baş vermiş hadisə haqqında məsələnin müzakirəsi Milli Məclisin üzvlərinin təkidi ilə ancaq ayın 8-də Milli Məclisin gündəliyinə salınmışdır. Qeyd etmək lazımdır, yenə də Milli Məclis üzvlərinin təkidi ilə Prezidentin həmin Məclisdə iştirakı vacib hesab edildiyi üçün bu iştirak təmin olunmuşdur. Həmin sessiyanın birinci günü biz burada Gəncədə olan komissiya üzvlərinin izahatını dinlədik, ikinci gün isə respublikanın güc nazirləri çıxış edərək bizə müəyyən izahatlar verdilər. Lakin dünən və bu gün həmin keçmiş sabiq nazirlərin çıxışlarından aydın oldu ki, iyunun 9-da onların Milli Məclisə verdikləri izahatlar yalan imiş və ona görə də Milli Məclisin üzvləri şəraiti düzgün qiymətləndirə bilməmişdilər. Ancaq bu gün onların verdiyi cavabdan sonra məsələlər aydın oldu. Buradan belə bir məsələ ortalığa çıxır, görəsən, Gəncə ilə əlaqədar olan məsələnin gizlədilməsinin nə əhəmiyyəti vardı, əgər o məsələ ayın 4-də baş vermişdisə, niyə 5-də Milli Məclisə bildirilmədi, bir neçə gün keçəndən sonra bildirildi.

Qeyd etmək lazımdır ki, həmin dövr ərzində istər respublika televiziyasında, istər radioda, istərsə də bir çox qəzet səhifələrində Gəncə hadisələri haqqında doğru məlumatlar verilmirdi və həmin hadisələrin nə şəkildə baş verməsi xalqa aydın deyildi. Bütün bunlar onu göstərir ki, bu məsələlər gizlədilmişdir.

Mən bir məsələni də burada qeyd etmək istərdim ki, məsələnin gizlədilməsi, çatdırılmaması bir qədər, adət şəklini almışdır. Dünən bu-

rada komissiyanın arayışında göstərildi ki, hələ Gəncə hadisələri baş verməmişdən xeyli əvvəl, deməli, Surət Hüseynovun yaşadığı binanın yanında, hansı evin yanındasa müəyyən təxribat törədilmiş, o zaman 19 nəfər həlak olmuşdur. Bu məsələ bizə ancaq dünən çatdırıldı, yəqin xalq da bunu ilk dəfə eşitdi ki, Gəncə hadisələrindən qabaq belə bir hadisə baş vermişdir. Bütün bunlar onu göstərir ki, deməli, bu hadisələrin törənməsində kiminsə məqsədi olmuşdur. Bu məsələləri yəqin, sülh yolu ilə həll etmək olardı, kimsə bunu sülh yolu ilə həll etmək üçün müəyyən səylər göstərməmişdir. Bu məsələ haqqında burada çoxlu sözlər deyildi və çoxlu fikirlər söyləndi. Məndən qabaq çıxış edən deputatlar da öz sözlərini dedilər. Bununla əlaqədar olaraq mən təklif vermək istəyirdim. Təklif edirəm ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasını, Silahlı Qüvvələr haqqında qanunu, ordu nizamnaməsini pozduğuna görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Əliyevin Azərbaycan Konstitusiyasının 121-ci maddəsinin 6-cı hissəsinə əsasən tutduğu vəzifədən azad edilməsi məsələsi Milli Məclisdə səsə qoyulmalıdır. Hazırda müzakirə edilən məsələ ilə əlaqədar Milli Məclisin qəbul olunacaq qərarında Gəncə əməliyyatının keçirilməsində təqsirkar şəxslərin haqqında Azərbaycan Respublikası Baş prokuroruna cinayət işinin qaldırılmasına icazə verilməsi barədə qeyd edilməlidir.

İkinci, qərarla daha bir məsələnin qeyd edilməsini məqsədəmüvafiq hesab edirəm. Belə ki, qərarla Azərbaycan Respublikası Baş prokuroruna tapşırılmalıdır ki, yaxın günlərdə Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər hadisələri ilə əlaqədar qaldırılmış cinayət işlərinin istintaqının nəticəsi barədə Milli Məclisə məlumat verilsin.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirdim. Burada çıxışlar zamanı göstərildi ki, Gəncə hadisələri ilə əlaqədar olaraq dövlətə külli miqdarda zərər dəymişdir, – konkret rəqəm də göstərildi, ola bilər ki, bu, azalsın, yaxud çoxalsın – 22 milyard rubl dəyərində ziyan göstərildi. Mən təklif edərdim ki, bu məsələ – olsun, məhkəmə nəticəsində də qaldırılacaq – dövlətə dəyən həmin zərər günahkar şəxslər tərəfindən ödənilsin. Diqqətinizə görə çox sağ olun.

Sədrlik edən. Nemət Pənahova söz verilir.

Nemət Pənahlı. Hörmətli Heydər bəy! Mən bu gün bu Milli Məclisin müzakirəsini kənardan müşahidə edərək bu tribunadan ürəkağrısı ilə Azərbaycan xalqının qarşısında çıxış etmək istəyirəm. Onu deyim ki, mənim qətiyyəni çıxış etmək fikrim yox idi, ancaq xalqımızın düşdü-

yü bu ağır, bu dəhşətli, bu faciəli bir dövrdə və bugünkü müzakirələrin də bu qədər faciəvi şəkildə getməsinə münasibətimi bildirməyi özümə borc sayıram.

Heydər bəy, mən elə bilirəm, Azərbaycan xalqı Sizə bir şey üçün ömrü boyu borclu olacaq ki, Siz bu parlamentdə sədr seçildikdən bəri bu parlamentin, ümumiyyətlə, buradakı adamların əsl simasının açılıb bütün xalq tərəfindən görülməsinə nail oldunuz. Bir var sözdə demokratik şüarlar demək, demokratiya pərdəsi altında müxtəlif cinayətlər həyata keçirmək, maskalanmaq, bir də var, həqiqətən, demokratiyaya əməl eləmək, onu həyata keçirmək. Mənim, həqiqətən də, Sizin haqqınızda tərif demək fikrim yoxdur. Hər halda, mənim şəxsiyyətim haqqında Azərbaycanda istər kommunist, istər demokrat rəhbərlər, istərsə də cəbhəçilər olsun, sabit bir fikir var, düşmənim də, dostum da olsa, bir şeyi bilirlər ki, Nemətin bir sifəti var, ömrü boyu heç kəsə qarşısında əyilməyib, sınımayıb və heç kəsə yaltaqlanmayıb. Ancaq mənə bu gün danışmağa məcbur edən nə oldu və bu gün Azərbaycan xalqına üz tuturam.

Sən, doğrudan da, nə qədər dəhşətli, nə qədər acınacaqlı, nə qədər bəxbəxt bir vəziyyətdəymişsən, ey Azərbaycan xalqı! Səni gör kimlər təmsil edir, sənə gör kimlər rəhbərlik edir. Məhəmməd Peyğəmbərdən bir gün soruşurlar ki, dünyada ən böyük günah nədir, deyir, dünyada ən böyük günah günah etməməkdir. Deyir, necə yəni günah etməmək dünyada ən böyük günahdır, deyir, dünyada yalnız fəaliyyəti olmayan, hərəkətdə olmayan bir şey günah etməyə bilər. Dünyada fəaliyyətsizlikdən böyük günah yoxdur. Fəaliyyətdə olan hər bir insanın da səhvi, günahı var, ancaq bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm. Şeytan da günah etdi, Adəm də günah etdi. Adəm etdiyi günahdan sonra tövbəyə əl atdı, Allah qarşısında diz çökdü, bağışlanmağını dilədi və yenə Allah onu bağışladı və həmin günahlarının cəzasını çəkməkdən ötrü yerə göndərdi, Yer kürəsinə endirdi. Şeytan isə dini rəvayətə görə, etdiyi günahdan sonra Allahla davaya qalxdığı üçün lənətləndi, əbədi olaraq dərgahdan qovuldu və cəhənnəm vəd edildi. Yəni hər bir insanın, insan olanın səhvi də, günahı da var, Allahdan başqa dünyada nə varsa qüsurludur, Allahdan başqa dünyada nə varsa natamamdır, Allahdan başqa dünyada kim varsa günahı var.

Məqsədim nədir? Azərbaycanın faciəsi hər halda, bu bir il müddətində olmayıb. 1988-ci ildən bu günə qədər Azərbaycana rəhbərlik edən kommunist və cəbhəçilər, demblok və komblok, Xalq Cəbhəsi və

Kommunist Partiyasının koalisiyası nəticəsində Azərbaycan xalqının bu faciələri baş verib və Azərbaycanda başlanan milli azadlıq mübarizəsi vaxtilə millətin inamla, ümidlə, sevgi ilə baxdığı, millətin daxilən təmizləndiyi bir müddətdə həmin Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin və Kommunist Partiyasının koalisiyası nəticəsində millət özünə qarşı hətəta nifrət yaradırdı. Bu gün təəssüfləndirici budur ki, günahlarımızdan tövbə etməli ikən, yenidən üz tutub Allah dərgahından bağışlanmağımızı tələb etmək, millətimizdən üzr istəmək əvəzinə, dünən etdiyimiz cinayətlərə göz yumub burada elə danışır ki, elə adamlar elə səviyyədə danışır, mən dəhşətə gəlirəm. İlahi, insanın nə qədər sifəti olar? Nə qədər şəxsiyyətsiz olar, nə qədər mənəviyyətsizlik olar? Nə kommunist olmaq faciəli deyil, nə partokrat, nə cəbhəçi olmaq faciə deyil, nə də hər hansı bir əqidəyə xidmət etmək faciəli deyil. Dünyada ən dəhşətli faciə odur ki, insanın siması yoxdur, sifəti yoxdur, şəxsiyyəti yoxdur, əqidəsi yoxdur və vaxtilə burada mən “müəllim” sözü deyəndə adamlar o “müəllim” sözündən imtina edirdi.

Mən şəxsən müsahibələrimdə Heydər Əliyev barədə demişəm, o vaxt Heydər Əliyevin şəxsiyyətinə böyük qiymət verdim. Mənim ona qarşı hörmətim çox-çox artdı, o dedi, mən kommunist olmuşam, Kommunist Partiyasına inanmışam və Kommunist Partiyasının çərçivəsində millətimə, Vətənimə xidmət etmək istəmişəm. Bu, Heydər Əliyevin Heydər Əliyevə verdiyi ən yüksək qiymət idi. Ancaq təəssüflər olsun ki, Azərbaycanda beş yüz mindən çox kommunist var idi, hamısı dedilər, mən Kommunist Partiyasına ona görə girmişdim ki, onu içərisindən dağıdam, kommunist olmamışdım. Əksəriyyət belə dedi. Yaxud yenə deyirəm, Azərbaycandan milli-azadlıq hərəkatı başlananda, bu müharibə gedəndə elə cəbhəçilər çıxdı – indi mən oldum anti-cəbhəçi – burada vəzifə bölgüsündə elə cəbhəçilər, elə adamlar meydana çıxmışdı, mən heyrət edirdim ki, kişi, bu adamlar haradan çıxdı, necə çıxdı, nə vaxt cəbhəçi oldu. Azərbaycanda da bu, kimin adı ilə bağlıdır, nə cür gedib, hamıya bəllidir. Həmin faciə onda idi ki, o kommunistləri vəzifə kürsülərinə qaldıran və onları adam edən, dünyaya çıxaran, var-dövlət, şan-şöhrət sahibi edən Heydər Əliyevə qarşı burada heç bir əxlaq norması, heç bir qanun, heç bir etika, heç bir insanlıq gözləmədən həmin kommunistlər hücumlar təşkil elədilər. Ayaz Mütəllibovu necə bu kürsüyə oturdular, Vəzirovun dövründə dedilər Vəzirovdan başqa kişi yoxdur, Ayaz Mütəllibov gəldi dedilər Ayaz Mütəllibovdan başqa kişi yoxdur.

Mən Əbülfəz Əliyevi tanıyıram. Bu sözü vaxtında dediyim üçün bu gün bu tribunadan yenə də deyirəm, bir alqası Peyğəmbər səviyyəsinə gətirib çıxardılar. Hətta Peyğəmbər eləmişdilər, Allahlaşdırmışdılar, bu gün o, hakimiyyət kürsüsündən gedəndən sonra ona münasibət, bundan dəhşətli faciə yoxdur, bu bir millətin faciəsidir. Bir də burada dəfələrcə tribunadan çıxış ediblər, xalqın adından danışırlar və sonradan deyirlər ki, biz xalq deyilik, xahiş edirəm, həmin millət adından danışan adam öz millətini desin. Görək o hansı milləti nəzərdə tutur, hansı millətin adından danışır və sonra deyir, millət deyil. Öz millətini bilməyənlər, öz şəxsiyyətini bilməyənlər öz adlarından danışsınlar və desinlər ki, biz insan deyilik, biz millət deyilik, biz xalq deyilik, deməsinlər. Azərbaycan xalqının və eyni zamanda, Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin də, ziyalı da, şəxsiyyəti də dünyaya məlumdur. Hər halda, Azərbaycan xalqı burada oturanlarla ölçülmür və onun üçün mən bu gün yenə deyirəm, bir şey məni narahat edir. Başınızı çox ağrıtdım. Dünyada elə bir qüvvə tanımıram ki, mənim iradəmi sındıra, məni yolumdan döndərə. Ancaq, həqiqətən, deyirəm, mən bu 4 ildə dəfələrcə özümü bir şeydən zorla saxlamışam ki, bu qüvvələrə, bu aparılan qaydasız oyunlara baxanda iyrənmişəm, daxilən iyrənirəm, mənəviyyatım dağılır, alt-üst oluram...

Sədrlik edən. Nemət, bir balaca yekunlaşdır.

Nemət Pənahlı. Yekunlaşdırıram, Heydər bəy. Mənim təklifim budur. Tək bugünkü məsələlər, Gəncə hadisələri Azərbaycanda, cinayət-karlığın, qanunsuzluğun, satqıncılığın, şərəfsizliyin kulminasiya nöqtəsidir. Ancaq həmin kulminasiya nöqtəsi zamanı Əbülfəz Əliyevin hakimiyyət dövrü başlanmamışdı. Azərbaycanda keçmişdə nə olub, biz imperiya rejimində yaşamışıq və bunun obyektiv səbəbləri olub. 1988-ci ildən Azərbaycan xalqına qarşı edilən cinayətlər, satqınlıqlar, necə deyirlər, zümlərə son qoymaqdan ötrü parlamentdən kənar komissiya yaradılmalıdır. Torpaqlarımızın işğalı, Azərbaycanda qanun pozuntuları, zümlərə qiymət verilməlidir.

Heydər bəy, mən Sizdən üzr istəyirəm, yazığım gəlir ki, Siz nə cür bu parlamentə rəhbərlik edəcəksiniz? Nə cür bu parlamentdə işləyəcəksiniz, onun üçün mən yenə deyirəm, bu parlament buraxılmalıdır və təcili şəkildə komissiya təşkil edib Əbülfəz Əliyevin də səlahiyyətləri əlindən alınmalıdır. Gəncə hadisələri ilə əlaqədar cinayət işi qaldırılmalıdır və konkret cinayəti olan adamların hamısı məsuliyyətə cəlb edilməlidir. Yenidən Prezident seçkisi, başqa üsul-idarə tətbiq edilməsi üçün Azər-

baycan xalqı ilə müzakirə keçirilməlidir, xalqın dövlət quruculuğunda iştirakı təmin edilməlidir və ondan sonra da həmin parlament də buraxılıb yeni seçkilər keçirilməlidir. Mənim təklifim budur.

Burada Azərbaycan dövlətçiliyindən, qanundan, Konstitusiyadan danışsaq, nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, din də, dövlət də, elm də millətə xidmət etməkdən ötrüdür, insana xidmət etməkdən ötrüdür, insan dövlətə xidmət etməkdən ötrü deyil. Din millətə xidmət etməkdən ötrüdür, millət dinə xidmət etməkdən ötrü deyil. Onun üçün hər hansı bir partiya, təşkilat, din olsun, əgər o millətə xidmət etməyəcəksə, millətin yaşayışını təmin etməyəcəksə, belə bir dövlətçilik heç bir dövlətə, heç bir xalqa lazım deyil. Onun üçün də, həqiqi mənada, Heydər bəy, Azərbaycan xalqı bütün varlığı ilə, deyərdim ki, bəlkə də 99–100 faizi demək səhv olardı, çünki bunun içərisində o qədər cinayətkarlar var ki, o cinayətkarlar öz cinayətinin açılmağı üçün Sizi istəməyəcək – 90 faizdən çoxu Sizə ümidlə baxır. Həqiqətən də, Azərbaycanda qanunçuluq, dövlətçilik, cinayətlərə son qoyulması üçün. Mən istəyirəm, Heydər bəy, Siz həmin inamı doğruldassınız və inanıram ki, doğruldacaqsınız.

Çoxları mənim apardığım mübarizədə mənə deyiblər ki, Nemət Heydər Əliyevin adamıdır, 1988-dən bu gedib. Bir şeyi bilin ki, mən Azərbaycanda istər partokrat, istər demokrat, istərsə də din xadimi, hamısını, mənim şəxsən həm xoşbəxtliyim, həm də bədbəxtliyim odur ki, tanımışam, ünsiyyətdə olmuşam. Heydər Əliyevi təsadüfi olaraq müdafiə eləməmişəm və Azərbaycan xalqının içərisində yetişən ən yüksək, ən ədalətli şəxsiyyət hesab elədiyim üçün gəlmişəm və inanıram ki...

Sədrlik edən. Nemət, qurtar, qurtar.

Nemət Pənahlı. Mənim xahişim nədir, parlamentdən kənar dövlət komissiyası yaradılsın, 1988-ci ildən bu günə qədər Azərbaycan xalqının başına gətirilən bütün faciələr araşdırılsın və cinayətkarlar, kimliyindən asılı olmayaraq xalqa çatdırılıb, cəzalandırılsın. Sağ olun!

Sədrlik edən. Güman edirəm, Məclis üzvləri razı olarlar, burada siyahı çox böyükdür, yazılanlar da vardır, əgər belə olsa, gərək biz səhərə qədər işləyək. Ona görə mən rica edirəm ki, razı olasınız müzakirələri kəsək, – dünən komissiya təyin eləmişdik, – hazırlanmış qərar layihəsi ilə tanış olaq və onu müzakirə edək. Etirazınız yoxdur?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bunu səsə qoymaq lazımdır? Kim müzakirələrin kəsilməsinin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibətini bildirsin.

(Səsvermə)

Müzakirələr kəsildi. Məclis tərəfindən təyin olunmuş komissiya qərar layihəsi hazırlayıb. Məclis üzvlərini layihə ilə tanış etmək üçün söz Afiyəddin Cəlilova verilir.

Afiyəddin Cəlilov, Ali Sovet Sədrinin müavini. Hörmətli millət vəkilləri!

1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının işinin yekunu barədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı. Layihə.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən Mətləb Mütəllibov – sədr, Hacıkarimov, Qasimov, Əliyev, İbrahimov, Məmmədov, Fəttayevdən ibarət deputat-istintaq komissiyasının arayışını dinləyərək qeyd edir ki, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə baş vermiş faciə əvvəlcədən hazırlanmış, qəsdən törədilmiş və ağır nəticələrə gətirilmiş cinayət olmaqla onun səbəbləri axırıncı bir il iqtidarda olan şəxslərin fəaliyyətinin məntiqi yekunudur. Milli Məclisə təqdim olunmuş rəydən, hətta çıxışlardan və ümumiyyətlə, müzakirələrdən aydın olur ki, Gəncə hadisələri, eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, onun ətrafındakılarının səbatsız siyasətinin nəticəsidir.

Komissiya qeyd etdiyi kimi, respublikada son dərəcə mürəkkəb siyasi şərait mövcuddur. Siyasi ehtiraslar səngimək bilmir, hakimiyyət boşluğu, qanunların işləməməsi, torpaqlarımızın xeyli hissəsinin erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edilməsi, əhalinin əsas kütləsinin yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşamı, respublikanın milli sərvətlərinin cinayətkarcasına talanması, sosial-siyasi və mədəni həyatda qarmaqarışıqlıq, hərc-mərclik, özbaşınalıq, xalqın səbrini son həddə çatdırmış axırıncı bir ilin xarakterik əlamətləridir.

Arayışdan görünür ki, vəziyyətin ağırlaşdırıcı faktorlarından biri də iqtidarın kadr siyasətidir. Bu siyasət ancaq Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin potensialına söykənmişdir. Rəhbərlik bir qayda olaraq, ancaq Xalq Cəbhəsinin nümayəndələrini irəli çəkir. İqtidar kadrları, əsasən, şəxsi sdaqət, dostbazlıq, qohumbazlıq prinsiplərinə görə seçilir. Kadr sahəsində yeganə meyar olan qabiliyyət, səriştə və səviyyə məsələləri arxa plana keçmişdir, Azərbaycanın intellektual potensialına məhəl qoyulmurdu. Kadr siyasətini yarıtmaz təşkil etdiklərinə görə bu gün Əbülfəz Elçibəy, İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, Arif Hacıyev xalq qarşısında şəxsi məsuliyyət daşıyırlar.

Gəncə hadisələri məhz ölkədə olan son nöqtəyə çatmış böhranı, cəbhə bölgələrində bir-birinin ardınca baş vermiş uğursuzluqları, hakimiyyətdə olanların pozucu fəaliyyətlərinin gücləndiyi və xüsusilə iqtidara qarşı ümumxalq inamının tam sarsıldığı hissədən və bütün bunların ört-basdır edilməsini təmin etmək məqsədilə şəxsən iqtidar və respublikanın digər yüksək vəzifəli şəxsləri tərəfindən öz xalqına qarşı təşkil edilmiş, bununla da respublikada demokratiyanı hərbi polis rejiminə çevirmək, iqtidara qarşı baş qaldıran siyasi partiyaların və başqa qüvvələrin aradan götürülməsinə və məhv edilməsinə nail olmaq cəhdləri ilə bağlı aksiyalardır. İqtidar üçün belə xoşagəlməz şəxsiyyətlərdən biri Azərbaycanın xalq deputatı, Milli Qəhrəman Surət Hüseynov oldu. Məsələnin təhlili göstərdi ki, onun orduda və xalq arasında artan nüfuzu hakimiyyətin narahatlığının səbəbi olurdu və Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin İcraiyyə Komitəsi satqınlıq və xəyanətdə ittiham edən məlum, qərəzli bəyanatla ona qarşı təqibetmə kampaniyası başladı.

Komissiyanın təhqiqi göstərir ki, Xalq Cəbhəsinin və respublika rəhbərliyinin Surət Hüseynovu ləkələmək üçün baş tutmayan cəhdləri onlara ibrət olmadı və iqtidar onu fiziki məhv etmək qərarına gəldi. 1993-cü il mayın sonunda respublika rəhbərliyini təmsil edən Əbülfəz Elçibəy, İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov, Əli Kərimov güc nazirliklərinin rəhbərliklərini və silahlı qüvvələrin komandanlığını cəlb etməklə 709 nömrəli hərbi hissənin tərk-silahı haqqında bəyanatla Surət Hüseynovu məhv etmək əməliyyatını planlaşdırmışdılar. Komissiyanın rəyindən göründüyü kimi, iyunun əvvəlində cəbhəni zəiflətməklə müdafiə naziri Dadaş Rzayevin, Baş prokuror İxtiyar Şirinovun, milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini Sülhəddin Əkbərovun, daxili işlər nazirinin birinci müavini Məmmədovun, Daxili Qoşunların komandanı Fəhmin Hacıyevin, ədliyyə nazirinin müavini Zeynalovun başçılığı və iştirakı ilə həmin əməliyyatı həyata keçirmək üçün Gəncədə xeyli hərbi qüvvə və vəsait toplanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, hərbi hissənin tərk-silah edilməsi haqqında dövlət səviyyəsində əmr verilməsinə baxmayaraq, bu, heç də Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə və respublikanın digər rəhbərlərinə həmin əməliyyatın keçirilməsinə Silahlı Qüvvələrin bütün növlərindən ibarət genişmiqyaslı hərbi qüvvələrin cəlb edilməsinə əsas vermir. Eyni zamanda, sabiq Baş prokuror İxtiyar Şirinov Surət Hüseynovun həbs edilməsi haqqında qərarı təsdiq etmişdir. Həmçinin iqtidarın göstərişinə əsasən Gəncə şəhəri ilə rabitə əlaqələri kəsilmişdir.

Deputat-istintaq komissiyasının təqdim etdiyi arayışdan sabiq müdafiə naziri Dadaş Rzayevin, müdafiə nazirinin sabiq birinci müavini Nurəddin Sadıqovun, Azərbaycan Respublikası Hərbi prokuroru Rövşən Əliyevin və digər şəxslərin çıxışlarından məlum olur ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı Əbülfəz Elçibəyin göstərişi ilə 709 nömrəli hərbi hissəni tərk-silah etmək üçün keçirilmiş və baş tutmayan əməliyyat nəticəsində qardaş qanı axıdılmışdır. Faktlar göstərir ki, əməliyyata sabiq Baş nazir Pənah Hüseynov və Ali Sovetin sədri İsa Qəmbər daxili işlər naziri Abdulla Allahverdiyevin iş otağından bilavasitə rəhbərlik etmişlər.

İlkin məlumatlara əsasən 35 nəfər həlak olmuş, 130 nəfər yaralanmışdır. Hərbi şəhərciyə və Gəncə hava limanına təxminən 23 milyard rubl ziyan dəymişdir. Planlaşdırılmış və icrasına başlanmış əməliyyatın 1993-cü il 4 iyun tarixində Gəncə şəhərində baş tutmamasının artıq aydınlığı ilə məlum olmasına baxmayaraq, 1993-cü il 5 iyun tarixində Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı, Azərbaycanın Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin rəhbərliyi, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri İsa Qəmbərin, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Pənah Hüseynovun, Azərbaycan Respublikasının dövlət katibi Əli Kərimovun, Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri Dadaş Rzayevin, Prezident Aparatının Dövlət hüquq şöbəsinin müdiri Fazil Mustafayevin, müdafiə nazirinin birinci müavini, Baş Qərargahın rəisi Nurəddin Sadıqovun, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi İcraiyyə Komitəsinin sədri Fərəc Quliyevin iştirakı ilə keçirilmiş müşavirədə əməliyyatın uğurlu keçirilməsini təmin etmək məqsədilə əməliyyata əlavə qüvvələr, o cümlədən hərbi hava hissələrinin cəlb edilməsi təklif edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası müdafiə nazirinin birinci müavini, Baş Qərargahın rəisi Nurəddin Sadıqov göstərilən əməliyyata əlavə qüvvələrin və hərbi hava hissələrinin cəlb edilməsinin və ordunun siyasi məsələlərdə iştirakının əleyhinə olduğunu rəsmi bildirdikdən sonra Nurəddin Sadıqov elə həmin gün tutduğu vəzifədən azad edilmişdir. Lakin müdafiə naziri Dadaş Rzayevin eyni məsələyə etirazı və istefa verməsi barədə bəyanatı nəzərə alınmamışdır. Əməliyyata əlavə qüvvələrin, o cümlədən hərbi hava hissələrinin cəlb edilməsi barədə Prezidentin təklifini həyata keçirtmək məqsədilə Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyinin dəyişdirilməsinə səy göstərilmiş və müdafiə naziri vəzifəsi Nəcməddin Sadıqova, Səfər Əbiyevə təklif edilmişdir, lakin onlar bu təklifin məqsədini və təyinatını başa düşdükdə verilmiş təklifləri qəbul etməmişlər.

Milli təhlükəsizlik naziri Təhməzovun izahatına görə, yaranmış gərgin vəziyyəti sabitləşdirmək əvəzinə, respublika Prezidenti Sərhəd Qoşunlarının bir hissəsini səfərbər edib Gəncəyə getməsinə təkid etmişdir. Eləcə də daxili işlər naziri Allahverdiyevin Milli Məclisdə verdiyi məlumatdan aydın oldu ki, Prezidentin tapşırığına istinad edərək Pənah Hüseynov, İsa Qəmbər nazirdən şəhərin 8 rayonunda bələdiyyə polisi yaradıb onlara və Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin bir qrup üzvlərinə silah verilməsini tələb etmişdir. Bütün bu məsələlər vəziyyəti daha da gərginləşdirib, vətəndaş müharibəsi həddinə çatdırmışdır. Ümumiyyətlə, əməliyyatda iştirak edən nazirlərin, eləcə də müşahidəçilərin məlumatından aydın olur ki, iqtidar tərəfindən Gəncəyə göndərilmiş ayrı-ayrı qüvvələrin sayı 3000-dən artıq olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi dövlət sistemində heç bir statusa malik olmadığı halda, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin rəhbərliyi həmin əməliyyatın keçirilməsi ilə əlaqədar tədbirlərin hazırlanmasında və silahlı əməliyyatın həyata keçirilməsində başqa hərbi hissələrlə birlikdə iştirak etmək məqsədilə özünün sərəncamında olan xüsusi taborun Gəncə şəhərinə göndərilməsi təəccüb doğurur.

Komissiyaın rəyi və Milli Məclisdəki müzakirələr bir daha təsdiq edir ki, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələr Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və respublikanın digər yüksək vəzifəli şəxslərinin xüsusi düşünülmüş siyasətinin nəticəsi olmaqla faciə ilə nəticələnmiş, respublikadakı mövcud siyasi və hərbi vəziyyəti gərginləşdirərək böhran vəziyyətinə çatdırmışdır. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi qərara alır:

1. 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələri təhqiq edən deputat-istintaq komissiyasının arayışı nəzərə alınsın.

2. 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələr dövlət rəhbərliyinin əvvəlcədən düşünülmüş və planlaşdırılmış siyasətinin nəticəsi hesab edilsin və bu zəmində baş vermiş faciə öz xalqına qarşı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının və qanunlarının kobud surətdə pozulması kimi qiymətləndirilsin.

3. 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrə görə aşağıdakı yüksək vəzifəli şəxslərin bilavasitə məsuliyyət daşması barədə komissiyaın rəyi təsdiq edilsin: Əbülfəz Elçibəy – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Pənah Hüseynov – sabiq Baş nazir, İsa Qəmbər – Ali Sovetin sabiq sədri, İxtiyar Şirinov – sabiq Baş prokuror, Dadaş

Rzayev – sabiq müdafiə naziri, İsgəndər Həmidov – sabiq daxili işlər naziri, Fəhmin Hacıyev – Daxili Qoşunların sabiq baş komandanı, Fərəc Quliyev – Azərbaycan Xalq Cəbhəsi İcraiyyə Komitəsinin sədri, Abdulla Allahverdiyev – sabiq daxili işlər naziri, Sülhəddin Əkbərov – milli təhlükəsizlik nazirinin sabiq birinci müavini, Əli Kərimov – sabiq dövlət katibi, Fəxrəddin Təhməzov – sabiq milli təhlükəsizlik naziri, Nurəddin Sadıqov – müdafiə nazirinin sabiq birinci müavini, Qabil Məmmədov – daxili işlər nazirinin sabiq birinci müavini, Məmməd Zeynalov – ədliyyə nazirinin sabiq müavini, İbrahim Tatiyev – Baş prokurorun müavini, Rəhim Qazıyev – sabiq müdafiə naziri, Fazil Mustafayev – Prezident Aparatının Dövlət hüquq şöbəsinin sabiq müdiri.

4. Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrlə əlaqədar Gəncə Qarnizonu və Azərbaycan Respublikası Hərbi prokurorluqları tərəfindən fakt üzrə cinayət işi qaldırıldığı nəzərə alınsın və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna tapşırılsın ki, deputat-istintaq komissiyası tərəfindən toplanılmış materiallara və Milli Məclisdə səslənən çıxışlara əsasən, hərtərəfli istintaq aparıb qanun çərçivəsində lazımi tədbirlər görsün.

5. Deputat-istintaq komissiyasının istintaq üçün vacib hesab edilən materialları Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna təqdim edilsin.

6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, Gəncə şəhərində məlum hadisələr zamanı həlak olanların ailələrinə və ağır yaralananlara imtiyazlar və güzəştlər təyin olunmasını və dağılmış obyektlərin dövlət hesabına bərpa edilməsi məsələsini mövcud qanunvericilik əsasında həll etsin.

7. Xocalı, Şuşa, Laçın rayonlarının və digər yaşayış məntəqələrinin işğal edilməsi barədə cinayət işlərinin nəticələri haqqında qısa müddətdə Milli Məclisdə istintaq orqanlarının hesabatları dinlənilsin.

8. Daxili İşlər Nazirliyinə tapşırılsın ki, deputat-istintaq komissiyasının üzvlərinin və istintaqla bağlı digər şəxslərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün təxirəsalınmaz lazımi tədbirlər görsün.

9. Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrlə əlaqədar yaradılmış deputat-istintaq komissiyasının arayışı “Azərbaycan” qəzetində dərc olunsun.

Sədrlik edən. Əsasən qəbul etmək olarmı?

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Bir dəqiqə bağışlayın. Əgər əsasən qəbul etmək olarsa, onda, xahiş edirəm, münasibət bildirilsin.

(Səsvermə)

Əsas kimi qəbul olundu.

Deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb müəllim söz istəyir, buyurun.

Mətləb Mütəllibov, *deputat-istintaq komissiyasının sədri.* Heydər müəllim, mən qısaca iki məsələyə diqqətinizi cəlb etmək istəyirəm. Biri, sadəcə, düzəliş məsələsidir. Biz komissiyanın arayışını oxuyanda Prezidentin köməkçisi Oqtay Qasimovun əvəzinə, Oqtay Şahbazovun familiyasını oxumuşuq, mən buna görə Oqtay Şahbazovdan üzr istəyirəm.

Bir də komissiyasının rəyi ilə əlaqədar belə bir fikir səsləndi ki, guya komissiyanın iki rəyi olub. Komissiyanın iki rəyi olmayıb, bir rəyi olub, amma həmin rəydə bəzi maddələrdə düzəliş olub. Mən istəyirəm, bu düzəlişlə əlaqədar fikirlərimi deyim ki, qoy tam aydınlıq yaransın.

Biz bu arayışa, demək olar ki, haradasa ayın 7-nə qədər hazırlaşmışdıq, hətta biz burada məlumat verməyə də hazır idik. Cəbhədəki vəziyyətlə əlaqədar Məclis bir neçə gün təxirə salındığına görə bu arayış üzərində bir daha işləməyi zəruri hesab elədik və 2-3 gün də arayışın üstündə işləyəndən sonra qəti şəkildə 10-11-də bu arayışı komissiyanın üzvləri imzaladı və ondan sonra keçmiş Baş nazir Pənah Hüseynovdan, dünən dediyim kimi, 44 sahifəlik əlavə izahatı aldım, orada bir çox məsələlər aydınlaşırdı. Ondan sonra biz ikinci dəfə Surət Hüseynovla görüşdük, qalan suallarımıza ətraflı cavab aldım. Deyəndə, biz arayışda, rəydə onun haqqında konkret nəyi nəzərdə tuturuq, biz də öz fikrimizi bildirdik ki, guya rəyin birinci maddəsində göstərilən siyahıda onun da soyadını göstərmişdik. Təbii, bir neçə suallardan sonra komissiyanın üzvləri də hesab elədi ki, burada bir az dəqiqləşmə aparmaq lazımdır. Yəni rəyin birinci bəndində göstərilir ki, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrə görə aşağıdakı yüksək vəzifəli şəxslər bilavasitə siyasi məsuliyyət daşıyır. Burada komissiyanın bütün üzvlərinin ümumi rəyi belə oldu ki, konkret ayın 4-də baş verən hadisədə Surət Hüseynovun elə bir rolu yoxdur, əksinə dövlət qoşunları tərəfindən hücum olub.

İkinci bir dəyişikliyə səbəb ondan ibarət olub ki, həmin dövrdə Surət Hüseynov heç də yüksək vəzifəli şəxs olmayıb və o nöqteyi-nəzər-

dən komissiyanın ümumi rəyi ilə biz həmin maddədən onun soyadını çıxardıq. Üçüncü bir səbəb ondan ibarətdir, haqlı belə bir rəy yarandı ki, burada nə üçün İsgəndər Həmidovun, eləcə də Rəhim Qaziyevin məsuliyyət məsələsi yoxdur. Bu nöqteyi-nəzərdən komissiya həmin maddədə ümumi səs çoxluğu ilə dəyişiklik apardı.

O ki qaldı konkret maddə yazılması ki, Surət Hüseynovun məsuliyyət məsələsi, təbii, onda da komissiyanın 6 nəfərdən 4-nün səs çoxluğu ilə qərar qəbul olundu ki, o, heç bir məsuliyyət daşımır. Həmin maddə o bəndlərə düşmədi, ona görə də biz əlavə rəy kimi demişdik. Ona görə də mən belə hesab edirəm ki, komissiya Milli Məclisə hansı dəqiqə öz arayışını, öz hesabatını verirsə, həmin vaxta qədər, əgər hər hansı dəqiqləşmə, düzgün olmayan fikir varsa, düzəliş aparmaq komissiyanın hüququdur. Əgər biz səhvən bu bənddə, yəni bu məsələni ayın 4-də göstərsəydik, eləcə də yüksək vəzifəli şəxslər cərgəsində Surət Hüseynovu göstərsəydik, sözsüz ki, Məclis özü bu səhvi düzəltməli olacaqdı. Ona görə demək istəyirəm ki, burada heç bir 2 rəy olmayıb, 1 rəy olub, rəyin həmin maddəsində göstərdiyim səbəblərə görə dəqiqləşmələr aparılıb və Məclisə də bu formada çatdırılıb. Sağ olun.

Sədrlik edən. Siz müəyyən məsələlərə aydınlıq gətirdiniz.

Buyurun, Mirmahmud Fəttayev.

Mirmahmud Fəttayev. Çox sağ olun. Mən üzr istəyirəm, bayaq Abdulla Allahverdiyev çıxış eləyəndə mən dedim ki, nazir müavini Rövşən Cavadov ora imza atıb və həmin məsələ ilə əlaqədar düzəliş etmək istəyirəm, yəni Rövşən Cavadov nazir Allahverdiyev olmadığına görə – iza-hatında da belə göstərir – ora imza atıb. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Layihəni əsasən qəbul etdik. Kimin düzəlişi, əlavəsi, yaxud etirazı nəyi isə var? Mən burada yazılan siyahı üzrə söz verməyə məcburam. Yaşar Əliyev buyursun.

Yaşar Əliyev. Mənim layihəni hazırlayan komissiyaya sualım var. Mən başa düşürəm, Rəhim Qaziyevin Gəncə hadisələrinə görə nə məsuliyyəti var, nə verilən arayışda bu açıldı, nə də sonradan verilən qiy-mət, indi gəlib çıxıb ki, Gəncə hadisələrinə görə o günahkardır. Bu mə-sələ mənim üçün, ətrafımda oturan Milli Məclisin üzvlərinə də qaranlıq qalıb. Mən istəyirəm biləm ki, nəyə görə bu ad ora salınıb?

Mətləb Mütəllibov. Dünən mən tribunadan çıxış eləyəndə də Rəhim müəllim mənə bu sualı verdi. Düzü bir az istəmədim geniş cavab verəm. Hesab elədim ki, yəqin, Rəhim müəllimin xətrinə dəyər. Rəhim

müəllim siyasi məsuliyyət məsələsini məndən yaxşı bilir. Çünki Rəhim müəllim özü institutda 5 il müəllim işləyəndə mən hələ tələbə idim. Ona görə siyasi məsuliyyətin tərifini Rəhim müəllim məndən yaxşı bilir.

Konkret arayışlarda adının çəkilməsinin əsas səbəbi, mən hesab edirəm, siyasi məsuliyyət məsələsi və 4-nə qədər ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar onun adının salınması onunla əlaqədardır ki, bu gün Azərbaycan üçün siyasi məsuliyyətin tərfi 10 mindən artıq şəhid verməkdir. Torpaqların 10 faizdən artığının getməsidir. Ermənilərin az qala Bakıya gəlib çatmasıdır. Bu nöqteyi-nəzərdən bu müddətdə, Rəhim bəyin 8 ay müddətində müdafiə naziri olduğu dövrdə uğursuzluqlar istər-istəməz respublikadakı ictimai-siyasi vəziyyətə mənfi təsir göstərib və dünən dediyim kimi, bir qismi müdafiə nazirindən asılı olmayan obyektiv səbəblər, bir qismi də subyektiv səbəblər olub. Amma hər halda Rəhim müəllim özü də razılaşırsa ki, bu, heç də nə cinayət məsuliyyəti, nə də digər məsuliyyət deyil, sadəcə olaraq, 4-nə qədər söhbəti var, arayışda da o cür yazılıb, 4-nə qədər ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar siyasi məsuliyyət məsələsi.

Yaşar Əliyev. Mənə icazə verin, cavab verim. Tarix qarşısında burada oturanların hamısının məsuliyyəti ola bilər. Amma konkret hadisəyə görə məsuliyyət, onlar başqa-başqa şeylərdir. O cümlədən başqa adamların da adları var. Bir də mən xahiş edirəm, layihə paylanılsın, biz onun üzərində işləyə bilək. Layihə paylanılsaydı, biz onun üzərində işləyə bilərdik.

Sədrlik edən. Arif Rəhimzadə, buyurun.

Arif Rəhimzadə. Mən qərar layihəsi ilə, əsasən, razıyam, orada bir neçə qeyri-konkret ifadələr var. Məsələn, orada yazılır ki, Xalq Cəbhəsi Gəncə zonasına tabor göndərüb. Bu, təəccüb doğurur, mən hesab edirəm ki, bu məsələni daha konkret yazmaq lazımdır. Mən təklif edirəm ki, burada Prezident Əbülfəz Elçibəyi vəzifəsindən kənarlaşdırmaq məsələsi qoyulsun, bundan ötrü Konstitusiyanın 121-6-cı maddəsinə əsasən, Ali Sovetə rəy lazımdır. Bu rəyi də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Nəzarəti Komitəsi verməlidir. Azərbaycan Respublikasında belə konstitusiya, belə komitə olmadığı üçün mən təklif edirəm, bu gün bu səlahiyyətləri respublikanın Ali Məhkəməsinin Rəyasət Heyətinə həvalə edək. Çünki, əslində, bizim qanunvericilikdə belə bir presedent var, Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinə tapşırılsın ki, bir həftə ərzində öz rəyini Milli Məclisə versin. Sağ olun.

Sədrlik edən. Cümşüd Nuriyev, buyurun.

Cümşüd Nuriyev. Hörmətli sədr, hörmətli millət vəkilləri. Mən nə isə Arif Rəhimzadənin fikirləri ilə razı deyiləm, çünki Konstitusiyada var, biz əvvəlcə etimadsızlıq göstərək. Birincisi, Milli Məclis o səlahiyyətləri nə üçün Ali Məhkəməyə verməlidir. Biz özümüz deputat-istintaq komissiyası yaratmışıq və həmin komissiya rəyində göstərilir ki, bilavasitə Prezident öz səlahiyyətlərini aşıb, öz xalqına qarşı ordu tətbiiq eləyib. Təzədən bir həftə gözləyəcəyik və bir həftədə hansı gərginlik, hansı səbəblər olacaq, mən bilmirəm, Arif müəllim onu görür, yoxsa görmək istəmir.

İkincisi, bir məsələ, rəydə siyasi məsuliyyətdə həm İsgəndər Həmidovun, həm də Rəhim Qaziyevin adı gedir. O, düzgün deyil, onlar həmin şeyə görə mənəvi məsuliyyət daşıya bilər, orada çünki cinayəti törədən-lərlə iştirakçılar, bərabər cinayətdə olmayanlar, qan tökülmədə iştirak etməyən adamın adının bir cərgədə getməsi, nə əxlaqa, nə mənəviyyata, heç nəyə sığmır. Bəlkə də, ayrı bir bənddə göstərmək olar ki, onlar mənəvi məsuliyyət daşıyır, çünki heç biri siyasi xadim deyil, hər ikisi sabiq vəzifə sahibidir, ona görə onların məsuliyyət daşması düz deyil. Komissiya yazdığı da, bir növ, düzgün olmayan mövqedir.

Üçüncü bir məsələ də səsləndi, onu da səsə qoymaq olar ki, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi hazırda fəaliyyət göstərir, bu fəaliyyət nə siyasi partiyalar haqqında qanunla, nə də ictimai birliklər haqqında qanunla tənzimlənir. 4 il də fəaliyyət göstərir. Bu məsələ ya Ədliyyə Nazirliyinə, ya da Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, onun fəaliyyəti qanuni olsun – hələ biz indiyə kimi sübut eləyə bilməmişik, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi siyasi partiyadır, yoxsa ictimai birlikdir, bu tərəfə dartanda o tərəfə sürükləyirlər, o tərəfə dartanda bu tərəfə – yəni rezin top kimi o üz-bu üz arasında qalır. Yəni bu məsələ də həll olmalıdır ki, Azərbaycan haqqında hansısa bir pərdə altında fəaliyyət göstərsə, qanun çərcivəsində olmalıdır. İndiyəcən heç bir qanuna sığmadığına görə də bunu heç cür ram etmək mümkün deyil. Bu məsələyə də baxılsın.

Sədrlik edən. Siyasi məsuliyyət haqqında komissiya rəyinə dəyişiklik verə bilmədik. Amma şübhəsiz ki, bizim qərar da dəyişiklik ola bilər.

Tofiq Qasimov, buyurun.

Tofiq Qasimov. Mən Sizin diqqətinizi bir şeyə cəlb etmək istəyirəm ki, bu qərar Deputat-istintaq komissiyasının işinin nəticələri, yəni o sənəd əsasında yazılmayıb. Hüquqi baxımdan ondan kifayət qədər kə-

nara çıxıb. Xüsusilə ikinci maddəni götürsək, deputat-istintaq komissiyasının son qərarında, göstərilirdi ki, bu işlər üzrə bir neçə nəfər bilavasitə məsuliyyət daşıyır. Yerdə qalan şəxslər üçün isə siyasi məsuliyyət adıyla məsuliyyət dərəcəsi müəyyən olunmuşdu. Burada isə hamısını ucdantutma cinayətkar, yəni cinayət məsuliyyətində təqsirkar hesab edirik, mən hesab edirəm ki, bu, qanuni cəhətdən düz deyil. Ona görə əgər burada digər sözlər də deyildisə, hətta tutaq ki, Hərbi prokurorun və respublika prokurorunun çıxışlarında və başqa çıxışlarda deyildisə, onların hamısı bitməmiş istintaqın mülahizələri olduğuna görə, onları bitmiş istintaqın nəticəsi, yaxud məhkəmənin qərarı kimi qəbul eləyib, onların əsasında kiminsə cinayət məsuliyyəti olub-olmadığını iddia etmək Milli Məclis üçün düzgün olmaz.

Bu baxımdan mən xahiş edirəm, o maddə deputat-istintaq komissiyasının qərarı əsasında müəyyən edilsin. Ona görə ki bugünkü gündə ancaq onların işini müəyyən mənada bitmiş hesab etmək olar. Qalan məsələləri ayırd etmək isə gələcək istintaqa həvalə edilsin ki, gələcəkdə aparılan istintaqın nəticəsi kimi, o məsələlər sonrakı qərarlara qalsın. Qanun baxımından bu, daha düzgün olar. Mən ona görə hesab edirəm ki, bu qərarın paylanması çox yaxşı olardı. Mən hətta xahiş eləyərdim ki, o qərarı paylayın, biz onun üzərində işləyək, lap sabah yığışılıb o məsələni sona çatdıraraq. Ona görə, demək olar ki, o qərarla bir neçə maddədə hüquqi cəhətdən çox böyük dəyişikliklər var.

Afiyəddin Cəlilov. Hörmətli Tofiq bəy, birinci növbədə, bu qərar layihəsində cinayət sözü bir yerdə işlədilib, o da birinci abzasda. Yəni hadisə, cinayət qiymətləndirilib, şəxsiyyət yox.

Bir də Tahir Kərimliyə deyirəm, Siz hüquqşünassınız, belə şeyləri bizdən yaxşı bilməlisiniz. Qaldı ki onun ikinci bəndinə, burada məsuliyyət sözü yazılıb, xalq qarşısında məsuliyyət daşıyırdı.

Üçüncüsü də, mənə həvalə olunandan sonra mən deputat-istintaq komissiyasının bir sıra materialları ilə və Azərbaycanın sabiq Baş naziri Pənah Hüseynovun deputat-istintaq komissiyasına təqdim etdiyi materiallarla tanış oldum. Sabiq Baş nazir, dövləti təmsil edən şəxs verdiyi 40 səhifədən artıq izahatı 2 cümləylə yekunlaşdırır. O cümlələri də Sizin nəzərinizə çatdırıram – cinayətimiz məğlubiyyətimizdir. Sağ olun.

Sədrlik edən. İncilab Nadirov.

İncilab Nadirov. Hörmətli sədr, təqdim edilmiş layihəylə mən razıyam, lakin orada qərar layihəsində göstərilmiş bir neçə maddəyə əla-

vələr etmək istəyirəm. Birincisi, burada səsləndi ki, Prezidentə etimadsızlıq göstərsin. Bu, yoldaş Cümşüd Nuriyevin təklifidir, mən də bu təklifə qoşuluram, bu, əlavə edilsin.

İkincisi, dövlət Müdafiə Şurasının yaradılması haqqında təklifi hələ Yaqub Məmmədov burada Ali Sovetin sədri olanda mən vermişdim, mənim təklifimlə o komitə yaradılıb. Lakin Dövlət Müdafiə Komitəsi onun qarşısına qoyulan vəzifəni yerinə yetirməyib və son hadisələr də, rayonların təhvil verilməsi, Qarabağın işğal olunması, Laçın–Kəlbəcər hadisələri və sair, bütün bunlar hamısı göstərdi ki, Dövlət Müdafiə Komitəsinin fəaliyyəti, ümumiyyətlə, yarıtmazdır. Ona görə də mən təklif edirəm, bir maddə kimi ora əlavə edilsin ki, Dövlət Müdafiə Komitəsinin tərkibi buraxılsın, yeni tərkib təsdiq edilsin.

Üçüncüsü, orada göstərildi, Respublika Prokurorluğuna tapşırıq verildi ki, ayrı-ayrı rayonlar, xüsusilə Şuşa, Laçın, Xocalı və sair istintaqın yekunları barədə Milli Məclisə məlumat verilsin. Çox təəssüf ki, orada Kəlbəcər unudulub. Kəlbəcər məsələsi burada mənim təklifimlə gündəliyə salınıb, iki dəfə müzakirə olunub və belə məlum olub ki, Kəlbəcərlə əlaqədar istintaq işi qaldırılıb və aparılır. Ona görə də mən xahiş edirəm, ora əlavə edilsin ki, Kəlbəcərin də istintaqının yekunları barədə yaxın vaxtlarda Milli Məclisə məlumat verilsin. Sağ olun.

Sədrlik edən. Mən istəyirəm Sizin təkliflərinizin birinə aydınlıq gətirəm. Müdafiə Komitəsi, Müdafiə Şurası deyirsiniz, biz Müdafiə Komitəsinin olduğunu hələ bilmirik. Yəqin ki, Siz də bilmirsiniz. Bu məsələ yoxlanılmayıb, deputat komissiyası bu işə baxmayıb. Biz də müzakirədə bu işə toxunmamışıq. Ona görə də burada tələsmək lazım deyil, ancaq oradan-buradan gələn məlumatlardan belə görsənir ki, guya Müdafiə Şurası olub, bunu Rəhim Qaziyev də deyib, mütəmadi olaraq Azərbaycan Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin rəhbərliyi altında yığışblar, danışıqlar, amma Müdafiə Şurasının heç bir sənədi, heç bir protokolu yoxdur. Ona görə, icazə verin, bu məsələlərlə biz məşğul olaq, aydınlaşdıraq, bu məsələyə sonra qayıdaq. Kəlbəcər məsələsi haqqında, şübhəsiz, onu əlavə etmək olar, bir halda ki, gündəliyə düşüb, Kəlbəcər rayonunun işğal olunması məsələsi tezliklə müzakirə olunsun.

Mürvət Əliyev.

Mürvət Əliyev. Hörmətli sədr, qərar layihəsini oxuyanda Afiyəddin müəllim ola bilsin ki, soyadını bir az düz demədi, Fərəc Hüseynov, ya ola bilsin Pənah Hüseynov olmalıdır, ya da Fərəc Quliyev. Sonra orada

bəyanat hissəsində bir az dəqiqləşmə olmalıdır. Belə bir cümlə gedirdi, “baş tutmayan hərbi əməliyyat nəticəsində qardaş qırğınına yol verilmişdir”. Burada söhbət baş tutan, ya baş tutmayan, mənə elə gəlir ki, ümumiyyətlə, bu ifadə çıxmalıdır. Hərbi əməliyyat nəticəsində qardaş qırğınına yol verilmişdir. İndi burada baş tutdu, baş tutmadı, hər iki halda bu hadisə olub.

Ondan başqa, Arif Rəhimzadə qeyd elədi, Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələrinin Gəncə şəhərinə göndərilməsi təəccüb doğurur. Bunu çox ciddi, qətiyyətli yazmaq lazımdır.

Ondan başqa burada iki təklif oldu. Birinci təklif ondan ibarət oldu ki, bütün bu törədilmiş hadisəyə görə Prezidentə etimadsızlıq göstərilməsi, ikinci təklif belə oldu ki, bu məsələ Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinə tapşırılsın və o, bir həftə müddətində Milli Məclisə öz rəyini versin. Ona görə də mənə elə gəlir ki, Arif Rəhimzadənin təklifini səsə qoymaq olar və Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinə Milli Məclis tərəfindən həvalə oluna bilər və bu məsələ haqqında bir həftə müddətinə o öz rəyini Milli Məclisə bildirə bilər.

Sədrlik edən. Mənə yazı gəlib ki, İsgəndər Həmidov söz istəyir.

İsgəndər Həmidov. Mən üzr istəyirəm, iki gündür danışmıram. Sizin adını çəkdiyiniz Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər və Azərbaycanın digər verilmiş bölgələrinə görə əgər Rəhim bəylə mənim günahım varsa, məsuliyyət daşımağa tam hazırıq. Mənim isə Gəncə hadisələrindən nəinki iştirak, əgər xəbərim varsa, yenə də tam məsuliyyət daşımağa hazıram və bu gün vəziyyətin ağırlığını dərk eləyərək, milli birlik xatirinə və məhz mənim orada adım çəkildiyinə görə mən xahiş edirəm, Azərbaycan Xalq Cəbhəsindən də, öz tərəfdarlarımdan da sabahkı mitinq olmayacaq, mitinq dayandırılır. Azərbaycanda sabitlik lazımdır ki, qələbəmiz olsun.

Sədrlik edən. Yaxşı, əlavələr qəbul olundu. Mənə belə gəlir ki, mən görürəm, əllər çox qalxır, ancaq biz bu qərarı müzakirə eləyirik. Milli Məclisin üzvləri, deputatlar bura dəvət olunub. Onlar da iştirak eləyirlər. Onların bir hissəsinə söz verdik, ancaq qərar Milli Məclisin qərarıdır. Ona görə də qərara dəyişikliklər, filan etmək Milli Məclisin üzvlərinin səlahiyyətindədir.

Mən görürəm, çox əllər qalxıb, ona görə də, xahiş edirəm, bir balaca səbirli olun. Burada təkliflər çox oldu ki, Prezidentə, Əbülfəz Elçibəyə etimadsızlıq göstərsin. Bu təklifi də müzakirə etmək olar, burada bir-

iki variant deyildi. Ancaq bundan öncə gündəlikdə məsələ var, bunlar bir-biri ilə bağlıdır. Milli Məclisin üzvü deputat İxtiyar Şirinovun, Milli Məclisin üzvü, deputat Sülhəddin Əkbərovun, bir də Milli Məclisin üzvü, deputat İsa Qəmbərov haqqında prokurorun təqdimatı var. Ona görə də İxtiyar Şirinov haqqında və Sülhəddin Əkbərov haqqında Afiyyəddin Cəlilov məlumat versin, sonra bunlar bir-biri ilə bağlı olduğuna görə, mən istəyirəm ki, son qərar bir-birinə uyğun olsun.

Afiyyəddin Cəlilov. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Şirinov İxtiyar Əlibala oğlunun cinayət məsuliyyətinə cəlb və həbs edilməsinə razılıq verilməsi barədə təqdimat.

Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğu tərəfindən 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş məlum hadisələrlə əlaqədar cinayət işi başlanaraq istintaq aparılır. İstintaqla müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri general-mayor Dadaş Rzayev 1993-cü il iyunun 2-də respublikanın Baş prokuroru İxtiyar Şirinova məktub yazıb Gəncə şəhərində keçmiş 23-cü desant alayının ərazisində yerləşən 709 nömrəli hərbi hissəyə mülki şəxs olan Surət Hüseynovun rəhbərlik etdiyini bildirərək onun və Baş Qərargahın rəisi general-mayor Nurəddin Sadıqovun Surət Hüseynovla həmin hərbi hissəni tərk etməsi barədə söhbət etdikləri, ona bu barədə xəbərdarlıq etmələrinə baxmayaraq, Surət Hüseynovun onların əmrinə tabe olmadığını, Müdafiə Nazirliyi tərəfindən göndərilmiş hərbiçiləri hədələdiyini nəzərə alaraq, həmin hissədə nizam-intizam yaradılması üçün müvafiq sanksiya verməsini xahiş etmişdir. Həmin məktubla əlaqədar heç bir yoxlama aparmadan Baş prokurorun yanında xüsusi mühüm işlər müstəntiqi, ədliyyə müşaviri Xasıyev “Azərbaycan Respublikası deputatlarının statusu haqqında” Qanunun tələbini pozaraq, səlahiyyəti olmadan, qanunsuz xalq deputatı Surət Hüseynov barəsində Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 57-1-ci maddəsinin birinci hissəsi, 233-cü maddənin (a) bəndi və 234-cü maddənin (a) bəndi ilə cinayət işi başlamışdır.

Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı olmasına baxmayaraq, Surət Davud oğlu Hüseynovun Baş prokuror İxtiyar Şirinov “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Qanunun 34 və 35-ci maddələrinin tələblərini pozaraq qulluq mövqeyindən sui-istifadə edib Surət Hüseynovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və həbs olunması haqqında respublikanın Ali Soveti ilə müvafiq razılıq olmadan Surət Hüseynovu Azərbaycan Respublikasının Cinayət Mə-

çəlləsinin 57-1-ci maddəsinin birinci hissəsi və 192-ci maddənin ikinci hissəsi ilə müqəssir hesab etmək barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmişdir.

Bundan əlavə, iş üzrə 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri Əliyevin həbs edilməsi üçün heç bir əsas olmadan İxtiyar Şirinov onun barəsində də həbs qətimkan tədbirləri seçmişdir. 1993-cü il iyunun 2-də İxtiyar Şirinov həmin qərarları icra etmək üçün müdafiə naziri Dadaş Rzayevə göndərmiş və 1993-cü il iyunun 3-də həmin tədbirin həyata keçirilməsi üçün Gəncə şəhərinə getmişdir. İxtiyar Şirinov həmin qanunsuz qərarların icrası zamanı keçirilmiş tədbir nəticəsində kütləvi surətdə silahlı qarşıdurma yaranmış, 709 nömrəli hərbi hissənin əsgər və zabıtları ilə həmin hissənin dağıdılması üçün əvvəlcədən Gəncə şəhərinə gətirilmiş Milli Ordunun, Daxili Qoşunların, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin, Milli Qvardiyanın və digər orqanların hərbiçiləri arasında müxtəlif silahlardan istifadə etməklə silahlı toqquşma başlamış, nəticədə onlarca adam ölmüş, xeyli adam yaralanmış və dövlətə 23 milyard rubldan artıq maddi ziyan dəyərək ağır nəticəyə səbəb olmuşdur.

Beləliklə də, toplanmış istintaq materialları ilə sübuta yetirilir ki, respublikanın Baş prokuroru İxtiyar Şirinov Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 167-ci maddəsinin 2-ci hissəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətmişdir. Ona görə də o, həmin maddə ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalı və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməlidir. Lakin İxtiyar Şirinov Azərbaycan Respublikasının xalq deputatıdır. Ona görə də onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması barədə həbs qətimkan tədbiri seçilməsi üçün respublikanın Ali Sovetindən müvafiq razılıq alınmalıdır.

Yuxarıda göstərilənləri və “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Qanunun 34-cü və 35-ci maddələrini rəhbər tutub xahiş edirəm, Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı İxtiyar Əlibala oğlu Şirinovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsinə razılıq verəsiniz. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru, baş ədliyyə müşaviri Əli Ömərov.

Tofiq Qasımov. Mən o gün də dedim, xahiş elədim ki, bu tip məsələlər mütləq komissiyaların müzakirəsinə verilib, sonra Milli Məclisə çıxarılır. Mandat komissiyası...

Sədrlik edən. Burada mandat və etika komissiyasının rəyi var. İxtiyar Şirinov haqqında başqa sual varmı? Yoxdur.

Onda biz belə qərar qəbul etməliyik – İxtiyar Şirinov Milli Məclisin üzvüdür və deputatdır – İxtiyar Şirinovun Milli Məclisin üzvlüyündən azad olunması məsələsi həll olunmalıdır, çünki o, artıq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur. Ona görə də mən qərarı səsə qoyuram, İxtiyar Şirinov Milli Məclisin üzvlüyündən azad olunsun və prokurorun təqdimatına görə onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına razılıq verilsin. Kim bu təklifin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, münasibətini bildirsin.

Səsvermənin nəticələri:

Lehinə 33

Əleyhinə 3

Bitərəf 1

Səs vermədi 3

İştirak edir 40

Sədrlik edən. Qəbul olundu.

İkincisi, Sülhəddin Əkbərov haqqında. Buyurun.

Afiyəddin Cəlilov. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Əkbərov Sülhəddin Bayram oğlunun cinayət məsuliyyətinə cəlb və həbs edilməsinə razılıq verilməsi barədə təqdimat.

Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğu tərəfindən 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş məlum hadisələrlə əlaqədar cinayət işi başlanaraq istintaq aparılır. İstintaqla müəyyən olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik nazirinin birinci müavini polkovnik Əkbərov Sülhəddin Bayram oğlu hakimiyyət həddini aşaraq respublikanın rəhbər vəzifəli şəxsləri səviyyəsində razılaşmış qanunsuz olaraq xalq deputatı Hüseynov Surət Davud oğlu, Gəncə şəhərində yerləşən 709 nömrəli hərbi hissənin komandiri, Əliyev Eldar Yusif oğlunun həbs edilməsi və bu məqsədlə silah tətbiq edilməsinə razılıq vermişdir. Həmin tədbir həyata keçirilərkən Sülhəddin Əkbərov dinc əhali və hərbcilərə qarşı silah işlənməsinə razılıq və əmr vermiş, nəticədə onlarca şəxs həlak olmuş, xeyli yaralananlar olmuş, dövlətə 23 milyard rubldan artıq ziyan dəyərək ağır nəticəyə səbəb olmuşdur.

Bundan əlavə, həmin tədbir həyata keçirilərkən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin xüsusi təyinatlı hissənin əməliyyat işçisi Elxan Süleyman oğlu Gözəlov dinc əhaliyə silah tətbiq etmədiyinə görə Sülhəddin Əkbərovun qanunsuz göstərişinə əsasən həbs edilib, Gəncə şəhəri Nizami rayon Polis İdarəsinin ilk həbs yerində saxlanmışdır. Bununla da Sül-

həddin Əkbərov Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 255-ci maddəsinin (b) bəndi və 176-cı maddə ilə nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətmişdir. Ona görə də o, həmin maddələrlə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalı və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməlidir. Lakin Əkbərov Azərbaycan Respublikasının xalq deputatıdır. Odur ki, onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsi üçün respublikanın Ali Sovetinin müvafiq razılığı alınmalıdır.

Yuxarıda göstərilənləri və “Azərbaycan Respublikasının xalq deputatının statusu haqqında” Qanunun 34-cü və 35-ci maddələrini rəhbər tutub xahiş edirəm, Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı Sülhəddin Bayram oğlu Əkbərovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsinə razılıq verəsiniz. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru, baş ədliyyə müşaviri Əli Ömərov.

Sədrlik edən. Burada da komissiyanın rəyi varmı?

Afiyəddin Cəlilov. Bəli, var.

Sədrlik edən. Bu barədə sual varmı? Yoxdur.

Sülhəddin Əkbərov da Milli Məclisin üzvüdür. Elə həmin qaydada, həmin tərkibdə Sülhəddin Əkbərov haqqında da bu məsələni səsə qoyuram. Yəni Milli Məclisin üzvlüyündən azad edilsin və prokurorun xahişi ödənilsin, onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına Milli Məclis razılıq versin. Kim bu təklifin tərəfdarıdır, xahiş edirəm səs versin, münasibətini bildirsin.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	31
<i>Əleyhinə</i>	6
<i>Bitərəf</i>	2
<i>Səs vermədi</i>	1
<i>İştirak edir</i>	40

Sədrlik edən. Qəbul edildi.

Bir təklif də var, o barədə Mandat komissiyası adından söz Şadman Hüseynova verilir. Buyurun.

Şadman Hüseynov, Ali Sovetin Mandat komissiyasının üzvü. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyev cənablarına. Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı İsa Yunis oğlu Qəmbərovun

cinayət məsuliyyətinə cəlb və həbs edilməsinə razılıq verilməsi barədə təqdimat.

Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğu tərəfindən 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş məlum hadisələrlə əlaqədar cinayət işi başlanaraq istintaq aparılır. İstintaqda müəyyən olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri və Azərbaycan Respublikası Dövlət Müdafiə Komitəsinin üzvü İsa Yunis oğlu Qəmbərov geniş səlahiyyətindən, qulluq mövqeyindən sui-istifadə edib, qulluq mənafeyinə qəsdən zidd olaraq vəzifə həddini aşaraq 1993-cü il iyunun 5-də Gəncə şəhərində keçirilən əməliyyatın bir daha silah tətbiq etməklə davam etdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin yanında müdafiə naziri Dadaş Rzayevə və Baş Qərargah rəisi Nurəddin Sadıqova Gəncə şəhəri və onun ətrafına əlavə silahlı qüvvələr göndərmək üçün qanunsuz göstəriş vermiş, lakin Dadaş Rzayev və Nurəddin Sadıqov onun bu göstərişini icra etməmiş, bu səbəbdən o, Nurəddin Sadıqovun vəzifədən azad edilməsinə nail olmuşdur.

Qeyd edilən əməllərə görə o, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 15-57 prim maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməli və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməlidir. Lakin İsa Qəmbər Azərbaycan Respublikasının xalq deputatıdır, ona görə də onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsi üçün respublikanın Ali Sovetindən müvafiq razılıq alınmalıdır.

Yuxarıda göstərilənləri və “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Qanunun 34-cü və 35-ci maddələrini rəhbər tutub xahiş edirəm, Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı İsa Yunis oğlu Qəmbərovun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsinə razılıq verəsiniz. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru, baş ədliyyə müşaviri Əli Ömərov.

Bu məsələyə də Mandat və etika komissiyasında baxılmışdır. Mən komissiyanın rəyini sizin nəzərinizə çatdırıram.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı İsa Yunis oğlu Qəmbərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsinə razılıq verilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Mandat və etika komissiyasının rəyi.

Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru Əli Ömərov “Azərbaycan Respublikası xalq deputatının statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 34-cü və 35-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azər-

baycan Respublikasının Milli Məclisinə müraciət etmiş, məlum Gəncə hadisələri ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı İsa Yunis oğlu Qəmbərin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 15-57 prim maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilməsinə razılıq verilməsini xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Mandat və etika komissiyası Azərbaycan Respublikasının Baş prokurorunun təqdimatını nəzərdən keçirərək və Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə əsaslanaraq Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü İsa Qəmbərin hərəkətlərində cinayət əməllərinin olduğunu qeyd edir, onun cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə Milli Məclis tərəfindən razılıq verilməsini mümkün hesab edir.

Sədrlik edən. Şadman Hüseynova sual var? Yoxdur. Əyləşin.

Təqdimatın materiallarını sonra Afiyəddin Cəlilova verərsiniz.

Tofiq Qasimov yenə də yazılıb. Buyursun.

Tofiq Qasimov. Hörmətli deputatlar, sizin diqqətinizi bir şeyə cəlb etmək istəyirəm ki, respublika prokurorunun verdiyi təqdimat hüquqi baxımdan kifayət qədər əsaslı deyil. Ona görə əsaslı deyil ki, burada İsa Qəmbər özünün səlahiyyətinə aid olmayan əmr verməyə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir, çünki İsa Qəmbərin nə o Sadıqovu işdən çıxarmaq səlahiyyəti yoxdur, nə də ona bilavasitə əmr verib hansısa bir məsələni icra elətdirmək səlahiyyəti yoxdur. Səlahiyyəti olmayan bir iş görə adamı cinayət məsuliyyətinə cəlb eləməzlər. Lap o sözlə desə də, bu, hələlik cinayət məsuliyyəti tələb eləmir.

Ona görə də mən belə təklif edirəm ki, əgər lazımdırsa, Məclis, yaxud respublika prokuroru üçün İsa Qəmbərə evindən kənara çıxmaq, yəni bir yana getmək qadağan olunsun və bu məsələ diqqətlə öyrənilib hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış ittiham verilsin. Sağ olun.

Sədrlik edən. Baş prokuror Əli Ömərov bu barədə nə deyə bilər? Buyurun. Mikrofon verin.

Əli Ömərov, Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru. Hər şeydən əvvəl qeyd etmək istəyirəm ki, orada 15-57 prim bir gedib, o, məsələnin səhvidir, 57 prim birdir, yəni təşkilatçı kimi. Çox təbii ki, deputat-istintaq komissiyasının rəyində kifayət qədər əsaslandırılmışdır ki, Gəncəyə qoşun növlərinin yeridilməsi və orada kütləvi insan tələfatının təşkilatçılarından biri İsa Qəmbərdir və istintaq materialları ilə onun törətdiyi ictimai təhlükəli əməl kifayət qədər sübuta yetirilib. Mən o

istintaqın əldə etdiyi sübutları təqdimatda bir-bir sadalamağı zəruri hesab eləmirəm. Özüm də verdiyim təqdimata cavabdehəm. Çox təbii ki, əgər İsa Qəmbərin əməlinə cinayət olmasa, məhkəmə son nəticədə öz sözünü deyəcəkdir. Lakin istintaqda bu gün onun məsuliyyətə cəlb olunması haqqında kifayət qədər əsaslar var ki, törətdiyi cinayət əməli də ağır olduğuna görə, haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilməlidir.

Sədrlik edən. Rauf İsmayılov.

Rauf İsmayılov. Hörmətli sədr, mənə belə gəlir ki, Ali Sovetin sədri öz iş otağını, rəhbərlik etdiyi binanı buraxıb gedib 3 gün əməliyyata rəhbərlik edib. Elə bu özü kifayət edir ki, onunla bağlı bu saat cinayət işi qaldırılsın və Milli Məclisin tərkibindən çıxarılsın. Öz postunda oturmaq əvəzinə, gedib zadda oturub.

Sədrlik edən. Tahir Kərimli, buyurun.

Tahir Kərimli. Hörmətli sədr, mən də Tofiq bəyin dediklərini təsdiq edirəm və Sizdən xahiş edirəm ki, nəzərə alasınız, o, uzun müddət Milli Məclisin sədri işləyib, böyük bir partiyanın başqanıdır. Xahiş edirəm, bu mümkünse, qətimkan tədbiri dəyişdirilsin. Həqiqətən də, o, heç olmasa başqa yerə getməmək haqqında, iltizamla əvəz olunsun. Mən Sizdən xahiş edirəm bunu.

Sədrlik edən. Orada kimsə əlini qaldırır, mən görmürəm. Hacı Əbdül.

Hacı Əbdül. Bir təklifim var. Hörmətli sədr, əgər istəyirsinizsə ki, bu Məclis bundan sonra da yaxşı keçsin, belə bir təqdimatı Tofiq Qasimov üçün də vermək lazımdır. Sağ olun.

Sədrlik edən. Yaxşı, aydındır. Sizin təklifiniz aydındır.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Sakit olun. Demək təklifi, başqa bir sualı olan yoxdur. İsa Qəmbərovun Milli Məclisin üzvlüyündən azad olunması, Baş prokurorun xahişi ilə onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında təklif səsə qoyulur. Kim bu təklifin tərəfdarıdır, xahiş edirəm, səs versin.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	29
<i>Əleyhinə</i>	9
<i>Bitərəf</i>	0
<i>Səs vermədi</i>	0
<i>İştirak edir</i>	38

Sədrlik edən. Bu qərar da qəbul olundu.

Demək, bizim Milli Məclisin üzvləri 3 nəfər azaldı.

Rəhim Qazıyev söz istəyirdi. Buyurun, Rəhim bəy.

Rəhim Qazıyev. Afiyəddin müəllim, Sizdən xahiş edirəm, axırın-cı bəndi oxuyun, dünən siyasi məsuliyyət idi. İndi bu gün də heç başa düşmədim, nədir, prokurorluq konkret hansı faktlara əsasən məsuliyyət müəyyən etməlidir? Çünki 7 milyonluq xalq baxır, birdəfəlik bilinsin ki, nəyə əsasən.

Afiyəddin Cəlilov. Burada demək, deputat-istintaq komissiyasının rəyi nəzərə alınaraq, 1993-cü il iyunun 4-də Gəncə şəhərində baş vermiş hadisələrə görə aşağıdakı yüksək vəzifəli şəxslərin bilavasitə məsuliyyət daşması təsdiq olunur.

Rəhim Qazıyev. Mən başa düşmək istəyirəm. Orada mənim o hadisəylə hansı əlaqəm var? Nəyə əsaslanıb Siz də onu yazıbsınız? Mən onu bilmək istəyirəm.

Afiyəddin Cəlilov. Deputat-istintaq komissiyasının rəyinə əsasən Sizin soyadınız çəkilir, o məntiqdə ki, iyun ayının 4-nə qədər baş vermiş hadisələrlə əlaqədar Rəhim Qazıyev siyasi məsuliyyət daşıyır.

Rəhim Qazıyev. Mən başa düşmürəm, siyasi məsuliyyət nə...

Afiyəddin Cəlilov. Bir dəqiqə, mən deputat-istintaq komissiyasının rəyini Sizə çatdırdım və bayaq müzakirələr zamanı deputat-istintaq komissiyasının sədri Mətləb Mütəllibov bir daha bura yaxınlaşdı və o faktı təsdiq elədi.

Rəhim Qazıyev. Çox sağ olun. Siyasi məsuliyyət mən ona görə daşıyıram ki, bu divarlar arasında dəfələrlə mən hansı cinayətlərin olduğunu demişəm, ona görə? Siz də burada barmaqlarınız gündə on dəfə pianoda işləyən kimi işləyib, nəyə gəldi səs veribsiniz. Bir ay bundan qabaq səs verib Baş nazir seçəndə bilmirdiniz taleyi necə olacaq? Necə olur, Siz gündə barmağınızı on yerə basıb səs verib heç bir məsuliyyət daşımırsınız, amma bütün varlığım ilə mən dedim ki, bunlar hamısı cinayətə gətirəcək, indi mən məsuliyyət daşıyıram? Onda mən onunla razıyam, xahiş edirəm, sədr, mən təklif verirəm səsə qoyasınız, Milli Məclisin üzvlüyündən çıxmaq istəyirəm və xahiş edirəm, bu təklifim səsə qoyulsun.

Sədrlik edən. Mətləb müəllim, buyurun.

Mətləb Mütəllibov. Heydər müəllim, əgər o qərar layihəsi deputat-istintaq komissiyasının rəyi əsasındaırsa, biz təklif eləmişdik, ayrıca

bir maddə də qeyd olunsun ki, 4 iyun hadisələrinə qədər respublikadakı ictimai-siyasi vəziyyətə görə, burada söhbət gedirdi, həm Rəhim Qazıyev, həm də ki, İsgəndər Həmidov Dövlət Müdafiə Komitəsinin üzvləri olublar, bu birinci.

İkinci, Rəhim müəllimə mənim böyük hörmətim var, amma deməliyəm, əgər yanvarın 28-də döyüş sərəncamı verilmişdisə və fevralın 9-da Xalq Cəbhəsinin əsassız bəyanatı verilmişdisə, Rəhim bəy müdafiə naziri kimi, borclu idi ki, bir gün, iki gün müddətində hərbi ekspertiza keçirsin, həmin döyüş sərəncamının qanuna uyğun olduğunu bildirsin və bəlkə də, ondan sonra məsələ bu qədər gərginləşməyə bilərdi. Bu nöqtəyi-nəzərdən deputat-istintaq komissiyası təklif edir ki, ayrıca bir bənddə 4-nə qədərki respublikadakı ictimai-siyasi vəziyyətə görə o şəxsin məsuliyyəti qeyd olunsun.

Sədrlik edən. Rəhim bəy, buyurun.

Rəhim Qazıyev. 4-dən bəri məsələni həll edir. Bilirsiniz, Heydər bəy, burada prinsipal məsələ var, mən onsuz da türmə də görmüşəm, yatmağa da hazıram, amma nədən ötrü hansı məsuliyyəti daşıyıram. Burada mən dəfələrlə qışqırmışam, burada bu gün əlində qələm oturan adamların hansının mənim taleyimi həll eləməyə haqqı var, hansının haqqı yoxdur, mən bilirəm. Həyatımı qoyandan sonra mən məsuliyyətə cəlb olunum, özü də şəərəfsiz, mən istəmirəm və onu da qəbul edirəm. Xahiş edirəm, mənim Milli Məclisdən çıxmağım haqqında təklifimi səsə qoyasınız. Ayırı heç nəyi istəmirəm. Üzr istəyirəm, siyasi ləyaqəti itirmişik, daha bəsdir, mən bundan sonra bir saat da burada oturmuram, xahiş edirəm, səsə qoyun, mən çıxıram gedim.

Sədrlik edən. Yaxşı, səs eləməyin. Sakit olun. Burada görürəm, çox adamlar yazılıb. Bəli. Mən belə fikirləşirəm ki, deputat-istintaq komissiyasının arayışı onun öz səlahiyyətindədir, ancaq bu qərarı biz Milli Məclisdə qəbul edirik. Ona görə də, bəlkə, biz bu qərardan Rəhim Qazıyevin adının çıxarılmasını qəbul edək.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bağışlayın, bir-bir danışmalıyıq da. Rəhim Qazıyevin adının bu qərardan çıxarılmasına etiraz etmirsiniz ki? Onda mən bunu səsə qoymuram.

Hesab edirəm ki, Rəhim Qazıyevin adını bu qərardan çıxarıyıq.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bir dəqiqə, dayanın, sakit olun. İsgəndər Həmidov çıxış elədi, çıxışının axırını eşitmədim, dediniz ki, sabah mitinq olacaq, ya olmayacaq, onu nə cür dediniz? İsgəndər Həmidova mikrofon verin, görüm.

İsgəndər Həmidov. Heydər müəllim, əgər mənim türmədə yatmaq taleyim, ya güllələnmək, ya da asılmaq taleyim mitinqlə həll olunursa, mən ancaq elə bildim bu gün mənim də məsuliyyət məsələm var. Mən qarşıdurma olmaması üçün sabahkı mitinqi ləğv elədim, ona görə yox ki türmədən qorxdum...

Sədrlik edən. Yox, mən onu eşitməmişdim, onu soruşmaq istəyirdim.

İsgəndər Həmidov. Mən sabahkı mitinqi ləğv elədim, ona görə ki, bu gün Milli Məclisdən sonra ola bilər ehtiraslar coşar, nə bilim nə qarşıdurma, torpaqlarımızı itirmək olmasın. Amma o məsələyə, sabahkı mitinqə görə mənim məsuliyyət məsələm həll olunmursa, xahiş edirəm, onda mənim məsuliyyət məsələm qalsın.

Sədrlik edən. Yox, onunla bağlı olmur. Mən, sadəcə olaraq, istədim onu eşidim, bayaq Siz yavaş danışdınız, eşitmədim. Demək, İsgəndər Həmidovun sabahkı Xalq Cəbhəsinin tədbiri ilə əlaqədar olan bəyanatı nəzərə alınır, ancaq bununla bağlı olmayaraq, bu məsələ elə ikisi də deputat-istintaq komissiyası tərəfindən eyni şəkildə qoyulub. Ona görə mən təklif edirəm ki, İsgəndər Həmidovun da adı bizim qərar layihəsindən çıxarılsın. Etiraz yoxdur? Yoxdur. Bu məsələ həll olundu.

İndi bağışlayın, demək, qərar layihəsinə bəzi düzəlişlər, əlavələr, fəlanlar var, yəqin ki, siz icazə verərsiniz, onlar hamısı həll olunsun. İndi bu, hansı yerdə nə cür olunacaq, prinsip etibarilə qərar layihəsi qəbul olunub, ancaq bir prinsipial məsələ var. Burada çox təkliflər oldu ki, Prezidentə, Əbülfəz Elçibəyə etimadsızlıq göstərilsin, bu barədə mən istərdim, bizim hüquqşünaslardan professor Murtuz Ələsgərov buradadır, bir balaca onu dinləyək görək, bunun hüquqi tərəfi nədən ibarətdir? Çünki təkliflər çoxdur, ancaq mən istəyirəm bunun hüquqi tərəfini aydınlaşdırmaq.

Murtuz Ələsgərov, Bakı Dövlət Universitetinin Dövlət hüququ kafedrasının müdürü. Hörmətli millət vəkili! Keçən dəfə Gəncə hadisələri ilə əlaqədar olaraq Prezidentin məsələsi müzakirə olunanda 121-ci maddənin 7-ci hissəsi ilə kifayətləndik. Orada nəzərdə tutulurdu ki, bu və ya digər səbəblərə görə Prezident öz səlahiyyətini həyata keçirə bil-

mirsə, bu səlahiyyət ya Prezidentin öz arzusu ilə, yaxud da Məclisin qərarı ilə keçir, verilmir, Ali Sovetin sədrinə keçir. Bununla əlaqədar olaraq hörmətli Tofiq Qasimov təklif və israr edirdi ki, bu səlahiyyətlərin bir hissəsi dövlət katibinə keçsin, bir hissəsi Nazirlər Kabinetinə, bir hissəsi Ali Sovetin Sədrinə. Belə bölgü yoxdur, Tofiq müəllim. Müqayisə üçün deyim ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında 1929-cu ildə Prezidentin varisləri haqqında qanun qəbul edilmişdi, orada Prezident olmadıqda, öldükdə birinci varis vitse-prezident sayılır, ondan sonra gəlir Nümayəndələr Palatasının sədri, sonra Senatın sədri və sonra isə o nazir, dövlət katibindən, yəni sizin kimi xarici işlər nazirindən başlamış general-poçtameyster, rabitə nazirinə qədər, bütün nazirlər ardıcıl olaraq Prezidentin varisləri siyahısına daxil edilmişdi. Ancaq bizdə belə qayda yoxdur, bəlkə, Siz onu təkidlə tələb edəndə başqa dövlətlərin qanununu rəhbər tutmusunuz? Yəqin ki, belə bir qanun qəbul olunsaydı, Sizin də payınız çatardı ki, Siz də haradasa gələcəkdə Prezidentin varisi olasınız.

Bunu deməkdə məqsədim odur ki, əlbəttə, Prezidentin səlahiyyətləri bütövlüklə bu gün Ali Sovetin sədrinə keçib, bunu heç cür parçalamaq olmaz. Burada tez-tez etimad səsləri, yaxud istefa səsləri ucaldır.

Hörmətli millət vəkili, əzizlərim! Qanunda nə etimadsızlıq var, nə də istefa var, bunlar sizin öz ifadələrinizdir, işlədin. Qanunda deyilir ki, Prezident iki halda vəzifəsindən azad oluna bilər, Konstitusiyayı və qanunları pozduğuna görə, yaxud onun səlahiyyətləri əlindən alınıb Ali Sovetin Sədrinə keçə bilər. Bunu indi nə cür qəbul edirsiniz, mən bunun hər ikisini Prezidentin olmaması kimi qiymətləndirirəm.

Bu gün burada səslər ucaldı ki, Prezident qayıda bilər, gələ bilər. Xeyr, əgər Prezidentin səlahiyyəti Ali Sovetin sədrinə keçirsə, həmin Prezident artıq heç zaman öz səlahiyyətini bərpa edə bilməz. Üç aydan sonra isə seçki keçirilməlidir. Bu gün məsələnin qoyuluşu belədir ki, Prezidentə etimadsızlıq göstərilsin, yaxud Prezidentə Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 6-cı bəndi tətbiq edilsin.

Mən deyərdim ki, bu maddəyə görə Prezidentin Konstitusiyaya və qanunların pozması təsdiq olunmalıdır. Bir hüquqşünas kimi mənim fikrimcə, mən komissiyanın rəyinə çox diqqətlə qulaq asdım, eləcə də hörmətli millət vəkili vəkillərinin çıxışlarına, burada çıxış edən dövlət nazirlərinin məsələyə təkliflərə öz münasibətini bildirmələrinə, nəhayət, qərara əsasən mən belə bir nəticəyə gəldim ki, doğrudan da, Prezidentin fəaliyyətində Konstitusiyaya və qanunlar tapdalanmışdır. Nəinki Prezi-

dentin fəaliyyətində, mənim Sizin vaxtınızdan sui-istifadə etmək fikrinə düşmək niyyətim yoxdur, amma mən yüzlərlə misal gətirərdim ki, Prezident hər addımda Konstitusiyanı, qanunları tapdalayıb.

Bax, eləcə bir neçə faktı göstərim. 121-ci maddənin 4-cü bəndinə əsasən, bu maddənin 1-ci, 2-ci, 4-cü, 19-cu hissələri Prezident tərəfindən kobud surətdə tapdalanmışdır. Bunlar nə deməkdir, məsələn, tutalım ki, birinci maddədə deyilir: Prezident xalqın hüquq və azadlıqlarını qorumalıdır. Bunu hamı təsdiq elədi ki, qoruya bilməyib, o cümlədən mənim də bir professor kimi həyatımı qoruya bilməmişdir. Mənə Xalq Cəbhəsinin əli ilə sui-qəsd ediləndə ona müraciət etdim, o dedi ki, Sizin kimi yüzlərlə adam da vurulur, hadisə də olur, mən neynəməliydim? Budur, bizim Prezidentin siması.

Sonrakı maddələrdə respublikanın ərazi bütövlüyünü, suverenliyini qoruya bilməyibdir. Yaxud burada dövlət, hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirə bilməyib – 19-cu hissədə hüquq-mühafizə orqanlarının – bu, Konstitusiyada yeni maddədir, əlaqəsini yarada bilməyib, xüsusilə ona tabe olan güc nazirliklərinə kifayət qədər rəhbərlik edə bilməyib və sair.

İkinci pozğunluq, Prezident “Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri haqqında” Qanunu kobud surətdə pozmuşdur. Onun 2-ci maddəsində deyilir ki, Silahlı Qüvvələrin qeyri-məqsədlər üçün istifadəsi ancaq parlamentin razılığı ilə ola bilər. Əgər buna parlament – aydındır ki, Silahlı Qüvvələr düşməyə qarşı vuruşmalıdır, xarici funksiyanı yerinə yetirməlidir – əgər Silahlı Qüvvələr daxildə digər çirkin məqsədlər, ümumiyyətlə, digər məqsədlər üçün istifadə edilsə, buna parlamentin razılığı olmalıdır. Belə bir razılıq yoxdur, mən güman edirəm ki, ola da bilməz. Buna görə də Silahlı Qüvvələr haqqında qanun Prezident tərəfindən kobud surətdə pozulmuşdur.

Azərbaycan xalq deputatlarının statusu haqqında qanun vardır, bu qanunda deputatın hüququ adi vətəndaşlardan bir qədər toxunulmazdır, orada deputatlar üçün digər güzəştlər vardır. Onun 33-cü, 34-cü, 35-ci, 36-cı maddələri Prezident tərəfindən kobud surətdə pozulmuşdur. Belə ki, aldığım rəsmi məlumatlara görə bu gün yüzdən çox deputat başqa işə keçməsinə görə tutduğu vəzifələrindən azad edilmişdir. İsa bəy burada yoxdur, burada Prezident, eləcə də Ali Sovetin Sədri öz vəzifələrindən sui-istifadə edərək deputatların toxunulmazlığını qorumaq əvəzinə, onları cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək haqqında Məclisin razılığı olma-

dan prokurorluq orqanlarına müraciət ediblər və İsa bəy də deyir ki, buna həm mənəm, həm də Prezidentin hər ikimizin razılığıımız var, ona görə də başqa işə keçmək adı altında yüzdən çox deputat işdən çıxarılmışdır. Deputat statusunun kobud surətdə tapdalanması deməkdir.

Nəhayət, 4-cü, mən ümumiləşdirilmiş şəkildə deyirəm, Hüquqpoz-malar haqqında İnzibati Məcəllə vardır, yaxşı bilirsiniz. Bu məcəlləyə görə hər bir vətəndaşın inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi, ona inzibati cəza verilməsi xalq məhkəmələrinin səlahiyyətinə aiddir, halbuki, Pre-zident öz fərmanı ilə bu qanunu açıqdan-açığa tapdalayaraq belə bir hüququ Daxili İşlər Nazirliyinə vermişdir. Yəni xalq məhkəmələri deyil, Daxili İşlər Nazirliyi həmin Hüquqpozmalar haqqında Məcəlləyə zidd olaraq, bu və ya digər halda vətəndaşlara inzibati cəza tətbiq edə bilər.

Bütün bunlar mənə əsas verir, sizin nəzərinizə çatdıram və qanu-na əsasən, ümumiyyətlə, nəzərdə tutulmuş bu müddəalar, burada elan olunmuş komissiyasının qərarı məndə belə bir fikir hasil edir ki, Pre-zident Konstitusiyanı və qanunları pozmaqda günahkardır. Burada bir məsələ qalxdı. Hörmətli Arif Rəhimzadə dedi, əvvəla, Konstitusiya nəzarət komitəsi deyil, Konstitusiya Məhkəməsidir, çünki Müstəqillik haqqında 1991-ci il 18 oktyabr Aktına görə Konstitusiya Məhkəməsi ar-tıq hazırlanır, əlbəttə, Prezidenti məsuliyyətə almaq üçün Konstitusiya Məhkəməsinin razılığı tələb olunur. Bu gün bizdə Konstitusiya Məhkə-məsi yoxdur, bəs nə etmək lazımdır?

Mən belə bir faktla rastlaşmışam ki, Moldovada da vaxtilə belə bir hadisə olub. Konstitusiya məhkəməsi yoxdur, Prezidenti Konstitusiyanı pozmaq üstündə onu vəzifədən götürürlər və səlahiyyət, bu məsələ həll olunmalıdır. Kim razılıq verməlidir? Bir sıra dövlətlərə müraciət edirlər, Moldova Ali Sovetinin sədri bildirir ki, bizdə Konstitusiya Məhkəməsi yoxdur, biz bir sıra ölkə ilə razılaşdıqdan sonra nə etmək lazımdır, onda bizə bildirdilər ki, Ali Sovet özü bunu həll edə bilər. Necə həll edə bilər? Bu gün deyirlər ki, burada gəlin, bu funksiyanı Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinə verək, xeyr, bu hüquq verilmir, verilə də bilməz. Bizdə müstə-qil Konstitusiya Məhkəməsi olmalıdır. Əgər lazım gələrsə, Məclis lazım bilərsə, hesab edərsə, gələcəkdə ola bilsin ki, bütövlüklə Konstitusiya üzərində nəzarət funksiyası Ali Məhkəməyə verilsin. Amerikada Ali Məh-kəmə həm də Konstitusiya Məhkəməsidir. Ancaq hələlik bunu Rəyasət Heyətinə vermək olmaz, çünki mənə belə gəlir ki, bəli, parlamentin, Ali Sovetin, Milli Məclisin özünün səlahiyyəti bundan çox-çox yüksəkdir və bugünkü təşkil olunmuş deputat-istintaq komissiyasının rəyi də həmin

Konstitusiya Məhkəməsinin rəyinə ya bərabərdir, yaxud ondan qat-qat üstündür. Belə ki, mən Konstitusiyaya istinad edirəm, 104-cü maddəyə görə, Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti – indi Milli Məclis əvəz edir – bütün məsələləri öz baxışına, öz səlahiyyətinə ala bilər, yəni Ali Sovet ölkənin həyatı üçün maraqlı olan, mühüm əhəmiyyət kəsb edən bütün məsələləri müstəsna həll etmək hüququna malikdir. Bu baxımdan Ali Sovetin təşkil etdiyi deputat-istintaq komissiyasının rəyi, mənim fikrimcə, Heydər müəllim, adi bir Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyətinin qərarından nüfuzludur və bu qərara əsaslanaraq, bu rəyi əsas götürərək Milli Məclis Prezidentin vəzifədən götürülməsi məsələsini həll edə bilər.

Burada məsələ qalxdı ki, Prezident gələcəkdə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilərmi, Konstitusiyada impiçment yoxdur, yəni o başa çatdırılmayıb. Bu o deməkdir ki, Amerikada, məsələn, Konqresin qərarı ilə Prezident üçdə iki səs çoxluğu ilə Ali Məhkəməyə verilir, o cinayət edib-sə, mühakimə də oluna bilər. Ancaq bizdə Prezidentin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi Konstitusiyada nəzərdə tutulmur. Əgər gələcəkdə sübut olunsay ki, Prezident bir vətəndaş kimi, doğrudan da, bu cinayətləri törətmək üstündə məsuldursa, bu cinayətlərdə o, ya təşkilatçılıq, ya da iştirakçılıq funksiyası yerinə yetirib-sə, o, adi bir vətəndaş kimi məsuliyyətə alınmalıdır, daha Prezident kimi yox, çünki qanunda onun Prezident kimi mühakimə edilməsi nəzərdə tutulmur.

Ona görə də mən təklifə şərikəm, belə hesab edirəm, bu gün bəli, yaranmış vəziyyət, Gəncə qırğını, bu qırğını təkrar etməmək bizə bir daha əsas verir ki, Prezident barəsində Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 6-cı bəndi tətbiq edilsin və Konstitusiya qanunlarını pozması üstündə o, Prezident vəzifəsindən götürülsün. Sağ olun.

Sədrlik edən. Professor Murtuz Ələsgərovun məlumatı, şübhəsiz, bu barədə bizim təsəvvürümüzü müəyyən qədər genişləndirdi və bundan mən bir nəticə çıxarıram ki, bizim bu qəbul etdiyimiz qərarla Prezident Əbülfəz Elçibəyin Konstitusiyayı, qanunları pozması haqqındakı o müddəalar daha da dəqiq göstərilməlidir. Güman edirəm, siz etiraz etmirsiniz ki, bunu dəqiq göstərək.

O ki qaldı təkliflərə, bu etimadsızlıq göstərmək, kənar etmək professor Murtuz Ələsgərov dedi ki, Prezidentin səlahiyyətləri Ali Sovetin sədrinə verilib və bu səlahiyyətlər geri alınə bilməz. Yəni Prezident özü bu səlahiyyətləri artıq geri yə ala bilməz, çünki təəssüf, bizim Prezidentimiz başqa sahələrdə təcrübəsiz olduğuna görə, elə bu sahələrdə də Kələki kən-

dində kimsə onun başına gətirib bir dənə fikir qoyanda o, hərəkət edir. Bir neçə gün bundan qabaq fərman verilmişdi ki, mən verdim səlahiyyətləri geri götürürəm. Bunu da dərhal Moskva televiziyasına vermişdilər, Moskva da bunu verdi. Ancaq bu, gülünc xarakter daşıyırdı. Əgər Milli Məclis, yaxud parlament bu səlahiyyətləri Prezidentin əlindən alıbsa, artıq o özü bu səlahiyyətləri geri götürə bilməz. Bunu bir daha Murtuz Ələsgərov professor, hüquqşünas kimi bizə şərh etdi. Aydındır bizə.

Belə bir fikir də var ki, ola bilər, bəlkə, bizim bugünkü, dünənki müzakirələr Əbülfəz Elçibəyi düşündürməyə məcbur edəcəkdir, hər halda, biz gərək bunu da nəzərə alaq. İndiyə qədər Əbülfəz Elçibəy və onun ətrafında başına ağıl qoyan adamlar, o adamlar ki onu bu günə saldılar, onlar indi hamısı gedib yığışblar ora. O vaxtlar burada olanda burada başına yığışdılar, indi o kənddə olanda gedib yığışblar kəndə. Onlar da ona ağıllı məsləhətlər vermək əvəzinə, bəzən bax, belə səhv məsləhətlər verirlər. Təəssüf, ancaq ola bilər ki, bizim bu müzakirələr və qəbul etdiyimiz qərarlar onu da düşündürsün. Belə bir fikir də var, bu barədə də hüquqşünaslar və siyasətçilər, beynəlxalq aləmdə siyasətlə məşğul olanlar deyirlər ki, etimadsızlıq göstərmək üçün referendum da ola bilər. Ona görə gəlin, bəlkə, bu gün biz belə edək, bu qərarımızda Prezident Əbülfəz Elçibəyin Konstitusiyayı, qanunları pozması haqqında artıq bizim əlimizdə əsas çoxdur, bu, əlavə olunsun, daha da geniş göstərilsin. Məclisin gələn iclasına qədər bu barədə Əbülfəz Elçibəy də düşünsün, biz də bir müzakirə edək, məsləhətləşək və belə bir ciddi qərarı tələsik qəbul etməyək. Necə baxırsınız bu işə? Düzdürmü?

Yerdən. (Eşidilmir.)

Sədrlik edən. Varmı? Varsa, demək var da. Mən dedim ki, mən ona görə də təklif edirəm ki, bu qərar demək, Prezidentə etimadsızlıq göstərilməsi təklifi qalır, bu, müzakirə olunacaq, ola bilər bununla yanaşı, gələn iclasda referendum məsələsi də müzakirə olunsun, ancaq indi bu qərarı bu əlavələrlə, dəyişikliklərlə səsə qoyuram. Kim bunun tam qəbul olunmasının tərəfdarıdır, xahiş edirəm, səs versin.

Səsvermənin nəticələri:

<i>Lehinə</i>	36
<i>Əleyhinə</i>	4
<i>Bitərəf</i>	1
<i>Səs vermədi</i>	1
<i>İştirak edir</i>	42

Qəbul edildi.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bununla da bugünkü iclasımızı bitirək. O məsələlər gələn iclasa qalacaq.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Bəli, Rəhim bəy, buyurun. Bəli.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. Yox, o məsələni biz səsə qoymuruq. Hesab edirik ki, Siz bu təklifi geri götürməlisiniz.

FOTOŞƏKİLLƏRƏ DAİR İZAHLAR

1. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev iş otağında. 1991-ci il
2. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev Naxçıvanda şəhid ailələri qarşısında çıxış edərkən. 1991-ci il
3. Heydər Əliyev Naxçıvanda
- 4-6. Heydər Əliyev Naxçıvanda əhali ilə görüşür
7. Heydər Əliyev Naxçıvanda şəhid məzarlarını ziyarət edərkən
- 8-9. Heydər Əliyev Naxçıvanda şəhid anaları ilə görüşlərdə
10. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev iclasdan əvvəl
11. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev sessiyanın iclasında sədrlik edərkən
12. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Naxçıvan MSSR parlamentinin sessiyasında muxtar respublikanın adından "Sovet Sosialist" sözləri götürülür və Azərbaycan Cümhuriyyətinin üçrəngli ay-ulduzlu bayrağı dövlət bayrağı kimi qəbul edilir
13. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev Türkiyə nümayəndə heyəti ilə görüşdə
14. Heydər Əliyev qəzetlərdəki məlumatlarla bağlı fikir mübadiləsi apararkən
15. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev muxtar respublikanın rəhbər şəxsləri ilə görüşdə
16. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev muxtar respublikanın daxili işlər orqanlarının şəxsi heyəti ilə görüş zamanı
17. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev vətəndaşlarla söhbət zamanı
18. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Süleyman Dəmirəllə birlikdə
19. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev tədbirdə
20. Heydər Əliyevin Bakıya gəlişi. 9 iyun 1993-cü il

- 21-22. Xalq Bakı küçələrində Heydər Əliyevin Bakıya gəlişini alqışlayır. 9-10 iyun 1993-cü il
- 23-26. Milli Məclisin iclasında ölkədəki ictimai-siyasi vəziyyətin müzakirəsi
- 27-28. Heydər Əliyev Gəncə hadisələri zamanı törədilmiş dağıntılarla tanış olarkən. 13 iyun 1993-cü il
29. Gəncə hadisələri zamanı dağıdılmış hərbi hissə
30. Heydər Əliyev Milli Məclisin iclasında çıxış edərkən
31. Milli Məclisin iclasında Gəncə hadisələrinin müzakirəsi
32. Heydər Əliyevin Ali Sovetin sədri seçildiyi gün. 15 iyun 1993-cü il
33. Heydər Əliyev xarici ölkələrin səfirləri ilə görüşdə. 02 iyul 1993-cü il
- 34-36. Milli Məclisin iclasında gərgin anlar
37. Heydər Əliyev jurnalistlərin suallarını cavablandırarkən
- 38-39. Heydər Əliyevin ATƏM-in Minsk konfransının sədri Mario Rafaelli ilə görüşündən. 14 iyul 1993-cü il

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı . . .	9
Ön söz	13
H.Ə.Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı	24
Stenoqramlar	25
15 iyun 1993-cü il	27
18 iyun 1993-cü il	64
21 iyun 1993-cü il	106
23 iyun 1993-cü il	147
24 iyun 1993-cü il	260
30 iyun 1993-cü il	303
3 iyul 1993-cü il	330
15 iyul 1993-cü il	354
16 iyul 1993-cü il	431
Fotoşəkillərə dair izahlar	579

**HEYDƏR ƏLİYEV –
ALİ SOVETİN SƏDRİ**

3 cildə

I cild

Bakı – 2023

Kitabın hazırlanmasında iştirak edənlər:

**Fərid Hacıyev, Teymur Tağıyev, Hafiz Babayev, Ceyhun Quliyev,
Hafizə Abdullayeva, Lətif Babayev, İlahiyyə Əliyeva, Nəzrin Əliyeva,
Nuranə İmanova, Cəmil Musayev, Mübariz Əsgərov,
Aytən Qurbanlı, Sevda Süleymanova**

Korrektorlar:

**Nigar İsmayılova, Gövhər Hüseynova,
Şəhla Mustafayeva, Elnarə Səmədova**

Kitab Milli Məclisin arxiv materialları əsasında hazırlanmışdır.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MİLLİ MƏCLİSİNİN NƏŞRİ**

Çapa imzalanmışdır: 06.03.2023

Format: 70x100

Fiziki çap vərəqi: 36,50

Sifariş: 496

Tiraj: 1000

“Azərbaycan Nəşriyyatı” MMC-də tərtib edilmiş
və nəşriyyatın mətbəəsində çap olunmuşdur.
AZ1073, Bakı şəhəri, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.
Telefon: (+994 12) 538 00 10; Faks: (+994 12) 538 00 55
E-mail: info@neshriyyat.gov.az